Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл. ЯНВАРЬ 3 СРЕДА № 2 (9078). Өртээ 2 көп.

ТАРЫЛГА ХӨРТҮКТЕРИ

...тыр 400—500 кубометр сут моондактан алыр арганы бээр деп чүве шенелдеден белдинген. Ынча кубометр сут алырында центнер-центнер тараа болу бээр.

Бо чылын ол-ның моонцеп алыры эрткен үйлдардаазынган улуг хемчээлдиг чоруп турар. Агрономчулар планын бүгээр 2 миллион 700 муң центнер шаңга хар моондактаа-...төлеңнеттингеп.

(СЭТА-ның корр).

...ЯБЫШЕВ.

КОЛХОЗТАРНЫҢ ОТЧЁТ-СОҢГУЛДАЛЫГ ХУРАЛДАРЫ

СССР Эвилелиниң тургуетунганының 50 чыл ооңга алдар болдурган социалистиг чарышка киржип, СЭКП-ниң XXIV съездиниң тоогулуг шинтипирлерин амыдыралга боттандырары дээш демисешпинээн, бистиң республиканың дыка хей колхозтары тараа культураларының дүжүттүүн бедидеринге эки түңнелдерин 1972 чылда чедип алган болгаш күрүнеге тараа садар талазы-биле планнарын база социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседкеннер. Мал ажыын хөгжүдеринің база ол адырның продукциязын күрүнеге садарының планнары ажыр күүсеттингеп. Республиканың колхозтарынга киитизи-биле коозо ажыл-агый продукциязын саарганындан алган орулга, эрткен чылдынга деңнээрге барык-ла ийи миллион рубльге өскен, мынчаарга арыг орулга 1971 чылдың деңнелиндеп 30 хуу ашкан. Чижек, Каа-Хем районнуң колхозтары будүүлгениң бүгү-ле адырларынга эки түңнелдерин чедип алганнар. Олар коозо ажыл-агый продукциязын будүүрериниң болгаш ол шыкаш күрүнеге садарының талазы-биле планнарын ажыр күүсеткеннер. Арыг орулга алырының планы база-ла дыка ашкан. Ооң түңнелинде ажыл-агыйлар кыска хуусаалыг чаазы талазы-биле күрбаныкка өреэнин 88,7 хуузун төлеп алганнар, а ол хире де олардың аттар санында 900 муң рубль артып калган.

Ындыг болза-да колхозтарның чамдыызы коозо ажыл-агый продукциязын будүүрериниң болгаш күрүнеге садарының, бот-үзеин чинтедириниң бар курааныларын, болуур арганарын ыракта-ла чедир ажыглавайн турарын айтыр херек. Ындыгларга Чөөн-Хемчик районнуң колхозтары, Эрзин районнуң «Морен» болгаш Ленин аттыг колхозтары хамаарыжыр. 1971 чылга бодаарга, 1972 чылда Тес-Хем районнуң колхозтарының, Улуг-Хемде «Х Улуг хурал» колхозтуң сан-хөө байдалы аазын дорайтаан. Бо айыткан колхозтарның кыска хуусаалыг чаазы талазы-биле Күрбаныкта өреэн 1972 чылдың декабрь 1-ге чедир ийи катап ажыр улгаткан.

Бо чылдың январьда болгаш февральда колхозтарга отчет-соңгулдалыг хуралдар болуп эртилгээр. Коозо ажыл-агый продукциязын будүүрериң база күрүнеге садарын улам ыдай көвүдеринге колхозчуларның калбак маселелэри мөбилизастарыга, кинтиниң ажыл-агыйын бижиглаарынга болгаш колхозчуларның материалдыг чаагай амыдыралын бедидеринге, 1973 чылдың планнарын база социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге ол хуралдар чугула рольду ойнаар ужурлуг.

Ам болуур отчет-соңгулдалыг хуралдарга колхозтар башташ черлериниң ажыл-агый, сан-хөө ажыл-чорудулгазының түңнелдерин бүгү талазыл чугаалажып көөрү. бар четпеетерин илередикпээр —йүзүдырының оруктарын телевизорлар, 1973 чылда коозо ажыл-агый будүүлгезин улам ыдай кодүрер хемчегларин амыдап кылыры база боттандырары эрежок чугула.

Отчёттарны чугаалажып көөр үеде ниитиниң малының кыштаглаашкынының байдалынче, ында четпеетерин илередиринче болгаш чайладырынче онза кичээнгейни салган турар ужурлуг.

Колхозтуң түскай эртемниглерн шөлдериниң болгаш фермаларының продукттулуун бедидер талазы-биле ап турар хемчегларин, мал кыштаглаашкынының байдалынын, а ол кыскаш часка белеткелдин, механизаторларның өредилгезиниң дугайын отчёттуг хуралга тодаргай илеткээр хүлээлгелиг.

Отчёттуг хуралга ажыл-агый, сан-хөө ажыл-чорудулгазының түңнелдерин көөрде, Чижек Уставтың негелдемелерин ёзулаар чыыда болгаш хереглел фондуларын шын дүүштүрер, ниитиниң будүүлгезин калбартыры база колхозчуларның материалдыг чаагай амыдыралын эжиндери-биле хуваашпас фондуже шилчидилгелерин көвүдирер дээш, орулгаларны хуваарыкыр, ниитиниң хөреңгелерин шын ажыглаарының айтырыгларынче онза кичээнгейни салза чогуур.

1971 чылда республиканың колхозтары калбарган дагыныыр будүүлгезиниң үндезинни—хуваашпас фондуларже үш хилиондан хире рубльди шилчиткен, азы ниитиниң орулганың 18,3 хуузу. Шилчидилгениң ол хуузун безин четпээр деп саналбас. Ындыг турбуже Чөөн-Хемчик районнуң колхозтары ниитиниң орулгазы хуваарга, хуваашпас фондуже түүле 7,7 хуузу шилчиткен. Ындыг чоруктар өске-даа районнарның колхозтарында бар. Оң канчап-даа тааржыпкас. Ынчангаш отчёттуг хуралдарга бөже онза кичээнгей салыры эрежок чугула.

Колхозчуларның ниитиң хуралы—улуг харымсалгалыг хемчет. Анаа колхозчу бүрүзү киришкен турар кылдыр, ону шак ынчаар белеткээри болгаш эрттирери, башташ черниң база ревизия комиссиязының отчеттарын чугаалажып көөрүнге идепкейлиг киржириниң байдалдарын тургузары кошчуг чугула.

Ажыл-агыйжы эвес, сатылга-чурум үрээр, күрүне планнарын күүседиринге харымсалга чок кижилерни колхозчулар шыңгыы чугаалажып көөр херек.

Уставты кавчаар сагыш турарын, учёттуң база отчёттуг болур чоруктуң байдалының, алыр ирелерин эгидер талазы-биле алган хемчегларинің дугайын колхозчуларга ревизия комиссиязы илеткээр, чыл дургузунда чоруткан хынналларының түңнелдерин дыңнадыр хүлээлгелиг.

Хуралга тургузары-биле телевизеттингеп айтырыгларны идепкейлиг чугаалажып көөр сорулга-биле ажыл-агый, сан-хөө ажыл-чорудулгазының түңнелдерин, 1973 чылда будүүлге, сан-хөө планын колхозчуларга чедиштир таныштырар хөөн, бригадаларга болгаш мал ажылының фермаларынга хуралдарны отчёттуг хуралдың мурнунда эрттирилгээр. Ажылда курлавырларны, четпеетерин ол хуралдарга тодаргай илередир, колхоз будүүлгезин улам ыдай дүүштүнниниң хөгжүдериниң оруктарын телевизээр.

Ниитиниң ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланышкынарын колхозчу бүрүзү угаап билзин, 1973 чылдың будүүлге, сан-хөө планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир талазы-биле бодунуң саналын киирзин дээш, колхоз башташ черни, партия база профсоюзтер организациялары бүгү-ле чүүдерин кылыр ужурлуг.

Колхозтуң башташ черин база ревизия комиссиязын сонгуурда, демократиянын принциптерин сагыышаан, башташ черниң кежигүннериниң составынга, колхоз даргазының болгаш ревизия комиссиязының даргазының эрге-дужаалынга деңнештирип турар кандидатура бүрүзүн мык чугаалажып көөр херек. Коозо ажыл-агый будүүлгезин эки билир, амгы үениң байдалдарында ажыл-агыйны удуртуруп болгаш коозо ажыл-агыйның мурнунга партияның XXIV съездиниң салгын сорулгаларын күүседирин хандырып шыдаар кижилерни ол эрге-дужаалга сонгаан турар ужурлуг.

ЕНИСЕЙГЕ БАЙЫРЛАЛ

ДИВНОГОРСК. (СЭТА). Энергетиктерниң Культура ордузунга СЭКП ТК-ның, СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң юбилейжи Хүндүлел демдектери-биле «Красноярскгэстуду» эргелелдин. Красноярск ГЭС-тиң коллективтерин шаңналарынга, Красноярск ГЭС-ке «ССРЭ-ниң 50 чыл ооң деп ат тыпсырынга турескааткан байырлыг хурал болган.

Чыылгаанарта СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих чүве чугаалаан.

В. И. Долгих ол коллективтерге юбилейжи Хүндүлел демдектерин тыпсып турда, диңмиттиг адыш часкаашкынары болган.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИНТИПИРЛИГ ҮШКҮ ЧЫЛЫ ЭГЕЛЭЭН

Сөстүү ээлээр

Кур чер совхозу «Тинлеягенин» механизаторлары 1973 чылда тараа болгаш чер ажылынның өске-даа продукттуларын будүүрериң база белеткээрин көвүдирип дээш Бүгү-эвилел чарыжын калбартыр дугайында партияның болгаш чазаатның доктаалынга сорук киргеш, улам-на күжениишкинниг ажылдан турарлар. Олар ам чеснь хөөу ажыдарынга техниканы белеткеп турар. Сентекчилериң ортузунда социалистиг чарыш калбарган. Трактористери, есенликчилери, андазынналары болгаш инженерлери эки шынарлыг кылдыр дүргеп сеспеп алыры дээш механизаторларның чарыжынга хоочун механизатор Доңгак Кызыл-оол мурнан турар, ол хүн бүрүде кылыр ажыл нормазын доктаамал 100 хуудан ажыр күүседип турар. Ооң сеспээн техниказының шынары эки.

БО ЧУРУКТА: он ажыг чыл стажтыг хоочун механизатор Доңгак Кызыл-оол сеппелге үевинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ЧӨӨН-ХЕМЧИКТЕН МЕДЭЭЛЕР

ЧАДААНА. (Телефон-биле). ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга аттар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин Чөөн-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективи хуусаа бетинде күүсеткен, пландан ажыр 23 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Чонга ачы-дуза чедирериниң хемчээли өскен.

Юбилейге алдаржыткан социалистиг чарышка комбинаттың чугай будүүлгезиниң шынтараан. Олар чылда 500 тонна чугайны орттедип, ону сайгарар тургаш, 671 тонна чедиргеп.

• • •

Чадаананың хлеб заводунуң ажыл-ишчилери юбилейлиг чылда багай эвес ажылдаан. Будүүлүп турар продукциязының шынарын алзын эжиктикен. Эртем чылын 536 муң рубльдиң продукциязын сайгарып, хуусаа бетинде 541 муң рубль чедиргеп.

Социалистиг чарышка Оолар Чечен, Самба Кошкевдейниң удуртқан бригадалары эки түңнелдерин чедип ап, ай санында планның даалгазын үргүлүү 120—150 хуу күүседип келген.

М. СЕВЕН.

ЮБИЛЕЙ АДЫНГА ТӨЛЕПТИГ

ССРЭ-ниң 50 чылы атты ...эрээр эргени чедип алган Тандыда «Межегей» совхоз Совет Тываның мурнакчы коозо ажыл-агый коллективиниң бирээзи. Межегейжилерниң найыралдыг (ында тывалар, орустар, хакастар, эстоннар, латыштар, украиннер, чуваштар, немецтер болгаш өске-даа хей национал улус бар) өг-бүлези ол хүндүлүг атты эдилээриниг төлептиг. Совхозта адыр-даа хей. Ынчалза-даа ажыл-агыйның экономиказының эң чугула, орулгалыг кылдыр бадыткаттынган алыры — сүттүг мал ажылы. Совхозтуң ажыл-бүрү чаршыларга чаалап ап турган туктары, пацаалдары — ол дээрге, бирле дугаарында саанчыларның, кадарчыларның, сүт-бараан фермаларының бүгү ажылдакчыларының ачы-хавыяазылыр. Ынаа чыл улаштыр республика парлалгазындан дүшпейн келген совхозтуң Кара-Булун сүт-бараан фермазының эргелекчизи Мансур Михайлович Махмутов бодунуң удуртуп турары коллектив боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседип шыдаанын чоргаараа-биле өөрүп чугаалап турар. Ферманың мурнакчы саанчылары бир саар иженге онаалыр 3 муң кг чедир сүттүг саап ап, Тывага бо чылын ёзулуг рекорд тургускан Зинаида Реодько, чылын хирезинде амыдаштан республикада адысураа алгаан Тамара Семиранова, Галина Корзун оларның хүүда чедиишкиннери бисте бүгү саанчыларга үлегер-чижек болуп нептеээн. Совхозтуң малчыннары чылда күрүнеге сүт садар планнын онаалгазын 1972 чылдың ноябрь егезинде-ле ажыр күүседикеннин рапорттаапы, планнан ажыр сүт садарын үргүлчүлеп...

Межегейжилерниң амыдырал чурттаалгазынга онзагай чаартыгалар болганын чүтле оларның сууру канчаар оскерлин турарындан безин көрүп болур. Алаак суурда чаа Культура бажыңы, парк, ...он чыл школазы, ...ругларның музыка школазы, бөхүлга сааңбырлыг, амбулаториялыг, аптекалыг участок эмнелгээ, ...ели-салтар, библиотекалар, ...ыңы-бүрү магазиннер бар. Оларның амыдыралы онза эки...ээнин 500 хире газтыг плиткалар, 400 ажыг телевизор болгаш өске-даа эргежок чугула дериг-херексел хереглелп турар.

Улустуң амыдыралы чаагай болган түдүм, ажыл-ниң улам бүдүүгүр. Совхозтуң коллективи будүүлгечи чедиишкиннериниг ёзулуг чоргаарланын болур: сүт саалдазының талазы-биле республикада бирги черде; чылдың-на чүс-чүс тонна тараапы, 2 муң ажыг тонна сүттү, 400 тонна ажыг ...ттн, 30 тонна хире дүктү күрүнеге дужаап турар. Оон ...ынай эрте частан эгелээн-ле республика найысылалын, район төвүн, Хову-Аксы ажылчын сүүрүү ...ега-биле хандыра бээр.

«ССРЭ-ниң 50 чылы» деп хүндүлүг атты эдилээн совхозтуң ажыл-ишчилери найыралдың улуг байыралын чайынанчак чедиишкиннери-биле уткуп алганнар.

Бистиң корр.

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикалаоны, автономнуг областарны болгаш национал округтарны Улустарның Найыралы орден-биле шаңнааны

ССР Эвилелин тургузарынга болгаш бажыктырарынга, социалистиг нациларның болгаш улустарның найыралын, акы-дуңма кадыы ажылдажылгазын бижиглаарынга ажыктыг чоннарының улуг ачы-хавыяазы дээш, Совет күрүнениң социал-политиктиг, культура хөгжүдеанге киирген улуг улуг-хуузу дээш база Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чыл ооңга турескаал кылдыр Улустарның Найыралы орден-биле Узбек Совет Социалистиг Республика, Казах Совет Социалистиг Республика, Литва Совет Социалистиг Республика, Молдав Совет Социалистиг Республика, Латыш Совет Социалистиг Республика, Кыргыс Совет Социалистиг Республика, Таджик Совет Социалистиг Республика, Туркмен Совет Социалистиг Республика, Эстон Совет Социалистиг Республика шаңнаткан.

Совет улустарның акы-дуңма найыралын болгаш кадыы ажылдажылгазын бижиглаарынга ажыктыг чоннарының улуг ачы-хавыяазы, экономика болгаш культура тургузуушкунуга улуг чедиишкиннери дээш база Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чыл ооңга турескаал кылдыр Улустарның Найыралы орден-биле Абхаз Автономнуг Совет Социалистиг Республика, Аджар Автономнуг Совет Социалистиг Республика, Башкир Автономнуг Совет Социалистиг Республика, Бурят Автономнуг Совет Социалистиг Республика, Дагестан Автономнуг Совет Социалистиг Республика, Кабардин-Балкар Автономнуг Совет Социалистиг Республика, Калмык Автономнуг Совет Социалистиг Республика, Карел Автономнуг Совет Социалистиг Республика, Коми Автономнуг Совет Социалистиг Республика, Карачаевск Автономнуг Совет Социалистиг Республика, Марий Автономнуг Совет Социалистиг Республика, Мордва Автономнуг Совет Социалистиг Республика, Нахичевань Автономнуг Совет Социалистиг Республика, Северу-Осетин Автономнуг Совет Социалистиг Республика, Татар Автономнуг Совет Социалистиг Республика, Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика, Удмурт Автономнуг Совет Социалистиг Республика, Чечен-Ингуш Автономнуг Совет Социалистиг Республика, Чуваш Автономнуг Совет Социалистиг Республика, Якут Автономнуг Совет Социалистиг Республика шаңнаткан.

Совет улустарның акы-дуңма найыралын бижиглаарының херээнге ажыктыг чоннарының улуг ачы-хавыяазы, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуга чедиишкиннери дээш база Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чыл ооңга турескаал кылдыр Улустарның Найыралы орден-биле Даг-Алтай автономнуг область, Адыгей автономнуг область, Хакас автономнуг область, Карачаево-Черкес автономнуг область, Еврей автономнуг область, Мурнуг-Осетин автономнуг область, Даг-Карабах автономнуг область, Даг-Бадахшан автономнуг область шаңнаткан.

Совет улустарның акы-дуңма найыралын бижиглаарының херээнге ажыктыг чоннарының улуг ачы-хавыяазы, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуга чедиишкиннери дээш база Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чыл ооңга турескаал кылдыр Улустарның Найыралы орден-биле Агинск Бурят национал округ, Коми-Пермяк национал округ, Коряк национал округ, Ненец национал округ, Таймыр (Долган-Ненец) национал округ, Усть-Орда Бурят национал округ, Ханты-Мансий национал округ, Чукот национал округ, Эвенки национал округ, Ямал-Ненец национал округ шаңнаткан.

(СЭТА).

АВТОСЕПТЕКЧИЛЕРДЕ

Тываның автосептелге заводунуң коллективи чыл планын декабрь 26-да күүсеткен дугайында рапорттаан. Ажыл-ишчилер продукция садын сайгарарының планын 100 хуу, күн-ажылдың бүдүүгүүлүүн бедиперинии даалгазын 103 хуу күүсеткен. Чаа чылга чедир планды ажыр чаярбы бир муң рубльдиң продукциязын сайгарарын заводтуң кижилери хүлээлгеш, ону чедиишкинниг боттандырган.

Юбилейге алдар болдурган социалистиг чарышка шүткүлга болгаш механизтиг участоктарның коллективтери шылгарап, чыл ооналгазын декабрьның эгезинде-ле ажыр күүсеткеннер.

Күн-ажылчы чедиишкиннерн дээш заводту СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Облпрофчөвүлелдиң Юбилейжи хүндүлел бижик-биле шаңнаан.

Коллектив кежигүннери тоскуу беш чылдың шинтипирлиг үшкү чылының планнын онаалгаларын хуусаа бетинде күүседиринге бүгү күүсүн болгаш дужулгазын бээр.

С. БОРИСОВ, заводта партия организациязының секретары.

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСКА ЧОРГААРЛАНЫР БИС!

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооңга тураскаатказын. Кремльдиң Съездилер ордузунга болган баймрлыг хуралга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң илеткелин совет кижилер ханы кичээнгейлиг өөренип турар. Илеткелде СЭКП-ниң XXIV съездиниң шинтипирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле бистиң партиявыстың болгаш улузувустуң ажылының түңнелдерин үндүрген, коммунистиг тургузуушкунуун ойу келген сорулгаларын тургускан. Илеткедги өөренирге бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарын политиктиг болгаш күш-ажылчы чаа көдүрүүшкүнче сорук киирип турар.

Эш Л. И. Брежневтиң илеткелин социалистиг Төрээн чуртувуска патриотчу чоргаарал-биле таныштывыс. Бистиң заводувустуң үлүг-хуузунга бедик алдар ...ааскаан — аңаа ССР Эвилелиниң 50 чыл ...ң» атты тыпсыскан. Бистиң коллектив Шекино дуржулгазын чогаадыкчы ёзулуг-биле ажыглаап, ажылдаар кижилериниң савык эвээжедин алган болгаш будүүгүшкүнүүн хемчээлин чылдың-на улам улгаттырып турар. Ооң-биле кампырлаштыр будүүрү үндүрүп турарывыс кылыгларывыстың 90 ажыг хуузу күрүнениң Шынар демдээн ап турар. Юбилей чылында чуртка пландан ажыр барык ийи миллион рубльдиң продукциязын будүүрүп берген бис. Күш-ажылдың будүүгүкчүлүүн беш чылдың үш чылының дургузунда 1 хуу, улгаттырар деп планнаанының орнуна 40 хуу бедидер, чаа-чаа, улам сайзырангай кылыгларны будүүрүп үндүрерин база шинтизодун алыр деп, заводка болган митингге бистиң коллектив хүлээлге алган — деп, Калуганың радиолампа заводунуң монтажчызы Галина Шуткина медеглээн. Созувусту ...олзор бис. Ооң бүгүреддиг барымдаазы цехтерде кавбаргап социалистиг чарыш болур. Аңаа бистиң будүүрүге черивиң бүгү ажыл-ишчилери киржип жеглей бергеп деп, Г. Шуткина айытказан.

Чуртувустуң эрткен оруунуң түңнелдерн совет улустуң бүгү чедиишкиннеринге бистиң чүректеривисти шыпан-ла чоргаарландырар, улут Төрээн чуртувустуң оонда кайгамчыктыг келир үеэниге чайтылыш чок бүзүредиг болдуруп турар-дыр деп, техника эртемнериниң доктору, Азербайджанның эртемнер академиязының Физика институдунуң конструкторлар бюрозунуң чөвүлелиниң начальныгы А. Кулиев чугаалаан. ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма ог-бүлезинге Азербайджан чечектейген. Ынанчыг ооң чедиишкиннери Азербайджанның эртемниң чедиишкиннерин тодаргай хереглел турар. Революция мурнунда чонувуң 90 хуузу бижик билбес чораан ол черде ам 142 эртем-шинчилел черн ажылдап турар. Бистиң эртемивис бодувуң чедиишкиннерин төрээн Коммунистиг партиявыстың ленинчи национал политиказының, орус эртемденнериниң чаагай сеткилдиг дузаламчызының ачызында чедип алган деп чүвеин бистер, азербайджан эртемденнер билир бис. Аңаа өөрүп четтиргеннивистн илергейлеп тур бис деп, эртемден демдеглээн.

Бистиң партиявыстың ажылчын кижиже сагыш салын турарынга, бистиң ажыл-ниң улам бүдүүгүр, ...ээлээ-биле үнелеп турарынга өөрүп четтиргеннимин илергейлекээр-дир мен. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежневтиң илеткелин дыңнаш турувуста, түүле Москвага болган баймрлыг хуралдың киржикчилеринге эвес, делегейде миллиондан-миллион кижилерге эвес, харын бистиң заводувустуң ажылчыннарынга, цехтер аайы-биле эш-өөрге, бистиң кижи бүрүзүнге ооң чугаалаан турары шуут бнлдинер чорду деп, Киргистың чурттакчызы, Фрунзениң коозо ажыл-агый машиналарының заводунуң ажылчыны Кардабай Искеев чугаалаан. Партиянның бүзүредиг шынзыктырар бис. Эрткен чыга деңнээрге, продукция будүүрерин 6,2 хуу көвүдирип планнаг турган, 8,2 хуу көвүдирип чедип алган бис. Ындыг түүлел түүле күш-ажылдың будүүгүкчүлүүн улгаттырарының күсели-биле чедип алдынган. Боттарывысты «сельмашчылар» дээр бис. Олар юбилейге таварыштыр ийи чылдың онаалгазын күүсеткенин айыткаан деп, К. Искеев чоргаарлыг медеглээн.

(СЭТА).

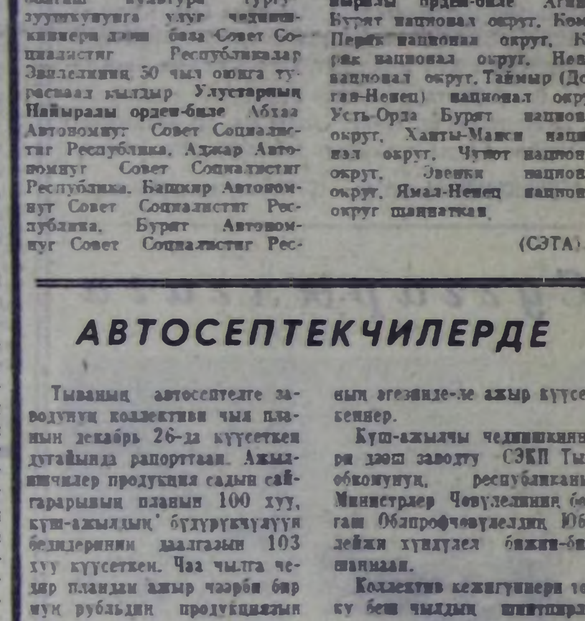

Запорожьеның асбест-цемент хоолайлар заводунуң продукциязы суггат системазарының тудуунда болган чаа харылзаа шугумнарын шөөрүнге ажыглаттынып турар. Будүүрүге черниң коллективи ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооңга алдар болдурган социалистиг чарышка графиктиг мурнаны ажылдап келген.

ЧУРУКТА: безен продукция складының ажылдакчызы Надежда Вишневская хереглекчилерге чорудуп бээрнинг мурнунда хоолайларны хынап турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

Ылавылалдыг хемчээшкиннер мастерлери

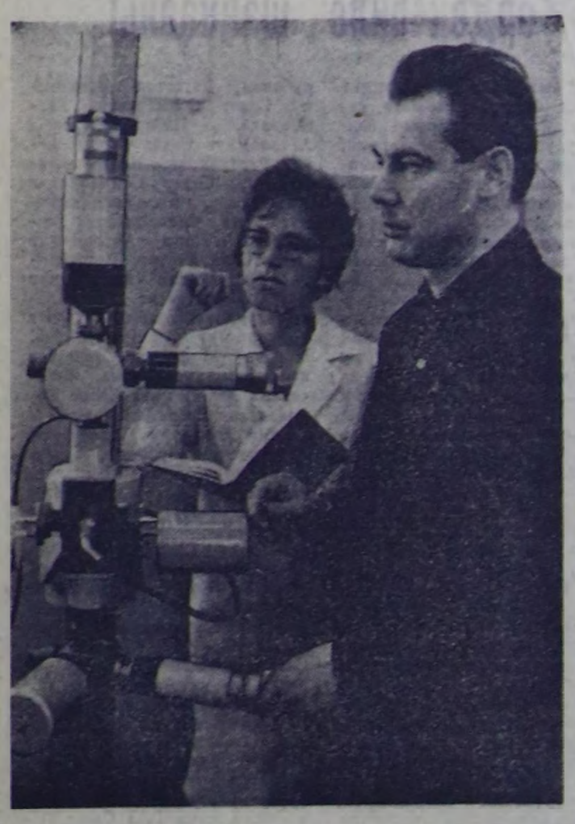

НОВОСИБИРСК. Метрология эртем-шинчилелиниң сибирь институту — чуртуң күрүне чижек-хемчээлдерин доктаадыр эң улуг төптериниң бирээзи. Оон коллективи үлегер болур хемчээл чепсек-херекселдериниң чаа-чаа хевирлерин тургузуп, ажыглалга нептередип, улус ажыл-агыйынга хемчээл техниказын шын ажыглаарын болгаш оон байдалын, стандарттарны ажыглалга чөгүүр ойүнде нептередирин, баримдаалаарын, Шынар деңгээн тынысырынга дүүштүр продукция хынаарын хайгаарап ажылды боттандырып турар.

Сибирьниң метрологтары ССРЭ-ниң чартык чүс чыл оюн эртем ажылынга улуг чедиишкиннерлиг үткаан. Чүгле 1972 чылда бизнес Институттуң лабораториялырынга 28 эртем темазын сайгарган. Эртемденнериниң чогаадыл тургусканы үлегер-майык болур хөй-хөй хемчээл приборларын даштыкы чуртталга болган делегелгелерге көргүскен болгаш дипломнар, медальдар тыпсып, оларны демдеглээн.

ЧУРУКТА: институттуң радиотехниктиг хемчээлдер лабораториязының эргелекчизи Э. А. Абресимов болгаш улуг эртем ажыдакчызы Ю. Я. Налошенко олар боттарының чогаадыл тургускан кончуг шын үлегер-хемчээлдер дериниң чанында. Ол приборуң дузазы-биле үлетпурүүң радиотехниктиг, электротехниктиг, химия болгаш өске-даа аңырларында ажыглаттынып турар чүүл-бүрүү хөй аппаратураны хынаар.

В. ЛЕЩИНСКИЙНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Суггарылгага

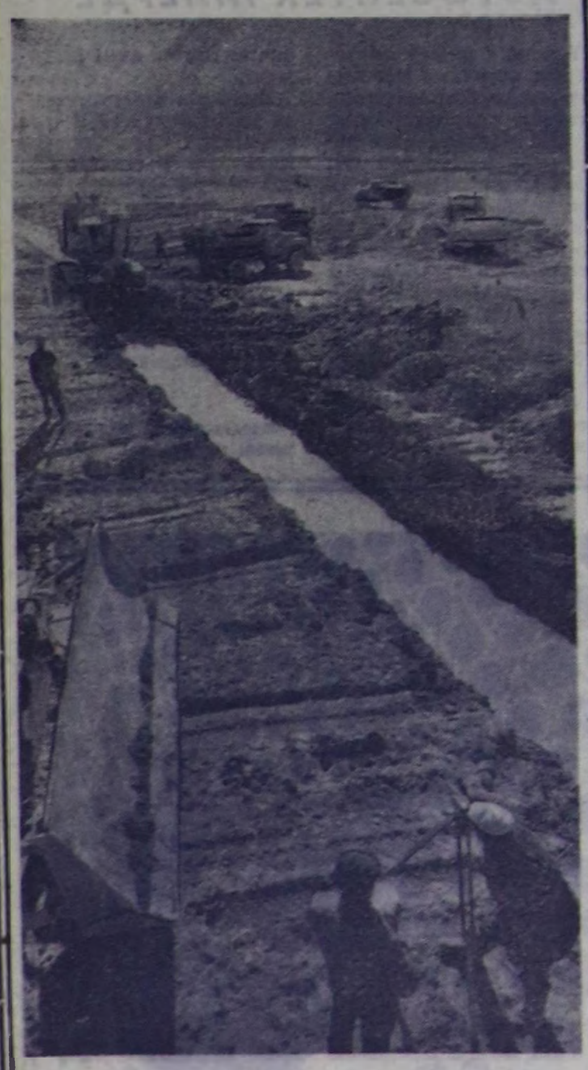

Даг-Базахшан автономнуг областың Ишкашим районунда улуг мелиорация ажылдарын чорудуп турар.

1972 чылда суггат системаларының Даг-Базахшан эргелели Мурууг-Чоон Памирде Ляшоран массивиниң 100 гектар шөлүн ажыглалга киирип шыггээдип алган.

А. ПОЛЯНОВТУҢ болгаш К. МУМИНОЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕ БОЛГАШ АГИТАЦИЯ

1972—73 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң база 1973 чылда тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедирип даа деп көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүтүү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында хүлээп алдынган доктаалдарны «Шекпээр» совхозтуң ажыл-ишчилери таныжып көргеш, чаңгыс үн-биле деткип турар.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир деп, иштиниң малын кыштан хүрмеңге ажырар, кышкы үеде продукт бүдүрерин кудуллатпас, малдың чаш төлүн мең-ди алыр деп чарыш малчыннар ортузунда калбарган. Тустус малчыннар боттарынга бедиткен хүлээлгелерин алгылаан. Ылаңгыя малчыннар О. Доржу, О. Успун-Дагбы, А. Ооржак, К. Серээ, К. Чымба, К. Маскыр-оол олар 100 хойга оноаштыр 100—105 хураганны болгаш бир хойдан 2—2,5 кг дүктү алырын хүлээнгеннер. Саанчылар З. Ооржак, Р. Монгуш саар инек бүрүзүнден 1800 кг сүттү саарын хүлээнгеп.

Совхозтуң бүтү малчыннары мал кыштаглаашкынын бедик деңнелге эрттирип база малдың хорлар чоруун болдурбазын болгаш 100 баш төрүүр малга оноаштыр 90 хураган, 85 бызаа, 95 кулунну алырын база бир инектеп 1700 литр сүттү саарын күзээнгеннер. 1973 чылда «Мал ажылының тергинин» деп атты чедип алыр деп малчыннар А. Ооржак, О. Күрседи, К. Серээ, О. Очур-Дары, К. Содунам деп оон-даа өскелер зооветболгүмнерде эки өөреним турарлар.

Бирги квартанда 100 центнер сүттү, 50 центнер эттни планнаан ажыр бүдүрер болгаш бирги чартык чылда 1200 центнер сүттү, 1700 центнер эттни, 130 центнер дүктү күрүнеге садар. Ол соруулга-биле 200 баш шарыжыктарны семиртилгеге тургузуун, хонукта бир баштан ортуман-биле 400 грамм немелде деңнеин алыр.

Тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир талазы-биле хүлээп алган докталды удуртулга болдурташ, совхозтуң механизаторлары бо чылдың дүжүдүнге белеткелдер ажылын шалыпкын чоруда берген.

Көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезиниң квартал планын күүседипкен. Механизаторлар К. Эрес-оол, К. Уваш-оол, О. Борбак-оол бажыглаттынган бүтү техниканың септелгезин бо чылдың апрель 1-ге чедир доозарын хүлээнгеп. Совхозтуң дирекция черинин, парткомнуң ба-

дылаан планын ёзугаар чолаачы, механизатор кадрларны белеткээриниң курузу ажыттынган. Ында иштизи-биле үшкү класстың 35, ийнги класстың 15 механизаторлары болгаш 29 чолаачы хаара тутунган.

Партия болгаш чазактың хүлээп алгаш чугула документилерни амыдыралга боттандырар, чон ортузунга оны тайылбырлаар, кижи бүрүзүнге таныштырып чедирер соруулга-биле агитаторларны болгаш политинформаторларны түс-түс участоктарда быжыглаан, таныштырылга ажылын чорудуп турар. Чоонта чаа парткомнуң ээлчегиниг хуралында бо айтырыгны чугаалажып көргеш, 35 агитатор, политинформаторларны малчыннарже, ферма, бригадаларже чоруткулаан. Агитаторлар О. Шериг-оол, О. Сонгуда, О. Силиимаа, Х. Моге, К. Бег-оол, К. Сая, Чамзыт-оол олар боттарының участоктарынга тайылбыр ажылын эки чорудуп турарлар.

Чоокта чаа Шекпээр ортумак школазының башкылар коллективи-биле совхозта комсомол комитединиң каттышкан планын ёзугаар Сут-Кежаа сүт-бараан фермазынче концерттиг үүгүшкүнүү база организастаан.

В. МОНГУШ,
«Шекпээр» совхозта партком секретары.

КООПЕРАТОРЛАРГА ШАҢНАЛДАР

Хереглекчилер иштилелдериниң, Тыва респотребсоюзтуң бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының 4 мун ажыг ажылдакчылары ССР Эвилелиниң 50 чылынга турасказаткан социалистиг чарышка киржип, эрткен чылда төлептиг ажылдааннар.

Оларның иштинден эң-не бедик түңнелдерни Таңды райпозуңуң коллективи (даргазы М. Коломысова) чедип алган. Коллектив үүрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планын хуусаа бетинде күүседип, саарылга чарыгдаларын аваажеткен. Ол ышкаш чурттакчы чонуун хандырылгазының культуразын бедидип, садыгның материал-техниктиг базазын быжыглап, дешпингелиг аргаларны болгаш хевирлерни шыңгээдип ап турар. Сөөлгү чылдарда кооператив өнчүзүнүң ээдээн камналгазын база чедип алган. Ол чедиишкиннерни дээш райпо коллективи РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң юбилейжи Хүндүлел демдээ-биле шаңнаткан болгаш бирги шаңналга четкен.

Респотребсоюзтуң бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының аразындан бирги черни автотранспорт конторазы ээлээн (начальниги П. Маслов). АТК чүк соортүрүүнүң чыл планын тонна-километр талазы-биле 103 хуу күүседип, 82 мун литр кывар-чаар материалдарны болгаш 200 комплект авторезинаны камнап алган.

Социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрүп тура хөй-хөй мурнакчыларны шаңнаан. Оларның аразында «Совет хереглекчилер кооперациязының тергинин» деп херек демдээ-биле Эрзин райпозуңуң кол бухгалтери А. О. Соян, кооперацияның Тожуда аңныыр-тывыш ажыл-агыйының инвижизи Б. О. Ак, Чоон-Хемчик райпозуңуң склад эргелекчизи Н. П. Баскакова, кооперацияның Каа-Хемде аңныыр-тывыш ажыл-агыйының улуг бухгалтери В. А. Палкин, Чоон-Хемчик райпозуңуң ном садының садыгчызы М. П. Дейисова олар шаңнаткан.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле Каа-Хем райпозуңуң столовазының повары А. О. Чылбакай, Монгун-Тайга райпозуңуң магазин эргелекчизи Д. С. Чанзан олар шаңнаткан.

Респотребсоюзтуң юбилейжи Хүндүлел бижии-биле 162 кижи шаңнаткан. Оларның иштинде Барыын-Хемчик райпозуңуң магазин эргелекчизи Б. Ч. Монгуш, Таңды райпозуңуң белеткелчизи А. А. Лантухова болгаш өскелер-даа бар.

ССР Эвилелиниң 50 чылын Тываның кооператорлары бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылы-биле үткаан.

М. ЛЕГОСТАЕВА,
респотребсоюзтуң инструктору.

ОРУЛГАЛЫГ МАЛЫВЫС

Улус ажыл-агыйын хөгжүдеринің талазы-биле тоску беш чыл планын күүседир соруулганы Чоон-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери мурнунда салган ажылдап турарлар. Олар мал болгаш чер ажылының продуктуларын көвүдедир деп Бүтүү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип агелээннер. Шак бо үеде мал ажылынче, ылаңгыя районнуң орулгазының үндезинин болур хөй ажылынче улуг кичээнгей салыры негеттинип турар.

Тоску беш чылдың сөөлгү чылында хой бажын 157170 чедирери, оон иштинде төрүүр хойнуун 70500-тен ажырары көрдүнген. Бо деңгээ, белен эвес херек. Ынчалза-даа хой-жылар ук планныг оноаларны чедиишкинниг күүседир деп бүтүү күжүн, арга-дуржулганы үндүрүп турарлар.

Районда хой өстүрериниге таварымчалыг болгаш оларбелчирип эптиг черлер хөй. Мал чеми тарыыр шөлдер база бар. А дуржулганыг малчыннарның чежезин ол деңгээ. Бо бүгүнүң түңнелиниде районнуң иштин орулгазының 70 хире хуузу хой ажылындан киирип турар. Ынчангаш хой ажылын хөгжүдер деп, малчыннарның амыдыралын улам экижидери-биле ажыл-агыйлар элээн ажылдарны кылгылаан. Эрткен беш чыл дургузунда кыштагларга 315 бажыңны, бригадаларга, фермаларга 14 кызыл-булуңну, 21 чунар-бажыңны, 120 хой кажаазын, 78 хураган кажаазын туткан. Хойжуларның уругларын ясли-садтарга тургускулаан.

1972 чылда район 295 тонна дүк дужаар планын 322 тонна кыдыр ажыр күүсеткен. Ооржак Доржу, Монгуш Оттук, Монгуш Ырыш, Монгуш Чола болгаш оон-даа өске хөй малчыннар төрүүр чус хойга оноаштыр 100-тен 133 чедир хураганнарны доруктуруп алганнар. Оларның хой бүрүзүнден кыргыш алган дүгү база эвээш эвес—2,6-3,5 килограмм чедип турар. Ынчалзажок амда чедир кылдыныпаан ажылдар хөй. Хойларның өлүп хораар болгаш кызыраар чоруу ам-даа бар. Оон уламындан эрткен чылын план ёзугаар 142497 баш турар ужурлуг хойнуун саны 133600 баш болган.

Хойнуң баш санын өстүрериниң болгаш оон продуктулууп бедидеринің ыол үндезинин ускаажыдылгада дээрзи билдинигир. Чадаананың ускаажыдыгга станциязы ажыл-агыйларның тускай эртеминг кадрлары-биле кады бо талазы-биле элээн ажылдарны кылгылаан. Ынчалза-даа ук ажыл чогуур негелдезинге четпейн турар. Оон чижээ бо: Красноярск крайдан сөөлгү үеде чыдын-на 160—180 хире баш бир харлыг кошкаржыктарны садып ап келдивис. Оларны тускай эртеминглериниң сүмезин ёзугаар хоолудуг чемнербиле чемгерер, чылыг кажаларга тургузу алараар турушук, черге оътнара берген турары ховар эвес. Бо деңгээ, канчап-даа таарышпас херектир.

Хойну тарып боозадырының ажык-үнезин билир бис. Чылдың-на семинарларга болгаш курстарга кадрларны өөредип, өске-даа чарыгдаларны үндүрүп турар бис. Ол хиревисте тарып боозадылганың шыларыны куду, кызыраар болгаш ара салыр хойларның саны хөй. Эрткен чылын бүтү төрүүр хойнуң 62,3 хуузун тарып боозаткан. Чамдык ажыл-агыйларның уксаажыдылгаже чедир сагыш салбайн, тус черниң кошкарларын ажыглап турары моон илден. Ону «Чыраа-Бажы» совхозтан, «Октябрь 30 чылы» болгаш Ленин аттыг колхозтардан көрүп болур. «Искра» колхозка ындыг таварылга база тургап. Ынчалза-даа сөөлгү чылдарда ол ажылды эде көргенинің түңнелинде, күрүнеге дүк садарының планын 8,5 хуу ажыр күүсеткен.

Беш чыл планын ёзугаар алырга, «Алдан-Маадыр», «Сут-Хөл» совхозтар тус черниң хөнүн, оске ажыл-агыйлар чиңге нарын болгаш чартык нарын дүктүг хойларны өстүрер ужурлуг. Ускаажыгтынган хойлар 4—5 килограмм, кошкарлар 8—10 килограмм, бир харлыг хой 3—3,5 килограмм дүктү бээр. Ону чедип алырда, красноярск ускаанның азы республиканың ускаажыдылга станциязының сүмелээн бүдүрүкчү кошкарларын болгаш оларның үредезин ажыглап болур. А бөдүүн болгаш чартык бөдүүн дүктүг хойларга алтай уксаанның кошкарларын онаар.

Салдынган соруулганы чедип алырда, хойнуң чемгерилгезинче сагыш салыры чугула. Кодан бүрүзүнге төрүүр хойну 300-350-деп көвүдетпес болза эки. Оон ыдай 60-80 хире хураган иелери-биле кады кире бээр чылыг кажаалар кодаларга турар ужурлуг. Оларның иштин курган, чылыг тургузар. Черле ынчаш, хойдан хөй дүктү, семис эттн болгаш чаш төлдү алыр дизе, үстүнде негелдезерни долу сагыш апаар.

Хойжуларда эң-не харыысалгалыг үениң келгени бо. Чаш хураганнарны мендп доруктурарындан ангыда, оларны янзы-бүрү зарыгдардан камгалаары, семис болгаш шыырак кыдыр азыраары чугула. Чүге дээрге, хойнуң продуктузунуң шынарлыг болгаш эдбек болуру амгы салгалындан улуг хамаарылгалыг. Чоон-Хемчиктиң хойжуларының шудургу ажылдап турар ужуру ол. Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир, кыштагларашкынны чедиишкинниг эрттирер талазыбиле Бүтүү-эвилелдиң социалистиг чарыжы оларны улампа соруктиг киирип турар.

А. ЧАМЗЫРАЙ,
Чадаананың уксаажыдылга станциязының зоотехник-инспектору.

Мал ажылының чугула айтырыы

Ажыл-иш-биле харыылаар

Чоон-Хемчик районда СЭКПниң XXIII съездизи аттыг совхозтуң сүт-бараан фермазының коллективи СЭКП ТКнын, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советиниң каттышкан байырлыг хуралының материалдарын таныжып көргеш, улам-на улуг күжениишкин-биле ажылдаарын шиитпирээн.

Фермаянын саанчылары ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл юбилейин төлептиг күш-ажылчы белек-биле үтканнар. Ферма 410 тонна сүттү күрүнеге садар тургаш, 138 тонна кыдыр ажыр күүсеткен. 1971 чылда фермага иштизи-биле бир инекке оноаштыр 1800 кг сүттү саап алган болза, 1972 чылда 2036 кг сүттү саптан. Түс-түс саанчылардан мен бодумда быжыглаан инек бүрүзүнден 3000 ажыг кг сүттү, Ондар Дүктүг —2960 кг, Ооржак Эртине — 2100 кг сүттү саптан. Бис үзээлээ бо чылын бир инекке оноаштыр 2500—3000 кг сүттү саарын хүлээндивис.

Болдунар аргаларны база курлавырларны санап көргеш, коллектив 1973 чылда фермага иштизи-биле инек бүрүзүнден 2100 кг-дан эвээш эвес сүттү саап алыр, эрткен чыгызынган дыка хөй сүттү күрүнеге садар деп хүлээлгени алган.

М. АЛДЫН-КЫС,
ферма эргелекчизи.

ҮЛЕГЕРЛИГ

— Ачанны дээп, чүге тудугжу болбаанын ол — деп айтырыгга, Алексей Аргайтыевич! — Ййет, баштай 1957 чылга чедир тудугжулап-да, чаагайжыдылганын ол чугула херээнге макталтыып-даа чордум — деп, харыылаар. Колхозтуң удуртукчулары анаа кандыг-даа ажыл хүлээдирге, оон дадагалзавас, ону кезээнде ак сеткилдиг боттандырып келген.

«Малчын» колхозтуң баштаар чери А. А. Бады-Очурга бир кодан сарлык кадартып каан. Ажаан өстүрери өске малдан онзагай, чайын болгаш кыжын шын одарлалыры белен эвес болза-да, анаа ол мергежээн, зооветеринариянын болуун билиглерин база шингээдип алган.

Сарлыкты кижи болган малдан шыдавас. Тайга-сын, халтуруг эргип одарлаарындан ангыда, ылаңгыя бызаалаашкын үезин онза харыысалгалыг. Чамдыктары төлүнге каржыдаа болгулаар, оглун хозар сарлыктар база тургулаар.

Алексей Аргайтыевич баштайгы чылдарда төрүүр чус башка оноаштыр 90—95, а сөөлгү чылдарда 96—100 бызааны мендп доруктуруп ап турар. Малчын болуп келгенинин он беш чылдарында күрүнеге чеже тонна (чиик бот-үнелиг) эттн болгаш эки (үскүр) шынарлыг сүттү бүдүрүп бербээн дээр.

А. А. Бады-Очурнуң назыны улгатса-да оон ажыл-ижи өскелерге үлегерлиг. Малчыннын кадайы, чеди уругнуң иезн Ханды угбай оон шынчы дузалакчызы, сарлык малды өстүрериниге база мергежээн.

А. ИРГИТ.

ӨӨРҮШКҮ-БИЛЕ

Хүндүе кыраан аңылы, чүүү кылын четтиксээн болгаш даарта канчаар ажылдаары кижиниң сагыжында кежээ ыяш-да кирер. Кандыбир улуг болуушкун үезинде, мен бодаарымга, кым-даа кижиниң эртеен оруу бодунга база-да ынчаар кеступ кээр шыкаш. Менээ-ле ындыг-дыр. Эрткен чылдың төнчүүзүнде — ССР Эвилелиниң тургүстунганының чартык чүс чыл юбилейинде — ол мерээ улам-на ийле апарды. Чаа чыл база келгеп — ажыл-ишти түңнээр, чаа соруулгаларны салыр үе бо. Мынчап каярге, ажыл-иште-даа, амыдырал-чурттагларда-даа сагышка кирер чүве хөй.

1945 чыл. Улуг тиилелге. Дайын сөөлүнде катап тургузуушкунуун чылдары. Шак ынчан колхоз даргалап эгелээн мен. Арга-дуржулга-даа, эртем-биликт-даа мекээ турбаан. Ынчалза-даа чоннуң идегели, иштилелге бичии-даа болза дуазын воргузуксээн иинг күзел мени хей-аът киргеп. Шонактыг аътгарга тайгадан тудуг ыяшы сөөртүп, кадыыр-биле тараа кезип турганывыстан машина-техниктиг, бедик культуралыг, эртем-билиглиг болгаш байшыырак апаргап бо түңнерниске чедир бүгү чаартылгаларны караап-биле шөрүп, холум-биле тудуп келдим. Совет Эвилели, улуг орус ка-дыынга эвее болза, ындыг шыкын хогжүлде биске каймын турар ийик.

ССРЭ-ниң 50 дараазының демдеглеп турган хүнеринде, түңнел көрүүске, бистиң колхозтуң хуваашпас фондузу 1 миллион 400 мун рубль четкен. Эрткен чылгы иштн орулгавыс 800 мун рубль чыгай бээр. Некрачыларның бай-шыдалдыын хереченел турар чурагайлар бо-дур. Ол чурагайларның артында он-он машиналар болгаш тракторлар, чаа тудуглар болгаш чаагай амыдырал бары билдингир.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле тоску беш чыл планын күүседирининг ийиги чылында алган социалистиг хүлээлгелеривистя, сүттүүнден өскезин, чогуур хуусаазындан 2-1 ай эрте күүсеткиледивис. Ылаңгыя 2 тонна дүктү, 16313 пуд тараан күрүнеге планнаан ажыр сатканывыс — байырлалга багай эвее белек болган.

1973 чылда көдээ ажыл-агыйынын продуктуларын көвүдедир соруулга биле Бүтүүэвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржирин шиитпирээн бис. Бо түңнерде келир чылдың часкы тарыгазынга белеткел түзүп, кыштаглаашкын чогумчалыг-

Д. НАСТЫК-ДОРЖУ,
Чоон-Хемчикте «Искра» колхозтуң даргазы.

АНЫЯКТАР УДУРТУКЧУЗУ

Кижиниң мозу-шынарын ооң ажыл-херээниң түнелдеринден, ажы-чанышын толептининден үнелеэр. Бежээ, төптиглерин чон үнелээр болган хүндүлээр. Бууларга Сарыг-оолович Кок-ооду мындыгларга хамаарыштыр чугаалап болур. Ону колхозтуң аныяктары боттарының баштыңынга — ында комсомол комитединиң секретарынга соңгуп алганы, партия организациязының чбюро кежигүнүнге, колхоз башталар черинниң составынга киргени тавармыга эвес. Бо дээрге Куулар Сарыг-оловичиниң ажыл-херээн үнелеп көргени, ана коргускени улуг идегел болган бүзүрел-дир.

Бир эвес Кок-ооддуң намдарын ап коор болза, ол кончуг аныяк: Саглы сес чыл школазын доосканда, Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунга ооренип кирген, а 1966 чылда ооң зоотехния салбырын доосканда, төрээн колхозунга зоотехник-бригадир, зоотехник болуп ажылдай берген. Аныяк специалистиң күш-ажылга янакшылдыын, ачне сорулганы чедип алырынга соруктуг чүткүлүүнү, ажылга мергежилии, организакчы аргалыын колхозчулар эскерип каан. Нинтининн херээнге ол болуңуп улуг-хуузун кирип эгелээн. «Кызыл тук» колхозтуң малының баш саны 1966 чылда 16 мун турган болза, ам 30 мун четкен. Ажыл-агыйда мал продуктуларын бүзүрери болган күрүнеге садары чыл бүрүде көвүдеп, планныг онаалданы доктаамал ажыр күүседип турар. Бо бедик коргузүлгерни чедип алырынга Куулар Сарыг-оолович Кок-ооддуң кирген улуг-хуузу бирче эвес дээрзи маргылдаа чок.

Колхозта комсомол комитединиң секретары болганда Кок-ооддуң киришпейн баар ажылдары ховар эвес, — ооң негелде дыңзыг, харысалга бедик. Бирги ээлчеде колхоз бүзүрүлгезинин чугула алырларынга аныяктарның күжүн таарыштыр тургузар, быжыглаар болган оларның мергежил чедип алырынга дүзээлээр талазы-биле ажылды комсомол комитединиң кол соругдагы кылдыр көрүп турар. Күш-ажыл кылып шыдаар бүгү колхозчуларның дөрттүн бир кезии аныяктар. Олар колхоз бүзүрүлгезинин кол адырларында, хөй-нииги амыдыралында улуг күш болуп туруп. 11 комсомолчукун 14-ти комсомолчу путёвка-биле мал ажылында, 7-зи механизаторлар, 30 хирези тудуг болган хову ажылдарында хаара туттунган. Эмнелге салбырында, ясли-садтарда, культура албан черлеринде — колдуңдала комсомолчу аныяктар.

Мал ажылында ажылдап турар аныяктардан сарлык кадарчылары Владимир Саая, Валентина Донгак, хойжулар Раиса Саая, Сат Кызыл-оол, саанчы Раиса Саая, чоланачылар Кара-Сал Хүлер-оол, Куулар Кыдат-оол, тудугжулар Елена Чимит-Доржу, Ооржак Севилек олар колхоз бүзүрүлгезинин шалыпчылары. Комсомол комитеди эрткен кыжын чаш малды ажаап доруктурары-биле 45 комсомолчу-аныяктарны сакманщиктеп ажылдаарыбиле белеткеп турар. Мал чеминиң белеткелинге аныяктар кол күш болуп ажылдаан.

Тудуг бригадазында ажылдап турар аныяктар 2 хой кажаазын, 8 өг-бүле чурттаар чуртталга бажыңнарын, хой тарын боозадыр пунктуну тудуп ажыглалга киргеринге, склад тудуунга, суг-биле чылыдар 2 одалга системазын кылырынга идепкейлиг киришкен. Тууйбу бүзүрер черде хереэженнер биле аныяктар ажылдап турар.

Бүзүрүлгеде ажылдап турар комсомолчу, аныяк кижи бүрүзү социалистиг чарыштa хаара туттунган, бодунга тодаргай хүлээлгелерни алган. Ооң күүседезин комсомол комитеди доктаамал контрольдап турар.

ССРЭ-нин тургустунганының 50 чыл юбилейинге үткуштур республикага чарлаттынган «шалыпчы 50 хүннер» деп, Хову-Аксында «Тыва кобальт» комбинаттың аныяктарының кыйгырыын районда бир-ле дугаарында «Кызыл тук» колхозта комсомол организациязы деткээн болган аңаа холбаштыр чорудар ажылдарның хемчеглерин ажылдап кылгаш, боттандырып чоруткан.

Комсомолдуң ажыл-чорудулгазы янзы-бүрү болган хөй талааларлыг. Олар шуптузу-за чугула болган ыяап-ла боттандырып чорудар апаар. Маңаа улуг организакчы ажылды чорудары, кол даяныр активтериниң күжүн таарыштыр тургузуп алыры комсомол комитединиң секретарындан негеттинер. Кок-оол кылыр ажылдарны, активчилерниң күжүн баш удур таарыштыр тургузуп ап турарындан практиктиг ажыл-чорудулгага хенертен тургустунуп келир, баш удур көрдүнмээн бергедээшкиннер, азы чаңгыс талалай бээр таварылгалар болбайн турар. Маңаа мындыг чижектерни коргузуп болур

Башкының дуржулгазындан

КЫЗЫМАК ЧҮТКҮЛ ТУРДА

Александра Баткаровна Шойдук дөрт чыл бурунгаар башкының ортумак эртемин чедип алган. Нарын ортумак школазынга ажылдай берген. Баштайгы үре-түнел ам бегин көстүп келген. Аныяк башкы белеткел классынга 24 өөренижчи хүлээп алган, оларбиле ам-даа ажылдавышаан. Оон классында өөреникчилерниң барык 45 хуузу чүгле 4-5 демдектерге өөренип турар.

Өөреникчи бүрүзү-ле чайгаар эки өөрени бербес. Оон эртемге сонуургалын көдүрер аргалар хөй. Башкы бүрүзү ол аргаларны чедимчелиг ажыглаар ужурлуг. Александра Баткаровна ол аргаларны канчаар ажыглап турган, бедик көргүзүгнү чедип ап турарын кансы-даа бол көрзелинер.

Ол кичээл бүрүзүнге бодамчалыг, ханы белеткенип турар. Кичээл иламынга өөредилге, кижизидилге талазы-биле ийи сорулгаларны айтыр, көргүзүр болгаш дидактивтиг материалдарны канчаар ажыглаарын, кошкак, шыырак өөреникчилер-биле кичээл бүрүзүнде канчаар ажылдаарын тодаргай бижип, планнап алыр. Оон кичээлиниң планы оон-даа өске түүлдер-биле ылгалдыг болгаш солун болгулаар.

Янзы-бүрү методика номнарын, түс-түс эртемнер аайы-биле пособиелерни шын ажыглап, доктаамал өөренир.

Бистиң республиканың мурнакчы башкыларының арга-дүржулгазын аныяк башкы чиитпин-биле чедимчелиг, чогаадыкчы ажыглап чоруур дизе частырыг чок. Номчаан, билген түүдүн түе черниң байдалынга дүүштүр ажыглап билир чорук кандыг-даа мергежилдиң кижизиниң база бир онзагай шынары. Ындыг шынар Шойдукта бар. Кичээлге, бир талазында, белеткел эки болганындан, өске талазында, башкының бодунда организаксчы таланг бар болганындан оон кичээл бүрүзүн солуп, методика, теоретиктиг деңнели бедик байдалга эртип турар. Оон уламындан өөреникчилерниң билии шыырак, эртемге сонуургалы улуг деп түннеп болур. Бо бүгү түүлдер ажылдың чүгле эгези, чүге дээрге башкының ажылы хөй талалыг: ол музыкантыга, дирижёрга, артиске, эртемденге, организаксчыга, ораторга — шуптузунга дөмей. Ынчангаш кижи бүрүзү-ле башкы болу бербес.

Александра Баткаровна Шойдук кошкак өөреникчилер-биле солун ажылдарны чорудуп турар. Орус, тыва дылдарга, математикага өөреникчи кандыг түүлдү эки шинээдип албаныл, чогум оон уламындан өске билиглерни чедип билип алырынга шаптыктап турар алырларны шын тодарадып алган, немелде кичээлдерни эрттирип, кичээл үезинде чыгыстап ажылдаар дээн чергелиг аргаларны ажыглаар. Чамдык таварылгада б о т - о н а а л г а л а р, немелде ажылдар берип тургаш, ада-иелерин ук ажылды күүседиринге дузалаларынче хаара тудуп киириштирип тургаш бегин сорулгазын чедип алгылаар. Кошкак өөреникчи бүрүзү шуну немелде ажыл кыдыраалтарлыг, ону башкы неделя санында хынап көөр. Кошкак, шыырак өөреникчилерниң аразында харылзаа база быжыг. Кижи кижиге эш, өөнүк болгаш акы-дүнма деп принцип бүүгаар кижизидилге ажылының бир кол хевири бүүлүг ол боор деп бодаар мен. Шыырак өөреникчилер кошкак өөреникчилерге бүгү тала-биле үлегер болбушаан, олар кошкак билиглиг өөрүн, оода ортумак деңнелге чедир өөредири дээш кызыл дузалажып турар. Өөрүнүн сагыш човаашкыны оларны шынгыы бодаңырынче. өөредилге дээш бүгү күжүн салырынче албадап турар.

Ада-иелерни ук ажылче канчаар хаара тудуп турары база солун. Класстың ада-иелер хуралынга кыдыраалтар көрүлдезин организастаар, багай номчуур өөреникчилер-биле эки номчуур өөреникчилерниң аразында деңнеттирилгени ада-иелерге көргүскеш, чогум чүге ындыгыл, ону олер толазаг чүүл кылза акыл дээрзин сүмелеп турар. Бо дээрге ада-иелерни чүгле бүзүредип турар эвес, харын уруг-дарыының өөредилгези дээш бедик харылсаалгалыг болурунга даандырып турар кижизидилгениң база бир хевири.

Өөреникчилерни орус дылга, математикага сонуургалдыг болдурар классчан даңказар ажылдарны эки организастаан. 3 «б» классның өөреникчилери математикага ханы сонуургалдыг. Тывылгыр солун математиканың бөлүүмү ам үш чыл улай ажылдап турар. Бөлүүм неделя санында эртер. Тывызык бодалгалар, нарын геометрия шыйгыларын өөрүдүп мурнан тыптарын кым кыспас дээрзи? Ынчалдыг чүткүл математикага хандыкшылады оттурган.

Орус дылды ап көрээди. Башкы словарь ажылын бедик деңнеде тургускан. Орус дылдан тывазынче база дедир очулгаларны өөреникчи бүрүзү хүн бүрүде кылып турар. Сос бүрүзүнүң уткалын шын тайылбырлап, ону чугаага дөрт, шын билиринге тиилектерге бүзүредир. Классчан даңказар номчуганы башкы шынгыы кыпан турар. Неделя иштинде кым кандыг номну номчаанын азы номчуп турарын дээрзин бир катап түүлзөөр.

Эге классчар башкыларының математикага методика катыжышкынының Александра Шойдук удуртканын бээр оон ажылы улам экижээн. Ажык кичээлдер, хыналга ажылдар, номчулгалар, чаа программа, өөредилге номнарының сайгарыгазы, арга-дүржулга солчуушкуну дээш ол бүүгаар боттандырган.

Н. ДАКАА.

Эрзин район.

«Шынның» чаңчыл болган конкурузун чарлап тур

КОНКУРСТУҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

«Шын» солун редакциязының эң эки очерк, репортаж, рассказ, чугула айтырыг көдүрүп бижээн түүл, фельетон болгаш эң эки фото-чурук дээш чаңчыл болган конкурузун 1973 чылдың январьдан декабрь 20-не чедир уламчылаарын чарлап тур.

Конкурстуң кол сорулгазы — коммунизм дээш демиселге совет кижилериң түргүзукчу, чогаадыкчы күш-ажылын, Коммунистиг партияның, Совет таазилгэниң доктаамал сагыш салышкынының ачызында тыва черде боттанып турар чаартыгаларны бедик идейлиг деңнелге, амыдыралбиле холбап, бижип көргүзери болур. Бо бүгүнү чырыдарда Коммунистиг партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин болгаш төскү беш чылдың планнарын амыдыралга боттандырар дээш совет кижилериң шадырлыг ажыл-ижин көргүзерин удуртулга болдурар.

Коммунистиг түргүзуушкунунуң бүгү-ле участоктарында массалыг социалистиг чарыштың калбарышкынының, совет ажылчын, аңгының, колхозчу тараачыннарның, үлүсчу интеллигенциянын күш-ажылды коммунистиг үөзу-биле көрүп, ол херекке бедик харылсалгалыг болур чоруктуң дээре үлегер-чижектерин көргүзүп турарын, улустарның ажыдүмга найыралының күжүн, үлетпүрде, көдээ ажыл-агыйда, транспортта, түдүгда, культура түргүзуушкунунда эртемниң чедимшиниерин болгаш мурнакчы дүржулганы непередиргиге боттарының төлептиг салышкынын киирип турарларның дугайын уран-чечен, бедик идейлиг деңнелге көргүзери конкурстуң чугула негелдеи болуп турар.

Совет боттуг амыдыралдың эки чижектерин тода көргүзерде, коммунизм түргүзукчузунуң моральдыг дүрүмүнүң кончаар салыттының турарынче кичээнгейни салыр ужурлуг. Очерк, рассказ, репортаж, фельетон, чугула айтырыг көдүрген түүл бүрүзү-ле кижилерниң ниитилелге болгаш өгбүлеге төлептиг мозу-шынарын илередири-биле чергелештир, бистиң бурунгаар шиичээшкинивиске шаптык болуп турар бүгү четпестерни чидит, принциалдыг шүүлчүлелдиң одунга таварыштырган, коммунистиг кижизидилгенин херээнге салдарын чедирген турары чугула. Фото-чуруктарга кижилериң күш-ажылын, өөредилгезин, дыштанылгазын, найыралын, экономикада, культурада, хамаатылэрниң бот-боттарының хамаарылгазында бүгү-ле чаа, деңнелиг түүлдерин эскерериниче, Тываның бойдузунуң чараш чурумалдарын солун этюдтарга эң эки композициялыг, идейлиг утка-шынарлыг кылдыр көргүзериниче кичээнгей салыры негеттинер. Чуруктарны тыртыргаш, кылагар-(глянцевая) саазынга 18х24 хемчээлдиг, кончуг тода костюр кылдыр парлаап чоруулар.

Очеркиң, рассказтың, репортажтың, фельетоннуң азы чугула айтырыг көдүрген түүлдүң созуң бижик машиназынга кагыскаш, чок болза одуруглар аразы хос кылдыр (2 интервалга) дөл-биле чаражтыр, тода кылдыр бижээн чорудар.

Конкурска дараазында шаңналдарны доктаатқан:

1. Эки очерк, репортаж, бичии хемчээлдиг рассказ, фельетон болгаш чугула айтырыг көдүрген түүл дээш:

Бирги шаңнал (чаңгыс) 50 рубль.

Ийиги шаңнал (ийи) 35 рубль.

Үшкү шаңнал (ийи) 25 рубль.

2. Эң эки фото-чурук дээш:

Бирги шаңнал (чаңгыс) 25 рубль.

Ийиги шаңнал (ийи) 20 рубль.

Үшкү шаңнал (ийи) 15 рубль.

Конкурстуң жюризиниң составында чогаалчылар, журналистер кирип турар.

Конкурс материалдарын дараазында адресче чорудар.

Кызыл хоорай, Индекс 667000. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, Бажың № 3— «Шын» солуннуң редакциязынга («Шынның» конкурузунга).

«Шынның» конкурузунга идепкейлиг аярлыриче болган чогаадыкчы чедимшиннерлиг болурунче номчукчуларны кыйгырып тур бис.

ТЮМЕНЬ ОБЛАСТЬ. Боровскиниң куш фабриказының профилакторий черинде — будурулгеден ырак эвестө турар ол. черге — суббота, воскресенье санында-ла бежен ажылчын азы албан-хаакчылар дыштаның алыр дээш чеде бээр.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ХӨГЛҮГ, СОЛУН

Дөн-Терезин сес чыл школазының өөреникчилери кышкы дыштанылганы организастыг эрттирип турар. Өөреникчилерге ёлканы класстар аайы-биле организастаан. Чаа чыл дугайында ыр, шүлүк, хөглүг, солун бөштактаныглар ёлка чанында чаңгыланган. Конкурс эки өөредилгелиглерни шаңнап, мактаан.

Дыштанылганы канчаар эрттиргенинге школа дирекциязы тургускан. Хүн бүрүзүн чөп ажыглап, урутларның эки дыштанырынче сагыш салган. Хемге конькилеп, чоочку дагларже организастыг хаактаашкынныларны моон сонгаар-даа чорударны көрдүнген.

А. ДОПЧАА.

Барыын-Хемчик район.

Делгелгени көргеш...

«Найырал» кинотеатрының бичии залында уран чүүл училищезиниң чурулга салырының сургууулдарының делгелгени ында киргең кижилериң кичээнгейни хаара тудуп турар. Ук делгелгени училищениң сургууулдары чогаадыкчы отчёт кыдыр организастап, көрүкчүлериң арга-сүмелерин, шүүлчүлелдерни билип алыр соруулга-биле кылган.

«Савалдар кыдыраажы» деп ханы дептерин ажыдып көрдүм. Кайы-ла хонуктар аразында ажоон хөй көрүкчүлериң демдеглелдерни бижиттингилеп болду. Оларның үйе кезии 4-кү курстуң сургууулу Эрес Намдараа биле 3-кү курсчу Владимир Никитиниң ажылдарының дугайында. Э. Намдараанның «Хомусчулар» деп чуруу тема талазы-биле болгаш кылып күүсеттингеш онзагай болуп турарын демдеглээр апаар. Оон ангыда «Эрткен үеним үүлезин» деп чуруунда эрте-бурунгу Тываның амыдыралынган бир эзизодту көргүзериң Э. Намдараанның оралдашканы база солун. Ол чуруктуң маадыры — бурунгу тыва киже кожаа дашты оюп, чөпүп турар. «Дуңмазының портредии» база бедик мергежил-биле чурааны солун.

В. Никитининиң чурааны кыстың болгаш оолдуң арынварын көргүзеен этюд-чуруктары көрүкчүлериң мактаалын ап турар. Оң ышкаш ийиги курсчу Дмитрий Саяның «Төрээн Тывам» деп тематикалыг, акварельден кылган пейзаж-чуруктары чараш болгаш ханы утказыг. Ам-дыырал-биле түдүн, берге теманы келир үеним чурукчузунуң шилип алганы өөрүнүг. Ол-ла аныяк чурукчунуң «Ховунуң кызы», «Наадым» деп гравюра-чуруктарны кылганы база солун болгаш чараш хевирлиг. Бөгүнгү Тываның кижилериниң овуун эңне берге, чурулга уран түүлүнүң онзагай хевири — графика-биле дамчыштыр көргүзеени Д. Саяның чогаалдыкчы чедимшиниин деп санаар болур.

Үшкү курстуң сургууулу Тимофей Болтовскийниң «Кыстың ырызы» деп чуруу тема талазы-биле солун, мичээлге-даа аазап хөй четпестерлиг. Ук чуруктуң көрүн түрү, бистиң сураглыг, тыва чурукчуус Т. Левертовскаяның «Саян чечээ» деп магалыг чуруун кижи сактып келир. А. Болотовскийниң бо чуруунуң ишкы хевири карацгы боранчай болуп, композиция талазы-биле четпестерлиг...

Делгелгени көргеним соонда алдарлыг совет чурукчу А. Лактионовтуң мынаар сөстерин аныяк чурукчуларга сагындырыксадым:

«Дер-бус төгүлүүже ажылдап, бүгү-ле күштү чонуң херээже бээри — амыдыралдың дээди үүлгазы оң. Ынчангаш чедимшиннерге ара доктаавайн, улам шудургу болуп ажылдарыңны келир үеним чурукчуларывыга күзээрдир бис.

С. БАЙР.

Арагадан адырылганым

1950 чылда бухгалтериның курузун доскаш, ол ажылга барык чэрби чыл болдум, коллективке эш-өөрүмге мактадып-даа чордум.

Араганы — эргинин артынчызы дижири-де шын. Ону бээле тура-ла, чамдык кижилер өөче хандыг бээри харааданчыг, оларга бодум база киржип чордум. Шак ындыг байдалдың кол чылдагааны кижинин бодунган, оон ажылдан турары коллективинден, ында ажылдыг коллективинден, массалыг ажылды, бот-харылсалганы бедидериче утланган негелдениң деңнелинден хамаажырыын амыдырал улам-на бапыткап турар.

«Күш-ажылдың хөстүү» совхозтуң ажылын экижидеринге, экономиказын быжыдырынга, оон удурткуларының иштинден Алексей Глотовту онзалап айтыр болдум. Кижилер, кадрлар-биле, оларның билинип, мергежилиң, культураазын бедидер талазы-биле ажылче ол доктаамал кичээнгей салып турган. Мен ол үеде-ле араганы бүүлүү ижиптер турдум, мичээлге-даа директорнуң кижилерден негелдези чөптүг болгаш дээштиг болганы кончуг үнелиг, мичээрде арагачылар, ниитилиниң корум-чүрүмүн үреэлээр хөвар турган.

Чамдык удуртукчуларның кошкаан ажыглаан, бодумнуң салдынчак, амыдыралды үнелевес, ажылга харылсалга чок байдалымдан чоорту арагага хандыгып киргең түрдүм. Өтбүлезин, харын бодун мегелеттинер, арын-нүүрүн ышкынар чорук арагачының кол шынарларының бирээни. Ажылдан үнүрткеш, хомудавас-даа, каган азы чаа ажылга киргеш өөрбес-даа апаар, араганы бот-даа садар, «эш-өөр» база сартыктаар...

Араганың уржуудан ийи удаа улуг бөртиннишкинге таварышкам, кезер эмнелгеге үр бөлдүм. Мээң ажы-тыныммы эгиттеен, ажылдан амыдыраар арганы тургускан эмчилер Орус-оол биле Кара-оол оларга өөрүн чөрүүрүмүну сеткиимнин хынызындан илередир бодаан мен. Арагалаашкын ылангыя ажы-төл кижизидилгеинге онза хөралыг дээрзин бодумнуң амыдыралымдан бүзүредим. Беш оолдун, ийи кыстың эдазы мен, олар мээң салдынчак чораан чылдарымда кончуг түрзөн турган.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге үлүр деминселди куштелдирер талазы-биле партия болгаш чазактың шиитпирлерин танышкам, эш-өөрнүң үнелиг санаалдарын бүүгаар эмнедип алган, ам элээн үелерде амзавайн-даа келдим. От-бүлемге амыдырал өөрүнүг сагыш човаашкыны оларны шынгыы бодаңырынче. өөредилге дээш бүгү күжүн салырынче албадап турар.

Ада-иелерни ук ажылче канчаар хаара тудуп турары база солун. Класстың ада-иелер хуралынга кыдыраалтар көрүлдезин организастаар, багай номчуур өөреникчилер-биле эки номчуур өөреникчилерниң аразында деңнеттирилгени ада-иелерге көргүскеш, чогум чүге ындыгыл, ону олер толазаг чүүл кылза акыл дээрзин сүмелеп турар. Бо дээрге ада-иелерни чүгле бүзүредип турар эвес, харын уруг-дарыының өөредилгези дээш бедик харылсаалгалыг болурунга даандырып турар кижизидилгениң база бир хевири.

Өөреникчилерни орус дылга, математикага сонуургалдыг болдурар классчан даңказар ажылдарны эки организастаан. 3 «б» классның өөреникчилери математикага ханы сонуургалдыг. Тывылгыр солун математиканың бөлүүмү ам үш чыл улай ажылдап турар. Бөлүүм неделя санында эртер. Тывызык бодалгалар, нарын геометрия шыйгыларын өөрүдүп мурнан тыптарын кым кыспас дээрзи? Ынчалдыг чүткүл математикага хандыкшылады оттурган.

Орус дылды ап көрээди. Башкы словарь ажылын бедик деңнеде тургускан. Орус дылдан тывазынче база дедир очулгаларны өөреникчи бүрүзү хүн бүрүде кылып турар. Сос бүрүзүнүң уткалын шын тайылбырлап, ону чугаага дөрт, шын билиринге тиилектерге бүзүредир. Классчан даңказар номчуганы башкы шынгыы кыпан турар. Неделя иштинде кым кандыг номну номчаанын азы номчуп турарын дээрзин бир катап түүлзөөр.

Эге классчар башкыларының математикага методика катыжышкынының Александра Шойдук удуртканын бээр оон ажылы улам экижээн. Ажык кичээлдер, хыналга ажылдар, номчулгалар, чаа программа, өөредилге номнарының сайгарыгазы, арга-дүржулга солчуушкуну дээш ол бүүгаар боттандырган.

Н. ДАКАА.

Эрзин район.

ЧАА-СУУРЖЕ САГЫШ САЛЗА

Чаа-Суур — «Торгалыг» совхозтуң эң улуг салбыры. Шыпап-ла суурга бир дугаар келгеи кижиге кудумчулары дедгем, казс-чараш, көрүштүгдаа. Ол дугайында «Чаа-Суурум» деп ыры-даа бар болган.

Бистиң суурда эмчи салбыры, ясли-сад, 8 чыл школазы база культураның одаа — клуб, библиотека дээш чүү чок дээр. Ол черлериң кышка белеткелин бактап канчаар, эки-ле-дир. Ындыг-даа болза, клубтуң ажылында четпестер хөй. Анда боттуг ажылдар чоруваин турар. Иштинче кире бээрге кандыг-даа дериазе, шимелде чок. Клуб чөвүлелиниң кылын турар ажылы тода билдинмес. Аныяктарны яазы-бүрү бөлгүмче хаара тутпайн турар. Кежээниң-не кино бо-ла. Моон мурнукта тенистээн, биллиард ойнаан аныяктар хөйү-биле чыглып турган, амгы үеде кино боору безин эвээжээп. Дыштанылга кежээлеэр черле болбаан. Кино төөрде олурар сандайларны кандыг дорил аан. Олуруптарга эмдик аът дег «чаа-ла каар». Буттары сыйык, септеттинмээн. Ынчангаш көрүкчүлериң хөй кезии туруп алгаш азы хаяга чөленлир туруп алгылаан, ол-бо талакы буттарын шылаанындан олуй-солуй салган тургулаар...

Бо бүгүнүң дугайында райкүүскомнуң культура кылдыгы болгаш клуб эртелекчизи Тюлюш Делгер-оол айтырыг тургузуп турар ирги бе?

Телефон, харылзаа ажылын экижидер дугайында та чеже айтырыг тургузуп, чүгаалашпаан дээр. Бо суурда орте дыңналыр радио чок. Суурнуң турглакчылары — радио силериниңде ырлап тур бе, дыңналыр-дыр бе?— деп айтыржып турарын бо-ла дыңнап болбаар. Телефов-биле кайы-даа черлер-биле харылзажып алыр дээн кижи чүгле Торгалыгда харылзаа белдирип кирер апаар. Торгалыг-биле Чаа-Суурнуң ораазы ов хире километр. Ол аразынга аргыжары, ылангыя кышкы соок үеде дыка берге. Чүге дээрге, маңнаар чүве бар эвес. Он ажыг километрни чадаг эртери берге. Ам канчаар, соок-даа болза машина кырынга шыдажып олурушпаш чедер ужурга таварыжыр. Торгалыгга чоруун кылып алган хамаатылар дедир көөрде чүгле чадаг кылаштаар ужурга таварыжыр.

Чыл бурунгаар совхоз автобус садыл алганынга чон өөрүп турган. Кижилериң аргыжылгазын таарыштыр организастаар талазы-биле боттуг хемчеглер амга чедир алдынмаан. Чеже маңнаар боор, мичээнгаш бо четпестерни Мергелдейге дамчыдар ужурга таварыштывыс.

Бо бүгү четпестерни эдерибиле совхозтуң директорлуу, кодзо Советтен чогуур хемчеглерни алыр үе келген дээрзин сагындырып көрүнер. Мергей Мергеевич.

С. КӨК-ООЛ,

Чаа-Суур 8 чыл школазының директорлуу.

ЭКИИ, ЁЛКА!

Эрги чылдың төнчүзү, чаа чылдың эге хүннери совет школачыларының амыдыралында өөрүшкүлүг болуушкун-биле холбашкан. Хөглүг, солун кышкы дыштанылга хүннери чыл бүрү ынчан эгелээр. Өөредилге чылының ийи улдуну доозулган. Кайы класс, кайы школа канчаар өөренген деп чүве тодаргай анаргап.

Эрткен чыл бистиң урулгарывыска база уттундурбас болуушкуннарның чылы болган. Аңгы-аңгы аймак-соок чон чурттаан улут совет бүленің алдарлыг 50 чылынга турасхаатқан школачы ажылхереткерин кайызы ол дээр. Бүдүн чыл дургузунда чорудуп келген кобилейжи солун ажылдарның түңнели чаа чыл бүдүүжүдө үнген. Улут совет чуртувустуң акыдүмалыкы хөй национал улустарының наймаалынга, чаңгыс эвинге, кады ажылдажылгалыга турасхаатқан кежээлер барык школа бүрүзүнге эрткен.

Ак-көк хемниң чурту төрөөн Тывавыстан эгелээш, ырак кыдыг Балтий кыдыы республикалар, калбак делгем Украина, Белоруссия, даглыг черде Грузия, Армения, Азербайджан, чечектелген Молдавия, Казахстан, хөвең чурту Узбекистан дээш карак четпес делгем чуртувустуң аңгыларының республикаларының чоннарының онзагай чараш аныпичилиг хевин кеткен уругдарыг ырлап, таңцылап турда көрүштүг чаражын чүү дээрзе, Найыралдың кежээлеринге орус, тыва, грузин, узбек... дээш каш янзы ыры, таңцы чаңгыланып дынмээн.

Оон-биле чергелештир чаа чыл утказаа ёлкалар чер болганга эрткилээп, моон соңгаар-даа үргүлүүлөөр. Соок-Ирей, Харжыгаш дээш элэмарганың янзы-бүрү дириг амытаннары уругларны хөгледирер-биле база аалдап келгилээп. Кышкы арганың чаргы чагай погаан шинээнидө каастаганың оң-баазын ойнаарактары чайынналып, музыка дынмиреп, ыр-шоор кутталып турда Соок-Ирей шаңаан соөрткен. белзөн чүктээн аалдап келгеш, тергиннерниң тергиннерин шаңнамактап, чаагай күзээшкиннерин бараалгаткан. «Өөредилге, ажыл-ишке эрес-кежээ болуңар! Улугларга дузаланар, кежээлерни дозецер!». Бичиннерниң күзел-соруу бижыгы «Комсомолду дээш салгаар бис, Коммунистиг партияга шынчы бис» диижп ырлаанып даңгырагаан турарлар.

Чаа чыл-биле, хөглүг солун дыштанылганар-биле, эргим уругларга.

Б. ДИРЧИН.

ШКОЛАЧЫЛАРГА

Дүүн СӨКП обкомунуң Политиктиг чырыдышкын базыңыгга профсоюзтарның школачыларга өлкаазы ажыттынган. Оон ажыдыылыкшынга паймсылалдың школаларының ооренижчилерге киришкен.

Уругларга Соок-Ирей, Харжыгаш аалдан кээп, чаа чылда эки өөренирин, чурумнуг болуруп күзээп. Аныяк көрүүлүүлерниң театры «Уруглар дугайында» шиин көргүскеп.

Түңнелинде школачылар чаа чылдың белээн алганнар.

Ёлка январьның 7-го чедир ажыттыр, найысылаалдың муниң уругларын ойнадып, хөгледир.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

телевидение

ЯНВАРЬ 3-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

12.00—«Он ийи ай». Мультфильм. 12.55—«Аныяк ленинчилер». Дамчыдыгга.

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдыгалар программазы. 13.35— Медээлер. 13.45—Школачыларга. **Хөй сериалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүүг «Шан Самоходи биле Тампилеры».** 1-ги серия. «Ужуралдар дээш». 14.20—Өөнүүг телекөргүзүүг. Хенэмгелериң телестеатры. 15.05—Документалдыг фильм. 15.20—15.30— Чаңсар. 15.30—Өөнүүг телекөргүзүүг. Чаа чыл «Отчугажы». 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30 — Таңцы залы. 19.00—1972 чылдың эртем ажыдымышкинилери». 19.30—М. Анчаров—«Хүн бүрү-де». 2-ги кезээ. 4-кү эге. Телешиниң баштайгы көргүзүүг.

КЫЗЫЛДАН

20.30— Телемедээлер. 21.05—Телемедээлер. 21.20—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.25—Өөнүүг телекөргүзүүг «16 харлыг мен». Паспорттарны байырлалдыг байдалга тыпсыры. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—01.00—«Артымыста Москва». Уран-чечен фильм.

АГААР

Бөгүн республикага биче будуттаар, чагбас. Эртен чамдык черлерге туманнаар. Хат ношкак. Агаарның температуразы заглыг черлерге 20—25, бөөлеринге 29—34 градус соор.

Кымылга аяс, соок хүн болур. Эртен туманнаар. Хат ношкак. Агаарның температуразы 32—34 градус соор.

кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Зимородок» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Орт машинаэы садыл ап тур бис» 11.00, 13.10, «Петербург-биле байырлажыг» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Адыр, мама!» 11.00, «Аърта-арыг балладазы» 13.50, 15.00, «Даурия» (1-ги, 2-ги кезектери) 16.50, 20.00 шактарда.

«ШЫНЫЕР»: Мультчымындыр 9.00, «Дуу тала, дыңнаңар» 12.40, 16.40, 18.40, 20.40, «Мени тып, Леня!» 10.20, 14.40 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Шкид республиказы» 15.20, «Кеземче» 18.30, 20.20 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Демир хаалганың чажыды» 14.00, «Пансион Буланка» 19.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, проза-зала килизиниң 23-54, харылсалгалы секретарьның 23-35, партийжа амыдырал килизиниң 37-13, культура килизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килизиниң 21-47, үлетпүр килизиниң 22-64, чагаа килизиниң 41-27, информация база совет түргүзүт килизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганга 32-75. Телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15368. Чагыг № 41.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинде республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС —01416

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл. ЯНВАРЬ 4 ЧЕТВЕРГ № 3 (9079). Өртээ 2 көп.

ЧАА ЧЫЛДА ЧАА БАЖЫҢ АЛГАННАР МУҢ

БАРНАУЛ. (СЭТА-ның корр). Хоорайның машина тудугжуларының, химиктери биле мөс аргычыларының муң ажыт өг-бүлези чаа бажыңнар алганының байырлалын чаа чыл-биле капсырааштыр эрттиртеп. Олар Комсомол кудумчузунда, Барнаул Черёмушкаларында, хөй-хөй кудумчуларда чаагайжыдыр тутканы беш болгаш тос каът бажыңнарда чурттай берген.

Барнаулдуң тудугжулары 1972 чылда ажыглалта 300 муң чыгыы дөрбелчин метр чуртталга шалгы хүлээдип берген.

Ульяновтуң автозаводунуң кол конвейеринден ГАЗ-69 маркалыг зң сөөлгү машиназы кылдыныл үнген. Ол бүдүрүлге чери УАЗ-469 дээр чаа автомобильди кылып үндүрериниң бүрүнү-биле шилчээн.

1973 чылда Ульяновскиниң В. И. Ленин аттыг автозаводу ындыг элээн наш он муң чаа машинаны кылып үндүрер.

УАЗ-469 мурнундагы машинадан дыка улуг ыяалдыг. Ол 600 кг чедир чүктү алыр, метору — 70 аът күштүг.

Машина кандыг-даа орукка чоруп шыдаар. Зии чазап ыяган брукка УАЗ-469 шакта бир чүс километр чедир дүрген чоруп шыдаар. Чаа машинаның даштыкы хевири база аймыг чараш кылдыңган.

ЧУРУКТА: автозаводтуң кол конвейеринде УАЗ-469 дээр чаа машиналарны кылып турары.

Ю. БЕЛОЗЕРОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

БАШТАЙГЫ ХҮННЕРДЕН ЭГЕЛЕП ШАЛЫПКЫН АЖЫЛДААР

Чаа, 1973 чылды ажыл-агыйның болгаш культура тургузуушкунуңуң бүгү адырларынга шалыпчы күш-ажыл-биле демдеглеп эрттирер деп партия болгаш чазактың кыйгырыын совет улус изии-биле деткээн. Чер болганда — заводтарның болгаш фабрикаларның цехтеринде, тудугларда болгаш эртем лабораторияларында, мал ажыл-агыйының фермаларында январьның баштайгы хүннеринден эгелээш шалыпчы күш-ажыл хайнгыын эгелээн. Чурттуң экономиктиг, социал-политиктиг болгаш культуралуг хөгжүлдезин шапкынчыдар, чонуңуң материалдыг чагай амыдыралын улам көдүрер талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизининиң Программазын амыдырапга боттандырар дээш совет улус социалистиг чарышты улам калбартып турар.

Чаа үнген чыл онзагай байдалдыг, чүге дээрге төөгүлүг беш чыл планында салдынган сорулгаларыны күүседези — шиитпирлиг чыл — 1973 чылда канчаар ажылдаарывыстан дорт хамааржыр. СЭКП ТК-ның декабрь Пленумундан чүүлдүг деп көрген болгаш ССРЭ-нин Дээди Соединиңдем бадыттынган планныг онаалдаларны чүгле күүседир эвес, харын оларны ыракта ажыр күүседкеш, беш чылдың арткан чылдарының планнарын чедиишкининг күүседиринге эргежок чугула курлавырларны тургузуп алыр ужурлуг бис.

ССРЭ-нин тургустунганының 50 чыл болган оюнга тураскаатка байырлыг хураага эш Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «1973 чылдың планының күүселдези силерден хамааржыр эвесте эштер деп хоорайның болгаш көдээниң ажылчы чонларынга дорт чугаалаар ужурлуг бис. Ынчангаш бистиң ажылчын аңгывыс, бистиң тараачынарывыс болгаш алдарлыг интеллигенцияывыс партияның кыйгырыын изии-биле деткивишаан, беш чылдың шиитпирлиг чылы болур оон үшкү чылының бүгү планнарын ажыр күүседир дээш боттарының күжүн харам чокка бээринге бистер бүзүрээр бис».

Чылдың баштайгы хүннерин шалыпчы темп-биле эгелээлинер деп кыйгырыгның адаа-биле Москваның болгаш Ленинградтың машина тудугжулары болгаш Донецтиң шахтёрлары болгаш оске-даа мурнакчы бүдүрүлгелериниң коллективтери ажылдап эгелээннер. Чаа келген чылдың бүгү улустуң патриотчу көдүрлүүшкүну-биле эгелээнин «Правдага» кээп турар дынадыглар хереченлеп турар. Боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгаш совет кижилер минута бүрүзүн ажыктыг ажыглап тургаш бүгү улустуң хереэнте төлептиг салыышкынны киирер дээш ажылдап белгеннер. Нижне-Тагильдиң металлургия комбинадының кан эзалдырикчилери Воркутаның цемент ажылдакчылары болгаш Братскиниң ыяш ажылдакчылары чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелеп, ыландан ажыр хөй продукцияны бүдүрүп эгелээннер. Ол хевирлиг чижектерни хөйү-биле чугаалап болур. Сорулга болза — күш-ажылчы коллектив бүрүзү кандыг-даа озалдашкын чокка шалыпчы ёзу-биле ажылдап эгелээнинде болур.

Үлетпүр ажылдакчыларының 1973 чылда алганы бедиткен социалистиг хүлээлгелери болза, ниитизел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун улам бедидер, эртем-техниканың чедиишкиннерни практикага ажыглаар, бүдүрүп турар продукцияларның ынарын экижидер дээш бүдүрүлгениң иштики арга курлавырларын долузу-биле ажыглаары негеттиниң турар. Ол талазы-биле ажылдап кыдынган хемчеглер ажыл-агый удурткучуларының, партия организацияларының шыңгыы контролунга алдынган турар ужурлуг. Күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң чедимчелиг ажылдаарын хандырар дээш материал-техниктиг хандырылганы, транспорттуң ажылын кажаңгызындан артык экижидер херек.

Тудугжулар бо чылын хөйүү кылырлар. Бо адырда кол чүүл — күштерни болгаш акша-хөреңгини ажыглалга киирер объектилерге мөөнөзэри, ажылды дүргеи, камналгалыг, эки шынарлыг кыдыр чорудары болур. Кыштың байдалы тудуг бүдүрүлгезиниң ажылын нарыдадып турар. Четкиленчек графикти неитередири, ажыл-агыйжы эвес, салдынчак, кижилер болгаш техника ажыл чок туруп бээр чоруктарга удур шыңгыы демисежири эки түнелди бээр дээрзин практика көргүзүп турар, ол ыпдыг четпестер тудугнуң ажыл-херээнде ам-даа бар болуп тургулаар.

Беш чылдың үшкү чылында көдээ ажыл-агыйның ажылишчилериниң мурнунда улуг сорулгалар туруп турар. Олар болза чүгле күрүненің план-чагыын күүседир эвес, харын база эрткен чылын чедир алдынмаан продукцияны бо чылын чедир алыр ужурлутлар. Көдээ кыш — дайынчы болгаш изиг ажылдың үези. Амгы үеде часкы тарылгага белетиеп кидин чоруп турар. Мал кыштаглаашкынын эки эрттирер дээш малчынар бүгү күжүн салып турарлар. Көдээ ажыл-агый техниказын септээри, чеминчидилгелерни хову шөлдерге төгери, үрезиннерни хынаары, кадрларның өөредилгезин организастаары — келир чылдың дүжүдүнүң үнзезинин салып турар чер ажылдакчыларының кол сагыш салыр чүүлдери бо-дур. Ынчангаш маңаа чаңгыс хүн-даа, шак-даа хей мшкинып болбас — колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге январьның баштайгы хүннеринден эгелээш-де күш-ажылчы бедик кодүрлүүшкүү хайнгыын турзун, соңгаарладып болбас кышкы сорулгалар комплекстиг шиитпирлеттинип турзун.

Чаа чылды эгелеп турда ажылдың чедиишкининг болуру коммунистерниң, хамыктың мурнунда партияның эге организацияларының организастыг болгаш масса-политиктиг ажылындан улуу-биле хамааржыр. Олар — коллективтерниң удуртур организакчы күжү, бүдүрүлгении чаа-чаа курлавырларын ажыглаары дээш оларның демисеининге башкарыкчылар-дыр. Коммунистерниң хүлээлгези — хүлээлгелерни күүседир талазы-биле боттарының үлегер-чижээн коргүзери, беш чылдың үшкү чылының тодаргай сорулгаларын ажылчы чонларга ханызы-биле тайылбырлаары, бедик харысалгалыг болгаш негелдениг болурунуң ишти байдалын тургузары болур.

Социалистиг чарышче доктаамал партийжи сагышты салыры негеттиниң турар. Мында чугаа болза, ол чарышче бүгү ажыл-ишчилерни хаара тударының, ажыл-агыйжы кадрларның профэвилелиниң болгаш комсомолдуң ажыл-чорудулгазын ол талаже үлеп шиглээриниң дугайында чоруп турар. Чарышты удургуруп практикага сайзырангайжыдар херек, маңаа болза чүгле идепкейлиг деткимче болгаш идиг беришкини негеттинер эвес, харын база хожудап каап турарларыны азы четпес, чүткүл чок, сула ажылдап турарларны база илередири негеттинер, ынчангаш ындыг четпестерни чайладыр. Чылдың баштайгы неделязындан-на чарышты чоруп турарының хынаалдазын тургузар, алдынган хүлээлгелерни канчаар күүседип турарынга хей-ниитиниң контролюн тургузар, күш-ажылчы чарыштың, кым мурнаарал деп маргыжарының элементилерни хогжүдер херек, ол чорук массаның чогаадыкчы инициативазының көдүрлүрүнге идигии бээр.

Бистиң улузувус беш чылдың үшкү чылын бодумуң күжүнге бүзүрелдии-биле, СЭКП-ниң XXIV съездизининиң айыткан оруунга чаа-чаа типлелгелерни чедип алырынга белеви-биле эгелээн. Январьда коллектив бүрүзүнүң ажылының шалыпчы темпилиг болуру үзеттүрүнүң, көдээ ажыл-агыйның, экономиканың бүгү алырларының улам ынай чедиишкининг хогжүүрүнге, ажылчы чонларның материалдыг чаагай байдалының улам ынай бедидиринге дузаны коргүзер.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

Тоску беш чылдың үшкү чылында

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының малчыннары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюн аки көргүзүглериг уткаан. Салбыр күрүнете сүт садарының планын декабрь 5-те 108, дүктүүп — 109, эттиниң — 113 хуу күүседип шыдаан. Малдың баш санынга онаштыр алыр продукцияны көвүдедир аргалыг болган. Хойжулар Монгуш Каваа, Довгак Седеи, Ондар Дүрбүлек, Монгуш Эргеклеп олар төрүүр чүс хойта онаштыр 96-дан 103 хураганы менди доруктуруп, бир хойдан-на 2,5—3,4 кг дүктү кыргып алган.

Ондар Кызыл-оол, Ооржак Экер-оол оларның күрүнеге садары-биле семиртken бир харлыг иртчигештеринин бираазин-де 44 кг чедир дириг дениилиг болган. Салбырда Доң-Терек сүт-бараан фермазының коллективи сүт саалдазының планныг онаалдазын ай бурунгаар ажыр күүседкен. Саанчылардан Ховалыг Севилькбаа, Монгуш Дарый, Монгуш Аллын-кыс, Куулар Алдын-кыс, Монгуш Кара-кыс олар быжыглаан инектериниң бираазинден-не 1480-ден 1840 кг. чедир сүттү саап, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар. Бо коллектив ам 2 чыл улаштыр партколмунуң, директцияның, ажылчын комитединиң шилчиир Кызыл тугунуң эдилекчилери болуп турары бо.

Чоокта чаа салбырның малчыннары мал ажылын экижидеп дээш Бүгү-авиаел социалистиг чарыш дугайында доктаал-биле таныжып, 1973 чылда оок продуктуларын бүдүрериң көвүдедир, бап санын өстүрер талазы-биле тодаргай бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

О. ДУДЕРАА.

БАШТАЙГЫ ХУРАГАННАР

«Ак-Туруг» совхозтуң Ак-Турут салбырында төрүүр 17 көдээ хөй бар. Бо хүннерде оок 9 коданы кидин-не оолдап эгелээн. Совхозтуң мурнакчы хойжузу Сагаан Монгуштуң коданында төрээн 80 баш хоюнуң чаш төлү четче алдынган. Ол ышкаш хойжулар М. Шактар-оолдуң коданында 67, М. Данзырыпында 75 хой төрээн. Ол ийи коданың ниитизи-биле алганы 142 хураганы менди доругуп турар.

К. КОМБУ.

ЧУРТТАЛГА ТУДУГЛАРЫ

Тываның өнүт металлургиязының төвү — Хову-Аксы суур чыл келген тудум-на чаагайжып, чаа-чаа бүдүрүлге болгаш чуртталга тудутлары немежип турар.

Юбилейлиг чылда Хову-Аксының тудугжулары планныг онаалдазын күүседир дээш эки ажылдаан. Чуртталга тудуунуң чыл планын 123 хуу күүседкен. Эрткен чылын суурда бираазинге-ле оп ийи ог-бүлө чурттаар сес бажың немешкеп.

О. КОРОДА.

ПЛАНДАН АЖЫР

«Тыва көдээ тудуг» трестиң Туранда ыяш белеткээр участогунуң коллективи юбилейлиг чылдың планныг онаалдазын бүгү көргүзүглер талазы-биле хуусаа бетинде ажыр күүседкен.

Бараанныг продукция бүдүрериниң даалгазын ыяш белеткекчилери 102 хуу, ыяш белеткээрин — 165,4, үнүүр сөөртүрүн — 162,9 хуу боттандырган. Тудугжулар соцга ламаларын, ажиктерни, шала кылыр маңзаларны болгаш оске-даа тудуг материалдарын планнан ажыр хөйнү кыптаннар.

Коллектив бо күш-ажылчы чедиишкинни социалистиг чарышты дээштиг организастап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип турган чедип алган.

Юбилейге алдаржыткан социалистиг чарышка А. Наксылдың улуртканы чазанылга тергиндээн. Олар планныг онаалгазын хуусаа бетинде ажыр күүседкен.

Ыяш белеткээр пунктунуң ажыл-ишчилери планнан ажыр 130 муң рубльдиң продукцияын бүдүрер хүлээлге алган, ону чедиишкининг боттандырган.

В. НИКОЛАЕВ.

Септелге түлүк

Көдээ ажыл-агый техниказының септелгези Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозта түлүктеп турар. Бо хүннерде хөй андазын, сеялка часкы тарылгага белен. Илиирлер септелгези база дооступ турар. Септекчилериниң мурнуку олдурүүн Ооржак Хавык-оол, Ондар Мандыкпан, Монгуш Лаа олар аалаэн.

1973 чылда тараа болгаш чер ажылының оске-даа продуктуларын көвүдедир сорулга-биле искражылар социалистиг чарышты улам калбартыканнар. Оларның ажыл-ижинин чедиишкининг болурунга бүзүрээр бис.

С. ШООЧА.

КЫШКЫ ОДАРНЫ ЧӨП АЖЫГЛААР

Бо кыш малга элвэн бергедээшкининг болуп турар. Кышкы одарны таарымчалыг ажыглаары ыланғыя хойга кончуг чугула. Кышкы үеде хойну аргыспас, оок продуктулуун кудулатпас, чаш толун болгаш улуг бодун хүр чыл ажыралда. одарладырының чурумнарын сагыыр болза эки. Бо талазы-биле чамдык сүмелерни хойжу эп-көрге дамчыдар бодап тур мен.

Одарны күзүн-не зоотехник-биле сүмележип тургаш, планнап алыр чүве болгай. Кыштаг чоок-кавызында одар шөлүн каш ай, хонукта мал оттап болурун бригадир, зоотехник-биле дугуржуп санап алыр. Соок дыңзып, хой арып болгу дег апаарга, кодан чоогун ам ажыглаар болза чогуур. Торгалыгның хоочун хойжулары Доңгак Мандыл-оол, Куулар Санчат-оол, Тумат Оссур-оол, Түлүп Дагба, Куулар Апай-оол, Түлүп Минчей-оол олар ышкаш дуржулгалыг малчыннар чогум-на кышкы одарны шак ынчаар ажыглап турар. Ол хойжуларның ажаган малы чылдынна хүр кыш ажар, чаш төлү менди доругар, семис шыдалдыг болгаш дүгү арбын болур чоруу оон база хамааржыр.

Соок дыңзываан үеде хойну эртен 8 шактан кежээкинниң 7 шакка чедир кадарар. А кажан соок дынзый берген үеде, азы хой оолдап турда дыка эрте үндүрбес, кежээ орайтатпас болза чогуур. Чамдык хойжулар кыжын кыска хүн дургузунда 10—11 шак чедир кажаалап келир, а кежээ 5 шак үезинде-ле кажаалай каапгар болгулаар. Ынчаар кылырга мал арар, аш хой ара салыр, чаш төлүүнүң денгилдези кошкак болур. Ындыг четпестер бары хомудаичыг. Чижээ, энир чылын совхозтуң хураганын кадарып турган Коцгар-оол. Доржукай олар үстүнде зоотехниктиг нелделерни сагывайн келгенибиле 76 хураганы чудадып каан болгай. Ол ышкаш төрүүр хой кадарган Д. Данов, Т. Хапый, Т. Бадраа олар чүс хойга онаштыр 23—39 хураган алган. Бо дээрге, хойнуң күжү арып, арз салып, хорап турганы ол.

Соок дыңзып келген үеде аал коданындан чоок черлерге кадарып, немелде чем кылдыр сула чидиртирий чугула. Сула чиген хой белен соок тоовас. Хонуктуң 24 шагының 50 хуузун хой одарладырынга ажыглаар болза чогуур.

Төрүүр хойлардан аңгыда эрткен чылгы хураганнар, дүнгужүн төрүүр хойлар, арган хойлар база бар болгай. Оларны тургузу азыраан турар. Ынчангаш оларны азыраарда база кичээнгейлиг болур. Чамдык хойжулар ындыг хойга эртен бичии сиген, савак каап бергеш, кежээ база бичии сиген бызай каап бээр болгулаар. Ол малдың шыяктарын тодуп алыр, а шала кошкактары чем чивейн баар. Арган, денгилдези кошкак хойларны ажаарын эп-не харыысалгалыг малчынарга бүзүрээр болза эки. Чүге дизе оларны азырап, ажаары аңаа хойлардан дыка ылгалдыг, «ылыр ажылы база хөй. Чижээ, оларны чылыг, азы соңгалыг мүнгаш кажаага чемгерер, харынлаа аргалыг болза ону одаар херек. Суггарарда соок суг ижиртпес, дузаап чылдың бээр. Оларны аңгы-аңгы белуктерге үзүп алыр. Үргүлчү кажаалап алгаш турүп бербейн, хүндүс 2 шак хире аал чанынга одарладып, каларар херек. Немелде чемни доктаамтынган чурум бүзүрээр бээр.

Шак ынчаар ажаап, каракгаарга кыш чежемейниң-даа доштуун болур болза, чаңгыс-даа баштың хорамчага таварыштырбайн менди чыл ажырып алыр арга бар. Хамык үжүр ниитининң малын эки ажаап, кадагалаарындан хамааржыр.

Т. ДАМБАЖЫК,
зоотехник.
«Торгалыг» совхоз.

КАЛБАА-БИЛЕ ТАНЫЖЫП ТУРАР

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле). СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң болгаш РСФСР-ниң Дээди Соединиң каттышкан байырлыг хураалынга «ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның Чиргише секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин Тес-Хем районнуң бүдүрүлгелеринде, колхозтарында, совхозунда калбаа-биле таныжып, өөренип турар.

Партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң харыысалгалыг ажылдакчыларын чугула документтиин таныштырары-биле ажыл-агыйларда быжыглаан. Озер 30 кезек черлерге хуралларны эрттиргилээн. Анаа муң хире кижи олурушкан.

Самагалдайның «Сельхозтехника» каттыжышкынынга, Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунга, «Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазынга, «Ак-Эрик» колхозтуң клубунга эрткен хуралдарга хөй кижи киришкен. Санал бергеннер Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказын чүүдүргүзүнүп, документтиин таныштырары-биле ажыл-агыйларда быжыглаан. Озер 30 кезек черлерге хуралларны эрттиргилээн. Анаа муң хире кижи олурушкан.

Самагалдайның «Сельхозтехника» каттыжышкынынга, Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунга, «Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазынга, «Ак-Эрик» колхозтуң клубунга эрткен хуралдарга хөй кижи киришкен. Санал бергеннер Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказын чүүдүргүзүнүп, документтиин таныштырары-биле ажыл-агыйларда быжыглаан. Озер 30 кезек черлерге хуралларны эрттиргилээн. Анаа муң хире кижи олурушкан.

Самагалдайның «Сельхозтехника» каттыжышкынынга, Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунга, «Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазынга, «Ак-Эрик» колхозтуң клубунга эрткен хуралдарга хөй кижи киришкен. Санал бергеннер Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказын чүүдүргүзүнүп, документтиин таныштырары-биле ажыл-агыйларда быжыглаан. Озер 30 кезек черлерге хуралларны эрттиргилээн. Анаа муң хире кижи олурушкан.

Чымыштыг күш-ажылга сорук кирген хөй кижилиг ол коллективке чеде бердим. Долу чүктүг автомашиналар, тракторлар уне-кире маннашкан. Улуг чүдуктарны дадаазынандыр дилген пилорама шимаргээн, чазанылга цегинде чазаар, хоюглаар, кезер, үтээр станоктар «шымда-декте» дээнзиг, күш-ажылчы шимчээшкин шапкын хем дег хайныккан. Автомашина, трактордан дүжүрген чүдуктарның кизирээп даажы, ишчилерниң аразында чугаа-сооду — бо бүгү үрер хөгжүмүнүң уну-даа дег.

Коммунистиг күш-ажылдың бедик адын адилээн чазанылга цегинде кижилер нарын кылыглар бүдүрерин шалып уламчылаан. Чазанылчылар калбаа хереглеп кылыгларын бүдүрер чыл онаалдазын күүседкеш, ам 1973 чылдың февральдың үүүнде ажылдап турар. Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Өвүр, Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйларының чагыгларын ынарлыг кылырынга чазаныкчы шеверлериниң шудургу ижин таныштырды.

Дилгижидер бригадазын коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Кызыл-оол Монгуштуң удурткаңы ыяш белеткээр бригада чыл онаалдазын 115 хуу күүседкен — деп, ыяш ажыл-агый черинин директорунуң хүлээлгезин күүседип турар А. И. Каменев чугаалаан, чамдык мурнакчыларның ажылын таныштырды.

М. СЕВЕН.

Чөөн-Хемчик бүдүрүлгелеринде

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл юбилейиниң болгаш чаа чылды Чөөн-Хемчик районнуң бүдүрүлге коллективтери көскү чедиишкиннер-биле уткаан. Районнуң бүдүрүлгелери эрткен чылда продукция бүдүрер база сайгарар талазы-биле даалгаларын ажыр күүседкеш, планнан ажыр 160 муң рубльдиң продукциязын сайгарган.

Он бир айларның түнелиби-биле район бүдүрүлгелериниң чарыжынга Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузу (директору С. П. Ревнюк) шылгараан, партия райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Тоогүүт юбилейге ол коллектив чедиишкининг ужуражыр дээш берген сөзүнге ээ болуп, продукция сайгарар чыл планын декабрь 1-де 109,8 хуу күүседип, продукция бүдүрер болгаш сайгарарын 1971 чыдынынан 5 хуу көвүдеткен. Ол коллективтиң майыралдыг ишчилери шудургу ажылдаанп, планнан ажыр 3270 рубльдиң продукциязын бүдүрген.

Слесарь-электрик Николай Монгуш, дээрбе директору Сергей Седенбал, чолаачы Аккыс Монгуш болгаш оскелерде алдарлыг юбилейге уткуштур алган хүлээлгезин чедиишкининг күүсеткен.

Коллективтиң Хүндүлел самбызында хөй мурнакчыларның фото-чуруктарын, ажыл-ижин чырыткан. Оларның иштинде ажылчынар Александра Куулар, Селикпаа Түлүш, Александр Шыырап, Алдын-кыс Сарыглар, механик Ким-оол Сарыглар, склад эргелекчизи Николай Козловский, чолаачы Ак-кыс Монгуш оларга коллектив чоргаарланып турар. Чадаананың ыяш ажыл-агый черииин коллективин макталга база киирип, районда күш-ажылчы алдарының Кызыл тугун анаа түрасказдып көдүрген.

Чымыштыг күш-ажылга сорук кирген хөй кижилиг ол коллективке чеде бердим. Долу чүктүг автомашиналар, тракторлар уне-кире маннашкан. Улуг чүдуктарны дадаазынандыр дилген пилорама шимаргээн, чазанылга цегинде чазаар, хоюглаар, кезер, үтээр станоктар «шымда-декте» дээнзиг, күш-ажылчы шимчээшкин шапкын хем дег хайныккан. Автомашина, трактордан дүжүрген чүдуктарның кизирээп даажы, ишчилерниң аразында чугаа-сооду — бо бүгү үрер хөгжүмүнүң уну-даа дег.

Коммунистиг күш-ажылдың бедик адын адилээн чазанылга цегинде кижилер нарын кылыглар бүдүрерин шалып уламчылаан. Чазанылчылар калбаа хереглеп кылыгларын бүдүрер чыл онаалдазын күүседкеш, ам 1973 чылдың февральдың үүүнде ажылдап турар. Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Өвүр, Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйларының чагыгларын ынарлыг кылырынга чазаныкчы шеверлериниң шудургу ижин таныштырды.

Дилгижидер бригадазын коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Кызыл-оол Монгуштуң удурткаңы ыяш белеткээр бригада чыл онаалдазын 115 хуу күүседкен — деп, ыяш ажыл-агый черииин директорунуң хүлээлгезин күүседип турар А. И. Каменев чугаалаан, чамдык мурнакчыларның ажылын таныштырды.

М. СЕВЕН.

Шефчилерниң улуг дузазы

«Тоора-Хем» совхозтуң девисизэринге бо кыжын хар эрте дүшкеш, доңаттааны-биле мал одарынга берге байдаадар тургустунуп, ынаар улуг күш үндүрери, бүгү аргаларны ажыглаары негеттиниң келген. Бо байдалды көрөнип көргеш, СЭКП райкому болгаш райүүскомнам район төвүнүң бүдүрүлге, албан организация черлериниң ажылдакчыларын совхоз бүдүрүлгезинге дузалаштырары-биле чорудуп, фермаларга, ыяштагларга албан организация черлерин быжыглаан.

Район төвүнүң организацияларының ону амыдыралга боттандырып эгелээн. Чоокта чаа ыяш-ажыл-агый черииин коллективи совхозтуң ырак турлаг болур Тапым деп черде ыяштап турар инек фермазынга барып шефтеп чораан. Коллектив директору В. Новиковтуң удуртказы-биле 2 трактордуг, 2 автомашиналыг ажыл-ишчилер бир хүн иштинде 10 тонна сигенни фермага сөөртүп берип, 20 кубометр одаар ыяшты нанаш, тургузуп берген.

Кежээзинде шефчилер малчыннар-биле ужурашкан. Беседаның үезинде эш Новиков ССР Эвилелиниң улустарының бузулбас чаңгыс эвининң, оон ачызында чедип алган чедиишкиннерин делгеренгейм-биле чугаалаан берген. Малчыннар бүгү талалыг боттуг дузаны чедиргени дээш ыяш ажыл-агый амылданчыларынга өөрүп четтиргении илередип, мал ыяштагларының эки байдалга эрттиреринга хүлээнгенер. Түнелиннде малчыннарга кино көргүсием.

Шак ындыг үнүүшкүннерни малчыннарже райпо, коммунал бүдүрүлгелериниң комбинады болгаш оске-даа чамдык коллективтер база кылган. Ол дээрге ёмске көрүнчүг, эки дуза болуп турар.

В. ТАМДЫН-ООЛ,
«Тоора-Хем» совхозтуң директору.

ХЕРЭЭЖЕННЕР—УЛУГ КҮШ

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюн күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш районнуң ажыл-агыйларында, албан организацияларында черлеринде херээженнер эрткен чылдың эгезинден бээр социалистиг чарыштыг боттарынга алгаш, багай эвес түңнелдерни чедип алган. Районнуң колхоз, совхозтарында, бүдүрүлгелеринде, албан организация, улус өөредилге черлеринде ажылдап турар херээженнер боттарының күжүн, билиин, арга-мергежилин ниити ажыл-херекке харам чокка берип турар.

Бижиглаан участоктарынга ак сеткилдиг ажылдап, хөй-ниитинин ажыл-херээнге идепкейлиг киржип турарларның саны чыл келген тудум улам өзүп турар. Ындыгларның чижээнге РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Масмыр Адыяаны, Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Маады Седенбааны, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Даваа Севилбааны, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Кеней Карак-кысты болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Районнуң экономиказының кол адыры—мал ажылында херээжен мурнакчыларны хөйү-биле адап болур. «Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазын чижекке ап көрээл. Оон ажыл-ишчилери «Коммунистиг күш-ажылдың коллективи» деп бедик атты бижиг тудуп, 1972 чылда боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен.

Бо фермада бызаа ажаакчыларының күш-ажылын чиигедир соруга-биле 210 баш мал кирер механизастаттынган бызаа кажаазын ажыглалда киирген. Фермалар социалистиг чарышка бирги черни алгаш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүс-комунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

«Тес-Хем» совхозтуң Өртен сүт-бараан фермазының коллективи Хараал-Тей фермазы-биле чарышты калбарткаш база багай эвес ажылдаан. Бо фермаңың ажыл-ишчилериниң үредүннелдиг ажылын барымдаалаашаш, СЭКП райкому болгаш райкүүском «Күш-ажылның алдарының» тугун оларга алдарлап көдүрген.

Хөй сүт дээш чарыштың мурнакчыларынга «Чодураа» колхозтан Батжар Чодейни, Адыяа Хавапны; «Ак-Эрик» колхозтан Зоя Чамзыны, Арина Хорлууну, «Тес-Хем» совхозтан Александра Бадарчыны, Шалык Эрээни болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Хойжулардан «Чодураа» колхозтуң колхозчулары Маадыр не Сырат Сенденмаа, Сувандии Онермаа, Данзурун Иомчүр, «Ак-Эрик» колхозтан Бызаакай Хемчик, Даңаа Хорлуу, «Тес-Хем» совхозтан Санаа Часкал, Шимит Онермаа олар хөй чылдарның дургузунда кадарчылап, чыл бүрүде боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсетшиваан, эрткен юбилейлиг чылда төрүүр 100 хойдан-ма 100—110 чедир хураганнарны камгалап алган. Олар бир хойдан 2,5—3,3 кг хире дүктү кыргаан.

Чоннуң өзүп турар негелде-хереглелдеринге дүүштүр көрүштүг, чараш, эки шынарлыг идик-хеп аймаа чонга даарап бээр талазы-биле районда амыдырал хандырылга комбинады улуг ажылды чөрүдүп турар апарган. Мында 24 херээженнер хүн бүрүде эки ажылдап, боттарының хүлээлгелерин багай эвес күүсеткен. Эрткен чылдың эгезинде-ле цехтер аразында чарыш чарлаттынган. Аңаа даарамыр цехтиң даараныкчылары планныг онаалдаларын ажыр күүсеткеш, бо удаада цехтер аразында шилчиир Кызыл тукту алган.

Комбинат бүдүрген продукцияны сайгарар планның 106, чонга ачы-дуза чедирериниң планың 103 хуу күүсеткен. Бо бүдүрүлгеге үр уеде кызымаккай ажылдап, чоннуң хүндүткелин чаалап алган Сады Долгар, Бадын Полина, Кара-оол Дукей ышкаш херээженнер бар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдырала боттандырбышаан, районнуң улус өөредилге ажылдакчылары чаа кижини өөредип, кижизидер талазы-биле хөй ажылдарны чөрүткен. Түс-түс башкылар коллективтери хөй-ниитин организацияларынга төрелдер-биле харылзааны улам экижидип тургаш, школада өөредилге-кижизидилгелиг ажылды көскүзү-биле экижидип келген. Өөредилге программазының күүселдези болгаш оон шынары мурнуку чылдарга бодаарга бедээн. Бистиң районнуң школаларында колдуунда херээжен башкылар ажылдап турар. Олар өөреникчи бүрүзүнге ханы, бижиг билиглерни бээр дээш шудургу ажылдап турар. Эки ажылдыг херээжен башкыларның саны өзүп турар апарган. Чижээ, ындыг башкыларга Лидия Балчыт, Оюн Кара-кыс, Кочета Делгермаа болгаш өскелерни-даа адап болур.

Районнуң ажыл-агый, албан организация черлеринде 10 херээженнер-чөвүлели, 12 бөлүк, 29 агитквартираны дамчыштыр 270 активтерни хаара туткан. Эрткен юбилейлиг чылда түс-түс херээженнер чөвүлелдериниң аразында социалистиг чарышты калбартып, оон түңнелин ийи удаа ундурген. Ниити түңнелден алгаш көөрге, «Ак-Эрик» колхозта херээженнер чөвүлели (даргазы Клара Монгуш) — бирги, «Чодураа» колхозта (даргазы Болат-оол Маазым)—ийиги, эмнелгеде (даргазы Лариса Кудрящёва) —үш черни түс-туста алган. Бо үстүнде чөвүлелдер районнуң херээженнер чөвүлелиниң шилчиир вымпелиниң ээлекчилери болганнар. Оон-биле чергелештир Самагалдай школазында, Шуурмакта, Үү. Шынаа салбырында херээженнер чөвүлелдериниң ажылы эки болуп турар.

Херээженнер кандыг-даа ажылга улуг күш болуп турар. Колхозтарның, совхозтуң хөгжүлдезинге, албан организация черлериниге оларның улуг-хуузу, ролю дыка улуг. Районда түс-түс херээженнер чөвүлелдери, бөлүктери боттарынга хамаарыштыр 1973 чылдың социалистиг хүлээлгелерин ап эгелээн.

С. МААДЫ.

СЭКП Тес-Хем райкомунуң херээженнер өртузунга амыл чорудар илдизиниң эргелевичизи.

Чөөн-Хемчикте Ленин аттыг колхозтуң малчыны Ондар Дажы-Хөө Сочүгашович эрткен чылын төрүүр чүс хойга оңааштыр 96 хураганы доруктуруп алган болгаш хөй бүрүзүнден 3 килограмм 475 грамм дүктү кыргып алган. Мурнакчы малчын тоску беш чыл планын күүседириниң үшкү чылында база-ла чедиишкинниг ажылдаарын хүлээнген.

ЧУРУКТА: малчын О. Дажы-Хөө.

М. СЫГЫР-ООЛДУҢ фотозу.

Беш чылдың кижилери

САНЧЫНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Дөрт чыл мурнунда Мария Седипей Туран сүт-бараан фермазынга ажылдап киргеи. Аныяк кижиге баштайгы үеде бергелер турганы билдингир. Республикала эки ажылдыг фермаларның бирээзи — бо Туран фермазында дуржулгалыг эштер хөй. Олар чаа ажылдап киргеи эш-өөрүшке болур чогуур дузаны көргүзер, мергежилдиг кижи кылдыр өөредир чаагай чанчылдыглар. Мария Седипей баштайгы хүннерден эгелээш, дуржулгалыг саанчы үгбаларының сагыш човаашкынынга бүргедип, оларның арга-сүмезин бирден бирээ чокка шиңгээдип ап киришкен. Улуг эштериниң дузалаачызындан аңгыда саанчы болур дээш ажыл-ишке үүткүлдүг уругнуң кызымак, өөренирчели инек саар берге болгаш хүндүлүг херекти дүрген шиңгээдип алырынга дузалаан.

Чыл безин четпээнде эрес-кежээ кыстың өөрү мактап, Шырак саанчы болуруп эккерип кааннар. Күзээнин чедип алыр деп чон чүгаалажыр болгай. Шынап-ла Мария Седипей саанчы болур күзелин чедип ап шыдаан.

— Мээң саанчы болуп өөренип, мергежиримге ферманың дуржулгалыг саанчылары эштер Романова, Хандывай, Иргит болгаш өскелер-даа улуг деткимче, дузаламчызын көргүзүп, арга-сүмезин берип келгеннер. Оларга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенимни илередип чоруур мен — деп, Мария Седипей сеткилин шыны-биле илередип чүгаалаар.

Седипей саанчылап эгелээнден бээр дөрт чыл болган. Ол ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга алдар болдурган саанчылар ортузунга калбарган социалистиг чарышка киришкеш, көскү чедиишкиннерлиг болган. Бо чүнү хереченнер турарын дээрге, саанчының арга-мергежили оскени ол-дур. Машина-биле инек саарынга Маша мергежилдиг кижилерниң бирээзи болу берген. Эрткен чылын машина-биле инек саарының мастерлериниң район маргылдаазы болган. Анаа Седипей бир-ле дүгаарында киришкен. Бо маргылдаа саанчыларның мергежилин көөрүнүң шылгалдазы. Кым машина-биле инек саарынга мергежилдиг болдур, ол хөй сүттү саап алыры билдингир. Маңаа Бии-Хем районнуң хөй чылда ажылдаан дуржулгалыг саанчылары киришкен. Маша Седипей маргылдаага баштай киржип турар-даа болза, бүгү негелделерни эки күүсеткеш, бирги черни алгаш, республика маргылдаазынга районнуң адын камгалаар команданың составынга кирген.

Машина-биле инек саар мастерлерниң республика конкурузунга Бии-Хемнин, Каа-Хемнин, Таңдының эң мергежилдиг саанчылары киришкен. Оларның аразында сураглыг саанчылар Зинаида Реодько, Тамара Семиранова болгаш өскелер-даа бар. Седипей бо улуг конкурска киришкеш, эки түңнелди көргүскеш, ВЛКСМ Тыва обкомунуң аныяк саанчыга тыпсыр тускай шаңналын алган.

— Бо баштайгы чедиишкинним, мээң күш-ажылымның өөрүнчүг түңнели деп санаар мен — деп, Мария чугаалап турар.

Юбилейлиг чылда Туран сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш кызымак ажылдаан. Коллектив күрүнеге 810 тонна сүттү садар тургаш, ону он айларда-ла ажыр күүсеткен. Ында Мария Седипейниң киирген үлүг биче эвес. Ол бо чылын бир инекке оңааштыр 2400 килограмм сүт саар планныг. Аныяк саанчы Седипей тос айларда безин бир инектен-ле 2140 кг сүттү саап ап, республиканың мурнакчы саанчыларының одуруунга кирген. Ол алган хүлээлгезин он бир айларда 2456 килограмм кылдыр ажыр боттандырган.

Мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докталын ферма коллективи танылып чугаалашкаш, ацаа идепкейлиг киржири-биле бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

1973 чылда 1242 тонна сүт бүдүрер планың 1350 тонна чедиргеш, хүлээлгеден ажыр 175 тонна сүттү садарын саанчылар аазаан. Чылда бир инекке оңааштыр 2600 килограмм сүттү саарын ферма коллективи хүлээлгезинде бижээн. Ол 1972 чылга бодаарга 300 килограмм хөй.

Ферманың мурнакчы саанчылары эштер Романова, Хандывай, Кочкина, Иргит 1973 чылда бир инекке оңааштыр 3100—3200 килограмм сүттү саарын хүлээнген. Мария Седипей мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржир күзелин илередип, бо чылын бир инектен-не үш мун килограммдан эвээш эвес сүттү саарын аазап турар.

Оңу күүседип болурунуң бүгү аргалары аныяк саанчыда бар.

Седипей чүгле оңаашкан ажылынга эвес, хөй-ниитинин херээнге идепкейлиг киржип турар. Ол Туран хоорай Совединиң депутады, ферманда херээженнер чөвүлелиниң даргазы. Ферма коллективи бодунуң мурнунга салдынган планның оңаалгаларын чедиишкинниг күүседип, малдың продуктулуг чоруун бедидип, кызымак ажылдап келгени Мария Седипейниң саанчылар ортузунда чорудуп турар организакчы ажылындан улуу-биле хамаарыжыр. Чеди кижи составтыг херээженнер чөвүлели секциялар дайы-биле янзы-бүрү ажылды чорудуп турар. Ол ажыл-ишчилерниң хостуг үезин ажыктыг эрттиреринге, уругларын телептиг ажы-чаңга кижизидеринге, эки ажылдарынга бичче эвес салдарны чедирип келген.

Аныяк саанчы комсомолчу Мария Седипей баштайгы чедиишкиннеринге менээргенмейн, оны үдам көөдүдир, хөй-ниитинин херээнге идепкейлиг киржир дээш кызымак ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.

Бии-Хем район.

«Бызыл тараачын» колхоз.

Өөредилге

«Ак-Туруг» совхозтуң малчыннары мал кыштагларынга чогумчалыг чорутпушаан, боттарының биилиин зооветболгүмнерде бедидип турарлар. Үк болгүмнериниң кичээлдериниң ай санында

ийи катап эртери чурумчуттунган.

Кыштың башкы айы төнген. Амгы байдал-биле алырга, малчыннарның идепкейи бедик. Ылаңгыя бызаа ажаакчызы Дугаар-оол Дырыскын, хойжу Моңгуш Сагаан биле Моңгуш Күдер болгаш өскедаа малчыннар кызымак өөренип турарлар. К. КОМБУ.

Улуг-Хем.

Коммунист дугайында чугаа

АЖЫЛЫНГА БЕРДИНГЕН КИЖИ

Эртенги хүн бедик даглардың баштарындан бакылап келген. Кышкы ховуда чапты берген хойларны оттуг мээстерже дозуп каап чор мен. Ол аразында, мээң үстүү таламда, илчирбелевичек тейжигештериниң аразындан бир-ле киминиң:

«Малчын өңнүүң чоруу
далаш,
Баар чери ыраа боорга,
Чанымсаашты нүжүр
аъдым

Салгын-биле чарыштың бе?» деп, ырлавышаан кел чыдарын эскерип кагдым. «Мындыг эрте кайын үнген, кайы чедер дээш кижи боор, эрес-ле эр-дир эвеспе» деп, иштимде бодап каап, оон эртер оруунче базыптым. Удаваанда баарымда тей ыырында доруг аттыг, эзериниң бир ийинде дырыйтыр олурупкан кижи көстүп келди. Ол мени көрүп каап, аъдын чыраалатпышаан бо келди.

Хып дээн аныяк малчын кижиге-ле дужар боор мен деп бодаан сеткилим дүүшпейн барды. Мээң мурнумда ак шаң апарган дилги кежи берттүг, назыдап ыырый берген ашак кижи таакпылап олур. Ол бөргүн үштүп, ында хыраалай берген харны төсилгий баэрге, оон бажының дүгү «ак-шаң» апарган хевээр олур. Бо хире йыраан хирезинде ам-даа эрес соруун салбаан, чоннуң херээнге шынчы бараан болган ыырганга ужуражы бергеш, оон-биле каичап хөөрешпес боор. Аравыска чугаа аккан суг дег, төмтүп-ле эгеледи.

«Ленинчи орук» колхозтуң чылгычызы Иван Багай-оолович Шарбинии Каа-Хем районунда танывас кижи ховар боор. Оон амыдыралы төөгүлүг болуушкуннар-биле сырый холбашкан.

— 1927—1928 чылдарда-ла боор. Коптуиуң болгаш Шаң-Хеминң уннарынга хуу амыдыралдыг, тарамын аалдар чурттап чораан чүве. Ол үеде өглөр саннай «хуу амыдыралдыг кижилер наттышкаш, МЧАЗ-ни тургузар, ол дээрге чаа амыдыралдың эгези-дир» деп өөрүшкүлүг чугаа тарап эгелээн. Оон соонда:

Дамыраптар наттышкаш хем
болур,
Тарамыктар наттышкаш
нүш болур»

дээри ышкаш шынап-ла кижилер МЧАЗ-ге наттыжып киргеш, чаа амыдыралды тургузуп эгелээн.

— Ол чугула ажыл-херекке бодумнуң үлүүмнү харам чонка өргүп келдим—деп, ол хөөреп эгеледи.

МЧАЗ-ни тургузарынга болгаш олче ядыы араттарны эвилелдээринге Шарбии баштаан чамдык кижилер идепкейлиг киришкеннер. Ынчалза-даа ажылчын нүш ынчан көнчүг эвээш турган. Аңгыаңгы кижилерниң сагыш-сеткилин наттыштырып, чаа амыдыралдың эге базымнарын уламчылаарынга бергелер бола таваржыр турган. Ол үеде оларның көжазы Бояровка суурга чурттап турган орус кижилер баштайгы колхозту тургусканнар. Ону тыва араттар «Орус өңнүктерниң колхозу» дижип, оон ажыл-амыдыралы-биле барып тыныжып турганнар. Ынчан Иван Багай-оолович нам кежигүнүнге кирген. Оон-биле кады Шарбиинин амыдыралы намның чугула сорулгалары-биле холбажы берген. Ол көшиүн араттарның колхозчу амыдыралче шилчип киреринге бодунуң бүгү күжүн, эртем-билиин харам чокка берип келген.

«Шаг шаа-биле турбас, чавылдак көгү-биле турбас» дээри ышкаш, каш чыл эртиенде МЧАЗ-ден «Ревкомуна» дээр баштайгы колхозту тургузуп организастааш олар Бояровканың орус чурттакчылары-биле чаңгыс колхоз болуп каттыжып алганнар. Оон бээр-ле ол колхоз экономика болгаш культура талазы-биле чылдан чылче шапкын хөгжүп эгелээн. Ол хөгжүлдеге хоочун коммунист Шарбии идепкейлиг киришкен. Ынчангаш ону чон хүндүлээр, мактаар. Чүл дээрге, Иван Шарбии баштайгы колхозтуң ёзулуг үндезилекчилериниң бирээзи.

— Колхозчу амыдыралды тургуза бергенивисте чоннуң, ылаңгыя аныяк өскеннериң оман-сергээ кончуг турган. Тараа тарыыр дээш Кадыр-Эл ховузунга ажылдап турган оолдар, кыстарның хөглүг ыры-шоорун ам-даа утпас мен ийин.

Ак-ла хову Кадыр-Элге
Арбай тараа тарыылыңар!
Артеливис хөгжүзүн дээш
Ажыл-ишке чаржыылыңар!

деп, олар ырлажып аразынга чарыш салып, хову, шөлдү дургаар буганы казып турган чүве.

— Ам Кадыр-Эл ховузундан чаагай дүмүттүг тараены чылдың-на ажаап ап турар бис — деп, Иван Багай-оолович сактып чугаалап орар.

Шынап-ла «Ленинчи орук» колхоз ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюн экономика болгаш культура талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг уткаан. Бо улуг байырлалга утказутур алган хүлээлгелерин колхоз чедиишниг күүсеткен. Бо ажыл-ишчи чедиишкиннде Иван Шарбиниң киирген үлүү улуг.

Буурул баштыг, чалыы чүректиг, хоочун коммунист сөөлгү чылдарда колхозтуң мал ажыл-агыйынга бараан болуп келген. Сөөлгү алды чыл дургузунда ол колхозтуң чылгычызы болуп ажылдап келген болгаш чайгы үеде ол чыягызын ыракка О-тайгазының серии оттуг тайгаларынга семиртип чайлаар, а кыжын Копту, Шан хемнерниң ол-бо чарыынга кыштадыр. Оон түңнелинде бо чылын ол 80 төрүүр беден 72 кулунну камгалап алган. Колхозтуң мурнакчы малчыннарының санынга ол чылдың-на кирип келген. Иван Багай-оолович эки ажылы дээш хөй удаа шаңнал-макталды колхоз баштаар черинден ап келген.

Ол бодунуң ажылынга ханы бердингенинден аңгыда, өг-бүлезинге, ылаңгыя уругларын коммунизмниң ёзулуг тургузукчулары кылдыр кижизидеринге сагыш човаңгыр, бердинген ада. Ол сес уругларны кижизидип өстүрген. Оларның аразында змчи, садыгжы, башкы дээш өске-даа мергежилдерни чедип алганнар бар, Зң хеймер оглу Виктор Совет Армияже ыдыктыг хүлээлгезин эрттирери-биле удавас хаптар. Ол адазының ажыл-ижии салгап, чылгычы болуруи күзеп чоруур.

Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи Иван Багай-оолович Шарбии дугайында мындыг чылыг сөстерни чугаалансаан мен:

«Чылгы малдың бажын
доскан,
Чымыш ишке эрес диртмен,
Иван Шарбии, колхозунуң
Идегелдиг малчыны-дыр».

Иван Шарбии чүгле мурнакчы малчын эвес, а идепкейлиг агитатор. Ол «1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерии болгаш белетнээрин көөдүдири дээш мал ажылының ажылдаачыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докталын малчыннарга таныштырып чоруп турар. Ол ышкаш малчын келир чылын 100 төрүүр беден 90 баш кулунну камгалап алырын хүлээнген.

Ажыл-амыдыралын колхозбиле сырый холбаан, хоочун коммунист Иван Багай-оолович Шарбииниң берге болгаш харыысалгалыг чылгычы ажылынга чедиишкиннерни кымдаа күзээр ужурлуг.

М. ЛАМА.

АЛ-ЛА САГЫЖЫ АЗЫРААН МАЛЫНДА

Үш дүмнүң ортузунда безин хойжу кижи ал-ла сагыжы азыраан малында олурар. Тойбу Седен-Дамбаевич дүн ортузу эрте дүжүп чорда, демир суугузунда одун көзей иткиләп каап, дашкаар үнген.

Даштын дүмбей карацгы. Каракты шийип-даа алганы, хере көрүп-даа алганы дөмейле. Хойжу бурунгаар өлээн кылаштай бергеш, ыцай-бээр кулак салып дыңнаалагылаан. Ыржым-на шыпшын. Дээр кыын-на бүргет хевирлиг. «Ам база чаары-ла ол-дур мооң. Хар-чам улгадыры-ла чайлаш чок-тур. Улуг харлыг кыш болуру билдингир-дир» деп, хойжу өлээн хөлзексеп боданган. Оон чанында бир-ле чүве чылбыртып келген ышкаш болган, таныл каан — хойжунуң идегелдиг өнүүү, коданчы ыды боагап. Хойжу ыдын эдертежеш, хоюнуң кажаазының эжезинга келген. Ол анаа база бир кезек дыңнаалаш турган. Кажаа иштинде хойларның даазаш чок кегжеңгилээри дыңнагылаан. Оон соонда хойжу кажааны бир долгандыр кылаштаваш, өөнче углапкан.

Ол өөнге кирип келгеш, суугу кырында хөнекте языг шайын бир аякты кудуп алгаш, таваар аартаан.

— Лаштын бүргет-дир бе? — деп, хойжунуң кадайы Сержи Сарайовна айтырган.

— Па, чоп одуг сен.— деп Тойбу Седен-Дамбаевич чугаалаан.— Дээр-даа дуй алып, келген-дир.

— Улуг харын дүжүрер дээп-дир аа?

— Ам черле сагыжынга чедир урары ол болгай аан.

— Күжүр малга улуг хар берге-ле болдур ийин.

Ол дүне хар чаап тура хонган. Дээр чүгле дац бажында аяскан. Чода ортузундан ажыр чаапкан.

Чер чырыыры-биле хойжу өг-бүленин база бир чымыштыг ажыл-ишчи хүнү эгелээн. Хүн арай боран, соок сырын эстеп, хар дүвүленип турган. Эртенги соок чывар эртерге, Тойбу Седен-Дамбаевич кодан хоюн кадарып унупкен.

— Ыравазыцза эки боор — деп, Сержи Сарайовна сагыш човап чугаалаан.— Мен ынчаш сени бараанзының база көөр мен.

— Ашак кижи кайын ажырар мең. Бичии уруг-дарыг эвес. Чүвенин хөлүн бодап, көрүп чоралай мен аан — дээш, хойжу кадайынче чылыг, чымчак көрүп каан.

Хүн дүүш четкелек чордала, шынап-ла кудай-дээр хуулуп үнген. Баштай Шуй баштарының тайга-таңдылары бараан тыртып үнген. Оон соонда хем иштн бораан-туманга алыскан. Хойжу дүрген-не хамык хоюн бөлүп алгаш, кыштаанче чоокшулап чорупкан. Ол аразы үр-даа болбаан. Шай хайыцдырым хире-ле үе эрткен ышкаш сагындырган. Шуурган-даа кодүрүлүп үнген. Харлыг дүвү арын-башты ажыннадыр шаап эгелээн. Хойлар бурунгаар кылаштажыр ужуру чок. Дедир дывыржыр. Хойжу пат-ла могап турупкан. Хой үстү бээр чадавас дээш алгыларга үн-орта дынналбас. Хат-шуурганның дааш-шимазын чүден сүртевчиг.

Хойжу аалынче чоокшулап орда, кадайы уткуй келген. Ийи кижи черле демниг. Олар кодан хоюн кыштаанга сүрүп экеп, кажаалапканнар. Сеткил-сагыш ам-на оожургаан.

— Сеңээ дем-не чеде бээр ужурлуг кижи мен — деп, Сержи Сарайовна хомудаксап чугаалаан.— Хат-шуурганныгда чүве-даа көстүр ужур чок. Ынчангаш өскээр куя берген болдум.

— Харын-даа ол хевээр өскээр азып чоруп бербээн-дир сен.

— Бо ыт харын мени сеңээ эдерти берди. Кончуг-ла угаанныг ыт болдур ийин, хөөкүй.

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң дуржулгалыг хойжуу Тойбу Седен-Дамбаевич Салчак-биле бо удаада Кызылга ужуражы берген бис. Ынчан көдээ ажылагыйның мурнакчыларының республика хуралы чоруп турган чүве. Хурал төнген соонда хойжунуң ажыл-амыдыралын база катап улам хандыр билип алдым.

— Мен ам алды чылдың дургузунда хөй-ниитинин малын карак огу дег кадагалап, онча-менди өстүрүп келдим — деп, Тойбу Седен-Дамбаевич чугаалап үнду.— Бо эрткен үенин дургузунда кадарган малывыстың баш санын чылдың-на өстүрүп, оон чаш төлүн онча-менди доруктуруп келдивис.

— 1972 чылда кайы хире көргүзүглерлиг болдунар?

— Черле шору болдувус. Кадарган хоювус хүр кыш апкан чүве. Чүс төрүүр хойга оналаштыр чүс чээрби хураганы алдывыс. Алган-хүлээлгевисти ажыр күүсеткен бис. Бир хойдан-на дөрт килограмм чедир дүктү кыргып алдывыс. — дээш, хойжу өөрүшкүлүг хүлүмзүрдү.

Бо дээрге белен эвес санчурагайлар-дыр. Оларның артында ажыл-ишчи хойжуларның берге чымыжы чаштып турар болгай. Кыштың соогунда, чайның өл-чаъстыг хүннеринде чаңгыс хүн хой кадарып алыры ыидыг амыр бе. Чаңгыс эртен анай-хураган ыдып, эмзирип алыры өөнчүк бе. Чүгле кызымак, ажыл-ишчи бедик мозу-шынарлыг кижилер хөй-ниитиниң малын мынчаар кадагалап шыдаар.

Хой оолдан эгелээр үеде дуварренчиг-ле. Хойжулар ынчан дүне, хүндүс дивес ажылдаар. Сержи Сарайовна чаш хураганнарны азырап билир. Оларны карактап, үргүлчү хайгаарап көрүп турар. Чаш амытан чаш-ла болгай. Янзы-бүрү аарыглардан аарып болур. Азырап турар ээзи кижи оларга кичээнгейлиг болур болза, олар янзы-бүрү сырыңгы аарыгга таварышпас, чүден сергек доругуп өзерлер.

— Улуг хой нүш-ыыдал-дыг болур болза, оон төрээн төлү база шырак болур. Ол ышкаш чаш хураганнарның кышкы үеде турар чери өлшык эвес, күргаг болур ужурлуг. Эмин эрттир изиг болур болза багай. Чазын хүн караа чылыырга, хураганнарны неләри-биле кадараргa, олар конччуг сергек болур. Кол-ла чүве — оларга холукеваалыг, витаминниг чемнерни чедир бээри чугула. Бо бүгүнү херек кырында сагып, күүседир болза, хойжу кижи малдың төлүп онча-менди ап болур — деп, мурнакчы хойжу чугаалап орар.

Дуржулгалыг хойжулар бо кышка база багай эвес белетке-лдиг ужурашкан. Оларның кыштаанда мал чеми четчир. Хойжу боду 5 тонна сигенни, 5 тонна көк-суланы кыштаанда сөөртүп чедирген.

Эрткен чылын хойжу Тойбу Салчак социалистиг чарышка бодунуң колхозунуң мурнакчы хойжуу Ак-оол Дагбаевич Салчакты социалистиг чарышка кыйгырган. Ам ол бүгү көргүзүглер талазы-биле чарыштыг эжин мурнай берген.

Ажылынга бердинген хойжулар боттарының ажы-төлүн төлептиг мозу-шынарга кижизидер талазы-биле база-ла өске ада-иелерге үлегер-чижээн көргүзүп турар. Олар тос уругларның ада-иези. Улуг оглу Андрей Салчак колхозтуң сарлыын, ам алды чыл чедир кадарып турар. Оон бичези Саяна Салчак Шуй школазында белеткел классын башкылап турар. Хоочун хойжуларның школада өөренип турар уруглары өөредилгезинге кызымак.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Москвага ВУР-нуң чиик конструкциялардан тудуг кылырынга турасказаткан делегациязы ажыттынган.

Ол делгелгеде чиик конструкциялардан тутнан үлетпүр, кедээ ажыл-агый болгаш культура-амыдырал бажыңнарының тырттырган чуруктарын, макеттерин көргүскен. Алюминийден бүдүрген, тудуг кылыр чүүл-бүрү иезектерниң хевирлери, чиигетнен, үш янзы нарын хана панельдерм болгаш өске-даа конструкциялар сонуургапчыг.

ЧУРУКТА: делгелгениң экспонаттарын көрүп турарлар.

А. КОНЬКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

МАЛ АЖЫЛЫ — ШАЛЫГЛЫ ФРОНТ

ЧЫРЫТКЫ

Коммунист Биче-оол Тойбаевич — хойжу бригадала партбөлүктүн удуртукчузу. Аалдар дразы ырак, ажыл-иш бачым-даа болза, бөлүктүн хуралы чогуур уезинден черле эртпес. Малчыннар ортузунга политмассалыг болгаш кижизидилге ажылдары, социалистиг чарыш болгаш коммунистерниң бүдүрүлгеге ролю дээш чугаалажыр айтырыглар-ла хөй. Ол бүгүнү таарыштыр организастаанының түнелинде бригаданың ажылы экижип агелээн. Амгы уеде дөрт коммунист мурнакчы болуп, боттарының үлегерин көргүзүп турарлар.

«Барлык» совхозтуң малчыны Биче-оол Соянның аалынга кээривиске, алээн орайтай берген. Үр болбаанывыста-ла, коданче шуушкан хойнуң ыыт-шимээнин кулакты уюктадыра берди. Өгден үнүп келгеш көөрүмге, дагны куду дистинчипкен бадып турлар. Хойларның семис-шыраа хөлчок, күжү дээрге, күскү-ле олчаан!

Аалдың иштi дөгерези даштын, бичии-бичии уруглары аразының эдээнден туттунупкан турлар. Улуг уруу бисти эскербээн чүве дег, чүгле хойларже чиге көрүпкен тур. «Ончалап турарын моон ой» кылдыр бодадым. Ынчалза-даа демгим хеп-хенертен өгже караш-ла кыпды. Оон ийи хураган колдуктапкан бо үне халып келди. Оларын удур маңнажып келген ийи хойга ыдып берди. Мен база-ла өгден ийи хураган үнүрүп келдим. Оон-моон хойлар алгы-кышкызы-биле үглеп-ле келдилер. Кезек када чүнү-даа канчаар аайын тыппайн, көжээлеп берген тур мен. Ол аразында бир-ле кара баштыг хой өөрүнүн аразынган үште түткүп ор. Хураганнарымны салыптарымга, чагдадыр аай чок. Ам канчаар, демгилеримни катап туткудап алгаш, кажааже үглиптим. Ол бар чорумда, бирээзинин иези маңнап келген. Дораан-на оранып-оранып амыре берди. Хураганының чүгле кудуруу холуңмаар.

— Оон иези ам-даа келбээн-дир. Амдыызында өгге кирип каалы — ыяан соонда, кадарчының уруу бо хулумзуруп кел чор. Ынчалза-даа хураганым бербедим, өгге Света-биле (кадарчының уруун ынча дээр болду) кады келгеш, өөрүнүн аразынче ыдыптым. Ам хураган алырындан дидимнестээш турупту. «Дөгерези дөмей. Демгиле хураганымны катап сегирип алыр болуум бе?» деп бодал амыратпастаан. Чаяан болуп, мээн оомну билген-даа ышкаш. Света бирээни менээ түтсуптү... Малчының ажыл-ижинге дузамны ынчаар каттым.

Ол-ла чоруп тургаш, Света-биле таныжып алган мен. Бо чылын өртумак школаны доозкаш. Иркутскиниң кодээ ажыл-агый институдунче киреринiң экзаменин туткан. Багай демдек чок-даа болза, конкурсту эртип шыдаваан. Ынчалза-даа дараазында дужаагаш, студент болу бээринге урутнүн бүзүрели улуг.

— Чаигыс-даа чыл ажылдаары мээн өредилгемге дузалыг болур ужурлуг. Мал эмчизи болуксаан күзелинии ынап-ла чедип алыр мен — дээш, Света база-ла хулумзуруп.

Света дээрге, чырык деп сөстен уктагланган ат. А бо кыстың долбанныг кызыл чаактары, чазык хулумзуруу, улуг-улуг каректары болгаш аныяк мага-болу шынап-ла чырыктың болгаш чылыгның үндезини ышкаш болду. Үнү безин чымчак. Ынчаар кижиниң амыдыралга болгаш күш-ажылга ынак болуру чугаажок. Ол хире дузалакчылыг болганда, Биче-оол Тойбаевичиниң хою хүр, хураганнары менди болур дээрзинге бүзүреп болур.

Аалдың иштi ажылын төндүрген соонда, өгге чыгдыы келдивис. Светаның авазы аш-чемин биске салып тура, иштың бажыңче дарта-сонгузу хүн киреринi, бажыңды богун чугайлааның болгаш бо кыштың малга таарымчалының чугаалап тур.

— Эрткен юбилейлиг чылда чүс төрүүр хойга онаштыр 101 хураганы доруктуруп алдывыс. Бо чылын 105-ти алырын хүзээндивис. Уруувус база бар, шыдаар-ла боор бис — деп, улуг кадарчы тайыгбырлап ор. 1972 чылда Барыын-Хемчик район төрүүр чүс хойга онаштыр 60 хураган алган турза, оон ол хире чедиишкинниг болганы — шудургу ажылдың түнелези.

Чоруп турувуста чырыкай карангыланып, Света бисти үзээрде фонарлыг үнүп келди. Бааныкты ашкыжавыска чедир-ле колдан кыдыында фонарь чырын тур — Света ол. Света, шыдап-да ол коданда — кырганнарның амыдыралынга чырыткы болуп артын калды.

М. КОБЛОВА,

СЗКП Барыын-Хемчик райкомунуң партучёт сентарумуң эргелекчизи.

ЧОРГААРЛАНЫР БИС

Аът дээрге, улустуң аас чогаалының маадырларының бирээзи. Кайы-даа диптиг кандыг-даа чонунда ол ажыктыг мал. Оон дугайын эртемденнериң каскан базырыктарындан эгелээш, бистиң Тываның амыдыралы безин бадыткап турар-ла болгай.

Үлетпүр сайзыраан — ол шын Оон хөгжүлдези-биле чергелештир чылгының ажыы бичелей бербээн, харын улам-на үнелиг апарган. Шынап-ла, чел, кудурук, түленди, кеш, соок, карангай суг-суг дигилээш, оон үлетпүрге ажыглаттынмас чүвези чок. Өдээнден эгелээш хымызынга чедир үнелиг ол малывыска чоргаарланмас аргавыс чок.

Чылгының транспортка ажыын база эки билир бис. Орта Азиядан аяттыг Москва четкеш, дедир ээп кээп турган болгай. Алдарлыг Будённыйны, Аяттыг Кызыл шеригни төөгү үтпас. Чылгы малды өстүрер дугайында Совет Эвилелиниң Маршалы С. М. Будённыйның 20 хире чылдар мурнунда Тываның оолдарынга болгаш кыстарынга чоруткан чагаазы ол малдың үнезин база катап бадыткап турар. Шанактаар, тергелээр, чарыштырар аяттарның кайгамчыктыг көргүзүглерин чон билир. Эрткен чылын Олимпий оюннарынга моондакпар эртеринге совет аяттың алдын медаль чаалап алганы — аът спортунуң бисте ёайзырангайының хереч ин. Бо-ла бүгүнү бодап кээрге, чылгының ачызының дугайында чугааны төндүрери берге.

Чылгы малдың баш саны Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде дыка ховартаан. Чүгле дайынга безин 7 миллион мал чок болган. Ынчан Совет Эвилелинге Тыва Арат Республика 50 муң аътты дузаламчыга чоруткан. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ачызында чылгы мал катап өскен, хөй-хөй уксаажыдылга станцилары, аът заводтары немешкен, эртем ажылдары бижиттингилээн.

ЧЫЛГЫ — өзүүчел мал. Чүге дээрге, өске малдар ышкаш аарычал эвес, чудавчал эвес, бөрүге безин, барыктыг болза, алдыртпас. Отт-еиген база муңзавас, кажаа-хораа хереглевес. А боос чоруур хүүсаазы онектининден 85-де хонук узун, тевенниинден ийи ай кыска. Өске малдарның чаш төлүн ажаарынга тускай кижилер, чарыгдалдар негеттинип турда, кулунга оон хереэ чок. Мындыг чорук чылгы малдан эң-не чиик бот-үнелиг продуктуну ап болуруп сөглеп турар.

Тес-Хем район—чылгы малдың таарышкан ораны.Ында ужу-кыдыы козүлбес ховулар-даа, серинн оттуг тайгалар-даа, шыргай девээлер-даа бар. Ындыг турбуже чылгыны өстүрериче чедир сагыш салдынмайн турары шынап-ла хомудавчыг. Ол бүгүнү аналга чүгээ кылдыр арттырбас ужурлуг бис.

Ам районнуң кайы-даа ажыл-агыында малчыннарга мунар аът чедиштейн турар. Оон уламында боос белер ажыглаар таварылгалар ковудээн. Бо дээрге, канчап-даа таарышпас чорук-тур. Чамдык кадырчыларның боос малды кээргээш, чедип алган чоразынын-даа көрдүм.

Бисте сураглыг чылгычылар хөй. Чон оларның чогум аттарын-даа алавас, аналга Чылгычы дижир. Ындыг чылгычыларга Соян Луду, Очур-оол Сандый-оол болгаш оон-даа өскелер хамаарыжыр. Оларның чылгы дугайында хомудалын база каш-даа катап цыпаан мен. Кыныың-даа болалы—чылгы бажының хоразында чөптүг чылдагаан чок. Ол дээрге, бодамча чок чарыгдалдарның түнелези, чылгы малга сагыш салбас чоруктун уржуу. Оны белерниң ввөжээзинден безин көрүп болур. Амгы уеде чылгыда белерниң денгизүүрү мындыг:

Ажыл-агыйлар	Чылгы саны	Төрүүр белер	белерниң хуузу
1. «Чодураа» к-з	409	82	20
2. «Ак-Эрик» к-з	424	114	26,8
3. «Тес-Хем» с-з	1035	186	18
Район	1868	382	20,4

Көрүнерден, кыс мал бүгү чылгының чүгле 20,4 хуузун эзелеп турар. Олар шуптузу төрүүр болгаш оон чаш төлүн менди өстүрүп ап шыдаар болзувуса, чылгыга 383 баш бо чылын немежип болур-дур. Ындыг бе дээрге, оларның аразында кулуннар-даа, чаваалар-даа—төрүвес малдар хөй.

Бо чорук районда кулуннарның чылда 200 безин четпейн турарын көргүзүп турар. Бүгү чылгының 50—60 хуузу кыс болур болза, ынчан малдың ковудээр аргазы бар апаар. Ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери оны таарыштырар ужурлуг.

1970 чылга чедир күрүненин чылгыны садып алыр өртөө кончуг куду турган: 1 килограмма 45-ле көпеек. 280 килограмм деңзилиг аътты садарга, 126 акша болур турган. Ажыл-агыйларның материалдыг сонуургалын көдүрер сорулга-биле чаа прейскурантыны ССРЭ-ниң Министрлер Совулели 1970 чылда бадылаан. Ам Тыва АССР-ге эң семис аътты бир килограммын 1 акша 08 көпеекке, эң-не арганын 44,8 көпеекке алыр. Ам 280 килограмм ортумак күштүг аътты өртөө 253 акша чеде бээр азы өртөө өскерткенинден ажыл-агыйга орулгалыг талазынче ылгал 127 акша болган-дыр.

1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрериң болгаш белеткээрин ковудээриң дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга бистиң район база идепкейлиг киржип турар. Малчын бүрүзү эң-не хөй болгаш эң-не чиик үнелиг продукцияны Төрээн чуртка бээр дээш тырыжыр ужурлуг. Ол продукцияның чамдызы чылгы малга хамаарыжыр дээрзинге бүзүреним улуг.

Ю. БАЛЧАР,

йөдээ аныл-агый продуктуларым садып алырының болгаш шынарының талазы-биле районнуң нол инспектору.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазы

Бо хүннерде бүгү делегейде вьетнам улустуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илереткен чыскаалдар болгаш митингилер үзүк-соксаал чок боп турар. Оларның киржикчилери АКШ-тан агрессияны соксадырын, дайылдажышкыннарны соксадыр болгаш Вьетнамга тайбыңны катап тургузар, дугуржулгага ат салырын шыңгыы негеп турар.

Даштыкы солуннар Индий-Кытаттың хөй-хөй фронтуларында патриотчу күштериниң чеңишкиннериниң дугайын дыңнадып турар.

Вьетнам улустуң шыңгыы удурланыышкыны болгаш делегейде эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкинин Ханойну болгаш Хайфонну бомбалаарын соксадыр кылдыр АКШ-ты албадапкан деп Парижтиң «Юманите» солуну бижээн. Ол ышкаш Польшаның «Трибуна люду» солуну «бомбалаашкынны соксадырынче Вашингтонну албадапкан кол күштериниң бирээзин делегейниң хөй-нинтизинiң шыңгыы негелдези» болган деп айыткан.

ИНДИЙ-КЫДАТТА ТУЛЧУУШКУННАР

ПАРИЖ. (СЭТА). Январьның 1-де Сайгоннуң шагы-биле 18 шакта шагаа болгаш чаа чыл байырлалынга холбаштыр дайылдажышкынны түр када соксатнанының хуусаазы төнген. Информация агентилелдериниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Сайгоннуң чалча шериглери аткылажышкынны соксадыр дээш үеде оны чаңгыс эвес удаа үреп турган. Ол хуусааның төнеринге чедир Таиландыда АКШ-тың агаар-шериг баазаларындан болгаш Муруу-Кыдат далайда эштип чоруп турар авианосецтерден умуп үнүлээн америк бомбардировщиктер Мурнуу Вьетнамның хостаттынган черлеринден хөй чоннуг черлеринче чүс-чүс тонна өлүмнүг бомбаларны октааш барганнар. Америк командылал чери Хосталга күштерин хенертен чыыча шавар бодаан, ынчалза-даа ол дайзыннар патриоттарның күштүг боолаашкынынга таварышканнар.

Январь бирээде чер ырының тулчуушкуннары база катап күштелип эгелээн. Орта шаттарга патриоттар можу төөу Плейкудан ырак эвесте шериг аэродромун үгербоолар-биле күштүг боолаан.

Хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң кезектери үгер-бооларга болгаш танкыларга деткидип алгаш, Куангчи можуга сайгончу чадаг шериглерге удур шыңгыы тулчуушкуннарны кылганнар. Аңаа чалча шеригler америк ужар-хемелерге деткидип алгаш, боттарының зэлээн туруштарын алгыдар дээш өралдамышкын кылгаш, база-ла өйтур шаптырганнар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Каосан Патет Лао агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, амгы үениң курраг сезонунуң баштайгы 45 хүнүнүң дургузунда Лаостуң Улусчу-хосталга шерии дайзынның 4.800 солдаттарын болгаш офицерлерин чыскаалдан үндүрген. Оон-биле чергелештир түүлбүрү хевириниң 1.578 боо-чепсээн хунаап алган. 23 америк шериг самолёттарын агаарга азы чер ырынга узуткаан. Оя-ла үе дургузунда 60 муң кижилиг районну хостаан.

Мальтаның премьер-министриниң чугаазы

ВАЛЕТТА. (СЭТА). Мальтаның премьер-министри Минтофф чаа чылга таварыштыр чонга телевидение дамчыштыр чүве чугаалаш, Англияның чазаа-биле маргылдаалыг айтырыг бар апарганын тайылбырлаан. Чер ортузу далайның Мальта ортулуунуң денискээринде Англияның тургузуп алган шериг баазалары бар. Англия ол баазаларның турар черин ажыглаан, оон телевирин Мальтага берип турар. Сөөлгү үеде англи фунт стерлинг акшаның үнези кудулаан. Аңаа хамаарыштыр ук телевирнің хемчээлин база улгаттырар дугайында чөптүг негелдени хандыраргын англи чазак ойталаан.

Ам ол телевирнің хемчээли чылда 14 миллион фунт стерлинг болган. Ону төлээриниден Англияның чазаның оңталаан харыызын алдым деп, Минтофф дыннаткан. Англи фунт стерлинг акшаның үнезиниң кудулаанын барымдаалаар немелде төлевирни киирбес болза, 1973 чылдың бирги кварталының хөлези төлевирин Мальта хүлээп албас. Мальтаның чазаа оку Англияның чазаанга дыннадыр деп шинтпирлээн. Ындыг болганда төлевирнің акша шилчидилгезин англи чазакка эгидип бээр айтыышкынны Мальтаның төп банкызынга берген.

Хөлези төлевирин улгаттырар дугуржулга чедип алдынмас болза, англи чепсектиг күштерни «мальта улустуң шүүдел төлээриниден оңталап турар адучылары» кыдыр коор апаарын англи чазакка дыннаткан бис. Мальтадан шериг базалары турар чер хөлезилеп алыр дугайында дугуржулгада оларның айыткан эргелерин казыыр деп, Минтофф дыннаткан.

70 МУҢ ЧАА БАЖЫҢ

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-нин ажылчы чону эрткен чылын тудугжуларның түткан чаа бажыңнарындан 70 муң чаа квартираны алган. Чуртка тудуг планы 1972 чылда 102,2 хуу күүсеттинген. Республикага хөй-хөй чаа школалар, уруглар садтары болгаш яслилери туттунган.

Үүлгедиишкин үргүлчүлевишаан

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк самолёттар декабрь 31-де Тханьхао, Куангбинь можуларда хөй чурттакчылыг черлерни болгаш Виньлинь девискээрин база катап араатанзыг ёзу-биле бомбалаан. Оон-биле чергелештир АКШ-тың шериг корабльдери Нгеан болгаш Хатинь можуларының арык кыдыын боолап турган.

ВДР-нин Даштыкы хереқтер министерствозунуң төлээлекчизиниң ында парлаттынган медеглелинде америк империалистерниң ол араатанзыг үүлгедиишкинниг шыңгыы удурланыышкынны илереткен. Ол документте ВДР-нин девискээрин бомбалаарын болгаш боолаарын, а ол ышкаш Вьетнам Демократтыг Республиканың хамаарышпас чоруунга еске-даа халдаашкыннарны доп-дораан соксадырын шыңгыы негээн.

Америк ужар чүүл Вьетнам Демократтыг Республиканың сырый чурттакчы чоннуг хөй-хөй черлеринге халдаашкыннар кылырын үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТАРДА: мындыг америк ракеталар (оң талада) чуртту үрегдээр болгаш чонну хыдыыр айыылга таварыштырып турар (солагай талада).

(СЭТА-ның фотохрониказы).

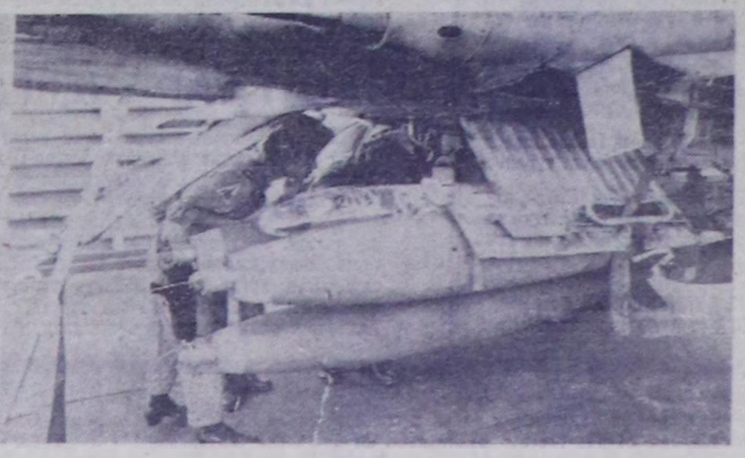

Революцияның чаалап алышкынын калбартыр

Республиканың революстуг чаалап алышкыннарын улам калбартырынче куба улусту кыйгырган. Бистиң улузувус кижини кижи молчүүрүн бодунуң чуртунга мөнге узуткаап, социалистиг орукче киргеп, ынчангаш чеңишкиннерлиг болган деп, кыйгырыгда чугаалаан.

Кубаларның эрес-маадырлыының, чайгылыш чок болгаш шудургузунуң ачызында, социалистиг дем каттыштырылгазының, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң деткимчезиниң ачызында чаалап алган чүүдерин камгалаар бүрүн шинтпирлиг куба улус социализмниң өңдүр удуг идеяларын амыдыралга бот-тандырып, тургузукчу ажыызынга кызыы турар деп, кыйгырыгда оон ыңай демделээн. Ака-дунма социалистиг чурттар-биле болгаш делегейниң ажылчын аңгылы-биле, империализмге удур, депшээге дээш демисел чорудуп турар бүгү улустар-биле Кубаның чаңгыс эп-сеткилдиин кыйгырыгда айыткан.

Катап хыдылга кылган

ЛОНДОН. (СЭТА). Берге човуланыыт Ольстерге 1973 чыл эгелээрде, боо даштаашкыннары дыңнирел, ирланд чон-биле «айыыл чок чорук күштериниң» сегиржил алышкынналары, дүржок протестант шажынчыларның хавыныг дерзинилелдери, чонну ужеп-чиндирир, тудуп карз-бажыңнаар үүлгедиглер католиктер чурттап турар девискээрлерге болган.

Чаа чыл дүнезинде Белфаста «Ролле-Ройс» компанияның заводунуң болүк ажылчыннарынга дүржок хыдыкчылар халдаан. Оларны ажылдаар черинге чедирип бар чоразын автомобильди дамдыкталдыр боолаан. Бир ажылчын өлген, хөй кижи балыглаткан. Чеон Белфаска англи шеригler ирландыларны резина октар-биле куттулдур боолаан. Кайы-хамаан чок ужелгелер, агламаашкыннар боон турда, католиктер чурттап турар девискээрден 14 кижи туттурган. Оларны тускай «трибуналдар» дээр чүвелер кара-бамыңнап алган.

Эрткен чылын Ольстерге 470 кижи амы-тынын өскүрген, 3,5 муң кижи балыглаткыыл, кемдээн. Оон-биле изи-сыралаштыр делегейниң ийи-ги дайынының үезинде Англияга өлгенивр янре санныг кижи Ольстерниң чонунуң аразындан чылдың-на кырлып турар деп, «Таймс» солун айытнаан.

Лондон чазаа Ольстерниң экономика болгаш социал айтырыгларын шериг күжү, дерзиилелдер кылыр арга-биле «шинтпирлээр» деп турар. Ынчангаш ирландыларның кырлыш, човуланга таварыжын турарының ужурунда харыысалга ол чазакка онаажыр.

Политиктиг үүлгедиг оруу-биле

ДЕЛИ. (СЭТА)., Индияның хөй-нинти болгаш политиктиг сураглыг ажылдакчызы, Уттар-Прадеш штаттың хөой-лужудулга луралының депутады Дхарамвир Синг Тьягинин «Кыдат маидарнизмэ» деп ному Делиге парлаттынып үнген. Номда хөгжүп орар чурттарга хамаарыштыр пекин удуртулгазының политиказын тайылбырлаан.

«Маовстиг удуртулганың чогум соруглазы болза хамаржылга чок аныяк күүнелерде революстуг шимчээшкининиң хөгжүүрүнге шаптык таварыштырары, оларны Совет Эвилелинден болгаш социалистиг өске-даа чурттардан ангылаары боон турар» деп, автор айыткан. Хөгжүп орар чурттарның эрге-ажыктарының камгалакчылары бис деп авыяастап алгаш, Пекин шыныда бодунуң мурнунга оон мырнай сыр өске соруларын салыр, оозун хоолуурган чаңгыс эп-сеткилдиг болгаш лозуңнар-биле чажырып турар. Оон ол лозуңнарында Азияның, Африканың болгаш Латин Американың революстуг шимчээшкининиң айтырыгларын «Кыдат маидарнизмэ» чүве мырнай чок. Пекин удуртукчуларының амгы даштыкы-политиктиг угланышкынын — улуг күүнезирек шовинизм, гегемонистиг чүткүлдер-ле болгай деп, автор бижээн.

Амгы үениң кол байдалын пекин удуртукчуларының тайылбырлап турарында шынаг кол чүүл, тодаргайларга, империализм биле социализмниң аразында эптеш чок идеология демисели чорудары эргежок чугула деп лозуң салып алгаш, пекин удуртукчулары оппортунизмэ тулаазынче улам дулдундур дужуп турар. Ол ийи-ни мынчалдыр катай-хаара сөглеп турары дээрге харынна «чушку делегей» чурттарының идегелдиг эвилелчиин ССРЭ-ге баштаткан социалистиг делегей системазынга удур утланган. Хөгжүп орар күүнелерге кол айыылдыг дайзын империализм болгай, ынчангаш Совет Эвилелин АКШ-биле дөмей кылдыр чугаалаары — империализмниң социализмге болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининерге удур демисежиринге дуза көргүзер дээни ол болур» деп, Тыяги бижээн.

Маонстерниң ол политиказының ёзулуг утказы Бангладешке болган болуушкуннарның үезинде эң тодаргайыбиле көзүлген деп, автор айыткан. «Бүгү национал-хосталгалыг шимчээшкиннер-биле документтерде ВДР-ниң девискээрин бомбалаарын болгаш боолаарын, а ол ышкаш Вьетнам Демократтыг Республиканың хамаарышпас чоруунга еске-даа халдаашкыннарны доп-дораан соксадырын шыңгыы негээн.

Кубаларның эрес-маадырлыының, чайгылыш чок болгаш шудургузунуң ачызында, социалистиг дем каттыштырылгазының, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң деткимчезиниң ачызында чаалап алган чүүдерин камгалаар бүрүн шинтпирлиг куба улус социализмниң өңдүр удуг идеяларын амыдыралга бот-тандырып, тургузукчу ажыызынга кызыы турар деп, кыйгырыгда оон ыңай демделээн. Ака-дунма социалистиг чурттар-биле болгаш делегейниң ажылчын аңгылы-биле, империализмге удур, депшээге дээш демисел чорудуп турар бүгү улустар-биле Кубаның чаңгыс эп-сеткилдиин кыйгырыгда айыткан.

Катап хыдылга кылган

ЛОНДОН. (СЭТА). Берге човуланыыт Ольстерге 1973 чыл эгелээрде, боо даштаашкыннары дыңнирел, ирланд чон-биле «айыыл чок чорук күштериниң» сегиржил алышкынналары, дүржок протестант шажынчыларның хавыныг дерзинилелдери, чонну ужеп-чиндирир, тудуп карз-бажыңнаар үүлгедиглер католиктер чурттап турар девискээрлерге болган.

Чаа чыл дүнезинде Белфаста «Ролле-Ройс» компанияның заводунуң болүк ажылчыннарынга дүржок хыдыкчылар халдаан. Оларны ажылдаар черинге чедирип бар чоразын автомобильди дамдыкталдыр боолаан. Бир ажылчын өлген, хөй кижи балыглаткан. Чеон Белфаска англи шеригler ирландыларны резина октар-биле куттулдур боолаан. Кайы-хамаан чок ужелгелер, агламаашкыннар боон турда, католиктер чурттап турар девискээрден 14 кижи туттурган. Оларны тускай «трибуналдар» дээр чүвелер кара-бамыңнап алган.

Эрткен чылын Ольстерге 470 кижи амы-тынын өскүрген, 3,5 муң кижи балыглаткыыл, кемдээн. Оон-биле изи-сыралаштыр делегейниң ийи-ги дайынының үезинде Англияга өлгенивр янре санныг кижи Ольстерниң чонунуң аразындан чылдың-на кырлып турар деп, «Таймс» солун айытнаан.

Лондон чазаа Ольстерниң экономика болгаш социал айтырыгларын шериг күжү, дерзиилелдер кылыр арга-биле «шинтпирлээр» деп турар. Ынчангаш ирландыларның кырлыш, човуланга таварыжын турарының ужурунда харыысалга ол чазакка онаажыр.

УЛУСЧУ УРАН ЧҮҮЛГЕ

Революция мурнунда чон сценада чеже-даа салым-чолаашыг ырлаар, самнаар, чонну каттыртып-хөглеглир ыяшлар чоргаа-даа, оларның уран талантызын чоннуң байлаа кылдыр үнелеевейн, ыяшдыг шижилерге кандыг-даа деткимче бербейн чораан. Тывалар ыяшкап социал-политиктиг хөгжүдениң кудуку чадазынга турган улустар арга-шөлүн дээш демисеевге чүгле, Улуг Октябрьның ачызында кадырааш үнген, эрги амыдыралдың кынчи-бегин үзе шаккан. Октябрьның херели, улуг Ленинниң номнары бурунгу Тываны оттуруп, чаа амыдырал дээш демисеелге тыва араттарны, орус тарачыннарны көдүргеп. Ок-бооду хөлга тутканы, ээ-найыралдыг демисешкен кижилер Советтер чуртунуң деткимчези-биле Тывага улустуң революциялыг боттанкырыы, улустуң арга-чагыргазы тургускалы дээрге тыва кижилериниң экономиктиг, социал хөгжүдениинге этези болган.

Ажыы-агыйта, шинчилеп тургузуурга таварылгалар-биле кады бистиң улустуң культуразы хөгжээн. Оны бодумнуң амыдыралымның чижектери-биле-даа бадыткап болур мен. 11 харлыында үзүк-бижикке өөренип, оон соонда Тываага өөскөн культура революциязының тевинниг алып, Улуг Октябрьны чуртту—ССРЭ-же цирк мергежилиге өөренип алыр дээш 1936 чылда чорупкан мен. Оон бээр-ле мээң-даа, бүгү Тываның культура ажылдакчыларының чогаадыкчы амыдыралы совет уран чүүлбиле хавы холбаалыг апарган.

Цирк болган эстрада уран чүүлүнүң күрүне училищезин мээң өөремнээ барган чылым-даа, ам-даа интернационалчы коллектив болуп келген, оон кижизиткен мастерлерим Совет Эвилелиниң бүгү республикаларында ажылдап турар. Олар боттарының республикаларының уран чүүлүн сайгырадырынга улуг үлүг-хүлүг киирип турар. Азербайджан, литва, азы тыва цирк артистериниң уран чүүлү төрөөн чонунуң сеткил-сагыжы сингижкен национал хөвирлиг. Ынчаргга национал артистерге улуг орус уран чүүлүнүң саадары, оон бедиктеринче бистиң чүткүлүвүс улуг, ол дээш өөрүп четтиришкинниң сөстерин бөгүн бүгү сеткилимден чугаалаар мен.

Москвага цирк артизинин мергежилиниг өөренип алган Тывага ойнап, талантызыг аныяктарны студиягга чоорту өөреткеш, цирк болүүн тургускаш, оон Москвага баргаш, улуг мастерлериниң аш-оруун дузалажчызы-биле, Коммунистиг партияның, Совет чазактың деткимчези-биле совет цирк уран чүүлүнде боттарыстың тускай программалыг апарганывыс акы-дуңма найыралдың, кады ажыддажылганның, левинчи национал политиканың ачызы-дыр.

Национал амыдыралдың көргүзүглериве үнделеп, оон-биле кады цирк уран чүүлүнүң классиктиг угланышкынын эдерген бистиң программавыс үргүлүг сайзырап, бодунга чаа-чаа чүүдерни сингирип ап келген. Бистиң болүк—Күрүне цирктиниг чардынмас кезээ. Оон программазын ёзугаар бис Совет Эвилелиниң дыка хей хоорайларынга оюн көргүзүп, коммунизм тургузукчузу совет улуска аян тудуп келген бис. Бистиң кайы хире күженнишкинниг ажылдап турарывысты чаңгыс-ла сан-биле көргүзейн: үдеп каашывыс бо ыяш-лайлыг чылдың он бир айларында бис чуртувустуң он хире хоорайынга 400 ажыг удаа цирк көргүзүглериве киришпивис.

Бистиң улуг чуртувустуң байырлалын чүгле Совет Эвилели эвес, а бүгү делегейде бистиң ынаңуктериввс, дешилелиг кижи торелгеген демдеглээн. Совет уран чүүлүнде сонуургал улуг. Социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг бистиң уран чүүлүвүстүң дээжилериниле француз, англи, куба, араб дээш оске-даа аймак-сөөк кижилер танывыын турар. 1972 чылдың ноябрь 15-тен желеп Американың Каттышкан Штаттарының көрүкчүлери совет цирк уран чүүлүнүң 70 хире мастерлериниң улуг программазы-биле таныжа берген.

Төрөөн чуртувустуң пайысчалы Москвадан ноябрь 12-де аъттанган, Нью-Йоркка кежоликтей кедивис. Эң баштай Провиденс деп хоорайның 10 муң кижи олурар ордузунга ойнадывыс. Анаа 7 удаа көргүзүп кылган, Нью-Йоркта келдивис.

Американың эң улуг хоорайынга баштайгы көргүзүлевис ноябрь 21-де болган. «Мэдисон сквер Гардинг» деп орду шыырт долу. Көргүзүтге Каттышкан Нациалар Организациязында Совет Эвилелиниң төлөөзи А. Малик баштадыр Америкада албан ажыл кылып чоруур бистиң совет кижилеривис база келген.

Оюн эгелээн. Кижи бүрүзү харысалганы билип, уран мергежилиң бараалгадып киришкен. Көрүкчүлериниң адыш часкаашкыны-даа узуктелбес болду. ССРЭ-ниң улустуң артизи Олег Попов үнүп ордала көрүкчүлер адыш часкай боор-дыр. ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Филатовтуң адыглалрлыг номерин. Сонгу-Осетин АССР-ниң артизи Д. Тугановаңың удуртканы аът мууккучуларывыың көргүзүүн, молдав акробат Баржарыың өөрү-биле кылыр нарын номерин, бистиң болүктүң чиге демирге танцылаар эвилибр көргүзүүн, жонглёрлаар оюнувусту көрүкчүлер-даа, Нью-Йорктуң солуннарыдаа ажок мактап турар-дыр.

Чаа чылды Нью-Йоркка угудувус, оруувусту узамчыдап, ам-даа 6 хоорайга ойнаар бис.

Каш чылдар мурнунда делегейге ат-сураа билдинмес, хожудашгай чораан тыва улус Улуг Октябрьның, Совет Эвилелиниң ачызында дешилегениң бедынче үүнүп, оон ачызында Азияның төвүнде Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың ады делегейниң кандыг-даа чурттарында чаңгыланып турар апарганывыга чоргаарланмас аргажок.

В. ОСКАЛ-ООЛ,
РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи.

КОМИ-ПЕРМЯК НАЦИОНАЛ ОКРУГ. Велвинсининиң ыяштывыш ажыл-агыйы — «Комилеры-ыяш» комбинаттың мурнакчы бүдүүлүг чери. Оңругчуң сураглыг ыяш белеткенчизи, Социалистиг Хүш-ажылдың Маадыры В. В. Четин ында ажылдап, чурттап турар. Оон удуртпан бичe комплекстиг бригадазы чедишкинниг ажылдап турар. Ыяш белеткенчилери 1972 чылда 60 муң 400 кубометр ыяш белеткээр хүлээлгезинн эрткен чылдың ноябрьда күүсеткен. В. В. Четин ыяш кезер черниң партия биорозунда ивепкейлиг ажылдап турар, ыяш, саазын болгаш ыяш болбаазырадыр уеатпурнуң ажылчынкарының профзинел ебкомуюуң кежигүну.

ЧУРУКТА: В. В. Четинниң бригадазының ыяш кезер черинден ак орукче чудуктар сөөртүп үнүүрүп турары.

Е. ЗАГУЛАЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

САДЫП АЛЫКЧЫЛАР ЧЕТТИРДИМ ДИЗИН

(Чагаалар допчулалы)

«Садыгдап өөренир» деп лениичи чагыг бөгүн-даа чугула болуп артышаан. Садыгны организастаарын экижидерге амгы үеде чугула айтырыг. Ажылчы чоннуң амыдырал децвелиин улам мидий бедидерни садыгның болгаш хандырылга черлериниң ажылынның деңгелии бедидерип иетеп турар. Бо адырны хөгжүдеринге хамаарыштыр СЭКП-ниң XXIV съездиниге Л. И. Брежнев мынча дээн: «Оң дээрге чүгле план күүседир адырлар эвес, а кижилер-биле ажылдаар, оларның сеткил-хөөнүн барымдаалар чугула албан черлери болур. Оларның ажылын чүгле план күүседириниң хуулу-биле болгаш орулга-биле кызыгаарлап болбас».

Республикавыс чер-черлеривде садыг хандырылгазынга хамаарыштыр бижоокчилериниң чагаалары бистиң редакцияга хүн бүрүде кээп турар. Оларның кол утказы садыгны организастаарын экижиделиче, оон мурнакчы дуржулгазын иеитередириниче уталанган. Садыглаарының культуразын бедидер дээш толештиг ажылдап турар кижилерни мактаан чагаалар база хей. «Зоя Монгуш биле Катя Каракал Кызылда кооперация профтехучилищезиниң доозукчулары. Олар бистиң суурнуң магазинииниго ажылдап эгелээ-ле чүгле чартык чыл арткан. Бо кыска үеде бүттарының ак сеткилдиг, кызымаккай күш-ажылыбиле чоннуң макталын чаалап алганнар» деп, Чоон-Хемчик районунуң Баян-Талдан кодээ бижикчи С. Ооржак редакцияга дыңнаткан. «Олар садыгап турда шилчикчи, магазинге улус оочурлап, хей үе-шак үндүрбестер. Садып алыкчыларга эвилеш-эалдек, оларның хереглелиниге дыңнагыр, бо садыгжылар чоннуң чагыларын өөренип көрүп турар. Магазинде барааннарны делгээни көргүштүр».

Садыгжының ажылы оңдагай харысалгалыг. Бо ажылга идепкейлиг, үлегерлиг оске бир садыгжының дугайын бижээн чагаадан олурулар бо: «Өвүр районунуң Торгалыг суурда автолавка чоланчызы Тюлюш Чапайны танывас мактын чок. Кадыг-Бажы, Ак-Чыраа, Сарыг-Хөлдүг маңчыннарының ол докгаамал аалчызы. Тускай график ёзугаар автолавказы-биле маңчыннарны эргий хаа, чугула хереглел барааннарын садыглап турар. Маңчыннар оон келир хүнүн эки билир.

Мурнакчы чоланчы-садыгжы он беш чыл ажылдап турар. Бо үениң иштинде бараан саарылгазының планын үргүлчү ажыр күүседип келген. Машиназынга камныг, кылымаккай ажылдавышаан, бот-тывынгыр уран чүүлге база идепкейлиг киржип турар. Хүндүлел бижиктер-биле ол каш удаа шаңналткан. Ам оң Чапайның чуруун райпонуң Хүндүлел самбираамдан көрүп болур» — дең, кодээ корреспондент И. Дамдың оон дугайында мындыг чылыг сөстерни бижээн.

Чонга эвилеш-эалдек, төлептиг бараан болуп чоруур шыдыг мурнакчылар кайда-даа хей. «Четтирдим» деп чылыг сөстү дыңнаан садыгны кайчаң өөрүвес, үоргаарланмас боор. Оон ажыл-ишкө сорук түткүү-даа удам хайынгар.

Ынчалза-даа бо адырда ындаа хей четистер бар. Оон чамдык чижектерни бадыткаш чагаалар, хомудалдар редакцияга база эвээш эвес келгилээн. Оларның кол утказы —чамдык магазиннер үр үеде хагдынчак турар, тогуур үеташгында ажыттас, чугула хереглелдиң барааннары чок, чамдык садыгжылар чонга каржы, садып алыкчылардан барааннар өртээн алырда мегелептер чоруу бар дээш, оске-даа четистер барын бижип турар.

«Сөөлгү ийи чыл иштинде Баян-Кол суурнуң магазинииниң садыгжылары өрө-самчыгдал кылаш халашканыбиле ол шоолалыг турушкергеп. Бо чоруук маңчыннарның хандырылгазына багай сагдарны чедирип турар» дең, хөйлеу К. Ойдуп-оол Улуг-Хем районнан бижээн. Оске бир чижек «Х Улуг-Хураа» колхозтуң Оттуг-Даш сүт-бараан фермазының төвүнге турган ларёкту хаггап. Шиңе чурттаа, ажылдан турар кижилерге бо таарымча чок болуп турар. Ынчаргаш ында магазинии азы ларёкту ажыттарын коллектив иегей турар дээрин клуб эргелемчизи Б. Мандып-оол чагаазынга дыңнаткан.

Садыг черлериве, шилгиын ыраак-узак кодээ суурларга барып ажылдаар мергежилиг кадрлар чедишпейн турар. Оларга чогуур дузалы чедирбейн баар таварылгалар бар. Оон уламнындан садыг ажылынга четпестер база үүнүп кээп турарын бижикчилерниң чагаалары бадыткап турар. Кадрларны шилгиир, таварыштыр тургузарында улуг четпестер бар. Таварышкынга кижилерни садыг шугумунга хүлээп ап тургаанындан хей-янзынгыр ёнчүзүн тотчегаар, ере-самчыгдал кылыр чоруктар бар.

«Тес-Хем» совхозтуң төвү Берт-Дагда аъш-чем бараанварының магазинии бар. Анда садыгжы турган Клара Монгалбин биле ларёк эргелекчизи Нина Шынгаа олар орта ажылдавайн, ажыл шагы барымдаазавайн харысалга чогун көргүскен. Тура-хөөнү көөрге магазинии, ларёкту ажыдып, арага-харыкче сундуктуп турган. Бо дугайын ол суурнуң чурттакчылары Т. Шалык, С. Чооду болгаш өскелер-даа билээн. Аъш-чем магазиниже эът, колбаса, даглаа чуургазы, кат-чимис, будочкалар ышкаш чугула хереглелдиң чүүлдерин экелип турар. Чүгле ында күүседириш ораладашкан, хей водка садыглаары окта таарышпас деп үскүүде айтырыг шүгүмчүлеп бижээни чөптүг. Садыгжы кижи садып алыкчыларның хереглелин барымдаалап көөр, олче кол кижизиглиин садыр үнүрлүг.

Кодээде магазиннер арага, коньяк, сүт шилдерин хүлээп албайн турар. Бо дугайында бижикчилериниң чагаалары «Шынга» моон мурнуда-даа парлаан. Ындыг уткалыг чагаалар редакцияга ам-даа кээп турар. А республиканың Садыг министерствозу окулаан кысшаа олурупкан.

Кодээде садыг ажылында мындыг четпестер ийи-чаңгыс таварылга эвес. Бо байдалды чер-чер Советтерге, райполар баштаар черлерге эки билирлер. Чылдагааны чүвел дииг, удуртукчулар бо талалы-биле дээштиг, түпкелдиг хемчеглерни албаан, чоннуң хандырылгазынче кичээгей садыгжы турарлыг.

Партия, совет кижилер садыг ажылдакчыларының күш-ажылын хүндүткел-биле көрүп турар. Ынчангаш амгы үеде садыг организастаарынга ажылының деңгелии бетидериниң, садыгны организастаарын экижиделиниң, оон мурнакчы арга-дуржулгалын иеитередириниң сорулгазы туруп турар дээрин партияның XXIV съездиниге айытказ болгай. Улуг-Хем болгаш Тес-Хем районларының баштаар черлериниң даргалары Р. Абрамова биле А. Өчүр оларга үстүүде айыылыг четпестерни чайладыр дээш кандыг хемчеглерни алтаныр ёнчүзүгүлер манап турар.

О. ИРГИТ.

ЧОГААДЫЛГАНЫҢ ЧЫЛЫ БОЛЗУН

Чоокта чаа Тываның хөгжүм-шиң театры дагестан чогаалчы М. Ярьяевтиң «Куда черле дүжер» деп шинзин белеткеп тургускан. Ол база бистиң театрывыс тургустуганындан бээр белеткеп турган үш үскүү шинлериниң бирээзи. Оларны он-он мүң көрүкчүлер көрген.

Чыл бүрүке-ле бистиң театрывыс делегей классиктериниң болгаш совет драматургиязының дээрге дээш шилерин белеткээн, көрүкчүлерге бараалгадып турар. Эрткен юбилейлиг чыл биске база-за улуг күженнишкинниг, чогаадыкчы өзүлеңнии чыны болду. Шекспирниң англия драматург В. Шекспирниң делегейде сураглыг трагедиязы «Ромео биле Джульеттазын» тыва дылче очулдурган, көргүскеня театрның чогаадыкчы коллективинге улуг шыгалда болган.

Бо харысалгалыг сорулганы бистиң аныяк-даа, хөөнүндаа артистеривис бедик харысалга-биле көрүп, черле шудургу ажылдаан. Делегей классиктиниң бир эң улуг артинези Бо шинниң кол рольдарынга: Ромеога— Х. Ширнин-оол, Джульеттага — Д. Барынмаа биле И. Лопсан олар ойнаан. Бо дээрге аныяк артистер. Шекспирниң өлүм чок чогаалында маадырларның өвүр-хевирнин эки көргүзүп шыдааннар.

Артистерниң чогаадыкчы мергежили чыл келгең тудуп өзүп, кайы-даа хире харысалгалыг шинлерни театр сценазынга тургузуп шыдаптар апарган. «Бөөлүг кижи», «Революцияның ады-биле», «Неваның ариизде» деп ышкаш төөгүге холбашкан шилерде, улуг башкы болгаш баштынчы В. И. Ленинниң өвүр-хевирнин РСФСР-ниң алдарлыг. Тыва АССР-ниң улустуң артизи Олег Намдараның улуг чедишкинин-биле ойнап чораанын көрүкчүлер кажан-даа утпас. Ол шылгарангай чедишкиннерни дээш Олег Дондукович Намдараага Тыва АССР-ниң Күрүне шанналының лауреазы деп бедик атты тывбискан, анаа чоргаарланыр бис.

Эрткен юбилейлиг чылда бистиң театрның ажыл амыдыралынга демдеглелдиг түүдер бар болганын үстүүне көргүскенин чижектер бадыткап турар-дыр. Чогаадыкчы ажылдың кижилериниге чаа түүдерни дилеп тывары дээш доктаамал өдүргү ажыл — кол түүл болур. Театрга ажылдап келген үжеш ажыг чылдарының дургузунда чүс ажыг рольдарга ойнадым, ол дээрге, янзы-бүрү ажы-чаңныг, ажыл-мергежилдиг кижилерниң өвүр-хевирин көрүкчүлерге шын дамчыдары-дыр. Ам бистеге Д. Фурмановтуң «Үйүмээн» деп шинзин белеткеп турар. Хамааты дайынның чылдарын ында көргүскен, ак дээрбечилерниң баштыны Карабаевтиң ролүн ойнаарын менээ даскы. Ол рольду белеткеп, ажыдап тур мен.

Чаа чылдың эгелинде көрүкчүлерге баштай бараалгадыр шинивис ол. Бо чыл база-ла улуг чогаадыкчы ажылдың чылы болурунга бүзүрээр бис.

Н. ӨЛЗЕЙ-ООЛ,
Тыва АССР-ниң улустуң артизи.

АКЫ-ДУҢМА ЧОГААЛЧЫЛАРНЫҢ ШҮЛҮКТЕРИ

Григол АБАШИДЗЕ,
грузин шүлүкчү.

АДА-ЧУРТКА СӨС

Совет чонуум! Арыг шынчы үнүм-биле
Човаг билбес ажыл-ижин алтап, мырап,
Ада-чуртта аймак улус Эвилелин
Алдаржыдып мактап чор мен.
Улуг бүле аразынга катчып киргеш,
Уран ыры болгу берген Грузиям,
Кааң чай дег сайзыралы, чечектелип
Хамыы өөрүм ачызы деп бодап чор мен.

Мирсаид МИРШАКАР,
таджик шүлүкчү.

СУУРУМ КИЖИЗИ

Айдың чырык херел чашкан
Айның чырыы ында-ла каар,
Социалардан кежээ оттар
Социуг-мурнуг чырып келир.

Бомбүрзектиң ишээ кылдыр
Суурумну сайап чордум.
Бодүүн, шынчы сеткил-биле
Суурумга өзүп келдим.

Ленинни корбээним шын,
Ынчалза-даа Ленинни
Ынак суурум кижизип деп
Ылап өөрүп бодап чор мен.

Богдан ИСТРУ,
молдав шүлүкчү.

СӨҢНЕП ЧОР МЕН

Сайзыралдың ыры-шоору
Сан дорт дээрже үзүп
турда,
Акы-дуңма улустарым
Ада харыы гулуп турлар.

Хойбүү ыры сеткилиниге
Хөрлээ болуп, чыглы
бергеш,
Эргим төрөөн Ада-чуртуун
Эргий үзүп чоруп турлар.

Чечектелген Төрөөн чуртка
Четтиргеним илередип,
Ынакшылым дээдизин
Ырга бижип сөңнеп чор
мен.

А. БАЛТАКИС,
литов шүлүкчү.

ТӨРӨӨН ЧУРТ БИЛЕ ЧҮРЕК

Дорт чүктүве херли берген
Төрөөн чуртум улуг-даа
бол,
Чүдүү-чүрээм ханызында
Чүмү-биле сыңын чоруу.

Кадыр даглар, делгем
шөлдер,
Хайым хемнер, хоорай
суурлар,
Күрүмеде бар-ла чүүлдү
Күжүр чүрээм шыгжап
чоруур.

Улустарның сырый эвээ —
Улуг чуртум үндезиниң.
Ада-чуртум, чүрээм ийи
Ангылаппас чаңгыс ханныг.

ЧЫЛЫ БОЛЗУН

В. И. Ленинниң өвүр-хевирин РСФСР-ниң алдарлыг. Тыва АССР-ниң улустуң артизи Олег Намдараның улуг чедишкин-биле ойнап чораанын көрүкчүлер кажан-даа утпас. Ол шылгарангай чедишкиннерни дээш Олег Дондукович Намдараага Тыва АССР-ниң Күрүне шанналының лауреазы деп бедик атты тывбискан, анаа чоргаарланыр бис.

Эрткен юбилейлиг чылда бистиң театрның ажыл амыдыралынга демдеглелдиг түүдер бар болганын үстүүне көргүскенин чижектер бадыткап турар-дыр. Чогаадыкчы ажылдың кижилериниге чаа түүдерни дилеп тывары дээш доктаамал өдүргү ажыл — кол түүл болур. Театрга ажылдап келген үжеш ажыг чылдарының дургузунда чүс ажыг рольдарга ойнадым, ол дээрге, янзы-бүрү ажы-чаңныг, ажыл-мергежилдиг кижилерниң өвүр-хевирин көрүкчүлерге шын дамчыдары-дыр. Ам бистеге Д. Фурмановтуң «Үйүмээн» деп шинзин белеткеп турар. Хамааты дайынның чылдарын ында көргүскен, ак дээрбечилерниң баштыны Карабаевтиң ролүн ойнаарын менээ даскы. Ол рольду белеткеп, ажыдап тур мен.

Чаа чылдың эгелинде көрүкчүлерге баштай бараалгадыр шинивис ол. Бо чыл база-ла улуг чогаадыкчы ажылдың чылы болурунга бүзүрээр бис.

Н. ӨЛЗЕЙ-ООЛ,
Тыва АССР-ниң улустуң артизи.

НИКОЛАЕВ ОБЛАСТЬ. Областың кодээ ажыл-агый ушаа чүүлү 1973 чылдың дүмүлү дээш дамчыдап чорудуп эгелээн.

Бо чуруукту Братск районга тырттырган. Умудулчулар Владимир Синьвестров биле Николай Мироников самолёттарның дузазы-биле районнуң ажыл-агыйларынга минералдыг чемишчидилгелерни күүлүн аңдаргаи он-он муң гектар шөлге чаштырып бергеп.

Бир самолёт-ла 300 ажыг гектар шөлге чемишчидилгелер чаштырып берип турар.

ЧУРУКТА: Братск районнуң Ленин аттыг колхозунуң хөвуларынче самолёт үшүп үнгелекте аңаа минералдыг чемишчидилге чүдүүлүп берип турарлы.

К. ДУДЧЕНКОНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

«Шынга» парлаттынган соонда

ХЕМЧЭЭН АЛГАН

Эрткен чылдың ноябрь 16-га үнген солунга «Электри чырыы чок» деп эгелиг шүгүмчүлелдиг материал парлаттынган. Шинда Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы», «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хөстүүн» совхозтарының чамдык салбырлар төптери суурларында электри чырыының доктаамал эвес өжүп, хып турары ажылчы чоннуң ажылдарынга, өөренирингге, дыштанырынга дыка шаптыктан турарын бижээн.

СЭКП райкомунуң секретары Х. К. Норбунуң редакцияга дыңнатканы болза:

Авторнуң чыскаап бижээни суурларында электри чырыы сөөлгү үеде доктаамал хып турар. Назаров ГРЭС-тиң электри шүгүмүн чамдык суурларга киирининиң хемчээн ап эгелээн. Жданов аттыг болгаш «Күш-ажылдың хөстүүн» совхозтарның ажылчы чону электри удазыныгрын шөөр, адагаштар кадаар өңгарларны шеф-биле казып турар.

БАШТААР ЧЕРГЕ ЧУГААЛАЖЫР

Эрткен чылдың ноябрь 25-те үнген солунга «Хожудашкынзан үшүнар» деп желиг Чоон-Хемчик районнуң Чыраа-Бажында ажылчын кооперациязының сула ажылынның дугайында С. Шагжының чүүлү парлаттынган.

Респотребсоюзтуң баштаар черииің даргазы Ю. Катиовтуң дыңнатканы болза:

Ажылчын кооперациязының ажылында четпестерни авторнуң илередип турарыы чөптүг. Эрткен чылдың ноябрь төнчүзүнде төп аппаратның ажылдакчылары ол черге барып, ажылчын кооперациязының удуртукчуларынга бар четпестерни чайладырынга дузалашкан. Декабрь төнчүзүнде респотребсоюзтуң харысалгалыг ажылдакчызы Чыраа-Бажынга чораан. Хынаданың түңнелии респотребсоюзтуң баштаар черииің хураанынга чугаалажыр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орулакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, ноодо ажылагый киллизиниң 21-47, үлегчүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет туругузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75. Телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15368. Чагыг № 42.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черииің республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01420

телевидение

ЯНВАРЬ 4-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

12.00—«Көк чечекчигеш». Телепшн. 12.45— Уругларга фильм.

МОСКВАДАН

17.30—Дамчыдылга программазы. 13.35 — Медицина. 13.45 — Школочуларга. Хей сериялыг телефильмниң башгайы көргүзүг. «Шан Самоходик биле Тамплиерлер». «Мегечи салдыбай». 2-ги серия. Бахомерииң чажыдыы 3-кү серия. 14.55— Документалдыг фильм. 15.15 Өөнүг телекөргүзүг. А. Долуханяниниң ырлары. 16.00— 16.10— Чэрсар. 16.10— Миллионнарның лениичи университеди. Ленин —ССРЭ-ниң үндезилекчизи. 16.40 —«Херек үүлгедикчиги Уэмбли стадиондо». Уран-чечен фильм. ГДР 1-ги серия. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45 — «Чурукчу Николай Засыкин». Документалдыг фильм. 18.55 — Телемедээлер. 19.05 —Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.10 —М. Аннаров — «Хүн бүрү-ле». Телешининиң башгайы көргүзүг. 2-ги кезээ. 5-ки эге. 20.30 — «Че-ве, ооддар!» 22.00—22.40— Чэрсар. 22.10— Өөнүг телекөргүзүг. Эстрада концерти. 23.00 —«Үе». Информастыг программа. 23.30 — 00.45 — Эрткен чылдарның киноленталары. «Кызыл шуузбустар». Уран-чечен фильм.

АГААР

Бугун республиканга бичe булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы бурыын районнарга 20—25, өскелерге 28—33 градус сооп болгур.

Кыштыга биче булуттаар, чагбас. Эртен туманнаар. Хат кошкак. Агаарның температуразы 31—33 градус сооп.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кинотеатрларда

Декабрь 4-те.

«НАЙЫРАЛ»: «Орг машиназы садыг ап тур бис» 10.00, 11.45, «Ынакшылга чогумча» 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аърга-арыг балладазы» 11.00, 13.10, 20.30, «Луу тала, дыңнаар» 15.00, 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Адыр, ыана!» 11.00, 13.15, 15.00 «Петербургбиле баймралажыг» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультчымызы 9.00, 10.30, «Мени тып, Лена!» 12.40, 16.40, 18.40, 20.40, «Зимородок» 14.40 шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Рыжик» 15.30, «Биилгенииң лагыы» 18.30, 20.20 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Шкид республиказы» 14.00, «Сөөлгү сургуштун» 19.00 шактарда.

расписана.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнелеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл. ЯНВАРЬ 5 ПЯТНИЦА № 4 (9060). Өртээ 2 көп.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ҮШКҮ ЧЫЛЫНДА

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЭЭВИС

Тываның тараа продуктулар белеткээр бүдүрүлге эргелеливиң амыл-ишчилери тоску беш чылдың ийиги чылын күш-ажылчы чедишкиннерлиг деозуп, 1973 чылды күш-ажылчы белектерлиг утказан.

Республиканың тараа хүлээп алыр черлери совхозтардан болгаш колхозтардан 132,3 муң тонна тараазы хүлээп алгаш, оон ээ-шыгын иургадыр, бок-хөлүмээн арыгларга ажылдарны чорудуп, бүгү шынарларын камгалап алыр хемчегларни ап дооскан. 1973 чылдың часкы тарылгазынга хереглээр үрезин белеткели ноябрьда эгелээн. Бо чылын 5 муң тонна эки шынарлыг үрезинни белеткээш, садарын планнаан. Ам 2800 тонна үрезин белеп.

Бо чылын эргелелдиң бүдүрүлгелери оноа шылгараанныр. Продукция сайгарар план 123 хуу күүсеттингеп. Соңттуг далган, малга хөлүшнаи чемнер бүдүрер онаалдаларны ажыр боттандырган. Далган бүдүрерингге Чадаананың тараа хүлээп алыр черинде дээрбе цеги эки түңнелдиг болуп, декабрь эгезинде чыл планын күүсеткен. Бо чедишкинде дээрбенің эргелекчизи С. Седенбалдың, мастер С. Кимм-оолдуң кирген үлүү улуг.

ССРЭ-ниң турғустунганының 50 чылынга тураскаатқан социалистиг чарышка бистиң бүдүрүлге черлеривистиң ишчилери калбаа-биле кириштмен. Кызылдың сайгарылга баазазының чарышка чедип алган чедишкиннерин үнелеп көргеш, РСФСР-ниң Белеткелдер министерствозу ийиги чергениң акша шаңналын аңаа берген. Юбилейлиг чылда үлегерлиг ажыл-ижи дээш Бай-Хаактың тараа хүлээп алыр пунктузунуң лаборантызы В. И. Комиссарова, Бии-Хеминиң тараа хүлээп алыр пунктузунуң ажылчыны Л. Н. Комбуштай, Кызылдың тараа продуктуларының сайгарылга баазазының ажылчыны З. К. Никитчук, Каа-Хеминиң тараа хүлээп алыр пунктузунуң мастери А. Е. Потылицын оларны «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдар-биле шыкнаан.

Тараа продуктулар бүдүрүлге эргелеливиң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бердинген онаалдаларны хуусаа бетинде күүседири-биле бүгү мужун үндүрүп аңылдаарлар.

Ч. ДОСПАН,
эргелелдиг кол инженери.

Бо чуруктa Кызыл хоорайның тудугларында ажылдан турар Валентина Даниляна удуртқан комсомолчу аныяктар бригадазының шалыпчылары-дыр.

Бригаданың аныяк тудугжулары-биле таныжып көрээлиңер. (Солагай талдан) Елена Ховалыг, Чыргал Чечек олар эртикен юбилейлиг чылды күш-ажылчы чедишкиннер-биле доозкан. Олар өөрү аныяктар-биле демнежип, республиканың эмнелге комплекизиниң улуг тудуунуң болгаш Кызылдың 12 дугаар кварталының беш кат чуртталга тудугларының өрээлдерин малгаштап, чугайлаарынга база будуп дозулаарынга киржип, эрес-шудургу ажылдааннар.

Тоску беш чылдың үшкү чылында тудугжуларның шөвер ижинден база-да улуг тудуглар ажыгалга удаа-дараа кирер дээрин чугаажок.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ХҮЛЭЭЭНДИВИС

Эрткен чылын бистиң бригадавыс хой чылыг сигенниң га бүрүзүнден 27 центнер, тараа культураларының га бүрүзүнден 16 центнер дужуттуг өстүрген. 1973 чылда чер ажылының тараа болгаш өске-даа продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш көдээ ажылагай ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын чангыс үнбиле хүлээп албышаан, ону күүседир талазы-биле «Алдан-Маадыр» совхозтуң суггатчыларының кыйгырыын деткип, бистиң бригадавыс моон мурнунда социалистиг хүлээлгени алган:

1. 650 га черге часкы суггарылганы чорудар.
2. Ол-ла шөлге чайгы суггарылганы ийи катап чорудар.
3. 1973 чылдың апрель 1-ге чедир суггатчы бүрүү-ле 1 щитти, 2-2 доскаларны белеткээр болгаш бүгү суггатчыларны тускай хептер, майгыннар, көжүп чоруур вагончуганнар-биле хандырар.
4. Хой чылдыг 300 га сигенниң га бүрүзүнден 28 центнер сигенни болгаш 150 га тараа культуразының га бүрүзүнден 16 центнер дужуттуг алыр.
5. 150 га шөлге 20 тонна органиктиг чемнишчидилгени тегер.

Бистиң бригадавыстың кежигүннери тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында алган хүлээлгелерни чедишкиниг күүседип шыдаар дээрзинге быжыг бүзүрелдиг. Социалистиг чарышка «Алдан-Маадыр» совхозтуң суггатчыларын кыйгырдывыс.

Социалистиг хүлээлгени бригаданың ниити хураалынга чугаалашкан.

Хөмушку ШЫДЫРАА,
«Барлык» совхозта суггатчылар бригадазының бригадири.

Чаа күш-биле

Улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле тоску беш чыл планының ийиги чылында бүгү-ле онаалдаларын Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхоз ажыр күүсеткен. Колхозчуларның демниг ажылының түңнели ол.

Эрткен чылын малдың баш санын болгаш продуктузун көвүдедиргиге колхоз элээн чедишкинниг болган. Төрүүр 100 хойга онаалтыр 91 хураганны колхоз доруктурган болгаш чүс хойга онаалтыр 90-дан өрү хураган ады малчыннарның саны 13, хой бүрүзүнден 2 килограммдан эвээш эвес дүк кыргаан хой-жуларның саны 28 четкен. Бо чижектер хой ажылынга амдаа бедик көргүзүглерни чедип ап болурун хереченлеп турар.

Амгы үеде колхозтуң малы төрүп эгелээн. Сакманшыктер аалдарже аъттанып турар. Мал продуктуларын көвүдедир талазы-биле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга хей-аът киргеп «Мурнакчының» хойжулары малды кыштан хүр ажырар, чаш төлүн оскунмас дээш чаа күш-биле ажылдап турарлар.

К. СЕМИС-ООЛ.

Чер ажылдыгларның сорулгазы

РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоназының көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының агрономия чөвүлел хуралы

РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоназының колхоз, совхозтарынга тараа бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын улам көвүдедирнин, мал ажылының чем суурун экижиринің аътырыгларын чугаалажыры-биле ук зоназың агрономия чөвүлел хуралынга туруска. Чөвүдел хурал январьның 3-те Москвага ажыттынган. Россияның кара эвес хөрзүннүг зоназының областарындан болган автономнуг республикаларындан барган тускай эртемнигер, ажыл-агый удуртқулары, бүдүрүлге мурнакчылары, эртемденнер, партия, совет, ажыл-агый органнарының ажылдакчылары анаа чыылган.

Кара эвес хөрзүннүг черлер — көдээ ажыл-агыйның узун девискээри. Ында 29 область болгаш автономнуг республика бактаан турар. Оларның колхоз, совхозтарының көдээ ажыл-агыйы 5) миллион ажыт гектар черлиг. Делегейниң бүдүрүн түрөр көк-тараазының чартык кезии хиреэнь ында тарын турар.

Кара эвес хөрзүннүг зоназың колхоз, совхозтарынга тарааны болгаш мал чемин бүдүрерин улам көвүдедир хемчегler дутайында Көдээ ажыл-агый эртемнериннн В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының оралакчы президентизи академик В. Д. Пановиков илеткел кылган.

Мал ажылы — шалыпчы фронт

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНЫП ТУРАР

Интервью

Чөөн-Хемчик районда мал кыштаглаашкынының байдалының болгаш малчыннарның социалистиг чарыжының дугайын чугаалап бээрин бистиң корреспондентивис райкүүскөм даргазының оралаичызы, көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги К. Ч. Куулардан диледи. Оөң харыызын моөң адаанда парладывыс.

Кыштың байдалы районда нарын-берге болуп турар. Хар улуг чагган, оөң кадында күштүг шуурган болган болгаш ажок хөртүктеп каапкан. Ынчангаш чамдык одарларга малдың черден оъттаары бергедеп турар. Эң-не берге байдал «Сүт-Хөл» совхозтуң девискээринге тургустунган. Оны партия райкому, райкүүском өөренип көргеш, боттуң хемчегlерин алган. «Сүт-Хөл» совхозтуң Шеле, Ишкин деп черлерге турган, одары бергедээн чамдык бода мал болгаш хой, ошку коланнарын хары чүге, хөртүк чок өске черлерже сайгара көжүрерин организастаан. Анаа кыштаглаашкынның бергедээшкинин шак ынчаар чайлаткан.

Районнуң өске ажыл-агыйларында мал кыштаглаашкыны эки эртип турар. Мал чемин четчир кылдыр белеткеп, оны кыштагларга чедирип, күжү арыпкан малларны үзүп, немелде чем-биле азырай бергеп чөрүк кышкы байдалды тыныглап турар.

«1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедирн дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын районнуң бүгү колхозтарынга, совхозтарынга, оларның хойжу бригадаларынга база фермаларынга таныжып көргеш, оны боттандырарының тодаргай хемчегlерин ажылдап кылгай.

Ам районнуң бүгү малчыннары малды кыштан бүрүн мөнги камгалап алыр, ынчангаш оон баш санын өстүрерин болгаш продукгулуун белидерин чедип алыр изиг чүткүлбиле бүжениишкинниг ажылдап турарлар.

Фермаларга кышкы үеде сүт саалдазын кудулаттазының хемчегlерин ажыл-агый бүрүзүнде алган. Малга бээр чемни баш удур чымчадыр хайындырып, хөөлүп, өске чүүлдербиле амдан болгаш хоолу кирп колуп белеткеп бээр чем цехтерин «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» база СЭКП-ниң XXII съездизиң аттыг совхозтар эртекея чылдың төнчүзүнде кылып турган. Чемни шак ынчаар белеткеп бээр апаарга, саар инектерниң сүдү дораан-на элбеп эгелээн. Сүт саалдазын кышкы үеде кудулаттас дээш фермалар аразының чарыкынга мурнуку одургуда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дергүзүе сүтбараан фермазы чорүп турар. Оон эргелекчизи саанчы Монгуш Алдын-кыс болгунун үлегер-чижээн көргүзүп, ам хүнде инек бүрүзүнден 6—8 кг сүттүг саап ап турар.

Ол ышкаш «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы фермазынга чем белеткээр цехти тургузуп, инектерни чылыг сүт-биле суггарып, чарбаны кежелей хөөлү хайындырып берип турар апарган соонда, инектен саап алыр сүт илергей-ле кавгаан.

Кышкы үеде саар инектерни продуктулуун кудулаттас дээш, бүгү-ле ажыл-агыйлар оларны бүрүн тургузу азыралче шилчиткен. Чем рационун тээрыштырган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1972 чылдың декабрь 29.

1973 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының дугайында Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың ХООЙЛУЗУ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**

Чүүл 1. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирип келгени 1973 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет болгаш адырлар комиссияларының киирген эскиглерин барымдаалаай чүүлдүг деп саналр.

Чүүл 2. 1973 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының харазында коп-кол көргүзүглерин бадылаар:

(1972 чыл дургузунда немей өзер хүүлү)	
Үлетинүр продукциязының сайгарылгазы (чурт ишгининиң, ийи черге чагыртқан)	7,5 хуу
Күрүненің төпчүткен капитал салымшкыны	14,6 хуу
Ниити ажыгалдың автомобиль транспортунуң чүк саарылгазы	7,3 хуу
Хем транспортунуң чүк саарылгазы	0,3 хуу

Чүүл 3. 1972 чылда турганындан 1973 чылда көвүдээрин хандырары:

Күрүне болгаш кооператив садының үүрмектеп саалар бараан саарылгазы	4,8 хуу
Чурттакчы чонга амыдыралдың ачы-дузазын чедирери	8,9 хуу
Күрүне бюджединде турар школа назы четпээн уруглар албан черлериниде уруглар саны	5 хуу
Узаткан хүнүнүң школаларында болгаш бөлүктеринде өөренекчилер саны	19 хуу
Эмнелге орунларының саны	4,8 хуу
Бүгү акшаландырышкынның күсели-биле 1973 чылда тудар чурттагга бажыңнарының ниити шөлү (чер-чер Советтериниң талазы-биле)	35,5 муң дөрбелчин метр.

Чүүл 4. 1973 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының талазы-биле Тыва АССР-ниң План-бюджет болгаш адырлар комиссияларының түңнелдеринде айыткан саналдарны болгаш сүмелерни, а ол ышкаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязынга депутаттарның берген саналдарын болгаш сүмелерни сайгарып көрүп, оларның талазы-биле төгүүр шиитпирлерни хүлээп алырын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниге дагзыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1972 чылдың декабрь 29.

1973 чылда Тыва АССР-ниң күрүне бюджединиң дугайында Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың ХООЙЛУЗУ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**

Чүүл 1. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирген Тыва АССР-ниң 1973 чылда Күрүне бюджедин орулгалар талазы-биле 62200 муң рубль түңге болгаш чарыгдалдар талазы-биле — 62143 муң рубль түңге, орулгалар чарыгдалдардан 57 муң рубль ажып турар кылдыр бадылаар.

Чүүл 2. Тыва АССР-ниң 1973 чылда Күрүне бюджединге күрүне болгаш кооператив бүдүрүлгелеринден база организациялардан орулгаларны — сазарылга үндүрүүн, бүдүрүлге фондулары болгаш саарылга акша-көрөнгилери дээш төлевирни, арыг орулгалардан шилчилгелерни, олча-ажык үндүрүүн болгаш социалистиг ажыл-агыйының өске-даа орулгаларын 29880 муң рубль ниити түңге доктаадыр.

Чүүл 3. 1973 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединге улус ажыл-агыйын акшаланмырарыга, үлетинүр, кадзе ажыл-агыйны, транспортту, чурттагга-коммунал ажыл-агыйны, улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын хөгжүдерингe чарыгдалдарны 17462 муң рубль түңге доктаадыр.

Чүүл 4. 1973 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединге — социал-культура хемчегlерингe, бүгү-ниити өөредилгеэминң школаларынга, ортумак өөредилге черлерингe, библиотекалар, клубтар, театрлар, парлалга болгаш чырыдыышкын база культура талазы-биле өске-даа хемчегlерге; эмнелгелер, уруглар делилерин база кадык камгалалының болгаш күшкультураның өске-даа албан черлерингe; пенсия болгаш пособиелерге база инвалидтер бажыңнарынга акша-хөрөнгү дөзевилелин 41290 муң рубль ниити түңге доктаадыр.

Чүүл 5. 1973 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединге күрүне эрге-чагыргазының болгаш күрүне эргелелиниң органнарынга чарыгдалдарны 2016 муң рубль түңге доктаадыр.

Чүүл 6. 1973 чылда Тыва АССР-ниң республика бюджедин орулгалар талазы-биле 24795,44 муң рубль түңге болгаш чарыгдалдар талазы-биле 24738,44 муң рубль түңге, орулгалар чарыгдалдардан 57,0 муң рубль түңге ажып турар, касса саарылгазынга 1275 муң рубль турар кылдыр бадылаар.

Чүүл 7. 1973 чылда районнарның болгаш Кызыл хоорайның бюджеттерин орулгалар болгаш чарыгдалдар талазы-биле 37404,56 муң рубль түңге доктаадыр, оон иштинде:

Районнар аттары	Орулгалар болгаш чарыгдалдар	I. I. 1974 ч. касса саарылгазынга турары
1. Бай-Тайга	1589,54	60,0
2. Барлык-Хемчик	3653,86	110,0
3. Чөөн-Хемчик	6813,28	140,0
4. Каа-Хем	1997,15	60,0
5. Мөңгүн-Тайга	691,24	20,0
6. Өвүр	1405,3	40,0
7. Бии-Хем	2124,78	100,0
8. Таңды	3301,21	110,0
9. Тожу	1117,25	40,0
10. Тес-Хем	1426,16	45,0
11. Улуг-Хем	3828,4	120,0
12. Эрзин	1327,33	40,0
Районнар талазы-биле ниити түңү	27273,53	885,0
13. Кызыл хоорай	10131,03	340,0
Ниити түңү	37404,56	1225,0

1973 чылда районнарның болгаш Кызыл хоорайның бюджединге шилчилгелерни дараазында хемчээлдерге бадылаар:

а) кооператив бүдүрүлгелеринден болгаш ажыл-агый органнарындан кирер олча-ажык үндүрүүнүн, көдээ ажыл-агый үндүрүүнүн, мыш ажыл-агый орулгазының, колхозтарның олча-ажык үндүрүүнүн, чурттакчы чондан олча-ажык үндүрүүнүн, бот болгаш эвээш өг-бүлелиг хамаатыларның үндүрүүнүн кирилгелерин, акша-бараан лотереяларын сайгарганыңдан кирер түңнерин — 100 хуу;

б) районнарның бюджеттеринге саарылга үндүрүүн — 100 хуу болгаш Кызыл хоорайның бюджединге — 21 хуу;

в) 1973 чылда күрүненің хостуг эргилер ойнаашкынныг чээшкиниңден — 50 хуу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1972 чылдың декабрь 29.

1971 чылда Тыва АССР-ниң күрүне бюджединиң күүселдезинин дугайында отчётту бадылаар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаалы

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**
Тыва АССР-ниң 1971 чылда Күрүне бюджединиң күүселдезинин дугайында отчётчун орулгалар талазы-биле 67872 муң рубль түңге, чарыгдалдар талазы-биле — 66038 муң рубль түңге, орулгаларны чарыгдалдардан 1834 муң рубль түңге ажып турар кылдыр бадылаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1972 чылдың декабрь 29.

ЭШ Х. А. САЛЧАКТЫ ТЫВА АССР-НИҢ САДЫГ МИНИСТРИНГЕ ТОМУЙЛААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

Эш Хортуң-оол Авыр-оолович Салчакты Тыва АССР-ниң садыг министринге томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1973 чылдың январь 4.

ЭШ Т. К. САГААЧЕВТИ ТЫВА АССР-НИҢ САДЫГ МИНИСТРИНИҢ АЛБАН ХҮЛЭЭЛГЕЗИНДЕН ХОСТААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

Эш Торжу Конденович Сагаачевти өске ажылче шилчээн-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң садыг министри албан хүлээлгеден хостаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1973 чылдың январь 4.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

АЖЫЛ-ХЕРЕККЕ КОЛ ӨЗЕК

Кайда-ла парторганизация бодунуң ажылдап турар коллективинде коммунистерни бүдүрүлгенинң шинтиприиг участоктарынга тааржыттыр тургузуп, ажыл-херек дээш оларның харысаалгазын болурчогууру-биле бедидип турар болдур, мында байдал тааржычалыг кылдыр тургустунар апаар. Оон бир чижээн Каа-Хемде «Коммунизмче орук» колхозтуң партия организациязындан көруп болур.

Мында коммунистерни колхоз бүдүрүлгезинииң янзы-бүрү адырларында тааржыттыр бижиглаан. Чижектер бо: механизаторларда 7, колхозтуң специалистеринде 6, башкыларда 3, малчыннарда 2 коммунист бар, дөрт пенсионер коммунистер база-ла анаа олурбайн, хой-ниитиниң ажылынга, чамдыкта колхоз бүдүрүлгезинге дөрт киржи бөргөн турарлар. Мурнакчы коммунистерге колхоз чоргаарланыр. Оларга № 1 хөөү-трактор бригадазының бригадири, улусчу контроль болүүнүң даргазы В. И. Глушков, башкы Л. А. Антонов, оң дээре комбайнер М. Л. Ситников болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Колхоз эртken чылын күүрүнеге тараа садар талазы-биле чүгле районда эвес, республикада база бир дээре черии эвлээн. Бир гадан 19 центнер дүжүттүү ажыл-агый алган. Хой тараапы ажаан ап, күүрүнеге тараа садар планын ажыр күүсеткени дээш колхозка РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун 1500 рубльдиң акша шаннаалы-биле кады тывыскан. Бо күш-ажылчы чедиишкинде коммунист оң Ситниковтуң үлүү улуг. Сезон дургузунда 449 га черинии тараазын ол ажаагаш, 670 тонна ажыг тараапы бастырган. Коммунист Ситников чүгле боду эки ажылдан турган эвес, ол бодунуң дүржулгазын өскелерге хамчыдып, социалистиг чарыиты калбартыр, оон негелделарин тургустурунга идепкейлиг киришкен. Социалистиг чарыштың түүнелиин 5 донуктап үндүрүп, мурнакчыларга акша-шаннаалдарын тыпсып база моралдыг деткимчеии коргүзүп келген. Чарышка биргн черии эвлээн комбайнерге Октябрь байырлалын таварыштыр 150 рубльдин, күскү чер андырылгазынга он дээре трактористе — 100 рубльдин акша шаннаалларын тывыскылаан.

Партбюро кежигүннери комсомол, профэвилел организацияларынга, активке даянып тургаш, хөөү турлагларынга, сүт-бараан фермаларынга мурнакчыларның дүржулгазын агитхуудустарга, хана солуннарга чугаалап турар. Ол дээрге күш-ажылды шын организастаарынга: ажыл-ишчилерниң идепкейин көдүрериие идиглиг болган.

Колхоз бүдүрүлгезиниң чедиишкинин көвүдедир херекке мал ажылдакчылары боттарының үлүүн киирип турар. «Коммунизмче орук» колхоз күүрүнеге эът, сүт садарының 1972 чылда планын ноябрьдала ажыр күүсеткен. Планда көрүлгеи 3.560 тонна сүт, 1510 тонна эът, 129 тонна дүк бүрүн күүсеттиигеи болгаш пландан ажыр хөй продукцияны саткан.

— Бижилерниң күш-ажылга ынакшылын, харысаалгазын бедидерин чедип алыры, ону медерелдиг ёзу-биле көөрү, бот-боттарын деткижери— бисте саанчыларның, кадарчыларның, быжаа ажаакчыларының болгаш механизаторларның чанчыккан чүүмү, негелдези ындыг. Бисте мурнакчылар —Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, саанчы С. Логинова, аныяк кыс Валентина Одушпаяк, мал бригадири Александр Горбатов, саанчы Екатерина Гиркова эки ажылдан турар. Оларның дугайында хураладарга бөлө чугаалаар бис — деп, колхозта парторганизация секретары Василий Михайлович Пирогов сеткил ханыышкынынбиле чугаалап турар.

— Колхоз миллионер, бай шыдалдыг апар чыдар-дыр, чедиишкиниң чажыды чогум чүде кылдыр бодаар силер? — деп, ниити айтырыг салган бис. Ону колхоз даргазы, партбюро кежигүнү Д. Д. Сирота мынчаар харыылаан:

— Партия организациязында 22 коммунист, олар бүгү ажыл-херектерге кол өзек боон турар, партия болгаш чазактың социалистиг чарышка хамаарыштыр үндүрүп турар доктаалдары чер-дээ, малдаа ажылдакчыларын чаа ажыл-херектерже сорук киирип турар. Мында чаңгыс чижекти көргүзейн. Чоокта чаа чазактың бедик шаннаалын ап тура, санал берген өштер дыка-ла сорук киргенин илереип, «бисте тараа-даа, мал-даа бар-дыр, ол байлаавысты улам көвүдедир дээш кызыл ажылдаар, мал, чер-даа ажылынга механизацияны улам нептередир бис» деп турдулар. Ажыглаттынмайн турар курлавырларның дугайында база чугаалааннар. Ындыг кижилер-биле ажылдаарга чиикдаа, ажыл-херек-даа бүдүүгүрдүр деп түүнеп каан.

План ёзугаар ажылдаары— партия организациязының база бир кол негелдези ол. Эрткен отчёттуг үеде партбюроиуң база коммунистериңиң хуралдарын Устав ёзугаар эртиргилээн. Аналиэтеп көөрге үк хуралдарга хөй нуруузунда-ла колхоз бүдүрүлгезиниге коммунистерниң киржилгезиниң дугайында чугаа чоруп турган. Үк хуралдарның чамдыктарынга «Колхоз бүдүрүлгезиниге коммунистерниң ролюнуң дугайында», «Мал чемин белеткээриинге коммунистерниң киржилгези», «Кыштаглаашкын — хүнүүн чүгула айтырыгы», «Хөй-ниити организацияларның ажылының дугайы» дээш, оон-даа өске айтырыгларны чугаалашкан. Ол ышкаш коммунистерниң база партия кежигүнү эвестерииң билиин бедидер, политөөредилгениң четкизиниге колхозчуларны хаара тудар талазы-биле чидык ажылдарны план ёзугаар база чорудуп келген.

Партия организациязы кичээнгейин күш-ажылдың сагыга-чурумун быжыглаарынче утландырып, ажыл шагы үзер, прогулдаар чорук-биле демиселди база шыңгыыратkан.

Ам партия организациязы чер болгаш мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партияның болгаш чазактың доктаалдарын колхозчуларга таныштырып, социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар талазы-биле чүүү кылза эки дээрзин тодаратkаш, социалистиг хүлээлгелерин ажылдан кылгаш, ону боттандырып чорудуп турар.

Д. ЕНДАН.

„ШЫНГА" ЧАГААЛАР

ХӨНДЕЛЕҢНИҢ ХОЙЖУЛАРЫ

Хөнделенниң хойму бригадазында «Барлык» совхозтуң тыва уксаалыг хоюн өстүрүп турар. Бригада юбилейлиг чылын сиген, ноя-сула белетизээрии эртиен чылдарыныидан барык-на үш катап хойну белетизээн.

Күүрүнеге дүн садарының планын бригада 100,6 хуу күүседип, чүс хойга онаштыр 76 хураганны, а мурнакчы хойнулар Хомушку Ууртак, Саян Бичe-оол, Монгуш Очур, Ховалыг Чамбай, Сарыглар Белек 90-дан 102 чедир хураганнарны бүрүн камгалап алган.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белетизээрин көвүдедир, кыштаглаашкынны медицинниниг эрттирер талазы-биле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартырынче кыйгырган СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын танылып, боттарының бар күрлавырларын санап көргеш, чаа бедитиен хүлээлгелер ап турган бригаданың бүгү хойнуларының ниити хуралынга совхозтуң партком секретары эш Ч. Б. Чылбак-оол-биле кады киришкен бис.

Бир дугаарында Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, хөй ажылының мастери, совхозтуң мурнакчы хойнузу Хомушку Ууртак сөс алгаш, мынча дээн:

— Кыштың байдалы эки-дир. Улуг-соок чок-тур, мал чеми четчир санныг бар. Мындыг хүр чылын 100 баш хойга онаштыр 100 чедир хураган албайн, чогум наиан алыр бис.

Мал болгаш чөр ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дугайында бистиң партиявыстың Төп Комитеди болгаш Совет чазак чоокта чаа ийи доктаалды хүлээп алган болгай. Ол дээрге, совет киижилериниң амыдыралы улам-на экижизин дээш партиявыстың болгаш чазаавыстың база катап ада сагыш салыышкынындыр.

Тоску беш чылдың шинтиприиг чылы—1973 чылда 100 хойга онаштыр 105 хураганны камгалап албышаан, бир хойдан 2 кг дүктү кыргып алыр мен, бодумнуң күжүм-биле 10 тонна сигенни белетизээр мен. Өске эштер мээңнинден күду эвес хүлээлгелер алырын кыйгырып тур мен.

Дараазында санал берген хойнулар Хомушку Ууртактың саналын детпип, 100 хойга онаштыр 95—110 чедир хураганнарны камгалап алырын хүлээнгеннер. Бо хүннерде бригаданың хойнуларында 1000 ажыг хой төрээн, оон чаш төлү бүрүнү-биле менди, күш-деңгели эки болуп турар.

Хөнделеннилер соглээн сөзүн төлептиг ээлеп шыдаар дээрзинге чигзиниг турбас.

Т. ТАЛГАНЧИК.

«Шынның» корр.

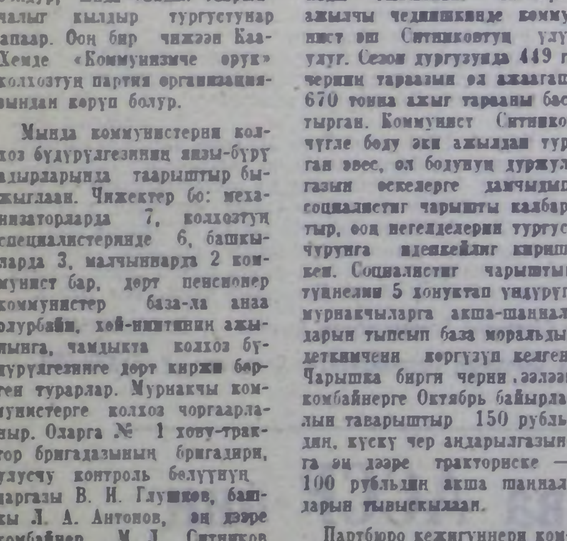

Чадаананың саржаг заводунда дериглелер эдикчизи слесарь Ооржак Дугар-оол эки ажылы-биле эш-өөрүнге үлегерлиг. Ол бүдүрүлгеге ажылдавышаан, Алтайның механика-технология техникумун бот-өөредилге-биле доозкан.

Заводтуң коллективи бо чылдың — тоску беш чылдың шиитпиргиг чылының планныг сорулгаларын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле социалистиг хүлээлгени алган. «Оиу чедип алыр төлээде кижи бүгүдези улуг күжениишкин-биле ажылдаар апаар» деп, бүдүрүлгениң мурнакчызы О. Дугар-оол чугаалаан.

ЧУРУКТА: Ооржак ДУГАР-ООЛ.
А. КОВАЛЕНКОНУҢ фотозу.

ХАЛДЫП ОР, ЧОЛААЧЫ

Кызылдың № 1 автобудурулгезиниң мурнакчы чолаачызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Юрий Николаевич Зюзиниң ажыл-херектери-биле таныжар дээш чеде бердим.

Ол — эрес-соруктуң өтчугажы ыптыкиан, улуг каракгарлыг, бедик чаагай дурт-сынныг күдер кижи болду. Ындыг эрес, шалып, маадыр кижи-биле умуражып, көөремип көрбээн болгаш, арай сураздей аараи мендилешкеш, келген херээнни чугааладым. Ынчалза-даа оон чугаанып болганындан девидээнним намдап, ажылагыйының дугайын сонуургап дыңнадым.

Юрий Николаевичиниң чолаачы амыдыралы эгелээнден бээр 26 чыл болур. Амгы үеде ол төс кижи составтыг коммунистиг күш-ажылдың бригадазын удуртпушаан, шалыпчы чолаачы диртип ажылдап турар. Мынча чылдарда миллион ажыг километр орукту эртип,- чолаачылаан-даа болза, чаңгыс-даа катап өзал-ондак кылып көрбээн.

— Машиназыига камныг, бо-ла аштаанарыгаан, үрели берги дег иезектерни сөлуп, көшкай берген азримилдерни дыңзытнаи, үзеп-чагган турар кижи — деп, кады ажылдап турар эжи, мурнакчы чолаачы В. Берозененко чугаалады. Шынап-ла, оон «ЗИЛ-130» мариалыг машиназы кынайтыр чүлүгүп казныидан чаныига кылаштап келиримге, кижи көрүнчүктелип көстү бээр болду. Мээң машинаны көруп турарымны эскерип каап:

— Чүгле дашты чаагай эвес, иштн (мотору) база эки болдур ийин дээш, моторун амыидады каалтарга, аиар «сыгыртып» турар.

Маадырдан: — Кайы-кайы черлерже чүүк дашып чоруп тур силер?— Деп, айтырарымга:

— Колдуунда-ла Кызыл — Абакан аразынга чоруп тур мен. Чамдыкта өруктүң берге участоктары Моңгүи-Тайга районунуче, аны-дуңма Моолдуң Уланғомче чүүк чедирип чоргулаар-дыр мен — деп, хөөрейдир. Юрий Николаевичиниң удуртуп турары бригадазы ай, квартал планын дөнтаамал ажыр күүседип келген. Бригадирниң үлегер-чимээн эдерип турар мурнакчы чолаачы Ю. Верзилов, В. Берозененко олар шалыпчыларның өөруунда чорук планныг онаалгазын үшкөн ажыр күүседип келгеннер.

— Кол-да чүве техниканы камнап, ойшаанда ёептелгезин чорудуп алырында, машинаның «кадыы» эки-ле болза, ажыл будүүгүр — деп, ол тайылбырлады. Ону 1953 чылда СЭКП кежигүнүнге хүлээп алган, оон бээр-ле коммунистиң чаагай адын бүзүрелдии-биле эдилеп чоруур.

Хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап, чылдан чылче бүдүрүлге планын ажыр күүседип келгени дээш «Хүндүлелдиг демдээ» орден, «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль, Ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаткан. Ол болза моган чок, шудургу ажыл-ишчи дээрзин хереченлеп турары ол-дур.

Аныяк чолаачыларга кандыг дузаны көргүзүп турарының дугайын айтырарымга:

— Чаа ажылдап чоруур, арга-дүржулгазы эвээш аныяк кижилерге бергелер турбайн канчаар, ындыг таварылгада дуза дилеп келген кижиге билиг-мергежилимни харам чокка дамчыдып бээр мен. Чайның изиинде, кыштың соогунда кандыг-даа черге, машинаны үрели берген ажиига дузалаары — чолаачы кижиниң хамыдып болбас, ыдыктыг хереэ болур чүве — деп, харыылады. Юрий Николаевич АТБ-ниң техника комиссиязының кежигүнү. Оон удуртуп турарың бригадазында тос кижи шуптузу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары.

Бо мергежилдиң кижилериниң дугайында мынчаар ырлап турар:

Дүкпүргү дег карааңнашкан дугуйлар
Тура дүшпейн, дескингенней дескинзин;
Турлаг — адаг манай берди—билир сен,
Тутkан хөлүң көшкаш кылбайн халдып ор.

Халдып ор, чолаачы,
Хаттан үндүр халдып ор!

Б. ЧАМБЫТ.

100 ХОЙДАН 100 ХУРАГАН

Тумат Найырал Өөрүнүң «Торгалыг» совхозка хөй кадра берген соонда беш-де чылдар эрткен. Ынчалза-даа ол бодунуң адазы, совхозтуң хоочун хойжузу Тумат Оссурооолдуң арга-сүмезинн, байлак дүржулгазын ажыглап тургаш, мурнакчы хойнуларның бирээзи апарган. Кадарчылап келген беш чылдарының дургузунда ол төрүүр чүс хойга онаштыр 90-дан эвээш хураган ап көрбээн. А ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн байырлаан чылда 100-тен 100-түү менди дорукгурган.

Бо аныяк коммунист хойжунуң кыштаанга көрбээн кижи чеде бээр болза, магадап хамнас, өдек чанында бир сараат сиген, бир сараат ногаан суда каракты өөртү бээр. А кыштагның кажаа-хораазын хынамчалыг белетизээнин чүү дээр силер. Ында чаш хураганнарны хүлээп алырынга бүгү-ле чүве белеп: чылыг кажаа, одаар печка, чем салыр корнушкалар. Бо бүгүнү хойжу Тумат Найырал боду белеткеп алган. Ол хире кежаа, кызымак кижи ниитиниң малын өстүрүп-даа чорбайн канчаар. Ам оон хойларын мырынай күскү хевээр.

— А тоску беш чыл планының шиитпиргиг чылы — 1973 чылда кандыг хүлээлгелиг силер?— деп, оон айтырдым.

— 100-тен 100-түү алыр сорулганы салган мен — дээш, Найырал чоргаар хүүмүүреди. Малчыннын күзели ынчаар боттаныр дээрзинге бүзүревес арга чок. Коммунист сөзүн ээлээр.

Т. ДАМБАЖЫК,
совхозтуң Торгалыг салбырының эргеленчизи.

Совет көдээниң кижилери

ШАТТЫҢ ОГЛУ

«Сагаа» совхозтуң аныяк хойжузу, комсомол обкомунуң кежигүнү Дондуп Кан-оолдуң болгаш оон ап-өөрүнүң ажылхерээ-биле таныжар дээш Сесерлиг суурга хап келген бис. Ук салбырның мал эмчизи комсомолчу кыс Зоя Кызыл-оол бистин-биле танышкаш, оон ачазынга баштай бараалынар дээш, аиаа чедире берди.

Хары дөгүй берзе-даа, амда шимченгир, кирбей кара салдыг кирган бисти уткуп алгаш:

— Оглумнуң кыштаа мыя бо-ла болгай. Ол черни Хаялыг-Өдек дээр. Бо кавыда оиу билбес кижи-даа чок. Бодум аиаа ниитиниң малын үжен ажыг чыл кыштадып ажылдаш, ам пенсиияже үнүп, салбырның тудуг ажылында хире шаам-биле ажылдап турарын бо-дур ийин—дээш, ырак эвес шатче ол айытты. Ол дээрге хоочун хойжу С. Ч. Нагулбай болган.

Хундулуг кырганга четтиргенивисти илереткеш, Абакан — Кызыл аразының чагаглыг оруундан үнүп, чүм хар эртүзү-биле барган машина оруу-биле чоруткаш, кыштагга үр-даа болбайн чедип келдивис.

Аалда малчыннар хойга сиген каап, кажаның иштин, даштын аштап, чай чок ажылдаан тур. Кан-оол биле Галина Дондуптар-биле таныштывыс. Кайызы-даа комсомолчу, хып дээн, найыралдыг аныяк өг-бүле болду. Төрүүр дөрт чүс ажыг хойну чүгле боттары кадарып турар. Бир кожан хураган кадарган аныяк малчын Иван Чыпнай база ында.

Дондуптарның бажыңынга кирип, оларның ажыл-херээ танывжын чугаалаштывыс. Олар баштайгы чылында иртер кадарып кыштаан, оон соонда кыс хураган алган. Эрткен чазын дүнгужун төрээн тогду хойлардан чүске онаштыр тозан беш хураганны менди алган. Бо чылын оон төлүүр болурунга олар идегеп орар. Боттары түскайлаң хой кадарып эгелээниинден бээр ам дөрт чыл болуп турары бо.

Бо дээрге аныяк малчынга багай эвес түнеел-дир. Оларның кайызы-даа үктүг малчыннар. Кан-оолдуң төрүттүнгеи, ойнап өскен черя-даа бо, а Галина база маңаа школа дооскан. Кайызы-даа малчын ада-иелериниң ажылынга дузалажып, төрээн Сесерлиниинң сүүзүнүүт одарларын-даа эки билип өскен.

Кан-оол шериг албан хүлээлгезин төлептиг эрттирип, угаан-сарыыл кирген ор болуп ээп келгеш-даа, өскен черин кагбайн, ада-иезиниң хоюн кадаржып кирипкеп. Комсомолчу өг-бүле ам ийи уруглуг, олары омак-чаагай өзүп, а боттары ак сеткилдиг ажылдан, бай-шыырак чурттап олурар. Салбырда партия эге организациязы шудургу ажылгыр ооллу партия кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алган...

Удаваида маңаа совхоз директору хап келгеш, төп кыштагга хурал, кино болуруи чарлаап, чоруй барды. Машиналыг база катап-ла Сесерлигиин дедгем оларларының саргынк дег катташкак-катташкак ой-чиктерин, чоогалаарын эртип, төп кыштагже чоруттувус.

Биче-Баян-Бол хеминиң уунче кирипткивис. № 1 хойжу бригаданың төп кыштаанда улуг, биче чон хөй. Малчыннарның өөрүшкүзү-даа аажок. Директор чедип келген, кино көргүзер аппаратгыг машина база экелеген.

Колхозчу амыдырал дугайында солун кино эгелээриниң мурнуу чарыында, директор допчу беседа кылгаш, совхоз эрткен юбилейлиг чылда күүрмеге эът, сүт, дүк садар планнарын хуусаа бетинде чедиишкиниг күүсеткенин, кыштаглар чылыг кылдыр белеткенгенин, мал чеми четтирии дыиадырга, хойжуларның өөрүшкүзү улам хайныккан.

Юбилейлиг чылда эки ажылдаан Салчак Седенбил, Сат Шактар, Кендеи Седеи, Самбуу Докпак шыкаш ажылагыйының дүржулгалыг болгаш мурнакчы малчыиарының аразында Д. Кан-оолдуң адын совхоз директору чоргаарал болгаш улуг идегел-биле адаарга, бригаданың кежигүнүнери өөруп турдулар.

Кан-оол биче сеткилдиг, ажылгыр ор, олариың деткимче дузазын хүн бүрүде ап, мергежилдиг малчын болуп өзүп орар. Ажыы-биле чугаалаарга, бригаданың өске-даа аныяктары ышкаш, оларның сагыш човаигыр өстүрген аныяк малчын кадры-дыр.

Ынчангаш Кан-оол ол улуг идегелди шынзыктырар дээш кызымак ажылхап чоруур. Кадарган хоюнуң деңгели шыырак, кажаалары чылыг, одаарлары чүм болгаш сиген, суда, чарба дээш өске-даа мал чемнериниң кураазары албек. Ынчангаш аныяк өг-бүле төрүүр хөй кодан хойну боттары кадарып турар, ажылынга олар кызымак болганда, кыш коргунчуг эвес.

Кыштагдан чоруп турувуста, Д. Кан-оол эштери-биле кады үнүп келгеш, бистиң-биле байырлажып туруп кагды. Коллективтиң ниити ижиигe бодунуң үлүүн идепкейлиг кириштирип турар ындыг аныяктарга чон чоргаарланыр, олар сорук күзелин салбас дээрзинге идегел кижини хайныктырып келир.

А. ДАРЖАА.

ДАГЕСТАН АССР. Хасавьюртов районнуң Киров аттыг дүржулга-көргүзүг ажыл-агыйы мал ажылын көгжүдер талазы-биле улут чеднишкиннери-биле алдаржып, сурагжаан. Бо кышка ол ажыл-агый база-ла тергиин эки белеткенген. Хаван, инек кажаалары ыяк септеп, чылыглаан. Мал чемин шүүт четчирибиле белеткеп алган.

ЧУРУКТА: ажыл-агыйның хаван фермазы.

Р. ДИКТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Оолдап эгелээн

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Шатта хойжу бригадазы сес кодан черде кыштаглап турар. Ында хойжулар бо хүннерде оран-сава болгаш мал чемибиле хандыртынган. Ам бригадада хой кидин-түлүк оолдап эгелээн. Долгар-оол Маалының коданында 120 хой төрээн, оон хураганнары онча-менди ажаап алдынган. Ынчаарга Мажы Ондарның коданында ажылдап турар сакманшиктер Д. Донгак, М. Ондар олар төрүүр 80 хойдан 82 хураганнарны менди ажаап алгаш, хоруктуруп турар.

Агитатор эмчи

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырында хойнуң массалыг оолдавшкыны жогаан. Бо үеде малчыннарга мал эмчизиниң дузазы кажингызындан-даа артык иегеттинер. Кызыл-оол Ховалыгович Чыидаанның аалдар кезип чоруп турар ужуру ол.

Совхозтуң Эйлиг-Хем салбырынга Чыидаа он ийи чыл дургузунда мал эмнеп келген. Ынчангаш ол черниң малынын кажан, кандыг аарыглардан аарырын болгаш канчаар өмкээрин пат-ла билир апарган. Бо чорук чамдык аарыгларга баш удур хемчет азырынга таарымчалыг.

Эмчи Чыидаа малчыннарга мал аарыгларының дутайында лекцияларны вомчуп, аараан малга баштейгы дузаны канчаар чедирерин таймылбырлап берип турар. Чоокта чаа биетиг аалчымыска республиканың Дээди Совединиң сессиязының материалдарын таныштырды. Ол медээни хыма-ла сонуургадывыс.

Кызыл-оол Ховалыгович малчыннарның хүндүтелиг бокунуң күш-ажылы-биле болгаш төлептиг чорую-биле чаалаа алган.

Т. САНЧАЙ,
малчын.

Баян-Таладан медээлер

Мал ажылының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын Чоон-Хемчик районуиуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң малчыиарынга шагда-ла таныштырып доозкан. Бо чугула документтиии ажыл-ишчилер чүүлдүгүнүң хүлээп алгаш, бедик водуруушкуиүнүт ажылдап турар.

Колхоз бштаар черя малчыннар турлагларынче мал чеми сөөртүр 2 трактормуу, 2 автомашиналы быжыглаан. Хоочун малчыннар М. Сегбе, М. Ырыш, К. Бедый, К. Шагдыр оларның коданнарында 10 тонна сигеи, 15 тонна савынны аппарып дүжүрген.

★ ★ ★

Ол-ла колхозтуң Куулар Эртине удуртkан 7 кижилиг тудуг звеиозу икиир малдың 5, бода малдың 2 кажаазының капитал сеителгезии кылгаш, малчыннар чурттаар 10 бажыңның печказын сеитээн. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылының юбилейин тудугжу звено күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан.

О. САЛЫЫ.

Партшижи ИНФОРМАЦИЯ

БЫЖЫГ СОРУКТУГЛАР

«Тыва кобальт» комбинаттың парткому партия документилерин солуурунга белеткел үезинде СЭКП ТК-ның май (1972 ч.) Пленумунуң доктаалынга дүүштүр белеткелди чоруткушаан, партияга чаа кежигүннерни хүлээп алырда, СЭКП Уставының негелделерин ёзугаар боттандырып турар. Бодунуң салым-чолун партия-биле холбаштырган кижи дээрге, чонуң болгаш Төрээн чурттуң мурнунга бедик хүлээлгени, даалганы алгаш, ону төлептиг күүседип турар дээрзин билир бис. Ол шынап-ла ыңдыг. Партия кежигүнү кезээде, кажан, каяа-даа мурнакчы, бүдүрүлгенин кайы үчастогунда бергедээшкин таваржы бертенил, аңаа ажылдаар, нииттиниң хөрээнге бүрүн берзинген чоруун илередипшаан, күш-ажылгадаа, өөредилгеге-даа, амыдыралга-даа үлегерлиг болур. Ынчангаш СЭКП кежигүнүнге азы кандидатка кирери дээрге, кижиниң амыдыралынга улуг өөрүшкүлүг болуушкун-дур. Оон-биле чергелештир бодунга негелдени, харыысалганы каш катап күштелдиргени ол.

Гидрометаллургия цехинде мастер Михаил Лазаревти, классификаторщиктер Илья Монгушту, Анатолий Голышевти, металлург Олег Муравьевту, аппаратчик Геннадий Доставаловту СЭКП кежигүнүнүң кандидаттарынга хүлээп алган. Олар бүдүрүлгенин мурнакчы ажылчыннары болбушаан, эки шынарлыг кобальт концентрадын берип турар.

Хову-Аксы АТБ-зинин мурнакчы чоланчызы Кыргыс Кудажыны кандидаттан СЭКП-ниң кежигүнүнге хүлээп алган. Ол бодунуң ажылдап турары «Зил-130» маркалыг, кожуглуг машиназы-биле бир рейсте-ле 9 тонна кобальт концентрадын Хову-Аксыдан Абаканга чедирип, бо хүннерде эрестиг ажылдап турар. Оон дедир чанарда контейнерлерни, дериг-херекселдерни сөөртүп эккээр. Ажылынга кызымакчал, харыысалгалыг коммунист чоланчы эрткен чылда чүк сөөртүрүнүң планын 106 хуу күүсеткен.

Таңды район. О. КОРОДА.

ВЛКСМ РАЙКОМУНУҢ ПЛЕНУМУ

ВЛКСМ-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң IV пленумунга районнуң комсомол эге организацияларының ажыл-чорудулгазын улам экижидер хемчеглер дугайында илеткелди ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары эш А. А. Ромашов кылган. Пленумнуң ажылынга парткомнар болгаш партия эге организацияларының секретарьлары база киришкен.

Чугаалашкан айтырыг дугайынга «Барлык» совхозта комсомол комитединиң секретары В. Иргит, «Шекпээр» совхозтуң партком секретары В. Монгуш, районнуң Пионерлер базының директору М. Наман, туберкулезка удур диспансерде комсомол эге организациязының секретары О. Богданова, СЭКП райкомунуң бирги секретары Ш. П. Куулар болгаш оон-даа өске эштер санал бергеннер.

Пленумга организастыг айтырыг дугайын чугаалашкаш, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары турган Б. Даржаана хүлээлгезинден хостаан. ВЛКСМ райкомунуң бирги секретарынга мурнунда ийиги секретарь турган С. Маадыр-оолду пленум соңгаан. Комсомол эге организацияларының ажылын экижидеринче угланган делгеренгей доктаалды пленум хүлээп алган.

Т. ТАЛГАНЧИК.

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ӨГ-БҮЛЕДЕ

Удмурт АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы П. П: СЫСОЕВ-биле беседа

КАМА хем Удмуртияның соңгу талазында Карпушата дээр улуг авес суур чанындан эгелээн. Моон ол бууруул баштыг Уралче агып баткаш, чер-черниң дамырактарының соок сугларын бөле шаппышаан, төрүттүнген черинге дендин улуг хем боон дедир чедип келген. Ол үш акы-дуңма республикалар: Башкирияны, Удмуртияны болгаш Татарияны дамчыштыр хап бадып чыдар. Найыралдың хемни бодунуң суун улуг орус утбазы Волгага барып кадар.

Совет Удмуртия — бедик хөгжүлделиг индустрияның болгаш механизастаттынган көдээ ажыл-агыйның республиказы. Инда бүгү делегейге сурагжаан «Ижтерин» болгаш дендин улуг саазын кылыр машиналарны-даа, адышка салырга ой «Орлевок», «Космос» деп хензиг транзисторларны-даа кылып турар. Хаанныг Россияның шаанда хожудаңгай, караңгы-бүдүүлүк кыдыг-кыыгаары чораан Удмуртия бодунуң продукциязын бүгү-ле эвилелдешкен республикаларже чорудуп турар.

Улуг Октябрь, коммунистер партиязы удмурт улуска дуза болаан. 1920 чылдың ноябрь 4-те В. И. Ленин биле М. И. Калинин олар удмурт улустуң автономнуг болуруун дугайында декретке ат салганнар.

Эң баштайгы хөй национальдыг совет күрүне Россия Федерациязы болган. А ооң составында автономнуг республикалар дең эргелиг кежигүннер боон киргеп. В. И. Ленин хөй национальдыг күрүне дугайында марксисчи номналды чогаадыкчы ёзу-биле сайыратпышаан, боттарының национал күрүнезин тургузар дугайында улустарның күзелсоруун барымдаалаш, аңгыаңгы национальдың ажылчы чонварының долу чаңгыс аай эвилелдиг болурунче шилчиришиң чадазы кылдыр совет федерация (каттыжышкынын) организастаарының идеязын көдүргеп. Чүгле Россия Федерациязының составында тургаш, чүгле удуг Совет Эвилелиниң бүгү улустарының дузазы-биле бөгүн чоргаарланып турар чүүлдеривисти Удмуртия чедип алыр аргалыг болган. Совет эргелерниң чылдарында Удмуртияга 200 улуг будүрүлге черлерин туткан болгаш ниити продукция будүрүш үндүрери чүс-чүс катап улгатканын бистиң хүннерниң статистиказы хереченип турар.

Ижевскиниң чиик автомобильдер кылыр заводу акыдуңмалышкы чоруктуң ёзулуг көргүзүү болган. Инда дөртен ажыг национальдарның төлээлекчилери бир демнит ажылдап турарлар. Ол 200 муң ажыг «Москвичилерни» кылып үндүрген болгаш оларны бүгү совет республикаларның оруктарындан көрүп болур. Завод улам калбарып турар.

Сарапулдуң Дзержинский аттыг заводунуң кылганы дериг-херекселдерни Азербайджанның, Татарияның, Белоруссияның нефть үлетпүрү ажыттап турар, а Татарияның болгаш Башкирияның нефтижилдери боттарының эвилээнде нефть үлетпүрүн хөгжүдер талазы-биле биске кээп дузалажып турарлар.

Социализм тургузуушкунунуң түңнелинде удмурт ажылчын аңы, чурт иштинин интеллигенциязы тывылган. Чурттуң индустриализациязының чыдаргында бистиң ажылчыннарывыс Москвадан, Ленинградтан, Горькийден болгаш өске-даа хөй-хөй хоорайлардан келген орус эш-өөрлериниден ажылчы мергежилге өөренип, турганнар. Амгы үеде Удмуртияның 16 муң кижизинге-де — 270 инженер болгаш техниктер, 170 ажыг башкылар болгаш культура ажылдакчылары, 100 хире эмчилер оваажып турар.

1972 чылдың октябрь 20-де Ижевскиге күрүне университединиң ажыттынганы Удмуртияның культурлуг амыдыралынга улуг болуушкун, ленинчи национал политиканың тиилелгезинниң база бир хереченин болган. Ол дээди өөредилге черинниң сес факультединде он йиң национальдарның төлээлекчилери өөренип киришкен.

УДМУРТ улус бүгүдээн-биле үжүк-бижик чок чоруктан, бүгү-ниити ортумак эртем-билиге чедир хөгжөөн оон бурунгаар базымының көргүзүү ол боон турар. Бистиң национал культуравыс социалистиг реализмниң чаңчылдарынга шынчы болган интернационалчы утка-шынарлыг. Удмурт чогаалчыларның эң дээре чогаалдарын ССРЭ-ниң улустарының хөй-хөй дылдарынче очулдурган болгаш даштыкыда-даа парлаан. А удмурт номчукчулар аку-дуңма республикаларның чогаалчыларының ажылы-биле үргүлүү танышып турар. Национал культураларның чоокшулажырының болгаш бот-боттарын байлакшыдарының үре-түңнелдиг үези ынчаар чоруп турар. «Ажылчын аңгының, бүгү ажылчы чоннарның боттуг эрге-ажыктарын барымдаалаан, ленинчи национал политиканы чорудуп турар чүгле Коммунистиг партия бүгү нацияларны болгаш биче-бууай улустарны чаңгыс аай интернационалчы акы-дуңмалышкы чорукка сырый каттыштырып, оларның күжениишкиниерин чаа нитиледдп тургузарынче углайдырып шыдаан» деп СЭКП ТК-ның «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чылынга белетиел дугайында» доктаалында чугаалап турар.

Бистиң партия чурттуң күрүне удуртулгазының ажылын эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң эргелерин кадбартыры-биле холбаштыр боттандырып чорудуп турар. Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтери боттарының сессияларында экономиктиг болгаш культурлуг тургузуушкунуң аңгы-аңгы айтырыгларының дугайында хоойлуларны болгаш доктаалдарны хүлээп алыр. Күрүнеин башкарарынга ажылчы чоннарның калбак массаларын киришпиришпиришпи

Агаар суднозун күш-биле хунаап алганы дээш кеземче харыысалгазының дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Агаар суднолариның иштики болгаш чурттар аразының шугумнарынга ужудуушкунуунуң аймыл чок чоруун бедидер, пассажирлериниң болгаш экипаж кежигүннериниң амытының болгаш кадыкшылын камгалаарын күштелдирер соруглга-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

1. Черге турган азы ужуда чораан агаар суднозуң күш-биле хунаап алганы дээш — үштен он чыл чедир хуусаада хосталгазын казып шиидер кылдыр доктаадыр.

Черге турган азы ужуп-даа чораан агаар суднозун оорлааны дээш, күш-биле хунаап алганы дээш, күш-биле, азы кыжаныышкын кылып турган ындыг суднову хунаап алыр соруглга-биле холгаарлап алганы азы агаар суднозу оон уржуундан озаал-ондакка таварышканы азы өске-даа аар ужуктарны болдурганы дээш —

ончү-хөреңгизин хавырбышаан азы хавырбайн-даа бештен он беш чыл хуусаага хосталгазын казып шиидер.

Бир эвес олар кижилерниң өлүрүнге чедирген азы магабютка аар кемдээшкиннерни болдурган болза, бо чүүлдүң бирги болгаш ийиги кезектеринде көрдүнген үүлгедиишкиннер дээш —

ончү-хөреңгизин хавырбышаан, сестен он беш чыл чедир хуусаага хосталгазын казып азы ону-хөреңгизин хавырбышаан, өлүрүп шиидер.

2. Бо Чарлыктың 1-ги чүүлүнде көрдүнген кем-херек үүлгедиишкинин баш бурунгаар аазавайн чажырганы дээш —

беш чыл чедир хуусаага хосталгазын казып азы бир чыл чедир хуусаага эдип-чазаар ажылга шиидер.

3. Бо Чарлыктың 1-ги чүүлүнде көрдүнген кем-херек үүлгедиишкиннериниң билдингир-ле белеткеттинип турарының азы ындыгтанының дугайында дыңнатпааны дээш —

үш чыл чедир хуусаага хосталгазын казып азы бир чыл чедир хуусаага эдип-чазаар ажылга шиидер.

4. Эвилелдешкен республикаларның хоойлуларынга бо Чарлыкты ёзугаар эргежок чугула немелделерни киирерин Эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарынга сүмелээр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1973 чылдың январь 3.

ЧАА ЧЫЛДА АЖЫЛ-ИШ

БЕРЛИН. Чаа чылда ГДР-ниң үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери бүдүрелдиг ажылдап эгелээн. Оларның хой-хойунге чаа чыл элээн эрте келген: эртен чылын планнарын чеднишкиниг күүседеткеш, олар 1973 чылдың үлүүнге киириштир декабрьда-ла ажылдай берген. Ол шудургу нүженишкиннерниң түңнели пландан ажыр ийи миллиард ажыг марка түңнүг продукция бүдүрүп үндүргенинден көзүлген.

Эйзенхюттенштадтың металлургия комбинады «Остүң» прокатчылары ээлчег онаалдазындан ажыр 140 тонна чуга демир бүдүргеш, чаа чылда ажыл-иштиң бедик түңнелдиг болурун чедип алган. Январьның баштайгы хүнүнде Лауххаммерниң хөмүр-даш комбинадының ажылчыннары брикет фабрикаларынга он-он вагон хүрең хөмүр-даштыг чорудуп берген. Чаа чылда эң бедик түңнелдиг ажылдаарын Ростоктуң, Висмарның болгаш Штральзундунуң далай өртээлериниң ажылчыннары чедип алган.

Ажылчыннарының коллективтери үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниң планнарын күүседир бүрүн шиитпирлиг. Бо хүннерде ГДР-ниң заводтарында болгаш фабрикаларында калбарган ажылшынчы кодурлуушкун оны хереченген турар. Ук продукция эң баштай-ла бо чылын 200 миллиард маркадан ажыг түңнүг болур.

«Үнүш-дүжүт бүдүрүлгези»

СОФИЯ. Варна чоогунда Девиян шыналазында нарын минералдыг чемиичидилгелер комбинадын тудары доозулган. Болгарияның эң улуг ындыг комбинады ол болур. Ам комбинаттың инженерлер, техниктер коллективи оон машиналары болле дериглерин ажылдадып эгелээлекте шенээринге белеткеп берген.

Девияның нарын минералдыг чемиичидилгелер комбинады кол үш үүл—азот, фосфор болгаш калий холумакгыг чемиичидилгелер бүдүрер. Комбинат эң чаа дериглер-биле чепсегленген. Ында бүдүрүлге ажылдарын болгаш башкарылгазы электроннугсаналга техниказының дузазы-биле боттандырар. Комбинаттың бүдүрер продукциязының хемчээли чуртта кылымал чемиичидилгелериниң ажылдап турар үш бүдүрүлге черинең — Димитровград болле Стара-Загорскиниң комбинаттарының, Врац заводунуң продукциязы-биле деңнежир. Ол комбинатты ажыглалга киирерге, кодээ ажылагшыны минералдыг чемиичидилгелер-биле хандырарының айтырыы нургулайында шиитпирлеттинер.

Комбинатты совет тускай эртемниглериниң дузазы-биле Софияның «Химтөлевилел» институду төлевилеэн. Оон тудугжуларының болгаш ажыглакчылары болурларның хой нуруузу Совет Эвилелиниге, өске-даа чурттарга, ада-чурттуң бүдүрүлге черлериниге тускай белеткелди эрткен.

Чаа сорттар

БУХАРЕСТ. Румын селекционерлер эки түңнелдерни чедип алган. Олар кодээ ажыл-агый культураларының хайнак үс хире чаа сортун өстүрүп үндүргеш, бүдүрүлгеге ажыглаары-биле пенетеретken. Оларның аразында кызыл-тастың чаагай дүжүттүг «Ловрин-10» болгаш «Иуруп-195» сорттары бар. Оларны совет «Аврора» болгаш «Кавказ» сорттар-биле хайнакташтырып тургаш өстүрген. Ол совет сорттарны румын тускай эртемниглер бедин-биле үнелеп турар. Чаа сорттар бир гектардан-на 60 ажыг центнер дүжүттү берип турар. Кукурузаның үнелиг хайнак хой-хой сорттарын тараа болгаш техниктиг культураларның Фундулда төп эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери, дуржулга станцияларының өстүрүп үндүргеп. Хайнак «230» болгаш «130» сорттар онза чаагай дүжүттүг болган. Олар үш чыл дургузунда бир гектардан-на ортумаа-биле 70—90 центнер, суттаттыг ажыл-агыйларга — 95 ажыг центнер дүжүттү берип келген.

(СЭТА).

АФГАНИСТАН. «Джангелакка кылган» деп бижиктиг автобустарны, андазымнарны, насостарны, станоктарны болгаш өске-даа ындыг кылыгларны чурттуң хоорайларының индумчуларындан, хову-шөлдериндеп болгаш бүдүрүлге черлериндеп бе-ла коруп болур. Ол бүгү үүлдер болза Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле тутkан Джангелак комбинадының продукциязы-дыр.

ЧУРУКТА: комбинаттың механиктиг цегинде.

3. ПЕНСОННУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Совет киноларның чедиишкини

ГАВАНА. (СЭТА). 1972 чылда Кубаның чонунга көргүскеп, долу хемчээлдиг, эң эки 10 киноның дөртү—совет кино-чуруктар.

Кубаның кинокритиктериниң үнелеп демдеглээн кино чогаалдарының аразында ураң чурумалдыг совет «Этеө», «От чаажыктырылгазы», «Вояк акый» болгаш «Лир хаан» деп киноларбаза кубаавторларның ураң-документалдыг ийи кино-чуруу бар.

Ол кино-чуруктарда көдүргөн темалар үенинг байдалынга чогумчалыг, ханы ниитилел-политиктиг утланыышкынны, ураң чүүл талазы-биле улуг үнелиг, кижиндилгеге ужур-дузалыг. Ынчангаш оларны эң эки киноларкылдыр санаан деп, Кубаның парлалгазы демдеглээн.

Индий-Кыдатта: патриоттар атакалавышаан

● ПАРИЖ. (СЭТА). Патриотчу күштер дайын чорудулгаларын Мурнуу Вьетнамның бүгү девискээринде ажок идепкейжиктеп.

Ортаа шаттарга олар Контум хоорайның мырыңай чоогунда чалча шериглериниң туруштарын атакалаан. Ол хоорайның чоок-кавызын доскуулдап турар 41 дутаар артиллерия баазазы күчүлүг бооладыкшыгга таварышкан. Дайзын дириг күш болгаш техника талазы-биле улуг когараалдыг болган. Контумну өске девискээрлер-биле аргыштырар, чугула шугум—чазаглыг 14 дутаар орукту хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң кезектери контрольдап турар.

Меконг хемниң шынаазында чаадажып турар хосталга күштери Сайгондан 170 километр мурнуу-барыын талада Тионгтхиен можунуң төвү—Витхань хоорайның девискээринге дайзынның быжыглапган туруштарын хөй удаа атакалаан.

Сайгон шеригленииң артиллерияга болгаш ужар чүүлге деткидип алгаш патриоттарны Кюэшон шынаадан кызагдап үндүрер дээн ораддажышкынналары чедиишкин чок болган. Хосталганың улусчу чепсектиг күштер кезектери чалча шериглериниң шаап халдаан белүглеженишкинин билдилиг болгаш шиитпирлиг тулчуушкуннар-биле бүрүнгээрлеп. Дайзын улуг когараалдарга таварышкан.

Лонгхань, Биньбинь болгаш Кханьхоа можуларга тулчуушкуннар үргүлчүлеп келген.

Информация агентиледдериниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, камбоджа патриоттар Пномпеньниң шуут чоогунда чедиишкиниг дайындажып турар. Анаа олар дайзынны күчүлүг атакалаш, күштүг быжыглапган төй-хөй камгалал туруштарындан сывырып үндүрген.

Камбоджаның найысылалыңдан 35 километр ыракта Трамнар хоорайның шуут чоогунда тулчуушкуннар база үргүлчүлеп турар. Патриоттар дайзынны атакалап киргеш, чурттакчылыг элээн хөй девискээрлерден үндүрген.

ПАРИЖ. (СЭТА). Лаостуң национал-хосталга армиязының дайынчылары Вьентьяндан 100 километр соңгу талада федералдыг чаргыдалдарны 250 миллиард долларга бадылап бөөрин чазак чедип алырын ораддажыр. Моон мурнундагы сессияларның үеинде ол ораддажышкынны хоойлумудукчулар хүлээп албаан турган. Ынчалза-даа таймылбырлакчыларның бодалыбиле алырга, бо удаада чазактың талазыйдан ыйышкынарта конгресс шыдаштайн бөөр боор дижип турар.

Соңгулда мурнуу чарының кажорлашкыннары хевирлиг болуп турган хөй санныг санал берипшкиннерни турза-даа моон мурнунда турган конгресс чурттуң иштики хөй чидиг айтырыгларын шиитпирлеп шыдаваан. Чөп эвес үндүрүг системазын реформалаарының айтырыы, социал болгаш пенсия хандырылгазының системазын төөп көрбейн турары, школаларда сөөк-язы ылгаар чоруктуң айтырыы, херек үүлгедиилеринге удур демисел, акшаның үнезин кудулап, өртектериниң аартап турарының байдалында хереглекчилерин камгалаарының айтырыы — бо болгаш оон өске-даа хой айтырыглар конгрессте хоойлужудулгаларның конгресс мурнунда ам-даа туруп турар болгаш ол айтырыгларны шиитпирлээрин мындоп-мындоп американнар шагдап бөөр мааап турарлар.

АКШ-тың конгрезининң сессиязының ажыттынганынга

ВАШИНГТОН. СЭТА-ның корреспондентизиниң дамчыдып турары болза:

Соңгулдалар болгаш чаа чыл байырлалдары-биле холбаштыр ийи ай иштинде үзүктелишкин соонда америк конгресс бодунуң ажылын январь 3-те эгелээн.

Конгрестиң чугаалажыр айтырыгларында АКШ-тың Индий-Кыдатта чорудуп турар дайыны эң чидиг болуп артып турар. ВДР-ге удур араатазыг бомбалаашкыннарны Вашингтонның калбарткан чоруу сенаторларның болгаш конгрессменнериниң аразында улуг шүгүмчүлелди калбарткан. «Ньюсуик» журналдың бижип турарындан алырга, ол бомбалаашкын болза Соңгу Вьетнамга удур «өлүрүүшкүнүүң дипломатиязын» ажыглааны болуп турар. «Индий-Кыдатта болуп турар. өлүрүүшкүннер болгаш үредээшкиннер бистиң чурттуң төөгүзүнге көстүп көрбээн үүлгедиг-дир»— деп, сенатор Д. Мактовери чугаалаан, ынчангаш өске-даа сенаторлар-биле кады, кылып турар үүлгедиглериниң дугайында администрацияның удуртукчуларының Капитолияга тайылбыр берип чүве чугаалаарын ол негүүн. Индий-Кыдатта бүгү-ле үүлгедиишкиннерни акшаландырарын доп-дораан соксадырының дугайында хообулу телевилелин киирер бодап турарын А. Крэнстон болгаш конгрестиң өске-даа кежигүннери чарлаан. ВДР-нин 20 параллелден соңгу талаже турар девискээрин бомбалаарын соксадыр дугайын декабрь 30-де Ак бажыңның чарлааны конгресске вьетнам айтырыгны чугаалажырын соксатпас. Дайын ам-даа уламчылавышаан, тайбыцның керээзинге ат салыры саадап турар дээрин «Вашингтон пост» солун бижээн. Вьетнам айтырыг болза «кайы-даа мынутада частың үнүн келиривге белеп айтырыг болуп артпышаан. Конгрестиң сессиязы конгрестиң болгаш чазактың аразында «чөрүлдээлериниң байдалында» ажыттынып турар дээрин солун демдеглеп турар.

Чазак биле конгрестиң аразында чидиг үскүлежиишкинер экономиктиг айтырыглар талазы-биле база болур. Ажылчы чоннарга удур углаңган, ажыл толевирин болгаш өртектерин контрольдаар дээр талазы-биле чазактың бүрүн эргежин үзадыр дугайында айтырыгны чазактың тургусканын конгресс удавас чугаалажып коор.

Парлалганың чаңгыс аай баш удур бижип турарындан алырга, акшаның өртек-үнезиниң кудулап турарынга удур демисел деп чүвеге сылдан алгаш, бо сан-хөө чылында федералдыг чаргыдалдарны 250 миллиард долларга бадылап бөөрин чазак чедип алырын ораддажыр. Моон мурнундагы сессияларның үеинде ол ораддажышкынны хообулумудукчулар хүлээп албаан турган. Ынчалза-даа таймылбырлакчыларның бодалыбиле алырга, бо удаада чазактың талазыйдан ыйышкынарта конгресс шыдаштайн бөөр боор дижип турар.

ХАНДЫРЫЛГАЖЕ КИЧЭЭНГЕЙ · САЛЫР

Бистиң коданывыс колхоз төвүнден ырак, Дус-Хөлдүг чоогунда. Бригадавистиң малының турар девискээринде бо чылын хар улуг дүшкен, чамдык кыштаглар чанында хөртүктей хадыш каапкан. Ынчангаш малды хүр кыштадыр, чаш толду менди алырынче күженишкинин улам улгаттырары негеттинип турар. Кыш — малчыннарга эң-не берге, харыысалгалыг үе болгай. Ынчангаш садыг хандырылгазы биске чугула. Ынчалза-даа бистиң колхозна быжыглаан автолавка хойжуларга ховар кээр. Ында-хаал келгенде, садыл алыр бараан чок болур. Малчыннарның амыдыралынга херек барааннарны, ооба-ла шай, далган, чигирин чүге эккезебейн турарыл? Райпо баштаар чери, кодээ Советтиң күүскому моны кичээнгейге албайн турар.

Кыштатта элээн үр болу бердивис. Бо аразында лекция, беседа туржук, бистиң ажыл-амыдыралывыс сонуургаш чоруур даргалар-даа көзүлбеди. Мал эмчилери, зоотехниктер өй-өйлеп кээп, арга-сүмезин кадыш турар болза, өөрүнчүг-ле болур ийик. Кижи эмчизинге хамаарыштыр база ындыг сөстерни чугаалаксадым.

Малчыннар малды хүр кыш ажыгар дээш хой ажылды кылып турар. Ынчалзажок оларның амыдырал хандырылгазынче сагыш салбайн турары хомудапчыг-дыр.

Ч. МААЖЫР,

ТЕС-ХЕМ район.

«ЧОДУРАА» колхоз.

КУЛЬТУРА ажыдыр-селының

Чаа ырлар

Республиканың улусчу чогаадылга бажыңынга профессионал болгаш бот-тывынгыр композиторларның чаа бижээн ырлары хүн бүрү көөп турар. Чоокта чаа түскай комиссия 22 чаа ырны хүлээп алган.

Чогаалчы Сюрюн-оолдуң сөзүнге бот-тывынгыр композитор Борис Чамбыттың «Чагыг», А. Хууратың «Маадыр күштүг совет чоң бис» деп сөзүнге Сагды Каадыр-оолдуң ниити ырын, О. Кан-оолдуң «Соок-Ирей» деп сөзүнге О. Кысыгбайның уругларга таарыштыр бижээн аялгазын комиссия эки деп санаан.

Чаа ырлар тема талазы-биле янзы-бүрү, ылаңгыя бичии уругларга ийи-чангыстың болгаш хейнүң ырларын эки бижин турарын бот-тывынгыр композиторларның чедишкинин деп демдеглээн. Төрээн чурт, партия, күш-ажыл, ниитилел темазы көскү черни эзлеп турар. Хөлүг кожамыктар база бар.

Чогаадылга бажыңының түскай комиссиязы ырларның сөзүнче кичээнгейни угландырган. В. Серен-оолдуң «Кадыг чурттаал» деп ыр сөзүн комиссия мактаан.

Биске көөп турар ырларның темазы ам-да кызыы дээрзин айтып болур. Күш-ажыл, мурнакчылар, байырлалдарга мактаашкыннар дээш оске-даа түүлдерин кичээнгейге алаа жок. Оң ышкаш чогаалчылар-биле композиторларның аразында чогаадыкчы харылзаалар хаяа болган түрүм уткалыг чараш ырлар улам ковүдээр ийик.

Д. ШАКТАР.

Солун диспут

Сут-Хөл сы Культура бажыңының залын хөй кижи доллуур олурупкан. Ол Культура бажыңының болгаш эвена аайы-биле төп библиотека чөвүлелериниң организастааны «Коммунизм үезинин кижизи кандыг болгурул?» деп диспут солуп бооп арткан. Диспуттуң ында ортумак школаның башкызы Түдүп Оолак «Коммунизм деп чүл?» деп эгелиг доңчу клеткели-биле ажыктан. Кууларга Маадыр, Антонина Монгуш, Тамара Кара-Сал, Сут-Хөлдүң ортумак школазының башкылары Сат Торгушпан, Александра Монге-Назын олар үнелиг санал-оналын, бодалдарын, күзелдерин илергейлээннер. Диспут кежээзинин түңнелинде Алдан-Маадыр кудумчузунуң № 8 агитквартиразының чурттакчыларының белеткеп кылганы аъш-чем аймаан делгеп салган.

О. БОРАШ.

Шыдыраага ынактарга

ЧОННУҢ ЧОГААДЫКЧЫ ЧОРУУ

Нью-Йоркка «Шыдыраа: Чөөн болгаш Барыын чүк, эртикен болгаш амгы үе» деп аттыг шыдыраа оюнуның тывылганынга болгаш оон бодаларының дүрүү-хевирлериниң турасказаткан делгеге болган. Ында ортакы чүе чыдардан эгелээш, бо хүннерге чедир шыдыраа оюнуның бодаларының, хевирлериниң янзы-бүрү чыылдазының коллекциязын Австралиядан, Италиядан, Кыдаттан, Совет Эвилелиннден, Японнядан болгаш оске-даа чурттардан эккеп делгеп коргускен.

VI—VII чүс чылдарда шыдыраа ан-не баштай Индияга тывылган, дораан-на калбаа-биле Азияга тараан, а IX чүс чылда — Европага база көстүп келген.

Оны эгелинде соок-биле ойнаар адаанның оюннарга демейлеп, сезиглээшкиннит көрүп тургулаан. Ынчалза-даа XIII чүс чылдың төнчүзүнде Джекобс де Сессолис деп кижи шыдыраазы кажгалап, таайылбыр ном парлап үндүргеш.

Мүн ажыг чылдың дургузунда шыдыраа туруп келген болза-даа айнаарының хүрүмү барык-ла өскерилбээн. А шыдыраанның бодаларының дүрүү-хевирлери чурт-чурт аайы-биле, оон чурттакчыларының амыдыралынга хөлбаштыр чогаатынның, анаа ынакшылдыларының даап болаан бодалы-биле тургустунган.

Нью-Йорк делгелгезинге коргускен шыдыраанның хевирлери янзы-бүрү болган. Шыдыраа хөлдериниге христиандар биле варварлар, индийжилер биле англи-ажелекчилер, ковбойлар биле америк индийлер сегиржин алышкынынарны чорудун турар кылдыр-даа коргускүлээн болгулаар. Амгы үениң америк шыдыраа хевирлериниде республиканчы партия биле демократтарның аразында демиселии коргускен кылыглар-даа бар.

Даштыкы кадын өнүр кылдыр доңулаан, шаажаннан 1928 чылда кылган совет шыдыраа дыка солуп болуп турар. Ында ажылчын анты дарлакчыларга удур тулчуп турар...

Шыдыраанны чазап, оюп, шүткүп кылырда, янзы-бүрү материалдарны ажыглап турар: ыяш, шаажан, чес, хөлө, алдын, мөңгүн, чаан сөөгү даэш, оон-даа оске.

Бо дугайын ССРЭ-нин Журналистер эвилелиннин неделя санында үндүрүп турар «За рубежом» деп журналындан номчаам, сонуургадым.

Шыдыраанны бичиимден сонуургап, улуг улус ойнай бээрге хажыызындан карап көрүп чоруаан, көжүп биилип өөренип алган мен.

Шыдыраа Тывага дыка үе үеде, шагның шаанда тывылган дизе частырыг болбас. Оон хевирлерин тывалар боттарыныы-биле адап чоруаннар: «ноян», «ыт», «аът», «төве», «терге», «солдаг» суг-суг даэш...

РСФСР-ниң алдарлыг чүрүкчүзү, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң күрүне шажналының лауреады Хертек Кайтайович Тойбу-Хаанның чонар-даштан чазап сиилбин кылган шыдыраазының делегейниң кандыг-даа шыдыраа делгелгелиниге тип тургузар болза, дыка солуп, көрүштүг болгаш шаңнадыг чернин алыр-даа.

Төөлчүргү чугаалардан дыннаарга, шыдыраа ойнай бергенде, шыдыраачылар бир «ятте ийи, үш-даа хондур ойнап турун бээр. Чамдыктары моожалажып-даа турган диржир. Чоннуң чугаалажын турарындан алырга, ийи шыдыраачы үш хонукта ойнап келген. Бир артен өнүн аъш кадай шүгүлдан, оюн ам болуун дей бээрге, ашактар турган.

— Ам шыкап-ла болзуа чангыс-ла катап салыр-дыр. Ам уттурган кижи эвер, чүгенниг аъдын салыр, а үткан кижи — ону алыр-дыр — деп дугуруушкан.

Шыдыраазын тип адаган, ойнап эгелээннер. Барык хүнээн. Кажай даңказар ажылын кылып чоруаан, өгге кирип келгеш, аңаа олургаш:

— Ча, кадай, мен-даа ууторар деп бардым. Сүлеазырым-даа ажок, шайдан хайындырып көр — дээн-дир.

Кадай туруп келгеш, хөлде шыдыраанны харап көргүлээш:

— Даштын ийи ыт деспишн чара шаап, от салыпкан, шай хайындырайн, бо черде одаар-даа ыяш чок болду, чангыс төвеваске чүдүрүүн алгаш, даарта моон көжүп чоруптаалы — дээш, үне халаан, ыяш чарын эккелгеш, шайны хайындырып орган.

«Даштын ыт деспишн бар эвес, чангыс төве-даа бистө чок болгай, бо түңү чугаалаан турар кижи боор» деп, аңаа ыка үр бодаан бир көрүп көөрге, дөрт көпшеш, боду үдар болган-дыр. Калайының уран аргазы аңаа ынчаар дүзалаан дээр.

Шыдыраага чоң ыяк болгаш түңү-даа чогаалып алыр чүве-дир ийик.

Н. ТЕМБРЕК,
пенсионер.

ДОСААФ лотереязы

СССРЭ-ниң 1973 чылда бир дугаар үндүрген сескн ДОСААФ лотереязының билеттерин чурттуң хоорай, суурларында январь 2-де сада бергеш.

СЭТА-ның корреспондентизи ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-зынга бааргa, мынчалдыр дыңнаткан. Сескн лотерея ийи үндүрүлгелиг. Оларның ойнаашкыннар саны эртикен лотереяның ойнаашкыннарынга деңнээргe, 7 миллион 200 муң турганындан 8 миллион 160 муң болурунга чедир көвүдээр. Олчалыг билеттер 1280. Оларга таварышканнар «Волга» (ГАЗ-24), «Москвич-412», «Запорожец-968» автомобильдериг болур. Оон өске улуг түңнүг ойнаашкыннарның аразында он төс муң беш чүс мотоцикл, мопед болгаш чадаг-терге, 55 муң ажыг радиоприёмник, магнитофон, он чеди муң ажыг кинокамера, фотоаппарат, оске-даа акша-бараан ойнаашкыннары бар. Билет өртээ 50 көпеек.

Ойнаашкыннар тиражы бирги үндүрүлгеге хамаарышгыр — 1973 чылдың июнь 30-де, ийиги үндүрүлгениң — 1974 чылдың январьда болур.

ДОСААФ лотереязындан киргеш хөреңги кампалал-масс-алыг ажыдыл болгаш шеригтехниктиг спорт хевирлерин хөгжүдеринге ажыглаттынар.

Баштайгы номерлер

«Сут-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының малчыннарынга Оюржак Кувиекпал соолгу 3 чыл ажыг солуп, сеткүүл чагаа-бижик чедирип почтачылаан. Ынчангаш ол салбырның ырак, улак коданнарында почтачыны таныпас кижи-даа чок.

Почтачы О. Кувиекпал кадыр-берт Шом-Шумнуң, Алдыы-Ишкинниң болгаш Шеделиг малчынар турлагларынга ажылының айы-биле удаларааа бо-ла четкен турар. Малчыннар почтачының бар-базындан 1973 чаа чылдың баштай үнген солуннарын эки номчааннар.

О. ДАМЧАЙ-ООЛ.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

Шыдыраа маргылдаазы

● ГРОНИНГЕН. Европаның эң шыырак дээн аныяк шыдыраачыларының ында боот турар маргылдаазында О. Романишин бирги черни кымга-даа бербейн, мурнап чоруп турар. Совет мастер англи шыдыраачы Э. Миле-биле хаймынашкаш, чеди оюнуң соонда 5,5 санныг чоруп турар.

● ГАСТИНГС. Гроссмейстер В. Ульман (ГДР) болгаш англи мастер В. Харетон олар ында боот турар чурттар аразының шыдыраачыларының маргылдаазында мурнап чоруп турарлар, ол маргылдаага алды салыг болгаш, ам оларның каймы-даа 4,5-4,5 санныг боот турар. Олардан даап гроссмейстер Б. Ларсен чүгле чартык сан соонаа турар. Ол баштай шпед У. Андерсеонну болгаш вентр Г. Гарриты удуп алган, мынчаза-даа Ульманга уттуруп каан.

В. Смыслов амдыызында 2,5 санныг. Ол Д. Драйкович (Югославия) болгаш Андерсеон олар-биле чедиги-тоску черлерни үлежип турар.

Баштайгы аштырыышкын

Чүрттүң он бир катал чемпионнары — Москвазының динамочулары ССРЭ-ниң мачиниг хоккей талазы-биле бирги черни дээш маргылдаазының январь үште болган ужуражышкынынга баштайгы аштырыышкынга таварышканнар. Олар Первоуральскиге «Уралдың трубинщи» командага 4:6 санга үттүргеп.

Оон түңнелинде Алма-Атаның динамочулары мижаш, үш санны оскунганнар. Артыкан ужуражышкынынарның түңнели ыңдыг болган: «Динамо» (Алма-Ата)—СКА (Хабаровск)—5:1, «Зоркий»—«Енисей»—7:2, СКА (Свердловск)—«Волга»—6:3, «Литейщик»—«Локомотив»—4:2, «Водник»—«Кузбасс»—6:3, «Вымпел»—«Юность»—4:0.

Эң хөй сан киргеш кижи Николай Дураков (СКА, Свердловск) болган. Ол—18 мачиниң киргеш.

ССРЭ — АКШ — 13:3

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Москваның хоккей талазы-биле шилиндек командазы АКШ-тың шилиндек ойнакчыларының командазы-биле чаа чылдың маргылдаазынга ужурашкаш, оларны 13:3 санга тиндээн. Маргылдаага Петров үш. Харламов биле Михайлов—ийи-ийи шайба киргеннер. Оон артканнарын Лебедев ийи, Якушев, Мальцев, Бодунов болгаш Викулов—бир-бирээ санныг киргеннер. Совет хоккейжилер оон мурнунда ССРЭ-ниң «Динамо» 6:3, Канаданың шилиндек командазын — 12:3 санныг үттүнү билдингир. Бистиң спортсменнеривис «Делегейниң кубогу» дээш маргылдаага бирги шаңналды чаалап алганнар.

Бо маргылдаанның эң дээре ойнакчызы Александр Рагулия деп санаан турар. Бистиң команда чанар мурнунда америк хоккейжилер-биле ам-даа он хүннүң үш ужуражышкынын кылыр.

телевидение

ЯНВАРЬ 5-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Медээлер. 13.45—Хөй сериялыг уран-чөчен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Пан Самоходик биле Тамплиерлер». 4-кү серия—«Чер шиитиде будулгантыг чер». 5-кн серия—«Тамплиерлерниң шыгжаа». 14.55—Ойнуг телекөргүзүт. «Дириг амыдыралдың ораныында» 15.55—16.05 — Чапсар. 16.05—«Социализмниң делегейи». 16.35—«Поэзия». Чаа шүлүк. 16.50—«Херек үүлгедикчиэн Уэмбля стадионда». Уран-чөчен фильм. 2-ги серия. 18.00—«Ус». Информастыг программа. 18.30— Ойнуг телекөргүзүг. «Волжанка» деп улустуң ыры, танцы ансамбліниң концерти. 19.00—М. Анчаров—«Хүн бүрү-де» 2-ги кезээ, 6-гы эге.

КЫЗЫЛДАН

20.20— Телемедээлер. 20.35—«Эдуард Вийральт». Документалдыг фильм. 21.00—Телемедээлер. 21.15—Чарлалдар реклама.

МОСКВАДАН

21.30—«Эртемниң болгаш культураның чүгүлэ айтырыглары». «Педагогика эртеми болгаш амгы үе-чадада оон чүгүлэ сорулгалары». 21.50—22.00—Чапсар. 22.00—Литературулуг номчулга. К. Симоновтуң «Дайын-чаа чок чөрбн хонук» деп чаа тоожузундан үзүндү. Автор номчуур. 22.30—«Yes. Информастыг программа. 23.00—«Орус кыпо» деп уран чүүл фестивалының концертинде. 23.45—00.30 —«Өдүктериниң армиязы» Дамчыдылганы А. Алексин чорудар.

АГААР

Бүгүн республиканга булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Барыын угланышкынныг хаттың дүрген секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 22—27, өскелеринге 28—33 градус соор.

Кызылга булуттаар, чагбас. Хат конпак. Агаарның температуразы 32—34 градус соок болур.

КИНО

ЯНВАРЬ 5-ТЕ

«НАНЫРАЛ»: «Өрт машиназы садып ап тур бис» 10.00, 11.45, «Инакпызга чогумча» 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аърга-арыг балладазы» 11.00, 13.10, «Луу тала дынналар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Меня тыл, Лейн» 11.00, 13.15, 16.50, 18.40, «Петербург-биле байырлажыгго 15.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультчымыдым 9.00, «Адыр, мама!» 10.30, «Хүн-бүрү-де ужуралдар» 12.30, 14.40, 16.40, «Зимородок» 18.40, 20.40 шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Том Сойсрның ужуралдары» 15.30, «Поезд» 19.30 шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

Ийиги үлдүң доозуларган. Амгы хүннерде школачыларның кышны дыштанылгазы үргүлүлеп турар. Найысылал Кызылдың школачыларының кышкы дыштанылгазын ажыктыг болгаш хөглүг кылдыр организастаанын хүнүң-не Политиктиг чырыдышкын бажыңынга барып көрүп болур. Ол бажыңга чаа чылдың шагаазының чагай байырлалы уламчылап, эге болгаш үстүнү класстарның өренииктилери түскай айыткан шактарда Соок-Ирей база каас-чараш Харлыгаш-биле ужуражып турарлар.

Школачыларның дыштанылгазынга эң эки, көрүнчүг белекти хөорайның аныяк көрүнчүлер театрының чогаадыкчы коллективи бо чылын бараалгаткан. Ол дээрге — үн театрның ийи шимлери-дир. Үстүнү класстарның өренииктилеринге А. Алексинниң «Телефоннапташ чедип келиңер» деп шимзин көргүзүп турарлар. Шимде болуушкун амгы хүннерде Москвада болуп турар. Оон маадырлары— школачылар, аныяк кижилер. Кандыг мергемилди чедип алза эки!—деп, айтырыг, амыдыралче эге базынны кылып турар аныяк салгалдың мурнунга саадынып турарын үн шиидe көргүскен.

Эге класстың өренииктилеринге аныяк көрүнчүлер театрының коллективи бо чылын Л. Гарфельдиниң «Ваня база Буран дээр адыг, хоочун лесник болгаш ипбилиг боошкун» деп сөлүн төөл-шимзин бараалгадып турарлар. Шымчы көруктүң дугайында ук тооляу бичии чаштар улуг сөнүүргая-биле уткуп хүлээп ап, көрүп четтиргенин дыммиттиг адыш часкаашкыны-биле илередип турарлар. Дыштанылга хүннеринде болуп турар ол ийи шимни аныяк көрүнчүлер театрының режиссёру — З. Ф. Саая тургускан.

ЧУРУКТА: «Телеоннапаш чедип келиңер» деп шимниң бир көргүзүү. (Солагай таладан оң талаже) — Ольга Федоровна (Г. Ушинская), кезер эмчи Лаврушин (И. Бершанских). Дима (Е. Филимонов), кыргаи-ава—Мария Николаевна (Т. Лифанова).

В. СЕРЕН-ООЛ.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

СИЛЕРНИҢ САНАЛЫҢАР?

Арагалаашкын-биле демиселге административтиг хемчегдерден аңгыда хөй-ниитиниң ролю улуг. Оон хевирлери хөй янзы. Маңда эки чаңчылдарны сагыыры, ону хүндүлээри дээш, оске-даа бодалдар база-ла солун. Он дугайында «Труд» солунга шырлаан адаанда чагааны номчукчуның кичээнгейинге бараалгаттывыс. Аңаа хамаарыштыр санал-онал чүл?

Бистиң Ереванда эзирик кижилер сергедир чаңгыс-даа чер чок. Ол силерге элдептигле боор але? Барып-барып виноградтың чагай дужудун чыш турар болгаш ол каттан арага бүдүреп сайзыраан Арменияда де! Ол арагаяы өг-бүле бүргүзүнүң столунга шай дег салып каан турары чаңчыл болган черде аан.

Черле ынчаш бистиң хоорайывыстың кудумчуларында дыштанып хүннерде бөзин эзирик кижилер көстүүр хоорар.

Оон ужуру чүдеп?

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел талазы-биле хемчегler дугайында дактаалдар үнген соонда өске черлер-биле бир дөмей бистө тогуур хемчеглерни база ап чоруткан.

Магазиннерге, ресторанга арага садарын чүрүмүткав, ону сагывайн турарлардан дөй-ниити шыгыы негелдени тургузуп турар. Ол хемчеглерниң ужур-утказы улуг. Моондыр кады бир дөмдеглексентиг чүве болза, бистерниң эзирик кижилер сергедир чаңгыс-даа чер чок. Ол силерге элдептигле боор але? Барып-барып виноградтың чагай дужудун чыш турар болгаш ол каттан арага бүдүреп сайзыраан Арменияда де! Ол арагаяы өг-бүле бүргүзүнүң столунга шай дег салып каан турары чаңчыл болган черде аан.

Черле ынчаш бистиң хоорайывыстың кудумчуларында дыштанып хүннерде бөзин эзирик кижилер көстүүр хоорар.

Оон ужуру чүдеп?

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел талазы-биле хемчегler дугайында дактаалдар үнген соонда өске черлер-биле бир дөмей бистө тогуур хемчеглерни база ап чоруткан.

Магазиннерге, ресторанга арага садарын чүрүмүткав, ону сагывайн турарлардан дөй-ниити шыгыы негелдени тургузуп турар. Ол хемчеглерниң ужур-утказы улуг. Моондыр кады бир дөмдеглексентиг чүве болза, бистерниң эзирик кижилер көстүүр хоорар.

Оон ужуру чүдеп?

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел талазы-биле хемчегler дугайында дактаалдар үнген соонда өске черлер-биле бир дөмей бистө тогуур хемчеглерни база ап чоруткан.

Магазиннерге, ресторанга арага садарын чүрүмүткав, ону сагывайн турарлардан дөй-ниити шыгыы негелдени тургузуп турар. Ол хемчегlerниң ужур-утказы улуг. Моондыр кады бир дөмдеглексентиг чүве болза, бистерниң эзирик кижилер сергедир чаңгыс-даа чер чок. Ол силерге элдептигле боор але? Барып-барып виноградтың чагай дужудун чыш турар болгаш ол каттан арага бүдүреп сайзыраан Арменияда де! Ол арагаяы өг-бүле бүргүзүнүң столунга шай дег салып каан турары чаңчыл болган черде аан.

Черле ынчаш бистиң хоорайывыстың кудумчуларында дыштанып хүннерде бөзин

Бүтү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнелевилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл.
ЯНВАРЬ
6
СУББОТА
№ 5 (9081).
Өртээ 2 көп.

Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннары төлевилеттинген планнарны чедиишкинниг күүседири дээш могаг чок демисежир, бүгү улустуң социалистиг чарыжының идепкейлиг киржикчилериниң хүрээлеңинге туржур—патриотчу хүлээлгелиг. Чаа, 1973 чыл ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга шалыпчы ажылдың чылы болган турар ужурлуг.

(Совет улуска, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң бүгү националдарының ажылчы чоннарынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кыйгырымындан).

ЧАРЫШТЫҢ ТУГУН БЕДИК ТУДААЛЫ!

КӨДЭЭНИҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИ, КЫШТАГЛААШКЫН—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ!

ЧЕДИИШКИННИГ ЭРТТИРЕР ДЭЭШ

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң кижизиниң эргелекчизи Б. Н. Маады-биле беседа.

— 1972-73 чылдарның кышкы үезинде мал продуктуларын бүдүрериң болгаш күрүнеге садарын көвүдедир, кыштаглаашкынны чедиишкинниг арттирер талазы-биле Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга кириштишаан, Улуг-Хемниң көдээ ишчилери чаа чылда соруктуг ажылдап киришкен. Партияның болгаш чазактың ол талазы-биле доктаалын фермаларга, бригадаларга тодаргай таныжып чугаалашкан. Ынчангаш ол таныжылгага мал ажылында ажылдап турарлар шупту кириштишкен — деп, Биче-оол Нанчатович беседазының эгезинде чугаалаан.

— Орта социалистиг чарыштың, кижилерниң түстүзүнде хүлээлгелериниң негелделерин ол таныжылга үезинде канчаар көргенил?

— Районда ферма, бригада бүргүзү, түс-түс малчыннар бедиткен социалистиг хүлээлгелерин ап, бот-боттарының аразында чарыштарны ол-ла таныжылга хуралдарынга шиитпирлээн. Чарыштарны, хүлээлгелерни мурнундагызындан улам дээштиг болдурарының хемчелерин ап чоруткан. Амгы үеде ферма бүргүзүнүң кызыл-булуңнарында, малчыннарның кыштагларында чарыштың негелделерин көскү черлерде аскылаан. Чижек кылдыр «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы биле Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермаларын ап көрээли.

Ийи коллективтиң кайызында бо чылын төрүүр түс инекке опааштыр 95 бызааны менди алырын, сүт саалдазын кышкы үеде көвүдедирин боттарының мурнунда салып алган. Ол негелделерни күүседипкен коллектив совхозтуң пропаганда болгаш агитация шилчинир Кызыл тугун 50 рубль түңнүг акша шаңналыбиле кадыглаар. Ынчангаш ол фермаларның саанчылары, кадарчылары районнуң өске ажыл-агыйларында өөрүн кыйгырып, «Көк-Тей» совхозтуң саанчыларын изиг-биле деткээн.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң мурнакчы саанчызы Кара-кыс Санчай-оол артken чылын бир инектен-не 1900 кг сүттү саап алыр хүлээлгезин 2000 кг кылдыр күүседкеш, бо чылын бодунга быжыглаан инек бүргүзүндеп 2100 килограммны саарын хүлээнген. Ол ышкаш «Найырал» совхозтуң Үрбүн сүт-бараан фермазының саанчызы Анна Хуурактың ындыг көргүзүү 1560 кг четкен болза, бо чылын ол бир саар инекке опааштыр 1670 кг сүттү саап алырын хүлээнген. Ол-ла салбырда 111 аныяк шарыжыктар кадарып турар Валерий Трапан кышкы үеде оларның семиртилгезин чедиишкинниг арттирип, бирээзинин-не хонукта немелде денгизин 1 кг 500 грамм чедирерин аззаан. Үрбүн фермазында быжаа ажаакчылары А. Байкан биле В. Доржу аразында чарыш салып алган, олар бир быжааның хонукта немелде денгизин 630—700 грамм чедирерин хүлээнген. Ындыг чижек районда кайы хөй.

Мал кыштаглаашкыны районнуң ажыл-агыйларында амдыызында онза бергедээшкин чок дээрзин эш Маады беседаның түңнелинде дыңнаткаш, ол талазы-биле СЭКП райкому, райкүүском ажыл-агыйларга хүн бүрүнүң дээштиг дузазын чедирип турарын айыткан.

Бистиң корр.

БЕРГЕДЭЭШКИННЕР ТУРЗА-ДАА...

Ырааны районнарның бирээзи — Өвүрде мал ажылының ажылдаачыларының аразында социалистиг чарыш калбарып эгелээнин партия райкомунуң ийиги секретары Ч. Х. Ооржак бистиң редакцияга мынчаар дыңнаткан:

— Районда 10 хойжу бригада, 3 сүт-бараан фермазы ол чарышка киржип турар. Кышкы үеде мал продуктуларын кудуллапас, кыштаглаашкынны чедиишкинниг чорудуп, маадың чаш төлүн бүрүн менди алыр талазы-биле олар бедиткен хүлээлгелерин алгаш, ону боттандырып киришкен.

Районга чарыштың эгелекчилериниң бирээзи «Коммунизмче орук» колхозтуң Кужур-Чыраа сүт-бараан фермазы болган. Ол ферма бир инекке сүт саалдазын артken чылдыындан дыка көвүдедирин, төрүүр түс инекке опааштыр 90 бызааны камгалап алырын хүлээлгезинде айыткан.

«Торгалыг» совхозтуң Кара-Талда хойжу бригадазының салган сорулгалары солун. Ында хойжулар бүгү малын бүрүн менди чыл ажырар, төрүүр түс хойга опааштыр 90 хураганны доруктурар, бир хойдан-на 2 кг 800 грамм дүктү кыргып, хой бүргүзүн 41 кг, хураганны 21 кг дириг денгилиг кылдыр семиртирин, тарын боозадылганы, чүүлданы, кыргылданы «йшаанда бедик деннелге арттирерин хүлээнип алган. Совхозтуң мурнакчы хойжуларының түс-түзүнде алган хүлээлгелери оон-даа бедик. Тумат Оссур-оол, Доңгак Байыр, Түлүп Калзын-оол олар төрүүр түс хойга опааштыр 100—105 чедир хураганны менди доруктурар, бир башка опааштыр 2,8—3 кг дүктү кыргыыр деп сорулганы салган.

Механизаторлар чаңгыс болгаш хой чылдыг сигеннерниң тарылгазын калбартып турган. 450 га черни сүттарып, даштыг, чадан үнүштүг черлерни аштап арылаарын хүлээлгезинде айтып, малчыннарга боттуг дузаны көргүзер сорулганы салган.

Эш Ооржак беседазынга оон ынай кыштаглаашкында бергелер турза-даа, өвүржүлер ону ажып эртериниң дарый хемчелерин ап турарын чугаалаан.

Бистиң корр.

БАЙДАЛ ЭКИ

Кара-Чыраанның ажыл-ишчилери чаа ажыл-агый чылын чедиишкинниг уткаанар. Олар «күрүнеге 1570 центнер сүт садар чыл планын он айлар дургузунда-ла 1630 центнер кылдыр ажыр күүсеткеш, оон бээр чаа чылдың үлүүнче киришкен турган. Бо чурагайлар ол фермада социалистиг чарыштың эки организастатынганын, ында кижи бүргүзүнүң шудургу ажылын хереченип турар.

Ферманың планныг опаалдаларын күүседиринге бүгү коллектив идепкейлиг киржип турар. Ылаңгыя Ондар Каракыс, Ондар Семис-Кара, Доңгак Ылдык, Ондар Борбаанак, Монгуш Чылбак болгаш өскедаа саанчыларның бир инекке опааштыр сагган сүдү мурнуку чылдарныңдан алаан көвүдээн. Саанчылар бо чылын оон-даа хөйнү саап алырын шиитпирлээннер.

Кыштың аң соок үезин келген. Бо хүннерде фермада 350 инектиң барык-на деп кезиин азыралза тургускан.

«1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалы-биле танышкаш, кижи бүргүзү социалистиг хүлээлгезин эдерген. Оон түңнелинде кара-чыраажылар Ишкин салбырда Ак-Тал сүт-бараан фермазын чарышка кыйгырган. Амдыызында ийи ферманың кайызында-даа байдал эки.

О. ДОРЖУ,
«Сүт-Хөл» совхоз.

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чыл планын күүсеткенининг түңнели

(1973 чылдың январь 1-де медээ, хуу-биле)

Районнар	Сүт	Зът	Дүн
Бай-Тайга	104,2	98,9	102,2
Мөңгүн-Тайга	—	99,4	95,8
Барыын-Хемчик	92,2	95,7	97,6
Өвүр	111,4	100,1	97,1
Чөөн-Хемчик	101,9	100,0	100,7
Улуг-Хем	101,3	102,4	98,6
Таңды	102,5	102,1	100,3
Бии-Хем	114,3	103,2	96,0
Тоджу	157,3	100,2	100,8
Каа-Хем	109,2	107,9	105,7
Тес-Хем	100,7	83,8	76,7
Эрзин	101,3	100,1	77,0
Кызыл хоорай Соведи	106,1	123,1	105,7
Республика ниитизи-биле 1972 чылдың январь 1-де турганы	105,4	101,9	96,3
	107,1	109,2	98,3

Дүн садарының планы хүлээлгени нады алырга четпес, а допгаттынган күрүнө планы күүсеттинген.

Колхозчуларның соруктуг ижи

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң хөө Ээрбекте одарлап турар. Бүгү хойну дөрт хойжу бригадага үзе тургускан. Амдыызында ол бригадаларның хойлары хүр менди.

Малды кыштан хүр менди ажырып алыр төлээде, кажаа-хораанны болгаш малчыннарның чурттаар бажың-балгалын баш бурунгаар ыяк септеп, чылыглап алыры эргежок чугула дээрзин малчын бүрүзү билир. Ээрбек участогунда хойларның күш-денгели арбайн, хүр турарынга аш Михаил Баргополовтуң удуртканы септекчилер звенозунуң ачы-хавыяазы улуг. Бо звено хойжу бригадаларның бүгү-ле кыштагларында кылза чогуур септелге ажылдарын эрткен чылдың ноябрь 30-ге чедир бүрүн доозкан. Звеноның түдугжуларынга малчыннар өөрүп четтиргенин илередип турарлар.

Ам хойжуларның аразында социалистиг чарыш калбарган. Оларның кижи бүрүзү кыштан чаңгыс баш-даа мал өскүнмес, чаш төлүү бүрүн камгалап алыр сорулганы болупун мурнунда салып алган, чаа чылда чүткүлдүг, соруктуг киришкинниг ажылдап турарлар.

М. БЮРБЮ.

Баштайгы хураганнар

Мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының хойжу бригадазының малчынтөлүн менди алыр дээш хемчеглерни ап турар.

нары идепкейлиг киржип, хойну кыштан хүр ажырар, оон

Хой төрүп эгелээн, баштай төрээн 258 хойнуң хураганны оңча-менди доругуп турар. Коданнарда чаш хураганнарга болгаш хойларга чидиртир мал чеми, дуе, еүг четчир.

К. МААДЫ.

Мурнакчылар илерээн

Кызылдың туунбу заводунуң ажылчынары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары юбилейлиг чылга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен. Олар чылда 16 миллион туунбуну бүдүрер планныг тургаш, ону 18.758 муң чедиргеп. Заводтуң опаалгаан ажыр кылган туунбуундан бээрин бирээзинге-ле сээн өг-бүле чурттаар үш бажынны тудуп болур. Шак мындыг эки көргүзүгнү завод тургустуганындан бээр бир дугаарында чедип алган.

Коллективтиң бо чедиишкинин күшажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен, социалистиг чарышты дээштиг организастаан түңнелинде чедип алдынган.

Заводтуң бригадаларының аразында калбарган социалистиг чарыштың тинлекчилери Александр Макшановтуң, Александра Важенинаның удуртkан бригадалары болган. Оларга коллективтиң бирги шаңналыын тывысkан.

К. АЛЕКСЕЕВ.

Тиилекчилерни шаңнаан

Чөөн-Хемчикте кооператорлар аразында организастаан социалистиг чарыштың тиилекчилерин райпо баштаар чери шаңнаан.

Бирги черни Чадлана хоорайда ном магазинин (эргелекчизи М. Денисова) эзээн болгаш ол коллективке шилчинир Кызыл тукту, 50 рубльдиң шаңналыын тывысkан. Ийиги черде — Иймениң аш-чем бараанарының магазинин (садыгжылары А. Сат, С. Сат). Бо магазин шилчин чоруур ыяшелди база акша шаңналыын алган. Үшкү черде—Чадаана хоорайның № 3 аш-чем магазинин (садыгжылары М. Шоева, З. Зарицкая, Е. Попова) киргеп. Хүндүлел бижиктиг болгаш акша шаңналыын ол коллективке берген.

Ниитининң чеменнилге черинiң склад эргелекчизи Н. Баскакова, ном садыының эргелекчизи М. Денисова оларга совет садыгының болгаш ниитининң чеменнилге черинiң тергиинин деп атты тывысkан.

К. АРТАА.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

Казахстан

Чу-Сарысуйнуң оргулажының 2456 метр чер иштининден бойдус газының күүлүг фонтаны аттыгып үнген. Ол бир хонук иштинде бир миллион хире кубометр хемчеелдиг газты үндүрүп турар.

Оон келир үеге ажык-дузазы дыка улуг. Газтыг чердеп тура улетпүр төптери—Карагандага, Темиртауга, Чимкентке, Джамбулга чедир мырыңай ырак эвес. Оон аңгыда оон мурнуу талазында, дөрт ле үүс километр черде, Мурабек-Ташкент—Фрунзе—Алма-Ата хоорайлары таварааи республикалар аразының газ дамчыдар хоолайы база чыдып турар.

РСФСР

Омскиниң хову-шөлдеринге бо кыжын хар арай-ла чуга дүшкен. Ынчалза-даа чамдык шөлдерде чартык метр бедик хар чалдазы тыптып келгилээн. Ону Омскиге белеткеп кылган чаа херексел—тускай агрегат кылып турар. Ол чаңгыс-ла эрткеш, ийи херек бүдүрер — харны чыштыр бастышаан, ийи метр болгаш-ла чартык метр бедик, ыяк тырып каап харны арттырып каар. Шуурганнығ дувулээшкин безин ындыг харны чер кырындан ширбий шаап шыдавас.

Хар тырып, чалдаар ол чаа «УВС-9» дээр агрегат хары үзүн тос метр черинiң харын бөле шаап шыдаар. Мурнундагы хар бөлер машиналардан ылгалдыг чүүлү оон чүгле 10—15 сантиметр харны безин бөлүп, чалдап шыдаарында болур. Оонбиле кыш дургузунда шөлдериниң харын бир-үш удаа-ла бөлдүрүп, чалдаарга четчир болур. Ынчаар кылган шөлдерге чаын хөрөңче өл-шык хөй сиңип, суггартынар болгаш күзүн дүжүт база чаагай болур. Сибирьниң көдээ ажыл-агый эртемшинчилел институдунуң ажылдакчылары ону шенелде үезинде ылавылап тодаратkаннар.

Агрегаттың боду дыка бөдүүн. Трактор доора демирлерде кожуп каан калбак демирден кылган дөрт деспилерин сөөртүр. Аар болзун дээш оларда элезин үруп каан. Олар базып эртерге-ле хар дыка быжыг апаар. А оларның соонда чыпшыр каңнап каан демир «чалгыннар» кадыг харны чалдандыр бөле шаап каап чоруур. Ол бөдүүн болурга, ындыг агрегаттарны Омскиниң совхозтары болгаш колхозтары амгы үеде боттары-ла кылып ап турарлар.

Таджикистан

Таджикистанның суггаттыг делгем шөлдери чаптылган Вахш, Гиссар болгаш Куляб шынааларында хөвең тарыыр черлерни андарып эгелээн. Ол ажылды пин муң ажыг агрегаттар кылып турар. Черни олар аң кылын—40 см болгаш оон-даа ханы кылдыр чарып турар. Ширикти шуут андара октавышаан, хары үзүн ийи одуртну чарар тускай андазыннарны калбаа-биле ажыглап турар. Хөвеңчилер гектар санында-ла 300-тен 500 килограмм чедир суперфосфатты төп турар.

Бо чылын хөвеңге 230 муң ажыг гектар черни тускайлаар.

Армения

МВУ-6 дээр чаа хевирниң пирометр херекселин химия будурулгезинге, машина тудуушкунунга, энергетикага, радиотехниka болгаш электроника будурулгезинге, а ол ышкаш көдээ ажыл-агыйга-даа ыяка калбаа-биле ажыглап болур аргалыг. Европаның прибор кылыр заводу ындыг херекселдерни моөң-биле кылып эгелээн.

Армян эртемденнерниң чогаадып тургусканы ол херекселиэптиг болгаш идегелдиг болбушаан, янзы-бүрү механизмнериниң ажылдап турганының үезинде оларның температураын хемчээп, тазрыштырарынга ажыглаттынар. Ону агаар-бойдустуң кайдыг-даа байдалында ажыглап болур.

Молдавия

В. Худяковтуң бижээн сценарийин ёзугаар «Молдово-фильм» студиязының тырттырганы «Думчукка кёртип ал» деп чаа кино-чуруу Бессарабияның ажылчы чоннарының Совет эргелагырга дээш демиселиниң дугайын чугаалап турар. Режиссёрлар М. Израилев биле Н. Гибуңун тургусканы ол фильмниң кол-ла маадырлары чажыт ажылдап турар коммунистер.

Молдав кинематографистер боттарының ол чаа ажылын ССРЭ-ниң юбилейинге турасkаатkаннар.

Киргизия

Киргизияның мурнуу талазында Сары-Челек деп камгаалалдыг черниң тайга-сынныргa хүнүгүн-не, дан бажында, анчыным амыргазының үнү чангыланып үнер. Ынчалза-даа ол дириг амытаннарны өлүрер дээш эвес, а чемгерер дээш кыйгырып турары ол-дур.

Кижиниң ол медээзин дыннаап, күчүлүг зубрлар дораанна маңнап чедип кээр. Оларны Аскания-Новадан Киргизияда көжүрүп экkелген соонда тайга-сынның кадыг-дошкун агаар-бойдузунга эки тааржып чурттай берген болгаш өзүп ковудеп турар апарган.

Бо чылдың соок кыжы эгелеп, хар-чам үлгады бээрге, ол черде кижилериниң организастаан «столоваяларында» ам зубрлардан аңгыда тайганың сыныы болгаш элик-хүлбүзү, чердик хавааңар болгаш чээреннер-даа кээп амыраң чеменниң ап чоруп турардар.

(СЭТА).

ЭРЕСТИГ ЧОЛААЧЫЛАР

Эрткен юбилейлиг чылга тураскаатkан социалистиг чарышка дээре күш-ажылчы көргүзүглерин респотребсоюзтуң автотранспорт бүдүрүлгезин чедип ап, шаңнал, макталдыг-даа ап келген. Бо бүдүрүлгеде чолаачы эш Петровтуң удуртkан бригадазы көскү чедиишкиннерлиг болуп, чарышка биргн черни каш удаа алган.

Ол коллективке хөй чылдарда ажылдаан, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алган чолаачыларның бирээзи Вениамин Абрамович Игнатенко болду. Эш Игнатенко 1958 чылдан-на бо АТБ-де чолаачылап, аар чүүктерни ырак-узак черлерже чедирип, рейстерни үспейн келген. Бо чолаачы Тываның хоорайлар, суурларынга, машина чедер булуңнарынга шупту-зунга четkенин биске чугаалады.

Бедик чаагай машиназының, техниктиг ажаалдазын кылып тура, ол эрткен 1972 чылда күженишкинниг ажылдаанын дыңнаткаш, хоочун будурулгеде каш ниизы националдың кижилери-биле кадыг чаңгыс эптиг ажылдап келгенин, совет улустуң мөңге шайыралын бедик үнелеп, Тыва АССР-ни Улустарының шайыралы орден-биле шаңнаанын демдеглеп турду. Оон-биле кады чолаачылап келген, база-ла коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Алексей Петрович Копнов машиназының моторунуң канчаар ажылдап турарын дыңнаалап чоруй, оозун өжүре каапты. Ол чолаачы эштериниң чанынга чедип келгеш, далаш чок, бодаңы варан, мынча дей-дир:

— Бистиң аныяк республикавысты орден-биле шаңнаанны магаданчыгла-дыр, оолдар. Бедик шаңналга харын кылдыр чаа чылда эрткен чылдарныңындаа бедик социалистиг хүлээлгелерни алгаш, ону күүседир дээш, бүгү күжүвүстү мөөнүзэр ужуралуг бис.

— Хоочун өнүүн эш Копновтуң саналын детkип, чаа чылдың социалистиг хүлээлгелерин чугаалажып, ону бадылаарда, ол саналды кол өзек кылыры чугула—деп, бригадир эш Петров немеп кагды.

Делгем гаражтан ак-көк өнүүт автомобильдер хөөмейин сала каап, чүүктер сөөртүп чоруптар узун оруктарының эгезинче бузун бургурадып үнүптүлер.

Бо чуруктарда: респотребсоюзтуң АТБ-зинин чолаачылары Вениамин ИГНАТЕНКО (оң талада) биле Алексей КОПНОВ рейсче үнер мурнунда.

О. ОХЕМЧИКТИҢ,
фотозу.

КҮҮСЕЛДЕНИ ОРГАНИЗАСТААР, ХЫНААР

Советтер болгаш амыдырал

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң ажылын улам экижидер талазы-биле СЭКП ТК-ниң докталдары, район болгаш хоорай Советтериниң кол эргелериниң болгаш хүзээлгелериниң дугайында чазактың хөйлулары чер-чер Советтериниң амыдыралында чүгүлә болуушкун. Ону боттандырар дээш Барыын-Хемчик районуның чер-чер Советтери элээн ажылдарны кылган.

Чижээ, Ак-Довурак хоорай болгаш Кызыл-Мажалык суур бажы коданда Советтериниң күүскомнары сөңгүкчүларының чагыгаарын күүседир, депутаттарның чон мурнунга отчёттарын организастаарын идепкейжиткен. Район Советиниң 75 депутады, Аксы-Барлык, Эрги-Барлык коданда, Кызыл-Мажалык суур Советтериниң депутаттары барык шүүтү сөңгүкчүлер мурнунга отчёттарын берген. Ылаңгыя Кызыл-Мажалык суур Советиниң депутаттары Адывар Монгуш, Николай Дворков, Тамара Харченко, Галина Булгакова олар боттарының сөңгүкчүларының мурнунга 4-7 удаа отчёттарны берип, округтарга чорутқан ажылдарының дугайын таныштырган.

Эрги-Барлык коданда Советиниң күүскомунуң хуралдарынга ниитиниң малының кыштагаашкыны, колхозта тудуг ажылы, одаар ыяш белеткели, техника септелгези болган оске-даа чүгүлә айтырыгларны чугаалашкан. Бо күүском болдунуң ажылын квартал, чыл планын ёзугаар чорудуп келген, Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шинтпирлээрине Советтериниң ролиниң оскелиниң оске-даа чижектери хөй.

Районнуң чер-чер Советтериниң сессияларын Конституцияда айыткан хуусадга шалыныкын, сөңгүн байдалга эртирип, анда депутаттар чидиг санал-шүүлтүлерди-даа кылып турарлар.

Күүскомнарының организакчы ажылының чарызбас кезээ — ниитпирлер күүселдезин контрольдаары, хынаары болур. Бо ажылды ой-шаалга, организастыг чорудуп, докталмал боттандырары эки түнелеп бээр ужуруг. Ниитпирлерни хүлээп алган соон дарый оон күүселдезин боттандырары чүгүлә сорулга болур. Ындыг түрбүже, районнуң чер-чер Советтери бо ажылды кошкак чорудуп турарының эвээш эвес чижектерин айтып болур.

Чижээ, Хөнделең коданда Советиниң күүскому бодунуң хуралдарынга ниитиниң малының кыштагаашкыны, колхозта тудуг ажылы, одаар ыяш белеткели, техника септелгези болган оске-даа чүгүлә айтырыгларны чугаалашкан. Бо күүском бодунуң ажылын квартал, чыл планын ёзугаар чорудуп келген, Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын ниитпирлээрине Советтериниң ролиниң оскелиниң оске-даа чижектери хөй.

Районнуң чер-чер Советтериниң сессияларын Конституцияда айыткан хуусадга шалыныкын, сөңгүн байдалга эртирип, анда депутаттар чидиг санал-шүүлтүлерди-даа кылып турарлар.

Күүскомнарының организакчы ажылының чарызбас кезээ — ниитпирлер күүселдезин контрольдаары, хынаары болур. Бо ажылды ой-шаалга, организастыг чорудуп, докталмал боттандырары эки түнелеп бээр ужуруг. Ниитпирлерни хүлээп алган соон дарый оон күүселдезин боттандырары чүгүлә сорулга болур. Ындыг түрбүже, районнуң чер-чер Советтери бо ажылды кошкак чорудуп турарының эвээш эвес чижектерин айтып болур.

Эрги-Барлык коданда Советиниң күүском

Рязань областың тараажылары эрткен чылдың надыгберге агаар-бойдузунуң үезинде безин тараа белеткелиниң планын ажыр күүсеткен болгаш бо хүннерде келир күстүң дүжүдүнүң дугайында сагыш салып турарлар.

Ол черниң үрезии инспекциязының коллективи Рязань районнуң ажыл-агыйларынга идепкейлиг дузалап турар. Ам ол коллектив зң-не арыг болгаш үнүүчел шынарлыг үрезинь материалын тодарадыр амылдарны кылып турар.

Ол инспекция черинде лаборатериялың чаа дериг-хереңселдерин амыглап турар. Ооң дузазы-биле үрезиннер анализин шалыпкын кылып, күшашылдың будурукчүлүүн бедидип турар. Ол район элээн каш чыл улаштыр чүгле төргиин дээн шынарлыг үрезинии чаштырып келген.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче): улуг техник-лаборант В. Семенова болгаш лаборант Е. Володина олар суланың «Львовский-1026» дээр чазын чажар үрезинин шенеп тарып турлар.

Н. АКИМОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

НАЙЫРАЛ МИТИНГИЗИ

Лаостуң хосталган районнарының бирээзи болур Самнеадан СЭТА-ның корреспондентизи Б. БУБНОВТУҢ дамчытканы бөлза:

— Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганының 50 чылын акы-дүнма совет улус-биле кады улуг оорушкулуг демдеглеп тур бис — деп, Лаостуң патриотчу фронтузунуң Төп Комитединиң кежигүнү Сисан Сисана лаос-совет найыралдың массалыг митингизинге медеглээн.

ССРЭ-ниң тургустунганы төөгүдүг үжүрдүлүг болуушкун болган, ол дээрге Совет Эвилелиниң бүгү нациларының болгаш улус чоннарының политиктиг, экономиктиг база культурлуг амыдыралынга аажок улуг салдарын чедирген деп, ол болдунуп илеткелинге демдеглээн.

ССРЭ-ниң тургустунганының соонда эрткен 50 чыл дургузунда Совет Эвилелиниң улустары боттарының найыралын улам быжыглаан, ол чорук Совет Эвилелинге амгы үениң үлетпүрлүг, бедик механизастаттынган кодээ ажыл-агыйлыг, күчүлүг национал камгалалдыг, күчүлүг социалистиг улуг күрүне болур, культураның болгаш артемниң хөгжүлдезинге эң улуг чедишкиннерни чедип алыр арганы берген. Яңы-бүрү националдарның аразында найыралды быжыглаарының хөрээнге, кижини кижи молчүүр чорук узуткаттынган күрүнеени тургузарынга акы-дүнма совет улустуң чедип алган чедишкиннеринге лаос улус изиг байырны чедирип турар.

Ылаңгыя чоңу яңзы-бүрү националдардан тургустунган болгаш империализмге удур, национал хамаарышпас чорук дээш демиселди чорудуп турар ыңдыг чурттарга Совет Эвилелиниң дүржулгазы чырыткылачак үлегер-чижек болур деп, Сисан Сисана чугаалаан. Лаостуң Патриотчу фронтузунуң Төп Комитеди чурттуң яңзы-бүрү националдарының аразынга найыралды быжыглаарының улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп, ону төрээн чуртту хостап алырының болгаш лаос революциялың тинделээринии чайлаш чок негелделеринииң бирээзи кылдыр билип турар.

АКШ-тың агрессиязының түнелинде Лаоста тургустунган политиктиг болгаш дайын байдалын Сисан Сисана тодаргай чугаалаан. Лаос айтырыгны тайбың шинтпирээр сорулга-биле Вьентьянда чорудуп турар чугаалажышкыннарны будуллуруп каапгар дээр барыын үзелдиг болүдележишкинни ол шыңгыы шүгүмчүлээн.

— ЛПФ Төп Комитединиң удуртулгазы-биле база делегейниң социалистиг чурттарының болгаш тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустарының деткимче, дузаламчызын албыштаан, Лаостуң патриотчу күштери болгаш чоңу америк империализмге база ооң чалчаларынга ойтур шаамыкпазыны берип, национал камгаланымышкининиң хөрээ дээш демиселге улам улуг тинделгелерни чедип ап шыдаар дээрзинге бүзүрелдиг бис деп, Сисан Сисана медеглээн.

— ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылының байырлалын холбаштыр моортан, Лаостуң хостуг девискээринден, Лаостуң Патриотчу фронтузунуң Төп Комитединиң өмүнээзинден Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизынга, чазаанга болгаш улуузунга лаос улуска шынчы сеткилдиг деткимче, дузаламчызы дээш ханы өөрүп четтириишкинни илергейлеп, СЭКП-ниң удуртулгазы-биле коммунизм тургузуушкунунга чаа-чаа улуг чедишкиннерлиг болдурун акы-дүнма совет улуска күзел тур бис — деп, Сисан Сисана түнелинде онзалап демдеглээн.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга тураскаадкан массалыг митингилер Лаостуң хосталган районнарының дыка хөй можуларында болгаш үездилериинде бо хүннерде-даа база өртиш турар.

Протоколга ат салган

ПРАГА. (СЭТА). ЧССР биле Кубаның аразынга 1973 чылда барааннар солчур дугайында протоколга ийи тала Прагага ат салган. Чехословакия Кубага электростанцияларның, цемент заводтарының дериглерин, эмнер аймаан, спорт дериг-хереңселдерин, калбак хереглел барааннарын будуруп бээрии уламчылаар. Куба Чехословакияга бо чылын никель, чес, чигир барааннарын, таапкы болгаш таакпы кылыгларын, цитрус чимистерин, чимис - консервилерин бээр. Ийи чурттуң аразынга 1972 чылдаазындан бо чылын 17 хуу көвүдээр.

Кыйгырыгны деткээн

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАРП ТК болгаш МАР-ның Министрлер Чөвүлели уруглар-га дузалаар фонд тургузар дугайында Улан-Батор демир-оруунуң ажыл-ишчилериниң кыйгырыын деткиир деп шиитпир үндүрген. Социалистиг күш-амыл будурулгазы — Улан-Батор демир-оруунуң коллективи Уруглар камгалалының делегей хүнүнге (июнь 1) белетиел үезинде чылдың-на маңнаң баштайгы улуг-хүнүнде субботниктер эрттирер, оон кирер бүгү хөреңгини ол фондуга шилчидип берип турар деп санаалаан. Демир-оруукчуларның кыйгырыын МАР-ның партия, күрүне болгаш хөй-нийти организациялары үүлүдүг деп үнелээн, республиканың бүгү амыйчы чоңу малба-биле деткээн.

ЭКСПЕРТТЕР УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнам талазы-биле Париж чөвүлел хуралында ВДР биле. АКШ-тың эксперттери Париж чоогунда Шуазн-ле-Руа суурга ужурашкан. Ол ужаражышкынга ВДР-ниң төлээлерин ВДР-ниң даштыкы хереқтер министриниң орлакчызы Нгуен Ко Тхать, АКШ-тың төлээлерин — АКШ-тың күрүне секретарының дузалакчызының орлакчызы У. Салливен баштаан.

Париж чөвүлел хуралында ВДР-ниң төлээлериниң тускай чөвүлекчизи Ле Дык Тхо биле АКШ-тың президентизиниң национал айыыл чок чорук талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджериниң аразынга бүдүү чугаалажышкыннарны, ийи таланың экспертеринии-даа ужуражышкыннар кылырын 1972 чылдың декабрь 18-те ВДР-ниң бүгү девискээрин мөөңнеттинген күш-биле бомбалаарын Каттышкан Штаттар катап эгелээн соонда ара соксаткан.

Ле Дык Тхо биле Г. Киссинджерниң аразынга ужуражышкынны январь 8-те эртирер деп төлевилээн.

ВДР-ниң ажыл-ижи

ХАНОЙ. СЭТА-ның корр. А. Минеевтиң дамчытканы:

ВДР-ниң чоңу доктаамал дайынчы белеп байдал-биле чурттап, ажыддап турар. Донгань район Улуг Ханойнуң девискээринде туруп турар. Чаа чыл шагаазының мурнунда ийи-ле неделя дургузунда америк стратегиг ужар күүз ол черни чаңгыс эвес удаа күштүү-биле бомбалаан. Районнуң суурзарынга барык 3.000 бажыңнарны узуткаан азы үрегдээн, каш-каш үүс тайбың чурттакчылар өлген азы балыглаңган. Амгы үеде Донганьның баштаар черн, кодээ ажыл-агый кооперативтери болгаш үлетпүр черлерн ук черниң агаардан халдаашкынга удур камгалалын сайзырангайжыдар талазы-биле ажылды кошкатпайн турар. Немелде камгалал оңгарларын болгаш оңгуларны кылып турар. Ополченнер дайынчы туруштарны белеткеп турарлар. Бомбалаашкыннан үрегделге таварышкан черлериң амыдырал байдалын чогумчалыг 6 о ядурарының хемчеглерин олла районда ап чорудуп турар. Суурларның чурттакчылары АКШ-тың ужар күүлүнүң уржуктарын узуткаар дээш ботботтарынга дузалажып турар. Олар үрелген бажыңнарны септеп, чурттаар оран-сава чок арткан кижилерге түр казанактарны тудуп берип турар.

Камфа (Куангниңь можуда) хоорайның хөвең-саазын комбинадының коллективи бо хүннерде күженнишкинниг ажылдап турар. Кодээ черлерже көжүрген хоорайларның чоңун пөс-таазы-биле хандырарын экижидер дээш садыг четкизин дыка калбарткан.

Ж. Помпидунуң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциянның президентизи Жорж Помпиду Елисей ордузунга француз болгаш даштыкы чурттарның журналистери-биле ужурашкан. Анаа болган бесседага президент кижизи СЭКП ТК-ның Чиигизие секретары Л. И. Брежнев-биле ужуражыр, чугаалажыр дээш бодунуң Совет Эвилелиниге баар деп турарын чугаалаан. «Ол ужуражышкынга Европа болгаш ниити-делегей айтырыгларының талазы-биле саналдарны, Франция биле Совет Эвилелиниң аразында ийи талалыг харылзааларны-даа чугаалажыр соруулгалыг» деп, Ж. Помпиду чугаалаан. Кижилер чаагай күзел-бодалдыг ужуражыр болза, дүшкүүрлүг байдалды чавырыддырарының хөрээнге болгаш дем каттыштырып ажылдаарынга бараан болуур деп, президент медеглээн. СЭКП ТК-ның Чиигизие секретары Л. П. Брежнев-биле ужурашкаш эрттирер ол бесседалар бүгү Европа чурттарынга чугаа чок сонуургачыг ужур-дузалыг болур деп, Помпиду чугаалаан.

Агрессорларның үүлгедиглери

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк империалистериниң Вьетнамда кемнер херек үүлгедиглерни истеп-хынаар комиссия парлалга төлээлериниң конференциязын эрттирген. Анаа даштыкы чурттарның Ханойда журналистери 1972 чылдың декабрь 18-тен 29-ка чедир үениң дургузунда республиканың хоорайларынга болгаш суурларынга АКШ-тың ужар күүлүнүң үргедекчи халдаашкыннар кылганының түнелдери-биле танышкан. Америк шериг командылалы ол үенин дургузунда ВДР-ниң девискээринге согуушкун таварыштырар дээш ынаар стратегтиг бомбалакчы 140 «В-52», чалгынарының туружун өскертип ужар, ыдыкчы-бомбалакчы 30 «Ф-111» самолёттарын болгаш Таиландының, Мурнуу Вьетнамның, Гуам ортулуктуң аэродромнарында, Тонкин мугулдурда америк 7 дугаар флоттуң авианосецтеринде турумчаан, еске-даа будуштүт 700 хире самолёдун чоруткан. Олар ВДР-ниң найысылалы Ханойже, хоорайпорт Хайфонче, үлетпүр төп-терге Тхайнгуен, Вьетчи хоорайларже, ВДР-ниң хөй-хөй можу суурларынче 100.000 ажыг тонна бомба октаан.

Кол согуушкунну республиканың ең улуг хоорайларынга—Ханой биле Хайфонга таварыштырган. Ол халдаашкыннарга үүс ажыг самолёт киришкен турган. «В-52» «ужар шивээлер» чүгле найысылалга безин дүненің-не 75 хире халдаашкынны кылып турган.

Пентагон чүгле шериг объектилерин бомбалап турар бис деп медеглел кылып турар хиреде-ле, ыяш ажыл-агыйының Ханой техникуму, Хайфонның медицина үүлишкези, Ханойнуң планнаашкын-экономика, политехника институттары чижектиг үүс-үүс школалар, еске-даа өөредилге черлери бомбалаашкыннарга таварышкан. Америк бомбалар үүс-үүс уруглар садтарын, яслилерин, хөй-хөй эмнелге черлерин үрөөн.

Журналистерге Ханойнуң Батьмай дээш эмнелге черининг директору профессор До Зоан Дай чүве чугаалаан. Ажыддан турарым эмнелге черин «В-52» самолёттарының бомбалары чер кырындан арылдыр үреп кааткан деп, профессор чугаалаан.

Фидель Кастронуң чугаазы

ГАВАНА. (СЭТА). «Куба биле ССРЭ-ни холбаштырып турар харылзаалар ийи чурттуң аразында революстут харылзааларның, шынап-ла революстут болгаш интернационалчы харылзааларның үлегер-чижээ боон, төөгүге кирер» — деп, Кубаның КП ТК-ының Бирги секретары, Революстут чазаанның Премьер-Министри Фидель Кастро медеглээн. Ф. Кастро ССРЭ биле Кубаның аразынга дем каттыштырып ажылдаарын казбартыр дугайында Москвага чоокта чаа ат салган дугуржулгаларның дугайында национал радио, телевиденнени дамчыштыр дыңнадыг кылган.

Ол дугуржулгаларны Фидель Кастро онза чугула дээш, Кубага Совет Эвилелиниң ёзулуг акы-дүнма болгаш чаагай сеткилдиг дузаламчы көргүзүп турарын демдеглээн. Үк дугуржулгалар Совет Эвилели биле Кубаның экономиктиг, эртем-техниктиг кады ажылдажылгазының чаа-чаа сорулгаларын, хевирлерин айыткан деп, Ф. Кастро чугаалаан. Фидель Кастро ол чаа дугуржулгаларның Кубага ажыктыын демдеглээш, оларны чарарын совет удуртунчуларның санаалаанын, Кубаның онза байдалдарын оларның барымдаалап, ооң экономиказын көдүрериниг таваржып турар бергелерни билип келгенин демдеглээн.

Куба Республиканың үлетпүрүнүң, транспортунуң, кодээ ажыл-агый будурулгазының хөй-хөй кол адырларын көжүдеринге Совет Эвилелиниң дуза чедирерин ол дугуржулгаларда айыткынын чугаалаан. Куба Республиканың тыңсыр совет чөвүлелерин ажыглаарын болгаш улам улгаттырарын, бот-бодунга бараанар бержирин, оларның төлевир санажылгаларын база дутурушкан.

Совет Эвилелиниң дузаламчы ап турган, экономикажо салыр күжениишкинелериниста боттарывыс улгаттырар ужурлуг бис деп, Ф. Кастро медеглээн. 1970 чылдың дооспуп турган үезинден бээр чурттуң экономиказының ажылчорудулгазын экижидер хемчеглер алдынын келген деп, Кастро демдеглээн. Күш-ажылды организастаарын болгаш удуртулганы сайзырангайжыдарынга тодаргай чедишкиннерлиг болгаш бис. Ындыг болза-даа аңаа сагыш ооружгадып болбас. Будурулгенің ажыктыы дээш, камналга, хумагалыг болуру дээш, ажыл-агыйжы үчёт дээш, ажылчы чоңнуң социалистиг медерелин бедидери дээш демиселивисти улам күштедирер ужурлуг бис деп, Ф. Кастро айыткан.

Чардынган дугуржулгалар бистиң улузувусту сорук кижирер дугуржулгалар болган, олар ажыл-ижиниске ндит болур деп, Ф. Кастро чугаалаан.

Империалистиг күрүнелер биле үшкү делегейниң хөгжүп орар чурттарының аразында харылзааларны алгаш көөрге, бистиң чаргап ол дугуржулгаларывыстың ужур-дузазы улам тодаргай билдинер. Бедик сайзырангай капиталистиг чурттарга эмге-хаяжок өре-ширезин,—боттарынга таварыжып турар берге айтырыгларны кошкак хөгжүдүлиг чурттар шиитпирлеп чадап турарын, оларның улуг төлевирлиг кыдыр алыр кыска хуусалыг чөвүлелери оларны бергедээшкиннерге таварыштырып турарын база демдеглээн. Кубаның Совет Эвилели-биле чаа-чаа чаргап дугуржулгалары дег дугуржулгалар хөгжүп орар чурттарның хамык айтырыгларын шиитпирээринге идепкейлиг хевирн болган турар ийик деп, Ф. Кастро чугаалаан.

Пентагоннуң минниишкини

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Бодунуң хемчеглинниң талазы-биле чүге-даа дединээр аргажок сөөлгү бомбалаашкыннарның үезинде ВДР-ниң найысылалының хамаатыгудулгарын, оон-биле кады Ханойнуң эң улуг Батьмай дээр эмнелгезин болгаш аэропортту база согуушкунга таварыштырган дээрзин Пентагон ажыы-биле мининп медеглээн. Парлалга конференциязынга чүве чугаалап турган, Пентагоннуң төлээлекчизи Фридхейм «оңу бодап көөрге, аэропорт болгаш эмнелге черинге-даа үреникшкиннер болгулаан чадавас» деп чугаалаан. Бомбалаашкыннар үезинде хамаатыы чондан, оон иштинде эмнелгенин ажылдакчыларының аразындан өөлген кижилер туруп база чадавас» деп Фридхейм минниш чугаалаан.

Пентагоннуң төлээлекчизи «чамдык үелерде шериг эвес тудугларны үргедээр туруп база болур» деп медеглээш, шериг эргече-чагыргалары келир үеде ындыг үүлгединишкинни болдурбазының хемчеглерин алыр дивейн турарын чугаалаан. Агаардан чазыг чок танып ап болур хамаатыг тудугдар кырынче бомбалаар октаан самолёттарының экипажтарынга кандыг-даа хемчег онаавас дээрзин Фридхейм база айыткан.

ЧААРТЫНГАН БАШКИРИЯ

Башкир АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Ф. СУЛТАНОВ-биле беседа

Уфада, Белая (башкирлер ону Агидель деп адаар) хеминиң кадыр эриниинің кырында башкир болгаш орус улустуң найыралынга тураскаал бар. Бөгүнгү Башкирияның эрткен оруу чогум-на оон эгелээр.

Республика Европа биле Азияның «тудушкан» черинде турар, ооң девискээринде үш муң ажыг байлактыг черлер бар. Ол хире хөй байлактыг чурт Октябрьның социалистиг революциязынга чедир эң-не ядыы-түрегги турган.

Башкир АССР-ни тургузар дугайында документиге Владимир Ильич Ленин 1919 чылдың мартта ат салган. Бөгүнгү Башкирия — генналдыг ленинчи национал политиканың кайгамчыктыг херечизи боон турар. Республика бедик хөгжүдөлиг индустриялыг болгаш механизастаттынган кодээ ажыл-агыйлыг болу берген.

Башкир АССР-ни организастаан үеден бээр ооң үлетпүр продукциязының хемчээли 1500-тен ажыг катап өскен! Ам ында химияның, машина тудуушкунуун, металлургияның, станок тудуунуң, ыяш болбазырадылгазының, чиик болгаш аъшчем үлетпүрүнүң будурулгелери ажылдап турар. Башкир АССР-ниң девискээринде электри станциялары хаанныг Россияның турган бүгү станциялардан алды катап хөй электри энергиязын берип турар.

Бөгүн республика хонукта нефть тывар талазы-биле чуртта үшкү черде. Дөртен чыл мурнунда Ишимбаево суурнуң чанындан «кара алдынның» баштайгы фонтаны аттынып үнген. Оон бээрле нефть болгаш газ-биле байлактыг 130 ажыг черлерни ажыктаан болгаш 670 миллион тонна нефтини, 35 миллион кубометр газты казып тыпкан.

Башкирияга нефть-биле байлак черлерни ажыктаны республиканың индустриязының тургустунарынга болгаш ооң адырларының тыптырынга улуг идиглиг болган. Ында чуртта эң улуг дээн нефть болгаш газ үлетпүрлери тургустунган. Бо байлактарны бүгү эвилелдешкен республикаларже чорудуп, даштыкы үжен күрүнелерже үндүрүп турар.

ССРЭ-ниң нефть болбаазырадыр болгаш нефть-химия үлетпүрүнүң министерствозунуң бүгү заводтарының будурул үндүрүп турар минералдыг чемнишидилгелериниң барык чартык кезиин, бутиль спиртиниң 60 хуузун, полистирольдуң барык 40 хуузун, күгүрүнүң болгаш полиэтиленниң 70 хуузун бистиң республиканың будурулге черлери берип турар.

Бистиң чартык чүс чыл дургузунда чедип айган бүгү чүүлдериивис-ле ССР Эвилелиниң улустарының кады кылган ажылжининг түнели-дир. Ол эвес болза Башкирияны ол хире кыска хуусаа иштинде чуртту эң мурнакчы, индустриалдыг районнарының бирээзи кылдыр канчап черле хөгжүдүп шыдаар боор.

Коммунистиг партияга сырый каттыштырган бистиң чуртту улустарының кайгамчыктыг амыдыралчы күжүн Советтиг Башкирияның бүгү төөгүзүнде үргүлчү көрүп келген бис. Республиканың байлактарының бирээзи — нефтини оруу эртемденнер шинчилеп тыпкан. Бакунуи, Грозныйның, Краснодонның специалистери баштайгы будурулге черлерни тургузарынга кээп дузалашканнар.

Башкир нефтижилериниң үргүлчү харызашпайн турар ыңдыг экономиктиг районну чуртта чок деп болур. Барыын Сибирьден болгаш Татарыядан нефть, Узбекистандан газ кээп турар. А бистиң заводтарывыстан нефть болбаазырадыышкынның продуктулары чуртту хөй-хөй районнарынче база чоруп турар. Улуг Октябрьның 55 чыл оюнун будурулгеде Калтасы-Камбарка аразының нефть дамчыдар хоолайын салып дооскан. Оон-биле кожавыста Удмурт АССР-ниң нефть продуктуларын дамчыдар.

Башкирияның ажыл-ишчилери партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдырапда чедишкиннинг боттандырып турар. Беш чыл планында үлетпүр будурулгезинің хемчээлин будун-чартык катап улгаттырарын көрген. Ол сорулгага күрүне эрткен беш чылдыынан 1,4 катап хөй рубльди тускайлаан. Энергетика болгаш химия үлетпүрү дыка шапкын хөгжүп турар.

Республикага ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын төлептиг уткууру дээш социалистиг чарыш кылбарган турган. Ооң түнелинде 70 миллион рубльдиң продукциязын планнан дашкаар будурул үндүрген болгаш чаа-чаа будурулгелерни ажыглалга киргилээн.

Эрткен чылын Учалининң руда арыглаар комбинадының ийиги ээлчээ ажылдап эгелээн, ынчангаш ол ам Уралда ыңдыг ең улуг будурулге чери болу берген. Ол ышкаш Башкирияның биохимиктиг комбинады, Мелеузовтуң химия заводу, Учалининң картон-саазын фабриказы, Благовещенскиниң белок-витамин заводу база туттунуп турар.

Бистиң мотор кылыкчыларывыс «Москвич» автомобильдериниң моторларын будурул үндүрүп турар. Уфада кылдыын турар комплекс ажыглалга киргерге олар чыда-ла үүс-үүс муң ыңдыг моторларны кылып шыдаар апаар.

Республиканың кодээ ажыл-агыйы базала дыка хөгжөөн, ону бедик агротехниктиг деңнелде чорудуп турар. Эрткен чылдың эгезинге чедир республикага 78 муң ажыг трактор, тараа ажаан алыр 16 муң ажыг комбайн болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа хөй техниказы санаттынып турган.

Башкирияның кодээ ажыл-агый продукциязын будурул үндүрер талазы-биле Россия Федерациязында кол черни эөлеп турар черлериң бирээзи. Чижээ, эрткен беш чылда республиканың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге 9 миллион 986 муң тонна тараны саткан. А планда көрдүгеени 6 миллион 400 муң тонна турган болгай. Агаар-бойдузу таарымча чок эрткен чылын безин башкир тараажылар Төрээн чуртту шыгжамырынга 1 миллион тонна хире тергиин шынарлыг тараапы урганнар.

Башкирияда 60 националдарның төлээлекчилери чаңгыс аай өг-бүле боон чуртап турар. Яңзы-бүрү националдыг киижилерниң аразынга харылзажырыгга орус дыл улуг рольду ойнап турар. Совет эргече-чагырганың чылдарында башкир национал литературулуг дыл тывылгаш, улам хөгжөөн.

Амгы үеде Башкирияның опера болгаш балет театры, башкир академиктиг шин театры, башкир филармония дээн сөстерии улус эскет чок адап, чугаалап турар апарганнар. Башкирияның улустуң шүдүкчүлери Мажит Гафураның, Рашит Нигматинің, Сайфи Кудаштың болгаш Мустай Каримниң чогаалдары делегейниң хөй-хөй дылдарынче очулдуртунган. Республикада эртем-шинчилелдиң 40 албан черлери, Эртемнер академиязының филиалы туруп турар. А бежен-не чыл мурнунда бижик үжүглештер башкирлерни салаа базып санап каап болур турган-на болгай.

Башкирияның ажылчы чоннары хостуг болгаш аас-кежиктиг амыдырал дугайында мурнундагы салгалдарының күзел-соруун күүседиринге киржип, чырыткылыг үеде чурттаар аас-кежинниге мынчаар таварышканнар.

(СЭТА).

Тиилелгениң үжен чылынга

Политиктиг литература парлаар чер «Улуг шылгалда» деп номну белеткеп эгелээн. Ол 40 парлаар амалыг номну совет улустуң болгаш ооң Чепсектиг Күштериниң Аза-чурттуң Улуг дайынынга чедип алган төөгүлүг тиилелгезиниң 30 чылыйга холбаштыр парлаар деп белеткеп турар.

Ооң тургускан редактору И. М. Данишевский мынча хөөн:

— «Улуг шылгалда» деп бир томнуг ном дээрге. Аза-чурттуң дайынынга бистиң хөй националдыг улузувустуң демиселин тодаргай көргүскен, каастаалгалыг ном болур.

Ол номга совет киижилериң тыылга маадырлыг күш-ажылын база көргүзер ужурлуг бис деп ооң тургузукчу-редактору демдеглээн. Совет улустуң улуг тиилелгезиниң дугайында төөгүнүң хажыдыкчыларының чулчуруушкуннарын буруузаткан чүүлдерден үзүндүлер ол чыындыга база кирер.

Хоочун фронтучулар, үлетпүрнүң, транспорттуң, кодээ ажыл-агыйның ажылдакчылары, совет киижилериң аларлыы-биле тудуп эртекеи 1941—1945 чылларда улуг шылгалда дугайын келир үениң салгакчыларынга арттырарын кым-на күзеп турар болгур, ол киижилер бо номну тургузарынга идепкейлиг киржириинге ооң редакторлары идеген турар.

«Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» Ленинчи шаңналдың лауреады, сураглыг дани чурукчу Херлуф Бидструп Швецияның пайысылалы Стокгольмга чораан. СЭТА-ның корреспондентизи-биле чугаалашкаш, ол мынча дээн:

— Мында чаа алдан харлазымаа-даа, пенсиялаарым черле болавадым. Даниянның коммунистиг «Ланд ог фольк» солуну-биле дем каттыштырып ажылдавышаан мен. Чаа-чаа шоодулгуг чуруктарым, чурумалдарым, амыдырал-чурттаганы чуруп тургаш көргүскен, биче-биче новеллаларым хамыкты мурнай ол солунга парлаттымып үнер, аңаа совет кижилер база ынак апарган. Өөнүктеримниң номнарынга иллюстралга болур чуруктар чуруп бөөрии үргүлчүдеп тур мен.

Даниянның Компартиязының «Тиден» дээр парлалга чери 50 чыл дургузунда чуруп келген чуруктарымның чыынды номун мында чаа парлап үндүрүү. Номчукчулар оон ужурун билир боор деп бодай-дыр мен. Шынап-ла чажымдан тура чуруктар чуруп эгелээн кижи болгай мен.

Хөй-хөй совет өөнүктеримге СЭТА-ның фотохрониказын дамчыштыр байыр чедирдим — деп, Херлуф түнелинде чугаалаан.

ЧУРУКТА: ХЕРЛУФ БИДСТРУП Стокгольмга болган чыгаалга киришкеннериниң аразында. М. КОСЕВТИҢ фотозу (СЭТА-ның фотохрониказы).

ӨӨРҮШКҮНҮҢ ЫРЫ

Ады-дуңма төрел чонуң чежел даазе,
Адал, санаа тодарадыр үе хой-дүр:
Айде бедик кедүрүлгеш, аргий үжүп
Айтып берейн, оортан коскү: СССРэм бо.
Чүртүм улуг, чонум хей сөөк, чүрээ чаңгыс.
Шуптузу-ла төлеңгиржим, ады-дуңмам,
Улустарның чаңгыс эвин кадпан бергеш
Улуг Ленин шупузустуң тутувус ол.
Орус, тыва йби дылда ырлап тур мен.
Оннап, солуп йби хөлдап бижип тур мен.
Чүгеен ажыг чараш дылдар чечектелгин
Чүм-не дыннап, кадыг-ла ырлап ханың чор мен.
Делегейже хөглүг ырлар өткүт ужар
Делгем улуг ССРЭ-ниң хеймер кызы —
Ленин орден кавалери Тывам оглу
Идегелим, оорушкум ырлап чор мен.

Степан САРЫГ-ООЛ.

АҢЧЫЛАР

Хадыларлыг аърга-биле
«Газик» оожум чүглүп
чорааш.
Адар боозун халдеп тутка
Аңчылар оон харап чорааш.
Уктуг-дөстүг аңчылардан
Узуп чүгаа төнер эвес.
Кажан, кана, кандыг аңны
Канчаар боолаан төөгү-де
хөй.
— Хайыракан, нокай
дээштин
Кандыг аңны атнадым дээр,
Карабинам чаңгыс «тог»
дээр —
Казбаш барып дүжерлер —
деп.
Чооду аңчы эштериже
Чергээр хөөреп чораан
ыргып.
Кайы баштай көрүп
каапчык,
Хады доорзу хөлегедеп
Элик биле хулбус шйи
Эдериштир үнүп келгеп..
Чолаачызы тура дүшкеп.
Чооду аңчы чожуй бергеп.
— Ол-ла болгай согажа-
дээш.
Оюн аңчы хөлзеп үнгеп.
Аңчыларның бирээзинин
Аскы безин хаашпастаан.
Кайгамчык ол аңнар
кайгаам.
Карактары чылчырыктаан.

Чооду аңчы шала тыртым,
Чөвээп мынаш чугаалап-тыр:
— Карабинам багай чүве,
Харалааның дээр эвес,
Карак база сыгыр болгаш
Хараал безин көөр эвес,
Сээң боон-даа тулган джигир,
Сен-не ону болгаш көрем.
Оюн хөөн чок боозун алгаш,
Олдуунган дүжүп келгеп.
Эптиг черни шилип алгаш
Эликтерже шыгай бээрге,
Кайгамчыктыг дириг-чүрүк
Хараалында костүп келгеп:
Элик биле хулбус шйи
Эргеленчин турар болгаш.
Төрээн бойдус хайыразы
Төрүп, өзүп чорзуп ынай,
Чаңгыс дайнам согажа дээш
Чараш-каастыг шаажылаар
бе.
Одагланган оорушке
Оюн хөглүг чедип келгеп.
Өөрү ону чемелээрден
Өөрүшкүлүг үтүүп алгаш,
Ояча хайыы болган-дыр
дээш
Олар ынчаң хомудаваан.
Магазинден алган эъдин
Маажым сеткил,
шиштевишаан,
Ужуралдар төөгүлерин
Улай тоолдап киришкеннер.

Екатерина ТАНОВА.

ЧАШТАРНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Республиканың Политехтиг чырыкчыларының бөлүгүнде Кызыл хоорайның школачыларының арткан чылды үдеп, чаа чылды утпуп, ойнап хөглээри ам-даа уругланчүлеп турар. Чырыдыышкың бажыңында каас, чараш хевин кедип, сылдыгталган оттар хынаан ёлканы долгандыр ойнаан чаштарны Соон-Ирей, Харжыгаш башкаан арга-хынының ачылгаштары утпуп ап, уран болгаш тыныгыш ырыы ырлап, чүгаалап чүгаалап, катык-хөтөлдө улаштырып-ла турду.

Чаа чыл баймралының бичии киржикчилери—уругларның кеткен хеви база ышкы-бүрү болгаш төөлүүр. Бичии койгувактар, диничигештер, двигашкен-оолдар кылдыр кеттингеп. Ынчангаш оларны кижи белен танывас-тыр. Чоон үнүүт адыг ирей база-ла ышда калгын чорун турар.

Уянгачыг чаштарның ойнаа, хөглеп, танцылаа турарының үезин чуруукка тыртырын чорун турар:

Соон-Ирей даалдап келди
Солун белек чүүктеп келди...

дээр ырыны чартылеткен чиите үшеринде-даа дыннадым. Школа-интернаттың бичии артистери, кирикчилери чаңгыс дугуйлуг тергелерлиг халдыг келгеш, шинжилгеттеги долгандыр хостуг, шөлзөп пай-дедир маңнаттыг. Оларның аккробаттары улаштыр ойнаа кирди. «Чүстери чөв», энтег, ээлгер талантылыгларының онзагарында адыын чоскаалыкпынары диниттелгеп.

Маңаа болган онзагарының чежезин бижип, мактап хавар.

Залдың елвадайларынга школачыларывыс олурупталга хөлбеч негаан шыктың ышкы-бүрү чечектери дег-дир. Зал каралгызаан дорааш «Ваня база Бурая дээр адыг, хоочум лесник болгаш ыйбилиг дугуйында» шинии режиссёр З. Сааның удуртулгазы-биле аныяк коруүчүлер театрының ойнакчылары коргускеп.

ЧУРУКТАРДА: Соон-Ирей биле Харжыгаш. Чашында чуруктарда школа-интернаттың киргичилери болгаш бичии ойнакчыларының ырлажып турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ТЕАТРНЫҢ ХООЧУННАРЫ

ТЫВА ТЕАТРГА 20 АЖЫГ ЧЫЛДА

1968 чылдың чазынында «Восток» кинотеатрга Иркутск киностудиязының үндүргени киножурнал болган. Ол журналда Тываның хөгжүм-шинн театрының кол режиссёруу, РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Иван Степанович Забродинниң 60 хар харлаанын көргускен. Кино соонда зал чырып дээри билек, көрүкчүлер адын часкап эгелээн. Чүге дээрге ол залга Иван Степанович бода олурган. Чонуң үндүткелин чаалап алган, хой-хой шилерин тыва театрның сценазынга туругскан режиссёруун дугайында кыска чугаазы эгелээлиер.

Совет театр уран чүүлүнүң шылгарактай режиссёру С. Эйзенштейнниң өөренижинан — И. С. Забродин бодунуң чогаадыкчы мергежилиинин эң-не эки 20 ажыг чылдарын аныяк Тыва республиканың уран чүүлүнүң хөгжүдезинге бараалгаткан. Оон аңгыда ол—Даг-Алтайның шин театрының үндезилекчизи. 1936 чылда Ойротка (амгы Горно-Алтайск хоорай) тускай театр студиязын ол үндезилеп тур-

гускан. Иван Степановичиниң студиязынга 25 оолдар, кыстар өөренип турган. Алдардан келген аныктарга театр талазы-биле эң-не эге билгилерин өөредириинден аңтыда, оларны культурлуг аажы-чанга кижилидер талазы-биле улуг ажыдарны режиссёрбашкы чоруткан. Дөрт чыл артыкенде ук студия Ойротгун шин театры апаргап. Аныяк коллектив М. Горькийниң «Васса Железнова», К. Тревеевтиң «Любовь Яровая» болган баштайгы алтай шин — П. Кучиякның «Чейнеш» деп шинзин И. Забродинниң туругскаными чон бедин-биле үнелээн. Эң ылаптыя «Чейнеште» Москвага барып ойнаар эргеин оскар алган болгаш ол шининиң бедик деңнелге тургустуганының дугайында Б. Капрский «Театр» журналга бижээн. Даг-Алтай автономнуг областка театр уран чүүлүн үнделеп хөгжүдер талазы-биле ачы-хавыяазы дээш, 1947 чылда И. С. Забродинни Күш-ажылдың Кызыл тук орденибиле шаңнавышаан, РСФСР-ниң алдарлыг артизи деп бе-

дик атты тывыскан.

1950 чылда Иван Степанович тыва театрның кол режиссёрунга ажылдап чедип келген. Айаа тыва кижилерниң ажы-чанын, чаңчылдарын биилингир, чоок, алтайлар-биле дөмейлешкек болган. Чаа келген режиссёр баштай М. Горькийниң «Васса Железнованы», А. Корнейчуктуң «Макар Дубраваның» тургускан. Тыва театрда улуг класснитиг чогаалдарны ойнаптар чогаадыкчы күш бар дээрзин ол эскерген болгаш өлүм чок «Ревизорну» тургузарын дидим шинтпирлээн.

Н. В. Гогольдуң «Ревизорун» ол баштай орус дылга сайгарып, белеткеп эгелээн. Чүге дээрге ол үениң ажы-чанын, чаңчылдарын дээш чергелиг актер кижизе эртежок чүүлдерин билип алырынга орус дылга белеткээри чогумчалыг болган. Артистер шининиң кол утказын, шимчээшиниериин, овур-хевирлериниң өзүлдезин биле бээрге, ам тыва дылга ойнап эгелээн.

«Ревизорунуң» баштайгы көргүзүлгези 1951 чылдың март 11-де болган. Ук хүн көрүкчүлерге уттундурбас болуп арткан. Оон бээр 22 ажыг чылдар эрткен-дээ болза, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Н. Өлзей-оол ук шинде кол маадырларының бирээзи Городничийниң монологун ам безин орус, тыва дыдарга чугаалап олурарары кайгамчык. Ол шин—тыва артистерге улуг өөредилгиг школа болуп артканын демдеглээр ужурлуг бис.

И. С. Забродинниң тургускан 80 ажыг шилериннң 63-жу тыва театрның репертуарына хамаарыжыр. Оларның арасындан «Бустуушкун», «Малиновкага болган куда», «Кажар Будамшу», «Иркутскиге болган төөгү» дээш ске-даа шилерни адаарывыска-ла көрүкчүлерге эргим болгаш уттундурбас.

1957 чыл. Бистиң театрның төөгүзүнге улуг болуушкун болган. Иван Степанович В. И. Ленинниң овур-хевирин тыва театрның сценазынга, тыва артистиң күүседези-биле бот-

тандырарын күзеп, бүдүү белеткенин чораан. Улуг Октябрьның 40 чыл оюнда оон ол күзели боттанган. Ол болза И. Забродинниң тургускаыны Н. Погодининиң «Боолуг кижи» деп сураглыг шинзи болур. Улуг баштынчының овур-хевирин тыва көрүкчүлерге, төрээн дыынга артист О. Намдараа улуг чедишкинниг-биле күүсетинин чүгле Тываның эвес, Москваның, Якутиянның, Хакасиянның көрүкчүлерин эки билир. Иван Степанович «Боолуг кижизин» ангыда М. Шатровтуң «Революцииниң ады-биле» деп В. И. Ленинниң овур-хевирин көргүскен шинни база-ла чедишкиннинг тургускан. Ол ийи шинге болгаш оон соонда Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи С. Оюнуң тургускаыны К. Тренеевтиң «Нева хемниң эриинде» деп шинзинге улуг баштынчының овур-хевирин РСФСР-ниң алдарлыг. Тыва АССР-ниң улустуң артизи О. Намдараа бедик мергежил-биле ойнаан. Тыва АССР-ниң Күргүне шаңналының лауреады болган. Сураглыг артист элекке мончаан, ону танымыр болган мылаңгыя кады ажылдап чораан кижилериниң — бистериниң чүрээниске оон чаагай ады безээ моңгеде чырык турескээл боон артар.

И. С. Забродинниң дугайында чугаалап - тура, ол чүгле режиссёр эвес, а овур-хевирлерни ойнай тургускан актёр дээрзин үттүп болбас бис. Оон ойнаан 20 ажыг рольдарындан «Оскенин толу» деп шинге Карузону, «Орус кижилерде» Васинин адаарга-ла четтир.

«Орус-совет режиссёр»—деп Иван Степановичиниң дугайында театр энциклопедиязында бижип турар. Тыва театрның хоочуннарының бирээзи Иван Степанович Забродин пенсиялай берген-даа болза, театрның диизин ёзугаар төөгүзүт шилерни тургузуп, артистерге болгаш аныяк режиссёрларга боттуг дузаны чедирип турар, буянныг кижилериниң бирээзи.

А. ДАДАР-КЫС.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

Мөңгүн-Тайгада

Мончалыг хоккейге Мөңгүн-Тайга районуун бирги черн дээш маргылдаа доозулган. Айаа 5 шилиидек команда керишкен.

Ийи хүн үргүлүзээн маргылдаанын түнелиинде бирги черни район төвүүн шилиидек командазы алган, оларга шилчинер кубокту тывыскан. Ийиги черни «Малчын» колхозтун, үшкүүн—Мугур-Аксы ортумак школаның сбортузу алган.

Шыдыраага район чемпионуун илередирер-биле маргылдааны эгелээн. Ында 16 шилиидек шыдыраачы киржип турарр.

Д. Коңгар, Ч. Сотпа, Х. Кансол амдыгында кымга-даа үттүрбээн.

Х. КОҢГАР.

УЖУРАЖЫЫШКЫН

Ак-Довурак хоорайның хостуг хүреш моделери, баскетболистери Тээли суурга аалдап кээп, түс чарын спорт-чүдары-биле эш хүүгүүнүн ужуражылгазын чоруткан.

Аңнаж хоорайның төлээлери бай-тайгажыларны чингирбиле удуп алганнар. Ыдангыя хостуг хүреште ак-довуракчылар мергежилдиин көргүскеп. Аңаа ССРЭ-ниң спорт мастери Федор Ондарның селымшыкыны улуг.

Аксы-Барлык суурнуң хоккейжилери биле Тээлиниң шилиидек командазының ик хүүгүн ужуражылгазы болган. Аңаа аалчылар 7:4 санга удуп ап, эки белеткелдиин көргүскеп.

Н. СЕДИП-ООЛ.

телевидение

ЯНВАРЬ 6-ДА
МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдыкчылар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Школачыларга. Сонуургактарның турнири. 12.55—Петропавловск—Камчатскиниң телеэдеринде студиязының программазы. 13.45—«Музыкалыг киоск». 14.15—«Силерниң чугаалашкар ёзугаар». 14.40—Өнүүг телекөргүзүү. Каттырылчыг теленовеллазының баштайгы көргүзүү: «Шинги ханаа. «Фонтан». «Часкы хат». 15.40—15.50—Чаңсар. 15.50—«Оруё кыпо» деп уран чүүл фестивалы. Түнгей концерт. Кремльдиң съездизер Орду-зындан дамчыдылга. (Бижидилге). 18.00—«Ye». Информастыг программа. 18.30—Өнүүг телекөргүзүү. «Эң чараш корабльдер». Уран-чечен телефильминиң баштайгы көргүзүү. 1-ги серия. 19.50—«Хүннүң медээлери». Киножурнал.

КЫЗЫЛДАН

20.00—«Тываның неделязы». Информастыг программа. 20.35—Документалдыг фильм. 20.55—«Кижи болгаш хоорай». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

21.30—Дамчыдыкчылар программазы. 21.45—Өнүүг телекөргүзүү «Таакпы капитаны». Уран-чечен фильминиң баштайгы көргүзүү. 23.00—«Ye». Информастыг программа. 23.30—23.40—Чаңсар. 23.40—01.20—Совет милициниң болган ССРЭ-ниң ИХМ кезектериниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң Бүгү-эмнел фестивалының лауреаттарының түнгей концерти.

А Г А А Р

Бөгүн республикага булуттаар, соңгу районнарга бичө хар чаар. Хат бошкак, Агаарның температуразы дагыыр черлерге 15—20, өскелериниг 27—32 градус соок болур.

Кызылга булуттаар, чагбай. Хат хошкак. Агаарның температуразы 30—32 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Арга-арыг балладазы» 10.00, 11.55 (бичии залга), «Ынакшылга чогумча» 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00. «Келир үе дугайында сактыышкынныр» 13.45 (бичии залга) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эрте-бурунгы тоол» 11.00, 13.10, «Кабырганың дүшперн» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мени тып, Леш!» 11.00, 13.15, «Дуу тала, дыңнаңар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Адыр кана!» 9.00, 12.40, «Хүн бүрү-ле ужураадар» 14.40, 16.40, «Зимороок» 10.30, 18.40, 20.40 шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Джо дээр индейжиниң ылгеш» 13.00, «Наурин» (1-ги, 2-ги кезектери) 15.00 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Дээмирдеп базым» 14.00, «Аңна» телевизелели» (1-ги, 2-ги кезектери) 19.00 шактарда.

ЯНВАРЬДА ЧАА КИНОЛАР

Г. Баклановтуң «Карпухин» деп тоожузун ёзугаар индыг аттыг кинону «Ленфильм» киностудиязының үндүргени киножурнал болган. Ол журналда Тываның хөгжүм-шинн театрының кол режиссёруу, РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Иван Степанович Забродинниң 60 хар харлаанын көргускен. Кино соонда зал чырып дээри билек, көрүкчүлер адын часкап эгелээн. Чүге дээрге ол залга Иван Степанович бода олурган. Чонуң үндүткелин чаалап алган, хой-хой шилерин тыва театрның сценазынга туругскан режиссёруун дугайында кыска чугаазы эгелээлиер.

Совет театр уран чүүлүнүң шылгарактай режиссёру С. Эйзенштейнниң өөренижинан — И. С. Забродин бодунуң чогаадыкчы мергежилиинин эң-не эки 20 ажыг чылдарын аныяк Тыва республиканың уран чүүлүнүң хөгжүдезинге бараалгаткан. Оон аңгыда ол—Даг-Алтайның шин театрының үндезилекчизи. 1936 чылда Ойротка (амгы Горно-Алтайск хоорай) тускай театр студиязын ол үндезилеп тур-

гаалап турар. Фашистерге эжелеттирген Одессага ол ажылдап турган. Киноонуң төнчүүзүнде ук маадыр бистиң командылал черинин дужаалын ёзугаар немец шериглер-биле кады дээш чорун барган.

«Сегиржин алмышкын» деп делгем экранныг кинода сураглыг совет разведчик Николай Гефтиниң оон сонгаргы салым-чолуунун дугайын чугаалап турар. Ол Ада-чурттуң Улуг дайынының төнчүзүнде инженер Груббе деп атбиле немец тылга ажылдап турган. Одессанның киностудиязынга кинону үндүрген.

А. Довженко аттыг киностудиязга «Силерниң бажыңарының адреси» деп кинону тургускан. Киноонуң кол ролун хоочун совет актер Николай Крючков ойнаан.

...Панас Петрович Байда бүгү чуртталгазын шахтага ажылдап эрттирген. Ажылынчы кежээ чоруун көргүзүп, эш-өөрүнүн хүндүткелин ол чаалап алган. Байда бодунуң хууда амыдыралынга тааржымайн турган, дайын үезинде кара чаңгыс оглун база чидиргеп. Оон-биле ужуражылганы ол маңаа чоруур.

Хой чылдар дургузунда дидээшкиннер түнгей чок болган. Бир-ле катап оон хоочун журналист ажы Григорий Хитровап орттенген поездидем камгалап алган алды ойлүүн дугайында чугула фактыны дыннаткан. Оларны совет создаттар камгалап алган, өлүм чок Иваннар деп адаап, уругларбажыңынга аппарып киян. Оларның арасында Байданың оглу чораанын ким билир? Ынчангаш Панас Петрович алды Иванныр-биле ужуражып чугаалажыр деп шинтпирлеп алган...

«Өгбелериниң чажыды» деп киноленгада 20 чылдар үезинде мрак Якутиянга болган болуушкуннарны көргускен. «Таджикфильм» киностудиязга кинону тургускан.

Режиссёр Владимир Денисенконуң «Чырыдыг» деп кинозунда эртемден микробиологтарның ажылын көргускен. Рак аарыгларының тыптыгы кедиринин чылдагаанларын тодарадырынче оларның ажылы утпаптан. А. Довженко аттыг киностудиязга кинону үндүргеп.

Л. КАБАКОВА.

КЫСКА ШООДУГЛАР

3-КҮ КЛАССТЫҢ ӨӨРЕНИКЧИЗИ

Шериг-оол 3-ку классты чоаачылырын белеткээр курска өөренип турган. Ол бирде күн селүл кино көөр дээн, кичээл шагы үзүпкеп чүведи.

— Шериг-оол, дүүн чүге кичээлге келбединер, чугаалап көрүнерем—деп, башкы дараазында кичээлге айтырган.

Шериг-оол оптуу-биле алдепсинтеп хевирлиг харыылаан:

— Дүүн эртен радиога: «Бертен чедн шакта агаарның температуразы 44 градус соок болган. 1-ден 4-ке чедир класстың өөренижилери школага келбейн барып болур»—деп чарлаан чүве. А мен даарге 3-ку классты чоаачылыышаа өөренип турар кижи-дир мен, ынчангаш келбедим.

ЫЯШ БУЛУҢ

Немелде айтырыпта: «Дөрт булуң деп чүл?»—деп, Элдээртир бижын сүйбагылаан, чүве чилиринкен шинкаш, ынайбээр көрүнгүлеп турун берген. Башкызы харыы маңаа чадын каап, стол алыын айыткаш:

— Бо кандыг булуң-дур?—деп, катап айтырган.

— Стол булуңу.

— Стол булуңу шын-дыр, оон ынай кандыг булуң-дур?—деп, башкызы база-ла харыы маңаан.

Элдээртир хаңаннан сыстын келген дерин чөгүшаан:

— Ыяш булуң-дур — дээн.

БӨЛҮК АВТОРЛАР

Чаа-ла шүлүк бижип эгелеп чоруур Шезер дээрзи болуунун чогаадып алган төөл шүлүгүн чогаал чалазы-биле мергежин өрар бир ажынге көргүскеп.

— Тыва улустуң «Алдын кушкаш» деп төөлүн шүлүксүдүп бижээн-дир сен, ол эки-дир, ынчалза-даа А. С. Пушкинниң «Алдын балыктан» чугурганы колдады аарак бижээн-дир сен—деп, эки сүмеин берип чорда Шезер үзе кирип харыылаан:

— Ында дөомай түү бөөр, бадык авторларның чогаалдары база турар-ла болгай.

Ө. ДОПУШКА.

Сонуургактарга бараалгадыг

Пионерлерниң хады-пөш ыяжы

Вологда областың Вашкино районунда эдептиг-ле ыяштар үнүп турар. Бир эвес оларның үнүн көөр болза, хады-даа ышкаш болур, а шыпшык бажын көөрге — шуут-ла пөштерге нара чаңгыс дивес силер бе!

Ынчалза-даа ол ыяштарның чажыды билдингир. Оларны өстүрүп каан хуулгазының кижилер Вашкинонуң өртүмак школазында өөренип турар. Олар башкыларның удуртулгазы-биле школаның ыяш өстүрер ажыл-агый черин организастаап, солун дүрмүлгаларны кылып эгелээннер.

Өөлдар чаа үнген чадаң хадыжыгаштарга пөштүң будуун чыпшыр кадап алганнар. Бир чыл болгаш көөрге, чыпшыр шарып каан пөш будуктары барык шуптузу хадыларда чыпшыр «зикрий» берген болган. Ыяш саны-ла ийи адыр баштыг бөлүү берген. Наан пөш баштары быжыга бээрге, хады бажын адура незип каапканнар. Оон соонда школаның ыяш өстүрер черинге «пионерлерниң хады-пөштерм» дээр чаа ыяштары үнүп турар.

Ол шөөлдеги аңаа-ла ыяштар. Ол чаа негаан бүрүлүг ыяштар аңаа пөштерден үш катап дүрген өзер болганы илерээн. Аңыяк ыяшчылар амгы үеде ол ыяштарны дыка делгем черде хайгаарап, ук черниң ыяш ажыл-агый черинге дыка улуг дузаны көргүзүп турарлар.

Ю. ЛЕДНЕВ,
СЭТА-ның көрр.

ВОЛОГДА.

Болгар керамика байырлалы

СОФИЯ. Бурунгунуң мурнунда болгар черге найгамчыла шевер кижи чурттап чораан. Аңаа-ла пер көөчүг чараш дүрзүлелдер ыылдыр өөң холдарындан чаяаттындыр будуп турган. Ыңдыг бир төөлчүргу чугаа бар. Чүс-чүс чыл эртсе-даа. Болгария керамиказы-биле бижээ-ле олчаан алгадып-мактадып турар. Преславтың, Бусминиң, Троянның өнөн чуруукчуларының уран чүүлдүг өзүлүг чогаалдарын тургузуп турар. Олар чылдың-на кыжын Софияга баргаш, чаңчылчаан керамика байырлалынга чыгыыр.

Болгарияның хамык булуңнарының керамика мастерлериниң келген чогаадыглар каастала уран чүүлүнүң делгелге залынга бо удаада кайдын-молдуң сыңган. Шил хөмдуларга, амыы делгимирлерге чүүл-бүрү сервизтериниң, вазаларның, аяктарның уран угуллазары чайынналып турган. Оларны национал аян-хевирлиг кылдыр күүсетиккен.

Амгы байырлал делгелгезин бир өнза талалыг болган. Аңаа керамиканың каастала чүүлдерин делгезин. Олар амгы үениң бажыңкарын каастаарынга чедишкинниг амыгаттынып болур.

(СЭТА).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторуун 24-63, редакторуун орлакчыларының 35-24, продакшна киллзининн 23-54, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыралга киллзининн 37-13, культура киллзининн 23-54, «ала ажылагый киллзининн 21-47, үлегчүр киллзининн 22-64, чагаа киллзининн 41-27, информацин база совет тургузуг киллзининн 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бзрганда 32-75. Телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Партама 2. Тираж 15368. Чагыг № 44.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1).

ТС—01428.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнделиттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл.
ЯНВАРЬ
7
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 6 (9062).
Өртээ 2 көп.

СЭКП ТК-да, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде, ВЦСПС-тө болгаш ВЛКСМ ТК-да

1973 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүрнүң, тудугнуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин совет улус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле амыдыралда чайгылыш чок боттандырып, тоску беш чылдың онаалгаларын күүседир дээш эрес-шудургу демисежин турар.

1972 чыл—ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюнуң чылы политиктиг болгаш күш-ажылчы бүгү-ниити көдүлүүшкүн-биле демдеглеттинген.

Коммунистиг тургузуушкунга хөй национал совет улустуң маадырлыг ажыл-ижиниң түннелдерин ол төөгүлүг хүнге тураскаатынган байырлыг хүраага СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтин илеткелинде ханы болгаш бүтү талалыг коргүскен.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң чүүлдүг деп көргени болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының бадылаары, улус ажыл-агый планынга дүүштүр беш чылдың үшкү чылында бүгү адырларның, күш-ажылчы коллективтериниң болгаш ажыл-ишчи бүрүзүнүң мурнунда чаа харыысалгалыг соруглар туруп турар. Беш чыл планының чеднишкинниг күүселдези бо чылгы ажылдың түннелдеринден хөй чүүлдер талазы-биле хамаарыжыр. **Ол чорук 1973 чылды тоску беш чылдың шиитпирлиг чылы болдуруп турар.**

Ажылчы чоннуң инициативазын калбартырының, бүдүрүлге күрлавырларын илередириниң болгаш ажыглаарының, улус ажыл-агый планнарын долдур болгаш ажыр күүседириниң дээштиг чепсээ кезээде социалистиг чарыш, күш-ажылы коммунистиг өзү-биле коору үзээш шимчээшкин болуп келген болгаш болур-дыр.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылы-биле холбаштыр «Совет улуска. ССР Эвилелиниң бүгү националдарының ажылчы чоннарынга» СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кыйгырыынга харыы кылдыр хөй-хөй мурнакчы ажылчыннар, бригадаларның, участоктарның, цехтериниң, бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларның коллективтери социалистиг бедик хүлээлгелерни ап, 1973 чылды бедик бүдүрүкчүлүг талыжыр күш-ажылдың чылы кылдыр демдеглээриниче Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннарын кыйгырып турар-дыр.

1973 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр талазы-биле мурнакчы ажылчыннарның болгаш күш-ажылчы коллективтериниң инициативазын чүүлдүзүнүп, деткивишаан, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның **доктаадыры болза:**

1973 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде долдур болгаш ажыр күүседири дээш үлетпүрүнү, тудугнуң, транспорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбак нептередир талазы-биле организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды калбартырын эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга, хооркомнарынга, райкомнарынга, министерстволарга болгаш ведомстволарга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге: ажылчы чоннар депутаттарының крайлар, областтар, хоорайлар болгаш районнар Советтериниң күүскомнарынга, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга дагыр.

Бүдүрүлгелериниң иштинге-даа, адырның хемчээлинге-даа, а ол ышкаш торелдешкек болгаш холушкак бүдүрүлгелериниң база организацияларның аразынга-даа, ажылчыннарның, бригадаларның, участоктарның болгаш цехтериниң социалистиг чарыжын сайгырангайжыдарыңче онза кичээнгейни салыр.

Улус ажыл-агыйының доктааттынган планнарын бүгү бүдүрүлгелер болгаш тудуглар чедиишкинниг күүседири турунда дээш адырларның, областарның, крайларның болгаш республикаларның социалистиг чарыжын организастаарын чогумчалыг деп санаар.

1973 чылда социалистиг чарыш—**эвээш чарыгдалдарлыг, хөй, эки шынарлыг продукцияны бээр** деп лозун-биле эртер ужурлуг.

Экономиканы хөгжүдеринге шиитпирлиг негелде болур күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чайгылыш чок бедидеринче, бүдүрүлге ажылын болгаш күш-ажылды организастаарын сайгырангайжыдарынче, ажылдап турар дериглерни эң долу ажыглаарынче, чиг-эттиг материалдарны, электроэнергияны, оттулар чүүлдү бүтү хемчеглер-биле камнаарынче, оон күселиг-биле планнан ажыр продукция бүдүрүп үндүрериңче, доктааттынган номенклатура, ассортимент өзүгаар продукция бүдүрер, сайгарар онаалдаларны чүгаа чокка күүседиринче, кодаа ажыл-агыйга чагыларны хуусаа бетинде күүседиринче, эртем, техниканың чедиишкиннерин ажыглалга нептередиринче, продукцияның шынарын бедидеринче, тудуг хуусааларын кызырарынче, бүдүрүлге күчүлерин эң дүрген ажылдадып киирериңче болгаш шиңгээдип алырынче продукцияның бот-үнезин чиигедиринче, бүтү адырларның бүдүрүлгелериниң талазындан чоннуң хереглел барааннарын бүдүрерин көвүдедиринче, ассортиментизин калбартырынче, шынарын бедидеринче чаржып турарларның күжениишкиннерин угландырар.

Мында айытынган эң чүгүлә соруглаларны шиитпирлээринге бүдүрүлге черлериниң болгаш организацияларның коллективтериниң кол кичээнгейин моонаээри эргежок чүгүлә чүүлдер болза:

Энергетиканга — үлетпүрнү, транспорттуг, кодаа ажылагыйны болгаш чоннуң амыдырал хереглелдерин электроэнергия-биле үзүк чок хандырары, одалгага ажылдаар электростанцияларга оттулар чүүлдүң чыгдал үлүг-хуузун планнан ажыр чиигедири, боттарынга хереглеттинер электроэнергия чарыгдалын, электри дамчыдылгазының шутумнарынга болур чидириглерни эвээжедири, энергетика установкаларының төлевилеттинген күчүлериниң хемчээлдерин эң дүрген чедип алыры;

оттулар чүүл үлетпүрүнге—оттулар чүүлдүң бүгү хевирлериниң тывыш аргаларын улам сайзырадыгайыдары, аар болгаш хөй күш үнер ажылдарны калбаа-биле механизастаары болгаш автоматчыдары, даг ажылдарын болгаш скважиналар орумнээр ажылдарны чорударын улам дүргедедири, чер иштинден үндүрүп алырда оттулар чүүлдүң чидириглерин эвээжедири, шахталарны, нефть болгаш газ дамчыдыкчылары тударының тывыш черлерин таарымчалыг тудуп алырының хуусааларын кызырары;

металлургияга — камналгалыг болур хемчээл-хевирлиг прокатты, хоолайларны бүдүрериң, холдуп болуру эң эвээш хемчээлдиг металл прокадын бүдүрүп үндүрерин көвүдедири, металл продукцияның шынарын бедидери болгаш сортаментизин калбартыры, металлургия агрегаттарының ажылдаар аргазын сайзырангайжыдары, ажыглаттынгырының түс-түзүнде коргүзүкчүлерин эжиидери, бүдүрүлгени механизастаары болгаш автоматчыдары, металлды, материалларны чарыгдаарын бүтү хемчеглер-биле эвээжедири, кара өнүүг металлдарны бүдүрерде руда чиг-эдин улам долу болгаш комплекстиг ажыглаары, хереглекчилериниң чагыларын өзүгаар металл продукция бүдүрүп бээрин чогуур-дойүнде бүүседири;

Машина тудуушкунунга—машиналар болгаш дериглерниң автоматчыдыла приборлары болгаш чепсек-херекселдериниң бедик бүдүрүкчүлүг чаа-чаа хевирлерин бүдүрүп үндүрерин көвүдедири, оларның техниктиг деңнелин болгаш ажыглалга идегелдиниң бедидери, металлды камналгалыг чарыгдаары болгаш оны хереглээринин нормаларын биңеледири, дептиилгелиг технологтуг чорудулгаларны ажыглалга нептередирин дүргедедири, бүдүрүлгелерниң ажылдаарының эдлеглиниң болгаш станоктар парыгын ажыглаарының коэффициентизин бедидери;

химия болгаш нефть үлетпүрүнге—технологтуг чорудулгаларны сайзырангайжыдары, химия продукциязының, концентрастаан болгаш нарын минералдыг чемнигчидилгелерниң, үнүштер камгалалының бедик хемчээлдии-биле ажыктыг бүдүмелдерниң, мал ажылынга микробиология продуктуларының чешпилгелиг хевирлерин бүдүрүп үндүрерин көвүдедири, каустиктиг сода, химия волокнолары, пластмассалар бүдүрериниң ажылдап турар бүдүрүлгелерин, нефть болбаазырадыр установкаларны техника-биле чаартып чепеегээрин дүргедедири, аммиактыг, күтүр болгаш алот кислотазын, моторлар ажылдадыр кывар чүүлдерни болгаш өске-даа продукцияларны бүдүрер улуг тоннажтыг агрегаттарның төлевилеттинге көргүзүглерин эң дүрген чедип алыры;

ыяш болбаазырадыр, целлюлоза-саазын болгаш ыяш үлетпүрүнге—кескен ыяш соортур бир трактор биле ыяш соортур чүүк машиназынга онаалгыр бүдүрер ажылдың чижекхемчээлин бедидери, ыяшты чеп ажыглаары, мурнакчы технологтуг чорудулгаларны ажыглалга нептередири, саалый кылырының ажылдап турар машиналарын болгаш хайындырылга агрегаттарын чаартырын дүргедедири, целлюлозаны, ыяш плиталарны, картонну, саазынны болгаш мебельни бүдүрүп үндүрерин көвүдедири;

чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге—чоннуң хереглелинге дүгжүр ассортимент өзүгаар үлетпүр болгаш аъш-чем бараанарын бүдүрерин бүтү хемчеглер-биле көвүдедири, оларның шынарын болгаш хереглелге тааржыр үнезин бедидери, чигэтти болгаш материалдарны эң чеп ажыглаары, технологтуг чаа чорудулгаларны ажыглалга нептередири, станок, машина, агрегат, шууптурулгалыг шүүм бүрүзүнге продукция бүдүрүп үндүрерин көвүдедири, ажылга чарыгдалдарны эвээжедири;

(Уланчызы 3-ну арында).

БЕШКИ ЧЫЛДЫҢ ҮШКҮ ЧЫЛЫНДА ШАЛЫПЧЫ ЧАРЫШ ДЭЭШ

Мал ажылы—шалыпчы фронт

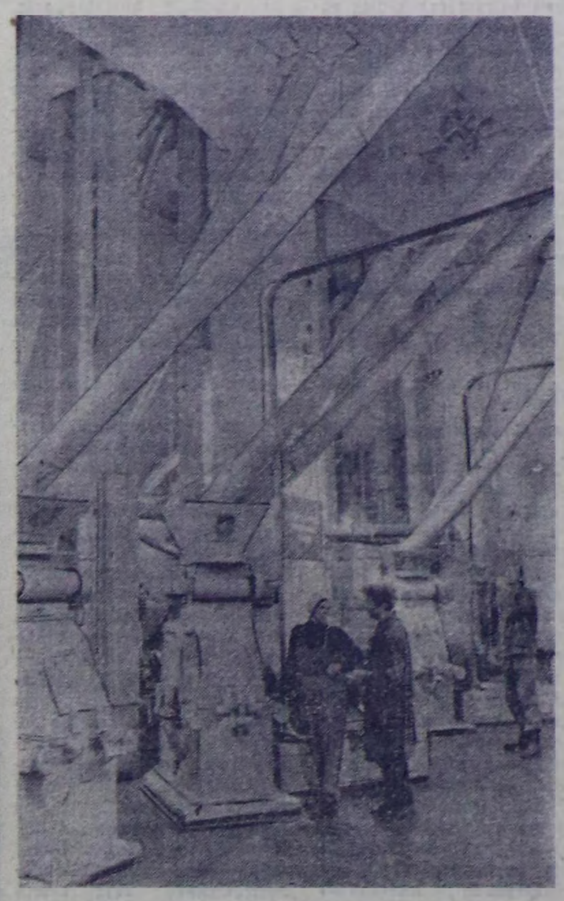

Комбикорм бүдүрүлгезинниң ригазынга катгыжышкыны — инек мал, хаван, куш азыраар холуксаалыг чемниг, чаш мал азыраар сүт солукчуларын-даа бүдүрүп үндүрер талазы-биле Латвий ССР-ниң эң улуг бүдүрүлге черии. Эрткен чылдың он айларында дургузунда безин колхоз, совхозтарга планда айытканындан 4,5 муң тонна ажыг — 283 муң тонна продукцияны чорудуп берген. Ам-ол бүдүрүлге черинде чарбалаан комбикорм бүдүрер чаа цехти тудуп турар. Цех ажыглалга бо чылын кирер. Төлевилеттингенниң ёзугаар бир хонукта-ла 420 тонна продукция бүдүрер күүү-шыдазыг.

ЧУРУКТА: комбикорм хемчээп чарбалаар салбыр. Аңаа тараа холуксаазын дээрбелеп, белеткээр. Оон белеткээн мал чеминге витаминнер, микроэлементилер, аминокислоталар холуур.

Ж. ГРУБИЦТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КАДАРЧЫ БҮРҮЗҮНГЕ ЧЕДЕР

Эрзин районнуң девискээринде бо кыжын хар кылын болгаш соок дыңзаан. Колхозтарның малчыннары кыштың берге байдалында малды хүр кыш ажырар дээш бүгү хемчегжерни ап турар.

Ырак-узак кыштагларда, фермаларда малчыннарны чугула хереглел барааннары-биле хандырар дээш сөдыг организацияларга кандыг хемчеглерни ап турарының дугайында Эрзин райпозунуң баштаар черинин даргазының оралакчызы К. О. ЯНДАА-биле бистин корреспондентивистиң интервьюзун парладывыс.

Айтырыг: Кышкы үеде малчыннарны, ылаңгыя ыракты одарларда кадарчыларны аъш-чем, үлетпүр барааннары-биле хандырар талаазы-биле райпо коллективиниң чорудуп турар хемчеглериниң дугайын чугаалап берип көрүңереи, Кыргыс Ойдупович.

Харыы: Мал ажылының продуктуларын бүдүрериң болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында доктаалды калбаа-биле танышып көргеш, хойну кыштан хүр ажырар, оон чаш төлүп менди дорүктүрүп өстүрер хүлээлгени алганнар. Ону амыдыралга боттандырар дээш бригаданың кежигүннери күжениишкиннинг ажылдап турарлар.

Кыштагларда мал чеми бар дус чедиртинген. Ону камналгалыг чарыгдап, одарларны тыш тааръштырып турар. Сүт саарткыр ийи машина бригаданың коданнарын кезип, хойнун ижер суун долу хандырып келген.

Бригаданың чамдык кадарчыларында хөй төрүп эгелээн. Куулар Хөөкүй-оолда 115 хой болдаан, оон 118 хураган алынган. Хойлулар Доңгак Сүрүлал, Ондар Дажы, Монгуш Серен-оол оларның коданнарында баштай төрээн хойларның хураганнары менди дорүгүп турар.

Бригаданың хойжулары кыштың байдалы берге-даа болза, төрүүр чүс баш хойга онаалтыр 95 хураганны дорүктүрүп алырын бо чылын [illegible].

С. ХЕРТЕК.

Айтырыг: Кышкы үеде малчыннарны, ылаңгыя ыракты одарларда кадарчыларны аъш-чем, үлетпүр барааннары-биле хандырар талаазы-биле райпо коллективиниң чорудуп турар хемчеглериниң дугайын чугаалап берип көрүңереи, Кыргыс Ойдупович.

Харыы: Мал ажылының продуктуларын бүдүрериң болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалы-биле райпо коллективин танышкап, ол чугула хемчеглерге хамаарыштыр боттарының социалистиг хүлээлгезин ажылдап кылган. Амгы үеде ону боттандырар дээш ажыл-ишкиннер хайныккан.

Райпо баштаар черп колхозтарның малчыннарын хүн бүрүнүң чугула хереглел барааннары-биле хандырар дээш оларже автолавкаларны, а машина оруу чок черлерже дерги садыгжыларын чорудуп турар. Ажыл-агыйларның удуртукчулары-биле дугурушкап, колхоз бүрүзүнде автолавканы быжыглаан. Оларның чолаачы-садыжылары мергежилдиг кижилер. Тес-Хемниң унунда сүт-бараан фермаларында, кыштагларда малчыннарны хандырары-биле автолавканы тускайлаан. Оон чолаачы-садыжылары Узум Алдын-оол коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик ат дээш демисежин турар.

Машина четпес даглар аразында хойжуларны хандырар соругла-биле бөш чөрге дерги садыгын организастадывыс. «Коммунизмче оруң» колхозтуң Дагыл-Баарында, «Мөрен» колхозтуң Божалыгда, «Чаа оруктуң» Алдыы-Сүтүл болгаш Хоорайда, Ленин аттыг колхозтуң Нам-Хөндейде дерги садыглары ажылдап турар.

Малчыннарга садар аъш чем барааннарын тус-тус савалаан, чижээлээрге, далганны 10-20 кг кылдыр белеткээн садыглаарын организастаан. Кедрошиның бензовозтар-биле чедирип турар.

Айтырыг: Автолавкаларның ажылдаар чурумун, оон контролюн канчаар организастаанын?

Харыы: Автолавка бүрүзү баар черлериниче колхозтар баштаар черлериниң түргүскен графигин бөлүүлгаар чоруп турар. Чолаачы-садыгжы бүрүзү тускай демдеглел дептерлиг. Оон четкен аалдарының ээлери кажан, каш шакта садыгжының адаа кээп чораанын демдеглеп берип турар. Бо дээрге контрольдуң бир дээштиг аргазы. Машиналар үредиишкин, саадал чок, эки ажылдап турар. Автолавкаларның ажылын райпонуң садыг кылдыгының эргелекчиин Рола Бола шуут контрольдап турар.

Ынаыг хемчеглериниң ады-ыжында малчыннарны круна, дус, чигир, май дээш, өскедээ чугула хереглелдер-биле үзүктел чок хандырарын чедип ап турар бис.

Айтырыг: Малчыннарны бараан-биле үзүктел чок хандырар дээш садыгжымар кандыг соруглаларны салып алган ажылдап турар ирги?

Харыы: СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалыгга хамаарыштыр алган хүлээлгелеривистиң колгу—хереглекчиниң негелдезин ой-шаанда долгуу-биле хандырарыңче угланган. Чижээлээрге, автолавка садыжыларын садыш алыкчыларның чагыын ёзугаар янзы-бүрү бараанны алыр, графиктиң шыңгыы сагыш садыглаар. Оон аңгыда аалдарга бесседаларны кылып бээр, хуучулар кежигүнүнге чаа-чаа кижилерни киирип алыр соруглалыг. Ынчангаш садыгжылар бот-боттарының аразында чарыштыг калбартып ажылдап турар. Оон негелделерни эки күүседкен садыгжыларны шаңнал-макталга чедирерин база көрдүнгеп.

Бо чылын райпонуң хлеб быжырар черин алгыткан. Эрзинде садыш алыкчылар барааннарны боттары шилип алгаш, кассага өртээн төлеп бээр чаа магазинин бо хүннерде ажыдарынга белеткеп турар бис.

Күжениишкинниг ажыл

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Киров салбырының өленде хойжу бригадазының малчыннары 14 коланда кыштаглап турар. Олар мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын организастаар дугайында доктаалды калбаа-биле танышып көргеш, хойну кыштан хүр ажырар, оон чаш төлүп менди дорүктүрүп өстүрер хүлээлгени алганнар. Ону амыдыралга боттандырар дээш бригаданың кежигүннери күжениишкиннинг ажылдап турарлар.

Кыштагларда мал чеми бар. дус чедиртинген. Ону камналгалыг чарыгдап, одарларны тыш таарыштырып турар. Сүт

Чаа социалистиг хүлээлгелер

Бистин районнуң малчыннары 1973 чылдың чаа социалистиг хүлээлгелерни ап турар. Олар «1972—1973 чылдарның кышкы үеэнде мал ажылының продуктуларын бүдүрериң болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалы-биле танышкап, чаа хүлээлгелерни ап, ону күүседиринге долу шиитпирлиин илергейлеп турар.

«Горталыг» совхозтуң Кара-Талдың хойжу бригада социалистиг хүлээлгени ажыллап кылдаш, районнуң бүгү хойжу бригадаларын болгаш малчыннарын социалистиг чарышка кыйгырган. Ында хойжулар төрүүр 100 хойдан 100—105 чедир хураганнарны менди алдап алырын хүлээлгеп. Чөнгы үеде хойну чайлагларга эки одарладып тургаш, хой бүрүзүнүң дириг деңзиниң улам көвүдедирин аңыткан. Кыштадан чазаглаш көжерде хураган кажааларын, хой кыштаар кажааларны шынарлыг кылдыр сентээр. Хойге чем каап бээр кормушкаларны чайгы үеде немей кылыр. Оон аңгыда 10 тоннадан эвээш эвес курраг өдекти бөлүп алыр.

Час дүүн кээри биле хой кажааларының көрженин эки контраргаш, дезинфекцияны кылыр. Кара-Талдың суттат чок черлерин доктаамал суггарын тургаш, хойжу бүрүзү малга 20 тоннадан эвээш эвес бодүүн чемни келир кышка белеткеп алыр. Амгы үеде чурттап орар бажыңнарының, өглериниң культурлуг байдалын экижидер. Кышкы үеде олаар мяшты белеткээш, кыштатта бүрүн дүжүрүп алыр. Чылдың дөрт эргилдезинниң үеэнде хойну дус-биле бүрүн хандырар. Ол ышкаш хойну янзы-бүрү аарыглардан камгалаар соругла-биле чүүлданы үштен эвээш эвес катап чорударлар.

Политиктиг болгаш ниитти билигни хире-шаа-биле бедиттишпаан, солуп, сеткүүл комчугазын үргүлүү чорударын көрдүнгеп. Зооветеринарлыг өөредилгеге идепкейлиг киржир, билип алган чүүлдерни амыдыралга, практика кырынга ажыглаар.

Оларның ол эки эгелээшкининиң районнуң хойжу бригадалары, бүгү малчыннары таныжып көргеш, деткээн. Карадалчыларның үлегерин эдерип, чамдык малчыннар бодунга бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Чижээ, «Коммунизмче оруң» колхозтуң Бора-Шөйда хойжу бригадазының аныяк, мурнакчы малчыны Бован-оол Кара-Сал төрүүр 100 хойдан 100 хураганны менди ажаап алыр, бир хойдан 2,5 кг дүктү кыргыыр, 25 тонна сигенин, 6 кубометр одаар ыяшты белеткеп алырын хүлээлгеп. Хам-Дыттa хойжу бригадазының мурнакчы хойжузу Сәдакай Ондарны социалистиг чарышка кыйгырган. Ынаыг социалистиг хүлээлгелерни ол-ла бригаданың кежигүннери тус-тузунда алган.

Бо хүннерде кара-талчыларның эгелекчи саналын, кыйгырыгын бистиң районнуң бүгү малчыннары бир үе-биле деткивишаан, боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алгаш, оларны боттандырар дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

К. ДАРЖАЙ,
ВЛКСМ Өвүр райкомунуң ийнги секретары.

СЭКП ТК-га болган чөвүлел хурал

СЭКП ТК-га төп солуннарның, журналдарның, телевидение болгаш радионуң база информация агентилелдериниң удуртукчу ажылдакчыларының чөвүлел хуралы болган. Ук чөвүлел хуралга «1973 чылда улус ажыл-агыйының планын хуусаа бетинде күүседири дээш үлетпүр, тудуг, транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын амыдыралга боттандырар соруглаларны чугаалашкан.

Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко чүве чугаалаан.

Массалыг информация чепсектериниң эң чугула соруглазы болза, 1973 чылдың планын долдур болгаш ажыр күүседири дээш бүгү улустуң чарыжын организастаары-биле холбашкан хөй-хөй айтырыгларны үргүлчү чырыдар хемчеглерни төлевилээри болгаш боттандырары болур. Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидери, эртем-техниктиг деп-шилгениң темпилерин дүргедедири, камналга чурумун шыңгээдип алыры, чоннуң хереглел барааннарын бүдүрерин көвүдедири, бүүрер продукцияның шынарын бедидери, күш-ажылдың сагылга-чурумун, организастыг болуруп быжыглаары чижектиг айтырыгларны шиитпирлээринче кол кичээнгейни салыры демдеглеттинген.

Чарыш— массаларның дириг чогаадыкчы хереэ болур. Янчангаш парлалга организары, телевидение болгаш радио мурнакчы бригадаларның, участоктарның, коллективтерниң, бүдүрүлге чаартыкчыларының эң эки дүжүлгазын улам ханы, көскү чырыдар, ажылчы чоннарның патриотчу эгелээшкиннерин, инициативазын идепкейлиг деткиир, формализм, бюрократизмниң фактыларыжа үзүр шиитпирлиг демисежир, ол талазы-биле четпестерни илередир, хүлээлгелериниң күүселгининиң турарын үргүлчү дыңнадып чарлаар, чарышты организастаарының, оон түннелдерин үндүреринин чонга калбаа-биле билдингир болган турарын чедип алыр төвүлгалыг деп, чөвүлел хуралы демдеглээн.

(СЭТА).

СЭКП обкомундан, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан болгаш Министрлер Чөвүлелинден

СЭКП-ниң 1922 чылдан бээр кежигүнү, эвилел ужур-дузалыг персоналдыг пенсионер Семен Тойбанайевич Бильчирниң 77 харлап чораан. 1973 чылдың январь 6-да үүлөзүнүң СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуму болгаш Министрлер Чөвүлели ханы кажыдал-биле дыңнатпышаан, мөчээн кижиниң төрелдеринге болгаш чоок эштеринге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

СЭКП ОБКОМУ — ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ — ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

СОВХОЗТАРНЫҢ ҮЛҮГ-ХУУЗУ УЛУГ

Тоску беш чыл планының кол соруглазы болза, социалистиг будурүлгени хогжүдеринің бедик темнилеринге, оон ажыктыг чоруун бедиделинге, эртем-техниктиг депшилгеге болгаш күш-ажылдың будурүкүлүүн бедиделерин дүргедедиринге үндезилээш, улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңгелин дыка кодүрерин хандырары болур. Бо соруглагы шинитпирлээринге улуг роль кодээ ажыл-агыйга онаажыр. Ниити күрүнелиң экономиказынга кодээ ажыл-агый будурүлгезиниң үжүр-дүзазы кайы хире улугул дээрзи дараазында чурагайлардан-на тодаргай: кодээ ажыл-агый продуктулары болгаш кодээ ажылагый чиг-аппинден будүргеи үлетпүр барааннары үүрмектеп садар бүгү бараан саарылгазының 70 ажыг хуузу болуп турар. Кодээ ажыл-агый чурттуң национал орулгалының үштүң бир кезээ хирезин база күрүне бюджединиң орулгалыг кезээнің 30 ажыг хуузун берип турар.

Бо бүгүге чурттуң совхозтарының үлүг-хуузу улуг. Бистиң партивые совет экономиканың хогжүдезинин бүгү тоогуазүүн дүргүзүнде совхоз будурүлгезин хогжүдеринге, кодээнин будүрүкчү күштерин кодүреринге канчаар-даа аажок улуг кичээнгейни салып келген.

Оон чижээн бистиң Тыва АССР-деп база тодаргай көрүп болур. Он чыл мурунда республикага чурттаг 14 совхоз турган. Ам—28 апарган. Оларның дыка хөйү бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Республикада кодээ ажыл-агый продукциязының нинти будурүлгезинин барык-ла 44 хуузу совхозтарның үлүүнге онаажыр. Тодаргайларга, республикада белеткеп турар тарааның 69 хуузу, эттиин—58 хуузу, сүттүң—68 хуузу, дүктүң—61 хуузу оларга, онаажыр.

Бегүнгү совхоз—ол дээрге, мергежилдиг улурттулганы болгаш кижилерниң улуг коллективиниң күш-ажылын шын организастаарын ногеп турар, хөй адырлыг ажыл-агый-дыр.

Кодээ ажыл-агый будүрүлгезин хогжүдерин дүргедедиринин эрге-ажыктары, интенсификациянын болгаш специализациянын чорудулгалары совхозтарны эргелеп башкарарының системазын болбазырангайжыдарының эргежок чүгүлазының дугайында айтырыгны тургузуп келген.

Чүрттө чыгдынган дүржүлганы СЭКП ТК болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң ыяк өөренип көргеш, РСФСР-ниң Совхозтар министерствозун тургузар дугайында РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелиниң саналын чүүлдүг деп көргеш.

РСФСР-нин Совхозтар министерствозунуң 1972 чылдың май 30-деги дужаалынга база Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң 1972 чылдың июнь 27-деги доктаалынга дүүштүр. Тыва АССР-нин Совхозтарының будүрүлге каттыжышкынын организастап тургускан. Будүрүлге каттыжышкынының эртежинде 28 совхоз кирип турар. Ынчангаш совхозтарда кодээ ажылагый будүрүлгезинің байдалы дээш бүгү харыысалга республиканың Совхозтарның будүрүлге каттыжышкынынга дорт хамаарыжыр.

Совхозтарның будүрүлге каттыжышкынының кол соруглалары болза, эртемнин чедишкиннерин болгаш мурнакчы чыдыжыннарын болгаш мурнакчы ажыл-агыйларның удурүткүчүлары, тускай эртемниглери күрүне ажыл-агыйны болур совхоз будүрүлгезинде салдынган артык күштүг чорукту, курлавырларны болур-чогууру-биле ажыглавайн, будүрүлгени улам ынай кодүреринче ажыл-ишчилерни мергежилдиг мобилизастап ыыдавайн турар-дыр. Бо үеэзүнде адаттынган ажыл-агыйларның чыл бүрү карылгалыг кылдыр ажылдап турарын агартып болур кандыг-даа барымдаа чок. Мурнакчыларның деңгелинге чедир кодүрлүрүнүң болдунар аргалары ол ажыл-агыйларда бар. Маңаа совхозтарның удурүткүчүларының, тускай эртемниглериниң талазындан улуг күжениишкин, организаторлуг мергежил эргежок чүгүлә.

Совхозтарның ындыг-ла үр эвесте тургустунган будүрүлге каттыжышкыны тоску беш чылдың он-не шинитпирлиг чылы—1973 чылда улус ажыл-агый планнарын күүседиринге, бүгү совхозтарны орулгалыг болдурарының талазы-биле улуг ажылдарны кылып чорудар үүрлүг. Ам совхоз бүрүзүнүң, оон тускай эртемниглериниң мурнунда экономиктиг тодаргай сорулгалар салдынган.

Ам совхозтарның ажылынчылерн мал кыштаглаашкызының чедишкиннинг эрттиреринин, часкы хову ажылдарында чогуур ойүнде белеткенинин айтырыгларын шинитпирлеп турарлар. Мал кыштаглаашкыны Таңды, Барыын-Хемчик районнарның совхозтарында организастыг эки эргин турар. Мал чеми четчир, кажаалар бар турбуже, Улуг-Хем районда «Куш-ажылдың хөстүүн», «Ак-Туруг» совхозтарда мал-чыда көрген турган. Ук маршрутту эрткен чылдың бирги кварталын сөөлүүредир, азы ийнги кварталдың эгезинде ажыдар дугайында редакцияга медээлер (база-да ынчуучуларның чагаазын сайгарып турда) Тыва автоэргелеңден кээп турган.

Чайым Чедер курортунуң ажыдап турганы үеде Кызыл — Чедер курорт — «Тинлелге» деп маршрут мүн-не ажылдап турган. А улус ажыл-агыйының планынга бадылаан чүүл — доктаамал маршрут ажыдары боттанмаан.

Оон чылдагаанын бирги

Республиканың совхозтарының будүрүлге каттыжышкынының начальнигинин бирги ораанчызы.

В. ДАВАА.

Бүгү совхозтарны орулгалыг болдурар

чы дүржүлганы шинтээдип алырынга, кодээ ажыл-агый будүрүлгезин чайгылыш чок интенсификастаарынга, комплексилиг механизастаарынга база химизирелиринге, совхозтарны ажыл-агыйның ботарулга-чарылгазынче бүрүнүбиле шилчидериниге үндезилээш, совхозтарны организастаажыл-агый талазы-биле улам ынай быжыглаары болур. Совхоз тургузуушкунуунуң айтырыгларының талазы-биле партиянын болгаш чазактың шинитпирлерин күүседирин хандырары, будүрүлгени ковүдедири, кодээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының талазы-биле доктаатынган планнарны күүседири база-да будүрүлге каттыжышкынының хүлээлгези болур.

Республиканың совхозтарының будүрүлге каттыжышкыны тургустунган үеден бээр, оон удурүтүлгазы совхозтарның мурнунда салдынган улус ажыл-агый планнарын күүседиринче ажыл-ишчилерни мобилизастаар талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чорудар.

Юбилейлиг 1972 чылда бистиң республиканың дыка хөй совхозтары боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге эки көргүзүглерни чедип ангай болгаш экономика талазы-биле быжыккан. Чижээ, «Кок-Тей», «Тинлелге», «Бурунгаар», «Алдан-Маадыр», «Өөк» совхозтар 1972 чылда тарааны будүрерин болгаш планнан ажыр күрүнеге садарын ковүдеткени дээш РСФСР-нин база ВЦСПСтин шилчиир Кызыл тукларын чаалап алганнар. Ол ышкаш «Межегей» совхозту юбилейлиг чылда чедип алган эки чедишкиннери дээш, ССРЭ-нин 50 чылы аттыг кылдыр чаарты адаан. Оон ангыда «Сали», «Элегесс» совхозтар база багай эвес ажылдаан.

Оон-биле чергелештир республиканың совхозтарының ажылында улуг четпестер бар. Чамдык совхозтар кодээ ажылагый продуктуларын будүрерининң болгаш садарының талазы-биле планнаг онаалдарын күүседип ыыдаваан. Оларның чамдыктары орулгалыг болур хамаан чок, карылгалыг болганнар. Чижээ, «Чыраа-Бажы», «Тее-Хем», «Барлык», «Шекпээр», СЭКП-нин XXII съездиниң аттыг совхозтар күрүне планнарын күүседип ыыдаван болгаш карылгалыг ажыдаан. Бо чүүл хереченнеп турарын дээрге, он ажылды ажаап, азырап турары багай.

Кыштан малды болгаш оон чаш төлүн менди камгалап алыр, мал ажылының продуктуларын будүрерин база белеткээрин ковүдедир дээш көдээнин ажыл-ишчилериниң чарыжы калбарган. Кышкы үеде оларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары, мурнакчыларның эгелээшкинин деткип, мурнакчы дүржүлганы нептередири, мал чемин, сүтүн турлагларже соортуп чедиреринң үзүктелдирбези, чарыштыг нептеренгей, хээлтиг болдурары совхозтарның удурүткүчүларының, ында партпомнарының чүгүлә херээ болур.

Тараа болгаш чер ажылының еске-дээ продуктуларын будүрерин база белеткээрин ковүдедир дээш чер ажылдыгларның Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партияның болгаш чазактың доктаалын совхозтарның механизаторлары деткивишаан, ону амыдыралга боттандырары-биле ажылдап киришкеннер. Амгы үеде чер ажылдыгларның сагыш салыр чүүлү—үрезин арыглаашкыны болгаш техника септелгези болур. «Кок-Тей» совхоз үрезинин кондициялыын 96,7 хуу, «Сүт-Хөл»—96,5 хуу, ССРЭ-нин 50 чылы аттыг совхоз—81,8 хуу чедирип, үрезин белеткээринге мурнакчы болуп турар. Бо чүүлүл херекке хөндүр турарларын «Куш-ажылдың хөстүүн», «Тинлелге», «Элегесс» болгаш «Саян» совхозтарны адап болур. Ол черлерде үрезининң чүгле 30—47 хуузу кондициязында чедиртинген. Ам үрезин арыглаашкынынче бүгү күштү мөөнээр херек.

Часка чедишкиннинг ужуражыр дээш техника септелгезин бүгү совхозтарда калбарган. Эрткен чылдың дөртүү кварталында техника септелгезинин планын совхозтарның хөй нуруузу күүседипкен. Чүгле «Бүрен» болгаш «Тинлелге» совхозтарда эвээш санныг тракторлар септеттинмейн арткан. Часкы хову ажылдарынга ыяк белеткенип алыры-биле механизаторларда ам-даа кылып чүүлдер хөй. Ынчангаш ажылга күжениишкинни кошкадып болбас.

1973 чыл—тоску беш чыл планының он-не шинитпирлиг чылы. Ону барымдаалаан, совхозтарның ажыл-ишчилери карак кылыл, тура-соруктуг ажылдаар, социалистиг чарышты фермалар, бригадалар, совхозтарның боттарының аразынга калбартыр үжүрлүг.

В. ДАВАА,

Республиканың совхозтарының будүрүлге каттыжышкынының начальнигинин бирги ораанчызы.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Юбилейлиг 1972 чылдың будүрүлге планнарын хүүсеа бетинде күүседкеш, бо чылдың үлүүнге киришпитир ажылдап, беш чылды дөрт чылда доозар дээш шинчээнникинге киржип, улут чедишкиннерни чедип ап турар мурнакчылар Тыва автотранспорт эргелелининң будүрүлгелеринде хөй.

Олар эрткен чылын алган хүлээлгелерин шудургу ажыл-иштиң ачызында ажыр күүседип, беш чылдың шинтпирлиг бо чылында улам күжениишкининг ажылдаарының соруглаларын салган.

Кызылдың № 2 АТБ-зинин коллективи ында мурнакчы чолаачы Соян-оол Бөк-оолович Ак-оолдуң шалыпчы ажылынынге чоргаарланып турар. Чоокта чаа аңаа Тыва АССР-нин транспортунун алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывыскан. Бедик мергежилдиг, харыысалганы эки билир чолаачы эрткен күзүн дужүт ажаалдазынга киришкеш, тергиин көргүзүглерни чедип алган.

№ 1 АТБ-де Социалистиг Бүш-ажылдың Маадыры Ю. Н. Зюзинниң удуртканы бригада бо чылдың чүк сөөртүр планын ноябрь 7-де күүседирин хүлээнтеп. Бригадада чолаачы бүгүдези улуг кодүрүүшкүн-биле ажылдап, камналга даэш демисежип турар. АТБ-нин хоочун чолаачызы, ол бригаданың кежигүнү Николай Михайлович Безотечество эрткен чылдың планын 3 ай бурунгаар күүседткен. Ол база Тыва АССР-нин транспортунун алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты алган, ону төлептиг күш-ажылы-биле бадыткап турар.

Ол-ла АТБ-де Николай Артемович Бортников эрткен чылын тус-тус чолаачылар аразынын социалистиг чарыжынга бирги черни ээлээн. Мергежил ажыл-биле он даэрге ат дээш чарыштың түннелдерни үндүрүп тура, АТБ коллективин Николай Артемовичинни 1972 чылдың он даэрге чолаачызы даэн. Ол ам бо чылдың майның үлүүнге киришпитир ажылдап турар.

Автотранспортчулар беш чылдың шинтпирлиг чылында улам эки түннелдерни чедип ап, улус ажыл-агый планнарын чедишкининг күүседирине төлептиг үлүүн кииреги чугаажок.

Н. БАЙНАЛОВ.

Авторнуң фотолары.

Агитбригадалар — малчыннарда

Ниитиниң малын кыштан хур ажырары — бүгү кижилерниң херээ. Аңаа хамаарыштыр Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын ёзугаар республиканың бүгү ажыл-агыйларында кодээ ишчилер күжениишкининг ажылдап, ук чарышка киржип турар. Ол чаагай херекте кижилерге бараан болуп, оларны чаа-чаа чедишкиннерже хейаът кииреги — кодээнин ботарулгачыгыр артистеринин хүлээлгези болур. Маңаа хамаарыштыр малчын совхоз «Торгалыгда» партком секретары В. Вюрбю-биле бистиң корреспондентивис телефон дамчыштыр харылзашкан. Василий Балчыыровичиниң дыннатканы болза:

— Торгалыг суурнуң кодээ Культура бажыңының чанында «Хомус» агитбригада каш чыл улаштыр ажылдап турар. Ук агитбригада чоокта чаа Владимир Калзын-оолдуң удуртулгазы-биле Чоза болган Кара-Тал хойжу бригадаларына валдап чораан, солун концерттерни хойжуларга бараалгаткан. Совхозта комсомол комитединиң секретары Полина Монгуш ук бригадаларның кызыл-булуннарынга хүн айтырыгынга хамаарышкан бесе-хамаарыны кылган. Ол ышкаш Ак-Чыраа, Сарыг-Хөлдүң малчыннарынга база Кадый-Бажының хойжу бригадазынга районнуң киночеткизинниң киномеханиги—Л. Донгак уранчечен болгаш эртем-техниканың хөгжүлделериниң дугайында киноларны чаа чылдың будүүзүнде көргүскүлээнинге малчыннар өөрүп турар.

Бистиң совхоз эрткен чылдың төнчүзүнде агит-массалыг ажылдарга таарыштыр тускай дериттинген автобусту садып алган. Ынчангаш агитбригаданың, лекторларның болгаш кино четкизинин малчынарже база хову бригадаларын кылган. Ол ышкаш Ак-Чыраа, Сарыг-Хөлдүң малчыннарынга база Кадый-Бажының хойжу бригадазынга районнуң киночеткизинниң киномеханиги—Л. Донгак уранчечен болгаш эртем-техниканың хөгжүлделериниң дугайында киноларны чаа чылдың будүүзүнде көргүскүлээнинге малчыннар өөрүп турар.

Бистиң совхоз эрткен чылдың төнчүзүнде агит-массалыг ажылдарга таарыштыр тускай дериттинген автобусту садып алган. Ынчангаш агитбригаданың, лекторларның болгаш кино четкизинин малчынарже база хову бригадаларынга

СЭКП ТК-да, ССРЭ-ниң Министрлөр Чөвүлелинде, ВЦСПС-те болгаш ВЛКСМ ТК-да

1973 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүрнүң, тудугнуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арымда).

тудугга — тудуг хуусааларын кызырары болгаш бүдүрүлгенин чаа-чаа күүлерин, культура-амыдырал объектилерин, чүрттелга бажыңнарын ажыглалга чогуур ойүнде киирери, доозулбаан тудуг санын эвээжедири болгаш курлавырларны, ажыглалга киирер объектилерге мөөнүзэри, тудуг-монтаж ажылдарының шынарын экижидери, бот-үнезин чингедири, машиналарны, механизмнерни улам долу ажыглаары, тудуг материалдарын, конструкцияларын бүдүрерин калбартыры, канналгалыг ажыглаары;

транспорт болгаш харылзаага — чүктер чедирип баэрин дүргедири болгаш чонга барааи болурун экижидери, хөделир составтың күрүг чоруурун, локомотивтернин, вагоннарның, автомобильдерниң болгаш судноларның ажыллавайн түрүп алырын эвээжедири, чүк чүдүрер, дүжүрер ажылдарны комплекстиг механизастарын калбартыры, чүктерни харжактап, савалап ажыглаар арганы ажыглалга нептередири, чүктер ажыглаарынга чидириглер болурун үзүткээры, сөөртүлгелериниң бот-үнезин чингедири, улус ажыл-агыйнга болгаш чонга харылзааның, телевиденнеңниң, радиолампылганың бүгү хевирлериниң хандырылгазын экижидери;

эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор организацияларынга — эртем талазы-биле ажыктыг ажылдап кылыышкыннарны болгаш депшилгелиг төлевилел шаитпирлелдерин чогаадып тургускаш, бүдүрүлгеге ажыглаары-биле эң дүрген нептередири; тургузар машиналарга, дериглерге, бажың-балгаттарга болгаш тудугларга материалдар киирерин эвээжедири, чиг-аттың болгаш материалдарның канналгалыг хевирлерин үлетпүр бүдүрүлгезинге, тудугга ажыглаарын калбаа-биле нептередири;

хандырылга болгаш сайгарылга организацияларынга — бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларның материал-техниктиг хандырылгазын экижидери, материалдыг курлавырларны ажыглаарынга контрольну күштелирери, нормалаң ажыр курлаттынган чиг-этти, материалдарны болгаш дериглерни ажыл-агый салырылгазынга киирери-биле улус ажыл-агыйында бар курлавырларны илередири;

садыгга, ниитиниң чемненилге черлеринге болгаш амыдырал хандырылгазынга — бараан саарылгазының болгаш чонун амыдырал хандырылгаа талазы-биле ачы-дуза чедирининиң планын чедиишкинниг күүседири, чонның амыдырал хандырылгазынга ажылдаарының депшилгелиг аргаларын ажыглалга калбаа-биле нептередири болгаш оон бедик культуразын хандырары, барааннарны калагалаарда болгаш сайгарарга оларның чидириглерин эвээжедири, садыгның, чонга ачы-дузуна чедирериниң бүдүрүлгелерин амгы үениң техниказы, дериглери-биле чепсегләэри болур.

1973 чылда улус ажыл-агыйының планын ёзугаар тургузунган кол утланыышкынынарны болгаш боттуг сорулгаларны барымдаалааш, социалистиг чарыштың күштүг бооп турар негелделеринге өргежок чугула тодарадыгларны ССРЭ-ниң министерстволары болгаш ведомстволары профэвилелдерниң ТК-лары-биле кады киирер.

1973 чылда улус ажыл-агыйының планын хуусаа бетинде долдур болгаш ажыр күүсеткени дээш үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң, улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжында тиилекчи — бүдүрүлгелериниң, тудугларның, организацияларның коллективтерин шаннаары-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелининиң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның 700 Кызыл тугун дипломнар-биле, 180 мун рубль чедир хемчээлиг акша шанналлары-биле катай тургузар. Ажыычын, албан-хаалчыларның санын барымдаалап тургаш, ук Кызыл туктарны министерстволарның (ведомстволарның) аразынга хүваарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелининиң Күш-ажыл болгаш ажыл төлевириниң айтырыгларының талазы-биле күрүне комитединге дагзыр.

ССРЭ-ниң бүдүрүлге министерстволарын (ведомстволарын), крайларны, областарны болгаш республикаларны — улус ажыл-агый планнарын бүгү бүдүрүлгелери болгаш тудугларны чедиишкинниг күүседири дээш социалистиг чарыштың тиилекчилерин шаннаарынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелининиң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның 62 Кызыл тугун тургузар, оларның иштинден 10-ну ССРЭ-ниң министерстволарынга (ведомстволарынга), 7-ни — эвилелдешкен республикаларга болгаш 45-ти — автономнуг республикалар, крайлар болгаш областарга кылдыр тургузар.

Адырлар иштинин бүдүрүлгелериниң, тудугларының болгаш организацияларының социалистиг чарыжын түннээриниң ам күштүг болуп турар кварталдап түннээр чурумун хевээр арттырар, ынчангаш тиилекчилерни министерстволарның (ведомстволарның) болгаш профэвилел ТК-ларының кайызы-даа 150 мун рубль чедир акша шанналлыг шилчип чоруур 1890 Кызыл туктары-биле шаннаар. Түннелдерни кылырда, чылдың эгезинден тура эрткен үеде ажылының түннелдерин база барымдаалап көөр.

Чогуур адырның социалистиг чарыжында күш-ажылчы эң-не бедик көргүзүглерни чедип алган эң дээре ажылчыннарны болгаш бригадалар кежигүнерин шаннаары-биле Бүгү-эвилелдиң пинти «1973 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээн тургузар, ону чогуур министерстронун (ведомствонун) болгаш профэвилел ТК-зының шиитпири-биле тыпсыр. Демдектиң хевирин болгаш оон дугайында саавырны бадылаарын ВЦСПС-ке дагзыр.

Социалистиг чарыштың тиилекчилерин улам калбак шаннап мактаар сорулга-биле бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның ажылдакчыларына бүдүрүлге министерстволарының шаннадлар тыпсырынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелининиң 1953 чылдың апрель 11-деги № 1002 доктаалында көрүнген акша-хөрөңгиниң хемчээлин ажыл төлевириниң фондузунун 0,05 хуузу турганындан 0,1 хуу чедир көвүдедир.

1973 чылдың социалистиг чарыжының түннелдерин ёзугаар эң дээре ажылчыннарны болгаш бригадалар коллективтерин шаннап мактаары-биле Совет Эвилелинге болгаш дашткы чурттарга аян-чорук кылыр чиик-өртектиг 50 мун туристи путёвкаларны күрүнениң социал хандырылгазының акша-хөрөңгизининң күселиг-биле тускайлаар дугайында ВЦСПС-тиң саналын хүлээп алыр.

Социалистиг чарышка эң-не бедик көргүзүглерни чедип алган комсомолчу-аныяктар коллективтерин шаннаарынга 8 мун вымпелди тургузар болгаш эң дээре аныяк ажылчыннарны шаннап мактаарынга чиик өртектиг 10 мун туристи путёвкаларны тускайлаар дугайында ВЛКСМ ТК-ның саналын хүлээп алыр.

1973 чылда эң-не бедик көргүзүглерни чедип алган болгаш планнарны күүседиринге болгаш ажыр күүседиринге күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруун көргүскен бүдүрүлге мурнакчыларын ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдарыбиле шаннаарынга эвилелдешкен республикаларның, компартияларының ТК-лары, партияның крайкомнары болгаш обкомнары, ССРЭ-ниң министерстволары болгаш ведомстволары профэвилел болгаш комсомол организацияларыбиле кады киирип келир ужурлуг.

Ажылчыннарның, бригадалар, участоктар болгаш цехтер коллективтериниң алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге өргежок чугула байдалдарны тургузарын министерстволар, ведомстволар, бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның удуртукчулары, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары боттандырар.

Социалистиг чарыштың организастаарда, бүдүрүлгениң мурнакчы дуржулгазын калбаа-биле нептередиринче, хүлээлгелер күүселдезининиң хыналдазын доктаамал кылырынче болгаш оон түннелдерин үндүреринче, чарыштың нептерентей болурунче болгаш чарыштың түннелдериниң деннеп көөрүнче оңаа кичээнгейни салыр.

Төп болгаш чер-черде солуннарның база журналдарның, радио дамчыдылгазының болгаш телевиденнеңниң редакцияларының, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелининиң Кинематография талазы-биле комитедиң бүгү улусчу социалистиг чарыштың чорудулгазын калбаа-биле чырыдар, сан болгаш шынар талазы-биле эң бедик көргүзүглерни чедип алган ажылчыннарның, бригадалар, участоктар, цехтер, бүдүрүлгелер болгаш тудуглар коллективтериниң дуржулгазын доктаамал түннээр болгаш көргүзер, бүдүрүлгениң мурнакчыларының болгаш чаартыкчыларының ажыгының аргаларын болгаш методтарын ханызы-биле илередип көргүзер, күш-ажылдың ёзугулуг маадырларының дугайында тодарагай болгаш хандыкшылыг кылдыр тайылбырлар чугаалаар ужурлуглар.

Чарыштың нептерентей болурун экижидер сорулга-биле «Правда» болгаш «Известия» солуннарга мурнакчы массалыг профессияның ажылчыннарының, бригадаларының, цехтериниң болгаш бүдүрүлгелериниң социалистиг чарыжының түннелдерин бөлгаш чорудулгазын көргүзери-биле тускай арыннарны үндүрүп турарын айтыр. «Социалистиг индустрия», «Советская Россия», «Сельская жизнь» болгаш «Труд» солуннарга ол сорулга-биле ай санында бир удаа капсырылданы үндүрүп турар.

Социалистиг чарыштың болгаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкиннинг айтырыгларының талазы-биле плакаттарны болгаш кеску агитацияның өске-даа херекселдерин министерстволарның, ведомстволарның болгаш профэвилелдер ТК-ларының чагыгларын ёзугаар массалыг тираж-биле парлап үндүргүлеп турарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелининиң ном үндүрер черээр, полиграфия болгаш ном садыының херээнин талазы-биле Күрүне комитединге хүлээдир.

Бүдүрүлгениң мурнакчыларының — үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң, көдээ ажыл-агыйның болгаш өске-даа адырларның Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжына күш-ажыл талазы-биле эң-не бедик көргүзүглерни чедип алган болгаш мурнакчы дуржулганы нептередир база пропагандалаар талазы-биле улуг салыышкынны киирген тиилекчилериниң слёдун 1974 чылдың эгезинде Кремльниң Съездилер Ордузунга чорудар.

• • •

Ажылчыннар, инженерлер, техниктер — үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының бүгү ажылдакчылары бүгү улусчу социалистиг чарышка идепкейлиг-билек киришкеш, тоску беш чылдың ниитиргиг чылы — 1973 чылды — шалыпчы күш-ажылдың чылы болдуруп, чуртка улам хөй, эки шынарлыг продукцияны эвээш чаргыдалдарны үндүрүп турган чуртка бээр дээш боттарының бүгү күштерин, билиглерин болгаш дуржулгазын бээр, ынчангаш бистиң чурттуң экономиказын улам ынай күүдүүг-биле хөгжүдеринин талазы-биле партияның айтып берген программазын боттандырарының херээнге толептиг салыышкынны киирер дээрзинге СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК бижыг бүзүрелин илергейлеп тур.

СЛЕСАРЬ

Техника септелгезинде

«Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжыышкыны тоску беш чыл планының ийиги чылында республиканың ажыл-агыйларынга 500 мун ажыг рубльдиг янзы-бүрү продукциязын сайгарган. Ол дээрге септеп каан хөй-хөй тракторлар, комбайннар, автомобильдер, оларның шимчедикчилери, катап тургускан кезектер болгаш агрегаттар-дыр.

Ол каттыжыышкынның септекчилериниң ажыл-ижин сонуургап көөрү-биле аңаа чеде бердим. Мастерскаяның мотор иегинде бичежек стол чанында элээн каш септекчилер тур. Каттыжыышкынның эргелекчизи Альберт Августович Рудольф база оларның аразында болду.

— Хүн дургузунда кылган ажылдың түннелин мастерлер-биле кады үндүрүп, техника септелгезининг талазыбиле даарта чүнү кылырын тодаралып олур бис ийин—деп, эргелекчи чугаалай-дыр.—Ам бисте септелгенин изиг түлүк үези. А бир эвес бо мастерскаянып дутайын чугаалаар чүве болза, ол продукция сайгарар талазы-биле чыл планын ноябрьда-ла күүседиткеп.

Альберт Августович мастерскаяда ажылдап турар кижи бүрүзүн, оон арга-мергежилин, чүнү кылып шыдаарын бодунуң беш салаазы-биле дөмей билир. Оон-биле мурнакчылар дугайын чугаалажы бээрикче, мынча диди:

— Дээ ол соңга чанында турар, чолдак сыныг эр-биле таныжып көрүпер. Оон дутайын чонга чугаалап болур. Бисте ону ёзулуг-ла эдикчи мастер деп маптап турар...

Ол ажылчының адын Луцевич дээр болду. Ажыл хүнү доозулган. Даштын шагда-ла нмиритиннеп берген. А Луцевич бодунуң дериг-херекселин айлап, арылай берди. Ынчан аңаа мастерскаяның эргелекчизи Виктор Власов чедип келгеш, өөрүп чугаалады:

Чанып чоруй барбааның эки бооп-тур, Станислав Иосифович! Бир поршень бөлүүн доп-дораан четчелээр херек дээрзи планнаашкыи соонда ам чаа билдине берди. Ону ам айлап кагбас болза, эртен эрте келген мотористер аңаа турар апаар-дыр.

Ол, слесарьже нарядты суммушаан, немеп кагды:

— Ону айлап каап көрүперем, акый. Ынчаар кылып каар болзунарза, ийи тракторму даарта-ла мастерскаядан үндүрүптер бис. Оон соонда мотор иегинге ажылдаары белен апаар-дыр.

— Ам канчаар, херек болган чүве төлээде, бир-ийи шак хире арткаш, ону айлап каар бооп-тур мен ийин—деп, Луцевич харыылаап, поршеньнерни септээрнге белен кылдыр айлап, четчелеп киргизти.

...Станислав Иосифович бажыныңга мырнай дүн ортузунда ээп келген. Оон каяа саадап чораанын кадайы айтырып даржылдырбаан. Ажылдап турган дээрзи чугаа чокка-ла, оон могап-турупкан арын-шырайындан илдең болган. Ол чүгле чаңгыс бо удаада орайтап келгени ол эвес. «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжыышкынында поршень бөлүүн болгаш блок баштарын эптеп тудуштурар кижи кара чаңгыс Луцевич болтай. Ынчангаш оон кылыр ажылы мырнай бажын ажыг деп хөөрем чок чугаалап болур.

Станислав Иосифович ажылдай бергенде аъш-чем ижерин, аалынче чанарын безип уттуптар. Ажылдап турда шынап-ла ардыр. Ол ай планын үргүлүү 150 хуудан өрү күүседип турар. Станислав Иосифович бодунуң ажылынга кедергей-ле мергежээн. Луцевичиниң ажыл стажы 20 чыл ажыг. Ол үениң дургузунда Луцевич чаңчыгыышкынны, мергежилди, дуржулганы чедип алган. Ынчангаш кандыг-даа нарын слесарь хереэн ол күүседип шыдаар. Станислав Иосифович поршеньнинг дээрбээн кедирип, ону шатун салаалары-биле тудуштуруп, дедир уштунмас кылдыр дээктеп турда көөрге, ана чылбыйтыр суйбап турган-биле демей-ле.

Ол бодунуң арга-дуржулгазын кады ажылдап турар эш-өөрүнге күзелдин-биле дамчыдып берип турар. Оон слесарь херээнге өөреткен аныяктары дыка хөй...

Бодунуң ажылдаар черинде оон база катап кээп турупканы бо. Дүүнгүзү ышкаш, холдары аваангыр-тудунгур, чазыг чок, хүргүл каратарында отчугап чайнап турар, а арнында — чазык хүлүмзүргүг. Бодунуң мергежилиниң ёзулуг мастери слесарь Станислав Луцевич амыдыралга-даа, ажылга-даа ындыг.

Н. ВАНЬКОВ.

Делгелге

Хандагайты суурнуң хереэженнер чөвүлели ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылының юбилейинге ажыл-ишчи. организастыг ужурашкан. Эрткен чылдың төнчүзүнде суурга хереэженнер чөвүлелдериниң организастааны делгелге болган. Аңаа Совет Эвилелиниин хөй национал улустарының индик-хевининң болгаш түс-түс чөвүлелдерниң үндүрүп турары хана солуннарының номерлерин делгээн.

Хана солуннар талазы-биле бирги черни Өвүр райпозунуң «Хереэженнин үнү», ийигнинн район эмнелгелининн «Совет хереэжен» деп солуннар болгаш үшкүзүн районо, суд, прокуратура коллективтери алган. А амланныг аъш-чем кылырының талазы-биле Хандагайты ортумак школазында чөвүлел бирги черни, райпо ийиги, № 1 ясли-сад үшкү черни алган. Тыва чемнерни белеткеп кылырына райкүүскомнуң сан киллизинин ажылдакчылары онзагай болганнар.

Тыва болгаш янзы-бүрү национал чемнер кылырынга эштер Оюал Шулуу, Алдын-кыс Кызыл-оол, Галина Кенеп, Минчимаа Монгуш олар мактал шанналлы алганнар.

Залдың бир булунунда янзы-бүрү нациялларның индикхевин даарап асканы делгелгеге келген чонның кичээнгейин хаара туткан. Аңаа № 1 ясли-сад ажылчыны Монгуш Көкел даараан тыва хевин бирги черни, үзбек улустуң хевин даарап белеткээнин хээп амыдырал хандырылга комбинадында Чүчай Адыгжы ийиги черни ап, макталга бижиктер, өртектиг белектер-биле шаннатканнар.

Эмнелге коллективинде хереэженнер чөвүлели (даргазы Тамара Монгуш) суурда эки ажылдыг деп санадып, өскелерге үлегерин көргүзүп келген. Районнуң хереэженнер чөвүлелининиң даргазы Демчик Шараева хереэженнер чөвүлелдериниң ажылын экижидер талаа кызымак ажылдап турар.

М. МОНГУШ.

Атом депшилгеге ажыктыг

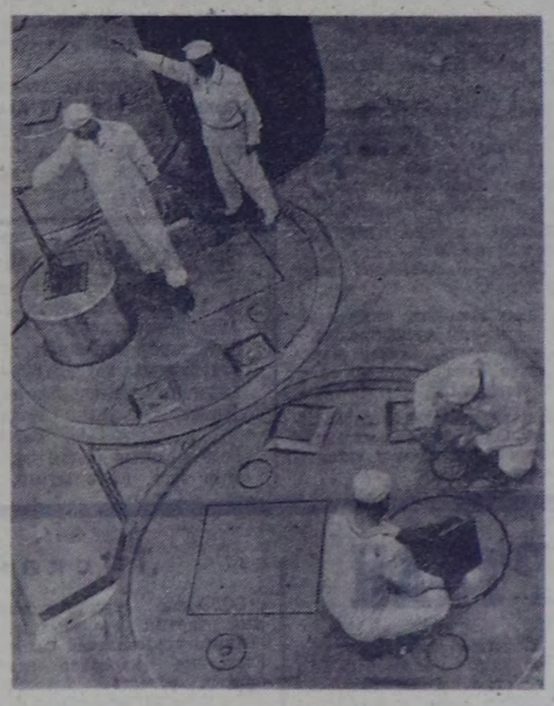

ДИМИТРОВГРАД. (Ульяновск область). Атомнуг реакторларның эртем-шинчилел институту — чурттуң эң улуг эртем төптеринин бирээзи. Оон лабораторияларында эртемденнер атомнуң энергиязын кижиге дузалап, тайбың соруулга ажыглаттынзын дээш ажылдап турарлар.

Ол институтта чаа-чаа материалдарны, чылыг бээр элементилерни, одалга чүүлдерин шинчилеп, оларны ажыгдаарын шеңеп көрүп турар. Ол ажылдарның түннелдерин чуртка чаа АЭС-терни тудуп тургузарынга ажыглаар. Ол эртем төнүнге эң дидим дуржулгаларны кылып турар. Шинчилел ажылдарының түннелинде институттуң ажылдакчылары Белоярскиниң болгаш Нововоронежтиң АЭС-терниң кезектерин болгаш агрегаттарын улам сайзырангайжыдар сүмелерни бээр аргалыг болганнар.

Атомнуг энергетиканы хөгжүдериниң кедилиг аргаларының бирээзи — энергияны бээри-биле кады ядролуг чаа кывар чүүлдү хары угда берип болур дүргеи шимчээшкиннинг реакторларны кылып тургузары бооп турар.

Ол институтта ажылдап турар ындыг херексел — «БОР-60» деп дүргеи нейтронналыг реактор болза бо талазыбиле шинчилел ажылдарын кылыр болгаш специалистерни өөредир кол чер бооп турар.

Атомнуг реакторларның В. И. Ленин аттыг эртем-шинчилел институду делегей эртеминге ат-сураглыг эртем төвү болу берген. Аңаа Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелининиң кежигүнү чурттарындан келген шинчээчилериниң семинарлары, чыыштары бооп эртип турар. Атомнуг энергетика совет эртемденнериниң өске чурттарның бо талазы-биле эртемденнери-биле харылзажырыының болгаш кады ажылдажырының эң чугула хевири болу берген.

ЧУРУКТА: СМ-2 реакторунуң залында. Тускай саваларже дуржулга кылдыр шенээр дээш чүүлдерни суп турары.

Ю. БЕЛОЗЕРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КУБАНЫҢ ТУРУЖУ КАЖАНГЫЗЫНДАН-ДАА БЫЖЫГ

Куба улус социализм тургузуушкунунуң экономиктиг болгаш политиктиг чугула сорулгаларын шиитпирлээрниче утланган, күжениишкиннинг чогаадыкчы ажыл-ижи-биле национал байырлалы — Хосталга хүнүн январь 1-де демдеглээн. Америк чалча Батистаның кижи көөр хеңнүжөк диктатуразы тура хамыышкын армиязының согуушкуннарынга 14 чыл мурнунда ол хүн чылча шаптырган. Кубага революция тиилээш, чер бомбүрээзиниң барын талазынга империализмниң фронтузун үзе шапкан болгаш делегейниң ол кезээнге социализмче оруктуң эң баштай ажыктан.

Революстут Кубаны базар дээш, америк империализм шаптыктаашкын таварыштырар, үрегделдер кылыр, чон хыдыыр болгаш чепсектиг халдаашкын кылыр, политикага, экономикага хамаарышкан кызагдалдар кылыр — кандыг-кандыг бужар аргаларны ажыглаваан дээр. Ынчалза-даа марксизм-ленинизмниң тиилелгелиг түгүи кодургеи маадырлыг куба улуска чүү-даа шаптык бооп шыдаваан. Эрткен чылдарның дургузунда боттандырган революстут чаартылгаларга Кубаның аян-шинчизин үндезинниле өскерилген. Ам чуртка экономика, культураны улам хогжүдеринин, социализм тургузуушкунунуң чаа-чаа үе-чадаларынче шилчиринииң идегелдиг үндезинин тургустунуп турар.

Куба Республика социализминиң делегей системазының чарылбас кезээ. «Оон делегей туруштарын, оон эргеажыктарын болгаш айыл чок чоруун чүгле Кубаның Компартиязының быжыг туруштуг политиказы болгаш революсчу улустуң маадырлыг чоруу эвес, харын ССРЭ-ниң, социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының деткимчээн, политиктиг күжү база камгалап турары — деп, СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев эрткен чылдың июнь 27-де чугаазынга демдеглээн. Аны-дуңма совет-куба харылзаалар улам сырый найыралдыг, чүүл-бүрү талалыг болгаш улуг утка-шыварлыг апарган. Кубаның Компартиязының ТК-ының Бирги секретары, Революстут. чазааның Премьер-Министри Фидель Кастронуң ССРЭ-ге эрткен чайын албанныг аян-чоруун кылып ааладп чорааны болгаш 1972 чылдың декабрьның сөөлүүредир Л. И. Брежнев биле Ф. Кастронуң ат салганы чаа-чаа чугула совет-куба дугуржулгаларды ону бүзүрелдиг илергейлеп көргүскен. Ийи чуртка социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунну дүргедедириниң эргеажыктарынга дүштүр бүгү талалыг экономиктиг, эртемтехниктиг кады ажылдажылганы улам калбартыр хемчеглерни ол дугуржулгаларда айыткан.

ГАВАНА. СЭТА-ның корреспондентизи В. Феоенко мынчалдыр дамчыткан:

Ориенте можунуң Моа хоорайында никель рудазы болбаазыradыр «Петро сотто альва» заводтуң коллективи эрткен чылдың бүдүрүлге онаалаларын орынчок ажыр күүсеткен. Пландан ажыр хөй никель, кобальтылыг муң-муң тонна концентратты берген. Никельчилер боттарының күш-ажылчы чедишкинин Кубаның ажылчын ангының төөгүүлүг ийи хүнүнге: Кубаның революция тиилелгезининиң 14 чыл оюнга болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга тураскаатказын.

Кубага массалыг социалистиг чарышка арткан 1972 чылда ол бүдүрүлге чериниң коллективи коммунистерниң удуртулгазы-биле бүдүрүлгенн соксаал чок ажылдарынга чедиишкиннерни быжыглаап, экономиканың бүгү чуртка чугула сорулгаазын шиитпирлээн: Кубаның экспортунга никель ийнги черни ээлеп турар апарган.

Совет хөй-ниитиниң кыйгырыы

ВЦСПС, Тайбың камгалахының совет комитеди, Азия, Африка чурттарының эң-сеткил каттыштырылгазының совет комитеди, Вьетнамны деткиринииң совет комитеди, Совет-вьетнам найырал ниитилели, Совет херээженнер комитеди, ССРЭ-ниң аныяктар организацияларының комитеди, Тайбыңнын совет фонду, ССРЭ-ниң студентилер чөвүлели кады медеглел кылгаш, Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыны катап тургузар дугайында дугуржулгага доп-дораан ат салыры дээш тайбыга ынак күштерниң кады хемчеглер алырының бүгү делегей кампаниязын калбартыр дугайында Стокгольм конференциязының кыйгырыын ук медеглелинде совет хөй-ниитиниң өмүнээзинден изин-биле деткээн.

Вьетнам-биле эң-сеткил каттыштырар шимчээшкиннинг мурнуку одуругларында туржуп турар совет хөй-ниити АКШ-тың Вьетнамда эжелеткен дайынын соксадыр база Вьетнамга тайбың дээш делегейниң өнаа конференциязын чылдырар дээш тайбыга ынак күштерниң чаңгыс аай хемчеглер алырының айыы январьда эрттирер дугайында Стокгольм конференциязының кыйгырыын шиитпирлиг деткээн.

Маадыр вьетнам улусту деткирииниң сорулгазы, АКШ-тың Индий-Кыдатта дайынзырак политиказын үргүлчүлеп турарынга удур эң калбаа-биле шиитпирлиг хемчеглер алыры амгы үениң байдалында онза чугулазы-биле негеттинген болгаш соңгаарлатнайн шиитпирлээр ужурлуг сорулга бооп турар. Кижи төрелгетеннин күзел-сөрүүн, вьетнам улустуң болгаш Индий-Кыдаттың өске-даа улустарының чөптүг эргелерин хүндүткеп көөрүнче тайбыга ынак политиктиг хөй-ниитичи бүгү күштерниң каттыштырар күжевишкиннери-биле АКШ-тың чазаан албадаары эргежок чугула.

Чазактар, политиктиг партиялар, профэвилелдер, шажинчы болуктер, хереэженнерниң, аныяктарның болгаш студентилерниң организацияларының, чаагай күзел-чүткүүдүг бүгү кижилер ол херекке кайгамчык улуг рольдуг болган туруп шыдаар болгаш болурдаа ужурлуг деп, медеглелде чугаалаан.

Вьетнам айтырыгны политика талазы-биле чөптүг таарыштырып шиитпирлээрин эң дүрген чедип алырын бодаап, эң калбаа-биле болгаш дээштин-биле дем каттыштырып, массалыг хемчеглер алырынче совет хөй-ниитиниң өмүнээзинден кыйгырдывыс деп, медеглелде чугаалаан.

(СЭТА).

СИЛЕРНИҢ УРУГЛАРЫҢАРГА

Эргим ада-не болгаш төрелдер. Эртенин-не силерге почтачы чаа солуннарны эккээри—улуг өөрүшкү болбайн-даа канчаар. Хостуг шагынарда солуннарны номчуп эгелээр силер. «Шын» деп үш улуг үжүктер-биле бижээн солунну бо-ла номчуп олурарынарны өг-бүленерде бичии уруглар көргеш, ону база-ла сонуургай бээрлер. «Шын» солун бодунуң бичии номчукчуларын база-ла утпайн турар. Солуннуң бо номеринден эгелээш, уругларга тураскааткан «Хүнчүгеш» деп тускай булуң өйлеп-өйлеп үнүп турар апаар. Аңаа парлаттынган чогаалдарны, материалдарны уругларыңарга, дуңмаларыңарга—«Шынның» келир үедеги номчукчуларынга, бижикчилеринге номчуп, утказын тайылбырлап берип турунар.

Н. НОСОВ.

ДИРИГ ШЛЯПА

Васька дээр динсчигеш комод чанынга сээктер тудуп олурган. Комод кырынын азынга шляпа чыткан чүве-дир. Бир сээк ушкаш, ол шляпага хонуп алганын Васька көрүп каан. Динсчигеш олче шурай бээрге дыргактары шляпага кадалы берген. Шляпа комодтан аңдарып бадарга, баштай Васька шалага кээп дүшкен. Шляпа оңу халыптай дуглапкан.

Өске өрээлге Володя биле Вадик олурганнар. Олар чурук чуруп олургаш, Васьканың канчап шляпа алдаанче кире бергенин көрбээннер. Чүгле бир-ле чүвенин кээп дүшкенин дыннаавнар.

Володя хая көрүнүп келгеш, шалада шляпа кээп дүшкен чытканын көрүп каан. Ол ээжкеш шляпаны көдуруп чыда, хенертен алгыра берген:

— Ай-ай-ай!

— Канчап бардың?—деп Вадик айтырган.

— Ди-ди дириг чүве-дир!

— Чүү?

— Шля-шля-па!

— Ол чүүл? Шляпа канчап дириг аңаар чүвел?

Вадик чоокшулап келгеш, шляпаны топтап көре берген. Шляпа хенертен Вадикче чылып эгелээн.

Вадик — Ай-ай!—деп алгырбышаан диванче үне халаан. Володя база.

Шляпа өрээл ортузунга чедир чыгаш, доктаай берген. Оолдар олче көргеш, корткаларындан сирилеп турганнар.

Шляпа дедир эттеш, диванче соңоп эгелээн.

— Ай! Ой'—деп, оолдар кышкырышканнар.

Диванда дуже халышкаш, өрээлден үндүр чүгүрүшкеннер. Чем кылыр өрээлге келгеш, ээжиги дуглапканнар.

— Кандыг аайлыг шляпа боор? Чылып чоруп турар алдептиңи?—деп, Вадик чугаалаанган.

— Бир кижи удазын-биле баглаан, сөөртүп тур эвес ыйнаан?

— Барып көрем.

— Ийилээн бараал. Мен от көзээр демирин тудуп алыйн. Бир эвес база катап бисче кел чытса, көзээш-биле тутсуплаткай мен.

— Ынчаарга мен база көзээштен тудуп алыйн.

— Бисте оон өскө көзээш чок-ла болгай.

— Ынчаарга лыжа даңгыжын тудуп алыйн.

Олар даңгыжын-биле көзээштн туткаш, эжикти аяар ажыткаш, өрээлди көргеннер.

— Кайыл? — деп Володя айтырган.

— Дуу ол, стол чанында чыдыр.

Шляпа столдан ырак эвесте шимчеш дивейн чыткан.

— Ол боор, корткан-дыр!—диижп оолдар амыравышаан, —Бисче кээриндеп корткан чыдыр сен бе?— дишкеннер.

— Мен ам-на коргудуптайн —деп, Володя чугаалаанган.

— Эй, шляпа! — дивишаан столду көзээш-биле соктагылаан.

Шляпа шимчеш диээн.

— Картошкадан алгаш даажан көрээлем—деп, Вадик сумелээн.

Олар корзивкадан картошкаларны алгаш шляпаны соп эгелээннер. Вадиктиң октаан бир картошказы шляпага дээткен. Шляпа өрү шураап,—мяу!—деп алгырыпкан.

Шляпа аңаандан бора кудурук кестүп келген.

Оолдар—Васька'—деп алгырышканнар.

Вадик Васьканы сегирип алгаш дыңзыды куспактапкаш,— Хөөкүй, Васька канчап шляпа аңаанче кире бергенин ол?—деп эргелеткен.

Васька чүнү-даа харыылаваан. Ол киргиреп, чырыктан каравн чалдандырып, чивенегилээн.

Бай-Хаак ортумак школаазының 7-ги класында кончуг эки өөредилгелиг, идепкейлиг хөй-ниитичи өөренирчи Урана Моңгуш.

А. ЧАРАШ-ООЛДУҢ фотозу.

Алдын-Доос куштуң алдын кудуруу

ТООЛ

Шаг-шаанда Алдын-Доос куштуң кудуруу хүн херелдиг алдын эвес, аңаа-ла өң чок, боразымаар чораан диижир. Бир-ле катап илиг оранга чырык ортемчейнин бүгү-ле куштарының чыыжы болуур үеэн. Аңаа Алдын-Доос куш база-ла чалаттырган. Чыышка чүгле Аскыр-Дагааны чалаваан-дыр аевспе. Чүге дээрге, ол ындыг ырак оранче ужуп чедип шыдавазын билгеп.

Алдын-Доос чыышче дөгернип турда, аърга-арыгнын каас-шиниик, чараш ала саасканы бо ужуп кээп-тир.

— Экии! Че, куштар чыышче ийилээ ужуп чоруттаалы. Таптыг арыг-сылыг кылыр кеттинип ал—диген.

— Экии, экии, Саасхан! Мээн каас-шиниик хевим-даа чок. Бо-ла чораан боразымаар болуп бо-ла болгай мен—деп, олурүп-тур.

— Дыка мунгарава. Аскыр-Дагааның кудуруун тур каза дилеп ал. Ол дөмей-ле ырак чорук кылып ужуп алыр эвес.

— Шынап-ла. Дыка-ла тывынгыр-ыыр сен. чараш ала. Саасканчыгаш. Сен олур, а мен. Аскыр-Дагааның алдын хевин дилеп алыйн—деш, ол ужуп чорупкан.

Алдын-Доос Аскыр-Дагааның аалынга келгеш,— чаңгыс-ла шак иштинде кадаттынгаш келийн—деп, акымайлап, эвежин туруп бээрге, Аскыр-Дагаа хүн херелдиг алдын кудуруун бериш каан-тыр. Алдын-Доос чыышче ужуп чорупкан.

Аскыр-Дагаа бир шак болгаш кажаа кырынга бедиктенгеш: — «Ку-ка-ре-ку! Ку-ка-ре-ку!— деп, кыйгырып олуруп-тур.

Алдын-Доос кайда боор — Аскыр-Дагааны мегелешкеш, ол-ла олчаан келбээн-дир эвеспе. Оон бээр-ле Алдын-Доос куш хүн херелдиг алдын кудурукгуг боон, а Аскыр-Дагаа бир шак болгаш-ла кудуруун чөктап алгырып турар болган чүве-дир.

Кымның шынчызын, кымның мегечизин боттарынар тывынар, уруглар.

Дыннап бижээн.

Н. ТАҢДЫ-ООЛ.

ХУРАГАНЫМ

Аа түүгүн хаңып эгеш,
Авазынга эртеленип —
Кулактарын делбиннеткеш,
Кудуруун-даа холуңнадыр—
Хураганым чаптанчыын аар.
Бөрбак хырны тоткан
соонда
Бодаар сактыр чүвези чок—
Оюн эреп, ол-бө шурап,
Опаннады дешкилээр-даа —
Хураганым эрезин аар.
Дыка сырый аярып каан дег
Дыырарган хөөг дүгүн
Чазып көөрге, арта сорлуг
Чайырлыг дег, кылаңнажыр —
Хураганым чаражын аар.

Куулаар СҮТТҮГ-ООЛ.

Семён Тойбанайевич БИЛЬЧИР

1922 чылдан бээр СӘКП кежигүнү, авылел ужур-дужаалыг персоналдыг пенсионер Семён Тойбанайевич Бильчир январь 6-да 77 харлыында көчээн. Ол кижиниң алдарлыг амыдыралының дугайын номчуп өйлеп дыңнаан чораан бүгү кижилериниң үүректерин ол дыңнадыг качыгдалга таварыштырган.

С. Бильчир ядыы аратың өг-бүленгеге төрүттүнген. Чаш чораан чылдарында-ла аш, чедимнеп амыдырал деп чүвени, феодалдарның болган байларның дарлалын ол көрө берген. База-ла бүгү тыва улус дег, ону аас-кежиктиг, чырык орукка Октябрьның социалистиг Улуг революциязы киргеп. Семён Тойбанайевич Тывага революстуг шимчээшкинниң эң эгезинден тура ооң идепкейлиг киржикчизи, шынныг хөрек дээш медередиг демиселчи болуп берген. Кызыл партизаннарның хүрээлеңнерге база киргеш, улусчу эрге-чагырга дээш тускчуушкуннарга идепкейлиг киржикчи чораан. С. Т. Бильчир баштайгы тыва революстуларның бирээзи, 1922 чылда организэстаттынган Тываның аратың революстуг намын тургузуларынга идепкейлиг киржикчи болгаш хөй чыл дургузунда ооң удурлуткучуларының бирээзи чораан.

Тывага тайбың тургузуушкунуң чылдарында С. Т. Бильчир ажыл-агый болгаш партия ажылының муруку одуругуга доктаамал туржуп келген. Партия болгаш улус аңаа кандыг-даа ажылды дагырга, бодуунга интернационалчы коммунист болгаш патриот хүлээлгезин чер болганга шынчы, ак сеткилдиг күүседип чораан.

Кызыл партизан, кайгамчыктыг кижи С. Т. Бильчирниң дугайында тураскаал болгаш алдар бистиң үүректерибиске мөңге кадагаларлыг.

С. К. Тока, В. Н. Филиппов, В. И. Попов, Г. Ч. Ширшин, Б. Ш. Долчаймаа, М. К. Меңдуме, Г. В. Иванов, М. И. Пахомов, К. Е. Кошкаров, В. П. Суров, Ю. Л. Аранчын болгаш ооң-даа өскелер.

телевидение

ЯНВАРЬ 7-ДЕ
КЫЗЫЛДАН

11.00— Уругларга фильм. 11.40—«Малышок». Уругларга дамчыдылга.

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Өөнүт телекөргүзүт. Школачыларга «Будильник». 12.40—«Кадыкшылга» деп программаның почтазы. 13.10—Өөнүт телекөргүзүт. «Байлы болгаш ядыы кижи». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 14.20—Өөнүт телекөргүзүт. «Кино аян-чоруктарының клубу». 15.20—15.30—Чаңсар. 15.30— Киноконцерт. 16.50—Өөнүт телекөргүзүт. «Бистиң кожаларывыс». Телешиниң баштайгы көргүзүү. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—Өөнүт телекөргүзүт. «Ол чараш корабльдер». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия.

КЫЗЫЛДАН

20.00—«Кадыр одуруг» Уран-чечен фильм. 21.15—Улут улуска мультфильм «Азаалаажыкчылар».

МОСКВАДАН

21.30—«Өөнүктериниң 'худумзургуу». Кыска метражтыг уран-чечен телефильмнериниң программазы. 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

ЯНВАРЬ 8-ТЕ
КЫЗЫЛДАН

19.00—Уругларга дамчыдылга. 19.50—Телемедээлер. 20.00—«Базым санай». Документалдыг фильм. 20.20—«Челээш» Дамчыдылга. 20.50—«Кижи чогаадылгага чалаттынган». Документалдыг фильм. 21.05—Телемедээлер. 21.20—Чарлалдар, реклама. 21.25—23.00—«Кызаттырганнарның шивээзи». Уран-чечен фильм.

АГААР

Бөгүн республиканың чамдык черлеринге хар чаар. Барыын угланыышкынныг хаттың күзүү кошкаандан өй-таныпта чедер.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 22-ден 27, артканнарынга 17-22 градус соор.

Кызылга булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 20-22 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

НЕРВИЛЕРИН ДААРААРЫ АРТКАН

Ленинградта үнүп турар «Вестник хирургии» деп журналдың редакторунга «Кижиниң одуруу берген чодазын тудуштурары» деп чүүлдү декабрь 6-да эккелген. Ооң автору — Ярославльдың эмчи институдунуң болүк амылданчылары. Олар Юрий Ерохин деп оолдуң чодазын тудуштурар таазы-биле чок дээн ховар незиядени кылып чоруткан. Ону удуртуп турган кижилериниң бирээзи профессор Николай Митюнин ол чүүлдү Ленинградка эккелгени ол.

Ленинградта «Смена» солуннуң корреспондентизи элээн наш айтырыга харыылап бээрин профессордан диижээн.

★ ★ ★

— Ам Юрий Ерохинниң кадыынын байдалы кандыгыл?

— Юраның кадыының байдалы эки. Сергээ аажок, чүве номтуур деп чүвези хөлчок. Коңгус херек чок черге багай чүвеге таварышкан кижи-дир ийин. Мотоцикл мунуп алгаш, Волганы кежилдир турар демир-орук көвүрүү-биле бажыңынче чанып чоруп олурган. Хадымарлап турар, сойгактыг хүн турган. Юра шырыңгып дона берген, мурнунда оожум чоруп олурган чиик машинаны мурнап эрте бээр-дир деп шиңгирлеп алган. Кыдыынче бичии ээй бээри биле, чык-ла дээн... Чүк машинаазының карааның кырында одуруп калгаш, чыткан бодунуң будун көрө соп каап, медерелин ышкыныкан... Бис кылып-ла болгу дег бүгү-ле чүвени шупгузуп кылган бис: чода катап тутту берген. Ам ийиги кезиишкинни кылырынга белеткел чоруп турар: бо удаада буттуң неравилерин улай даараар.

— Медицинага ховар дээн кезиишкиннер чедимчелиг доосту бээрге, улус оон дугайын корреспондентилериниң магадап биижээн материалдарындан билип алыр болгай. Ынчангаш чамдыктары ам ындыг-ындыг чүвеге таварыжы берзимзе инда бертедоор чүве-даа чок, буттуң катап улаап эмнеп каар ол-ла чүве мшкажыл суг деп бодай бээр чадавас...

— Ындыг амыр чүве кайда боор. Бо кезиишкинни кылганы чедимчелиг болган чүве. Бирээде, кемдээшкинге таварышкан оол аныяк, чүгле чаа он алды харлыг турган. Оон кадыының база эки-ле кончуг болган: таакпылавас, түрүү, баарлы, бүүректери, өкпеси шупту кан кадык. Буттан өске черлери — бажы, хөрээ, иштн кемдээш. Улуг үр болбаанда, дөртеп хире минута эрткенде ону эмчиге эккелген. Ийинде, эмчилер ындыг кезиишкинни кылырынга белеп турган. Мээң удуртуп турганым травматологтар бригадазы зар кемдээш хол, буттарны катап эптеп эмнээрингe улут дуржулгалыг улус. Мурнунда сес чыл дургузунда травматология клиниказын эргелекчилеп турганым соонда, 1967 ылда Ленинградта медициналыг санитар-гигиена институдунга доктор диссертациям камгалап турган бо айтырыгны сайгарып көрүп турган кижи мен.

Ангиохирургтар бригадазын удуртуп турган профессор Юрий Новиков — хан-дамыр хирургиязының таазы-биле тергиин дээн специалист. Сөөлгү чылдар иштинде Ярославльдың эмчи институдунга кады ажылдап, дыка хөй кезиишкиннерни кады кылып турган бис. Дуржулга бар апаран, ынчангаш бо таварышкан келген берге келишкинин кылырынга эмчилер белеп болганы ол. Новиков чоктедаа, мен чогумда Новиков-даа ол кезиишкинни кылып шыдавас турган бис. А бис ийи бистиң ажылдакчыларывыс чокта (кезиишкинни хирургтарының ийи бригадазы — алды кижи кылган) база кылып шыдавас турган бис.

Эрткен чылдың төнчүзүнге чедир одуруу калган холдарны тудуштурган он тос таварыга болган. А бут тудуштурганының дугайын номчуп көрбээн турган чүве.

— Айыл улуг турган бе?

— Кандыг-даа хирург кижи кандыг-даа кезиилде кылып турда айыл черле турар боор чүве. Хенанг-ле чүве чедир көрдүнмейн баар болза олум-чидимге чедирип болур. Чуурулдур кемдээш дискекти аштап арыглаш, чоданың иштинге 65 сантиметр хире калбак демирни катай тутпай донмек-биле тудуштурушкан бис. Беш шак дургузунда бүтүн удуг ханың ийи черге, оон соонда дамырларны тудуштур дээрап четтингижкен бис. А шыгган эът хан эргилдеп келген. Чурукта — ол ёлканы С. ФЕОКТИСТОВТУҢ тыртканын көргүзүкен.

Тускай шаңнал

СССР-ниң тургустунганының чартык чүс чыл юбилейинге тураскаатказ филателистериниң (маркалар чыыртарының) область делегелгези Киевке ажылын дооскан. Делегелгеге киришкен коллекционерлерден 19 кижи шылгаран, оларга монгун медальдарны тывыскан. Оларның арасында тизы-бүрү марка чыыкчылары, чаңгыс өг-бүле, киевчилер С. болгаш Р. Шевченколар база бар. Оларның «Ыраккы Тываның маркалар коллекциязы» деп чыгган ажылы филателистериниң Бүгү-эвилел шиитилелиниң турускааны тускай шаңналга четкен.

Н. КОСЕНКОВА.

Бөгүн каяа, чүү болурул?

Политчырдымышкын бажыңынга 12 шакта уругларга Чаа чыл ёлказы болур. Хөгжүм-шин театрынга уругларга «Тоолдар оранында» деп көргүзүт болур. Культура бажыңнарынга аныяктар кежээлери 8 шакта эгелээр.

№ 14 школаның спортзалынга баскетболга хоорайның бирги черн дээш маргылдаа 2 шакта эгелээр.

Күш-культура бажыңынга школачыларның спортчу кежээзи. Хаак бааза.тары эртенгинин 10 шактан эгелээр.

ДЫШТАҢЫР ХҮНИҢҮҢ ХӨОРАЙ ШТАБЫ.

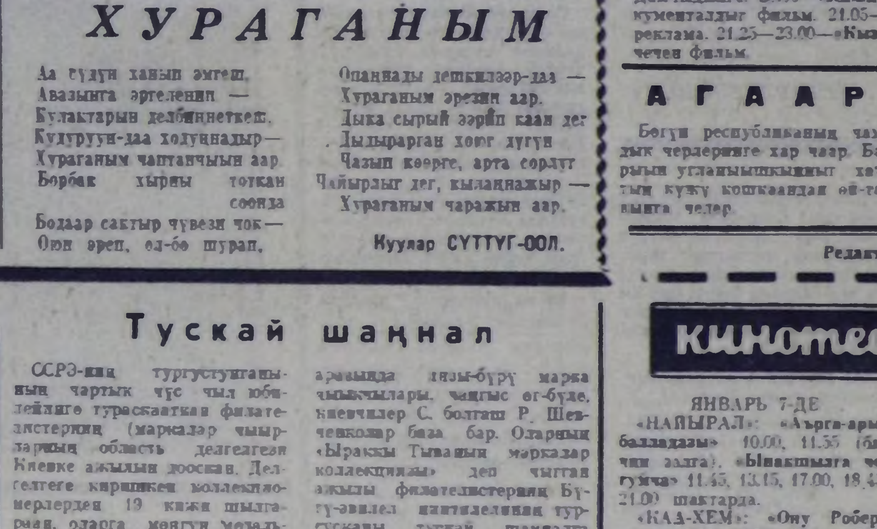

Профсоюзтер обкомнарының чаа чылбиле холбаштыр Кызылдың Политчырдымышкын бажыңынга ажыткан ёлказы бөгүнге чедир школачыларны өөртүп, хөгжедип келген.

кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аърга-арыг балладазы» 10.00, 11.55 (бичии залга). «Ынакшылга чогумча» 11.45, 13.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оңу Роберт дээр» 10.30, 12.20 «Чечек болгаш даш» (1-ги, 2-ги кезектери) 14.40, 17.20, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мени тып, Лена» 11.00, 13.15, «Дуу тала, дыңнаңар» 15.00, 16.50, «Кашмирге ынакшыл» (1-ги, 2-ги кезектери) 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультчымынды 9.00, «Адыр, мана!» 12.40, «Хүн бүрү-ле ужуралдар» 10.30, 14.40, «Земородок» 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Хөгжүм-шин театрынга уругларга «Тоолдар оранында» деп көргүзүт болур. Культура бажыңнарынга аныяктар кежээлери 8 шакта эгелээр.

№ 14 школаның спортзалынга баскетболга хоорайның бирги черн дээш маргылдаа 2 шакта эгелээр.

Күш-культура бажыңынга школачыларның спортчу кежээзи. Хаак бааза.тары эртенгинин 10 шактан эгелээр.

ДЫШТАҢЫР ХҮНИҢҮҢ ХӨОРАЙ ШТАБЫ.

ЯНВАРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрте-бурунгу тоол» 9.40, 11.35, «Мээң адым—клоун» (1-ги кезээ) 13.20, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 «Билингенниң чагыы» 13.45 (бичии залга) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мени тып, Лена» 11.00, 13.10, 15.40, 20.30, «Доңуушкун» 15.00, 16.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Земородок» 11.00, 13.15, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультчымынды 9.00, «Адыр, мана!» 10.30, 12.40, «Хүн бүрү-ле ужуралдар» 14.30, 16.30, «Ынакшылга чогумча» 18.30, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Комнот кузунун чажыды» 15.30, «Петербург-биле байырлажыг» 18.30, 20.20 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Джо дээр индейжиниң өлтеши» 14.00, «Даурия» (1-ги, 2-ги кезектери) 16.00, 19.30 шактарда.

СӘКП Танды райкому болгаш райсовет күүскому үнүп

Семён Тойбанайевич
БИЛЬЧИРНИҢ

январь 6-да мөчээнин хаяа кажыдал-биле дыңнадып, кажыдалын мөгөн кижиниң төрелдеринге, чоок кижилеринге илдергейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амылыра киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көзээ ажылагый киллизинин 21-47, үлегүүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информацпа база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солуп кедбейн баргапа 32-75. Телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чевуаелиниң чанында Тывапын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкпп-Кравченко кудумчузу 1).

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15368. Чагыг № 45.

ТС—00007.

расписана.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда тедвилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл.

ЯНВАРЬ

9

ВТОРНИК

№ 7 (9083).

Өртээ 2 көп.

«1973 чылдың улус амыл-агый планын хуусаа бетинде долдур болгаш амыр күүседири дээш үлетпүрүнүң, тудугунуң, транспорттуң болгаш улус амыл-агыйының еске-даа адырларының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбак нептередир талазы-биле организакчы болгаш массса-политиктиг амылды калбартырын эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга партияның крайкомнарынга, обкомнарынга, хөөрюмнарынга, райкомнарынга, министерстволар болгаш ведомстволарга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, амылчы чоннар депутаттарының, крайлар, областар, хөөрайлар болгаш районнар Советтериниң күүскомнарынга, партия, профэвилея болгаш комсомол организацияларынга дагзыр».

(СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалындан)

Беш чылдың үшкү чылынче кирип тура

Эргим номчукчу!

Бистиң чуртка коммунизмниң материал-техникти базазын тургузарының база бир харылсаалдыг чылы—тоску беш чылдың үшкүзүнүң баштайгы хүннерин чурттап эртип турар бис. Парлалганың миллион-миллион номчукчулары 1973 чаа чылда төп болгаш түе чер солуннарының баштайгы номерлерин номчуп танышканнар. Үткүп алганывыс чаа чылда хоорайларның болгаш кодаа черлериниң үлетүр бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилери чогум чүү кылырын, ажыл-агыйның кандыг-кандыг адырларынче кол кичээнгейни уландырарын ол солуннарда дыка тодаргай бижиглээн. Ылаңгыя «Правданың» январь 3-те үнген мурнуку үүлүнде:

«ЧАА ҮНГЕН ЧЫЛ ОНЗАГАЙ БАЙДАЛДЫГ. ЧҮГЕ ДЭЭРГЕ, ТӨӨГҮЛҮГ БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫНДА САЛДЫНГАН СОРУЛГАЛАРНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ — ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛ—1973 ЧЫЛДА КАНЧААР АЖЫЛДААРЫВЫСТАН ДОРТ ХАМААРЖЫР. СЭКП ТК-НЫҢ ДЕКАБРЬ ПЛЕНУМУНДАН ҮҮЛДҮГ ДЕП КӨРГЕН БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНДЕН БАДЫЛАТТЫНГАН ПЛАННЫГ ОНААЛДАЛАРНЫ ҮҮГЛЕ КҮҮСЕДИР ЭВЕС, ХАРЫН ОЛАРНЫ ЫРАКТА АЖЫР КҮҮСЕТКЕШ, БЕШ ЧЫЛДЫҢ АРТКАН ЧЫЛДАРЫНЫҢ ПЛАННАРЫН ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕДИРИНГЕ ЭРГЕЖОК ЧҮГҮЛА КУРЛАВЫРЛАРНЫ ТУРГУЗУП АЛЫР БИС»— деп инда айыткан.

ССРЭ-ниң 50 чылының улуг байырлалын демдеглеп эртекен совет улус чаа чылче өөрүшкү-соруктуг, бедик көдүрүлүшкүнүүг киргеи. Юбилейге белеткел болгаш ону байырлап эрттиргени-даа бистиң чурттуң аны-дуңмалыгы чоруунуң болгаш найырлының, ленинчи Коммунистиг партияның долгандыр оларның сырый каттыжыышкынының чайынналчак тилелгези болуп көзүгеи. Ол белеткел үезинде социалистиг чарыш улам бедик чадаже көдүрүгеи.

Алдарлыг юбилей — ССРЭ-ниң тургустуғанының 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш республиканың «Союзпечать» агентилелдериниң ажылдакчылары чер-черде партия, комсомол, профэвилеп организацияларының болгаш Советтер база харылзаа ажылдакчылары-биле кады парлалга чагыдылгазының эрткен кампаниязының үезинде алдын шудургу ажылдаанар. Оон түңнелинде бистиң номчукчуларывыс эрткен чылдың деңнезиниң 15220 ажыт экземпляр солун, сеткүүлдүг чагыдып алган, номчуп турарлар.

Парлалга чагыдылгазының талазы-биле республика пайысталының «Союзпечать» агентилези (начальниги М. Николаева) сөөлгү он ажыт чыда бирги черин эдлеп, бо чылын 1000 номчукчуга онаалтыр 1136,9 экземпляр солун, сеткүүлдүг болган. Кызымчылар парлалга чагыдылгазының кампаниязына 30 хонук, харын-даа бүдүн чартык ай буруңгаар белеткел ажылдарын чорудуп, чогум чагыдылга үезинде база-ла организас-массалыг ажылдарны суларатпайн турарындан чыл санында чеднишкиннерлиг болуп келген. Бо агентилелдиң болгаш инда парлаалганың хөй-инити тарадыкчылары 400 ажыт кижиниң иштинден эң идепкейлиг тарадыкчыларның ажылының эң дүржүлгазын нептередир бистиң мурнуюста салдынып турар.

Парлалга чагыдылгазының талазы-биле Каа-Хем району сөөлгү ийи чыл иштинде кайысталдып соомда ийиги черин улаштыр эдлеп келгени өөрүнүүг. Инда «Союзпечать» (начальниги П. Могильников) парлаалганы массалар-биле түдүш харылзаалыг болдурар дээш могаг чок ажылдап турар. Бо райондан муң номчукчу 913,1 экземпляр солун, сеткүүлдүг. Ол ышкаш Бии-Хем районуң номчукчулары ынча кижиге онаалтыр 877,6 экземплярны чатыдып, республикада үшкү черде болган. Инда районуң «Союзпечать» агентилелиниң начальниги Е. Золотухинаның хамаарышкан ажылынга арга-дүрүлгазы улуг.

Парлалга чагыдылгазының талазы-биле үстүнде адаанывыс районнардан аңгыда чыл бүрүде сөөлгүзү болуп «кудурукталып» турар Чөөп-Хемчик, Бай-Тайга, Улуг-Хем, Өвүр ышкаш районнарны адаар апаар. Ылаңгыя Чөөп-Хемчик районуң муң номчукчузунга онаалтыр чүгле 553,1 экземпляр солун, сеткүүл чагыттынган. Бо дээрге, республикада эң куду көргүзүг-дүр. Парлалга чагылгазы ышкаш чугула кампаниже үстүнде адаанывыс районнарның хамыктың мурнунда ол черлерде партия организацияларының чогуур үезинде боттуг хемчеглерни албанындан, политиктиг ужурдузалыг кампанияга удуртулганы кошкатканындан куду деңнелдиг болганын айтыр херек. Улуг-Хем, Чөөп-Хемчик районнарыга сөөлгү каш чыл улаштыр «Союзпечать» начальниктериниң үргүлүг солужун келгени бо чугула участоктуң чжыл-чорудулгазынга база дыка шаптыктыг болган. Ол районнарның болгаш өске-даа черлериң партия организацияларындан «Союзпечать» ажылдакчыларын шын шилип алыры, кадрлар-биле ажылды экижидери негеттинип турар.

Чер-черде Советтер, харылзаа, «Союзпечать» ажылдакчыларының, ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш партия, комсомол, хөй иниги организацияларының мурнунда чоннуң чагыткан солун, сеткүүлүн, чагва, бижиин чогуур хуусаазында эдлериңге чедирер чугула сорулга салдынып турар. Кышкы үеде бистиң могаг билбес малчыннарывыс чырак узак одарларда иштиниң малын кыштан хүр ажырар дээш амыр-дыжын харамнанмайн чай, шөлээн чок ажылдан турарлар. Солун, сеткүүл чедирилгезин ол туралгаларга үзүктелдирбес, почтачыларны транспорт-биле доктаамал хандырары негеттинип турар. Чер-черде партия организацияларының почта чедирилгезиниң байдалын контрольга алыр ужурлуг.

Мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш көвүдедир дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында ЭЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК доктаалдарны үндүрген болгай. Бо бүгү доктаалдарның чер-черге боттанымышкыны дээш көдээниң болган хөөрайның ажыл-ишчилери могаг чок ажылдап кирипкеннер. Оларның карак кызыл күш-ажылының, ажыдырал чурттагазының, социалистиг чарыжының дугайында болган мурнакчы дуржузганы нептередир талазы-биле материалдар моон соңгаар республика солуннарының арыннарынга үргүлүг парлаттынар.

Эргим номчукчу! Республиканың «Тувинская правда», «Шын», «Тываның аныяктары» солуннарын чагыдып албаан болзуңарза, чер-черде парлалганың хөй-иниги тарадыкчыларын, почтачыларны дамчыштыр база харылзаа салбырларын таварыштыр чагыдып ап болур силер. Чагыдылганың чагылларын бир ай буруңгаар хүлээп ап турар, солуну чагыткандарның дараазында айында номчуп эгелээр силер. Ол ышкаш парлалганың хөй-иниги тарадыкчыларының мурнунда 3-6 айларда чагыдылга кылган номчудуларның чагыдылгазының хуусаазын үзадыр улуг сорулга бар. Мында чер-черде партия, комсомол, профэвилел организацияларының почта чедирилгезиниң байдалын контрольга алыр ужурлуг.

ЭКИ ШЫНАРЛЫГ, ХӨЙ ПРОДУКЦИЯНЫ—ТӨРЭЭН ЧУРТКА

ЧЫЛ ПЛАНЫН—ДЕКАБРЬ 25-ТЕ

Самагалдайда чонның амыдырал хандырылга комбинадының ажыл-ишчилери дүүн эртен 8 шак четпээнде-ле ажылдаар черинге чедип келгеннер. Киши бүрүзүнүң хөлүнда эртекен воспрессеньеде үнгеи солуннар. Инда «1973 чылдың улус амыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүрүнүң, тудугунуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарышын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын солундан улуг сонуургал-биле номчуп таныштым.

1973 чылда социалистиг чарыш—эвээш чарыгдалдыг, хөй, эки шынарлыг продукцияны бээр деп лозуң-биле ажылдаан, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Юбилейжи хүндүлел бижиглээн.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киржир дугайында ыяска митингиге комбинаттың коллективи ук доктаалды улуг чүүлдүгүнүүшкүн-биле хүлээп аяган. Ол бүдүрүлге эртекен чылын чонга ачы-дуза чедирериниң хемчээлин улгатгырып, ол талазы-биле планны 108 хуу күүсетнеп. Ылаңгыя даараныгга цеги өнза эки ажылдаан. Цехте ажылдап турар 14 кижиниң хөй иируузу эртер деп доктаалда айытқан. Ынчаңгаш кижи бүрүзүнден чылдың баштайгы хүннеринден эгелээп шалыпчы ажылдаарын негеп турар.

Бистиң автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи эртекен чылын багай эвес ажылдаап, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын солундан улуг сонуургал-биле номчуп таныштым.

1973 чылда социалистиг чарыш—эвээш чарыгдалдыг, хөй, эки шынарлыг продукцияны бээр деп лозуң-биле ажылдаан, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын солундан улуг сонуургал-биле номчуп таныштым.

1973 чылда социалистиг чарыш—эвээш чарыгдалдыг, хөй, эки шынарлыг продукцияны бээр деп лозуң-биле ажылдаан, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Юбилейжи хүндүлел бижиглээн.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киржир дугайында ыяска митингиге комбинаттың коллективи ук доктаалды улуг чүүлдүгүнүүшкүн-биле хүлээп аяган. Ол бүдүрүлге эртекен чылын чонга ачы-дуза чедирериниң хемчээлин улгатгырып, ол талазы-биле планны 108 хуу күүсетнеп. Ылаңгыя даараныгга цеги өнза эки ажылдаан. Цехте ажылдап турар 14 кижиниң хөй иируузу эртер деп доктаалда айытқан. Ынчаңгаш кижи бүрүзүнден чылдың баштайгы хүннеринден эгелээп шалыпчы ажылдаарын негеп турар.

Бистиң автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи эртекен чылын багай эвес ажылдаап

ЧАА БЕДИК ДЕҢНЕЛЧЕ

ЭРТКЕН чылдың төчүзүнде республиканың комсомол организацияларына отчёттар болган сонгулдалар доозулган. СЭКП-нин XXIV болган ленидчи комсомолдун XVI съездилериниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демисеэлге идепкейлиг кирипшиваан, тоску беш чылдың ийиги чылында аныяктарның күш-ажылчы чүткүлүн, чогаадыкчы чоруун бедиреринче утпанган комсомол бөлүктериниң, эге организацияларының чорудуп келген организас-массалыг, политкижизидиятелиг ажылының дутайында ол хуралдарга принципиалдыг чугаалар болган.

Отчёттар болган сонгулдалар комсомол бөлүктериниг, эге организацияларга ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга тураскаадыкан патриотчу болган күш-ажылчы бедик, политиктиг кодурлуушкун-биле демдеглеттинген, ол шыкаш олар ВЛКСМ кежигүннериниң идепкейиниң бедээнин көргүзүп, бистиң партиявыстың өөредип турары шыкаш, чедип алган чедишкиниериниң түңнелдерин партийжи бүрүбиле көрүп, кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн сорулгаларже утпандырган. Ооң анчыда оларга аныяктарның коммунистер кижизидилгезиниң айтырыгларын үевин негелдезинге дүүштүр чорударынче болган комсомол организациязының дайынчы аргазынээзин бедидеринче ажылдың стилин болган методун улам сайгарадырынче утпанган хемчегерин айыткан.

Ооң мурнундагы эрткен чыл-биле деңнээрге, бо отчёттут үе комсомол бөлүктериниң, эге организацияларының чорудуп келген организас-массалыг, политкижизидиятелиг ажылының дутайында ол хуралдарга принципиалдыг чугаалар болган.

Отчёттар болган сонгулдалар комсомол бөлүктериниг, эге организацияларга ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга тураскаадыкан патриотчу болган күш-ажылчы бедик, политиктиг кодурлуушкун-биле демдеглеттинген, ол шыкаш олар ВЛКСМ кежигүннериниң идепкейиниң бедээнин көргү

ДЕЛЕГЕЙ БО ХУННЕРДЕ

- *Венгрияда чаа завод.*
- *«Ниити рынокту» калбартыр дугайында дугуржулгалар.*
- *Дайзын аар когаралга таваржып турар.*
- *Америк агрессияны буруу шаап тур.*

Социализм чурттарында

◆ **БУДАПЕШТ. (СЭТА).** Венгрияның Орошхаз хоорайында тудуп турар шил ныдмр чаа завод бо чылдың октябрь айда — хуусаазындан үш ай бурунгаар ажыглалга кирген турар. Ол тудугда ажылдап турар тудугжулар болгаш монтажчылар бригадалары ындыг хүлээлгени алган.

Орошхазга ол заводту совет төлевилелдерин ѓзугаар тудуп турар болгаш ооң технологтуг дериг-херекселдерин шупту-зун ССРЭ-ден чорудар ужурлуг. Дериг-херекселдерин эптеп тургузарынга совет специалистер венгр өөнүктеринге дузалажып турар. Ол бүдүргүге чери ай санында-ла чуртталга тудуунга ажыглаар бир миллион дөрбелчин метр хире шилдя кылып үндүрер аргалыг.

◆ **БЕРЛИН. (СЭТА).** ГДР-ниң ортумак школаларынга музыка өөредилгезиниң деңнелин бедидер соруулга-биле чүл-бүрү жанрларның 120 чогаалдарын бижээн 25 мун пластинкаларны кылып үндүрген. Бо өөредилге чылындан эгелээш ГДР-ге музыканы өөренириниң чаңгыс аай планын боттандырып эгелээн.

Өөреникчилер ындыг кичээлдерге музыка чогаалдарындан аңгыда сураглыг композиторларның амыдыралы болгаш ажылчорудулгалары-биле, музыка чогаалдарын тургузарының аргалары-биле база таныжар. Өөредилге планын ѓзугаар музыка дугайында тускай номнарны ортумак школаларга таарыштыр парлап үндүрер дээн. Ону кылырынга ГДР-ниң уран чүүлүнүң сураглыг ажылдакчылары, педаготтары болгаш музыкантылары киржип турар.

КҮШТҮГ УДУРЛАНЫЫШКЫННАР

◆ **МАДРИД. (СЭТА).** АКШ-тың Вьетнамда агрессиязынга удурланыышкынны илередиринің чыскаалы Барселонда америк институттуң бажыңының баарынга «Вьетнам тиилээр!» деп, кыйгырыгның адаа-биле бооп эрткен.

◆ **БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА).** Каттышкан Штаттарның Вьетнамда кем-бүрүүлүг агрессиязынга аргентин хөй-нинтиниң удурланыышкынынга чаа-чаа политиктиг партиялар каттыжып кирип турар. Ынаан каш партияларны каттыштырып турар «Улусчу эвилел» дээр организация медеглел кылган, ынача деп айыткан: тайбыңны тургузарының империалистиг негелдерин-биле чөпшээрежириниче Вьетнамны албадаар дээш АКШ-тың кылып турар оралдажыышкыннары херек кырында ол маадырлыг улусту шуут узуттаарынче болгаш ооң хоорайларын база суурларын долузу-биле үрегдээринче угланган. Бо бүгү дээрге «кажан-даа туруп көрбээн үүлгедиишкин-дир» деп, ол документинде айыткан. Медеглелдиң авторлары америк агрессияны соңсадырын негээринче ак сеткилдиг бүгү кижилерни кыйгырган.

◆ **БОНН. (СЭТА).** Немец профэвилеадериниң каттыжыышкывы база-ла ВДР-ге удур америк агрессияны шинтирлип-биле буруу шаап турар. Оларның кады кылган медеглелинде вьетнам улуска удур Вашингтонның агаар дайынны кижиниң эргелерин ээ-не каржызы-биле үрээн үүлгедиишкин болур деп демделээн.

◆ **ТОКИО. (СЭТА).** Японвьетнам найырал нинтилелиниң төлээлекчилери АКШ-тың Вьетнамда агрессиязын база шинтирлип-биле буруу шаап турарын илереткен. Олар Токиода америк элчин черинче чоруткан медеглелинге агрессчи дайынны доп-дораан соңсадырын болгаш тайбың керээзинге ат салырын негээннер.

Нинтилелдиң баштаар черн демисежип турар вьетнам улуска деткимче көргүзериниң калбак кампаниязын эгелээр деп шинтирлээн.

◆ **ПАРИЖ. (СЭТА).** Индий-Кыдатта америк агрессияны соңсадыры дээш кады хөделиг турар демократтыг үзэрби организацияларның кыйгыры-биле Лионга ажылчы чоннарның массалыг чыскаалы бооп эрткен. Ооң киржикчилери дайынны соңсадыр болгаш Вьетнамга тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага доп-дораан ат салырын АКШ-тан негээн. Вьетнамда америк агрессияның үргүлчүлеп турарынга удурланыышкынын өнүктүр-биле чыскаалдың киржикчилери АКШ-тың элчин черинің кирер эжиинің алдынга америк национал туңгу өртте-дишкеннер.

Ол ышкаш Ниццага база ындыг чыскаал болган.

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

ХАНОЙ. (СЭТА). Стратегтиг бомбалакчы америк «B-52» самолёттар Нгеан можунуң сырый чоннуг хөй-хөй районнарынга мөөңнеттинген күш-биле согуушкуннар таварыштырган. ВДР-ниң агаардан халдаашкынныларга удур камгалалыының дайынчылары база бир «B-52-ни» дүмүр атиан.

Үзэрбиги параллельден соңгаар Виньфу можунуң агаар делгеминге үшудукчу чок америк шпион-самолёт узуткаткан.

Ынчангаш ВДР-ниң агаар делгеминге АКШ-тың шериг-агаар күштериниң дүмүр аттырган самолёттарының узун саны 4.163 четкен.

ПАРИЖ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштери фронтунуң зң чугула участоктарынга каш-ла хүн мурнунда эгелээн шавар хаяаашкынныларын чедиишкинниг калбартып турар. Дайзын дириг күш болгаш техника талазы-биле аар когаралдарга таваржып турар.

Чоокку эртken хүннерде зң шыңгыы тулчуушкуннар Мурнуу Вьетнамның соңгу кезээзинге, ортаа шаттарга болгаш Меконг хемниң шынаа девискээрринге калбарган.

Хосталга күштериниң күштүг согуушкуннарынга шыдашпайн, чалча шериглерниң кезектери хөй-хөй туруштарын каггаш, дезип үнүп, америк умар чүүл агаардан халдаашкыннар-биле оларны детиир деп орадашкаш, Мурнуу Вьетнамны бомбалаарын күштелдирген. Мурнуу Вьетнамда америк шериг командылалының медеглээнін ѓзугаар алырга, патриоттарның контрольдап турар девискээрлеринге халдаарынга стратегтиг бомбалакчы «B-52» самолёттар киришкен. Сес моторлуг «умар шивээлер» Сайгондан 40 километр соңгубарыын талада девискээрлерже болгаш Контум биле Плейкунуң аразында ортаа шаттарже хөй-хөй тонна бомба чүүгүн оптаан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Парлаганың хосталга агентилели Мурнуу Вьетнамның аңгы-аңгы девискээрлеринге патриоттарның 1972 чылда тулчуушкуннарының түңнелдерин дыңнаткан. Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң кезектери эртken чылын Митхо можуга дайзынның 34 мун 900 хире солдаттарын болгаш офицерлерин узуткап, балыглаан. Эрткен чылын чүгле декабрь дургузунда безин Кантхо можуга патриоттар дайзынның 1200 солдадын сандан үндүрген, үш шериг катерин сугже дүмүр аткан. Бенче можуга ол-ла үеним дургузунда дайзынның 400 солдат, офицерин узуткаан, 600 амыг шериг албанныглар балыглатнан ийинпе туттурган.

Эрткен неделяның болуушкуннарындан

«НИИТИ РЫНОКТА» ӨСКЕРЛИИШКИННЕР

Европаның экономиктиг нинтилежилгези (ЕЭН) дижир «Ниити рынокту» калбартыр дугайында каш-даа санныг дугуржулгалар 1973 чылдың январь бирдең эгелеп күштүг болуп киртен. Ам ол нинтилежилге алды эвес, харын тос чүртту төлээлээр, чүге дээрге Барыын Европаның шак ол экономиктиг кызыы болүглежиишкинниге үш чүрт — Англия, Дания болгаш Ирландия каттыжып кирген. Норвегияның аңаа каттыжып киреринің дугайында планнаттының турган чүве бүтпейн барган, чүл дээрге эрткен чылдың чайынында ол чүртка саналнал ап турда, ооң чонунуң хөй кезии ындыг базымга удурланып каапкан. «Ниити рынокка» кежигүн болуп киреринің дугайында айтырыгта хамаарыштыр Англияга хөй-нинтиниң саналоналын сөөлгү удаа ап турарының үезинде англичаннарның чүгле 27 хуузу аңаа чөпшээрежикеи база солун болуп турар. Инфляциял, эртекүне аартаашкыны болгаш амыырал деңнелиниң улам кудуласшкыны болу бээрииден айыылзыып турар чоннуң хөй нуруузунуң тура-соруунга чөрүттүр Англияны ол болүглежиишкинче консервативтиг чазак кинр тырта берген. ЕЭН-ге кирер чорук чүгле улуг монополияларның эргеажыктарынга тааржыр болган ужурунда, ажылчы чоннарны чаа-чаа кызып-кыйышкынга таварыштырар дээрзин англи чон билир. Улуг-улуг корпорациялар боттарының салдар-чедирер кавызын калбартырын, делегейге адаанныжыр демиселдің таарымчалыг байдалдарын улам экижидип алырын кордап турар.

Чаа составы-биле «Ниити рынок» улуг болүглежиишкин болуп турар. Нинтизи-биле 250 миллион кижи чурттакчылыг чурттар ында хаара туттунган. Капиталистиг делегейниң үлегүүр будүрүшкүнүнүң 25 чыгаа, хуузу болгаш экспортунуң 40 хуузу ол болүглежиишкинниң үлүг-хуузунга онаажыр. ЕЭН-ни калбартыры будүрүлгени болгаш капиталды моонняриниге идиг бээр, улуг монополияларның чимзенип хөделиринге, а ол ышкаш ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынче оларның халдаашкыннарын күштелдиреринге чаа аргаларны ажыдар сорулгалыг. Монополистиг капиталдың тергиндээшкиннериниң байдалдарында интернационализацияның болгаш интеграцияның ындыг байдалы империалистиг күрүнелериниң аразында, а ол ышкаш аңгылар аразында чөрүлдээлерни кошкадырынга канчап-даа чедирбес, харын-даа эрги чөрүлдээлериниң ханылаарынга болгаш чаа чөрүлдээлериниң тыптып келиринге идиглиг байдалдарны тургузар, ЕЭН-ниң ниттинге күштерни таарыштыр хуваавас чорук экономиктиг болгаш политиктиг адаанныжыкчы демиселди чидиглендиреринге чедирер ужурлуг. «Штерн» журналдың саналгалары-биле алырга, калбарткан рынокту бежен улут концерниериниң аразынга ам кол черни англи болгаш англи-голланд компаниялар ээлей бээр, ындыг болганда өскелериниң компанияларыы ам «чыыра шегләәттинер» апаар.

Шынгыы чөрүлдээлерни «Ниити рынок» моон мурнунда-ла хайныктырып турганын барымдаалап алыр болза, ол чөрүлдээлер ам экономиктиг, политиктиг, социал бүгү шугуминар-биле чайлаш чок күштелир. Хоочураан аарыглар — экономика өзүлдезининң темпилериниң оожумнаашкыны, инфляциял, ажыл чокталышкыны, акша-мөңгүн кризизи улам-на нарыйдай бээр. Специалистер, ылаңгыя англи экономиканың аар-берге байдалынче кичээнгейни угландырып турар. Англи болгаш америк монополиларның эргеажыктарының сырый демнежилгези «Ниити рынокка» кандыг болу бээрининң дугайында айтырыгны олар база чугаалажып турар.

Экономиктиг, кады ажылдажылганы өске, ниити-европейжи үүлгедиишкин хөгжүдериниң сорулгазын Европада чаа байдалдар, амыдыралдың боду улам чүткүлүг тургуза берген. Совет Эвилели кандыг-даа ылгай корүүшкүн чокка Европаның бүгү күрүнелериниң аразынга дең эргелиг, кайы-даа чуртка ажыктыг кады ажылдажылганың приңцинин камгалап келгени болгаш ону камгалавышаны билдингир болгай. Европада күрүнелер аразының садыг-экономиктиг организациялары — Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң болгаш «Ниити рынокту» аразынга ажыл-ишчи ларылзаларының кандыг-бир хевирлериниң үндезиннери тыптып бээр ирги бе дээрзинин дугайында айтырыгта харылавышаан, декабрь 21-де Москвага болган байырлыг хуралга кылган илеткелинге Л. И. Брежнев мынча деп медеглээн: «Бир эвес «Ниити рынокта» бантаагаи күрүнелер өске талага хамаарыштыр ылгай корүүшкүн кылырының кандыг-бир оралдажыышкыннарындан ойталаш, турза чогуур ийи талалыг харылзаларны хөгжүдеринге болгаш нииттиевропейжи кады ажылдажылгага идиг бээр болза, тывылбайн канчаар». Ол бодалды Европаның хөй-хөй чурттарының политиктиг болгаш садыг-үлетпүр бөлүктеринде таарымчалыг кылдыр уткаан болгай.

АНГЛИ-МАЛЬТА ЧӨРҮЛДЭЭ

Англияның болгаш Мальтаның—(Чер ортузу далайның төп кезээнде бичии ортүлүк күрүне) аразында чөрүлдээ бо чылдың эгезининден бээр улам-на чидиглени берген. Ол ортулукта шериг базаларын тургузуп турарының аренда төлевирин бедидерин болгаш бо чуртта өртек-үнезин чокталган англи валютаның орнун тургузуп бээрин Англиядан мальта чазак негээн. Ол чөптүг негелдени хандырарындан Лондон ойталаан болгаш ол ойталаашкының бадыткаар дээш экономиктиг балдырлаашкынны-даа, НАТО талазы-биле бодунуң эвилелчилериин-даа ажыглавышаан, Мальтага улур ыйышкын кылырын орадажып турар апарган.

Бо чөрүлдээниң чылдагаанын билип алыр төлээде, ооң баштай тыптып келген төөгүзүн билип алыры чугула. Мальта 150 чыл дургузунда Великобританияның колонказы болуп, девискээрин шеригдалай базазы кылдыр ажыгладып келген. Нацияларын британ дем каттыштырылгазының эргехемчээлдерииге Мальтаның хамаарышпас чорууп 1964 чылда чарлааныын соонда-даа байдал шоолуг өскерилбээн. Бот-боттарын солчуп келген чазактар Лондонуун дыынангыр чепсээ болуп турган. Ортулукка боттуг өскерлиишкинер чүгле 1971 чылдың июньда болган, ынчаарлагы соңгулдаларының түңнелинде Доминик Минтофф баштаан лейбористиг чазак эрге-чагыргага кирген.

Чүрттүң хамаарышпас чорууп болгаш бот-эргезин быжыглаар сорулгалыг чамдык базымнарны ол чазак кылган. Чижээ, НАТО-ның шериг-далай күштериниң Европаның мурнуу зоназында каттышкан командылал черинің штаб-квартиразын Мальтадан үндүрерин чедип ап, америк алдыгы флоттуң корабльдериниң мальта порттарга келирин хоргудаан болгаш 1964 чылдың англи-мальта дугуржулгазын эде көөрүн негээн. Англи шеригларның Мальтага турарының негелделери тодаргайлаттыгнан чаа дугуржулгага тос айлар үргүлчүлээн шүдүргү чугаалажышкынынарның соонда кээп. 1972 чылдың мартта ат сайган. Чеди чыл хуусаалыг кылдыгнан ол дугуржулгада онзагай чүүл чүл дээрге, чүгле англи шеригларының ортулукка тур турарын чөпшээрээни болур. Англи базаларны араб чурттарга үдүр ажыглавас деп, англи чазак мальта чазакка дамгыраглаан.

Ортулуктуң девискээрин англичаннарның ажыглап турары дээш аренда төлевирин дугуржулгага дүүштүр үш катап бедиткени база чугула ужур-дузалыг. Минтоффтуң чазаа ол немелде акша-хөреңгилерни ортулукка англи шеригларниң 170 чыл дургузунда турып келген үезинин иштинде таварыштырган экономиктиг когаралын эгидип алырынга, чүрттүн экономиказын хөгжүдеринге ажыглаар бодалдыг. Дугуржулганың күштүг болуп келир чеди чыл хуусаазының төнчүзүнге чедир Мальтаның экономиказы элээн быжыга бээр болгаш ол хуусаанын соонда бо ортулукка кандыг-даа даштыкы шериг баазалары артпас боор деп идегелин Минтофф илергейлээн.

Англияның фүнт стерлинг акшазының ортек-үнезинин херек кырында кудулааны-биле холбаштыр, англи баазаларның мальта черде турарының аренада төлевирин 10 хуу бедидер дугайында мальта чазактың айгы негелделерин Минтоффтуң үстүнде бодалдарынга харын киириштир көрзе чогуур. Бодунуң экономиктиг бергедээшкиннерин өске чүрттарның, оларның аразында Мальтаның күселя-биле шинтирлеп алыксаар Хиттин чазаның оралдажышкыны-биле Мальтаның чазаа болгаш үлүзу эптежирин күзевейн турар.

ТЕЛЬ-АВИВТИҢ АФРИКАДА БУУРААШКЫННАРЫ

Нигер Республиканың чазаа Тель-Авив-биле дипломатты харылзааларын январь 4-те албан ёзугаар-биле үскен болгаш израиль дипломаттыг төлээ черин чүрттан доп-дораан үнүн деп негээн.

Нигер чазактың шинтирии израиль дипломатиянын сөөлгү үеде Африкада буурап бадыышкыннарының база чаа бадыткалы болган. Империализминиң саттынакчы чалчазының ролюн күүсетпишаан, каш-каш чылдарның дургузунда Израиль болза Африка дишке быжыглырын оралдашкан. Америк төп разведка эргелелиниң болгаш Уолл-стрит хартаачыларының акша шоодайларындан ап турар чээлилерин база дилеп-чи акшаларын экиргектер болуп үлеп бербишаан, израиль идегеттер Африка чурттарының нептереп быжыгарын бар-ла шаа-биле оралдажып, барын талакы кампалакчыларының салдарын ол чурттарга нептередирин кызыдып турар. Ону чедип алыр дээш израиль шивишкин идегеттер армияже, полицияже болгаш аныктар организацияларынче шургүй киреринде кол сорулга кылдыр салып келген. Ажытчажыт чок хоралакчы ажылчорудулга хевирлиг шак ол «онзагай идепкейжишкинин» Африканың хөй-хөй чурттарынга харын чүгле киледээшкинин болгаш удурланыышкыннарны хайныктырган.

Израиль идегеттериниң ындыг хоралакчы ажыл-чорудулгазын ойтур шаварлаан, ѓзээ эрткен чылдың күзүнүнде Угандаңың чазаа Израиль-биле харылзааларын үскенининң дугайын чарлаан болгаш Тель-Авивтиң албан кижилериннаа, сионнечи бау-чуруунуң хөй санныг шивишкинниңерииде чурттан үндүр сывырган. Израиль ажеленчилериниң Африкада чогум кандыг сөрүлгаларыны сайын туралын Угандага болган болуушкуннар ол дипте хөй-хөй миллион кижилерге тодаргай көргүскен. Тель-Авивтың Угандага «алагадаашкаа» чагырыкчылары онгарлып чидап чыдырга-ла, Чад Республика, Конго Улус Республика, ам Нигер Республика ол чурттардан үнүп чорууруунуң эзиктерин Израиль дипломаттарга салаазы-биле айтып бериписин өг-дүр.

Израиль-биле харылзааларын үзериниң дугайын чарлап тура Чадтың президентиин Томбалбай чуртна израиль төлээлекчилериниң моон соңгаар турары «Чадтың болгаш өскелээда африка чурттарның аймыл чок турар байдалынга кыжаныышкынны тургуза бээрдирэ деп онзалап демделгээн. Тель-Авив-биле харылзааларын үзер дугайында шиитпирни хүлээп албышаан, Конго Улус Республиканың чазаа Чоокку Чөөн чүкте болгаш Африкада национал-хосталгылыг шимчээшкиннинің хайзыны Израиль болуп турар-дыр деп айыткан.

Израильдың болгаш Мурнуу-Африкада кеш-сөөк илгакчыларының аразында бүгү талалыг кады ажылдажылганың калбарышкынын Африканың улустары дувураазын болгаш киледиээшкин-биле көрүп турар. Ол кады ажылдажылга Африканың хамаарышпас чорууна, ооң хосталга дээш демиселчилериге удур угланган дээрзинге Африканың хөй-нинтиниң улам бүзүрел кел чыдар.

◆ Тель-Авивтиң Чоокку Чөөн чүкте эделекчи политиказынга удурланыышкынның үнү Африкада улам өткүт чаңгыланып турар апаран. Африка чаңгыс ап организациязының күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының эрткен чылдың чайынында Рабатка болган ассамблеязынга африк удуртукчулар Израильдиң араб чурттарга удур агрессиязын база ап шинтирлиг бүрүү шаап, эделедтиргеи араб девискээрлерден Израильдиң шериглерин доп-дораан үндүрерин негээн. Тель-Авивтиң делегейде улам-на чаасканзырады нөрдүрүп бар чыдарын ҚНО-ның Кол Ассамблеязының чоокта чаа доозулган сессиязынга ооң киржикчилериниң бадылаашкыннарының хөй нуруузу-биле хүлээп алган документилериниде база тодаргай бадыткап турар.

И. ЛАПИЦКИЙ, В. СЕРОВ, Г. СНОБЕЛЕВ. (СЭТА).

ЭКВАДОРНУҢ НЕФТИЗИ

ГУЯКИЛЬ. (СЭТА). Чурттуң чөөн районунда нефть-биле дыка байлак 3,5 миллион гектар черни күрүнеге эгидерин Эквадорнуң чазаа дашткы компанияларга дужаган. Нефть болгаш газ-биле байлак черлер дугайында чаа хоойлуга үндезилээш, мооң мурнунда дашткы монополияларның өнүзүү бооп турган черлериниң 50 хуузун күрүнеге катап эгидип бээр кылдыр негээр аргалыг болган. Ол хоойлуну ѓзугаар дашткы хөрөңгитениерииниң хомунда турар нефтилиг черлериниң хемчээлии кызырып болур апарган.

Чаа хоойлу ѓзугаар кызыгаарлаашкынга таварышкан компанияларның аразында «Техсако-Галф» дээр күчүлүг америк конпера база кирип турар. Шаанда ооң эргезинге Эквадорнуң бүдүн-чартык миллион гектар черн хамааржып турган. Ам ол чүгле 170 мун гектар черлиг апаар.

Чуртка катап эгиткен нефтилиг черлер Эквадорда күрүнениң нефть корпорациязының (СЕПЕ) өнүзүү болу бээр. Ол корпорация боду болгаш каттышкан бүдүрүлгелер-биле кады-даа нефтиин шинчилеп тывар, ону болбаазырадып кылыр эргелиг.

Күш-ажылчы чедиишкин

ГАВАНА. СЭТА-ның корреспондентизи В. Фесенко ынчалдыр дамчыткан:

Ориенте можунуң Мао хоорайында никель рудазы болбаазырадыр «Петро сотто альва» заводтуң коллективи эрткен чылдың будүрүлге онаалдаларын оранчок ажыр күүсетнен. Пландан ажыр хөй никель, кобальтылыг муң-муң тонна концентратты бергеи. Коллектив күш-ажылчы чедиишкинин Кубаның ажылчын ангызының төөгүлүг ийи хүнүнге-Куба революциязының тиилелгезиниң 14 чыл оонга болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оонга тураскааткан.

★ ★ ★

★ ★ ★

Бангладештиң улус өөредилгезиниң системазын организастаавры Республиканың экономиказын чвартып, хөгжүдериниң баштайгы планында онза ынчаңгай саяган кол сорулгаларның бирээзи. Чазан чырыдыышкынның хараглаларынге он-он миллион рупийни үндүрүп берип турар. Чурттуң чонунуң 13 хуузу бижии билбес, ынчангаш «бижии билбес болгаш будүүлүк чөрүк-биле демисел» бантладештерниң назуң болган кол сорулгаларының бирээзи болу берген.

ЧУРУИТА: кедээ башны Кишоси Лал Ачалджиниң өгбүлези Дания чөөгүнда Нарнапара суурда чурттап турар.

В. ВАВИЛОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

★ ★ ★

ЧУРУКЧУНУҢ ҮЛҮҮ

Солун мергежилдиң кижизи

ЛЕОНИД Демидовичтиң төрүттүнген чери Минусинск хоорай. Ооллуң авазы эрте мөчээн. Леня ийи харлыг турган, 1924 чылда ачазы-биле Тывага чедип келген. Ус чазанымчы, тудугчу Демид Протасов Кызыл хоорайны болгаш кожууннар төптөри тударынга эң идепкейлиг киришкен. Ол үргүлчү-ле бодунуң түкпаны бажыңнарны тыва улустуң национал каасталгазы-биле каастарын күзевишаан, хөбиле угулза үлегерлерин чыырынга ынак чораан. Оон оглу Леня чазап каан бичии дириг амытаннар, чараш хөлдерлиг тыва ойнаварлар-биле ойнаварынга ынак чораан.

Леня Кызылдың № 1 ортумак школазын дооскан. Анаа чуруктаны башкы Раевский башкылап турган. Ол башкы ССРЭ-ниң Чуруктулар эвилелиниң бежиңүннери — бистиң республиканың чуруктулары Кузнецов, Петров, Суздальцев, Левертовская болган оон-даа өскелерге чуруктаа үрүнге уран чүүлүнче оруктуу ажыктаан мергежилдиг кижизидикчи.

1942 чылда Леонид Протасов Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтузунче эки тура-биле аъттаныпкан. Ол Воронеж чоогунда эгелээш, Чехословакияны хостажып, артиллерия кезээниң офицери дужаал-биле шериг албаны дооскан. Дайзын-биле демиселге шылтаранны дээш дайынчы алды медаль-биле шаңнаткан.

1949 чылда Свердловскиниң уран чүүл училищезинге Леонид Демидович өөренип кирген, оны 1954 чылда чедиишкиннер дооскан. Оон эгелээш бистиң республиканың чурук бүдүрүлге мастерскаязынга чогаадыкчы ёзулу-биле ажылдап турган, Леонид Демидович аларга каш делегелгеге киришкен. Оон Кызыл, Красноярск, Новосибирск, Омск болгаш Москва хоорайларга болгулаан делгелгелерге чедиишкиннер киришкенин билир бис.

Тываларның даштан чүве чазап чонар хоочун уран чүүлүн хөгжүдер херекке бодуүн төлептиг үлүүн чуруктуң киирип турарын онзалап демделээр херек. Кадыг кара болгаш чымчак ак-сарыг чонар-даштарны чазап турган, чуруктуң боду ийи чүс хире ялыш-бүрү ажылдарны кылган. Чуруктуң чүгле дириг ан, араатанның дүрүзүлерин хевирлээря-биле ылыгаар-хаттынмаан, а оон кылган ажылдарының хөөнү, айыышкынчаан, ажыл-чаны кажыге даштындан-на илдең кылдыр сагындырар. Чижээ, «Аъттыг кижинин» көөрге мөге-шыырак, хостуг чоргаар ышкаш болур. Оон ындыг ажылдарын хөй-хөй делгелгелерден көргөн бис. Ук делгелгелерге чедиишкиннерга дээш хүндүлүг бижиктер болгаш тураскаадыг дипломнар-биле шаңнаткан. Ынчангаш чуруктуң бодунуң ынак Тывазының уран чүүлүнге бөрдинген. Чуруктуңуң ачы-хавыязаа — парладтарга оон бедектээним тыва улустуң хөө, угулзаларының улуг альбому база хамаарыжыр. Ук альбом Тывага каасталга уран чүүлүн улам хөгжүдеринге улуг ужур-дужалыг болур дээрэ чигаавиг чок. Тываның ялыш-бүрү районнарының аптара, үлүүр, сыртык, сава хөлдерин, өзер, бижектиң хамык херекселдериниң, биилеп, сырга болгаш өске-даа чүүдериниң каасталгазын ийи чүс ажык хөө, угулзаларны чуруктуң тәарби ажыг-чыл дургузунда чыып келген. Мөген-Бүрен, Алаг, Кара-Хөл болгаш Нарын черделиг бистиң республиканың ырак-узак будунларынга барып, мына хоочун чурттакчылар-биле ужуражып чораан, чуруктуң эрги шагның хөвар дээш каасталгаларын тыпкан. Чижээ, 1965 чылда чуруктуң Межегей чурттуг Доспай Баазан ирейниң эрги аптараанының солуң каасталгазын сазыынга хөолгалаан. Ол аптараны Доспай ирейге оон ада-иези 1920 чылда өөрүп кылдыр берген, а оон мурнунда ол-ла аптараны ирей-дер чоланы ооллуң бажыктер болган. Ынча уеде көжүп-дүжүп чорда берээн, оон хөөнү барык аңаа чыгыы артып калганы ынаргамчык солуң.

Ол-ла хамык хөө, угулзаны тыырда чуруктуң баштай оларны чурукка тыртыргаш, ёзулуг хемчээлин, чүүн баазын ойнерин адап данзылап бижээш, оларның төлевилел экинин барымдаалап сазыынга дүжүрүп чуруп ап келген. Оон соонда чуруктуң бажыңынга келгеш, хөө болган угулза бүрүзүн ол олчаандырааш кыяын ак, түскай кодыг саазынга дүжүрүп чуруурунга кадайы-биле ийилээн 4-тен 8 чедир хүнүң чарыгдап, ажыл бүрүзүнге доочу намдар төйылбырны бижип келген.

Шак ындыг улуг ажылдың түңнелиниң каасталганың чүс хире үлегерлериниң альбому парладырынга белеп апарган. Альбомуун төлевилелдиң түскай мергежилдиг эртемденнер бедик үнелээн. Чижээ, ССРЭ-ниң чурук-үлегүүр эртем-шинчилел институдунуң директорунуң оралакчызы, эртемден С. Яковлев мынча деп бижээн: «Альбом тыва улустуң төөгүзүн өөренип турар этнографтарга, уран чүүл талазы-биле түскай эртемнилгерге база ол ышкаш каасталга чуруктуңарынга. Тыва АССР-ниң мастерлеринге улуг солуурганчыг болбушаан, практиктерге, төөгүжүлерге-даа эргежок болуп ажыглаттынар. Бодунуң онзагай бүдүш, байдалының талазы-биле тыва каасталга алтай-саяң чурттуг — быраат, аятай, моол улустуң XVIII—XIX үе чылдарғы онзагай каасталгазының аймаанга хамаарыжыр. Ол хөө хөлер, демир шуткуур, даарааар дээш ышкаш улустуң чогаадылга ажылынга хамаарыжыр».

Ындыг бедик үнелелди өске, эртемденнер база бергеп.

Чуруктуң боду чоргаарал-биле мынча деп орар: «Тыва утулзаны чыып эгелээрде делегейниң кайы-даа чурттарының хөө, угулза уран чүүлүнүң дутайында орус дылда литератураны дегерезин өөрөдүм. Оон түңнелинде тыва хөө, угулза бодунуң эдилелге ажыктыг, уран чараш талазы-биле кымнын-даа ындыг янзы уран чүүлүнден дорайтавас алдын фонд-дур».

Мынчангаш тываларның хөө, угулзазы бистиң хүн бүрү амыдыралывыстың улам каастап, биске өөрүшкүү сөңнөөр ужурлуг. Оон-биле ядың-хептиң, чадыг хевистиң, бажың иштинниң херекселдерин, чурттарга болгаш культура-амыдырал албан черлерининң тудугларын каастаары тергиин тәарымчалыг болгаш эртиг.

Кызылга эрткен чылдың вояврьда болган бот-тывыныг кодээ уран чүүл көрүлдезиниң киржикчилериниң тептери болгаш херекселдери мурнукузундан чараш-даа, шынараныг-даа боон, модээде амыдыралдың өскенин бистиң чурукчувус эскертен болдуу. Ынчалаа-даа ында ёзулуг тыва «каасталга, ыламгыя «маска», «өөрөп удазын», «маппа», «даңзаа» дүш, өске-даа тыва каасталга бирык чок болганын ол шүүмүчүлээн. Моон ужуру чүдел? Бистиң хөп бажыкчыларывыс, даарамыкчыларывыс национал хөө, угулзаны утказында, оны билбезинде. Оны бистиң аныктарга таныштырар төлөөде чуруктуңуң белетиген каан альбомуун параан үндүрери эргежок чугула. Ындыг альбом чүгле бистиң даараныкчыларга оңаа херектиг, сонуургаачыг каасталга үлегери болурунаан антыда. бисте өскээртен валдан көөп турар хөй санныг аалчыларга төлептиг туресказалдыг белеп болур.

Тыва улустуң адилелге ажыктыг уран чүүлүн, ылыгыя сава аймаа кылырын хумагалаан, ооң-биле бистиң уран чүүлүвүс чечектелип турарын Леонид Демидович база кылып турар.

Чүс-чүс чылда тыва мастерлер хөмдеп сава аймаан, өзер дериин, одыкты, ыяш, тос, порцан сава аймаан, хаактан шүүрүү болгаш арыкты, демир аймаандан өөк, биилеп, бижек, шыырааа, чавага дээш кылбас-да чүвеин чок чораан. Ындыг адилелдер үр үеэнге шылгалдаларын шызаа эртикеп.

Тываларның чуртталгазы чаартыныгаы-биле, кады төрээге баазы чаа амырааа тургустуунаа. Ынаа, хөм болгаш малгаш адилелдер, савазар паалыныы, шажан, шил адилел-биле солуттуунаа. Ынчалаа-даа ыа-не шевер мастерлериң чанаа каан, салгалдан салгалче дамчыдып келген уран чүүлүүнүң хөй кезии амыдыралга херек чок апарган деп болбас. Соолгу үеде хоочун уран чүүлдүң кайтамчык улуг остетиктиг уран инжинадилгедиг ужур-дужазы чер бүрүүзүнде хүлээп көрдүүгеп. Оң ыламгыя хоорай чурттуг кижилериң бодунуң амыдырылы хоочун уран чүүлдүң херекселери-биле каастаксаар негелдеп хөй катап чедип.

БИСТИҢ Кызыл хоорайда Леонид Демидовичиниң бажыңынга кире бээрге бичии музейжиктеш ышкаш. Ында сыгыртаа, негаражик, доңга, дашка, шажан болгаш өске-даа херекселдерин делгеп-каан. Бо чараш эдилелдерни бажың хөө бодуүдой-довуракта ынаргаш, кадырып алган. Оларны көргенге кижи чараштынар, аптынсаар.

Чуруктуң чонга ажыктыг уран чүүлүү хумагалап турар. Оон баштааны чугула эгелээшкин халас бөрбес.

Школаларга уран чүүл бөлүүмнерни республиканың Улустуң чогаадылга башкылының шуулуу-биле организастаан, бөлүүзүнерге улустуң мастерлерни башкыладыры таарымчалыг. Уран-шевер кижи мастерлериниң ажылдарының делгелгелерин чер бүрүүнге дарый-дарый организастаар, ол дүүтайын пропагандаар болза, аныяк өскениң уран чүүлге хандыкшылы улам-на күштелир. Бо бүгүү организастаарының эргежок чугуланын чуруктуң база чугаалап турар.

Хөй национадыг совет улустуң ахы-дүжүмү дузалажылгы-биле бистиң уран чүүлүвүс чечектелип турарын Леонид Демидовичиниң ажылдары база тода хереглеп турар-дыр.

С. БАДАА.

СОҢГУ ЧҮКТҮҢ БАШКЫЗЫ

Люба Иванова ийи чыл мурнунда, университеттиң даштыкы дыл факультедин дооскаш. Совет Эвилелиниң эң-не ырак булуну — Якут автономнуг республиканың Оленек суурунче ажылдаары-биле чорупкан. Анаа ол бодунуң баштайгы кичээлин эрттирген.

Амгы Якутия дээрге эртем-билиглиг, сайзырангай республика-дыр. Ында университет болгаш он ажыг ортумак түскай өөредилге черлери бар. ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының Сибирь салбырының бир адыры болгаш чаэрби хире эртем-шинчилел албан черлери ажылдап турар. Якуттар болгаш кыдыкы соңгу чүктүң бичче улустары: чукчилер, юкагирлер, эвеннер, эвенкилер республиканың үндезин чурттакчылары болуп турар. Оларда өөренир болгаш эң-не солуун мергежилди шилип алырының бүгү аргалары бар. Соңгу чүктүң аборигеннериниң уруглары күрүнеэнің долгу дузаламчызын ап турар.

Люба Иванова бала-ла ол дузаны алган.

Люба бичизинден-не өскүс арткан. Баштай ол кыргаавазының азыралынга, оон соонда он чыл ортумак школазының интериадынга чурттап турган. Уруглар аңаа ортумак школаны дооскужеге дээр күрүнеэнің долгу хандырылгазында турар: аъш-чем, идик-хеп хандырылгазы халас. Өөренирингге, бүгү талалыг сайзыралды алырынга эргежок чугула таарымчалыг байдалдар ында тургуступтаан. Якутскиден ийи чүс хире километр черде турар район төвү Усть-Майда национал школа бар. Ындыг школалар республикада хөй. Ол школаларда өөредилгени сес классека чедир якут дыл кырында чорудуп турар, а тос болгаш он классларда — орус дыл кырында.

Соңгу чүктүң аборигеи чурттакчыларының уруглары дээди өөредилге черлерине киреринин экзаменнерин дужаарда чамдык чиигелделерни ап турар: оларны конкурс чокка бирги эллчерде хүлээп алыр. Хүлээп алышкынының ол дурумү чүгле Якутск университединде эвес, а Москваның, Ленинградтың, Новосибирскиниң, Омскиниң, Иркутскиниң болгаш өске-даа хоорайларның дээди өөредилге черлериниң база шак-ла ынаыг. Бо өөредилге черлеринче чыыдып-на 500 ажыг якут уруглар болгаш республиканың өске-даа бичче улустарының төлээлери өөренип киреп турарлар.

Якутск университединде өөренип турар геологтуң азы багжының, физиктиң азы математиктиң, агрономнуң азы биологтуң, инженер-тудугчунуң, эмчиниң, литература болгаш төрээн дыл башкыларының түскай эртемнерин Люба боду шилип ап болуур турган. Ынчалаа-даа ол дашкыкы дыл факультединиң француз салбырын шилип алган.

— Бистиң суурнуң библиотеказында мун-мун номнар бар. Бир-ле катап Сент-Экзюперинин «Маленький принц» деп номун номчудум. Оон эгелээш-ле ол номнуң кайгамчыктыг авторунга, оон чурттунга, оон чугаалап, бижип турган дылынга ынакшый берген мен. Бистиң класстың өөреникчилериниң хөй кезии француз культураны хөлчок сонуургаар турган. 1965 чылда маңа-биле кады факультеттин француз салбырынга маңа чангыс классчыларымдан алды кижи өөренип кирген — деп. Люба Иванова чугаалаар.

Люба ийи дугаар курска өөренип турган, Иванова деп фамилиялыг апарган: Меркурий Ивановтуң ачазы якут, авазы Оленек суур чурттуг эвенк. Университеттиң доозукчуларын ажылга хүлээр комиссия Ивановтарны республиканың 33 районнарының кайызынга барып ажылдаарын бөттары шилип алырын саналдаан. Меркурийниң төрүттүнген черинге барып ажылдаарын шиитпирлээннер.

— Хей-ле коргуп, сүрээдеп турган-дыр мен. Школага мени чоок төрели дег, халчок чылыг хүлээп алган — деп, соолуңде Люба сактып чугаалаан.

Ивановтар баштай Меркурийнин ада-иезиниң бажыңынга чурттап турганнар. Чыл эрткен соонда оларга ийи өрээлдиг бажыңны үндүрүп берген. Бичии уруун яслиге тургузуп каан. Уругну ажаап доруктуруп турары дээш айда тос рубль төлээр. Любаның айда алыр шалыны 300, Меркурий — 270 рубль алыр. Оон аңгыда кодээ черлерде чурттап турар башкылар кадык камгалалының болгаш налы четпээн уруглар албан черлериниң ажылдакчылары-биле бир дөмей одалгалыг, электри хандырылгалыг бажыңнарга халас чурттаар эргелиг. Олар ыракы соңгу чүктүң чурттакчылары болганда үш чылда бир катап чурттуң кайы-даа булукунда дыштанылга черинге халас чедер аргалыг.

— Бис ажылдап турар коллективиске бодувус бажыңывыста чүве дег чаңчыга берген бис. Ынчалаа-даа өөреникчилер-биле ниити чугаа тыпшайн шаг-ла болган бис — деп, Люба миннип чугаалаар. Маңаа, ылаңгыя Соңгу чүкке бичии уруглардың чүгле билии эвес, харын-даа ниити кижизидилгези, оон салым-чолу башкыдан дөл хамаарыжыр. Уруглар хостуг шагын школага эрттирип турар. Оларның хөй кезии интернаттарда чурттап турар. Олар колдуунда-ла малчыннар, ивижилер уруглары. Кыжын оларның ада-иезин аңнаи кыштаар. Ол үеде школа уругларның ийиги бажыңы апаар.

Людмила Ивановны аддыгы класстың удурукчу башкызынга томуйлаан. Ында ол француз дыл башкылап турар.

— Мында чурттуң барыын талазындан ада-иези-биле кады чедип келген уруглар база бар — деп. Иванова чугаалаар. — Олар улуг-улуг хоорайларның амыдыралын эки билирлер. А түс черинин уруглары трамвай көрбээн-даа болза, тайганың бүгү хөөлуларын эки билирлер, ивини шанактап, башкарып билирлер, часпас адаар адыгжылар болур таңчылдарны шинтээдип алганнар.

Ивановтарның бажыңында номнар хөй. Ном салыр полкаларда орус классиктерден болгаш совет чогаалчылардан аңгыда Золяның, Бальзактың, Стендалдың, Мопассанның, Франциянның амгы чогаалчыларының томнары, ССРЭ-ге парлап үндүрген француз уран чурулга альбомнары бар. Оларның чанында якут, юкагир, эвенк чогаадчыларының болгаш шулүктүлерниң чогаалдары.

Людмила хостуг шактарында уругнуг, ашаанга национал хеп даарап берип чаңчыккан. Ол дээрге ёзулуг-ла чонның уран чогаадылгазы-дыр. Меркурий уран чурулгага хандыкшылыг. Ол төрүттүнген черинин класс-чурумалын, иживилериниң, анчыларның амыдыралын, геологтарның кадыг-берге ажылын чуруп-көргүлер күзеддиг.

— Чайыг Меркурий-биле Якутск чоогунда мөөң төрүттүнген черимге чораан келдинис. Чай төнчүзүнде эң-не чоок өнүктерим апарган өөреникчилерим сактып пат-ла болдум, суурумге далажы бергеп мен...

Юрий СЕМЕНОВ,
ПМА.

Колонналыг залда ёлка

МОСКВА. Эвилелдер бажыңының Колонналыг залында чаа чылдың ёлказынга барган уруглар дыка-ла ойнап, хөглээрлер. Аалчыларны ында Соок-Ирей биле Харжыгаш үткүп ап-турар.

Школачыларның дыштанылгазының хүннеринде Елка байырлалынга муң-муң аныяк москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары аңаа баар: Эвилелдер бажыңының залдарында хөглүг оюннарны, аттракционнарны уругларга организастаан.

ЧУРУКТА: чаа чыл ёлказының чанында.
В. КУЗЬМИННИҢ болгаш В. ХРИСТОФОРОВТУҢ фотозы. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КҮРСТРАХОВАНИЕНИҢ АЖЫКТЫЫ

Күрүне страховаңиези — совет кижилериниң социал-культура болгаш амыдырал хандырылгазын эжиндип турар чугула хевирлериниң бирээзи.

«Тыва кобальт» комбинатта, тудуг участоктуңда, Хөөу-Аксының АТБ-зинде, суурларның албан болгаш организацияларында 1.5 муң ажылчыннар, албан-хаанчылар 720000 рубль түңнүг Күрүне страхованиезинде хаара туттунган. Таңды районнуң Күрстрахование эргелелиниң 4 агентизи Хөөу-Аксында дептаамал ажылдап турар. Оларның бирээзи Л. С. Белякова-биле беседалашкаш, ындыг чүүлдерни сонуургал-биле билдим.

— Бажыңның эт-сөөлүнүң страхованиезин кылдыртыры эргежок чугула — деп, Любовь Сергеевна чугаалады.— Совет кижилериниң амыдыралы чылдың-на эжиндип, чаа, чараш, үнелиг эт-херекселдерни, идим-хептиң садып ап турар. Ынчалаа-даа амыдыралга хеп-хенертен кандыг таварылгалар турбас дээр. Хей чылдарда күш-ажыл-биле ченнүү садып, кылып алган эт-херексели айылыга таварыжып болур.

Маңаа чижек. Урал чурттуг металлург М. Хөөу-Аксынга кээп ажылдаар дээш көшүп кээ чыткан. Саяның талыгыр оруктарын эртүрде эт-сөөлүн өзал-өөдүнүн таварны берген. Бистиң Күрстрахованиеге чери ол эшке 3000 рубльди туда төлээн. Страхование хамаатыларга белгаш күрүнеге ажыктыг.

Өрт, чаңнык, частыышкын айылындан, суг дамчыдар система уралгаанының урнуудан бажың иштиниң херекселдерин кергезинде Күрстрахованиеге чери төлеп берип турар.

База бир чижек. Ажылчын Л. ажылдаар черинче метоциклдиг халдып олура, кадыр эриктен хеп-хенертен аңдарылгаш кемдээн. Күрстрахованиеге чери аңаа 500 рубльди төлээн.

Хөөу-Аксының суурларынга 1972 чылда он ажыг кижиге 2875 рубль түңнү Күрстраховохание чери төлеп берген болуп турар.

Бистиң чырыткылыг келир үевис уругларывыс дугайында сагыш салыышкын улуг. Чаштарның келир үезин бодап, олар 18 хар четкенде алыры-биле 300, 500 азы 1000 рубльге страхованиеге кылдыртып болур. Оон төлевирин Күрстрахованиеге чери ада-иениң шалыңындан ай санында бичиилеп тырттырып алыр. Чижээ, он харлыг оолга 300 рубльдиң страхованиезин кылдырар дээш дижик бис, оон ада-иезин айда 3 рубль 23 копеекти төлээр, а 500 рубльге —5 рубль 37 копеекти, 1000 рубльге— 10 рубль 72 копеекти. Бо дээрге уругларга өөрүнчүт белеп кылдыр аңаа шыгжаарының база бир ажыктыг аргазы-дыр. Моон чижээнге Хөөу-Аксының 3 харлыг бичии чурттакчызы Пиилир-оолду ап көрээл. Бичии оол чадаг тергээн-биле халдып тура бертинген, уруглар страхованиезин ёзугаар аңаа 100 рубльди төлээн. Дамги ооң 18 хар четкеш кергээде айыткан 1000 рубльди бүрүн алыр.

— Күрстрахованиеге бо хире ажыктыг боор-дур — деп, эш Белкова түңнелинде чугаалаазы.

К. ОЮН.

ХӨӨУ-АКСЫ.

Чаа кино

«Дээрбе доктаай бергенде»

Аныяк таджик чогаалчы Юсуф Акобировтуң ындыг аттыг тоожузун ёзугаар бо чаа кино тургустунган. Ында колхозчу кодээ суурнуң кижилери — бистиң үе-чергелеривис дутайында чугаалап турар.

Фильмниң кол маадыры — Азиз. Оон ынаыгы, чаа амыдыралдың эрге-ажыктары дээш демиселин көргүскен.

...Азиз чаш турган-ла адазыпкан чарылган болгаш оон авазы болхоотуң дээрбе эргелеичиин Устозакир-биле кады чурттай бээр. Оол соңгу адазынга дуламжыжып, бүгү үеэнге дээрбеге эрттирип турар болгаш улгадып келгеп, чогаалчылар хуузун доозуп алыр.

Ооллуң иези өлгениниң соонда, каш ай болгаш-ла Устозакир чаа-ла школа доосказын уругну кадайлаып алыр. Часкы үер эрги дээрбени үрей бээрге, суурдан дуза дилеп чедип келгеп. Азиз дуп бооп оларның кудазынга таварыпы бээр. Душтук кыс Азизтиң авазының дериг-херекселдери-биле каасташкаш турганын көрүп каап, кыстың каастанының үзе-чаза соскаш бажыңдан дезип чорутар. Ындыг дезишкинин ол шагда-ла бодап алган. Ол дээрбеге ажылдап, соңгу адазының чанжеп, бузуруучал чорутунга хөөн чок турган.

Азиз ол чорутпаан. Дааттыг дээр чоланы ооллуң бажыңынга турумчуп, чолаачылап ажылдай бээр болгаш аныяк кыс Мухаббат-биле арыг-шыырак ыяжыкшыды туда бээрлер. Ооң бодунуң ыяжыкшыды дээш турумуп, эрги ёзувуң ажыкчаны, чаңчылдары-биле эптеш-чок демисежип турар.

Аныяк кыс Мухаббатты чажында-ла Ганб дээр ооллга кудалап каан турган, а Мухаббат аңаа ынак эвес. Кажан Ганб ону айтырып ээрге, аңаа баар күзел чогун Мухаббат сөглээр. Ынчан Ганб ол кыстың ооглап аарын ораңдажыр. Ол дерии чорукка Азиз болгаш ооң эң-сөөгү шаптыштаарлар...

Азизтиң ролунда талантыдыг аныяк артист Искандер Абдуллаев ойнап турар. Күрүнеэнің театр уран чүүлүнүң Луначарский аттыг институдунуң доозукчузу — Д. Умарова Мухаббаттың ролун чедиишкининиг күүседип турарын чаа кинодан көөр силер.

«Дээрбе доктаай бергенде» деп «Гадиакфильм» киностудиязының үйдүрген бо уранчелеп кивозу Кызылга бөгүдең эгелеп «Каа-Хем» кинотеатрынга үзүп эгелеер. Чаа кивозу көөрүнче далажыңар.

телевидение

ЯНВАРЬ 9-ТА

КЫЗЫЛДАН

18.00— Уругларга. Кызылдың аныяк көрүкчүлер театрының шинээ. 19.30— Телемедээлер. 19.40 — Документалдыг фильм. 19.50— «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралдаа». Дамчыдылга. 20.20— «Хөглүг кожамыктар». Улуг улусна мультфильм. 20.30— «Кодээниң амыдыралы». Дамчыдылга. 21.10 — Телемедээлер. 21.25—Чарлаалдар, реклама. 21.30—22.40—«Куда болган хүндө». Уран-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын уламышкынныг хаттын дүргеи секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүглуг районнарга 16—21, өскелеринге 22—27 градус соок болур.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 22—24 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Меңа тыл, Леня!» 10.00, 11.45, «Моон адым — кээди (1-ги, 2-ги көзектери) 13.00, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Крошаның ужуралдары» 11.00, 13.10, «Дээрбе доктаай бергенде» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Зимородок» 11.00, 13.15, «Европа чурттуг душтук» 15.00, 16.45, 18.30, «Ынакшыл делгерезин!» (1-ги, 2-ги көзектери) 20.15 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультчымыды. 9.00, 10.30, «Адыр, мана!» 12.40, «Хүн бүрү-ле ужуралдар» 14.30, 16.30, «Ынакшылга чогумча» 18.30, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖАНЫ: «Трактогузукларның шерии база катап тулчуушкунда» 15.30, «Булапка панионду» 18.20, 20.20 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛДА» КУЛЬТУРА БАЖЫНЫ: «Калиют кушкуп чажыды» 14.00, «Даурия» (1-ги, 2-ги көзектери) 19.30 шактарда.

Шыдыраа маргылдаазы

Кызылдың шыдыраа клубунда республиканың школачыларының шыдыраа маргылдаазы эгелээн. Ында районнарның болгаш Кызыл хоорайның командалары киржип турар. Оон шитпээ эрткен чылгы республика чемпионду Бии-Хемниң аныяк шыдыраачыларының бар. Команда бүрүзү 2 ооглу, 2 уруг төлөөлүг.

Баштайгы салыгда Бии-Хемниң командазы эрзянчилерни 4:0 санга удуп алган. Чөөн-Хемчиктиң аныяк шыдыраачыларының чылдыр-биле Тожуның командазын 2,5:1,5 санга утканы. Эрзяны биле Тожунуң аныяк шыдыраачыларының маргылдааның кол судьязы.

СПОРТ

оюну хайым болган.

Ооллардан В. Бурхинов, И. Толпышев (ийилээ Кызыл), С. Чигжит (Тожу), уруглардан Н. Ли, Т. Местрикова (кайызы-даа Кызыл), Е. Есипова, Н. Душкуң-оол (ийилээ Бии-Хем) олар ындыгында кымга-даа уттурбаан, эки ойнап турар.

Н. ШИШИГИН.

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, кырымсалгалы секретарының 23-35, партийжи аймырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кодээ ажылагый киллизинин 21-47, үзегтүр киллизинин 22-64, чагаз киллизинин 41-27, информасиа база совет тургузут киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун кезбейн баргаңга 32-75. Телефонче болгаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15368. Чагыг № 46.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01447

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл.
ЯНВАРЬ
10
СРЕДА
№ 8 (9084).
Өртээ 2 көп.

АЖЫЛЧЫ ЧОННУҢ ИНИЦИАТИВАЗЫН КАЛБАРТЫРЫНЫҢ, БҮДҮРҮЛГЕ КУРЛАВЫРЛАРЫН ИЛЕРЕДИРИНИҢ БОЛГАШ АЖЫГЛААРЫНЫҢ, УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙ ПЛАННАРЫН ДӦЛДУР БОЛГАШ АЖЫР КҮҮСЕДИРИНИҢ ДЭЭШТИГ ЧЕПСЭЭ КЕЗЭЭДЕ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ, КҮШ-АЖЫЛДЫ КОММУНИСТИГ ЁЗУ-БИЛЕ КӨӨРҮ ДЭЭШ ШИМЧЭЭШКИН БОЛУП КЕЛГЕН БОЛГАШ БОЛУР-ДАА.

(СЭКП ТК-ныҢ, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ, ВЦСПС-тиҢ болгаш ВЛКСМ ТК-ныҢ доктаалыкшаан).

1973 ЧЫЛ—ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ-ИШТИҢ ЧЫЛЫ

«1973 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ныҢ, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ, ВЦСПС-тиҢ болгаш ВЛКСМ ТК-ныҢ доктаалын бүгү эвилелдешкен республикаларның, крайларның, областарның ажылчы чоннары изиг-биле үүлдүгзүнүп уткаан. Металлургтар биле шахтёрлар, пөс аргыкчылары биле демир-орукчулар, машина тудугжулары биле химиктер доктаалды чугаалажып, беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылында күүседир чаа-чаа соруглаларын төлевилеп турар. Бедиткен социалистиг хүлээлгелерни чер болганда ажылчы чон ап турар. Чаржып тураралар эң эвээш чаргдал үндүрүп тургаш, Төрээн чуртка дээди шынарлыг, эң хөй продукцияны бээр дээш ажылдап турар.

БИСТИ УЛАМ СОРУК КИИРДИ

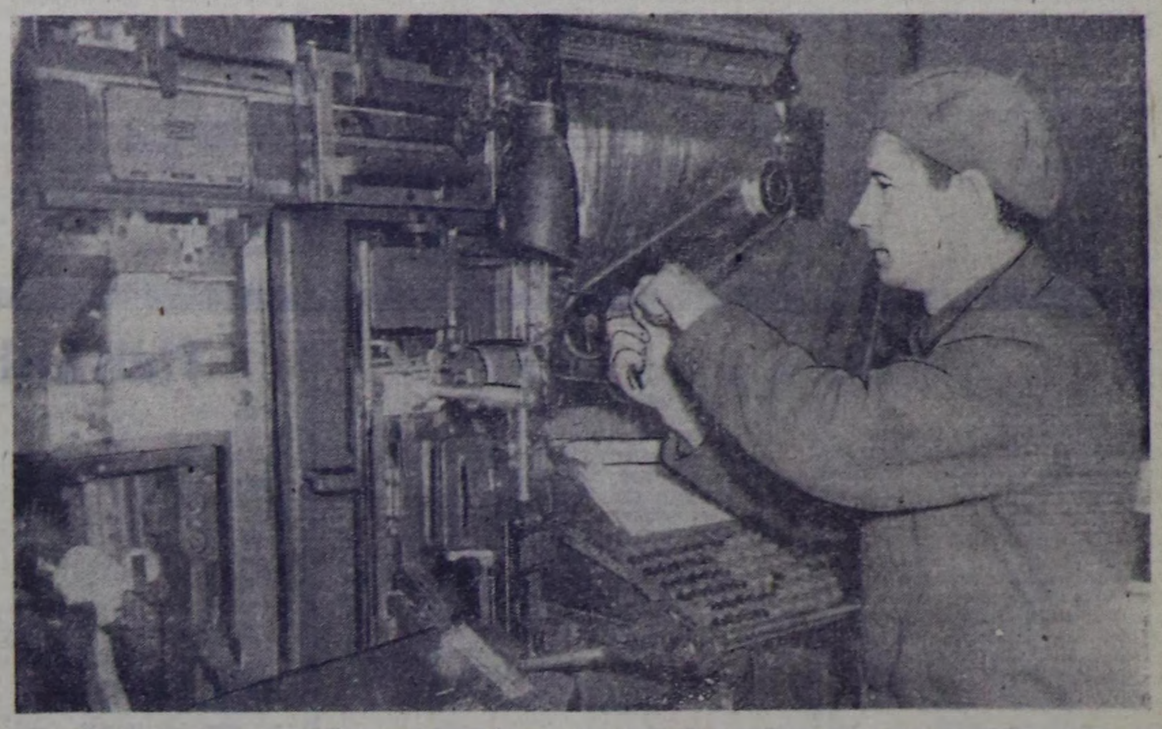

— «1973 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүрүнү, тудугуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ныҢ, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ, ВЦСПС-тиҢ болгаш ВЛКСМ ТК-ныҢ доктаалы бистерни — республика типографиязының бүгү ажылчыннарын улам соруК киирди. БистиҢ типографиявыс — коммунистиг күш-ажылдың хоочун будурулгези болгай. Ында аҢгы-аҢгы цехтерде бригадалар бүрүзү социалистиг чарыштыг, тус-тузунда хүлээлгелерлиг ажылдап турар.

Чаа доктаал — бистиҢ амылывыска, чарыжывыска улам идиглиг болгаш бисти хей-аът киирди. Ук доктаалда: «БудурулгелерниҢ иштинге-даа, адырның хемчээлинге-даа, а ол ышкаш төрелдешкен болгаш холушкан будурулгелерниҢ база организацияларның аразынга-даа, ажылчыннарның, бригадаларның, участоктарның болгаш цехтерниҢ социалистиг чарышчыларын ажыглаар, ажылдың эң эвээш чаргдал үндүрүп тургаш, Төрээн чуртка дээди шынарлыг, эң хөй продукцияны бээр дээш ажылдап турар. Чаржып тураралар эң эвээш чаргдал үндүрүп тургаш, Төрээн чуртка дээди шынарлыг, эң хөй продукцияны бээр дээш ажылдап турар. Чаржып тураралар эң эвээш чаргдал үндүрүп тургаш, Төрээн чуртка дээди шынарлыг, эң хөй продукцияны бээр дээш ажылдап турар.

БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМ-БИЛЕ

Кызылдың түүйбу заводу республика найысылалында болгаш Тывада мурнакчы бүдүрүлгелериниҢ биржээи. Завод юбилейлиг 1972 чылда күрүне планын ийи ай бурунгаар күүсеткен болгаш социалистиг хүлээлгелериниҢ кол-кол негелделерин чедишкинниг боттандырган. ЧедишкинниҢ үндезини болза, будурулге күүлерин долу ажыглаар, күш-ажылдың будурукчүлүүн бедидер талазы-биле организастехниктиг хемчеглерни алыр, оларның боттанышкынын хүн бүрүнүҢ контролюнга тургузар дээш заводта партия организациязы, администрация бүгү звеноларның ажыл-чурулгалын идепкейжиткени болур.

Демниг күженишкин халас барбаан. Сөөлгү ийи-үш чылдарда Кызылдың түүйбу заводу будурулге планнарын чедишкинниг күүседип, социалистиг чарышка удаа-дараа тнилекчи болуп келген. Эрткен чылын 1 млн. 79 муң рубльдиҢ продукциязын сайгарып, чыл планын коллектив дыка ажыр күүсеткен. Дээрбектелчек болгаш Бокко суугуларын түүйбу орттедиринге ажыглап, технологияны сайырангай-жытканындан күш-ажылдың будурукчүлүү 1972 чылда планнаанындан 21 хуу оскен, түүйбунуҢ шынары элээн экижээн.

Юбилейлиг чылдың бедик темпилерн, бүзүрелдиг базымы ам-даа уламчылавышаан. Тус-тус бригадалар, ажылчыннарның аразында соцпалистиг чарыш калбарган. А. Макшановтуң улуртканы хептекчилер, А. Важенинаның удуртканы түүйбу салыкчыларының бригадалары мыкаш, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле корүп, бедик көргүзүглерни чедип ап турар мурнакчылар бо коллективте хөй. Мурнакчыларның дуржулгазы, үлегери бүгү ажылчыннарга четкен турзун дээш организацчы улуг ажылды заводта хөй-иитя организацияларының чорудуп турар. Хептекчилер бригадаларының хүн бүрүде кылган ажылын түнеп, ону калбаа-биле сайгарып, чугаалажып турар. Түүйбу салыкчыларының ажылын база-ла ооң аайы-биле беш хонуктап түнээри чанчылчаан. Ол чорук чарышты коскү, денненттиг, тодаргай болдурүп турар.

КоллективтиҢ иитти хуралынга эрткен ажыл-агый чылының түнелиҢ үндүрүп, тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында соруглаларны чугаалажырынга ажылчыннар идепкейлиг киришкен. А бо чылгы соруглар чүүк эвес. 18 млн. 800 муң түүйбу будурер планны түүйбу заводу декабрь 20-де күүседирни хүлээнген. 1 млн. 130 муң рубльдиҢ продукциязын сайгарары база хүлээлгеде айыттынган. БудурулгениҢ хемчээлин остүрбүшаан, ооң ажыктыын бедиреринiҢ улуг соруглаарын завод коллективи бодунуң мурнунга салгай. Күш-ажылдың будурукчүлүүн 1972 чылда чедип алдынган деңгелден 4,8 хуу бедидери, будүргеи түүйбунуң 10 хуузун 125 марка-биле, артканын 100 марка-биле үндурери социалистиг хүлээлгелерде кордүнген.

Эрткен чылын завод бүгү тала-биле бедик көргүзүглерлиг ажылдаан. Бо чылгы хүлээлгелер ооң-даа бедик болуп турар. Ол билдингир. БистиҢ үениҢ, хөгжүлдениҢ негелделээндаа ыдыг. Бедик хүлээлгелерни коллектив быжыг бүзүрел-биле, бодунуң аргаларынга даянып алган.

Бедик соруглаларны заводтуҢ коллективи бүзүрелдиг күүседир дээрзин хуралга санал бергеи эштер чугаалап турган. Чижээ, хептекчилер бригадири А. Макшанов мынча дээн:

— Беш чылдың салым-хуузу бистерниҢ, ажылчыннарның холунда. Ынчангаш бо чылын кажангыындан-даа шудургу ажылдаары чугула дээрзин партия болгаш чазак бистерге тайылбырлап турар. Бүгү-эвилел чарыжынга киришпишаан, беш чылдың эгезинде алган хүлээлгевисти эде көрүп, бригада кежигүннери беш чылды дөрт чыл беш ай дургузунда күүседирни хүлээнмишаан, бо чылдың даалгазын хуусаа бетинде күүседир бис.

Хептекчилер, түүйбу салыкчылары, бригадаларның удуртукчулары шуптузу чыл планын чедишкинниг күүседирнiҢ өөрүнүҢ мурнунга чугаалап турган. Бригадалар аразынга чарыш-биле чергелештир, тус-тус кижилер аразынга чарышты организастаарының чугулазын хуралдың киржикчилери илередип турганнар. Чижээ, суугудан түүйбу ушт-турунуң мастери Н. Олениң бо чылын бүдүрүлге планын 112 хуу күүседирин хүлээнмишаан, чарышче кады ажылдап турары П. Шайбинин ону дораанна хүлээп алган, планны 113 хуу күүседирин аазаан. Хуралдың киржикчилери ындыг саналдарны илиг үүлдүтаүүшкүн-биле утказын.

Будурулгеде ажыглаттынмаан курлавырларны ажыглаарынче, күш-ажыл, технология чурумун быжыглаарынче, шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кичээнгей улуг болганы-биле коллективтиҢ хуралы, ажыл-иштиҢ байдалга эрткен.

М. ДҮЛҮШ.

ЧАА СОРУЛГАЛАР

ВЛАДИВОСТОК. (СЭТА-ныҢ корр). ПриморьениҢ будурулге черлеринде, совхозтарында болгаш судноларда порт ажылчыннарының бригадаларында 1973 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаазындан эрте күүседирi дээш Бүгү-эвилелдиҢ социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ныҢ, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ, ВЦСПС-тиҢ болгаш ВЛКСМ ТК-ныҢ доктаалының бүгү эвилелдешкен республикаларның, крайларның, областарның ажылчы чоннары изиг-биле үүлдүгзүнүп уткаан. Металлургтар биле шахтёрлар, пөс аргыкчылары биле демир-орукчулар, машина тудугжулары биле химиктер доктаалды чугаалажып, беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылында күүседир чаа-чаа соруглаларын төлевилеп турар. Бедиткен социалистиг хүлээлгелерни чер болганда ажылчы чон ап турар. Чаржып тураралар эң эвээш чаргдал үндүрүп тургаш, Төрээн чуртка дээди шынарлыг, эң хөй продукцияны бээр дээш ажылдап турар.

Иман ыяш үлетпүр ажыл-агый черинiҢ ыяш белеткээр «Пожига» деп пунктузунда В. Анисимовтуң каттышкан бригадазы эрткен чылды эки эрттирген. Пландан дыка хөй —55 муң кубометр ыяшты белеткээн. Ам ол бригада чаа хүлээлгени база алган. Ол 1973 чылдың даалгазын поябрь 7-ге чедир күүседир, пландан ажыр 15 муң кубометр ыяшты бээр, ыяш сөөртүр тракторга эөлчег нормазын 100 кубометр чедирер, артык кезектерни, кывар-чаар материалдарны камныг чарыгдаар, машиналарның ажыглалының септелге аразында хуусаазын улгаттырар деп шиитпирлээн. Уссурий тайгазының ыяш кезикчилери чүүл-бүрү каттышкан профессиялары өөренип алыр деп хүлээнген.

Владивостоктуң порт ажылчыннарындан В. Кашеевтиң бригадазы база бедик хүлээлгени ап турар. Олар беш чылдың үшкү чылының будурулге планын хуусаазындан эрте күүседир, депшилгелиг арганы ажыглаар, тус-тус кижилер боттарының нормаларын 115 хуудан эвээш эвес кылдыр ажыр күүседир деп хүлээнген.

ДАГЖЫЛАР СӨЗҮ

Соколов-Сарбайның чер байлаа арыглаар комбинадының дагжылары болгаш арыглакчылары 1973 чылдың планын хуусаа бетинде күүседир дээш улуг сорук киришкинiҢ чаржып эгелээн.

— Беш чылдың амгы шиитпирлиг чылында чарыш эң эвээш чаргдалдар үндүрүп тургаш, эки шынарлыг, хөй продукция будурер лозунгну эртер. Бүгү-эвилел чарыжынче бистиҢ коллектив база киришти. Казылда черинден чер байлаан сөөртүп үндурериn дүргедедир дээш П. В. Кавацевтиң экскаватор экипажы-биле кады бистиҢ бригадавыс дошкарларга руда будумелин демнежкеп чүдүрүп тур. Моон мурнунда экскаватор-биле состав күүдерииге 35—40 минута эрттирип турган бис. Ам аддаа чаргдаар үе-шактыыс ийи катап эвээжээн.

Бригадаларывыс чыл онаалдазын хуусаазындан оп беш хүн мурнады бүрүн күүседир, чыл дургузунда бир экскаваторга опаштыр алды миллион тоннадан эвээш эвес калымал будумелди үндүрүп чорудар хүлээлгени алды—деп, Соколовтуң руда эргелелиниҢ экскаваторжулар бригадазының бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Е. П. Антошин дыңнаткан.

РУДНЫЙ,
Кустанай область. (СЭТА-ныҢ корр).

ХҮН БҮРҮЗҮ-ШАЛЫПЧЫ

«Туркменкабель» завод продукциязын чүрттүн хей-хей хоорайларынга чорудуп берип турар. ЗаводтуҢ коллективи беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылының хүн бүрүзүн бодунга шалыпчы ажыл-иш хүнү болдурар деп шиитпирлээн. Мастер В. Шаповаловтуң мурнакчы эдлчээ чыл программазын хуусаа бетинде, декабрь 30-га чедир күүседирiн хүлээнгеи. Мурнакчыларның үлегерин мастер О. Гуйчовтуң эдлчээ-биле дузалаар ажылдар цехтериниҢ коллективтери деткээн.

Ам заводта эререр болгаш шийүлде кылыр машиналар-биле катай шалыпкып ажылдаар дериглерни эштеп тургузары доозулган. Ол чаартылгалар, курлавырларны ажыглаарын экижидери эрткен чылдаазындан бир миллион ажыг рубль түҢнүг продукцияны бүдүрүп үндурер аргалы коллективке бээр.

АШХАБАД.

(СЭТА-ныҢ корр).

ТАЙГА-СЫН ИШЧИЛЕРИНИҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Ортаа-Амгуньнуң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының А. Афонинге удурткан ыяш кезикчилериниҢ мурнакчы бригадазы беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылында чаа соруглаңы салыш турар. Техниканы эң таарымчалыы-биле ажыглап тургаш, ооң кижи бүрүзү-ле бир хүн ортумаабиле 0,3 кубометр ыяшты белеткеп шыдаар-дыр деп ол ыйыралдыг коллективтиҢ кежигүннерп санап көргеннер.

Бо санны баштай бодап көөрге, эвээш-даа ышкаш кылдыр сагыдырар, ынчалза-даа бүдүн бригаданыың алыр болза, бир чылда-ла 52 муң кубометр, ооң иштинде плаидан дашкаар 14 муң кубометр ыяш-тыр.

Ол коллектив эрткен чылын чедишкинниг ажылдаан. Ол бригаданың чүүл планнан дашкаар чүдүрүп чоруткан ыяжы-биле бозин 600 квартралыг бүдүн суурвы тудуп болур. Бригаданың составында 13-ле кижи бар.

Бригаданың ажылчыннарының хөй кезии элээн каш профессияны билир. Бригаданың ажылдап турган черинге чудуктарны үргүлүү белеткеп каарындан, ыяш сөөртүр машиналар черле аваа турбас. Чүүл-бүрү херекселдерни, будук одурар механизмнерни, чаа тургузуглут электрилиг хирээлерни олар чедишкинниг ажыглап турар. Ол коллективке «Чурттуң эң дээре ыяш белеткээр бригадазы» атты тывыскан.

ХАБАРОВСК.

(СЭТА-ныҢ корр).

ТАНЫЖЫП, ДЕТКИП ТУРАР

СЭКП Төп КомитединиҢ Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң эрткен алдарлыг юбилейге тураскаатказн каттышкан байырлыг хуралга иледелин, СЭКП Төп КомитединиҢ, ССРЭ-нин Дээди СоединиҢ Президиумунуң, ССРЭниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ «Совет улускa, Совет Социалистиг Республикалар ЭвилелиниҢ бүгү националдарының ажылчы чоннарынга» Кыйгырыын база ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазы эш А. Н. КосыгинниҢ Чаа чыл таварыштыр төп телевизиеие болгаш радио дамчыштыр чугаазын Улуг-Хем районнуң ажылчы чоннары калбаа-биле таныжып турар.

Районга иитизи-биле 35 кезек черге 3529 кижи партияның болгаш чазактың бо чугула документилерин бедик көтүрүлүшкүнүг таныжып, 68 кижи санал берип, Чаа чылда бедиткеи хүлээлгелерни алганнар.

Жданов аттыг совхозтуң Хараган сүт-бараан фермазының мурнакчы слаичыын Артына Уйнуктун чугаалааны болза:

— Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында улам-на күженишкинниг ажылдаарынче бо чугула документилер бисти кыйгырып турар-дыр. Ынчангаш инек бурузунден 1600 литр сүт саап алыр дээн хүлээлгемни эде көрүп, 1800 литр чедирер мен.

* * *

Таңды районнуң «Тиилелгей» совхозунуң ажыл-ишчилери бүгү совет кижилерни күш-ажылче улам соруК киирген бо документилерге 6 кезек черге танышкан, анда 667 кижи олурушкан.

Трактор-хову бригадазының бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Василий Янчат, комбайнер Карасал Кызыл-оол болгаш өскелер-даа чүве чугаалаш, бо чылын эрткен чылдыындан-даа бедик көргүзүглерлиг ажылдаарын хүлээнгеннер. **А. КУМАЯК.**

МАЛ АЖЫЛЫ—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Дүүнгүзүндеи бөгүн, а даарта ооң-даа бедик көргүзүглүг болурунга социалистиг чарыш бригадаларны, фермаларны, кижи бүрүзүн улам сорук киирер. Мал ажылының талазы-биле Бүгү-эвилелдиҢ социалистиг чарыжының эзлчээнге киргеш, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хемде хойму бригада бедик кедурлүүшкүн-биле ажылдавышаан, совхозтуң бүгү хоймуларын чарышпа кыйгырган.

Бригада малын хүр кыштагладыр, ооң баш санын өстүрер, хорамчаны болдурбас, продуктулуун бедидер соруглаңы салган. Бо чылын төрүүр чүс хойга онааштыр тозандан өрү хураганны камгалап дорукгурарын, бир баштан-на 3,3 кг дүктү кыргып алырын хүлээнген. Мурнакчылар чимээ, Степан Доржу, Монгуш Чаш-оол төрүүр чүс хойга онааштыр чүс-чүс хураганны, хойдан кайызы-даа 3,5 кг дүктү алыр соруланы салган. Бригаданың малчын бүрүзү кышка белетнелге бот-идепкейлиг киржир, мал кажааларының үүрмек септелгелерин, чылыглаашкынын боттары кылыр, кижи бүрүзү беш тоннадан куду эвес сигеннн, ийи тонна будук-бүрүнү белетиээр, сес тонна одекти кургадып белер.

Малчыннарның зооветеринарлыг өөредилгезин ай санында чорудуп, билиин бедидер. Күш-ажылдың сагылгачурумун быжыглаар, арагалап чурум үрээр чоруктарга удур демиселди күштелдирер. КоллективтиҢ иитти хуралынга хүлээп алган чарыштың негелделерин боттандырып тургаш, коммунистиг күш-ажылдың бригадазы бедик атты чедип алыр.

«Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының хоймузу. Улуг-Хем район Соведиииң депутатазы Александра Сүүр-оолдуң чугаалааны:

— Чарыш дугайында партияның болгаш чазактың докгаалы бисти улам сорук киирген. Эрткен юбилейлиг чылда алган хүлээлгевисти чедишкинниг күүсеткен бис. Бо чылын төрүүр чүс хойга онааштыр чүс хураганны менди дорукгуруп, хойдан-на 2,5 кг дүктү кыргып алыр хүлээлгелиг бис. Ооң-биле кады он беш тонна сигеннн, сес тонна одекти белетнеп алыр бис. Социалистиг чарышка чаңгыс бригадчывыс хойму Сандүүну кыйгырган бис.

Мындыг өөрүнчүг медээлер районнуң чер болганындан хүн бүрү кээп турар. Кыштаглаашкынны организастыг чорудуп тургаш, иитиниик малын менди, тодуг чыл ажылдаар ажылдар цехтериниҢ коллективтери деткээн.

Ам заводта эререр болгаш шийүлде кылыр машиналар-биле катай шалыпкып ажылдаар дериглерни эштеп тургузары доозулган. Ол чаартылгалар, курлавырларны ажыглаарын экижидери эрткен чылдаазындан бир миллион ажыг рубль түҢнүг продукцияны будүрүп үндурер аргалы коллективке бээр.

АШХАБАД.

(СЭТА-ныҢ корр).

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭР

Немей ийи муң тоннаны

Москва чоогунуң «Смирновская» шахтазының хөмүр-даш казыкчылары январьның баштайгы хүнневрииң дүргузунда хереглекчилерге планнан ажыр муң беш чүс тонна хөмүр-дашты чорудуп бергеи. Олар оттулар чүүл тывыжының ай графигин бир хонук мурнадыр күүседип турар аларган.

Коллектив беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылының будурулге планыв хуусаа бетинде күүседир, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниҢ күсели-биле онаалдага немей ов ийи муң тонна хөмүр-даш казар деп шиитпирлээн.

Ында бүгү назылда механизастатгынган комплекстер-биле деритгингеи үш казылда черияге иооцнеттингеи. В. Лапиковтуң, В. Рябцевтиң болгаш Н. ШумилкиниҢ участоктарының хөмүр-даш казыкчылары агрегатгарының эң четче ажылдаарын чарышка чедип ап турар. Оларның казылда черлеринде дериглерин баш бурунгаар сеитеп ап турарын шуудаткан, механизаторлар ажылдаар мергежилин могаг чок бедидип турар. Чер иштинге транспорттуң ажылдаары шын организастатгынган. Эзлчегларде казылда черлеринге машиналарның ажылдавайн баарын эң эвээш хемчээлдиг болурунга чедир кызырган.

Москва чоогунуң хөмүр-даш бассейниниҢ оске-даа хей-хей будурулге черлери чаа чылда чедишкинниг ажылдап эгелээн. Оларның эң экилери январьның баштайгы ажыл неделязының дургузунда планнан ажыр муң болгаш оон-даа хей тонна оттулар чүүлду каскан. «Узловская», «Красноармейская», «Бородинская» шахталар, Ким разрезн болгаш оон-даа өскелер ол.

ТУЛА.

(СЭТА).

Бедиткен хүлээлге

ТООРА-ХЕМ. (Радио-биле). КүрүнениҢ Сыстыг-Хемде ыяш үлетпүр ажыл-агый черияиҢ коллективи СЭКП ТК-ныҢ, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ, ВЦСПС-тиҢ болгаш ЛЛКСМ ТК-ныҢ соолгу үндүрген доктаалын танышкаш, анаа сорук киргеи бедик кедурлүүшкүнүүт ажылдап турар. Чоокта чаа болгаи коллективтиҢ иитти хуралынга тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында хол дыңзыг ажылдаарын дугурушпушаан, дараазында бедиткеи хүлээлгелерни алганнар.

Ажыл-агый 1973 чылда 40 муң рубльдиҢ белеткелдерни Төрээн чуртка бээр. Тодаргайларга, 70 тонна тоорукту, 4 тонна яшы-бүрү катты, 2 тонна моогүву чыиы, 6 тонна ан-сүзүи, 8 тонна балыкты белеткээрни хүлээгеннер.

Бо чылын ажыл-агый 5 муң кубометр тудуг ыяжын белеткеш, салдадыр.

Сыстыг-Хемчилер ивиниҢ баш санын 500 баш чедир өстүрер болгаш төрүүр 100 башка онааштыр 80 анайны алырын хүлээлгезинде база киргеи.

* * *

Сыстыг-ХемниҢ аңныыр тывыш чери 1972—73 чылдарда күрүнеге өлүм дужаар планын 100,2 хуу кылдыр чедишкинниг күүсеткеи.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Амангалей Муханов — Оренбург областың «Октябрьский» уксажымдыга заводумуң улуг хойжузу. Ынчаарга Бахыт Симакатов кожазымда Башкир АССР-ниң Киров аттыг колхозуның хойларын кадарып турар. Хойжулар шаг-шаандан тура-ла эш-шайырлыг ёзу-биле кожа-хелбээ чурттап келген. Олар боттарының дуржулгазын солчуп, аалдарынга бо-ла чеде берген турар.

Эрткен кандалашкының чылын А. Муханов төрүүр чус хойдан-на 117 хураганны алган, бир хойдан — 5,2 килограмм дүктү, ынчаарга Б. Симакатов — 116 хураганны болган 4,2 килограмм дүктү кыргып алгылаан.

Чоокта чаа А. Муханов бодунуң өскүүнүң фермазынга чораан. Мурнакчы хойжулар 1973 чылдың социалистиг чарыжын база катап уламчылаарын дугурушкан.

ЧУРУКТА: өскүктериниң шайлан олурары.

Г. БЫКОВТУҢ
фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

БҮГҮ ТАЛАЛЫГ САЙГАРАР

Партийжи амыдырал

Бүгү чурттаазы ышкаш, Тес-Хемниң партия организациялары болган коммунистер партдокументилерни солуурунга күжениишкинниг белеткелдерни чорудуп турар. Организас-политиктиг чугула бо хемчегни СЭКП Төп Комитединиң май (1972 чыл) Пленумунуң соонда бүгү партия организациялары, аңаа хүлээп алган чугула доктаалды таныжып чагаалашкан, документилер солуурунга белеткелдин болган ону эртирериниң талазы-биле хемчелерни ажылдап кылган, оларны амыдыралга боттандырып чоруткан.

Партдокументилерни солуурунга белеткелдер-биле холбашкан ажылдар хөй талалыг. Оон бир чугула хевири түс-түс коммунистер-биле эш-хүүзүнүп беседалары болур. Ол болза парторганизациялардың коммунистери бот-боттарынга бедик нетелделиг болган ажыл-херекчи болур чорукту тургузарынга, оларның авангардчы ролюн бедидиреринге идиглиг болур. Ынчаар беседаларны чамдык коммунистер-биле СЭКП райкомунга болгаш түс-түс партия организацияларынга чоруткулаан. Ол дээрге колдуунда-ла ажыл-чорудулгазында четпестерлиг, хөй-ниити ажылынга идепкей чок болгаш социалистиг ниити чурттаалганың база күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп чоруур аргалар-дыр. Ындыглар-биле эш хүүзүнүн беседазын кылыры чер-ле чугула болгай.

Бисте беседалар канчаар ту руп турарыл, оон чамдык ужуктерин маңаа көргүзүп болур. Нинтизи-биле районда партия эге организацияларынга 60 ажыг коммунистер-биле. СЭКП райкомунга партияның 37 кежигүүн-биле беседаны кылган. Бо ажыл ам-даа үргүлчүлеп турар. Маңаа колдуунда-ла чамдык коммунистерниң бүдүрүлгечи ажыл-чорудулгазының, хүүда ажыл-чанының болгаш хөй-ниитичи идепкейлиниң дугайынга чугаалар боюп турар.

Чижээ, 1964 чылдан бээр СЭКП кежигүүн К. А. Чоодубиле беседаны райкомга кылган. Бо коммунист мурнунда Эрзиниин «Мөрен» колхозка түргаш, сөөлгү үеде Тес-Хемниң Самагалайдағы орук-бүдүрүлге участогунда ажылдап, ында парторганизацияның үчёдүнда бантаап турар. Партийжи эвес ажы-чанды, үргүларын багай кижизиткени дээш мурнунда аңаа партия талазы-биле шылгыы доңгуланы хүлээткеш, учёт карточказынга кирер бижээн турган. Ынчалзажок эрткен чылын партияның бир хуралынга эш Чооду оон чогуур туннел үндурбаан дээш ону партийжи ёзу-биле шугумчүдеп, оон-биле шыңгыы чугаалар кылган.

Оон соонда ол-ла чылдың октябрь эгезинде бо коммунист-биле СЭКП райкомунуң үргүлчү секретары беседа чоруткан. Беседа үезинде ылеевзни чүл дизе, ол хөй-ниитиниң ажылынга киржип, хуралларга олуржуп, санал-оналындаа берип, партия чырыдыышкынында өөренип турар болган. Кол четпес чүүлү арагалаан, эзирик хөй-ниити черлериниге көскүлеп аңаар. «Амыдырал-чурттаалганга берге байдалдар таварышканындан чамдык таварылгага араганы ижиптерим шын» деп ол аңаа буруузун билингеп. Оон ашаа коммунист Б. Шулуу хөрээн 4 үргүлардыг огбулезин каггаан. Эрзинче шагда-ла дезип чоруткан. Ынчангаш хөй үргүлардыг ие кижиге амыдырал белен эвес болганы чугаажок.

Бо үстүвде дег еске-даа ындыг ужуктерни көргүзүп болур. Ынчангаш коммунистерниге беседалар үезинде олардың амыдырал-чурттаалгазында байдалдарны кичээнгейлиг сайгарып көөру, оларга аргасүмени бээри база эргежок чугула.

Партдокументилерни солуурунга белеткелдин үезинде коммунистерниң үчёдүн эвгелеп, секселдээри болгаш чурумчудары база улуг ужур-дузалыг. Бистиң районнуң партия организациялары бо талазы-биле чамдык ажылдарны база чоруткан. Ынчалзажок чамдык коммунистер партия үчёдүнлан үнер, киреринин салвырыы каржылы-биле үреп турар таварылга бар.

Чижээ, «Ак-Эрик» колхозтуң партия организациязының үчёдүнга турган О. Кан-оол дээрги оон үндур бижидин алгайн. Каа-Хем районнуң депутаттарынга 5 ай ажыг хире үеде чоруп келген. Ынчан ол партия хуралынга-даа олурушпаан, кежигүн дадывырын-даа төлевээн. Партия Уставын каржызы-биле үрээни дээш О. Кан-оолду СЭКП-ниң Тес-Хем райкому партиядан үндүрген. Ол-ла колхозтуң парторганизациязынга турган Л. Аракчаа дээрги партучёттан үнүп албайн чоруткаш, ам ийи ай ажып турар. Бо фактылар чамдык партия организацияларында ол чугула ажылга холбаштыр коммунистерден негелдени кошкатканын хереглеп турар-дыр.

Бүгү партининиң амыдыралынга организас-политиктиг чугула бо хемчегге белеткелдиң чоруп турарының дугайында айтырыгларны бистиң районда бүгү партия организацияларының хуралдарынга чугаалашкан, ол ышкаш маңаа холбаштыр эге организация секретарьларының семинарын база эрттирген. Оон аңгыда партия райкомунуң үчёт секторунга дузалажып, документилер бижиир тускай кижилерни шилип тыпкаш, райкомнуң бюрозунга бадылаан.

Бо чугула харыысалгалыг ажыл-биле холбаштыр бисте кылыр чүүлдер ам-даа аажок хөй. Оон организастыг-даа, техниктиг-даа белеткелдерниге үүрмек чүүлдер турбас ужурдуг. Шлангыя чамдык коммунистерниң мурнунда партия талазы-биле алдырган хемчелерин сайгарып коор ажылды парторганизациялар кичээнгейлиг алыр херек. Партдокументилерни солуурунга белеткелдерге холбаштыр чедир кылдымаан чүүлдерже кичээнгейлиг күштелдирип, бо талазы-биле ажылдарны, улам күштелдирери эргежок чугула.

Т. САНДАН,
СЭКП Тес-Хем райкомунуң организастыг милдизиниң эргелекчизи.

Күш-ажылчы ээлчегде

Тоора-Хемниң коммунал ажыл-агый комбинадының коллективи үдеп эрттиргенивне юбилейлиг чылда планныг онаалдаларын ажыр күүседкен, ам чаа 1973 чылдың шалыпчы ээлчээн калбартып турар.

Чүнар-бажын талазы-биле 2733 рубльдин, хеп чүүр чер 4015 рубльдин, Тоора-Хемде гостиница 1789 рубльдиң оруулгазын киирип алган. Комбинат чурттакта бажынарының кол септелгезиниң планын, бажын хөлезизи чырының планын база ажыр күүседкен. Коллектив кышкы үеде одаар ыяш-биле бүрүн хандыртынган.

Беш чылдың шинтпиринг үшкү чылында бердинген онаалдаларны хүүсаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышка коллективтиң кежигүннери бедиткен хүлээлгелерни ап турар, Мурнакчылардан чүнар-бажын ажылдакчызы Т. Шнырова, хеп чүүр чер ажылчыны Г. Кол, ында одалга черинин одакчызы В. Шабалина, гостиница ажылчыны А. Тартабаева олар болгаш өске-даа эштер чарыштың мурнуку одуруунда киргеннер.

Ш. ДОНГАК,
комбинаттың бухгалтери.

УЛУГ-ХЕМДЕН МЕДЭЭЛЕР

«Ак-Туруг» болгаш Жданов аттыг совхозтарның мастерскаларында ажылдап турар механизаторлар эрткен чылдың дөртку кварталында көрдүвгеи тракторлар болгаш кодээ ажыл-агый машиналарын септээр аланын чедиишкинниг доозаан.

Ак-туругчулар, ееш андазының орнунга он дөртту кылган. Септелгете эки киришкеи механизаторлар Кызыл-оол Шоон, Игорь Доккер-оол, Ондар Мандыр-оол мактатканнар. Ждановчулар кодээ ажыл-агыйның машиналарындан ангида айды ДТ-75, үш МТЗ-50 тракторларны септеп үндүрген. Кодээ ажыл-агый машиналарынга Сандан Сүмбүр-оол, Сат Кажык-оол олар эки ажылдаан.

• • •

Жданов аттыг совхозтуң директорнызы эрткен чылдың декабрьдан эгелээш, үжеш ажыг кижилиг чолаачылар курузунуң өөредилгезин чорудуп турар.

Курстуң өөредилгезин Сергей Сымчаан эки удуртуп, чолаачыларга негелделиг болуп турар. Чоокку үеде совхоз төвүге трактористериниң 280 шак өөредилге программалыг курузу база өгелээр.

Район Советиниң күүсөөчи комитеди кодээ Советтериниң аразында социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрген. Чарыштың тилекчизи кылдыр Хендерге кодээ Совет (даргазы эш Б. Оюн) саналтынган. Оон организазе массалыг ажылы эжиктээн. Школадар, эмнелге болгаш культура албан черлери кышка белеткелди эки чоруткан.

Район Советиниң күүскомунуң даргазы К. А. Маспык-оол партия райкомунуң болгаш райүүскомнуң шилчинир Кызыл тугун ол кодээ Советке байырлыг бийдалга тывыскан.

• • •

«Найырал» совхозтуң Шанчы салбырының төп шанында ажыл хаймышкынныг. Олар кызыл-тастың ийиги арыглаашкынын чоруткаанының түңнелинде 270 тонна үрезин чажырыга белеп болган. Ам 330 тонна арбайның арыглаашкынын чорудуп турар.

Шанчының төп шанынга автомашиналар үзүк-соксаал чок кээп турар, шанда мал чеми суланы, арбайны кыштагда малчынмарга чедирип, чамдык машиналар пресстээн тараа савазын соортуп турар.

Сураглыг кижилер дугайында

ТЫВАНЫҢ ҮНҮШ БАЙЛААНЫҢ ШИНЧИЛЕКЧИЗИ

Тываның ажыл-агыйында ол черни чедишкинниг хөгжүп турар мал ажылы эжелеп турар. Республиканың ажылчы чонунуң мурнунда ону удам ынай сайзырадырының айтырыы мурнукузуннан артык кичээнгейге турары билдингир. Ол соруланы үре-түңнелдиг боттандырары — төрээн черииниң өске бир байлаан — үнүш аймаан кайы хире четче ажыглаан турарындан улуг хамаарылгалыг.

Бойдустуң үнүш байлаан долу ажыглаар төлээде, кайда кандыг, чеже үнүштер санаттының, олар үк девискээрде канчаар тарап пептерээнин, ажыл-агыйга ажыглагы дег кандыг үнүштер барыл дээрзин тодаргайлап билип алыры эргежок чугула. Тывага хамаарыштыр бо айтырыгларны шинтпирлээрине орус болгаш совет эртемденнер улуг салымышкынны кинрген. Олардың санынга П. Н. Крылов, В. В. Саножников, Б. К. Шишкин ээш, өске-даа сураглыг шинчилекчилер кирер. Ону Тываның хөгжүдезинге улуг орус чонунуң көскү дузалаачызының бир тодаргай хереглиин кыдыыр көрүп болур.

Тываның үнүш байлаан өөренип шинчилээринге үргүлчүлелдиг болгаш үре-түңнелдиг ажылды Кира Аркадьевна керилгелери-биле холбаштыр канчаар өскерлип, хөгжүп келгенин ол өөренип көргеп. Эртемденнин көргүскени-биле алырга, Тываның үнүш хевири элбек, бай: кожавыс Моолдуң делгемнеринде үнүштүң 1800 хире янзы-бүрү хевири бар болза, девискээр талазыбиле оон барык-ла он катап хире бичии Тывада 1500 хире үнүштер үнүп турар деп чугаалаарга-ла четчир. Тывадан өске кайда-даа үнмейн турар 15 хире үнүштерниң бисте тывылганы кончуг солун. Айыттынган байлак үнүш аймаа бистиң республиканың шолүнүң барык бежен хүүзүн шыпкан аярга-арыгларда, мал олар-белчиири болур ховуштолдерде үнүп турар. Олар чүгле мал ажылынга ажыктыг эвес — үнелиг тудуг, эт-хемчегге белеткелдиң чоруп турарының дугайында айтырыгларны бистиң районда бүгү партия организацияларының хуралдарынга чугаалашкан, ол ышкаш маңаа холбаштыр эге организация секретарьларының семинарын база эрттирген. Оон аңгыда партия райкомунуң үчёт секторунга дузалажып, документилер бижиир тускай кижилерни шилип тыпкаш, райкомнуң бюрозунга бадылаан.

Бо чугула харыысалгалыг ажыл-биле холбаштыр бисте кылыр чүүлдер ам-даа аажок хөй. Оон организастыг-даа, техниктиг-даа белеткелдиринге үүрмек чүүлдер турбас ужурдуг. Шлангыя чамдык коммунистерниң мурнунда партия талазы-биле алдырган хемчелерин сайгарып коор ажылды парторганизациялар кичээнгейлиг алыр херек. Партдокументилерни солуурунга белеткелдерге холбаштыр чедир кылдымаан чүүлдерже кичээнгейлиг күштелдирип, бо талазы-биле ажылдарны, улам күштелдирери эргежок чугула.

Т. САНДАН,
СЭКП Тес-Хем райкомунуң организастыг милдизиниң эргелекчизи.

ОЛАР – КОМСОМОЛЧУЛАР

Улуг-Хем районнуң Ак-Туругда үлетпүр болгаш аъш-чем бараанналарының холушкан магазининиң ишти үргүлчү арыг-силиг турар. Бараанналарның өртээн коскү кылдыр бижээн, оларны делгемнерде шевергин кылдыр салып каапы көрүштүг.

Магазинни чогуур шактарында ажыдып турар. Садыгжылар Маадыр-оол Артаа, Болина Артаа, Сенденмаа Артаа олар 1972 чылда 281 муң рубльдиң бараанын саарар тургаш, 297 муң 640 рубльдинин саарып, планның 105 хуу күүседкен. Оон иштинде дөртку кварталда 74 муң рубльдиң бараанын саарар соруулгазын 80 муң 140 рубльге боттандырган.

Садып-алыкчыларның негелде-хереглелиниге сагыш чованнгыр бо садыгжылар чонуң чагыгаарын өзүгаар янзы-бүрү бараанналарны Арыг-Узуунуң ажылчын кооперациязындан шилип ап турар. Ынчангаш магазинде бараанналарның ассортиментизи үргүлчү албек болуп турар.

Комсомолчу садыгжылар ырак-узактан келген малчыннарга, чурттакчы чонга ак сеткилдиг бараан болуп, бо чылдың ийиги ай, квартал лайы-биле ажыр күүседир дээш январының баштайгы хүннеринден-ээ ажылдың темпизиин кудулаттайн турар.

М. ЛАМА.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮШТҮГ

Шериг баарының мурнунда ажылдап, чурттап турган чеpи— «Тыва даг-дүгү» комбинадынга ефрейтор Владимир Сандан кыска хуусаалыг шериг шөлээнин эрттиргеп. Аңаа ол бодунуң эш-өөрү-биле база катап ужурашкан. Оларның аразынга болган чугаа хөйге болган. Кажан оон эш-өөрү Сандайның даймычы чедишкиннериниң дугайында сонуургай бээрге, мынчаар харыылаан.

— Албан-хүлээлгемни эки эрттирип турар, мен. Шеригге барташ, ам ийи чыл болдум. Бо-дур, төрээн черимге шөлээлеп келгенимге—мендээ командылал черинге көргүскен бөлүк шаңналы-дыр.

Владимир Сандан он ажыг шаңналга-мактаалды алган. Өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринге идепкейлиг чоруун көргүзүп турар. Ылангыя боолдарга ол улуг чедишкиннииг. Даймычы чөпсектеп ол чазыг чок боолаар. Ол мышкаш спортка улуг хандыкшылыг. Владимир чиик атлетикага болгаш лыжига разрядты чедип алган. Чедишкин бүрүзү аңаа улуг бергелерни таварыштырып турган болбайн аан.

— Хамдыг черге боолашкыннар диннирээшкин дег чангыланып-ла үнген. Оон соонда дораан-на шин шимээн чок ыржым апарган. Аңаа даймычы Сандан боолап досканың командиринге илеткээн. Оон түңнели кандыг болганын билип алыр дээш Сандан хөлээп турган.

— Демдек үүле ортумак болган-дыр — деп, командир тутаалаан. Сандан бажын доңгайтыпкан, чедишкин чок болганынга хомудап турган. Шынап-ла мооң мурнунда автоматтан боолаан, ол үүле кончуг эки демдекти алыр турган болгай. «Элдептиг-ле чүве-дир аа. Шын-на шыгаадым чоп. Канчаш ыяшыг болган чоорэ—деп, иштинде ол боданган.

— Аммырбас Сандан. Ам даарта көргүзүпкей сен аан— деп, өөрү ону ооңшуттурган.

— Ам канчаар, кижир-ле аңаар дийин. Даймычы бүтүдеп взводта бар чепсек бүрүзүнден чазыг чокка боолап өөренген турар ужурлуг. Бис ыядыг хүлээлгени алган болгай бис. Мен ону ийап-ла күүседир апаар мен.

Взвод командири Тывадан келген соолду эки өөредилгеш, чурумнуг соядат кылдыр кижизидер дээш улуг кичээнгейни салган. Сандан ол бүгүнү эки билип, өөредилгеже улам сундутуп, даймычы болгаш политиктиг өөредилгениң тергиинин болур дээш улам-на кыпсып турган. Ылангыя боолдарының хандыр өөренип, боолдага кичээлиинге-ле мактаалды ап эгелээн. Сандан көраны адарын, боону шыгаарын, онтаарын, оон тургузуун ханы өөренип ап, өөредилгеден дашкаар хостуг үелерни даймычы чепсек-биле арттырып турган.

Аңаа даймычының боолдаргага хөй күштүг үндүрүп турганы халас барбаан. Бир катап дүне болган өөредилге үезинде Сандан шылгарап үнген. Ол дүнеки чыртыкшыны шын анкылаан, боолаар ужурдуг турган карааларын чазыг чок боолаан. Ынчан Владимир аас шаңналын алган.

Удавазында аңаа ефрейтор деп даймычы эргени тывыскан. Аныяк солдаттарны кижизидерниге болгаш өөредиринге командириге ол ам улуг дузалыг коргузуп эгелээн. Албан-хүлээлгени ак сеткилдиг күүседир, өскелерге үлегер-чижээн киргүзер, уставтың негелделерин хажык чокка күүседир чорук эки өөредилге, чурумну чедип алырының дүжүүрү ол дээрзин Владимир Сандан аныяк солдаттарга бо-ла чагыыр. Өскелерге үлегер-чижектиг чоруу болгаш шериглиниг сагылга-чурумуун шыңгыы сагыш турары дээш ол өртектиг бараан-биле командыдал черинден шаңналаан. Бо чорук Владимирни улам соруқ киргеп.

Ефрейтор Владимир Сандангга даймычы болгаш политиктиг өөредилгеге шылгарайтай чоруу дээш «Совет Армияның тергиинин» деп хөрек демдээн тыпсып тура, командир мынча дээн:

— Даймычы хүлээлгелерни эрестиг күүседип турарыңар дээш Төрээн чурт силерни бо хүндүлүг демдек-биле шаңнап турар-дыр. Шериг хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседирин аныяк кижи бүтүдезиниң ыдыктыг хүлээлгези. Ынчангаш силерге улуг-улуг чедишкиннерни күзедим.

Тывадан келген оол Владимир Сандан Төрээн чурттунуп, чонунуң мурнунга ыдыктыг хүлээлгезин ынчаар эрестиг күүседип турар.

Ю. САВОСТИН,
офицер.
Томск областы.

Мергежилдиглерни белеткээр

ДОСААФ-тың клубтарында болгаш школаларында, республиканың колхоз, совхозтарында, тудугуун болгаш будурүлгенин пунктуларында шеригниң эге белеткелиниң талазыбиле өөредилге эрткен чылдың октябрьда эгелээн. Өөредилге пунктуларында класстар, кабинеттер, лабораториялар эде дериттинген, олар техниктиг чепсек-херекселдер-биле бүрүн хандыртынган.

Кызылдың автомотоклубунга өөредилге-методиктиг чыш болуп эрткен. Шериг назынының оолдарыны шын болгаш билдилиг өөредиринің талазы-биле арга-дуржулгазын эки ажылдыг методистер И. А. Грива, Н. И. Антонов, В. С. Кашеев олар чыыштың киржикчилеринге таныштырганнар. Моон алгаш көөрге, аныяк оолдарны Армияга болгаш Флотка белеткээр, оларны өөредир ажыл организастыг чорун, кичээлдер бедик уткашынарлыг байдалга эртип турар.

Келир үениң дайынчыларын өөредирде болгаш кижизидерде түүже кол кичээнгейни үгландырза ёкил? Кол-ла чүве болза, аныяктарны шериг хөрээнге белеткээриниң негелделериниң бедээнин кичээнгейге алза эки. Чүге дээрге, амгы үениң чепсэ болгаш техниказы улам-на нарын апарган. Олар чыл келген тудумна, улам чаартының бар чыдар. Ынчангаш кижи бүгүдезин техниканың тургузуун сайгарып билир, аңаа ажылдап шыдаар кылдыр өөредир апаар.

Оон-биле кады, келир үениң дайынчыларын машинатехниканы билдилиг болгаш авария чок башкарыптар кылдыр чанчыктырары кол түүл болуп турар. Чижээ, чолаачы кижи дүне-даа, оруктуг, орук чок-даа черге чораан, машинаны эптиг, аваангыр башкарып билир ужуралуг. Радиотелеграфист база ындыг. Даалганы кандыг-даа үеде дүргеп болгаш чазыг чок күүседир соруулгалыг.

1971—1972 өөредилге чылында курсантыларның өөредилгезин автомотоклубтарга чаа программа ёзугаар чорутканы. Оон утказы-даа, соруулгазы-даа амгы үениң негелделиринге дүгжүп турар. Ынчан болук бүрүзүн бир башкыга быжыглап каан турган. Ол чорук шериг баар оолдарның теоретиктиг болгаш практиктиг билиин бедидип, ылангыя чолаачыларны белеткээриниң шынарын экижиткен. Ынчангаш бо өөредилге чылында программа база ынчаар организастаттынган.

Өөредилге техниктиг четпестерни ажыглаарынга бистиң чамдык клубтарывыс көскү чедишкинниң чедип алгылаан. Оларның чижээнге Кызылдың болгаш Шагаан-Арыгның автомотоклубтарын, Бай-Хаакта, Туранда, Кызылдың автомотоклубунуң салбырларын киирип болур. Оларның организастыг, эки ажылы, байлак дуржулгазы өскелерге үлегер-чижек болуп турар.

Эге шериг өөредилгезин эртип турар аныяк оолдар күшламыр ладыгышкынның база алыр. Оон программазын 80 шакка доктаатпаан. Спортчу инструкторлар, будурүлге гимнастиказының болгаш күш-культура-кадыкшылга ажылынын талазы-биле инструктор-методистер, тренер башкылар болгаш спорт төвүделдериниң ажылдакчылары кичээлдерни эртиреринге идепкейлиг киржип турар. ГТО-ның чаа комплекизинин нормаларын бүрүн дужаар.

Шериг назылыг оолдарның хөй кезии спортчу разрядтарны ыяап-ла алган турарын чедип алыр дээш ам-даа ажылдаар ужуралуг бие.

П. ГРИГОРЕНКО,
Тыва АССР-ниң шериг комиссары.

ЧУРУКТА: Н. кезектиң дайынчылары хайгыыл үезинде.

ЭКИИ, ДОКТОР!

АРМАШ дээр армян суур. Поликлиниканың чаңгыс каът бажыңы. Сонга даштында — ыяштар. Ынаар ыракта даглар баштары көстүп чыдар. Дээр дээрге кылагзар ак-кок. Ыржым деп чүвези кончуг. Улуг эмчи Арсен Айрянның кабинединге олурарга ыржым улам дам барган ышкаш сагындырар — ол оожум чугаалаар боорга ындыг чүве ийикле. Хенертен:

— Доктор, дүрген!—деп, эжик аксынга девидеп маннап келген эмчи сестразының үнү дыңналган...

Эмчи бо суурда барык чээрби чыл ажылдап турар, медицина эртемнериниң доктору, бежен хире эртем ажылдарының автору. Ол кабинединге чок турар аразында Айрянны чүү чүве кодээден чоруптастай берген чоор дээрзин бодап олурдум. Чоокта чаа Ереваннын медицина институдунга кафедра эргелекчилээр кижи хүлээп алыр дээш конкурс чарлаан турган. Айрянчы анаа киржирин сапалдаарга ол ойталап каанкан. Чүге?

— Баштай суурну, бистиң эмнелгевисти, санитар культуразының музейин көөрүн саналдап тур мен, оон соонда силерниң айтырыгнарга харыылап берейн— деп, Айрян чугаалады.

Бис кудумчуже үнүп келдивис. Чанында персик болгаш абрикос чимистиг ыяштар бүргей үнген экизи аажок ийи каът бажыңнар, асфальтылыг кудумчулар, школа, аптека, универсалдыг магазин, столовая, уруглар яслизи, эмтир бассейн, тудуп турар Культура бажыңы...

Эмнелге бо. Армян аян-биле кылган чаражы кончуг бажың. Курорт хоорайларында чүве ышкаш скверде чадалап турган кылган орук эмнелгениң бажыңынга чедирип кээр. Оон чанында чеди метр тураскаал тургузуп каан, ында адыышыда кижиниң чүрээн салып алган турар эмчи кижиниң холун сиилбип кылган.

— Эмнелге черинин көрүштүг, чараш болуру кончуг чугула — деп, доктор чугаалады.— Ындыг аян-хевир аарыг кижини оожуктуруптар, ол мында эки, сагыш човангыр кижилер ажылдап турар-дыр деп чүвеге бүзүрей бээр. Эң ылаңгыя кодээ черге эмнээр чорук эмнелгенин иштики, даштыкы хевиринден, эмчиниң кабинединден эгелээр дээрзинге бүзүрээр мен. Водаарга, бо дээрге түрмек чүве ышкаш сагындырар, ындыг-даа болза олар улуг ужур-дузалыг болдур эвеспе. Бистин амбулаториявыска чараш эвес кеттинген ийикпе азы салын чүлүвээн кижи келгенин сагынмайндыр мен.

Арсен Айрянның улуг эмчилеп ажылдап турары Армаш эмнелгезинде терапевт, бөкүдулга болгаш уруглар салбырлары, рентген, физиотерапия, стоматология кабинеттери, клинико-диагностика лабораториязы бар. Эмнелге поликлиниканың чанында уруглар консультантызы болгаш сүт бээр кухня бар. Бо эмнелге чери үш суурнуң чурттакчыларын хүлээп ап турар. А суур бүрүзүнде бодунуң фельдшер-акушер пунктулары база бар.

Эмнелгеден ырак эвесте санитар культуразының музейи туруп турар. Совет Эвилелинде кодээ черде турар амдыызында кара чаңгыс ындыг хевирнин музейи бо. Санитар культуразын кодээге сайзырадырыгга ол улуг рольду ойнаан болгаш моон соңгаар-даа ойнаар апаар.

— Бис кижилерни чүгле эмнээр эвес, өөредип сургазарывыс база бар—деп, доктор чугаалады.— Кабинетке аарыг кижилер келирин манап олурбайн, баш удур чорудар ажылдарны идепкейжидер ужуруяг. Санитар чыдыышкынга бис янзы-бүрү хевирлиг ажылдарны: лекцияларны, беседаларны, айтырыглар болгаш харыылар кежээлерин, санитар бюллетеньнерин үндүреринге боттандырып турар бис...

Музейде элээн каш делгем залдар бар. Делгей салган макеттер, схемалар район иштинге мурнунда болгаш амгы үеде эмнелге дузазын канчаар боттандырып турарын, аарыгларның тыптып келир чылдагааннарын, оларга удур канчаар демисежирин чугаалап турар. Музейде киноаппаратура болгаш эртем талазы-биле дузалал материалдары бар. Музейге үндезилеп алган санитар чыдыышкын школазын болгаш бичии уругларны ажаарының школазын тургускан.

УЛУГ эвес бо армян суурга дыка хөй аалчылар кээп турар. Көдээге кадык камгалалының айтырыглары-биле холбашкан Бүгү-эвилел конференциязы маңаа эртикен. ССРЭ-нин Кадык камгалал министерствозу Бүгү-эвилелдиң санитар-чыдыышкыны чөвүделиниң хуралын база маңаа чыгган. Оон ажылынга эвилелдешкен бүгү республикаларның шупту-зунун төлээлери киришкеннер. Анаа социалистиг чурттардан болгаш Италиядан, Грециядан, АКШ-тан, Франциядан, Англиядан, Испаниядан аалчылар киришкен. Каш чыл мурнунда көдээ чурттакчыларга эмнелге дузазын чедирериниң айтырыгларынга тураскаатказан делегей симпозиумуу Армаш суурга эрткен. Оон ажылынга Африка болгаш Азиянын он сес чурттарының делегаттары киришкен.

Америк Л. Коттен Армашка чорааш мынча деп бижип каан: «Октябрь революциязынга чедир маңаа эмнелге дузазы кайы хире турганын билир болгаш база од ышкаш амгы үеде Чоокку болгаш Ортааны чөөн чүкте, Азияда, Африкада, Барының Европаның дыка хөй чурттарында болгаш Америкада эмнелге дузазы канчыызын билир болганымдан силерниң чонуларның кайы хире шыдалдыг бай-шыырак апарганын демдеглеп турмен. Мээң маңаа көрген чүвелерим кижиниң кайгалып, мзгалдыптар-дыр».

АРСЕН Айрян практиктиг болгаш организастыг улуг ажылдар кылып турарындан аңгыда эртем шинчилел ажылдарын база чорудуп турар. Эртем төптериниден ырак чурттап турарга шинчилел кылырынга шаптык када бербее бе деп айтырыгга ол мынча деп харыылаар:

— Практиктиг ажыл шаптык катпас, харын-даа теория айтырыгларын билиринге дузалаар боор чүве. Эмчи болуп ажылдап тургаш, кодээге кадык камгалалды организастаарының талазы-биле биллинмес айтырыгларга таварлыг бээр чордум. Эртем талазы-биле шинчилелдеринге ол айтырыгларга харым бээрин ораладажыр мен. Эртем төптериниден ырак кандыгыя хөөр болза, ында бергe чүве чок, чүге дээрге амгы үеде эртем литературазын тып алыры чайлыг апарган болгай. Кандыг-даа литератураны чагыдып алгаш суурдан үнмейн чыткаш, ону өөренип болур.

«Армян ССР-нин кодээ черлеринге кадык камгалал хөгжүлдезининг айтырыглары» деп ажылы дээш ССРЭ-нин Медицина эртемнериниң академиязы 1970 чылда Арсен Петросович Айрянга Семашко аттыг шаннакты тывыскан. Автор ол ажылында республиканың кодээ районнарынга эмнелге-профилактиктиг албан черлерин канчаар тургузарын эртем талазы-биле үндезилеп тургаш бижип көргүскен. Амгы үеде Айрян кодээ чурттакчыларның социал-гигиеназы-биле холбашкан айтырыгларны сайгарып көрүп турар.

...Эмчи кижи дээрге маадырлыг чорук кылып чоруур кижи-дир. Ол ажылга кижиниң сагыш сеткилиниң болгаш бодалдарының арыг шынчызы херек деп улуг орус чугаалачы Антон Чехов чугаалап чораан. Бо сөстерни көдээ доктор Арсен Айрян бодунуң бүгү чуртталгазы болгаш ажыл-херээ-биле бадыткаан. Кана чурттаарыл деп айтырыг оон мурнунга түрбас. Кижи бодунуң хамаатызы болгаш профессионалдыг хүлээлгезинге кандыг хамаарылгалыгыл, кандыг харылсалгалыг болурул деп код чүвени ол эки билир.

Р. ДАНИЕЛЯН,
ПМА-ның корр.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Варшава бөгүн болгаш даарта

ВАРШАВА, СЭТА-ның корреспондентизи Т. МАРТЫНОВТУҢ дамчыткыны болза:

Улусчу Польшаның найысылалы — улуг үлетпүр төвү. Польша Улус Республиканың бүдүрүлгелериниң бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының ниити хемчээлиниң алды хуузун мында бүдүрүп турар. Мурнундагы чылдаазынга деннээрге 1972 чылда оон хемчээли 14 хуу өскен. Чиик автомобильдер, тракторлар, экскаваторлар, ылап ажылдаар приборлар, телевизорлар бүдүрер талазы-биле Варшава чуртта кол черни ээлеп турар. Боттарының хөй мурузузунда бедик мергежилдиг түскай эртемниглер болуп, 300 муң чыгаа кижи хоорайның фабрикаларында болгаш заводтарында ажылдап турар. Найысылалдың чурттакчыларындан чүс муң ажыг кижи дээди эртемниг.

Варшаваның Улусчу төвүлелиниң президиумунуң даргазы Е. Маевский ол фактыларны парлалга конференциязынга дыңнаткан. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында Варшава амгы үениң хоорайы болу берген, оон чурттакчы чону бир миллион 300 муң кижи ажып турар.

Чурталга тудуунче Улусчу төвүлел улуг кичээнгейни салып турар. Бир эвес 1971 чылда 11.000 ажыг квартираны, 1972 чылда — 14.000 квартираны тутпан болза, бо чылын 18.000 ажыг квартираны тударын планнап турар. Варшаваның бажың тудар комбинады маңаа улуг ужур-дузалыг болган, оон дериг-херекселни Совет Эвилели берип турар.

Польша найысылал бодунуң аалчыларының дугайында база сагыш салып турар. Европада эң улуг дээн гостиницаларның бирээзи болу бээр гостиница тудуун хоорайның дал ортузунда доозуп турар.

Чаа демир-орук вокзалының, национал библиотеканың, хоорайның оң талакы эрик кавызында чаа микрорайоннуң тудуу—бо чылын найысылалдың Улусчу төвүлелиниң улуг кичээнгейни мөөнеп турар кол тудугларының ол-дур.

Э. Тельман аттыг кооперативтиң

эки эгелээшкини

БЕРЛИН, СЭТА-ның корреспондентизи А. ГРИГОРЬЕВТИҢ дамчыдып турары болза:

Карл-Маркс — штадттың Эренберге кодээ ажыл-агыйның Э. Тельман аттыг кооперативи Герман Демократтыг Республикада калбак сураглыг. Чурттаарынга бүгү талазы-биле эптиг чурталга бажыннары, Культура бажыңы, кожазында ажыл-агыйлар-биле кады тутқан агрохимиктиг төп чыдар. Эренберге тараачыннарның кооператив өнчүзү 4,2 миллион марка акша кылдыр үнелеттинип турар. Чер болгаш мал ажыдыг ол мурнакчы ажыл-агыйның бүгү ажылдакчылары түскай эртем билиглиг.

1973 чылда бедиткен социалистиг хүлээлгелерни кооперативтиң коллективи республикага бир-ле дугаарында алган. Эренбергтиң тараачын кооператорлары бо чылын гектардан-на 48 центнер тараазаны, 260 центнер картофельди болгаш 380 центнер чигир свеклазын алырын шиитпирлээн. Ол кооператив бо чылын 13 муң ажыг центнер сүттүг болгаш 2770 центнер ыттын бээр дээн.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VIII съездизининиң шиитпирлерин күүсетпишаан, ол мурнакчы кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезининг ажыл-ишчилери бүдүрүүшкүнүү көвүдедиринче улуг кичээнгейни бодунуң планнарында салган. Ол бүгү шөлдүң 60 ажыг хуузун кодээ ажыл-агыйның бедик дүжүттүг сорттары-биле тарыыр. Тараа шөлдериниң 40 хуузун бо күзүн «Клеказ» дээр совет кызыл-тас ялей бээр.

Хаван ажылының бо чылдың төнчүзүнге чедир 470 центнер ыт бээр улуг фермазын бо кооператив кожазында ажыл-агыйлар-биле кады тудуп турар. Нинти машина парыгын тудар, оон дузазы-биле тараазы болгаш картофельди тарыырын база ажаап алырын бүрүн механизастаан турар.

Дыштанылганың кайгамчык чери

СОФИЯ. (СЭТА). Дыштанылганың кайгамчыктыг чери болур «Витоша» дээр национал паркка дыштанып хүннерде болгар найысылалдың 300 муң чурттакчылары барып турар. Витоша даглариның чурумалдыг бойдузу, Софияга оон чоогу, кайгамчык арыг агаары болгаш дыштанырыгга кайгамчык таарымчалыг байдалдары — ол-ла бүгү чүүлдер кижилерни бодунче чайгаар-ла хандыкшыдып келир. Мында 70 туристи базазалар, дыштанылга бажыннары, гостиницалар, спорт объектилери бар.

«Витоша» аалчыларны чылдың бүгү үелериңде хүлээп алыр. Хөй санныг спорт тудугларының, хаактыг шуураарының үш янзы черлери кышкы спортка хандыкшылдыг болгар болгаш даштыкы хөй санныг кижилерниң сонуургалын боже хайныпыпыр турар.

Паркның сесерликтери 240 ажыг километр шөйлүп чоруткан. Туристерге эптиг болзун дээш мында аксылыг оруктарны шөйген. Оларның бирээзиниң соолгу станциязы ийи муң метр шөйүлген, ол аксылыг орук далай деңнелинден 2180 метр бедикте турар.

Анаа ам-даа 17 туристи базазаларны болгаш дыштанылга бажыннарын тударын планнап турар. Чаа гостиница аалчыларны удавас хүлээп ап эгелээр, сүтга эштиниинің шывыглыг бассейни база ажыглалга кирер.

Ат-сураа улам алгаан

ПРАГА. (СЭТА). ЧССР-ниң Социалистиг Аныяктар Эвилелиниң кежигүннериниң инициативачы шимчээшкини — аныяктар «Рефлектору» Чехословакияның заводтарында болгаш фабрикаларында, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринде ат-сураа улам-на алгып, алларжып бар чыдар. Ол болза совет комсомолдуң «Прожектору» аналыг болуп турар. Амгы үеде бүгү чуртта «Рефлектору» 5.500 ажыг постулары бар болуп, олар аныяктарның 400 штайтарының удуртулгазы-биле ажылдап турар.

«Рефлектору» активчилери бүдүрүлгеде бар курлавырларны илередип, чаа техниканы болгаш технологияны, күш-ажылдың эртемге үндезилеттинген дешпилгелиг аргаларын пептередиринге илиг берип, чиг-этти, материалдарны, энергияны, одаар чүүлдү кампаар дээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш ажылчын сагылга чурумну улам ынай бедидер дээш демисежип турар.

«Рефлектору» ажыл-чорудулгазы кескү түннелдерин берип турар. Чиг-этти болгаш материалдарның бүдүрүлгелерде нормадан ажып турар курлавырларын «Рефлектору» илереткенниң түннелинде оларны чөп ажыглааны-биле чүгле эрткен чылын бээрин 128 миллион чехословак крон акшаны кампап алган.

«Рефлектору» активчилери бо чылын боттарының мурнунга улам улуг болгаш чугула соруулгаларны салган. Ол соруулгаларны амыдыралга боттандырары Чехословакияның Коммунистиг партиязының XIV съездизининиң шиитпирлерин күүседиринге Чехословак Социалистиг Республиканың Социалистиг Аныяктар Эвилелиниң база бир тодаргай салыышкыны болур.

ДЕЛЕГЕЙ *бо хүннерде*

В. И. Ленинге тураскаал

НАЙРОБИ. (СЭТА). ССРЭ-ниң тургустунганыпдан бээр 50 чылын холбаштыр Маврикий күрүнениң найысылалы — Порт-Луи хоорайның төп парыгынга В. И. Ленинге тураскаалды байырлыг байдалга ажыткан.

Маврикийниң премьер-министри Сивусагур Рамгулам ол болуушкунга холбаштыр кылган массалыг митингиге чүве чугаалаан, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейге хөй национал дыг социалистиг күрүнезин тургузарынга В. И. Ленинниң шылгарацгай ролюн онзалап демдеглээн деп, Порт-Луиден келген медээде чугаалап турар. В. И. Ленин ССРЭ-ни тургузарының сорук кирикчизи болгаш тургузукчузу болган деп ол чугаалаан. Марксизмни хөгжүдүп, байлакшыдырынга Ленинниң ажык улуг салымышкының онзалап айыткаш, Сивусагур Рамгулам ленинчи өөредигинің делегейге улуг ужур-дузалыын демдеглээн.

Митингиге маврикий чазак кежигүннери, парламентарийлер, «Маврикий — ССРЭ» ниитилелдиң активчилери, хөй-ниитиниң төлээлекчилери, а ол ышкаш Маврикий күрүнеде ССРЭ-ниң элчизи В. А. Роелавцевке баштаткан совет элчин черииниң ажылдакчылары киришкеннер.

Компартияның 55 чылы

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның Коммунистиг партиязы бодунуң үндезилеттинип тургустунганыпдан бээр 55 чыл оюн демдеглеп эрттиргеп.

Россияга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда ийи ай болганда тывыскан Аргентинаның Коммунистиг партиязы бодунуң туруп келгенининг бүгү үезинде аргентин ажылчын ангының херээ дээш чайгылыыр чокка, кыымаккай демисежип, аргентин ажылчы чонарның калбак массаларынга марксизм-ленинизмниң болгаш социализмниң идеяларын үргүлчү нептередип турар. Аргентин пролетарийлерниң боттарының эргелеря дээш, антиимпериалистиг күштерниң ходелиишкинининг чаңгыс эви дээш демиселиниң мурнуку одурга-ларында коммунистер чоруп турар.

НАЙЫРАЛДЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫ

МАЛЕ. (СЭТА-ниң түскай корр). Мальдив Республиканың найысылалы — Мале хоорайда ажыттынган уран фотография делгелгезин «ССРЭ-ниң 50 чылы» деп адаан.

Ол делгелгеде совет мастерлериниң кылган ажылдарын көргүзүп турар. Чартык чүс чыл дургузунда ССРЭ-ниң акыдуңма улустарының чедиишиннерин ол чуруктарда көргүскен. Мальдив Республиканың юстиция министри Муса Фатхи ол делгелгени ажыдыы тура, бо делгеге ийи чурт аразынга найыралды быжыглаарынга йдиглиг болурунга идегелин илереткен.

Шри Ланка республикада болгаш Мальдив Республикада ССРЭ-ниң элчизи Р. Н. Нишанов совет номнарын — марксизм-ленинизмниң классиктериниң чогаалдарын, эртем-техниктиг литератураны, чечен чогаалдарны хоорай библиотеказынга белекке берген.

Парижте чугаалажыышкыннар

ПАРИЖ. (СЭТА). Парижтиң чоогунда Жир-Сюр-Иветтие январь 8-те Парижте Вьетнам талазы-биле чөвүлел хуралда ВДР-ниң төлээлериниң түскай чөвүлекчизи Ле Дык Тхо бile АКШ-тың президентизиниң национал аймыл чок чорук талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджериниң арагында чажыт чугаалажыышкыннар эгелээн.

Чөңгээлиг халдаашкын

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чили республиканың болган чепсектиг дээрбечилер база дагны кеминг үүлгедиг кылган. Улусчу чаңгыс эп талазалакчыларының чили найысылалдың пролетаржы районы — Барраниаска болган митингизининг киржикчилериниче ол дерзии идегеттер бурунгу дүне чөңгээлиг халдаашкын кылган. 59 харлыг хоочун коммунист Томас Пино Навианы ол дээрбечилер хөл боозу-биле боолап өлүргеп.

Ол чөңгээлиг үүлгедиг чурттуң ажылчы чоннарының ханы килеңнээшкинин хайныктырган.

ДЕМИСЕЛ ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

ЛОНДОН. (СЭТА). Ольстерде байдал мурнуку хевээр дыка дүшкүүрлүг болбушаан. Соңгу Ирландияның оруктарынга, Белфаст болгаш Лондондерри хоорайларга эрткен воскресеньеде англи эжелекчи шеримээр болгаш «айыыл чок чорук күштерив-биле үк черниң чонунуң сегирээни алмышкыннары үргүлчүлээн. Соңгу Ирландияның улузунуң боттарының эргелеря дээш демиселиниге херээженнериниң болгаш аныяктарның киржилгезин улам идемнейжип турар.

20 харлыг Элизабет Маккиви тудуп хоргудаанынга удурланган чыскаалга январь 7-де Белфасттың 500 ажыг херээженнери киришкен. Ону чоокта чаа дүүлээп алган «Террорлуг үүлгедиишкиниге удурр» демисел дугайында хоойлуга үндезилээш, эрткен айның төнчүзүнде каре-бажыңга хоргудаанны биндингир.

Лондондерриге Англияның Ольстерде реакциялыг политиказынга удурланышкынының кылажы боон эрткен. «Хоорайның чүс-чүс чурттакчылары, оларның-биле кады дыка хөй херээженнер болгаш аныяктар эрткен чыядың январь айда англан солдаттарның охтарынан өлген боттарының 13 эштериниң оруу-биле кылаштажын эрткеш, хоорай чагыргазының бажыңының чанынга чедип чыылган. Соңгу Ирландия дугайында айтырыгны шиитпирлээрин негээнер.

Ук черниң эрге-чагырганы Белфастыга болгаш Лондондерриге-даа чыскаалганнарны тарадыр сывырган.

ВДР-ниң агаарынга

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканың агаар камгалалының кезектери январь 6 болгаш 7 хүнеринде Тханьхэо можунуң девискээринге ийи америк самолёттуу дүжүр аткаш.

ВДР-ниң ярин камгалалының кезектери январь 5-те база бир америк шеримг кораблин орттеңдир боомаан.

Кемниг үүлгедиишкиннерни буруу шаап турар

ХАНОЙ. (СЭТА). АКШ-тың империалистериниң болгаш оларның чалчаларының Мурнуу Вьетнамда үүлгедип турар кеминг херектерин буруу шавар комитет мурнуувьетнам улуска удур 1972 чылда үүлгеттинген кеминг херектериниң дугайында дыңнадыг парлап үндүрген.

Америк империалистер болгаш оларның чалчалары Мурнуу Вьетнамның сырый чонунуг девискээрлерин моөнөттинген күш-биле бомбалаарынга шериг-агаар болгаш шериг-далай күштерин хөй санныг стратегтиг бомбалакчы «В-52» самолёттар-биле катай калбаа-биле ажытпап келген деп, ол документтиде чугаалаан.

4.700 дөрбелчин километр девискээрлиг Куангчи можунуң чурттакчылыг барык бүгү черлерин америк бомбалар, үгер-боо октары саңдан үндүр үргедээн. Виньдиң можунуң Хоайнен уездизинге 1972 чылдың июль 21-ден август-густуң 25-ке чедир 83 суурнуң 45-ин бүрүн үргедээн, 10000 ажыг чурталга бажыңын узуткаан, 576 тайбың чурттакчыны өлүргеп болгаш 1000 ажыг кижиниң балыглаан.

Бөөче можура эрткен чылын майның 30-деп сентябрь соолзүрээже чедир америк аар бомбалакчы «В-52» самолёттар чурттакчылыг черлерин 200 ажыг катап бомбалаан. Ол можунуң улуг, биче суурларынче он-он муң тонна бомбаны октаан болгаш 20000 ажыг үгер-боо октарын аткан.

«В-52-лер» болгаш тактиктиг ужар чүүдүң самолёттары июнь 1-ден октябрь 15-ке чедир үениң дургузунда Митхо можунуң девискээринче туспузунда 300 хире болгаш 1000 ажыг халдаашкынны кылган. Америк ужар чүүл аңаа эрт үндүрер бомбаларны болгаш хорапнаар бүдүмелдерлиг бомбаларны ажыглаан. Ол можуга 3500 ажыг чурталга бажыңын үргедээн, муң-муң кижи олүрткен болгаш балыглаткан.

Америк агрессорлар болгаш оларның чалчалары аңаа бүдүштүг бомбаларны, үгер-боо октарын ажыглаары-биле капсырлаптыр химиң бүдүмелдерин, хорапнаар газтарны ажыглаарын база үргүлчүлеп келген.

Мурнуу Вьетнамның хоргудал лагерьлеринче тайбың чүс-чүс муң чурттакчыларны күчүдел-биле аглап киргеп. Сайгондан көөп турар барымдааларны ёзугаар алырга, ам ол хорутдал лагерьлеринде 400000 кижи бар.

Америк агрессорлар болгаш оларның чалчалары террор кампаниязын боттарының ажелээн бүгү девискээрлеринде калбартып турар. Четче эвес түңнелдерден алгаш коорге, олар 1972 чылдың апрельден эгелээш, 300000 хире кижиниң кара-бажыңнап алган хилинчектеп турар.

АКШ-тың империалистериниң болгаш оларның чалчаларының Мурнуу Вьетнамда үүлгедип турар кеминг херектерин буруу шавар комитет Каттышкан Штаттарның үүлгедип турар кеминг херектерин шиитпирлиг буруу шапкан болгаш Вьетнамга дайынны соксадыр, тайбыңны нагып тургузар дугайында ВДР-ниң чазаа-биле 1972 чылдың октябрь 20-де дугуржуп чарган дугуржулгага доп-дораан ат салырын Каттышкай Штаттардан негээн.

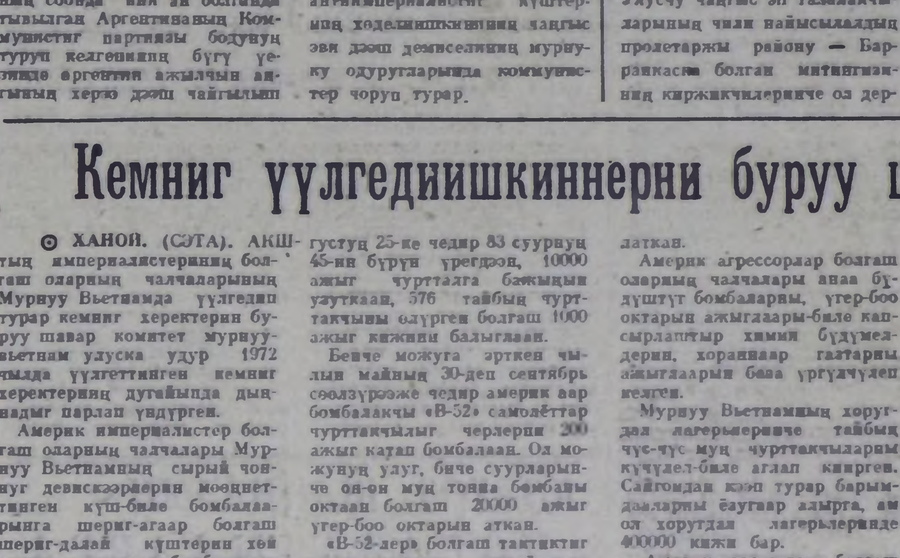

Ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-амыктарынче бүдүрүлге эзлериниң халдаашкыннарынга удур италия чоннуң ажыл сонсадыышкынныг демисели улам-на нилбарып турар.

ЧУРУКТА: «Чурттуң мурнуу талазында элегдел-түргедилди чөп кылыр!», «Бистиң тиилелгевистиң үндезини — чаңгыс эп!» деп лозуңнар Миланның ажылчыннарының негелделериниң утказы шак ындыг.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

МУРНУУ ВЬЕТНАМДА ТУЛЧУУШКУННАР

ПАРИЖ. (СЭТА). Чаа чылдың эгелээни-биле капсырлаптыр калбарган калбак шавар халдаашкынга Мурнуу Вьетнамны хостаар күштериниң дайынчылары чалча шериглериниң хөделирин чөр болганда кыңчыктырбайн турар. Патриоттар дайынчы инициативаны хөлга быжыы-биле тутпушаан, дайзынны күштүг согуушкуннарга таварыштырып турар.

Эрткен неделяның соолгу хүнеринде эң күштүг тулчуушкуннар Сайгон чоогунда девискээрлерге, Мекоңг хеммиң шынаазынга болгаш ортаа шаттарга болган.

Хостаганың улусчу чепсектиг күштериниң Куангчи можунда дайындажып турар кезектери можу төвү Куангчиден 24 километр мурнуу-барымын талада «Эни» дээр шериг базазының чанында сайгон «рейджерлериниң» туруштарын үгер-боолар-биле боолаан соонда атакалаан.

Данангта америк эң улуг шериг базазын агаардан бомбалаашкынга таварыштырган. Кывар чүүл кадагалаан склад девискээрниге 500 фунт децилиг бомбалар чазылган соонда ол базага хөй цистерна агаарже частыы чаштай берген болгаш ыш дыргелип, от чазбыыштаны берген. Америк шериг командылалыының төлээлекчилиниң хинииң чугаалаанын ёзугаар алырга, бомбалаар ол согуушкунну ацаа бир эвемо америк самолёттар эндэр таныл таварыштырган». Данангтың чоок-кавызында патриоттарның туруштарынче АКШ-тың шериг-агаар күштериниң хыдыкчы беш самолёду олүрүнүг чүүгүм дүжүр октаар ораладажыышкын кылып халдаашаш, беш америк шериг албаныгларны бомбалап алган.

Мекоңг хеммиң шынаазынга патриоттарның кезектери Сайгондан 160 километр мурнуу-барымын талада Витхань хоорайның чоогунга чалча шеригларниң камгалалын тургаш бир болүүн шиитпирлиг тулчуушкуннар-биле бүзөөлээн. Дайзынның туруштарын патриотчу күштериниң артиллериязы соксаал чок болаан турар.

Кюшюн хоорайның ырынай чоогунда тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар. Дайзын дириг күш болгаш техника талазы-биле улуг когаралдарга таварышкан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Мекоңг хеммиң шынаазында Барымын Намбода дайылдажып турар патриотчу күштериниң чеднишкининг тулчуушкуннарының түңнелинде чалча шеригларниң дириг күш болгаш техника талазы-биле улуг когаралдарга таварышкан.

Четче эвес барымдаалары ёзугаар алырга, патриоттар 1972 чылда анаа дайзынның 81.500 солдат, офицерин саңдан үндүргеп, кывар чүүл болгаш частыр чеңнеп шыгнаан 29 складын, 235 артиллериязын үгер-боолуун улуткаан, вертолеттарга оон 177 самолёдун улуткаан шиикпе дүжүр аткан. Ону парлалганын Хостаага агентилелер дыңнаткан.

ОРУС ДЫЛЫ

Сактыбыцкын

1928 чылдың күскүр бир-ле хүнде мени Кызыл кодаже сургууладынг чорудар деп турган, авам биле утпам, бир аалга ийи чыл хой кадаргаш алганым ол-ла аалдың чылгы-чыланың иегей топуп мецзе эде даарап бээр дээш, хемчеп турда, ачам мецзе мынча ди-ди:

— Сеңээ херек апаар: орустап седжо дээрге азер, чүгенш — узак дээр, нож дээрге бижек дээни ол, билип ал.

— Билип алдым, ачай — дидим. Бодаарымга, оолдары бистер бир катап узун кыштыу ужаттыр аараан улус бис, ол чазын Улаангумче демир удазын херип бар чораан орус ажылчыннардан ачам эм дилеп чораш, ол сөстерни бижип алган мынаш.

Хайныг ол чылын чүгле Самагалдайга чедип чорумда, сургуул чымдалы доозугаан деп чар келген, мынчангаш, будун чыл дургузунда орус дылым деңгээ үш сөстен ашпаан. Дараазында чылын чүү-даа болза Самагалдайны эрткеш, Балгазынга келдим. Оон ырак эвестө ортаалге ужеп чыгып олдар, кыстар удаг маңаанай чыгадывыс. Мынчарда Мажалык деп орус сууржуталка бир тараачының бажыңында турдум, хоолуг чурукта кижиже ол тараачын айыткаш, тывалап «Кызылга силерни өөредир башкылар олө дигилээр чүве. Сөөлүнде барып билгеним Ленин башкы ол болду. Мынчарда демги тараачыдан хлеб, картошка, я, ты, дом деп сөстерни билип алдым.

Кызылга ол кыжын орус алфавиттиг, тыва дыл кырынга үжүлел-биле өөренип кыштаан бис. Бодаарымга, билбес чүвениг-даа чок хире. Чайын каникулдан чаңып кедиримге, ачам база аңаа кыптаваан хире, чүл дизе үзе-түра келирим-билек мени шыглады:

— Ачай дээрде орустап үүү дээрил?

— Папа дээр.

— Шын эвес, билгеп чүвеп чок кижи эвес сен бе, отец дээр чүве боор — деп мынды.

Ачам-даа бол, мартыжып эгеледи.м, чүге дээрге папа деп билирлиниң шынызы күштүг. Билиримни бүзүредирин кыскаш фабрика, завод, революция, социализм деп өске-даа сөстерниң өөгленп, орустап онга чедир санап-даа турдум. Ачам база шору: харашо, пулохо-даа дей-дир ол. Оон оолуп хорошо, плохо деп өде адап, кагжыл тур бис, хайныган шайын эккп ыда, авам киреште:

— Чүге мартыжып турар силер, ийи яңзы адаар-даа тур-ла йиеп, кайчап бис база ачалы, адазы дээр-дир бис.

— Ыңгыг-даа чүве ярги без дээш, ачам: оожургап, мартылдаавыс сөөлдү.

Мынчарда орус дылды тускай өөренмейн турган чүве, а бистиң школаның өөреникчилерин хоорайның школачы уругларынг орус чурттакчыларның бажыңдарынга орустап өөренгеннер дээш үлегилеп каан турган. Мен Молчанов суттa барып, оларның Володя дээр оглу-биле таныжып, орус домакты элээп өөренип алганым ол.

Орус дылды чогум шаңкын өөренип эгелээн черим 1934 чылдың чазынында Ойрот-Турага (эмгы Даг-Алтайга) ажыктан тыва сургуулдар өөредир кодээ ажыл-агый техникумуу ол болган. Орус дыл кичээлин орта Дулебова, Алексеева, Алог деп башкылар бистерге башкылап турган. Мынчала-даа мээң хуумда орус дылды өөренирикке улуг саадарны чедиргеп башкы химия башкызы Екатерина Васильевна Вилисова чүве. Ам сактып турарымга, физика башкызы Черныш, агрономик башкызы Вера Ефимовна Голубева олар болуп-болуп сургуулдарга боттарының башкылаар артемниден аңгыда орус дылга, чаа амыдыралга өөредип турдулаанар.

Екатерина Васильевна мецзе мындыг арга айтып берген: билир сөстериниң шупту-зун словарлай бижи дээн. Узун саны ийи муң чыгам болду. Ол хире бижир апаргында кижи черле шору кыдыр чугаалажып шыдаптар апаргын турар чорду. Башкы оон мынча ди-ди:

— Номчаш-даа, чугаалаш-даа билбейн барганың сөстү черле аваа эрттирбе, ыяап-ла билип алгаш бо словарынга бижип ап чор.

Комтуг-ла тудвелдиг арга ол. Мен ол чыңымны, чогум словарлап бижиримге сонсаза-даа, ямдыгга чедир кагбаан мен. 1936 чылдың чазынында ийиги курска турумда (билир сөзүм бөш муң ажып турган уе чүве) мени очуддуруучулаар сен дээш дужаал үндуруп каан.

Мынчарда орус дылдың таймызбыр словарын (толковый словарыны) ажыглап өөренген чаңым бүгү назынымда улуг ужур-дузалыг болган.

Дыл өөренири черле каш яңзы арганы, каш яңзы чадалыг. Сөстер өөренири башгайы чадазы ол. Үжүк дүрүмү (шын бижиири) сөстүң шын адаар дүрүм, домак тургаш

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңдар!

1925 чылда тудөзелеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ЯНВАРЬ 11 ЧЕТВЕРГ № 9 (9085). Өртээ 2 көп.

КҮЖЕНИИШКИННИГ ПЛАННАР БОЛГАШ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР ДЭЭШ

В. И. ПОПОВ.
СЭКП Тыва обкомунуң секретары

ССРЭ-ниң тургустунганының төөгүлүг 50 чылынга үткүштүр Тыва АССР-ниң ажылчы чону эрткен 1972 чылда күженииишкиниг ажылдап, республиканың хөгжүлдезинге коскү чедиишкиннерни чедип алгай. Үлетпүр будүрүлгезиниң хемчээли чылда 10 хуу, капитал тудугнуу — 6,5 хуу оскен. Көдээ ажылагай продуктуларын күрүнеге садарының планныг даалгалары ажыр күүседтинген. Үлетпүр будүрүлгелериниң күш-ажылдың будүрүкчүлүү 8,4 хуу оскен, оон күсели-биле бүтүү үлетпүр продукциязының өзүлдезиниң 87 хуузу чедип алдынган.

Партияның Төп Комитедиг болгаш Совет чазак республиканың ажылчыларының, колхозчуларының, интеллигенциязының кызымак күш-ажылын бедин-биле үнелээн. Совет улустарның ак-дуңма ынаныралын болгаш кады ажылдажылгазын бижиглаарынга Тыва АССР-ниң ажылчы чонарының улуг ачы-хавыяазы, экономиктиг, социал-политиктиг болгаш культура тургузуушкунунга улуг чедиишкиннерни дээш база Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чылында Тыва АССР-ни Улустарның Найыралы орден-биле шаннаан. Эрткен чылдың күскү дүжүдүн ажаан алырынга шалыпчы ажылдаан көдээ ажыл-агыйның хөй ажыл-ишчилерин Совет Эвилелиниң орденнери, медальдары-биле шаннаан. Бо бүтүү бедик шаңналдар, үнелелдер бистиң өөрүүн, моон соңгаар-даа хөйнү кылып, чедиишкиниг ажылдаарывысты даалдырып турар.

Бүгү коллективтерге политиктиг болгаш күш-ажылчы кедүргүүшкүнүү кәлбартып турган, 1973 чылда эрткен чылдаалыңдан-даа артык күженииишкиниг ажылдап, чиг-этти, материалдарны, одаар түүлдү, электри авертизиязын камнап алыр дээш демиселди күштелдирип күш-ажылды организастаарының системазын, будүрүлгени башкарарын, экономиктиг идиг беришкинин улам экижидерин чедип алыр ужурдут бис.

СЭКП Төп Комитединиң Чиигине секретары Л. И. Брежнев «ССРЭ-ниң 50 чылының дугайында» плетке-линге «Чаа келген чыл болза, улуг ужур-дуаалыг —бо беш чылдың бүгү салым чолун шиитпирлэр, үшкү чыл болур» деп, онаалап демдеглээн. Ам кол сорулга болза, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чаа болуп арткен сессиязынга бадылааны бо чылдың планныг даалгаларын чедиишкиниг күүседиринден аңгыда, ону ажыр күүседип, дараазында чылдарның күрлавырларын тургузуп алыры чугула. Л. И. Брежневтиң бо сөстери дыка ханы уткалыг. Тодаргайлаарга, будүрүлгениң иштинги күрлавырларын улам долуузу-биле ажыглаары, Төрээн чуртунуң мурнунга бодунуң патриоттуг хүлээлгезин күүседиринге, үлетпүр бол-

ган көдээ ажыл-агый продукциязын будүрүп үнүрерин көвүдедиринге ажыл-ишчи бүрүзүнүң ак сеткилдиг, бедик медеерелдиг болгаш кызымаккай болуру-дур.

Будүрүлгенин, транспорттун, тудугнуң болгаш республиканың өске-даа организациялары бешки чылдың нийги чылын чедиишкиниг доосканы, чаа 1973 чылда шалыпчы ажылдаарының темпизин уламчылавышаан. Оон-биле чергелештирер, бистиң ажылывыста четпестерниң болгаш ажыглаттынмаан иштинки күрлавырларның ам-даа барын айтып, ол четпестерни чайладырынче чугула кичээнгейни салып, бар арга, күрлавырларны долу ажыглап, будүрүлгеге бедик көргүзүлгелерни чедип ап болдурувусту маңаа айтыр ужурдут бис.

Бо айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлээринге шапкыткыг түүл болза, үлетпүр будүрүлгезинде болгаш капитал тудугнуң планнаашкынында улуг четпестерниң бар болуп турары болур. Чижээ, 1971—75 чылдарда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планында үлетпүрүнүң иштинги продукциязының өзүлдезиниң 85 хуузун үк көргүзүгүү ынчаар бедиглеенинден чедип алыры көрдүнген болгай.

Үлетпүр будүрүлгелерде планнаашкының байдалын анализтээрге, дыка хөй көргүзүлгер-биле каржып турары илерээр. Министерстволарның, ведомстволарның план органнары бо керекти кыдыра көрүп турар. Түгле оон уламындан партияның болгаш чазактың, түс черинг партия, совет органнарының айтышкыннары кошкак күүсеттинип турар.

Эрткен беш чылда болгаш бо беш чылдың эгезинде капитал тудут талазы-биле тудут-монтаж ажылдарының хемчээлин өстүрериниң хөлүн эртпит бедик темпилерни планнаан турган. Оон түңнелинде республиканың дыка хөй тудут организациялары планнарын күүсеттейн турган болгаш боттарының кижи күүнүн, акша-хөреңгизин база материал-техниктиг күрлавырларны хөй-хөй объектилерге чашканнаан турган. Ол чорук чүге чедирлп келгени билдингир. Объектилерни ажыглалга киирериниң хуусаазы узамдыгын турган.

Соолгу үеде ол байдалды чогумчалыг өөрөнүп көргеш, тудутта планнаашкынны ажиктеен. Күрүне планнарын боттуг аргаларга үндезилеп тургузарын чедип ап турар бис. Ынчалза-даа бо-даа айтырыгда чедир шиитпирлеттинмээн түүлдер бар. Тус-тус тудуг организациялар ының аайы-биле тудут-монтаж ажылдарының хемчээлин өстүрериниң темпилери чаңгыс аай эвес. Ол чоруктуң уржуу кандыгыл дээрге, чамдык организациялар 1973 чылдың планын тургузуп турда, эрткен чылдың деңнелиниң өзүлдезин планнавайн, капитал тудугнуң хемчээлин эрткен чылын чедип алган деңнелге артыргаи. Ажыл-агый политиказында ындыг чорук канчап-даа таарышпас.

Объектилерни ажыглалга киирериниң хуусаазын тодарадып планнарында шыңгыы четпестер бар. Тудуг организациялары кылып турар объектилериниң ажыглалга киирер хуусаазын чылдың нийги чартынынче, ылангыя дөрткү кварталче тыртары чаңчыл болган. Тудуг будүрүлгезин ынчаар планнаарга база организастаарга бирги кварталда ажыл эдээн хостуг болур, ажылчыннар долу күженииишкин чокка ажылдаар болгулаар. А соолгу кварталда бүгү күштү ажыглалга киирер объектиге мөңгүвээр, чамдык бригадалар артык шактарды ажылдаар, күженииишкин болгаш темп каш-каш катап ую гадыр. Оон түңнелинде бригадалар ажыр ажылдаан шактарының уламы-биле негелдерни удуртуп уларының мурнунга чоптүү-биле тургуза бээр болгай.

Бо бодалды бир чижекке тодарадып көргүзээли. Кол фондуларны ажыглалга киирериң алыпы. Төпчүткен капитал салыштынналарның күсели-биле 1972 чылдың он айларында 30 млн. 572 муң рубльдиң кол фондуларын, азы чыл планының 51,6 хуузун ажыглалга киирген. Чылдың арткан нийи аймада 15 млн. 194 муң рубльдин, азы чыл планының 26,1 хуузун ажыглалга киирген. Будүрүлге-даа, чурттаалга-даа тудугла-

(Улапчызы 2-ги арыңда).

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Бойдус камгалалын күштелдирер болгаш бойдус курлавырларын ажыглаарын экижидер дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Соведи 1972 чылдың сентябрьда сескн чыыжының дөрткү сессиязынга бойдус камгалалын улам экижидер болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаар хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалашкаш, ажылчы чоннарның амыдырал-чуртталгазының, кадынга, ажылдаарынга болгаш дыштанырынга эң таарымчалыг байдалларны тургузарын барымдаалаш, бойдустуң күр байлактарын эки ажыглаарынче могаг чок сагыш салырын күрүнениң эң чугула сорулгаларының бирээзи деп санаан.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бойдус камгалаларын күштелдирериниң болгаш бойдус курлавырларын ажыглаарын экижидер дугайында тодаргай докталл үндүрген. Ол сессиязга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарының берген саналарын үк докталлда барымдаалаан.

Чуртта бойдус камгалалын экижилериче болгаш бойдустуң курлавырларын чөп ажыглаарын хандырарынче угланган хемчеглерни боттандырып турар деп. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталлында демдеглээн.

Оон-биле чергелештир долгандыр турар бүгү бойдусту бокталышкынган камгалаларының болгаш бойдустуң күр байлактарын чөп ажыглаарын хандырарының айтырыгларынга хамаарыштыр хөй-хөй министерстволар, ведомстволар, бүдүрүлге черлери болгаш эртем-шинчилел организациялары амдаа болур-чогууру-биле ажылдавайн, хөрүнүүн, атмосфера агаарының болгаш ажыглаан сугларның бокталырын шуут чок кылыр нийкле бокгуунуң хире-чергезин кудуладыр технологтуг чорудулгаларны ажыглап кылырынче четпес кичээнгей салып ажыглаан сугларны арыглаарының, газ арыглаарының методтарын, технологизиңиң сайырангайжыдар талазы-биле болгаш бойдус камгалаар, чайгаар бүткен бойдус байлактарын-көвүдедир, өске-даа чогуур айтырыгларның талазы-биле эргежок чугула шинчилелерни чоруптайн турар деп демдеглээн.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бойдус камгалаларының, бойдустуң күр байлактарын чөп ажыглаарын хандырарының айтырыгларынче хичээнгей салырын күштелдирерин, хөрүнүүн үрелиишкини-биле демиселге хамаарышкан ажылдарны чорударын, черни, сугларны, арга-эзим ыяштарын, чер иштинин, өске-даа бойдус байлактарын колхозтарның, бүдүрүлге черлериниң, организациялардың шын ажыглаарын, черни сайырадырының, хөрүнүннерниң, чер кырының, иштинин сугларының күжүрланырын баш бурунгаар чайладыр талазы-биле, ыяштарның сугну камгалаар болгаш камгалакчы аргазын, төрөттүг черлерниң сүг таарыштырар ролин камгалап арттырар талазы-биле, диригамытаннарны болгаш үнүп айнаан камгалаар, улам өстүрер, атфосфера агаарының бокталырын баш бурунгаар чайладыр талазы-биле барымдаалаттынын турар чурум, нормаларны оларның сагыырын доктаамал хайгаараар контрольду тургузарын эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, Министрлер Чөвүлелдеринге, партия крайкомнарынга, обкомнарынга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга, ССРЭ-ниң министерстволарынга, ведомстволарынга саналдаан.

Докталлда министерстволарның болгаш ведомстволарның бойдусту камгалаар, бойдустуң курлавырларын чөп ажыглаарын хандырар талазы-биле хүлээлгелерин тодаргайлаан, ылангыя мынчалдыр докталткан:

ССРЭ-ниң Мелиорацин болгаш суг ажыл-агыйының министерствозу сугларны чөп ажыглаарының, бокталып хирлениринден, согдурундан суг делгемнерин камгалаар талазы-биле ажылдарны чорударының база арыглаашкыны черлериниң ажыллаарының, бөвүүг сугларны аксыр талазы-биле күрүне контролун боттандырар;

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу Чер хоойлуун болгаш черни ажыглаарының чурумун сагыырының күрүне контролун боттандырар, хоран-химикаттарны көдээ ажыл-агыйга шын ажыглаарын организастаар дээш, көдээ ажыл-агый культураларының болгаш тарымал үнүштерниң аарыгларынга, хөрлалакчыларынга удур демисеалдың биологтуг аргаларын сайырадыры база калбаа-биле ажыглаазы дээш харылсалгалыг болур;

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ыяш ажыл-агыйының күрүне комитеди чуртка ыяштың курлавырларын чөп ажыглаарын хандырар дээш күрүне хайгааралын боттандырары, ыяш тарыыры болгаш өөң продуктуулуун бедидерэ, ыяштуг өртген камгалаарын организастаары болгаш өртүү чогуур өйүнде үзүткаары, ыяштуг хоралыг амытаннардан болгаш аарыгларлан камгалаары дээш харылсалгалыг болур;

ССРЭ-ниң Балык ажыл-агыйының министерствозу балык курлавырларын камгалаарын болгаш өстүрериң, балык тударын тазырыштырарын база чурттуг дип сугларының чайгаар бүткен байлактарын камгалаарын хандырар;

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Үлетпүрге ажыл үезинде олал-ондак болдурбазын хайгаараар талазы-биле болгаш казылга ажылдарының хайгааралының талазы-биле күрүне комитеди чер иштинин байлактарын камгалаары болгаш ажыктыг казымал байлактарлыг черлерниң шын ажыглаары дээш контрольду боттандырар.

(Улапчызы 3-ну арыңда).

1973 ЧЫЛ—ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛ

ХҮН БҮРҮЗҮ ШАЛЫПЧЫ

—Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында хүн бүрүзүн шалыпчы ажыл-иштин хүнү болдурар, ажыл шагын чөп ажыглаар болгаш мергежилиристи улам бедидип, планныг сорулгаларны хүүсаа бүтүнде күүседир бис—деп, 1972 чылдың түңнелдеринде бо чылдың сорулгаларын чугаалашкан бүдүрүге хуралынга Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң септелге-түдүг эргелелиниң мурнакчы ажылчыны эт Семкин чугаалаан. Оон саналын тудуткучулар, чазаныкчылар эштер Пискунов, Аксенова болгаш Мартынов нзин-биле деткээш, 1973 чылдың планын хүүсаа бетинде күүседир болгаш организациялың экономиктиг, сан көргүзүглерин экижидер талазы-биле хүлээлгелерин боттандырарынга улуг-хүүнүн киришкирип, шалыпчы ажылдарын чугаалааннар.

Ажылчы чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидер, чонга ачы-дуза чедиреринин хемчээлин болгаш деврилерин көвүдедир, хандырылганың культуразын бедидер талазы-биле улуг сорулганы тоску беш чыл планы салган болгай. Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң септелге-түдүг эргелели чоннуң чагын өдүүлаар бажың-балгатты септээр, тудар, чазагныг эт-септи белеткээр ажылдарны күүсеттип турар. Коллектив эрткен чылын чонга ачы-дуза чедиреринин планнарын ажыр күүсеткен. Бо чылын темп кудулаваан.

Коллектив беш чылдың шиитпирлиг чылында бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Чонга ачы-дуза чедиреринин болгаш чагыг өдүүлаар продукция планын декабрь 25-те, а сайгарылга планын декабрь 20-де күүсеткеш, планнан ажыр 9,1 муң рубльдин продукциязын сайгарырын хүлээнген. Ол бүгүнү күш-ажылдың будүрүкчүзүүн бедидериниң болгаш чиг-этти, материалдарны камнып чарыгдаарының күселиниң-биле боттандырарын хүлээлгеде айыткан.

Н. СТЕПАНОВА.

Бедиткен хүлээлге

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Үлетпүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларының Бүгү-аныел социалистиг чарыжының кәлбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның докталлын Чөөн-Хемчик районнуң үлетпүр будүрүлгелериниң ажыл-ишчилери хураадарга танышкаш, ону үүлгедүүнүн көрүп, чаа бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап турар.

Чадаананың хлеб заводунуң коллективинин хуралынга партия болгаш чазактың докталлын танышкаш, аңаа бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Ажыл-ишчилер 1973 чылдың планныг онаалдаазын декабрь 25-те күүсеткеш, даалгадан ажыр бир муң рубльдиң продукциязын будүрүп алгаш, ону чылдың продукциязының хүлээлгеде киирген. Хлеб заводунуң коллективи будүргеп продукциязының шынарын эки-видерин аазаан.

Шак мындыг хүлээлгелер алган хураадар Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжышкынынга, районга болгаш өске-даа коллективтерге болган.

Л. МИХАЙЛОВА.

Ажыглалга киирген

Мал ажылынга хаван чугула черни эдээп турар. Кажаа турлаан таарымчалыг болдурган, ажаалдазын, чемгерилдезин экижидер болза, өзүтеин-даа, деңзи немелдезинде магалыг-ла.

Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхоз 300 баш хаван киреп чаа кажаанны механизастап бүрүн дооскан. Ол болза хоочун бызынчы М. Севилбаага удуртқан тудуг звеноузунуң чаа—1973 чылга үткүштүр күш-ажылчы белээ болган.

Декабрьның нийги чартымындан эгелээш ол звено гайгада ыяш белеткелиниче киирген.

Ю. МОНГУШ.

«ЛУНА-21» УЖУДУУШКУНДА

АЛМА-АТА. (СЭТА-ның корр). Казах ССР-ниң Эртемнер академиязының Астрофизика институдунуң ажылдакчылары январь 8-тен 9-че дүнезинде автоматтыг «Луна-21» станцияның ужудуушкунун хайгаарап көргеп. Ону дыка улгатырар оптика-электронныг аппаратура-биле хайгаарап көргеп болгаш ол үеде видеоконтроль херекселиниң экранынга станция база чедирикчй-ракетаның сөөлгү кезээ дыка тодаргай көстүп турган.

Автоматтыг станция кылын будуттар аразынче чаштының киргижеге чедир ону хайгаарап көргеп. Ол үеде «Луна-21» айга чедир хемчээли 110 муң хире километр турган.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

* РСФСР

Кислотаны кылырынга ажыглаар бедик шынарлыг түүлдү Приморьениң даг-химия комбинадының арыглал фабриказынга соранзалыг шуурүнүң дузазы-биле алган. Ол будүрүлгени чаартырының планнаа ёлүүлээр ында ажыглап эгелээн чиг-этти соранзалың кужу-биле арыглаар схема рудадан колумак минералдарын шалыпкын арыглаар арганы бээр. Оон түңнелинде бир чылда-ла 150 муң рубль чедир камнала алдынарын специалистер саналаан.

Приморьениң даг-химиктиг комбинады — Ыраккы Чөөн чүктүн эң баштайгы химия будүрүлгези боон турар. Оон коллективи кислоталарны, кальций боратын, техниктиг болгаш калбак хереглелдин будуктарын, өске-даа продукциязын кылып үнүрүп турар. ССРЭ-ниң хөй-хөй хоорайларындан аңгыда ол дөрт дипломат— Азиядан, Африкадан, Европадан, Америкадан чурттарынче бодунуң кылган түүлдерин чорудуп берип турар.

Комбинаттың кужу улгадып турар. Заводта бо чылын ажылдап эгелээр агрегаттарны эптеп киргипкен.

Приморьениң даг-химия комбинадының кужу 1975 чылга чедир ийи катап улгадыр.

(СЭТА-ның корр).
ВЛАДИВОСТОК.

УКРАИНА

Одессаның көдээ ажыл-агый институдундан баштайгы көдээ диспетчерлер доозуп үнген. Аңаа тускай курсту 26 кол специалистер — колхозтар даргаларының болгаш совхозтар директорларының ажыл-агыйны шалыпкын удуртур талазы-биле оралакчылары дооскан.

Областың 12 колхозтарында болгаш совхозтарында шалыпкын удургулганың албаны дээр диспетчер черлери ажылдап турар. Олар автоматтыг телефон станцияларының, бичии хемчээлдиг радиостанцияларының, агаар харылзаазының болгаш өске-даа техниканың дузазы-биле будүрүлге бригадалары-биле, салбырлар болгаш мал фермалары-биле тудуп харылзаалыг. Диспетчер албан черлерин районнарның бүгү-ле дужулга көргүзүглүг ажыл-агыйларында база тургузуп турар.

Курстуң дыннакчылары көдээ ажыл-агыйга математиктиг шинчилелдерни ажыглаарының, диспетчер черлериниң дузазы-биле будүрүлгени удуртурунуң аргаларын өөренип, планнаашкының болгаш башкарылганың сетки барымдаалаар аргазын ажылдап кылганнар.

(СЭТА-ның корр).
ОДЕССА.

* АЗЕРБАЙДЖАН

Бакудан чөөн талаже Каспийниң Бахар деп черден чаа чылда баштай тутқан арумнээн шинчилел скважиназын шенеп көрген. Ол хонук санында-ла чартык миллион кубометр газты болгаш чүс тонна конденсатты берип шыдаар болган.

Ол черниң кожазында малгаш-балар үндүр теп турар аулкал бар. Ол ажылчыннарга шаптыктап, чер үттээрипге таарымча чок байладып тургузуп турар. Ынчалза-даа дужулгалыг мастердер В. Ахмедов биле Р. Ахмедов олар даалганы чедишкинниг күүсеттип шыдааннар.

Бахарда бо чылын ажыглалга киирер дээш беш скважинаниң баштайгызын белеткеп эгелээн.

(СЭТА-ның корр).
БАКУ.

* УЗБЕКИСТАН

Ортаа Азияда көдээ ажыл-агыйны механизастаарының болгаш электрижидериниң артем-шинчилел институдунуң эртемденнери хөвеңниң үрезинин чажып тарыыр мурнунда арыглаан, сорттаарынга электри октагазының шөлүн ажыглап көртеннер. Оларның чогаадыш кылганы савалыг электри-шуурүү хөвең үрезинерни сорттаар, үрелии баксыраанарыны ангылап каапар арганы. Ол машина чаңгыс-ла шак иштинде 800 килограмм бедик шынарлыг үрезин материалын белеткээр.

Электри октагазы хөвең үрезинниң үмер аргалыын 15 хуу улгаттырары шинчилелден база илереэн. Ол бүгүнүү түңнелинде — хөвеңниң дүжүүдүү гектар санындан-на 2-3 центнер улгатқан-дыр.

Амгы үеде эртемденнер Узбек ССР-ниң хөвең арылаар машиналар кылыр будүрүлгелериниге савалыг электри-шуурүү хөй-биле кылып үндүрериниге белеткеп турарлар.

(СЭТА-ның корр).
ТАШКЕНТ.

ХОЙЖУЛАРНЫҢ БЫЖЫГ СӨЗҮ

Мал ажылының талазы-биле Бүгү-аныел социалистиг чарыжынга Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжу бригадаларының малчыннары идепкейлиг киржип, малды хүр кыш ажырар дээш кызымак ажылдап турар. Хойлар оолдап эгелээн болгаш төрүттүнген 250 ажыг хураган хорамча чок доруттуп турар. Мал чеми, дус, сут четчир, ылангыя машиналарны сут сөөртүүр-биле шуут быжыглаан.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында улам чедишкиниг ажылдап турган, алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге хойжулар бүрүн шиитпирлиг.

О. САЛЫН.

КҮЖЕНИИШКИННИГ ПЛАННАР БОЛГАШ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР ДЭЭШ

(Төнчүүр. Эгези 1-ги аримда).

рының ажылгалга киирер хуусаазын чыл төнчүүнче тыртар ӧруктар барык бүгү организацияларда бар. «Тыва тудуг» трест эрткен чылын ажылгалга киирер балыңнарының 59,3 хуузун чылдың ийиги чартыында ажылгалга дужаарын планнаан турган.

Республиканың Күрпланы мындыг айтырыгларны үзе шиитпиргээрде принцип оок чорукту болдуруп турар. Үстүнү организарының болгаш чер-черде бүдүүлгелериниң мурнунга күжениишкиннит, эртемге үндезилеттинген бөстүт планнарны кампгалаар херек. Планнаашкынга күүрүнениң эрге-ажылын барымдаалавары чугула. Бүдүүлүн турар продукцияның хемчээлиниң, өөрүдээнииң темпилериниң чыл йӧннары беш чылда көрдүнген планнарга дүүшкен турарын чедип алыр херек.

Бистиң республикага хамаарыштыр алыртыр, планнан ажыр бүдүүлген продукцияны сайгарарының айтырыы база нарын болуп турар. Ук продукцияга хереглекчи оок болгаш ону автомобиль, демиржорук транспорту-биле соорткуруунуң линиязы база чок. Бүдүүлгелер планнан ажыр продукцияны бүдүүлүн турар болгаш оон хемчээли чылдың-на өзүп орар. 1972 чылда планнан ажыр бүдүүлген продукция 3,7 миллион рубль четкен. «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттарга хомүр-дан соорткүлгезинге бертедээшкиннер тургустунуп турар. Бүдүүлгелерге күжениишкиннит болгаш бөстүт планнарны бөөр болза, планнан ажыр бүдүүлүн турар продукция планнаат апаар, оон хереглекчилэр болгаш соорткүлгеге лимиттер турар апаар. Ынчаарда транспорт чергелиг бүдүүлгелерге хамаарылгалыг организацияларның өйтап ажылдаарынга база таарымчалыг болур.

Чыл планнарын туруп болгаш үзе шиитпиргээрииң айтырында четпестер хой. Үлетшүр бүдүүлгелерииге, тудутларга берген планны чыл дургузунда каш катап чаартыр, ай планнарын өскертир, вургулайында чинчедир таварылгалар кайы хой. «Тыва кобальт» комбинат, «Тыва тудуг» трест, эът комбинады, аъш-чем үлетшүрүүн бүдүүлгелери бо талазы-биле тергиин «идепкейлиг». Планны барымдаа-бадыткадыг кылыры, ону күүседир дээш коллективтерге организаакчы, политиктиг, ёзулуг дайынчы ажылды чорудары негеттинерлир.

Үлетшүр продукциязын бүүрериниң темпилерин бедидерииге ажылгалга чаа киирген бүдүүлгелериниң оларның күүлерин дарый шиитпээдин алыры улуг ролльду ойнаар. Ынчалза-даа чоокта чаа ажылдап эгелээн улуг бүдүүлгелериниң төлевилээн күүлерин шиитпээдин ап турары билгий. «Тыва кобальт» комбинат төнчүүр. Эгези 1-ги аримда). ловизин күүлүү 31,6 хуу, Терлиг-Хаяның моңгун сууун бүдүүлгези — 41 хуу, «Тудут кезектери» комбинат— 37,7 хуу. Каа-Хем хомүр-даш разрези 87 хуу шиитпээлиг. Ол бүдүүлгелериниң күүлүн чүгле төлевилээнинге чедирер болза, 15,7 млн. рубльдиң азы республиканың ишти үлетшүр продукциязының 21,4 хуузу болур продукцииниы ап болур ийик. Ол дээрге кайгамчык улуг курлавыр-дыр, ону дарый ажылаар херек.

Бүдүүлге күүлерии чедир шиитпээлиг турарындан республикада фонд эгидилгезинииң коргузүү чавыс. Бүдүүлгениң ажыктыын бедидериниң кол аргалӧрының бирээзи болза кол фондуларның ажыглалын экижидери болгай. Ынчангаш бүдүүлгелерде тургускан дериг-хереселдерии шиитпээдирер, оларның артыларын долу ажыглаары дээрге бирги чергениң сорулгазы болур.

Беш чылдың үшкү чылында үлетшүрүүн, тудутнуң, транспорттуң болгаш харылзааның, коммунал, садыг, амыдырал хандырылга ажылдакчыларының мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Беш чыл планында көрдүнгенин ёзугаар үлетшүр бүдүүлгезиниң хемчээлин 12 хуудан эвээш эвеске утлаттырар, даваннылга фабриказын, далган дээрбезинииң комбинадын, 95,5 муң дөрбелчин метр чуртталга шолун, 1360 уруг өөренир школаларны, 30 муң баш мал киирер кажаалларны тудар ужурлуг бис. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында күш-ажылдың бүдүүлчүлүүн бедидерии чугула.

Ол сорулгаларны чедиишкиниин шиитпиргээр төлээде, бүгү күштү, арга-курлавырларны ыяап ӧ мөөнүзээри, шиитпиргиг участоктарга ол бүгүнү хуваары чугула. Удурткучулар, ажылчыннар даавырган ажыл-херек дээш харыысалгалыг улам бедидеря негеттинип турар.

Амгы үеде күш-ажылчы коллективтер 1973 чылдың планнарын болгаш үлеэлтелерии хүлээп ап, ажаа улуг белеткелдя чорудуп турар. Ол чугула кампанияны коллективтерде партия эге организацияары баштаары чугула. Хүлээлгелер алыр, түннелдер болгаш сорулгалар чугаалажыр үеде планнаашкында болгаш ажыл-чорудулгаларда четпестерии илередип, бот-шүгүмчүлекчи, ажыл-херекчи чорукту коргүзер херек.

Улуг-даа, биче-даа бүдүүлгеге техниктиг депшилгеии дүргедедир, организас-техниктиг хемчегларии ажыдап кыыр херек. Бүдүүлгелии чаартыкчы сеткил-сагыжын кедүрер, мөртежилиге чоргаараалдыг болдурары онза чугула. Ажылыңга кижи сеткилиндеп бердингеп болур болза, ооң үре-түнелеп бедик болур дээрии ССРЭ-ниң 50 чылына турескаткан каттышкан байырлыг хуралга эш Л. И. Брежнев чугаалаан болгай.

Мурнуусту сорулгалар улуг-дур. Оларны чедиишкиниг шиитпиргээриге массаларның баштыңы, организакчылары болгаш кижизидикчилери болур партия эге организацияларының күүжүнге даянып, элээн эде тургузуп турар. Партияның, чазактың докгаал шиитпиргелерии чоока үргүлчү таныштырып турарындан үениң негелдерии ажылчыннар биле, оларның күш-ажылчы, политиктиг идепкейи бедээп. Экономиктиг өөредилгеии чорудуп турары ажыл шагын чөп ажыглаарынга, кампалгалыг болуруига, ажылдың бүдүүлчүлүүн бедидериигге дөмек болуп турары чугаажок.

Техника ажыглалы экижээн. Мурнуку чылдарда дег машина, тракторларның аваа турар чоруун чидиреин администрация чедип алган. Чаа техника база немешкеп. Чаа станоктарны тургускан, харын-даа чамдыктарын эде кылып, бүдүүлгениң хереглелдериигге таарыштырганын кижи эскербес артажок.

Ажылчыннарның амыдырал байдалдарын мында утпайн турар. Чаңгыс чижек: пункт чанында «Тайга» деп аттыг столоваяны ажыткан. Моон ажылчыннар дүшүте чүгле туристы—партия организациязынга, комсомолчуну — бодунуң эге организациязынга, а кежигүн эвес ажылчыннарны — профвилел комитединге азы депутаттар болүүнге. Цехтерде «чаңгызы хөй, хөй чаңгызы дээш» деп девиз амыдыралдың, ажылдың үндезини болуп бар чыдар. Бир кижиниң бүрүзү өске эштерииге хаддаар болганда, коллективтиң кежигүн бүрүзү оныа харыысалгалын медереп билир.

Партия организациязы бижикан. Мурнакчы ажылчыннарны кежигүнге хүлээп ап турар. Будүүлгениң колюл участоктарында коммунистерни бижыглаан. Оларның салдары элээн коску апарган. Мурнунда чылдарда партия организациязының ажылы кошкак, кежигүннер эвээш, секретарлар үргүлчү солчур турган. Секретарь эш А. Болгүм-оол ажылды хөй-ниити организацияларының күүжүнге даянып, элээн эде тургузуп турар. Партияның, чазактың докгаал шиитпиргелерии чоока үргүлчү таныштырып турарындан үениң негелдерии ажылчыннар биле, оларның күш-ажылчы, политиктиг идепкейи бедээп. Экономиктиг өөредилгеии чорудуп турары ажыл шагын чөп ажыглаарынга, кампалгалыг болуруига, ажылдың бүдүүлчүлүүн бедидериигге дөмек болуп турары чугаажок.

Техника ажыглалы экижээн. Мурнуку чылдарда дег машина, тракторларның аваа турар чоруун чидиреин администрация чедип алган. Чаа техника база немешкеп. Чаа станоктарны тургускан, харын-даа чамдыктарын эде кылып, бүдүүлгениң хереглелдериигге таарыштырганын кижи эскербес артажок.

Ажылчыннарның амыдырал байдалдарын мында утпайн турар. Чаңгыс чижек: пункт чанында «Тайга» деп аттыг столоваяны ажыткан. Моон ажылчыннар дүшүте чүгле туристы—партия организациязынга, комсомолчуну — бодунуң эге организациязынга, а кежигүн эвес ажылчыннарны — профвилел комитединге азы депутаттар болүүнге. Цехтерде «чаңгызы хөй, хөй чаңгызы дээш» деп девиз амыдыралдың, ажылдың үндезини болуп бар чыдар. Бир кижиниң бүрүзү өске эштерииге хаддаар болганда, коллективтиң кежигүн бүрүзү оныа харыысалгалын медереп билир.

Партия организациязы бижикан. Мурнакчы ажылчыннарны кежигүнге хүлээп ап турар. Будүүлгениң колюл участоктарында коммунистерни бижыглаан. Оларның салдары элээн коску апарган. Мурнунда чылдарда партия организациязының ажылы кошкак, кежигүннер эвээш, секретарлар үргүлчү солчур турган. Секретарь эш А. Болгүм-оол ажылды хөй-ниити организацияларының күүжүнге даянып, элээн эде тургузуп турар. Партияның, чазактың докгаал шиитпиргелерии чоока үргүлчү таныштырып турарындан үениң негелдерии ажылчыннар биле, оларның күш-ажылчы, политиктиг идепкейи бедээп. Эв

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

БОЙДУС КАМГАЛАЛЫН КҮШТЕЛДИРЕР БОЛГАШ БОЙДУС КУРЛАВЫРЛАРЫН АЖЫГЛААРЫН ЭКИЖИДЕР ДУГАЙЫНДА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Хоорайларга болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерге бокталышкынган атмосфера агаарын камгалаар талазы-биле ажылдарны чорударын хандырары дээш эвилелдешкен республикаларнын болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, облкүүскомнар, крайкүүскомнар, хооркүүскомнар харысалгалыг болур. Бойдус камгалаар болгаш бойдустуң кур байлактарын ажыглаарын экижидер ажылдарны боттарының өргелел аайы-биле чагыртылгалыындан хамаарылга чокка бүгү бүдүрүлге черлериниң, организацияларның чорударын база долгандыр турар бойдусту камгалаарының доктаттынган чурумун бүгү хамаатыларның шыңгыы сагыырын контрольдаарын олар база күштелдирер хүлээлгелиг.

Доктаалда бойдусту камгалаар болгаш бойдус курлавырларын ажыглаар талазы-биле, ол ышкаш атмосфераның, хөрүннүң, суг объектилериниң бокталганының деңнелин хайгаарап, контрольдаар ниити-күрүне албан черлерин тургузар талазы-биле алыр хемчеглерни айткан. Ылаңгыя, 1974 чылдан эгелээш, улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң перспективтиг, чыл планнарының база бир кезии болур бойдус курлавырларын чөп ажыглаар талазы-биле болгаш бойдус камгалаар талазы-биле перспективтиг, чыл планнарын төлеңилеп турар ужурдуг деп айыткан.

Атмосфераның, хөрүннүң болгаш суг объектилериниң бокталышкынын деңнелин хайгаарыының, контрольдаарының ниити-күрүне албан черин тургузарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында гидрометеорология ажылының кол эргелелинге санаадаан.

Бойдус курлавырларын чөп ажыглаарының болгаш бойдус камгалалының айтырыгларының талазы-биле әртем шинчилелдериниң планнарын чогуур министерстволар, ведомстволар-биле кады төлевилеп тургускаш, бадылаарын, аңаа хамаарышкан эң чугула айтырыгларны тодаргайлап тургузар талазы-биле әртем черлериниң ажыл-чорудулгазын дүүштүрүп башкарарын, ол планнарда айыткан әртем-шинчилел ажылдарын акшаландырарын база оларны күүседирин контрольдаарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Әртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединге дааскан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Әртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединиң чанынга бистиң долгандыр туруп турар бойдусту камгалаарының болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаарының комплекстиг айтырыгларының талазы-биле ведомстволар аразының әртем-техниктиг чөвүлелиин ССРЭ-ниң Әртемнер академиязы-биле кады организастаарын ук Комитетке дааскан.

Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери суг делгемнеринче, хамыкты мурнай суглары улуг бокталышкынныг апарган ийикпе, суг балансызы ээвээжеп болур деп турар байдалдыг хемнер бассейннеринче арыглаттынмаан азы четпес арыглаттынган, хоразы четпес чидиртинген боктуг суглар аксырын бүрүн соксадырын хандырар хемчеглерни алырын ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерствозу-биле, ССРЭ-ниң Кадык камгалалының министерствозу, ССРЭ-ниң Балык ажыл-агыйының министерствозу-биле, сонуургалдыг өске-даа министерстволар, ведомстволар-биле кады телевилеер хүлээлгелиг.

Доктаалда суг курлавырларынга хора чедирер балардан болгаш өске-даа үнүп аймаандан суг делгемнерин биология аргазы-биле арыглаарын экижидери-биле капсырлаштыр суг ажыглаар арганы бээр үнүп чиир балыктарны суг делгемнеринге калбаа-биле ковудедириниң хемчеглерин алырын база айыткан.

Хоорайларның болгаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажыглаан сугларын арыглаар черлерге ажыглаар, чаа-чаа хевирлиг дериглер биле приборларны, чер кырының бойдус сугларының, ажыглаан сугларның шынарын контрольдаар приборларны чогаадып тевилээр, бүдүрериң шингээдип алыр, белеткеп кылыр боттуг онаалдалар болгаш ажыглаан сугларны арыглаарының чаа-чаа методтарын 1973—1975 чылдарда төлевилеп, ажыглалга нептередирин боттандырар онаалдалбр ССРЭ-ниң министерстволарынга, эргелелдеринге, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге хамаарыштыр докталттынган.

Химия болгаш нефть машиналарының түдүүшкүнүнүң министерствозунуң составынга газ арыглаар, доозун тудар дериглерни төлевилеп, бүдүрер талазы-биле кол эргелелиг газ арыглаар болгаш доозун тудар установкаларның ажылдарын контрольдаар талазы-биле аңаа чагыртткан күрүне инспекциязы-биле катай тургузары эргежок чугула деп санаттынган.

Ажыглап турар автомобильдерниң шимчедикчилериниң үндүр октаар газтарының хораннаар шынарын кудуладыр хемчеглерни алырын болгаш ылаңгыя, улуг-улуг хоорайларга, курорт-хоорайларга контроль-таарыштырылга черлериниң эргежок чугула четкизин организастаарын кичээнгейге албышаан, ук газтарның ол шынарын доктаттынган чижек хемчээлдерге чедирерин 1973—1975 чылдарда боттандырарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга дааскан.

Ажыктыг казымал байлактарны казып тыварда болгаш оларны болбаазырадырда чидириглерни эвээжедир, ол ышкаш бүдүрүлгеге ажыглаан чүүлдериниң артынчылары-биле чайладыр сорулганы барымдаалаш, ССРЭ-ниң Өнүүт металлургия министерствозу ,ССРЭ-ниң Кара металлургия министерствозу, ажыктыг казымал байлактарны казып тып, болбаазырадып турар өске-даа министерстволары ажыктыг казымал байлактарның курлавырларын чер иштинден эң чогумчалыг казып үндүрерин, оларда холушкан, үлетпүрге ужурдузалыг өске-даа байлактарны ажыглаарын хандырар, ажыктыг казымал байлактарлыг черлериниң байлаан казарының эң ажыктыг аргаларын, системаларын, минералдыг чиг эт болбаазырадырының технология системаларын ажыглалга нептередирин айыткан хемчеглерни алырының планнарын боттарының үдуртун турар бүгү бүдүрүлге черлериниң аайы-биле бадылаар хүлээлгелиг.

Хоорайларның, хоорайлар чоок-кавызы зоналарының, ажылчын сууларының болгаш чурттакчылыг кодээ черлериниң арыг-шевер байдалын экижидер сорулганы барымдаалаш, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге саналдаана болза:

1973—1980 чылдарда хоорайларга болгаш хоорайлар чоок-кавызы зоналарга ногаан ыяштар тарын олуртурунуң (ылангыя сайгарган черлерге чаа паркпар, садтар, скверлер, бульварлар, ногаан ыяштыг камгалал зоналары биле ыяш парктарын тургузарының) шөлүн калбартыр ажылларны чорударын хандырар;

1973—1974 чылдарда хоорайларның, үлетпүр төптеринин болгаш курорт зоналарының чоок-кавызында бар турар, чуртталга черлериниң богум төгөр ажык, чурумчуттунмаан черлерни ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң бадылаан санитария чурумунга дүүштүр эргежок чугула хемчеглер алырының күүсеттинген турарын хандырар;

Бок сайгара ажылдап кылыр, бок орттедир заводтар түдүүн хандырар төлевилел документилерин тааныштыр чогаадып кылыр болгаш 1974 чылдан эгелээш улуг-улуг хоорайларга, курорт зоналарынга ындыг заводтар түдүп тургузарын хандырар;

1973—1975 чылдарда улуг-улуг хоорайларга болгаш үлетпүр төптеринге үлетпүрден үнер бокгарны төнчүттүнген чурум бөзугаар чыырын, чайладырын, хора чөк болдурарын организастаар хемчеглерни алырын төлевилеп боттандырган хемчеглерни күүседиринге ССРЭ-ниң чогуур министерстволарының, ведомстволарының бүдүрүлге черлерин киириштирер.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чөп ортузунга бойдус камгалалының талазы-биле биллиглерни нептередирин болгаш ооң байлактарын чөп ажыглаарының чугулазын тайылбырлаарын калбартырын эргежок чугула деп санаан.

Бойдус әртеминиң үндезиннерин, бойдус курлавырларын чөп ажыглаарын болгаш долгандыр туруп турар бойдусту камгалаарын тайылбырлаар башкылаг ажылынче кичээнгей салырын күштелдирерин боттарының эргезинде өредилге черлери бар министерстволарга, ведомстволарга дааскан.

СТАЛИНГРАДКА „ЛЮДНИКОВТУҢ ОРТУЛУУ“ ТУРГАН

Волгага тулчуушкуннарның 30 чылынга

«Бистер «Людниковтуң ортулуу» — деп, чугаалаан-ла, ынче кадыг-берге хүнерде бистиң солдаттарывыстың болгаш офицерлеривистиң эрес-дидим чоруу-биле камгалап алганы — Сталинград тулчуушкунунуң оон өске-даа он-он ортулукчугаштарын сактып кээр бис».

(Волгоградка 1967 чылдың октябрь 15-те тураскаал-ансамбль ажыдарының байырлалынга Л. И. Брежневтиң чүгээзинден).

Сталинград дээш тулчуушкуннарга полковник И. И. Людниковка командылаткан 138-ки адыгжы дивизия онза черни эдеп турган. 1942 чылдың ноябрь 11-ден барык чаа, 1943 чылга чедир, составынга кирип турганы 62-ги армиязының кол күштеринден ол үзе кирдире берген. Ол дивизияның мурнунга, ол-бо талаларынга, чүгле немецтер, а соонга — Волга хем турган. Чогум-на ынчаарда, 138-ки дивизияның полктарының эдеп турган черлерин «Людниковтуң ортулуу» деп адай берген.

Ынчаардагы ол дивизия командири ам Москвада чурттап турар.

Бистер И. И. Людниковбиле ооң квартиразынга чугаалажып орган бис. Ол, 138-ки дивизияның дайынчы ходелиишкиннерә-биле холбашкан материалдарны улаштыр-улаштыр көргүскүледи. Цимлянская деп станция, Аксай хем, Авганерово суур, Котельниково — Сталинград, аразының демир-оруунуң 74-кү белдири — дивизияның дайынчы төөгүзүнге эң турасказалдыг черлер ол.

Иван Ильич 1942 чылдың сентябрь 4-те үнген «Красная звезда» солунунуң номерин тып келди. «Сталинградче немецтериниң халдаашкынын ойтур шавар!» деп мурнуку үүлдө полковник Людниковтуң командылалы-биле Волга эриинде хоорайның кыдыгларын маадырлыг камгалап турар адыгжы дивизияны өске кезектер-биле нады чижекке көргүжен болду.

— Ол чайын дайынны доктаадым, ону Волгага чоокшулатпайн бээр күш биске чедиштирбейн турган — деп, Иван Ильич харвадап чугаалай-дыр. — Ынчалза-даа немецтер дыка-ла улуг өртекүне-биле хензиг-ле бурунгаарлаашкын кылыр аргалыг боп турган. Мындыг таварылганы бодап-даа көрүндердээн: фашистериниң 4-кү танк армиязы Цимлянскаядан Сталинградка чедир дүв-хүн дургузунда ортуиза-биле үүле 3,5 километр буруцгаарлап шыдаар турду.

— А 138-ки дивизияның полктары тулчуушкуннарны чорутпушаан, Сталинградтың шуут бодунга камгалангаш турушкан ыйнаан?

— Чо-ок, октябрь эгезинде бистиң дивизиязыстың Волганың ол чарыынче кежирип аппарган үүве. Ол полктарга Сталинградтың заводтарын камгалаарын дужаган.

Ынчаарга тулчуушкуннарга киришкен дивизияларга күш болгаш кижилер, боо-чепсек немец алыр төлээде, чайлыг шак-че база негеттивип турган. Чогум ындыг сорулга-биле 138-ки дивизия Волганың ол чарыынче кеже берген. Ынчалза-даа октябрь 15-те-ле ооң бир полказын дүвүрээзин медээзи-биле чыскаагаш, кемелерге, катерлерге олурткаш, Сталинградче кежирипкеп. Арткан полктар ооң соонда база-ла аңаа чеде бергилээн үүве. Фашистер трактор заводундан согуушкуннарны кылбышаан, «Баррикада» деп заводту эжелеп алырын кызыдып турганнар. Оларның шаап халдаашкыннарын ойтур шаварын чогум-на Людниковтуң дивизиязынга даандырган турган.

Иван Ильич сактып чугаалап-ла олурган:

— Ынчан эң-не шыңгыы тулчуушкуннар эгелээн. Дайзын ужар-хемелерге, үгер бооларга болгаш танкыларга деткидип алгаш, биске шаап халдап турган. Чамдык бажыңнар ол-бо талаларже элээн каш катап шилчигилээн. Ноябрьның 11-ниң хүнү дивизияга онза аар-берге болган. Ынчан тулчуушкун он ажыг шак дургузунда үргүлчүлээн, немецтер бистиң полктарывысты Волгаже канчап-чоодаа турган кижи октаарын оралдажып турганнар.

Чамдыкта фашистиг автоматчылар бистиң артывысче чаа таварып эртилей-даа бээр турган. Ынчаарда сапёрлар, комендант взводунуң дайынчылары, карылзайчылар, штабтың офицерлери тулчуп кириптерлер. Бистер аңаа шыдажып үнген-даа бис. Ынчалза-даа 62-ги армияның кол күштеринден үзе кирдире берген болдувус. Армия штабы-биле харылзаа херек кырында үзүлген, үүге дээрге, кара чаңгыс үредилээн радиостанцияның батареязы төнген болган.

Волга эриниге улуг тулчуушкуннуң түңнели каңгыгле болур ирги дээш бүгү чурттар хайгаарап турган. Совет дайынчыларның бижыг туруштут, эрес-маадырлыг чорууң делегейниң улустары магадап турган. Ынчаарда Лондонуңу радиозу мынча деп медеглээн: «Сталинград Гитлерниң аг-шерпин чылча шаап каапкан. Польшаны 28 хүн дургузунда чүгле каш санныг бажыңнарны эжелеп алыр аргалыг болган. Францияны 38 хүн дургузунда эжелеп ап четтигинкеп хирезинде, Сталинградка немецтер 38 хүн дургузунда кудумчуунуң чүгле бир талазындан өске талазынче эртер аргалыг болган».

Хооддан каан шил адаанда схемада шыйгылаан черлер— «Людниковтуң ортулуунуң» мурнуку одуруглары-дыр. Кызыл шыйыгларда: 38, 3, 40, 30... деп бижээн сандар дээрге, тус-тус черлерни камгалап турар кижилериниң саны-дыр. Тулчуушкуннар үезинде батальонларның дайынчылары улам эвээжеп турган. Күштериниң дец эвээн билдингир.

«Ортулук» боду улуг эвес. Ооң узуң дургаар хемчээли үүле 700 метр, дооразы—400 метр. Ол бүгү черни дургаар дайзыннар пулемёттар, артиллерия-миномёттар-биле, автоматтар-биле дүв-даа, хүндаа чокка үаук-соксаал чокка боолап турган.

Иван Ильич дивизияның дайынчы ходелиишкиннериниң журналын үштүп келдя. Ында хүн сандында кол-кол болуушкуннарын бижип каан. 1942 чылдың ноябрь 15-те бижээн демдеглелдя ноомчуп көрдүм: «Хүн төнчүзүнде бир полк шуут чок кылдынган, шупту өлген азы балыгланган. Өске бир полкта командылал составы-биле кады 31, үш дугаарында — 123 кижи арткан. Бир винтовкага-ла — 20—30 ок олаажыр. Гранаталар болгаш пистолет-пулемёттун октары төнген. Бот-состав чаңгыс-ла катап чем алган. Дивизияның командылал черинде балыгланган 250 кижи чыдар...»

— Ол үеде колдуунда-ла дайзындан хунаан алган боочепсек-биле тулчуп турган бис — деп, И. И. Людников чугаалады. —Ынчалза-даа бистиң чаңгыс-даа дайынчывыс турган черден дайзын чаза таварып эртип чадашкан.

Ноябрь 16-да дивизия командири аъш-чемге шыңгыы норма-чижекти тургузар ужурга таварышкан. Кажи бүрүзүнге бир хүн 25 грамм сухарей, 12 грамм крупа, 5 грамм чигир онаажыр. Ооң өске чүү-даа чок.

Дивизияның тыыл албаны Волганың өске талакы эриниде турганындан аъш-чем, боочепсек-биле хандырылга дыка берге турган: дайзын бүгү-ле боо-чепсектер-биле от ажыткан туруп боор.

Байдалдың дутайын 62-ги армияның штабынга дыңнадыры-биле кижи чорудыр деп шиитпирлээн. Дивизия солунунуң редактору Михаил Зуевтиң үлүүнге ол таварышкан.

— Ол эрес-дидим, могешыырак-даа эр үүве... Ол Зайцевский деп ортулукче эштип кежеп бергеш, бүгү чүүлдү тайылбырлап берген — деп, ол уламчылап чугаалады. Ооң соонда тускай катерлер-биле бүгү-ле чугула чүүлдерни биске эккелген соонда биске чүгээр апарган.

Ооң-биле Сталинградка кады тулчуп турган солдаттарының болгаш офицерлериниң аттарын адаарын Иван Ильичидон диледим.

— «Роликтиң» дөрт оолдарының аттарын бижип алыңар — деп, ол харылзай-дыр. — Бичe сержант Кузьминский, аңаа дайынчылар Ветошкин, Харазия, Колосовский. Оларның аттарын уттунаным-на харааданчыгдыр. Дайзынны олар дүвүреткеннер-ле болдур ийин!

«Ролик» — 138-ки дивизияны армия штабы-биле харылзаштырып турган станцияның чажыт ады-дыр. Ол станцияны Волга хемниң эриниң адаанда хос черге тургузуп каан үүве. Кажан немецтер эрик кырын эжелешкенде, оларның-биле харылзаа үзүлген. «Роликтиң» дайынчылары эриктен суг кыдыынче дүшкеп немецтерни ыңгычапсар чокка боолай бээрлер. Гитлержилер оларны узуткап чадашканнар.

— Олар дөртелээн ыңгыг оңгуга дөртен хонук иштинде чыдып келген болгаш бистиң дивизия оларны үргүлчү хаҗгарап турган — деп, Иван Ильич сактып чугаалады.— Чамдыкта оңгар иштинден боо даажы элээн үр үеде дыңналбастай бээрге, дүвүреэзинниг боор чүве чораан. Ынчалзада-даа боо даажы дыңналы бээрге-ле, кижиниң сагыш-сеткили оожургай бээр. Дайынчылар: «Ролик» шимээртээн болганда, ында бүгү чүве экижидир» — деп, баштактаныр-даа болгай.

И. И. Людников офицер Владимир Кононовичиниң дугайын мактап чугаалаан.

— Мен ону 344-кү полктуң командиринге томуйлап турар үемде, ол дыка аныяк улуг лейтенант турган — деп, Иван Ильич чугаалаан. — Үүге томуйлаан сен дээрге, ында эң чугула чаңчыл: эрес-дидим болгаш чаныш-сыныы чок чорук бар болгаш.

Дивизия командирининг идегели ылап-ла шын болган: ол Сталинградка полкту тергиин эки командылаан. Курск тулчуушкунунга киришкенге дээш ооң полказының солдаттары болгаш офицерлери барык шуптузу чазаа шенелдиң алганнар. Совет Эвилелиниң Маадыры В. Кононовичиниң 1944 чылда Винницада дээш тулчуушкунга маадырлыы-биле олген.

— Ол дээрге, Витебск чурттуг чораан — деп, И. И. Людников уламчылады. — Ол черге база-ла тулчуп чораан мен. Ынчангаш Витебскиге барганымда-ла, маадырлыг офицерниң кыргаи неэинге барып ужуражыр чаңчылдыг мен.

«Людниковтуң ортулуунө» немецтер эжелеп ап черле чадашканнар. Совет солдаттар эң аар-берге үени мянчаар шыдажып эртжен болгаш 138 дугаар дивизияның бодунуң шаап халдап киришкен үезиндаа келген. Чаа чылдың бичии-ле мурнуу чарыында И. И. Людниковтуң даймычылары 62-ги армияның кол күштери-биле катап каттышкан. «Баррикада» заводту камгалап алган дивизияга гвардейжи деп атты тывыскан.

— Ол хүнниердең бээр ам үжен чыл эрти — деп, И. И. Людников боданып чугаалаган. — Ооң соонда кандыг-даа кадыг-дошкун тулчуушкуннарны кордувус. Ынчалза-даа Сталинградтың ол «ортулуу» черле уттундурбас-тыр. Төрээн чуртка эң берге үеде аңаа, ол «ортулукка» совет солдаттар болгаш офицерлер бижыг туруштут болгаш маадырлыг чоруктуң үлегер-чижээн коргүскеннер.

И. И. Людников түңнелинде чугаалаан:

— Ам бистиң «ортулуувуста» танкылардан кылган тураскаал туруп турар. Дивизияның хайгаарал кылыр бажыңын волгоградчылар бүзүк хевээр арттырып каапнар. Ол дээрге, дайын болганын чугаалап турар. Кызыл туктуг 138 дугаар дивизияның 1942 чылдың ноябрь-декабрь үезинде камгалалының мурнуку одуруу турган черде тураскаал самбыра база бар. «Роликтиң» дөрт дайынчыларын база утпаан. Оларга аңдар кылдыр обелискини база тургускан.

А. МЕДВЕДЕВ,
СҮТА-ның корр.

МОСКВА.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Парижте ужуражыышкын

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнам талазы-биле париж чөвүлел хуралында ВДР-ниң төлээлериниң түскай чөвүлекчизи Ле Дык Тхо АКШ-тың президентизиниң национал айыыл чок чорук талазы-биле дуралакчызы Г. Киссинджер-биле катап ужурашкан. Париж чоогунда Чен-Ионг-ля-Бретеш суурда артып турар ол ужуражыышкынга ВДР-ниң төлээлериниң удыртукчузу Суан Тхюи база киришкен.

Америк концерниң база бир ЧӨҢГЭЭЗИ

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиде Улусчу чаңгыс эптиң чазаа америк «Кеннекот коппер корпорейшн» каттыжыышкынның чее рудниктерин национализастаан. Ам Гамбургтуң далай өртөөлүнге Чилиниң чедире бергени чезин хүлээп алырын ол каттыжыышкынның негелдезин ёзугаар хорун каапкан. Ук каттыжыышкынның Чилиге удур база бир чөңгээ ыяңгаы ол.

Чилиниң дан-руда үлетпүрүнүң министри Клаудио Сапульведтиң медеглээнин ёзугаар алырга, ол каттыжыышкынның үдуртукчулары «Чилиниң чезин чогумчалыг сайгарарынга ынчалдыр шаптык таварыштырар деп оралдажып турар».

Агрессияны соксадыр

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың Мурнуу-Чөөн Азияда агрессиязын доп-дораан соксадыр негелде америк конгрессте күштелип турар. Вьетнамда дайынны үзамдыктырар политиканы чазактын чорудуп турарын сенат болгаш конгресс кежигүннери улам хөйү-биле буруу шаап турар.

Конгресстиң сураглыг хөйхөй ажылдакчылары чазактың дайынны 1968 чылда-ла соксадыр дугайында аазаашкыннарын күүсеттинин буруу шаап турар. «Ол аазаашкыннарны шагда-ла берип каан турбуже, конгресстиң 93-кү чыыжы кара булут» дег дайын дыргелген турда чыглып хуралдап турар. Ол халаптыг-лыр. Соңгу Вьетнамда үргедекчи дайын үндезин хөйлүга удурланыштыр үргүлчүлеп турар ышкажыл» — деп, ылаңгыя төлээлекчилер палатазының кежигүнү Л. Стоукс шүгүмчүлээн.

Вьетнамда дайынны конгресс кежигүнү Дж. Эйлберг «чөп ыдып, үзүткап билир бис дээрин көргүзер кара чаңгыс соруулгалыг дерзин үүледелдер-дир» деп демдеглээн.

Голланд эртемденнерниң кыйгырыы

АМСТЕРДАМ. (СЭТА). Голланд 120 эртемден, чүрүкчү, чогаалчы, журналистер Голландияның премьер-министри Б. Бисхейнелге, парламентниң ийи палатазының даргаларынга чагаа чоруткан. Катгышкан Штаттар Индий-Кытатта дайынны соксатпас болза, АКШ-тан Голландияның элчинин кеддиртип алырын олар ол чагаада негээн.

Чилиниң депшилгелиг алыктар организациялары чуртка чаа амыдыралды тургузарынга улуг салыышкынын киирип турар. Хоорайларның муң-муң чурттакчылары ажылындан болгаш ооредилгезинден хостуг үелериинде суурларже эки тура ёзугу-биле үнгеш, тараачыннарынын чер болбаазырадырынга, техниканы ажыглаарынга дузалажып турар.

ЧУРУКТА: Пуэнде-Альто чанында «Пабло Неруда» ажыл-агыйже аныяк чилилерниң бар чоруудуру.

АДИ — СЭТА-ның фотозу.

Маадырлыг чаалап алыышкын

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк эжелекчилерниң араатанзыг бомбалаашкыннары Вьетнамның Демократтыг Республиказының амыдыралын үреп шыдаваал. 1972 чылдың күрүне планының күүселдезиниң дугайында Ханойга парлап үндүрген медээлер од дугайын хереченлеп турар.

Эрткен чылын америк дайынзырактар Соңгу Вьетнамны массалыы-биле бомбалаарын катап эгелээн болгаш ооң далай өртөөлдерин бүзээлеп, республиканың экономиказын болгаш камгаланыр аргазын кошкадырын оралдажып келген. Ынчалза-даа ВДР-ниң ажылчы чоннары, эрткен дайынчы чылдарның дуржулгазын ажыглап тургаш, чуртунун ажыл-агый амыдыралын чүгле дайын үезинге дүүштүр чаартып тургузуп ап шыдаан эвес, харын чуртту экономиказын база быжыглап ап шыдаан.

ВДР-нин кодээ ажыл-агый кооперативтери сөөлгү 12 чыл иштинде эң-не хөй дүжүтту эрткеп чылын ажаап алган. Хаваннарның баш саны 2 хуудан хөй өскен. Чигир тростинигия чыып алыры 13 хуу кевүдээн. Тараа бүдүрери 38, а таакпы бүдүрери —10 хуу өскен.

Аъш-чем продуктуларының ковүдээнинин болгаш оларны үлеп хуваарының системазының экижээнинин, харааныда, 1971 чыл-биле деңнээргө, оларның өртээ 6 хуу чиигээн.

Доктаамал бомбалаашкыннар турза-даа республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери станоктарының болгаш дериглеринин хөй кезинин камгалап ап шыдаан болгаш эргежок чугула продукция бүдүрүп үндүрерин уламчылап турган.

Эрткен чыл болза, ВДР-ниң камгаланыр аргазының улам ынай быжыглыышкынының чылы болган. Бо талазы-биле ВДР болза Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның акы-дүмелышкы дузаламчызын ап турар болгай.

Чоокта чаагы кадыг-дошкун бомбалаашкыннарның үржуктарын Вьетнамның Демократтыг Республиказы база маадырлыы-биле шыдажып эрткен. Ханойнуң административтиг комитеди болгаш Вьетнамның ажылчы чоннар партиязының хоорай комитеди найысылалдын амыдыралын дүргенин-биле таавырымчалыг болдурар талазы-биле хөй хемчеглерни ол хүннерде ажыладап кылгаш, боттандырып киргеп.

Ол хемчеглер болза, ылаңгыя үргедээшкиннерниң үржуктарын үзүткаарын, когараанналга дузалаа көргүзерин болгаш чонну аъш-чем-биле хандырарыында бергелерни ажып эртерин көрүп турар. Ханойнуң хоорай кызыы зоналарынга шөлдерниң үргедетинген черлерин катап тургузар талазы-биле түскай бригаларны тургускулаан. Агаар халдаашкыннарының үезинде когаралга таварышкан кооперативтерже техниканы, үезиннерни, ажылчын малды чорудуп берип турар. Хоорайга болгаш ооң кызыы зоналарга камналганың ыңгыы чурумун тудар.

ВДР-ниң партия болгаш күрүне ажылдакчылары бо хүннерде бомбалаашкыннарга таварышкан районнарга барып, ажылчы чоннар-биле болгаш республиканың камгалакчылары-биле ужуражып турарлар, ол ажылчы чоннар болгаш камгалакчылар агаар араатанарының халдаашкыннарын ойтур шавар талазы-биле туруштуун болгаш маадырлыг чоруун көргүзүп турар.

Вьетнам Демократтыг Республика бодунуң социалистиг чаалап алышкынынарын быжыг болгаш чайгылыш чок камгалап турар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ШКОЛАЛАРЫНДА

БУРУНГААР БАЗЫМНАР

Бүгү-ниитиг ортумак өөредилгеэни бүтүндүрер талазы-биле Эрзин районнуң школалар коллективтери 1972—73 өөредилге чылының бирги чартыында чамдык ажылдарны кылган. Бирги эвилчегде районнуң партия болгаш совет органнарының школа хөрээнге кичээнгейин улам күштелдирген. Чүгле СЭКП райкомунуң бюрозунга алы райкүүскомнуң хуралынга эвес, харын сессияларга ханы чугаалажыышкын. Оон күүселдеэн дээш бүгү-ниитиниң хайгааралы улуг идигни берген.

Районда 2 ортумак, 3 сес чы школалары болгаш аныктарның 2 консультпунктуларында 2000 ажыг школачылар, аныктар өөренип турар. Малчын чонуң ажы-төлүнге өөренир, чүрттаар эптиг аргаы районнуң ажыл-агыйларында түргускан 5 интернаттар берип турар. Бүрүзениң улуг сагыш салышкынының херечизи — чүгле улус өөредилгезинге район бюджединиң 70 ажыг хүүрүн чаңгыс 1971—72 өөредилге чылында чарыгланы болур.

Бо бүгүнүң түнелиниде школаларда өөредилге-кижизидилгениг ажыл эжиктип турар. Эртикен чылдарга бодаарга бо чылын ийи чылчыларның саны авазаазаан, эки болган кончуг эки өөренип турар школачыларның саны көвүдеп турарын биспин бүгү школаларывыста ажылдап турар 100 ажыг башкы, кижизидикчи кадрларның кызымаккай чүтүлүүнүң илерээшкини кылдыр санавас арга чок.

Ниитиг районнуң бүгү школалары чартык чылдың өөредилге программалын 93 хуу күүсеткен. Түнелге киришкен 1945 өөреникчилернин иштинден 465 кижи чүгле кончуг эки болган эки өөренген. Нарын ортумак школазы (директору Ө. Ч. Чывырал). Мөрен. Бай-Даг сес чыл школалары (директорлары Т. Түменей. Д. Монгуш) чартык чылдың өөредилге программаларын 92—94 хуу күүсеткен.

Эрткен чылдың бо үезинге деннээрге Эрзин ортумак, Кызыл-Сылдыс сес чыл школалары өөредилге-кижизидилгелиг ажылды кескүзү-биле экижиткен.

Районда эки ажылдыг башкыларның саны өзүп турар. Өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарга бедик деннелди доктаамал тедип ап, чонуң бедик хундүткелин болгаш йдегелин чаалап ап турар башкыларның саны 30 ажыг турар. Оларның иштинде РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Н. Лойгу. Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Т. Тихонова болгаш Мөрен школазындан А. Дамба, Б. Ижи. Бай-Даг сес чыл школазындан В. Араптан, В. И. Куван, Нарын ортумак школазындан Н. Лакаа, Д. Баазан, О. Прохорова олар түс-түс коллективтеринде өскелерге үлегерин көргүзүп турарлар. Оларның чазагай үлегерин быжыы-биле шинчээзип ап, бедик үре-түнелдиг ажылдан турар өскелдаа аныяк хөөчүн башкылар районда хөй.

Өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар-биле чергелештир районнуң школаларының материалдыг базазы чылдан чылче экижип турар. Анаа улус дузаны түс-түс ажыл-агыйлар көргүзүп келген. 1972 чылда «Мөрен» колхоз (даргазы Л. Лагбужап) 8 классты, спорт залдыг 160 кижи өөренир школаны, 50 уруглар турар ясли-садты теп одалга системазыдаар ыяштан белеткелиннче болгаш сөөртүшеэнинче түстүг колхозтарның удуртукчулары, көдээ Советтер ой-шаанда сагыш салбас чорук багай салдарлыг боол турары бо хүннерде-ле кестүп келген.

«Чаа-өрүк» колхоз (даргазы С. Сакты-Сюрюн) 70 уруглар чурттаар интернатты, Эрзин суурда 50 уруглар киреп ясли-садты ажыглалга киирген.

Районнуң школаларының ажылында чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир чедир кылдынмайн турар түүлдер хөй. Ылангыя чайгы теде одаар ыяштың белеткелиннче болгаш сөөртүшеэнинче түстүг колхозтарның удуртукчулары, көдээ Советтер ой-шаанда сагыш салбас чорук багай салдарлыг боол турары бо хүннерде-ле кестүп келген.

Өөредилгенин шынарынче сагыш салза чогуур. Башкылаашкынның деннелин бедиер, ажыдырал-биле харылзаалы быжыглары чугула айтырыгларның бирээзи. Школа, ада-ие, хөй-ниитиниң аразында харылзаа быжыг болган түүлүм школаларның өөредилге-кижизидилгелиг ажылы бедик деннелдиг болуру чугаажок.

А. АРАКЧАА.

ТӨЛЕПТИГ БАШКЫ

— ССР Эвилелиниң улуг юбилейин таварыштыр Коммунистиг партияның кежигүнүнге кандидат болуп киргенинерге алыг байыр чедирип тур бис, Доңгурак-Арапчыновна! — деп, партком кежигүнү Сундуй Михаил Бележевич башкының холундан дыңыыр туткаш, хүлүмзүрүп каан.

— Алдын юбилей-биле чергелештир аас-кежиин күүседивис — дээш база-ла партком кежигүнү Сергей Мөчекович Түмен-Хөө кандидаттаан кижиге байыр чедирген.

«Тыва кобальт» комбинатта парткомнуң эвилелиг хуралынга СЭКП кежигүнүнге кандидат болуп киргеи Доңгурак Арапчывовнага партия документизиин байырладыг байдалга тыпсын турда, партком кежигүннери ыңдыг чылыг сөстерин чугаалап турганнар. Доңгурак Арапчыновна Хову-Аксы 8 чыл школазында эки ажылдыларның бирээзинге саадып, коммунистиг кижизидилгениң хөрээне бүрүн бергинеен, төлептиг башкы.

«Акы-дуңма улустарның бузуубас эвилели» деп аттыг школачы фестивальга Доңгурак Арапчыновнаның удуртканы 6 «в» классының өөреникчилери Узбек ССР-ниң идикхептери-биле каастаалыг үнгеш, бо хүнгү Узбекстанның хөй адырлыг социалистиг ажыл-агыйын, культура чедиишкиннерин овваа солуп көргускеннер.

Хову-Аксының 8 чыл школазында 21 класс аразында өөредилге - кижизидилгелиг ажылдарның талазы-биле ий Кимованың удуртқан классы бирги черни быжыы-биле эелеп турар. Уруглар-биле школадан дашкаар ажылдарны бедик деннелге чоруткушаан. Доңгурак Арапчыновна сөөлгү үеден чылдарда ийи чылчыларның чокка ажылдан келген. Ол 5—8 классларда тыва дыл болгаш тоогу башкылап, уругларга быжыг билгилерни берип турар.

Тыва дыл кичээлдерингө ажыглаар көргүзүг материалдары эжош-даа болза ук башкы боду чугула түүлдерни бижип, белеткеп ап чаңчыскаан. Кичээлдерге уруглариың чогаадыр домактарының удуртказынче онаган кичээнгей салып турарын эскерип болур.

Өөреникчилерниң кышкы дыштанылгазының үезинде эш Кимова бодунуң классыбиле «Тыва кобальт» комбинатның цехтеринге бо-ла экскурсиялап чоруур. Маңаа көргеп-билген хайгаараларын өөреникчилер практикага ажыглап, чогаадыгдарны болгаш эдертиглерни бижип турарлар.

Ч. СОДУНАМ.
Таңды район.

ЧУРУКТАРДА: Бай-Хаак ортумак школазында лаборантылга болгумунуң кичээлин Г. Г. Бобрынскаяның чоруткан турары **(бирги чурумта).** Ол-ла школада авиамодель болгумунуң кичээли чоруп тур **(ийиги чурумта).**

А. ЧАРАШ-ООЛДУҢ фотолары.

ШЫДЫРАА КЛУВУ ЧАЛАП ТУР

Бо чылдың январь 13-те Кызылдың шыдыраа клубунуң бирги черн дээш маргылдаа этеэр. Моон эгезинде клубка яңы-бүрү ажылдарны чоруткан. Ону чоокта чаа болган клуб чөвүлелиниң хуралынга бадылаан планда киирген. Оон соруглазы — шыдырааны пропагандазаары, массалыг болдурары база аныяк салгалды кижизидери болур.

Клубтуң бирги черн дээш маргылдаага 1—3 разрядтыг күзелдиг шыдыраачы бүрүзү. Күш-культура коллективтериниң чемпионнары киреер.

Эң-не массалыг маргылдаа февраль 11-де этеэр. Ол болза бүдүрүлгелер, албан организацин болгаш өөредилге черлериниң аразынга команда талазы-биле маргылдаазы-дыр. Ол — республика наймылалының шыдыраага хамаанныгдыларының көрүүдеки болур. Коллектив бүрүзү маргылдаага 5 эр, 2 херээжен кижи составтыг комплектны киирер.

Клубка апрельде болгаш майда шыдыраачыларның мергежилин бедидеринде маргылдаалары эртер.

Шыдыраа клубунга эртеп маргылдаалар болгаш өске-даа хемчелер неделяның вторник, четверг хүннеринде 18 шакта, субботада — 15 шакта, воскресеньеде — 10 шакта этеэр.

Н. ШИШИГИН.

Тыва АССР-ниң шыдыраа федерациязының даргазы.

Самбога баштайгы шенелде

Самбо хүреш бистиң чуртувуста дыка пептероэн. Ону сайгарадыр талазы-биле спорт организациялары бүгү хемчелерин ап турар.

Сөөлгү чылдарда Тывада хостуг хүреш элээн сайзырап, анаа хандыкшылдыг аныяктар көвүдеп. Олар шериг албаны эртирип баргаш, самбоже шылчып, ону ончуг дүрген өөренип ап турган. Дыка хөй кижилер шериг кезектеринде, округтарының чемпионнары болгулааннар. Ынчангга Михаил Оюн, Юрий Монгуш, Анатолий Самдан, Мичиляр-оол Дайынчы болгаш өскелер-даа хамаарыр. Михаил Оюн, Юрий Монгуш 1971 чылда ССРЭ-ниң кыштаар шеригленнин бирги черн дээш самбо маргылдаазынга киришкеп, шаңналдыг черлерни ап, тыва могелерниң аразында бир-ле дугаарында самбо хүреш талазы-биле ССРЭ-ниң спорт мастерине ынчалдаг деп атты алганнар. Ю. Монгуш Новосибирскиге Бүгү-эвилелиниң самбо маргылдаазынга киришкеп, чедиишкинниг хүрешкеп спорт мастери болган. Ол Ыракы Чөөн түште шериг албаны эртирип турар. Шак ындыг талантылыг өске-даа самбистер Тывада бар.

Эрткен чылдың чазыныңда Тываның хөгжүм-шинн театрына самбо хүреш дугайында баштайгы таныжылганы чонга кылган. Оон соонда кайчаар хүрежер артазарын көргүскеп. Ону чыыртан улус дыка сонуургаан. Кызылдың шериг горизонунуң болгаш хоорайда самбо хүрештя биллир кижилериниң кижизиглеэн-биле хоорайның бирги черн дээш маргылдаазы эрткен чылын бир-ле дугаарында организастаан. Анаа 50 хире моге киришкеп. Бо баштайгы маргылдаазы көрүкчүлер улус сонуургал-биле көргеп болгаш моңу Тывага нептередир талазы-биле саналдарын кииргизеэн.

Оон түнелиниде хоорайның № 35 профтехучилищезинде, политехникумда, башкы училищезинде самбо хүрештең секцияларын организастаан. Секцияларны дужулгалыг тренерлер Е. Ефремов, М. Оюн, А. Самдан Д. Дадар-оол удуртуп турар.

Самбо хүрешти нептередир талазы-биле баштайгы базымнар кылдынган, анаа чогуур деткимче, дузаламчыны спорт ниитилелдери көргүзер ужуругут.

Ө. ОНДАР.

Чаа кино

«Мында дең хаяалары ыржым»

Ургларның болгаш аныяк өскенниң фильминиринің М. Горький аттыг төп студиязының үндүрген бо киноун Б. Васильевтиң ыңдыг аттыг тоожуузун ёзугаар тургускан. Фильм ийи кезектерлиг. Биргизи—«Ийнги эшелонда», ийиги-ан — «Тулчуушкунның түс чер ужур-утказы» деп түс-түзүнде аттарлыг.

Дайын дугайында хөй-хөй чогаалдар, кинолар бар. Ынчалзажок олар бот-боттарынга дөмейлешпес. Кижи бүрүзүнүң маадырлыг чоруу ол улуг теманы улам байыдын, оон өзөнде чыдып турар. Беш эрес кыстар болгаш кирбей салдыг старшинаның 16 гитлержи шилиндек шериглерге удур маадырлыг тулчуушкунун бо кинодан көөр силер.

Ширини, топтуг арыннары чайыпталган,
Шинель неткеп бистиң кыстар коргуш чокка,
Ырлашпышаам бижек, отче удур базып,
Ынанышты маадырлар бооп арткылааннар —деп, сураглыг шүлүкчү Михаил Светловтуң өлүм чок одуруглары ук кинода эпиграф болуп турар.

Дайынга удур эрестиг тулчуп турар кыстар: Рита Осинина, Женя Комелькова, Лиза Брычкина, Соня Гурвич, Галя Четвертак болгаш старшина Васков, сержант Кирьянова оларның амыдыралының соолгу минуталарынга чедир терээн чурту дээш демисежин иээри — совет кижилериниң маадырлыг чоруун бо кинода тодаргай көргүзүп турар. Ол кыстар муң-муң үезилери ышкаш алдарлыг херек дээш амы-тынын оскунарлар.

Бо кинода оңзагай түүл—дайынның кадыг-дошкун чылдарында херээжен кижилерниң амыдыралыны делгеми-биле көргүзүп турары. Дайынның бужар үржүктары көргүнчүт-даа болза, бистиң совет херээженнеривис эр кижилер-биле бир дөмей эрестиг чоруун көргүскеннер. Эрткен дайынга хөй-хөй херээженнер киришкеп. Түгле комсомолчуларны турачыларның саны бегин 300 муң ажыг турар. Оларның маадырлыг херектерин кезээ мөңгеде уттундурбас. Анаа хамаарыштыр кинонуң төнчүзүнде амгы салгалдың аныяктарын, адаларының болгаш аваларның херээ дээш оларның беленин көргүзүп турар.

«Мында дең хаяалары ыржым» деп кинону сураглыг режиссёр Станислав Ростоцкий тургускан. Ол талантылыг режиссерну «Майның сылдыстары», М. Ю. Лермонтовтуң трилогиязын ёзугаар —«Бэла», «Тамань», «Максим Максимыч» болгаш «Понедельникке чедир чурттай бээр бис» деп фильмнерден эки билир бис.

Бо чаа кинода аныяк актерлар болгаш театр база кинематография талазы-биле өөредилге черлериниң студентилери ойнап турарлар.

А. М. Горький аттыг киностудиянның үндүрген бо чаа кинозун көөрүнче далажыңар. Кызылдың «Найырал» кинотеатрынга үк кино январь 14-тен эгелеп үнер.

Л. КАБАКОВА.

Парикмахерлер конкурузу

Кызыл хоорайның парикмахерлериниң бирги конкурузу болган. Ону РСФСР-ниң Чончуң амыдырал хандырылга министерствозунуң художник-модельерлери болгаш хоорайның амыдырал хандырылга комбинадының ажылдакчылары организастаан.

Эр улустуң болгаш херээженнериниң бажын тааруп, прическазын кылырынга Галина Дресвянникова, херээженнериниң бажын тааруп, прическазын кылырынга Валентина Килина бирги черни алганнар. Оларга Кызыл хоорайның парикмахер-модельери деп атты тывыскан.

Н. ХҮРЕШ-ООЛ.

Хардыг кыш — хаактыг агаарлаашкынның эң-не таарымчалыг үези. Хаактыг агаарлаан соонда кижиниң мага-болу сергээр, кадыкшылы эжикпир.

Угаан-биле ажылдаар кижилериниң шимчээшкиниң эвээш болуур, ону медицинада гиподинамия, азы гипокинезия дээр. Олар ажыл хүнү доозулган соонда-даа кылып турган ажылының дугайында бодаарын үргүлчүлеп, оон-биле нигни нерви системазын бөксирадыр. Оон түнелиниде чамдык органнарның системаларының, ылаңгыя чүрек системазының функциязы үрелир. Ортумак назылыг, ылаңгыя алаш үлгады берген кижилер шимченирин эвээжедирге организмниң бүдүмелдер хуулдурары бөксирап, организмге артык чаалар тыптып, кижи семирип эгелеэр. Улуг болдуунда 35—40 харлыында семирип эгелеэр, чүге дээрге мичаа дыка хөй улус, ылаңгыя херээженнер чүгле спорттуу эвес харын эртенги гимнастиканы безин кааптар. Ынчангга организмге ыяшбүрү солчуушкуннар, хуулдуруушкуннарның күжү улам эвээжеэр, чамдык органнарның хан-биле хандырылгазы эвээжеэр, тыныш кыскалаар. Бир дугаарында-ла баш мээзи-биле чүрек бөксирап эгелеэр. Чүрек дужунга эчок түүлдер тыптып, баш аарыр, тыныштаар апаар. Бо үеде кижи шимчээшкинниң эвээжеткеш, эки үр дыштанылгын күзээр апаар.

Оон түнелиниде чамдыктар таакыга, арага ижеринге хандыкшыыр апаар. Ол чорук кижиниң улам бөксирадыр гипокинезия аарыгына шуутла чедирер.

Бо аарыгны болдурбас төлээде, эң-не чугула эмнер — арыг агаарга селгүүстээри, күш-ажыл кылыры, шимчээшкинниг болуру чугула.

Харлыг кыш хаактап, кадыкшылды быжыктырарыңе таарымчалыг үе. Хаактаашкын үезинде, спорттуң өске хевирлеринге дөмейлээрге, кижиниң шыгаанары хөй энергияны үндүрер. Хаактыг артык денгээли болгаш ажык чок дерби дыка дүргеи чидирер.

Кадык ортумак-даа, элээн улгады-даа берген назылыг кижилер хаактап болур.

Ортумак назылыг улустар хаактыг, ботинкалыг, костюмнуг болза селгүүстеп хаактап болур. Элээн улгады берген назылыг кижилер хаактаар мурнунда эмчиге барган, кадыкшын байдалын шинчидип алыры чугула. Кадыктың байдалы хаактаан соолгунде осклрин болур, ынчангга ону дедиеп көргүзериге ажыктыг.

Эмчиниң чөпшээрелиг алдаар ыяштың белеткелиннче болгаш сөөртүшеэнинче түстүг колхозтарның удуртукчулары, көдээ Советтер ой-шаанда сагыш салбас чорук багай салдарлыг боол турары бо хүннерде-ле кестүп келген.

Өөредилгенин шынарынче сагыш салза чогуур. Башкылаашкынның деннелин бедиер, ажыдырал-биле харылзаалы быжыглары чугула айтырыгларның бирээзи. Школа, ада-ие, хөй-ниитиниң аразында харылзаа быжыг болган түүлүм школаларның өөредилге-кижизидилгелиг ажылы бедик деннелдиг болуру чугаажок.

А. АРАКЧАА.

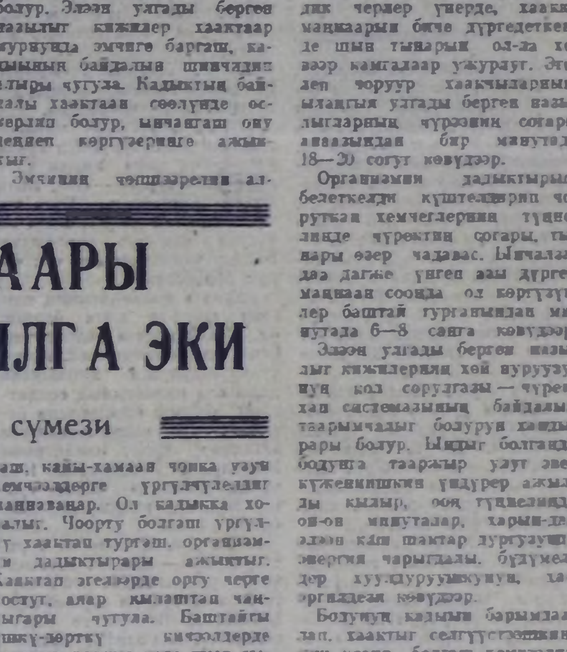

ХААКТААРЫ КАДЫКШЫЛГА ЭКИ

Эмчиниң сүмези

Харлыг кыш хаактап, кадыкшылды быжыктырарыңе таарымчалыг үе. Хаактаашкын үезинде, спорттуң өске хевирлеринге дөмейлээрге, кижиниң шыгаанары хөй энергияны үндүрер. Хаактыг артык денгээли болгаш ажык чок дерби дыка дүргеи чидирер.

Кадык ортумак-даа, элээн улгады-даа берген назылыг кижилер хаактап болур.

Ортумак назылыг улустар хаактыг, ботинкалыг, костюмнуг болза селгүүстеп хаактап болур. Элээн улгады берген назылыг кижилер хаактаар мурнунда эмчиге барган, кадыкшын байдалын шинчидип алыры чугула. Кадыктың байдалы хаактаан соолгунде осклрин болур, ынчангга ону дедиеп көргүзериге ажыктыг.

Эмчиниң чөпшээрелиг алдаар ыяштың белеткелиннче болгаш сөөртүшеэнинче түстүг колхозтарның удуртукчулары, көдээ Советтер ой-шаанда сагыш салбас чорук багай салдарлыг боол турары бо хүннерде-ле кестүп келген.

Өөредилгенин шынарынче сагыш салза чогуур. Башкылаашкынның деннелин бедиер, ажыдырал-биле харылзаалы быжыглары чугула айтырыгларның бирээзи. Школа, ада-ие, хөй-ниитиниң аразында харылзаа быжыг болган түүлүм школаларның өөредилге-кижизидилгелиг ажылы бедик деннелдиг болуру чугаажок.

А. АРАКЧАА.

Даражында кичээлдерге бедик черлер үнерде, хаакка маңнаарын биче дүргедеткенде шын тынарын ол-ла хеваар хамгалаар ужуруут. Этеп чоруур хаакчыларның, ылаңгыя улгады берген назылыгларның чүрээнин согары аңаазындан бир минутада 18—20 согут көвүдээр.

Организмни дадыктырып, белеткелди күштелдирип чорутқан хемчегерлиң түнелиниде чүректиң согары, тынары өзер чадавас. Ынчалзадаа дагые үнген аазы дүргеи маңнаан соонда ол көргүзүлер баштай гурганындан минутада 6—8 санга көвүдээр.

Элээн улгады берген назылыг кижилериң хөй нуруузунуң кол сорулгазы — чүрекхан системазының байдалын таарымчалыг болурун хандырары болур. Ыңдыг болганда бодунга таарымыр улуг эвес күжениишкин үндүрер ажылды кылыр, оон түнелиниде он-он минуталар, харын-даа элээн кин шактар дургузунда энергия чарыгдалы, бүдүмелдер хуулдуруушкунун, хаа ергиидеэн көвүдээр.

Болуунуң кадыын барымаалап, хаактыг селгүүстээшкинни үезин болгаш хемчээлин остуруп болур.

Хаак терапиязының үндезини — чоорту, дес-дараазалшкак, системалыг белеткел болуруң утпанар.

Ю. АНТОНОВ,
эмчи.

Ойнап алышкыннар улам хөй болур

1973 чылдың лотереязының бирги үндүрүү

Россия Федерациязының хоорайларында ажылчын суурларында болгаш көдээ чурттакчылыг черлериниң РСФСР-ниң 1973 чылда акшабараанныг лотереязының бирги үндүрүлгезиниң билеттерин садып эгелээн. Оон ойнаашкынның тиражы январь 26-27-де Челябинскиге болур.

СЭТА-ның корреспондентизи Россия Федерациязының Сан министерствозунга баарга, бо чылын ойнап алышкынныңның санын көвүдеткен деп дыңнаткан. 1972 чылдың лотереязына деңнээрге, пиланнно, «ВЭФ-2» болгаш «Сокол» деп радиоприемниктер, эр кижилериниң «Полет» болгаш херээженнериниң «Заря» дээр алдын хаптыг шээктары хөй ойнап алдынар.

Лотереяның бирги үндүрүлгезиниң бол-ла ойнаашкынның түүлдери «Москвич-412» деп 60 болгаш «Запорожец» ЗАЗ-966 деп автомобильдер болур. Оон өске ойнап алышкынныңнар аразында — аңгы-аңгы маркалыг 300 мотоцикл, оларның иштинде кожуткут «ИЖ-Юпитер-3» мотоцикл, 300 телевизор, 2.400 сооңдуктуу, а ол ышкаш хөй санныг магнитофоннар, кинокамералар, фотоаппараттар, пылесостар база бар. Ойнап алыр түүлдер аразында «Чайка» дээр хеп чуур машиналар, утулдалыг хевистер, кофеварки-скороварки, сковорода-сакыннар бир-ле дугаарында киргеп.

1973 чылдың лотереязының тиражы-биле ойнап алышкынның сес тиражтары болур.

Бистиң артистер—Улуг-Хемде

Республиканың хөгжүмшил театрының «Куда черле дүжер» деп шоузун барыңы талакы районнарга чедиишкинниг ойнаалын солуннарга бижип турган. Дагестан чоогаалчы М. Яхьяевтиң чогаатканы, даг кижилериниң амгы хүннерде амыдыралын көргүскен, каттырынчыг шоузун Улуг-Хем районнуң ажылчыларынга театрның артистери бо хүннерде көргүзүп чоруп турар. Олар баштай-ла Ийи-Тал суурга ойнаавнар болгаш көрукчүлер оларны чылыы-биле хүлээп алган.

«Куда черле дүжер» деп шоуда РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи К. Мувзук, Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери Н. Монгалбик, А. Таваккай, С. Баир болгаш театрның өске-даа артистери ойнап чоруурлар. Ук шоуну районнуң бүгү чурттакчылыг суурларынга көргүзер.

(Бистиң корр).

Сценада—агитквартира

Ол хүн Культура бажыңының сценазын Сут-Хөлүң суурунуң № 6 агитквартирязының бот-тывынгыр артистери эзлепкен. Кожеге-даа ажыттынган. Таалаачыг хөөг үнүүр ыраажылар, чечен мерген номчукчулар, эрес-кашпагай танцычылар бот-тывынгыр талантызын көрүкчүлерге бараалгаткан. Эмчилер Сагаан-оол Чечек, Ооржак Анай болгаш Александра Шаалы оларның ырлаларын, Сук-Аксы школазының башкызы Галина Онзарның баяга ойнаарын, концертти эки башкарганын чыылган чон мактаан.

Культура бажыңының ажылдакчылары чыылганнарга хөглүг ойнарны, танцыларны организастаан.

Хостуг уе-шактың чөп организастаарынче «Сут-Хөл» совхозтуң партия комитеди, суурда херээженнер чөвүлели чогуур кичээнгейни салып турар.

О. БОРАШ.
Чөөн-Хемчик район.

Ойнап алыышкыннар улам хөй болур

1973 чылдың лотереязының бирги үндүрүү

Россия Федерациязының хоорайларында ажылчын суурларында болгаш көдээ чурттакчылыг черлериниң РСФСР-ниң 1973 чылда акшабараанныг лотереязының бирги үндүрүлгезиниң билеттерин садып эгелээн. Оон ойнаашкынның тиражы январь 26-27-де Челябинскиге болур.

СЭТА-ның корреспондентизи Россия Федерациязының Сан министерствозунга баарга, бо чылын ойнап алышкынныңның санын көвүдеткен деп дыңнаткан. 1972 чылдың лотереязына деңнээрге, пиланнно, «ВЭФ-2» болгаш «Сокол» деп радиоприемниктер, эр кижилериниң «Полет» болгаш херээженнериниң «Заря» дээр алдын хаптыг шээктары хөй ойнап алдынар.

Лотереяның бирги үндүрүлгезиниң бол-ла ойнаашкынның түүлдери «Москвич-412» деп 60 болгаш «Запорожец» ЗАЗ-966 деп автомобильдер болур. Оон өске ойнап алышкынныңнар аразында — аңгы-аңгы маркалыг 300 мотоцикл, оларның иштинде кожуткут «ИЖ-Юпитер-3» мотоцикл, 300 телевизор, 2.400 сооңдуктуу, а ол ышкаш хөй санныг магнитофоннар, кинокамералар, фотоаппараттар, пылесостар база бар. Ойнап алыр түүлдер аразында «Чайка» дээр хеп чуур машиналар, утулдалыг хевистер, кофеварки-скороварки, сковорода-сакыннар бир-ле дугаарында киргеп.

1973 чылдың лотереязының тиражы-биле ойнап алышкынның сес тиражтары болур.

Бистиң артистер—Улуг-Хемде

Республиканың хөгжүмшил театрының «Куда черле дүжер» деп шоузун барыңы талакы районнарга чедиишкинниг ойнаалын солуннарга бижип турган. Дагестан чоогаалчы М. Яхьяевтиң чогаатканы, даг кижилериниң амгы хүннерде амыдыралын көргүскен, каттырынчыг шоузун Улуг-Хем районнуң ажылчыларынга театрның артистери бо хүннерде көргүзүп чоруп турар. Олар баштай-ла Ийи-Тал суурга ойнаавнар болгаш көрукчүлер оларны чылыы-биле хүлээп алган.

«Куда черле дүжер» деп шоуда РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи К. Мувзук, Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери Н. Монгалбик, А. Таваккай, С. Баир болгаш театрның өске-даа артистери ойнап чоруурлар. Ук шоуну районнуң бүгү чурттакчылыг суурларынга көргүзер.

(Бистиң корр).

Сценада—агитквартира

Ол хүн Культура бажыңының сценазын Сут-Хөлүң суурунуң № 6 агитквартирязының бот-тывынгыр артистери эзлепкен. Кожеге-даа ажыттынган. Таалаачыг хөөг үнүүр ыраажылар, чечен мерген номчукчулар, эрес-кашпагай танцычылар бот-тывынгыр талантызын көрүкчүлерге бараалгаткан. Эмчилер Сагаан-оол Чечек, Ооржак Анай болгаш Александра Шаалы оларның ырлаларын, Сук-Аксы школазының башкызы Галина Онзарның баяга ойнаарын, концертти эки башкарганын чыылган чон мактаан.

Культура бажыңының ажылдакчылары чыылганнарга хөглүг ойнарны, танцыларны организастаан.

Хостуг уе-шактың чөп организастаарынче «Сут-Хөл» совхозтуң партия комитеди, суурда херээженнер чөвүлели чогуур кичээнгейни салып турар.

О. БОРАШ.
Чөөн-Хемчик район.

Агаар

Бүгүн республикага болгаш Кызылга шөнүр булуттаар, чагбас. Яңаы-бүрү уламышкынның хат кошкак болур.

Агаарның температурязи даглыг черлерге 15-20, өскелерниге 20-25, Кызылга 18-20 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

телевидение

ЯНВАРЬ 11-ДЕ

МОСКВАДАН

14.30— Даячыдыгалар программазы. 14.35— Өөнүт телекөргүзүт. Уругларга. «Ладдан кел, тоол!». «Шустрик. Мимлик болгаш ёзулуг Соок-Ирей». Ойнаарактарның телеминаи. 15.15— Милливонарның леникчи университеди. «Эртем-техниктиг дешилгелиг кол угланышкынынар» 15.45 —«Музыкалыг календарь». 16.15— Кыска метражтыг уран-чечен телефильмнериниң программазы. 16.50—«Арагалаашкынны судуун тур бис». Суд залындан репортаж. 18.00 «Ye». Информастыг программа. 18.30— Өөнүт телекөргүзүг. «Гамлет». Д. Шостаковичиниң музыказынга фильм-балет. 19.15— М. Анчаров — «Хүн бүрү-ле». Телепьесаның баштайгы көргүзүг. 2-ги көскө. 8-ки эге. 20.25— Өөнүт телекөргүзүт. «Сенаның уран чүүлү». Документалдыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

21.00— Телемедээлер. 21.10— Документалдыг фильм. 21.20 — Телемедээлер. 21.35— Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.40—«Аныяк үнмер». Концерт. 23.00—«Ye». Информастыг программа. 23.30—00.40— «Котовский». Уран-чечен фильм.

Кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мээң адым — Клоун» (2-ги, 3-кү кезектери) 10.15, 13.30, 16.45, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хүн бүрү-ле ужуралдар» 15.00—«Ынакшылга чогумча» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дээрбе доктаай бергедее» 15.00, 16.45, 18.25. «Даурия» (1-ги, 2-ги кезектери) 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аърга-арыг бажладазы» 9.00, 10.50, 12.40, 14.40, «Кыстарның бирээзи» 16.30, 18.20. «Даурия» (1-ги, 2-ги кезектери) 20.00 шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Дуу төлә, дыңналар» 18.30, 20.30 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Үжелээн арыгдан, үнүп келгеннер» 14.00, «Хүндүлеңү сеанска ийи билет» 18.00, 20.00 шактарда.

Чолаачы болуксаарларга

Кызылдың автошколазы чолаачының ийиги класынга өөренир күзелдиг кижилерни хүлээп алырын чарлап тур. Өөредилгени тыва дылга башкылаар. Кичээлдер 1973 чылдың февраль 1-де эгелээр. Автошколаның адреси: Кызыл хоорай, Шевченко кудумчузу, Бажың дугаары 113 а. Телефону 34-94.

Чагыгларны хүлээп ап тур

Кызыл хоорайда республиканың автосептелге заводу үлеттүр будурулгелеринден, албан организация черлеринден болгаш колхоздар, совхоздардан шөй кылыглар кылдырарынга чагыгларны хүлээп ап турарын дыңнадып тур.

Шөй кылыглар кылдырарын чагыыр дээш организациялар чагыгларын дараазында адресче чоруудар:

Кызыл хоорай, Заводская кудумчузу, бажың № 30, Чагыглар столунуң телефонунуң дугаары 42-46.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда килизизиниң 23-54, харыысалгалыг секретазының 23-35, партийни амыдырал килизизиниң 37-13, культура килизизиниң 23-54, кижа ахлыгый килизизиниң 21-47, үзетүүр килизизиниң 22-64, чагаа килизизиниң 11-27, информацияа база совет туругузу килизизиниң 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн бирганза 32-75. Телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15368. Чагыг № 48.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу 1). ТС—00012.

расписана.

Бүгү. чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1965 чылда үдээлептеңгеннең

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл. ЯНВАРЬ 12 ПЯТНИЦА № 10 (9066). Өртээ 2 көп.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВ МИНСКИДЕ БАРГАН

Совет Эвилелиниг албанның эвес тур аян-чорук кылып келир, Франция Республиканың Президентизи Ж. Помпидуйвле ужуражып, чугаалажыр дээш СЭКП Төп Комитединиң Чигизие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежнев январьның 11-де Москвадан Минскиже чорупкан.

Эш Л. И. Брежнев-биле кады Минскиже ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко болгаш Совет Эвилелиниң Францияда элчизин П. А. Абрасимов чорупкан.

Внуково аэродромунга эш Л. И. Брежневти - эмгер В. В. Гришин, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, П. Е. Шелест, Б. Н. Пономарёв, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның Киидис эргелекчиви К. У. Черненко, ССРЭ-ниң министрлериниң бирги оралакчылары В. В. Кузнецов болгаш армия генералы С. Л. Соколов, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң харылсалгалыг ажылдакчылары үдээн.

Эш Л. И. Брежнев январьның 11-де Минскиде чеде берген.

Ону СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның КП ТК-зының бирги секретары П. М. Машеров, Белорусс ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ф. А. Сурганов, Белорусс ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселёв, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бюро кежигүнери, Белорусс ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, республиканың министрлери, Белоруссияның КП ТК-зының, министерстволарының болгаш ведомстволарының харылсалгалыг ажылдакчылары, хоорайның, партия, совет организациязының улуттукчулары, ажылчы чонуң төлөөлекчилери аэродромга чылыы-биле уткаан. (СЭТА).

ШЫНАРЛЫГ СЕПТЭЭР

Тоску беш чылдың ийиги чылын республиканың көдээ ажыл-агыйының ишчилери багай эвес түлеедерниг дооскан. ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга алдар болдурган социалистиг чарышты калбартпышаан, олар эрткен чылын көдээ ажылагый продукциязын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдепринге көскү чедишкиннерлиг болган. Колхозтарның болгаш совхозтарның шөлдеринге чаагай дүжүттү өстүрген, күрүнеге тараа садарының планын ийи катап ажырган.

Ол бүдүрүлгеи чедишкиннерге көдээниң механизаторлары боттарының күш-ажылының улуг үлүг-хуузун киирткен. Оларда ам кышкы үеде-даа сагыш салыр түүлдер хөй. Машина-трактор паркыгын белеткээр талазы-биле күженнишкинниг ажылды септелге мастерскаяларында чорудуп турарлар. Тоску беш чылдың шинтпирлиг чылы—1973 чылда көдээ ажыл-агый ажылдарының бүтү комплексизии чедишкинниг чорударының кол негелделериниң бирээзи болур машина-техниканы чогуур үезинде бедик шынарыг ылдыр септеп алыр талазы-биле Бии-Хемниң механизаторларының эгелекчи чоруун деткивишаан, дыка хөй колхозтар, совхозтар, «Сельхозтехниканың» салбырлары ол сорулганы чедишкиниг шинтпирлеп турарлар.

Чөөн-Хемчик районда «Искра», Таңды районда «Коммунизмниң хереги» колхозтарда, «Тилелге», «Кок-Тей», «Алдан-Маадыр» совхозтарда, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында, «Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырында, Чадаана маттыжышкынында машиналар септелгени шалыпкын чорудул турар. «Искра» колхозтуң механизаторлары дөртку кварталдың планын күүседеткеиин декабрь 10-да-ла рапорттааннар. Олар бүтү техниканы хову ажылдарынга белеткээрин март 20-ге чедир бүрүн доозарын шинтпирлээнинер. Таңдыда «Коммунизмниң хереги» колхозтуң болгаш «Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырының механизаторлары бо чылдың январь 1-ге чедир пландан ажыр 4-4 тракторну септеп алганнар.

Бо черлериниң мурнакчы болуп турарының чажыды чүдел? Септекчилер ортузунда чарышты ёзулуг массалыг кылдыр организастаанында, кижи бүрүзүнүң кылыр чүүлүн баш удур тодаратканында, чарыштың түңнелиин хүн бүрүде үндүрүп, мурнакчыларның арга-дуржулгазын нептередил, моральдыг, материалдыг идиг бээрин калбаа-биле ажыглап турарында-дыр. Мында партия организациялары септелгенің чорун турарын доктаамал контрольда алган. Ооң түңнелиинде план-график үзүлбейн, ажылдың шынары ийи болуп турар.

Таңдыда «Коммунизмниң хереги» колхозта Путинцев биле Сандан, «Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырында Алдрюшенко, Кызыл-Мажалык салбырында Көкүй-оол биле Ооржак, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында Беликов биле Хүрен-оол, Каа-Хем районуның «Коммунизмче орук» колхозта Жүйков биле Гаврилов, «УТКА 25 чылы» совхозта Буян биле Тай-оол дээш ышкап, чарыштың мурнакчылары ылдыг септекчи ажылчыннарның база механизаторларның техниканы белеткээрингe карак кызыл күш-ажылын дедегледевейн барып болбас.

Мурнакчы коллективтерниң чедип алган чедишкиннерининң ачызында техника септээриниң дөртку кварталының планы республикага ниитизип-биле күүсеттиниген: тракторлар септээри — 106,5, андазыннарны — 129,5, сеялкаларны — 142,4 хуу ашкан. Эрткен чылдың дөртку кварталының планыдан артыкка 39 тракторну, 104 андазыны, 153 сеялканы септээн.

Ынчалза-даа техника септелгенiниң кварталда бердинген планын чамдык ажыл-агыйлар күүсептээн болгаш мурнакчы коллективтериниң хелегеезинде эскерт чок артканын айтыр херек. Чижээ, «Бүрен» болгаш «Россия» совхозтар планга 5-5 тракторну чедир септевээн. «Большевик» биле «Тилелге» совхозтар 3-3 тракторну, «Күш-ажылдың хостуу» совхоз — 2 тракторну, «Кара-Хаак»—1 тракторну чедир септевээн. Каа-Хем районуң база Кызыл хоорай Совединиң чамдык ажыл-агыйлары ацдазыннар септелгезиниң планын күүсептээн. Эки септелге баазалыг хиреезинде-ле «Сельхозтехниканың» Кызылда районпар аразының каттыжышкынны бодунуң болдунар аргазындан эвээштеп кылып, 67-ни септээр тургаш, 53 трактор септээнин четпес.

Амгы үеде ылангыя тракторлар септелгезиниң темпизи дыка кудулаан. Январьның баштайгы неделязында септелгеден чүгле 27 трактор үнген. Маңаа артык кезектерини чедишпес чоруу багай салдарны чедирген. Ынчангаш, чедишпейн турар артык кезектерни, ылангыя бистиң маңаа кылып ап шыдаваазывыс ындыг кезектерни эккедирериниң хемчеглерин «Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынының садыг эргелели алыры эргежок чугула.

Часты бүрүн белеп уткуур төлөөде, ам-даа 1030 тракторну, 614 андазынны, 597 сеялканы, 145 культиваторну болгаш көдээ ажыл-агыйның оске-даа хөй-хөй машина-чепектерин септээри биске эргежок чугула. Техниканы часка бүрүн белеткээрин доозарынга ам-даа 500 мун хире кижи-хүн негеттинип турар. Моон алырга, септелге ажылдарының хемчээли улуг. Ынчангаш бүгү күштү септелгени бедик шынарлыг, дүрген доозарынче мобилизастаар херек.

Ооң аңгыда, техника септелгезиниң шынарында бар четпестерни база-ла айтыр херек. «Сельхозтехниканың» Улуг-Хемде, Кызыл-Мажалыкта салбырлары септелгени багай шынарлыг чорудуп турарын чорутkан хынналда көргүскен. Септелгени үчүле «кончуг эки» шынарлыг кылдыр кылыр дээш демдеглевээри септекчи бүрүзүнүң хүлээлгеэн болур ужурлуг.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң чүүлдүг деп көргени база ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының бадылааны, тоску беш чылдың үшкү, шинтпирлиг чылында улус ажылагый планын амыдыралга боттавдырар төлөөде, бүгү адырларның, күш-ажылчы коллективтериниң база кижи бүрүзүнүң мурнунда чаа, харылсалгалыг сорулгалар салдынган. Беш чыл планын чедишкиниг күүседири бо шинтпирлиг чылда ажыл-иштен кончуг хамаарыжыр. Ынчангаш көдээ механизаторларның хүлээлгеэн болза, тоску беш чылдың үшкү чылында техника тура дүшпейн ажылдаар кылдыр, септелгеин ПЭК ынчаар кылыры болур. Бо чугула херекке социалистиг чарышты калбыртыры, моральдыг база материалдыг идиг бээрининг хемчеглерин калбаа-биле ажыглаары, мурнакчыларның арга-дуржулгазын нептередирип — ажыл-агыйларның улуттукчуларының, түскай эртемниглерининг, партия, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының чугула сорулгазы болур.

А. Н. КОСЫГИН ТЮМЕНЬДЕ

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин январь 10-да Тюменьге чедип келген.

СЭКП-ниң Тюмень обкомунуң бирги секретары Б. Е. Щербина, Тюмень облкүүскомнуң даргазы Л. Н. Кузнецов, областтың болгаш хоорайның оске-даа албан кижилери А. Н. Косыгинни аэропорттан барып уткуп алганнар.

Ол ышкаш оон мурнуу чарында чедип келген турган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Э. Дымшиц, ССРЭ-ниң министрлери П. С. Непорожный, С. А. Оруджев, В. Д. Шашин олар А. Н. Косыгинни база уткааннар.

(СЭТА).

ЧАРЫШ УЛАМ КАЛБАРЗЫН!

МЕТАЛЛУРГТАРНЫҢ БЫЖЫГ СӨЗУ

ПЛАНДАН АЖЫР 40 МУҢ РУБЛЬДИҢ ПРОДУКЦИЯЗЫН САЙГАРЫП, ӨСКЕ-ДАА БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛЕРНИ ЧЕДИП АЛЫР

«Тыва кобальт» комбинаттың металлургтары беш чылдың шинтпирлиг чылында күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алыр, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни алган, бо хүннерде комбинаттың цехтеринде ажыл-иш хайнышкынның. 1973 чылда социалистиг чарышты эвээш чарыгдалдарыг, хөй, эки шынарыг продукцияны бээр деп лозуң-биле эрттирер дээрзин бо чылдың улуг ажыл-агый планнарын хүүсаа бетинде күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалында онаалап айытkан. Ынчангаш Хову-Аксының металлургтарының социалистиг хүлээлгезинде аңаа хамаарыштыр тодаргай хемчеглер айыттынган.

Комбинаттың коллективи эрткен чылын бүдүрүлге программазын чедишкиннииг күүсеткен: продукция сайгарарының планы 103,4 хуу, кобальт концентрадын бүдүрери — 104,7 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — 108 хуу күүсеттингеи.

Бо чылгы сорулгалар улуг. **Продукция сайгарарының планын декабрь 28-те күүсеткеш, плandан ажыр 40 муң рубльдиг продукциязын сайгарарын, кобальт концентрадын бүдүрериниң планын декабрь 30-да күүседирин металлургтар шинтпирлээн.**

Ол хүлээлгени чедишкинкиниг күүседир төлөөде, комбинаттың бүтү цехтериниң, салбырларының ажылын улам экижидери чугула. Концентрат бүдүрериниг эргежок чугула чиг-эт — руданы четчири-биле казып тып, дериг-хереккелдерниң ажыглалын экижитпишаан, материалдар камналгазын күштедирер сорулгалар хүлээлгелерде кирген. Чижээ, эртем-техниктиг депшилгеге үндезилеп муш-амылдың бүдүрүмчүлүүн планнаанындан 2,5 хуу бедидер, продукцияның бот-үнезин чиигеткеш 40 муң рубльден эвээш эвес камналганы алыр, чаа техниканы шиңгээдип, КЭО планнарын боттандыргаш 320 муң рубльди камнаар сорулга салдынган.

Бүдүрүлге, социал-культура тудугларының ажыглалга киирер хуусаазын кызырар, фонд эгидилгезин экижидер болгаш бүдүрүлге курлавырларын долу ажыглаар дээш социалистиг чарышты калбартырын комбинаттың коллективи шинтпирлээн.

Таңды районда көдээ ажыл-агыйларының техника септелгезинге, дүжүт, ногаа ажаалдазынга идепкейлиг дузалажырын хүлээлгеге киирген.

НАЙЫСЫЛАЛДЫҢ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНДЕ

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар болдурган чарышка Кызылдың бүдүрүлгелери идепкейлиг киришкеш, бичe эвес күш-ажылчы чедишкиннерлиг болган.

Хоорайның үлетшур бүдүрүлгелери продукция сайгарарының чыл планын 104 хуу күүсеткен, олар онаалдазындан ажыр 2.445 муң рубльдин продукциязын сайгарган. Чээрби дөрт бүдүрүлгенiң чүгле ийизин бердинген дээлзины күүседип шылаваан.

Найысылалдың үлетшур бүдүрүлгелери ниити продукция бүдүрүминиң 1972 чылда планыңдан ажыр 2.700 муң рубльдиң продукциязын онаалдадан ажыр үндүрген. Кызылдың сайгарылга базазы, түүй-бү завозу, Тыва АССР-ниң Чонуң амыдырал хандырылга министерстводунуң септелге-тудуг эргелелиниң коллективтери эки көргүзүглерлиг болган.

Кызылдың үлетшур бүдүрүлгелери 5 миллион киловатт-шак электроэнергиязын, 241 тонна хлеб-булка болган кондитер кылыгларын, 521 тонна далганы, 3 муң ажеш кидис идикти, 12 муң ажеш хөм идикти болгаш оске-даа продукцияны плandан ажыр бүдүрген. Бо бүтүнү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенiнiң күүседи-биле чедип алган. 1971 чылга деңнээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эрткен чылын 6,5 хуу өскен.

Бо хүннерде хоорайның бүдүрүлгелериниң коллективтери үлетшур, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партия болгаш чазакгын доктаалын таныжып, тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап турарлар.

Л. МИХАЙЛОВА.

Барыын-Хемчик районуның «Большевик» колхозунуң хоочун хойжузу Х. А. Базырның коданында төрүүр 240 хой бар. Эрткен юбилейлиг чылда төрүүр чүс хойга онаалтыр ол 105 хураганны мендi дорукторгаш, бир койдан-на 2,5 кг дүктү кыргын алган. Бо чылын Хомушку Аңайович малчыннарының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришпишаан, төрүүр чүс хойга онаалтыр 107 хураганны мендi дорукторун өстүрерин, бир башка онаалтыр 2,6 кг дүктү кыргын алырын хүлээнген. Бо хүннерде хойжуның водапында мал сөөлдээшкинин түзүктээн. Амга чедир ында 150 хой төрээн болгаш чаш хураганнар онча-мендi.

ЧУРУКТА: Хомушку Безыр.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

АЛТАЙ ТАРААНЫҢ АЖААП АЛЫКЧЫЛАРЫ

Алтайга өстүрген дүжүттү ажаап алырынга муң-муң комбайнерлер, трактористер, тараа көзер машиналарның башкарыкчылары, чолаачылар киришкен. Эрткен күзүн ажаап алышкын ажылдары белен эвес болган. Узук-соксаал чок частаашкын-даа, эрте дүшкен донат-соок-даа тараажыларның шалыпчы күш-ажылынга шаптыктап шыдаваан. Ооң түңнелиинде чурт хөй хемчээлдиг алтай тараазыны алган.

Январь 10-да шалыпчы күш-ажылдың эң-не мурнакчы болгаш тергиннери ССРЭ-ниң Улуг ажыл-агыйынын чедишкиннериниң делгелгезинге барып чыылганнар. Аңаа баар хүндүлүг эргени чаалап алыры ындыг-ла белен эвес турган. Чижээ, алды-ла хүн дургузунда 200 гектарның тараазын кестирер, кестинген тараазыны бастырарынга бедик бүдүрүкчүлүг чоруккыр көргүзер, кывар-чаар материалдарны камнаар чарыгдаар турган. Ол бүгүнү тараажылар күүседип шылааннар-даа. Бир эвес 1971 чылда Алтайга 256 комбайнерлер он болгаш ооң-даа хөй муң центнер тараазыны бастырган турган болза, 1972 чылда оларның саны бир муң четкен. Олар кымнарыл—чурттун хөй миллион механизаторларының эң шылгарангайларыдыр.

...«Путиловский» совхозтуң комбайнери, коммунист Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Илья Александрович Максименко база олярга хамаарыжыр. Бодун көөрге, улуг-чаагай эвес-даа болза, оон-биле деннежир күш-шыдалдыг кижи бүгү чуртта чок болган: ол эрткен сезонда 25 муң центнер ажыт тараазыны бастырган!

А Алтайда Наталья Михайловна Шишаеваны билбес кижи кайда боор! Ол—үжен чыл стажтыг комбайнер болгай. Эрле кижи бүрүзү он муң центнер тараазыны бастырып шыдаваc болгай, а ол ону безин ажыргаш, чуртка 11.000 центнер тараазыны берген-дир. Төрээн чурт ооң кыымаккай күш-ажылын бедин-биле үнелээш, аңаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан.

Алтайның тараажыларын үзүүчүлер болгаш УАЧДның азачылары-даа чылыы-биле үткүп үдээн алганнар. Олар Москвага турган үезинде көдээ ажыл-агыйның чаачаа машиналары-биле, эртемнин болгаш техниканың чедишкиннери-биле таныжып, тараа дээш демисселден алган байлак дуржулгазы-биле солушканнар. Ол бүгү оларның беш чылдың үшкү, шинтпирлиг чылының планын чедишкиннииг күүседиринге дузалаары чугаа чок.

(СЭТА-ның корр).

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮН БЕДИТПИШААН

Үлетшур, тудуг, транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СӘКП Тыв Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң докгаалыбиле Хандагайтының орук-бүдүрүлге участогунуң, тудуг-септелге участогунуң, амыдырал хандырылга комбинадының, харыллаа бедидиринiң коллективтери таныжкаш, 1973 чылда социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

Тудуг-септелге участогунуң ажыл-ишчилери бо чылын чурттагы бажыңнарының тудуумун планын ноябрьның 30-де күүседирин, школаларның болгаш уруглар албан черлериниң септелгелерин августуң 25-ке чедир доозарын, тудуг ажылдарының бот-үнезин 2,3 хуу чиигедирин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2 хуу өстүрерин хүлээнген.

Чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны шиңгээдип турган, ийи муң рубльди, бүдүрүлге курлавырларын чөп ажыглап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткеш, плandан ажыр үш муң рубльди киирип алырын шинтпирлээш, ону амыдыралга боттандырарын аазаан.

Шак ындыг бедиткен хүлээлгелерни оске-даа коллективтер алгылаан.

К. МААДЫ.

«МАГНИТОСТРОЙНУҢ» МАГАЛЫГ МАЛЫ

Оренбургта «Магнитострой» аттыг совхозтуң ийиги салбырының малчыннары чаа чылда эът бүдүрер болгаш күүнеге садар талазыбиле социалистиг хүлээлгезин херек кырында күүседип эгелээн. Оларның Сорочинскиин эът комбинадынга дужаар дээш эккелген 143-ле шарыжыктарын чон пат магадаан. Оларның деңзизи ниитизи-биле кайгамчык — 67 хире төнна болган. Эң ылангыя 112 шарыжыктар онза улуг деңзилиг болган. Оларның назыны ийи чылдан ашпас-даа болза, бирээзиниң-не ортумак деңзизин 472 килограмм ажыг болган.

Шарыжыктарны малчыннар С. Бяжин биле М. Дынев олар азырап, семиртеннер. Олар шаанда механизаторлар бооп ажылдап турган. Амгы үеде олар мыйыстыг бода малды азырап, өстүрер талазы-биле кайгамчыктыг мастерлер апарган.

Ол совхозка мурнунда малды сезоннар аайы-биле семиртир азыраар турган болза, амгы үеде чылдың бүгү дургузунда азырап турар апарган. Дужаар оон малды тургузар азыраар. Чайын оларны тускай кажаа ишкинге тарымал болгаш чайгаар-даа үнген сигеннерниң хээндектеп каан ногаан массазы-биле чемгерер. Кыш кээрге — мал чеминге сигеп, силос, тараа савады, концентраттарны холуй бээр. Бөдүүн чемнерни малга бээр мурнунда ыяап-ла бүска шыгыдып, амданныг түүлдер-биле холуур. Концентраттарның чамдык кезинин чүгле дрожжалаап берип турар.

Амгы үеде ол совхоз база бир кодан шарыжыктарны дужаарынга белеткеп турар.

(СЭТА-ның корр).

ОРЕНБУРГ.

ЭГЕЛЕКЧИЛЕРДЕН НЕГЕЛДЕ УЛУГ

Ставропольеде Киров районнуң хоочун «Коммунистиг хереп» колхозунуң малчыннары боттарының фермаларын үзүктел чок ажылдаар будүрүлгелер дижирлер. Ында болза, чамдык хөй заводтарда дег, дыштанып хүн-даа, байырлал хүнү-даа дивес ажылдаар. Эът сүт, куш чуургалары болгаш дүк будүрери чангыс минутада-даа сөксевас. Дүне кадарчылар ажылдап турар, дан бажыңдан кежээ дүнеге чедир саанчылар ажылдаар, хаван ажаакчылары, хойжулар, куш ажаакчылары база удаштыр ажылдан келир. Ферманы дерээни үлетшур будүрүлгезинге дөмейлежип турар: электри саалда аппараттары, соодукчулар, автоматтыг суггарылга, мал чемнери белеткээр болгаш үлеп бээр механизмнер. Кажаа ишкин аштап арыглаарын база механизастаан. Колхозчулар ажылчыннар дег: хөй-ле продукцияны, ол-не бедик шынарлыг кылдыр, эвээш чаргыдалды үндүрүп турган бээр деп сорулганы салып турар болганда, мында кижи кайгаар чүве чок-тур.

Бо мындыг орилдажышкынны олар Ставропольеның фермаларының бүтү ажылдакчыларынга — малчыннарнын Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киржир дээш кыйгырыынга тодаргайыбиле бижээнинер. Ол кыйгырыгны калбаа-биле деткээн.

— Кандыг-даа чаа эгелээшкинниң онза чүүлү болза, ол-эгелекчилерниң боттарын мурнуку одурутта турар кылдыр хүлээдири болур—деп. СЭТАның корреспонденгизинге колхозтуң даргазы Ю. А. Бочарников чугаалаан.— Боттарывыстың аргаларывыска дүүштүр бедиткен негелделерни бодувуска салып турар бис. Чылды чедишкиниг доостуувее: пландан ажыр 134 тонна эът, 400 тонна ажыг сүттүг, 530 муң чуургаиы болгаш 62 центнер дүктү күүнеге саттывыс. Мал ажылының продукциязының бүтү хевирлериниң бот-үнези чиигээн. Оны саарганындан ийи миллион 169 муң рубльдиг ырыг орулгазын—1971 чылга деңнээрге чартык миллион рубль хөйүү алган бис.

Беш чылдың үшкү чылында социалистиг хүлээлгелер база чедишкиниг күүсеттинин турар. Бирги кварталып планынга киириштир эът комбинадынче бан бүрүүр 491 килограмм 137 шарыжыктарны чорткан, ынчангаш планын бежен хүүдү күүсеттинип биргеи. Инек бүрүзүнге онаалтыр сүт саалдазы хүнде 9,5 литр четкен. Ол дээрге хүлээлгеде кордүнгенниинден бир килограмм ажыг болуп турары ол-дур. Бажвыста «Совет» колхоз-биле чаржып турар улус бис, планнар күүседир талазы-биле оңу мурнаарын бодап турар бис.

Колхоз даргазының бо чугаларын дыңнаарга солун. Ужуру муң дээрге, бо колхозка кандаашкын база болган болгай. Тараа, ылангыя мал чеми тараа 1971 чылдан эвээш ажаап алдынган. Ынчалза-даа четпес түүлдерни силос, савад, сиген далганы-биле дүглап алган. Оларны четчир кылдыр курлаан. Мал чемнерни зөөчи дүү-биле чөп ажыглап, чаңыгдалды эвээш-үндүрүп турган, хөй продукцияны алыр—социалистиг чарыштың эгелекчилериниң чедишкиннериниң кол «сажыттары» бо-дур.

Бо талазы-биле малчыннарга мал чеминиң цени дузалап турар. Ол — ийи эллчег-биле ажылдаар. Моон мурнундаазыбиле бир домей, бөдүүн чемнерни ында үүрмектеп, буска ыдыралып берип турар, силос-биле холуур болгаш минералдыг дустар-биле дузап турар. Оон-биле кады технологтуг чаа чорудулга база кока ажылдап турар: оонактаан саванга концентраттарны, сенажты азы сиген далганын болгаш микроэлементилерни холуп тургаш, долу рационнуг гранулду белеткеп турар. Ындыг чемни мал эки чиир.

Ынчаарга мал чежени чиир ужурлугул дээрзи кадарчыдан, саанчыдан хамаарыжыр. Мында шынгыы камналганың чуруму болгаш боттуң дуржулгазының ажыы улуг салдарлыг. Бүгү саанчыларның аргалары дең, ынчалза-даа оларның түс-түзүнде планнын домей эвес. Чижээ, Р. Рудакова болгаш П. Стародубцева бо чылын инек бүрүүзүнден 3660 килограмм сүттүг алыр дээннер. А ферманың ортумак планы 3270 килограмм болгай. Кадарчылар база олардан чыдып калбайн турарлар. Чижээ, кадарчы Н. Жилиев кышкы үеде моллурга бүрүүнүң хонукта ортумак немелде деңзизин 870 грамм чедиргеи. Продукциянын шынары база экижээн.

Мурнакчыларны бүгү талазы-биле мактап, демдеглеп турар. Колхозтуң шилчиир Кызыл тугун амгы үеде ол дээре ажылдаан коллективке кварталдан эвээс, харын айлап тыпсып турар апарган. Чыштың материалдыг идиг бөриишкиннерин база утпаан.

К. МИЦЕНКО, (СЭТА-ның корр).

Партдокументилерни солууруңга

белеткелдер-биле холбаштыр

БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ ЧОРУДАР ДЭЭШ

Партия документилерин солууруңга белеткел-биле холбаштыр Чөөн-Хемчик районнуң коммунистериниң күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейи удам бедээн. СЭКП ТК-ның май (1972 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниң сорук кирген чөөн-хемчикчилер 1972 чылда эки кодтуузуглериниң чедип алган. Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериң көвүдедириң чедип албышаан, арткан чылын район күрүнеге тараа, сүт, дүк, эт садар чыл опталдарыңа ажыр күүсеткен.

Районнуң партия организациязының коммунистериниң хөй нуруузу бүдүрүге ажылынга болгаш хөй-шиинниң амыдыралынга идепкейлиг киржип, чаагай кежиктиң бүдүргээнинде мурнакчылар болуп турар. Оларның иштинде «Октябрь 30 чылы» колхозтуң, СЭКП-ның XXII съездизи аттыг совхозтуң комбайнерлери Куулар Даш-оол, Монгуш Дондуң, «Алдан-Маадыр» совхозтуң суттатчызы Кызыл-оол Алдын-оол, «Искра» колхозтуң трактористери аңнын коммунистер Иртит Шериг биле Монгуш Удувас-оол тараны, чер ажылының еске-даа продуктуларын бүдүрериң, күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле улуг чедиишкиннери база дүжүт ажаан алдышкынынга күш-ажылчы маадырлыг чоруу дээш Күш-ажылдың Кызыл Туң ордең, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдыг-биле шаңнатканнар. «Алдан-Маадыр» совхозтуң малчыннары Оюржак Сөрең төрүүр 100 хойдан-на 101 хураганны, Ленин аттыг колхозтуң өшкү кадарчызы Сат Дүктүт төрүүр 100 өшкүден 118 аңайны, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саамчылары Монгуш Алдын-кыс, Оңдар Дүктүт олар бөгтерынга бижиглээн инектериниң бирээзинден 2900-3000 ажыг кг сүттүг саап алган.

Онаашкан ажылынга, хөй-ниитиниң амыдыралынга харысаалганының дүтәлинде 124 коммунистиң отчёттарын хураларга дыңнаан. Партия организацияларында 73 коммунист-биле беседа чоруткан. Беседа чорударда оларның ажылынга хамаарылгазын, сагыыга-чуруумнуң байдалын шыңгыы кичээнгейге ап, партия организациязының мурнунда салдынган сорулгаларны амыдыралга боттандырарынга харысаалганы бедидерин принципиалдыг бай-биле көрүп турар. Шак ындыг беседалажышкын коммунист бүргүзүүң боз-харысаалганы, политиктиг биилии бедидериңе улуг саалдарны чедирип турар апаргаш.

Барын бүгү партия организациялары партийжи даалганы коммунистериниң ниити биилииниң деңнелин, мергежилин, ажылга хандыкшыдының барымдаалап, оларга берген. Коммунистериниң партийжи даалгаларын эде көргөн сөөлүүде, бердинген даалганы күүседириңе оларның идепкейи, харысаалгазы база бедээн.

1972 чылда партия кежигүнүүң кандидадынга хүлээп алган 47 кижиниң 55 хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар. «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтарда, Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтарда партия организациялары СЭКП-ниң хүрээлелиңе хүлээп алмышкынның айтырыын киичээнгейлиг чорудуп турар. Ынчангаш оларда партия кежигүнүүң кандидадынга хүлээп алган аныяк коммунистериң хөй нуруузу материалдыг чаагай кежикти бүдүрүп турар бөгүүн кижилер —ажылчыннар, колхозчулар болганы тавакыга эвес.

Партия документилерин солууруңга белеткел ажылдарының чорудулгазында четпестер районда чок эвес. Партдокументилер солууруңга дүтәлинде СЭКП ТК-ның май Пленумунуң доктаалын Чаданаанын «Сельхозтехника» каттыжмышкынында, № 463 механизированда, райүүскомуңнөдээ ажыл-агый эргелелиңде, автобазада партия эге организацияларына (секретарлары эштер Вологин, С. Сенджажы, П. Бондаренко, В. Селин) четпес таныштырган.

Партия документилерин солуур талазы-биле партия райкомунуң ап чоруткан хемчегерин ёзугаар организас-политиктиг бо чугула хемчегге холбаштыр «Чыраа-Бажы» совхозта парткомуңнуң чорудуп турар ажылының дүтәлинде айтырыгны СЭКП райкомуңнуң бюрозуңа чугаалашкаш, четпестерин илередип, ону чайладырының оруктарын айыткан. Партия документилерин солууруңга белеткел талазы-биле хемчеглерни партком тодаргай эвес, ниити хевирлиг тургускан. Чамдык коммунистер-биле беседаларны кылган дүтәлинде протоколдарны негелде ёзугаар бижип долдурбаан. Беседалажышкын кылыр коммунистерни даштыг белеткеп, өөредиглиг ханы ажыл чорутпейн турган. Чижээ, М. Очуроолдуң мурнунда партия талазы-биле алдырган хемчээнден чогуур түңнел кылбаанын коргеш, партия райкомунуң бюрозу ында партияның шыңгыы хемчээн хүлээткен.

Чадаана хоорайда партия эге организациялары коммунистер-биле беседаларны кошкак организастап турар. Ылаңгыя «Сельхозтехника» каттыжмышкынында, автобазада партия эге организацияларына коммунистер-биле беседалары ооржум, куду деңнелге эртип турары илереэн. Чамдык партия эге организацияларында партия документилерин солуур талазы-биле протоколдар бижилгеэн арыг эвес. Коммунистериниң кижиидилгезинче, оларның идейлиг кадыалышкынынче, бүдүргүгеге башкарыкчы ролюн бедидеринче, ажылдап турар участогунга хууда харысаалгазынче четпес сагыш салдынып турар. Ооң хараазыбиле бүдүргүге черлериниде чамдык коммунистер ажыл нормазын чедир күүсетпейн турар таварылгалар бар. Ол ышкаш чамдык колхоз, совхозтарда, бүдүргүге черлериниде коммунистериниң бүдүргүгеге салдары куду деңнелдиг болуп артпышаан. Ооң уламы-биле бүдүргүге чорудулгазында улуг четпестер бар бооп турар. Чижээ, «Тыва» совхозта партия организациязының бюрозу коммунистер-биле ажылды четпес чорудуп келген ужурунда, ол ажыл-агый сөөлгү чылдарда немелде деңзи алыр талазыбиле күрүне планын күүсетпээн.

Партия документилерин солуур талазы-биле партия райкомунуң ап чоруткан хемчегерин ёзугаар организас-политиктиг бо чугула хемчегге холбаштыр «Чыраа-Бажы» совхозта парткомуңнуң чорудуп турар ажылының дүтәлинде айтырыгны СЭКП райкомуңнуң бюрозуңа чугаалашкаш, четпестерин илередип, ону чайладырының оруктарын айыткан. Партия документилерин солууруңга белеткел ажылдарының чорудулгазында четпестерин чайлаткаш, организас-политиктиг бо чугула хемчегни бедик деңнелге эртиреринде—партия организацияларындан негеттинип турар.

К. ХОМУШКУ,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомуңнуң организастыг килдиниң эргелекчизи.

Зарафшан—куруг ховуда хоорай

Совет Узбекистанның картазында 50 дугаар хоорай тывылган. Ол дээрге Зарафшан суурнуң хоорай апарганы ол-дур.

Узбек дылдан очуулурарга, Зарафшан дээрге «алдыныг» дээни ол. Ур үениң дургузунда Зарафшан хемде алдын барының дугайында, элезиннер аразында читкен байлак дугайында тоолдарны чөп чугаалажып келген. Ам ол төөл амыдыралда боттанган. Куруг ховуда бо үнелиг металлды тывар бүдүргүлгениң комплексиин ажыглалда киргеп. Ооң мынында алдын тывыкчыларының чаа хевириниң Зарафшан хоорайы өзүп үнген.

Куруг ховулар дугайында чон шагда мынча дижир турган: «Бир эвес күш ужуп эртер болза, чалгының ортедиң алыр, а ан маңнап эртсе — будун хүнөталдырып алыр». Тудугжулар дыка хөй бергелерин эрткен. Кургаг ховудан алдынны казып тыварда, хоорайның хөй муң чурттакчыларынга суг херек апарган. Ынчан кылымал хем тургузарының дидим планы тургустунган. Ону Аму-Дарьядан 240 километр черден улуг күчүлүг хоолайларның дузазы-биле кургаг ховуга эккелген.

Хүнге ол чидиртип каапкан куруг элезининг ховуда тос каът бажыңнарлыг, дээрже үнген хоолайларлыг, кудумчуларын дургаар тараан маштарлыг, магазиннерлиг, фонтаннарлыг чаа хевириниң хоорайы тургустунган.

Хоорайны Ленинград инженерлериниң төлевилелин ёзугаар тудуп, дерип турар. Олар архитектураның амгы чедиишкиннерин ажыглавышаан, чурттакчылар изиг хүнден, соок хаттардан камгалалдыг болуруң барымдаалап, хоорайның национал хевириңе болуруңче база кичээнгей салып турар.

...Куруг ховуда хоорай. Мында төрүттүнген бичии оолдар, уруглар школа партазының артында олуруп, өөренип эгелей бергеннер. Бо хоорайда 20 муң ажыг кижи чурттап турар. Оларның ажылдап, дыштанырынга бүгү-ле таарымчалыг байлал тургустунган. Ажылдаар улустарны алдын заводунче болгаш карьерже поездилер, автобустар чедирип турар. Дыка хөй алдын тывыкчылары өөредилгеге хаара туттунган. Хоорайда ажылчын аныяктарның школалары, профессионал-техниктиг училище, Ташкентиниң политехниктиг институдунуң кежээки салбыры бар.

Эркин РАШИДОВ,
(ПМА-ның корр.).

Зарафшан хоорай.

Революция мурнунда бойдустуң хенертен болуушкуннары улуг бергелерни тургузуп, кижилерниң амы-тынывга айыылды таварыштырып турганы эвээш эвес. Совет эрге-чагырганың чылдарында бойдустуң айыылдыг болуушкуннарындан кижилерни, будун-бүдүн суурларны, хоорайларны бөш удур камгалаарының улуг ажылдарын кылып чоруткан.

Ырак-узак черлерде шинчилел бөлүктери, кадыр-берт дагларда малчыннар, аңчылар бойдустуң айыылынга таварышканда совет кижилериң, күчүлүг техниканың дузазынга ыяк идеген болуруар. Бо чылын Дагестанның даглыг черлериниге кажангызындан артык кылын хар чагган. Чамдык черлериң хары ийи-үш метр чеде берген. Ооң түңнелинде харылзажыр орук-чирик шуут дуглаган. Даглыг черлерге, арт-сынныг кырынга он-он автомашиналар, хөй-хөй кижилер пайнаар-даа чоруур аргажок бооп, чаңгыс черге турупкан. Чаваа оларны камгалап адырының дүрген хемчегерин алган. Оларга дузалаары-биле ужар-хемелерни, милиция отрядтарын, хаакчыларны чоруткан.

ЧУРУКТА: коммунист ужудукчулар В. Черновал (солагай талазында) болгаш Г. Лазарев олар даг чурттугларны экелген соонда.

Р. ДИКТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Мергежилдиг механизатор

Виктор Куулар механизатор болуруп күзеп чораан. Ооң ол күзели 1970 чылда боттанган. Ынчан «Большевик» совхозка трактористер курузу ажыттынган. Куулар анаа өөренип киргеш, курсту чедиишкинниг доозкаш, күүлүг «ДТ-54»-тү башкарып олурупкан.

Курс доозкан чылында аныяк механизатор Виктор Куулар 504 га чымчак аңдарыгганы болуруң трактору-биле кылып, хоочун, мергежилдиг механизаторлардан чыда калбаан. Тоску бөш чыл планының баштайгы чылында ооң коргузуу улам-на бедээн. Часкы, чайгы сезондә 675 га черни аңдырган. Ол бедии коргузуу дээш Виктор Куулар совхозтуң дирекциязындан болгаш комсомол организациязындан хары угда ийи хүндүлел бижик-биле шаңнаткан.

Ол аныяк оол трактористеп ажылдаандан бээр чаа-ла үш чыл ажыл турар. Ынчалза-даа куш-ажылга ынак, дыңнаглыг, ак сеткилдиг механизатор совхозта хүндүткелди чедип алган. Механизаторлар ону мактап, анаа чоргаарганың турарлар.

Виктор Баянович эрткен юбилейлиг чылда онаа бедик коргузуглар чедип алган. Ол 800 га чымчак аңдарылганы кызырын хүлээнгеш, 922 гектарны аңдарган. Юбилейлиг чылда ооң карак кызыл күш-ажылын Төрээн чурт бедиби-биле үнелээн. Ам ооң хорээнде «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль чайнап чоруур.

М. КҮДЕРЕК.

ЭКИПАЖ КОМАНДИРИ

Ажыл-херек аайы-биле Каа-Хемниң хомүр-даш разрезинге каш-даа удаа чораан мен. Бүдүргүге боду аныяк-даа болза, ында ижигип ажылдай берген, бүдүргүлгениң бодунуң хоочун кижилери эвээш эвес. Оларның бирээзинің адын-даа, бодун-даа хөлчок билир апаргаш мен. Коллективтиң күш-ажылчы базымнары-биле таныжылга ооң кежигүннери-биле таныжкан тудум улам ханы болур болгай. А бүдүргүлгеде үргүлчү шалыпчы ажылдап турар, күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг кижилер, бригадалар, участоктар корреспонденциниң блоковдуга саннар-чурагайлар-биле, беседа үезинде дыңнаанны домактар-биле-даа чуруттуруп артып каар. Николай Дмитриевич Андриановту ооң кады ажылдап турары бир кижи «хая-даш дег кадыг ар-дир» дээнин утпас мен. Баштай ону дыңнаан, «кай ынаар доңгун, ширини кижи бе?» деп, айтыра каапкан мен. «Чок-чок, соглээн сөзүңге ээ болур, элең-тендиң эвес боорга ынчаарым ол-дур ийин, мээң чугаамны өскээр биле бербейн көрүңер» деп, ол эңчоксуна берди.

Чаа чылдың баштайгы хүнеринил бирээзинде база катап разрезке кедим. Куу шаң-туманны өттүр, удур-дедир маңнашкан аар БелАЗтарның «характары» чырыткыланыр. Ийи чыл бурунгаар ажыттаалга кирээ-даа разрезте улуг үүле бүдүртүнүп турар-дыр деп чүвени чер иштинче 30 метр чедир ханылаан оңгар, каскан хаяларлаштан бүткен тейжигештер безин херечилей бээр болду.

Андриановтуң экскаваторунче чоошкулап келгеш, ооң машиналарга берип турар медээзин эскерип кагдым. Медээ дээрге ногаан сайгылгаан, ол чивеш дээрге-ле күүлүг БелАЗ экскаваторнуң усчуужунуң адаанга таарыштыр турупкан. Бир машинага-ла 5—6 ускуушту урарга оозу дола бээр, дараазындагы машинаның эдээзэ кедир. Ол хүн Андриановтуң эдээзэ курутпорода казып чайладырынга ажылдап турган. Автомашиналар үзүктели бээр аразында, улуг экскаваторнуң башкарыкчызының чанынга кедим. Улуг экскаватор башкарыкчызы бооргa сагыжым бе, Николай Дмитриевичиниң делгем этиннери ужам улуг, ол боду алдан дөрттүң бирээзи дег мөге-шыырак көзүлдү.

Машинист-даа, ооң дузалакчызы Николай Камарин-даа хөй чүве чугаламаас, бот-бодуп билчиири ажок, кады ажылдап чаңчыгып калган улус болду. Боду он-он тонна аар машинаны Андрианов башкарып орда чиик, артыгтудуу шимчээшкиннер-даа кыыбас, үскүүш дөртен черинден-не долу чүүктү аспактан алган болур.

— Бичии бурунгаарлап алыр-дыр, Дмитрич — дээш Камарин туруп келди. Ускууш өрү астына берген ышкаш болду, экскаваторнуң илчирбелери кыңгыраар, метр, ийи, машиналар көзүнге экскаваторну эптештир тургускаш, машинистер ажылын уламчылавышаан.

— Хүн нормазын үргүлчү ажыр күүсеңер турар-дыр силер, ооң магадылалы чүл? — деп, дагжыдаан айтырдым. Николай Камарин олурган, «Дмитриевичиниң ажылын көрүңер даан. Ускууш үргүлчү долу келир-дир. Ол ыңдыг амыр эвес болдур ийин. Экскаваторну, черни эки билир, чаңгыс сөс-биле дуржулга херек» диди.

Эжиниң ону мактаанынга Николай Дмитриевич дораанна: «Коля боду база менден дудак чок болдур ийин, ажылдап келген баштайгы үеде мээң сүмелеримни сактып олурары ол-дур ийин» диди.

Николай Андриановтуң экипажы юбилейлиг чылда алган хүлээлгелерин ажыр күүсеңип, чыл планын декабрь 5-те күүсеткен. Ол экипаждың кежигүннери шуптузу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, а экипажты ам коммунистиг күш-ажылдың коллективи дээр. Ону дөрт кижи шуптузу толелиг эдилеп чоруур.

Дөрт чыл бурунгаар Андрианов чаа тудуп турган разрезке келген. Тудуг ажылдары-биле чергелептир черниң кырын аштап ырлаар, белеткел ажылдарын чорудуп турган. Ынчаарда баштай келген ийи экскаватор Ак-Довуракпан келген, ынчаарда-ла шалыпчы ажыл-херээ дээш мактадып турган машинист Дресвянников-биле хүлээп алгаш, экипажтарны удуртуп, эптеп тургусканнар. Ол машиналар ам-даа капитал септелге чокка ажылдавышаан. Чүге дээрге экипаж кежигүннери шуптузу экскаваторну камныг эдилеп, ажыл үезинде кандыг-бир кезек сокпак берзе, эриилдер кошкай берзе дораан-на удур септеп ап турар.

Эки ээниң эди эдээчел эвес болганда, дөртку экскаватор бедик будурүмчүлүг ажылдап турар, ээлчегде 700 тонна хомүр-даш казар ворма барын ийи катап ажыр күүсеттинеп чаңчыл болган. Ылаңгыя кыштың хүнеринде экскаваторщиктериниң ажылы онаа хайныышкынныг. Хомүр-даш тывыжыңга ажылдаан экипаж барык-ла хүнеринде сонсаан чокка ээлчег маанан автомашиналарга одаар түүдүг чүдүрүп кээр.

Разрезте ажылдың хуваалдазын ёзугаар экскаватор экипажтары бирде хомүр-даш казарынга, бирде куруг порода чайладырынга ажылдаар. Николай Дмитриевич эш-өөрүңүн харысаалгалыг ажылдап турарын чугаалавышаан, разрезте ажыглаттынмайн турар киштики курлавырлар дугайында база чугаалап олур. Разрездиң технологтуг транспорту колдуунда аар чүүк машиналары. Ынчалза-даа оларның техниктиг ажаалдазы чогуур негелдеге четпес: артык кезектер тывылбас, септелге базазы кошкак. Ооң үзэмнидан технологтуг транспортта анаа туруушкуннар эвээш эвес. А бо дээрге экскаваторнуң долу күчүзүн ажыглавайн бээры-дыр.

Дагжылар бердингеп планнарны ай санында чедиишкиниг күүсеңип турар. Ында күш-ажылды таарымчалыг организастаарывче кичээнгей улуг. Чижээ, чолаачылар биле экскаватор экипажтарының ажылын комплекс кылдыр каттыштырган. Ол чорук үезинде эки ажыглаарынга идиглиг, ажылчыннарның ботбодунуң мурнунга харысаалгазы база бедээн.

Каа-Хем хомүр-даш разрезиниң коллективи бо хүннерде бөш чылдың шиитпирлиг чылында улус ажыл-агый планнарын хуусаа бетинде күүсеңдир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын кажбартыр дугайында партияның болгаш чазактың шиитпирин улуг чүүлдүтээнүүшкүн-биле хүлээп алган. Андриановтуң удуртканы ээлчег чыл планын он бир айларда күүсеңдирин планнап турар. Дагжылар сөглээн сөзүн ыяап-ла ээлээр дээрзинге бүзүрел бижыт, чүге дээрге күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле хүлээп көөрүнүң үлегер-чижээн Н. Д. Андриановтуң удуртканы экипажының кежигүннери көргүзүп, боттарының шалыпчы ажыл-ижин, чогаадыкчы идепкейин бөш чылдың соруглаарын күүсеңдиринче мөөнеп турарлар.

Ю. ЕГОШИН.

МАЛ АЖЫЛЫ— ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

О. Шынааның малчыннарында

ДЕСПЕҢ СУУРГА четпейн нораан-ла, бо салбырда кыштың байдалының аакчыын кижи билип каапкан. Мурнуку чылларда бо орук дүргаар мында кылын хар чыдар эвес. А Оруктуг-Сайырны өрү ыйлаңналып өскээн ээр-дагыр оруктуң кыдыын дүргаар хар база улуг чаттан. А баалык кырынче үнүп келгеш, мырынай кайгай бээр сен: ындамында тайыс өдүү кестүп чыдар тейжигештер баштарындан өскө черлерде шилдегер хөртүктер.

Деспен суур. Тес-Хемниң ээ-не барын кызыгаарында, Таңдымын бедик даглары-биле хүрээледип алган суур. «Тес-Хем» совхозтуң бо салбыры үүлге ээ ырак, кадыр-берт эвес, харын-даа ээ маадыгаан черлериниң бирээзи. Ооң чараш-кадазын кижи магадаар.

Деспен четпейн, харның улууп, хөртүктээнин кайгап, көрүп чораанывыс хей чүве болду. Дүгүйлүг трактор ишибиле болганчок-ла «техниленип», мүн-не бурунгаарлап ор бис. Оруктуң яйынче үнүп, калыдыр халываан чер-биле чүткүүлүп, хүүрек-биле казып, эжип, бар-ла турган күш-биле ишип, соортуп тургаш, арай бооргa баалык кырынга машинавыс үнүрүп келдивис. Ооң топтаң көргүвүс: аңдарып каан черле! Ол кадыр-берт черлериниң ээлеря — малчыннар кыштың мынчыл байдалдарынга уңдаравааш, омак-соруктуг ажылдап, харны эжип турарын көргеш, кижи ооруувес аргажок. Хоочун хойжу Ярбия Аранжының залынга барды-ныңда салбырның бергелээшкиннеринге доктаазывысса ажыктыг боор. Салбырның ажылчыларын билдилиг организаставаныңдан сиген белеткээриниң планы күүсеттинмээн азы болдуңуң күжү-биле үүлге 146 тонна сиген сараатап соортуп алган. А план 345 тонна турган. Совхозтуң фондузундан 275 тонна сигенни бергени байдалды экижиткен. Сигенни кыштагларга чедирери орайтаанындан чамдык черлерде ооң курлавыры чөгенчиг. Ам сес коданга машина шуут четпес — оруктуң бергеи ындыг.

О. Шынааның кыштагларында кажаалар эрги, чавыт казанакчыгаштар, ону эде кылыры чугула деп чугаалар үр үеде дыңналып келген. Ынчалза-даа ол ажыл херек кырында чоруп эгелээнинден бээр ийи-үш чыл чедип чоруур. Малчыннар боттары тайгага ыяштыг кезип белеткээш, машиналарга үүдүргеш, кыштагларга чедиртип, ооң соонда демнежип туруп, кажааны туткулаан. Ындыг арга-биле эрткен чылын 14 кажааны кылган. Ынчалаажок ам-даа дөрт кыштагга кажаалар багай. А хойжу Дудаа мырынай бергелеп турар. Ооң коданында алдан чыгаа хой оолдапкан. Хамык чаш хураган өгде, дорукканнары — нелери-биле хой кажаазында. Аал чоогунда кажаа ыяжын чедирип каан, ооң ынай машина чорбас. Тракторлуг 3-4 тудугжу чорудуп, дон кыжын кажаа тудар хемчээн ап эгелээн. Чайын, күзүн чүнү бодап турганыл?

Кыштагларда дус чок. Хой кужурзураан. Дус курлавыры салбырда чок чыгыы. «Тес-Хем» совхозтуң дирекциязы транспорт организастаап, дуслу салбырга эккелдирер дээн. Оозу ам-даа сураг. Холукээлыг чемнерни эвээш-бичеелеп чедирип турар. Ынчалза-даа бир коданга машина чүгүнүп дөрттүң бир кезии чүү болуруу?

МАЛ СУГГАРАР айтырыгны салбыр үр үеде шиитпирлеп шыдавайн турар. Үш кудук бар. Ооң бирээзи (Сарыг-Сигенде) мырынай бүдүп, бажыңныг. Чанында кажаа безин бар. Ынчалза-даа кудук ажылдаваа, үреликк. А ийизин чүгле казып каапкаш, та суг үнгеп, та чок, улус билбес. Кудуктарны ажыглалга киирериңе чүү шаптыктап турарыл, кажан ажылдаарыл? Малчыннарга тода харыны хамаарышкан черлер бээр үжүрүүр. Ам мал чүгле хар чип турар, ол чорук малдың күш-деңгилдезинге, дүктүң өзүлдезинге багай салдарлыг дээрзи билдингир.

Малчыннарның хандырылгазы багай деп демделевес аргажок. Хойда чеден ажыг өрегенин чүгле үжү бажыннарда чурттап турар. А чамдык өглерни септеп, чылыглаарынга кидис негеттинип турар. Райпонуң автолавказы № 4 бригаданы хандырар кылдыр дугурушкан турган, чүге дээрге ол девискээрде орук чүгээр. Ол бригаланы райпонуң партия организациязы шөфке алган. Хойжу бригаданың бригадири Ш. Дагба мынчаар чугаалап турар: «Бүзүн автолавка кээп турган. Ам кыштың берге, чымыштыг үезинде чорууру ховартаан. Кээрге бараанны-даа эвээш болгулаар-дыр. Чамдыкта суурже хап үне бергеш, садыглап-даа турган болур». Маңаа немелденип херээ чок боор. А беш дугаар бригаданың хойжулары Деспенниң магазинининге шошкудуп кээш, садыглап ап турар мындыг. От-көзү-даа үстүр чыгаан малчыннар бар, оларга дарый дуваласа чогуур. Солуннар, журналдарны малчыннарга чедирип турары озал: 15-20 суг хонук солун келбес. Салбыр төвүнден хойжуларга солуннуу бригадирлер чедирер кылып каан, а олар малчыннарынга ховар барып турар.

ТУСКАЙ ЭРТЕМНИГЛЕРГЕ бодуңуң хомудалын хойжу М. Мурзукай мынчаар чугаалап турду: «Мал чеми белеткеп алырынче күш мөөнүевес болгаш, кышка белеткел чок боор-дур бис. Немелде чемни кончуг соок, берге өйде ковудедир бээрин бодаза эки. Зоотехниктер чүгле өгден шайлаш, бурт дивейн, малдың байдалын шинчилеп, одар-безчиирин коруп, таарыштырар болза, эки-шыр ийин».

Малчыннын хомудалы чөптүт. Тускай эртемниглерниң буруузу-биле дыка хөй ээ хураганнар үстүнмейн, чазаттынмайн барганынган ам бо үеде кошкак хураганнар төрүттүнүп турар. Бешки бригадага эрткен чылдың төнчүзүнде чүс ажыг ыяшкы хураган бар болган. Мындыг таварылгалар «тускай эртемниг» деп аттыг эштер: Б. Шалык, С. Сандык оларга бети дээрге, бертемнигиг эвес чүве бе? Черле мынчаш, салбырга хой ажылын сайзырадыр дээш чүнү кылза экил, канчаар ажылдаарыл дээн ышкаш чугула айтырыгларны шиитпирлээри олардан негеттинип турар. Ам хамыктың мурнунда кыштагларынынга бар четпестерин чайладыр херек.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

ЧАГААЛАР ПАРЛАТТЫНМАЗА-ДАА

Эрткен декабрь айның төнчүзүнде Улуг-Хем районнуң Булуң-Терек суурдан хомудалдыг чагаа редакцияга келген. Ында сес чыл школазының ажылчыны Э. Дыртыкпанны школа дирекциязы чылдагаан чок черге ажылындан үндургенин бижээн.

Ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитединиң даргазының орааныкчызы П. Мышанскийниң бистиң чоруткан бижиниискe харыылааны болза:

Авторнуң бижип турар фактылары хыналдадан шын болуп бадыткаттынган. Эргеш-оол Тулушевна Дыртыкпан ол черинде кәтап ажылдай бергеп.

* * *

Колхозта кассирлеп турар аныяк не Кара-кыс Докуйнуң чамдыкта ажылдан хостуг шактарын арагалап арттырер болгаш осме-даа төлеп чок аажы-чаңының дугайында ооң чаңгыс чер чурттугларының таварынмайн турарын илереткен чагаа эрткен чылдың ноябрьда редакцияга келген.

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунда партком секретары А. Хөпенчик база Бапи-Кол суурда херээженнер чөвүделиниң даргазам Л. Самданнын бистиң бижиниивиске дыңнатканы:

Апыяк не Кара-кыс Докуйнуң арагалап турарының фактылары хыналдадан шын болуп илереэн. Ынчангаш парткомнуң болгаш херээженнер чөвүделиниң каттышкан хуралынга К. Докуй-биле чугаалажып, арага-дарыже хандыгар, төлеп чок аажы-чаңын шүгүмүлеп, анаа шыңгыы сагындырган.

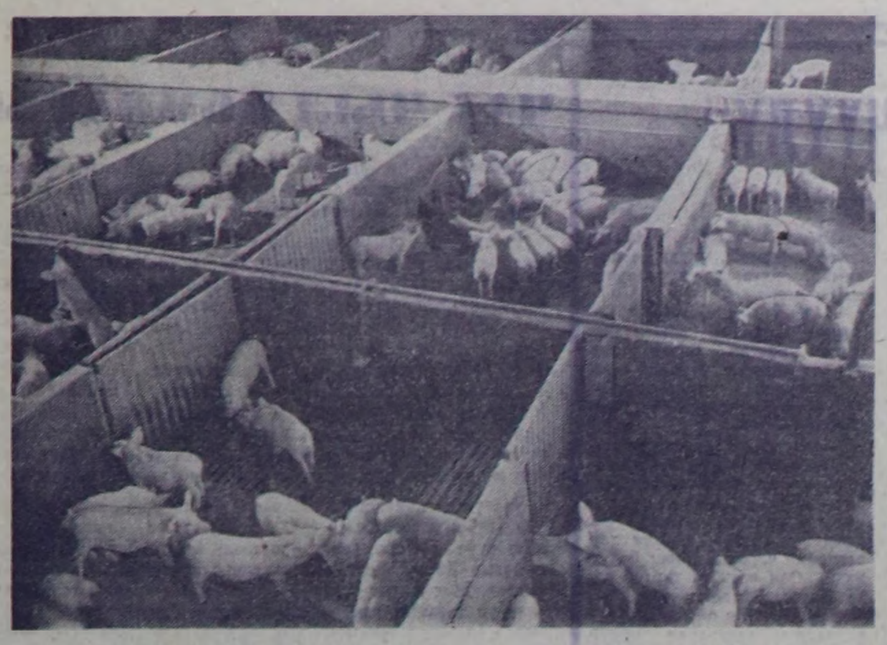

Горький областың Ильиногорскиниң совхоз-комбинадында чылда-ла 108 муң хаван азыраар комплексти тудуп тургуснан. Бо дээрге эртикен юбилейлиг чылдың эң улуг тудугларының бирээзи болган.

Хаван чемин белетизээр, ону хөй-хөй ерээлдерге үлээр, камаа иштин арыглап, аштаар амыдарны чүгле машиналар болгаш механизмнөр ыылып турар. Хаван камааларының ел-шыгын, агаарын автомат боду-ла таарыштырар. Бир кижи-ле ында 1800 хаванны амаап, азырап турар.

ЧУРУКТА: хаван оолдарының үгенектери. Олар аңаа кээрде найызы-даа 6—6 килограмм деңзилиг болур, а 100 хонган соонда 38 килограмм четкенде, оларны семиртир азыраар камааларже шилчидиптер.

В. ВОЙТЕНКОНУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОННУҢ УЛУС СУДУНУҢ УЛУС ШИИТКЕКЧИЗИНИҢ СОҢГУЛДАЗЫН ЭРТТИРЕР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«РСФСР-ниң районнарының (хоорайларының) улус судтарының соңгулдаларының дугайында Дүрүмүнүң» 68 болгаш 69 үүлдериниге дүүштүр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

Барыын-Хемчиктиң № 2 соңгулда округунуң талазы-биле мөчээн улус шиитккекчизиниң орнунга Барыын-Хемчик районнуң улус судунуң улус шиитккекчизиниң соңгуллазын 1973 чылдың январь 28-те воскресеньеде эртирер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1973 чылдың январь 10.

БЕДИК ИДЕГЕЛ

«Тиилелге» совхозтуң Шомбалыг салбыры организастаттынгандан бээр он чыл бээин четпээн. Ынчалза-даа үш хову-трактор бригадазындан тургуступган ол салбыр совхозтуң экономиказынга улуг салдарлыг апарган. Оон ишчилери улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле беш чыл планын күүседирингe улуг-хуузун киирип турарлар.

Салбырның ажыл-ишчилери боттарының профессионал мергежилин болгаш политиктиг билиин бедидериже база салгыш салып келген. Ылаңгыя экономиктиг билиглериин үнезинперин өөренир болгумче улустуң хаара тутказ. Чүге дээрге, ол бөлүмүн бүгү кичээлдери салбырның ажыл-ижи-биле сырый холбашкан. Ук бөлүмүң салбырның агроному Хертек Кара-оол удуртуп турар.

— Бистиң совхоз эрткен чылын тараа культураларының бир гектарындан-на өртүмээ-биле 10,2 центнер дүжүттү алырын планнаан турган. Кызыл-тастың дүжүү херек кырында 13,5 центнер четкен. Бо дээрге, планда көрдүнгенинден 3,3 центнер хөй дүжүттүр. Бистиң салбыр чүгле немей алдынган тарааны күрүнеге сатканындан 217790 рубль алган. Оон-биле дөрт-дөрт өөрэл ийи даа ишти чүрттаар он бажыңны тудуп ап болур — деп, Кара-оол Лаа-Сүрүновичи бир кичээлге тайылбырлаан. Шомбалыг суурга 5—6 чыл дургузунда чаңгыс-даа бажыңның немешпээнин, оон уламыдан механизатор болгаш өске-даа кадрларның чедишпейн турарын дыңнакчылар дораан-на чугаалажы бергеннер.

Хертек Кара-оол Шомбалыгга 1971 чылда келгеш, бодунуң күш-ажылга хандыкшылдыы-биле, эптиг-ээдээ-биле чоннуң идегелии чаалап апкан. Эрткен чылын Улан-Удэниң көдээ ажыл-агый институдун бот-өөредилге-биле дооскан ол аныяк оол чер ажылының культуразын бедидиринге улуг-хуузун киирбишаан, хөй-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг чоруун көргүзүп турар. Оон бир чижээн тускай эртемнигниң үлегерлиг пропагандист апарганындан көрүп болур.

Совхозтуң Шомбалыг салбырында чүгле механизаторлар безин бежен хире. Оларның хөй кезии — комсомолчулар. Агроном ында комсомол организациязының секретары. Ол комсомол организациязы салбырның ажыл-ижинге болгаш чоннуң культурлуг амыдыралынга багай эвес киржип турар.

Бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмүнүң ажылын комсомол организациязы бүрүнү-биле холга алган. Ында тракторист Ооржак Кестик-оол, киномеханик Михаил Чүлдүк, хову бригадазының повары Ооржак Хорлуу ышкаш талантылыг аныяктар хөй. Ол бөлүмнүң удуртукчуларының бирээзи болгаш баянизи — Кара-оол болду.

Шомбалыгның тарылгазының шөлү 14000 гектар. Оон 9000 гектарынга эрткен чылын кызыл-тас, арбай, суда биле чочак-тараа холумак мал чеми, кукуруза чергелиг культураларны тараан. Оон багай эвес дүжүт алдынган. Сарыглар Дадар-оол, Ондар Севээн ышкаш он-он мурнакчы механизаторларның ажылының түннели ындыг болган. Оларның аразында улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезинiң алдын медалының эдилекчизи, 1972 чылда дүжүт ажаалдазының республика чемпиону, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордениниң эдилекчизи Кара-Сал Кызыл-оол база бар.

Хертек Кара-оолдуң удуртқан тараажылары «1973 чылда тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрериң болгаш белеткээрин көвүдедирии дээш көдээ ажылагый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның үндүрген доктаалын сонуургал-биле танышканнар. Механизатор бүрүзү хууда хүлээлгени алган. Бо хүннерде олар салбырда бүгү үрезинни — 400 тоннаны чажар шынарынга чедир арыглап алганнар.

Техника септелгезинде механизаторларны коммунист Монгуш Дажы удуртуп турар. Кожуг машиналарының барык-ла ден кезиниң белен болганы, ылаңгыя 40 сеялканың 30 хирезинин септеттингени ук ажылдың шалыпкының херечилеп турар. Артык кезектер четчир турган болза, оон-даа дээре турар ийик. Бригада бүрүзүнүң, тараажы бүрүзүнүң аразында бедик дүжүт дээш социалистиг чарыш калбарган турда, ындыг болуру чап. Агроном Хертек Кара-оолдуң ажыл-ижинин байдалы моон илдең.

Эрткен чылдың дүжүдүнүң ажаалдазы дооступ турда, Кара-оол СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга кирген. Бо дээрге, түскай эртемниг аныяк кижиге коммунистерниң көргүскен бедик идегели-дир.

Ч. КАРА-КУСКЕ.

ДЕЛЕГЕЙ до хүннерже

Шаңналдарны тывыскан

ПРАГА. (СЭТА). ЧССР-ниң Президентизи Л. Свобода январь тоста ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары Г. Гусанка Чехословак Социалистиг Республиканың Маадырының ийиги Алдын Медалын тывыскан. Ол «Чехословакияның Коммунистиг партиязының чаңгыс звин бымыглаарынга, социалистиг ниитилелди тургузарынга болгаш ооң бүгү талалыг хөгжүлдезинге шылгараңгай ачы-хавыязы дээш» ооң-биле шаңнатиан.

Ол ышкаш Г. Гусанты Клемент Готвальдының «Социалистиг Төрээн чурттуң тургузуушкуну дээш» орденибиле база шаңнаан. Ол ук шаңналды «Марисисчи-ленинчи принциптерии, ажылчын шимчээшкинин хөгжүдер дээш база социалистиг иүрүнениң тургузуушкуну дээш, партияга хөй чылдарда шылгараңгай ажыл-чорудулгазы дээш» алган.

Съездиге белеткел

БОГОТА. (СЭТА). Колумбияның коммунистиг аныяктарының 3-кү съездизинге белеткел ажылдары «Аныяктарны улусчу чаңгыс эртиң болгаш социализмниң талазынче хаара тудар» деп кыйгырыгның адаа-биле хайнымышкинниг чоруп турар. Ол съездиниң январь 23-тен 28-ке чедир эрттирер ужурлуг. ККА-ның удуртулгазы ол чугула болуушкунга белеткел үезинде аныяктар хүрээлеңин сырый каттыштырар болгаш оларның теоретиктиг деңнелин бедидер талазы-биле улуг ажылды ыылып турар.

ККА ТК-ның пленумуи болгаш 20 ажыг черлерге ооң районнар болгаш зоналар аайы-биле конференцияларын эрттирген чорук үстүнде сорулгаларны шиитпирлээринге улуг хемчээлдиг идиги бергеи. Аңаа аныяктар боттарының ажылының түннелин үндүрүү, келир үеде сорулгаларын айыткан. Аныяк коммунистериниң — ортумак өөредилге черлериниң сургуулдарының болгаш тараачыл аныяктар төлээлекчилериниң ниити национал конференцияларын чылдырып эрттиргенииң соонда студентилериниң болгаш күш-ажылчы аныяктарның демократтыг фронтунуң хүрээлеңинге эп-сеткил каттыштырылгазы улам быжыккан.

Компартияның органы болур «Вос пролетариа» солуунуу болгаш ККА-ның теоретиктиг сеткүүлү «Үшкү съездиниң индирин» иептередиринге аныяк колумбийжилер улуг көдүрүлүшкүн-биле киржип турар. Колумбияның аныяктар шимчээшкинииниң болгаш ККА-ның III съездизинге белеткелдиң эң чугула айтырыгларын ында парлап турар.

ДЕЛИ. Америк дайынзырактарының Вьетнамда араатанзыг үүлгедиглерин, вьетнам тайбың хоорайларны болгаш суурларны АКШ-тың ужар чүүлүнүң чижеглел чок дерзин бомбалап турарын индий коммунистер шыңгыы буруу шаап турар. Оны Индияның Коммунистиг партиязының Пенджаб човуделиниң сессиязында үндүрген резолюциязында чугаалаан.

Сессияның киржикчилери январьның 15-ти болгаш 16-ны АКШ-тың эжелекчи дайынынга удур вьетнам улустуң маадыр демисели-биле Педжабтың човуунуң эп-сеткил каттыштырылгазының хүннери болдурар деп чарлаан.

МОНТЕВИДЕО. Уругвайның тайбың дээш шимчээшкини медеглел парлап үндүргеш, америк дайынзырактарның Вьетнамда араатанзыг кеминг херектер үүлгедип турарын шиитпирлиг буруу шапкан. Эрткен чылын октябрьда чедип алдынган тайбың лугуржузугга доп-дораан ат салырын АКШ-тың эрге-чагырга черлериниден Уругвайның улузу негеп тур деп, медеглелде демдеглээн.

НЬЮ-ЙОРК. Тускай даалга күүседир америк шеригларииң сержантмазы Э. Паундер Вьетнамга чаалажып чораан шаңнатиан медальдарын шерит эрге-чагыргазынга эгидип берген. «Ол араатанзыг үүлгедиглерин моон соңгаар чөптүг дээр арга черле чок-тур» — деп, сержант медеглээн. Мени Мурнуу-Чөөн Ааныже чорудуп турда, дайынга туржур сагыштыг турган мен, ооң дерзинээп болгаш ойлук чогуп караам-биле көргеш, сагыш-бодалым өскерли берген» деп, Э. Паундер чугаалаан.

ОТТАВА. Канаданың парламентизиниң обшинадар палатазы Каттышкан Штоттарның Соңгу Вьетнамны мооңнеттиңгеп берген күш-биле бомбалап турарын буруу шапкан шиитпир үндүрген. Ол шиитпирииң хүлээп алдынганын Канаданың хөй-ниитизи бүгүнниитизи-биле үүлдүг деп көргеш.

ХЕЛЬСИНКИ. Хельсинкиниң чурттуң профессионал төлээлекчилериниң база Финляндиниң профессионалдарииниң тайбың камгалаар комитединиң төлээлекчилериниң ужуражыышкыны болган. Ужуражыышкынның киржикчилери вьетнам девискээрге халдаар америк бомбалаашкыннарны доп-дораан соксадырын болган дайынны соксадыр, тайбыдыны катап тургузаар дугайында дугуржулгага ат салыр бөзрии иеген шиитпир үндүрген.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙНИҢ УЛУСТАРЫ БУРУУ ШАПКАН

ПРЕМЬЕР-МИНИСТРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканың девискээрлерии американнарның бомбалап турарын шыңгыы шүгүмчүлеп, чоокта чаа чүве чугаалаанынга черле хараадавайн турарының дугайын Швецияның премьер-министри У. Пальме медеглээн.

У. Пальме чоокта чаа ындыг бомбалаашкыннарны шыңгыызы-биле буруу шапшаан, америк ужар чүүлдүң ВДР-же агаардан халдаарының кандыгдаа чылдагаанын чок болгаш ол дээрге, делегейниң ийиги дайынының үезинде нацистерниң үүлгедиишкиннериниге дөмейлежип турар-дыр деп онзалап айтканы биле дилиңгир болгай.

Бодунуң ол дугайында чугаалапканынга черле хараалавайн турарын айыткаш, «шак-ла ындыг үткалыг медеглелди база катап-даа кылыр ийик мен» деп У. Пальме чугаалаан.

Парлалтада бижиттиниң турары-биле алырга, У. Пальме бөлүк журналистер-биле беседазынга ынча деп ооң чугаалаанынга үүлдүгзүнүп турар хөй-хөй чагааларны ап турарын дыңнаткан.

ВДР-ниң девискээрии американнарның бомбалап турарынга удуралыышкынының шимчээшкинииң ол чуртта калбаргыны-биле холбаштыр соолгу үеде Вашингтон Швецияга ыймдыышкыы кылып турган дээр чүүлдү премьер-министр буруу шапкан.

ИНДИЙ-КЫДАТТА ТУЛЧУУШКУННАР

ПАРИЖ. (СЭТА). Хосталганың улусчу чепсектиг күштери Мурнуу Вьетнамның бугу девискээринде шавар халдаашкыннарын үргүлчүлеп турар. Ортаа шатта, Меконг хемниң унунда болган Сайгонуиу чоогунда шыңгыы тулчуушкуннар боор турар.

Меконг хемниң унунда Тионгтхиен можунуң төвү—Витхань хоорайның районунда сайгон шеригларииң дыка улуг белүглежиишкинин Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары шиитпирлиг хөделиишкиннери-биле чыыра кыызыккан.

Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң ракета-артиллерия кезектери Сайгондан 25 километр соңгу-чөөн талада сураглыг шеригларның базазы Лонгбиньии боолаан. Боолаашкыныың түннелиинде кывар-чаар материалдар шыгжаан складтар улуг когаралдарга таварышкан. Кончуг улуг өртте хын үнгеш, каш-даа шак дургузунда дээрже чалбыышталып, ыыталып келген. Кывар үүлдүт чазыларан цистерналар даажы кончуг ыракка дыңналып турган.

Контум-Плейку уунда күштүг тулчуушкуннар боор, ында хосталганың улусчу чепсектиг күштери 41 дугаар базазаны камгалап турар сайгон шеринииң бөлүглежиишкинииң бүзээлээрии чыырып кел чоруур.

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Камбоджаның патриоттары Трамкиар хоорайның чоогунда шудургу тулчуушкуннарны чорудуп, ында дайзыннар ужар чүүл болган тоок салбырларынга деткидип алгаш, патриоттчу күштериниң бүзээлээшкинин кошкадыр деп ораддажып турар. Патриоттар ол хоорайны бүзээлээрии бүрүн дооскан. Чурттуң кол «рис оруу»—5 дугаар орукка пномпень шеригларииң байдалы бергедээн. Аңаа ол шеригнер патриоттарның согуушкуннарынга шыдаишайн, ук орукта кол туруштуг, чурттакчылыг ийик черни кактаан чоруур ужурга таварышкан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Лаостуң улусчу-хосталга армиязы Вьентьяндан 440 километр мурнуу-чөөн талада можу төвү Саравандың девискээринде барыын үзеңдиг күштерге удур идепкейлиг тулчуушкуннарны чорудуп турар. Армиязың дайынчылары танкыларга деткидип алгаш, дайзынның Сараван чоогунда быжырганнар черлериниң бирээзин күүдүрт атаканнаан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам информация агентилелиниң дыңнатканы бөлүүр алырга, улусчу вьетнам армиязының ленитчилери Тханьхоа можуже агаардан халдаашкыны үезинде база бир бомбалакчы стратегиг «В-52» самолётту ужудукчу чок бир шивишкин самолётту дүжүр аткаш, ВДР-ниң агаар делгемниге дүжүр аттырган америк самолёттарның уузун санын 4169 чедиргеи.

Чепсектиг чөңгээлер

ДАМАСК. СЭТА-ның корреспондентизи Б. Уронов мынчалдыр дамчыткан: Тель-Авив Сирия Араб Республикага удур дайынзырак чөңгээлер кылырының хемчээлдерии калбарты берген. Январь 8-те шыңгыы тулчуушкуннар дайылдажырын соксадырының сирий-израиль шугумум дүргаар үүзедир кыптыгып келген. Сирияның девискээринче агаардан халдаашкынар кылып турган үезинде израиль ужар чүүл күргит чер күштерии база калбак хемчээлдии-биле ажыглаан. Агаарга болгаш черге ниитизи-биле сес шак ажыр үргүлчүлеп келгеи тулчуушкуннарның түнелиинде израильдерииң когаралдары— 4 самолёт, 15 танк, болгаш 10 артиллерия батареязы болган. Оор ёзу-биле келген ол халдаашкынны ойтур шаап түргааш, сирий тала 3 самолётудан болгаш 2 танкизиидан когарган.

Израиль ужар чүүл халдаашкыннар кылып турган, Сирияның тайбың чурттакчыларлыг черлерии катап бомбалаан. Ону дыңнаап, чурттуң хөй-ниитизи хорадап, килеңзээн. Израиль бомбалар биле ракеталар Мзейриб, Наба, Даяэль, Тофас деп суурларга эңдере дүшкеш чазылган. Кандыг-даа кем-буруу чок уруглар, херээженнер, кыргаинар өлгеи, чуртталга бажыңнары үрелгеи.

ДАМАСК. (СЭТА). Сирия Араб Республикаиың даштыкы херектер министерствозу САРга удур соолгу израиль агрессиязының тодаргай түнелериниң дугайында Дамаскыда дипломаттыг төлөө черлериниң удуртукчуларының аразынга медеглел тараткан.

Израильдиң ужар чүүлү халдаашкыны ыылып турган, Сирияның тайбың чурттакчыларлыг хөй-хөй черлерии болгаш үлетпүр объектилерии бомбалаан. Ооң түнелиинде хамаатыны чоннуң хөй-хөй кижилери аймылга таварышкан деп, медеглелде чугаалаан.

Тель-Авивтиң кандыг-даа чылдагаан чок ол дайынзырак үүлгедиглии кылганы сирий улустуң удурланыышкынче тура-соруун Израильдиң болгаш империализмниң оиу деткип турар күштериниң сый шавар дээр орлдажыышкынарын үргүлчүлеп турарын хереченилеп турар. Сирияның девискээрии бомбалааны оон-биле чергелештир израиль агрессиязың күштелип турарын болгаш Чоокку чөөн чүкке дайын чорудулгаларының катап эгелээрииге чедирип болурун хереченилеп турар деп, медеглелде демдеглээн.

Сирий улус болгаш ооң чепсектиг күштери израиль дайынзырактарның оор ёзу-биле кандыг-даа халдаашкының боттарының эргелеринде бүгү аргачепсектери-биле ойтур шавар бүрүн шиитпирлиг деп, дашты-кы херектер министерствозу түнелиинде демдеглээн.

Американың Каттышкан Штоттарында аңгы демиселии чаңгыс-даа хүн соксавайн турар. Америк ажылчы чоннар боттарының эргелери болгаш ажыл-амыдыралының байдалын эниидери дээш кызыманнай демиселип турар.

ЧУРУКТА: Вашингтоннуң ажыл соксаткан бешкылары. Оларның ажыл соксадыышкыны тиилелге-биле доозулган.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

УЛУСТАРНЫҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ

Акы-дуңма чурттарның тургузукчу тайбың ажыл-ижин кылып турар улустары ажыл-агый тургузуушкунунга улам чаа-чаа чедишкиннерни чедип ап, социалистиг дем каттыштырылгазының экономиктиг күчүзүн улгаттырып турарлар. Эрткен 1972 чылдың түннелдери — чедишкиннерниң чыыртыкыланчак херечизи-дир. Улус ажыл-агыйының чедишкиннеринге, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүделиниң XXV сессиязының хүлээп алганы, социалистиг экономиктиг интеграцияның хөгжүлдезинге үндезилээш, тодаргай сорулгалар болгаш соруктиг перспективалар киргеи чаа-чаа планнар төрүттүнүп кээп турар.

Социализмниң эчис сорулгалары болгаш акы-дуңма чурттарның материалдыг аргаларының, оларның улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинiң негелде-хереглелдериниң улам-на өзүп турары, ийи системаның чарыжының чорудулгазы улустуң чаагай байдалын бедидери-биле холбаалыг хөй янзы сорулгаларны шиитпирлээринче экономиканы улам ханы эргилдиреринг болдунар аргалыг болгаш эргежок чугула кылып турарын акы-дуңма чурттарның бо чылгы улус ажыл-агый планнарының болгаш бюджеттеринiң чурагайлары база дагын бадыткап турар.

Чижээлээрге, 1973 чылда Венгрияга ниити хереглел 5 хуу, а соннуң хереглели 5—5,5 хуу немей өзер. Национал бюджеттен төлелгелериниң бештиң ийи чыгам кезээн—барык 97 миллиард форинт акшаны — ол сорулгаларга чарыгдаар.

Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол угланыышкыны чүл дээрге, экономиканы улам ыңай күжениишкинниг хөгжүдери болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын улам бедидери болур.

Чижээ, Болгарияга национал орулганың бүгү немей өзүлдезинiң 90 чыгам хуузун ниитилелдиң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидип турган чедип алырын планнап турар. Венгрияга ол чурагай 100 хуу чедер, чүге дээрге 1973 чылда үлетпүрге ажылдаар кижилериниң санын көвүдедирин ында планнавайн турар.

Оон-биле чергелештир бүдүрүлгени улам ыңай хөгжүдерииге болгаш чаартырынга, ажылчы чоннуң чаагай байдалын көдүреры-биле холбаалыг айтырыгларны шиитпирлээрииге хөй акша-хөреңгини берип турар.

Польшага капитал салыышкыннарның ниити хемчээли 328 миллиард злотых акша болур, ол болза 1972 чылдагы коргузуглерден 12,9 хуу бедик-тир. Ол капитал салыышкыннарны кол нургулайында-ла калбак хереглелдиң бараанналарын бүдүрери-биле холбаалыг аларларга, чурттаалга тудуун калбартырынга, машина тудуушкунун чаартырынга бээр.

Болгарияга капитал салыышкыннар 3.877 миллион лев акша чедер, бо дээрге бүгү үшкү беш чыл дургузунда чарыгдааны хире болуру ол.

Герман Демократтыг Республиканың бюджединде чоннуң хереглелдерииге ниитилел фондуларының өзүлдезии 12,4 хуу азы ниитизи-биле 32,9 миллиард марка акша кылдыр планнаан. Ынчаарга чаа күрүне планын ёзугаар ниити дөзевилээшкиннер 37 миллиард марка акшага деңнежир, ол болза 1972 чылдаазындан 3,1 миллиард марка акша хөйү ол. Бо хөреңгилериниң хөй кезиин өзүлдевиң бедик темпилериңге, чуртка улус ажыл-агый хөгжүлдезинiң доктаамал болгаш соксаал чок болурунга үлетпүрүнүң шиитпирлиг ужур-дузалыг ыңыг адырларын хөгжүдерииге берген.

Делегейниң ийи системазының экономиктиг чарыжынга маңнай болур роль социализмге оналжып турарын амыдырал бадыткаан. 1973 чылдың улус ажыл-агый планнары бүдүрүлгениидээ, хереглелдий-даа бедик, туруштуг темпилерин доктаамал удуртулга болдуруп турар акы-дуңма чурттарның экономиктиг политиказының ханы төрелдешкээниң дугайын хереченилеп турар.

ГДР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазы В. Штоф Улус палатазынга чүве чугаалап тура, социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазынга үндезилээш, Совет Эвилелиниң болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүделиниң кежигүннери акы-дуңма өске-даа чурттарның магалыг экономиктиг күчүзү-биле чурттуң улус ажыл-агыйын 1973 чылда улам-на күзел-чүткүлдүг болгаш сырый холбаштырып хөгжүдер апаар деп онзалап демдеглээн. Оон-биле холбаштыр ГДР-де болгаш социалистиг өске-даа чурттарның девискээрлеринде социалистиг чурттарның дем кадып тудуп турары улетпүр бүдүрүлгелери чугула ужур-дузалыг болуп бар чыдар.

Болгарияның Демнада минералдыг чемиштчилгелер бүдүрер талазы-биле улуг комбинат түдүү ындыг хөй талалыг кады ажылдажылганының чыыртыкыланчак чижээ болур, ону тудуп тургузарынга Совет Эвилели, Венгрия, Чехословакия болгаш Болгария киржип турар. ССРЭ-ниң будүрүлгелериниң болгаш телевидел организацияларының киржилгези-биле Польшаның Краков чанында улуг металлургия комбинадын, а ол ышкаш акы-дуңма социалистиг чурттарның заводтарын болгаш институттарын тудуп турар. Венгр болгаш совет тудугчулар Лениниаройта улуг нефтехимия комбинадын туда бергеи.

Капитал салыышкыннарны мөөңү-биле ажыглаары болгаш эртемниң мурнакчы чедиишкиннерии ажыглалга нептередирии дыка берге сорулгаларны кыска хуусаалларда шиитпирлээр арганы берип турар. Чижээлээрге, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүделиниң кежигүннери чурттарда химия үлетпүрүнүң продукциязының хемчээли соолгу чээрби чылда 6,9 катап немей өскеи. Ам делегейниң химия продукциязының 27 хуузу акы-дуңма социалистиг чурттарның улуг-хуузунга онаажыр. 1973 чылда ол улуг-хуу 30 хуу чедер.

Улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында өзүлде оортан дудак чок болур. Чехословакияда, Монголда, Румынияда болгаш өске-даа чурттарда хоорэйларның база суурларның ажыл-ишчилери экономиканы хөгжүдериже, социализмниң ыңыглаарынга боттарының чогуур салыышкыннарын киирип турар.

СЭТА-ның тайылбырлаачызы А. ПОЛЕХИН.

Культура амыдыралы

Хөглүг, солун эрткен

Школачыларның кышкы дыштанылгазының үезинде областың профэвилелдер төвүлели уругларга өлкаларны солун кылдыр организастап эрттиргилзэн. Бо чылын январьның баштайгы хүнинеринде Кызылдың, «Кара-Хаан», «Зелөгес», «Тиилелге» совхозтарның школачылары хөорай ёлказынга киришкен.

Кызылдың школачылары ёлканы солун кылдыр эрттирер дээш оюн, концерттерни хөйүү организастааннар. № 11, 1, 3, 7, 15 школаларның бот-тывынгыр артистери өөрүнге талантызын бараалгаткан. Танцы талазы-биле бирги черни № 7 школаның өөренииктилери алган. Олар Хүндүлел бижик болгаш белекчигештер-биле шаңнаткан. № 11 школаның ыры болгаш инструменталдыг ансамбльдери чедиништинниг ойнаан.

Чаа чылдың ёлказынга «Тыва тудуг» трестиң эстрада оркестри үстүкү классстың өөренииктилеринге аян тутткан. Үстүкү классчыларның ёлказынга «Кым болурул?» деп солун кежээни база организастаан. Кежээге Социалистиг Хүш-амыдың Маадыры Ооржак Лопсанчап, № 7 школаның директору, Тыва АССРниң Дээди Совединиң депутады Л. С. Новикова үстүкү классчыларга байыр чедиртенмиер. Улуг кижилерниң ажыктыг арга-сүмези уругларга дузалыг болган.

Б. КЕНЕШ.

Чуковский аттыг библиотекада

К. И. Чуковскиң аттыг республикаңың уруглар библиотеказы школачы номчукчуларның ортузунга ном пропагандазын калбарткан. Школачы номчукчуларның назы-харының аайы-биле солун хемчегларни чорудуп турар. Школачыларның кышкы дыштанылгазының хүннеринде номнар допчулалдарын, чаа, солун номнар дугайында беседаларны организастаан.

Уруглар библиотеказының ажылдакчылары «Искатель» деп уруглар илуву-биле быжыг харылзаалы тургусхан. Аңаа тыва чогаалчылларның номнарының тайылбырын база организастаан.

Кызылдың Пионерлер бажыңында ойнаарактар белгүмүнүң кижижичилери-биле үжүражылганы дыштанылга хүннеринде организастаанны база солуп.

Бөлүктер аайы-биле

Кызылдың Горький аттыг библиотеказының ажылдакчылары номчукчулар ортузунга массалыг ажылдарны калбаа-биле чорудуп келген. Ук библиотеканың девискээрининге хамаарыжыр будурүлгелер, өөредилге черлери, школалар-биле харылзаалы калбарткан.

Улустарның найыралының темазынга хамаарышкан янзы-бүрү беседалар, номчулгалар, кежээлер, литература тайылбырлары хөй удаа болгулаан. «Бис болгаш хоойлу», «Бистиң чуртувустуң экономиказы» дээш өске-даа темалар дугайында аас журналдары, беседалар чоокну хүннерде эрткен.

Экономиктиг өөредилгеге чугула номнар долгелгезин организастаан. Аныяктарның коммунистиг кижизидилгези, профессия шилип алырынче оларны углаар ажылче библиотекада сагыш салып турар.

„КИНЕМАТОГРАФ — АНЫЯКТАРНЫҢ УРАН ЧҮҮЛҮ“

(ПМА-ның корреспондентизи **Павел Антоновтуң** кинорежиссёр **Сергей Бондарчук**-биле беседазы)

— Сөөлгү чылдарда силерниң интервьюларыңарда болгаш бижээн үүлдериңерде оң хире тема силерни хаара, түдүп турарын билип алдым. Олар дээрге — Джон Рид дугайында кино, Чеховтуң «Шөлүг» экрапчыгканы, Пушкиниң «Борис Годунов». Гольдуң «Тарас Бульбазы». Лев Толстойнуң «Карбаар каразы» болгаш «Иван Ильичиниң өлгени», декабристер, космонавт Константин Феоктистов, үежилериниствиг дугайында фильмнер болгаш адак соонда Дантениң «Бурган комедиязы» болур...

— Ийе. Шынап-ла, көскү дадзы. Ындыг-даа болза, бо бээни дөгереэл эвес болдур иймн. Достаевскийниң «Өлүг бажыңдан бижимелдери» мени база-ла дыка хаара түдүп турар болдур иймн. Ынчалазажок «Тарас Бульба» медээ эңне чоок. Бо фильмни тургускан, Тарастың ролүн коичүгла ойнаксаар мен. Кандыгбир үзүндүзүн даартадан-даа тырттырып кириптеринге белеп мен.

— Мээң билиримче, «Тарас Бульбаның» сценарийин кап катап эде кылган мышкаш иймн?

— Ындыг чүве. Үе арткан түдүм-на, мен оны эдип турган мен. «Тарас» дугайын шагда-ла дөртен чылдар үезинде кинематография институдунуң студентизи тургаш-ла бодап эгелээн мен. Сөөлүнде украин шүлүкчү Тарас Шевченконуң ролүн ойнап тургаш, Тарас Бульба дугайында фильмни тургузарынче дүлгүүр болган олуруглары тып алган мен. «Казахтар биле ыяхтарның сокчуп турганының дугайында кудараачыт, төөгүлүкеш, эрте-бүрүңгү ырны укпаан киши таалап дыңнап олурза-даа, бургап өрүүзээн, эрткени-ле бооп тур — деп бодап олурар. Чүге дээрге, кажан поляктар-биле чангыс иениң төлдерилдир бис деп боданыптарга, чүрекче хая аттыгып келир. А оңу сактып, чугаалаары чүүлүл. Оларның өгбелери ханызы-биле чазып чорааннардыр дээрин оларның оолдары болгаш оолдарының ажыгөлү билип алзын. Шүүтпелди ноичаан, дайынналары бооп чорааннар-биле төрелдежип алзын. Славян черниң кырындан эрвин ашкан далай дег үе-човуур хайлы берзин!»

Үежилериниз дугайында фильм мени сүрүп чораан ышкаш. Хүн бүрү болуп турар үүлдериң эрттирбезин кызып, номчуттунуп-ла турар-дыр мен. Мээнии-биле алырга, фильм кылдыр тургустунар ужуралуг чогаал киижин катап-катап бодунче өөлдирер ужуралуг. Чижээлээргe, «Тарас Бульбаның» мени бодунче ээддирип турганы ышкаш. Амдыызында бистиң үезивис дугайында ындыг чогаалга таварышпадым.

«Бурган комедиязин» кино кылдыр тургузар дизе, бүгү делегейниң кинематографистери каттыжып алза эки боор. Космоста совет болгаш америк космонавтарның күжениишкиннери каттыжып турар болгай. Кажан-бир күүлелериниң кинематографистерин Данте каттыштырар дээрин таварылга эвес...

— 1967 чылда «Дайын биле тайбынның» тургузуп тура, силериниң амыдыралче көрүжүмнер өскерлип, чогаадыкчы планнарыңар үрелип турарын чугаалаан болгай силер. Толстой-биле башгайгы ужуражылганар силериниң чогаадыкчы ажылыңарга кандыг салдарлыг болганыл? Оңу ам канчаар көрүп турар силер?

— Кылып турар ажылдарымның хевирлериниң аайы-биле кызыгаарлары доктаатынган. Толстой дугайын бодап келгеш, кылган ажылымга бир-ле чүвени немей бериксээр мен. Толстойнуң романын фильм кылдыр тургузуп тура көрген бодүүрүм бодумга хөй-ле чигаанныкшиннерни хайныктырган.. Толстой-биле ужуражылганын варынчыткавы ол.

— «Дайын биле тайбынның» соонда, ол-ла үеге хамаарыжыр чогаал «Ватерлоону» шилип алганыңар база-ла утказыг боор аа?

— Харын. Ындыг боор. Ол-ла үе — Наполеон дайынналарының тоңчүүзү.

— «Ватерлоонуң» бир мавдыры Веллингтонның чугаалаан чугаалап тура, «Ватерлоо» мээң сөөлгү тулчуушкунум дээн болгай силер?

— Ол сөөлгү тулчуушкун болурун күзээр-дир мен. Мени шеригээн режиссер дижип «ыяктап» каапкан-даа болза, бодумну шүүт-ла шериг темаларынга фильмнер тургузар режиссер кылдыр санаваан турар мен. «Ватерлоода-даа», «Дайын биле тайбында-даа» шериг амыдыралында ам бүүзээр мен. Ынчалза-даа чоорту өске бир хамаарылга мекдө тыптып келгеп. Кинону үш катап кылыр дээрээнге ам бүүзээр мен. Ынчаар бодап турган мен. Ынчалза-даа чоорту өске бир хамаарылга мекдө тыптып келгеп. Кинону үш катап кылыр дээрээнге ам бүүзээр мен. Ынчаар бодап турган мен. Ынчалза-даа «Дайын биле тайбында» беленп тырттырып тургаш,

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнелеххеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
МАРТ
11
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 59 (9135).
Өртээ 2 көп.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ МУРНАКЧЫЗЫ

МУРМАНСК ОБЛАСТЬ. Виктор Афанасьевич Меньшиков — РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады, Мончегорскиниң «Соңгу чүк никелиң» комбинадының улуг эйлдиржикчи ажылчыны.

Виктор техниктиг ортумак эртеминг. Бүдүрүлгеге ажылдап тургаш, Мончегорскиге техникум дооскан. Оон үлегерин Б. Агаповтуң комсомолчу-аныяктар бригадазының хөй-хөй ажылчыннары эдерген. Ажылдаар эзалчээ доосту бээрге, олар база өөренгеш олуруптар.

Республикаңың парламент кежигүнү ажылчын ООЛ В. Меньшиков хайыышкынының доскелчок амыдыралдыг чурттап турар. Соңгукчуларның берген даалгаларын В. Меньшиков кончуг харыысалгалыг күүседип турар.

Бо чылдың чаазында В. Меньшиков улуг өөрүшкүлүг болган: СЭКП хооркомунуң бюрозу аңаа Совет Эвиделиниң Коммунистиг партиязының кежигүн биледиң тывыскан. СЭКП-ниң хүрээлеңиңге беш чылдың мурнакчызын хүлээп алган.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ-ШИМЧЕДИКЧИ КУШ

Тыбаның болгаш Хакасияның чарыштыг хойжуларында

САЯН АРТЫНДА ӨҢНҮҮМГЕ

«Элегес» совхозтуң улуг хоймузу, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры Уин-оол Андреевич Бавун-оолдуң бодунуң чаржып турар өңнүү, Хакас Автономнуг Областың «Степной» совхозунуң улуг хоймузу Алексей Александрович Атикинге чорутпан чагаазын мөңге аңаанда пирпадывыс.

Эргим Алексей Александрович! Тоску беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылының баштайгы ийи айлары доосту бээри. Ынчангаш бистиң чымыштыг ажыл-иживистиң чамдык түңнелдерин ам көрүп болур апарган. Мен бо кыжын канчаар ажылдап, кыштаглаашкынны канчаар арттирип турарымны силерге сонуургадыр болай-дыр мен. Чүге дээрге, бис чаржып турар болганывыста, силер оны сонуургап турарыңар чүгээжок.

Бистиң Тывада бо чылын кыштың байдалы дыка нарын, берге болуп тур. Хар улуг дүшкен. Оон кадында улуг хат хадааш, харны доштадыр хөртүктеп каапкан, мал черден оттаары бергедеп турар. Ынчангаш одарны далбыйлаар, бар мал чемин камнаар чарыгдаар ужур таварышкан. Кыш берге-даа болза, бистиң республиканың малчыннары мал ажылының продукчуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынче кирбишаан, ниитиниң малынган чангыс-даа баштыг хорагпас, берге кыштан менди камгалап алыр, кышкы үеде мал ажылының продукциязын бүдүрерин улам көвүдедир дээш шүдүргу ажылдап турар. Сүтбараан фермаларының, хойжу бригадаларның болгаш түс-түс малчыннарның аразында социалистиг чарыш калбарган, кижи бүрүзү-ле өртээн чылынган бедик көргүзүглерни чедип алырынче чүткүп, бодунаан хамааржыр бүгү чүүлдерни кылып, бот-бодунга дузалажып, арга-сүмеэни бержип турар. Ниитизи-биле бистиң малчыннарывыс кыштың бергелерни шүдүргу ажып эртип, багай эвес түңнелдерни чедип ап турар.

Ам бодумнуң ажыл-херээмниң дугайын чугаалап көрейн. Боданда хойларымның саны мурнунда турганы хевээр. Олуп хораан чүве чок, баш саны бүрүн менди. Боданда хойларым черден оттавайн, бүрүн түргүзу азыралда турар. Чүге дээрге, хар улуг, оон аңгыда, хой кадарын болур таварымчалыг одар-даа чок. Ук кыштагны эрткен чылын кылган, маңаа бир дугаар кыштап турарым бо. Турттаар бажыңымда чаа, кажаалар база эки кылдынган, чылыг, ишти кургаг.

Хойга чиртир бүгү чем бар, бүрүн четчир. Сүттарар сүү база белен. Ынчангаш ам бүгүле чүве мөңге бодумдан хамааржыр. Мен дузалакчым-биле шүдүргу ажылдап тур бис. Хойнуң кужу эки, хүр кыш ажып тур. Мен бодумнуң баштайгы «дүжүдүмүү» ажаан алырынче февраль төнчүзүнде эгелеп кирииптим. Хойнуң ооллаашкыны ам кидин-не түлүктеп тур. Чамдык хүннерде 30 чедир хой ооллаптар. Ажыл мырынай чай чок. Хойжунуң ажылында эң-не харыысалгалыг, чымыштыг өй келгени ол.

Хураганнарны сакманныг арга-биле доруктурүп тур бис. Совхозтан меңээ амдыызында үш санкманщиктя берген, амдаа үш кижи негеттинип турар. Сакманщиктериниң бүгү ажылын бодум дүн-хүн чок башкарып тур мен. Олар меңээ улуг дузаны чедирип турлар.

Амдыызында мөңге коданымда 200 хой ооллаан. Оон 210 хураган менди доругүп тур. Хураган өстүрер чылыг кажаавыс бар, хураганнарга бээр чем бала четчир. Ынчангаш чаңгыс баш-даа хураган оксунмазының болдунар аргазы менде бар. Маңаа ам ажылды чүгле билдиглиг организастаары аргежок чугула. Ынчангаш чарышка алган хүлээлгемни күүседиринге бүзүреддиг мен.

Алексей Александрович, силернин ажыл-херээңерниң дугайын мен база-ла сонуургап тур мен. Ынчангаш силер база бистиң арбитрлериивис болур «Шын» болгаш «Ленин чолу» солуннарны дамчыштыр мөңээ харыы чагаадан чорударыңарны маңап тур мен.

Ужурашкыже, байырлыг!

У. БАВУН-ООЛ,
«Элегес» совхозтуң улуг хойжузу.

ЧУРУКТА: У. А. Бавун-оол бодунуң дузалакчы кадарчызы Андрей Доржу-биле.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Соңгу күүсеттинер

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхоз бо чылын 960 гектар тараа культураларын, 600 гектар мал чемин тарыыр. Колхозтуң тараажылары амгы үеде үрезин арыглаашкыныы доозупканнар.

1973 чылда колхоз гектар чер бүрүзүнден 8 центнер, сугаттыг черлерден 15 центнер дужуттуг алыр соңгуны салган. Херээжен суггаттчылар Куулар Белек, Шура Күжүгет олар 16 центнер дужуттуг гектар бүрүзүнден алырын хүлээнгенниг.

К. АРБАЙ-ООЛ.

Темп бедээн

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында Кызылдың № 14 механизация эргелеэнииң ажыл-ишчилери февральдың планын күүсеттиптээн, январьда чедир кылдынмаан чүүлдерни чедир кылырын шиитпирлээш, социалистиг чарышты участок, кижи бүрүзүнүң аразынга калбарткаш, күш-ажылдың организациязын экижиткен. Оон түңнелинде эрткен ийи айның планын чүгле күүсеткен эвес, харын ажыр боттандырган. Эргелеэдиң ажыл-ишчилери эрткен ийи айда ниитизи-биле 253 муң рубльдиң механизация болгаш тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, ону алды муң рубльже ажыр күүсеткен.

Механизация эргелеэниде бүдүрүлге онаалдаларын ажыр күүседип турар мурнакчыларның саны хөй. Ийи айның түңнелинде социалистиг чарыштың мурнакчылары бульдозерист Н. Гавриленко, кран башкарыкчызы Г. Охотникова, экскаватор машинизи А. Эльмаяров болгаш өскелер-даа бар.

Эргелеэдиң ажыл-ишчилери чедип алган темпизин моон соңгаар кудулаттаспас дээш чер болганда социалистиг чарышты калбарткан ажылдан турарлар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

САЯЛДА КӨВҮДЭЭН

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазының сааптыдары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжына идепкейлиг киржип, бо чылдың планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседир деп хүлээнгеннер. Фермаңың ажылчыннары 1973 чылдың бирги кварталында 420 центнер сүттү күрүнеге садар хүлээлгелиг. Бо хүнге чедир олар 390 центнер сүттү күрүнеге дужаагаш, квартал планын күүседир чеде берген. Эрткен чылдың ол үеэи-биле деннээрге фермада сүт сааптазы көвүдээн. Шак ол чедиишкинниг ферманың пайыралыг коллективи күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүш бедидип, инектериниң чемгерилгезин экижидип, сиген, силосту четчир кыдыр белеткээнииң ачызында чедип алган.

Фермаңың мурнакчы сааптчылары Зоя Ооржак, Минис Куулар, Карат Сарыглар олар эрткен ийи айда инекке онааштыр 270-тен 300 килограмм чедир сүттү саап алган.

В. МОНГУШ,
партком секретары.

Ажылым ажыктыг

Мал ажылының ажылдакчылары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжында бистиң «Кызыл тараачын» колхозтуң ишчилери идепкейлиг киржип турарлар. Чоонуң ол улуг кодурдүүшкүнүүт ажылынга мен база үлүүмүн киирип турар мен.

Болумнуң мергежилим — механизатор. Ынчалза-даа арткан күзүн 800 тонна сигенни тырый мооңдактап, мал чеминиң белеткелиниге идепкейлиг киришкен мен. Амгы үеде кыштагларже мал чеми соортуп, кыштаглаашкынны чогумчалыг эрттирериңе дуза кадып, ажыл-ижиниң ажыктыынга өөрүп чор мен.

М. БҮРБҮ.
Бай-Хем район.

Күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге ажыл-ишчи байдалды тургузары, хожудап турарларны мурнакчыларның деңнелинге чедир көдүрери, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында алдынган хүлээлгелериниң күүсеттинерин чедип алыры — партия организацияларының кол сорулгазы болур.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының үлетпүрүнүн бүгү ажылишчилери, социалистиг чарыштың тугун улам бедик тудаал!

Бүдүрүкчүлүг чорук өскен

«Укрбарыын хомур-даш» комбинадының № 6 «Белиномостовская» шахтазының ажымылчыннары беш чылдың сөөлгү чылында көрдүнген күш-ажылдың деңнелин амдыгааштан эгелеп ама берген. Бир эвес 1975 чылда бир ажылчынга онааштыр бир айда 102 тонна хомур-даш назып тывар дээн болза, ында амгы үеде — 105,4 тонна хомур-дашты назып үндүрүп турар. Шахта хонук санында 2.000 тонна оттулар чүүл бээр деп төлевилээн-даа болза, ам ону бүдүн-чартык натап ама берген.

Шахтаны-комплекстиг автоматчыдып база механизастаанының ачызында ол бүгүну чедип алган.

Шахтаның коллективи 1973 чылда алган социалистиг хүлээлгезин чедишкинниг күүседип турар. Даалгадан ажыр 15 муң тонна хомур-дашты каскан. Тонна санының бот-үнези планда көрдүнгенинден 64 көпеек чиик боон турар.

ЧЕРВОНОГРАД,
Львов область. (СЭТА-ның корр.).

БАШТАЙГЫ БАЙЫРЛАЛ

● НИЖНЕВАРТОВСК. (Тюмень область). (СЭТА-ның корр.). Чурттуң нефть-биле эң байлак дээн черн Самотлорның чанында дыка дүрген туттуруп турар Нижневартовск хоорай март тоста үндезилеттингениңде бээр таптыг-ла бир чыл болганын демдеглеп байырлаан. Нижневартовчулар ол хүнүң ыалынчы ажылдың хүнү кыдыр чардаан, хоорайның «төрээн» дүүн тудугларга, нефть казар черлерге болгаш тайга-сыннарга. Нижневартовск — Альметьевск аразының эң ырак-узак нефть дамчыдар хоораазының тудуунга-даа чаа-чаа күш-ажылчы рекордтар-биле демдеглеп эрттиргеннер.

Сонгу түктүп ол аныяк хоорайының тудуу дыка шалыпкын чоруп турар. Чүгле бо чылын безин Нижневартовскиниң чурттакчылары чаагайжыды туттунган 100 муң хире дерболчан метр чурттарга төлүп алыр. Аңаа кадбак хемчээлдиг кинотеатрны, Техника бажыңын, амгы үениң садыг төвүн, школаны, ургларның үш улуг комбинадып тудар.

Тудугчулар беш чыл иштинде-ле хоорайның чурттакчыларының баштайгы эзлчээ —85 муң кижиниң чурттаар черлерин долуулу-биле кылып доозар деп шиитпирлеп турар. А амдыызында ында дөртен муң хире кижи чурттап турар.

ЭЛЕКТРИ ШУГУМУ

ОШ. (СЭТА-ның корр.). Токтогул ГЭС-тен Андижан аразының электри дамчыдар шугумунуң тудуу эгелээн. Оон 500 киловатт ток дамчыыр.

Ортаа Азияда эң узун электри шугумнарының бирээни болбушаан, ол Фергана даланың арт-сымнарын таварып артер ужурлуг. Оон демир адагаштарын вертолёттарның дузаазы-биле тургузар. «Тускай четки тудуг» дээр Бүгү-эвилелдиң трезинин коллективи он-он муң хал-дашты буза тевискеш, кижи баспаан кадыр-берт черлерге чаа оруктарны ээлээр апаар.

Оон тудуу доозугра Токтогул ГЭС-тиң тогу Ортаа Азияның каттышкан энергия системазынга тутчур.

Эртем конференциязы ажыттынган

К. Маркс биле Ф. Энгельстиң бижээни «Коммунистиг партияның манифезиниң» эң баштай парлаттынганындан бээр 125 чыл болган. Ол чогаал бүгү делегейде нептереэн болгаш амгы-даа үеде дүүн чаа бижиттинген шыкаш, чугула утка-шынарлыг боон турар деп В. И. Ленин демдеглээн.

Марксизм-ленинизм институтунуң, ниитилел эртеминериниң академиязының, СЭКП ТК-ның чанында партияның дээди школазының болгаш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының гуманитарлыг институттарының Москвада, март 9-та, Эвилелдер бажыңының Колонналыг залында ажыттынган каттышкан эртем конференциязы делегейниң коммунистиг болгаш ажылчы шимчээшкининиң төөгүзүнде ол уттундурбас хүнге турас-калттынган.

Конференцияны СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизмниң институдунуң директору, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентиниң академик П. Н. Федосеев ажыткан. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары, академик Б. Н. Пономарев эге сөс ап, чүве чугаалаан.

«Правда» солуннуң кол редакторунуң бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының кежигүнү В. Г. Афанасьев «Эртемниг коммунизминиң манифезин» деп илеткел кылган. «Коммунистиг партияның манифезин» болгаш амгы үеде делегейниң ажылчын шимчээшкинин» деп илеткелди СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң килдис эргелекчизи, профессор А. И. Соболев кылган.

Март 12-де конференцияның ажыты секциялар аайы-биле болур.

(СЭТА).

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумуну эш И. И. Фадеевтиң пенсияже үнгенни-биле холбаштыр ону РСФСР-ниң сан министри албан хүлээлгезиндеп хостаан.

ЭШ А. А. БОБРОВНИКОВТУ РСФСР-НИҢ САҢ МИНИСТРИНГЕ ТОМУИЛААР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Эш Андрей Андреевич **Бобровниковту** РСФСР-ниң сан министринге томуйлаар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. ЯСНОВ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ.

МОСКВА, 1973 чылдың март 9.

ПАРТИЙЖИ СӨСТҮҢ ДЭЭШТИИ

Чамдык областарның тудуг организацияларының база чиик, аъш-чем, эът болгаш сүт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң коллективтеринге оларның күш-ажылчы улуг тиилелгези-биле холбаштыр СЭКП Топ Комитедиг болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелик чоокта чаа изиг байыр чедирген. Бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга дүрген киирер талазы-биле 1972 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин олар алдарлыы-биле күүсеткен. Чедишкиин канчаар чедип алдынганыл? Тудугчуларның күш-ажылчы энергизын, чогаадыкчы идепкейин хөгжүдеринге чүү чүве идиг бергенил?

Дыка хөй коллективтерге чоннуң хереглел бараанналарын бүдүрер бүдүрүлгелерни дүрген тудары дээш чарыш эгелекчилерниң санында кирип турар Донецк областың партия организацияларының дуржулгазы өөренип алыксаачыг болуп турар. Коммунистер чарышты баштаап, бүгү участоктарга организас-техниктиг хемчеглер тодаргай күүсеттинген туразун, ажылчын, специалист бүрүзү алган хүлээлгелериниң салым-чолун харыылаам үүрээн дээш сагыш салганнар. Звенолар, бригадалар, тудуг организацияларының аразынга күш-ажылчы чарыш калбарган. Патриотчу эгелээшкинниң ниитилелге ужур-дузазын, мурнакчыларның дуржулгазын, оларның күш-ажылының арганларын агитаторлар биле политинформаторлар билдингир, тодаргай чижектерге илередип, бүдүрүлгеге шалыпчы, ажылдың үлегер-үжээн боттары көргүзүп турар. Ол бүгү чүүлдер салдынган соруулгаларны бүзүредиг күүседирде болгаш совет улустуң амыдырал дептелиин улам ынай бедидериниң талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездиниң хүлээп алган калбак программазын күүседирнге төлептиг салыышкынын киирер дээш демиседдиг беш чылдың үшкү чылының баштайгы хүнниериден эгелээп үргүлчүлээрде тудугжуларга дуза болган.

Коллективниг политиктиг ажылдың кайы хире ужур-дузалыы ол чижектен илдең-дир. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжы чуртта калбарган амгы үеде партийжи өстүң мобилизакчы ролю онза улуг. Бодувуң арганларын, пинти олурутта бодувуң туружун улам тодарадып алырда кижи бүрүзүнге дузалаар, хүлээлгелерни чедишкиниң күүседир деп чаңгыс аай чүткүлге кижилериҥ күжениишкиниерин каттыштырар — партия комитеттериниң болгаш эге организацияларның масса-политиктиг ажылынга ам кол чүве олдур. ССРЭ-ниң 50 чылынга белетиел үезинде чедип алдынган дуржулгаңы чогаадыкчы ёзу-биле ажыглавышаал, ажылчынар хуралындан, лекциядан эш хуузунуң беседазынга чедир политиктиг салдар чедиреринің боттарын бадыткаан хевирлериниң болгаш методтарының бүгү байлаа-биле чеңсегленип, ол чүүлдерни коллективтериниң аимдыралы болгаш ажыл-херектери-биле ханы холбаштырарын чедип алыр херек.

Социалистиг чарыштың эң чугула принциптерин —түңнелдерниң бүгүдеге сураглыг болгаш деңнештирилгелиг болуруп чайгылыш чок боттандырары политмассалыг ажылдың деңнелинден дыка хамааржыр. Чижээ, айның, неделяның, эзлчегиниң түңнелин үндүрген дийик. А ол түңнелдерни улус шупту билир бе? Ол түңнелдерни үргүлчү анализтеп, эргежок чугула түңнелдерни кылып турар бе? Областа, районда, бүдүрүлгеде чарыштың канчаар чоруп турарының дугайын коллективке үргүлчү дыңнадыр, мурнакчыларның канчаар ажылдап турарын, кымның түге хожудап турарын чугаалаары, эң дээре чедип алышкыннарны сайгырангайжыдар, херек кырынга катаптаар төлээде, кижи бүрүзүнге таарымчалыг байдалдарны тургузары — коммунистерниң сагыш салып чүүлү-дүр.

Заводтарда болгаш тудугларда, колхозтарда болгаш совхозтарда коммунистиг күш-ажылдың база мурнакчы дуржулганың школалары ажылдап турар, кадржаан ажымчыннарны болгаш специалистерниң аныяктарны шефке алыры чаңчыл болу берген. Бо талазы-биле агитаторларның, политинформаторларның, лекторларның болгаш илеткелчилерниң ажыл-чорудулгазы база калбак арганларлыг болур.

Оларның салдарының күштүү, түңнелдиг чарыштың сорулгалары болгаш шимчедикчи күжү, мурнакчыларның мергежилиниң «чажыт чүүлдери», эртем-техниканың чаа чүүлдерин нептередириниң арганлары кайы хире ханы плергейлеттинии турары-биле дорт холбаалыг. Ол чорук чер-черниң парлалгазының чүүлдеринге, телевидениениң болгаш радионуң дамчыдылгаларынга, аас болгаш көскү агитацияның бүгү чепсектеринге шуут хамааржыр.

Ындыг турбуже масса-политиктиг ажылды эвээш санныг, каш кижи амыдыралдап хоорук чорудуп турары ховар эвес. Дуржулганы өөренирин болгаш нептередирин кыры-биле коор, ажыктыг эгелээшкиниерни ёзу бирымдаалап «чүүлдүгзүнүн коор» фактылар бар. Кайы-бир эгелээшкин-даа калбаа-биле нептередип, салгакчылары-даа хөй болду дижи бээр. Ол дээрге медээлерден болгаш отчёттардан ыпчалдыр билдинип турар болдур ийин. А херек кырында ёзулуг салгакчыларны көре бээр болза, орапчок эвээш: чамдык кижилер эгелээшкин дугайын түгле каксы дыңнаан турда-ла, «таарыжыр» көргүзүглериг бүгү ажылдакчыларны медээлерге киирип турар. Агитатор, политинформатор дээрге, болуушкуннарның даңзылакчызы болбайн, харын партияның идепкейлиг займчызы болур хүлээлгелиг. Хүлээлгелерни чедишкинниг күүседириңге шаптыктап турар четпестер беседа үезинде илереп келир болза, шыңгыы хөделирн—агитаторнуң хүлээлгези. Алыс фактының дугайын парткомга аңаа-ла дыңнадып кагбайн, харын хожудаашкынларның чылдагаанарын тодарадып, ажыл-херекти экижидериниң дээштиг хемчегерин алырын чедип алыр херек.

Политиктиг займчының — а ол дээрге коммунист бүрүзү болур ужурлуг — бирги эзлчегиг сагыш салыр чүүлү болза, социалистиг чарышты улам ынай хөгжүдеринге мооңдактап, массаларның күш-ажылчы идепкейин өстүрерин саададыр турар бүгү чүүлдерге удур принципиалдыг демисежирн болур.

Партия организацияларының чарыш-биле холбаалыг бүгү ажылы — чогаадыкчы херек-тир, аңаа эреңгейлээр болгаш ажыл чылзыр чорук туроас ужурлуг. Массалар ортузунга политиктиг салдарның хевирлерни болгаш аргаларын сайгыраңгайжыдарының дугайында сагыш салыр, оон боттуг ажыын аналиэтээр — бистиң идеологттуг кадрларывыстан нететтинии турар чүве ол-дур. Организакчы болгаш кижизидикчи ажыл-чорудулганың айтырыгларынче кичээнгейин күштелдирери, олче коммунистерни калбаа-биле хандыкпыдары, агитаторларга, пропагандистерге, идеткелчилерге ажыл-ишчи ёзу-биле дузалаары, оларны информацияларын эки хандырары, дуржулга солчуушкунуун таарыштыр тургузары — чер-черниң партия организацияларының эң чугула хүлээлгези. Чижээ, беш чылдың үшкү чылынга алдынган хүлээлгелерни чедишкинниг күүседир дээш чарыштың калбарышкыны-биле холбаштыр масса-политиктиг ажылдың ойу келген чугула айтырыгларын агитколлективтерниң удурукчуларының хоорай семинарынга чугаалажып, партияның Москва хооркому ажыктыг эгелээшкинин кылган.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуун сорулгаларын шиитпирлээринче массаларны мобилизастаарынга агитаторлар, политинформатор кезээде партияның идепкейлиг күжү болуп келген. Ынчангаш ам амыдырал олаңга чаа бедик пегедделерни салып турар болганда, олар чедип алдынган дуржулганы улам долу ажыглаар, боттарының ажыл-чорудулгазын күш-ажылчы коллективтериниң эң чугула сагыш човаашкиннары-биле улам сырый холбаштырар хүлээлгелиг. Социалистиг чарышка чаа-чаа чедишкиннерни чедип алырынче миллион-миллион ажылчы чоннарны хандыкпыктыпаан, партияның дайынчы сөлү хүнүүн-не улам чыгыкыландыр, улам бүзүредиг даңгыланып турзуп!

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

Коммунист дугайында чугаа

КЕЖЭЭНИҢ МУРНУНДА ХҮНДУ

КАДЫ-БИР коллективте тергиин мурнакчы кижилер турар болгай. Чоон-Хемчикте СЭКП-ниҢ XXII съездиниҢ аттыг совхозка баргаш, мындыг кижилер кымнарыл деп айтырар болзуңарза, ынек кадарчызы Хола Шыырапович биле саанчы Дүктүг Дөнеп-ооловна Ондарларны адаар. Олар кайызы-даа коммунистер. Ленинчи улуг партиниҢ кежигүнү деп төлептиг адын олар ажылга кызымак, амыдырал-чуртталгага үлегерлиг чоруу, уругларын эки кижилер кылдыр кижиндерн-биле бадыткал чоруур.

— ФермаҢ эң дээре мурнакчыларының бирээзи Дүктүг Ондар. Ол дээрге, бодунуҢ ажыдыҢның ёзулуг мастери, четпестериҢ дугайында ажыт-чажыт чокка чугаалавар коммунист. А оон ашаа Хола Ондар бистен улуг кадарчы. ФермаҢның чедишкинниҢ дугайын чугаалап тура, оон аңаа киирген үлүүн үттуп болбас— деп, бригадир Монгуш Алдын-кыс чугаалаар.

Бо өг-бүле шынаа-ла күш-ажылчы чоруу-биле совхозтуң ажыл-ишчилериниҢ хүндүткелин чаалап алган. Хола Шыырапович Тыва АССР-ниҢ Дээди СовединиҢ Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан, чаңгыс чер чурттугларының ону район СовединиҢ депутадынга соңгаан.

„Тос чыл мурнунда Ондарлар Дөргүн фермазынга келген. Аңаа пайыралдыг колдективке, олар боттарының малчын мергежилиттe салыныын коргускен, кайызы-даа коммунистер апарган. СЭКП-ге кирин тура, олар шинтиниҢ хереэ дээш боттарының бүгүде күжүн бээрин аазааннар. Ынчан берген сөзүн оларның чуртталгазының утказы апарган. Дүктүг Дөнеп-ооловна эрткен чылын бир инектен-не 2995 кг сүттүг саптаан. Ол дээрге, район ийиги черге киргеин. ол. Оон аңгыда Д. Д. Ондар 20 инээниҢ бызаларын шүүтүзүп менди алган. Х. Ш. Ондар ферманы улуг кадарчы болганда, оон харысалгазы улуг. Кадарчыларының ажылын шын хуваап, углап баштаарындан инектиҢ суду база хамааржыр болгай. Инектн тургузу аларан турар үеде, рацион ёзугаар чемгерери, кажаанның иштин арыгсилиг, чылыг туруузары, чогуур шагында агаарладыры дээш ажыл-ла хөй. А чайгы үеде инекке немелде хөй чем бербес болганда, оон семиртилгеин, ыштанылгазы, сүткүрү кадарчыдан кол хамааржыр...

Ол коммунистер-биле чоокта чаа ужуражып чугаалаштым. Ажыл шагы доозулган. Май Бир кудумчузунуң ортузунда малчындарның бажыңында кээримге, өг-бүлениҢ эзлери бичии уруглары-биле кады олурлар. Хола Шыырапович ол хүн келген «Шынаа солуннуу номчаан, а бажыңның хереэжен ээзи чем кылган тур. Уругларының ойнаары ойнаан, чамдыктары ботказаа кылып олурлар.

— Тос уруглуг улус бис, бирээзи Иркутск хоорайда мал амчызынде өөреним турар. Бир уруувус Чадаанаңның ортумак школазының он дугаарында, күрүне хандырылгазында. Бир уруувус Зина даараныла цеминде. Ийи бичиизи бажында турар бо — дээш, Хола Шыырапович бичии оол биле уруглже корду. Артканнары школада улус болду.

Бо коммунистериниҢ ажылдап турары Дөргүн сүт-бараан фермазы эрткен чылын сүт садарының планын хуусаа бетинде ноябрь 7-де күүстеринен. Юбилейлиг чылда республиканың комсомолчу-аныыктар фермаларының аразында бирги черни алган, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Февраль айның эгезинде аңаа Тыва АССР-ниң аныыктар фермаларының болгаш ында комсомол бөлүктериниң удуртукчуларының семинары болуп эрткен. Бо ферманың коллективи коддуунда аныыктар. Коммунистер А. Монгуш, Д. Ондар, М. Сангы-Бадыраа, Х. Ондар ышкаш дуржулгалыг малчыннарның үлегерин аныыктар эдерип, оларның сүмеэи-биле ажылдап, оларны башкыларывыс деп санап чоруурлар. Шынаа-да, Хола Шыырапович аныяк кадарчы Кызыл-оол Монгуш-биле кады ажылдап, инекти канчаар кадарарын аңаа сүмелеп, дузаны көргүзүп турар. Ынаыг мурнакчы коммунист-биле чугаалажып олура, өчерле ынчап ферманың чедишкинниҢ чылдагаанны түл дээрзин сонуургадым.

— Бистиң коллективтиң эки ажылдап турарының чылдагаавы дээрге, кайы бирээвистиң күш четпээнин ажылга шупту дузалажыптар улус бис. Кижи бүрүзү-ле бодунга оваажынан даалганы ылап күүседир дээш орайдажыр — деп, Хола Шыырапович таймылбырлай-дыр. Малды ажаап чемгерер талазы-биле саанчыларның болгаш инек кадарчыларының ажылын хувааган. Ынчангаш чамдык фермаларда дег ону бот-боттарынче чугжур чүве чок.

Х. Ш. Ондарның партийжи даалгазын сонуургадывыс. Фермада арыг-шеверин кээлеп-чемгерилгеэнин харылаар кижи болду. Эрткен чылын коллектив мал чемин арттыр чарыгдаан. Ол чорук продукциняның бот-үнезинге салдарлыг болган.

Чоон-Хемчик район Улуг-Хем-биле социалистиг чарыштыг болганда ону кажчаар эки организастаза чогуурул дээрезинин дугайында Хола ШыыраповичиниҢ бодалдарын айтырдывыс:

— Чарыштыг шын организастаар дугайында доктаалдар-даа бар чүве-дир. Ол районнуң Кара-Тал фермазы-биле эрткен чылын чарыштыг турдувус. А ажыл-биле чугаалаарга, ону саазын кырынга организастаан турду. Ындыг чарыштың ажыы-даа чок. Барын түңлевес, бот-бодунуң дуржулгазын көрбес болганда, кандыг чарыш дээр боор. Бо чылын кожавыста «Искра» колхозтуң Кызыл-Хавак фермазы-биле чарыштыг бис. Керээ-даа чардынвыс. Ынчалаадаа бир-тээ район биле район чарыштыг болганда, биетиң ийи районнуң ийи фермазының чарыжын база болур-чогуурү-биле организастаан болза эки — деп, малчын харылады. Ол черле чөп.

Ындыг болалды Улуг-Хемде «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем сүт-бараан фермазының эргелекчизи Шыгыраа Чалбаа база чугаалаан чүве. Улуг-Хемде бирги черни ээлеп турар ол коллективтиң удуртукчузу Дөргүн фермазынга болган семинарга киришкен болду. Ында корумчурумну, ажыларды организастаанын, ажаанның байдалын ол ажок магадаан, ындыг эки кажаалны, кызыл-булуңну совхозу Иштии-Хемге база тудуп берген болза, деп ол күзеп олурган. Эки үлегер-чижек ындыг-ла болгай.

ДҮКТҮГ Дөнеп-ооловна эрткен чылдың төнчүзүнде Чоон-Хемчиктиң херээженнериниҢ мурнундан Улуг-Хем районнуң херээженнер төнүлелериниҢ ажылынбиле танышкан төлээлериниҢ бирээзи болуп чораан. Ынчангаш Улуг-Хемде херээженнер ажылында чамдык эки чүүлдерни сонуургаанын чугаалап олур. Бо ийи коммунистиг бажыңы агитквартира төвү болуп турарын аңаа кирген кижи дораан эскерип каар. Оон планында район СовединиҢ депутады-биле ужуражылганы, политкичээл айда бир катап эртип турарын, бажыңнарның арыг-шеверин хынаарын, март 8-ти таварыштыр аъш-чем делгелгеэнин организастаарын болгаш концерт белеткээрин айыткан.

— Агитквартир а л а р ы н ың ажыктыы кончуг. Чонның культуразын, билиин бедидеринге ажыктыг. Хуралдарны чыгаш, арага-дарыга сундуулаар кижилерни база уругларының өөредилгезин, сагыйга-чурумун хайгааравас кижилерни аңаа эккелгеш, тургускулаптар бис — деп, коммунист Дүктүг Дөнеп-ооловна чугаалап турар.

Коммунистер Хола Шыырапович биле Дүктүг Дөнеп-ооловна фермада аныяктарның күш-ажылга кызымаанга, оларның өөреникчилеринге өөрүп, оларны боттарының төлептиг салгакчылары деп санап турар. Д. Ондар ылаңгыя саанчылардан комсомол бөлүүнүң удуртукчузу Долума Кара-Салды, Сат Анай-Доокту, Каздар Монгушту болгаш оскелерни-даа адап, оларның бирээзин партия кежигүнүлеге хүлээп алыры-биле белеткеп турарын чугаалай-дыр. Чөрле ынчап ферманың коммунистериниҢ партияга белеткеп турары оске-даа аныяктар бар.

Ферманың сүт саалдазы эрткен чылдың бо үезинге бодаарга барык ийи катап хөй. Ынчангаш олар 1973 чылда бир инектен-не 2283 кг сүттүг саар дээш хүлээлгеэнин күүседир ергелиин бадыткап турар.

Д. Д. Ондар бо чылын бир инектен-не 3000 литр сүттүг саарын хүлээнген. Коммунист ону күүседир дээш бүгү күжүн салып ажылдап турар. Бөгүн дүүнгүзүнден, а даарта бөгүндээзинден артык ажылдаар деп чүве ол-дур.

Х. СЕДЕН.

Тыва АССР-ниҢ Дээди СовединиҢ

Президиумунда

КҮШ-АЖЫЛ ХООЙЛУЖУДУЛГАЗЫН САГЫЫР

Тыва АССР-ниҢ Дээди СовединиҢ Президиумунга «Тыва тудуг» тресте күш-ажыл хоойлужудулгазын сагып турарының дугайында ол трестиҢ эргелекчизи Ч. Б. Ондарның илеткелин дыңнап, чугаалашкаш, бо талазы-биле чамдык боттуг ажылдар кылдыңганын айытпышаан, күш-ажыл хоойлужудулгазын хажыдып турарының фактылары барын демдеглээн.

Ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар ортузунга кижизидиглге ажылын кошкак чорутканындан арагалаар, ажыл шагы үзер, күш-ажылдың сагылга-чурумуи үрээр оске-даа таварылгалар хөй. Эрткен чылын 48-ки тудуг эргелелинге ажыл шагын үскени 2416 кижи-хүн четкен. Ынчангаш 32 муң хире рубльдиң тудуг-монтаж ажылының планы чедир күүсеттинмээн. «Кызыл тудуг» эргелелинде күш-ажылдың болгаш будурүлгенин сагылга-чурумү куду деннеде. Ындыг турбуже, эргелелдиҢ удуртукчулары хөй-ниитиг организацияларынга кошкак даянган. Эң хүүзүнүң сүлтары ажылдавайн турар, күш-ажыл маргылдаларын үүгаалажып сайгарып көөр комиссияларны тургуспаан. Ажыл шагындан дашкаар ажылладырының чүрүмүн, ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны администрацияның инициативазы-биле ажылдан үндүреринн таварыштырып турар хоойлулар күүседелзин тресте хажыдып турар.

Техниканыи аймыл чок чоруунун үүрүмнерин үрээр таварылгаларны чайладыр талазы-биле ажыл четпес тургустунган. Ол сорулгага үндүрүп бергеи акша-хереңгини четче ажыглавайн, эргелелдин начальниктери, хөй-ниитиг организацияларының күш-ажылдың болгаш будурүлгенин сагылга-чурумун акижидер дээш чогуур хемчегларнн албайн турарын, оске-даа четпестерни Президиум шыңгыы шүүмчүлээн.

Ол бүгү четпестерни чайладырын болгаш хоойлулар хажылышкынын болдурбас дээш хемчегларни алырын, треске юридиктиг албанны акижидерининн хемчегларни алырын, үндүрүп турар дужаалдарнын хоойлуга дүүшкен турарын шыңгыы контрольдарын, күш-ажыл дугаймында хоойлужудулганы ажылдакчыларга өөредирин организастап, ону коллективке калбаа-биле үайылбырларын трестиң удуртукчуларынга Президиум дааскан.

Хамаатыларга кичээнгейлиг болур

Хамаатыларның чагааларын, хомудалдарын, билдиришкиннерин көөр болгаш база оларны хүлээп алыр талазы-биле «Тоора-Хем» совхозтуң дирекциязының ажылынын дугайында айтырыгны Президиум хураынга дыңнап чугаалашкан.

Ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар ортузунга кижизидиглге ажылын кошкак чорутканындан арагалаар, ажыл шагы үзер, күш-ажылдың сагылга-чурумуи үрээр оске-даа таварылгалар хөй. Эрткен чылын 48-ки тудуг эргелелинге ажыл шагын үскени 2416 кижи-хүн четкен. Ынчангаш 32 муң хире рубльдиң тудуг-монтаж ажылының планы чедир күүсеттинмээн. «Кызыл тудуг» эргелелинде күш-ажылдың болгаш будурүлгенин сагылга-чурумү куду деннеде. Ындыг турбуже, эргелелдин удуртукчулары хөй-ниитиг организацияларынга кошкак даянган. Эң хүүзүнүң сүлтары ажылдавайн турар, күш-ажыл маргылдаларын үүгаалажып сайгарып көөр комиссияларны тургуспаан. Ажыл шагындан дашкаар ажылладырының чүрүмүн, ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны администрацияның инициативазы-биле ажылдан үндүреринн тааарыштырып турар хоойлулар күүседелзин тресте хажыдып турар.

Техниканыи аймыл чок чоруунун үүрүмнерин үрээр таварылгаларны чайладыр талазы-биле ажыл четпес тургустунган. Ол сорулгага үндүрүп бергеи акша-хереңгини четче ажыглавайн, эргелелдин начальниктери, хөй-ниитиг организацияларының күш-ажылдың болгаш будурүлгенин сагылга-чурумү акижидер дээш чогуур хемчегларнн албайн турарын, оске-даа четпестерни Президиум шыңгыы шүүмчүлээн.

Ол бүгү четпестерни чайладырын болгаш хоойлулар хажылышкынын болдурбас дээш хемчегларни алырын, треске юридиктиг албанны акижидерининн хемчегларни алырын, үндүрүп турар дужаалдарнын хоойлуга дүүшкен турарын шыңгыы контрольдарын, күш-ажыл дугаймында хоойлужудулганы ажылдакчыларга өөредирин организастап, ону коллективке калбаа-биле үайылбырларын трестиң удуртукчуларынга Президиум дааскан.

ТУДУГЖУНУҢ ХЕЙ-АЪДЫ БЕДИК

Таңды районнуң Хову-Аксы суурда «Тыва кобальт тудуг» участогунуң ажыл-ишчилери эрткен сескн беш чылдың чугула тудуу болур «Тыва кобальт» комбинаттың тудугларын ажыглаага кииреринге шалыпчы үүүн киргеи. Тоску беш чылдың ийиги чылында 1 миллион 311 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын боттандырган, мынчаза-даа саадыгган сорулга чедир күүсеттинмээн.

Тудуг участогу колдуунда үлетпүр тудугларын ажыглаага киирериниҢ талазы-биле эрткен чыл планын чедир күүседи шыдаваан. Ол планның күүсеттинмейн бараанының кол чылдагааны болза, 2, 3, кварталдарның тудуг объектилерин цемент, туулбу, шил, металл айнаа-биле доктаамал хандырбаанында. Бажыңнар тударынга хереглээр туулбуну чедир бербейн турганының ужурунда, участок туулбу-биле 1255 дербелчин метр хана салыр сорулгазын күүсеттээн. Оон аңгыда үлетпүр будурүгеэнниҢ тудуг объектилериниҢ төлевилел-смета документилерин чогуур ийнде бербейн турганы, ажылга шаптыктыг болган. Участок эрткен чыл дургузунда тудуг материалдары, кедүртүр механизмнер, ажылчын күжү-биле чедир хандыртынмаан турган. Тудугларга ажылдавр ужурлуг тускай мергежилдиг кадрлар чедишпее болуп келгенинiң чылдагааны-биле, участокка кижи күжү-биле хандырылга чылда чүгле 72,7 хуу четкен.

Хову-Аксында тудуг участогунуң бо шинтипрлиг чылда кол сорулгазы болза, эрткен чылдың хожудаашкынынарындан үштүнүн үнерп, планныг даалгаларны хуусаа бетинде күүседирн болур. Тоску беш чылдың үшкү чымында бистиҢ күүседир ужурлуг даалгахарывыс база хөй. Чарын алган мераз ёзугаар 1 миллион 400 муң рубльдиг, боттуң күжү-биле 1 миллион 200 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып доозар ужурлуг бис. Бо чылын 12 квартиралыг 4 чурттага ажыңшыл, 330 тонна картофель шыгжаар черни, 1000 дербелчин метр төлдүг теннисаны, кобальт комбинадының Соңгу рудниги административ-хандырылга комбинадының ийи кабат тудуун болгаш оске-даа чугула объектилерни ажыглаага киирер сорулга салдынган. Ол хамык тудугларны тударынга херектиг ном материал болур 1 миллион 200 муң кезек туулбуну Абакандан, Кызылдан эккеп алыры чугула. Оон аңгыда цемент, плиталар, демир-бетон база херек. Туулбу-биле тудуглар кылыр мергежилдиг дашчылар бистс чедишпес. «Тыва тудуг» трестиҢ өөредилге комбинадының болгаш тудуг училищезиниҢ доозукчуларын бистинче ажылдадып чорудуп, бо участокту ажылчын күжү-биле хандырары чугула. Кыымда № 12 автобазаның баштаар черн чүк машиналары-биле, 14 дугаар механизасция эргелеи чүк кодурер механизмнер-биле бистиҢ участокту хандырарын күштелдирерин ажыл-ишчи кичээнгейге алырын дилеп турар бис.

Хову-Аксы суурнуң тудугларын шыпшыкын кылырынга чугула херектиг чүүдерни объектилерге мөөнцеп алгаш, бригадалар аразынга шалыпчы ажылдаарының социалистиг чарыжын улам калбартыр ужурлуг бис. Ажылынында материалдар-биле хандырылганың байдалы түгээр болганындан бригадаларда ажылдың темпизи эккеш цел чоруур.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниҢ Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиҢ болгаш ВЛКСМ ТК-ның төсөу беш чылдың бо шинтипрлиг чылында үлетпүрүң, тудуглуң болгаш траисспорттуң адырларынга Бүгү-эвилелдиҢ социалистиг чарыжын калбартырғ дугаймында доктаалын чарыштыг организастаарынга бүүүредиг удуртулга болдуруп эгелээнинге — бригадаларның шалыпчы ажылдарынга күүлүг быра болган. Бригадалар аразының чарыжының мурнуку одуруунда чоруп турар Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжулары Анатолий Глуховтуң, Мөңге Иргиттиң, Инновентий Карновтуң бригадалары бо чылдың эрткен ийиги черинде бедик көргүзүтселиг ажылдаан.

Ол бригадаларда күш-ажылдың бүдүргүчүлүү эрткен чылдың сөөлгү айының-биле деннээрге дыка бедээн. Анатолий Глухов баштаан дашчылар, бызаңчылар 140 олуттуг ясли-садтың ийи дугаар кадмы тударынче шуудан киргеен. Тууйбу ханаларны оларның салып турарының шынары-даа бедик. Сат Эккерээл удуртказ тудугжулар ийи кат универсал тудуунуң таваан салыр чер ажылдарын база шалыпкын шуудаткан.

Тудуг ажылынның шынарын бедидер болгаш күш-ажылдың бүдүргүчүлүүн өстүрер сорулга-биле бо чылдан эгелеп, неделя-хоңук дайы-биле кылыр ажылдарны планнаап, бир азы ийи бригаданы бот-орулга-чарылганың аргазы-биле ажылдарынче шилчидер бис.

С. МАМ-ООЛ,

«Тыва кобальт тудуг» участогунуң улуг прорабы.

Т Е Л Е Ф О Н И С Т

Харылзаанның бүдүргүге-техниктиг эргелелинде Каа-Хем районнуң белдириниҢ коллективиниң мурнакчы бүдүргүлгелериниҢ бирээзи болуп турар. Мында ак сеткилдиг, ажылынга чүтүүлдүг, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп турар кижилер ажылдап турар.

Харылзаа коллективи төсөу беш чылда доктаамал шуудургу ажылдап, бүдүргүге планнарын үргүлчү ажыр күүседип, харылзаа талазы-биле чонга ачыдуза чедиреринiң культуразын бедик деңгелге боттандырып келген. Бо чылдың ийи айларының планы база ажыр күүсеттинген.

Коллективтиң мурнакчы кижилериниҢ бирээзинге коммунист Алевтина Алексеевна ДРИБНИЦА хамааржыр. Ол хоорайлар аразының харылзаазының телефонизинде ажылдап турар. Алевтина Алексеевна эң-не баштай почта дамчычызындан эгелеп ажылдааш, оон телефонист мергежилди чедип аларан. Соруктуг ажыл-ишчи аңаа доктаавайн, телеграф аппаратын ажылдаар мергежилди шиңгээткен. Ынчангаш ол ам телефонистер-даа, телеграфистер-даа ажылдап шыдаар. Ол — коммунистиг яуш-ажылдың шалыпчызы. Бодуңуң хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазы-биле эш-өөрүнге сагыш човангыр, эптиг-эвилең, бодунга болгаш өскелерге негелделиг мөзүүр-биле коллективтиң хүндүткелин чедип аларан. А. А. Дрибница харылзаа белдиринде партия эге организациязының секретары.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

Чаагайжыдылга ниитиниҢ хереэ

АРАЗЫНДА ЧАРЫШТЫГ

«Мурнакчы» колхозтуң тудуг бригадазы ажылынның дуржулгазын улам быжыглавышаан, беш чылдың үшкү шинтипрлиг чылында улам сорук киргеи ажылдап турар. Олар бо чылын чуртталганың 8 бажыңын, 200 олуттуг клубтуу тудар. Чуртталганың 20 бажыңынга капитал септелгеин кылыр, 6 кыштагның кажаазын септээр. Ол шыкаш 2500 кубометр тудуг ыяжын, 70 муң туулбуну, 5000 кубометр одалга ыяжын белеткээр.

Бригаданың мурнунда салдынган кол сорулга чиик эвес, ону чедишкиннер боттандырарм күш-ажылды шын организастарындан чугула хамааржыр. Амгы үеде ол бригада ийи звено кылдыр үстүп алган, аразында чарыштыг, тайгада белеткеп ажылын чорудуп турар.

Бирги звенода 18 кижи бар. Ында «ДТ-75» марклыг ийи трактор бажыгаттынган. Олар сөөлгү хүннерде 600 кубометр ажыт тудуг ыяжын белеткээн. Звенода Хомушку Кыызл-оол, Салчак Очур, Хөртен Багай-оол шыкаш ажыл нормазын хүн бүрү ажыр күүседип турарларны адаары өөрүнчүт.

Ийиги звенода 30 кижи бар, олар Шүйда кадыкшылга школазынга 800 кубометриң орнунга 904 кубометр докпакты белеткээш, сөөртүп берген. Бо хүннерде звено Шөлү ортумак школазынга 1200 кубометр докпакты кылып белеткеп турар. Күш-ажылды эки организастаавышынан ында кижи бүрү даалганы үргүлчү ажыр күүседип турар.

К. СЕМИС-ООЛ.

Бай-Тайга район.

ТУДУГЖУ БРИГАДА

«Ак-Туруг» совхозтуң тудуг бригадазы сөөлгү ийи чылда чугула ажыл-херекси бүдүргеп. Совхозтуң амгы конторазын Кара-Сугдан көжүрүп туткан, ийи квартиралыг бир, а бир квартиралыг ийи бажыңны кылган.

Карбу Сундактың удуртказы ол бригада чүгле «Ак-Туруг суурга эвес, Кызыл-Дагда базза эвээш эвес ажыл кылган: даа чурттарга бажыңнарындан аңгыда, кыштагларда малчыннар бажыңнарынга, мал кажаалдарынга капитал база үүрмек септелгелерни доктаамал чорудуп келген, чаа үш кажаанны туткан.

Аяқылында ол бүгү дуржулганы бажыглавышаан, беш чылдың шинтипрлиг үшкү чылында бригаданың мурнунда база улуг сорулга салдынган. Тудуг материалы белеткээр ажыл бо хүннерде организастыг чоруп турар. Д. Монгуш, М. Май-оол, Н. Дембрек, К. Ким-оол шыкаш мурнакчыларынга бригада чоргаараанныр.

М. ЛАМА.

Улуг-Хем район.

Беш чылдың кижилери

ШАҢНАЛГА СОРУК КИРГЕН

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары С. К. Буянды-биле мурнакчылар дугайын чугаалажып олур бис.

— «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырында хойжу Ш. Ш. Кунгаага Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг аттыг шынызылгазын, оон калайы Б. Т. Тоглакпанга Тыва АССР-ниң Дээди СовединиҢ Президиумунуң Хүндүлел бижинин даарта тыпсыр бис—деп. Сиямбил Кунгаевич ынчатты.

Ат-сураглыг хойжуларның ажылы, амыдыралы-биле таныжарын шинтипрлээш ынаар чоруттувус.

Аалга келиривиске Шыырапай Куңгаа хөй кадара берген чогул. Кайыы Барынмаа Түлүшовна, сакманщиктер Л. Тоглакпан, Ч. Арапчаа олар хураган кажаазында ажылдаан түрлар.

Кажаазы өрээлдегилеп каан. Ында хураганнарны назы аайы-биле ангылаан. Улуг сакмакиик мырынай хураган аразында олурупкан, оларын эмнээн олур.

— Кандыг ажыгдан эмнеп тур силер?— деп, амыр-менди солушкан дораан-на айтырдывыс.

— Ижин-шөйүүдү ажырынга удур эмнеп турарывыс болур ийин. Баш удур хемчеглер алырга, белен ажывас болур чүве — деп харылады.

Шынап-да, оон ынча дээри-ле чөп. Бир эвес совхозтуң хойжулары шупгузу-ла чыл санында төрүүр чүс хойдан-на чүс хураган ап турар болза, дыка-да өрүлга киреп ийик. Бодап көрүңерлээн: Куңгаалар 1965 чылда кыс хураганнар хүлээп алган. Олары бир дугаар төрээнде чүстеи-не чүс хураганны алган. Оон дараазында чылдарда, тодаргайлаарга, 1968 чылда—107, 1969 чылда—117, а 1970 чылда—123 хураганны доруктурган. Тоску беш чыл планының бирги чылында төрүүр чүс хойдан 108 хураганны, а эрткен чылын 104-ту өстүрген. Оон аңгыда бо арезында бир хойга оваажтыр 2700 граммдан 3600 грамм чедир дүктү кыргып ап келген. Моон аңгаш көөрге, оларның көргүзүглери доктаамал өзүп турары илдеи-дир.

— Чеже хой төрүдү?— деп айтырдывыс.

— Февраль бирээде хоювус төрүп эгелээн. 238 хой оолаан, оон 280 хураган алдынган, менди доругуп турарлар.

Малчыннын кажаазында пеницилиин, стрептомицин база синтомицин болгаи оске-даа эмнер бар. Оларны канчаар ажыглап турарын сонуургадывыс. Чаш хураганга баштай мезинин аазын эмзиргеш, оозу синерге ам синтомицин бээр. Ижиртир эмнерни хайындырган сүгну алваи сооткаш, ана холаап, чээрби минута хире тургузар. Оон хураганнарга бир омаштап бээр болду. Кадыы шала кошкак хураганнарга ону үш-дөрт катап бээр.

Бо малчыннарның чаш хураганнарны чемгерип турарын сонуургап көрдүвүс. Ийиги сорттуң бир шоолай даалганын, он килограмм ажыг чигирни боттары садып алыр. Оон кылымал сүттүг белеткээш, хураганнарын эмистиктээр улус болду. Оны кылырының аргазы мындыг: 20 литр киреп савага сүгну хайындырар. Бир шаажан соок суугга даалганны чүвүткеш, ону демги сүгже урупкаш, оон ковүү читкиже хайындырар. Оон даалганның бөрбакташканын шүүреп каапгар. Оны эскеш, сагган сүт хире чылыг турда, хураганга бээр. Хураганны незин эмген соонда будун чартык ийикпе ийи шак эрткенде, бираазынге-ле 200 грамм хире онаажыр кылдыр кылымал сүт-биле эмистиктээр.

Чаа төрүттүнген хураганнарны баш бурунгаар-ла аарылардан камгалап эмнеп алырының ажыктыын Барынмаа Түлүшовна чугаалады.

— Ижин-шөйүүдү аарыы бар, хураганнар өлүп тур деп чамыктар бо-ла чугаалажыр. Мен бодаарымга чаш хураганнарны халдавырлыг аарыгдан камгалап ап болур арга бар. Ол чүгле кадарчыларның боттарындан хамааржыр. Ижин-шөйүүдү аарыы чемнин шын эвес хуулариндан болуур чүве— деп, ол тайылбырлады.

— Баштайгы дөрт хоңукта чаш хураганнын быкты достайбас кылдыр эмзирер херек. Ол үеде чаш малдың ишти чем хуулдуруп шыдавас болур — деп, Барынмаа Түлүшовна уламчылады.

Хайыраканның ол хойжуунуң дуржулгазын Улуг-Хем районнуң бүгү хойжуларынга нептередир деп СЭКП райкомунуң шинтипрлээни кончуг шын. Шак ындыг мурнакчыларның дуржулгазын өөренип тургаш, ону бүгү улустуу кылдыр нептередири амгы үениң сорулгазы болгай.

Куңгаалардың кажаа-хораазы чылыг болгаш кургаг. Чаш хураганнарның аразында саваның ийи хонгаш-ла солуп турар. Коданда мал чеми бар. Хамык-на одарларны айлар аайы-биле хуваап алган улус болду.

Улуг сакманщик-биле чугаалажып турар аравыста хойжу болу чедип келгеи. Ниитиниң хереэ дээш шудургу ажылдан чоруур малчыннарга Шыырапай Шыырапович биле Барынмаа Түлүшовнага партия райкомунуң бирги секретары С. К. Буянды оларның шаңналдарын тывыспышаан, тоску беш чыл планының арткан чылдарында моон-даа артык улам эки ажылдаарын, оларга кадыкшылды, аас-кежиктн күүседи.

Мурнакчы малчыннар шаңналга улам сорук кирип, эки ажылдаарын айытказан.

С. ХЕРТЕК.

Колхозтарда отчёттар болгаш соңгулдалар

ЧЕДИИШКИННЕР ТУРЗА-ДАА...

— Бистиң «Чаа орук» колхозтуң ажыл-ишчилери эрткен отчёттуг үевиң иштинде партия, совет органнарның билдилиг удуртулгазы-биле көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериң болгаш күрүнеге садарымның планныг онаалдаларын чылдан чылча чедиишкиниг күүседип келген—деп, колхоз баштаар черинең даргазы Ф. С. Сакты-Сюрюң отчёт илеткелиниг чугаалаан.— Ылангыя бистиң малчыннарывыс малдың чүүл айы-биле баш санын өстүрериниң планын эрткен юбилейлиг чылда бүрүн күүседип, күш-ажылчы тилелгелиг болганнар. Малдан алыр продуктуларны бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарымның планныг онаалдаларын дүктүүледен өскезин колхоз ажыр күүсеткен —деп ол айыткан.

Колхозтуң хоочун, мурнакчы хойжуларының чедиишкиннери, көскү болганы илеткелчи өөрүп демделээн. Д. Дамчай, Б. Салаачы, С. Хайың, М. Сыңаа, А. Чигжит, Ш. Сидоо, М. Дawaa олар ынчаш хойжулар эрткен чылын төрүүр чүс хойга онаалтыр 96-дан 106 чедир хураганнарын менди дорукторуп бергенин сл айыткан. Саанчыларның аразынга калбарган чарышка бир саар иненке онаалтыр 1360 кг чедир сүтүг эрткен чылда саап алган А. Маңзай, С. Имажап, С. Балан, И. Бойдаан олар тиилекчилер болганнар.

Колхоз төвүнүң тудуг-сууру чыл келген тудум немежип, чаагайжып орар. Бай-Даг сес чыл школаазынга 76 уруглаар турар интернатты, 12 аал итти чүрттээр 6 чүрттелге бажыңын, 100 инек кирер кажаны, мал тарын боозадыр 2 пунктуну колхозчу тудугчулар юбилейлиг чылда тутканын айтырга-да четпир.

Ол чедиишкиннер-биле чергелештир колхоз бүдүрүлгезинде бир четпестерни илеткелчи болган отчёт-соцгуудалыг хураалга саналбергеш эштер аналитти кылган. Чижээ, мал ажылындан колхоз баарык-да 200 муң рубльдиң орулгазын чедир албаан болуп турар. Оон үнүп келген кол чылдагааны малдан өлүр продуктуларының эвээш база шынары куду болганында. Ылангыя күрүнеге садары-биле киирген малдарның дириг деңзизи ортумактан безин куду болган. Малды будацнаар, чидирер, бөрүге чидиртир чоруктар инитининиң малының баш санын өстүрериниг шаптыктаан. Тускай эртемниглерниң болгаш малчыннарның харымсалга чогундан 1972 чылда безин 1064 баш мал өлүп хорээн. Колхозта читкен малдың өреэзи безин 34170 рубль четкен. Сүттүң бот-үнезин бедик. Чүге дизе саалданы механизастаарывыс, саар иненерниң азырал-тежээлиг болган оларның уксаазын экижидерниче сагыш салбайн турар.

Техниканың ажыглалында, часкы тарылгага белеткелде болгаш мал кыштагладымышкынында четпестерни эштер идередип, ону эдип алырының төлээ-биле боттуг саналдарны бергилээн. Часка хереглээр кывар-чаар материалдарның соөртүлгезин эгелээр, техника септелгезиниң темпизин дүргедедир, үрезин арыглаашкынын база оон четчелээшкинни чорудар деп ол хураалга хүлээп алган доктаалда чугаалап турар.

Колхозтуң чер ажылында мурнунда чылдардан дээре көргүзүүлер бар болганын илеткелчи шыйын демделээн. Тараа культураларының бир гектарынга онаалтыр 8 центнер дүжүттү алгаш—ол дээрге Эрзин районнуң байдалынга багай эвес түнел болур дээрзин ол айыткан. Малдың чулуктуг чеми—ногаан сулаңның бир гектардан-на дүжүдү 18 центнер болган. Өстүрүп алган дүжүттү өй-шаанда ажаап алыр талазы-биле эрткен күүзүн механизаторлар аразынга социалистиг чарыштың тиилекчизи болган тракторист Т. Отсур «Күр болгаш курукнаң черлерни шинээдип алганы дээш» деп медаль-биле база хову бригадазының удуртукчузу Д. Каржал «Күш-ажылчы шылгарал» медаль-биле шаңнатканнар.

Дүжүт ажаап алышкынынга, мал чеминиң белеткелинге, ону кыштагларга болгаш фермаларга чедиреринге колхозтуң чолаачылары К. Сержинмаа, Н. Лоовай, С. Төмүр, Ч. Соян олар идепкейлиг киржип, тус-тузунда 200-тен 250 рубль чедир түңнүт кывар-чаар материалдарны камнап алганын илеткелчи демделээн.

Мал ажылы-биле кады чер ажылын сайзырадыры колхозтуң экономиказын быжыглаарынга кайы хире ажыктыны эрткен чылдың практиказы херек кырында бадыткаан, ынчангаш дүжүт өстүрериниче болгаш мал чеминиң тарылгазынче база белеткелиниче онаа кичээнгей салыры тутула дээрзин колхозчулар боттарының санаалдарынга көдүрүп турганнар.

А. АРАКЧАА.
Эрзин район.

Малчыннарның хандырылгазы

Чолаачы-садыгжыларның үлүү

Улуг-Хем райпозунуң автолавказының чолаачы-садыгжызы Иван Ноговицын-биле кады «Улуг-Хая» совхозтуң Сенекте малчыннарынче хаптывыс. Хайыракан салбырын эрткен дораан кышкы оруктап будуктуг хемниң кызыы унунче өрүлеп келиривиске аалдарның хойларының истери тола кестүп келгилээр, ыттар эзерии-даа дыңналыр болду.

Орук акезында аалдарга чеде бердивис. Үзүн кажаа чанында бажың болган өг тур. Өгге кирип, малчыннар-биле менди солушпушаан, оларның ажылжын сонуургадывыс.

«Улуг-Хая» совхозтуң кадрчызы Василий Дотқан-оолович Маадыр-оолдуң ажылжи-биле таныжып олура, коданда малдар хур кыштап турарын билип алдывыс. Хоочун кадрчы ам 60 хар ашса-даа ажылгыр хевээр шудургу ажыллап турар. Бо хүннерде өөн коданында 500 хураган хур кыщ ажып турар болду. Чугаавысты уламчыладывыс:

— Садыг талазы-биле хандырылганар кандыг туруп тур?

— Бистиң 60 олурар чолаачы-садыгжывыс графикте айытқан хүнүнде аалдарга доктаамал келир. Бистерниң берген чагыгларывысты ёзугаар Улуг-Хем райпозунуң складтарында бар барааннарны үргүлчү эккеп берип турарла-дыр — деп. малчыннын өөнде улус ону мактады.

Оруувус аайы-биле ол-ла чоруткаш совхозтуң шырак дээн малчыннарының бирээзи Николай Маканның аалынга келдивис. Оон коданы—Сенектиң солагай талазында кезек шаттар аразында. Автолавказын чолаачы-садыгжызын бо малчыннар база өөрүшкүлүг уткуду. Өгүнүң херээжен ээзи чугула хереглээни аъш-чем, чыдыг хеп аймаан садып алгаш өөрүп четтиргенин илеретти. Улуг кадарчы боду өөнде чок болду.

— Чоокку аалдарда кол кадарчылар зооветеринария кичээлинде барганнар — деп, аалда улус чугаалады.

Бо коданда 350 ажыг хой бар. Олар чаа-ла оолдап эгелээн. Аалда малчыннарның чай-шөлээн чок, чымыштыг үези келген. Оларга дузалаары-биле Арыг-Бажы салбырындан сакманщиктер база чедип келген болду. Малчыннар хүн бүрүнүң чугула хереглел барааннары-биле багай эвес хандыртынып турар дээрзи өске улус-биле беседа үезинде билдине берди.

Малчыннар садыг ажылдакчыларынга кандыг негелде тургузуп турар ирги? Бо талазы-биле четпестерни тодаралыр соруулга-биле өске-даа малчыннарның аалдарынга чыыштыг ниш базала хайнышкынныг. Ховалыг Ушланның коданында төрүүр хойларының үштүң бир кезии оолдапкан, чаш төлү оңча-меңди. Үстүнде малчыннар бо шинитпирлиг чылда алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче бүгү күжүн утландырып, шудургу ажылдап турар.

Малчыннарның садыг хандырылгазының байдалын аналиэтеп көөрге, оларның хой кезии бирги чергенинг кол бараанарын негеп турары чөрле чөптүг. Ылангыя ор, хереэжен улустуң иштики хевн, платьелер, ажылчын хойленнер, бичии уругларның 26-32 дугаардыг трикотаж хептери, холга тудар фонарьлар, бичии хемчээлдиг электробатарея-биле ажылдаар радиоприёмниктер дээш өске-даа чугула бараанарны малчыннар негеп турар. Райпозуң садыг ажылакчылары чамдык ыңдыг бараанарны баазаларда бар хире чергези-биле автолавкаларга турар кылдыр хемчегларни алган.

Ниитизи-биле алырга Улуг-Хем райпозу малчыннарның садыг хандырылгазын кышкы үеде багай эвес организастаан. Амгы үеде 5 автолавка маршрут ёзугаар малчыннарны кезип чоруп турар. Ынчангаш шинитпирлиг чылдың баштайгы ийи айларында Улуг-Хем райпозу бараан саарылгазының ниити планын 101,6 хуу күүсеткен. Автолавкаларның чолаачы садыгжыларының киирген үлүү ында улуг.

К. САТ,
респотребсоюзтуң улуг товароведи.

А. Б. Шойдук 1970 чылда башкы училищезин чедиишкинниг дооскаш. Эрзинде Нарын ортумак школазының эге класстар башкызы апарган. Ооң көргүзүглери улдуң бүрүзүнде бедик, амгы үшкү клазында багай демдектиг өөренikчи чок.

Комсомолчу башкы коллективте хөй-ниити ажылынга база идепкейлиг: хереэженнер чөвүлелиниң даргазы, эге класстар башкыларының математика талазы-биле методиктиг бөлүүнүң удуртукчузу.

ЧУРУКТА: Александра Баткаровна Шойдук кичээл үезинде.

А. ЧОПГАННЫҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Барыын чүктүң саң-хөө системазы буураашкынга таваржып турар.

Сайгончу шериглерниң үүлгедии.

Дугуржулганы үрээн

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам дугайында Парих дугуржулгазын сайгончу аг-шериглерниң үреп турарының дугайында медээлер Мурнуу Вьетнамдан кээп турар. Март 6-да он бир шериг корабльдери Куангчи болган Тхыатхиен можулдарның алаан каш чурттакчыныг черлерин боолаан. Ол черлер Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның хонелинде тайбың чон аразынан дыка хөй санныг кижи өлген болган улуг материалдыг хоралалар болган. Ол-ла хүн сайгончу парашютчуларының бир батальону Хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң Виньхоа районга үурган кежектеринче чаза таварышкынның халлаашкынынга база кылган.

Шинитпирлиг удурланыышкын

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнам Республиканың Дашты хереглер министерствозу медеглел кылгаш, Камбоджаның девискээринче америк умар чүүлдүк халдаашкынның ушудуушкуннарының күштелгенинге мурнуу-вьетнам улус болгаш МВР-ниң Революстуг түр чазаа шинитпирлиг-биле буруу шапканын илереткеш, бомбалаашкыннарны, боолаашкыннарны болгаш ол чуртка удур эске-даа агрессчи үүлгедишкиннерни доп-дораан соксадырын негээн.

Негелде

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). 20 политиктиг партиялар, профавиделдериниң, хөй-ниитиниң болгаш аныяктарның организациялары Данияның НАТО-дан үнерин болгаш чурттуң шериг чарыгламаларын кызырарын негээн. Олардың аразында — Данияның Компартиязы, Хереэженнерниң демократтыг эвилели, Социал-демократтыг партиянын аныяктар организациязы база бар.

Я. Арафаттың бижии

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестинаны хостаар организациянның күүскомунуң даргазы Я. Арафат араб чурттарының баштыңнарынга бижик чоруткаш, «удурланыышкынның палестин шимчээшкинин узуткаар болган Чоокку Чөөн түк кризинин дүжүп бербишаан шинитпирлээринче албадаар соруулгалыг америк-сионистиг чаа сүлчээниң» дугайын оларга сагындырган.

«Палестинаның араб улузунга удур кампаниязы кавбартыыр дээш» Суданга Сауд Аравиязының элчин черин «Кара сентябрь» дээр палестин организациязының коңгуунериниң эжелеп турган таварылгазын арабтарга удур күштер ажыглаарының оралдажышкынды деп оон бижиктеринде демделээн.

«Белеткеттиниң турар сүлчээнин» болдурбазының шинитпирлиг хемчеглерни алырынче араб удуртукчуларны Я. Арафат кыйгырган.

Ливан солуннуң дыңнадыы

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның «Ан-нида» солуну Пекинниң Совет Эвилелиниг удур хоозун хоп-мегезин болган даштыкы политиказын ныңгыды-биле шүгүмчүлеп бижээн. Пекинниң удуртукчуларының Совет Эвилелиниге удур чулчуруушкуннарынга, холбаштыр «Ан-ниданың» бижээнин: «Пекинниң даштыкы политиказы америк империалистиг политика-биле оларның чоокшулажыышкынының дугайын хереченлеп турар. Ол ёзулут марксизмниң принциптеринге, делегейниң бүгү коммунистиг партияларынга, оон иштинде СЭКП-ге хораны чедирип турар». Солун оон ыдай мындыг айтырыгны салган: «Совет Эвилели өске удуртгарга, оон иштинде Кыдатка-даа «дузаламчы коргуспээн» дээр дугайында Пекинниң хоозун чулчуруушкунунга ким-даа канчап бүзүрээр боор?»

«Араб чурттарның дуржулгазы кидаттарның мындыг хоп, шүглүл сойгалап турар».

Остров хоорайның (Барылын-Чех область) Шкода заводунга чаа «Шкода-14» троллейбусту шеңээдеге кижерии-биле будуруп үндүрген. Чаа троллейбустуң мөрпузун оон баар чурттумуң хоорай транспортунуң онза байдалындан хамаарыштыр өскертип ап болур. «Шкода-14-ту» алыр кол чыкчылар ЗДЧ кежигүннерни чурттар болган.

ЧУРУКТА: чаа «Шкода-14» троллейбусту шеңээ турары. ЧТК—ПМА-ның фотозу.

Чаа телефон-автомат

Пермьниң телефон заводу чаа АМТ-69 деп маркалыг телефон-автоматты бүдүрүп эгелей-берген. Аппарат ажыглаттыңгыр техниктиг бедик шынарлыг. Оон ангыда, оон чоос сугар тин, чоос эгидер намерезы-даа чок, онза бүдүштүг. Оларның орнунга чүрегайлар дээрбээнин адаанда чоос хүлээп алыр дериг тургузуп каан. Чаа автоматты дамчыштыр телефонлажыырда, туданы алгаш, медээ дыңналырга, телефон дугаарын дезгеп алыр. Хереглээн абонентизиниң харыы медээни келиргс, чоос хүлээп алыр деригже көпеекти суптар. Чугаалажыр кижилериниң телефоннарын ийи талазыг улаштырар, Көпеекти автоматтыр кассалап алыры оларны ыңчалдыр улаштырарын хандырып бээр.

Чаа телефон-автоматты дамчыштыр чугаалажырының чарыгдазын ийи көпеектиң болгаш бир-бир көпеектиң-дээ чоостары-биле төлеп болур.

ЧУРУКТА: Пермьниң телефон заводунуң шүүдүлга шүгүмүнда чаа телефон-автомат.

Э. КОТЛЯКОВТУҢ фотозу.

ПМА.

ХООЧУРААН ААРЫГ

Даштыкы чурттарның парлалгазы капитал чурттарының аразында валюта-сан харылзаалдарын бижирип бөгүнге чедир үргүлчүлевишаан. Ол харылзаалдардан капитализмниң ниити кризиске таварышканы тодаргай билдиниг турар. Америк валюта кризизиниң катап хөрлээлей бергенинче, долларның үнезин база бир катап кудулатканынче, Барыын чүктүң чазактар төлээлекчилериниң хөй санныг ужуражыышкыннар кылып, чөвүлел хуралдар эрттирип, тургустунган байдалдан ушгунарының аргазын тып чадап турарынче парлалга тайылбырлакчылары улуг кичээнгейни салып турар. Оларның хөй-хөйүнүң түңнел кылдыр бижип турар угаазылалдарында эки чүве-дээ чок: барыын чүктүң сан-хөө системазы буурап турар.

Түлүктевишаан турар сан-хөө кризизинден үнериниң аргазын тып чадаш, барыын чүк чазактарының төлээлекчилери, эксперттери хөй санныг сүмележилгелерин, ужуражыышкыннарын эрттирип турда, америк долларының үнезин улам кудулап турар. Парлалга тайылбырлакчыларының бодап турарын ёзугаар алырга, дollарның үнезин катап-катап кудуладырга-даа, оон байдалынга чиигелде болбаан, өртек-үнезиниң туружун быжглаарынга дуза болбаан. «Вашингтон бак-чаланиг сан политиказын чорудуп турар», ынчангаш улустар аразының сан системазының бажанналп туруштуг апарганынга ол политика буруулуг деп, Бельгияның «Суар» солуну демделээн. Долларның кошкаанга англи фунт стерлингиниң кошкаа база капсырлажыр орта, долларның денгел чогу Европаның чер болганда бадытқаттынып турар. Ынчангаш сандыыс системазының байдалы бичии-даа экиживейн турар-дыр деп, Бельгияның оон өске солуну «Метрополь» база бижээн.

Февральдан март 2-ге чедир кризис чидиглени берген үеде ГФР-ниң күрүне банкызы бодунуң (барыын-герман марканың) эрге-ажыктарын камгалаарын бодап, долларның үнезин моон сонгаар кудулатырбас дээш, 6,8 миллиард түңнүт америк долларны орвай садып апкан деп, ол банк дыңналган. Бергеден келген байдалдан ушгунуп үнериниң аргазын тывар дээш, ГФР-ниң күрүне банкызы эмге-хаважок — 1,5 миллиард марка түңнүг миитки чаашкин үндүрер деп, март 12-де шинитпир үндүрген. Ол чаашкинни чарлааны саарылгада видерилген акша-хөрөнгинин оода чамдыызын холга кирип алыр болгаш акша үнезиниң улам кудулаарын соксадыр соруулгалыг. Валюта кризизи болу бээрге, саарылгаже үндүрген эмге-хаважок акшаны ол базым шоолуг эвес-ле аввэжедип болур деп демделээш, даштыкы, дектн мурнай барыын-герман парлалганың хөй-хөй тайылбырлакчылары ол идеңдан аажок чөгенип турар.

Сан-валюта кризизинин чидиглеигени-биле холбашкан айтырыгларны чоокта чаа англи чазактың хуралынга чугаалашкан. Англи парлалганың дыңнадын турарындан алгаш көөрге, «ниити рынок» чурттарының сан министрлериниң март 4-те Брюссельге болган чөвүлел хуралының түңнелдерин болгаш Англия биле оон «өөрү» болган тос күрүненин аралында маргылдааларны англи чазак ол хуралынга чугаалашкан. Англия чижек садыгсаарылга кылырынга туттура бээр валюталарны «деткинрин» бодуның «өөрү» күрүнелерден ол чөвүлел хуралга шүүт негээн. Англияның девискээринден ырак черлерде 9 миллиард хире фунт стерлинг саарлып чоруп турар болбазыкпе деп, даштыкы чурттарның парлалга тайылбырлакчылары шоода аарак демделээн.

Индыг болганда, валютасан кризизи болганының уламындан тыптып келген бергелерни ажып эртер дээш, «ниити рынок» чурттарының удуртукчуларының тулуктуг калбаткан ажыл-чорудулгазы кандыг-даа түңнел чок болган. Индыг апаарга, Европа чурттарының банкыларының долларга өөзэржир деткимчези чижектиг «чымчактаашкын» чокка долларның үнези талыйтыр кудулап турар деп, даштыкы чурттарның солуннары бижээн. Европаның валюта-сан бергедээшкиннериге удур демиселге дуза чедиргидег кандыг-даа хемчегларни АКШ болуун талазындан албайн турар деп, ол солуннар демделеп турар.

Эң улуг капитал чурттарының маргылдаа-чөрүдээлери ажаок чидиглеиип турда, валюта-сан кризизи ажып эртериниң аргазын тывар сорулгалыг чугаалажыышкыннар катап эвелей берген. Ол чугаалажыышкыннарның бир эдээз мартның 8-те эгелээн: «ниити рынок» чурттарының сан министрлери чугаалажыр дээш, Брюссельге ужражыышкын кылган. Барыын чүктүң колкол капиталистиг чурттарының төлээлекчилери март 9-та Парижке чыглып хуралдаан. Ол чөвүлел хуралтың ажылынга АКШ, Канада болгаш Япония база киришкен. Ынчаныже, даштыкы чурттарын солуннарының тайылбырлакчыларының демделеп турарын ёзугаар алырга, «доллар кризизи боол турда, «ниити рынок» чурттарының кадыг алыр хемчеглериниң кедилиг болурундан Европа күрүнелериниң найыгылаалдары аажок чөгенип турар. Оларның ында-ыг хөөннүг болуруунга үнелеп болур барымдаалар бар. Ол чурттарның сагыш-бодалы малыпкын болгаш даштыг хемчеглер алырынга дүүшпээ — деп, «Нью-Йорк тайме» солуннуң корреспондентизи демделээн.

(СЭТА).

Ажыктыг семинар

Чөөн-Хемчик районнуң колхозтарында, совхозтарында, бүдүргле, албан организация черлеринде хереэженнер чөвүлелдериниң даргаларының болгаш оралакчыларының семинары болуп эрткен. Делегей байдалының дугайында, беш чылдың ийиги чылының түңнелдери болгаш шинитпирлиг 1973 чыл, совет хереэженнериниң эргелери база хүлээлгелери. хереэженнер чөвүлелдериниң эргелери, хүлээлгелери дээш өске-даа янзы-бүрү темаларга лекцияларны болгаш илеткелдерни СЭКП райкомунуң секретары Т. Ш. Сарыглар, партия райкомунуң ажылдакчызы В. И. Сапрыкин, район прокурору Х. С. Даҗы-Сегбе, партия райкомунуң кылдыс эргелекчилери И. И. Понкаратова, В. М. Килчен олар номчаан. Номчуттунган лекцияларны болгаш илеткелдерни район амыдыралы-биле холбаштырып эрттирген.

Хереэженнер чөвүлелдериниң ажыл-чорудулгазынга хамаарыштыр дуржулга солчуушкунунга «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Хайыракан суурларында хереэженнер чөвүлелдериниң даргалары К. Б. Сарыглар, Л. И. Дамба-Даржаа хойжу хереэженнериниң культурлуг амыдыралын улам бедидер талазы-биле хереэженнер чөвүлелдериниң болгаш агитбажыңнарның булуннарын чараштыр, шевергин кылдыр дериир талазы-биле чорудуп турар ажылдарын сонуургаткан.

Беш чылдың шинитпирлиг 1973 чылында улам бедик, үре-түңнелдиг ажылдаарын, беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседиринге хереэжен чонунуң калбак киржилгезин чедип алыры-биле организастыг ажылды күштелдиреринг семинарның киржикчилери хуторжуп алган. М. СЕВЕН.

НОМЧУКЧУНУҢ СОНУУРГАЛЫ БЕДЭЭН

Хүн бүрүде үнүп турар солун, сеткүүл чагыдып номчуурунга бистиң районнуң номчукчуларының сонуургалы дыка бедээн. Оон тодаргай чижээ парлалга чагыдылгазының талазы-биле мун номчукчуга онаштыр республикада эң дөйүү чагыткан найысылал Кызылдың соонда йөги черни өрткен ийи чылда улаштыр алганывыс болур. Бо улуг чинишкинниң хамыктын мурнунда чаңгыс аай сагыш-сеткилдиг ажылдап, ниити күшбиле чедил алганывысты демдеглээр апаар.

Парлалга чагыдылгазы чугула кампанияның эрелеринің бүдүүзүнде чыл бүрүде ону эрезинден төнчүзүнге чедир организастыг чорударын шиитпирлеп, СЭКП райкомунуң бюрозунга үргүлчү чүгаалажын келген. Өрткен чылын ыңдыг хурал августуң ийиги чартынга болган. Парлалга чагыдылгазынга хамаарыштыр райком бюрозунуң хүлээп алган шиитпирин районнуң колхозтарында, совхозтарында партия комитеттери, бүдүргүлге албан организация черлеринде партия организациялары амыдыралга боттандырып, удуртулга болдуруп турар. Чер-черде партия организациялары чагыдылга кампаниязының үезинде хөй-ниити тарадыкчыларын, почтачыларны болгаш харылзаның өскелээ ажылдакчыларын хамчыштыр масса-биле хүн бүрү туруш харылзажып ажылдарынга чаңчыккан.

Районда ниитизи-биле парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары 70 ажыг кижи ажылдап турар. СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация киидизиниң чанында парлалга чагыдылгазының ажылынга дузалаар чөвүдел бар. Өрткен чылын ук чөвүделдиң даргазы эш Торлук хөй-ниитизиниң даалырганы ол ажылды дыка эки башкарган. СЭКП райкомунуң секретарлыры парлалга чагыдылгазының кампаниязы эгелээн санында-ла шыпаар кол кичээнгейни салып, эргежок чугула апарганда арга-сүмени берип келген.

Парлалга чагыдылгазының кампаниязы чоруп турар үеде организастыг хемчегларде болган удуртулгаза бо бүгү чедип алдынган чаагай чанчылдар чедишкинниң улам быжыглап турар. «Кызыл түк» совхозтуң номчукчулары мун кижиге онаштыр ам 1100 экземпляр солун, сеткүүлдү чагыдып алган номчуп турарлар. Бо дээрге чүгле районда эвес республикада бедик көргүзүг болур. Ында партбюро секретары эш Салчак, харылзаа салбырының начальниги эш Фролова, почтачы эш Бүдүге оларның парлалга чагыдылгазының үезинде кызымаккай ажылдаанын демдеглээр апаар. Ол шыпаар «Бүрен» совхозта партком секретары эш Полежаев, харылзаа салбырының начальниги эш Осипова болган эш Еңзак олар 1000 номчукчуга онаштыр 950 экземпляр чагыдылганы кылдыргынар. Районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунда болган «Совет Тыва» совхозта номчукчуларның хүн бүрү үнүп турар солүн, сеткүүлге сонуургалы дыка улуг. Ол черлерде парткомнар секретарлары, харылзаа салбырларының начальниктери чагыдылга кампаниязының үезинде парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларын болгаш почтачыларны хамчыштыр ажылды бедик деңнелге тургускан. «Совет Тыва» совхозта парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары К. Брильба, Б. Салчак, Л. Опин, Н. Солодникова оларның кызымаккай эки ажылын партком кашаа удаа шаңнап, мактаан.

Сарыг-Сеп суурда парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары 30 ажыг кижи. Олардан район эмнелгезинде эш Сарапулова, № 1 школада эш Филимонова, № 2 школада эш Самчаа-оол, № 3 бөжүп чоруур механизастатчының колоннада эш Нефедова, мыш ажыл-агыйында эш Филипова олар бо харысалгалыг даалганы чангыс чыл эвес күүсезинде, аа-харысалгалыг ажылдан келгеннер.

Эртеги чылгы парлалга чагыдылгазының үезинде «Бүрүңгазар» совхозтуң девискээрниге районнуң өске черлеринге бодаарга үк кампания аларга сула байлалга эртken. Ында партком секретары эш Бумажик, харылзаа салбырының начальниги эш Божанова оларның мурнунда чартык чылда чагыткан чамдык чагылгаларның хуусазының үзадыр болган келир чылдың парлалга чагыдылгазының кампаниязынга моон соңгаар идепкейлиг киржири негеттинип турар.

П. МОГИЛЬНИКОВ.
Каа-Хем райониуң «Союзпечать» агентилелиниң начальниги.

ИЕНИҢ ЧОРГААРАЛЫ

* Амыдыралдан чечен чугаа *

Долаана Сагдыковна кежээ бажыдынга чаныш келген. Чунар өрээлиге чунуп алгаш кээрге, Кызыл-оол Донпукович хөглүү ковчуг саазын сунган.

— Ма, номчуп көрем. Бис ийиге чалалга келген-дир.

— Кай, школдаң бе? Мындаа Галя менээ чугаалаан-на болгай. Сөөлгү школачы кежээже силерни чалаар мен деп.

— Эртип көрем, мүн хаамыдырып кагдым. Галя кежээки чемнин чип алгаш, эштеринге ужуражып чоруй барды.

Долаана Сагдыковна чемненнир өрээлче шаг чок кирип келген. Кызыл-оол кадайынга чемнин белеткээш, сандайга олуруп алган.

Уруу ам он сес чарлыг. Он классты доозуп турар. Чылдарның артып турары дүргеп-не чүвө-дир ийин! Кады өг-бүле тутканда бээр он сес чыл ажа берген. Ол чылдарның иштинде чүү турбаан дээр.

Кажан Долаана сес харлыг турда, аазы аарый берген. Чежө дама, хамны чалавааш дээр. Чаңгыс-даа дуза чедирер кижи чок. Чүгле адырын, чимиринче далажыр. Күскээр апарганда, Долаананы адазы кырган-аазы сугнуң аалынга аппарып каан. Анда Долаана кожа аалдарның уругларының-биле таныжа берген. Суг эрин черге Долаана, Кызыл-оол дээр эжи-биле бо-ла ойнай бээр.

Бир-ле хүн кырган-аазы сугнуң өөнге аътты кижи чедип келген. Оон соонда өгледе улуг улус дүвүреп, аътталрын эзертеп, тергелеп эгелээннер.

Кырган-аазының дүвүреп, ыглап-сыктап турарын көргеш, Долаана айтырган.

— Кырган-авай, кайнаар баар деп тур силер? Мени кагбанар, эдертип алынар. Авам, ачамны сакты бердим —дээш халбактанып ыглап-ла эгелээн.

— Ыглавас, уруум ыглавас. Мен мынаар аалдар баргаш келийн. Ачаң база удавас чедип келир. Дораан чедип кээр бис. Дуу ол эжиң өөнге барып ойнаңар— дээш, кырган-аазы тергете олурупкан.

— Мени эдертип ад, кырган-авай, авамны сактып тур мен — дээш, тергенин соонда маннаан чорупкан.

Ол өйде Кызыл-оолдуң аазы келгеш, чугаалаан:

— Че, Долаана, ыглавас чоор, кырган-аваң дораан чедип кээр. Ам Кызыл-оол-биле ойнанар че.

Оон бээр элээн че эрте берген. Эжиң чылып кырган-аазы база аараан чок апарган. Аазы чок апаргандан бээр сес чыл ам ажып турар. Кожа аалдар Сагдык ирейин хүндүлээр турган. Долаана он элды хар ажа берген. Адазының аң чоок дузалакчызы. Адазы-биле кады хөй кадрып турарлар. Кежээ болурга, ол Чаа-Хөлдүң оолдары, уругларының салгылапкан аътгарны тудуп, элерteп алгаш, ырлажыр турган. Харын чамдыкта Долаананыдаа кожамыктай бээрлер.

«Чаа-Хөлдүң бажын ойда
Чагган харның эриевезин
Чараш кара Долаананың
Сагыжымдан мыраазым.
Улуг-Хемниң бажын ойда
Улуг доштуң эриевезин
Узун чаштыг Долаананың
Уйгу, дүштен мыраазым.

Бир хүн кожазы Куржанмай келгеш, чугаалап орган.

— Урууң кыс апарган-дыр, магалыг. Күдээлер безин өнер долганыр апарган.

— Чок, кайнын мындыг боор. Уруум чаа он алды хар ажып чоруур.

Бир-ле эртен Долаана хоюн ажыдып алгаш турда, эжи Чанзытпаа чугаалаан:

— Долаана, Чаа-Хөлде сургууулдар хүлээп алыр чер бар деп турар, шын чүве бе, ол?

— Та, эжим, билбедим.

— Ойт, Долаана, хөөрү өскээр баарлы!—деп, адазы ачыргарган.

— Соонда чугаалажыр бис— дээш, Долаана чыдай болган.

Кежээ Долаана шай ижип олургаш:

— Чаа-Хөлде сургууулдар хүлээп алыр чер бар деп, улустуң чугаазы бар чүве-дир, ачай. Оода үжүк-бижикке өөренип алымза— деп, Долаана оожум чугаалаан.

— Мен дириг чораам, сенң мыаң-ла өөредип каар мен, кызым, Хөлүүсту дөө ол өгге кадартырын каашы, соңгузу хүн чоруур бис.

Ол дүнге Долаана данны атсы удуваан. Эртенинде адазы хоюн үндүреринин мурнунда:

— Бөгүн тараадан сокпан каг, чоруурда херек апаар — дээш.

— Чаа, ачай. Эртежик чедип кел.

Тараапы хооргаш, соктап турда, ыт эргеш, көрүптерге аътты кижи дүжүп чыткан. Орус ишик-хеп кедип алган тыва кижи болган.

— Экии, кызым.

— Экии.

— Ачаң өөнде чогулу бе? Херектиг чоруур кижи мен. Сен сургууулдан чоруур бодап тур сен бе? Бир эвес чоруксаар болзуңза, сенң мыаң-ла школага хүлээп аар.

— Йөе, дыка чоруксаң тур мен. Ачам менң Чаа-Хөлге эртен чедирип каар мен дээн кижи.

— Кончуг экии-дир. Ачаңга чугаалаар сен. Көңгүл дээр кижи чорду—деп аан.

— Бичии шайдан ижиптинер, акым.

— Чок, кызым. Соонда ишкей мен аан. Далаштыг чор мен.

Кежээ ачазы көргө, Долаана шуптузун чугаалап берген.

Эртенинде адашкылар сыр дан бажында аттанышканнар. Чаа-Хөлге келгеш, сургууулдар чыглып турар черни айтырып алгаш, чедип келгеннер. Ында сургууулдарның хөйүн чүү дээр! Херимнерде баглагылап каан аътгар-ла аңмежок. Кижи аът баглаар чер тыппас. Адазы аътты баглаан.

— Сен маңаа тур. Мен киргеш келийн —диген.

— Долаана, Долаана! Экии, — дизе-ле, оолдар аразындан Кызыл-оол бо үне халып келген.

— Экии, Кызыл-оол, сен база өөренир деп тур сен бе?

— Йөе, өөренийн деп.

— Ындыг болза дыка солуудур. Сен база өөренир.

— Чүгле менээ эпчок-тур. Ачам чааскаан артып каар, хойларывыс база хөй, чаңгыс кижиге кадарары берге — дээш, Долаананың улуг карақара карактарында мунгараал көстүп келген.

— Ажырбас, мунгарава, бистер бичии болгаш-ла ужуражып турар бис.

— Оо, уруулар дуу ол бе? Экии-дир, эдертип алгаш, дуу үзүн бажында аппарып каңар—деп, башкы чугаалаан.

Ол хүнден эгелеп Долаана, чаа орун-дөжектиг, чаа ишкехептиг апарган. Оон чурттап турар өрээлинде он хире уруглар бар. Ачазы уруун чагыптагып чорупкан. Баштайгы хүннерде Долаанага чалгаарачыг боол турган. Чамдыкта дүжөй бээр: артында-ла хөй кадарын чоруур кылдыр.

Чай чоокшулаан. Долаана номчуп, санаптар апарган. Эштери-биле кады хөглеп-даа турар апарган. Кызыл-оол-биле бо-ла чугаалажып, башташтанчы бээрлер. Бир хүн Долаанага башкызы чугаалаан.

— Даштың кижи сени бээр келем дидир. Барып көрем. Үнүп келгеш көөрге, ачазы бо турган.

— Ачай, экии, чүге чор сен?

— Уруум, мен ам баксырап чоруур апаардым, артен болза, эрте, кежээ болза, орай болдум—дээн.

— Ам канчаар сен, ачай, кады чоруур бис бе?

— Йөе, чоруур бис.

Класска кирип келгеш, номнарын башкызынга хүлээткеш, ол чугаалаан:

— Мен ам оон ыңай өөренип шыдавас мен. Ачам аарый турар. Дузаалажыр кижи чок.

— Ачаң кайыл? Мен барып чугаалажып көрейн — дээш, башкы үне берген.

— Багайын аа, Долаана чоруй бээр—дээш, оолдар, уруглар Долаананың соонда үнүп келгеннер.

Ачазы-биле аалынга чедип келгеннер. Шай ижип алгаш, одекти долгандыр кыштатылаан. Куржанмай чедип келгеш:

— Экии, Долаан! Танывайын баар частым, өскен деп чүвеңнин!

— Экии, утбай.

* * *

Чылдар эртken.

Долаана-биле Кызыл-оол өгбүле тудуп, олуржуп алганнар. Бир чыл болгаш олардың аныяк өг-бүлезинге чаа кижи төрүттүнген. Ооң адын өрүс башкызынга тураскаадыр Галя деп адап каан.

* * *

— Аваң чедип келген шыкажыл, туруптуң бе, авай, чоп мунгаргай сен. Чалалганы көрдүң бе?

— Көргүстүм, уруум—деп, адазы үзе киргеп.

— Эштеримге чораап келдим, дыка белеткелиг турар улус-тур. Катя үгбай сут база белеткениг турар чорду.

— Ынаавр кажан чордун уруум?

— Экии эдерти берди.

— Кымыл, уруум?

— Иван дээр кижи-дир ийин. Даштың тур, киирип болур бе, авай, ачай?

— Киир, киир. Кижини эдертип келгеш, чүге даштыгаа тургузар кижи сен?

— Иван, кирип кел—дээш, Галя үне халаан.

— Мындаа Катя кадай мени «кудаа» дээш, тоовааң-даа кижи мен. Ооң оозу черле үткалыг болган чүвеин чүл—деп. Долаана Сагдыковна ашаанче хүлүмзүрүп каан.

Ак хөйлең кедип алган, кара-кара чодураа дет эрес карактарлыг узун оол кирип келген.

— Экии— деп, эгенмишаан, мендилешкен.

— Экии, эрт, оглум.

Долаана Сагдыковна столга чемнин белеткеп шаап алгаш, уругларны столтө чалаан.

Дөрт кижи столга олуруп алгаш, хөөрежи бергеннер.

— Он классты доозуп алгаш, кайнаар өөренир деп бодап тур силер, уругларым?

— Мен эмчи институдунче кирер деп бодап турар кижи мен—деп, Иван чугаалаан.

— Мен-даа биладингир-де болгай мен, база-ла, эмчи— деп, Галя улашкан.

Ол кежээ шаанга кирер хөөрешкеннер. Эртен болур байырлыг кежээге белеткенип, стол, сандайларны аштап, арыглап эгелээннер. Кежээге Долаана Сагдыковна биле Кызыл-оол Докпукович кеттинип алган чедип келгеннер.

Ада-иелериң хөңү-даа хөлчок, олар ында-мында хөөрешкеп олурганнар. Оңгу классчылар оолдар—шупту ак хөйленнерниг, уруглар—ак платьелер кеткилээп. Оон ада-иелерин столтө чалааннар. Хөй-хөй эки чүүлдерни башкылар чугаалааннар.

Ада-иелер база сес ап чүве чугаалаан. Долаана Сагдыковага база сес бергеннер.

— Эргим оолдарым, кыстарым! Силер бөгүн оңгу классты доозуп алган-дыр силер. Силериниң мурнуларда орук ажык. Силерге кым-даа шаптык катпас...

Хөглүг үнүер кулакка чаптыланмышаан. Долаана Сагдыковна школаны боду доосказ дег, чиик-чиик баазып, чанып бар чораан.

Тамара ООРЖАК.
Бии-Хем район.
Аржаан школазы.

Артистер аътланып турда...

Республикамың хөгжүм-шии театрының артистери өөдүүнүң ишчилеринге чаа шиилерни доктаамал бараалгадып турар. Д. Фурманов биле С. Поливановтуң «Үймээн» деп шиинде ойнап турар артистер дүүн аътланып турда бистиң корреспондентивис ол бөлүктүң бригадири, артист— Дмитрий Дамба-Даржаа биле чугаалажырга ол кысказымбиле мынаар чугаалаан:

— «Үймээн» деп шиинде артистерниң хөй кезии киржип турар. Бистер ол шиинии Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарының ажыл-ишчилеринге бараалгатkан бис. Чон бо шиинии улуу-биле сонуургап, өөрүп четтиргенин артистерге идерелип-даа турду.

Бо удаада Ийи-Тал суурдан эгелээш, Улуг-Хем районнуң бүгү девискээрин эргий ойнаар бис. «Үймээнниң» шиилде, дерилгези байлак. Ынчангда чамдык бичии клубтарлыг суурларга ойнаттынмайн баары чадавас. Ындыгда болза, кижи бүрүзүнге бо шиийн сонуургадыр дээш кызыдар апаар бис.

«Үймээнде» РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи М. Мунзук, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Ш. Олзей-оол, Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери Л. Солуңоол, Б. Бады-Сагаа, өскедээ артистер киржип турар.

Новосибирскиде «Сибирьниң кодээ ажыл-агый машиналары» заводунуң калбак хереглел бараанналары бүдүрер цехи чемненнир черге ажыглаар чаа деригдерни бүдүрүп үндүрериниге белеткээн. Деригдер он үш эттем тургустунган.

Чемненнир стол биле дөрт чиик сандайны ак нитропааламн-биле доозулаан, чем шкавы биле белеткел столуун өңгүр шокар пластиктерден кылган.

Ол деригдерни бо чылын бүдүрүп эгелей бээр.

ЧУРУКТА: чемненнириниге ажыглаар чаа дериг-херексел.

Эш хуузунуң ужуражылгазы

Самагалдай суурнуң спортчулары Эрзин районнуң Мөрен школазынга волейболга болгаш баскетболга эш хуузунуң ужуражылгазын кылыры-биле чеде бергеп.

Ужуражылганың түнелиндеде самагалдайжылар тиилээн. Эш хуузунуң ужуражылгазы спортчу моргежилди бедидеринге дузалыг болган.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

ШКОЛА КОЛЛЕКТИВИ

Бии-Хем районда «Саян» совхозтуң Суп салбырында сес чыл школазының башкылар коллективи өөренижилерге ханы болгаш быжыг билигни бээр дээш күжениишкиниг ажылдаанының түнелиниде пионерлериниң болгаш комсомолчуларының чүс хүү өөредилге түнелин чедип алган.

— Бо жи түнелди бүгү коллективниң күжениишкиниг ажылының ачызында чедип алган бис — деп, школаның директору Анатолий Николаевич Бугаев чугаалаан мынчаар уламчылаан.— Бистең комсомол болгаш пионер организацияларының чорудуп турар бүгү ажыл-херектери ханы болгаш быжыг билиг дээш демнеглеге тургускан. Класс бүргүзүнде бүгү-ниити өөредилгезиниң сектору бар.

Комсомол болгаш пионер активи звеноларга, отрядтарга, дружинага дегеренгей ажылды чорудуп, ада-иелер-биле быжыг харылзааны тургускан.

Өөренижилерниң эки өөренирин чедип алырынга классетан дашаар ажылдар улуг рольду ойнап турар. Бирги чартык чылда янзы-бүрү темаларлыг хөй кежээлерни эртирген. Пионерлер өске республикаларның уругларының-биле чугаалажып, солун чаа түүлдерни билип ап турар. Англыл башкызы Карма Ооюновна Мартай-оол интернационалы найыралдың эразилин организастаан.

Уругларның профессионалдыг хандыкпылынче онза кичээнгейни утпандырган. Салбырның агроному А. А. Жулева, зоотехник Н. В. Питкевич, бухгалтер А. Т. Сурелов болгаш будурулгенин мурнакчыдары-биле ужуражылгаларны организастаан.

Школада янзы-бүрү болгүмнер база ажылдап турар. Уран чүүл болгүмүнүң уруглары районнуң көргүзүнге уругчу-леэки көргүзүглерин чедип алыры чанчыл болган. Хөп быжып даараарының болгүнүң башкы Вера Александровна Бугаева удуртkан. Ында 14 өөренижилер хаара тутунган болгаш район көрүдөлгинге бирги черни алган.

Класстарын Надежда Михайловна Питкевичиче удуртkан 6 «а» классtың коллективи школада бирги черни эзелеп, мактадып турар. Галя Ресметова, Лена Матюхова, Надя Бычкова, Лиза Питкевич болгаш өскелер-даа чүгле 5 демдекке өөренип, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.
ЧУРУКТАРДА: эң эки өөредилгелиг 6 «а» классtың өөренижилери башкызы П. М. Питкевич-биле классtың ленинчи булуңдарында баштыңчыным дугайында номчулганы чорудуп тур.

Телевидение

МАРТ 11-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдылгалар программазы. 12.05— Медээлер. 12.10— Өңгүт телекөргүзүт. Школачыларга «Будильник» 12.40— Өңгүт телекөргүзүт. «Музыкалыг ужуражылгалар» 13.10— Школачыларга. Дириг бойдүзүлүг чажыттарынче. Биология олимпиадазы. 2-ги эзелчег. 13.40— Өңгүт телекөргүзүт. «Кино аян-чорукталарының клубу» 14.40— Правда солунунуң позитивтиг тайылбырлачызы Ю. А. Жуков телекөрүкчүзүнниң айтырыгларынга харымнаан тур. 15.30— Совет Армиязының» болгаш Флоттуң дайынчыларынга «Кезектиң тугу» (Гвардейжи Кантемиров дивизиязындан репортаж). 16.00—«Поэзия». Олжас Сулеймановтуң шүүлтелер. 16.15—16.25— Чаңсаар. 16.25— Документалдыг фильм. 16.40—Өңгүт телекөргүзүт. «Орукта ийи кижи». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—«Кинопанорама». 20.00— ССРЭниин белетелдер министри З. Н. Нуриев телекөрүкчүдерниң айтырыгларынга харылзап тур.

КЫЗЫЛДАН

20.30—«Саян кырында кежээ». Дамчыдылга. 21.15— «Чазым салгалдың үүгү» Фильм-концерт. 21.50— Кыска метражтыг фильм.

МОСКВАДАН

22.00— Өңгүт телекөргүзүт. А. Островскийниң ырлары — 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

МАРТ 12-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00— Телемектээлер. 19.15— Документалдыг телефильм. 19.30—«Бистиң планетавыс». Дамчыдылга. 20.00— Документалдыг фильм. 20.20 Ниити-лел амыдыралының экраныда. Дамчыдылга. 21.00— Телемектээлер. 21.15— Чарлаалдар, реклама. 21.30—22.50—«Оруңка тулчуушкун. Уран-чечен фильм 1-ги серия.

АГААР

Бөгүн республикага ниитизи-биле аас агаар болур. Хаттың дүргенин секундада 0,4—9 метр. Агаарның температуразы дагыг чердерге 0—5 градус, авткаларынга — ортумаабиле 8—12 градус соок болур. Кызылга бөгүн 8—10 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кинотеатрларда

МАРТ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Алдын дулгуур» 10.30, 15.10 (бичe залга) «Гойя» аты чөвүлүүнүң өруун тамазаны» (1-ги 2-ги кезектерде) 12.00, 14.50, 17.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Орус шөл» 12.45, «Руслан биле Людмила» (1-ги, 2-ги кезектерде) 10.00, 15.00, 17, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Рустам дугаында тоолчургу чугаа» (1-ги, 2-ги кезектерде) 10.45, «Товаанчы» (1-ги, 2-ги кезектерде) 13.30, 20.00, «Хогжумүнүң үнмери» (1-ги, 2-ги кезектерде) 16.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бурүңгүнүң мурнунда» 9.00, «Дүнеин мотоциклчи» 10.50, 14.40, 20.30. Кинопанорама 12.40, «Үш мушкетёрлар» (1-ги, 2-ги кезектерде) 16.30 шактарда.

МАРТ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Айболит — 66» 10.50, 14.30, «Улуг хүнде келир аза» 12.40, 16.20, 21.00, «Товаанчы» (1-ги, 2-ги кезектерде) 18.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дүнеин мотоциклчи» 15.00, 16.40, 18.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Руслан биле Людмила» (1-ги, 2-ги кезектерде) 15.00, 17.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кижи — оркестр» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

ЧАРЛАЛ

«Сукпак» совхоз чоннуң хуу малын понедельник, вторник, суббота хүннеринде эът комбинадынга хүлээп ап турар.

СОВХОЗТУҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Библиотекада

Республика найысылалымда А. С. Пушкин аттыг библиотека кажан ажык, ажылдап турда оон номчулга залынга тостуг олуттуу тывары берге, уругчуу шыгырт долу турар. Анаа хүннерде анаа 100 ажыг кижи кээп хереглээн чүүлдерим ап номчуп турар болза, студентилерниң экзаменнер дуулар сессияларының үезинде номчукчуларның саны улам көөрдеп, хүнде 200 ажа бээр. Хоорайның бүгү-ле ортумак болгаш тускай ортумак, даады өөредилге черлериниң сургууулдары, студентилери хереглээн литературазын библиотекадам сураглап тыпкаш өөренип турарлар.

Библиотека воскресеньеде ажылдаар. Ол хүн бистиң алычыларывыс неделяның кайы-даа хүннеринден хөй болур. Сөөлгү үеде номчукчулар чүгле уран-чечен литература номнары-биле кызыгаарлатпаснмайн, харын эртем-техниканың бүгү-ле адырларын чырыткан номнарны, сеткүүдерни болгаш төп база республика солуннарынга карлаттынган хереглээн чүүлдерим номчуур дээш оларның пектеглерин ап, ол хүннүң дежурный библиотекаларынга чай, шөлээн-даа бердирбейн хүнээрлер.

Чоокта чаа эртken бир воскресеньеде библиотекага 208 номчукчу кээп, хереглээнни ямы-бүрү темалыг 170 номну, 45 солуннуу бижидип ап ажыглааннар. Оларның арасында 9, 10 классtарның өөренижилери база бар. Ынаңза библиотекага ындыг ямыдыраш школачылар келгеп тударында дежурный библиотекарь оларның айтырган, хереглээн материалдарын бээрибиле кады, бодунуң сүмезин кадып, немелде литератураларны бээр апаар. Бистиң номчукчуларывыстың ном дээш пдепкейиниң улгатkан чоруу дээргe, чоннуң билиг дээш бурунгаар чүткүдүүнүң коску хереченизи-дир.

Библиотекага хүнде чеже кижи кээп турарын үстүнде чугааладывыс. Чамдык хүннерде келгеннериң дең кезиишкеп хөйүү номчулга залынга үр олуруп ажылдаарда апаар. Ынчангаш бистиң библиотеканың номчулга залы чүгле 80 ажыг олуттуг болгаш номчукчуларының хостуг ажылдап, өөренириниге бакпыш болуп турар. Библиотеканың ном фондузунуң саны амгы үеде 22 муң ажып турар. Ол түң ол хевээр турбас, чыл бүрүде немежир болгай. Ол ышкаш найысылалда өөредилге черлериниң саны немежип, найысылал чоортуда студентилер хоорайы аңгы чыдары өөрүнүүр. Өөредилге черлериниң ыяаар немежип турары бистиң номчукчуларывыстан санынга улуг өгүлөдиг берген. Ынчангаш библиотека, ылаңгыя оон номчулга залы незилдеге бүүшпес апаар чыдар дээрзин амдыгаашкан өөренип көөр болза эки.

Н. ХЕРТЕК,
библиотекарь.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарның 23-35, партийжи амыралгай кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, кижээ ажылгай кылдызының 21-17, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер
Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 683

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үнүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00432.

расписана

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнүмелеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл. ЯНВАРЬ 13 СУББОТА № 11 (9067). Өртээ 2 көп.

1973 чылда социалистиг чарыш — эвээш чарыгдалдарлыг, хөй, эки шынарлыг продукцияны бээр деп лозун-биле эртер ужурлуг.

«1973 чылдың улус ажыл-агый планын хүүсаа бетинде күүседир дээш улетпүрүнүң, тудугунуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК -ның докгаалындан).

КОЛЛЕКТИВТИҢ АВАНГАРДЫ

Парторганизацияның бүрүзү күш-ажылчы коллективтиң политиктиг өзээ, дайынчы авангарды болбушаан, бодунуң организакчы болгаш мобилизакчы ролүн, коммунистерниң идепкейин, харымсалгазын ажыл-херекке база хөй-ниитиг амыдыралынга бедидип тургаш, хажык чокка боттандырар хүлээлелиг. СЭКП-ниң политиказын боттандырып чорударынга партия эге организацияларының эң чугула черниң бирээзин эзлеп турарын партияның XXIV съездизинге айыткан, оларның ажылының стилин болгаш арга-методун улам ыңай сайгырактайжыдарыңче улуг кичээнгейни салган.

Съездиниң айтымышкынын күүседиптээн, бистиң республиканың СЭКП райкомнары база партияның Кызыл хооркому ажыл-агый, культура тургузуушкунуңуң бүгү участоктарында партия эге организацияларының ролүн болгаш дайынчы арга-шинээзин бедидерииче, ажыл-агый сорулгаларын шиитпирлээринге, хөй-ниитиг амыдыралынга коммунистерниң идепкейин күштелдирериче углангаи хөй талалыг ажылдарны чорудуп турар.

Бо бүгүнүң түңнелиинде партия эге организацияларында ажыл-херекти перспективтиг план-биле чорудуп, хураттарны белеткеп база эрттирип турар дешели бедээн, СЭКП Уставының негелделерин коммунистерниң сагыш турарывыл дугайында, ажыл-херек дээш харымсалгазын бедидер дугайында оларның отчёттарын, дыннадыгларын хураттарга докладчыл чугаалажып турар апарган. Коммунистерни бүдүрүлгеге таарыштыр тургузар талазы-биле байдал экижээн. Чижээ, амгы үеде республиканың парторганизациязының составының 53-тен хөй хүүзү шуут-за материалдыг бүдүрүлгеде ажылдап турар.

Коллективти сырый каттыштырарынга, ында бүгү ажыл-херекти башкарарынга, ажыл-ишчилериниң күжүн планныг сорулгаларны күүседириңче мобилизастаарынга, коммунистиг кижизидилгениң айтырыгларын шиитпирлээринге хөй-хөй парторганизациялар үзүлүг дайынчы организакчылар болу бергеи. Ындыларга хамыктың журнунда Эрзинниң «Мөрен», «Коммунизмче орук», «Каа-Хемниң «Тивилелге» колхозтарында, Кызылдың түүйбу, автосепгелге заводтарында, «Көк-Тей» совхозта болгаш өске-дээ черлерде партия эге организацияларын хамаарыштырып болур. Ындыгыл «Мөрен» колхозта парторганизация (секретары Д. С. Ондар) ажыл-агый чорудулгазынга удурлулганы экижидер, коммунистериң авангардчы ролүн бедидер дээш организакчы улуг ажылды чорудуп турар. Мында коммунистериң 70 хүүзү материалдыг байлакты бүдүрер черлерде хаара туттунган. Парторганизацининиң хураттарынга колхоз бүдүрүлгезиниң, коммунистериң ажыл-херекке ролюнүң болгаш харымсалгазының, коммунистиг кижизидилгениң база сагылга-чурумну быжыглаарының дугайында айтырыгларны чугаалашкаш, шиитпирлериниң күүседилеэнин дээштиг кылдыр организастап турар.

Бо ажыл-агый планныг сорулгаларын күүседириве ол бүгү дээштиг салдарны чедирген. Эрткен чылын колхоз күрүвете үзүг сүт садарының планын чедиишкинниг күүсеткеи, малдың баш санын чүзүн айны-биле өскеп, тараанын база-ла бөгөй эвес дүжүдүн өстүргеи. Амгы үеде парторганизация чер болгаш мал ажылдакчыларының 1973 чылда Бүгү-эвилел чарыжын калбартыр дугайында партияның болгаш чазактың доктаалдарынга дүүштүр организакчы база политиктиг ажылды күштелдирип турар.

Кызылдың түүйбу овур-хевирин сөөлгү чылдарда дыка чаартынып өскеригеи. Партия эге организациязының хүзазынга болгаш деткимчелиге даянып алгаш, заводтуң администрациязы ооң цехтериң чаарты дериң кылыр, күш-ажылды организастаарын эңижидер база технологияны сайгырактайжыдар талазы-биле улуг ажылды чоруткан. Партия организациязы чарыпты организастаарынче, ажылчыларның өөредилгезиниче болгаш кижизидилгезиниче кичээнгейни күштелдиргеи. Ооң түңнелиинде ында ажылчыларның, албан-хаакчыларның күш-ажылчы идепкейи база бүдүрүлгениң культуразы дыка бедээн. Мурнунда чылдарда үргүлүг хомудан турган коллектив сөөлгү үеде республикада мурнакчы бүдүрүлгелериниң одуруунга кирген болгаш эрткен чылдың планныг даалгаларын ноябрь 7-де күүседипкеи болгай. Мында партия хураларын белеткеп база эрттирип турарының практиказы экижээн. Оларга коллективти болгаш парторганизацияның амыдыралынга холбашкан эң чугула айтырыгларны чугаалажып, хүлээп алган шиитпирлерниң күүседилеэнин коммунистерге информастап берип турар.

Ооң-биле чергелептир СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга партия эге организацияларының ролүн болгаш дайынчы арга-шинээзин улам ыңай бедидериниң талазы-биле партияның область организацияларының сорулгаларының дугайын чугаалажып СЭКП Тыва обкомунуң эртиен чылдың ноябрьда болган пленумунга чамдык парторганизацияларның организакчы-даа, политиктиг-даа ажылының деңнели чаваа дээрзин демдеглээн. Кызылдың база Барыын-Хемчик, Тее-Хем, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик районнарының чамдык парторганизацияларында хураттар эртирериниң Уставта айтыкан хүүсааларын барымдаалавайн турарының чижектери база бар. Ындыг хураттарга коммунистериң идепкейи чаваа боон, коллективке политиктиг кижизидилгениң, партийжи иштики аммыдыралдың айтырыгларын ховар чугаалажып турар.

Коллективтиң ёзулуг политиктиг өзээ болуп, мобилизакчы ролүн чедиишкинниг күүседир дээш, парторганизация бүрүзү быжыг, сырый каттышкан болуур болгаш бодунуң хүрээлеңин эң мурнакчы, төлептиг кижилер-биле немеш остүрер ужурлуг. Ынчалзажок Тыванның электри четкизинде, «Тее-Хем», «Бурунгаар» совхозтарда, Каа-Хемниң «Октябрь 14 чылы», Бии-Хемниң «Хадын» колхозтарда, тудуг организацияларында болгаш өске-дээ черлерде парторганизациялар СЭКП-ге чаа кежигүнер хүлээп алырынче шоолуг кичээнгей салбайн турар. Дыка хөй ажылчыннарлыг Тыванның электри четкизинде, «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелеливде, № 3 АТБ-де, Коммунал чурттарга ажыл-агый министерствоунуң АТБ-зинде парторганизациялар эрткен чылын чаңгыс-даа кижи партияга хүлээп албаанын маңаа чижек кылдыр чугаалаарга четчир.

Администрация черинниң ажыл-чорудулгазын контрольдаар эрге дугайында СЭКП Уставында айыткан үүлдерни хөй-хөй парторганизациялар чедир боттандырбайн, оларда бо талазы-биле комиссиялар ажылдавайн турар. Чижээ, эрткен чылын Кызылдың тос улуг бүдүрүлгелериниге, ооң иштинде № 1 АТБ-де, Каа-Хем хомүр-даш разрезинде, пассажирлер АТБ-зинде парторганизацияларга тургустуунган мыдыт комиссиялар кандыг-даа ажыл чорутпаан.

Ажылчы чоннарның коллективтериниң дайынчы организакчылары — партия эге организацияларының идей-политиктиг болгаш организакчы бүгү ажылын күштелдирери — СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, тоску бешчылдың үшкү чылының сорулгаларын чедиишкинниг күүседириве ажылчы чоннарның күжүн мобилизастаарынга, оларның ролюн бедидериве улам ыңай ядыгын бээр апаар. Ынчангаш СЭКП хооркому болгаш райкомнар партия эге организацияларын быжыглаарывыс, оларның ажылывыл стилин болгаш арга-методун улам сайгырактайжыдарывыс, дайынчы арга-шинээзин бедидериве доктаамал кичээнгей салыр ужурлуг.

Амгы үеде бүгү партия организацияла — партдокументилерни солуурунга күжевиишкинниг белеткелдерни чорудуп турар. Оны партияның улам ыңай быжыглаарының сорулгаларынга, коммунистериң идепкейин болгаш сагылга-чурумун бедидериниге чагыртқан турар ыдыг эргежок чугула организас-политиктиг хемчег кылдыр чоруткан турар деп СЭКП ТК-ның май (1972 чыл) Пленумунга айыткан болгай. Айтырыгның бо талазында улуг кичээнгейни салбышаан, парторганизация бүрүзү партийжи иштики ажылды улам ыңай идепкейжидер, массалар ортузунга идей-кижизидилгелиг болгаш организакчы ажылдың деңнелин бүгү талалыг бедидерн эргежок чугула.

1973: ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛ

СЕПТЕЛГЕ КИДИН ТҮЛҮК

Барыын-Хемчик районунуң «Большевик» колхозунда кодээ ажыл-агый техниказының сепгелгези түлүк чоруп турар. Ажыл-агый 18 тракторлуу, ооң иштинде 8 «Беларусь», 10 илчирбелиг «ДТ» трактору сепгээр ужурлуг. Амга чедир олардан 7 трактор сепгеттингеи. Сепгээр ужурлуг 5 сеялканың 3-үү сепгеттингеи.

Техника сепгелгеинде коммунист Н. Сендажы ажылга үлегерин көргүзүп, сеялкалар сепгелгеинде планның үргүлчү 110—130 хуу күүседип келгеи, ооң боду «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи.

ЧУРУКТА: Николай Сендажы сепгелгеде тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ЭГЕЛЭЭШКИНИҢ ДЕТКЭЭНИ

(СЭКП КЫЗЫЛ ХООРКОМУНУҢ БЮРОЗУНДАН)

СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретарының кабинединге ол хүн республиканың вайысылалының үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш автотранспорт коллективтериниң үдуртукчулары, мурнакчылары ыңгыдып келгеннер. Оозар партияның хоорай комитединиң бюрозунга келгеннери ол. Кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткизи чугула, ажыл-херекчи айтырыгны партийжи ёзаа-биле шиитпирлээринче углангаи. Аңаа хооркомунуң бирги секретары В. Б. Добромыслов сос ап, чүве чугаалаан, «1973 чылда улус ажыл-агый планын хүүсаа бетинде күүседир дээш үлетпүрүнүң, тудугунуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның докгаалының политиктиг ужур-дузазын ол чугула документтиң бүгү-ниити чаңгыс үн-биле чүүлдүзүнүп турарын демдеглээн. Беш чыл планның чедиишкинниг күүседеэн бо чылгы ажылдың түңнелдериндеэ хөй чүүлдер талазы-биле хамаарыжыр. Ынчангаш ону тоску беш чылдың шиитпирлиг чылы болдуруп турарын, 1973 чылда социалистиг чарышты эвээш чарыгдаждарлыг, хөй эки шынарлыг продукцияны бээр деп кыйгырыгбиле чорудар ужурлуг дээрзин секретарь онзалаң демдеглээн.

Тоску беш чылдың үшкү чылының планнарын хүүсаа бетинде күүседир сорулганы салып, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржири-биле үлегерлиг эгелээшкинии кылып, бедиткен социалистиг хүлээлелер алган коллективтер кежигүнери бюрода келгенин бирги секретарь дыңнаткы.

Бир дугаарында эрткен юбилейлиг чылын социалистиг чарыжында бедик көргүзүглерни чедип алган түүйбу заводунуң директору эш Красноперовка сос берген. Ол соруктуу-биле хүлээлгеин номчувушаан, чугаалады:

Бо чылда 18 млн. 800 муң кезек түүйбу будүрүп үндүрер планны декабрь 20-де күүсеткеш, пландан ажыр 600 муң кезек түүйбуну будүрер. 1 млн. 130 муң рубльдиң продукциязын сайгарар. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниң дешпилгелиг аргаларын ажыглап тургаш, пландан ажыр 5 муң рубльдиң продукциязын бээр. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 1972 чылда чедип алган деңнелден 4,8 хуу бедидер. Заводта дериглегерии технологияны эңижидерииче углаигаи чаартыкчы саналдарны ажыглап, ооң 4 муң рубльдиң экономиктиг ажыын алыр.

Электри энергиязын болгаш одаар чүүлдүн камналгазын чедип алырын, кадрларның техниктиг өөредилгезин организастап, ажылчын күжүнге пемей 30 кижини киирип алырын, чылдың дургузунда экономиктиг биилгелериниң курузунга 25-тен эвээш эвес кижини өөредирии болгаш өске-дээ чугула сорулганы эш Красноперов чугаалаан. Күжениишкинниг планнарны болгаш бедиткен хүлээлгелерни күүседири-биле Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводунуң коллективии чарыпче кыйгырарын ол дыңнатты.

№ 1 АТБ-ниң төлээлекчилеринге сөс бергеи. Бир дугаарында чолаачылар бригадазының бригадири РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады В. Н. Мякишев 1973 чылда Совет Тываның улус ажыл-агыныының чугула чүүктерии хожудаашкын чокка чедирер сорулганы салып, беш чылдың шиитпирлиг чылын чедиишкинниг доозары-биле ооң бригадазы дараазында бедиткен хүлээлгелерни алганын дыңнаты:

— Чылда чүк сөөртүлгезиниң планын ноябрь 1-де күүсеидир. Ол сорулганы боттандырган пландан ажыр 800 тонна чүктү чедирер. 10 комплект авторезинаны, 1 муң литр бензинии ийи муң рубль түңнүг артык кезектерии камнап алыр.

Бүгү-ниитиниң чарыжынче Тываның бүгү чолаачыларын кыйгырып, ук бригада № 3 АТБ-де В. Г. Сельдемешевтиң бригадазы-биле чаржырын ол чугаалаан.

Дараазында чолаачы В. Г. Сельдемешов чүве чугаалаан.

Виктор Николаевич Микишевтиң бригадазының бисти социалистиг чарышче кыйгырганын хүлээп алгаш, 1973 чылдың планныг сорулганын чедиишкинниг күүсеидир талазы-биле бедиткен хүлээлгелерии ап тур бис. 1973 чылдың планын бригада декабрь 5-те күүсеидир, 10 дүтүйбу, 2000 литр бензинии, 1500 рубльдиң артык кезектерии болгаш материалдарын камнаар. Чолаачыларның күш-ажылын эки организасташ, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн планнаныдан 1,5 хуу бедидер, автомашиналарның техника талазы-биле белеп чоруунуң коэффициентизии планнаны 0,65-тен 0,75-ке чедирерии, 5 чолаачының мергежил талазы-биле классын бедидерин хүлээгеде айыткан.

№ 3 АТБ-ниң чолаачызы В. И. Решетников № 1 АТБ-де Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. Н. Зюзинии бригадазын чарышка кыйгырган, хүлээлгезинде сорулгаларын номчаан.

Долгеи хөрээнде дээди лавыналары чайнаан Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. Н. Зюзин эш Решетниковтуң бригадазының кыйгырыын хүлээп алганын дыңнаткаш, бригадазының таа хүлээлгелерии чугаалады. Ооң бригадазы чыл программазын ноябрь 7-де доозар. Чыл тоңчуунге чедир пландан ажыр 700 тонна чүктү сөөртүп, 280 муң тонна-километрии эртер. 10 комплект авторезинаны камнап алыр. Каматтынган бензин-биле бригада Абакан — Кызыл аразынга рейсти кылыр. Будүрүлге чаныпга ол ыиыты тарырыр. 2 тонна демир кескинизии дужаар.

Бо-даа, өске-дээ бригадаларның алган хүлээлгелериндеэ экономиктиг болгаш техниктиг өөредилгении, культурлуг дыштавылганың чугула айтырыгларын амыдыралга боттанзырарды база кирип турар.

Мурнакчыларның эки эгелээшкиниерии бюро иэии-биле чүүлдүзүнгеш, деткээн.

О. ОХЕМЧИК.

ПРЕЗИДЕНТ ЖОРЖ ПОМПИДУНУҢ МИНСКИГЕ КЕЛГЕНИ

МИНСК. (СЭТА-ның тускай корр.). Франция Республиканың Президентиэи Жорж Помпиду Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чигиве секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежнев-биле ужуражып, беседа кылыры-биле январь 11-де ында кыска хүүсаалыг аан-чорук кылып чедип келгеи.

СЭКП ТК-ның Чигиве секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежнев, Белоруссияның КП ТК-ның бирги секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү П. М. Машеров, Белорус ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ф. А. Сурганов, Белорус ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселев, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Чигиве секретарының дузалакчылары А. М. Александров болгаш А. И. Блатов, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы А. Г. Ковалев болгаш ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүнү Ю. Б. Дубинии олар.

Француз талаадан — даштыкы херектер министри М. Шуман, республиканың Президентиниң канцелириязының Чигиве секретары М. Жобер болгаш Францияның ССРЭ-де элчини Р. Сейду олар.

Ол-ла хүн түңнел беседа база болгаи, аңаа совет талаадан ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, Совет Эвилелиниң Францияда элчини П. А. Абрасимов, албанның өске-дээ кижилери Францияның Президентизии Францияның, ССРЭ-ниң болгаш БССР-ниң туктары-биле шимээн аэродромдан барып уткуп алганнар.

Францияның Совет Эвилелиниде элчини Роже Сейду, совет болгаш даштыкы парталганың төлөлекчилери утказыннарның араазынга турганнар.

Даштыкы херектер министри Морис Шуман, республиканың Президентиниңиң канцелириязының Чигиве секретары Мишель Жобер болгаш өскелер-даа Францияның Президентизии-биле кады келгеи.

Л. И. Брежнев болгаш Ж. Помпиду олар аэродромдан Минск чоогунда чугаалажыышкын кылыр чери—Заславльче чорупканнар.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ Ж. ПОМПИДУ БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

Январь 11-де Минск чоогунда Заславльга СЭКП ТК-ның Чигиве секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежневтиң Франция Республиканың Президентизи Ж. Помпиду-биле үргүлчүлелдиг беседазы болган. Ажыл-херекчи болгаш найыралдыг байдалга боон эрткен беседа үезинде Совет Эвилели биле Францияның аразынга харылзааларыны калбартырының чугула айтырыгларын, бот-боттарынга сонуургалдыг делегей айтырыгларын, хамыктың мурнунда—Европага айыыл чок чорукту быжыглаарының айтырыгларын чугаалажып көргеи.

Совет талаадан беседага киришкеннер — ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Францияда элчини П. А. Абрасимов, СЭКП ТК-ның Чигиве секретарының дузалакчылары А. М. Александров болгаш А. И. Блатов, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы А. Г. Ковалев болгаш ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүнү Ю. Б. Дубинии олар.

Француз талаадан — даштыкы херектер министри М. Шуман, республиканың Президентиниң канцелириязының Чигиве секретары М. Жобер болгаш ССРЭ-ниң Францияда элчини П. А. Абрасимов болгаш албанның өске-дээ кижилери; француз талаадан — даштыкы херектер министри М. Шуман болгаш Президентиниң канцелириязының Чигиве секретары М. Жобер болгаш Францияның ССРЭ-де элчини Р. Сейду олар.

(СЭТА).

Л. И. БРЕЖНЕВ биле Ж. ПОМПИДУНУҢ БЕСЕДАЛАРЫНЫҢ ДООЗУЛГАНЫ

МИНСК. (СЭТА). Минскиниң чоогунда Заславльга СЭКП ТК-ның Чигиве секретары ,ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежневтиң Француз Республиканың Президентизи Ж. Помпиду-биле беседазы болган, аңаа ийи таланың соңуургалдыг айтырыгларын бүгүрежиринің канцелириязының чиңгиве секретары М. Жобер болгаш Францияның ССРЭ-де элчини Р. Сейду киришкеи.

Совет-Француз кады кылган дыңнадыг хүлээп алдынган, оны түскай парлаар.

М. С. СОЛОМЕНЦЕВТИҢ КУБАНЬДА ЧОРУП ТУРАРЫ

КРАСНОДАР. Январь 11. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш М. С. Соломенцев Краснодарның суг хоолбоюнге барып, ол тудугунуң ажылчыннары, специалистери болгаш удуртукчулары-биле ужурашкан.

М. С. Соломенцев Дни болгаш Усть-Лабинск районнарының ажыл-агыйларынга база чораан. Кодээ ишчилерниң 1973 чылда планнарын, социалистиг чарыштың чорун турарын, күзүн чажын тараан шелдериниң байдалын, часка кодээ ажыл-агый техниказының белеткелин ол сонуургап көргеи.

М. С. Соломенцев эң-не тараалаң Тимашевский районга барып, ооң ажыл-агыйларын болгаш тудугларны сонуургаан. Ол ышкаш край төвүнүң чиик үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниге база чораан. Хүннүң төнчүзүнде ол бүдүрүлгениң удуртукчуларының партия болгаш совет ажылдакчылар-биле кады чоннуң массалыг хереглел бараанналарын бүдүрүп үндүрерин көөдеидип, шынарын экижидер айтырыг талазы-биле төвүлел хуралы болган.

Эп-сеткил каттыштырылгазы

ХАНОЙ. Вьетнам Демократтыг Республикага удур америк дайынзырактарның үүгеткеи кеминг керектерин сойгалап турар материалдар делегеизи Ханойда ажыттынган. Республикага удур агаар дайынынга АКШ-тың ажылдап турар үзүткаашкын чеперектериниң тырттырган чуруктарын, хевирлерин ында көргүскеи.

КОЛОМБО. Шри Ланке республиканың национал күрүне хуралывың сезен сес кежигүнү Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңнывы катап тургузар дугайында дугуражулгага доп-дораан ат салып бээрии Каттышкан Штаттарның чазаанган негээн.

БРЮССЕЛЬ. Юрист-демократтарның делегей каттыжышкынны ВДР-ниң девискээрии америк ужар үүлдүн бомбалап турарын улуг айымылдыг деп, сагыш-сеткилиниң дүвүреи турарын илергейлээн. Оны ук каттыжышкынның Брюссельде парлап үнүргеи медеглелиивде чугаалаан.

Америк чазак делегей эргежойлузунуң негелделериие болгаш гуманизмге кайчаңдаа таарышпас, күш деген, кыжанышкынныр кымырының политиказын чорудуп турар деп, делегей каттыжышкынны медеглээн.

Ук каттыжышкын улустар арасының харылзааларынга күш дегээрииң болгаш террор кылырының үүгеделиглерин шыгыы бүрүү шаварынче, вьетнам улустуң хосталга, тайбың дээш маадырлыг демиселиниго деткимче көргүзериң күштелдиреринче юристериниң бүгү национал организацияларын, делегейниң хөй-ниитизин кыйгырган.

БАРЫЫН БЕРЛИН. Вьетнам улуска дузаламчы фондузунга бирер акша-көрөнгө чыырының кампаниязын деп-шилгелиг организацияларның савалдаанын ёзугаар Барыын Берлинде чорудуп турар. Ол кампанияны Барыын Берлин чоннуң чүүл-бүрү кезектеринде деткип турар. Парталганың дыңнатканын ёзугаар алырга, Барыын Берлинниң Далем университединиң студентилери вьетнам улуска дузаламчы фондузунга 1300 марканы шилчидип бергеи.

НЬЮ-ЙОРК. Вьетнам Демократтыг Республиканың девискээрии араатанныг бомбалаарын доп-дораан соксадырын, Индий-Кыдатка тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салырын негээн хөй-ниитиниң демиселиниң Каттышкан Штаттарда соксавайн турар.

Дайынга удурланырының массалыг чыскаалы болгаш митингиии Чикагога болган. Чазактың вьетнам политиказынга шиитпирлиг удурланышкынны илергейлээн дээш, хоорайның хөй-ниитизиниң чүс-чүс төлөлекчизии Заңингтонче чорудар деп, аңаа шиитпир үндүрген.

(СЭТА).

Улуг сонуургал

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның парлалгазы, радиозу болгаш телевиденнезэ СЭКП ТК-ның Чигиве секретары Л. И. Брежнев биле Францияның Президентизи Ж. Помпидунуң ажыын-херек дээш харымсалгазын ажыглап турар болгаш бүгү талалар-биле база эки хөгжүп турар деп, «Насьон» солуп редакция чүүлүнде бижээн. Дээди деңнелге болуур амгы ийи талалыг ужуражышкынның киржикчилери Франция биле ССРЭ-ниң арааныга дем каттыштырып ажылдаарының эрге-ажыктарынга дүүштүр чоруткан ажылдарның түңнелдерин үндүргеш, ол үнелелди база катап бадыткаар деп идеген турарын ол солуп илергейлеп бижээн.

Франция биле ССРЭ-ниң арааныда кады ажылдажыгганы ийи чурттуң, декти мурнай Европаның чаагай чорууга улуг рольдуг болдурган турары эргежок чугула. «Европада быстиң хүннериниге айыыл чок чорукче болгаш кады ажылдажылгаже эргелде кылырын боттандырып турар болгаш деп, «Юманите» солуп демдеглээн. «Европага чоруддээлер болу бээр чылдагааннарны ондак чок болдурар сорулганы болгаш Европаның бүгү чурттарының шуптузунуң араазынга чогумчалыг харылзаалгаларды тургузарын барымдаалаан, одче Совет Эвилелиниң улуг нүүдешкинниверии салып турарын» солуп катап демдеглээн, айыыл чок чорук, кады ажылдажыгга айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле иинти-европа чөвүлел хуралын чылдырары, Вьетнамга тайбыңны доп-дораан катап тургузары чижектиг айтырыгларга Франция биле ССРЭ-ниң кады хемчеглер алыры эргежок чугула дээрзин солуп айыткан.

Ийи чурттуң төлөлекчилериниң дээди деңнелдиг ужуражышкынныар кылыры чаңчыл болу бергеи деп, президент Помпидунуң Совет Эвилелиниге келгенин парлалганың хөй-хөй тайылбырлакчылары чугулалап демдеглээн. Аңаа чхамаарыштыр «Фигаро» солуп генерал де Голльдуң ССРЭ-ге 1966 чылдың июньда келгенин, ооң ыңай президент Ж. Помпидунуң кээп чораанын, СЭКП ТК-ның Чигиве секретары Л. И. Брежневтиң 1971 чылдың октябрьда Францияга барганын чижек кылдыр бижээн. Франция Республиканың президентизиниң Совет Эвилелиниге келген үезинде «ийи чурттуң ажыл-ишчи кадыы ажылдакылгазынга дүжүр чугаалажышкын болур» деп, солуп бижээн.

«ССРЭ биле Францияның удуртукчуларының дээди деңнелге болуур чугаалажышкыннары чугула болгаш үезии байдалынга таарымчалыг» — деп, Франциияның үлетпүр-будүрүлге бакуктериниң органы «Эко» солуп медеглээн.

Ам-сеткил каттыштырылгазы

ХАНОЙ. Вьетнам Демократтыг Республиканга удур америк дайынзырактарның үүгеткеи кеминг керектерин сойгалап турар материалдар делегеизи Ханойда ажыттынган. Республиканга удур агаар дайынынга АКШ-тың ажылдап турар үзүткаашкын чеперектериниң тырттырган чуруктарын, хевирлерин ында көргүскеи.

КОЛОМБО. Шри Ланке республиканың национал күрүне хуралывың сезен сес кежигүнү Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңнывы катап тургузар дугайында дугуржулгага доп-дораан ат салып бээрии Каттышкан Штаттарның чазаанган негээн.

БРЮССЕЛЬ. Юрист-демократтарның делегей каттыжышкынны ВДР-ниң девискээрии америк ужар үүлдүн бомбалап турарын улуг айымылдыг деп, сагыш-сеткилиниң дүвүреи турарын илергейлээн. Оны ук каттыжышкынның Брюссельде парлап үнүргеи медеглелиивде чугаалаан.

Америк чазак делегей эргежойлузунуң негелделериие болгаш гуманизмге кайчаңдаа таарышпас, күш деген, кыжанышкынныр кымырының политиказын чорудуп турар деп, делегей каттыжышкынны медеглээн.

Ук каттыжышкын улустар арасының харылзааларынга күш дегээрииң болгаш террор кылырының үүгеделиглерин шыгыы бүрүү шаварынче, вьетнам улустуң хосталга, тайбың дээш маадырлыг демиселиниго деткимче көргүзериң күштелдиреринче юристериниң бүгү национал организацияларын, делегейниң хөй-ниитизин кыйгырган.

БАРЫЫН БЕРЛИН. Вьетнам улуска дузаламчы фондузунга бирер акша-көрөнгө чыырының кампаниязын деп-шилгелиг организацияларның савалдаанын ёзугаар Барыын Берлинде чорудуп турар. Ол кампанияны Барыын Берлин чоннуң чүүл-бүрү кезектеринде деткип турар. Парталганың дыңнатканын ёзугаар алырга, Барыын Берлинниң Далем университединиң студентилери вьетнам улуска дузаламчы фондузунга 1300 марканы шилчидип бергеи.

НЬЮ-ЙОРК. Вьетнам Демократтыг Республиканың девискээрии араатанныг бомбалаарын доп-дораан соксадырын, Индий-Кыдатка тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салырын негээн хөй-ниитиниң демиселиниң Каттышкан Штаттарда соксавайн турар.

Дайынга удурланырының массалыг чыскаалы болгаш митингиии Чикагога болган. Чазактың вьетнам политиказынга шиитпирлиг удурланышкынны илергейлээн дээш, хоорайның хөй-ниитизиниң чүс-чүс төлөлекчизии Заңингтонче чорудар деп, аңаа шиитпир үндүрген.

(СЭТА).

ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЗЫ

Шалыпчы күш-ажылдың ажыл-херекчи, күжениишкинниг мөзүүнде, беш чылдың үшкү чылының баштайгы хүнеринде калбарган социалистиг чарышта ССРЭ-ниң чоокта чаагы алдын юбилейге холбашкан-байырлалдарда төрүттүнген, угаан-бодал талазы-биле чалгыналган кодүрлүүшкүн илерең турар. Ол улут байырлал болза совет улустарның найыралдыг, хөй национал өг-бүлезиниң интернационализминиң болгаш патриотчу сырый каттышкынының күүлүг көргүзүү болган.

«Каттыжып алгаш, дагны көжүрүп болур» дижир. Шаанда мен аңаа бүзүревейн, ол канчап ыңдыг чоор деп бодап чораан мен. А ам кээп, 46 нациниң болгаш улустарның өөлдөр, кыстары каттыжып алгаш, Ахтың ханы кашпалыында, ийи талгының аразынга күүлүг плотинаны тургузкан, Нурек ГЭС-тиң баштайгы электроэнергиязын хүүсээзинден чыл бурунгаар ажыглалга киирип тергең, ам кээп демги ол чугаалың ужурунга болум-биле бүзүрээн мен —. деп, мээң кырган-ачам чугаалап чораан».

Бо одурүглар болза «Гидроспецстройтуңнуң» чер чаза тепсирлериниң бригадири Т. Курбановтуң чагаазынган алдынган, өөң болу чоокта чаа-ла кымга-даа билдинмес турган, дагда бичии суур — Нурекке өскен. «Ам бригада баштап, көренип, мээң бир чер чурттугларым-биле бир домей, хөй муң кижи чурттакчылыг, амгы үениң Нурек хоорайда чурттап тур мен — деп, Т. Курбанов бижип турар.— Кижилер болгаш улустар чаңгыс өг-бүле кылдыр, чаңгыс улус кылдыр сырый каттыжа бергенде, олар кайы хире күүлүг болу бээрин бичии суур турган черге туттунган чаа кайгамчыктыг хөорай, бо плотина бүгү делегейге кандыг-даа номдан артык кылдыр чугаалап берип болур».

Болдунуң социалистиг Төрээн чурттуга ынакшыл-биле сиңниккен хөй сайның ыңдыг чагаалар, күш-ажылчы рапорттар болгаш хүлээгелер чурттуң бүгү булуңнарындан кирип турар болгаш кирип уламчылавышаан. Ханы сеткилдя хайындырып турар ол документилер болза партияның кижизидип кааны совет кижилерниң угаан-медерелинге чаңгыс дай өг-бүле найыралдыг чурттаарының бодалы кайы хире ханы сиңниге бергенин, совет кижинин ниити национал чоргааралының, чаа делегей тургузукчуларының ондур улуг интернационалчы арнизының кирип турарының бедик медерели кайы хире быжы-биле бадыткаттына бергенин ол бүгү хереченилеп турардыр.

«Интернационализм дээрге, каш борбак коммунистерниң идеалы турганындан бүгү нациларның болгаш улустарның миллион-миллион совет кижилериниң ханы бүзүреллдиг күүлүг болгаш боттарын туттунуп чоруурунуң нормазы болу берген» — деп, ССРЭ-ниң 50 чыл ооның дугайында илеткелинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Партия организацияларының идеологтуг ажыл-чорудулгазының төп сорулгаларының кезээде бирээзи болуп келген, интернационалчы кижизидилге талазы-биле ажыл юбилейлиг чылда оңза илерең келген. Ол болза коммунизм тургузуушкунуңуң ниити херээнии, чаа кижини хевирлеп кижизидериниң чугула чүүлү болуп келген болгаш ынчаар артар-даа. Чурттуң улам ынай хөгжүлдезин В. И. Ленинниң айыткан оруу-биле углавышаан, бистин чурттуң бүгү хамаатыларын интернационализмниң болгаш совет патриотизминиң угаан-бодалынга бүгү кижилерни доктаамал, идепкейлиг кижизидерин улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар.

Ажылчы чоннарга ол бодалдар амыдыралдың бодубиле, бүгү совет мөзү-биле хевирлеттинип кижизиттинер дээрзи билдингир. Сургуттуң болгаш БАМаэтың шалыпчы тудугларында, Тюменьниң болгаш Мангышлактың тывыш черлеринде, Украинаның, Сибирьниң, Казахстанның хөй националдыг коллективтериниң маадырлыг күш-ажылынга олар кижизиттинип турар. Ол бодалдар болза чурттуң экономиктиг күүзүнүң өзүлдезинниң, чоннуң чаагай чоруунуң кодурлуушкунуңуң, улустарның найыралының улам ыңай быжыгарының, социалистиг нацияларның чечектелиишкинниң болгаш чоокшулажыышкынының дугайында партияның доктаамал сагыштыларында хөгжүп база байлакшып турар. Оон биле кады маңаа партия организацияларының, идеология фронтузунуң бүгү ажылдакчыларының медерелдиг, тодаргай сорулгалыг күжениишкиннери база эргежок чугула.

Ам идеологтуг ажылда кол чернии эш Л. И. Брежневтиң «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бежен чылының дугайында» илеткели болгаш Кремльге болган байырлыг хуралдың өске-даа документилери өөлеп турар. Лекторлар, илеткелчилерниң чугааларынга, агитаторларның болгаш политинформаторларның беседаларынга, пропагандист болуктериниң, агитбригадаларның ажылынга, парландганың, телевидениениң, радионуң материалдарынга интернационалдыг кижизидилгениң бедик утказын, коммунистиг тургузуушкунуңуң сорулгаларын шинчилеринге кижи бүрүзүнүң инициативазының болгаш организастыг чоруунуң база ужур-дузазының тайылбырлаар херек. Пропагандаңың болгаш агитацияның чаа, хөй санныг боттуг хевирлерин амыдыралга хайныктырган юбилейлиг чылдың дүржүлгазын долузу-биле ажылаар ужурлуг.

Масса-политиктиг ажылды организастап, баштап турган, партия организацияларының чоннуң бүгү болуктеринге идея талазы-биле идепкейлиг салдар чедирерин хандырар, формализмниң артыышкынын-арын, амыдыралдан хоорук чорукту, ажылды үе-үелеп бүүхаа чорудар байдалды шинтпирлин-биле чайладыр ужурлуг. Националистиг артыышкыннар — политика талазы-биле четче бышпаан кижилерниң угаан-бодалынга черле хоралыг чүүл дээрзин утуп болбас. ССРЭ-ниң улустарының чаңгыс эвин канчап-даа турган кошкадырын кордаап, даштыкыдан буржуаз пропаганда оң. артыышкыннарны бүгү аргалар-биле кутқуп турар болгай. Ажылчы чоннарга бүгү нацияларны болгаш улустарны ханызы-биле хүндүлээр чорукту, совет кижиниң ниити национал чоргааралыг болуурун, бисиниң сорулгаларывыстың болгаш күзелдеривистиң чайгылыг чок ниити болуп турарын ажылчы чоннарга кижизиттинээн, ыя черинин кызыы эргеажыын бодазарының, национал бот-тогунарының, эрги чанчылдарны болгаш чурумнарны хөредир чоруктарының кандыг-даа илерээшкинниринге эптеш чок болур херек. Партия организацияларының, идеология фронтузунуң бүгү ажылдакчыларының бирги чергелиг үүлгээжи — улуг-даа, бичии-даа ажыл-херектерге СЭКП-ниң ленинчи национал политиказын чайгылың чокка биилгир боттандырары, илепкейлиг үнелээшкиннернин болгаш туруштарының ылавылалдыг, тодаргай болуурун чедип алыры, антикоммунизмниң, национализминиң болгаш шовинизминиң идеологиязын шинтпирлиниибиле сойгалгары болур.

Патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгенин херээ чугле идеологтуг чепсектерин ажыглаары-биле, прогрессивтиг болгаш кульгура-чыдылыышкынның хемчеглер-биле кызыгаарлаттынмас даярын база утпас херек. Бистин хөй национал коллективтеривистиң чогаадыкчы ажылының калы тургустуунуң турары, бистин амыдыралывыстың, социал болгаш угаан-бодал харылзаларывыстың мөзү-шынары хүн бүрүдеги амыдыралдың нормазы болур интернационализмни бадыткаар ужурлуг.

Ам, тоску беш чылдың үшкү, шинтпирлиг чылының онаалдаларын чедиишкиниг күүсеирин дээш демисел, социалистиг чарыш чаа күүлүг кылдыр калбарган бо уеде ол бүгү оңза ужур-дузалыг болуп турар. Республика, облаеть бүрүзү, коллектив болгаш кижи бүрүзү боттарының патриотчу болгаш интернационалчы хүлээгезин алдарлыы-биле күүсеирер ужурлуг ол бүгү улусчу шимчээшкинни. сос-даа, ажыл-херекдээ кырынга айынчы ёлубиле баштаары — партия организацияларының, бүгү коммунистерниң кол сооулгазы ол болур.

(«ПРАВДАНЫҢ» ЯНВАРЬ 11-ДЕГИ МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

Чурттуң партия организацияларында

Ленинградтың малчыннарының чаа сорулгалары

Ленинград облазының 30 муң малчыннары мал продуктуларын белетиккээрин болгаш бүдүрерин көвүдедир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжында киржип эгелээн. Күрүнеге мал продукциязын садарын көвүдедирин көрген социалистиг хүлээгелерни районнар, совхозтар, фермалар болгаш бригадалар түс-туста алгылаан. Партия обкомунуң бюрозу, область Советиниң күүскому болгаш профэвилелдериниң область чөвүлели Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга малчыннарның идепкейлиг киржиринче угланган хемчеглерни ажылдап кылган. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докгаалынга дүүштүр социалистиг чарыштың негелделерин эде көрген болгаш тиилекчилерге тыпсыр шилчир Кызыл туктарны болгаш өске-даа шаналдарны тургускан.

СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң секретары В. Н. Игнатов СЭТА-ның корреспондентизинге мынчаар чугаалаан:

— Малчыннар чаа социалистиг чарышче кирип тура, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлеринде тодаргай айыткан кодээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң комплексиглиг программазын амыдыралга боттандырары-биле тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында чорудар тодаргай хемчеглерни семинар-хуралдың киржикчилери чугаалажып көргеш.

1973 чылда тарылга шөлүн, өртээн чыл-биле дедиээрге, 2,3 хуу улгаттырары азы оңу 366,6 муң гектар чедирерив, шөолуг дүжүттүр эвес чаңгыс чылдыг сигенериниң тарылга шөлүн кыскыгаш, мал чеми культуразының (суланыш болгаш арбайның) шөлүн 5,5 муң гектарга улгаттырары планнаттынган.

Картофель олурту шөлүн 190 гага, богаалдарының —82 гага өөскүдир болгаш бо чылын 14,4 муң тонна картофельди, 7,7 муң тонна богаалдарны бүдүрер.

Республиканың совхозтарынга болгаш колхозтарынга 268,8 муң тонна тарааны бүдүрер, гектардан алыр дүжүттү 11 центнер чедирер болгаш күрүнеге 81 муң тонна тарааны садар — республиканың чер ажылдыгларының мурнунда бо чылын сөлдыңган сорулга мындыр.

Бо бүгү улуг сорулгаларны чедиишкиниг шинтпирлээрин—кодээ ажыл-агыйның тускай эртемнигларинден чүүле улуг күжениишкинни эвес, а харын-даа ажыл-агыйны мергежиңдиг башкарып билгирин шеңеп турар.

1972 чылда агаар-бойдустуң бойдалдары таарымча чок турмаңда республиканың колхозтары болгаш совхозтары шинтпин-биле тентар черден 13 центнер хире дүжүттү алганы бүгүдеге билдингир болгай. А Каа-Хем районуңуң ажылагыйлары 38.223 га шөолуң гектар бүрүзүнден 18,1 центнер дүжүттү. Бии-Хем районуңуң колхозтары болгаш совхозтары 25.982 га черниң тус бүрүзүнден 20.7 центнерни ажаан алган.

Оон-биле чергелештир, чамдык ажыл-агыйларда чер ажылының культуразы бедик эвес, суггатты багай ажыглаан турарының уржүү-биле кодээ ажыл-агыйның культураларының дүжүдү ам-даа куду болуп артпышаан. Чижээ, Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» болгаш «Большевик» совхозтарга эртээн чылын дүжүт гектардан чүүле 5—7 центнер болган. Оң-да районда «Алдан-Маадыр» совхоз үстүнде адаптырган ийи ажыл-агыйның чергелеринде тараа ймаанның дүжүдү эрткен чылын гектардан 20 центнер болган.

Бок үнүштер-биле, кодээ ажыл-агыйның культураларының хоралакчыларының болгаш аарыгларын-биле демисел, өл-шыкты чыыддырары, хөрүүнү культуржудары, ону хат база суг үрээр чорукту болдурбазы, доктаамал чаагай дүжүттү алыры дээш ышкаш, чер ажылының ындыг айтырыгларын чүүле шын тарылга эдчештирилгенин шинчээдип алырының ачызы-биле дүрген болгаш чогумчалыг кылдыр шинтпираеп болур. Тарылга эдчештирилгенинниң шак ындыг артык шинарлыг чоруун биле тургаш-аа, чамдык ажыл-агыйларның агрономнары ону амыдыралга болуургуур-биле боттандырбайн турар чорук канчап-даа шын эвес. Чижээ, Улуг-Хем районуң ажыл-агыйларында 30 тарылга эдчештирилгенин кирген, а оон шинчээдип алганы чүүле 14. Чөөн-Хемчик районга кирген 26 тарылга эдчештирилгезинден дөңгүүле 13-түр. Тандыта 48-тен чүүле 19-ту шинчээдип алган. Оң-ашкаш СЭКП-ниң XXII съезжин аттыг, «Тыва», «Найыралы», «Улуг-Хая», Жданов аттыг болгаш «Совет Тыва» совхозтар кирген тарылга эдчештирилгенин шинчээдип албаан. Бир эвес байдал моон соңгаар-даа ындыг турар чүве болза, элбек дүжүттү алыр дугайында айтырыгны шинтпирлээри берге-дир. Бо четпес чорукту чайладыр сорулга-биле республиканың чер ажылдыг бүгү-де колхозтарынга болгаш совхозтарынга тарылга эдчештирилгенин кииорин 1975 чылга чедир доозары баш удур көрдүнген.

Тываның чер ажылының эң чугула айтырыгларының бирээзи — хөрүүнүң үнүш-дүжүткүрүн бедидери, хат болгаш суг үрээринден ону камгалаары болур. Республиканың шинтизи-биле 149,4 муң га черниң хөрүүнүн хат болгаш суг үрээн болуп турар. Анаа удур демисел чорудар сорулга-биле чер ажылының дилиидектей тарымыр системазын 1985 чылдан бээр ажыглап эгелээн. Соолгу чылдарның дургузунда хөрүүнүң хат алган 120,6 муң га черни дилиидектей тарыгылаан. Оон-биле чергелештир, хөрүүнү хат, суг үрээринге удур чорудар хемчеглерни «Көк-Тей», «Бурунгаар», «Улуг-Хая», «ССРЭ-ниң 50 чылы» совхозтар, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы доктаамал ап турар. Оон түңнелинде ол ажылагыйларның шөлдериниң дүжүдү бедип турар. Ындыг хемчеглерни ажыл-агый бүрүзүнге боттандырып чорудары эртежок чугула дээрзи семинарга онаалап демдеглеттингеп.

Магадылаттынган чаагай дүжүттү алырының бир аргазы—суггаттыг черлерни чөп ажыглаары. Республиканың ажыл-агыйларында суггаттыг черлер 57 муң гектар ажыг, оң иштинде тараа шөлдерин—42 муң га ажыг, ынчаарга оон 19 муң га хирези инженерниг суггарылга четкилиг. 1972 чылда суггаттыг черлериниң 39,3 муң гектарын тараан, азы суггаттыг черлериниң 65,5 хуузу. Суггаттыг черлерни чөп ажыглаары-биле эрткен чылын ажаан ажылдар чоруттунган болгаш ол черлерден чамдык ажыл-агыйлар багай эвес дүжүттү алгылаан. Ынчалзажок суггаттыг черлерде чер ажылының культуразы ам-даа куду деңгеедге артпышаан дээрзин семинар-хуралга айыткан. Суггаттыг черлерге организиглг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни төкпейн, суггарарының норма-чижээн хажыдып турар. Оон түңнелинде Бай-Тайга, Тес-Хем, Барыын-Хемчик болгаш Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйларынга суггаттыг черден дүжүт гадан 7-9 центнерден ашпайн турар. Ам ажыл-агый бүрүзүнге суггатчыларның тускай бригадаларын тургускуулаан, эргежок чугула бүгү техниканы оларга бижыглаан, суггарар участоктарын баш удур айтып берген турар.

Үреэнин дугайында база-ла улуг чугаалажыышкын семинар-хуралга болган. Чүүле бүрүн кондициялыг, сорттуг үреэнниң чажарынче агрономнар улуг кичээнгейни салган.

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында чаагай дүжүттүң үндезинниң салыу дээш карак кылып, ажыл-ияк колхоз, совхоз бүрүзүнде ам хайныгып турар. Ол чогумчалыг үре-түңнелди бээр дээрзи чугаажок.

М. ХАЗБУЛАТОВ.

Республиканың совхозтарының бүдүрүлге каттыжыышкынының начальнигиниң ора лакчызы.

Фермада—комсомолчулар колдаан

Бо чурукта Раиса Бакшыловна Моңгуш «Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазынга саанчылаа-ла дорт чыл чеде берген. Эрткен чылдагы көргүзүлгери-биле ол районда саанчыларның бирги одуруунга үнүп, бодунга быжыглаан инек бүрүзүнге оналаштыр 1700 кг сүттү саан алган. Бо чылын Р. Б. Моңгуш база-ла оон кудулаавас көргүзүгүнү чедип алырын хүлээнмишаан, социалистиг чарышка эжи Александра Салчакты кыйгырган.

Бо фермада аныяктар болгаш комсомолчулар колдап турар. Коллективте 19 комсомолчунуң 8-ни саанчы кыстар. Комсомол организациязының Раиса Моңгуш удуртуп турар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛИН ҮНДҮРГЕН

БАЙ-ХААК. (Телефон-биле). «1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш, мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докгаалынга үндезилээш. Таңды районуңуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң дирекциязы, партия комитеди болгаш профсоюлдың ажылчын комитеди мал ажылдакчыларының социалистиг чарыжының негелделерин, шаңнап-мактаарының хемчеглерин ажылдап кылган. Ону хойжуларга, саанчыларга, кадарчыларга, бызаа ажаакчыларынга болгаш өске-даа малчыннарга таныштырган.

Совхозтуң ажыл-ишчилери мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир дээш социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турар.

Совхоз дирекциязы, партия, ажылчын комитеттери сүт-бараан фермаларының ажылдакчыларының 1972 чылдың дөрткү кварталында социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген.

Усоенка сүт-бараан фермазының коллективи эрткен чылын сүт бүдүреринин болгаш күрүнеге садарының планын ажыр күүсеткен. Бир инекке оналаштыр ферма 2.766 килограмм сүттү саан алган. Немелде деңзи алырының даалгазын 115 хуу боттандырган. Ынчангаш оң коллектив фермалар аразында чарыштың тиилекчизи болуп үнгеен. Кызыл туктуг, акша шаналын алган.

Саанчылар Зинаида Реодько, Тамара Семиранова, Раиса Чүдүм, Валентина Молчанова, бызаа ажаакчылары Аграфена Бушуева, Анна Болат болгаш оскелер-даа дөрткү кварталда эки көргүзүлгелериг болганы-биле өртектиг белектерин болгаш хүндүлел бижиктерин алган.

Совхозтуң ферма ажылдакчылары 1973 чылда бир саар инектен 2.400 килограмм сүттү саар, төрүүр чүс баш инекке оналаштыр 80 бызааны доруктуруп өстүрер хүлээгелерни алганнар. Ону күүседип болуурунуң бүгү арга, курлавырлары оларда бар.

С. ООРЖАК.

Мал ажылы—шалыпчы фронт

Улам күжениишкинниг ажылдаар

Бистиң «Алдан-Маадыр» совхозтуң күш-ажылчы кижилери эрткен юбилейлиг чылда багай эвес ажылдаан. Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедирин чедип албышаан, тараа, сүт, эът, дүктүг күрүнеге садарыбиле алган хүлээгевисти алдарлыы-биле күүсеттивис. Мен бодум безин төрүүр 100 хойдан-на 101 хураганны доруктуруп өстүргеш, алган хүлээгемни күүсеттим. Тоску беш чылдың шинтпирлиг чылы—1973 чылда улам сорун киришкинниг, шудургу ажылдаарывысче партияның болгаш чазактың кыйгырыл турарын сеткил ханыышкынбиле хүлээп ап тур мен.

Бо чылын хойнуң кышкы ажаалгазын экижиттинишаан, төрүүр 100 хойга оналаштыр 100-тен эвээш авес хураганны алырын хүлээдим.

Эрткен ажыл-агый чылында мээң удуртуп турар бригадам ниитизи-биле төрүүр 100 хойга оналаштыр 95 хураганны, бир хойдан-на 1,9 кг дүктү алган. Төрүүр алды коданның кадарчылары алган социалистиг хүлээгезинге шынчы болуп, төрүүр 100 хойдан 90—133 хураганны алган. Оларның иштинде О. Доржу 133 хураганны түс хойдан-на кампалап алган.

Юбилейлиг чылда чедип алган чедиишкинин быжыглавышаан, бригаданың шинчилери 1973 чылда малдың ажаалгазын улам экижиндип, бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны хандырып турган, хойнуң хураганын мөңгө доруктурарын, дүктү арбыдырын чедип алырын шинтпирлээн. Бистиң совхозтуң Оргу-Шөлдө хойжу бригадазын социалистиг чарышка кыйгырган, бригада төрүүр 100 хойдан-на 97, хураганны, бир хойга оналаштыр 2 кг дүктү алырын, 120 тонна сигенин, 60 тонна көк-суланы кеңип белеткээрин, 50 га тарылга шөлүн суггарарын, чазын кыштагдан чазагже шилчинир мурнунда кажаалларга сөптелгени кымырын, кургат өдектерни бөлөрин, хойнуң чайгы деңгилдезин ортумактан өрү күштүг болдурарын хүлээнгеп. Тус-тус хойжулар аразында чарышты салып, бот-боттарын кыйгырышкан. 100—120 хураганны алырын шинтпирлээн.

Бригаданың шинчилери-биле 12 чыл кады ажылдап, он чыл бригадирлеп келдим. Квартал иштинде бир-ийи удаа хуралдап, ажылывыстың дутайын чугаалажып, ажылда четпестерни илеретчип, ону чайладырының аргаларын сүмележип турар бис.

ССРЭ-ниң 50 чылынга туралааттыган Москвага болган баймаңмыг хуралга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев илеткелинге социалистиг чарыш дутайын чугаалаан, мурнакчы ажылдыг коллективтерни, тус-тус кижилерни илередип, шаңнапмактап турза-даа, хожудап каан тураралар-биле ажылды акижиттейн, социалистиг чарышты удуртуруп турарында четпестер база бар. Маңчүректе, Оргу-Шөлдө, Чодураалыг-Сайырда, Чечектигде, Шатте, Чушкутта хойжу бригадаларның ажылының көргүзүү янзы-бүрү. Оларда малдың туруш-байдалы, одар-белчиири, ажаалга-тежээли кандыгы? Дөмей, чаңгыс аай, негелделин база... Бир эвес чарышты удуртуруп чаңгыс талазында, хожудап тураларны мурнакчыларга деңнештирер дээш ажыл чорудар чүве болза, совхозтуң-даа, бригадаларның-даа күш-ажылчы чедиишкиниң бедик болур ужурлуг.

Чаа чылда чаа-чаа чедиишкиннер дээш бригаданың хойжулары сорук киришкинниг ажылдап турар. Бисте төрүүр коданнар хураганнап эгелээн. Хой оолдашкыны малчыннарга эң чымыштыг ажыл. Төрүүр коданнарның турлаг бүрүзүнде чаш хураганнар арбын-на алдының тур. Хураганны сакманның арга-биле доруктурары бистең чаңчыл апаргаң. Сакмащиктер кодаңнарда кээп, ажылын хүлээп ап ажылдай берген.

Хойнуң улут бодундан болгаш чаш хураганындан чаңгыс-даа баштыг хорапгазы — бистиң сорулгавис ол.

О. СЕРЕН,
хойжу бригаданың бригадири. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны.

ЧАА ЧЫЛДЫҢ ДҮЖҮДҮНГЕ ҮНДЕЗИННИ САЛЫР

Чоокта чаа республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунга агрономнарының ийи хонуктуг семинар-хуралы болуп эрткен. Анаа колхозтарның, совхозтарның, районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң, агрохимлабораторияның, үнүш камгалалының станциязының, курсорт-участоктарының болгаш күрүнеге инспекциязының агрономнары киришкен.

«1973 чылда тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедир дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын казбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның докгаалының амыдыралга боттандырары-биле тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында чорудар тодаргай хемчеглерни семинар-хуралдың киржикчилери чугаалажып көргеш.

1973 чылда тарылга шөлүн, өртээн чыл-биле дедиээрге, 2,3 хуу улгаттырары азы оңу 366,6 муң гектар чедирерив, шөолуг дүжүттүр эвес чаңгыс чылдыг сигенериниң тарылга шөлүн кыскыгаш, мал чеми культуразының (суланыш болгаш арбайның) шөлүн 5,5 муң гектарга улгаттырары планнаттынган.

Картофель олурту шөлүн 190 гага, богаалдарының —82 гага өөскүдир болгаш бо чылын 14,4 муң тонна картофельди, 7,7 муң тонна богаалдарны бүдүрер.

Республиканың совхозтарынга болгаш колхозтарынга 268,8 муң тонна тарааны бүдүрер, гектардан алыр дүжүттү 11 центнер чедирер болгаш күрүнеге 81 муң тонна тарааны садар — республиканың чер ажылдыгларының мурнунда бо чылын сөлдыңган сорулга мындыр.

Бо бүгү улуг сорулгаларны чедиишкиниг шинтпирлээрин—кодээ ажыл-агыйның тускай эртемнигларинден чүүле улуг күжениишкинни эвес, а харын-даа ажыл-агыйны мергежиңдиг башкарып билгирин шеңеп турар.

1972 чылда агаар-бойдустуң бойдалдары таарымча чок турмаңда республиканың колхозтары болгаш совхозтары шинтпин-биле тентар черден 13 центнер хире дүжүттү алганы бүгүдеге билдингир болгай. А Каа-Хем районуңуң ажылагыйлары 38.223 га шөолуң гектар бүрүзүнден 18,1 центнер дүжүттү. Бии-Хем районуңуң колхозтары болгаш совхозтары 25.982 га черниң тус бүрүзүнден 20.7 центнерни ажаан алган.

Оон-биле чергелештир, чамдык ажыл-агыйларда чер ажылының культуразы бедик эвес, суггатты багай ажыглаан турарының уржүү-биле кодээ ажыл-агыйның культураларының дүжүдү ам-даа куду болуп артпышаан. Чижээ, Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» болгаш «Большевик» совхозтарга эртээн чылын дүжүт гектардан чүүле 5—7 центнер болган. Оң-да районда «Алдан-Маадыр» совхоз үстүнде адаптырган ийи ажыл-агый-биле бир домей байдалдарда турар хирезинде-де гектардан кызыл-тастыг 15,6 центнер, а суггаттыг черлерден—26 центнер дүжүдүн алган. Моон алырга, чаагай дүжүттү өстүрерине кол чүве ажыл-агыйның удуртукчуларындан, агрономнардан база хамааржырдыр.

Шын тарылга эдчештирилгенин шинчээдип алырынче семинарның киржиичилери улуг кичээнгейни салган. Ол ындыг болбас аргажок. Тарылга эдчештирилгенин даярге, өске бүгү хемчеглерни (чемишчидилгенин, сорттуг, черни болбаазырадырының дешпилгелиг аргаларын, үреэнин ажылын, хову ажылын чорударының хуусаалары болгаш өске-даа чүүдерни) үре-түңнеддиг ажыглаан турун болур ындыг үндезин-суур-дур. Таңды районда «Тиилелгей» совхозка 38.913 га шөолдуг 9 тарылга эдчештирилгенин 1965 чылдан эгелеп киирген, ам бүрүнү-биле шинчээдип алган. Тарылга эдчештирилгенин шинчээдип алырының мурнунда ада-иякка хөрүүнүң ажыктың алган черлеринге тараа ймаанның дүжүдү эрткен чылын гектардан 20 центнер болган.

Бок үнүштер-биле, кодээ ажыл-агый культураларының хоралакчыларының болгаш аарыгларын-биле демисел, өл-шыкты чыыддырары, хөрүүнү культуржудары, ону хат база суг үрээр чорукту болдурбазы, доктаамал чаагай дүжүттү алыры дээш ышкаш, чер ажылының ындыг айтырыгларын чүүле шын тарылга эдчештирилгенин шинчээдип алырының ачызы-биле дүрген болгаш чогумчалыг кылдыр шинтпираеп болур. Тарылга эдчештирилгенинниң шак ындыг артык шинарлыг чоруун биле тургаш-аа, чамдык ажыл-агыйларның агрономнары ону амыдыралга болуургуур-биле боттандырбайн турар чорук канчап-даа шын эвес. Чижээ, Улуг-Хем районуң ажыл-агыйларында 30 тарылга эдчештирилгенин кирген, а оон шинчээдип алганы чүүле 14. Чөөн-Хемчик районга кирген 26 тарылга эдчештирилгезинден дөңгүүле 13-түр. Тандыта 48-тен чүүле 19-ту шинчээдип алган. Оң-ашкаш СЭКП-ниң XXII съезжин аттыг, «Тыва», «Найыралы», «Улуг-Хая», Жданов аттыг болгаш «Совет Тыва» совхозтар кирген тарылга эдчештирилгенин шинчээдип албаан. Бир эвес байдал моон соңгаар-даа ындыг турар чүве болза, элбек дүжүттү алыр дугайында айтырыгны шинтпирлээри берге-дир. Бо четпес чорукту чайладыр сорулга-биле республиканың чер ажылдыг бүгү-де колхозтарынга болгаш совхозтарынга тарылга эдчештирилгенин кииорин 1975 чылга чедир доозары баш удур көрдүнген.

Тываның чер ажылының эң чугула айтырыгларының бирээзи — хөрүүнүң үнүш-дүжүткүрүн бедидери, хат болгаш суг үрээринден ону камгалаары болур. Республиканың шинтизи-биле 149,4 муң га черниң хөрүүнүн хат болгаш суг үрээн болуп турар. Анаа удур демисел чорудар сорулга-биле чер ажылының дилиидектей тарымыр системазын 1985 чылдан бээр ажыглап эгелээн. Соолгу чылдарның дургузунда хөрүүнүң хат алган 120,6 муң га черни дилиидектей тарыгылаан. Оон-биле чергелештир, хөрүүнү хат, суг үрээринге удур чорудар хемчеглерни «Көк-Тей», «Бурунгаар», «Улуг-Хая», «ССРЭ-ниң 50 чылы» совхозтар, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы доктаамал ап турар. Оон түңнелинде ол ажылагыйларның шөлдериниң дүжүдү бедип турар. Ындыг хемчеглерни ажыл-агый бүрүзүнге боттандырып чорудары эртежок чугула дээрзи семинарга оналаап демдеглеттингеп.

Магадылаттынган чаагай дүжүттү алырының бир аргазы—суггаттыг черлерни чөп ажыглаары. Республиканың ажыл-агыйларында суггаттыг черлер 57 муң гектар ажыг, оң иштинде тараа шөлдерин—42 муң га ажыг, ынчаарга оон 19 муң га хирези инженерниг суггарылга четкилиг. 1972 чылда суггаттыг черлериниң 39,3 муң гектарын тараан, азы суггаттыг черлериниң 65,5 хуузу. Суггаттыг черлерни чөп ажыглаары-биле эрткен чылын ажаан ажылдар чоруттунган болгаш ол черлерден чамдык ажыл-агыйлар багай эвес дүжүттү алгылаан. Ынчалзажок суггаттыг черлерде чер ажылының культуразы ам-даа куду деңгеедге артпышаан дээрзин семинар-хуралга айыткан. Суггаттыг черлерге организиглг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни төкпейн, суггарарының норма-чижээн хажыдып турар. Оон түңнелинде Бай-Тайга, Тес-Хем, Барыын-Хемчик болгаш Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйларынга суггаттыг черден дүжүт гадан 7-9 центнерден ашпайн турар. Ам ажыл-агый бүрүзүнге суггатчыларның тускай бригадаларын тургускуулаан, эргежок чугула бүгү техниканы оларга бижыглаан, суггарар участоктарын баш удур айтып берген турар.

Үреэнин дугайында база-ла улуг чугаалажыышкын семинар-хуралга болган. Чүүле бүрүн кондициялыг, сорттуг үреэнниң чажарынче агрономнар улуг кичээнгейни салган.

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында чаагай дүжүттүң үндезинниң салыу дээш карак кылып, ажыл-ияк колхоз, совхоз бүрүзүнде ам хайныгып турар. Ол чогумчалыг үре-түңнелди бээр дээрзи чугаажок.

М. ХАЗБУЛАТОВ.

Республиканың совхозтарының бүдүрүлге каттыжыышкынының начальнигиниң ора лакчызы.

ОЛЧА АРБЫН

Чөөн-Хемчик районда хой ажылдыг ажыл-агыйларның бирээзи «Алдан-Маадыр» совхозтуң шээр малын Шекпээрнин, Чодураалыг-Сайырның, Кошпестин, Маңчүректиң, Кара-Дагның, Шаттың, Хөлчүктүң, Чечектигниң, Чушкутуң кыштың одарларында тургускан.

Кыштың бөрге уржүктары тураа-даа, хойжу сес бригадаларның малчыннары хойнуң кышкы ажаадда-төскээдезин коштактас дээш шудургу ажылдап турар. Турааларда мал чемнери чедиртингеп.

Беш чылдың шинтпирлиг чылында улам бедик көргүзүүнү чедип алыры-биле хойжу бригадалар, хойжулар социалистиг хүлээгелерни алган, даалга, чүрегайларын тодаргай кылдыр шеверген бижээш, өг-бүле бүрүзүнде азып алган. Совхозта партия, комсомол комитеттери бо чылын Оргу-Шөлдө хойжу бригадазы комсомолчу-аныяктарының болдурары-биле олче комсомолчуларны чорудуп эгелээн. Хойжулар ортузунда массаполитиктиг ажылды улам нептередирин барымдаалаашаң, партия, комсомол эге организацияларының (Алдан-Маадыр, Ак-Даш, Бора-Тайга суурларда) комплексиглиг алды бригадазы организастап турган.

Ам чамдык коданнар чаа. 1973 чылдың чаш төлүн хүлээп ап эгелээн. Ооржак Доржуңуң, Сарыглар Эртинеевиң, Ооржак Дажы-Намчалдың, Моңгуш Оттуктуң, комсомолчу Доржу Ооржак Сегбесвичтиниң болгаш өске-даа малчыннарның маадазын коданнары арбын олчаны берип турар. Ниитизи-биле 1791 тойдан 1811 хураган алгынган. Дуржулгалыг малчын Доржу Аныянович Ооржак 1972 чылда 100 хойдан-на 133 хураганны алган. Малчыннарның 1973 чылда социалистиг чарыжынга киришкеш, ол төрүүр 100 хойга оналаштыр 120 хураганны алырын хүлээгеп. Оон маадап турар хою ам безин 20 ийистерин төрээн. Хой оолдап турар коданнарже 30 хире сакманщиктер чорукан.

М. СЕВЕН.

Сүт улам элбекшиир

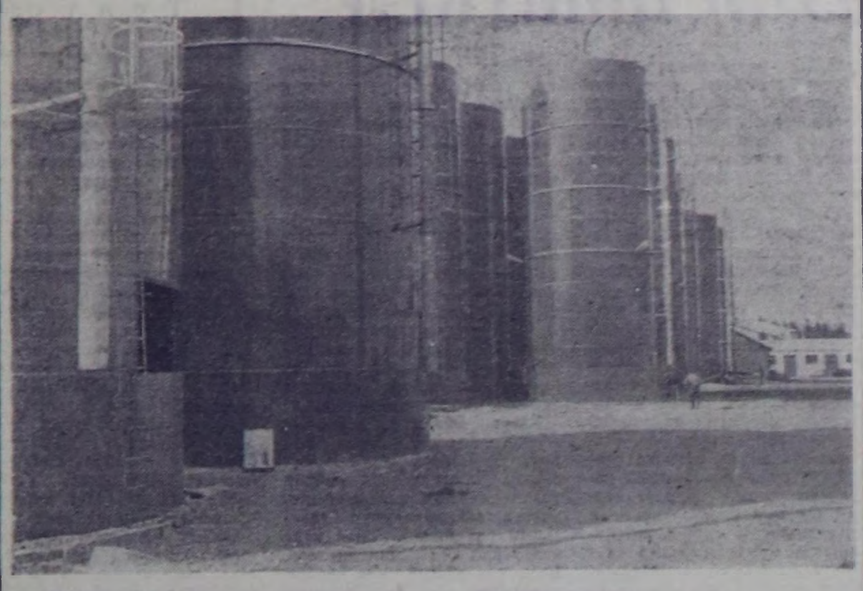

ЭСТОН ССР. Мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болган постановлениязын ажыглаарга харын кылдыр «Тарту» дээр коргузуг-дуржулга совхозунуң республикада эң-не улуг дээн «Рахинге» фермазының коллективи мурнунда айыткан планның чаартып коргеш, эртеги чылдың декабрь айда бир инектен-не 425 килограмм сүттү саар деп хүлээптеен. Ол дээрге, мурнундагызындан 45 килограммга хөй-дүр. Фермаңың ажылдакчылары 1973 чылдың бирги чартыныда пиитикан-биле 1820 тонна, азы сүт саап алырын инек санындан-на ортумаа-биле 2020 килограмм чедирер деп шиитпирлээн. Бир эвес эртеги чылдың баштайгы чартыы-биле деңнээр болза, чаа хүлээлге оон 520 тонна хөй-дүр.

Агаар-бойдустуң таарымча чок болганындан четпейн турар картофельдиң, сигеннииң, тарааның орнуна өске ажыл-бүрү мал чемнерин ажыглаар деп шиитпирлээн. Саар инектиң хонукта рационуу 3 килограмм сигеп, 15 килограмм сенаж, 10 килограмм силос, 10 килограмм чемиш даалы, а ол ышкаш комбикорм-нар боон турар. Шиитпирлээдиниг болгун дээш оларга карбамидти хольуур.

Фермага ажылды таарымчалыг организастаары, кижи бүрүзүнүң бодунуң сорулгазын ыяк биларин алган хүлээлгени күүседиринге чугула рольду ойнаар апаар.

ЧУРУКТА: «Рахинге» ферманың сенаж шыгжаар чери.

Э. НОРМАННЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

УЛУС ТӨЛЭЭЛЕКЧИЗИ ДОЛУ ЭРГЕЛИГ СУДЬЯ

СЭКП-ниң XXIV съездиниң совет юстиция органнарының чаа-чаа сорулгаларын тодаргай айыткан болгай, ол болза В. И. Ленининиң совет суд дугайында өөредиинден ажыдыралга боттанышкынын база катап хереглеп турар.

1917 чылдың ноябрьда В. И. Ленининиң суд дугайында ат салганы төөгүлүг декреди совет суд системазының кол үндезини болган. Оон дараазында, 1918 чылдың мартта совет суд дугайында В. И. Ленининиң ат салганы декредининде улус судтарының улус төлээлекчилери чүгле херек үүлгедикчилериниң дугайында айтырыгларны шиитпирлээрине киржир эвес, харын ол херектериниң кеземче-хемчегериниң дугайында айтырыгларга киржирин айыткан. Ол дугайын ССРЭ-ниң болгаш эвилелдешкен республикаларның судтарының дугайында хоойлуузунда дүрүмүүткен.

ССРЭ-ниң, эвилелдешкен республикаларның болгаш автономнуг республикаларның суд тургузуунуң дугайында хоойлуузунда судтарның улус төлээлекчилери, улус судтарының шиитпекчилери-биле дең эргелиг, ижаан суд чоруп турар үеде улус судтарының улус төлээлекчилери, суд шиитпекчилери-биле бир дөмей, бүрүн эргелиг, шын шиитпирлээ дээш хоойлуга чагыртқан турар деп айыткан. Ынчангаш совет судка улус төлээлекчилериниң эң чугула болгаш кол үүлгезиниг — социалистиг хоойлуну шын сагыры, чөптүг шиитпирлээни үүлдүрери.

ССРЭ-ниң, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның суд тургузуунуң дугайында күштүг боон турар ол хоойлуузунга 1958 чылдың декабрь 25-те болгаш оон сөөлүгредир хүлээп алган немелдеер-биле халы улус төлээлекчилерин 2 чыл болгаш-да ажылчын, албан-хаакчыларның, колхозчу тараачыннарның, черииг кезээктериниң чүртүп турар девискээриниң азыы-биле хөй-нинитиниң хураадырына соңгуурун дүрүмүүткен. Анаа үнделеэш, 1970 чылдың декабрьда чоруттуруган суд соңгуудазынга бистиң республиканың девискээринге соңгуттурган улус судтарының улус төлээлекчилериниң хуусаазы ам төөүп турар, ынчангаш РСФСР-ниң девискээринге улус судтарының улус төлээлекчилериниң соңгуудазын чорудар дугайында бо чылдың ноябрьның 1-де үнген РСФСР-ниң Дээди Совединиң Чарлыынга үндезилээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуну республиканың девискээринге улус судтарының улус төлээлекчилериниң соңгуудазынга белетиксл ажылы чорун турар. Ол улут политиктиг кампаниянга партия, совет болгаш өске-даа хөй-нинити органнары калбаа-биле киржип, соңгууда белетикелиниң үезинде соңгукчуларның мурнунга масса-политиктиг ажыддарны калбартып, совет суд дугайында лекция, беседаларны чорудуп турар. А улус судтарының даргалары, улус шиитпекчилери болгаш улус төлээлекчилери соңгукчулар мурнунга отчеттарын берип турар.

1970 чылда бистиң республиканың девискээринге эрткен суд соңгудазынга 1415 улус төлээлекчилери соңгуттурган, ынчангаш соңгуттурган улус төлээлекчилериниң 659-у хереэженнер, оларның эртембилиниң талазы-биле алырга, 156 кижи даэди эртеминг, 335 кижи тускай ортумак эртеминг, 347 кижи ниитги ортумак болгаш 577 кижи долу эвес ортумак эртеминг болган. Социал байдалын алырга, 433 кижи ажылчынналр, 151— колхозчу, 641 — албан-хаакчы, 29 — эмчи, 79 — башкы, 40 — кижиндикчи, 42 пенсионер болген. Үстүнде саннардан алган көөрге, совет судтуң составында ёзулуг чоннуң төлээлекчилери киргеннин хереглеп турар.

Совет судтуң ажыл-херээн хоойлуу ёзугаар шын чорудар төлөөде, улус төлээлекчилериниң совет хоойлуну ханы биларын, юридиктиг бедик билигли болуру эргежок чүгула. Бо талазы-биле республиканың улус судтары улус төлээлекчилериниң юридиктиг билиңня бедидер дээш чамдык хемчегерни ап чорутқан. Улус төлээлекчилериниң чөвүлелдерин улус судтарының чанында тургускан, улус төлээлекчилерин тус-тус секцияларга үеқтээш, ында өөредин турар.

Улус төлээлекчилерин өөредир улусчу университеттерни Кызыл хоорайның, Тес-Хемниң, Таңдының, Каа-Хемниң улус судтарының инициативазы-биле организастаан. Ында чүгле улус судтарының

ШЫН дөртку арын 13 1973 ч. 13 январь

КАЙГАМЧЫКТЫГ ААС-КЕЖИКТИГ БОЛДУМ

УРАН СИИЛБИРЛЕКЧИЛЕРНИ УТКААНЫ

Республиканың Алдан-Маадырлар аттыг чурт-шинчилел музейинге чурукчулар, чогаалчылар, журналистер болгаш культура ажылдакчылары, студентилер чыглып келгилээн.

«Лауреаттар келдилер-ле!» дээш чугаа дыңналган. ССР Эвилелиниң 50 чылының байырлалының хүннеринде бистиң сагыш-сеткилиристи, чоргаараалывысты хайыккан —1972 чылда чурулга талазы-биле РСФСР-ниң Күрүне шаңналының лауреаттары бо-ла болгай. Дөрт кижи. Бо удаада оларның түгле үжү келдилер. Хертек Мяжит-Доржу амдыызында аарып турар дээрги чугаа кадында билдинди.

Найысылал Москвадан ужуп келген лауреаттарны аш-оорү байыр чедирип, сонуургаан айтырыгларын салган, турган. Оларның хөрекгеринде сүраглыг орус чурукчу И. Е. Репинниң чураан алдын медаль чайнап турган. Оон өске талазында «РСФСР-ниң Күрүне шаңналының лауреады» деп бижээн.

Уран сиилбирлекчилериң уткулгазын Тыва АССР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинниң даргазы, РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу С. Ланзы ажыткан. Лауреаттар Х. Тойбухаа, Р. Аракчаа, Б. Байынды олар өөрүп четтиргенин илередип, моон соңгаар удам сорук кирип, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарын чугаалааннар. Бо улуг мастерлерге чаа-чаа чедиишкиннерин күзеп, СЭКП обкомунуң культура секторунуң эргелекчизи Н. М. Самороков түве чугаалаан.

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналдарының лауреады Хертек Каштайович Тойбухаанын аңаа хамаарышкан материалын улай номчуңар.

Мээң бир кайгамчык чоргаараалым болза, Улуг Октябрь-биле чажыт кижи мен. Ону түге сактып тур сен дээр болза, база ужурлуг болдур ийин. Ол улуг революция орус чуртунга хаанның ёзуну дүжүлгезинден ойтур октаваш, ядыы кижилерге хосталганы бергенин билир болгай бис. Ынчаарга мээң адам Каштай база кончуг хөй уруглуглуг, ядыы арат чораан түве. Бай-Тайганың хаттыг-дүвүлүг соок шуурганы биичин бистерни самдар өдүве киир сывырыптар чораан. Чылы назынымдан-на өскүе апарган мен... Ол берге үеним соонда бир чугаалаар мен.

Улуг Ленинниң ажылдап, чурттап чорааны Москвага чалаттырып чеде бердим. Мээң кады чораан өөрүм — Ранса Аракчааны, Байыр Байынының база мени Москва аэропортундан чыгаанныг даргалар уткуп аар түве болду.

Бистиң чонар-даштан ооң-сиилип кылгылаап ажылдарывыс РСФСР-ниң Илья Репин аттыг Күрүне шаңналы-биле шаңнатты. Бистиң хөлүвүска улуг шаңналдың херечизи болур кызыл картыг түскай дипломну тыпсып, хөрек орта арыг алдынан шүткүп кылган шаңнал демдээн кадап турда, черле түү дээр оңу! Өскен-төрээн Тывамны, түрел чораан чаш назынымны, уран-шевер бистерниң ат-сывывысты өрү көдүрген хоор-чонумну-даа сактып турдум.

Байгамчык-ла аас-кежиктиг болдум. Орус улустуң алдарлыг чурукчузу Илья Репин аттыг лауреат апарганым болза, Коммунистиг партиямның, Совет чазаамның ачы-авыралы деп өөрүп турар кижи-дир мен.

Ранса Аракчаа, Байыр Байынды, Хертек Мяжит-Доржу база мени РСФСР-ниң Илья Репин аттыг Күрүне шаңналы-биле шаңнаан чорук түүн хереченлеп турарыл дээр болза, бистиң Тыва Арат Республика бистиң улуг өгбевис болур Совет Эвилелинге экы-тура-биле кирген соонда бистиң чуртувуста ыяш-даштан ооң-сиилбирлеп кылыр уран-шевер ажылдың улам шапкын хөгжүп сайзыраанын тодаргай коргузуп турар-дыр.

Ленин база Улустарның Найыралы орденнерлиг Совет Тывавыстың найысылалы Кызылга ужудуп чедип келириниске бисти түскай уткуп алды. Сагыш-сеткилимге артып калган бир кончуг сүрлуг болгаш өөрүнчүг түве болза. Тываның Алдан-Маадыр аттыг музейиниң хураалаар залынга Кызылдың ажылчы чоннары, чурукчулар, чогаалчылар, журналистер, суруулдар-биле тускай ужуражылганы кыланы болур.

РСФСР-ниң Күрүне шаңналын алган эш-оорумнуң өөренээзинден төрээн Тывамның бүгү чонунга өөрүп четтиргенимни база катап чугаалап тур мен.

Коммунистиг партиямга болгаш Совет чазаамга бараалгадыр сөзүм болза, бодумнуң уран мергежилимни коммунизмни түдар өндүр-чаагай хереккө бараалгадыр мен. Шаг төөгүден бээр ада-өгбелериниң хандыкшып кылып чораан ажылы: ыяш-даштан янзы-бүрү чүвелерни ооп-сиилбип кылыр уран-шевер эртемге бичии чаштарны өөредир ажылга киржип келген мен. Бай-Тайга районуң Кызыл-Дагда школачыларның уран-шевер ажыл кылыр болгумун башкылап турар мен. Бодумнуң билир эртемимни бичии чаштарга дамчыдып бээрэн — бир улуг-хүүм деп бодаар мен.

Хертек ТОЙБУХАА.

РСФСР-ниң чурулга уран чүүлүнүң И. Репин аттыг болгаш Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналдарының лауреады.

СЦЕНАДА—„ДЭЭДИ ШИИТКЕЛ“

Театр

Республиканың хөгжүмшүн театрының орус болуунуң артистери Маклярский биле Рапопорттуң «Дээди шииткел» деп шинаан көрүкчүлерге бараалгатканнар. Ук шинээ революциянның рыцарь-маадыры Ф. Э. Дзержинскийге удуртканы, күрүненип айыыл чок чоруунуң ажылдакчылары уттундурбас 1919 чылда, Октябрьның чаалап бергени — аныяк Совет күрүнети аңаа удур күштерден камгалап турганының дугайында чугаалап турар.

Кожеге ажыттынмаанда-ла, сценаның ийи талазында портталдарны проекторлар чырыдыптыр. Бир талазында — совет.. чекистерниң ылгавыр демдээ) өске талазында — Дзержинскийниң кайгамчыктыг сөстерин улгаттыр бижип каан: «Түгле ядыг чүректиг, утаан-сарыылдыг болгаш арыг холдарлыг кижи чекист боон болур». Бо сөстер «Дээди шииткел» деп шинаның кол утказын илередип турары чугаажок.

Шинаның режиссеру Н. И. Баль, чурукчузу С. В. Лиховид болгаш бүгү чогаадыкчы коллектив харыысалгалыг орулганы салгап, актёрларның уран оюну-биле ук шинээ долу утказын көрүкчүлерге дамчыдар арганы тып шыдаанвар.

...1919 чылда Украинаның Чернигов губерниязынга контрреволюсчу сүлчээ өөскүп үнгөн. Суларээчилер Деникинниң армиязы-биле бүдүү харылзаа кылып, Совет арте-чагыргаңы узуткаарынче бүгү күжүн моолнеп эгелээннер. Оон удуртукчуларының бирээзи — «эң-не айыылдыг болгаш кажар, орус дыңы тулган эки билир» агентшпион Эдвард Хэкки. Чекистер ол дутаңыя илереткен Черниговтың губерниязында онза комиссиянның даргазы Алексей Зотовка дыңнадыгны кылыр. Ук агент ам ол девискээрде чеде бергеи төлээде дүргеи түдүп хоруудаарын тагыырлар. Алексей Зотовка болгаш оон дузалакчы чекистер Горст болгаш Савченко олардың мурнунга берге сорулга салдынар...

Шинаның баштайгы көргүзүлериниң эгелээш, сөөлүвүге чедир ол үениң байдалын, дүвүреишиг болуушкуннарын көрүкчүлер эскерип, шинаның ыяш маадырлары-биле кады сагыш човап, сеткил-түрээ дойлуп кээр. Мывыыг амыдыралга чоок байдал артистерниң оюнунуң темпизиндең тодаргай илерел кээр...

Дзержинскийниң кабинединде ССРЭ-ниң карталы оон бир халазын шыва бергеи нөстүп турар. Феликс Эдмундович Дзержинский ишке-түүк ажыл үезинде. Чер-черлерде онза комиссиялар болгаш В. И. Ленин-биле телефон дамчыштыр үзүктел чок чугаалажып турарын көөр бис. Ыя ол аразында кижилерге деткиниг көргүзериң кажан-даа утпас. Бир-ле улуг артемденниң ажылдаар аргазы чок болганын, аңаа аътчемге карточкадан эгелөөш, бүгү дузаны чедирериң болуунуң бир ажылдакчызынга сүмелээр. Кижилерге хаңы ыяжыылы, дайзынналрга чөнүш, сынып чок демиселиибиле Дзержинский ажылчы чоннуң хаңы ыяжыылын чаалап алган. Бо ролдуң күүседикчизи В. Г. Чуйков ол ролыга далаш чок белеткенип, сураглыг чекистиң овур-хевирин тургузар дээш, чогаалыкчы ёзу-биле кызып ажылдаанып, мергежил талазы-биле өскелиң эскерер бис. Ынчалаа-даа аныяк артиске тургузукчу-режиссёр шыңгыы неделдеи салыр ужуглуг турган. Сценага көстүп келге-де күүседикчи ол овур-хевир дугайында байгы-ла билир түүлүн чаңгыс үеда тө каап, ойнап чаптар. Оон соонда көрүкчүүн сеткилиниге овурхевириң чаа-чаа талазлары ажыттынмайн баргызары хомудаичыг. Оон түнелиинде Дзержинскийниң шимээжеткиннери далаш, дүрген болуп, чугаазы бодаллары мурнал түрер апаар. Ол ышкаш күүседикчиге грим кылганы база улуг дуза чедирбейн турарын демдеглээр ужуглуг.

Ийиги көргүзүүде Алексей Зотовтуң кабинединде чекистер Горст биле Савченко парадныче шургүл кирип алган, ээ-не айыылдыг, кижилериниң салым-чолуунга кичээнгей чок, чаштаа-карьерист шиңа кылдыр көргүскеи. Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи М. А. Ромазанова чижеп садыгжы Чотклинниң кадайының улуг авес ролюн база-ла солуп кылдыр ойнап күүседкеи.

Революсчуг трибуналдың ажылын көргүскеи көргүзүүде чедир кылдынмаан, тодаргай авос түүлдер спевала болуп турарын демдеглеее, чогуур. Күүседикчилер боттарының сөстерин шээжилеп азбаанындан бо частырыглар үреалып, тыптып турар. Мывыыг байдалдыг шилерниң баштайгы ойнаашкыннары бистиң театрывыста чаңгыс авес удаа болгулап турарыы чугаалаары артык эвес.

Сөөлгү чылдарда театрның орус болуунуң составы болгаш артистериң уран мергежилдээ удам өөрү, чаа-чаа чогаадыкчы планнарлыг ажыддап турары өөрүнүүр. Коллективтиң репертуары улам шыңаржып, амыдыралдың негелдеери-биле дүүжүп турар. Ынчангаш чаа шиң республиканың көрүкчүлериигө база бир солуп белек деп санаар мен.

С. БАЙР.

ЧУРУКТА: Шинаның бирги көргүзүү. Бүгү Украинаның Онза комиссиязының даргазы Лацис Мартин (артист Л. Мильченко) биле Ф. Э. Дзержинский (артист В. Чуйков).

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозы.

Чаагай, аас-кежиктиг

орукту күзээли

Кызыл хоорайның бадылажылга бамыцымга баргаш, оон солун чурагайларны билип алдывыс.

Эртикен чылын түгле Кызылга 646 ог-буле бадыланып, бүрүткедип алган. Ол чылда ог-буле тутканының дугайында сөөлгү шынзылганы — республиканың кодаз амыл-агый техникумунуң сургуулу Николай Сонур-оол биле «Саян» совхозта фельдшер Зоя Монгуш оларга тавысхан. Ынчаарга республиканы ниитизи-биле алырга, ог-буле тутканының шынзылгазын 2300-түү тывысхан.

Эртикен чылдың декабрьның 31-де Барыын-Хемчик районнуң төвү — Кызыл-Мажалык суурга башкы Ш. С. Комгар оол бомаан. Ол уругну төрээни-биле катай республикага эртикен чылын 7100 уруг төрүттүнгени тодараан.

А Кызыл хоорайга 1210 уруг төрүттүнгеи.

Чаа ог-буленерге болгаш Төрээн чурттуң чаа хамаатыларынга чаагай, аас-кежиктиг ерунгу мүзедивис.

(БИСТИҢ КОРР.).

„АККЫР ХАРДАН КАНЧАП ДЕЗЕР, АҢАА БОДУМ ТӨРУТТҮНДУМ“

Бистиң үе-чергевис

«1917 чылда орус башкылар бистиң адаларывысты бижикке өөредип турда, шак бо хуулгазын эгелээн. Совет улуска хамаарыжып турарывыска ам бөгүн чоргаарланыр бис, ол бүгүнүн ачызында бистиң национал культуравыстың деннели хемчээл чокка бедээн. Сонгу чуктүн агаар-бойдузу кадыг-дошкун. Ынчалаа-даа талантылар өзүп сайзыраан. Бистиң талантыларывыс: ол дээрге бүгү чуртка билдингир чогаалчы, түгле дөрт чартык муң хире чурттакчылыг улустуң төлээзи нижи Владимир Санги, нанай балыкчының оглу Григорий Ходжер, шулукчу болгаш прозаик манси Юван Шесталов, якут чогаалчы болгаш шулукчу Семен Данилов... Бистиң бичии улустарывыстың талантызын санап четпес, ук талантылар ажыл-чорудулганың ангы-аягы адырларында илереттингилээн.

...Бичии оол турар шаамда школа баар дээш чадырдан үүп келгеш, ол санында-ла чүс-чүс чылларны ажа балып чораанымны кайын билир ийик мен. Бажынымга Пушкиниин шулуктерин шээжилеп тура, чанымда чалбарыышкыннарны база дыңнап чоруум...

Сонгу чуктүн чечен чогаалы чаа-ла үндезилеттинип, уран-чечен чугула сорулгаларны шиитпирлеп эгелеп турда чаңгыс аай совет литература шагда-ла хөгжүп сайзыраан турган. Революсиянның ачызында хосталган улустарны каттыштырып турар кол озек орус, совет культура болган.

(Мосивада делегей литературазының институдунга эртем конференциязынга чукчи чогаалчы Юрий Рытхэуның чугаазындан).

Якут бүрүзү — сагыш-сеткилинден анчы. Ындыг болбас арга чок: чурттакчы бүрүзүнге беш дөрбелчин километр арга-арыг онаажыр шак ындыг черлер эрес, кашпагай кижилерге магалыг-ла болдур ийин.

Якут бүрүзү — сагыш-сеткилинден шулукчу. «Аът мүнген якут — ыраажы» деп якут улустуң эрги үлегер домаа маңаа тодаргай бадыткал болдур.

Шүүк чогаалы — изиг күзел, аннаашкын — сеткил ханыышкыны болган улустуң ёзулуг оглу — Семён Данилов.

Сииреш мага-боттуг, кылажы чиик, даштыкы хевирге интеллигентизиг, шынап-ла хоорайныг деп сөглеп болур кижи, карак шили база кедип алган чоруур. Даниловтуң ачис күзели — адыг өлүрери деп чүвепи оны баштай көрген кижи кайын эскерерил аан.

— Адыг аңнаашкынынга дөрт удаа кириштим — деп, ол чугаалаар — ынчалаашкынымның төнүүрелиг шынчы нанылалдыг кижизиттинген болгаш бүржуаз делегейнин онзагай ылгалдарын шулукчу эскерип чораан. «Чер оргузу далайның, аккок эриндже турар бир-ле хоррайга ажим-биле кады сугга эштир деп шиитпирлээн бис. Далай бистиң-биле мырымай кожа турда-даа олче эртип шыдаваан бис: түге дээрге далай кыдының онон километрин хуу кижилерниң эштир черлери эдеп алган, а нииттиниң эштир черинге чедир каш шак дургузунда хоорай транспортунга олурып чораан чедер». Далайны болгаш агаарны бөлүн ден эвес чарый турар капиталистиг делегей шулукчуну шак ынчаар дүвүреткен.

Шак-ла ынчан ол төрээн черин сактып, тайга хөлдеринче оон чоруксаазы кээр.

1917 чылда Росеняның кырынга диңмиреп эртикен Октябрьның Улуг революциязы авес болза хөлечпктиң оглу Даниловтуң салым-чолу та кандыг болур турганы билдинмес. Революция байларны ап октапкан. Кырган-аваынга даңзага таакпы тигеринге дузалап чораан оол ышкыг өгден ырадыр баскан. Семен Данилов ам — сураглыг шулукчу, Якутияның Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин даргазы. Якут АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң кежигүнү шулукчу Данилов күрүне ужур-дузалыг айтырыгларны шиитпирлежип турар. Оон кол-ла херээ — чогаал. Ол баштай рассказтар (Даниловтуң баштайгы чыындызы 1945 чылда парлаттынган) бижип эгелээн, оон соонда шулук чогаалынче шилчээн. Профессионал якут литература аныяк, ынчалаа-даа оон бөгүнгү Данилов ышкаш төлээлекчилериниң чогаалдарын түгле ССРЭ-ниң улустарының дылдарында авес, чарын даштыкыда парлап турар.

Даниловтуң «Сонгу чүгүм», «Манчаранның ак аъды» база «Ак дүмбү» деп номнары совет номчукчуларга онзагай сонуургалгыг болгаш. Сөөлгү йиин чогаалы дээш шулукчу РСФСР-ниң Максим Горькиий аттыг Күрүне шаңналының лауреады деп атты чедип алган.

Сөөлгү шулукчу теманы бодунуң түрээнин ханызындан дилеп тывар. Семен Даниловтуң шулуктери чогум-на ыңгыг. «Аккыр хардан канчап дезер, аңаа бодум төрүттүндүм» деп оон чугаалаан сөстерин шулукчүүн кайыдаа номунга эпиграф кылдыр ажыглап болур.

Семён Даниловтуң лириказының үндезинин орус шулукчулер Александр Блок, Сергей Есениниең эгелээн. Москвага Дээди литература курстарында өөренип тура якут шулукчуиун чогаадыкчы мергежилин улам бедээн.

Национал культураларның улам ынай чечекгеляшкининиң үндезинин бүгү совет литератураларының найыралында дээрзин шулукчу эки билир. Орус, украин, латыш, казах, алтай дээш ССРЭ-ниң өске-даа улустарының шулуктерин бодуиун төрээн дылынче очулдуруп турар.

Иван ЛАСКОВ,
(ПМА).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 13-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдылгалар программазы. 12.05— Медээлер. 12.10— Өөнүт телекөргүүт. Мультфильмнер программазы. 12.40—«Кадыкшылга». Эртемнең-техника-популярлыг передачилер программазы. «Кадык кижиниң гигиеназы». Ленинградтан дамчыдылга. 13.10— Фигурлуг чыңгыдаашкын талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионадының: Эжеш чыңгыдаашкыны. Хостуг программа. Донда Ростовтан дамчыдылга. 15.15—15.25— Чаңсар. 15.25— Дамчыдылгалар программазы. 15.30— Өөнүт телекөргүүт. Э. Лабиштиң водевили «Үүже». Ленинградтан дамчыдылга. 17.00— ССРЭ-ниң стандартлар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы В. В. Бойновтуң телекөргүүлериниң айтырыгларына харыылары. 17.30— Концерт. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—«Вашингтонның корреспондентиниң». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүүт. 1-ги серия.

КЫЗЫЛДАН

19.40—«Тываның неделязы». Информастыг программа. 20.15—«Дайым соонда шыпшың хүндеө». Уран-чечен фильм. 20.50— Неделяның медээзи.

МОСКВАДАН

21.10—«Кижи болгаш хоойлуу». 21.40—«Болчаге». Документалдыг фильм. 21.50— Өөнүт телекөргүүт. А. Анар —«Эртип турар чылдың сөөлгү дүнеэзи». Телестиниң баштайгы көргүүт. 22.40— Өөнүт телекөргүүт. «Экранда цирк». 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Спорт · Спорт

С. Четверухинниң алдын медаль

ДОНДА-РОСТОВ. (СЭТА-ның тускай корр. В. Дворцов, К. Филипповский). Январь он бирииң кежээзинде Спорт ордуузуңуң доңзунга музыка аялгазының аайы-биле ийи минута дургузуунда эш-аш бооп алган күүседир программаны маргылдаанның көрүкчүлери көргүүп эгелээннер. Ам оон үш эш спортсмеиер арткан.. Маргылдаа эгелээрииң кашла минута мурнуу тарыыда Л. Белоусованың аъдын изип, ыарый бергеииңден Л. Белоусова биле О. Протопопов олар маргылдаага киришпее ужурга таварышкан. Ынчаарга А. Сурайкииниң шаанда-ла кемнээн чери аарын турарындан ленинградчылар Н. Овчинникова биле А. Сурайкин олар база-ла дошче үмээн. Ол-даа дыка-ла харааданчыг болганы билдингир. Оон түнелиинде шаңнал дээш демиселдиң кошкаары чугаа чок.

Ыяап-ла күүседир программа дээш бичии алдын медальды С. Четверухин алган. Саппорога мөңгүн медаль-биле шаңнаткан С. Четверухин бо маргылдаага киржип турда, Москвага мадаңы кыс божаан. Ынчангаш аңаашының январь 11-де ойнап алган бичии алдын медалы уруунга оон баштайгы белээ болган. А бөгүн Четверухин 27 харлаар. «Бодумга белектеп база ойнап алырымны орайдажыр болган-дыр мен иинээ» — деп, ол биске «бүдүү сымыранып» чугаалады.

Гроссмейстерни магадаткан

КИЕВ. (СЭТА-ның корр). Пионерлер болгаш школачылар ордуларының, аллээди уругларның спорт школазының командазы —12 санныг эллээннер.

Ол маргылдаа аныяк шашкачыларга дыка солун болган. Оларның дыка хөйүнүң ойнаарын специалистер, оларның аразында делегей чемпиону чораан И. Куперман, магадан, мактааннар.

Улуг чапсар соонда . . .

ЛЕНИНГРАД (СЭТА-ның корр). Чурттуң хоккей талазы-биле маргылдаазынга улут чапсар болганының соонда баштай-ла Ленинградтың армейжилери биле Свердловскиниң «Автомобилзинниң» ужуражышкыны даалчыларның типлелгези-биле 9:3 санга доовулган.

Хоккей талазы-биле чурттуң чемпионадында Москваның «Спартагы» мурнап чоруп турар. Олар 18 ужуражышкын соонда 29 санныг.

Январь 15-те ЦСКА биле «Динамовуң» хоккейжилери ужуражыр.

ОРГАНИЗАЦИЯЛАР, БУДУРУЛГЕЛЕРГЕ

1973 чылдың январь 1-ден эгелээш Минусинскиде турар орук тудуг районун болгаш 211 орук ажыглал участогун база Ермаковск районнуң Григорьевка суурунда турар № 212 орук ажыглал участогун Минусинскиниң орук септелге-тудуг эргелели кылдыр эде организастаанын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Автомобиль оруктарын тударының болгаш ажыглаарының будурулге эргелели бүгү организацияларга, будурулгелерге дыңнадыш тур. Чаа эргелел Минусинск хоорайның Кравченко кудумчузунда № 25 бажында туруп турар.

Туранда турар № 2 орук-тудуг районун, № 213 орук ажыглал участогун болгаш № 1467 орук-будурулге участогун Туранның орук септелге-тудуг эргелели кылдыр эде организастаан. Ол эргелел Туран хоорайның Шоссейная кудумчузунда № 16 бажында туруп турар.

Чолаачы болуксаарларга

Кызылдың автошколазы чолаачының ийиги класынга өөренир күзелдиг кижилерни хүлээп алырын чарлап тур. Өөредилгени тыва дылга башкылаар. Кичээлдер 1973 чылдың февраль 1-де эгелээр. Автошколаның адрези: Кызыл хоорай, Шевченко кудумчузу. Бажың дугаары 113 а. Телефону 34-94.

кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ажы-төлүү, ал-меним алган-йөрээ» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Даурия» (1-ги, 2-ги кезектери) 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хүн бүрү-ле ужуралдар» 15.00, «Ынакшылга чогумча» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Арга-арыг балладазы» 9.00, 10.50, 14.30, «Мээң адым — клоун» (1-ги кезээ) 12.40, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнадып турарын ёзугаар алырга, бөгүн республикага будуттагылап квап турар, хар шоолуг чагбас хүн болур. Хат кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 15—20, а оон өскелеринге 22—27 градус соок.

Кызылга бичее будуттаар, хат кошкак. Агаарның температуразы 23—25 градус соок.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орулакчыларының 35-24, проза база киличзинниң 23-54, харылысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киличзинниң 37-13, культура киличзинниң 23-51, коза ажылагый киличзинниң 21-47, тээштүр киличзинниң 22-64, чагаа киличзинниң 41-27, информация база совет турузуу киличзинниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейи бөлүмүнүң 32-75. Телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 50.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографизы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС-00025

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдээллеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1978 чил.

ЯНВАРЬ

14

ВОСКРЕСЕНЬЕ

№ 12 (2068).

Өртээ 2 көп.

Эш Л. И. Брежнев Москвада чанып келген

Январь 12-де СЭКП ТК-ның Чиргиве секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү эш Л. И. Брежнев Минскиден Москваже чорупкан.

Эш Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүтте кандидат, Белоруссияның КП ТК-ның Бирги секретары П. М. Машеров, Белорус ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ф. А. Сурганов, Белорус ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселев болгаш республиканың, Минскиниң партия болгаш совет организацияларының харыысалгалыг ажылдакчылары аэродромга үдээн.

Оң-ла хүн аш Л. И. Брежнев Москвада чанып келген.

(СЭТА).

Францияның Президентизи чуртунда чеде берген

МИНСК. (СЭТА-ның тускай корр). СЭКП ТК-ның Чиргиве секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежнев-биле ужуражып, беседалажыр дээш аңаа кыска хуусалыг аян-төрүк кылып келген Францияның Президентизи Ж. Помпиду болгаш ону үдээп киижилер январь 12-де Парижже чорупкан.

Эш Л. И. Брежнев, а ол ышкаш Белоруссияның КП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү П. М. Машеров, Белорус ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ф. А. Сурганов, Белорус ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселев, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко болгаш албының өске-даа киижилери Францияның Президентизин үдээнилер.

Францияның Президентизи Помпиду оң-ла хүн Парижже чеде берген.

Чарыш болгаш партия организациялары

«БҮДҮРҮЛГЕГЕ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БЕДИК БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮ ДЭЭШ, ЭҢ ДЭЭРЕ КӨРГҮЗҮҮГЛЕР ДЭЭШ, ПРОДУКЦИЯНЫҢ БЕДИК ШЫНАРЫ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ БҮГҮ УЛУСТУУ БОЛГАН ТУРАР КЫЛДЫР АЖЫЛ-ХЕРЕКТИ ЫНЧААР ОРГАНИЗАСТААР ХЕРЕК. ЫНЧАНГАШ ХООРАЙНЫҢ БОЛГАШ КӨДЭЭНИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫН ОЛЧЕ КЫЙГЫРЫП, ОЛАРГА ШҮҮТ-ЛА МЫНЧААР ДОРТ ЧҮГААЛААР АПААР БИС: 1973 ЧЫЛДЫҢ ПЛАНЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ СИЛЕРДЕН ХАМААРЖЫР, ЭШТЕР!» деп, ССРЭ-ниң бежен чылының дугайында илеткелиниң эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Партияның ол кыйгырыкчыл харыы ылдыр совет киижилер тоскуу беш чылдың бо шиитпирлиг чылында улус ажыл-агыйының бүгү адырларында чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээш социалистиг чарышче киргеп. Бистиң улузувус шиитпирлиг чылда ылап-ла күжелиишкиннииг ажылдаары-биле хамыкты мурнай бедиткен хүлээлгелерни ап, ону күүседиринге арганыр, курлавырларын дилеп тып турарлар. Оон тодаргай чижектерни бистиң республиканың улус ажыл-агыйының кайы-даа адырындан көрүп болур. Чижээ, найысылалдың түүйбу заводу бедиткен хүлээлгени албышаан, Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводун социалистиг чарышка кыйгырган. Ону СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң бюрозу түүлдүг деп деткээн. Завод бо чылын 18 миллион 800 муң түүйбуну бүдүрер деп планнаан. Ону декабрь 20-де күүседир. 1 миллион 130 муң рубльдиң продукциязын сайгарар. Күш-ажылдың бүдүргүчүлүүн эртken чылын чедип алган дениедеден 4,8 бедидер, түүйбүүнү он хуузун 125 марка-биле, артканы 100 марка-биле бүдүрер. Ажылчын күшке немей үжен киижиниң ажылга киирип алыр болгаш өске-даа хүлээлгелерни алган. Моон алгаш көөрге сорулга чиик эвес. Ынчалза-даа мындыг бедик хүлээлгелерни коллектив быжыг бүзүрел-биле, бодунда бар арга, курлавырларын барымдаалаан алган.

Республиканың аар үлетпүрүнүң баштайгылары «Тыва кобальт» болгаш «Тыва даг-дүгү» комбинаттар база чаржып эгелээннер. Олар 1973 чылда социалистиг чарыштың аваан чаргыдалдарлыг, эки шынарлыг, хөй продукцияны бөөр деп лозунгуну адаа-биле калбартыр деп шиитпирлээнер. Ылаңгыя Хову-Аксының металлургтары продукция сайгарарының планын декабрь 28-те, плавдан ажыр 40 муң рубльдиң продукцияын сайгарарын, кобальт концентрадын будүрериниң планын декабрь 30-де күүседирин хүлээнген. Ол хүлээлгелерни чедиишкиннииг күүседириңиң кол дүлгүүрү база-ла социалистиг чарыш. Ынчангаш партком цехтер, салбырлар, түс-түс киижилериниң аразында чарышты калбартыл эгелээн.

Мал ажылывың продукциязын будүрерин болгаш белетээрин көвүдедири дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжыга кириштингаан, кодээниң ажыл-ишчилери бо хүннерде база-ла күжелиишкиннииг ажылдап, бригадалар, фермалар аайы-биле, боттары түс-түзүүда-даа ону күүседиринге улуг энергия, бар арганы, курлавырларны долу ажыглаары негеттинер ындыг боттуг хүлээлгелерни ап турар. Чижээ, «Торгалыг» совхозтуң Кара-Талда хойжу бригадазының коллективи төрүүр чүс баштан-па 100-105 хураганы алыр деп хүлээлгени алгаш, районнуң бүгү хойжу бригадаларын социалистиг чарышка кыйгырган. Хойжу бүрүзү-ле он тоннадан эвээш эвес одекти бөлүп кургадыр, суггат чок шөлдерни суггарарын организаставаш, 20 тонна бөдүүн мал чемин кышка белеткээр дээш, оон-даа оске чүүлдерни социалистиг хүлээлгеде айыткан. Бо дээрге дыка бедик хүлээлгелер-дир. Ындыг болганда совхозтуң партком оон күүседелдиң хандырарының эргежок чугула хемчеглерни амдыгаавтан алыр, социалистиг чарышты масаларның ёзулуг дириг чогаадыкчы ажыл-херээ болдурар дээш могаг чок ажылдаар апаар.

Шиитпирлиг чылда шынап-ла эртken чылдыңдан бедик көргүзүүлерлиг ажылдаарының үлегер-чижээн түс-түс саанчылар, хойжулар, кадарчылар база көргүзүп турар. Чижээ, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң мурнакчы саанчызы Кара-кыс Санчай-оол мынчаар хүлээнип турар: эртken чылын бир инектен-не 1900 кг сүттүг саар тургаш, ону 2000 кг кылдыр күүсеткен болза, бо чылын инек бүрүзүнден-не 2100 килограммны саар. «Шекпээр» совхозта Рая Монгуш эртken чылын бир инектен 1800 кг сүт сагган болза, ам бир инекке онаатыр совхозтуң ниити планындан 200 килограммны ажыр саар мен деп хүлээнген. Ёзулуг-ла күжелиишкиннииг план-хүлээлгелер деп чүве ол-дур.

Ам республиканың ажыл-ишчилери боттарының районнарының, коллективтериниң, ажыл-агыйларының аайы-биле эртken чылда калчаар ажылдаанының түңнелдерин чугаалажып, бо чылын канчаар ажылдаарын планнап, хүлээлгелерни ап, бот-боттарын социалистиг чарышка кыйгыржып турар. Бо байдалдарда партия организацияларының канчаар ажылдаар ужурлугул?

Коллективтериниң болгаш түс-түс ажыл-ишчилериниң-даа ап турар хүлээлгелеринде беш чылдың кол негелделери — будүрүлгениң ажыктыын бедидери, эртем-техниканың чедиишкиннерин калбаа-биле нептередири, продукцияның шынарын экижидер дугайында хүн бүрү сагыш салыры, камналга чурумун шыңгыы сагыры илергейлеттиңнп турар болганда, соруулга болза, социалистиг чарыштың эгелекчилериниң соон дарый олче бүгү күш-ажылчы коллективтери, ажылдакчы бүрүзүн хаара тудары болур.

Бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартыры партия болгаш профэвидел, комсомол организацияларының бүгү организакчы болгаш киижиндикчи ажыл-чорудулгазының кичээнгейиниң төвүнде турар ужурлуг. «Социалистиг чарышты организастаарын улам ыцай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын күүсетпишаан, ол шимчээшкинни удуртурунуң арга-хевирлерин республиканың чер-черде партия организацияларының дыка байытканын, бо талазы-биле хөй дуржулганы мөөнеп алганын эрткен чылдың түңнелдерп коргускеп. Ынчалза-даа хүлээлгени ажылдап кылып, чарышты организастап турда болган чок-ла таварышкылаар эрецгейлээр чорукту, түңнел үндүрүп турда ажыл-херекти ёзу барымдаалап кыдыра көөр чорукту шиитпирлиг ажып эртер херек. Чижээ, чарыштың түңнелин үндүрүп тургаш, түгле мурнакчыларны адаар, мактаар, а хожудан турарлар дугайын шуут уттуптар, оларга дуза коргүспес, чедир кылбаан үүлдери болгаш частырыглары дээш олардан шыңгыы айтырбас үүлдер практикада ам-даа бар. Ынчангаш кандыг-даа хүлээлгени чипк көөр, оон күүсеттинмейн барганын, үр үеде хожудаанын «боттуг» чылдагаавнар-биле тайылбырлаар ажылдакчылар тыптып кээрининг бир чылдагаавы ында. Хүлээлгелер күүседиринин, социалистиг чарыштың чорун турарының үезинде илереп көөр шак ындыг четпестер-биле партия организацияларының шыңгыы демисежир херек.

Чарышка шаңпан-мактаарының моральдыг болгаш материалдыг идиг берииишкиннери улуг ужур-дузалыг. Оон-биле кады мурнакчы дуржулганы пропагандалаарының болгаш нептередириниң янзы-бүрү арганы ажыглаар, чарышты организастаарының база удуртурунуң практиказын кичээнгейлиг өөренип, ону бүгү-ниитиинге болдурар херек.

Бистиң республиканың беш чылының, оон шиитпирлиг үшкү чылдың планнары хемчээл талазы-биле улуг болгаш харыысалгалыг. Ону боттандырарда чер-черде партия организацияларының бүгү улустуң социалистиг чарымының күүлүлүг күжүн долу ажыглаар, ону бүгү тала-биле дээштиг удуртур ужурлуг.

«Социалистиг чарышты организастаарда будүрүлгениң мурнакчы дуржулгазын калбаа-биле нептередиринче, хүлээлгелер күүселдезиниң хыналдазын доктаамал кылырынче болгаш оон түңнелдерин кылырынче, чарыштың нептеренгей болурунче болгаш чарыштың түңнелдерин деннеп көөрүнче онза кичээнгей салыр».

(СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалындан).

Эвээш чарыгдалдыг, камналгалыг ажылдаар

ТРАНССЕЛЬХОЗ ТЕХНИКАНЫҢ» Кызылда автотранспорт будүрүлгезиниң ажыл-ишчилери хураларга эрткен ажыл-агый чылының түңнелин үндүрүп, бешки чылдың шиитпирлиг үшкү чылында чугула соруулгаларны чугаалажып, будүрүлгениң ажыл-чорудулгазында чедиишкиннерни демдеглеп, эрткен үениң чамдык четпестерин катаптавазын айытkан. Ында 1973 чылдың бедиткен хүлээлгелерин чугаалажып көрүп, ону күштүг болдурар бадыткаан. Оон-ла колоу мындыг:

Автотранспорт будүрүлгезин тонна-километр талазы-биле чыл планын декабрь 28-те күүседир соруулгалы салган. Пландан ажыр улус ажыл-агыйының 12,5 тонна чугула чүктерин чедирер, 650000 муң тонна-километрни эртер. Пландан ажыр 32,4 муң рубльдиң ниити орулгазын киирер. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 0,5 хуу бөдидер. 7500 литр кывар-чаар түүдүг камнаң ап, оон 400 рубльдиң 55 кезек авторезинаны камнаң алгаш, оон 2850 рубльдиң орулгазын киирер. Машиналарның сепгелгезиниң болгаш техниктиг ажаалдазының деңнелин бедиткеш, автопарктың ажыглалының коэффициентизин планда көрген 0,57-тен 0,58 чедирер. Чүк сөөртүлгезиниң бот-үнезин планнаавындан 0,2 хуу кудуладыр. Машиналарның чүк сөөртүр аргазын улгаттырып, ажыглаарының ажыктыын бедидип тургаш, 5000 рубльдиң орулгазын алыр. Чылда-ла 1450 рубльдиң экономиктиг аянын бээр 8 чогаадыкчы саналдарны будүрүлгеге шиңгээдир. Иниитиин-биле 9740 рубльдиң орулгазын планга немей алыр. Автослесарының мергежилгезин 10, хоглушкак профессияларга 5, үшкү класстың чолаачызынга 35 киижиин белеткээр. Чолаачылардан 30, инженер-техниктиг ажылдакчылардан 5 киижиниң мергежилгин бедидер.

Будүрүлгениң культуразын, эстетиказын бедидер соруулга-биле аккумуляторлар, моторлар сепгээр, токарьлаар болгаш дартаннаар цехтериниң капитал сепгелгезин кылып, ол цехтерге санитар байдалды эккидер. Мастерскайда бүгү деригелерни будуп доозулаар. Техниктиг библиотекавы ажылдып, техниканы озал-ондаа тоока ажыглаарының талазы-биле кабинетти дериир. Ында ажылчыннарның техниктиг өөредилгезиниң кичээнгейин организастаар.

Ажыл-ишчилерниң культуртуг дыштанылгазынче сагыш салырын, хоорай чаагайжыылгазынга киржирин, шефке алган № 1 школага, «Тилелге» совхозка дуза чедиреринболгаш өске-даа чугула хемчеглерни боттандырарын хүлээлгеде айытkан. Бо автотранспорт будүрүлгези «Трансельхозтехниканың» Чадаана хоорайда бааазазының коллективин чарышка кыйгырган. Күжелиишкиннииг ажылдаарынче чолаачы, сепгеечи бүрүзүн кыйгырып турар чаа хүлээлгелерни күүседирин дээш автотранспорттуң коллективи цехтер, - бригадалар аразының чарыжын калбартып эгелээн.

Бистиң корр.

Бедик темпилер-биле бурунгаарлаар

ЧӨӨН-ХЕМЧИК районнуң үлетпүр будүрүлгелериниң болгаш колхоз, совхозтарының коллективтери эрткен күш-ажылчы чылдың түңнелин үндүрүп, чаа, 1973 чылда бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «1973 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүр, будүр болгаш транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында доктаалын танышкын, изин-биле чүүлдүтүнүп, деткиринииң хүралдарын эрттирип турар.

Районнуң үлетпүр будүрүлгелериниң ажылдакчыларының Чадаанага болган хүралынга чылдың түңнелиниң болгаш чаа чылда соруулгалар дугайында илеткелди СЭКП райкомтуң ийиги секретары А. А. Ролченко кылган. Ында будүрүлгелиргиң удуртукчулары, мурнакчылары шалыпчы ажылдаарынга хамаарыштыр саналдарын берген. Чадаананың ном садыының эргежок чугула хемчеглерни боттандырарын хүлээлгеде айытkан. Бо автотранспорт будүрүлгези «Трансельхозтехниканың» Чадаана хоорайда бааазазының коллективин чарышка кыйгырган. Күжелиишкиннииг ажылдаарынче чолаачы, сепгеечи бүрүзүн кыйгырып турар чаа хүлээлгелерни күүседирин дээш автотранспорттуң коллективи цехтер, - бригадалар аразының чарыжын калбартып эгелээн.

Бистиң корр.

ХАЙНЫККАН СОРУК-БИЛЕ

лекчизин Мария Енашенкова 1972 чылда саарылга планын 122 хуу күүсеткенин дыннаткаш, бо чылын ол хуудаавааа бедик көргүзүүнү чедип алырын хүлээнген. Райпода автолавка садыгжылы Виктор Радостев СЭКП-ниң XXII съезжизин аттыг совхозтуң малчыннарынга түүлүл хереқтиг барааннар чедирер даалгазын ак-сеткилдиг күүседип келген. Саарылга планын 116 хуу күүсеткен. Ол индирге үнүп келгеш, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың социалистиг чарышты улам калбартыр дугайында чаа доктаалын удуртулга болдуруп, улам соруктуг ажылдаарын хүлээнип, бо чылда 133 муң ажыг рубльдиң бараанын чонга садарын хүлээнген.

Хлеб заводунуң мастерлери Донгак Кок, Ондар Чечен олар чаа доктаалды изин-биле деткип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чайгылыш чок бедидерин ап турар.

Бригаданың хою ниитизинбиле хүр кыштаглап турар. Чамык коданнарда хой тарун эгелээн, баштай оолдаан 1917 хойнуң төлү менди. Кадарчы Түлүш Эрес-оолдуң коданында 233 хой оолдаан, оон хураганнары эки доругуп турар. Бодунуң бар арганын ап Эрес-оол санап көргеш, тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында төрүүр чүс баш хойдан чүс хураганны дорук-турарын, бир баштан-на 2,3 килограмм дүктү кыргып алырын хүлээнген.

Кызыл-Дагның хойжулары Ак-Хемнин хойжу бригадазын социалистиг чарышка кыйгырган.

Д. АРАКЧАА.

ДЕТКИВИШААН, ХҮЛЭЭНИП ТУР

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында доктаалды Өлүг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг хойжу бригадазының ажыл-ишчилери танышкаш, малдың продуктулуг чорун бедидеринче база чаш төлүн менди камгалап алырынче утланган бедиткен социалистиг хүлээлгени алганнар. 1973 чылда төрүүр чүс баш хойга онаатыр 95 хураганың, бир баштан-на 2,5 килограмм дүктү кыргып алырын бригада кежигүннери дутурушкан. Кижи бүрүзү он тоннадан эвээш эвес сигенни, одекти белеткеп алыр, чайгы семиртилгени эки организастаарын хүлээлгеде айытkан.

Хойжу бригаданың кежигүннериниң алган хүлээлгелери биче эвес. Амгы үеде малчыннар сиглээн созуун амыдыралга боттандырар дээш кыштагларааашкынны организастыг чорударының бүгү хемчеглединдеринче, будүрүлгени болгаш күш-ажылды организастаарын сайгыракгайгыдарынче, заводта ажылдап турар механизмнерин улам долу ажыглаарынче, чиг-этти, материалдарны, электри энергизын, оттулар түүлүг камнаарынче, ол камналгалар күселп-биле планнан ажыр продукция будүрүп үндүрерининче хлеб заводунуң коллективи кол кичээнгейни салып турарын чугаалааннар. Ол ышкаш хлеб, булочка кылыгларының ассортиментизин көвүдедип, оон амданныын болгаш шынарлыын бедидерин чедип ап тургаш, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының будүрүлге планын декабрь 25-те күүседирин чедип алырын хандырары-биле цехтер аралының социалистиг чарыжын бедик деннелдиг организастаарынче уланган патриотчу эгелээшкинни кылырын ол ийи мастер хүлээнген.

Бо хүннерде чаа доктаал-биле таныжып, бедиткен хүлээлгелер алырының хүралдары районнуң коллектив бүрүзүнде эртип турар.

М. СЕВЕН.

МОСКВА. Ленинчи комсомол аттыг автозаводта 9-ку беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының шалыпчы ажыл-ишчи эдчээ эгелей берген. Автозаводтуң коллективи будүрүүшкүн хемчээлиниң чыл планын декабрьниң 25-ке уткуштур бүрүн күүседир, программага немей бээр 4 миллион рубльдиң продукциязын будүрерин хүлээнгеп. Оон иштинде «Москвич» дээр автомобиль безин 600.

ЧУРУКТА: ажылды шуут-ла доозарының шуушторулга тутумунда 1973 чылда эң баштай будүрген «Москвичиниң» херсглекчилерге чорудун бергелекте хынап турар контролёрлар В. И. Шестаков биле В. И. Романов (солагай талада).

В. ХУХЛАЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникаазы).

СОВЕТ-ФРАНЦУЗ ДЫҢНАДЫГ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиргиве секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежневтиң чалаанын ёзугаар Француз Республиканың Президентизи Ж. Помпиду 1973 чылдың январьның 11—12-де Совет Эвилелиниг аян-төрүк кылып чораан ол үе бүрүнү-биле ажылхерекчи беседаларга эрткен.

Л. И. Брежневтиң болгаш Ж. Помпидунуң Минск хоорайның чоогунда Заславльге болгаш ужуражыышкынынга совет талаадан — ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Францияда элчизи П. А. Абросимов, ССРЭ-ниң даштыкы хөрөктер министриниң оралакчызы А. Г. Ковалев; француз талаадан — Францияның даштыкы хөрөктер министри М. Шуман, Президентиниң канцелириязының чиргиве секретары М. Жобер, Францияның ССРЭ-де элчизи Р. Сейду киришкеннер.

Беседалар болза Совет Эвилелиниң болгаш Францияның улустарының аразында харылзаалардың онза мозуузүге таварыын турар бүзүрежриниң болгаш бот-боттарын билчиргиниң байдалынга эрткилээн. Ол беседалар болза ийи күрүненің 1966 чылда-ла хүлээп алган болгаш 1970 чылда Ж. Помпидунуң ССРЭге аян-чоруу-биле база 1971 чылда Л. И. Брежневтиң Францияга чораавы-биле бадыткаттынган утлавышкыышкыныңың шиитпирлиниин чаа илереэшкиин болган, ол аян-чоруктар ийи чурттуң кадыг ажылдажылгазынга чаа үечаданы ажыктаан болгаш сонет-француз харылзааларын чаа бедик деннелге кодургеп.

Политиктиг консультациялар дугайында протоколдуң база Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң болгаш Францияның аразында кадыг ажылдажылганың принциптеринге дүүштүр Л. И. Брежнев биле Ж. Помпиду делегейниң чугула айтырыгларын чугаалажып көргеш, ССРЭ биле Францияның аразынга харылзааларны хогжүдүрүнүң болгаш ол харылзааларны янзыбүрү талаларга хаңылдың болурунуң дугайында сапаланалды солушкулаан. Чоп-шээрежириниң болгаш кадыг ажылдажырыкың политиказы совет-француз харылзааларга доктаамал политика болуп артар болгаш делегей амыдыралынга ол улам улуг ужур дузалыг болуп турар дээрзин талалар айытkан.

Л. И. Брежнев биле Ж. Помпиду Европада байдалдың хогжүдээнинче бирги черден кичээнгейин салган.

ГДР биле ГФР-ниң чазактарының аразында харылзаалардың үндезиннериниң дугайында керээге ат салганынга сеткил хаттанып олар илергейлээннер. ССРЭ биле ШУР-ууң ГФР-биле моон мурнунда чарган керээлери-биле, 1971 чылдың сентябрь 3-те дөрт таланың дугуржулгазыбиле болгаш 1972 чылдың ноябрь 9-та дөрт күрүненің моделгели-биле бир демей, ол документ болза, солуургалдыг талаларның күзелиниң болгаш реализациялаар ачызында, Европага чаа таарымчалыг перспективаларны ажыдып турар бот-боттарынга ажыктыг дуржулгаларның комплексивиге чедер аргаңы берген. Ынчангаш соруулгазы — Европада дүшкүүрлүг чоруктуң кол үнер достерин чайладыры, ам туруп турар кызыгаарларының бүзүлбазынга, ишткиг херектерин холгаарлашпазынга, дең эргелиг, тускай хамаарышпас болурунга, күш дозгоридеп азы күш дөгээр кыжавышкыннар кылырындан ойталаарынга база ол ышкаш кадыг ажылдажылганы калбартыр талазы-биле эргежок чугула негелделерни дииле хандырарынга, улустар бот-боттарының аразында эки биличиң алырынга болгаш янзы-бүрү талалар-биле солчушкуннарны хөгжүдеринге үндезилээр. Ылаңгыя Совет Эвилелиниң болгаш Францияның чорудун тургашы политиказын бадыткаттынган.

Совет Эвилели болгаш Франция моон соңгаар-даа Европага болгаш бүгү делегейге дүшкүүрлүг чорукту чаварылдырарының политиказының уламчылаарынга болгаш хогжүдеринге идепкейлии-биле дузалажыр.

Айыыл чок чорукту болгаш кадыг ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралының чугула ужур-дузалыын ССРЭ биле Франция база катаң демделевиннаан. Хельсинкиге болган хөй талалыг белеткел консультациялар ниити дугуржулгага дүргенибиле чедирген туразын дээш чөвүлел хуралдың бодун чоокшу айларда чыгтан туразын дээш, боттарынга хамаарышкан бүгү чүүлдерни кылырынга ниитиинге планнарын шиитпирлиниң талалар моделгээр. Совет Эвилели болгаш Франция болза, 1971 чылдың октябрь 30-дагы совет-француз Декларацияда бижиттингеп боттарының үзел-бодалдарының калбаа-биле дүргүн турарын барымдаалап көргеш, база талаларның аразында консультацияларның уламчылаар дээрзин ажыктаан. Ында ооң-биле ниитиинге планнарын шиитпирлээринге идиглии бээр талазы-биле ССРЭ болгаш Франция хүженишкиннерин уламчылаар дээрзин ужуражыышкынның киржикчилери дугурушканнар. Оларның болап турары-биле алырга, Индий-Кытаттың улустарынга 1962 чылдагы Женева дугуржулгаларының принциптеринге дүүштүр даштыкы холгаарлаашкын чоокка боттарының садыы-чолун боттары тускай шиитпирлээр арганы хандырган турар ужурлуг.

Чоолку Чөөн чүктө байдалдың айыылдыг болуп артышаан турарынга Совет Эвилели болган Франция хамызы-биле сеткил дувурен турар. КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-деги резолюциязын амыдыралга боттандырган турар ужурлуг дээрзин талалар база катап моделгеп турар. Ол резолюцияга дүүштүр таварыштырып шиитпирлээшкинге дузалаш көргүзериниг Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң даалгазы бергеш КНО-нуң чиргиве секретарының тускай дузалакчызы Г. Ярринг чөптүг болган быжыг тайбыңны тургузар сорулга-биле бодуңуң хүлээлгезин күүседип уламчылаза чогуур деп талалар көрүп турарлар, ол тайбыңны ёзугаар алырга, эже-

(Уланчызы 3-кү арныда).

СЭКП РАЙКОМНАРЫНЫҢ ПЛЕНУМНАРЫ

СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга партия эге организацияларының ролюн болгаш дайынчы арга-шинээнин улам ыцай бедидеринииң талазы-биле партияның область организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны СЭКП райкомнарының пленумнарынга бүгү талазыт анализтеп, чугаалажып турар.

ЭРЗИН

Бо дугайында айтырыгны чугаалашкан партияның Эрзин райкомунуң пленуму бедик идеикейлиг байдалга эрткен. Анаа илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары А. Ч. Монгуш кылган. Илеткелчи болгаш санал бергеннер партия эге организацияларының ажылын улам ыцай экижидери-биле холбашкап саналоналдарны киирген. Районнуң партия активиниң школазының кичээлдеринге мурнакчы ажылдыг парторганизацияларның ажылын аналиэтеп сайгарып көрүүчө кичээнгейни салырын, фермаларга болгаш хойжу бригадаларга, түс-түс участоктарга партийжи салдарны күштелдирип, оларда коммунистерниң идеикейин болгаш харысалгазын бедиреринче утланган ажылдарны парторганизациялар орударының, хей-нинти организацияларынга партийжи удуртулгазы улам экижидериниң чугулазын олар айытkан.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң айытканы ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңуң сорулгаларын күүседир талазы-биле бүгү партия эге организацияларының ажылын улам ыдеикейжидеринче, дайынчы арга-шинээнин бедиреринче утланган доктаалды пленумга хүлээп алган.

ТАҢДЫ

Бай-Хаакка СЭКП-ниң Таңды эдилелиг XI пленуму болуп эртиен. Анаа партия райкомунуң бирги секретары эш Д. К-Х. Ооржактың партия документилерин солуурунга районнуң партия организацияларының белеткелининиң дугайында илеткелиг дыцнап чугаалашкай.

Илеткелчи районнуң колхозтарының болгаш совхозтерының бүдүрүлге чөрлериниң 1972 юбилейлиг чылды кичээр доосканыңга доктаагаан. Эрткен юбилейлиг чылды районнуң ажыл-агый продуктуларын ажыл-агый чаагай ажыл-херектер-биле удаан, «Революциянның чалбыыжы» колхоз (даргазы Ю. А. Чихачев, парторганизация секретары Н. П. Кононенко) күрүнеге кодзо ажыл-агый продуктуларын садар талазы-биле планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүсеткенин рапорттаан. Ол ышкаш СЭРЭ-ниң 50 чыл аттыг, «Тиилелге» совхозтар болгаш Кедээ ажыл-агыйның дүржулге станциязы юбилейге алдар болдурган социалистиг чарышка киришкеш, багай эвес көргүзүглерни чедип алган.

Партия документилерин солуурунга районнуң партия организацияларывың кичээлдеринге турарынга илеткелчи доктаагаан. Бо талазы-биле Таңдының партия организациялары улуг ажылды чорудуп турар. «Тиилелге» совхозта партия комитеди (секретары С. Д. Седен-оол) коммунистер-биле беседа чорударын доозокан болгаш ооң допчу утказын бижип турар тускай демдеглел дептерин ажыткан. Коммунист бүргүтнүң хүүда харысалгазын бедидер, Уставта айытkан негелделерни улам экя күүседиринге ноябрьда партия обкомунуң VII пленумунга чугаалашкан болгай. Ооң түңнелдериниң болгаш бо талазы-биле районнарның партия организацияларының сорулгаларының дугайында партия райкомунуң бирги секретары Н. П. Федоровтуң илеткелин дыцнап чугаалашкан.

Илеткелчи ажылчы чөшнарның коммунист кижизидилгезиниң херээнге болгаш ажыл-агыйларның планныг даалгаларын күүседиринге коммунистерниң авангардчы ролюнүң дугайын тодаргай тиижектер-биле көргүскеп. Районнуң хей-хей партия эге организациялары коллективтериниң ёзулуг дайынчы башкарыкчызы болуп, боттарының мурнунга салдынган сорулгаларны чедиишкиниинг шиитпирлеп турар. Оларның чижээнге «Бүрен» совхозта М. И. Полежаев секретарлаан партия организациязын айтып болур. Ол ышкаш «Кызыл туң» совхозта партия организациязы (секретары У. Ч. Салчак) база эки ажылдап турар. Бо организацияларның коммунистери чон ортузунга кижизидилге ажылын бедик деңнелге тургузуп, партияның ниитики ажылын эки чорудуп, коммунистерниң күүсе бүдүрүлгенииң янзы-бүрү адырларында шын хуваап турускаан.

Ынчалза-даа «Ленинчи оруң» колхозта (секретары О. Н. Наксыл-оол), «Октябрь 14 чылы» колхозта (секретары Е. И. Червоусов) партия организациялары чепчес ажылдап, ажылчы чонну күрүне планның күүседиринче эвилелдээринче чөв ортузунга кижизидилге ажылын күштелдиринче кичээнгейнин кошкак салып турар. «Ленинчи оруң» колхоз эрткен чылын күрүнеге эът, сүт садар планын күүсеткээн. «Октябрь 14 чылы» колхозта партия организациязы оспейн турар.

Пленумга ниитизи-биле он бир кижи санал берген болгаш олар түс-түс партия организацияларының ажылын хандыр аналиэтеп, оларның авангардчы ролюн бедидер талазы-биле чүүл кылырын айытkан.

* * *

СЭКП-ниң Таңды, Каа-Хем райкомнарының пленумнары чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле делегереңгей доктаалдарны хүлээп алган.

КАА-ХЕМ

Сарыг-Сепке СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң IX пленуму болуп эртиен. Анаа СЭКП обкомунуң VII пленумунуң түңнелдери болгаш районнуң партия организацияларының сорулгаларының дугайында партия райкомунуң бирги секретары Н. П. Федоровтуң илеткелин дыцнап чугаалашкан.

Илеткелчи ажылчы чөшнарның коммунист кижизидилгезиниң херээнге болгаш ажыл-агыйларның планныг даалгаларын күүседиринге коммунистерниң авангардчы ролюнүң дугайын тодаргай тиижектер-биле көргүскеп. Районнуң хей-хей партия эге организациялары коллективтериниң ёзулуг дайынчы башкарыкчызы болуп, боттарының мурнунга салдынган сорулгаларны чедиишкиниинг шиитпирлеп турар. Оларның чижээнге «Бүрен» совхозта М. И. Полежаев секретарлаан партия организациязын айтып болур. Ол ышкаш «Кызыл туң» совхозта партия организациязы (секретары У. Ч. Салчак) база эки ажылдап турар. Бо организацияларның коммунистери чон ортузунга кижизидилге ажылын бедик деңнелге тургузуп, партияның ниитики ажылын эки чорудуп, коммунистерниң күүсе бүдүрүлгенииң янзы-бүрү адырларында шын хуваап турускаан.

Ынчалза-даа «Ленинчи оруң» колхозта (секретары О. Н. Наксыл-оол), «Октябрь 14 чылы» колхозта (секретары Е. И. Червоусов) партия организациялары чепчес ажылдап, ажылчы чонну күрүне планның күүседиринче эвилелдээринче чөв ортузунга кижизидилге ажылын күштелдиринче кичээнгейнин кошкак салып турар. «Ленинчи оруң» колхоз эрткен чылын күрүнеге эът, сүт садар планын күүсеткээн. «Октябрь 14 чылы» колхозта партия организациязы оспейн турар.

Пленумга ниитизи-биле он бир кижи санал берген болгаш олар түс-түс партия организацияларының ажылын хандыр аналиэтеп, оларның авангардчы ролюн бедидер талазы-биле чүүл кылырын айытkан.

* * *

СЭКП-ниң Таңды, Каа-Хем райкомнарының пленумнары чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле делегереңгей доктаалдарны хүлээп алган.

Бистиң чуртувуста

Дүжүт мастерлериниң үлегери

Шөлдериң үнүш-дүжүтүрүн бедидер дээш демисел осетин суурларда калбарган. Кубаньчыларның кыйгырыынга база 1973 чылда тараяны болгаш чер ажылының ескедаа продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-пын доктаалынга тараажылар ажыл-ижи-биле харылап турар. Чемиичидилгелер чүдүрген чүс-чүс трактор кожуглары оруктарда шуужуп-ла турар. Кедээ ажыл-агыйның мурнакчылары маңаа үлегерин көргүзе берген. «Сельхозтехниканың» үнүш-дүжүт отряктары-биле демнежип алгаш, олар кукуруза плантацияларының гектар бүрүзүнге-ле 30 тонна ириндини чедиргеннер.

Соңгу-Осетин АССР-ниң Дээди Советиниң Президиуму дүжүттүн ең дээрге мастерлериңе Соңгу-Осетин АССР-ниң алдарлыг кукурузачылары деп хүндүлүг аттарны чап-чаа тывыскан. Алдаржаан тараажылар Т. Алагов, Е. Дзгоев, Х. Албегов болгаш К. Шанаев оларга ол атты тывыскан.

Эрткен чылын Харитон Албегов гектардан-на хайнак үрезиннерни ортумаа-биле 82,5 центнерни алган. Бо дээрге ол республикага ең бедик дүжүт болган. Беш чылдың ушку чылында ол алдарлыг тараажы гектардан-на 100 центнер дүжүттү алырын шиитпирлээн. Хөрөйлер чоогунун болгаш даглар кавыларының ажыл-агыйларының механизастаттынган бүгү звенолары бедиткен хүлээлгелерни алган.

ОРДЖОНИКИДЗЕ.
(СЭТА-ның корр.).

Сайзыраңгай септелге

Солигорскиниң «Сельхозтехника» мастерскаязының тускай эртеминглери капитал септелге сөөпда «Беларусь» тракторларның амыдыралчурттаалгазын ийи катап узаткан. Ол чедиишкинии Минскинин трактор заводунуң коллективи-биле дем кадып турган чедип алган.

«Сельхозтехпроект» дээр төлевилел-технология институдунуң ажылдакчылары болгаш машина тудугжулары септелгениң улам сайзыраңгай технологиязын ажылдап кылган. Бүгү септелге ажылдарын шуушторулгалыг чорудар. Машиналарның бүгү белдирлерин катап тургузарынче угланган технологтуг карталарны белеткээн, трактормун мурнуу өзээн эптээрине, подшипниктерин уштурунга болгаш шуткуурунга херектиг херекселдерни, машинаны эдиктиреринге ажыглаар стендилерни кылган. Ол чорук капитал септелгениң шынарын өкижидер, ажылчыннарның күш-ажылының будурукчулуун үштүн бир кезиинден ажыг улгаттырар арганы берген.

Трактор тудугжулары ук мастерскаяны «Сельхозтехниканың» үлегерлиг бүдүрүлгези болдурарынга дузалап турар. Маңаа хынаттынган ең чаа техниктиг шиитпирлээшкиннерни Минскиниң трактор-торларын септээр кылдыр специализастаан өске заводтарга база нептередир.

Чүрттүн янзы-бүрү областарында септелгениң моон ангыдагы он бир будурулгелеринге база Минскиниң трактор тудугжулары ачы-дузазын чедирген.

МИНСК.
(СЭТА-ның корр.).

Даарта-даа үнеринге белен

Чадыр-Лунгский районнуң механизаторлары часка белеткелди Молдавияда бир-ле дугаарында дооскан. Тарылганың бүгү агрегаттарын, хөрзүн сайзырады ажылдап кылыр чепсектерни, а ол ышкаш септелге эрткен тракторларны күрүне комиссиязы хүлээп алган. Узамдык чаъстыг күстүн үжүрүнде декабрьның эгезинге чедир кедергей чымыштыг ажылдаан тракторларның капитал септелгезин «Сельхозтехника» мастерскаяларында доозуп турар.

Хову ажылдарындан хостарыры билек-ле машиналарны септээр доктаамал звеноларны районнуң бүгү колхозтарынга тургускан турган. Быш дүшкенде, кажан бүгү техниканы машина турар черлерге чедирип келирге, бедик мергежилдиг мастерлер-тааарыштырыкчылар баштаан ындыг звеноларның санын колхоз баштаар чери ийи катап көвүдеткен. Техника септелгезин хуусаа бетинде доозар дээш республика чарыжының өгелекчилери болган Чадыр-Лунгский районнуң механизаторлары часны тарылга ажылдарынга белеткелли дооскаш, ажаап алышкын агрегаттарын белеткээриниң планнарын таарыштыр кыла берген. Тараа болгаш силос ажаап алыр он-он комбайннарны ам бээин күрүне комиссиязы хүлээп алган.

Часкы ажылдарга техниканы белеткевишаан, агрегаттарның улам дээштиг ажылдаарынга идиглиг чамдык чаа түүлдерни база механизаторлар киирип турар.

Молдавияның өске-даа районнарының хей-кой колхозтары часкы тарылга агрегаттарын белен байдалдың шугумнарында турган.

КИШИНЕВ.
(СЭТА-ның корр.).

Ирикланың миллиардтары

300 мун киловатт күчүлүг бешки энергетиктиг блокту Ирикла ГРЭС-те үлетпүр ажыглалынга киирген. Аныяк тудугжулар эрткен чылын тергиип эки ажылдаан. 300-300 мун киловатт күчүлүг ийи энергоблокту өлар шуурла аазаан хуусаазында ажылдадып кииргеннер.

Мурнуу Уралда эң улуг станция Ирикла ГРЭС апарган. Оон күчүзү бүдүн чартык миллион киловатт четкен. Уралдың энергетиктиг системазында улаттынган ол станция чүгле Уралдың эвес, харын бүгү чурттуң электриглиг хемин элбекшидип чыдар. Ирикланың агрегаттарын ажылдадып эгелээниинден бээр сес чартык миллиард киловатт-шак энергия алдынган. Электри дамчыдылгазының чаа шугуму-биле оон энергиязын Казахстанның Актюбинск болгаш Бүстанай областары база алыр. Соколовск-Сарбайның шапкын өзүп өрээр үлетпүрлүг төвү база Ирикланың электри тогун ажыглаар.

ОРЕНБУРГ.
(СЭТА-ның корр.).

Заводта механизаторлар школазы

Курган областың Зауральеде Шадринск хоорайда автоагрегаттар школазында трактористер болгаш комбайнерлер школазы ажыттынган. Станок ажылчыннары болгаш инженерлер болуп турар бежен кижи кедээ механизаторларның тускай эртемин бүдүрүлгеге ажылдавышаан өөренип алырлар. Профтехучилищелерден чалаттырган башкылар школада теоретиктиг болгаш практиктиг эртем билиглерни башкылап турар.

Чер ажылының бедик культуразы дээш курганчы тараажылар школаны теоретиктиг болгаш практиктиг эртем билиглерни башкылап турар.

Чер ажылының бедик культуразы дээш курганчы тараажылар школаны теоретиктиг болгаш практиктиг эртем билиглерни башкылап турар. Чемиичидилгелер чүдүрген чүс-чүс трактор кожуглары оруктарда шуужуп-ла турар. Кедээ ажыл-агыйның мурнакчылары маңаа үлегерин көргүзе берген. «Сельхозтехниканың» үнүш-дүжүт отряктары-биле демнежип алгаш, олар кукуруза плантацияларының гектар бүрүзүнге-ле 30 тонна ириндини чедиргеннер.

Соңгу-Осетин АССР-ниң Дээди Советиниң Президиуму дүжүттүн ең дээрге мастерлериңе Соңгу-Осетин АССР-ниң алдарлыг кукурузачылары деп хүндүлүг аттарны чап-чаа тывыскан. Алдаржаан тараажылар Т. Алагов, Е. Дзгоев, Х. Албегов болгаш К. Шанаев оларга ол атты тывыскан.

Эрткен чылын Харитон Албегов гектардан-на хайнак үрезиннерни ортумаа-биле 82,5 центнерни алган. Бо дээрге ол республикага ең бедик дүжүт болган. Беш чылдың ушку чылында ол алдарлыг тараажы гектардан-на 100 центнер дүжүттү алырын шиитпирлээн. Хөрөйлер чоогунун болгаш даглар кавыларының ажыл-агыйларының механизастаттынган бүгү звенолары бедиткен хүлээлгелерни алган.

ОРДЖОНИКИДЗЕ.
(СЭТА-ның корр.).

Конвейерде — тос каът бажыңнар

Улуг панель бажың тудуунуң заводун Челябинск областың Миасста ажыглалда киирген. Оон цехтеринде — ең чаа дериглер, бүгү технологтуг ажылдарны механизастаан болгаш автоматчытнан. Ол нарын тудугну нормативтер ёзугаар ийи чыл дургузунда тутkан.

Чыл бүрү 130 мун дөрт-белчин метр чыгам шөлдүг чурттаа... [illegible] тударынга хереглээр чыып эптээр демир-бетонну бо завод кылып үндүрер. Эки планнаттынган 144 квартиралыг тос каът чурттарга бажыңнарының кезектерип ам соксаал чок будуре берген. Ол бажыңнарны Златоустун, Чебаркульдун, Карабаштын, Миасстың база Уралдың чамдык өске-даа хоорайларының чурттакчылары болгаш эптекчилери алырлар. Будуруулгенин төлевилел күүзүн заводтун коллективи хуусаа бетинде, бо чылдың май-июньда шиитпирлээдип алырын шиитпирлээн.

МИАСС.
(СЭТА-ның корр.).

„Сельхозтехника" — сүт фермаларынга

Сүт-бараан фермаларының техниктиг хандырылгазының станцияларын Ленинград областың дөрт районунда тургускан. Фермаларның деритинген машиналарын болгаш дериглерин кезээде ажылгыр байдалга тургузары-биле хоябаалыг ажылдарны кылып берип турарын «Сельхозтехниканың» тускай эртемниглери хүлээнген. Ындыг станцияларны бо чылын Ленинград областын район бүрүзүнге-тургузарын корген.

ЛЕНИНГРАД.
(СЭТА-ның корр.).

ШЫҢГА ЧАГААЛАР

ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозтуң хоочун трактористи М. П. Михайлованың хөрээнде «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль база ленинчи юбилей медалы, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени чайнап чоруур.

Мария Петровна 1959 чылдан бээр мурнакчы механизатор. Бо аразында ол хей аныяк кадрларны өөредип, күрүнеге чүс-чүс тонна тараяны белеткежип берген.

ЧУРУКТА: М. П. МИХАЙЛОВА (оң талазында), ол-ла совхозтуң сураглыг механизатору ОЮН ОЧУР-ООЛ.

К. ШАҢГЫР-ООЛДУҢ фотозу.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, мээдир-ие Д. К Чигден назыны улгатса-даа ажыл-ишке кызымак, амыдыралга үлегерлиг. «Чыраа-Бажы» совхозтуң хоочуннарының бирээзи Донган Карымаевна чээрби ажыг чыл иштинде хойжулап келген.

Бо хүннерде ооллаашкын түлүктээн. Чүгле Д. К. Чигденниң эвес, ооң кожазы Апыкай Ундаевна Нууларның хою база массалыг ооллап эгелээн. Ол ийи кодамда төрээн 230 хойнуң хураганы шупту менди.

ЧУРУКТА: Донган Карымаевна Чигден.

К. ЭКЕР-ООЛДУҢ фотозу.

Немелде деңзи улам көвүдээн

«Тыва» совхозтуң коллективи, ылангыя ооң малчыннары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының ээлчээнге киргеш, чаңгызы шуптузу, а шуптузу чаңгызы дээш бир демниг, ниити сорулга дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Совхоз бо чылын 3200 центнер немелде деңзи алыр хүлээлгелиг, ону чедиишкиниинг боттандырарынга арга-курлавыр четчир.

Ажаалданы болгаш чемгерилгени экижиттишаан, малчын бүргүзүнге бот-харысалганы бедиткенинден совхозтуң он мун хире шээр, бир мун ажыг бода малы бо хүннерде хүр кыштаглап турар. Бода малдан 800 ажыг шарыжыкты тургузу азыралче киирген. Баштайгы үеде безин оларның бирээзи-ле хонукта 400—500 грамм деңзини немеп эгелээн.

Күүлер Даңар-оолдуң бригадазы бо чылдың бирги кварталында 500 центнер немелде деңзини алыр аргалыг. Олар кыштың берге айы—декабрьда безин 170 центнер немелде деңзини алган. Ол бригаданың шарыжыктары амгы үеде бирээзи-ле хонукта 500—600 грамм деңзини немеп турар.

Совхоз шээр малын 13 коданга, кыштаг бүргүзүнде 400—500 баш кылдыр үскеш, дүржулгалыг кадарчыларга быжыглаан. Колан бүргүзү 60—70 центнер немелде деңзини бээр, хойдан-на 2500 грамм дүктү кыргырын хандырар сорулга салдынган.

Инек коданнарында малчыннарны социалистиг чарыш база сорук киирген. Чижээ, кадарчы Күүлар Магаштай-биле Монгуш Сенджжап олар төрүүр чүс башка онааштыр 90—95 бызаны менди доруктурарын, кыштагладыышкынны үлегерлиг чорударын хүлээнген.

Материалдыг кежиктиң тургузукчулары — малчыннар дугайында оларның ажылдаарынга, өөренип, мергежиринге, культурлуг амыдыралын улам бедидеринге таарымчалыг байдалды тургузар дээш партияның болгаш чазактың човаашкынынга малчыннар сеткил хаңып, ону ак сеткилдиг күш-ажыл-биле харылаарын илередип турар. Олар сөзүн ээлеп шыдаар.

К. ТУВАК.

Ийис хураганнар арбыдаан

Кышка белеткелди хынамчалыг чорутканындан, ол ышкаш чайгы семиртилгени, кышкы одарладыышкынны билдилиг организастап турарындан «Мурнакчы» колхозтуң малы менди болгаш хүр кыштаглап турар. Колхозтуң кайы-даа коданнарынга баарга, ында кижилернин амгы кол кичээнгейи чаш малды чидириг чокка хүлээп алырынче угланган, чымыштыг ажыл-иш хайныкан.

Базарак адаа, Чаңгыс-Терек ол ынчаар кыштагларда мал барык-ла күскү хевээр, чаш малда база хорамча чок, ылангыя шээр малдың ийистээни көвүдеп турары өөрүнчүг. Чижээ, эш Бичe-Уругнуң коданындан баштайгы төрээн 80 хойдан 15 хой ийистээн, эш Оскурнуң 75 хоюндан ийистээни 10. Өске-даа кыштаглардан ындыг чижекти хөйнү көргүзүп болур.

Колхоз баштаар чери, ында партия, комсомол организациялары күштү мал ажылынче угландырып, 25 комсомолчуларны сакманщиктедип чоруткан.

А. КАНЧЫЫР.
Бай-Тайга район.

БИСТИҢ БРИГАДАВЫС

«1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир дээш мал ажылының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын күүсеидир дээш бистиң бригаданың хойжулары сорук киирген ажылдап турар.

Кышкы үезе малды менди, күш-шыдалдыг болдурар дээш хойжу бүргүзү кызымаккай туружун, ажаалга хайгаралын кошкатпайн турар. Туразг бүргүзүнүң одарларын кышкы айларга хуваргаш, одарларны чоп ажыглап турар. Бригадага берген 84 тонна сигенин, 7,9 тонна саманны кыштагларда дүжүргеп. Коданнарның амгы байдалы эки. Малчыннар Сат, Чүдүмаа, Ооржак Омчаа, Сарыглар Хапылак, Сат Сүге, Сат Дамба-Сюрюн болгаш оон-даа өскелер кыштаглаашкынга эң үлегерлиг белеткенген.

Бригада 1972 чылда чедип алган чедиишкинин быжыглавышаан, тоску беш чылдың шиитпирлиг чылы—1973 чылда бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Ажыл-агыйның № 2 хойжу бригадазын чарышка киирген, төрүүр 100 хойдан-на 95 хураганны, хой бүргүзүнге онааштыр 2620 грамм дүктү алырын, 1000 баш иттиң семиртилгезин эки организастаан, бир баштың-на дириг деңзизин 50 кг чедирерин, ниитиинин малынга 202 тонна сигенин кезип белеткээрин, 1973—1974 чылдың кыжынынга белеткед кылдыр кыштаглар септелгезин үлегерлиг чорударын бригада ижежүннерин хүлээнген. Хойжу бүргүзү 100 хойдан 95—105 хураганны, бир хойга онааштыр 2—2,6 кг дүктү алырын, бир кижи-ле 10—15 тонна сигенин белеткээрин хүлээлгезинге айытkаш, аразында чарышты калбарткан.

Малдан чаа «дүжүттүү» бригаданың чамдык коданнарының малчыннары ап эгелээн. Амдыызында дөрт коданда ооллаашкын массалыг чорун турар. 100 хойдан 100 хураган, бир хойдан-на 2,5 кг дүк алырын хүлээнген. Сарыглар Хапылактың малдаав коданында 80 хойдан 90 хураган алдынган, 100 хойга онааштыр 100 хураганны, бир хойдан-на 2,5—2,6 кг дүк алырын хүлээнген Ооржак Омчаа-биле Ооржак Экерооол оларның коданнарында 50—70 хой хураганнашкан.

Төрүүр коданнарның турлагларында чаш хураганнар чемгерериниге тускайлаан кок сиген болгаш минералдыг өске-даа чемнер четчир. Малды суг-биле хандырарын хүн бүрү экижидип, сугну бир автомашина, бир трактор чедирип турар. 17 коданның малчыннары чуртталга бажыңнарлыг.

Райпонуң автолавказының башкарыкчы-садыгжызы Виктор Константинович Ростовцев малчыннарны хереглел барааннары-биле доктаамал хандырып турар.

Массалыг ооллаашкын чоруп турар коданнарже сакманщиктерни чорутkан. Ылангыя комсомолчулар В. Сат, П. Ооржак, Д. Сат, Т. Хапылак олар быжыглаан коданнарында чаш хураганнарны хүлээп алгаш, доруктуруп турар.

Малчыннарның политиктиг болгаш ниити билиин бедидер-биле партия, комсомол организациялары политинформаторларны кыштагларже чорудуп турар. Олар лекцияларны номчуп, ыыткыр номчулгаларны чорудуп турар. Почтальон Ондар Баяуу-Доржу солуннарны, журналдарны малчыннарга саадатпайн чедирип бербишаан, кыска таныжылганы база кылып турар.

1973 чылда мал ажылын хогжүдеринин сорулгаларын чедиишкиниинг күүседиринге бистиң малчыннарывыс быжыг бүзүрелдиг.

Ы. САТ,
Чоон-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң хойжу бригадазының бригадири.

СОВЕТ-ФРАНЦУЗ ДЫҢНАДЫГ

(Төнчүүг. Эгези 1-ги арныда).

леттирген бүгү девискээрлерден израиль шериглерин үндүрери болгаш сонуургалдыг бүгү чурттарның талазындан ол районнуң араб күрүне бүрүзүнүң бүрүн эргеэни, политика талазы-биле хамаарышпас чоруун болгаш девискээр талазы-биле бүдүн турар чоруун, база ол ышкаш ол районнуң бүгү улустарының, ооң иштинде Палестинаның араб улузунуң эргелерин болгаш эрге-ажыктарын хүлээп көөрү көрдүнген болгай.

Чижеглеңишкиниң дүжүрериниң талазы-биле кандыдаа хемчеглерниң эвес сорулгазы — делегейниң боттуг контролю-биле чепсекти бүгүнүтә болгаш бүрүн дүжүреринн боттандырарынга — хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти дүжүрериниң айтырыгларын чугаалажып көөрү эргежок чугула деп бодалды ужуражышкынның киржикчилери барымдаалап турарлар. Ол айтырыгга шуут хамаарыжып турар күрүшелер ол талазы-биле боттарының туруштарын дугуржуп алган турары күзенчиг-дир деп, ССРЭ биле Франция санап турарлар. Ийи чурттуң кайызы-даа чепсеглеңишкинин дүжүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чыыры ажыктыг дээрзин шагда-ла чугаалап турган болгай. Ооң чедишкиниг болурунга эргежок чугула байдалдар ооскү нелир үеде тургустунган турар дээрзинге идегелин талалар илергейлээн.

Каттышкан Нациялар Организациязының Уставының сорулгаларынга болгаш принциптеринге боттарының шынчызын бадыткавышаан, тайбыңны камгалаарының херээнге болгаш делегейге аймык чок чорукту хандырарынга ол организацияның чугула ужур-дузалыг болуп турарын Совет Эвилелн болгаш Франция демдеглеп турөрлар.

Совет-француз ийи талалыг харылзааларны хандыраары онза ужур-дузалыг дээрзин Л. И. Брежнев биле Ж. Помпиду демдеглээннер. Ийи чурттуң аразында политика талазы-биле консультациялар совет-француз кады ажылдажылганың доктаамал үүлүг болуу бергенин олар сөткил ханышкыны-биле демдеглээннер, ол дугайын дээш деңнелге амгы беседалар база херотилөп турар. Ыңдыг консультациялар ажыктыг болгаш оларны моон соңгаар-даа хөгжүдүп, калбартырынга аргалар бар болуп турар.

Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңга ажыктыг кылдыр ССРЭ-ниң болгаш Франциянның кады ажылдажылганың эрге-ажыныңа совет-француз консультациялар тааржып турар-дыр дээрзинге бүзүрелдиг болганы-биле ук консультацияларның улам ыңай хөгжүүрүнге идигни бөрүнге болгаш олар делегей политиказының кол айтырыгларын хаара тудуп турзун дээш дузаны көргүзеринге шиитпирлиин Л. И. Брежнев болгаш Ж. Помпиду медеглээннер, ССРЭ болгаш Франция ыланғыя Европада байдалдың хөгжүлдезининң дугайында боттарының аразында санал-овал солчуушкуннарын доктаамал боттандырарлар.

1969 чылда садыг-эконоиктиг кады ажылдажылга дугайында дугуржулганы кылып алган үеден бөөр үлетпүр-экономика талазы-биле кады ажылдажылгага дешилгениң чедип алдынганы демдеглеттинген болгаш ССРЭ-ниң база Франциянның аразынга 1970—1974 чылдарның үезинде бараан саарылгазының хемчээлин ийи катап көвүдедиринге ССРЭ-ниң болгаш Франциянның күзелдин бадыткаттынган.

Л. И. Брежневтиң Францияга чоруп турганының үезинде ССРЭ-ниң болгаш Франциянның чазактарының аразынга экономика, техника болгаш үлетпүр талазы-биле кады ажылдажылганы хөгжүдер дугайында Парижке ат салдынган дугуржулгага дүүштүр амгы үеде ол талазы-биле он чыл үениң дургузунда советфранцуз кады ажылдажылганы ханыладырының программазын ажылдап кылган болгаш аңаа чөбжу үеде ат салган турар.

Совет Эвилелиниң болгаш Франциянның аразынга ыңы ажылдажылганың йол төлевилелдерин база чугаалажып көргүшүнүң түңнелинде, садыгжажышкынының хемчээлин көвүдедир болгаш экономика-үлетпүр талазы-биле ыңы ажылдажылганы хөгжүдер соругга-биле ийи таланың боттандырып турар үре-түңнөлдиг күжелиишкиниерин улам ыңай идепкейжидер дугайында дугуржулга чедип алдынган. Кайызынга-даа ажыктыг үңдезинге бараан саарылгазының хемчээлин көвүдедиринге идигни берип болур хемчеглерни детпкиринге беленин чугаалажышкыннар илергейлээн.

Эртем болгаш техника талазы-биле, ылаңгыя космос, атомнуг энергияны тайбың сорулгага ажыглаары, бедик энергияның физиказы дээш ышкаш, ыңдыг үүлдер талазы-биле совет-француз кады ажылдажылганы чөрле эки деп үнелээн. Ооң-биле холбаштыр хөй-хөй адырлар кады хөделиринге делгем аргаларны ажыдып турар-дыр дээрзин Л. И. Брежнев болгаш Ж. Помпиду демдеглээннер. Чижээлээрге, космос талазыбиле совет-француз кады ажылдажылганы хөгжүдерининң аргазын өөренип көөрү болгаш өске талаларга, чижээ, кадыг камгалалыга, долгандыр турар бойдусту камгалаарынга, транспортка, биохимия болгаш биофизикага, медээ ажыл-агыйта болгаш өске-даа талаларга кады ажылдажылганы уламчылаары шиитпирлеттинген.

Л. И. Брежнев болгаш Ж. Помпиду культура талазыбиле солчуушкуннарның ужур-дузазын канчаар көрүп турарын бадыткааннар. ССРЭниң болгаш Франциянның улустарының аразында ажы таныжын алырының талазыбиле илередип турар совуургалын медерел билгеш, культура талазы-биле мады ажылдажылга ССРЭ-ниң болгаш Франциянның аразынга кады ажылдажылганың принциптеринге дүүштүр калбарган туруп болур деп талалар санап турар, ол болза бот-боттарының аразынга солчуушкуннар кылырынга таарымчалыг үңдезин болур. Ийи чурттуң улустарының аразынга пайыралдың болгаш бот-боттарын хүндүлежириниң бодалының херээн быжыглаарынга дузаны көргүзер дээрзин барымдаалаан, бо талазы-биле эргежок чугула күзенишкиннерни үндүрер бодап турарын талалар медеглээн.

Л. И. Брежнев болгаш Ж. Помпиду шериг шугумунуң талазы-биле аян-чорук кылып солчуруп уламчылаарын айтыкнавар.

• • •

Дээди деңнелге консультациялардың боттуун, совет-француз харылзааларның кончуг эки байдалдыын болгаш ооң ишнары болур пайыралчы мөзүүн бадыткаан, шак ыңдыг ужуражышкынарның түңнелдеринге сеткил ханышкынып илергейлевишаан, ыңдыг янзының холбаа тудуушкуннарын уламчылаары болгаш хөгжүдери ажыктыг дээрзин талалар санап турар. Ооң-биле холбаштыр ССРЭ-ге ооң чоруп турганының үезинде улуг хүндүлелбиле хүлээп ап турганы дээш, беседаларның чылыг байдалга эртип турганы дээш Ж. Помпиду өөрүп четтиргенин Л. И. Брежневке илергейлээш, санал-овал солчуушкуннарын уламчылаары-биле Франциягa баарынчө ону чалаан, ооң хуусаазын чоорту дугуржуп ап болуруп айтыкан. Ол чалавашкын өөрүшкүбиле хүлээп алдынган.

УЛУГ ЛЕНИННИҢ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП ТК-ның Политбюрозу болган ГДР-ниң чазаа ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга тураскааткан Москвага болган байырлыг хуралдың дугайында ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Э. Хонеккерниң илеткелин дыңнаан, бүрүнү-биле үүлдүг деп норген. Ол дугайын ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң болган ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Берлинге парлаттынып үнген медегелинде чугаалаан.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ою совет улустуң кайгамчыгыг байырлалы болган. Кремльдиң Съездилер ордузунга болган төөгүлүг хурал хостуг, деп эргелиг, моңге акы-дуңма найыралдыг социалистиг нациялардың эки тура-биле каттышкан эвилелин тургузар дугайында улуг Ленининиң идеяларының тиилелгезининң магаданчыг илереги болган. Бүгү диптериниң чурттарындан келген төлээлер ССРЭниң 50 чыл оюнуң байырлалынга киришкеш, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ою тайбыга ыпак кижи торелгеттенниң интернационалчы байырлалы деп демдеглээнин төдаргай көргүскеш.

СЭКП ТК-ның Чиңгиже секретары Л. И. Брежнев совет улуска болгаш бүгү делегейге угуудулгуг илеткелинге хөй национальды, социалистиг, чаңгыс эптиг Совет күрүнениң 50 чыл дургузунда чедип алган бүгү делегейге төөгүлүг тиилелгелериниң түңнелин үндүргеи. ССРЭ-ниң 50 чыл дургузунда догуннап келгени болза националь хосталганың бүрүн тиилээринге чүгле социалистиг революция чедирип шыдаар, национал айтырыг дугайында марксиечи-ленинчи өөредиг социалистиг революция теориязының чугула база бир кезии болур деп үзенің чайынначак бүзүрели болган.

Эш Л. И. Брежневтиң илеткели совет улустуң мурнунга СЭКП-ниң XXIV съездизининң салган кайгамчык улуг сорулгаларынга хамаарышкан билигни улам ханылаткан деп, медеглелде демдеглээн. Тайбыңны болгаш делегейниң айыыл чок чоруун хандырар, чөрүлдээлерин, дүшкүүрлүг байдалды узуткаар талазы-биле улустарга күштүг салдарлыг айтырыгларның тодаргай харыызын ол илеткелде берген. Ук илеткелде дайын айыылын болгаш империалистиг агрессияның одагларын узуткарыпче, эңдере чепсеглеңирин соксадырыпче, күрүнелерниң тайбың догуннаашкынын тургузарынче угланган чугула санаалдар бар деп, медеглелде чугаалаан.

Маадырларга шаңналдар

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканың Президентизи Тон Дык Тханг ВДР-ниң 24 шериг кезектеринге болгаш 12 дайынчыларынга Вьетнамның Улусчу Чепсектиг Күштериниң Маадыры атты тыпсыр дугайында Чарлыкка ат салган.

Шаңнатканнарның аразында дайынчы чылдарда 800 ажыг америк самолёттарны дүжүр аткан ракета шерiглериниң кезектери база бар. Олар эртken чылдың чүгле декабрь 18-тен 28-ке чедир АКШ-тың 37 самолётгарын, ооң иштинде 32 «В-52» дээр бомбардировщиктерни дүжүр атканнар.

Маадыр деп хүндүлүг атты кайызы-даа 6-6 самолёт дүжүр аткан аныяк умудукчулар Ле Тхань Дао, Нгуен Дык Совт болгаш өскелер-даа база алганнар.

Ужуражышкын

ПАРИЖ. (СЭТА). Январь 12-де Вьетнам талазы-биле Париж чөвүлел хуралында ВДР-ниң делегациязының түскай чөвүлекчизи Ле Дык Тхо биле АКШ-тың президентизининң национал айыыл чок чорук талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджерниң аразынга элчелиг чажыт ужуражышкыны Парижтиң чоогунда Жиф-Сюрветте болган.

Парлалга конференциязы

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнам талазы-биле дөрт талалыг чөвүлел хуралдың 173-ну плепарлыг хуралының соонда болган парлалга конференциязынга Вьетнам Демократтыг Республиканың болган Чурнуу Вьетнам Республиканың Революстут түр чазааның делегациязының төлөөлекчизи Ле Ван Сау демдеглээн. Ыңдыг үүлгедиишкинниң үезинде Мурнуу Вьетнамның хостатыгнаан районнарынче бомбардировщиктерни чоруудар, Сайгонуң чалча шеринниң улуг-улуг күштерни октаар дээрзин ол айтыкан. Ол үүлгедиишкинни америк шериг специалистери удуртуп чоруудар дээн.

Вьетнамны моңгези-биле ийи чарыш башкаландырар дээш Сайгончу эрге-чагырганың оралдажылышкынарын Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстут түр чазааның делегациязының төлөөлекчизи Нгуен Тхань Ле ооң даражыдын чүве чугаалаан, база-да ол дугайын айыткан. Вьетнамның ийи ажы бооп башкаланың турарының чыдагааны Каттышкан Штаттарның Вьетнамда агрессиязының үржүү деп ол чугаалаан. Ийи таланың чонунуң аразынга чугаалажылышкынар кылыр арга-биле Вьетнамны мөгөп каттыштырар үзүрлүг. Вьетнам дээрге чаңгыс улустур, ынчангаш Вьетнамның девискээри база чаңгыс болур үзүрлүг деп Нгуен Тхань Ле деңнеглээн. Сайгончу чалчаларның Вьетнамны кезээ-моңгеге ийи башка бөлүүрар дээр оралдажылышкынары дээрге, Тхиеуның бөлүгленишкинин Вьетнамда неоколониализмниң америк политиказын боттандырарының чепсек ол болуп бодунуң америк илереиго вьетнам улустуң эрге-ажыктарын садып турарын база катап хереченлеп турар.

ВДР-ниң девискээрин бомбалаарын АКШ ам-даа үргүлүгленишкээн болгаш Хавойну, Хайфонну, ВДР-ниң өске-даа юөттерин бомбалаарын катап железки-биле кыжаалып турарын ВДР-ниң делегациязының төлөөлекчизи айтыкан.

Чазактың ап турар хемчеглери

САНТЬЯГО. (СЭТА). Ак Чилиниң экономиказынга бергелер таваржып турар. Чуртта боттандырып турар социал-экономиктиг чаартылгаларга хамыкты мурнай иштики реакциянның болгаш империалистиг монополияларның дерзинзи-биле удурланып турарының уржүү ол болган деп, Чилиниң сан министри Фернандо Флорес национал радио, телевидениеии дамчыштыр медеглээн.

Чилиниң барыын үзелдиг күштери Улусчу чаңгыс эптиг чазааның ат-алдарын бактаар деп оралдашкап, аъш-чем продуктулары-биле болгаш эргежок чугула барааннар-биле чонну хандырарынга бергелерин өжегзор таваржыштырып турар. Реакционерлер чижеен садыгжыларның үүлгединиң онемчидип, «кара рынокту» калбартырынга дуза чедирип турар деп, министр деңдеглээн.

Фернандо Флорес таваржып келген бергелерин шиитпирлээр хемчеглер алдының турарын дыңнаткан. Хамыктың мурнунда чазак органнарының болгаш чер-черде улусчу массалыг организациялардың кады чорудар ажылдары ол хемчеглерге хамаарыжыр. Ол сорулганы барымдаалаш, экономика министерстводунуң чанында хувааларга талазы-биле национал секретариатты тургузар. Ол секретариат шиитиинин, хуу кижилерниң-даа секторларынга продукция бүдүрериы, шөөнүеп, барааиларны үүрметтеп садарын контролдаар. Аъш-чемниң кол продуктуларын чер-черде массалыг организацияларның дузазы-биле хуваар.

Таваржып турар бергелерни ажып эртеринге ажылчы чонуң массалыг организацияларының үлүг рольдуг болган турарын сан министри түңнелинде деңдеглээн.

Р. Никсоннуң конгресске чагаазы

ВАШИНГТОН. СЭТА-ның корреспондентизи В. Ващенконуң дамчыкганы:

Президент Р. Никсон конгресске чагаа чорукшаан, ында «Экономиктиг таарыштырылга дугайында хообілунуң күштүг хуусаазын ам-даа бир чылга — 1974 чылдың апрель 30-ге чедир узадырын сүмелээн. Ол хообілуну америк чазактың «чаа экономиктиг программазын» ёзугаар хүлээп алган турган. Ол хообілу ёзугаар ажыл төлевирин, өртектерни болгаш квартирабажың хөлезинин чаңгыс деңнелге тударын, а ол ышкаш ол бүгүнү контрольдаарын чөпшээрээн турган.

Ону баштай 90 хонук доктаткаш, дараазында 1973 чылдың апрель 30-ге чедир узаткаң программаны ёзугаар ажылчы чоннарның ажыл төлевирине ён шыңгыы контрольду кылып турар. Ынчаарга монополиялар чазак органнары-биле дутуржуп алган, өртектерни бедидип, ажык-кончаалырын улгаттырып ап турар. Ол дээрге ажылчы чон массаларын кажар арга-биле молчуп турган, америк экономиканы орталандырар, акша-хөрецгенниң үнезинин кудуларын сонсадыр, америк барааннарның делегей рыногунга туружуп бедидер болгаш долларны быжыглаар дээш кылган оралдажымшкын боон турар.

Бо талазы-биле салган сорулга боттанмайн барган — чуртта долларның үнези мудулавышаан, өртектерниң улгадышкыны чылда-ла ортумаа-биле 3 хуу ажыг боон турар. Ён шыңгыя аъш-чемниң өртектери онза улгадып турар. Ажыл чок чоруктуң деңнели мурнундагызы шыкаш дыка бедик — 5,2 хуу болбушаан. Садыг саарылгазы кажангызындан-даа артык каражалыг боон, долларның үнези доктаамал эвес апарган.

«Экономиктиг таарыштырылганың» Вашингтонга чарлаан үшкү үе-чадазында ажыл төлевирин болгаш өртектерни чаа хевир-биле контрольдаарын үргүлүлээрин айтып турар. Оларны ам чазактың чөпшээрели чокка-ла улам улгаттырып болур апарган. Оон ангыда чазак черн оларны бедиткен деңнели «чепшээреп каанындан» арнык болу берзе, эргежок чугула хемчеглерни ап болурун база айыткан.

Аъш-чемни ажылдап кылыр адырларда болгаш аъш-чемни үүрметтеп садар системада, эмчи хандырылгазының черлеринде болгаш тудуг үлетпүрүнде өртектерни болгаш ажыл төлевирин албан-биле контрольдаар чорук күштүг боон артпышаан.

Ажыл төлевирининң талазы-биле чөвүлелди болгаш өртектер талазы-биле комиссияны дүжүргеи. «Экономиктиг таарыштырылга» программазының үшкү үе-чадазын амыдыралдың өртен-үнелиниң айтырыгларының талазы-биле чөвүлел удуртуп чорудар ужуралт. Оон директорунга Дж. Даллопту томуйлаан.

КЫДАТ ДИПЛОМАТТЫҢ ХООЗУН ЧУЛЧУРУУШКУНУ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Совет Эвилелп АКШ-биле бүдүү сүлчээлежип алгаш, «Израильди деткип, ооң араб улустарже халдаашкынын күткүп турар» деп, КУР-нуң Ливанда элчизин Сю Минъиниң хоозун медеглелип Ливанның дешилгелиг хой-пиитнаи буруу шаап, аңаа киленнээшкинин илередип турар.

Ливан парламентиниң депутады, Ливанның дешилгелиг социалистиг партиязының даргазының оралакчызы Фарид Джебран мынча деп чугаалаан: «Кыдаттың элчизиниң бо талазы-биле Совет Эвилелиниң туружунуң дугайында медеглели херек кырында чүүл-биле дүүшпейн турар, чүге дээрге, араб улустар боттарының чогум-на ооңүү ССРЭ деп чөвеге бүзүрээннер. КНО-га болгаш өске-даа черлерге бодунуң туружу-биле Совет Эвилели ону бадыткаан. ССРЭ-биле найырал дээрге чүгле туруштарның чаңгыс вайы болгаш деткимче дугайында хоозун медеглел эвес, харын-даа араб улуска бүгү таланың херек кырында деткимчеэн болуруп билир бис. Сирияга сөөлгү израиль агрессиязы ойтур шапкан боочепсек дээрге кандыг-бир өске чуртка эвес, а Совет Эвилелиниг кылган чепсек болур.

Маңаа холбаштыр империализмге болгаш сионизмге удур, Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар эргелерин катап тургузары дээш демиселиңге чогум кандыг практиктиг болгаш материалдыг дузаны ооң чуртунуң көргүзүп турарын дээрги кыдат элчизиден айтырыкпап турар бис деп, Ф. Джебран уламчылаан.

Ливанның «Ан-Нида» солуну мурнуку чүүлүнге ыыпча деп медеглээн: ССРЭ биле АКШты чаңгыс одурутка деңнеп салган кыдат элчизиниң «утаазыдылгазы» үүлөнің ышкаш болап билир чаңгыс-даа араб кижизин бүзүредип черле шыдавас. «Совет Эвилелиниң шериг, политиктиг болгаш экономиктиг дузалакчызы араб улустуң быжыг туруштуг чоруунуң үндезини деп үзенің араб улустар билир...» — дел, ол-ла солуң бижээн.

Сирия январь 8-те совет чепсектиң дузазы-биле израиль агрессиязы ойтур шапканын сагындыргаш, «Ан-Нида» ыңдыг айтырыгны салган: «Бо бүгү билдиптир турда-ла, кыдат элчин—Израильдиң арабтарга удур агрессиязын ССРЭ деткип турар деп канчаар черле хоозун чулчуруушкунну кылып ыпаарын?».

«КУР-нуң элчизиниң медеглелинде илереттинген туруп дээрге араб чуртгарда барыын үзелдиг, реакцылыг идегеттерниң туружу-биле дүүжүп турар...» — деп, солуң уламчылаан бижээн.

«Национал - хостаалгалыг шинчилекчиниң быжыглаарының эрге-ажыктарын ёзугаар империализмге болгаш сионизмге удур арабтарның демисел чорударынга дузалап келген болгаш дузалап-даа турар Совет Эвилелиниг баштаткан эвилелчилериниден арабтарны башкаландырарын кыдат удуртучуларның оралдажыш турары ол-дур» — деп, солуң түңнелинде бижээн.

Чилиниң найысылалының ажылчы чоннары сандарадыкчыларга, реакцылыг идегеттерге, фашистиг үүлгедиичилерге шиитпирлиг ойтур шавыышкынны берип, улусчу чазакты болгаш ооң социал-экономиктиг чаартылгаларын боттарының долузу-биле дэтпип турарын илередир дээш кудумчуларга чыскаалдар эрттирип турар.

ЧУРУКТА: Улусчу чаңгыс эптиң чазаан детказын чыскаалдың Сантьягонуң кудумчузунда эртип турары.

АДН — СЭТА-ның фотозу.

МАССАЛЫГ БОЛУРУН ЧЕДИП АЛЫР

(«УРОЖАЙ» ЭКИ ТУРА СПОРТ НИИТИЛЕЛИНИҢ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНДАН)

Областың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң VII отчёт-соңгулдалыг конференциязы болуп эрткен.

Отчёттуг үениң дургузунда спорт ниитилелиниң чоруткан ажылының дугайында илеткелди ооң даргазы В. Б. Сырат кылган.

Партия, совет органнарының удуртулгазы-биле СЭКПниң XXIV съездизининң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш областың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Отчёттуг ийи чылдың дургузунда 57 бирги, 1975 нити разрядтың көдээ спортчуларын белеткээн. 6,5 муң күш-культуржу спорттуң 17 хевириниң янзы-бүрү секцияларында хаара туттунган. 1969—1970 чылдарга деңнээрге бо отчёттуг үеде 27 бирги разрядтың спортчузун хөйүү белеткээнин илеткелчи чугаалаан.

Отчёттуг үеде «Урожай» спорт ниитилелиниң шугумубиле 21 удаа республика маргылдааларын эрттирген болгаш аңаа 1460 көдээ спортчулар боттарының спортчу күжүн шенежип, түс-түс районнарның адын камгалап киришкен. Ылаңгыя волейбол, мячиктиг хоккей болгаш спорттуң национал хевирлериниң талазы-биле болуп эрткилээн маргылдаалар эң маассалыг болуп, көдээ күш-культуржуларның бедик спортчу белеткелдиинин көргүскен.

Эрткен юбилейлиг чылга тураскаткан спорттуң он бир хевирлеринге «Урожай» спорт эки тура ниитилели 13 маргылдааны эрттирген. Ол маргылдааларның 11-инге Тожу, 10-унга Өвүр, Бии-Хем, 8-зинге Эрзин районнарның командалары шуут киришпээн болуп турар. Бо үстүнде районнарның партия, совет болгаш комсомол, профэвилел организациялары күш-культура болгаш спорт комитеттериниң ажылынга боттуг дузаны чедирип, шиитпирлиг хемчеглерни алыр ужурлуг.

Районнарның шилиндек командаларының чедиишкинниг болуру күш-культура коллективтеринден эгелээш, спортчу белеткелдерни эки ыңнарлыг чорудуп, маргылдааларны организастыг эрттирип турарындан кол хамааржыр. Бай-Тайга баскетбол, Барыын-Хемчик биле Чөөн-Хемчик мячиктиг хоккей, Таңды району хостуг хүреш талазы-биле республика маргылдааларынга бедик көргүзүглерни чедип ап турары колхоз, совхоздарда күш-культура коллективтеринден эгелээш, спортчу маргылдааларны организастыг эрттирип турарында деп эш Сырат деңдеглээн.

Областың эки тура спорт ниитилелдериниң аразынга болгулаан республика маргылдааларынга эки түңнелдерни чедип ап, чемпион болгулаан көдээ спортчуларның саны чыл келген тудум-на өзүп турар. Ындыгларга хостуг хүрешке Анатолий Кыныра, шыдыраага Лариса Пономарева, Зинаида Ооржак, ча болгаш боодалга маргылдааларынга Евгений Тутатчиков, Монгуш Чее олар хамааржыр. Зона маргылдааларынга республиканың «Урожай» спорт ниитилелиниң он-он спортчулары киржип турар.

Чеднишкиннер-биле чергелештир отчёттуг үениң дургузунда «Урожай» спорт ниитилелиниң ажылында четпестерни конференцияга санал берген делегаттар болгаш өскелер-даа шыңгыы шүгүмчүлээн.

Күш-культура коллективтеринге практиктиг дуза чедирер болгаш материалдыг баазаны экижидер талазы-биле эки тура спорт ниитилели четпес ажылдап келген. Оон уламындан Каа-Хем районда «Октябрь 14 чылы», «Ленинчи орук», Бии-Хемде «Хадың», Тес-Хемде «Ак-Эрик», Бай-Тайгада «Кара-Хөл», Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхоздарда кадыкшылга база спорт ажылын чурттакчы чоннуң болгаш аныяктарның оргузунга чорутпайн турар.

Юридиктиг болгаш кежигүн садывырының хавырылдазының талазы-биле чыл планын «Урожай» ниитилели, оон районнарда күш-культура болгаш спорт комитеттери ыракта чедир күүсетпээн. Республиканың колхозтарының, совхозтарының удуртукчулары эки тура спорт ниитилелдерин акшаландырар талазы-биле партиянын болгаш чазактың докгаалдарын күүсетпейн турарын конференцияга шыңгыы шүгүмчүлээн.

Районнарның күш-культура болгаш спорт комитеттери школаларга боттуг дузаны чедирбейн, ында башкылар-биле харылзаа чок ажылдап турары четпес. Ынчангаш келир үеним спортчуларының белеткелдерин чорутпайн, оларның мергежилин өстүрериие кичээнгей салдынмайн турар. Школаларга «Урожайның» күш-культура коллективтерин тургузуп, коммунизмниң аныяк тургузукчуларын келир үеним ёзулуг спортчулары кылдыр белеткээриие сагыш салырын конференция айтыкан.

Күш-культура коллективтеринге спортчу маргылдааларны ховар эрттирип, аңаа аныяктарны калбаа-биле киришгирбейн турары четпес.

Спорттуң национал хевирлериниң талазы-биле маргылдааларны күш-культура коллективтеринде, район төптеринде маассалыг эрттирбейн турар. Чамдык черлерде болгулап турааа-даа, оон шынары куду, киржикчилери эвээш болгулаар. Спорттуң бо хевирлериниң талазы-биле шыырак спортчулар районнарда бар. Ынчалза-даа оларның-биле доктаамал белеткелдерни чорутпайн турарындан спортчу мергежили бедиидестээн.

ГТО-нуң чаа нормаларын чер-черде багай дужаап турарын конференцияга илеткелчи болгаш санал бергеннер четпее деп айыткан. ГТО-нуң чаа комплекизин амыдыралга боттандырар дээш спорт организациялары, комсомол, профэвилел организациялары сырый харылзаалыг ажылдаар ужурлуг.

Күш-культура болгаш спорт ажылын сайзырадырынче, оон маассалыг чоруун чедип алырынче, бедик мергежилдиг спортчуларны белеткээринче, спорт баазаларын быжыглаарынче угланган доктаалды конференция дүүлээп алган.

Конференциинин ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация киидизиниң эргелекчизиниң орлакчызы С. С. Сонам киржип, үүре чугаалаан.

Областың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң даргазынга В. Б. Сырат база катап соңгуттурган.

А. КУМАЯК.

Национал округтарда

ДҮННҮҢ ХҮНҮ

Ханты-Мансий национал округтуң (Тюмень область) соңгу чүгүвде черизе соок узун дүннер келген. Хүн харлыг Сибирь делгемиче үр-даа эвес бакылай каапкаш, ажа бээр. Чоннуң ажыл-ижи-даа далаштыг: этээртинмес нефть болгаш бойдус газы-биле бойлак улуг-улуг тудугларлыг ол черте шак болганы-ла үнелиг. Сураглыг Самотлорнуң байлактыг черинден ырак эвесте аныяк нефтячилер хоорайы — Нижневартовск аэропортунга кылымал хүн кыва берген. Хүн дуртун уздырынга ол дузалаан. Чоннуң холдарындан бүткен ол хүн — 20 муң лаа күчүлүг, ыленок газ-биле чырыыр, кончуг улуг «Сириус» лампа.

Ындыг «чырыткылар» Ханты-Мансий округтуң аңгы-аңгы булунналарында чүүл-бүрү ажылдар кылып кижилерге дузалап турар. «Сириустар» Самотлор — Артемьевск аразының кедергей ырадыр нефть дамчыдар шугумунуң, нефть скважиналарын үттээри-биле капсырлаштыр үнер газ-биле ажылдаар Сургут ГРЭС-тиң тудуунга ийи болган үш золчег-биле ажылдарын организастаар органы берип турар. Кылымал хүн соңгу чүк тайгазында база тыпты берген: хой-хой ыяш-тывыш ажыл-агыйларының баштайгы кадагалал складтарында чырып турар «Сириус» бүрүзү — чүс гектар шөлдү карацгы дүне безин хүндүскү дег чырыдып берип турар.

П. РЯБОВ,
(СЭТА-ның корр.).

• • •

Чиңгине план ёзугаар

Усть-Орда Бурят национал округтуң (Иркутск область) молхозтарының болгаш совхозтарының төптери болур суурларны чаартып тударының чиңгине планнарып чогаадып тургускаш, амыралда боттандырып эгелеп.

Чартык чүс чыл мурнунда Ангара шыналарынга боттарының мал-маганын азырап чораан буряттар кидис өглерге чурттап турганнар. Ам ындыг өгүү өттүүдүр кылган хевирин чүгле округтуң музейинден көрүп болур.

«Каменский» совхозтуң төвү Каменка суурда хоорай хевирлиг бажыңнарның элээн каш кварталдары тургустунган. Үш каът бажыңнарның чанында кайызынга-даа ийи-ийи аал янгы чурттаар, яштан кылган каас-чараш бажыңнар база туруп турар. Квартираларда — бус одалгазы, чунар чер, электрия суугуларлыг кухнялар бар.

Национал округтуң төвү — Усть-Ордынский дээр ажылчынар сууру улам чаагайжып, аянныг-чараш боон кел чыдар. Оон кол кудумчузунга сөөлгү чылдарда гостиница, универмаг туттунган. Суурда — кинотеатр, Культура үйи, бажыңы, музыка школазы, ийи библиотека база бар. Чиңгине планны ёзугаар Усть-Ордынскийге администрativтиг культура төвүн тургузаар. Оон составында Советтер бажыңы, партияның округ комитединиң болгаш харылзаа белдирлиниң бажыңдары, Культура ордузу, 960 олуттуг чаа школа кирип турар.

А. ГАЙДАЙ,
(СЭТА-ның корр.).

• • •

Барыксанчыг Тундра

Чукотканың «Найырал» совхозунуң ивижилери чаа чылда эки белек алган. Ол черниң культура-амыдырал хандырылгазының комплекизинин тудуу Тундрада, Рыттыльвеем хемниң эриннде доозулган. Ол онаа шинчилиг гостиницада кино заалы, аъш-чем сыланы, оттуган чүүл курлавыры бар. Комплекс электри күжүн бодунуң күселибиле ажылдаар, бинче күштүг электри станцыязындан ап турар. Кадарчылар көжер оруктарындан эвэй тыртыкаш, анаа ийи-бир хүн дыштанып, чаа кино көрүп, чаа-чаа солуннарны, журналларны номчуп ап болур арталыт. Ыраккы одарларда малынга баарда олар оон күш хүнезининь тып алыр.

Чукот национал округтуң ивижилеринге баргаш болур база бир гостинница Магадан область, «Поляржы» совхозта ажыттынган. Ону Амгуэм туидразынга В. Осадчуктуң бригадазы тудуп тургускан. Улус дыштандырар өрээлдерлиг, радио дамчыдар чергиг, кызыл-булуннуг ол бажыңны комиссия бедии-биле үнелеп хүлээп алган. Гостиницада кончуг эки чүнар-бажыңны дерип каан. Оон тудуун шынарлыг кылган дээш кедээ тудугжуларны Кавказтың Кара далай эриннге баар профэвилел путёвкаларыбиле шакпаан.

Е. ДЕНИСОВ.
(СЭТА-ның корр.).

Чукотканың Васти суур — иви азыраар «Коммунизмче орук» совхозтуң төп суурузу. Ол ажыл-агыйның калбак-делгем девискээриняе 25 муң ажыг ивн бар. Ол 650 кижи чурттап турар суурда эмнелге, магазин, столовая, сес чылдың школа-интернады, уруглар садыы, автоматтыг телефон станциязы, библиотека. Культура бажыңы бар. Культура бажыңынга Магадан область сурагжаан кыстарның «Терекчигеш» ансамбли бо-ла оон көргүскеш болур.

ЧУРУКТА: совхозтуң транепорту.

С. БЕЛЯВЫЙНЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

,ЧОРГААРЛАНДЫМ

Кижи боттуң ажы, өөрү, таныштары
Хирезинче сеткилге чоок, эргим боор-дур.
Чамдыктары душчуп келгеш — оюн-баштак.
Чамдыктары — маажын, турум болгулаар-дыр.

Бергелерни кижи-биле деңге көржүп,
Бертия, ындын коптаржып-даа чоруурлар бар,
Чаң ап дүүрзөн — эмдикизээн эки аът дег,
Чаңгыс ол-ла хүнүн бодаар узуг бар-дыр.

Хөөредип чоор, бодум хуумда чонум-биле
Хөглүг, деминг талалажып чоруур-дур мен.
Амдыгаа дээр: «оодежок сен, чүдек хей» деп
Ачыг чеме, багай сөстер дыңнаваан мен.

Адым-сывын билишпезим кырган ирей
Автобуска менче чыгай саадап чоржук.
Эдип-саамчып турган ышкаш хөөрөп орду,
Эрткен оруу солун, чаагай өгбе болду.

Чугаа кадын калган акым адын адап,
Чула мактап үнүп кээрге, дөстүнмээн мен:
Сеткилимде хөйүг бодап, чоргаарландым,
Чеже кижи оны ынчаар сөглевээн дээр...

Төрелдери бистерге-ле ээлдек, ишчи,
Төлептиг боон келген кылдыр бодаар турдуп
Часкан-дыр мен: изиг түрээн, утаан, күжүн
Чалбак чонга деңге үлеп чораан эр-дир.

Партияның төнмес узун одуруунга
Багай эвес хере базып чораан-дыр сен.
Чоннуң дыжы эртинезин — эки сөзүг
Соонда хып чор, эрес-тир сен, Кунгаа оглу!

Моңгуш ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

Ленинградты бүзээлээнин буза шапканының 30 чылынга

ЛЕНИНГРАД ОБЛАСТЬ. Назия дээр хемчегештен Невяның бажынга чедир каш-ла километр. Ынчалза-даа 1943 чылдың январь айда ол узуг тиилелгеге чедир болгулаан тулчуушкуннар-биле чергелештир аңаа чедер дээш алды хүн дургузунда кадыг-дошкун тулчуушкуннарны кылыр ужурга таварышкан. Чогумна оон, 30 чыл мурнунда Ленинград болгаш Волхов фронтуларының шериглери Ленинның хоорайын долгандыр бүзээлээшкинин буза шапкайнар.

ЧУРУКТАРДА: солагай талазында — 1943 чыл. Ленинградтың бүзээлээшкинин буза шапкан соонда. Волхов болгаш Ленинград фронтуларының командирлериниң ужуражып турганы (Чуруктуң ЛенСЭТА-ның архивиндеи алган); оң талазында — 1973 чыл. Ленинградтың бүзээлээшкинин чыгча шапкаларының киржикчилери халажылгада генерал-майор А. П. Иванов, халажылгада полковник С. Н. Борщев олар Волхов болгаш Ленинград фронтуларының каттышкан черинде турлар.

С. СМОЛЬСКИЙНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

СТУДЕНТИНИҢ ШҮЛҮҮ

Валерий Тутатчиковтуң адыөөмчүкчүлерге биленгир. Ол — юньякиге дүртен маңнаарының талазы-биле республиканың ийи дакпыр чемпиону болбушаан, спортчуң 9 хемирлериниң бирги разрядчы. Кызылда педагогика институдунуң физика-математика факультединиң 4-ку курузунуң студентизи В. Тутатчиковтуң шүдүктери «Тувинская правда» үргүлүг парлаттынып келген. Бо удаза студентиниң бир шүлүүн «Шынның» өөмчүкчүларынга В. Серен-оолдуң очулгазы-биле бараалгатпывыс.

Сарыг сиген
Шагда харга шугладыпкан.
Кылагар сыт
Кылын доштуу эчелеткенген.
Кыштың соогу
Кынгырадыр ырлаза-даа.
Чүге чүве,
Чүрөөм күжүр — чалбыраап-ла.
Кылаш санай
Кыйырааш даапп дыңнагылап.
Солун кыштың
Чоргаар тынып базып чор мен.
Долбаннаядыр
Додуккан мээң чаагымче
Оожургал чок
Ошкавышаан, хөглет, кыжым!
Хамык-ла чүүл —
Кайгамчык ак хевин веткен,
Кызаң-монгун
Хыраа-биле шугланыпкан,
Куштар чайын
Күнөмалын ырлаар арыг.
Оожургаан бол,
Ол-ла үнүер — сагыжымда.
Даңгына кыш!
Таан-даа сеңээ ынак ийик мен.
Чараш-каазың
Сагыжымны өөртүп чору.
Ынакшымнан
Чалмыларга өңчү кылдыр.
Ыры чокка
Чаңгыс сени сөңнеседим.

ЗОНА КӨРҮЛДЕЗИНГЕ УТКУШТУР

Чөөн-Сибирьниң уран чүүл талазы-биле Иркутск хоорайга болур зона көрүлдезинге киржири-биле бистиң республикамның бот-тывынгыр артистери аъттанырынга белеткенип, үлегерлеп чугаалаарга, үзүн оруҳче углаарының мурнунда «колун-чиримин» дыңзыдып ап турарлар.

Көрүлдеге киржир концерттиң удуртукчуларының бирээзи РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, Тыва АССР-ниң улустуң артизи, композитор Алексей Бокгаевич Чыргал-оол-биле бистиң корреспондентивис ужуражып, белеткелдин кайы хире чоруп турарының болгаш программада кирип турар күүседилгелерниң база киржикчилерниң дугайын сонуургап, оон-биле бесседаны кылгап. Ол бесседаны моон адаанда парладывыс.

— Алексей Бокгаевич, бо-дур деп турар зона көрүлдезинге бистиң республикадан чеже кижи барып киржирил, амгы үеде белеткел кайы хире чоруп турарыл база кандыг-кандыг күүседилгелерни онзалап демделеп болур силер? Оон дугайын «Шынның» номчукчуларынга чугаалап берип көрүнерем.

— ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга тураскаатkан көдээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң эрткен чылдың төнчүзүнде найысылалга болган көрүлдезинден шилиттинген күүседилгелерни аңаа көргүзер. Шуптуг 150 кижи баар. Оларның хөй нуруузу-ла көдээниң ажыл-ишчилери: механизаторлар, чолаачылар, сазычылар дээш, көдээ интеллигенциянын төлөөлекилери—эмчилер, башкылар, тускай эртемнигler болуп турары онзагай.

Программада 5 янгтың ыр бар. Оларның аразындан А. Чыргал-оолдуң А. Русскийниң сөзүнге бижээн «Революция күштүг бертеп», С. Пюрбюнүң «Бистиң Тыва» (аялгазы улустуу), хөгжүм каасталгазы Ю. Суядуйнуң, «Таалым турда» деп улустуң ырмазы (хөгжүмүн Р. Лесниковтуң каастаяны-биле) күүседиттинер.

Хөөмейжилерниң, хомусчуларның, оолдар, уруглардың ялыг-бүрү ансамбльдеринден ангыда, «Ээлдек шыңгыраштыг» Тес-Хемниң танцылакылары, «Кара-Күштар» деп танцыны Чөөн-Хемчиктиң танцычылары ойнап, көрүкчүлерге баараам болурлар. Оон мынаң «Чаңгыс өг-бүледе» деп янзы-бүрү национал улустарның танцыларындан үзүндү сюита онзаланып турар.

— Программада ийи, чаңгыстың күүседилгелери арбын ирги бе?

— Ийе. Бар. Барымн-Хемчик районунуң бот-тывынгыр артизи, библиотека ажылдакчызы А. Куулар «Чечен биле Белекмаа» деп Р. Кенденбильдин С. Сарыг-оолдуң сөзүнге бижээн опереттазындан Белекмаанын романзызын ырлаар.

Чөөн-Хемчик районунуң Чадаанадан М. Мерген-Херел «Сыргалар» деп ырны күүседир.

Сыгытчылардан Өөвүр райондан келген С. Куулар, Чөөн-Хемчикten—Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи К. Ак-оол олар түс-түзүнүң көрүкчүлерге бараам болурлар. Оон мынаң «Чаңгыс өг-бүледе» деп янзы-бүрү национал улустарның танцыларындан үзүндү сюита онзаланып турар.

— Программада ийи, чаңгыстың күүседилгелери арбын ирги бе?

— Ийе. Бар. Барымн-Хемчик районунуң бот-тывынгыр артизи, библиотека ажылдакчызы А. Куулар «Чечен биле Белекмаа» деп Р. Кенденбильдин С. Сарыг-оолдуң сөзүнге бижээн опереттазындан Белекмаанын романзызын ырлаар.

Чөөн-Хемчик районунуң Чадаанадан М. Мерген-Херел «Сыргалар» деп ырны күүседир.

Сыгытчылардан Өөвүр райондан келген С. Куулар, Чөөн-Хемчиктиң Хемчикгеп—Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи К. Ак-оол олар түс-түзүнүң көрүкчүлерге бараам болурлар. Бо көрүлдезинге киржикчилериниң аразында моон мурнунда Новосибирск хоорайга болуп эрткен көрүлдезинге лауреаттары бар бе?

— Бар. К. Ак-оол болгаш ооскелер-даа.

«Уран-чүүл — чонниуг болгур» деп улуг Ленинниң өөдүр сөстериниң аныдырапга боттанып турарының база бир хереечизи — бистиң республикадан зона көрүлдезинге барып киржир бот-тывынгыр артистерниктиң уран мергежилиниң хүн бүрү озуп, чечектелип турары болур.

Белеткел кидий-түлүк «Колун-чиримин» дыңзыдып, чаа-чаа когаалыкчы оруктарже бистиң бот-тывынгыр артистерливис ыяштакыптарынга белеп.

ЧЕТТИРДИВИС, ЭМЧИЛЕР!

(ЧАГААЛАР ДОПЧУЛАЛЫ)

Буянныг мергежилдин кижилери

«Чүректин ханызымдан өөрүп четтирдивис, эмчилер!». Чоокта чаа «Шынга» ындыг эгелиг чагаа келген. Оон автору — Моол-Арат Республиканың Убса-Нур аймактың Тэс сумузунда эмчи Бадарч Рэнцэн. Ол мынча деп бижээн: «Мээң дунмам Дагий-Сюрюн Сандат амгы үеде Тывада республика эмнелгезининь кезип эмнээр салбырында эмнедип чыдар. Ону алды ай дургузунда аар ааранн соонда Моолдан ол эмнелгеге чедирген. Кезер эмчилер Александр Иванович Канунников, Константин Ховалыгович Орус-оол олар нарын кезинишкинни чедимчелин-биле кылгаш, дунмамның чечектелип олурар амы-тынын камгалап алганнар. Ам оон кадымның байдалы эки. Хүн келген түдүм-на сегип орар. Удавас ол шуут ваң кадык апаар дээрзинге төрелдерни бүзүрелдиг бис.

Ынчангаш дуржулгалыг эмчилер Л. И. Канунников, К. Х. Орус-оол олларга, салбырның бүгү ажылдакчылары Силерге чүректиң ханызымдан өөрүп четтиргенивисти «Шын» солуну дамчыштыр илеретпишаан. буянныг ажылыңарга улуг чедиишкиннерни, аас-кежиктн, кадыкшылды күзедим».

Автор бодувуң чагаазынга оон ынай Тываның медицина ажылдакчылары моол хамаатыларга чыл бүрүде эмчи дузазын керек апарганда көргүзүп, моол эмчилерге практиктиг дузаны чедирип келгенин совет болгаш моол улустарның бижыг найыралының чечектелиишкинниин бир хереечизи кылдыр санап турар.

Эмчи! Бо сөс каяа-даа хүнүүткелдиг, эргим. Чүл дээш, ол эң-не буянныг мергежил. Боттарының профессионал билиин, бедик медерелдиг чоруктуг онзашкаш ажылы-биле холбаштырып билир, ажылынче чүткүдүг, ону каяа-даа шиитпирлеп шыдаар эмчилер дугайында чагаалар республиканың ол-бо булунналарындан редакцияга хөйүг-биле келип турар.

Оларның бирээзин Мөңгүн-Тайга районнуң «Малдың» колхозунуң Барлыкта сарлык кадарчылары Чамзырып болгаш Чечек Донгактар бижээн. Ында мынча дээн:

«Оолдарывыс Мерген-оол биле Дүрген-оол грипптээш хенертен чөдүрүп, аарны кедерээк. А дөрт харлаалак Мерген-оолдуң байдалы эң-не берге турду. Аъш-чем чиявес. Дмнзыг чөдүрген уу-биле шуут дэлып каар. Район төвүнден 70 километр арт-сын ажыр чурттап турар болганывыстан эмчи дузазын ол дораан чедирери бергедээп турган. Дузалакчы кадарчы Элбек Донгак үүн даг бажынче олуруп турда бир аътты четкеш, Хачылыт-Дыттыг-Хем артын таварты Мугур-Аксынче халкан. Дүнекиниң 1 шак ажып турда, эмчинии ол чалап эккелген.

Эмчивис чаа-ла чээрби хар ажып чоруур. Кызылдың медицина училищезин 1972 чылда дооскан кыс болду. Оон ады Саая Өлчеймаа. Эжер-Эрес. эвилел-ээлдек-даа эмчи. Артсын ажыр кадыг-берге оруукка ол ундараваан. Эмчивис отте келген дораан-на Мерген-оолду шиичип, эм сыккыртып, эмнеп эгелээн. Үш хондур эмнеп, хайгаараанының ачызында бичии Мергенивис сегий бергеп. Ам ооң аныяк эмзиктиң чүге дедиээр! Оон соонда ону улаштыр эки эмнээри-биле район эмнелгезинге аппарып чыттырарынга база-ла эмчивис дузалаштыы. Ында он хонук эмнээн соонда оглувус шуут кан кадык апарган. Бо бүгү дээш фельдшер эмчи Саая Өлзеймаага өөрүп четтиргенивисти чүректиң ханызымдан илергейлеп олур бис».

— Хүндүлээчел, бичче сеткилдиг эмчи Луиза Викторовна Булатованы танывас кижилер Бай-Тайгада ховар-ла боор—деп, көдээ бижикчи А. Адыгбай мактап бижээн.—Л. В. Булатова 1971 чылда Благовещенскиниң медицина институдун доосканының соонда Тывага келгеш, Бай-Тайганың Тээлинде улуг эмнелгенин ниити аарыглар эмчизи болуп ажылдап турар. «Ол эмчининң хүзээп алышкынынга ынап-ла кирер дээн кижи мен» дижир көдээ суурлардан, ырак-узактан келген кижилер, малчыннар бо-ла чугаалажыр. Чоннуң ындыг бедик идегелин, хүндүткелин ол кызымаккай күшажылы-биле, сагыш-сеткилинин ырыт чаагайы-биле чаалап алган.

Эш Булатованың шудургу күш-ажылын бадыткаан чижектерни көдээ бижикчи чоргаарал-биле демделээн. Чижээ, эрткен чылын чазын Тээлэ суурда пенсионер С. Күжүрет денертен аарааш, байдалы бөксырап, дөртүл-төрелиниң югели төнген турган. Ынчалза-даа Луиза Викторовнаның карак-кызыл эмнээшкинниин, карактаашкынының ачызында зарыг кижи медерел кирип, чоорту сегээн. Амгы үеде кан-кадык чурттап олурар Күжүгет угбай мынча деп чугаалагылаар: «Якут уруум шынап-ла буянныг, эки эмчи-дир. Белеп-ле черле кижи оскүмээ кижи боор уругларым». Луиза Викторовнаның буянныг ажының ындыг чижектерни чеже дээр! Барлыктың, Хемчиктиң, ыраккы Кара-Хөлдүн кадыр кашпалдарында малчыннар аалдарын ол эмчи удаа-дараа эргип, чалалгаларга күзелдин-биле барып, малчыннарны шинчип, лекцияларны болгаш бесседаларны кылып берип чоруур.

Ажылынга бо хире бердингеп мурнакчыларның дуржулгазын чер-черге нептередири ажыктыг болгаш ажылга улуг идиг-ин бээр ийик.

— Кызылда уругларның туберкулёз зарыгларынга удур салбырынга кышкы үеде кире берген кижиге тоолчургу аргазарыг пштинде кышкаш сагыш-лырар. Кышкы чайгы үелерде-даа өзер ногаан үүштерни аңгы-аңгы лаазаларда олурткаш, кирер эжик чанында залда салгылап каяны көрүштүг. Залдың ой талазында: «Коммунистиг куш-ажыл дээш демисежип турар коллектив мында ажылдап турар» деп сөстерни чаратыр бижээн азып каан болду—деп, Кара-Хаак суурдан С. Бюрюнней редакцияга бижээн.

Бо эмнелгениң ишти шынап-да арыг-силиг, чылыг, чырык. Анаа эмнээри-биле чыттырган элээди уругларның эстетиктиг кижиландилгезинче сагыш салышкын улуг. Оларның аргаан, чураан, пластилин-биле кылган чүүлдерни көргүзүт хазында делгей салтылаан. Ону организастаарынга кижизидикчи В. А. Шишина сагыш човангыр ажылдап келген. Эмнелге эргелекчизи Л. Н. Верещагина, эмчи Э. В. Григорьева, медсестралар Р. С. Бородина, В. И. Васильева, ажакчылар Н. А. Трубанова, Ф. Я. Симакова оларның болгаш өскелериндее кызымаккай, буянныг күш-ажылын бичии чаштарның адамелери үнелеп турар. Эмнелгениң демделгел дептерин ажып көрген кижи: «четтирдивис» дээн чылыг сөстерни хөйүг чомчуп болур.

«Шынга» келген материалдарны аналитен көөрге, кижиниң сеткил-сагыжын сергедип каар бо үеде дет олуруглар кайы хей, олар шупту эмчилерге түрескаатkынган.

В. МААДЫР.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 14-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10—Школачыларга. «Будильниктин» аалчыны. ССРЭ-ниң улустуң артизи С. В. Образцов. 12.40—Өөнүт телевидение. «Музыкалыг киоск» 13.10—Школачыларга. «Билиглер байырлалы». «Төрээн чурттуң флоду деп олимпиаданың түнел дамчыдылгазы. 14.10—Өөнүт телекөргүзүт. «Кино-аянчоруктарының клуббу» 15.10—15.20—Чаалалар. 15.20—Фигурлуг чуңгулаашкынга ССРЭ-ниң чемпионады. Эр улустуң чаңгыстың чуңгулаашкыны. Доңда Ростовтан дамчыдылга 16.50—«Хүнүнүң медээлери». 16.50—Хой сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүүг. «Вашингтонның корреспондентизи» 2-ги серия. 18.00—«Ye». Информастыг программа. 18.30—Хой сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүүг. «Вашингтонның корреспондентизи» 3-кү серия.

КЫЗЫЛДАН

19.40—«Интеграл». Уран-чечен фильм. 20.55—Улуг улуска мультфильм.

МОСКВАДАН

21.10—Өөнүт телекөргүзүт. «Дээрниң ак-көк шывының адаанда». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүүг. 21.45—Өөнүт телекөргүзүт. «Жильбер Беко ырлап тур» 22.30—«Ye». Информастыг программа. 23.00—Фигурлуг чуңгулаашкынга ССРЭ-ниң чемпионады. Дош кырынга спорттуг танцылар. Хостуг программа. Доңда Ростовтан дамчыдылга. 00.30—00.40—Часпар. 00.40—01.30—Фигурлуг чуңгулаашкынга ССРЭ-ниң чемпионадының уланчызы.

ЯНВАРЬ 15-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.15—«Тольятти — автохоорай». Документалдыг фильм. 19.25—«Бистиң планетавыс». Дамчыдылга. 19.55—«Даглар кырыбиле рейд». Документалдыг фильм. 20.15—«Адрезн—Кызылдың телестудиязы». Дамчыдылга. 20.55—Телемедээлер. 21.10—Чарлалдар, реклама. 21.15—«Солдат дугайында балладаа». Уран-чечен фильм. 22.40—«Ырыы—мээң салым-чолум». Музыкалыг телефильм.

МОСКВАДАН

23.00—«Ye». Информастыг программа. 23.30—01.45—Өөнүт телекөргүзүт. Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА—«Динамо». В. И. Ленин аттыг Топ стадионнан дамчыдылга.

КИНО

ЯНВАРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Алыр, мана!» 10.00, «Ажы-төлүү, акменин алган-йөрээ» 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Зимородок» 10.30, 12.00, «Даурия» (1-ги, 2-ги кезектери) 13.30, 15.40, 19.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хүн-бүрү-ле ужуралдар» 11.00, 13.00, «Чалыы нызының частырыы» 16.50, 18.40, «Ынакшымга чогумча» 15.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Арга-ырыг балладазы» 9.00, 10.50, 14.40, «Мээң адым — Клоун» (1-ги, кезээ) 12.40, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

ЯНВАРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мында дең халаадары ыржыы» (1-ги, 2-ги кезектери) 10.00, 13.25, 16.50, 20.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мээң адым — Клоун» (1-ги кезээ) 15.00, 16.45, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Даглаарга ужуражыышкын» 15.00, «Товаачы» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Нина» 10.50, 12.40, 14.40, «Мээң адым — Клоун» (2-ги, 3-кү кезектери) 17.00, 20.15 шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Даурия» (1-ги, 2-ги кезектера) 16.00, 19.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин Кравченко кудумчузу, бажың № 2. ТЕЛЕФОННЕР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң орлакчыларының 35-24, пропаганда килизининиң 23-54, харылсаалалыг секретарының 23-35, партийжи амыдыралы килизининиң 37-13, культура килизининиң 23-51, көдээ ажылагый килизининиң 21-47, үлегерүр килизининиң 22-61, чаңгыс килизининиң 11-27, информация база совет тургузуу килизининиң 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бирээзи 32-75. Телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыс № 51.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үлүгүрер черииин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС 00027

расписана.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнделеттингеен

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ЯНВАРЬ 16 ВТОРНИК № 13 (9069). Өртээ 2 көп.

А. Н. КОСЫГИН ОРЕНБУРГТА ЧОРУП ТУРАР

ОРЕНБУРГ. (СЭТА). СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Оренбургта чеде берген. Оон-биле кады ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Э. Дымшиц, ССРЭ-ниң министрлеринң П. С. Непорожний болгаш С. А. Оруджев олар келген.

А. Н. Косыгинни болгаш оон-биле кады келген аштерни СЭКП-ниң Оренбург обкомунуң бирги секретары А. В. Коваленко, Оренбург облүүскомунуң даргазы А. Н. Баландин, Приволжье шериг округунуң шериглериниң командылакчызы генерал-полковник Ю. А. Науменко аэродромга утказан.

СОЦИАЛИСТИГ КӨДЭЭНИҢ ЧОРГААРАЛЫ

ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйының социалистиг системазы 33,6 муң колхозтуг болгаш 15 муң совхозтуг. Оларның ажыглап турар чери 512,3 миллион гектар. Оон тарылга шөлү 207 миллион гектар. Ук система 2 миллион тракторлуг, тараа ажаап адыр 623 муң комбайнныг, түрк сөөртүр 1,2 миллион автомобильниг, адектыг күжү-биле ажыллаар 5 миллион шимченикчилиг.

1913 чылда чурткa тараачыннар чоныңы 82 хүүгү турган. 1971 чыллың январь 1-зе—43 хүүгү болган.

(СЭТА-ның корр.)

ТЫВАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАРЫ

1972 чылда республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдерииниң күрүне планын күүсеткенииниң түннелдериниң дугайында

Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнадыы

1	2	3	4
Чадаананың —«—	104	107	107
Ак-Довуракты —«—	101	103	103
Хову-Аксының —«—	100,0	106	106
Пиво заводу —«—	102	92	93
Тараа продуктулар эргелези	125	110	113
Кызылдың сайгарылга базазы	121	110	115
Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузу	123	96	96
Үстүү-Еиисейниң балык заводу	102	80	84
Респотребсоюзтуң үлетпүр комбинады	106	163	141
Типография	100,0	101	102
Даараныла комбинады	100,5	93	93
Алгы заводу	106	106	107
Караа багайларның өөредилге-будуруге черн	112	122	109
Тудуг материалдары үлетпүрүнүң эргелези	109	122	109
Кызылдың туулбу заводу	109	121	107
Кызыл-Мажалыктың — «—	109	123	113
«Тыва көдээ тудуг» трест	116	120	117
Шуурмактың ыяш пунктузу	111	117	118
Туранның —«—	122	123	116
Ыяш ажыл-агый эргелези	104	111	108
Тудуг кезектери болгаш конструкциялар заводу	100,5	116	107
Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы	114	105	107
Автосептелге заводу	102	105	109
«Сельхозтехниканың» республика каттыжышкыны	108	107	106
Чонгүл амыдырал хандырыга министерствозу	110	104	100,3

1972 чылда үлетпүр продукциязының кол-кол хевирлерин будургенин натуралап көргүзерге мынаар:

	1972 чылда будургени	1972 ч. 1971 чылга хамаарыштыр (хуу-биле).
1	2	3
Электроэнергия — млн. квт-шак	161,9	88
Хөмүр-даш—муң тонна	564	94
Тудуг туулбузу — млн. кезек	28,4	115
Эптеп-чыгган демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер—муң кубометр	28,8	126
Сорттуг даг-дүгү—муң тонна	42,6	112
Мебель — муң рубль	835	107
Тудуг болгаш одаар ыяштыг үндүр соорткени— муң кубометр	276	98
оон иштинде тудуг ыяжы	236	99,7
Дилиг материалдары—муң кубометр	133,9	107
Кидис идик—муң эжеш	68,5	105
Хөм идик—муң эжеш	71,6	98
Даараныла кылыглары—муң рубль	1105	111
I категорияның өкпе, баары-биле катай эт—тонна	9919	110
Колбаса ылыглары—тонна	1160	105
Саржаг—тонна	548	124
Чалаң сүт продукциязы—тонна	12468	95
Долган — тонна	10282	103
Хлеб болгаш хлеб-булка ылыгтары — тонна	17117	105
Кондитер ылыглары—тонна	706	91
Дус (чем)—тонна	9781	90
Балык тывыкы—тонна	253	110
Пиво—муң дкл.	212	123
Азиртпес суксуннар—муң дкл.	82	64,1

18,2 млн. квт-шак электроэнергияны, 34 муң тонна хөмүр-даштың, 2,6 муң тонна даг-дүгүн, 3,4 млн. туулбуну, 4,8 муң кубометр демир-бетон ылыгларын, 24,9 муң кубометр дилиг материалдарын, 11,6 муң эжеш хөм идиктиң, 98 тонна саржагны, 1282 тонна долганы пландан ажыр будурүп үндүрген.

1972 чылда 1971 чылдыңдан хөйүү будурүп үндүргени болза:

Эптеп-чыгган демир-бетон	5,9 муң кубометр
Тудуг туулбузу	3,6 млн. кезек
Даг-дүгү	4669 тонна
Кидис идик	3,4 муң эжеш
Саржаг	107 тонна
Эът	895 тонна

Республиканың үлетпүрү эрткен чылдың он бир айларында продукциянық ботунезин чинтедириниң планын күүсеткен. «Тыва даг-дүгү» комбинат, Каа-Хем хөмүр-даш разрези, алгы заводу күрүне көрегцизин элээн комнап алган.

Үлетпүр ниитизи-биле ажыл-чорудулгага эки түннелдерни чедип алза-даа, чимдык будурүлгелер кол-кол коргузүлгер аайы-биле планны күүсетпээн.

Чижээ, тос будурүлге коллективи продукция сайгарарының планын күүсетпээнинден улус ажыл-агыйынга 624 муң рубльдиң продукциязы чедир бердинмээн. Плән күүсетпээнериниң арасында Ак-Довуракты УБК-зы, «Тудуг кезектери» комбинат, Каа-Хемниң ыяш ажыл-агый чери, «Сельхозтехниканың» Бия-Хем салбыры бар.

Ниити продукция будурериниң чыл планын 11 будурүүге, күш-ажылдың будурукчулуунуң планын 14 будурүге күүсетпээн, а 9 будурүге күш-ажылдың будурукчулуунуң муриулгазы чылын чедип алган деңнелден чавызатказ.

Кызылдың хлеб заводу, Чадаананың тараа пунктузу, Үстүү-Еиисейниң балык заводу, Кызылдың даараныла комбинады, «Сельхозтехниканың» Чадаана салбыры күш-ажылдың будурукчулуунуң планын күүсетпээн болгаш 1971 чылдың деңнелиниң чавызатказ. Чыл дургузунда 194 тонна тудуг чугайы, 105 муң рубльдиң мебели, 532 тонна чалаң сүт продукциязы, 78 муң дкл. азиртпес суксун аймаа чедир бердинмээн.

II. Көдээ ажыл-агый

Баш удур үндүрген саналгалардан алырга, 1972 чылда көдээ ажыл-агыйының ниити продукциязының хемчээли 87,1 млн. рубль болган болгаш 1971 чылга бодаарга өзүлде 10 хуу, оон иштинде чер ажылының продукциязының 51 хуу болган.

Ажыл-агыйның бүгү категорияларынга көдээ ажыл-агый культураларының ниити чыылдазы мынаар:

(муң центнер-биле)

	1971 ч.	1972 ч.
Тараа культуралары	1764	2971
Картофель	155	227
Ногаа	44	52
Кукуруза	892	2037

1971 чыл-биле деңнээрге, тарааның ниити чыылдазы 68 хуу, картофельдиң—46 хуу, ногаанының—21 хуу көвүдээн. Кукурузаның ниити чыылдазы 2 ажыг катап көвүдээн. Ажыл-агыйларның бүгү категорияларынга тараа культураларының дужуду гектардан-ва 12,3 центнер болган, а 1971 чылда гектардан-ва дужуут 7,4 центнер турган болгай. Гектар бүрүзүнден картофельдиң дужуду 54 центнер, 1971 чылда 36 центнер, ногааның — 52 оон мурнунда чылда 69, кукурузаның — 70, а 1971 чылда 31 центнер болган. Республиканың ажыл-агыйлары 1972 чылда күрүнеге 132,7 муң тонна тараазы саткан, оон 72,8 муң тонназын пландан ажыр, бедиттен ортекке сатkан. Күрүнеге тараа садар плән (плəндан ажыр берген деалганы кирер санаарга) 120 хуу күүсеттингеен.

(Уланчызы 3-кү арында).

1973: ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

ХӨЙ ПРОДУКЦИЯНЫ БЭЭР

Каа-Хем районнуң көдээ ишчилериниң 1973 чылда социалистиг хүлээлгелери

Каа-Хем районнуң ажылчы чоннары юбилейлиг 1972 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын будурер болгаш белеткээр талазы-биле улус ажыл-агый планнарын болгаш боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен.

Бир гектарга оналаштыр 18,2 центнер дужуттуг өстүрүп, күрүнеге 37 муң тонна тараазы саткаш, планын 193,3 хуу күүсеткен. Ажыл-агыйлар шуптузу үрезинин бүрүн үрүп, ниитизин малын чем-биле хандырган. Эът садарының планын 107,1, сүттүүн—109,2 болгаш дуктүүн—105,5 хуу күүсеткен.

Боттарының бир артыларын саналап көргеш база тоску беш чылдың үшкү чылында улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш көдээ ажыл-агыйның, үлетпүрүнүң, тудугунуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгүзөвилел социалистиг чарыжынга кириштишаан. Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери моон адаанда социалистиг хүлээлгелерни ап тур:

ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ:

— бир гектарга оналаштыр тараа культураларының дужудун 12,5, сүттаттыг черден—15 центнерден эвээш эвес; картофельден—95, ногаалардан—120 болгаш кукурузаның ногаан массазын 150 центнерни алыр; тарааның ниити чыылдазын 49 муң тонна чедирер; күрүнеге 21.500 тонна тараазы садар;

— шөлдерге 27 муң тонна өдекти, 1500 тонна минералдыг чемишчидилгени төгер; колхозтарны болгаш совхозтарны эки шынарлыг үрезин-биле хандырар, мал чеми тараа биле страхованне фондузун тургузуп, 1974 чылдың тарылгазынга көрзүнүү ой-шаанда болгаш эки шынарлыг белеткээр;

— 53.000 тонна ғылосту, 1200 тонна сенажты салыр, 16.600 тонна сигенни белеткээр, сааннын шөлдерден ой-шаанда чайладып ажаап алыр;

— ур хуусаалыг культурлуг одарларны 200 гектар шөлге тургузуп, «Коммунизмче орук» колхоз биле «Буруңгаар» совхозка 600 гектар суттатты черни ажыглалга киирер.

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ:

— төрүүр үүс малга оналаштыр бызаанны—82, аныяк хураганы—92, кулунну—80, төрүүр бир улуг хавандан—10, дунгузуун төрүүрүнден—6 хаван оглун алыр, малдың бүгү санын өстүрериниң планын күүседириин хандырар.

— бир саар инекке оналаштыр 1700 килограмм сүттү саап, бир хойдан-на 3,1 килограмм дуктү кыргып алыр.

— бызааларның хонукта немелде денизинин 700, мыйыстыг бода малдың—600, хавандарының—350 грамм чедирер;

— чер болганынга малды эки чемгерип тургаш семиртир, садар мыйыстыг бода малдың ортумак дириг денизинин 358, хойнуң болгаш өшкүнүң—42, хавандарының—100 килограмм чедирер;

— 1973—1974 чылдарның кыштаглаашкынынга ноябрь 1-ге чедир үлегерлиг белеткенир;

— күрүнеге 2.900 тонна сүттү, 2690 тонна эътти, 161 тонна дуктү садар;

— мал ажылының продукциязын садарының чыл планын 1973 чылдың декабрь 25-ке чедир бүрүн күүседир.

МЕХАНИЗАЦИЯ БОЛГАШ ТУДУГ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ:

— тракторларның болгаш көдээ ажыл-агый көжүг машиналарының септелгезин 1973 чылдың апрель 1-ге чедир доозар; сиген ажаар техниканың белеткелин июнь 10-га, силос ажаар комбайннарның — июль 15-ке, тараа комбайннарының, механизастаттынган шаннарның, тараа арыглаар техниканың болгаш тараа шыгжаар складтарның септелгезин—1973 чылдың август 1-ге чедир доозар;

— класстыг механизаторларның составын 70 хуу чедирер; чижеглээн бир трактортa оналаштыр ажылдап кылышкынны 1.100 эталон гектар чедирер, кывар-чаар материалдарның 5 хуу камналгазын алыр;

— тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын декабрь 25-ке чедир күүседир.

— колхозтарга болгаш совхозтарга 6 инек кажаазын, 6 хой кажаазын, төрүүр хаван турар ийи, 250 бызаа киирер кажаанны, «Коммунизмче орук» колхозка 21 автомашина киирер гаражты, өрүмнеп казар 8 кудуктуг, бир ясли-садты, «Буруңгаар» совхоз биле «Ленинчи орук» колхозка хову турлаларын, ниити шөлү 5.018 дөрбелчии метр 49 чурттанга бажыңын тудар болгаш ажыглалга киирер.

Бо хүлээлгелерни албышаан, Таңды районнуң ажылчы чоннарын социалистиг чарышка кыйгырып тур бис.

Саалда көвүдээн

«Барлын» совхозтуң Бижиктиг-Хаяда ийи сүт-бараан фермазы туруп турар. Саар инектиң хөйү Н. К. Оюнаровка удуртkан № 1 фермада. Шуптu 188 саар инектиң 106-зын ында бо хүннерде саап турар. Оларның шуптузун тургузу азырап, чем белетнээр бөдүүн цехти тургусаш, ында чарбалаан тараазы хайындырган саар инектерге болгаш чаш бызааларга берип турар. Моок мурнунда ындыг арганы ажыглавайн турган болгаш ышкы үеде сүт саалдазы амгы деңнелден куду болуп келген. Коммунист Х. Х. Хирлиг-оолга удуртkан № 2 фермада база-ла шак ындыг арганы ажыглап турарындан шуптu саар 142 инектиң 102-зин бо хүннерде саап, хүнде-ле 490—500 кг чедир сүттү ап турар.

— Эрткен чылдарда ышкы үеде мындыг элбек сүт саап албайн турдувус. Ам дээрге бир саар инекке оналаштыр хүнде 4,9—5 кг чедир сүттү хол-биле саап ап турар апардывыс. Моон соңгаар инектер түлүктеп төрүп эгелээрге, сүт моон-даа көвүдээр — деп, Хомушку Хереловч бистиң-биле беседазынга чугаалаан.— Ферма коллективи бо кыжын сүт саалдазын көвүдедир, аныяк-даа, улуг-даа малдың баш санын хөратпас дээш партияның болгаш чазактың Бүгү-эвилел социалистиг чарышынга киришириинче ыйгырган деңгээлинге үндезилээш, тодаргай хемчеглерни ажылдап ылгаш, боттандырып турары бо.

Бо ийи ферманың кайызында-даа инектер бызаалап турар. Бо хүннерге чедир бирээзинде 28, өскезинде 24 инек төрээн, бызаалары четче менди. Төрүүр чоокшуланаан инектерни мал тарып бөзээдыр техник-биле мал эмчизи тарып бөзээдылга журиалын ёзугаар айытkан хуусааны барымдаалап шинчип көргеш, 10 хонук бурунгаар тургузу азырапга киирип турар. 200 ажыг молдурга, бызаага, сүтнүр уксаалыг 80 ажыг хынажынга савак ылбырадып, өске-даа немелде чемнерни берип турар.

— Бисте бо кыжын мал чеми четчир. Сиген, савак, силос болгаш концентраттыг чемнерни 2—3 айда ажырбас кылдыр нурлавырлап алган бис. Инек бурузунге оналаштыр ортумаа-биле хүнде чүгле силосту безин 25 кг чедир берип турар бис — деп, Наксып-оол Кок-оолович Оюнаров тайылбырлап турар.

Ферманың мурнамчы саанчылары Лидия Оюн, Моңгуш Чодураа, Куулар Долгар олар ам хүнде-ле ортумаа-биле бир инектен-не 8 кг чедир сүттү саап ап келген. Саанчылар бо чылгы социалистиг чарышка кириштеш, боттарынга алган хүлээлгелеринде чылда ортумаа-биле бир саар инекке оналаштыр сүт саалдазын 1800 кг чедирер деп соруулганы салып алган. Бижиктиг-Хаяның саанчылары саглээн созүнге зэ болуп шыдаар дээрзим бо ышкы хүннердеги чедишпиннерни хереччилей берген.

О. КЫРГЫС.

ЧУРУКТА: № 2 фермаңың мурнамчы саанчызы Моңгуш ЧОДУРАА.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Өөредилгениң дээштии — организастыг чорукта

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ХОЛБААЛЫГ

Ажылчы чонниң ортузунге политиктиг өөредилгени идейкижизидилгелиг ажылдың кол үндезини кылдыр көрбүшаан. «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында партия организациязы олче улуг кичээлгейни доктаамал салып турар. Коммунистериниң политөөредилгезинге белеткел ажылдарын баш бурунгаар чоруткаш, ону организастыг эгелээни — оон дээштиг чорууп бедиткен.

Салбырда марксизм-ленинизминиң үндезиннерин өөренир политшкола бар. Ында үшеө ажыг кижи өөренип турар. Оларның аразында партия кежигүннери безин 18 кижи. Ол политшколаның кичээлдерин дуржулгалыг хоочун пропагандистер Сарыглар Борбак-оол (школа директору) биле Монгуш Быстай-оол (зоотехник) олар чорудуп турар. Чылдагаан чокка кичээл шагы үзер дыннакчылар эвээш, пропагандистер кичээлдерин таймызыр болгаш беседелашкын хевирлиг кылдыр эрттирип, дедиктерини журналга салып турар. Кымның канчаар өөренип турарын кижи дораан экериптер. Бо чорук дыннакчыларның өөредилгеге сонуургалдымын улам бедиткен.

Оон-биле кады салбырда зоотехөөредилгезин база организастаан. Ында болдуунда малчыннар, шупту 44 кижи өөренип турар. Кичээлди айда ийи удаа эрттирер кылдыр доктаткан. Зоотехөөредилгениң кичээлдерин совхозтуң мал болгаш чер ажылының кол специалистери чорудуп турар.

Тема бүрүзүн амыдырал-биле, совхозтуң ажыл-агыйы-биле хамы холбап турарындан кичээл дыннакчыларга солундаа, ажыктыг-даа эртер. Зоотехөөредилгениң кичээлинге тодаргай экономиканы өөренип турган, совхозтуң мал, чер ажылының талазы-биле чедип алган чедиишкиннерин санаан, ында чедер четпестерин база тодарадып, моон соңгаар чүүл кылаа эки дээрзин чугаалажырлар. Бо чорук совхозтуң экономиказын, ону хөгжүдүрүнүң оруктарын биле алырынга дузалап турар. Күүсел шагы үспейн, кызымаккай өөренип турар эки-дүрмээ адаары артык эвес. Ылаңгыя уйгучик Хомушку Хирлиг-оол, тракторист Хомушку Биче-оол, мал эмчизи Сарыглар Сарыг-оол, чоланчы Борис Оюнаров олар эки өөредилгези-биле өскелерден ылгалып турар.

Салбырда парторганизация бо өөредилге чылында бүгү коммунистерин өөредилгеже хаара туткан. Салбыр төвүн-

ден ырак черлерде чурттап, ажылдап турар 7 кижини зоотехөөредилгеде киирген, а үш кижиге бот-өөредилге-биле ишти билиндер бедидер кылдыр даалганы берген.

Салбырның парторганизазы (секретары Б. Д. Сарыглар) үүгле коммунистериниң марксизм-ленинчи өөредилгезинче эвес, а комсомолчу-аныкпиктарның өөредилгезинче база кичээнгейни салып, аңаа партийжи удуртулганы күштелдирген. Аныкпиктар ортузунда «Кругозор» деп политбодгуунуң организастаан. Ында 23 комсомолчу бар. Ук болгуунуң аннелге пунктузунуң эргелекчизи Донгак Серемаа багай эвес удуртуп турар.

Амгы үеде салбырның ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ниң Чиңгиве секретари Л. К. Брежневтиң эрткен алдарлыг юбилейге тураскаакан байырлыг хуралга илеткелин, партия болгаш чазактың чоокта чаа үндүрген документалдарын улуг хандыкшылыбиле өөренип, ону нанн-биле дерткип турарлар. Парторганизация бо чугула таныштырыгга ажылынче политинформаторларны, агитаторларны база киирештирген.

М. ООРЖАК,
Барыын-Хемчик райүүкомунуң ажылдакчызы.

БИЛИГДЕН ХАМААРЖЫР.

Ажылчы чонналрның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында партия болгаш чазактың айтыышкынын боттандырар дээш бистиң совхозтуң дирекциязы база партия организациязы тодаргай хемчеглерни ап чорутпан. Совхоз ажылчыннарының кышкы үеде өөредилгези эрткен өөредилге чылынган эгелеп коскүүг-биле экижээн.

Экономиктиг өөредилгени мергежил аайы-биле организастаазы коччуг таарымчалыг. Бүгү механизаторлар болгаш специалистер экономиктиг билиглеринден үндезиннерни оларга хамаарыштыр тургускан тускай программалар аайы-биле өөренип турарлар. А малчыннар коммунистиг күш-ажыы школаларында хаара туттунган. Механизаторларның өөредилгезин кол инженер, малчыннарының — кол зоотехник, а тускай эртемниглериниң экономиктиг өөредилгезин — совхоз директору тус бүрүде удуртуп, харылаан турар. А кичээлдерге теоретиктиг болгаш практиктиг айтырыгларны дыннакчылар боттары сайгарып турарлар. Маңаа кол чүүл — ажыл-агыйның экономиказын адырлар талазы-биле сайгарары боон турар.

Тургустунган школаларда кичээлдер үдүртелбейн турар. Чижээлээрге, малчыннарның кичээлдерни күстен бээр үш удаа, а механизаторларның беш удаа эрткен. Специалистериниң өөредилге программазында өөренип эртер темалар хой, өөренир шагы-даа арбын. Ынчангаш олар өөредилге чылы эгелээнден бээр он удаа кичээлди эрттиргеннер.

Совхоз бүдүрүлгезиниң хогжүдериниң, кижилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидериниң экономиктиг өөредилге улуг рольду ойнап турар. ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр чартык чүс чыл болган юбилейни демдеглеп эрттиргенивис 1972 чылда бистиң совхозувус эки түңнелдерлиг ажылдаан, бежен чылдың юбилейжи Хүнүүлел демдээ-биле шаңнатканы таварылга эвес. Ол чорук совхозтуң бүгү ажыл-ишчилерин күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерже сорук киирген.

Совхоз бүдүрүлгезиниң экономиказынга хамаарышкан айтырыгларны тодаргай болгаш хамыны-биле өөренип эгелээни кижи бүрүзүнүң инити билиин бедидип, сонуургалын күштелдирип турар. Бир эвес ийи чыл мурнунда бистиң механизаторларывыс, малчыннарывыс инити план күүселдезиниче, малдың баш санын өстүреринче, сиген, тараа белеткелиниче кичээнгейни кол салып турган болза, ам продукциязының бот-үнезин чингедириге, артык чарыгдалдарны болдурбаазынга болгаш кампалтага хамаарышкан өске-даа айтырыгларның дугайын чугаалажып турар апарганы дыннаарга коччуг өөрүнчүг.

Ылангыя бистиң механизаторларывыс техника ажыглалын экижидериниче кичээнгейни күштелдиргеннер. 1971 чылга деңнээрге бир кижиге оналаштыр ажылдан кылышкы 10 хуу өскен. Ол ышкаш чижектерни өске-даа адырлардан көргүзүп болур, чүге дээрге, бистиң совхозувустуң бүгү адырлары орулгалыг боон турар.

Чоокта чаа, бо айның 5-те бүгү хойжуларывыстың инити хуралы болган. Анаа чаа чылдың бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Саналберген эртер хой ажылының иштики курлавырларын ам-даа чедир ажыглавайн турарывыстың дугайында алаңзы шүүмчүлделдерни кылган. Ылаңгыя мал чемин түс-түс кыштагларга күзүн эрте-ле сөөртүп чедирбейн, хар улгады бээрге, хой техниканы олче мобилизастап, артык чарыгдалдарны үндүрүп турарывыска, харын-даа мал чеми чамдыкта үзүктели бээриндеп малдың арын бакшыраарынга хамаарыштыр хойжулар чидиг шүүмчүлделди кылган. Ол дээрге, бөдүүн кижилерниң экономикаже кайы хире ханылап турарының тодаргай чижээ-дир.

Экономика айтырыгларын ам-даа хандыр өөренип тургаш, ажыл-агыйывыстың көргүзүүлерин экижидер үжүрлүг. бис.

М. МАКАЕВСКИХ,
Каа-Хемде «Бурунгаар» совхозтуң экономизи.

ХОЙЖУНУҢ ОЛЧАЗЫ

Ол хүн Эрги-Барлыкка оон дыңзыг эвес болган. Оңгар-Хову таварты комсомолчу хойжу Хомушкуу Эрес-оолдуң кыштаынче үглай хапкан бис. Удавазында-ла кыштаг костүп келди. Бажың, шевергин кылдыр түттүнген кышкы хой кажаазы. Оон чыында курлавырлап каан көк олчаан улуг сараат костүп тур.

Бажындан аныяк ар бистиң үткүй үнүп келди. Колхоз даргазы Октаа Данзынович Сарыгларны танып каап хүлүмзуруй-дур.

— Көөрүнерге-ле хып дээн аныяк, а шынында үш чыл хойжулаан, үш үргүнүн адазы Эрес-оол малчынывыс бо-ла болгай — деп, даргамашиназындан үнүп чыда биске тайылбырлай-дыр.

Мендилежин танышканывыс соонда аалдың ээлери бистиң бажынче чалаан. Бажының иштиңелгем, арыг-силиг-даа болза, дериг-херексел эвээш, шевергини азакок кылдыр эдип каан чаңгыс-ла демир-оруң, бодуун стол, сандайлар болган аъш-чем, сава салган бичежек шкаф бар бо-ла. Бажының иштин, чоокта чаа-ла хире, аккыр кылдыр чугайлап каан.

— Мында турум чурттавайн турар силер бе, Эрес?—деп айтырдым.

— Чок. Эдлечеңнп кадарып турар бис. Чогум бажыңывыс колхоз төвүнде болгай —деп, ол чоргаарал-биле харылаалаш, уламчылап чугаалап берими дээнзиг, колхоз даргазынче көрдү.

— Эдлечеглиг кадатче киргеннерниң бирээзи бо шыкажыл, Октаа Данзынович?—деп айтырдым.

— Ийе. Аныяк малчыннардан суурда барып чурттай берген улус бо ийин. СЭКП обкомунуң тоску пленумунуң шиитпирлерин боттандырарында ылангыя болар ышкаш аныяк кижилерни мал ажылынга хаара тудары кончуг улуг ужур-дузалыг. Ам бо чылын үүгле хойжулардан безин 11 өг-бүлени эдлечеглиг кадатче шилчиндер деп колхоз баштаар чери шиитпирлээн — деп, дарга чугаалады.

— Эдлечеглиг кадатче шилчинирге шаптыкпыг чүүлдер турар-дыр бе?—деп, Эрес-оолдан айтырдывыс.

— Аныяк кижилерге, бистерге суурдан ырак чурттап, ажылдап туруп бээрге, ажыы-биле чугаалааргa, чалгаараачыг, амыдыралдан чыдып каар, уруг-дарыгга-да берге боор-дур. Эдлечеңнп кадарын эгелээнден бээр үш үруувус-даа суурда, бот-тарывыс-даа үлүүвүс эртгирип каап хостуг үе-шагывыс чөп ажыглап турар апардывыс. Чогум берге чүве чок түр. Бистиң хоювус чаа төрүп эгелээн. Ажылдың бачымы аажок болбайнаан. Ынчалза-даа амыдыралында бергедевейн үүр бис. Бистиң боттарывыс ышкаш сакманшдык аныяк өөрүвүс бар. Олар биске эки дузалажып турар — деп, Хомушку Эрес-оол тайылбырлай-дыр.

Оон соонда 2 сакманшдык, өг-бүленнң ээлери кажаазынче базышкан — хураганнар өмзирер өй келген...

Ол кодалда төрүүр 257 хой бар болду. Оларның 90-ны солдапкан. Шупту 92 хураган, азы 2 хой ийистээн болду.

Комсомол райкомунуң кежигүнү Хомушку Эрес-оол хой ажылында 3 чыл ажылдап турар. Эрткен юбилейлиг чылда төрүүр үүс хойга онаштыр 92 хураганны менди дорукгурган, чартык-нарын дуктүг хой бүрүзүнге онаштыр 2,5 кг дуктү кыргып алган. Тоску беш чылдың бо шиитпирлиг чылында төрүүр үүс хойга онаштыр 100 хураганны камгалап, бир хойдан-на 2,5 кг дуктү кыргып алырын хүлээнген.

«Бүдүрүлгениң аныяк мурнакчызы» деп көрек демдээнин эдилекчин Хомушку Эрес-оол мал ажылдакчыларының Бүгүзвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржири-биле аныяк хойжу Хомушку Сарыг-оолду чарышка кыйгырган.

О. НАМЧЫЛАК.

СОНУУРГАЛ БЕДЭЭН

Пламнарны, алган хүлээлгелерни күүседиринге кадрларның теоретиктиг белеткели улуг рольду ойнаар. Бүдүрүлгениң экономиктиг үндезиннерни кижи бүгүдези хамы билген түдүм, оон ажыктыг чорууп кандыг арга-биле бедидерин ол билген турар. Кижиниң ажылдаарынга-даа ынчан чиик болур.

Бистиң коллективте политиктиг болган экономиктиг өөредилгени багай эвес организастаан. Бисте дөрт болгун ажылдап турар. Кижилериниң эртем-билиин, күүсел-сонуургалын, ажылының аайын барымдаалап тургаш, оларны ол болгунмерде хаара туткан. Иниткин-биле 100 ажыг кижи өөренип, боттарының мергежил, билиин бедидип ап турар.

Кичээлдерге өөренир темаларны болгунмерге баш үдур сагындырып турар. Бо чорук дараазында чүүл өөренирин дыннакчыларның баш бурунгаар билип алырынга дузалаар. Кичээлдерни колдуунда бистиң удуртукчу ажылдакчыларывыс чаңгыс-ла кижи турар. Чамдыкта партия хооркомунуң ажылдакчызын база чалап турар. Ынчан дыннакчыларның кичээнгей, сонуургалы улам бедиир боор-дур.

Коммунист В. А. Габеев удуртқан бөлүмде бистиң экспедициязының автосептелге баазазының ажылчыннары өөренип турар. Олар мынчаар кол-кол темаларны өөренип эрткеннер: планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг берииишкинниң системазын сайзырангайжыдары, бүдүрүлге фондулары болгаш өске-даа. Арткан өске-даа болгуннер программа ёзугаар өөренимшаан. Пропагандистерден А. И. Корж, В. И. Кудрявцев, А. И. Митус олар кичээлдерни коллективтиң ажыл-амыдыралы-биле холбап, бедик деңнелге эрттирип турары-биле дыннакчыларның макталын чедип алганнар.

Ам бүгү болгунмерде «1973 чылдың улус ажыл-агый планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүрүнүң, тудутқун болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын халбарыыр дугайында» СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-нин Министрлёр Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тин болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын өөренип турар? Бо доктаал бистин кижи бүрүзүвүстүң социалистиг чарышче улам сорук киирген.

Г. АЛЕКСАНДРОВ,
Тываның комплекстиг геология-шинчилел экспедициязында инженер.

МУРНАКЧЫ

Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң механизаторлары бо хүннерде часка техника септелгезин чедиишкинниг чорудуп турар. 1972 чылдың дүжүдүнүң маадырларының бирээзи Хомушку Тага септекчилериниң аразында мурнакчыларның бирээзинге санадып турар. Ол амгы үеде бодунуң тракторун септеп доозкаш, сеялкалар септелгезинче кирген болгаш хүн үлүүн үргүлчү 120—130 хуу күүседип келген. Бодунуң кызымаккай күш-ажылы дээш ол эрткен чылын Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Хомушку Тага сеялка септелгезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

Чаа чылдың эге хүннеринде Каа-Хем районнуң «Тинделге» колхозунуң хойжулары колхоз төвүнге чыглы, эрткен чылда канчаар ажылдаанын түңнеп, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында кылыр ижин дүгүржүп, хүлээлгелерни ап чугаалашканнар. Ол чышка зоотехник С. Х. Маадыр-оол хойжуларның эрткен чылда ажылдаанынга болгаш моон соңгаар соруглаларга тодаргай докталп чүве чугаалаан.

Ажыл-агыйның инити төрүүр хою 3400 баш. Амгы үеде ийи коданда хой ооздан эгелээн, чаш төл онча-менди доругуп турар. Колхозтуң 10 мун ажыг баш шөвр малы бо хүннерде тургузу азырапда киргеп, ынчангаш хойжулардан билдилиг ажаалда негеттинер дээрбин зоотехник чугаазынга айыткан.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткеэрин кевүдедир, кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирер талазы-биле Бүгүзвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дээш партия, чазактың үндүрген документаал-шиитпирлеринге малчыннар сорук киргеп, бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Анаа бир дугаарында аныяк хойжу Эртне Айкай ese алган, төрүүр 100 баш хойнуң чаш төлүн четче албышаан, бир хойга онаштыр 2 кг 400 грамм дуктү алыр мен деп хүлээнген.

Дараазында санаал бергеннер эш Айкайның саналын иин-биле деткип, үүс хойдан 95—100 чедир хураганны алырын хүлээнгеннер. Оон ыяй хойжу бригада боттарының шүжү-биле кажааларын, чурттарга бажындарын септеп, 23 мун тонна будук бүрүнү белетпеп, Эрбектээде суг унунуң сигенин бүрүн кезии белеткеп алырын хүлээнгеннер.

Хураалдың түңнелинде эрткен чылда эки ажылдаан элээн каш хойжуларга акча шаңналын тывыскан.

С. КЕНДЕН.

„ХӨЙ ДҮЖҮТТЕН АЛЗА...“

Коммунист Василий Янчаттың удуртқан бригадазының механизаторлары 1972 чылдың эгезинде-ле шалынның ажылдан киргеп. Кылыр ажыы-да хой. Часкы тарылгага чедир хамык трактордарны, кедер ажыы-агыйның янзы-бүрү машина-чепсээн бүдүрелдер кылдыр септеп алыр. Машина-техниканың септелгези кайы хире шимээрлиг чорун турарын бригадир бодуу хүн бүрү шыңгыы хынаан турган. Бригаданың механизаторлары шупту чаэрби ийи кижи. Оларның аразында ажылынга хоомай кижи черле чок. Ажылынга бердингеп, оналаакан херээнге харыысалгалыг механизаторлар-дыр.

Ынчалза-даа бригадир кыдыгаан чүүлдерин каш катап хынаан коор чаңчыдыгыр. Ол чорук кижилерниң кылган ажылынга эң-тарыысалгазын белиндер. Бригадирниң шыңгыы негелделиин механизаторлар эки билир. Септелгези багай чорударга, ажылга кайы хире шаптыктыг ийик. Часкы хүн — чылды чемгерер.

Кыштың башкы айы төнген. Тос-тостуң соогу дыңгызайлап-ла келген. Хар-чем улуг душкеп. Механизаторларның ажылы чаңгыс-даа хүн сонгаш кымнаан. Олар бригаданың тарылга шөлдериниче оргавнитог чемнежидилгеин үдүртел чок сөөртүп эгелээн. «Черни эки чемгереңге, чер сеңээ агзартпинес дүмүттү бээре деп чугаалың утказы ханы болгай.

Оон ыяш хат шуургашын тыпкан, чоорту ажыңнадып эрте берген. Частың башкы айында үнген. Чылыг, чырын хүннер удашкан. Хүн дурту чоорту уян, хову-шөлдериниң кыдын харыы сонин, эрин эгелээн. Бригадир Василий Оюновия Янчаттың сеткил-сагыжы дүвүрээвин-биле дойлуп турган. Оон бүгү бодалы тараа тарымырынче утпаанган. «1967 чылдан бээр-ле бедик дүжүт өстүрүп алыр дээш чыл санында улуг күжениишкинни үндүрүп келдивис. Ынчалзада шоолуг-ла өөделеп шыпаан бис — деп, ол боданган.— Чамдык чылдарда бир гектар черден 7—8-даа центнер дүжүттү алыр турдувус. Оңу ыяш дүжүт деп-даа турдувус. Чок! Эрги ёзу-биле чеже ажылдаарыл. Ажылга чаа арга-дурумчулга херек. Чүнү кылыр болдуруп? Сүмележир херек».

Василий Оюновия ол-ла бодалы-биле совхозтуң кол агровомунуң кабинединге базып каре берген.

Кол агровом Василий Резавов бригадирже өөрүшкүлүг хулумзуруг-биле көрбүшаан, ону столунуң баарында салдаже олурган:

— Кандыг херектиг чор сагыр, Василий Оюновия? — деп, сонуургап айтырган.

Бригадир хөлзээн бодалын ажылын, даалаш чугаалаган.

— Тарылга-даа келди, Василий Маслобоевич. Бо чылын канчаар чаагай дүжүттү өстүрүп алырын бодап чор мен. Хөрөңнүү хат алыр деп чүве бар-дыр. Ол бистиң чылдың-на өөделетпес-тир. Часкы тарылга келгенде хөрөңнүү шын болбаазымрадыр, хатка удур демисежир дээш кандыг хемчеглерни алаа ийин?

Агровом, боданып орган. Бригадир аңаа өйү келген болгаш эң нарын айтырыгларның бирээзинге салган. Василий Оюновичиниң карактары борбандайнып, агровом чүүл-ле чугаалаар ирги дээнзиг четтикпейн маңап, оон хөрээ артынга бурушгаар үзее берген орган.

— Хөрөңнүү хат алыр чорукка удур бо чылын кажаргызынган-даа артык улуг хемчеглиг ажылды чорудар бис — деп, агровом далаш чок чугаалаан. — Шынында оң улуг ажылды мурнуңда чылдарда-да желей берген болгай бис. Оңу бодуң эки билир сең. Василий Оюновия. Ам оңу удам ханыладыр херек. Тараа шөлдерни дилив-

дектей чарып, чыл санында оларны зачештир ажыглап турдувус. Дилиндек бүрүзүнүң калбаа бежен метрден эртпейн турар. Бо чорук хөрөңнүүн курутарынга, составы чаартының эжикпирнге улуг дузалыг. Оңу бис херек кырында көрдүвүс.

— Бо чылын часкы тарылга үезинде көдүг ажыл-агыйның чаа машиналарын ажыглаар бис дээш чугаалаңны черле утпайн чор мен. Ол машиналар кажан келир ирги?

— Дүүн Кызыл чордум. Ол чаа чепсек-херекселдер силерниң холуңарга үш-дөрт конуутан кирер — деп, ыол агровом өөрүшкүлүг ыңнаткан. — Ам кол-ла чүве часкы тарылга үезинде оларны шын, камнаг ажыглаш билириңерден бедик дүжүттү өстүрүп алырынарның салым-чолу шиитпирлеттинер..

Чедерниң деңгем хову-шөлдеринде хар-даа эрээн. «Тинделге» совхозтуң сес дугаар трактор-хову бригадазының механизаторлары совхозтуң бүгү механизаторлары-биле бир дамей, шык базырышкылыынче бир деминг киргеп. Оон соонда чер аңдарылгазынче, тараа чаштырылгазынче киргеп. Амыр-дыш чок улуг ии хайнығып үнген.

1972 чылдың чазы орай болган когуурумнуг, доңаттыг болган. Хат-шуургашын тараа шолуунуң хамык довурак, хөрөңнүү калыргиланып дойлуп үнерге, хүн кара безин иезүбейн баар. Кызыл шуургаң, кум-довурак будун өртемчейнен дуй алып келген дег сагындырар. Оон соонда чамдыкта ол харыы безин холуй чайтар. Ынчангаш механизаторларның ажылы ырыыдап, бергедеп турган.

Бригаданың бедик тура-соруктуг кижилери бойдустуң каржы болуушкуннарынга дужуп бербээн. Дүн-хүн чок эрестиг ажылдап турган, часмы тарылганы он ийи ажыл хүнүнде доозкан.

Бригадир Василий Оюнович Янчаттың удуртулгазы-биле бригаданың механизаторлары часкы тарылга үезинде агротехниканың бүгү хемчеглерни бүрүн сагаан. Черни чараңда хөрөңнүү, ширинти аңдара октавас, оон адаан хозап шаар тускай херекседдя ажыглаан. Тарааны чаштырарда «СЗС-9» деп диск чок сеялкаларны ажыглаан. Чаштынган тараа тускай дерилгениң ачызы-биле хөрөңнүүн ханы дүвүнге барып дүжерге, оон кырындаа таптай бастырып каапкан, улуг төвеин бистерниг чаа илипрелерни оларга кошкан. Ол мынакап, ажыглаан дүшпельниктер дорт бистиг, олар базала хөрөңнүү аңдара кагбас, дорт кезии үдүртертир. Чайгы үеде олар тараанын богун аштаарда чаа культиваторну ажыглаан.

Ахлын күс келген. Василий Оюновичиниң удуртқан бригадазының часкы, чайгы үеде кызымак ажылдаан шалынчы ажынын өөрүшкүлүг түңнели кестүп келген. Олар агаар бойдустуг берге байдалдары турза-даа, 3100 гектар черде үнген тараазының бир гектарындан-на 15,5 центнер дүжүттү ажаан алган.

Василий Оюнович Янчат болгаш оон механизатор өөрү аңаа өөрүп, улам сорук киргеп. Олар бодуунуң тараазын ажаан дооскаш, «Тинделге» совхозтуң беш, алды дугаар бригадаларынга барып дузалашкал. Олар адактың соонда Бии-Хем районнуң «Оон» совхозунуң 300 гектар тараазын ажаажып берген.

Маадырлыг күш-ажыл деп чүве ол. Тараа дээрге, бистиң мурнуевистиң, чонувустуң өртем турбас адлын байлаа. Тарааны үнелеп билир, ону өстүрүп, ажаан билир ниитилер бисте эң бедик хүндүтнелде. Ынчангаш чаэрби ийи чылдың дургузунда карак кыпыл ажылдан келген механизатор, төлептиг коммунист Василий Оюнович Янчатка ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң 1972 чылдың декабрь 13-те үнген Чарлыын өзугаар Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп хүндүлүг атты тывыскан.

Василий Оюнович Янчаттың хөрөңнүү ам ажыын сылдыс чайнай берген. Ол дээрге Чедерниң шолбаны-дыр.

Тандымның «Тинделге» совхозунга чоокта чаа хөрөөшү, тонтуг-томаанныг, бинче сеткиидиг, ой-шиитпиниң хереэ, ажыл дээнде амыр-дыжын безин сагындыр Василий Оюнович-биле база катап ужурашпышым. Ол мынча деп хөөредн:

— Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг даалгаларын күүседиринге улуг-хуувусту кирер дээш кымнаак ажылдап тур бис. Ам септелге 3 ажылы чоруп турар. Ол беш тракторувустуң сезин септеп алдывыс. Өскелерниң улуг сеятелге негеттинмес. Бүгү септелге ажылы январьда бүрүн доозар бис.

Дурумчалгалыг бригадирниң чугаазы доңму болгаш бүзүреддиг болду. Ам Василий Оюнович болгаш оон механизатор өөрү чаа чылдың чаагай дүжүдүн өстүрер дээш туружуп турар. Олар чаатай ажыл-херекти будуреглер.

Хөөредмей ОЙДАН-ООЛ.

КЫШТАГДАН МЕДЭЭ

«Найырал» совхозтуң Шанчыда 17500 ажыг шөвр малы 57 коданда хүр кыштаглап турар, оон хой кезии азы ок мун хиреэн төрүүр хой. Бо хүннерде кайы-даа коданнарда ооздаашкын кидин түлүк, январьның баштайгы он хонуунга чедир төрээн 3145 хойнуң 3148 хураганы шупту менди.

Салбырда чамдык малчыннарның коданнарында ооздаашкын 60 хүннерде шыкпарлыр четкен. Чижээ, М. Кыпыл-оолуң, С. Кенденнин, С. Кара-оолуң коданнарында хонунуң үшүүн ийи хүүзү төрүпкен. Кыштаг бүрүзүнде чаш малдың мендн, эки доругуп турары өөрүнчүг.

С. ДАВАА.

ТЫВАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАРЫ

(Төнчүүт. Этези 1-ги аринда).

1973 чылда чаагай дүжүттү алыры-биле республиканың ажыл-агыйлары 123,7 муң гектар черни андырган, ол дээрге 1971 чылдыңдан 1,3 муң гектар хей болуп турары-дыр. Чер андарылгазының планы 103 хуу күүсеттинген. 1972 чылда шөлдерге 8,3 муң тонна минералдыг чемиштиделгелерни төккен, ол 1971 чылдан 12 хуу хей болганы ол. Тарылганың бир гектарынга оналаттыр минералдыг чемиштиделгени физиктиг деңгей-биле 23 килограммны чашкан. Кодээ ажыл-агый техниказын сеңээри организастыг чоруп турар. 1973 чылдың январь 1-ге чедир тракторлар сеңээриниң планы 7 хуу ажыр күүсеттинген, андазын — 29, тракторлар сеялказы — 42, чүүк автомобильдерни сеңээри 32 хуу ажыр күүсеттинген. 1972 чыл дургузунда республиканың колхозтары болган совхозтары 45 тарылга эвлешпитирилгеэн, азы 1971 чылдыңдан 9-ту хейну ажыглалга киргеп.

Часкы тарылгага ажыглаары-биле колхозтар, совхозтар 51,2 муң тонна үреэнниг уруп алган. Үреэнни белеткээр план 100,2 хуу күүсеттинген. Складтарга урган үреэнниг долузу-биле хынаан.

Ажыл-агыйларның бүгү категорияларынга мал ажылының продуктуларын бүдүргени болза:

	1971 ч.	1972 ч.
Коң эът — муң тонна	20,5	20,3
Сүт—муң тонна	58,3	57,5
Дүк — тонна	2314	2319
Чуурга—млн. борбак	18,4	18,9

Ээлчеп ажыглаар санаашкынга эвээш эвээш эвээш

Кызылдың өөредилге черлеринде

ДЕМНИГ КҮШ-БИЛЕ

Кызылдың башкы училищези 1945 чылда тургустунганындан бээр 27 чыл дургузунда 2400 ажыг тускай эртемнигленнин белеткээн. 1964 чылга чедир чүге эге класстар башкыларын өөредип турган болза, ам училищеде 4 салбыр ажылдап турар: эге класстар башкылары, уруглар садыынын кижизидикчилери, 8 чыл школалаарының күш-культура башкылары, база пионер вожатыйлары белеткээр салбыр.

Бистиң училищеде аныяк башкыларны, уруглар садтарының кижизидикчилерин белеткээринге бүгү таарымчалыг байдалдар тургустунган.

30 ажыг башкыларның иштинде бодунуң тускай эртемниң ёзулуг мастерлери, училищеге үр чылдарның дургузунда ажылдап келген бедик мергежилгир башкылар хой. Оларга өөредилге эргелекчизи РСФСР-ниң школалаарының алдарлыг башкызы Вера Лукинична Ладанова, Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Ольга Алексеевна Тава-Самбу, Галина Петровна Скрипальщикова, Мария Ивановна Терехова, Игорь Чагович Энгил-оол олар хамаарыжыр.

В. Л. Ладановаңың ажылында она үүү болза өөредилге-кижизидилге ажылында, педагогика эртемнеринде чаа чүүлдерни үргүлчү соңуургап, ону бодунуң болгаш башкыларының ажылынын дүржулгазынга шингээдириңге доктаамал чүткүл болур. Ольга Алексеевна тыва өөреникчилерни орус дылга өөредир талазы-биле улуг дүржулгалыг башкы, тыва школаларының чамдык эге класстарынга орус дылдың өөредилге номнарының автору. Ынчангаш ооң өөретткен өөреникчилери тыва класстарга орус дыл башкыларынга эки белеткелдиг боон турар. Галина Петровна Скрипальщикова эге класстарга математиканың методиказын башкылап турар. Ооң кижизидири янзы-бүрү литератураларга, коргузуг материалдарга биле бай, солун болгаш ёзулуг эртемге үнделзилеттинген.

Үстүвде адаанывыс башкылар чүге училищеде үре-түнелдиг ажылдап турар эвес, харын республиканың башкылар биле бедидер институдунуң ажылынга идепкейлиг киржип келгеннер.

Башкылар белеткелинге улуг үүүн киирип, оларны чүге башкылар эвес, харын идепкейлиг хөй-ниитичилер, агитаторлар, пропагандистер болдурар дээш кызыынак ажылдарга турарларга педагогика практиказының үүргүлүг чузу Клавдия Павловна Окунова, орус дыл болгаш литературага башкызы Лидия Ивановна Арап, Сара Базыповна Окпп болгаш ооң-даа өскелерни адаан болур.

Училищеде амгы үениң өөредилге аппаратузазы-биле байлак дериттингеп диңгафон, физика, химия, чурулга, черлер хөрээниң, күш-культураның, педагогиканың, музыканың кабинеттери, библиотека, дааранып мастерская ажылдап турар.

Соңгу чылдарда башкылар коллективи өөредилгениң шынарын бедидериңге улуг кичээнгейни салган. Методика комиссеязырыңга, башкылар чөвүледелериңге амгы үеде башкылашкынның чугула айтырыгларын — «Амгы үениң кичээлиниге нетеделер», «Өөредириниң шинчилел-сайгарыглалыг аргазы» дээш ышкаш айтырыгларны ханызыбиле өөренип турарын айтып болур.

Башкылар коллективиниң күжениишкинниг ажылының түңнелинде өөредилге-кижизидилге ажылының деңнели өскүү-биле бедип турар. Эрткен өөредилге чылында училищевиң өөредилге түңнели 98 хүү болган. Бо чартык чылда 12 белүктүң 5-жи багай деңнеп чок, 100 хүү түңнелдиг. Училищеде ээн эки дең саватгырып турар 3 «а» курс-тун сургуулдарының 80 хуузу чүге 4—5 деңгээлдиг өөренген. Бо белүк эрткен өөредилге чылында өөредилгезинге болгаш хөй-ниитя ажылынга ээн эки түңнелдерни чедип алган. Кызыл — Шүшенекке — Абакан — Минусинск — Кызыл маршруткa экскурсиялаар путевка-биле шаңнаткан.

Эге класстар башкыларының сургуулдарны школа-интернатта башкыларының дузалакчылары боол, ол школалың эге класстарының өөреникчилеринге-биле класстан дашкаар янзы-бүрү созуун ооннарны, кежээлерни эртирип, уруглар садтарының салбырының сургуузудары хоорайның элээн хей садыктеринин шефчилери болгаанар.

4-кү күрстүң сургуулдары Таңды районнуң Кочетово 8 чыл школазының өөреникчилеринге болгаш оларның адаеделиктерин аваадап барып «Хуулгаазын чок хуулгалзын» деп кежээни эртирип, солун конкерттти коргүзүп, методика болгаш уруглар номнарының библиотеказын школага белекке бергеннер.

Комсомолдуң Кызыл хоорайкомунуң чарлаавы партия Төрээн чурт, комсомол дугайында ырнар конкурузунга 300 кижи киржип, хоорайга бирги черни алган, ураи номчукчулар конкурузунга 50 кижи киришкен.

Чүге эки өөредилгезинге, харын идепкейлиг хөй-ниитичи, «даартагы башкы бүгү эгелээр» деп девиз-биле ажылдап турар, ёзулуг коисомолчу соруктуг бистиң чоргаарларывыс сургуулдар училищеге кайы хөй.

Бистиң спортчуларывыстың чедиишкиннери улуг. Училищеңиң командалары чүге бо өөредилге чылында безин 4 кубокту чаалап алган. Ам бистиң хамаарыжыр Красноярскиге, хол бомбукчуларга Кемерово облазече педучилищелер арагынга зона маргылдааларынга киржир.

ССРЭ-ниң бежеп чыл юонга үүкшүттүр социалистиг хүзөлелгелерин чедиишкинниг күүсеткени дээш СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофсөвүледелиң юбилейлиг мактал бижини училищеге тывыскаңы бүгү коллективтиң ажылын бедии-биле үнелээнин ол. Бистиң ажылдарывыскa болгаш өөрениривиске бүгү таарымчалыг байдалдарны тургускаиы дээш партияга, Совет чазакка чүректиң хамыыландын өөрүп иеттиргеиивиселердиң, бодувусту мурнуувуста соруглараивы күүседир дээш улам үүкшүдүүр ажылдаарывысты хүлээнип турар бис.

М. ЧЫМБА,
училищеңиң директору.

УЧИЛИЩЕНИҢ БИР ХУНУ

ССРЭ-ниң — 50 чыл болган оюн таварыштыр юбилейлиг мактал бижик-биле шаңнаткан Кызылдың башкы училищезинге кышкы сессиянын сөөлгү хүнүиде чеде берген бис. Даарта сургуулдарның дыштанылгазы эгелээр-даа болза, ол хүн училищеде хелээзиннин кончуг. Ында-мында кабинеттерде сөөлгү кичээлдер эртип турган.

Ийиги каътта лингафон кабинединде орус литературага янчыын чоруун тур. Школа салбырының ийиги курсчулары Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Ольга Алексеевна Тава-Самбуңуң номчулгазын кичээнгейлиг дыңнаан орлар. Башкы сөзүглелди кичээнгейлиг номчувушаан, бядиимнес сестерии эдерти таймылырлап тур. Таймалбыр үезинде класс-биле харылзааны доктаамал тудуп, сургуулдарның кичээнгейии аза сестерже үүландырган. Келиир үениң башкыларының орус дылга сөс курлавырын удам байырлаарга дузалар. Сургуулдар башкының адаалова, орус дыл болгаш литературага башкызы Лидия Ивановна Арап, Сара Базыповна Окпп болгаш ооң-даа өскелерни адаан болур.

Училищеде амгы үениң өөредилге — аппаратуразы-биле байлак дериттингеп диңгафон, физика, химия, чурулга, черлер хөрээниң, күш-культураның, педагогиканың, музыканың кабинеттери, библиотека, дааранып мастерская ажылдап турар.

Соңгу чылдарда башкылар коллективи өөредилгениң шынарын бедидериңге улуг кичээнгейни салган. Методика комиссеязырыңга, башкылар чөвүледелериңге амгы үеде башкылашкынның чугула айтырыгларын — «Амгы үениң кичээлиниге нетеделер», «Өөредириниң шинчилел-сайгарыглалыг аргазы» дээш ышкаш айтырыгларны ханызыбиле өөренип турарын айтып болур.

Башкылар коллективиниң күжениишкинниг ажылының түңнелинде өөредилге-кижизидилге ажылының деңнели өскүү-биле бедип турар. Эрткен өөредилге чылында училищевиң өөредилге түңнели 98 хүү болган. Бо чартык чылда 12 белүктүң 5-жи багай деңнеп чок, 100 хүү түңнелдиг. Училищеде ээн эки дең саватгырып турар 3 «а» курс-тун сургуулдарының 80 хуузу чүге 4—5 деңгээлдиг өөренген. Бо белүк эрткен өөредилге чылында өөредилгезинге болгаш хөй-ниитя ажылынга ээн эки түңнелдерни чедип алган. Кызыл — Шүшенекке — Абакан — Минусинск — Кызыл маршруткa экскурсиялаар путевка-биле шаңнаткан.

Эге класстар башкыларының сургуулдарны школа-интернатта башкыларының дузалакчылары боол, ол школалың эге класстарының өөреникчилеринге-биле класстан дашкаар янзы-бүрү созуун ооннарны, кежээлерни эртирип, уруглар садтарының салбырының сургуузудары хоорайның элээн хей садыктеринин шефчилери болгаанар.

4-кү күрстүң сургуулдары Таңды районнуң Кочетово 8 чыл школазының өөреникчилеринге болгаш оларның адаеделиктерин аваадап барып «Хуулгаазын чок хуулгалзын» деп кежээни эртирип, солун конкерттти коргүзүп, методика болгаш уруглар номнарының библиотеказын школага белекке бергеннер.

Комсомолдуң Кызыл хоорайкомунуң чарлаавы партия Төрээн чурт, комсомол дугайында ырнар конкурузунга 300 кижи киржип, хоорайга бирги черни алган, ураи номчукчулар конкурузунга 50 кижи киришкен.

Чүге эки өөредилгезинге, харын идепкейлиг хөй-ниитичи, «даартагы башкы бүгү эгелээр» деп девиз-биле ажылдап турар, ёзулуг коисомолчу соруктуг бистиң чоргаарларывыс сургуулдар училищеге кайы хөй.

Бистиң спортчуларывыстың чедиишкиннери улуг. Училищеңиң командалары чүге бо өөредилге чылында безин 4 кубокту чаалап алган. Ам бистиң хамаарыжыр Красноярскиге, хол бомбукчуларга Кемерово облазече педучилищелер арагынга зона маргылдааларынга киржир.

ССРЭ-ниң бежеп чыл юонга үүкшүттүр социалистиг хүзөлелгелерин чедиишкинниг күүсеткени дээш СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофсөвүледелиң юбилейлиг мактал бижини училищеге тывыскаңы бүгү коллективтиң ажылын бедии-биле үнелээнин ол. Бистиң ажылдарывыскa болгаш өөрениривиске бүгү таарымчалыг байдалдарны тургускаиы дээш партияга, Совет чазакка чүректиң хамыыландын өөрүп иеттиргеиивиселердиң, бодувусту мурнуувуста соруглараивы күүседир дээш улам үүкшүдүүр ажылдаарывысты хүлээнип турар бис.

М. ЧЫМБА,
училищеңиң директору.

Кызылда школа неделязы эгелээн

ШЫНЧЫ ДУЗАЛАКЧЫЛАР

Аныяк салгакчыларны коммунистиг мөзүшнарга киижизидер, билиглериниң үндезинлери-биле чепсеглаар чаагай керектиг бистиң школаларывыс боттандырып турар. Школа дерээ партийжи керек дең лозуун көскү черни эзелей берген. Партия, совет, хей-ниитиң органнар школа коллективтеринге бүгү таланып, боттуг дузаанын чедирип турарының чижектерни хөйүг көрүп болур.

Найысылал Кызылда школа коллективтериниң шынчы дузалакчылары — школаларның шефтери, ада-иелер, будуурлеп, албан организация черлери апаргылаан. СЭКП Кызыл хооркомунуң инициативазыбиле хоорайга школа неделязын арттирери ажы чанчыл апаарган. Дүүн, январьның 15-те, чаңчыл болган школа неделязы найысылалга эгелээн. Неделяның үжүр-дузазы болгаш сорулгаларының дугайында чугаалап боорнек СЭКП Кызыл хооркомунуң пропаганда болгаш агитация кидлээзиниң инструктору Виктория Павловна Дружинкинадан бистиң корреспонденнивис ыглээн. Оларның аразында беседазының моон аланда тарадымдыс.

— Школа неделязының сорулгаларының дугайында солуннуң номчукчуларына чугаалап көрүңеер, Виктория Павловна?

— Школа, ада-ие, хей-ниитя — бо үш кол күш бир деминг ажылдаан тудум өөредилге-кижизидилге ажылының деңнели бедик болуурун биибес кижи чок. Ынчангаш школа неделязын чыл бүрү организастап турарының үжүру ында. Сорулга үүл үзүрге тус-тус школа коллективтери ада-иелер-биле харылзаазын улам хаиылатырышаап, педагогика пропагандазыиче сагыыш салыр. Ада-иелер боттарының талазыидан школа-биле харылзаазын быжыглыр, башкылар коллективиниг, класс удурткучуларынга боттуг дуза чедирерин орадажыргар.

— Школа неделязының үезинде кандыг хемчеглерии боттандырары көрдүгенил?

— Ол хүннерде шефчилер-биле школа коллективтериниң каттышкан ажык партия хуралдарын арттирер сорулга салдынган. Школаның өөредилге-кижизидилге ажылын ажыктиреринге хей-ниитининң дузазы, оны канчаар боттандырып турарының чугаалажыр. Будуурулелерге болгаш албан организацияның черлериие школага болгаш өг-бүлеге дузалаар чөвүледелериин көрүлзеэнин база чорудаар. Школа бүрүзүнге ада-ие хуралдарын арттирер.

Үстүүкү классчылар-биле кадыг будуурулелерге комсомолчулар түскай кежээлерии организастаар. Ында профессия шилип алырынга дузалыг чугаалы чорудары чугаажок. Ол мынаан «Бистиң ада-иелериистик профессиязы» деп кежээлерни эртиреринии планнаттынган.

Неделяның түнелиин килдиске чугаалашкам, ажылда бар арга-дурзулгалыг-мөөнээр дугаан тарадып непптередир, чечпестерии чайладыр.

— Хоорайның будуурулге болгаш албан организацияларында ээн эки шефчи коллективтер дугайында чүүү чугаалап болдуруз?

— Барык школа будуурулге шефчилерии быжыглаан. Ынчалза-даа ажыл бир дескээвес. Мында хей чижек киирер бодавайлыр мен. Хоорайның № 14 школазының шефчилери автосепгелге заводу, «Тыва суг тудуг» трест, № 14 механизация эргелеии ук коллективке боттуг дузаны чедирип келген. № 9 школага орук-тудуг эргелеен хей талалыг дузаны чедирип турар. Өскелда чижектерии кииирии болур.

Школа неделязының үезинде өске-даа хемчеглерии чорудар. «Комсомол — бүгүниити өөредилгезинниг шефчизи» деп рейдиии хоорайга чорудар. Бүгү-ниити оругмак өөредилгезинге хаара туттунмаан аныяктарны түс-тус коллективтер айны-биле тодарадыр.

Школа, ада-ие, хей-ниитининң бир деминг ажыл-ижинии ачымына башкылар коллективтеринге боттуг дуза кергустүнер, өөредилге-кижизидилге ажылының деңнели бедиир ужурлуг.

Судьяларның саналы чаңгыс

● ДОНДА-РОСТОВ. (СЭТА). Москвачылар Ирина Роднина биле Александр Зайцев фигурлуг коньнилээшкин талазы-биле 1973 чылда ССРЭ-ниң чемпионнары болгаи. Оларга бирги черии тос судья шупту тывыскан. Ийиги черии база москвачылар Ирииә Черняева биле Василий Благов алган. Людмила Смирнова биле Алексей Уланов (Москва) — үшкү черде.

Москвачы Сергей Четверухин фигурлуг коньнилээшкинге чүрттүүн чемпиону адын ам база алган.

Байыр чедирген

● КИРОВО-ЧЕПЕЦК (СЭТА-ның корр. Г. Зыков дамчыткан). Бүгү-эвилелдиң биатлон талазы-биле чамчы болган маргылдазазы бодалга кылдыры-биле капсырлаштыр 4×7,5 километрге чаржыр эстафета-биле доозулган. Маргылдаага ССРЭ-ниң ийиги шилиидек командазы тиилээн. Ижевскиден барган Александр Ушаков, Анатолий Сосков, Георгий Бураиов олар үжелю болгаи Кирово-Чепецкиден киришкен олимпийжи чемпион Иван Бяков 20 градус соок, каан хуидус 1 шак 57 минута 31 секунда болуп, ээн эки түнелдиг болган. Тиилекчи командаиың ону чедип алыры ыиды-ла амыр эвес болган. Маргылдааның ийиги ие-чадазынга бирги шилиидек командаиың спортчулары мурнап келген. Олар-биле динамочулар үжүрлежип, ийиги шилиидек командаиы биатлончулары үшкү-ле черге чорун тургаи.

— Чита чурттуг Геннадий Ковалёв ийи ие-чадага чазыг чок бооларга кылгаш, бир дугаарында кээп, эстафетазын делегейиин ийи дакпыр чемпиону Александр Тихоновка дамчыдып берген. Тихонов чаржырын база чедиишкинниг доозкан. Ынчангаш бирги шилиидек команданың шупту үнери чайгаш чок кылдыр сагыйлыор апаргаи. Ынчаммыже үшкү ие-чадага Виктор Маматов чамчы кылгаш, база бир долганың эртер кылдыр штраф «алыр» орта. «Динамочуң» командазы-биле ийиги шилиидек — ийи команда тиилеп болуп аргалыг апаргаи.

Дөртку ие-чадага Маматов, Таллиндеи барган Паавo Маттн биле Георгий Бураиов барып, деиге келген. Хамык чүве оон ыиай Ринпат Сафин (бирги шилиидек команда). Владимир Гундарцев («Динамо») болгаш Иван Бяков (ийиги шилиидек команда) олаиның маргылдазынга шиитирлеттинер апаргаи. Баштайгы ие-чадазын эгелээш-ле Бяков октарын карага догереиин деган шалымның атказып, өскелериниң мурнай орукче маииап үнүшкен. Олимпийжи чемпион оон ыиай үлем мраваш, ийиги ие-чадага бооларга база чазыг чок эрттирген. Соолгу ие-чадага 28 минута 34 секунда — ээн эки түнелдиг маннап келирге, аиаа чуртташтары адыш часкап, бажыр чедирген.

Тиилекчилерге 16-да секунда четпес түнелдиг болгаи, иёнги черии дирамочулар ап үнген. Бярги шилиидек команда үшкү черии ап, 1 шак 59 минута 7 секунда түнелдиг болган.

Владимир Иванов — ССРЭ-ниң тулган чемпиону

● АЛМА-АТА. (СЭТА). Конькилээр спорт талазы-биле хей хевирлиг маргылдаага 172, 822 сан алгаш. Ижевскиден Владимир Иванов катап ССРЭ-ниң тулган чемпиону болган.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 16-ДА

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.15 —«Чурукчу Петров-Водкин» Документалыг фильм. 19.30 —«Вг-булеле, шкөла, хөй-ниитн». Дамчыдылга. 19.55 — «Мээң амыдыралымның кижизи». Документалыг фильм. 20.05 — «Хөй-ниитн амыдыралының экраны». Дамчыдылга. 20.45 — Телемедээлер. 21.00 — Чарлаалар, реклама. 21.05—23.20 — «Бустуушкун». Ураи-чечен фильм-шии. 1-ги, 2-ги сериялары.

АГААР

Бигүи республикага булуттаар, соңгу-барыын районнарга хар чаар. Аңгы-аңгы угланыышкынныг хат кошкак. Агаарның температуразы дүглүг районнарга 18-23, өскелериие 28-33 градус соор.

Кызылга булуттаар, чаглас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 29-31 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ЯНВАРЬ 16-ДА

НАДЫРАЛ: «Мында дең хаяалары ырнын» (1-ги, 2-ги кезектер) 10.00, 13.25, 16.50, 20.15 шактарда.

«КАЛ-ХЕМ»: «Мээң адым — Клоун» (1-ги кезээ) 18.00, «Иениң ынанышлы» (1-ги, 2-ги кезектер) 15.00, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оорлатиан» 15.00, 16.45, 18.30, «Пан Вольдыевский» (1-ги, 2-ги кезектер) 20.15 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Узун унтуг Пеппи» 9.00, 10.50, «Олар баштайгылары болган» 12.40, 14.40, «Мээң адым — Клоун» 2-ги, 3-ки кезектери) 17.00, 20.15 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Зимородок» 18.30, 20.20 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАҢЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Дээрбе дектаи бергенде» 18.00, 20.00 шактарда.

Удуртулганы экижидер

(«СПАРТАК» ЭКИ ТУРА СПОРТ НИИТИЛЕЛИНИҢ VII КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНДАН)

Областың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң VII конференциязы болуп эртикеи. Ниитилелдиң отчеттуг үеде чоруткан ажылынын дугайында ылгеткедп. ооң даргазы Х. Л. Баранов кылган.

Чуртка күш-культураны болгаш спорт ажылын хогжүдер дугайында партия болгаш чазактың, мланглыг СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле «Спартак» эки тура ниитилели чамдык эжиддарны кылыы чоруткавын илеткелчи демдеглээн.

Ол-ниитилел спортчуң 13 хевирии иеппередип турар. Ооң секцияларында 2459 кижи хаара туттунган, ооң ишпинде 5 спорт мастери, 673 разрядчылар бар. Күш-культуржулардың белеткелдер болган маргылдаалар эрттирериие 2 стадион, 5 спорт залы, дыка хей футбол, баскетбол, волейбол шоолдери бараан болуп турар.

Спорт ниитилели болган ооң чер-черде чөвүледелери спорт базазын эжиждер, ажылчы чонну күш-культураға калбаа-биле хаара тудар хемчегелерии алган. Ылаңгыя үлетпүр будуруглге, албаи организация болгаш өөредилге черлериниде күш-культура коллективтериниң ажылын эжиждериие киижизидилгезиие киижиилгеи сөзүгап. Ооң түнелиинде спортчуларның саны озуп, мергежилги дыка бедиин.

Соолгу үеде спорт ажылын чамдык коллективтер элээи эжиждиттеп. Оларга «Тыва даг-дүгүр» комбинат, Тываның школаларының комплекстиг геология экспедициязы, Минусинскиниң АТБ-зи, башкы институдуң, Кызылдың № 11 школазы хамаарыжыр илеткелчи демдеглээн.

«Тыва даг-дүгүр» комбинат (директору В. Ухов, профбюлелдиң каттышкан комитединиң даргазы Х. Сарыглар) будуруглеиин ажыктыг чоруун бедидериие сагыш салыыи-кыы-биле кады, ажылчы чонну күш-культураға калбаа-биле хаара тудар хемчегелерии алган. Ылаңгыя үлетпүр будуруглге, албаи организация болгаш өөредилге черлериниде күш-культура коллективтериниң ажылын эжиждериие киижиилгеи сөзүгап. Ооң түнелиинде спортчуларның саны озуп, мергежилги дыка бедиин.

Соолгу үеде спорт ажылын чамдык коллективтер элээи эжиждиттеп. Оларга «Тыва даг-дүгүр» комбинат, Тываның школаларының комплекстиг геология экспедициязы, Минусинскиниң АТБ-зи, башкы институдуң, Кызылдың № 11 школазы хамаарыжыр илеткелчи демдеглээн.

Линтафон кабинединде училищеде каш чыл мурнунда-ла ажыктан. Дыл кичээлдериң чорударынга кабинеттиң ролю коичуг улуг. Үнүү бижидер, бижиктеи лентаиага салыр тускай тургузулгалы — башкы столунда тааржыттыр кыылың каан. Орус, тыва дээш дыңнап, темиеп дылдар кичээлдериие, сестерии шын адаарын сургуулдарның билип алырынга ук аппараттар дузалаар. Сургуулдар башкының адаалова, Хову-Аксыда хажыы Семен Бай-Кара, Кызылда башкылар Юрий Коалов, Николай Шишигин, Лаэо Седип, Вячеслав Хобров болгаш-оскелерда хамаарыжыр.

«Спартак» эки тура спорт ниитилели күш-культура болгаш спортту хогжүдер талазыбиле элээи ажылдарны кылзадда, ол амгы үениң иегелделиие дүүшке

расписана

Кр

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнделеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл.
ЯНВАРЬ
17
СРЕДА
№ 14 (3090).
Өртээ 2 көп.

Чөөп чүктүң шөлдериниң курлавырлары

НОВОСИБИРСК. (СЭТА-ның корр.). Дүүн Новосибирскиде ажыттынган девискээр аайының агрономиктиг чөвүлел хуралында РСФСР-ниң чөөн талакы районнарынга тараа бүдүрериң болгаш күрүнеге садарын көвүдедириниң, колхозтарның болгаш совхозтарның мал ажылының чем суруун быжыглаарының айтырыгларын чугаалажып корүп турар.

Оны РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, РСФСР-ниң Совхозтар министерствозу болгаш Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг көдээ ажыл-агый эртемнериниң академиязы чыылдырган. Барыын Сибирьниң, Чөөн-Сибирьниң болгаш Ыракку Чөөн чүктүң экономиктиг районнарының, Курган болгаш Челябинск областарының ажыл-агыйларының көскү специалистери, бүдүрүлге мурнакчылары, эртемденнери, партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының ажылдакчылары ол чугула айтырыгларны чугаалажыр дээш ында чыылганнар. Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг көдээ ажыл-агый эртемнериниң академиязының Сибирь салбырының Президиумунуң Даргазы академик И. И. Синягин Россияның чөөн талакы районнарынга тараазы болгаш мал чемнерин бүдүрерин улам көвүдедириниң хемчегериниң дутаймында иштекелди кылган. Чурттуң эң тараалаң черинiң көдээ ажыл-агыйының ишчилери 1973 чылдың дүжүдүүн үнделинин салыр дээш бүгү күжүн салып турарын ол демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиргиче секретары эш Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң 50 чылының дугайында иштекелиниң оларның ажыл-ижин бедик-биле үнелээнин чурттуң чөөн талакы райоонунуң тараажылары улуг өөрүшкү-биле утқуп хүлээп алганнар дээрэзи чөвүлел хуралга демдеглээн. Көдээ ажыл-агыйының бүгү алырзарын улам көгжүдер, партияның XXIV съездизиниң салган сорулгаларын чедиишкиниг күүседир дээш көдээниң ишчилери бүгү курлавырларны мөөнеп турар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев чөвүлел хуралдың ажылында киржип турар.

ХОЙ АЖЫЛЫНДА БАШТАЙГЫ „ДҮЖҮТ“

Тоску беш чылдың шиитпиргиниң үшкү чылы — 1973 чыл өгелээнден бээр чаа-ла ийи неделя ажып турар. Бистиң республиканың малчыннары 1972—1973 чылдарның кыпкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партияның база чазактың доктаалын амыдыралга боттандырар дээш чаа чылда улуг сорук киришкинниг ажылдап эгелээннер.

Амгы үеде республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында хойнуң оолдаашкыны түлүктей берген. Январь 12-ниң медээзинден алырга, республикада иштизи-биле 9191 хой оолдаан, 9216 баш хураган мендиң доругун турар. Тос-Хем, Эрзин, Бай-Тайга болгаш Мөңгүн-Тайга районнарда оолдаан хой хөй. Ол черлерде 700-тен 2500 чедир чаш хураган хүлээп алдынган. Бо чугула кампанияны ажылагыйлар канчаар утказының? Мурнакчы черлерин маңаа айтып, оларның арга-дружулгазын испетердир херек.

Маңаа Таңды районда «Революциянның чалбыжы» колхозту чижекке ап болур. Бо ажыл-агый тоску беш чылдың ийиги чылында төрүүр 100 хойга онааштыр 106 хураганны мендиң доруктурун, хойнуң баш санын өстүрериниң, хой аъдын база дүктү бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнарын ажыр күүсеткен, ол адырдан улуг түңнүг арыг орулганы алган. Моон чажыды чүдел дээрге, колхоз кыпкы үеде хой оолдаашкының бүрүн белеткелдиг уткуп, төрүттүнген хураган бүрүзүн чидириг чокка камгалап ап турарында-дыр. Ында төрүүр хой коданнарында бүгү-ле чүве: чаа төрүттүнген чаш хураганнарны тургузар чылыг кажаалар, оларны хүлээп алган доруктурар сакманщиктер, төрээн хойларга база хураганнарга бээр хоолулуг чем аймаа бүрүн белен. Хой оолдаашкының үезинде ажылдаар кижилерге таарымчалыг байдалдарны тургускан. А кол-ла чүве колхоз баштаар черл, мал ажылының тускай эртемниглерн бо чугула ажылды бүрүн контрольга алганы, ажылды шын таарыштыр организастаавы-дыр.

Бистиң республикада хойнуң чаш толун мендиң азырап, доруктурар талазы-биле ат-сураглыг мастерлер эвээн эвес. «Алдап-Маадыр» совхозтуң хойжузу Ондар Доржу 1972 чылда 100 хойга онааштыр 133 хураганны, «Революциянның чалбыжы» колхозта Иван Сафонов —127 хураганны, Бай-Тайга районунда «Мурнакчы» колхозта Салчак Тойбу — 118 хураганны мендиң камгалап алган. Олар бодунуң ажылхерээнге бердингенин, кызымак, шудургузу, үр чылдарда ажылдап келген арга-дружулгазы-биле ыңдыг бедик түңнелдерни чедип ап турарлар. Хойжу бүрүзү-ле ол ышкаш бедик коргузуглерни чедип алыр дээш демнеежир хүлээгелиг. Бедик коргузугну чедип алырының болдунар аргазы оларның шуптузуунда бар.

Бо чылын республиканың хойжулары төрүүр 100 хойга онааштыр 90-дан эвээш эвес хураганны мендиң доруктуруп алырын хүлээгенге болгай. Бо болза, адак-ла дээн хойжу 100 хойдан 90 хураганны алган турары ол ышкажыл. Көрүзүгүну оон кудуладып болбас ужурлуг. Салдынган сорулга чиик эвес. «Соглээп сөске ээ болур» дижир болгай. Бир тээ хүлээлгени алган болганда, ону ылап-ла күүседир херек.

Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында бо ыжыын 538 муң хире хой оолдаар, эвээш-ле дээрге, оон 484 муң хураганны мендиң алыры планнаттынып турар. Бо айыткан санны чедип алыр болзувусса, хойнуң баш санын өстүрер талазы-биле план күүсеттинер ужурлуг. Ону чедип алыры-биле ажыл-агыйларда болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. Амгы үеде хой оолдаашкының ажыл-агыйлар багай эвес белеткелдиг уткуп турар. Эрткен чылдың кичээндирикти утпаза чогуур. Чижээ, Бии-Хемде «Хадын» совхоз 1972 чылда төрүүр 100 хойга онааштыр 60-на хураган алган. Бир эвес түс-түе хойжуларны алыр болза, Өвүр районнуң «Кызыл Тук» колхозта хойжу С. Бадым төрүүр 100 хойга онааштыр 33 хураган, Тес-Хемниң «Чодураа» колхозта М. Белек-оол — 26 хураган, «Торгалыг» совхозта Х. Көк-оол — 20 хураган алган болгай. Шак ыңдыг аъ-харыысалга чок чорук-биле эптежип болбас. Хой оолдаашкының баштайгы хүннерinde байдал-биле алырга. Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга болгаш Бии-Хем районнарның ажыл-агыйларында олген база ара салдынган хураганнар бар апарган. Торүттүнген хураганнарның олуп хораар чорууп баштайгы хүннерден эгелээп-ле болдурбас херек.

Чаш малды чидирер чок камгалап алыры бирги эллегде малчын кижиниң бодундан болгаш ол чугула кампанияга бүгү талалыг белеткелден дорту-биле хамаарыжыр. Ажылагыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглерн, бригадирлери, улуг кадарчылар чаш малды доруктурар чылыг кажааларны дериири, чемнин эргежок чугула курлавырын коданга чедирери, сакманщиктерни четчири-биле чорудары, оларның кылыр чүүлүн тодарадып бээри, төрүүр кодан бүрүзүн ветеринар хайгааралыга алыры чугула. Төрүттүнген чаш малдың эге үеэдүн болгаш отчёдун чогуур үезинде кылыр херек.

Эрткен чылдарның практиказындан алырга, хой оолдаашкының массалыг үезинде чаш хураганнарга шыгган эът аарыгнга удур тарышкыны кылбаанындан хой санныг хураганнар олуп хорап турган. Ам ыңдыг чорукту болдурбас. Хой оолдаашкының үезинде онза чегеттинер эм аймаа —антибиотиктер, микроэлементилер республиканың «Зооветснаб» каттыжышкынында четчири-биле бар. Колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары, мал ажылының тускай эртемниглери ол херек чүүлдер-биле хандыртынар дугайында сагыш салыр херек.

Хой оолдаашкының үезинде хойжуларның база оларга дузалажыры-биле чеде берген сакманщиктерниң амыдырал-чурттал-газынга, ажылдарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарындан ажылдың чедиишкини эвээш эвес чергези-биле хамаарыжыр. Малчыннарга аъш-чем продуктулары база барлап чедирип садыглаар автолавкаларның, почта чедирилгезиниң, мал чемин, суг болгаш одаар чүүл сөөртүлгезиниң үзүктелиишкинин болдурбас херек. Ол ышкаш хой оолдаашкының үезинде малчыннар ортузунга тайылбыр-массалыг ажылдарны, лекция номчуглазын, беседаларны партия организациялары улам-на калбартыр хүлээлгелиг.

1973: ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРГИНИҢ ЧЫЛЫ

ЧАСКЫ АЖЫЛДАРГА УТКУШТУР

Ол бодунуң совхозунда база бир сураглыг кижилерниң бирээзи. Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору Мөңгүш оя иергемилге ам таптыг-ла 23 чыл болуп турар. Ол эртикен нүүрүн Маадырның алдын с ы л д ы з ы н чедип алган сураглыг бригадир Василий Янчаттың удуртканы коллективтиң идепкейлиг кежигүнү. Оон-даа тодаргай ылдыр чугаалаар болза, Мөңгүш Шырдамович Доржу бригадирниң эң чоок дузалаачызы— бригадада партбөлүктүң удуртукчузу.

М. Ш. Доржу «Тиилелге» совхозтуң септелге чорудуп турар механизаторларының аразында база-ла үлегер-чижээн иергүзүп турар. Мотор септелгезинде ол хүн үлүүн үргүлчү 120 хуудан нудулатпайн келген.

ЧУРУКТА: механизатор Мөңгүш Доржу септелгеде.

В. КОНДРАШОВТУҢ фотозу.

БЫЖЫГ БҮЗҮРЕЛДИГ

Каа-Хем районга каш чылдар мурнунда колхозтар аралыңыг тудуг организациязы турган. Колхозтарның улуг тудугларын кылып турган ук организацияны «Тыва көдээ тудуг» трестиң бүдүрүлге участогу — көжүл чоруур механизастаттынган колонна кылдыр эде организастаавы соонда ол чүүле колхозтарга эвес, а совхозтарның тудуун база кылып эгелээн, кылыр ажылының хемчээли наң катап көвүдээн.

Көдээ тудугжуларның юбилейлиг чылда канчаар ажылдаапын болгаш тоску беш чылдың шиитпирлиг чылы — 1973 чылды кандыг көргүзүглер-биле эгелеп турарының дугайын чугаалап бээрге № 958 мех-колоннаның начальныгы Геннадий Павлович Сенчуровтан бистиң корреспондентивис дээн.

— Тоску беш чылдың үшкү чылы 1973 чылдың планның көргүзүглерни чедиишкиниг күүседириңге социалистиг чарыш улуг роль-ду ойнаар дээрзин партия болгаш чазак чугулалап корүп турар.

«1973 чылдың улус ажылагый планын хуусаа бетинде күүседир дээш удеттирүүнүң тудугнуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы чоокта чаа үнген. Ону коллектив кежигүннериниң ниити хуралыга чугаалажып таныштывыс. Ол-ла хуралга эрткен чылдың түңнелдерни чугаалашкан. 1973 чылда кылыр ажылдарны дугуржуттуруус. Чылдың бүдүрүлге планы болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелери ында көрдүнген.

Эрткен чылда бистиң коллективтиң эки көргүзүглериг ажылдаапын демдеглээр херек. Керээ ёаргаар кылыр ажылдарның планы 105 хуу күүсеттинген. Боттарывыстың күүвүүс-биле кылыр ажылдарның планы база-ла ажыр күүсеттинген.

Ажылывыста бир кол түүга болза, тудуг-монтаж ажылдарының ниити хемчээлиниң чыл келген түдүм өзүп орары болур. Бир эвес бо коллективтиң ажылчыннары 1971 чылда бир миллион 39 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган болза, а эрткен чылын —бир миллион 149 муң рубльдиң тудугларын ажыглалга киргеп. Күш-ажылдың бүдүрүкчүүү база өзүлделиг болган. Ажылдап турар бир кижиге онааштыр продукция ажылдап кылырының планы 101,7 хуу күүсеттинген.

Партия болгаш чазактың хүлээп алган доктаалында тудугларны дүрген ажыглалга дужаарыя база шынарын экижилерни тудуг организациялары-ның чугула сорулгазы деп санаан. Кижи күжүн болгаш материалдыг күрлавырларны өөренип көрбейн алээн хөй тудугларны эгелеп алган, оларны үр үениң дургузунда доозуп чадай бюр чоруктар биске тургулаан. Ынчангаш ол тудугларга хөй чарыгдалдар үүлүп, сан-хөө байдалдарынга бергедээшкиннерни таварыштырып турар. Чижээлээрге, «Октябрь 30 чылы» колхозта хаван кажаалыг. Бүрөд-Аксы суурда школавы үр тудуп келгенивистен аңаа хөй чарыгдалдар үнген болгаш тудуг-монтаж ажылдарының бот-үүези аартаан. Ол болгаш ооң-даа чаагы тудугларны чогуур хуусаазында ажыглалга киирген болзувусса 15 муң рубль арыг орулгавыска немей ол хире хемчээлиг акша-хөреңгини алыр аргалыг турган бис.

Бо бүгүден чогуур түңнелдерни кылгаш, бо чылын тудугларны аймаан хуусаазында, эки шынар-биле ажыглалга киирериниче кичээнгейни угландырар үүрүлүг бис. Ону чедип ап болур бүгү аргалар бистe бар.

Бо чылын ниитизи-биле бир миллион 125 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планныг бис. Чуртталга быжыңнары, мал кажааларывыдан аңгыда культура болгаш уруглар алган черлериниң өлээп хөй даш тудугларын ажыглалга киирери планда көрдүнген. Чаа чылдың бирги айының баштайгы хүннеринден элеп бистиң тудугжуларывыс черле эки ажылдап эгелээннер. Бо хүннерде ажыл-агыйларда чедип чуртталга бажыңнары түттүнүп турар, оларның чамдыызы удавас дужаттынар. Өске даа аттан хой объектилерниң фундаментизин салдынган. Чыл планның хуусаа бетинде күүседириве бистиң коллективтиң кежигүннери ээлү бүгүлдиг.

Адак сөөлүнде коллективте ажылдап турар кижилер дугайында, оларның ажыл-ижинiң дутаймында каш сөстен чугаалап корейн. Бисте 180 кире тудугжу бар, ажылыма күжү четчир. 14 тудугжу бригаданың аразында социалистиг чарыш калбаргаан. Ол чарышка эштер Прошевко, Юдин, Сиприн оларга удуртқан бригадаларның кежигүннери эки түңнелдерни чедип ап турар. Бо бригадаларны удавас бот-орулга-чарылтаже шилчидиривиң белеткел ажылдарын чоруда бергеп бис.

Ниитизи-биле чугаалаарга бригада бүрүзү чыл планның 105—110 хуу күүседирин хүлээнтеп.

Тиилекчилерге туктар

ВЛКСМ Тыва обкомунуң элчелиг бюрозувга аныяктарны коммунистиг ёзуга киживидиривиниң талазы-биле районнарның комсомол организацияларының аразында юбилейлиг чылда социалистиг чарыжының түңнелдерни чугаалажып көрген.

ССР Эвилелиниң тургустуванының 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышка Мөңгүн-Тайга болгаш Өвүр районнарның комсомол организациялары эки көргүзүглерни чедип алганын бюро демдеглээн, оларны чарыштың тиилекчилери деп саваан. ВЛКСМ Төп Комитединиң шилчиир Кызыл туктарын тыскырын шиитпирлээн.

Январь 15-те, Мугур-Аксының культура бажыңында ВЛКСМ Төп Комитединиң шилчиир Кызыл тугун комсомол обкомунуң ийиги секретары Г. С-М. Ирсит районнуң комсомол организациязының бергедээшкиннерин таварыштырып турар. Чижээлээрге, «Октябрь 30 чылы» колхозта хаван кажаалыг. Бүрөд-Аксы суурда школавы үр тудуп келгенивистен аңаа хөй чарыгдалдар үнген болгаш тудуг-монтаж ажылдарының бот-үүези аартаан. Ол болгаш ооң-даа чаагы тудугларны чогуур хуусаазында ажыглалга киирген болзувусса 15 муң рубль арыг орулгавыска немей ол хире хемчээлиг акша-хөреңгини алыр аргалыг турган бис.

Бо бүгүден чогуур түңнелдерни кылгаш, бо чылын тудугларны аймаан хуусаазында, эки шынар-биле ажыглалга киирериниче кичээнгейни угландырар үүрүлүг бис. Ону чедип ап болур бүгү аргалар бистe бар.

Бо чылын ниитизи-биле бир миллион 125 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планныг бис. Чуртталга быжыңнары, мал кажааларывыдан аңгыда культура болгаш уруглар алган черлериниң өлээп хөй даш тудугларын ажыглалга киирери планда көрдүнген. Чаа чылдың бирги айының баштайгы хүннеринден элеп бистиң тудугжуларывыс черле эки ажылдап эгелээннер. Бо хүннерде ажыл-агыйларда чедип чуртталга бажыңнары түттүнүп турар, оларның чамдыызы удавас дужаттынар. Өске даа аттан хой объектилерниң фундаментизин салдынган. Чыл планның хуусаа бетинде күүседириве бистиң коллективтиң кежигүннери ээлү бүгүлдиг.

Адак сөөлүнде коллективте ажылдап турар кижилер дугайында, оларның ажыл-ижинiң дутаймында каш сөстен чугаалап корейн. Бисте 180 кире тудугжу бар, ажылыма күжү четчир. 14 тудугжу бригаданың аразында социалистиг чарыш калбаргаан. Ол чарышка эштер Прошевко, Юдин, Сиприн оларга удуртқан бригадаларның кежигүннери эки түңнелдерни чедип ап турар. Бо бригадаларны удавас бот-орулга-чарылтаже шилчидиривиң белеткел ажылдарын чоруда бергеп бис.

Ниитизи-биле чугаалаарга бригада бүрүзү чыл планның 105—110 хуу күүседирин хүлээнтеп.

Районнуң комсомолчулары болгаш аныяктары юбилейлиг чылда чедип алган чедиишкинниерин быжыглаары-биле тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында үлем эки ажылдарын хүлээнгиннер.

Районнуң комсомол организациялары 1973 чылда бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Амгы үеде олар 1973 чылдың бүгү ажыл хүннерни шалычы күш-ажылдың болгаш коммуг эки өөредилгенiң хүннери болдуруур дээш хемчегерни ап турар.

Бистин чуртувуста

БОЙДУС ГАЗЫН — СУУРЛАРГА

ОРДЖОНИКИДЗЕ. Осетиянның Ногир дээр суурунда тараажыларның бажыңнарынче газ киирген. Хоорай чоогунда Октябрьское дээр суурну база бүргүү-биле газчыткан. Ынчангаш албан черлерн, школалар, уруглар садтары болгаш ясилери ниит сугну ап турарлар. Оттулар чүүлдүн айтырыг газты кииргенинiң ачызында бүрүн шиитпирлеттингеп.

Дагларда турар суурларны газчыдарын бүгү черлерге чорудар. Газ оттарын дөг чурттуглар өөрүшкүнүң оттары дээрдер. Мынчага чедир ажаа одаар чүүл ыяш, мазут, күкуруза артыы турган. Ыракка ажыл-белчиир черлерде бензин керосининiң орнунда газ чеде бергилээн. Газты оларга тускай баллоннар-биле чедирип турар.

Соңгу Осетиянның тараажыларының үшкү өг-бүле бүрүзү дээ газты ажыглап турар. Юбилейлиг чылда ол республиканга түс черниң барык 21,5 километр газ дамчыдыкчызын тудткан, мынчангаш көдээде барык дөрт муң бажыңны газчыткан. Ол дээрге планда көрүзүгеннiңден орапчок ашканы ол-дур. Бо чылын республиканың көдээ чурттакчыларының бажыңнарынга база дөрт муң газа плитазарын тургузар.

Т. ЕФИМОВ.

МИЛЛИОН ААЛЧЫ

НАЛЬЧИК. Туризм төөгүзүнде бир-де дугаар Эльбрус чоогунуң аалчылары эрткен чылын миллион кижи четкен. Совет Эвилелиниң бүгү булуңнарындан, даштыкы хөй чурттардан аалчылар Баксан кашпалының чараш бойдустуг черлериниде туристер базаларынга дыштанып, арттарыы ажып, кол Кавказ даанын бедиктеринче үнүп турганнар. Аңаа дөгга хлактаарының болгаш альпинизмиин талазы-биле бүгү-эвилел болгаш делегей маргылдаалар-дыр чорудуп турар.

Эльбрус биле Чегеттиң одектериниг барык 700 муң кижи чорааан. Аңаа мындыг аянчорук ам хөй ге эвлевес: дадай деңгелинiден 3 муң метр бедикке кижилерни канат орук-биле чедирип турар. Ырак эвес чоокку үеде Кабардино-Балкария болза даг бодузуун сонуургаавларны амгыдан ораичок хөйнү хүлээп ап болур. Аалчылар бажыңнарын, туристчи базаларны түдуп турар. Чижээ, кашпа ай болгаш, «Чегет» дээр сес кагт гостиниңа ажылдап эгелээр.

Бо чылын туристерге база бир чаа чүве болур: Эльбрустаа чаа канат орук пассажирлерни хүлээп алыр, туристерни оң 3 муң 600 метр бедикке чедирер.

Э. МАЛЬЦЕВ.

СУГ ХОВУДА КЕЛГЕН

МАХАЧКАЛА. Октябрь революциязы аттыг каналдың эрииңге тудутжулар чедип келген. Дагестанның кылымал эң улуг хемнериниң бирээзин чаарты кылып эгелээнiл. Оон унун арыглаар болгаш хаалыдыр, гидротехниктиг чаа тудугларны кылыр, дөрт муң ажыг километр арыктарны болгаш суг дамчыдыкчыларын кылыр. Бо ажыл доостурга суггаттыг шөл ийи катаң калбарар, ынчангаш оон хемчөлү 42 муң гектар чедер.

Бо каналды тутқалыңдаан бээр бежен чыл болган. Ол дээрге В. И. Ленинниң «Азербайджанның, Грузияның, Арменияның, Дагестанның, Дас республиканың коммунистериге» эгиттерге 1921 чылдың апрель 14-те» деп эге-биле бажаан чагаазынга партияның область комитединiң ынчаардагы хөрмызы болган. Кавказтың коммунистеринге В. И. Ленинниң бижээнге «Тараачыларның байдалын экижилерни дораан эгелеп, электрификациялээр, суггарылга талазы-биле ажылды эгелеп көрүнер. Суггарылга чүдеп артык херек тит болгаш черни чүдеп-даа таарыр, эрзинiң төөрүүдүн каапкан, социалдыкамге шилчилгени быжыглаар».

А 1923 чылга Дагестан республиканы Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаннаан, ол дээрге мун-мун даг чурттугларның кыска хуусаа-да 80 километр каналды кылган шалыпчы ажылын демдеглээни ол-дур. Ол — аңаа баштайгы -улусчу тудут болган.

Совет эрге-чагыргазын чылдарында плотиналарлыг, суг сорулар станцияларлыг, суг моонналар белдирлерлиг, амгы үениң хөй гидротехниктиг тудугларын ында кылган. Республикада садтар, сесерликтер ам 350 муң гектар черни эллеп турар. Сугнуң аайы-биле чаа-чаа колхозтар, совхозтар тургустунган. Шаанда амыдырал чок кургаг черле 60 суур болгаш эул олуп келген. Суггаттыг черни ажыглаар дээш даглардан ыяаар 150 муң кижи көжүл киргеп.

Амгы беш чылда республикага чаа-чаа суг системалары көстүп кедир. Чүгле Сулда-Чулуттының бавалы 50 муң гектар черни суггарар аргалыг болгаш Ногайның суггарылга системазын ам тудуп эгелээн.

М. АМАЕВ.

ЭШ А. Н. КОСЫГИН ОРЕНБУРГТА

ОРЕНБУРГ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин январь 15-те Оренбургтуң газ заводтарының тудуг шөлүнге чорааан. Оренбург областта газ кялын тывар болгаш болбаазырадыр кылыр ажылдар-биле ол танышкан.

А. Н. Косыгин оон кежээнде Оренбургтуң газ болбаазырадыр комплексинiң тудуунда киржип турар организациялардың удуртур ажылдакчыларыңа СЭКПниң область комитединге болгаш чөвүлел хуралынга киришкен. Ол чөвүлел хуралга газ болгаш нефть-биле байлак черлерни ажыглалга киирерибиле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көрген. А. Н. Косыгин чөвүлел хуралга болдуңуң чугаазынга чамдык бүдүрүлге сорулгаларын күүседириңге оренбургчуларның чедиишкиннерин демдеглээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң бүгү курлавырларын ажыглаарының дугайында, бүдүрүлгениң ажыктың улгаттырарының болгаш даанган херек дээш ажылдакчыларны харыысалгазын бедидериниң дугайында чугаалаан.

МВР-ниң Революстуг түр чазааның төлээзиниң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Соңгу Вьетнамның девискээрин АКШ-тың бомбалаарын соксаткан дугайын ВДР-ниң төлээлери Вьетнам талазы-биле париж чөвүлел хуралында Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның төлээлериңе дыңнаткан деп. МВР-ниң Революстуг түр чазааның делегациязының төлээлекчизи январь 16-да медеглээн.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаа Мурнуу Вьетнамны Американың бомбалаарын доп-дораан соксадырын болгаш Вьетнамга дайынны соксадыр, тайбынны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салырын негеп түр деп. МВРниң Революстуг түр чазаанын делегациязының төлээлекчизи база медеглээн.

Ак бажыңның дыңнадыы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Вьетнам талазы-биле париж чугаалажыышкыннарынга чедип алдынган «депшилгениң түңнелинде» АКШ-тың президентизи Р. Никсон ВДР-ниң девискээрин 17 дугаар параллельден соңгаар талага агаардан болгаш далайдан бомбалаарын база ооң далай эртээлдерин моон соңгаар миналаарын соксадыр деп дужаалды январь 15-те берген. Ону Ки-Бискейнге (Флорида штат) ак бажыңның парлалга айтырыгларының талазы-биле секретары Р. Зиглер дыңнаткан.

Вьетнам чөрүлдээни таарыштырар талазы-биле париж чугаалажы ы ш к ы н а р ы н д а тургустунган байдалды ыяк өөренип көрген соонда президент ол шиитпирни үндүрген деп. Зиглер дыңнаткан. Президентиниң национал айыл чок чорук талазы-биле тузалакчызы Г. Киссинджер ВДР-ниң төлээлекчилери-биле чугаалажыышкыннарын уламчылаар деэш, удавас Парижке катап чеде бээр деп, Ак бажыңның төлээлекчизи медеглээн.

Пентагоннуң төлээлекчизиниң медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Каттышкан Штаттар агаардан согуушкуннар таарыштырарыбиле катай алырга, «хеерегленнинген хире-чергези-биле» Мурнуу Вьетнамга, Камбоджа биле Лаоска дайын чорударын уургулчулаар деп. пентагоннуң төлээлекчизи медеглээн. ВДРниң девискээрин 17 дугаар параллельден соңгаар талага агаардан болгаш далайдан бомбалаарын база ооң далай эртээлдерин моон соңгаар миналаарын соксадыр дужаалды президент Никсон берген деп. Ак бажың ы ынаткан. Анаа холбаштыр корреспондентилерниң салган айтырыгларын харыылап тура, пентагоннуң төлээлекчизи ол медеглелин кылган. Америк самолёттар ВДР-ниң агаар делгеминге хайгыылаар ужудушкуннар кылырын уламчылаар бе деп айтырыг салырга, пентагоннуң төлээлекчизи оны харыылаарындан айталаан.

Польшаның эртем чылы

ВАРШАВА (СЭТА-ның корреспондентизи Т. Мартынов дамчыткан). Польшада 1973 чылды Польшаның эртем чылы болдурар деп чарлаан. Бо чылын Польшага тураскаадыг чугула үш үениң байырлал оо: Польшаның улуг астроному Н. Коперниктиң төрүттүнген хүнүнден бээр 500 чыл болуру. Польшага улус өөредилгезиниң комиссиязының тургустунганының 200 харлааны болгаш эртемнер академиязының 100 чыл оң байырлаттынар. Ынчангаш ПКАП ТК-ның Политбюрозу болгаш ПУР-нуң Министрлер Чөвүлели ол шиитпирни үндүргеп.

Юбилей байырлалдары «Эртем — социалистиг Төрээн чурттаа» деп лозунгуг эртер. Польшаның эртемденнер конгреси бо чылдың июньда болур. Ук конгресс социалистиг эртем каттыштырылгазының чурттары-биле эртемге хамаарыштыр кады ажылдажылганың ханылап, калбарганың барымдаалаап, чоокку 10-15 чылдарда эртемни улам көгжүдүрүнүң программазын төлевилээр.

Партия болгаш күрүне ПУР-га эртемни көгжүдүрүнче улуг кичээнгейни салып турар. Эртем ажылын чорударынга үндүрүп бээр акша-хөреңги чылдың-на көвүдеп турар. Бо беш чылда (1971—1975 чылдар) эртем, техниканы көгжүдүрүнге 105 миллиард злотых акшаны дөлевилээн.

Чарыгдаан хөреңги чогуур түңнелдерни берип турар. Соолгу ийи чылда ПУР-нуң эртем-шинчилел күүүзү кыскаргаан. Чурттуң чугула сорулгаларын шиитпирлээринге эртемниң ролю бедраан. Чаа-чаа техниктиг чедиишкиннер улетпүрүүн хөй-хөй адырларынга ажылдаарының аргазын экижилер аргаяы бергеп.

ДАШТЫКЫДАН чаа МЕДЭЭЛЕР

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Араажы биле Хорлуу Ярбилдер «Тес-Хем» совхозтуң үшкү салбырында хойму ег-бүле, Хөөчун малчыннар чәрби чыл кадарчылап келгеннер. Ол үеним иштинде эки нүш-ажылы дээш өртектиг чүүлдер, хүндүлел биминтер-биле хой удаа шаңнадып келген. «Нүш-ажылчы шылгарал дээш» база Ленинчи юбилей медальдарның здилекчилери. Хорлуу Седиповна дугайында «кедергей-ле немээ, ажылгыр кижи» деп, О. Шынаның чону чугаалаптыр. Эрткен чылын малчыннар совхозтуң дээре хоймуларының санында база матап киргем. А чаа чылда төрүүр хой бүрүзүнден хураганны алыр бис деп хүлээгеп, кызымак ажылдап турарлар. Хөөчуннарның өгүу Анай-оол ада-иезим дээп, ол-ла салбырда хоймулай берген.

ЧУРУКТА: хойму Х. Ярбил.

«Тес-Хем» совхозтуң О. Шынаа салбырының хоймузу Мунзун Мурзунай эрткен чылдың түңнелинде «Зң дээре хоймуу» деп херечениледи хоюга тутқан. Ол — малчынның хөй чылдарда кызымак, үре-түңнелдиг ажылының бир үнелээшкинии болган. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыкшын чарлааны надарчының сагыш-сеткилин доюлдурган. «Бо чылын мурнуку чылдан эки ажылдаар ужуруур-дур эвеспе» деп, ол боданган. Социалистиг хүлээлгелер алган хураага М. Мурзунай төрүүр чүс хойдан чүс хураганны менди камгалап алыр деп аазаан. Дүк талазы-биле бедиткен хүлээлгени алган. Малчынның иеданында ыштаглаашкын эки эртип турар.

ЧУРУКТА: хойму М. Мурзунай.

А. ДЕМБРЕЛЬДИҢ фотолары.

УЛАМ ЧЕДИИШКИННИГ АЖЫЛДААР

«Тыва кобальт» комбинаттың ажыл-ишчилери беш чылдың мурнуку чылын чедиишкинниг доскаан, ооң шиитпирлиг үшкү чылынче күжениишкинниг ажыл-херектер-биле кирген. Эрткен юбилейлиг чылда бо бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, социалистиг чарышты калбартып турган, өнүрүнениң планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседткен. Ону дараазында көргүзүлер бадыткап турар: продукция сайгарарының планы 103,8 хуу, нимти продукциязы — 105,2 хуу, барааның продукциязы — 105,4 хуу күүседтингеп.

Ыянчарга гидрометаллургия, даг цехтериниң, үүрметтеп арыглаар фабриканың, электри станциязының коллективтери күжениишкинниг ажылдаан. Комбинаттың цехтериниң аразында социалистиг чарышка бирги черни алыктри станциязының коллективи алган.

Эрткен чылдың планныг даалгаларын күүседирин комбинаттың ажыл-ишчилери чедип алдыкшаан, курлавырларны диилеп тып, комбинаттың цехтери төлевилелде көрдүгеп күчүлерин шиңгээдип ап турар. Сөңгү участокта база бир рудниктп план ёзугаар ажылгалга киргеп. Руда казар черни өрүмнөөрнииң күчүлери, руда үүрметтээр дээрбелер, руда эвилдирер автоклавтар төлевилелде айыткан күчүлерин ёзугаар ажылдап турар.

Ажылчыннарының болган инженер-техниктиг ажылдакчыларының чогаадыкчы болган чартыкчы 191 сөналының 112-ши бүдүрүлгеге шиңгээткеп, ооң 200 муң рубльдиң камналгазын алган. Улуг үнелиг саналдарны эптер А. О. Бабкин, Д. Б. Бузур-оол, А. С. Мыльцев, Д. С. Монгуш, В. П. Самойлов болган өскелер-даа киргеп. Чогаадыкчы-чаартыкчы, ажылга чүткүлдүг, сонуургалдыг 145 кижиниң 71-и ажылчыннар болуп турар.

Үре-түңнелдиг чамдын эки ажылдар-биле кады комбинаттың ажылынга четкестер база бар. Бойдус курлавырларын тып ажыглаарының даг-кашталап ажылдарында четкестер бар, руданы казып үндүрериниң хемчээли ам-даа эвээш.

Ажылчыннарының мергежилп ам-даа чавыс деңгелде турбушаан. Кадрларының үнер, кирер чоруу хой. Ажыл шагы үзер, прогуулдар чорук ам-даа шиитпирлиг чайлаттынмаан.

Тоску беш чылдың үшкү чылы — 1973 чылда «Тыва кобальт» комбинаттың коллективи бедиткен хүлээлгени алган болгай. Сорулга чүл дээш, партия, профсоюзтар болган комсомол органнары ол социалистиг хүлээлгени күүседириңче бүгү ажыл-ишчилериниң күжүн мобилизастаар дээш организаторлуг болган политиктиг ажылды иштелдирери болур.

О. КОРОЯА.

ОРУЛГА УЛАМ-НА КӨӨВҮДЭЭР

Амгы үе-чадада мал ажылын улам ылай хөгжүдери комплекстиг механизацияны болган автоматизацияны, дешилеглиг технологинны база күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын шиңгээдип алырынга үндезилеттинген турар ужурлуг. Бо чорук болза, күш-ажылды организастаарының хевирлерин амгы үениң эртем-техниктиг дешилгезиниң негелделериибле дүүштүрерин баш удур көрүп турар. Ынчангаш күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары эртемниң болган мурнакчы дурумчулганың бүдүрүлгеге доктаамал шиңгээттинип турар чедиишкиннерине үндезилеттинер.

Хойдан алыр продукциялың бот-үнезин чиңгедиринин, ооң орулгалыын өстүрелиниң эң чугула арганарының бирээзи — хойжуларының күш-ажылын эртемге үндезилеп организастаары-дыр. Моон кол сорулгазы ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлделин, кижиниң ажылдаарынга бүгү тала-биле таарымчалыг байдалдарны тургузарын, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге ону кижизидерин хандырары болур.

Республиканың көдээ ажылагийга күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар бүдүрүлге-техниктиг лабораторизязы 1972 чылдың дургузунда «УТКА 25 чылы» совхозтуң төп Арыг-Үзүү салбырының хойжуларында кышкы үеде күш-ажылдың чорудулгазын өөренип көргеп. Кадарчыларның ажыл үезин ажыглап турарын аналитеп көргеш, солуп материалдарны алган.

Кадарчы кижи хой хойну ажаап чемтереринге киржир болгаш чаш малды өстүрүп доруктурарының зоотехниктиг дүрүмнерин хайгаарап, кажаа сеңгелгезин кылыр, кышкы үеде улуг-даа, бичиңде малдарның кажааларының температуразын чогуур норма-чижекке тургузар база еске-даа ажылдакчы кылыр хүлээлгелиг. Олар ажыл үезин канчаар ажыглап турары?

Доктаатынган хүн чурумун үеним херек кырында чарыгдалы-биле деңнештирип көөрге, хойга сиген болгаш концентраттыг чемнерни бээринге чарыгдаар ужуруут 31 минутаның орнуна 3 шак 5 минутаны, хойну суттарарынга үнер 27 минутаның орнуна 1 шак 1 минутаны, кажааның иштин аштаарынга чарыгдаар 2 шактың орнуна 3 шак 20 минутаны, дүштеги чемге болгаш дыштанырынга үнер 1 шак 11 минутаның орнуна 2 шак 58 минутаны чарыгдап турар болган. Нииттизи-биле 4 шак 9 минута иштинде кылыр ажылга 10 шак 24 минутаны чарыгдаан азы норма-чижектен артыкка 6 шак 15 минута үнген-дир. Эң ылаңгыя, ажылга хереглеэе чогуур эт-хереңселдерни утуп каар, чамдык ажыдарны каш катап кылыр, белеткел чок келир, ол кыскаң ажыл үезинде ажык чок чугаламыышкын кылыр чоруктарга хой шак-ле халас үүп туры-ры илерээн.

Ооң аңгыда хой кажаазының иштинге хураган неелиибле кады түр үеде доругуп турар кыдыыр кылын каар газытээн клетка-өрөөлчитеринең хемчээли чаңгыс аай эвес, ону надарчылар боттарының гуралааны-биле ылгыбүрү хемчээлдиг кыдыыр кылып турар. Ынчангаш чамдык клеткаларже сакманщиктер кирер-үнерде ажаа каа өрөөлдерни артап эртер таварылгалар пайы хой. Шак ыядыг байдал турда, хой кажаадың дүрүү турар. Өскээр чугаалаарга, 2 шак 3 минута ыңай-бээр кылаптаарынга, ажыл чок хөделиишкиннерге хей чарыгдаттынган-дыр.

Ооң түңнелиниң хой чогуур үе-шагында одарже үнмес, өдекге тура хүнээр. Малдың күш-деңгези баксыраар чорук оон болуп турар.

Ажыл-агый черн кышка удур мал чеми сиген, салос болган концентрат-биле четчир кыыдыр хандыртынган болза-да, чаш хураганны эвээрип доскуже чедир хой үе-шак артып, хой одарже үнмейн, азы чемгертпейн, аваа-ла аштап туруп бээр. Кышкы оолдаашкын үезинде-дыка хой хүнеерде хой чогуур үезинде тоттур оттаавайн аштап келгеш, арыг баксыраар. Ынчангаш хойнуң

КЭО — көдээ ажыл-агыйда

зының иштинге механизастаашкынны кызыры берге.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыг-Үзүү салбырында бираозинге-ле 800 баш төрүүр хой кирер 10 ажыг үлегерлиг кажаа бар. Оларның чаңгызында-даа күш-ажылды чиңгедир механизация ыыдынмаан. Айыыр сигенни, хуун иштп сутну ырак чердеп дажыглаар.

Бүгү-ле ажылды хол-биле кылыр болганда, эң ылаңгыя хой оолдап турар үеде дузалакчылар кадарчыларга хойбиле негетпиер. Ооң үжурунден ында-бүрү кижилерни сакманщиктедирп-биле чорудуп турар. Олар хой ажылының, ылаңгыя чаш мөңге дорук-тураарының шарын аргаларын билбес, ажыдап тураада түңнелдиг дузаны эки-ле чедирге аңбас чижектер болганчок-на таваржып турар.

Ол совхозка эрткен 1972 чыыдың кыжынында сакманщиктериң ажыл үезин канчаар эрттирип турарының талазы-биле хайгааралдарны бөза чоруткан.

Норма ёзугаар бир сакманщик 70 хураганны 45 хонук иштинде дорук-туруп өстүрер ужуруут. Чаш хураганнарның клетка бүрүзүнге сигенни каап бээринге чарыгдаза чогуур 4 минутаның орнуна 25 минута, суттарарынга 6 минутаның орнуна 41 минута, клетканың иштин аштаарынга 5 минутаның орнуна 44 минута, сиген азы сидсоту кажаадан 200 метр чердеп сөөртүп эккээринге чарыгдаар 4 минутаның орнуна 32 минутаны чарыгдаан. Эртем ёзугаар тургубкан норма-биле алырга, ол-ла ажылдарны шуптузуун 19 минута иштинге кылып доозар тургаш, иштизи-биле 2 шак 22 минута үнүүр деспи эвес, чоон-чангезиг апаар. Хойну сакманщиктер чогуур үезинде чемгерни күш четпейн баар, хой одарже чедип шыдаваанының ужурунда сиген болган концентрат хөйү-биле чарыгдатынар чорук база оон үнер. Дуктуң үеглүүлел, чиңгезиниң түңнелинде оон шылары ковучут кудуваар, ажыл-агый дүмей улуг хогараалга таварыжыр.

Бо бүгүнүң түңнелинде надарчыларның, сакманщиктерниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн куду, эттиг, дуктуң бот-үнезин улуг болуп турар.

Ол ыяштан хой бригадаларында надарчыларның, сакманщиктерниң доктаатпас ажыл иезиниң, үрүлчүүнүң чаңгыс аай хүн чүрүмү тургустунмаан чорук шак-үезин кайы хамаан чок чарыгдаарынга, ажылды бүдүрүкчүлүүт болдурбазынга чедирип турар. Бо дээрге, спецпалистериниң, бригадирлериниң, улуг надарчыларының четпес ажылының түңнези-дир. Мынчыг таварылганы ап нерелеңер. Чижээ, совхозтуң Арыг-Үзүү салбырының бирги хойжу бригадазынга эрткен чылдың декабрь айда кажаадан 300 метр дыре черде сигенни трактор тергеениге чүдүргеш, оон өдекке эккеп дүмүрүп, сигенниң эң-не хоолуулг кок чемнитнит хонуп черге төп, тыртар күнге артык чарыгдалдарны болдуруп турган.

«УТКА 25 чылы» хой ажыылдыг совхоз болганда, ону улам ылай сайгыралыр сорулга-биле ооң ажаазын, чемгерилгезин экижиттишаан, хойнуң ушаазын экижидер ажылды чорудуп, хой ажылының технологиязын чаартырын үеним байдалы негеп турар.

Көдээ ажыл-агыйга күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының бүдүрүлге-техниктиг лабораториязының ажылдакчылары «УТКА 25 чылы» совхозтуң хой ажылының ылаңгыя байдалдарын өөренип көргеп, хойжуларының күш-ажылын чиңгедир, ооң бүдүрүкчүлүүн бедидер, хой эдилп база эки шынарлыг дуктуң бүдүрерин көөрдедир, ол продуктуларының бот-үнезин чиңгедир, хой ажылын улам-на улуг орулгалыг адыр болдуурар аргаларны берип турар хемчегерниң бүдүн комплексизин боттандырарының рекомендациязын ол совхозка берген. Маңаа иол-ла түвө үүн дээрге, хой кажаларын болгаш кыргыда пунктуларын бүрүү-биле механизастаарынга таарыштыр тудуп тургузары болур. Ам совхозтуң иолаларынга 720—750 баш хой кирер кажаларны тударының төлевилелги кылган.

Кылган саналдарын ёзугаар алырга, совхозтуң хой ажылын эртемге үндезилеп организастаарга, ажыл шагының кызырылганының түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 32,7 хуу бедимир. Хой ажылынга үнүп турган артык чарыгдалдарны кызырарының уламыңдан шалың фондузуун камналгазы 11 муң ажыг рубль болур.

Чаш хураганнарны ажаап, дорук-тураар кажаларны чаңгыс ай төлевилел ёзугаар кылып, механизадийны аңаа пергезерге, сакманщиктерниң саны барык-ла 50 хуу кызырыр болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 8,6 хуу бедимир. Сакманщиктер саны кызырылганынга камнаттынар шалың фондузу 18 муң ажыг рубль болур. Ынчангаш хой ажылын эртемге үндезилеп чорударынга совхоз иштинп-биле 29,5 муң рубль камнагаяы алыр-дыр.

Ооң ышай совхозта хой кыргыыр пунктуну бүрүү-биле механизастаарының төлевилелги ажылдан кылгаш, ажыл-агыйны чорударының интенсивтиг аргаларынче күжениишкинни үгландырары. экономиканың үре-түңнелдиг чоруун шыңгы бедидерин ооң-биле хандырары болур. Чугаа болза, экономиктиг өзүлде улам-на улуг чергеп-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерининг база эртем-техниктиг дешилгени дүргедериниинин аргазы-биле, ажылдан турар бүдүрүлге күүдерин эң-не долу ажыглаарының аргазы-биле, ажыл-агыйга салдынган рубль бүрүзүнүн, ажыглаан металлың, одаар чүүлүн, цементинии, темнячилгенинп тонна бүрүзүнүн эгиидишкинни бедидерининг аргазы-биле болдуиган турар ужурлуг даарининп дугайында болуп турар.

О. МААДЫР,
КЭО-нуң бүдүрүлге-техниктиг лабораториязының улуг спецпализги.

Дуржулга солчулгазы

МАЛЧЫННАРДА

1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрни көөвүдерни даэш мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докладаалынга хүүштүр партияның Бай-Тайга райкому болгаш райкүүском түскай хемчегерни ажылдап кылгаш, амыдыралга боттандырыр эгелээн. «Тээли» совхозтуң хойжузу, ССРЭ-нин Дээди Соведининиң депутады Серен-оол Хертекович Эрегенин аалынга чоокта чаа малчыннарның дуржулга солчулгазының хурали болуп эрткен. Анаа «Мурнакчы» колхозтуң № 2 хойжу бригадазының болгаш совхозтуң Бай-Тал салбырында № 1 хойжу бригаданың малчыннары киришкен.

Колхоздан келген бригадир Саая Өргел-оол бригадазында ажыл-иштин байдалы-биле чыылганнарны таныштырган, бодунуң ажыл дуржулгазын чугаалаары-биле бригаданың мурнакчы малчыны Хертек Өргүмүүге сос берген. Ол көөрге колхозта эки көргүзүлерлиг аныяк хойжуларның бирээзи-дир. Х. Өргүмүүнүң малчыннап келгенинин 7 чылының үезинде малдың чаш төлүн онча, менди өстүрүп алырының болгаш кыштагласашкынга белеткел талазы-биле арга-мергежилп дыка улгатканн. Ынчангаш малчын ажылынын дуржулгазын чыылганнарга чугаалап берген.

Дараазында совхозтуң Бай-Тал салбырының Даштыг-Тей бригадазының хойжузу Хөпеек Эреге чаа төрүттүнген хураганнарны канчаар ажаап карактарының болгаш чемгерерининг дугайында дуржулгазын чугаалаан. Малчын чыылганнарны кажаазынче эдертип киргеш, чаш хураганнарны азырап ажаап турарын көргүспушаан, хой массалыг төрүй бергенде хураганнарга белеткээн ангы-ангы клеткаларны ажыглап турары-биле таныштырган.

Үстүнде адаанывыс дуржулгалыг малчыннарның чугаазынга хамаарыштыр чамдык хойжулар боттарының саналдарын база бергилээп.

Чыыштың түңнелинде ССРЭ-нин Дээди Соведининиң депутады Серин-оол Эреге Москвага болуп эрткен. ССРЭ-нин тургустунганының 50 чылының юбилейинге тураскаадкан байырлыг хуралга киришкенинин дугайында малчылларга чугаалап берген. Чыылганнар депутаттың чугаазын сонуургап дыңнаннар.

Б. БАРБА.

Чер-чер Советтеринде

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА-БИЛЕ

Көдээ Советтиң ажылы хөй талалыг. Тоску беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш ажыл-херекти хайныктырарынга Бай-Тайгада Шуй көдээ Советтиң күүскомунуң харыысалгазы улгадып, ооң организастыг ажылы элээп эккижээн.

Көдээ Советтиң девискээринде «Мурнакчы» колхоз эрткен юбилейлиг чылда төрүүр чүс хойдан-на 88 хураганны алган. Оон иштинде № 2 хойжу бригада (бригадири эш Өлзей-оол) районда хамаан чок. Республикада безин-дээре хойжу бригадаларның одуруунда киргеп. Ында хойжулар С. Тойбу 118, С. Доржу 101, А. Донгак 103, Х. Оолак 104 хураганны төрүүр чүс хойга онаштыр камгалап алганнар.

Үстүнде мурнакчыларның хойлары амгы үеде хүр кыштап турар. Олар түс-түс кыштагларында 30 тонна ажыг сигенни чедирип алганнар.

Колхоздуң ажылының бир кол адыры — хову ажылы эрткен чылын база эки түңнелдерлиг болган. Ховунуң иштчилери суггаттыг черлериниң бир гектарындан-на 10—15 центнер лүүттүг алган, күрүеге тараа дужаар планын ажыр күүсеткен. Часкы тарылгага хереглээри-биле 300 тонна үрезинни арыглаан үрүп алган, 200 тонна тараапы мал чеминге белеткээн.

Малчыннар колхоз төвүнден барык 80—90 км ыракта кадыр-берт оруктарлыг серинп тайгаларга чайлаар. Ынчангаш 6 ыяш өгнү Шуй бажы, Узун-Хем, Ак-Өөк тайгаларынга тударын бо чылдың июнь айның бетинде доозар, малдың чаш төлүнүң өлүп хораар чоруун болдурбазы-биле тарып боозадылгаже кичээнгейни күштелдирер, бо чылдың планныг онаалдаларын күүседиринче күжениишкинни мөөнээр сорулга Советтиң мурнунда салдынган.

Көдээ Советтиң депутаттарын, активти калбаа-биле хаара тудуп тургаш, көдээ ажыл-агыйның түскай эртемнигларининг айтыышкын, сүмезин доктаамал ажыглап тургаш, мал кыштагладыышкынын үлегерлиг организастаарының херээнге бүгү малчыннарның күжүн, ажылын шын эвилелдээр талазы-биле организастыг хемчегерни алыр бис.

А. КАНЧЫЫР,
Бай-Тайга районнуң Шуй көдээ Соведининиң депутады.

ПАРТИЯНЫҢ АЙЫТКАН ОРУУ-БИЛЕ

1973 чылдың хүннерин календарь санап кирипкен, совет кижилер боттарының чаа-чаа ажыл-херектерининг .эгезинче кирген. Беш чылдың салым-чолун дыка хөй чүүлдер талазы-биле шиитпирлээр апаар бо үшкү чылдың онза ужур-дузалыын эки билбишаан, олар январьның баштайгы хүннеринден эгелээп-ле ажылдың темпилерин шапкынчыдып, СЭКП-ниң XXIV съездизининиң айтыышкыннарын улам идепкейлиг боттандырып турарлар. Чүрттүн улам, ылайгы экономиктиг, социал болгаш культура хөгжүдезининиң талазы-биле партияның ажылдап кылган программазы, ону чедиишкинниг күүседип турары бүгү ажылишчилерни сорук киирип, массаларның инициативазын болгаш энергиязын улгаттырып турар.

Беш чылдың үшкү чылы алдарлыг байырладыр — ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылының соон дарый дораан эгелээн болгай. Ол байырлал партияның ленинчи национал политиказының ёзулуг үнелелгезининп демдээ болуп, социалистиг тургузуунуң күүлүг чогаадыкчы күштүүн болгаш ондур улуг артык күштерлиин көргүскен. Бистиң хөй националдыг эвилелчи күрүневистиң алдын юбилейинин бедиктеринден совет улустарның акы-дүнма өг-бүлезининп бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг чедиишкиннери болгаш коммунистиг тургузуушкунуңуң чаа-чаа делгемнери база үлам өндүрүү-биле ажыттынып келген.

Демиселдиң болгаш үнелелгелерниң талазы-биле партияның удурткулгазын ёзугаар чүрттүн арткеп маадырлыг оруунуң түңнелдери дүрүм ёзугаар чоргаарланыышкынны хайныктырып, бистиң партиязыстың, бистиң күрүневистиң, бистиң кайгамчыктыг улузубустуң күжүнге совет кижи бүрүзүнүң бүзүрелин быжыглап келген. «Төлевилеттинген планнарны чедиишкинниг күүседир дээш могаг чок демисежирп, бүгү улустуң социалистиг тарыжының идепкейлиг киржикчилериниң одурутларынга турчуру — бистиң Төрээн чүрттүвүстүң бүгү ажылчы чоннарының патриотчу хүлээлгези. Чаа, 1973 чыл ажыл-агый болгаш культура съездизи беш чылдың кол сорулгазы кылдыр тодаргайлаан. Ол нарын болгаш хемчээлдер талазы-биле аажок улуг сорулганы партия биле чон чайгылыш чок шиитпирлеп турар.

ССРЭ-ниң хереглелге болгаш мөөнээшкинниг ажыглаттынып турар национал орулгазы беш чылдың баштайгы ийи чылында 10 хуу көвүүзөн, ол дээрге 26,2 миллиард рубль-дир. Улус ажылагийының бүгү адырлары бурунгаар чаа базымны кылган, экономикага шынар талазыбиле көскү бурунгаарлаашкынныар болган, экономиканың күчүзү улам быжыккан.

Бистиң үлетпүр бүдүрүүшкүнүвүстүң хемчээли барык 15 хуу немей өскен. Оон чүү болуп турарын тодаргай билип алырынга мындыг деннелге дузалаар: чаңгыс чүгле 1972 чылдың дургузунда безин чүрт индустрия продукциязын дайын мурнундагы бүгү беш чылдарының каттыштыр алырга оларныыңдан ийи катап хөйнү алган. Техниктиг дешилгени хандырып турар адырлар онза дүрген хөгжүп турар. Энергетика күчүлери шапкын темпилербиле өзүп турар: делегейде ан улуг дээн Красноярск ГЭС, Конаковскиниң болгаш одалга-биле ажылдаар оскеп-даа электростанциялар ажыглалга бүрүн кирген. Машина тудуушкунуңуң аажок улуг чаа бүдүрүлгелериниң аразында — — Тольятти хоорайда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг Волганың автомобиль заводу бар. Чер иштиниң байлактарын Төрээн чүртке бараан болдурбүшаан, ол эртине байлактарны совет кижилер улам бүзүреллиг илереэин турар. Эрткен ийи чылда нефть тыныжының чүгле немей өзүлдези безин 44,5 миллион тонна болган. Совет индустрия шак ынчалыр шудургу хөгжүп турар-дыр.

Көдээ ажыл-агыйга улуг салыышкыннар, көдээге бүгү улустуң дузаламчызы, колхозчуларның болгаш совхоздар ажылдакчыларының шудургу ажыл-ижи агаар-бойдустуг таарымча чок байдалдарында безин сеска бөш чылдың дургузунда чылда орутмак деннелден ажып турар — 168 миллион тонна тараапы ажаап алыр арганы берген. Ховенниң бүгү төөгүде туруп корбаан ан бедик ийиги чыл-дазы чедип алдынган. Чер ажылынга бо кедергей таарымча чок болган чылдың дуржулгазы бистиң чүртүвүстүң кайы хире ескенин база дигын көргүскен, көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг базазын быжыглаар талазы-биле партияның шугумунуң шынының бүгү күш-биле бадыткаан. Ол шугумну бөт-бодундан чарылбас үш кол чүүл — комплекстиг механизацин, бүдүрүлгенни химижидери болгаш черни калбаа-биле мелиорастаары тодарадып турар. Бистиң көдээвистиң кажан-даа ап корбээни аажок хөй хөреңгилерни ол шугумну боттандырарынга берген. Көдээ ажыл-агый амгы үеним техниказының аргазарынга болгаш коммунистиг тургузуушкунуң хереглелдеринге болур чогуур-биле харыылаан турзун ёзүп бүгү чүүлдерни кылын-даа турар.

Кол фондулары дайын мурнундагы, 1940 чылдың хемчээлин барык чеди катап ажып турар бистиң экономикавыстың хөгжүлдезининп бедик, туруштуг темпилери болгаш удам өзүп турар күчүзү чонуң амыдыралын бүгү талалыг ажыглавайн турары болур.

Москвага болган көвүйлиг байырлыг хуралга ап турар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап кылганы ажылчы чонуң чаагай байдалын көдүрериниң программазы план ёзугаар күүседтиниң турарының өөрүнчүг түңнелдерни ог-бүле бүрүзү болуңуң чижээнден тодаргай көрүп турар. Сөөлгү ийи чылда 34 миллион кижиниң ажыл төлевирин, пенсиязын, стипендиязын бедиткенин, 23 миллион чыгаа совет кижилер чаа квартираларже көжүп киргенин чугаалаарга-ла четчир.

1973 чылды чүрт быжыг, эки үндезиниге эгелээн. Ынчалзажок тоску беш чылдың баштайгы үезиниң түңнелдерни бистиң кайгамчыктыг чедиишкинниривис-биле чергелештир, бисте четпестер болгаш чедир кылдынмаан чүүлдер ам-даа хөйүн тодаргай коор арганы берген. Эң-не кол четпес түве чүл дээрге, иштики байлак курлавырларны, экономиктиг хөгжүлдезиниң шынар талазы-биле күжениишкинниг факторларын амгы долу болгаш дээштиг кылып ажыглавайн турары болур.

Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «Ам кол сорулга — угланыышкынны шыңгыы өскертири, ажыл-агыйны чорударының интенсивтиг аргаларынче күжениишкинни угландырары. экономиканың үре-түңнелдиг чоруун шыңгы бедидерин ооң-биле хандырары болур. Чугаа болза, экономиктиг өзүлде улам-на улуг чергеп-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерининг база эртем-техниктиг дешилгени дүргедериниинин аргазы-биле, ажылдан турар бүдүрүлге күүдерин эң-не долу ажыглаарының аргазы-биле, ажыл-агыйга салдынган рубль бүрүзүнүн, ажыглаан металлың, одаар чүүлүн, цементинии, темнячилгенинп тонна бүрүзүнүн эгиидишкинни бедидерининг аргазы-биле болдуиган турар ужурлуг даарининп дугайында болуп турар».

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң негээни экономиктиг политикага эргиидениң алыс үткази харын ында. Партияның Төп Комитединиң декабрь Ыленумунуң чүүлдүг деп кыр-

БАРЫЫН-ХЕМЧИКЧИЛЕР КЫШКЫ ШЫЛГАЛДАДА

Барыын-Хемчик районуң ажыл-агыйлары бо кыжын мал ажылында четпестер дээш ийи удаа шыңгыы шүүмүүлелге тавары шкан. Оны СЭКП Тыва обкомуның бюрозуның болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарында база айыткан. Баштай 1972 чылдың ноябрьда партия обкомуның бюрозунга мал ажылын удуртуп турарының дугайында райкомуң бирги секретары Ш. П. Куулардың илеткезин алган болгаш малдың баш санын өстүрер, ооң продуктулуун бедидеринде, мал ажылынга кадрлар шилип алыр, оларны кижизидеринде бар четпестерни айыткан. База-ла ынчан декабрьда СЭКП Тыва обкомуның болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң мал ажылының амгы байдалы болгаш 1972—1973 чылдарда мал кыштаглаашкының чедиишкинниг эрттирер талазы-биле кады хүлээп алган доктаалында олла районуң ажыл-агыйларында сүт саалдазының кудулааның айыткан.

Ол доктаалдарда айыткан чүүлдерни боттандырар, четпестерни адип алыр талазы-биле районуң партия организациязы, ажыл-агыйлар кандыг хемчегер ап турарын чугаалап бээрип СЭКП Барыын-Хемчик райкомуның бирги секретары Ш. П. Куулардан бистиң корреспондентилеривис дилээн. Ол беседаны мооң адаанда парладывыс.

• • •

— Республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунан чоруткан комиссия биске элээн дээштиг дузаны чедирип, борта ажыл-агыйларның экономиказы-биле таныжып көрген болгаш түңнелинде ап чорутса чогуур хемчегерни ажылдап кылган. Ол дээрге, улуг хемчегер. Колхозтуң болгаш совхозтарның ажыл-агый адырларының аайы-биле тускузунда тодаргай кылдыр кылдыгган ол хемчегерде бир-ле дугаарында чер ажылын сайзыралдырының перспективтиг аргаларын сүмелеп турар. Ылаңгыя суттаттыг черлерниң ажыглалын экижидер, мал чемя культуралар-биле чергелештир тарва культураларың тарыырын көвүдедир деп көргеш.

Суггаттыг черлерге мал чеми культураларны өстүрериче, ажыл-агыйларда мал чеминиң белеткеличе кошкак кичээнгей салып турарын ук комиссия чөптүт шүүмүүлээп. Бо талазы-биле ажыл-агыйларга тодаргай сүмелерин бергени үнелиг. Мал ажылын сайзыродырының хереэнге чер ажылын соксаал чокка хөгжүдери улуг ужур-дузалыг дээрзин ында айтып турар. Ынчангаш ол сүмелерни колхозта болгаш совхозтарда чугаалажып көрүп, ону боттандырарының планнарын ажылдап ыкыып эгелээн.

Ол комиссия ажылдап турар үеде ажыл-агыйларның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң республика организациязының мурнунга тургускан дилегleри херек кырында боттанып турарынга өөрүп турар бис. Маңаа чаңгыс-ла фактыны чугаалап көрейн. «Большевик» колхозтуң дилээп ёаугаар бир чиик, бир сүт соөртүр автомашинаны Көдээ ажыл-агый министерствозу чөптээреп берген. Бо үүннерде ол ажыл-агыйның чагыын ёзугаар «ТД-75» маркалыг бир тракторну министерство бээр деп турар. Колхозтуң электроөнергия-биле хандырылгазы багай болуп турарын барымдаалаап, демдеглээн. Ынчангаш

ЧАА ИНТЕРНАТ

Репортаж

Өөреникчилерниң кышкы дыштанылгазының сөөлгү хүну. Агаар-бойдустуң ширнин соогу чымчап, хүн бораан өттүр хүнеп турган. Ол хүн Ак-Туруттуң бүтүн чонунга, ылаңгыя малчыннарга улуг өөрүшкү таварышкан. Шагаан-Арыгның көжүп чоруур № 586 механизастаттынган колонназының (мастери В. В. Щетников) Оттук-оол Мөңделеге удурткан бригадазының түтканы интернаттың ажыдыышкыны боон турганы ол.

— Даштындан көорге магалыт-ла улуг бажың-дыр. Иштинче кирер болза дыка-ла боор аа? Хамык дериг-хөрекселиң школаның бүтүн ажылчыннары, башкылары үш-дөрт хүн чыгыы дерип келген дижир.

— Ынчанмайн канчаар, утбакым. Чүс он оруннуң салып, ооң үс-чарын арыды чүлүп-аштаары, бүтүн дериг-хөрекселдерин: иэтрастарын, кыштың болгаш иштики-даштыкы ак чооргаларын ижеп-дежээри, сыртыктарын хаптаары, ынча соңгаларның торгу көжегелерин баскаш азары оюнчук бе!

— Өрээл бүрүзүнде столсандайлар, идик-хеп базарынга розеткалар, тон-азарлар, тумбочкалар бар дивес силер бе, артында-ла бус-биле чылыдар болгай, угбаларым— деп, ооң тудуун удуртуп турган бригадир Оттук-оол холубиле тутчуп кылган ажылынга үнелелди берип турарынга сеткил ханган чоргаарал-биле ол ийи малчын угбаларның чүгаазын улам быжыглай дүйүп кагды...

— Мен-даа аътаныштайн, башкыларым. Дыштанылга үезинде бо үш уругларым дыка-ла улуг дуза көргүстүлер. 387 төрүүр хонүдан төрээн 186-зының хураганын бо уругларым ажаакыл-тежээжин бөрдилер шыкажыл. Бо уругларның бирээзи интернатта кижи болгай. Өрээлиниң башкыларындан айтырып аар сеэ аа, уруум, аңаа аваң чааскаан четтикпейн тур боор — деп «Ак-Туруг» совхозтуң хоочун болгаш мурнакчы малчынныңарының бирээзи, хөй уругларның адазы малчын Сагаан ында турган башкылар-биле байырлашкаш, шанакчыг аъдын ээй соккаш, сылады тутсуп чорупту...

Ол аразында Ак-Хем малчыннарының ургларын ап чоруткан машина чедип келген... Уруглар шуптузу чунар-бажыңнап четтингипкеннер. Ам түгле кызыл кожаанны үзе кезери арткан.

Шак келген. Орук ара саадай хона берген даргаларыыстың «ГАЗ — 69»-тары доктаай дүштүлер.

Чаа интернаттың ажыттынганынга турасхаатказ байырлыг митингиин Ак-Туруг көдээ Советиниң күүскомунуң даргазы Куусаал Дамбуу ажыткаш школа директору Аптыпоол Кыргысович Дагбага сөс бергөн:

— Мооң мурнунда эрги интернатка бистиң школаның күрүне хандырылгазында 110 өөреникчиниң 47-си хаара туттунган, а артканнары кирип өөренир ужурга таваржып турганнар. Өөредилге-кижизидилгелиг ажылды чорударынга ол дыка шаптыктыг турганы биздингир. Интернаттың өөреникчилериниң өөредилгеэн ийиги удулунда 94 хуу болган. Ооң иштинде 39 өөреникчилер эки болгаш кончуг эки өөренгеннер...

— Ада-иевистиң ажылынга дузалажып, хаактап, чүнгулап, номчуттуруп, эки-ле дыштандывыс. Ам көэривиске чылыг, чырык, арыг-силиг интернат бисти манап турардыр. Өскүстерге-даа болгаш малчыннарның ажы-төлдериниге-даа бистиң төрээн партиявыстың, чазаавыстың ада сагыш салышкыны дээш өөрүп четтирдиивис—деп, 9 «б» класстың өөреникчизи Светлана Эрелчин эш-өөрүүң мурнундан чугаалаан.

Улуг-Хем район үүскомунуң улус өөредилге килдизининң эргелекчизи Салчак-оол Дукаевич Ондар кызыл кожаанны үзе кескеш, чылганнарны чаа интернатче чалаан.

Х. ТОВАРИШТАЙ,
башкы.

СОЛУН УЖУРАЖЫЛГА

Чөөп-Хемник районнуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң аныяктары яңы-бүрү темаларлыг солун кежээлерин удаа-дараа арттырып турарлар. Чаа, 1973 чылдың бирги субботазында олар «Күш-ажыл—кижини каастаар»— деп темалыг солун кежээни организастаан. Бо удаада аныяктар боттарының чаңыс чер чурттугларын— Совет Эвилелиниң тургустунганывдан бөөр 50 чыл болган юбилейинде боттарының кызымаккай күш-ажылы дээш шаңнал алган аш-өөрүн чалап алганнар.

Кежээкиниң 7 шак. Мурнакчы механизаторлар-биле ужуражыр дээш келген кижилер клубту долдур олурупкан. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин совет кижилерниң амыдыралда боттандырып турарын, тоску 5 чылдың 3-кү чылында совхозтуң аныяктарының сорулгаларын айытпыштаан, клуб эргелекчизи Ольга Чүдүймаевна Сат делгересиней эге соңу-биле кежээни ажыткан. Хөреткериниле ордең, медальдар чайнаан мурнакчы механизаторларны чон чылыы-биле үгкуп, оларның күш-ажылчы чедишкиннерин соңуургал дыннаар дээш четтикпейн манап органнар.

Бир дугаарында совхозтуң мурнакчы комбайнери Күш-ажылдың Кызыл Тук орденi-биле шаңнаткан Монгуш Чапович Доңдукка сөс берди. Кезээде омак-сергек, катыы-хөлүг боду бо удаада канчаары ол ийик, чоннуң хөйүнге сүрээдээри ол ийикпе, шала дидим эвес эгелеп чоруй, бодунуң ажылдап келгенинин төөгүзүн доорту чугаалап эгелей берди. Кызымаккай механизатор Монгуш Чапович кедээ ажылыгыйга 22 чыл иштинде бирээн болуп, ол үениң дургузунда чаңгыс • хүн-даа үспейин, шудургу ажылдап келген. Ол юбилейлиг чылда 210 га черни андырган. 3 комбайнны септээн, бай кускуу дүжүт ажаалдазынга 450 ганың тараазын кезип, 4500 центнер дүжүттү ажаап алган болгаш 460 рубльдиң кывар-даар материалын камнап алган. Монгуш Чапович бодунга онаашкан ажыл-үүлезиниң эчизинге чедирбээн шаанда черле амыравас. Даавган ажылын ак сеткилдиг күүседип, чылдан чылче күш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннери дээш эш Доңдук Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле, 1970 чылда — Юбилей медалы-биле шаңнаткан.

— Мен 1961 чылда Кызылдың механизация училищезин доозкаш, ол-ла бодаан төрээн совхозумга кээп ажылдай бердим — деп, совхозтуң мурнакчы механизатору, Хүндүлелдиң демдээ ордең-биле шаңнаткан Монгуш Норукаевна Калдар бодунуң чугаазын эгеледи. — Баштайгы чылда мени» ажылдаары дыка берге турду — деп, ол уламчылады. Ооң чоорту дуржулгалыг механизаторлардан арга-сүмени айтырып тургаш, өөрөн бердим. Чылдан чылче алган хүлээлгемни ажыр күүседип келдим. Бо арткан юбилейлиг чылда 730 га черни андырган мен. Мээң күш-ажылымны бистиң Совет чазаавыс бедидиивиле үнелеп, 1970 чылда юбилей медалы-биле, а бо чылын— Хүндүлелдиң демдээ ордең-биле шаңнаткан. Ынчангаш мен — кежик-тир. Бодумнуң чедип алган чедишкиннеримге ооңурганвайн, ам-даа улам соруң-күштүг ажылдаарымны хүлээдим — деп, ол чугаазын доозту.

Шаңнаткаларның бирээзи Сат Север-ооловна Дарый бичизинден тура-ла механизатор болур мен деп илдг күзедиг чораан. Ооң ол күзели боттанган. Эжи Монгуш Калдар ышкаш, ол болза мурнакчы механизатор болуп, эки ажылдап турар. Бодунга онаашкан хүлээлгезин үргүлүг ак сеткилдиг күүседип келген. Өрткен юбилейлиг чылда ол 833 га чымчак андырылганы кылган. Бодунуң профессиязынга шыак, чедип алыр дээн күзелинге бүүредиг, быжыг турасоруктут, Сат Дарый ССР Эвилелиниң тургустунганындан бөөр 50 чылының «Күр болгаш курукпан черлерни шинээдип алганы дээш» деп медаль-биле шаңнаткан.

Ужуражышкын үезинде мурнакчы механизаторларга өртектиг белектерни бергеи. Ужуражышкын сөөлүнде солун концерт болган, яңы-бүрү оюнчарны организастаан.

Н. МОНГУШ.

СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

Бүдүн чартык чыл мурнунда Польшаның Гданьск хоорайында чурттап турар Рихерттериниң өг-бүлезинге хары угда беш уруг төрүттүнген. Оларны төрүттүнген хүнүнден эгелээш күрүнениң болгаш чурттуң хөй-ниити организацияларының талазынан сагыш салып, дузаламчы көргүзүп эгелээн. Гданьскиниң эмнелге албан чердери уругларны үргүлүү хайгаарап турар. Эмчилериниң чугаалап турары-биле алырга, угбашкылар — Ева болгаш Агнешка база оолдар — Адам, Петр болгаш Роман олар дыка кадык-чаагай өзүп турар, дыка чугаакыр, боттарының 7 болгаш 8 харлыг акылары-биле база өске-даа уруглар-биле ойнаарынга ынак. Рихерттериниң ол уруглары чүгле Польшада эвес, харын-даа дашты чурттарда безин сураг-жаан. Оларның чуруктарын польша болгаш дашты-даа солун-сеткүүлдер үндүрген, оларны телевиденiеге база көргүзүп турган. Оларны үш ай болгаш-ла документалдыг фильмге тыртырып, ону уругларның өзүп турарын хайгаараарынга ажыглап турар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) алышкылар Адам, Ева, Петр, Агнешка болгаш Роман олар Лукова хоорайда (Белосток воеводствозу) идик фабриказындан белекке келген сапыкчыгаштары-биле турлар. Ол фабриканың коллективи уруглар 18 хар четкижеге оларны идик-биле хандырар деп хүлээнген.

ЦАФ — АПН-ниң фотозу.

Гдр. Немец спорт-гимнастика эвилелиниле 14 хар чедир назылыг чартык миллион ажыг оолдар, уруглар бактаап турар. Оларның 5000 ажыы доштуг оруктуг-таштар-биле шолдерге доктаамал кээп ойнап турар.

ЧУРУКТА: тос харлыг хоккейжилер Александр Герсдорф, Петер Пемпель болгаш Торстен Кноон оларның Берлинде «Динамо» иинтилелдиң стадионунга мергежилге өөренип турган үези.

Центральбилы — СЭТА-ның фотозу.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 17-де
МОСКВАДАН
16.00 — Фигурулуг чүнгулаашкын талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. Дөш кырында спортчу талдылар. Хостуг программа. (Бижидилге). 18.00 — «Ye». Информастыг программа.
КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Фитиль». Кинокурнал. 19.55 — Чарлаалдар, реклама.
МОСКВАДАН
19.00 — «Айылдыг эртем». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия.
КЫЗЫЛДАН
21.00 — Телемедээлер.
МОСКВАДАН
21.10 — Делегей панорамазы. 21.45 — Өнүүр телекөргүзүт. «Дириг амытаннар оранында». 23.00 — «Ye». Информастыг программа. 23.30 — 23.40 — Чапсар. 23.40 — 00.50 — Эрткен чылдарның киполенгазы. «Олумнуң шенээ».

АГЛАЛАР

Кызылдың агаар станциязының дыннатканын өзүттээр аазырга, бөгүн республиканга шокар булуттаар, чагбас. Барын угланышкынның хатты дүргеин секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 18—23, өскелериге 24—29 градус соор.

Кызылга шокар булеттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 24—28 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ЯНВАРЬ 17-де
«НАЙЫРАЛ»: «Мында дан халадары ыяжым» (1-ги, 2-ги кезектери) 10.00, 13.25, 16.50, 20.15 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Мээң адым — Клоун» (1-ги кезээ) 18.00, «Шенин ынакшылы» (1-ги, 2-ги кезектери) 15.00, 20.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Хоорай кыдынга бажыңга ужуралдар» 15.00, 18.40, «Мээң-биле кадыы чораан» 16.50, 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Узун уктуг Пеппи» 9.00, 10.50, «Сескиз» 12.40, 14.40, «Мээң адым — Клоун» (2-ги, 3-кү кезектери) 16.50, 20.15 шактарда.
«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Зимородок» 18.00, 20.00 шактарда.

ХАЛАС ДОНОРЛААРЫ— ПАТРИОТЧУ ХҮЛЭЭЛГЕ

Бистиң чуртувуста Кызыл Крест болгаш Кызыл чартык ай иинтилелдериниң комитеттери халас донорлаашкынны хөгжүдер талазы-биле улуг ажылды партия, Советтер органнарының удуртулгазынга даянгаш чорудуп турар. Комсомол, профсоюзтар организацияларының идепкейлиг деткимчезин ап, кадык камгалал органнары-биле кады ону чорудуп келгеи.

Амгы үеде ССРЭ-де, харындаа чамдык республикаларда бүтүн донорларның 80 ажыг хуузу ханын эки тура-биле берип турар. Эрткен чылын хүлээп алдынган бүтүн ханның чартыктан хөй кезинин эки тура-биле халаска бергеи. Чурттуң чамдык областары, хөй хоорайлары болгаш районнары медицинага ханның хереглелиң колдуунда халас донорлаашкынның күсели-биле хандырарынче шилчээн.

Ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүскомнарының болгаш чер-черде профсоюзтар организацияларының ханны эки тура-биле берип турарларга тургускан чүгелделери донорлаашкынны хөгжүдериниг чугула ролду ойнап турар. Поликлиникаларга эмчилериниң хүлээп алышкынынга болгаш, магазинерге эдлчег чокка кирери, бажың чанының участогун болбаазырадырда көдээ ажылагый техниказын оларга бээри, донорларның чаагай үүлезиниң дугайын мактап, шаңнаары болгаш өске-даа ажылдар аңаа хамаарыжыр.

Сөөлгү чылдарда халас донорлаашкынны иептередириге комсомол организацияларының киржилгеэн идепкейжээн. Чурттуң хөй хоорайларында халас донорлаашкынның талыпчы айларын болгаш декадаларын чедишкиниг арттырып турар. Донорлар штабтары тургустунган. Донор шимчээшкиниинин чаа хевири — халас донорлаашкынче аарыг кижилериң төрелдерин, эш-өөрүн хаара тудары калбаа-биле иептерзин. Халас донорлаашкынны дээрге хамаатты хүлээлгезин бедии-биле медереп билир чоруктуң үлегери, совет кижилериң кадыын камгалаарынга улуг ужур-дузалыг патриотчу шинчээшкин болгур.

Халас донорлаашкынның хөгжүлдезиниң чамдык чижектерин бистиң Тыва АССР-деп база көргүзүп болгур. Бо-тарының ханын эки тура-биле халас бээр ыңдыг бужиңыг иштн бистиң республикага эң-не баштай 1967 чылда эгелээн. Ол үеден эгелээш районнарның болгаш Кызыл хоорайның Кызыл Крест комитеттери эге организацияларга кадык камгалал ажылдакчыларын-биле кады бүдүрүлгелерге, албан органнарга черлериңе хуралдарны эрттирип, халас донорлаашкынны хөгжүдер ажылды идепкейжиткен. Донорларның кежээлерин эрттирип, өске-даа пропаганда ажылын иептереткен. 1971 чылда республикада ханын эки тура-биле халас берип турарларга тургускан чүгелделерни донорлаашкынны хөгжүдериниг чугула ролду ойнап турар. Поликлиникаларга эмчилериниң хүлээп алышкынынга болгаш, магазинерге эдлчег чокка кирери, бажың чанының участогун болбаазырадырда көдээ ажылагый техниказын оларга бээри, донорларның чаагай үүлезиниң дугайын мактап, шаңнаары болгаш өске-даа ажылдар аңаа хамаарыжыр.

Сөөлгү чылдарда халас донорлаашкынны иептередириге комсомол организацияларының киржилгеэн идепкейжээн. Чурттуң хөй хоорайларында халас донорлаашкынның талыпчы айларын болгаш декадаларын чедишкиниг арттырып турар. Донорлар штабтары тургустунган. Донор шимчээшкиниинин чаа хевири — халас донорлаашкынче аарыг кижилериң төрелдерин, эш-өөрүн хаара тудары калбаа-биле иептерзин. Халас донорлаашкынны дээрге хамаатты хүлээлгезин бедии-биле медереп билир чоруктуң үлегери, совет кижилериң кадыын камгалаарынга улуг ужур-дузалыг патриотчу шинчээшкин болгур.

Халас донорлаашкынның хөгжүлдезиниң чамдык чижектерин бистиң Тыва АССР-деп база көргүзүп болгур. Бо-тарының ханын эки тура-биле халас бээр ыңдыг бужиңыг иштн бистиң республикага эң-не баштай 1967 чылда эгелээн. Ол үеден эгелээш районнарның болгаш Кызыл хоорайның Кызыл Крест комитеттери эге организацияларга кадык камгалал ажылдакчыларын-биле кады бүдүрүлгелерге, албан органнарга черлериңе хуралдарны эрттирип, халас донорлаашкынны хөгжүдер ажылды идепкейжиткен. Донорларның кежээлерин эрттирип, өске-даа пропаганда ажылын иептереткен. 1971 чылда республикада ханын эки тура-биле халас берип турарларга тургускан чүгелделерни донорлаашкынны хөгжүдериниг чугула ролду ойнап турар. Поликлиникаларга эмчилериниң хүлээп алышкынынга болгаш, магазинерге эдлчег чокка кирери, бажың чанының участогун болбаазырадырда көдээ ажылагый техниказын оларга бээри, донорларның чаагай үүлезиниң дугайын мактап, шаңнаары болгаш өске-даа ажылдар аңаа хамаарыжыр.

Сөөлгү чылдарда халас донорлаашкынны иептередириге комсомол организацияларының киржилгеэн идепкейжээн. Чурттуң хөй хоорайларында халас донорлаашкынның талыпчы айларын болгаш декадаларын чедишкиниг арттырып турар. Донорлар штабтары тургустунган. Донор шимчээшкиниинин чаа хевири — халас донорлаашкынче аарыг кижилериң төрелдерин, эш-өөрүн хаара тудары калбаа-биле иептерзин. Халас донорлаашкынны дээрге хамаатты хүлээлгезин бедии-биле медереп билир чоруктуң үлегери, совет кижилериң кадыын камгалаарынга улуг ужур-дузалыг патриотчу шинчээшкин болгур.

Халас донорлаашкынның хөгжүлдезиниң чамдык чижектерин бистиң Тыва АССР-деп база көргүзүп болгур. Бо-тарының ханын эки тура-биле халас бээр ыңдыг бужиңыг иштн бистиң республикага эң-не баштай 1967 чылда эгелээн. Ол үеден эгелээш районнарның болгаш Кызыл хоорайның Кызыл Крест комитеттери эге организацияларга кадык камгалал ажылдакчыларын-биле кады бүдүрүлгелерге, албан органнарга черлериңе хуралдарны эрттирип, халас донорлаашкынны хөгжүдер ажылды идепкейжиткен. Донорларның кежээлерин эрттирип, өске-даа пропаганда ажылын иептереткен. 1971 чылда республикада ханын эки тура-биле халас бериг

расписана.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда 8 үнделеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл. ЯНВАРЬ 18 ЧЕТВЕРГ № 15 (3091). Өртээ 2 көп.

1973: ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИНТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛИН ҮНДҮРГЕН

БАЙ-ХААК .(Телефон-биле). 1972 чылдың дөртүү кварталының социалистиг чарыжының түңнелдерин СЭКП Таңды райомунуң бюрозу болгаш райкүүском чугаалажып норгеш, чарыштың тиилекчилерин илереткен.

Колхозтардан болгаш совхозтардан «Революцияның чалбыыны» колхоз көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле эки норгузүгүү чедип алган. 1971 чылга деңнээрге малдың өлүп, хораары эвээшээн. Малдың бүгү чүзүн аайы-биле төл алырының планын күүсеткен. Ынчангаш колхозту социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санааш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчүүр Кызыл тугун хевээр арттырарын шинтпирлээн болгаш районуң Күш-ажылчы алдарның тугун бо жылга турааскаадып көдүрген.

Тудуг, транспорт, харылзаа, амыдырал хандырылга организацияларындан «Тыва кобальт» комбинат эки норгузүглериг болган. Продукция сайгарарының планын 103,8 хуу күүсеткен. 1971 чылга деңнээрге продукция сайгарарының даалгазын дына жырган.

Садыг коллективтеринден Таңды райпозу бүгү норгузүглер талазы-биле планын жыр күүсеткеш, чарышка шылгаан.

Школалардан Владимировна ортумак школазы өскелерден өредилге-нижизидилге жылдың деңнелин бедиткенин демдеглээн.

Социалистиг чарышка бирги черни алган «Тыва кобальт» комбинатка, Таңды райпозунга, Владимировка ортумак школазынга СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчүүр Кызыл туктарын тыпсырын шинтпирлээн.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Элегес» совхозтар, № 585 механколонна, Элегес, Кур чер ортумак школалар болгаш өскелер-даа эки норгузүглерни юбилейлиг чылда чедип алганын демдеглээн.

С. ООРЖАК,
СЭКП райомунуң пропаганда болгаш агитация килдизининиң эргелекчизи.

Сарыг-Септе № 958 көжүп чоруур механизастаттынган колонналың чолаачызы Борис Жибинов эртнен юбилейлиг чылда тергиин эки ажылдааш, ие-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган. Ооң мурнакчы күш-ажылының үндезини — бижиг чурум-сагылгазында, техниканы эки биличиндже, башкарып турар автомашиназынга камнаг болуп, ооң ажаалдаашы чогуур үезинде кылып турарында. Жибинов даалгазын график ёзугаар чогуур үезинде күүседип, тудуг материалдарын ырак ёуурларда ажылдап турар өөрүнге чогуур үезинде чедирип турар.

Эрес-шудургу ажылы дээш мурнакчы чолаачы үргүлүү шаңнал-макталды ап келген.

— Чаа чылда эрткен чылдан артык ажылдаар деп соруулгалыг жен, ону чедип алыры мээң бодумдан хамаарыыр—деп ол чугаалап турар.

ЧУРУКТА: Чолаачы Борис ЖИБИНОВ.
А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

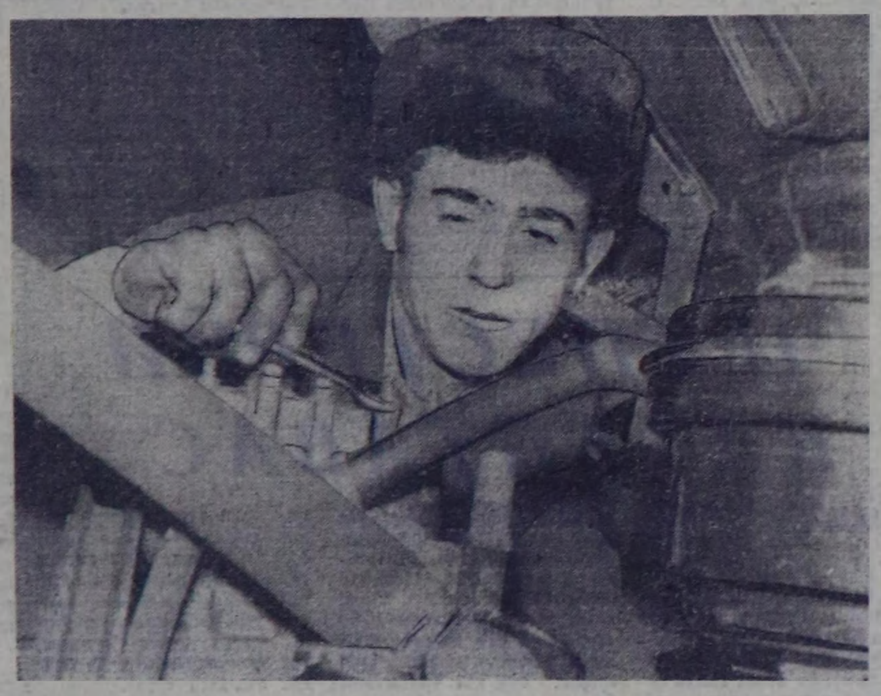

Даштыкы херектер министрлерин

Л. И. Брежневтиң хүлээп алганы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев январь 16-да Кремльге Болгария Улус Республиканың даштыкы херектер министри П. Младеновту, Венгр Улус Республиканың Я. Петерди, Герман Демократтыг Республиканың О. Винцерни, Польша Улус Республиканың С. Ольшовскийни, Румыниянның Социалистиг Республиказының Д. Маковскуну, Чехословак Социалистиг Республиканың Б. Хнеупектни хүлээп алган.

Л. И. Брежнев биле министрлериң ара-зында социалистиг чурттарның дёлегей ареказынга кады ажылдажылгазып улам тогжүдериниң, ооң иштинде тайбыңны болгаш Европага айыыл чок чорукту бижыглаарының айтырыгларының талазы-биле чылыг кайыралдыг беседа болган.

Беседага СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев болгаш ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко киришкен.

(СЭТА).

Даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралы

Январь 15—16 хүннеринде Москвага Болгария Улус Республиканың, Венгр Улус Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Польша Улус Республиканың, Румыниянның Социалистиг Республиказының, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың даштыкы херектер министрлериниң Чөвүлел хуралы боор эрткен.

Чаагыс эп-сеткилдиг болгаш пайыралдыг байдалга боолуп эрткен ол чөвүлел хуралга Европага айыыл чок чорукко болгаш сонуургалдыг күрүнелер ара-зында саналонал солчур ужурлуг базымнарга хамаарышкан айтырыгларны чугаалашкан.

Мелиораторлар чыыжы

Кызылга Тываның суггатчыларының, мелиораторларының, суггарылга системаларының болгаш «Тыва сут тудуг» трезвиниң партия-ажыл-агый активи болуп эрткен. Юбилейлиг чылда «Тыва сут тудуг» трезвиниң тудугжуларының кылып чоруткан ажылдарының дугайында илеткелди ук трестиң кол инженери **Н. А. Жоголь** кылган.

Суггарылга системаларының эргелеп-иниң эрткен чылда кылып чоруткан ажылдарының болгаш амгы үеде оларның мурнуунда туруп турар сорулгаларның дугайында илеткелди суг ажылагый болгаш мелиорацпя министриниң оролакчызы **Н. Я. Трусов** кылган. Юбилейлиг 1972 чылдың бедик дүжүдүн өстүрериниге суггатгы черлерни ажыглавры үлүг ужур-дузалыг болган деп илеткелчи демдеглээш, чамдык суггатчы бригадалар, звеноолар чаагай дүжүттү өстүрүп шыдаанын айтыкап. Чижи, «Барлык» совхозта М. Сүмбүр-оолга удуртказн звено 156 га черниң бир газында оваапгыр 16 центнер, ол-ла совхозта Х. Шыдыр-оолгуң звенозу 293 га шөлдүң бир газынга оваапгыр 20 центнер тараа культураларын алыр аргалыг болган. Илеткелчи ооң ында суггатгы черлерни ажыглаарыда, ооң техниктиг аймалдазында бар четшестерге доктаараан болгаш бо чылдың чаагай дүжүдүн өстүрериниге суггарылга системаларының эргеледелериниң мурнуунда турустунган сорулгаларны айтыкан.

Активке кылган илеткелдериниң талазы-биле КМК-ларның начальниктери Е. Т. Дмитриев, П. М. Резников, В. С. Постников, Тес-Хемниң болгаш Кызылдың чөөн талакы суггарылга системаларының начальниктери П. В. Лузянин биле Н. М. Ваняшин, «Тыва сут тудуг» трезвиниң тудугмонтаж эргелевиниң кол инженери А. А. Шамрин, суг ажыл-агый болгаш мелиорацпя министри М. Б. Достакоол, СЭКП Тыва обкомунуң көдээ ажыл-агый киздизининиң эргелекчиви М. Е. Абрамов олар сөвөл бергеннер.

Хуралдың киржикчилери 1973 чылда Тываның мелиораторларының мурнуунда турустунган сорулгаларын талазы-биле социалистиг хүлөлөлгээниң чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Бистиң корр.

ЧУРТТУҢ ЧӨӨН ДЕВИСКЭЭРЛЕРИНДЕН ЭЛБЕК ДҮЖҮТТҮ АЛЫР

РСФСР-ниң чөөн девискээрлериниң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының агрономия чөвүлел хуралы

Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң чер ажылдыглары чурттуң көдээ ажыл-агыйын улам хөгжүдеринге боттарының үлүг-хуузун киирер дээш, тараажыларның, малчыннарның, Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынче бижыг шинтпирлин-биле кирипкен. Чурттуң ед улуг тараалан девискээриниң колхоз, совхоттары ам беш чылдың үшкү, шинтпирлиг чылын көдээ ажыл-агый бүдүргелгезинин бүгү адырларынга бүдүргүшкүнүү оранчок улгатырарының чылы болдурар арганы бөөр кылдыр ажыглаттынар чаа-чаа курлавырларны тып турар.

Чурттуң чөөн девискээрлериниң тараажыларының ажыл-ижин ССРЭ-ниң 50 чыл ойнуң дугайында илеткелиниге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң бедик-биле үнелээни кижилерни сорук кипереринге, энтузиазмының күүлүг үндезинин боон турар.

Кандаашкынныг эрткен чылын тараа дээш чиик эвес тулчуушкуннуң дугайын Л. И. Брежнев чугаалааш, чаагай дүжүт остүрүп үндүрген. Казахстанның, Сибирьниң болгаш Уралдың хөй-хөй областарының ажыл-ишчилериниң үлүг-хуузунга онза харысалга онаашкан деп демдеглээн. Анаа хенертен соой бергелиний болгаш хар чаапкаының уламындан дүжүт осказундуруп болур апаргаш. Ынчангаш дүжүттү ең шалыпкын ажаап алырын хандырары чугула турган. «Чаңгыс шакта-даа савдавас, бичии-даа чидириг болдурбас!» — деп кыйгырыглыг шимчээшкин чурттуң чөөн девискээрлериниң көдээ ажыл-ишчилериниң ортузунга тыптып келген.

Тараа дээш ёзулуг тулчуушкун калбарган. Ындыг толээдө сибирьжилер, уралчылар, Казахстанның ажылчы чону адын сыпшаан, чурттуң идегел, бүзүрелин шыңзыткан. Оңар чаагай дүжүттү өстүргеш, дүжүт ажаап алырынга шудургу ажылдаан. Казахстанның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери Төрээн чуртка 17 миллион тонна, тодаргайлаарга, милляард ойлыг пуд тарааны берген. Сибирьниң, Уралдың тараажылары күрүче шыгжамырынга барык 17 миллион тонна, ынчаарга чүгле Алтай край безин 5 миллион ажыг тонна тарааны уруп берген.

Чурттуң тараа курлавырларынга чөөн талакы девискээрлериниң тараажыларының улуг улуг-хуузу кииргенинге совет кижилер ооруп четтиргенин илергейлеп турар. Ол черниң ажыглалга шингээдип алдынган күр черлеринде богун 1973 чылдың дүжүдү дээш демисел калбарып турар.

РСФСР-ниң чөөн талакы девискээрлериниң колхоз, совхозтарынга тарааны бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын улам көвүдиривиниң, мал ажылының чем-суурун быжыглаарының айтырыгларын агропомпяның регионалдыг чөвүлел хуралында чугаалажып турар. Чөвүлел хурал Новосибирскиге январь 16-да ажыттынган.

Оны РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, РСФСР-ниң Совхозтар министерствозу, Көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг бүгү-эвилел академиязы чылдырган. Барыын Сибирь, Чөөн Сибирь, Ыраккы Чөөн чүктүң экономиктиг районнарының, Курган болгаш Челябинск областарының колхоз, совхозтарынга тараанны болгаш мал чемнерин бүдүрерин улам көвүдедир хемчеглер дугайында Көдээ ажыл-агый эртемнериниң Ленин аттыг бүгү-эвилел академиязының сибирь салбырының Президиумунуң даргазы, ук академияның академиги **И. И. Синягин** илеткел кылган.

Бистиң улуузувус улуг тулчуушкунга — тараа дээш тулчуушкунга тиилеп үнген деп, 1972 чылдың түңнелдерин тайылбырлаан, И. И. Синягин демдеглээн. 1972 чылда хар чок, аажок соок кыш эрткен соонда улуг-улуг девискээрлерге костуң корбээн кандаашкын пептерээн болгай. Сибирь биле Уралга чайын агаар-бойдустуң байдалы үнүштериниң арай оожум-даа бол, эки үнериве таарымчалыг болган болза-даа, тараажыларга күс аажок берге байдалдыг болган. Тарааның бижар байдалын чаъс, допаттар чүгле оранчок бергедеткен эвес, харын өстүрүп алган дүжүттү аажап алырынче шынап-ла маадыр күжениишкинниң салыры негеттингеп.

Тускай эртемнитлер болгаш механизаторлар чогаадыкчы инициативазын, тывынгыр чоруун көргүскен. Ушкан тараа ажаап алыр, жатказарлың, комбайнларның, автотранспорттуң, тараа кургадыр дериглерниң ажылдаарының бүдүрүкчүлүүн бедидер хөй-хөй дериглерни ажыглаары савалдаттынган. Дүжүт ажаап алдышкынынга ажылды организастаарының улам сайзыранган аргалары хөй-хөй черлерге ажыглаттынган. Социалистиг чарыш аажок делегеренгейи-биле калбаргаш, ооң чонга сураглыг болгаш дээштит болуру хандыртынган.

СЭКП ТК болгаш Совет чазак Сибирь биле Уралдың тараажыларынга бүгү талалыг, улуг дузалалгынын көргүскен. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң ол черлерге чоранны, тараалыктар, механизаторлар, спецпалистер, эртемденнер-биле түрөктиң ханызындан чугаалашкан, ооң берген сүмелери мобилизанчы улуг ужур-дузалыг болган.

Ынчангаш, оң дузаламчының, колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыныларының эрес-маадырлыг күш-ажылының, тараа дээш демиселге үлетпүрүнүң база улус ажыл-агыйының өске-даа алырларының ажылчыныларының болгаш албан-хаакчыларының улуг дузазы хөргүскенниң ачызында бистиң чурттуң көдээ ажыл-агыйы 1972 чылда таварылыкан берге шылгалдавы алдарлыы-биле ажыр өрткен.

Өрткен чылдааны мыскаш, өгаар-бойдус талазы-биле мындыг берге байдал турда, бээп, бистиң чуртувус 168 миллион тонна тарааны алгаш көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазының аажок өскенин-биле, чер ажылының культуразының деңнелиний бедээни-биле тайылбырлаттынар. Көдээ ажыл-агый продукциязының ниитя хемчээли база өрткен беш чылдың чызда ортумак көргүзүглеривден ашкан.

Бо херекке бистиң үлүүвүс база бар болган деп, көдээ ажыл-агыйның мында чыглып келген ажылдакчылары чоргааралы-биле чугаалап болур бис. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежневтиң СССР-ниң 50 чылының дугайында илеткелиниге бистиң күш-ажылымысты бедии-биле үнелээнинге өөрүп четтирип турар бис, бистиң кижилеривистиң эң дээредиринге ажылын бедик шаңналдар-биле демдеглээнинге өөрүп турар бис. Ооң-биле кады ол болза биске хөй чүүлдерни хүлээдирип турар хараан билип турар бис.

Сөөлгү он чылда Барыын Сибирьниң көдээ ажыл-агыйының ниитя продукциязы 30 хуу өскен. Чөөн Сибирьге — 36 хуу, а Ыраккы Чөөн чүкке — харын-даа 66 хуу өскен. Ынчалза-даа чамдык элээн улуг районнарда көдээ ажыл-агый продуктуларын негеттинип турарындан эвээшти бүдүрүү турарынга канчап сеткил ханар бис. Россия Федерациязының чөөн талакы районнары аъш-чем талазы-биле боттарының хереглелин чүгле хандыртынып ап шыдаар эвес, харын база ниитя-эвилелдин хереглелинге көдээ ажыл-агый продукциязын хөй-биле бөөр ролун бедидеринге, эргежок чүгүлә бүгү чүүлдер бар. Чогум-на ооң ужурунда бо беш чылдың чыдарында чөөн талакы районнарга көдээ ажыл-агый продукциязының немелде өзүлдези республикада ортумак хемчээлинге бодаарга улам бедик темпалыг болуур ужурлуг.

Бистиң мурнавусту турар сорулгаларны күүседиринге беш чылдың шинтпирлиг бо чылында ажылдарның түңнелдери улуг ужур-дузалыг болур. Моон ужурукта РСФСР-ниң чөөн талакы районнарының көдээ ажыл-агый ажылдакчылары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында Кубаньның чер ажылдакчыларының эгелөшкинниң үүлдүгүнүү көргбушаан, 1973 чылда боттарының хүлээлгелерин болгаш оларны күүседиринің оруктарын улуг кичээнгей-биле болгаш сагыш салыышкыны-биле чугаалажып көрүп турар. Олар болза чүгле эрткен чылдың түңнелдерин эвес, харын база агротехника талазы-биле бо чылын ажыглап болур оваа чүүлдерни база барымдаалап турарлар.

Чижээ, бедик дүжүттү алырының оң чугула негелдези ол-шыкты моонпээри болгаш бок үнүштер-биле демисежирип болуп турар. Алтай крайга күстен эгелээш-ле черни хаттың болгаш сугнуң үреэринден камгалаар талазы-биле хемчеглер алырынче, ооң иштинде хөрүннүң кырында кедиш аңдара кагбайн чарып алырынче улуг кичээнгейни сала бергеп. Крайда дүжүт шөлдеринче 4 миллион тонна ажыг органиктиг чеминчидилгени шагда-ла токкеп, чаңнар шыварын чедир хынаап эргежок чугула хемчээлдиг үрезинин уруп алган. Техника белеткели, кадрлар өөредири кидин чоруп турар. Ынчалза-даа чамдык крайларда болгаш областарда бойдал ындыг эвес болуп турар.

Техниканы чогуур ейүзе болгаш шынарлыг кылдыр септээр, четпейн турар үреэнинерин тыптынар, оларны чажар кондициязынга чедир белетиээр, чеминчидилгени белетиээр болгаш соортуп төгер талазы-биле область, край, район, колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге бүгү хемчеглерни алыры аргелөөс чугула. Тарылга шөлдериниң структуразын ылаавылаар, тараа бүдүрериниң айыттынган көргүзүглерин чугаа чокка күүседирин хандырып турар өске-даа хемчеглерни планнаар херек. Ол чорук чөөн талакы районнарының-даа, чурттуң ниитя хемчээлиниң-даа талазы-биле чүгле аъш-чем эвес, харын мал чемининиң балансының үүлүү-биле быжыглаар арганы бөөр.

Ооң ыдай илеткелчи болза мал кыштагладыкшынының талазы-биле ажыл-агыйларының бирги чергелиниң сорулгаларына доктаараан. Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болган-даа бол, Барыын-Сибирь экономиктиг районнуң колхозтары болгаш совхозтары эрткен чылдан хөй сигенни, сенажты, сигең далганы белеткеп алган. Ол районуң ажыл-агыйлары эрткен чылдыңга бодаарга чүгле сылосту 2 миллион тоннага эвээшти белеткээн. Соруулга болза мал чемперин чөп ажыгдаарын организастаары, ынчангаш малдың продуктулуун улам ыдай бедидери болуур.

Барыын Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң чамдык экономиктиг районнарының ажыл-агыйларында элээн берге байдал турун келген. Мал ажылында бүгү чемнерни, ылангыя бөдүүн чемнерни чөп ажыглаар талазы-биле оларга бүгү хемчеглерни алган турар ужурлуг. Бөдүүн чемнерни термохимиктиг арга-биле бэш бургунгаар белеткеп, ажылдап кылыры ооң хоолулуун ийи катап бедидер арганы бөөр. Чер-черден медээлерни ёзугаар алырга, амгы үеде совхозтарда мыйыстыг бода малдың 23065 фермазында мал чемнерни белеткээр цехтер ажылдап турар, оларга бүгү савацның 80 чедир хуузун хоолулуг ажылдан кылып болур. Ынчалза-даа ол айтырыгны чамдык черлерде чугулага көрбеөн турар үүл бар.

Концентраттыг чемнерни комбикорнаар кыдыр тааржыгыр аалар, белоктуг, витаминниг болгаш минералдыг пемеллелер-биле оларны хоолулуг кылдыр белеткээш малга бээринче онза кичээнгейни салган турар ужурлуг. Малдарның, ылангыя торүүр малдарның продуктулуун кудулаттас болгаш олуп хораарын болдурбас херек. Көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүткүр болуурун хандырар талазы-биле 1973 чылда ажылдан кылып турар кемчеглерге мал ажылының чем суурун быжыглаар талазы-биле хемчеглер бээ көргүзүп турар ужурлуг.

Тараа болгаш мал чемперин бүдүрерп бо чылын-на өлээн хөй-биле өскен турарын чедип алыр төлөөде, кандыг курлавырларны ажыглап болур болгаш ажыглаар ужурлуг бис? Амдан эгелээш-ле ажыл-агый бүрүзүнге көдээ ажыл-агый культураларының белеткеттинип турар хевирелериниң болгаш сорттарының кайы хире ажыктының ажылагый бүрүзүнге ылаавылап тодарадыр болгаш аңаа үндезилөш, тарылга шөлдериниң структуразын ылаавылаар херек. Моңаа тараа шөлүүң структуразын сайзырадырынче онза кичээнгейни салган турар. Тус-тус тараа культураларының дүжүткүрүүнүң ажаок ылгадыг болуп турарын чер ажылының культуразын бедидерииге оларның аңгы-аңгы селдарлыг болуп турары-биле ол ажылды чорудары эргежок чугула болуп турар.

Бо талазы-биле мынчыг чижекти көргүзүп болур. Курсортчастоктарның медээлерин ёзугаар алырга. Барыын-

(Уланчызы 3-ну арында).

Эш А. Н. Косыгин Уфада

УФА. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро бежингүү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин январь 16-да Уфага чедип келгеп.

СЭКП-ниң Башкир обкомунуң бирги секретары М. З. Шакиров, Башкир АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ф. В. Султанов, Башкир АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы З. Ш. Акназаров, а ол ышкап Нефть үлетпүрүнүң министри В. Д. Шашин олар ону аэродромга утмуп алганнар.

Украин суурларда заводтар

Крым областың Фотаны суурунда комбикорм (мал чеми кылыр) заводун ажыглалда киирген. Ол будурулге черни ук черниң колхозтарының хөрениин-биле тудуп тургускан.

Крымдан-даа өске черлерде мал чемп белеткеп, кылыр ындыг заводтарның коступ келгилээнин СЭТА-ның корреспондентиниңге «Укрмежколхозстройбунуң» республиканың каттыжымышкынынга дыцнатканын. Украинаның колхозтары беш чылдың иңги чылында боттарының акша-хөрөңгизи-биле 48 будурулге черни тудуп алган. «Сельхозтехниканың» район каттыжымышкынында болгаш шефтеп турар будурулге черлери ажылагыйларга дериг-хереккелдерни эптеп, эдиктер ажылдадырынга дузалап турар.

СЭТА-ның дыңнадыы

Совет автоматтыг станция „Луна-21“ Каан далайда, „Луноход-2“ шинчилелдер программазын күүседип кирипкен

1973 чылдың январь 16-да Москваны-биле 01 шак 35 минута турда, автоматтыг станция «Луна-21» айның кырында Лемонье девискээринде Каан далайның чөөн талазында барын ооскум хонуткан. Ооң хонган чери эртемге улуг сонуургалдыг боон турар курлаг девискээриниң мырыңай чанында.

Станция ай кырында боду чоруур автоматтыг аппарат «Луноход-2»-ни чедирген болгаш ол «Луноход-1» аппараттың. Чаъстыг далайга ай кырын шинчилээнин ышкаш ажылды уламчылаар. «Луноход-2»-ниң деңнели — 840 килограмм.

Ужудуушкун программазын ёзугаар январь 13-те болгаш 14-те ай чоогунун орбитазының тыарыштырылгазын кылган болгаш «Луна-21» станция ай кырынга эң чоок 16 километр бедик үшпушаан, эллипстиг орбитажже шилчээн.

Тускай, хондурар комектиг дузазы-биле айның кылымаа одериичизин орбитадан дүжүрерин болгаш автоматтыг станция «Луна-21»-ниң хондурушкунун чедишкинниг кылган.

Станция хонган, луноходтуң литпинде системаларының байдалын хынаан болгаш, телевизия херексели-биле долгандыр девискээрлерни көргенсоонда, январь 16-да, 04 шак 14 минутада боду чоруур аппарат чада дамчыштыр ай кырынче дүшкен.

Ооң ай кырынга шинчээшкининиң үезинде аппаратың хөделир кезектерин болгаш башкарылга системаларын хынаан, хонушкун кезээнин болгаш ай кырының телевизиялыг дүрзү-хевирлерин алган.

Луноходта болгаш хондурар-кезекте ССРЭ-ниң Күрүне тугун, В. И. Ленинниң чуруун сиилбээд, Совет Эвилелиниң сулде демдээн чураан болгаш «ССРЭ-ниң 50 чылы» деп бижээн вымпелдер бар.

Боду чоруур аппараттың ай кырынга шинчилелдер чоруур болгаш шимчээшкинниң башкарар толээдө, ол эртем аппаратуразы-биле, башкарылга системазы-биле радио болгаш телевизия харылзаазы-биле хандыртынган.

Космос деңгемин тайбын сорулгаларга шинчилээринге болгаш ажылгаарынга кады ажылдажылга дугайында совет-француз дугуржулганы ёзугаар француз тускай эртемнигленин кылып тургусканы айның пазерлиг шинчилээшкинниң үргүлчүлээр буланнарлыг хереледиргенин «Луноход-2» эптеп тургускан.

Боду чоруур аппараттың ажылдаарын ырак космос харылзаалашкынын төвүлел башкарып турар. Аппарат-биле харылзаа тергиин эки. Телеметрлиг медээлерни түңнелдерин ёзугаар алырга, луноходтуң бүгү системалары чогумчалыг ажылдап турар.

Январь 18-тиң хүнүнде «Луноход-2» шимчээшкин чок турар. Энергия хандырылгазын химиктиг арга-биле долдуртканының соонда боду чоруур аппарат хүн батареяларының дузазы-биле айыттынган программаны күүседирин үргүлчүлөөр.

Башкарылга-савалга төвү кээп турар медээлерни ажылдап кылып турар. Автоматтыг аппараттар дузазы-биле айны шинчилээринин совет программазы ынчаар чедишкинниг үргүлчүлеп турар.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАРНЫҢ СЫЛДЫЗЫ ДЭЭШ

Амгы үениң тудугларын машина-техниканың дузазы чокка кылырын бодаары-даа берге. Кажыы-кажыы бажыңнар тудугуна кранларны, чер ажылдарынга экскаваторларны, бульдозерлерни, скреперлерни, дүзээлаашкынга янзы-бүрү компрессорларны тудугжулар, монтажниктер ажыглап турар. Оларның дузазы-биле аар ажыл чинтээр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедиир деп чүве билдингир.

Эрткен юбилейлиг чылда «Тыва тудуг» трестиң алдын каш организацияларының тудуг-монтаж ажылдарының чыл программазын ажыр күүсеткен, а трест ажылдың кемчээлин 1971 чылдың деннелиндеп 8,3 хуу улгаттырган. Ол чедиишкинде тудугжу механизаторларның үлүг база кирип турар.

Главкрасноярскстройда «Строймеханизация» трестиниң № 14 механизация эргелелиниң коллективи чыл, квартал, ай планнарын үргүлүг ажыр күүсеткен, чагыгыларның — тудугжуларның даасказ ажыл-херээн чогуур хуусаазында кылыр дээш күженишкинниг ажылдап турар. Эрткен чылын эргелел шинтизи-биле 1 млн. 885 мун рубльдин ажылдарын кылып, планны ажыр күүсеткен. Техниканың ажыглалының коэффициентизин улгаттырганы, оон уламыдан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткени план күүселдезинге улуг салдарны чедирип турар.

Техниканы ажыглалыр экижиннаан, күш-ажылды организастаарын, ыланггы ажыл төлевирин сайзырангайжыдар хемчегларын ап турар. Ол чорук даалырган ажыл-херек дээш харылсалганы бедиргеринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң темпилерин дүргелдиргеге улуг салдарны чедирер. Эрткен чылын эргелел күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1971 чылда чедип алган деннелиндеп 6 хуу улгаттырган. Аккорд-шаннадыг ажыл төлевиринче ажылчынарның алдын кезиин хаара туткан. Темп, шынар, хуусаа дээш материалдыг деткимчеии ажылдакчыларга көргүзүп турар. Эрткен чылын эргелел шалын фондузунган 24 мун ажыг рубльди камнап алган чорук — күш-ажылды. Бүдүрүге чорудулгазын интенсификастаарынче кичээнгей салдының турарының керечиин.

№ 14 механизация эргелелинде партия, профэвилел организацияларының социалистиг чарышты үре-түнелдиг болгулар, мурнакчы дүржулганы нептередир талазы-биле алдын чедиишкинниг ажылдап турар. Эргелелдиң беш участогу шупту-зузу коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик ат дээш чаржып турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары атты алган ажыл-ишчилериниң ук атка төлептиин, ону бадытнап турарын база кичээнгейге ап, ажылга, амыдырал-чуртталгага ак сеткилдиг кижилерге ындыг хүндүткелди көргүзүп турар.

> • №14 механизация эргелелиниң коллективи эрткен чылын 1 млн. 885 мун рубльдин ажылдарын кылган.
>
> • Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1971 чылда чедип алган деннелинден 6 хуу улгаттырган.

Ай саныңда күш-ажылчы алдарның Кызыл түгүн чарыштың үнелекчилериниң алдаржыдын тынсып турар. Ол дээш участоктар аразында демисел чиңир: ажылдың бүгү талазын көрүп, түнелди үнүрүп турар. Күш-ажылчы алдарның кызыл сылдызын Ак-Довуракта участоктуң механизаторларын алдаржыдып каш удаа кывыскан.

Түе-түе мергежилдер айыбиле чарышты база организастаан. Оон үнелекчилеринге эң дээре механизатор деп атты тыпсып турар. «Строймеханизация» трестиң эң дээре механизаторларының шынылгазын Тывадан экскаватор машинизи Г. Бородин, бульдозер башкарыкчызы Г. Дупляков алган. Олар күш-ажылга кызымак, нормазын үргүлүг ажыр күүседип турарлар.

Олардан аңгыда, экскаваторщик А. Соловьев, суургалыг кран башкарыкчылары И. Фролов, Ю. Никитин, автокрановщиктер В. Сладков, Н. Миронов хүн, ай планнарын үргүлүг ажыр күүседип келгенинден үени мурнап, бо чылдың апрель-май айларының үлүгүнге кириштир ажылдап турар.

1973 чылда улус ажылагый планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга кириштинаан № 14 механизация эргелелиниң коллективи ажылда бар курлавырларның ажыглалын экижиттеш, эрткен чылын чедип алган чедиишкиннерин быжыглап, бүгү көргүзүглерин улам бедиргеринге хүлээлгелерин алган. Түлүг техниказын, механизмнерни улам ажыктыг ажыглаар дээш оларның эдилелин, баш бурунгаар септелгенин, техниктиг хайгаралын экижидип, үе-шагны каминап алырынга үлүүн киришкирери чүүл.

Ажыл-чорулулганы башкарарын сайзырангайжыдып, экономиктиг идиг берииишкинин системазын чоп ажыглап тургаш ажылчынарның ажылдаарынга, чүрттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, ажылчынар соцчулгазын эвээжедирер — эргелелдиң кол сорулгаларының бирээзи болуп турар.

Н. ВАНЬКОВ.

ТУСКАЙ ЭРТЕМНИГЛЕРНИҢ РОЛЮН БЕДИДЕР

«Колхоз болгаш совхоз будурулгезин хөгжүдеринге тускай эртемниглерниң ролюн бедидер талазы-биле СЭКП-ниң Алтай крайкомунуң ажылының дугайында» айтырыгны СЭКП Төп Комитединден эрткен чыдың июль айда чугаалажып көргеш. СЭКП ТК-га бо айтырыгны чугаалажып көргеш таварылга эвес. Хүн келген тудум-на тускай эртемниглерниң ажыдар-хүндүү, а оонбиле кады харылсалгазы улам бедип орар. Будурулгениң технологизизин сайзырангайжыдарынга, эртемнин болгаш мурнакчы дүржулганың чедиишкиннерин нептерептейжидеринге агровомнар, зоотехниктер, ветеринарлар ботгарының күжүн болгаш биилиин харам чокка үндүрүп турарлар.

Тускай эртемниглерниң ролюн болгаш харылсалгазын бедидер дугайында айтырыгны чоокка эрткен күннерде «Тиилелге» совхозтуң партомунун хуралынга чугаалаштыкан. «Тиилелге» совхозта ортумак авеюнүн 60 хире кижи — партия кежигүнү, 18 кижи — комсомолчу. Ортумак авеюнүн тускай эртемниглериниң 80 хуузу тускай ортумак болгаш ниити ортумак эртемниг. Олар салбырларда болгаш фермаларда партия организациязының үдуртулгазы-биле СЭКП-ниң XXIV съезизиниң шиитиргелерин амыдырала бөтүнсимрарынга идепкейлиг киржип турарлар. Тускай эртемниглериниң организачы күш-ажылының ачызынга совхоз тоску беш чыл планының пәйги чылында күрүнге эт, сүт, дүк болгаш тараа садыр планнарын ажыр күүсеткен. Ылаңгыя 6,6 мун тонна тараанны, 1590 центнер сүттү совхозтуң плавдан ажыр дужаганы дээре, бүгү тускай эртемниглериниң чорутказ улуг ажылының түнелиндир.

Совхозте партия организациязы будурулгениң сорулгаларын шиитиргээринге тускай эртемниглерге эргежок чугула дузаны көргүзүп, оларның чогаадыкчы эгелешкинниерин деткип, кодээ ажылиштиң организачылары, эртемнин болгаш дүржулганың нептередиктери болур харылсалгазын бедидип турар. Оон удамыдан салбыр агроному Хертек Кара-оол, бригадир Василий Янчат ышкаш ажылынга кызымак, идепкейлиг тускай эртемниглер бар болуп турар.

Совхозтуң парткому «Колхоз болгаш совхоз будурулгезин хөгжүдеринге тускай эртемниглерниң ролюн бедидер талазы-биле СЭКП-ниң Алтай крайкомунуң ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның докталынга хамаарыштыр бо чугула айтырыгны ажыл-агый чылынын, эгезинде, төдевиң мал болгаш чер ажылының ишчилери Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга калбавыбиле киржип турар үеде, чугаалашканы таарымчалыг. Чүге дээрге, ук хуралга эвээш эвес четпестер илереттингеп болгаш оларны чайладырыштың оруктары төлевилеттингеп, тускай эртемниглериниң харылсалгазын бедиткеп. Ынчалза-даа совхоз директору Андрей Андреевич Моргунвуң барык-ла бир шак дургузузда номчаан илеткелиниң хөй кезиин чыл отчёду золдаш, ында тускай эртемниглериниң ролюнүң база харылсалгазының дугайында тодаргай чүүлдер эвээш болгаш.

Тускай эртемниглер дугайын чугаалашкаңда, оларның ажыл-ижин ыыттавайн барып болбазы чөп. Ынчалза-даа чедиишкиннер кымның ачызында, кандыг ажылдың түнелинде чедип алдынгайын болгаш четпестериниң чүге, кымның бурузу-биле тыптып келгенин демги отчёт-биле холбавы чугула турган иймек. Тускай эртемниглериниң амыдырал ханызылгазының дугайында чугаалыг хуралга дыңналбаанын база элдеп. Ол хирезинде совхозтуң чамдык тускай эртемниглериниң ажылдавар өрээл-даа, чүрттаар бажыңы-даа чок болуп турар.

Мал бажы сөөлгү чылдарда эвээжеп, мал продуктуларының бот-үнезинин үлүгдүп турарын хуралдың киржикчилери чугаалап турганнар. Чижө, төрүүр чүс койга онаалтыр совхозтуң алган хураганы 1970 чылда — 92, 1971 чылда — 87, 1972 чылда — 69 болган. Эрткен чылын төрүүр чүс инекке онаалтыр доруктурган бызаанның саны чүгле 66. Мыйыстыг бода малдың бир центнер немелде деңзиниң бот-үнезин 1970 чылда — 106,1 рубль турганындан 1972 чылда 137 рубль чедир өскен. Бо фактылар болза малдың ужсалажыдылгазын экижидеривче, тарып боозадылгазы ажылдарынче, чемгерилгеже, ажаалдаже болгаш механизацияже чедир сагыш салдывайн турарының херечизидир. Совхозта мал ажылының тускай эртемниглериниң ол дээш шүгүмүүзээн чөптүг.

Мал чемн бүдүрериниң мурнакчы технологизизин болгаш мал чемн болбаазырадырының арганарын совхозта мал ажылының тускай эртемниглери, агрономнар шоолуг ажыглавайн, мал чемин өске черлерден садып алырынга улуг чарыгдарны үндүрүп турар. Мал ажылының продукциязының бот-үнезинин партип турар ужуру ында.

Малдың кажаа-хораазы чүүле чылыг эвес, а арыг-силиг, чогуур үеениле дезинфекцияттынган болгаш малды кадык тургузарынга таарымчалыг болуур ужуруг. Совхозта ветеринария ажылдакчылары бо хемчегларын албаныпкаан мал ырын өлүр таварылгалар ховар эвес. Оон ыңдыг түнелди үндүргенин мал ажылының тускай эртемниглериндээ, илеткелчи-даа хуралга ыыттаваан.

Эрткен чылын дужут багай эвес болган-даа болза, чер ажылында тарылга золчештирилгезинин, чемшчидилгезинин, агротехниканың болгаш үрезин ажылының эртемге үндезилеттингеп негелдезинге чотпейн турарын санал, бергеп эйтер шыңгыы шүгүмчүлээннер. Тарылга төлүүн 35—40 хуузу хатка аныскаа турда, анда удур ажыдың тодаргай планын пол агроном Василий Резвавов болгаш салбырлар агрономнары чогаатпаан, а бо чазын чамар үрезин, иргүлейыскаа, ийнги классстыг болуп турар. Чер ажылының культуразы ам-даа чаныс, бо талазы-биле хынаддавы кошкатканындан агротехниканың хажыдымыкшинары бо-ла болгулаар. Чер ажылын хөгжүдеринің сорулгаларын шиитиргээринче тускай эртемниглериниң биилиин, күжүн болгаш дүржулганы чедир ажыглавайн турарыны моон илдеп.

Машина-техниканы эдилээринің эртемге үндезилеттингеп системазынче калбаа-биле шилчирип, септелге мастерскаяларынга, гаражтарга бот-оруулга-чарылгалыг саналышкынны тургузары, техниканы бедик будурукчулуг ажыглаары чугула. Гараж чедиишпес, механизаторларның чамдыкының документизи чок, соолгу ййи чыл дургузуунда ажылга мырыңган чангыс-даа механизмниг, гараж эргелеевизин, слесарь тывылбас турда, кол инженер Михаил Пирогов башкаан тускай эртемниглер амдаа шүүлдеп ажылдап турарлар.

Амгы үеде будурулгезин чүүле ханы билиглиг, экономикабиле танып, бүгү-ле чаа түүлгелерни септеердин турар тускай эртемниглер удуртулгадаар. Олардан негелдеп амыдырал үргүлүү-ле бедидип турар. Ындыг болганда, тускай эртемниг кижи бүрүзү өөредилгезинден саадыксаар үжурлут. Ажыл-агыйның удурткучулары, кодээ Совет, партия, профэвилел болгаш көй-ниитиниң өске-даа организацияларының тускай эртемниглиг, коллективтиг, бүзүүт башкарыкчызы, кижизидикчиин болгаш организачызы кижилер болуп турарл

ЧУРТТУҢ ЧӨӨН ДЕВИСКЭЭРЛЕРИНДЕН ЭЛБЕК ДҮЖҮТТҮ АЛЫР

(Төнчүзү. Этези 1-ги арында).

Сибирь экономиктиг районга 1966-70 чылдарда чазын чажар кызыл-тастың ортумак дүжүттүрүү гектарга оваастыр 16,6 центнер, күзүн чажар кок-тараанызы — 19,4, арбайнызы — 19,0, суланызы — харын-даа 20,4 центнер болуп турган. Ынчалза-даа чамдык областтарга болгаш районнарга безин байдал ыяшыг деожи эвес болгулаан. Чижээ, Тюмень областың сортучастоктарынга кызыл-тастың ортумак дүжүдү гектарга оваастыр 23,5 центнер турда, күзүн чажар кок-тараанызы чүгле 21,5, а арбайнызы — 21,6 болгаш суланызы — 19,4 центнер болган. Ыраккы Чөөн түккө арбайның дүжүттүрүү чазын чажар кызыл-тастан болгаш суладан ажыг (бо-ла чурум-биле оларны денгээрге 20,3, 17,8 болгаш 17,1) центнер болуп турар. Ынчаарга Приморье крайга дүжүттүрүүнүң толазы-биле сула бирги черде турар, ол болза арбайнызынга денгээрге 1 центнер, чазын чажар кызыл-тастызынга денгээрге —6,5 центнер хөй болуп турар. Ынчангаш тараа төлүүнүң состарының талазы-биле кандыг-ла бир ниити албан болур сүмени бээрге шын эвес иймек.

Чүгле ниити күзелди чугаалап болур: тарылга шөлдериниң структуразының тараа культураларының үлүүн кудузатпайн тургаш, база кол культура — чазын чажар кызыл-тастың дугайында сагыш салыпшыкының кошкатпайн тургаш, дис болза күзүн чазар кок-тарааны, мал чеми тарааларны, арбайны болгаш суланы бүдүрерин көвүдедириниче база сагыш салыр үжурлуг бис. Бо айтырыгны район, колхоз, совхоз бүрүзүнге таарыштыр, түс черниң дүржүлгазын ажыглап турган, область болгаш район бүрүзүнүң, аың-чем болгаш мал чеми тарааның балансызынга таарыштыр шийтирлээр керек. Ынчаарга хөй-хөй районнарга болгаш харып-даа бүдүн областарга тараа чажып тарыларының структуразын болбаазырангайжыдар чорук бо чылын-на тарааның ниити чыылгазын 10—15 хуузга көвүдедип болур дээрзин черле бүзүреалын-биле чугаалап болур. Мал чеминиң балансызынга белюнтарның хөвар болуп турары бобы культураларны бүзүреринче улуг кичээнгейни салыпшыче бистин албадап турар. Тюмень областың хөй-хөй районнарында, чижээ бодунуң дүжүттүрүүнүң талазы-биле чочак-тараа — тараа аймаанын культураларындан дудавайн турар, а ижиите хайылдырар протеинни чыып алырының талазы-биле оларны оранчок ажыш турар.

Тараа болгаш өске-даа культураларның өстүрүп турар сорттарының составын сайзырангайжыдар болза, ол дыка хөй ажыкты берип болур. Дүжүттүң өзүлдезиниге сорттуң ролюн көргүзүп турар тодаргай чижектерии илеткелчи чугаалаан. Ылангыя Бурятияның дуржулга станциязының өстүрүп үндүрген «Онохоховская-4» дээр кызыл-тас Бурятияда кызыл-тас культуразының шөлүнүң чүгле 70 хуузун эзлеп турар эвес, а харын Чита областа база дүргени-биле нептереп турар. Дүжүттүрүүнүң талазы-биле ол сорт ону мурнай акаа районнуктан «Лютесценс-62» дээр сортка бодаарга гектардан-на 2—2,5 центнер ажыг тарааны берип турар. Ол чаа кызыл-тастың нептереткенинден Бурятияның чылда алыр орулгазы 5,5—6 миллион рубль болуп турар.

Кызыл-тастың «скала», «бирюзинка», арбайның «красноярский-1», суланың «өрел», «сензу» дээн чергелиг сорттары Красноярск крайга эки түлөлерии көргүскен болгаш ам кончуг дүрген нептереп турар апарган. Барыын Сибирьге кызыл-тастың «Новосибирская-67» деп сортун өстүрүп үндүрген болгаш ам ону районнуктан.

Бистин хөй-хөй районнарывыстың ажыл-агыйларынга тараа культураларының, ылангыя кызыл-тастың орай болгаш эрте бижар сорттарынга хамаарыштыр оларны өстүрериниң практиказы тургустунуп турар. Ол чорук оларны ажаап алырының агротехника талазы-биле таарымчалыг хуусааларын үзадыр, оон-биле кады тараанның эвирен төктүрүүнүң чидиргилерин болдурбас, а ол ышкаш тараа бүдүрерин янзы-бүрү чылдарның агаар-бойдузунуң байдалдарындан мыдыг кончуг-ла улуг хамаарышпас кылдыр тургүзар ыңдыг арганы берип турар. Оон-биле холбаштыр техниканы чөп ажыглаары база чедип алдынар алаар.

Сорттуң чаартырының болгаш сорт эзлүүнүң айтырыгларынга доктаагаш, илеткелчи селекция-үрезин талазы-биле эртем албан черлери эвээш болгаш тараа культураларының шөлүү канчаар-даа ажжок улуг болуп турар шак мындыг байдалдарда элито-үрезин ажыл-агыйлыг совхозтарның болгаш колхозтарның санын көвүдедири эргежок чугула болгу дег-дир деп демдеглээн. Олар эртем албан черлериниң удуртулгазы-биле ажылдаар ужурлуглар.

Сөөлгү чылдарда Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң колхозтары, совхозтары болгаш кодээ ажыл-агый организнары ажыл-агыйларның ботарынга чер тургузуушкунуунун, черге хамаарыштыр ёзулуг корум-чурумну тургузар, агротехниканың денелиин бедидер талазы-биле улуг ажылдарны кылган деп, эш Синягин оон ыңай чугаалаан. Алтай крайның, Кемерово, Новосибирск, Омск, Курган болгаш Челябинск областарның ажыл-агыйлары тарылга эзлүүнүң эң-не чедиишкинниг шингээдир аргалыг турарлар. Бүгү тарыыр шөлге хамаарыштыр алырга ол черлерде тарылга эзлүүнүң үрелиишкиниң шингээдир аргалыг болгаш ынаа үндүрген чарыгдалдар ийи чыл дургузунда (1947—1966 чылдарда) куруктурган черге тараан кызыл-тастың дүжүдү маңаа ортумаа-биле гектардан 17,9 центнер, а чемишчиткен-даа болза, ангыс черге чүгле 12,3 центнер болган.

Өл-шөлек ыңдыг кончуг негетинмес районнарга болза, ылангыя бок үңүштер чок ыңдыг черлерге кандыг-бир үңүш тарын куруктурган черлер экономика талазы-биле ажыктыг болур. Красноярск крайга куруктурган черлерге тараа-бобы болгаш сигеннер тарыырга оон дараазында аңаа тараан кызыл-тастың дүжүдүнге ол бүгү кандыг-даа багай салдар чедирбээн, харын-даа дыка хөй немелде мал чемин алыр арганы берген.

Тарылга шөлдериниң структуразын сайзырангайжыдары тараа болгаш өске-даа культураларны бүдүрерин көвүдедириниң чугула курлавыры болур. Оон-биле кады тарылга эзлүүнүң нептередириниң хөрзүнү экижидир ажылдап кылыры үңүштериниң чемгерилгезиниң системазының, оларны ажаарының талазы-биле, тодаргайлаарга, агротехниканың денелин, бедидер талазы-биле хемчеглер ыяап-ла албан кирген тураарын үтпас үжурлуг бис.

Черни шилип алыры, тарылга эзлүүнүң сигеннериниң составының хевирлерии болгаш эзлээр хемчээли база кончуг чугула айтырыг болуп турар. Агротехниканы шын сагыырга хөй чылдыг сигеннер кайгамчык агротехниктиг чепсек болур болгаш мал ажылының чемгерилге баазазын быжыглаарынга-даа деткимче болуп, сиген сенаж, сиген далганын будүрериниң үндезини болуп турар. Ылангыя меде чер болганга-ла, клевер болгаш чүс чок костер—хөй-хөй районнарга, кандаачал районнарга — өлеп, кужурлуг черлерге— доннык эки үнер. Мал чемин будүрерии көвүдедириниң ол курлавырларын долу ажыглаары эргежок чугула, ыңдыг болганда ол сигеннериин үрезинии будүрерии экижидери эргежок чугула. Тарымал сигеннериң үрезиннери чүгле мал чемин тарып будүрерииге эвес, харын культурлуг одарларны тургузарынга база керектиг. Ылангыя суггаттыг черлерге культурлуг одарларны биске улуг экономиктиг ажыкты берип турар дээрзин Челябинск болгаш Новосибирск областарның, Алтай крайның болгаш өске-даа районнарның дуржулгазы көргүскен.

Хөрзүнү ажылдап кылырының болгаш чер ажылының хөрзүн камгалалының системазын нептередириниң айтырыгларынга доктаагаш, илеткелчи улуг кичээнгейни утландырган. Сибирьниң болгаш Зауральеның дыка хөй районнарынга Кодээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг бүгү-эвилел академиязының академиги А. И. Барәевтиң саналдааны— хөрзүн ажылдап кылырының системазы кончуг улуг ужурдузалыг. Ол система хөрзүнүң хаттан үрелиишкиниң баш бурунгаар болдурбазыңче болгаш өл-шыкты долузу-биле хөрзүнге мөөнүзеринче утланган. Оон дыка хөй хевирлерии, ылангыя оон эң чугулаларының бирээзинии—ширии андара катбайн чарар арганы Кодээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг бүгү-эвилел академиязының хүндүлүг академиги Т. С. Мальцев бодунуң үезинде саналдаан болгаш оок киржилгезибиле ону дыка хөй ажыл-агыйларны практиказынга чедиишкинниг ажыглаан.

Дески бижектерлиг херексел-биле хөрзүнүң хандыр ажылдап кылыры үңүштериниң дазылдарының системазының хөгжүлдезиниге эки таарымчалыг байдалдарны тургуспушаан, оон-биле кады хөрзүнде бар болуп турар өл-шыкты долу кадагалаарын хандырып турар. Ындыг системаны ажыглаар чорук кандаачал хову черлерден бедик дүжүттү алырынга болгаш ында хөрзүнге эргежок чугула байдалды тургузарынга дыка улуг салдарлыг болур. Зонанын ангыаңгы районнарынга хөрзүнүнүң үрелиишкиниңге удур хемчеглерииң системазы түс черииң байдалдарынга дүүштүр элээн база өскерлип болур, ынчалза-даа мында кол-ла чүве — хөрзүнүң камгалаарынга болгаш аңаа өл-шыкты мөөннеп алырынга аңгыстың хоорзуннарын арттырбышаан, хөрзүнүүн ширии андара кагбайн ажылдап кылыры, хөрзүнүүң үрелиишкиниңге удур чаштырылганы тускай сеялкалар-биле чорудары, культураларны дилиндектей тарыыры, куруктурган черлерге сиген тарыыры болгаш кончут үрелген черлерии куруктурары болур.

Сөөлгү чылдарда Сибирьниң хову черлерлиг районнарының колхозтарында болгаш совхозтарында чер ажылының хөрзүн камгалалының системазы канчаар-даа өске-даа ыңдыг черлерге дүрген эгелээн. Кодээ ажыл-агыйның кандыг-даа культураларының дүжүттүр болурунга болгаш оларның дүжүдүнүң шынарынга ол чемишчидилге чаагай салдарын чедирер. Туктарны ажыглаарын экижидерии чедип алыры — ажыл-агыйларның сагыш салыр үүлү болур. Хөрзүн-агрохимиктиг карталар болгаш картограммалар ышкаш ам ыңдыг күүлүг чепсектиг бис. Оларны областарның болгаш зоналарның агрохимиктиг лабораториялары берип турар.

Чөөн талакы районнарда аажок хөй курлавырларлыг өдекти болгаш ириндиларии ажыглаарын экижидериче угланган хемчеглерии ам бирги эзлчегде алыр херек. Иркутскиниң дуржулга станциязының сан-медээлерин ёзугтаар алырга, эки белетиктиигеи тонна өдек гектардан-на 1,5 центнер чедир немелде дүжүттү берип турар. Курган областка декабрьның эгезииге чедир шөлдерже 4220 мүң тонна ириндиии үндүрүп төккен, ол болза планның 84 хуузу болуп турар. Областың шөлдериниче 5 миллион тонна өдекти болгаш ириндиии үндүрүп төгери 200—300 мүң тоннадан эвээш эвес немелде тарааны бээр деп бо черде саңап көргеи. Ажыл-агый бүрүзүнге органиктиг чемишчидилгелерии белеткээрин көвүдедириниң, оларны шөлдерже өй-шаанда үндүрүп төгериниң болгаш шын ажылгаларының бүгү хемчеглерии алыры эргежок чугула. Бо дээрге ең чоокку үеде бесии дүжүттүр чорукту дыка өстүрерии чедип алырынга чугула идиглиг чүүл болур. Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң ховуларынга чемишчидилгелерииң дузазы-биле гектардан-на тараанын 30—35 центнер дүжүдүн ап болурунга бүзүрээр мен.

Бедик болгаш туруштуг дүжүттерии алыр дээш чедиишкиниңг демиселдиң кол негелделериниң бирээзи болза, бедик шынарлыг үрезиннербиле тарыыры болур. Ол айтырыг эң онза чугула. Ынчангаш ажыл-агый бүрүзүнге үрезии фондузунуң байдалын соңгаарладырыкшын чок тодарадып алыры болгаш үрезиннерии камгалап алырының база оларны чогуур кондициялырынга чедиреринии бүгү хемчеглерии алыр херек.

1974 чылда тарыыр үрезии дугайында айтырыгны база бо чаңдел хуралга чугаалажыр болзувусса, шын болур ийик. Үрезии кадагалаар черлерии ёй-шаанда септээрииии болгаш тударының, шывыглыг шанарны болгаш асфальтылаан шөлдерии кылып алырының, а ол ышкаш кургадыр-арыглоар техниканы ёй-шаанда белеткеп алырының дугайында чугаа чоруп турары ол. Бо талазы-биле Красноярск крайда чоруттуунган ажыл кончут чүүлдүг болуп турар. Тарааны сайзырады ажылдаар, кургадыр болгаш кадагалаар, тараанны кургадырының болгаш арыглаарының шакта-ла беш чартык мүң тонна тарааны сайгарып ажылдаар күүлүг 530 пунктузун мында туткан, а 1973—1975 чылдарда шакта-ла ниити будүрүкчүлүг ийи мүң дөрт чүс тонна тараа болур, тараанны арыглаарының болгаш кургадырының механизасташтыңган ам-даа 157 пунктуларын немей тударын төлевилээн.

Бо чылдың байдалдарында кыщкы болгаш часкы-чайгы агротехниктиг хемчеглерииң болгаш хову ажылдарының бүгү комплекизии ёй-шаанда болгаш шынарлыг чорудары онза чугула ужур-дузалыг болуп бар чыдар. Тараажыларның кол соругазы чүл дээрге шөлдерге ең хөй шыкты мөөнүзерии, кодээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттүг болурун бүрүн хандырар дээш ол-шыкты часкы-чайгы үеде кадагалап арттырары болур. Ол соругаңы шиитпирлээри машина-трактор парыгын ёй-шаанда шынарлыг белеткээриинден болгаш ону билдиглиг ажыглаарындан дыка хамаарыжыр.

Ажыл-агыйларның хөй нуруузу бүгү-ле эргежок чугула техниканы, оон иштинде хову ажылдарын доозуп үнген ажаап алышкын техниказын ёй-шаанда белеткеп эгелээнии өөрүнчүг факт болуп турар. Ылангыя Челябинск областың совхозтарында техника септелгезии эки организастаан.

Красноярск болгаш Приморье крайларның, Омск болгаш чамдык өске-даа областарның ажыл-агыйларының хөй нуруузу септелгении шынарын экижиткен.

Ынчалзажок чамдык колхозтарда болгаш совхозтарда, ылангыя Кемерово, Новосибирск, Тюмень, Чита, Амур, Курган болгаш өске-даа чамдык областарның база районнарның ажыл-агыйларында техника септелгези ам-даа оожум чоруп турар.

Кодээ ажыл-агыйга техниканы ажыглаарын экижидериниң, машиналарны идегелдиг кадагалаарының эргежок чугулазын илеткелчи база чугаалаан. Мурнакчыларның дуржулгазынче кичээнгейни улаңдырбышаан, техника ажыглалының системаларынга ол тодаргай доктаагаң. Оларның ажылының үезинде машиналарның техниктиг хандырылгазының, чогумчалыг системазы, техниканы ёй-шаанда болгаш шынарлыг септээрии, ону хумагалыг эки шыгжаары, будүрүлтени башкарарынга диспетчер албанын нептередири болгаш өске-даа хемчеглер машина-трактор парыгының будүрүкчүлүүн 20—25 хуу улгаттырар, ону ажаап тударынга акша-хөреңги чарыгдалын 8—10 хуу эвээжедир болгаш кывар-чаар материалдарның 5—8 хуу камналгалының чедип алыр арганы бээр. Чижээлээрге, «Бийский» совхозта инженер-техниктиг албанны организастаарын сайзырангайжытканының болгаш күш-ажылды чөп организастаарын нептерегкениинии түннелинде тараа культураларын тарыырының болгаш ажаарының хуусаазы ийи катап кызырылган.

1973 чылдың часкы үезинде онза улуг хемчээлдиг ажылды кылыр соругга туруп турарыи барымдаалаш, кодээ ажыл-агый техниказын ажыглаарын шалыпкыны-биле экижидериниң бүгү хемчеглерии чоокку үеде алыры, ажыл-агый бүрүзүнде бар курлавырларыны илередири болгаш калбаа-биле ажыглаары эргежок чугула. Ылангыя техниктиг хандырылганы мастер-эдикчилериии специализастаан звеноларыбиле организастаары, а ол ышкаш трактор парларының энергетиктиг болгаш дүрген шынарларыи ээ-не долу ажыглаары онза чугула. Кышкы үеии инженер-техниктиг болгаш механизатор кадрларның мергежилии бедидериңге ажыглаар керек. Барыын Сибирьниң, Чөөн Сибирьиин болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң экономиктиг районнарында ам безин мастер эдикчилериің звеноларының трактор парыгының болгаш тараа комбайнларыиың 80—90 хуузун хандырып турар. Бо беш чылдың төнчүзүнге чедир бүгү машина-трактор парыгын специализастаан техниктиг хандырылгаже шилчидер соругга кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының мурнунга салдынган.

Оон ыңай кодээ ажыл-агыйга механизатор кадрларны белеткээр болгаш быжыглаар айтырыгларга онзалап доктаар керек. СЭКП ТК-ниң июль (1970 ч.) Пленумунга илеткелиивде эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Механизатор — ол дээрге көдээде кол кижи, бис болза ол кадрларга кичээнгейлиг болур, колхозтарга болгаш совхозтарга оларны быжыглаар дээш күжениишкинивисти харамнанмас ужурлуг бис. Ол чокка көдээ ажыл-агый будүрүлгезин улам ыңай көдүрер соругганы шиитпирлээри биске берге болур».

Часкы хову - ажылдарының үезинде тракторларның болгаш машиналарның ийи эзлчегдиг ажылдаарынга олар четчир кылдыр колхозтарны болгаш совхозтарны механизатор кадрлар-биле долу хандырар талазы-биле эргежок чугула бүгү хемчеглерии алыр керек. Механизатор кадрларны, ылангыя аныяктарны быжыглаар дээш хемчеглерии алыр кончуг чугула. 1971 чылдың апрельде СЭКП ТК, ССРЭниң Министрлер Чөвүлелии болгаш ВЦСПС «Көдээ ажыл-агыйда механизатор кадрларның ажылдаар байдалын экижидер болгаш оларны быжыглаар хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган болгай. Механизаторларның материалдыг хандырылгазын экижидериниң кол айтырыларын ында шиитпирлээн: тариф ёзугаар шалының бедиткен, пенсия хандырылгазы экижээн, ажыл стажы дээш немелде төлевирии көвүдеткен, төлевирлиг шөлээни үргүлчүлээрии көвүдеткен, оон-даа ыңай. Ол доктаалды долузубиле боттандырары, механизатор кадрларны материал болгаш мораль талазы-биле шаңнап-мактазарының калбак хемчеглерии ажыглаары, аныяктарны белеткээрии күштелдирери колхозтар болгаш совхозтар будүрүлгезиң механизатор кадрлар-биле долу хандырар арганы бээр.

Эрткен ыйлың дүжүт ажаалдазының дуржулгазы социалистиг чарыштың дээштиг улуг күштүүн көргүскен. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның чоокта чаа хүлээп алган доктаалы 1973 чылда тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын будүрерии болгаш белеткээрии көвүдедир дээш кодээ ажыл-агый эртемниң база бир улуг төвү болур—Кодээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг бүгү-эвилел академиязының (ВАСХНИЛ) Сибирь салбырының 1970 чылда Новосибирскиге ажыктаан. Оон кол соругазы болза, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң зонаазынга кодээ ажыл-агый будүрүлгезиниң чугула айтырыгларын шиитпирлээринче ук черлериниң бүгү эртемденериниң күжениишкиниерии катгыштырары болур. Салбыр ажылын чоорту шапкынчыдыр эгелээн. Сибирьниң болгаш чурттуң чөөн талакы районнарының эртем институттарының база ажыл-агыйларының чедиишкинниге, дуржулгазыига даянып алгаш, ук салбырның бодунуң мурнунда салдыган соругалгаларын чедиишкинниг

К. КУДАЖЫ.

К. Игилдээр.

ХАЙГААРАЛЫМ ХАЙЫРАЛДАРЫ

УГААННЫГ КУШКАШ

ӨӨРЛЕШ РАССКАЗТАР

Ынчан Мергенслав автобус доктаар черге хой улус араазында турган. Ол өйде дээрде бир-ле чүвениң сылаан даажы дыннаалган. Соок агаар ана изиш диген ышкаш болган.

Мергенслав өрү көрүпкеш, ыындыг чидиг демиселди түгле араш кылдыр көрүп четтиккен.

Буу өңнүг кушкаш довук дег апарган ужуп бадыр орган. Оң соондан чудурук дег ӧяра чүве сыгайнып келген, адыкан согун-на. Ол хартыга болган. Кым-даа боданыр ай албаан. Кушкаш хөөкүй адаганнар баштарында херилген турган хой телефон удазыннарының араазынче шимеш дээн. Хартыга база аңнаар ышмны бергеш, демир удазыннарга кезек ыырның чоруй черге-пет кылдыр кээп дүшкен. Кушкаш күжүр база аңаа үпмээн, черге хонупкан.

Хой улус кушкаш биле хартыганы көөр дээш, ынаар салгып-да каан. Мергенслая кымын-даа мурвунда бар чыткан.

Хартыга-даа ам хартыга эвес апарган чыткан. Демир удазыннарга чалгынарын сый моңнап алган. Динстерге чемиш болурундан өске чүүдаа чок. Кушкаш база-ла калыгдаан болган — сывыргандемирге моңнапкан боор ок. хавааңдан хан токтүп, үпчү боду сиринейнип орган.

Мергенслав кызыл-хөректиг, ӧрээн шокар өңнүг чалгынарлыг кушкашты көргеш кээрген-даа холчок. Ыындыг амыталнарның кемя бар эвес.

Ыындыг кызыл хөректиг кушкаштар бистиң черге хар чокта козүлбес. Олар башкы харбиле кады соңгу чүктен ужуп келир. Бертен хоорай кырында чаш хар чашкан чүве, ынчангаш костүп келгеннери ол-дур ийин. Ынчалдың бе дээн ышкаш, чазый хартыганың кайын ужуп келгеин ол.

Карак чивеш дээр араазында агаарга болган демиселдиң дүгайында улус чүүл бүрү чугаалажып турган. Чамдык кижилер кушкашты сывыргандемирлер арлазынче душ боон ужа берген дижип турганнар. Улустүң хөй кезии ону мынаар ожегээр ушкан дишкен:

— Угаанныг кушкаш-тыр. Чазый хартыга демир удазыннарга чалгынын сый моңнап алзын деп бодааны олдур.

Бир эвес мынаар бодаан болза, шынап-ла угаанныг кушкаш-тыр.

Чыылган улус кезек үрүнейнчип туруп-туруп, чаңгыс түүнел кылып каап тарап торупкан:

— Маадыр кушкаш-тыр.

Ййе, маадыр кушкаш. Ол ам соок хар кырында сиринейнип чыткан. Оңу көрүп турарга, Мергенславка көргенчии кончуг болган: ол хире дошкун дайзынын тиилеп алгаш күжүрүүн ам доңуп өлүрү ол бе?

Мергенслав кезек туруп-туруп, кушкашты чылыг хоюнга супкаш, бажыңывче маңналадткан. Ында кыш-даа чок болган, ада-иёан дүштеки чемин чип алгаш чоруй баргаш. Ээн бажыңда улуг ала диилэн кылаштап турган.

Кушкажын Мергенслав чылыг орун кырывга салып каан. Сактырга, оолу човуурлап чыткан ышкаш болган. Кезек боданган, мал эмчиленче салып каан. Мал биле кушкаштың ылгалы чүү боор.

Хоорайның мал эмчизи Кызыл-оол Сарыг-оолович Көкоолду Мергенслав кончуг танныр. Ол эмчиниң мал-магаң. куштар, харын бир катап балыг элик безип эмвеп турганын көргеп.

Мергенслав эмчиге келгеш, чоруунуң ужуруп чугаалаан. Кызыл-оол Сарыг-оловичиниң дыңнангыры айлтыг эвес, чүгүла чалалтага баар дээн ышкаш белеткени берген. Кызыл крестиг хааржаанга эмнер сүккулап алган. Шприптер безин ап алган. Мергенслав довук дег кушкашты сактып келгеш, эът-кежи чымырткайнып турган.

Оруккa кел чыткаш:

— Кушкажың бажында чаасkаан бе, Слава?—деп.

Кызыл-оол Сарыг-оловичи айтырган.

Мергенславтың аъды соолаш дээн:

— Овүүстүн диилэн-биле ийилээ арткан...

— Кушкажыңны диилэн дойлап албаан ыйнаан.

— Далажыр дээш ону безин сагыныпаан-дыр мен, эмчи.

Кызыл-оол Сарыг-оловичи биле Мергенслав маң-биле чоруп органнар. Бажыңга кээрге, ала диис кушкашты дой кылыр хамаан чок, ооң чанында кадарып тыткан.

— Кончуг угаанныгбайны—дээш, Кызыл-оол Сарыг-оловичи диисти эргеледип сүй-баан.

Мергенславтың амыраарыдаа аажок.

Мал эмчизи тонуп ужулган, дүрүм ёзутаар ак халадың кедип алган. Холдарып база савандаан чугган.

— Улуг мал-маган эвес, бичии хөклеш-мшкажыл, эмчи—деп, Мергенслав кайгап чугаалаан.

Кызыл-оол Сарыг-оловичи холдарын ак аржыыл-биле чотканн:

— Тынныг амытан болган соонда, мал-даа, хөкпеш-даа домей-ле. Артында угаанныг, маадыр кушкаш диидиң чоп, Слава.

Кызыл-оол Сарыг-оловичи ооң баштай-ла кушкаштың баазын кончуг камныг тудуп көргүлээн.

Ынчангаш:

— Бажы кемдевээн-дир—деп, эмчи өөрүшкүлүг чугаалаан. Бичии шыйбак бар-дыр. Демир удазынга моңнапканы ол болгай аан. Ол-даа ажырбас, оюнчук чүве-дир.

Мергенслав амыраш, диилэнип бажын сүйбап:

— Эмчи чүү диидир, билдиң бе?—деп айтырган.

Диис чүнү-даа билбээн. Чүгле каракторын ногаарортказа. База өөрүп турганы ол чадавас.

Кызыл-оол Сарыг-оловичи бичии кушкашты дыка үр шынчээн. Кулактаажы-биле көрээн база дыңнаан.

—Бажының мээзи шимчээндир. Лажок корткан-дыр — деп, эмчи чугаалаан — Кушкашты хөлзедип болбас.

— Биилии бе?—деп, Мергенслав дилиилэ чугаалаап.

Кызыл-оол Сарыг-оловичи чоруурда, Мергенславка эң берип каан:

— Моңу бичиилеп, хүнде үп катап ишкиртип турар сен, Слава. Бир эвес баксырай берзе, мендэ дораан кээп чугаалаар сен.

— Хойлан алгаш маннаан чеде бээр мен—деп, Мергенслав харылаан.

— Чок, мен бодум чедип кээр мен—деп, эмчи удурлаган. Ааранн соонда, мал-даа, кушкаш-даа дөмей-ле. Мээн кээрим — мээң хүлээлгем.

Эмчи чоруй барган. Мергенслав кушкажын эмвеп өгелээн. Ава-ачазы келгеп, кушкашты база аажок кээргээн.

Ол кежээ кушкаш турбаан. Баарынга сүт-даа салып бээрге ишпээн. Диис ооң чанында чыда хонган. Күскелер шимээргээрге безин ыыаар салыш салбаан.

Эртенинде Мергенслав школээзинче өөренип чоруй баргаш. Ада-иёан ышылдай берген. Ээн бажыңга кушкаш биле диис арткан.

Ол хүн Мергенславка кижилдерниң узуну кончуг ышкаш сатывдырган. Ал-ла сатыжы бажыңында хүнээн.

Кичээл соонда Мергенслав бажыңынга маң-биле келген. Дилиэ соңга караанда караан шийп алган чыткан. Орун кырында кушкажы чок. Амна ону диис чоогланп алгандыр деп бодаптарга, Мергенславтың эът-кежи соолаш кылыган.

— Кушкашты канчаптың?—деп, Мергенслав алгырган.

Ооң харызынга диис шимчеш-даа дивээн. Чүгле ногаан каракторын хере көргеш, база катап шийп алган.

Мергенслав ол-бо көргеп. Куш чүү-даа билдиртпээн. Будуңге сыырыпкан-дыр аа?

Ол аразында орун адаандан бир-ле чүве кууран дээн соонда, кушкажы бо үве халып келгеп. Кан-кадык. Хөрээ кызыл, чалгынарры эрээн шокар.

Мергенслав өөрээнинден хамык чүвени үттүп алган. Ол хевээр-ле кушкажы сүт-даа ижип, чем-даа чип турар-апаргап.

Үш хонганда Кызыл-оол Сарыг-оолович боду чедип келгеп.

— Чүге чиде бердиң, Слава?— дёп, ол айтырган.

— Кушкажым сегий берди—деп, Мергенслав харылаан.

— Шынча деп чугаалаар-да болгай. Чүү болган чоор деп коргуп турдум.

— Буруулуг болдум, эмчи. Кызыл-оол Сарыг-оловичиа берген.

Хүнмер эртип турган. Кушкаш бажыңга чурттап чаңчыга берген. Хүндүс ээн бажыңга диис-биле ийилээ артар. Кушкаш-биле турарга, дииске чалгаарачыг эвес болган боор оң. Ол база бажыңдан үнместей берген.

Кыш орту кирип чорда, кушкаштың хөрээнде кызыл оңу оңуп эгелээн. Ынчап баарга ол чараш эвес апаргап. Чудаңгы-даа хевирлиг.

Мергенслав дораан мал эмчилинге келген. Кызыл-оол Сарыг-оолович кушкашты топтан көрбеш мынча дээн:

— Бо дээрге соок агаарга янак, хар кушкажы болтай. Чылыг бажыңга таарыпшайн турар-дыр. Чарлыр болгаидыр силер ийин.

Мергенславка мунгаранчыы кончуг болган. Ам канчаар ужурдан эртер эвес. Мергенслав кушкажын тудуп алгаш даштыгва үнүп келген. Диис бааа оларны эдерипкен.

Кушкаш дораан-на соок агаарга сергеп, шокар чалгынарын эзригээн. Мергенслав кушкашты аяар өрү октапкан.

— Байырлыг, угаанныгбай! Байырлыг, маадыр кушкаш! Херек апарза, ужуп чедип көэр сен. Дузаларр бис.

Диис ногаан каракторын муңгаргай кылдыр хөлүйтүр көргеш, карааның чажын чоттунуп орган.

Кызыл хөректиг кушкаш Мергенславты, бүинни эмчини, ала диистн бир долганган, ак хар шыпкан өскенгөрээн аразынче чиити кончуг ужуп чорупкан.

СПОРТ

Спортчу клуб

Тбилисиниң Димитров аттыг ужар чүүл заводунуң «Гантиади» («Даң хаваа») деп спортчу клуву туругстугаидан бээр 10 чыл болган.

Республикада база бир ӧң улуг ол спортчу коллективте ажылчымнар болгаш албан-хаакчылар хөйү-биле кирип турар. Оларны иергежилдиг тренерлер болгаш педагогтар ооредип турар.

Ол спортклуб 55 спорт мастерлерии, 700 бирги разрядчыларны белеткеп үндүрген.

Заводтуң спортклувунуң кежигүнерн — районнарның болгаш хоорайның-даа маргылдааларынга үргүлүү киржип, заводтарның күш-культура коллективтериниң республика маргылдааларынга чаңгыс эвес удаа тиилеп келгеп.

ЧУРУКТА: «Гантиади» деп спортчу клубтуң аныяк гимнастары белеткеиип турлар.

М. ДАТИКАШВИЛИНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникаазы).

ҮШТҮҢ МАРГЫЛДААЗЫ

МОСКВА. Үш шыдыраачылар — Алма-Ата чурттуг мастер Михаил Мухин, Харьковтуң гроссмейстери Владимир Савон, Ворошиловградтан мастер Геннадий Кузьмин ооар чоокта чаа чурттуң бирги черн дээш маргылдаага үш-беш дугаар черлерни үлешкеп соонда 1973 чылдың зоналар аразынга маргылдаазынга киржирлериниң ийи эртиилегеп дээш боттарынга аразында сайнаа эгелээнвер. (Делегейниң бирги черн дээш дараазының маргылдаазынга совет гроссмейстерлерден Б. Спасский, Т. Петросян, Е. Геллер, А. Карпов, П. Керес, В. Корчной, Л. Полугаевский, В. Смыслов, М. Тайманов, М. Таль, В. Тукмаков болгаш Л. Штейн олар база киржирлерн билдингир).

Январь 15-те Ворошиловградтан мастер Геннадий Кузьмин зоналар аразынга маргылдаазынга киржир эргеи чаалаан алган. Мастер Михаил Мухин-биле ужурашкаш, 114 дугаар кошке соңгаараткан ооруун катап эгелээп, 12 шак болганда хайыы болган.

М. Мухин-биле кады В. Савон ол маргылдаага киржир эрге алган.

Шыдыраа талазы-биле долегейге бирги чер дээш маргылдааны муруунда ышкаш чаңгыс эвес, а ийи черге органнастаар дээн дугаар. Маргылдаапы бистиң чуртка (Ленинградка) болгаш Бразилияга бо чылдың чайынында эртгер дээн.

Ийи болуктуң кашдыг составтыг болуруи ФИДЕ-ниң экспертгер комитеги чоокшу үеде тодарадыр.

Зоналар аразының маргылдаазынга шилгараан — ээ шыырак дээ алды кижи 1974 чылдың бирги чер дээш маргылдаазынга киржир. Оларның составынга ийи совет гроссмейстерлер: долегей чемпионнары хораан Б. Спасский биле Т. Петросяның түснай чалаашкын-биле киргеп.

Шак ол маргылдаага тиилеп үнген кижи 1975 чылда долегей чемпионну Р. Фишер-биле ужуражыр.

ЧУРУКТА: М. Мухин биле В. Савонуң ойнап олтурары. Бо удада Алма-Ата чурттуг мастер тиилээн.

А. Яковлевтиң фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникаазы).

Эш-хуузунуң ужуражылгалары

«Сүт-Хол» совхозтуң спортчулары Ленин аттыг колхозка халдан келип, эш-хуузунуң ужуражылгазын кылган.

Баштай клубка хевис кырында ийи таланың төлээлери 16 могенин тыва хүрээ болган. Аңаа Ийменнің могезя Ондар Сесер-оол шүүлген. Шыдыраа маргылдаазынга Ленин аттыг колхозтуң шыдыраачылары тиилээн. Баскетболга эш-хуузунуң ужуражылгазынга ийимежилер 3:1 санга үткан.

Нинтизи-биле Ийменнің спортчулары тиилелгенн чедип алган.

С. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

Бай-Тайга районнуң Кызыл-Даг школазының мачилиг хоккей командазы Бай-Тал, Шуй школаларынга бармп, боттарының спортчу күжүн шенешкен. Аңаа кызыл-дагжылар белеткелдиин көргүзүп тиилелгенн чедип алганнар.

Э. ДИЛАК.

ТОРГАЛЫГДА ЧУНАР-БАЖЫҢ

«КЫМНАР ЧУНУП ТУРАРЫЛ?»

Торгалыг чунар-бажыңының чаңынга келген ар, хераажен кижилериң ынча дижип айтыржыры чаңчыл болган. Ооң ужуру чунар-бажыңның ёзулуг ээзи чок болуп турарында.

Ооң ажылдаар хүннерин, шактарын, ар болгаш хераажен кижилериң кажан чунарын тодаргай бижээш чунар-бажың ажиинде азып каан-на харын. Ол хиреэинде ында кандыг-даа сагылга-чурум чок. Эргелекчизи Д. Кенден ону безин шоочалаваc. Ынчангаш чунар-бажың хостуг, суу изиг-ле болза, туралаан-на кижилер киргеш чунуп алыр. Ооң соңгазын бузуп, электролампаларны оорлап, таптарны ол шаап турары хомудаңчыг.

ДЕЖИК ТАЗТАР

Ижиртиңней бергенде чүве. Чунар-бажында чырык-даа чок. Ам канчаар бир таэты алгаш, изиг, соок суглу таарыштыр холаап чунуп-ла эгеледим оң. Бажымны шала чуп турумда таэта суум төне берди. Суглу катап куткап чунуп олурумда таэ иштп база куруглаар дей берди. Элдепсингеп ам-на топтап көөрүмге бижек-биле деже шаап каан таэ болду. Ону солуур дээш ооң таэтарны көргүлээримге шуптузунуп дүвү дежим.

— Чунар-бажынче бичии ойлдар киргеш барабаннап халчып тура тоо таэты үрегдээп болбазыкпе — деп, чунар-бажың эргелекчизи тайылбырлады. Шоочага чедиимес чоруктуң хайы ол-дур ийин. Ындыг бодал-биле хевимни катап кеткеш, бажыңымдан барып бүүн таэ экпеп чунар ужурга таварыштым.

КИЧЭЭНГЕИНИ САЛЗА

Суурувуста эмнелге черн база бар. Ында дээди, түскай ортумак эртеминр кадрлар хөй. Ол хиреэинде чаңгыс борбак чунар-бажыңның санитарлыг байдалынче сагыш салыр кижиниң чогу элдептиг. Таэтар, сандайлар хирлиг, хеп үштүр өрээлдерде довурак тапталганындан кижи кылаштаар арга чок. Чупарда таэ салыр сандайларның адаа хирлиг, бокту.

Чамдык кижилер чунар-бажыңга иштики хевин, үгүн үүр, салын чүлүттүшер чоруктар бар. Бо бүгү четпестерии дарый чайлазырынче Торгалыг кодээ Советтиң күүскомуиуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң дирекциязының кичээнгей салыр үези келген.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Овүр районнуң төвү Хандагайтыда хөй кижи киржикчилиг уран чүүл коллективи чылдыц-на доктаамал ажылдап, чон ортузунда уран чүүлге талантылыг кижилерни хаара тудуп турары демдеглекесичиг.

Чогаадыкчы аргаларны ажыглап турар бо коллектив эрткен юбилейлиг чылда хөй национадлыг совет улустуң күш-ажылга кадыалган быжыг наймалын коргуун, ында тускаатка концертти белеткээш, районнуң ажылшчыларынге каш удаа бараалгаткан. Олар ол концерттиң программазын улам байдыдып, шынарлыг болгаш бедик идейлиг болуруиче кичээнгейии салгаш, республика көрүлдезинге киржип, чамдык күүселдерге бедик үнелелдерии алган.

Бо чуруктa Хандагайтының уран чүүл коллективиниң доктаамал болгаш идепкейлиг киржикчилери ыраажылар болгаш тавцычылар (солагай таладан) Павлина Машпалдыр, Зоя Айдың-оол, Галина Монгуш олар-дыр.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 18-ТЕ

МОСКВАДАН

16.00 — Миллионнарның ленинчи университединден. «СЭКП болгаш хөй национадлыг социалистиг күрүнелиң хөгжүлдезиндэ» 16.30 — Фигурлуг чуңгулаашкыны талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. Хераженнер. Хостуг программа. (Бижидилге). 18.00 — «Үе». Информастыг программа. 18.30 — Литературлуг беседалар. «Чечен чогаадың кол маадыры — ажылчын». Дамчыдылганы шүүлүкчү А. Сурков чорудар. 19.20 — «Аймылдың зотпека Уран-чечен телефильм. 2-ги серия.

КЫЗЫЛДАН

20.30 — Телемедээлер. 20.40 — Телемедээлер. 20.55 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.00 — «1973 чылдың дүжүдү дээш» 21.30 — Фигурлуг чуңгулаашкын талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. Хераженнер. Хостуг программа (бижидилге). 23.00—23.30 — «Үе». Информастыг программ.

АГАЛАР

Бөгүн республикага, бүргеп, аязыр, соңгу-барыын районнарга хар чаар. Изиг-бүрү угланмышкынның хат кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 12—17, өскелериие 23—28 градус соор.

Кызылга бүргеп, аязыр, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 24—26 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Шериг өөредилгези

БОНН. (СЭТА). Үш барыын-герман чер — Баден-Вюртембергтиң, Рейланд-Пфальцтың болгаш Баварияның оруктарында, заимнеринде танкылар биле автомашиналарның моторлар даажы дүне, хүндүсдээ соксавайп турар. Оларның девискаэринде НАТО-пуң ГФР-ле эң улуг шериг өөредилгези калбарган. Ол өөредилге чажыт «Рифорджер-IV» шолалыг эртип турар. Каттышкан Штаттардан «агаар ковтрүүн» дамчыштыр бо хүннерде Барыын Германияга 10 муң америк солдатты экелгеп. Өөредилгеде АКШ-тың, Канада биле ГФР-ниң чепсектиг күштериниң шуптузу 40 муң шериг албанныглары киржип турар.

Автомобильдер аргыжар болгаш оске-даа оруктарда 2700 танк, 8000 автомашина тырлы бергеп. Танкыларның ыпкырбе дугуйлары шынаа, шолдерии тырый бастырып, ыяштарны үжүр таварып чорүп турар. Шенелделер кылыр ол шериг өөредилгезинге барыын-герман тараачыннар шыңгыы удурланып турар.

Чугаалажыышкыннар үргүлчүлеп турар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Ань бажыңның медеглээнин ёзугаар алырга, АКШ-тың президентиниң национал айыыл чок чорук талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер ВДР-ниң төлээлекчилери-биле бүдүү чугаалажышкыннар кылырын уламчылаар дээш чоокку үеде катап Парижке баар деп турар.

Ооң-биле кансырлаштыр президентиниң национал айыыл чок чорук талазы-биле дузалакчызының оралакчызы генерал А. Хейг Сайгонда чорун турар. Хейг аңаа сайгон администрациязының баштыны Тхиеу-биле ужурашкан.

Парлалганың дыңнадып турарындан алгаш көөрге, Хейг ам Парижте боон турар чугаалажышкыннарда көрүп турар дутуржулганың төлевилелии Сайгонче алгаш барган.

Кеш-сөөк ылгаар чоруктуң херечизи

НЬЮ-ПОРК. СЭТА-ның корр. В. Байдашиниид дамчыдып турары: Негрлер шимчээшкиниинің сураглыг активчизи, «Күш ажыглавас хөделиишкиниериниң студентичи башкарылга комитеди» организациязының даргазы чораан Рэп Браунну Нью-Йоркта судтап эгелээн. Негрлериниң дең эргеви дээш кады демиселгеп турганы ооң эштери С. Петтипп, Л. Валентайпны болгаш Я. Янгты Браун-биле кадм ниитизи-биле 24 чүүл-биле буруудадып турар. Чижээ, оларны «дээрбечи чорук кылган, полицейлерниң амы-тынынга халдаан болгаш штаттың кызыгаарын октугбоозуг чораан ужур-дүрүм чокка эрткен» дээш буруудадып турар.

Негр амыктарның сураглыг удуртукчузу — Рэп Браунну «херээ» дээр хоп-мегe шуугаазын бир чыл ажыг уламдыгып келген. Браун Батон-Ружеде (Луизиана штат) университеттиг доосказ-ла, дең хамааты эргелер дээш идепкейлиг демиселче шилчээн. Аныяк активчи хөй-ниитиниң митингилеринге болгаш чыскаалдарынга үргүлчү-де чүве чугаалаар, АКШ-та Кешсоок ылгаар чорукка удур чедишкиниинг демиселгирлбиле чаңгыс эптиг болурунче чүүл-бүрү негр организацияларны кыйгырып турган. «Бо чуртта негрлерге таваржыр шынпыг чорук чок, ол чүгле ак кештиг кижилерге хамааржыр»—деп, ол чугаалаан.

1967 чылда Брауниу «Күш ажыглавас хөделиишкиниериниң студентичи башкарылга Комитединиң» даргазынга соңгаан. Ол организацияның удуртукчузунга тургаш, Брауннуң идепкейлиг ажыл-чорудулгазындан америк каргыш шагдаалар сезингеп, ону истеп-сүрүп, шаажылап шиидериниң чылдагааннарын дилеп туруп берген.

1967 чылдың июльде Кембриджте (Мэриленд штат) негр хөй-ниитиниң митингизинге Брауниуң чүве чугаалаанынын соонда, ол черниң школазы орттеин берген. Ынчан ону Браун орттеткен деп хоозун-меге буруудадыпкынны аңаа онаагян.

Браун үргүлчүлелдиг үе дургузунда чаштынар ужурга таварыпкан. Истелгенин Федералдыг бюрозу ону «ӧң айылдыг 10 үүлгедикчилериниң» дапсымынга киирип алган. 1971 чылдың октябрь айда полицияның огузга аар болыглаган Брауниу тудкаш, Нью-Йорктуң Райкер-Айлендиде кара-бажыңга суп каан.

КИНО

ЯНВАРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мында даң хаваларының ырнымы» (1-ги, 2-ги кезектери) 10.00, 13.25, 16.50, 20.15 шактарда.

«КЫЗЫЛ-ХЕМ»: «Адыр, мана!» 15.00, «Мээң адыым — Клоун» (2-ги, 3-кү кезектери) 16.20, 19.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Александар Пархоменко» 15.00, «Мээң адыым — Клоун» (1-ги кезээ) 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пеппи Токатуианың чуртунда» 9.00, 10.50, 12.40 14.40, «Аныктелду, аң-меңним алган-йёрээ» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫНЫҢ: Киночыыңды 11.00, «Ынакшылга чогумча» 12.30, 20.20 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫНЫҢ: «Пан Володыевский» (1-ги, 2-ги кезектери) 19.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторуп 24-63, редакторуп орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиязын 23-54, партиялалыг секретарының 23-35, партийжи амыырал киллизиязын 37-13, культура киллизиязын 23-54 кезээ ажылгай киллизиязын 21-47, үлегчүр киллизиязын 22-64, чагаа киллизиязын 41-27, информация база совет гургузуг киллизиязын 20-60, бухгалтериязын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75. Телефонче доогаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 54.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүлер чериниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00311.

Бүгү чүрттарның пролетарилери, каттыжыңар!

1925 чылдан тилеэлеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл. ЯНВАРЬ 19 ПЯТНИЦА № 16 (9092). Өртээ 2 көп.

РСФСР-ниң Сибирьде, Зауральеде, Ыраккы Чөөн чүкте автономнуг республикаларының, крайларының болгаш областарының агрономия талазы-биле зона чөвүлел хуралының киржикчилериниң ол районнарның колхозтарының, совхозтарының болгаш көдээ ажыл-агый органнарының бүгү тускай эртемниглеринге

КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер!

Тоску беш чылдың амгы шиитпирлиг чылы политика болгаш күш-ажыл талазы-биле көстүп көрбээн көдүрлүүшкүнүң байдалында эгелээн. Бодунуң төөгүзүнде алдарлыг байырлалды — ССРЭ-ниң тургустуунганының 50 чылын чүрт чоокта чаа демдеглээн. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң каттыжкан байырлыг хуралынга СЭКП ТК-ның Чигизиве секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде бистиң чүрттүн төөгүлүг чедишкинивери чайынганчаа-биле илерттинген, оон мурнунда турар сорулгалар, коммунистиг тургузуушкунуун перспективалары көргүстүнген. 1973 чылда — беш чылдың шиитпирлиг чылында көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң сорулгалары тодаргайы-биле илерттинген.

Тараның болгаш мал чемнерин бүдүрериң база белеткээрин улам ынай көвүдедириниң айтырыгларының талазы-биле агрономия чөвүлел хуралының киржикчилери, бистер эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде тодаргайлаттынган байдалдарны болгаш түүнелдерни көдээ ажыл-агыйның улам ынай көдүрер талазы-биле ажылдың дайынчы программазы кылдыр көргеш, чайгылыш чоккө күүседири-биле хүлээп албышаан, колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге чер база мал ажылының культураның бедидери, черни, техниканы, чемиштидилгеин болгаш материал-техниктиг өске-даа курлавыларны боттуг ажыглаарын, көдээ ажыл-агыйның бүгү культураларының дүжүдүн болгаш мал ажылының продуктулуун дыка өстүрерин хандырар дээш, анаа үндезилээш, чер база мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүөге садар талазы-биле планны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедишкинниг күүседир дээш бүгү күжүвүстү тарамнанмайн ажылдаар бис.

Сибирь, Зауралье болгаш Ыраккы Чөөн чүк — чүрттүн эң улуг көдээ ажыл-агый районнары: анда болза республиканың бүгү тарылга шөлүүнүң 37,5 миллион гектары азы 28 хуузу мөөнижеттинген. 25,6 миллион гектарны сиген кезер черлер болгаш одар-белчиир ээлел турар. Ол зонаның колхозтарынга болгаш совхозтарынга тараа бүдүрери 1966—1970 чылдарда 26,7 миллион тонна четкен. Тараа, картофель, ногаалар, сүт, эт болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктулэрин бүдүрер талазы-биле зона улуг черия ээлеп турар.

Хей-хей колхозтарның болгаш совхозтарның материал-техниктиг базазының болгаш экономиказының былыкканы, бойдузулуң байдалы болза чер болгаш мал ажылын интенсификастаарын дүргедедиринге, Россия Федерациязының чөөн талакы районнарынга бедик продуктулуг тараа ажыл-агыйны тургузар дугайында партияның салган сорулгаларын чедишкиниг күүседиринге, мал ажылының продукциязын болгаш мал чемнерин бүдүрерин дүргеп хогжүдеринге улуг аргаларны тургузуп турар.

Чөөн районнарның улуг аргаларының болгаш нурлавырларының дугайында чамдык районнарның мурнакчы колхозтарының болгаш совхозтарының, эртем-шинчилел албан черлериниң чедишкиннери чугаалап турар. Алтай крайның «Комсомольский», «Чистюльский» совхозтарының, Новосибирск областа «Маслянский», Омск область—«Цветочный», Красноярск крайда—«Березовский», Хабаровск крайда—«Хабаровский» совхозтарның; Кемерово областың Нижне-Тавдинск районунда «Большевик», Курган областың Варгашинск районунда—«Тимлелге», Иркутск областың Эхирит-Булагатск районунда — Чапаев аттыг, Амур областың Тамбов районунда—Ленин орденниг «Полдмурье» колхозтарның болгаш өске-даа ажыл-агыйлаанның чер ажылдакчыларының кайгамчыктыг чедишкиннери республикада болгаш оон даштында-даа калбаа-биле билдирлер апарган, олар болза гектар бүрүүнге онааштыр 25—30 болгаш оон хей-даа центнер тараны, 180—200 центнер картофельди, 250—300 центнер кукурузаны силос кылдыр, хей болгаш чангыс чылдыг сигеннерден гектардан-на 25—30 центнер сигенни алганнар.

Көдээ ажыл-агыйның хогжүлдезинде сеелгү чылдарда чедиш алдынган улуг чедишкиннерни демдеглеексивээн, бистер болза чугле чедишкиннерни эвес, харын бистиң хошкак черлеривисти болгаш четчестеривисти база эки көрүп турар бис. Бир демей байдалга тургаш-та, хей-хей колхозтар болгаш совхозтар тараның болгаш өске-даа культураларның эвээш дүжүдүн ап турар, мал ажылының продуктулуун оожум бедидип келгеп, маңаа көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери бистер харысаалганы хей улуун база хүлээп алыр апаар бис.

Чылдың түнелдерин бүгү тала-биле сайгарып, адыр бүрүзүнүң байдалын яяк өөренип көөрүн, чедир көрдүмээн чүүлдерни болгаш чаазыларны эдерип, тараның, мал чемнерин болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедирин хандырып турар тодаргай хемчегларын ажылдап кылгаш, боттандырарын ажыл-херектиң эрге-ажыы нетеп турар.

Сорулга болза, 1973 чылда тараның 25 миллион тоннадан эвээш эвес чылдазын алырын хандырары, тараның сортумак дүжүдүн гектарга онааштыр 15,5 центнерин алыры, картофель бүдүрерин 3 миллион тоннага, ногааларының —1,2 миллион тоннага чедир көвүдедири, продукциязын бүгү хевирлерин белеткээриниң талазы-биле улус ажыл-агый планнарын чугаа чоокка күүседири болуп турар.

Бо чылын мал чемнин бүдүрерин 46 миллион тонна чемгерилге единицазынга чедирер, мал чемнин белеткээриниң болгаш кадагалаарының дешилгелиг технологиязын калбаа-биле нептередир, бойдустуң чайгаар бүткен одарларын эжиждер талазы-биле комплекстиг ажылдарны боттандырар, 60 мук гектардан эвээш эвес черге суттаттыг культуралуг одарларны тургузар. Ажыл-агыйларга бердинген планнарны элээп ажыр күүседир дээш курлавырларны болгаш иштики арганы тывар.

Эртемнин болгаш мурнакчы дүржулганың чедишкиннеринге дээнгаш, ажыл-агый бүрүзүнге тарылганың шын эзлештирилгезин дүргеп болгаш долузу-биле боттандырар, үрезин ажылын эжиждер болгаш тараа база өске-даа культураларның бедик продуктулуг чаа-чаа сорттарын калбаа-биле нептередир, хөрүүнүң үнүш-дүжүткүрүн бедидер база ону үрелир чоруктан камгалаар, чемишчидилгелерни хөй-биле чыып алыр болгаш шын ажыглаар, күжүрлүг хөрүүнерин чугайландырар дээш эргежок чугула бүгү-ае чүүлдерни кылыр бис. Чайгы черни белеткээринче болгаш күскү андырлгаже онза кичээнгей салбышаан, суттаттыг болгаш курлаткан черлерге тараа болгаш мал чеми культураларны тарып өстүрериниң агротехниказын сайзырангайжыдар талазы-биле хемчегларни боттандырар.

Тараның, картофельдиң, ногаалардың, этиниң, сүттүң болгаш чер база мал ажылының өске-даа продуктуларының шыварын элээп бедидер дээш бүгү хемчегларни алыр бис.

1973 чылдың часкы тарылгазынга белеткелди болгаш ону эртирериң организастыг чөрүдарын боттарывыстың бирии сорулгаларывыстың бирээзин кылдыр санап тур бис. Үрезинги эки белеткээрин хандырар, оларны чоокку үеде тарылга стандардынын I—II класстарның нормазынга чедирер, өдек болгаш компост белеткээрин көвүдедир база ховуларже сөөртүр дээш бүгү аргаларны ажыглаар, ховуларга хар мөөнижээр болгаш эрээш хар суун анаа сынирер хемчегларни боттандырар бис. Часкы тарылгага бүгү агрегаттарның ийи эзлегліг ажылдаарын хандырар дээш трактордарның болгаш кожар техниканың ой-шаанда, бедик шинарлыг септелгезин, механизатор кадрларны белеткээрни болгаш мергежилии бедидерни организастаар бис.

Тараа культураларының, картофельдиң болгаш ногааларның тарылгазының структуразын эжиждерин, тарылга шиидерни калбартырын боттарывыстың эң-не чугула сорулгавыс кылдыр санап тур бис.

Кубаньның тараажыларының эгелээшкинии ёаугаар эгелээп 1973 чылда тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерни болгаш белеткээрни көвүдедир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжыга база малчыларның Бүгү-эвилел чарыжынга зонаның бүгү совхозтары болгаш колхозтэры, бүгү салбырлары болгаш бригадалары, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемнит кижи бүрүзү, көдээнин ажыл-ишчи бүрүзү киришкеп турзун дээш бүгү чүүлдерни кылыр хүлээлгелиг болгаш кылыр бис.

Бистиң бирии хүлээлгевис — хүлээп алганывыс социалистиг хүлээлгелерни чедишкиниг күүседир талазы-биле тараажыларның болгаш малчыларның бедик бүдүрүкчүлүг чогаадыкчы күш-ажылын организастаары, чарыштың калбак нептерегей бөлүрүн, түнелдерни деннеңтирерин хандырары, мурнакчыларның болгаш чаартыкчыларның ажылының дүржулгазын пропагандалаары болгаш идеякейлии-биле нептередири болур.

Зонаның көдээ ажыл-агыйының мурнунда турун турар улуг хемчеэлдиг иглрии сорулгалар, көдээ ажыл-агыйның интенсификациязының болгаш 60 адырда эртем-техниктиг дешилгелиин шаңкыдаашы боттарының биликин доктаамал бедидерин тускай эртемниглерден негеп, кызымаккайы-биле өөренирии, боттарының ядей-политиктиг деңнелии бедидерии, ажылдың методун болгаш стилин доктаамал сайзырангайжыдарып, инициативаны көдүрерии, бүдүрүлгеге бүгү-ле чаа болгаш мурнакчы чүүлдериниң идеякейлиг нептередикчилери болуруи хүлээидирип турар. Ажылының дүржулгазын СЭКП Төп Комитединиң деткээн Алтай крайның көдээ ажыл-агыйының тускай эртемниглериниң үлетнри-биле мергежил бедидер, бүдүрүлгении бүгү адырларынга эртемниң чедишкиннерии болгаш мурнакчы дүржулгазы калбаа-биле нептередир талазы-биле боттарывыстың хүүдә чогаадыкчы планнарывысты чогаадып тургузарын болгаш ону амыдыралга боттандырарын организастаар бис.

Бистер, Сибирьниң, Зауральениң болгаш Ыраккы Чөөн-Чүктүң областтарының агрономнарының чөвүлел хуралының киржикчилери, СЭКП-ниң XXIV съездизининң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырарынга төлептинг салыышкыны кижирер сорулга-биле көдээ ажыл-агыйның улам ынай, улам күчүлүг кедүрлүүшкүнү дээш, 1973 чылдың болгаш тоску беш чылдың хүлээлгелерин чедишкиниг күүседир дээш бүгү улустуң демисселиниг идеякейлиг киржиринге көдээ ажыл-агыйның бүгү тускай эртемниглерни, эртем албан черлериниң ажылдакчыларын кыйгырып тур бис.

(СЭТА).

Эки түңнелдер дээш күжениишкиниг ажылдаар

Республиканың чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелери СЭКП-ниң XXIV съездизининң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш база ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл ооңга чедишкиниг ужуражыр дээш 1972 чылда алган социалистиг хүлээлгелерни күүседип, чонга ачы-дуза чедирериниң чамдык көргүүзүлерии чедишкиниг күүсеткеп. Чижээ, министерство ниити продукция бүдүрериниң чыл планын 103 хуу, а бараанныг продукциязын бүдүрерин 109 хуу күүседип, чонга 269 мун рубльдиң бараанныг продукциязын сайгарган. Алган социалистиг хүлээлгелерин эки күүсеткеп бүдүрүлгелерден Кызылдың амыдырал хандырылга комбинады (эрткен чылын чонга ачы-дуза чедирериниң планын 102 хуу күүсеткеп), Эрзинниң, Самагалдайның, Бай-Тайганың, Бай-Хаактың амыдырал хандырылга, комбинаттары хамаарлыр.

Чаа 1973 чылда чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелери Курган областың Куртамыш районунуң чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының бистиң чурттуп бүгү амыдырал хандырылга ажылдакчыларын социалистиг чарышка кыйгырган эгелекчи саналын деткивишаан, ам бо хүннерде коллективтер аайы-биле боттарынга бедиткеп социалистиг хүлээлгелерни алган. Чижээ, радиотелеателье мастерскаязынга болгаш Кызылдың сентелетудут участогунга. 1972 чылдың түнделери болгаш 1973 чылда сорулгалар дүтайында база 1973 чылда үлүг ажыл-агый планның хуусаа бетинде күүседир дээш үлетшүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның дөктаалын изин-биле түүлүгүнүн уткаан бүгү ажылдакчыларның ниити хүралдары эрткилээн.

Бедик сорулганы бүдүрүлгелерниң коллективтери бүзүрелдиг күүседир дээрзин хүралдарга санал берген эштер чугаалап турганнар. Чижээ, парганнаар цехтин ажылчыны коммунист эш Мартынов мынча дээн:

— Беш чылдың салым-хуузу биетериниң ажылчыннарның холунда. Ынчангаш беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылынга кажангызындан-даа шудургу ажылдаары чугула дээрзин партия болгаш чазак биетерге тайылбырлап турар-дыр. Хүн бүрүзүн шалынчы болдуруп ажылдаалывар — деп, ол эш-өөрүн кыйгырган.

Социалистиг хүлээлгелерни алгылаан бүдүрүлгелерниң ажылдакчылары бүдүрүлгелерде ажыглаттынмаан курлавырларны ажыглаарынче, күчүжиид, технология чурумун быжыглаарынче, шиитпирлеттинмээн айтырыглаже үлүг үе кичээнгейлии сайырын чугулалап чугаалап турарлар. Ол таварылга эвес. Эки түңнелдер чедип алырда күжениишкиниит ажылдаары, харымсаалганы бедидери чугула. **В. ЧИМДАН.**

Чарыштың түңнелин үндүрген

ТООРА-ХЕМ. (Радио-биле). Ажылчы чоннар депутаттарының Тоору район Советиниң күүсекчи комитедиң көдээ Советтериниң социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген. Эрткен юбилейлиг чылдың дөртүү кварталында Тоора-Хем көдээ Советиниң чарыштың негелделерии эки күүсеткеп. Ол көдээ Советке райкүүскомның шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Тоора-Хемниң көдээ Советиниң сессиязының болгаш күүскомның хураддарын чогуур үезинде чылдырып, ажыл-агый, культура тургузуушкунуун чугула айтырыгларын чугаалажып, шиитпирлериин күүселделерии эки организастап кедген.

Эрткен чылын суур чаагайжыдыгазының талазы-биле чамдык ажылларны кылган. 500 метр тротуарны кылган, 1147 дес.ыяшты тарып олурткан.

К. МААДЫ.

Фазия Ислам-оглы КИРИМОВ — будурулгеде үлегерлиг кижилерниң бирээзи. Ол районнуң амыдырал хандырылга комбинадының тудуг участогунда пилорамщиктер бригадиринде ажылдап турар. Бедик будурунчулуг ажылдап, хүн нормазын доктаамал амыр күүседип тургаш, Киримов эрткен чылдың хууда планын хуусаа бетинде күүседирии чедип аяган. Шалынчы ижи, чазын-чаагай чаңы-биле эш-өөрүнүң хүндүтпелиин чаалап алган бодуун ажылчын. Фазия Киримов — Сарыг-Сеп көдээ Советтиң депутады.

ЧУРУКТА: Фазия Ислам-оглы Киримов ажыл үезинде. А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

ДЭЭДИ ШКОЛАНЫҢ ЧАА КӨДҮРЛУУШКҮНҮНЧЕ

Бистиң чуртта эртем-техниктиг дешилгениң соксаал чок темпизи улус ажыл-агыйның чүүл-бүрү адырларынга мергежилдиг кадрларны улам хөйү-биле негеп турар. Бешчыл төнчүзүнге чедир ССРЭ-ниң сескн хамаасты бүрүзү-ле дээди азы ортумак тускай өөредилге черии дооскан дугайында дипломнуг турар.

«Чуртта дээди өөредилгенин улам сайзырангайжыдарының талазы-биле хемчегler дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докгаалын күүседирде дээди өөредилге черлериниң сорулгаларын Бүгү-эвилелдиң чөвүлел хуралывын киржикчилерн чугаалажып көрүп турар. Кремльдиң Улуг ордузунга дээди өөредилге черлериниң ректорлары, педагогтар, үлеттүр будурулгелерниң, колхозтарның болгаш совхозтарның, эртемниң болгаш культураның албан черлериниң төлөөлекчилери чыылган. Ында ССРЭ-ниң министрлери, СЭКП ТК-ның, ВЛКСМ ТК-ның, эвилелдеткен болгаш автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарының идеологтуг албан черлериниң харымсаалганыг ажыдакчылары база олуржуп турар.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери эштер А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, М. А. Суслов, Б. П. Пономарев оларны адыш часкаашкыны-биле утканнвар.

ССРЭ-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министри В. П. Елютин илеткел кылган. СЭКП-ниң XXIV съездизиниг, студентилерниң Бүгү-эвилел слёдунга эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга совет дээди школаның ажылын бедии-биле үелээп деп ол чугаалаан.

Амгы үеде чуртта 824 дээди өөредилге черинде 4.600 мун студентилер өөренип турар. Ажылдап турар 1000 кижиниң 62-си дээди эртемниг апарган. А он чыл мурнунда олар — 42 турган. Тоску беш чылда 9.000.000 специалистерни, оларның ишгивде дээди эртемниг — 3,4 миллион кижини белеткеп үндүрер ужурлуг. Амгы үеде чылдыг-на 700 мун специалистер белеткеттинип турар. Ниитилел эртемниериниң кафедраларында 13 мун ажыг эртем докторлары болгаш кандитаттары ажылдап турар. Студентилериниң политиктиг кижизидилгезин күштелдирери, ниитилел эртемнерин башкылаарын улам сайзырангайжыдары бирги черегиң чугула сорулгазы болуруп чөвүлел хуралга демдеглээн. (СЭТА).

Тыва дылда парлаан

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советиниң каттышкан байырлыг хуралынга СЭКП Төп Комитединиң Чигизиве секретары эш Л. И. Брежневтиң «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунгавының 50 чыл ооңуң дугайында» илеткелин Тываның ном-үндүрер черн тыва дылда аңгы брошюра кылдыр үндүрген.

Удуртукчу ажылдакчыларга, пропагандистерге, лекторларга, политинформаторларга болгаш өске-даа ажылчы чоннга эргежок чугула документтини парлаан брошюраны республиканың ном садыглары садып эгелээн.

А. Н. Косыгинниң Башкир АССР-ге чорааны

УФА. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Башкирияга чоруп турганының үезинде Усть—Балык — Курган — Уфа —Альтаның үезинде Усть-Балыкеевск аразының нефть дамчыдар хоолайының унун дургаар аян-чорук кылган болгаш ол тудутнуң чоруп турары-биле талыышкан. Уфаның мотор кылыр заводунга ол баргаш, ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле ужуражып, будурулгени хогжүдеринии перспективазының болгаш «Москвич-412» автомобильдиң моторларын будурүп үндүрер талазы-биле чаа-чаа дериг-херекселдерни ажыглалга киирер дугайында оларның-биле чугаалашкан.

СЭКП-ниң область комитединиг республиканың нефть үлетпүрүнүн болгаш нефть дамчыдар хоолайлар кылып турар организацияларының ажылдакчыларының чөвүлел хуралы боон эрткен. Ол чөвүлел хуралга тоску беш чылдың ол ан чугула тудуун улам шаңкычыдарының айтырыгларын тодаргайы-биле чугаалажып көргеп. Чөвүлел хуралга А. Н. Косыгин чүве чугаалаан.

А. Н. Косыгин республиканың партия-ажыл-агый активинин Башкирияның пайысылалынга болгал хуралынга база киришкеп.

Ол хуралга «Башкир АССР-ниң үлетпүрүнүн, тудуунун, транспортунун, харылзаазының болгаш хоорай ажылагыйының ажылдакчыларының 1973 чылда социалистиг хүлээлгелериниң дугайында» илеткелди СЭКП-ниң Башкир обкомунуң бирги секретары М. З. Шакиров кылган. Хуралдың киржикчилери республиканың ажылчы чоннарының күш-ажылчы тиилелгелериниң дугайында, тоску беш чылдың даалгаларын болгаш 1973 чылдың планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле социалистиг хүлээлгелерниң дугайын чугаалап турганнар. Беш чылдың шиитпирлиг чылын шалынчы ажыл-ишчиг чылы болдурарын — актив хуралынга бөрген санал-оналдарның кол-ла утказы ол боон турган. Хуралга 1973 чылдың социалистиг хүлээлгезин хүлээп алган.

А. Н. Косыгин актив хуралынга чүве чугаалаан, республиканың культуразын болгаш экономиказын хогжүдер талазы-биле Башкир АССР-ниң ажылчы чоннарының чедишкиннерин демдеглевишаан, СЭКП-ниң XXIV съездизининң эң ол шыкаш СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлеринде айтыкан эң чугула улуг ажыл-агыйжы сорулгаларынга дугайын тайылбырлап чугаалаан. Улус ажыл-агыйында будурүлге фондуларын ажыглаарын акижиндерин, күш-ажылдың будурукчулуун болгаш будурулгениң ажыктыгын бедирнин, будурулгени болгаш ол-оңайлаштыкыны организастаарын сайзырангайжыдарының эргежок чугулазының дугайында ол онзалап чугаалаан. Социалистиг чарышты улам калбартырының айтырыы боо чугаалыпга улуг черии ээлээп.

А. Н. Косыгин СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың даштыкы политика талазы-биле ажыл-чорудулгазының айтырыгларын, делегейниң амгы байдалывың чугула айтырыгларын база тайылбырлаан.

* * *

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин январь 17-де Москвада ээп чаның колген.

СЭКП ТК-НЫҢ ЧАНЫНДА МАРКСИЗМ- ЛЕНИНИЗМ ИНСТИТУДУНГА ДЭЭДИ ШАҢНАЛ

К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң өөрединиин талазы-биле эртем ажылдарынга, оларның идеяларын нептередирнге улуг чедишкиннерни база тургустунганындан бээр 50 чыл болганынга холбаштыр СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдуң дээди хевирээ — Ленин орденнг-биле шаңналаан. Анаа холбаштыр институтка болгаш баймырлыг хурадга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш М. А. Суслов делегеренгей чүве чугаалаан, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш ооң тургустунганы бо институттуң чартык чүс чылда кызымаккай ажылының түнелиивле марксизм-ленинизм идеяларын эртинезин мөөнижээн болгаш ооң ачызы-биле чыртыкылыг келир үе — коммунизмни тургузарынга улуг чедишкиннер чедип алдынганын онзалап демдеглээн.

Эш М. А. Суслов институтту В. И. Ленинниң саналы-биле тургускавын айыткаш, оон марксизм-ленинизмни нептередиринге улуг ролюн демдеглээн.

Түнелиивле эш М. А. Суслов институтту ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын номчаап, чымлаңнарның адыш часкаашкыны дынмирел турда. Ленин орденнин институттуун тугунга кадаан.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге байырлыг чагаамы улуг кедүрлүүшкүн-биле хүлээп алганнар.

(СЭТА).

ЧӨӨН ЧҮКТҮҢ ТАРАА ШӨЛДЕРИНГЕ — ИНТЕНСИВТИГ ЧЕР АЖЫЛЫ

РСФСР-ниң чөөн талакы районнарының көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының агрономия талазы-биле чөвүлел хуралы

Январь 16-ның кежээки хуралынга РСФСР-ниң чөөн районнарының колхоптарынга болгаш совхозтарынга тараалы болгаш мал чемнерин бүдүрерин үлам көвүдедир талазы-биле хемчеглер дугайында эш Синягинниң илеткелин чугаалажып көөрүн үргүлүлээн.

— 1972 чылдың агаар-бойдузунуң берге үезинде Сибирьниң тараажыларының улуг мергежилин коргүскенин СЭКП ТК-ниң Чиргине секретары Л. И. Брежневтиң бедии-биле үнелээнинге чоргаарланып турар бис. Областың дүргеи өөүп турар чонун ук черге аъш-чемнин кол-кол продуктуларын бүдүрүп үндүрериниң күсели-биле хандырар дээш томчилер бүгү үүлдү кылыр — деп, Томскиниң көдээ ажыл-агыйының дүржүлге станциязының директору Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Л. Д. Анохин бодунуң саналынга чугаалаан.

Области бедик механизастаттынган мал азыраар улуг-улуг фермаларның тудуу калбарган. Сүттүг болгаш эттиг үлетпүрге үндезилеп бүдүрүп үндүрер диже, малды соксаал чокка чемгерер, мал чемнерин хөйнү бүдүрүп үндүрери эргежок чугула. Чай дургузу соок болгаш кыска-даа болур болза, кукурузаның бедик дүжүдүн алыр болгаш шынарлыг силосту салып белеткээр сүмелерни бистиң станция ажылдап кылган. Томскиниң колхозтары болгаш совхозтары ол сүмелерни чеднишкинниг ажылап-даа турар.

Колхозчулар болгаш специалистер гектар чер бүрүзүн эң эки ажыглаарынче, оон дүжүткүрүн көвүдедиринче, тарылга шөлдериниң тургузуун сайзырангайжыдарынче угландырып турарын Амур областың «Приамурье» колхозунуң даргазы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады В. И. Рафальский чугаалаан. Колхозта 18 муң ажыг гектар черде тарылга эвлечештирилгезинин он кезеек шөлүг, тос шөлдүг бир үрезиң, дөрт шөлдүг бир нога болгаш мал чемн тарыыр тарылга эвлечештирилгезинин шөлдерин тургускан. Ол культураларны тарып өстүрериниң биологизиязынга болгаш ук черниң агаар байдалынга таарышкан агротехниктиг хемчеглерни ажылдан кылган. А ындыг байдалдар белеп эвес. Эрткен чылын чер эмин эртпээн өл-шыкка алзып, чамдыктары үерлээшкинге таарышкан-даа болза, Амур областың тараажылары тараа садарының планын ажыр күүсеткен, үрезиннерин уруп алган, мал чемининг курлавырларын урган, малдың, куштуң баш санын өстүрүп, эът, куш чуураазы, дүк садарын көвүдеткен.

«Приамурьениң» колхозчулары черни мелиорастаарының улуг ажык-дуразын боттарының дүржүлгазындан коргеннер. 1964 чылдан бээр бугаларны ажык кылдыр чергелештир казып тургаш 15 муң гектар хире черни кевирген. Ында кевирген черлерниң гектарындана 22—25 центнер тарааны, 14—16 центнер сояны ажаап ап турар. Ындыг системаларны кылырына үнген чарыгдалдар чйи-үш чыл болгаш-ла эгиттине бээр.

Коммунистиг партияның көдээ ажыл-агыйның мурнунга салган чугула сорулгаларының бирээзин — тарааны бүдүрерин улам көвүдедири болгай. Ынчаарга ол дээрге Ыраккы Чөөн чүк зоназынга — сояны, кызыл-тасты болгаш мал чеми культураларны, а Приморье крайга — ристи өстүрерин көвүдедир дээни ол-дур деп. Ыраккы-чөөн чүктүң үстем-шинчилел институдунуң директору, БЭЛАКАА-ның академиги Г. Т. Кузьмин демдеглээн.

Ол зонаның эртемденнери мурнакчы колхозтарның болгаш совхозтарның чеднишкиннерин шинчилеп, сайгарганнар. Чоокку чылдарда гектарданна тараа дүжүдүн 4—5 центнерге көвүдедип турташ, ону гектардан 20 центнер, а сояны — 10 центнер чедирип болуруп ол эртем шинчилелдерни көргүзүп турар. Агротехниктиг хемчеглерниң, шын тарылга эвлечештирилгезиниң эртемге үндезилеттинген комплекизин ажыглап, чогуур үезинде күүседип турташ, ону чедип алыр ужурлуг.

Соя — Ыраккы Чөөн чүктүң кол культуразы. Зонаның эртем албан черлери оон шалыпкин бижыычал сорттарын тургускан. Соя үрезинин бүдүрерин көвүдедири-биле институт сояны өстүрериниң таарымчалыг технологиязын ажылдап кылгаш, хынаан болгаш тускай чаштырыкчы-культиваторну чогааткан. Ол чаигыс эрткеш-ле дерт ажылды кылып: черни чарар, чемишчидилгени төгер, үрезинни чажар болгаш кырындан базырар. Ындыг арга-биле тараан соянын дүжүдү анаа чылдарда гектардан-на 3 центнер, а соок болгаш өл-шык үелерде — 5—7 центнер чедир көвүдээр.

Соя болза белок бүдүүлгезинге чугула ролдуу ойнаар ужурлуг. Анаа холбаштыр оратор од белок бээр үнелиг культураны чурттуң өске районнарынче, эң ылангыя Сибирьже көптердиринин чугулазын демдеглээн. Оон дүрген бижыычал сорттары Новосибирскиниң болгаш Омскинниңдаа мурнуу талаларынга таарыжыр болгаш гектардан-на 10 ажыг центнер үрезинин берип болурун Алтай крайга, Омск, Новосибирск, Кемерово областарга сояны тарып шенээнин көргүскен. Ону Алтайның хоуларынга-даа тарып болур. Оон ангыда Сибирь девискээрнинге соя үнүп ногаан массаның элбек дүжүдүн база бээр.

Ыраккы Чөөн чүктө мал чеми элбек үнер делгем шөлдерлиг. Шык-шынаалар 3 миллион гектар ажыг черни эвлээн. Оларның продуктулуун элбекшидери — ыраккы чөөн-чүкүлерниң эң чугула сорулгаларының бирээзин. Зонаның эртемденнери тимофеевканың болгаш клеверниң Ыраккы Чөөн чүкке таарышкан сорттарын тургускан. Кукурузаны үрезинин алыры-биле тарыры, чүмзаны болгаш соргоону өстүрери ол зонаның мал чеми балансызынга улуг немелде болуур деп специалистер санап турар.

Ленин орденниг «Петропавловский» совхоз Челябинск областың хөвү зоназында турар. Ол Россия Федерациязында эң улуг — хөй адырлыг ажылагыйдарның бирээзи. Оон тарылга шөлүү 50 муң гектар ажыл турар.

Ол совхозтуң хөгжүүрүнге партияның болгаш чазактың көдээ ажыл-агыйны көдүрер талазы-биле шиитпирлери улуг салдарлыг болганын совхозтуң ыол агроному С. П. Красюк чугаалаан. СЭКП ТК-ниң март (1965) Пленумунуң соонда чер ажылының культуразын бедидеринин болгаш тараа бүдүүлгезин көвүдедиринин комплекстиг перспективтиг планын ол ажыл-агыйга таарыштыр ажылдап кылган. Кол-ла кичээнгейни тарылга эвлечештирилгезин тургузуп, ажылдалга кинеририче, хөрүүн болбаазырадырыныл, үрезин ажылын организастаарының мурнакчы аргаларын ажыглаарынче, күш-ажыл төлевирин сайзырангайжыдарынче угландырыгаи турган.

Совхоз эртken чылын тараа саткаш будун-чартык миллион рубль орулга алган. Тараажылар чыл түнелинин чугаалажып көргеш, дүжүт улуг болуун дээш келир частын ажылжын эки чорудар дээн шиитпирлээн. Шөлдерже айыткынындан будун-чартыктан хөй катап — чүс муң тонна хире одекти сөөртүп төккен. Тараа культураларының үрезиннери шуптузуу чажар кондициязының бирги болгаш ийиги чергезинің негелделеринге дүжүп турар.

Сенаж чоокку чылдарда малга кол чем болган турар апаар. Анаа бүзүрелдиг бис деп, Тюмень областың «Емуртлинский» совхозунуң директору А. Д. Нохрин чугаалаан. Сибирьге медени сиген кылдыр ажаап алыр арга хаая тургулаар, мичангаш ону чүтле сенаж кылдыр ажаап ап турар бис. Совхозта ол мал чемнин белеткээр тускай звено тургустунган. Звено ЖВМ-4 жатказар-биле дериттинген ийи СК-4 комбайнныг, алды «Беларусь» тракторлуг, чарбалап үүрмектээр ийи, балер болгаш чүдүрер үш машиналыг, он ийи кожуглуг.

Трактористер шуптуу чангыс нарядтыг ажылдап турар. Сигенниң шыгындан болгаш агаар байдалындан хамаарыштыр ажыл күнүн панчаар организастаарын, чүдүрүлге, сөөртүлгеге чеже күш бээрин олар Соттары билир. Сенаж белеткээр шөл бүрүзүнге онааштыр төлевир чижек хемчээлдери доктаатгынган. Звено эртken чайын 25 хүн дургузунда 4600 тонна сенаж белеткээш, социалистиг чарыштың негелделерини ёзугаар область бирги черни алган деп, директор дыннатkан.

Оон соонда Красноярск крайның «Енисейский» совхозунуң комбайнери, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **И. А. Недобитков** индирге үүнүп келген. Оон демдеглээнин болза, эрткен чылын совхоз 9340 гектар шөлге тараа культураларының бир гектарындан-на 22,8 центнер чаагай дүжүттү остүрген. Күрүмеге 8500 тонна тараа садар планның тургаш, 13300 тоннаны урган.

Механизаторлар техниканы бедик бүдүргүкчүлүг ажыглаш, ол чединикинге улуг үлүг-хуузун киирген. Машина чежемейнин-даа сайзырангай болза, ону чүгле техника талазы-биле белеткелдиг специалист башкарганда ынчан эң бедик бүдүргүкчүлүг ажылдаар апаар деп, тараажы демдеглээн. Ынчангаш кадрларже, оларның мергежилин бедиеринче ажыл-агыйда эң чугула кичээнгей салып турар. Мергежил бедидерининг бүгү-ниити середилгезин эрттирип турар. Совхозтуң механизаторлары барык шупту боттарының ажыл-ишкинин бедик мергежилдиг мастерлери.

Сураглыг механизаторнуң оон ынай чугаалаанны болза, продукция бүдүрерин көвүдедиринге болгаш техниканы бедик бүдүргүкчүлүг ажылдаар кылдыр ажыглаарынга шимчединчи күш социалистиг чарыш болур деп сураглыг механизатор чугаалаан. Бистин партия, профсвиэл организациялары, совхоз дирекциязы ол ажылче кезээде кол кичээнгейни салып келгеп. Шынап-ла чарыштың ачызында бистин комбайнерлеривис эрткен чылын бир комбайнга онааштыр 10 муң, эң мергежилдиглер 11—12 муң центнер болгаш оон-даа хөй тараанны бастырган. Крайның социалистиг чарыжының түнелдерин ёзугаар мурнакчыларның шуптузунга «1972 чылдың дүжүт ажаап алышкынының гвардейжизи» деп хүндүлүг атты тывыскан.

20 муң центнер тараа бастырар хүлээглелиг турдум. Хөлзеп дувүреп-даа турдум-на. Ажылдаар апаар. «Сибиряк» денниг «Россия» колхозунуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. И. Сочнев гайылбырзаан. Оон чугаалааны болза, ажыл-агыйның тараажылары бо беш чылда тараа культураларының дүжүдүн бир гектардан-на ортумаабиле 25 центнер болурун чедип алырын хүлээнген. Ону чедип алыры херек кырында магадылаттывган: эртken чылын тарылга шөлүүнүң гектар бүрүзүнге онааштыр алган дүжүт 33 центнер хире болген.

Савал берген ыш мал ажылынга белок айтырыын улуг хемчээлдин-биле шиитпирлээр, чагаай дүжүт бээр болгаш тараа-биле эвлечештирип тарыырынга кайгамчык таарымчалыг, тарылга шөлүүнүң бир гектарынга онааштыр чүс килограмм хире азот мөөнүкпээр арга бээр культураны — чокак-тарааны тарып өстүрериниң айтырыглерын тодарадип чугаалаан.

Чочак-тараа кызыл-тас дег эвес, чылдар айы-биле өскерлинчел дүжүттүг. Эрткен чылын оон ажыл-агыйга берген дүжүдү тараага чижеглеп алырга, бир гектардан-на 27 центнер, ынчаарга кандаашкынныг 1965 чылда — 8-ле центнер болган. Ынчангаш чочак-тараа дүжүдүнүң ынчалдыр өскерлиринден сеинген херээ чок. Чүге диже, чочак-тараа тараан соонда келир сезонда оон-биле эвлечештир кызыл-тас тарыырга, оон дүжүдү куруктурган черге тараап алганы дег элбек болур.

Чочак-тарааны мал чеми кылдыр ажыглаарынче колхоз кичээнгейни күштедиргеп. Бо колхозта мал чеминиң рационунда концентраттарны 25 хуу чедирген, оон хөй кезии чочак-тараа. Мал чеминиң рационунга белоктуң чогуур хемчээли ыңдыг янзылыг чедип алдынган.

Тараа бүдүрерин көвүдедирип, малды белоктуг чеминдиле чедир хандырарын тараа-бобы культураларының тарылга шөлүн калбартып турган чедип алырынга бүзүрелдиг бис деп ол чугаазын доозкан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң салган сорулгаларын чедишкинниг күүседирип хавырар дээш партия болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглериниң көдээ ажылагыйны хөгжүдеринге улуг рольду ойнап турарын Сахалин областың «Комсомолец» колхозунуң ыол агроному Н. С. Дьяченко демдеглээн. Партия болгаш чазактың көдээниң ажыл-ишчилериниң дугайында салып турар ада сагыш салыышкынының дугайын бистиң совхозтуң хөгжүлдезинден көрүп болур. Ажыл-агыйда автомашиналарның, тракторларның өскеда техниканың саны көвүдээн. Мелиорация талазы-биле область эвээш эвес ажылдар кылдыныл турар. 2757 гектар ажыг черни кургадып, ажыг-далга киирген, оон үштүң бир кезинде чер иштинниң дренажын кылган.

Совхозтуң материал-техниктиг баазазының быжыкканы, чер ажылының культуразының бедээни ажыл-агыйга байлак дүжүттүг өстүрер арганы берген. Эртken чылын бир гектар черден 130 центнер картофельди, 200 центнер богааны алган. Ортумаа-биле бир иректен-не 3970 килограмм сүттүг саап алган.

Мал ажылында бар курлавырларны ажыглаарынга ол тодаргай доктаагаи. Сигеп шөлдерин, одарларны үндезинин-биле эжикиидип тургаш четчир санныг мал чемин белеткеп ап турар. Сигенни кылымал арга-биле кургадып, сигеп далганын кылып, хөй чылдыг сигеннерниң, даавыл чеминиттиглерниң тарылга шөлүн калбартып тургаш, ол бүгүнү чедип ап турар.

— Бистиң «Жемчужный» совхозувус болза Приморьеде рис өстүрүп турар улуг ажылагыйларның бирээзи деп, үк совхозтуң директору Г. П. Прокопенко бодунуң чугаазын эгелээн. Суттарыкчылар Степан Шубобка 51 га шөлдүп бир гектарындан 40,6 центнер, Владимир Волгин 60 гектар, а Иван Мезин 50 гектар шөлдерден 38—38 центнер дүжүттү остүрүп алганнар.

Бисте ажыглаттынмайн турар курлавырларның ам-даа барын мурнакчыларның дүржүлгазы коргүзүп турар. Агаар-бойдустуң байдалы эрткен чылын таарымча чок болзажок, механизаторлар, специалистер бо чылдың бедик дүжүдүн алырынга быжыг үндезинии тургузуп алган. Бүгү шөлге 1 болгаш II класстың үрезинин чажар. 4300 га ристи чайын болгаш күзүн андырган черлерге чаштырар.

Мелиорация тудуу Приморьеде калбарган. Оон түнелинде сөөлгү чылдарда рис будүрери үш катап ковүдээн. Чаа совхозтарны тургузуп тургаш ам-даа 25 гектар черге рис тарымрын планнап турар.

Көдээ ажыл-агыйга техниктиг депшилге дээрге, үлетшүрдээзи-биле бир дөмей, холбиле кылыр ажыладарны механизастаары болур деп, Красноярск крайның «Боградский» совхозунуң директору В. П. Струков чугаазын эгелээн. Тараа чаштырар машиналарда гидравликаны тургускаанының ачызында 32 кижиин ол ажылдан хостаан. Оон-даа өске ажылдарны механизастап турган тараа болгаш мал чеми өстүрер, белеткээр ажылдарны механизмнериң дузазы-биле чорудуп турар. Ам совхоз будүүлгезиниң бүгү адырлары орулгалыг.

Алтайның дараа-дээ черде турар «Красное знамя» колхозу хөрүүнүң сүтүзүн үрезиин болдурбас тадазы-биле элээн дуржулгаиы мөөнүкпээн. Моон мурнунда чылдарда чазын эрээн хар суу ыйгылдарга хөөлбектелип аавы чооталарны куду хап бады баар турген. Ынчыг черлерни дескилээш, шөл бүрүзүн ажыктыг тарылга эвлечештирилгезинге киирген соонда дүжүт бодээн. Оон ачызында орулга арбыдаан. 1972 чылда колхозтуң арыг орулгазы 1,5 миллион рубль болган. Чер ажылының культуразын бедидип турган, беш чыл планның хуусаа бетинде күүседиргеге колхозчулар долу бүзүрелдиг, деп ол колхозтуң даргазы **В. С. Камышников** чугаалаан.

• • •

Россия Федерациязының районнарының көдээзиниң ажылишчилери чурттун аъш-чем фондузунга улуг салыышкының киирип турар. Агаар-бойдузу таарымча чок эрткен чылын тараа дээш демиселге оларның тиилелгези колхозтарның болгаш совхозтарның материал-техниктиг суурун быжыглаарынче, көдээ ажылагыйны интенсификастаарынче угланган, партияның айтымышкыннарының шыннының чайыннанчак чижээ боон турар. Чедип алган үүлдер — чер болгаш мал ажылының продуктуларын будүрүп үндүрерин улам көвүдедирип чедип алырының быжыг үндезини болур.

Барын Сибирьниң, Чөөн Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң экономиктиг районнарының, Курган болгаш Челябинск областарының көдээ ажылагыйының ажылдакчыларының Новосибирскиге январь 17-де үргүлчүлээн агрономия чөвүлел хуралынга үстүнде сорулгаларны шиитпирлээрине холбашкан үүгула айтырыгларны чугаалашкан. Чурттун көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдеринии талазы-биле партияның ажылдап кылганы калбак комплекстиг программазын амыдыралга шалыпкин боттандырып чорударыпка көдээ ишчилерниң быжыг шиитпирлининң дугайын санал бергеннер чугаалап турган.

Тускай эргемниглер, ажылагыйлар удуртукчулары, эртемденнер эртken чылдың түнелдерин сайгарып, эртемнин болгаш мурнакчы практиканың чеднишкиннерин холбаштыр көрүп, курлавырларны улам-на долузу-биле ажыглаары дээш, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер болгаш продукциязын бот-үнезин чигедир дээш чогум кандыг аргаларны ажыглаарын саналдап турганнар.

«Амгы үеде кол-ла сорулга ажылдың угланышкынын шыңгызы-биле чаартыры, кол күжениишкинни ажыл-агыйны интенсивтиг чорударыче угландырары, оон-биле экономиканың ажыктыг чоруун шыңгы улгаттырары болур» — деп, ССРЭ-ниң 50 чылының дугайында илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Оон ол сөстери беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылында чер болгаш мал ажылының продуктуларын дыка көвүдедири дээш демиселге бистиң шуптувустуң дайынчы программавыс апаарган деп, чөвүлел хуралга чүве чугаалааннар онзалап демдеглеп турганнар. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, чөөн талакы районнарның көдээ черлериниң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң салганы сорулгаларын боттандырарынга боттарының төлептиг салыышкыннарын киирерине долузу-биле шиитпирлиг ажылдап турарлар.

Январь 17-де Алтайда көдээ ажыл-агыйның эртем-шинчилел институдунуң директору **А. И. Каштанов** бир-ле дугаарыпда чүве чугаалаан. Алтай край ийи чыл дургузунда беш чыл планында көрдүүген тараанның барык чартык кезинниден хөйүн күрүнеге сатkан. Амгы үеде крайның ажылишчилери моон соңгаар тараа болгаш мал продукциязын будүрерин ковүдедир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжында киржип турар. Алтайның ажыл-ишчилериниң кол сорулгазы, тараа шолдериниң богүнгү болгаш моон соңгаарғы байдалы база 1973 чылда эң эки ажылдаары болур.

Эш А. И. Каштанов институтуң эртемденериниң планнарын хуралдың киржинчилеригге таныштырган. Крайның чер ажылын сайгыредырының чоокку үеде перспективазы болза хөрээн-шааматтыг болгаш экономиктиг эокаар бүрүзүн ажыл-агыйны эртемге үндезилеп чорударынче шинчидеп болур. Шөлдерге эрозияга удур хемчеглериниң кол схемазын ажылдап кылган.

Кемерово областың Мичурин аттыг колхозунда черниң культуразын бедидеринин дуржулгазын ол колхозтуң даргазы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **В. Д. Баиляков** чыыллаганнарга сонуургатkан. Бо ажыл-агыйда хөрүүнүң андара октавайн кырын үлдүртип болбаазырадырын дыка үр үеде ажыглап келген. Черни хандыр чарып кылырын үш чыл иштинде бир катап чорудуп турар. Эш Баиляков тарылганың эң эки хүүсааларын шилип алырынче кол кичээнгейни угландырган. Чижээлээрге, 1972 чылда ол ажыл-агый үүлдээ апрель төнчүүнде тараан болгаш гектардан 36 центнер дүжүттү алган. А июнь 10-да тараан шөлдерден барык ийи катап эвээш — 19-да центнер дүжүттү алган.

Барын Сибирьниң районнарына көдээ ажыл-агый адырларын зоналар айы-биле специадиазастаарынче угландышкынының ылап барымдаалаар болгаш ажаа дүүштур тарылга шөлдериниң тургузуун таарыштыр-төлевилээр болза чогуур дең. Көдээ ажыл-агыйның Сибирьде эртем-шинчилел институдунуң директору П. И. Хлебов чугаалаан. Эң чиик өртектиг тарааны Барын Сибирьниң мурнуу талакы арга-ховуулуг районнары берип турар деп үвени будүрүлге ажыл-чорудулгазының экономика аналиин көргүүп турар. 10 чыл дургузунда билдинген барымдааларны ёзугаар алырга, ажаа бир центнер тараанын өртекүнезин соңгу талакы арга-ховуулуг девискээрде 2 рубль 20 копеек боон турарындан чиик — 1 рубль 85 копеек.

Сибирьниң соңгу талазынга мал азыраар тараа культураларын тарыры ажыктыг. Бир гектардан-на мал чеми единицалар бээр талазы-биле ол черге арбай биле сула кызыл-тастан 20 хуу ажыг ажыктыг.

Чер ажылының культуразын болгаш хөрүүнүңнүң үнүш-дүжүдүн бедидеринге черни куруктуруп андарарының ролюн Иркутск областың Чапаев аттыг колхозунуң кол агроному **А. П. Мунгалов** чугаалаан. Ол ажылагыйның черлери четчир өлшыктыг зонада. Анаа бээнин, практиканың бадыткаанын ёзугаар алырга, черни куруктуруп андарары идегелдиг чаагай дүжүттү доктаамал алырынга ыяап-ла барымдаалаар негелде боон турар.

Көдээ ажыл-агый эртемденинин В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының хүндүлүг академиги, Курган областың «Ленинниң чагыгдары» колхозунуң чер ажылдакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Т. С. Мальцев** чөвүлел хуралдың киржинчилеринге санал берип чүве чугаалаан. Чер ажылының культуразын бедидери дүжүт остүрериниге барымдаалаар эң чугула негелде болуур. Өл-шыкты мөөнүкпээн, базырып, камгалап алырының агротехниктиг аргалары, бок үнүштер-биле демиселжири, тарыыр үрезин сорттарын болгаш тарылга хуусааларын шын шилип алыры кандаашкынныг чайын бээнин чаагай дүжүттү остүрер арганы берип турар деп, Т. С. Мальцев чугаалаан.

Чер ажылынга, селекциягa болгаш агрохимниге хамаарышкан ажылдарны чорудуп турар эртем черлериниң күжениишкиннерин доктаамал таарыштыр башкарган турда тараа будүрерин көвүдедириниң айтырыглары чеднишкиниг шиитпирлеттинер деп, чурттуң сураглыг тараажызы демдеглээн.

Сураглыг чер ажылдакчызы көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерниге практиктиг хой-хой сүмелерни бергеш, оон-биле чергелештир агроной бүгүдээн шинчилекчи болган турар ужурлуг деп демдеглээн.

Якут АССР-де Хатар совхозунда шиитпирлиг мал ажылы бедик сайзыралдыг деп мактадып турар. Ол ажылагыйның директору **П. П. Федорова** одар, шынааларны үндезипи-биле экижидер дээш соңгу үүктүң чонунуп чорудуп турар ужут ажылдарын чугаалаан. Ол улуг ажыл—Россияның соңгу талазынга мал ажылын улам көгжүдеринин кол негелдээн деп, ол демдеглээн.

Оон соонда совхозтарның Чита трезинин кол агроному П. К. Лукин санал берген. Областың ажыл-агыйларында хой малдың баш саны ковүдээнинден малдың чем-суурун доктаамал экижидери негеттинии турар. Хөй чылда үнер сигеннерни немей тарып турган, культурлуг одарларны тургузуп турар бис. Одарладыышкын үезинде хой малды эки чемнер-биле хандырар болгаш кышка удур четчир сигенни белеткеп алырының аргазын ол берип турар деп, ол чугаалаан.

Тараа ажыл-агыйының Бүгү-эвилел артем-шинчилел институдунда чер ажылының регионалдыг системазының төлевилеттининн турар кол звеноларын чөвүлел хуралдың киржинчилеринге ол институтуң директорунуң орлакчызы, Ленинчи шанналдың лауреады Э. Ф. Госсен чугаалап берген. Ол звеноларбогаа тараа шөлдерин курукгуруп андарарының тарылга эвлечештирилгелери, тараа культураларын тарыырының хөрүүн камгалаар технологиязы, кыыл-тас биле мал чеми культураларының чүүлбүрү бижыыгыр үрезин сорттарын ажыглаавы, ажыглалга гербициттерин нептередири, ховуларны куруктуруп андарарын диливдектей таарыштырары, минералдыг чемишчидилгелерни нептередири, одарларны, шынааларны үндезинии-биле экижидери, суг сайгарымдагазын таарыштырарының, орук кыдыгларының, садтар камгалаарының болгаш ногаанчыдылганың ыяштар тарып олуртур девискээрлерин тургузары болур.

Бистиң ажыл-агыйывыс четчир сүттат чок девискээрде дең. Новосибирск областың «Большевик» колхозунуң агроному Т. Ф. Колесникова чугаалаан. Колхозтуң ховуларында шенелде кылыр курлавырларын тургустунган. Олар бистиң мурнакчы агротехниканы шиңгээдип алырывыска, хөрүүнге өл-шыкты мөөнүкпээринге тарылга хуусааларын илавылаарынга, тарыыр үрезин сорттарын шилип алгаш, шенээринге улуг дузаны чедирип турар. Органиктиг чемишчидилгелерни, ховулар камгалаар ыяш курлавырларын тургузарын чугула ужур-дузалыг деп үнелеп турар бис.

Камчатка областың совхозтарының будүрүлге каттыжышкынының начальнигиниң оралакчызы В. А. Кузьмичев Кыдыкы Соңгу үүктө чер болгаш мал ажылының онаа байдалын чугаалаан.

Ширинин агаар-бойдустуг ол черде 30 совхоз тургустунган болгаш шалыпкын сайзырап турар. Оларның 10-у — ниижи. Тарылгага ажыглаар кылдыр тулааларны кургадып турар, чер-черниң байдалын барымдаалап тургаш ажыглаар агротехника төлевилеттинген. Оон бир чижээ болза, Камчатканың ховү мастерлери тарылганы эрте эгелээр сорулга-биле хар чазын эрте эризин дээш оон кырынга накартыр чүве төгер арганы база ажыглап турар.

Камчатка ивижилериниң картофель, капуста болгаш өске-даа погааларны өстүрүп үндүрериниге өөренип алган болганда, оларны Камчаткага өскээртен экээри эргежок чугула эвес апаргап. Чер ажылдакчылары бир гектардан-на 25 центнер сигенин болгаш чаңгыс чылда үнер, силостаар 108 центнер ыт-сигенин өстүрүп ап турар.

Көдээ ажыл-агый дуржулгазының Приморье станциязының директору **А. К. Чайка** сөс берген. Үк станция дээди шыпарлыг кылдыр сайзырадып өстүрген хөй үрезинии Камчатканың колхоз, совхозтарынга чылдың-на берип турар. Үрезин ажылын экижидери тараа аймааның, соянын, картофель болгаш погааның дүжүдүн бедидер арганы крайның тараажыларынга берип турар дең, А. К. Чайка чугаалаан.

Партия болгаш чазак көдээ ажыл-агыйга хамаарыштыр соөлгү чылдар дургузуудa улуг-улуг хөй хемчеглерни алырын боттандырган. Ол хемчеглерни алганының база көдээниң ажыл-ишчилериниң политиктиг, ажыл-ишчи идепкейиниң бедээдиниң ачызында чер, мал ажылының хөгжүлдезиниң темпилери дүргедээн дең чөвүлел хуралдың киржинчилери демдеглээн.

Санал бергеннер Краснодар крайның тараажыларының эгелээшкинин, 1973 чылда тараанды болгаш чер, мал ажылының өске-даа продуктуларын белеткээрин ковүдедирип дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын каббартыр дугайында партияның, чазактың доктаалын чүүлдүг деп көргеп.

Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелининң Даргазы **М. С. Соломенцев** чүве чугаалаан.

Барын Сибирь, Чөөн Сибирь, Ыраккы-Чөөн чүктүң экономиктиг районнарының, Курган болгаш Челябинск областарның колхоз, совхозтарының, көдээ ажыл-агый органнарының бүгү көдээ ажыл-агый специалистерниге кыйгырыгны хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның сектор эргелекчизи Н. Н. Коваленко, ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министрининң оралакчызы К. С. Назаренко, ССРЭ-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министрининң бирги оралакчызы А. В. Александкин, Бүгү-эвилелдиң «Сельхозтехника» каттыжышкынының даргазының оралакчызы А. В. Прохорович, РСФСР-ниң министрлери — И. П. Воловченко болгаш Л. Я. Флорентьев СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, эвилел болгаш республика министерстволарының, ведомстволарының харысалгалыг ажылдакчылары чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен.

Чөвүлел хурал ажылын оон-биле дооскан. (СЭТА).

В. М. НАДЕЛЯЕВКЕ ТЫВА АССР-НИҢ КУЛЬТУРАЗЫНЫҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ге дыл эртемниң бедик мергежилдиг кадрларын белеткээриниң хөрээнге ачы-хавыязы дээш, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының экспериментелдыг-фонетика шинчилелдер лабораториязының эргелекчизи **Владимир Михайлович НАДЕЛЯЕВКЕ** Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп түүлүүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай. 1973 чылдың январь 17.

М. С. БАЙЫР-ООЛДУ БОЛГАШ Х. Д. ООРЖАКТЫ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Үр чылдарда үре-түнелдиг журналист ажыл-чорудулгазы дээш база «Тываның аныяктары» солуунуң 40 чыл ою-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Моңгуш Сендажмевич БАЙЫР-ООЛГА—«Тываның аныяктарын» солуунуң редактору,

Хевек-оол Доспанмайович ООРЖАККА —«Тываның аныяктары» солуунуң эжелчин-корреспондентизи, СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң механизатору.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1973 чылдың январь 18.

Д. Д. ЧАПТЫ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Колхоз будүрүлгезинге хой чылдарда үре-түнелдиг ажылдаавы дээш база төрүттүнген хүнүндеи бээр 60 харлаавы-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле «Тере-Хөл» колхозтуң хойжузу Дамдын Дежитович ЧАПТЫ шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1973 чылдың январь 17.

ЭШТЕР А. Ф. БЕСТАЛАННЫХ, О. Р. КАБАКОВА, В. Ф. КАЛИННИКОВ, В. Ф. ПЕРЕКРЕЩЕНКО ОЛАРНЫ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Демир-орук транспортунга үр чылдарда үре-түнелдиг ажылдаавы дээш база Чөөн Сибирь демир-оруунуң 75 чыл ою-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Александр Федорович БЕСТАЛАННЫХКА —Чөөн Сибирь демир-оруунуң Абакан салбырының аргижылга болгаш пассажир-ажылының кылдыгының начальныгы;

Ольга Родионовна КАБАКОВАГА — Чөөн-Сибирь демир-оруунуң Абакан салбырының чүк кылдыгының начальныгының оралакчызы;

Вячеслав Федорович КАЛИННИКОВКА — Чөөн Сибирь демир-оруунуң салбыр начальныгы;

Владимир Федорович ПЕРЕКРЕЩЕНКОГА —Чөөн Сибирь демир-оруунуң Абакан станциязының локомотив депозунуң машинизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

Беш чылдың кижилери

ЧҮСТЕН ЭВЭЭШ ЭВЕСТИ...

Совхозтуң ажыл-агыйының кол угланышкыны хөй ажылы. Оон алыр орулга чыл келген тудум-на ковудеп турар. Ынчангаш Өвүрнүң «Торгалыг» совхозунуң дирекциязы, партия организациязы малдың баш санын өстүрер, продуктулууп бедидериниң боттуг хемчеглерин ап келген. Мында кол ольду малчыннар ойнаарын барымдаалаш, бергелерге торулбае, ажыл-ишчи кижилерни, бирги ээлчегеге коммунистерни мал ажылынга быжыглаан. Амгы үеде ажыл-агыйның партия комитеди мал ажылынче совхозта коммунистерниң 67 хуузун чоруткан. Олар партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип, ниитиниң малын өстүрериңе биче эвес күш-ажылчы үлүүн киргеи.

Мурнакчы хойжуларның бирээзинге коммунист Ховалыг Кара-оол, оон кадайы Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Түлүш Кара-кыс олар хамаажыр. Өг-бүле 1961 чылда совхозтуң хөөн кадарып киргеи. Оон бээр дуржулгалыг хойжуларга чедир олар өзүп, ажыл-агыйынга хөй санныг хураганны өстүрүп берген болгаш хөй тонна дүктү дужаагаи.

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга алнар болдурган социалистиг чарышка олар киришкеш, багай эвес түнелди көргүскен. Төрүүр чүс хойга онааштыр 95 хураганны доруктүрүп өстүрген. Бир баштан-на үш килограмм алды чүс бежен грамм дүктү кыргып алган. Бо — совхозта эки көргүзүг болган.

Кара-кыс Сагаан-ооловна Түлүш эрткен юбилейлиг чылдың төнчүзүнде Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң үшкү чыыжының бешки сессиязынга киржип, күрүне ужурдузалыг чугула айтырыгларны шиитпирлежип, Кызылга чораан. Ол үеде аңаа ужуражы бергеш, ажыл-ижин сонуургадывыс.

— Бистер сески беш чылда болгаш тоску беш чылдың эрткен чылдарында багай эвес көргүзүглерни чедип ап келген бис. Малдан хөй продуктуну алыр дээш демиселди чорудары түр үениң херээ эвес, оны чыл дургузунда чорудар ужурлуг. Ылаңгыя чаш хураганнар онча-менди доругуп өзеринге таарымчалыг бүгү чүүлдерни кылыр. Чайгы, күскү семиртилгеже доктаамал кичээнгей салыр. Хой, хураган кажаалыгының таарымчалыг болуру, эдержилгени организастыг эртирери болгаш өске-даа хемчеглер хойну өстүрериңе дузалаар. Бо бүгүнү кызымак күш-ажылдың ачызында чедип алыр — деп, дуржулгалыг кадарчы допчулап тайылбырлады.

Мурнакчы хойжулар салдынган сорулганы күүседир дээш күжүн, бар аргаларын үндүрүп, шудургу ажылдап турарлар. Оларның көргүзүглери эки.

Ховалыг Кара-оол биле Түлүш Кара-кыс олар Кыдай бажында кыштап турар. Малга чидиртир көк сигеннн, тараны кыштаанда чедирип алган. Коданда 350 хой бар. Олар амгы үеде хүр. Кадарчылар хойларын кыштан менди ажырар, оон чаш төлүн бүрүнүбиле доруктуруп алыр хемчеглерни ап турар. Бирги ээлчеге малдың одарын шын таарыштырып, суггарылгазын чөптүг организастаан. Чаш хураганнарны хүлээп алырынга белен.

Хойжулар тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бедиткен социалистиг хүлээлгени алганнар. Төрүүр чүс баш хөйга онааштыр чүстен эвээш эвес хураганны доруктуруп өстүрерин, бир баштан-на 3 килограмм дүктү кыргып алырын хүлээнген. Малчыннар соглаан сөзүн амыдыралга боттандырар дээш организастыг хемчеглерин ап турар. Ону күүседириниң бүгү аргалары оларда бар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады К. С. Түлүш.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ЧАРЫШТЫГ РАЙОННАРДА

1. ХЫНАВЫШААН ӨӨРЕНИП АЛЫР

Эрзин биле Тес деп ийи хем каттышкаш, сүр күжү улгадып, Успа-Хөлче углаан, тутсуп-ла орар. Ол хемнерден адрын алган ийи район чылдың-на чаржыр чаңныг. Эрткен чылын чогум каймак мурнаанын? Ол дугаймында алнан ёзулуг-биле кылган түнелчок-даа болза, мал ажылының талазы-биле Эрзин черле чая берген. Эрзинчилер мурнап турар дээрги чоокта чаа болган ужуражыышкыдан илерээн. Бо чүүл чогум-на ол солуп, ажыктыг ужуражышкынга турускаттыгнан.

Эрзиниң колхозтарының даргалары, зоотехниктери, инженерлери, мал эмчилери ножаларынга чедип келген. Төлээлериниң удуртулгузу — партия райкомунуң бирги секретары Авай Чимитович Моңгуш. Тес-Хем райкомунуң бирги секретары Николай Сүрүкович Бойду аалчыларын утпуп, ажыл-агыйлары-биле таныштырып чораан. Тес-хемчилер кожазындан хожудапдаа турза, көргүзер солуп чүүлдери база бар болган.

2. БЫЗААЛАР «ӨРГЭЭЗИ»

«Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей фермазының кыналбулуңунга аалчылар олурупгулар. Алдын сүлделиг, бижимеддиг тукту азыгда радиола чанында тургузуп каан. Ол дээрге, коллективтиң эрткен чылдың дургузунда кымга-даа алыспааны шилчинир Кызыл тугу-дур. Колхоз даргазы У. Дамүр-оол, кол зоотехник И. Ооржак, бода мал бригадири Ч. Баткар олар аалчыларынга ферма дугайында, малдың ажаалдаазының, чаа тудуг-суур дугайында чугаалап бергеннер. Аалчылар кичээнгейлиг дыңнап, хөй айтырыгларны салып, блокноттарынга бижип ап ордулар.

Ферма эрткен чылын бир инекке онааштыр 1537 килограмм сүттү сагган. Эң дээрге саанчы Чедей Баткар 1641 кг-ны сагган. Коллектив бодунуң күжү-биле 105 тонна бөдүүн чемни белеткээн. 1200 тонна кукуруза силозун тускай бетоннаан оңгарга салган. 150 га культурлуг одарны тургузуп, ында хөй чылдыг люцерна, житняк деп сигеннерни тараан. Төрүүр 100 инектен эрткен чылын ферма 93 бызааны алган. Сүт бүдүрер, күрүнеге садар планнарны коллектив ноябрь төнчүзүнде-ле күүседипкен. Амгы үеде 26 инек саалдада турар, бир инекке онааштыр хонукта 7,9 килограмм сүттү саап ап турар.

Ферманың хөгжүлдезиниң планы эрзинчилерни сонуургатқан. Кедизинде маңаа улуг инек кажаазын, чем цегин, саанчылар клувун, ийи каът чуртталга бажыңын тудуптар. Эрткен чылын бызаа кажаазын тудуп алганы-биле ол планның күүселдезиниң эгезин салдынган.

Чаа бетон кажаа ол кезек черинң аян-хевирин көскүзүүбиле өскертипкен. Аскылыг орук силос оңгарындан чоруткаш, кажаа иштинче киргеш, өске ужундан үнүп келген. Хөлчөк узун хооразадан кара ыш үзүк соксаал чок үнүп-ле турар. Кочегаржаже ишре бээрге шаңы дээр. Ак бус бир хоолай ужундан шингайнып үнүп турар. Кажаа иштн онзагай чыттыг, майгамчык эки чулуктуг чем — кукуруза силозунуң чыды. Улуг залдың бир талазында төрүүр чыгаан база төрүшкен инектерни баглап каан, чинр чем — баарында оңгачаларда. Суг ижиксей берген инек автопоилканы думчуу-биле үстүрүп аарга, чылыдып каан суг аяска кээр. Кажааның ийнги чартыында — бызаалар. Чеми, суу база-ла белең. Адаанда саваң чадып каан. Бус машиназының хүртүүн ажылдадыптарга, чылыг бус хооразалар дамчып келгеш, өрээлди чылыдып турар. Бо одалганы келген улус дыка сонуургаан. Малга бээр сүүүнүүт чемни кылып турарын, оон ажыктыын аалчылар көргеп. Улуг досказрларда сугга комбикорм холаап, шланг дамчыштыр изнг бус дамчыдып каар. Элээн болганда суг хайныл, колдурткайнып кээр: «чүден» белеп болганы ол. Кудук суун электри-биле чылыдып турары сонуургапчыг. Колхозтуң инженери, механиктери ону бодап тып, кылгылап алган. Улуг цистернаны ийнүш кезек черден үттээш, электри спиралдыгны суп киприпкен. Ток дамчыдар удаазынарны оларга улапкан. 4-5 шак иштинде улуг досказр суг нзий бээр. Кажаа иштинде инектерниң, бызаалардың ижип турары чылыг суу оон кээп турар.

Ол хоолулуг чемни канчаар белеткеп турарын эрзинчилер айтырган. Салбыр эргелекчиан Ч. Сан-Хөөнүң харыызы бо: «Суг сөөртүр машинанын досказрынга бөш шоодай комбикормну ургаш, сут кудуп каар. Бисте машиналар эргизер бус бар. Ону шланг дамчыштыр цистернаже үрдүрер. Элээн болганда, чем хөөп, хайны бээр. Оон маңаа чедир халдып, чайгылдырып кээрге, чылыг-биляэн болу бээр. Хүнде ийи катап кылып берип турар бис».

Шала кошкан, арып келген бызааларны, молдургаларны өске коданнардан үзүп экелгеш, ында азырап турары база солуп. Боттарынга мындыг аргаларны ажыглаарын Эрзиниң төлээлери аразында сүмележин турду. Оон-биле чергелештир арай тварымча чок чүүлдерни база ыыттавайн барбаанар: кажаа арай-ла соок, адаа доң болганын олар айытпан.

3. ЧУДАҢ ИЖЕР ШАРЫЖЫКТАР

Дыка улуг хемчээлдиг деска черни дээскиндир херимнеп каан. Ол девискээрин база ийи чара херимнээн, а ол херимниң ыяштарының аразынче инек бажы сыңа бээр. Ындыы талазында сигеп, савапны сараяттаан. Ажаакчылар тускай шагжаларга оп чемни салып бээрге, шарыжыктар чап хүнээзэр. Манзадан кылган ыжык, бөдүүн сарай — малдың хонар черн. «Тес-Хем» совхозтуң күрүнеге дужаар мал семирти азырап турар черн ол. 140 ажыг молдурга, казырапар чаңгыс одуруглай турупнаш, иегненип турда, харын чараш-даа.

Аалчылар айтырыглар салып, ол чер-биле танышып турда, суг сөөртүр машина халдып келди. Хамык мал төжектер кырында быжыглап тургузуп, каан, оңгачаларда барган. Чодаачы шлангызын дүжүргеш, оңгачаларга буругайның турар чылыг чуданы кудуп эгеледи. Дола берген оңгачалардан шарыжыктар харамдыгып ижип турлар. А чамдыктары ээлчээп манап, курут оңгачалар чанында чыскаалыпкан тургулаар-даа.

Ол хоолулуг чемни канчаар белеткеп турарын эрзинчилер айтырган. Салбыр эргелекчиан Ч. Сан-Хөөнүң харыызы бо: «Суг сөөртүр машинанын досказрынга бөш шоодай комбикормну ургаш, сут кудуп каар. Бисте машиналар эргизер бус бар. Ону шланг дамчыштыр цистернаже үрдүрер. Элээн болганда, чем хөөп, хайны бээр. Оон маңаа чедир халдып, чайгылдырып кээрге, чылыг-биляэн болу бээр. Хүнде ийи катап кылып берип турар бис».

Шала кошкан, арып келген бызааларны, молдургаларны өске коданнардан үзүп экелгеш, ында азырап турары база солуп. Боттарынга мындыг аргаларны ажыглаарын Эрзиниң төлээлери аразында сүмележин турду. Оон-биле чергелештир арай тварымча чок чүүлдерни база ыыттавайн барбаанар: кажаа арай-ла соок, адаа доң болганын олар айытпан.

4. ДЭЭВИИРДЕН КЭЭР СУГ

Районда сурагжаан малчыннар Александр биле Саар Моңгалбиилер оглу Көгел-биле эдлчеглиг кадатче шилчээн. Ам оларның коданында чедн чүс хой бар. Районда бир дугаар улгаттырган кодан ол. Хоочун малчыннар тос чыл хойда ажылдап турар. Бо үеним дургузунда чыл санында эки көргүзүглерлиг болуп келген. Эрткен чылын төрүүр 100 хойдан 107 хураганны камгалап алган. Бо чылын оон куду эвес түнелдиг болурун олар хүлээнгеннер. А социалистиг чарышка республиканың сураглыг хойжузу **Чола Моңгушту кыйгырар деп шиитпирлээнин чугаалап ордулар.** Солун дамчыштыр ол шиитпирни дыңнадырын дилээн улус чүве.

Кыштагда улуг кажааны аалчылар сонуургал-биле кезип көрдүлер: иштн долгем, курган, чырык. Ажыл-агый бүрүүнге ажыглап болур, хой суттарар арганы маңаа олар көргеп. Эрги машина цистерназын кажаа иштинде элээн бедик кылдыр тургузуп каан, ийи талаларынче демир хоолайлар шойлуп чоруткаш, ужу резин шлангылар болуп төнген. Оңгачаларны дургаар салып каан, хой ынаар агыскан сугну ижер. Досказр дужунда дээвиирде ажыдып, хаан турар ойбак кылып каан, сөөртүп келген сугну ону дамчыштыр кажаа иштинде досказрже аксыптар. Сугнуң температуразы кажаа иштинде-биле домей. Ынчаза-даа аңаа доктаавайн, сугну электри-биле чылыдар хемчегни алырын көрүп турар. Кажаада электри бар болганда, ында берге үүре чок. Соок ойде малды чылыг сут-биле сугтарары оон шыдамык болурунга, өөлүдезинге, дүжүр болурунга каичаар-даа аажок ужур-дузалыг. Ынчангаш бо айтырыгны шиитпирлээринче кирип турары дээш, «Тес-Хем» совхозка байыр чедирбес аргажок.

5. ЧЫЛЫГ «ТОННУГ» МАЛ

«Ак-Эрик» колхозтуң даргазы У. Эрендей, кол зоотехник Б. Даак-Хөө ажыл-агыйның байдалын Эрзиниң төлээлеринге дыңнаткан. Саражда уксаалыг хой дугайында хөй айтырыгларга харыыладылар. «Ол хойнуң эки талазы чүл, ажыктыы кайы хирел, өстүрүп турар байдалдары кандыгыл, өске ажыл-агыйларга чүнү сүмелеп болуруул, колхоз кошкарлар садар бе?»—дээш, айтырыглар мырыңай эдерилген. Колхоз 1970 чылда бир дугаар хайнак хураганнарны ап эгелээн. Тыва уксаа-биле сараджаның хайнаа эки түңнелдиг боон турар. Төрүттүүпүн турда, барын-да деп деңзилиг турган тыва болгаш сараджа хураганнар күүнү үзүүде үезинде ылгалы бээр. Сараджа хураган ажыңдеп ийи килограмм аар болган. Хураганнарны чазын кыргырга, сараджа — 600, тыва уксаалыы — 400 грамм дүк берген. Ийи харлыг сараджа кошкар 3,6 килограмм дүктү бээр, ол дээрге, ындыг навылыг тыва кошкардан бүдүн килограмм артыкты бергени ол-дур. Ниитизи-биле чугаалаарга, продукция бээр талазы-биле сараджа тыва уксаалы ажар чүве-дир. Ында хайнак хураганнар кадарып турар хойжу Д. Кыргыс аалчыларынга мынча диди: — Бо сараджа-даа биске таарыжыр мал-дыр деп бодаар кижи-дир мен. Өске хойлардан ылгалыр кандыг-даа байдалдар тургусцайн турар бис. Ол хирезинде сөөкка шыдамны магалыг, тыва хойдан дудак чок, харындаа ажар. Боду улуг, шимарак мал чүве-дир. Даглыг чердерге шимченгир, кастынып оттаары эрес. Төрүттүнүп келирде-ле дүкүр, боткур.

Хойжу мактап орган сүрүүн аалчыларынга көргүстү. Соокка шыдамык үүезин дүгүнүн хөй, узунунда. Өөз база улуг дүктүг. Даваннаириктер элээн дүк бар. Зоотехниктер тыва, сараджа хураганнарны түдүп алгаш, дөңнеп көрүндаа турдулар. Дүктеринің узунун сантиметрлеп көргүлээр-даа. Тыва хураганның даваны таварар чыган орар болду, а демги бирээзи мырыңай тоовааи. Сараджа кошкарлар кадарчыны Чойпаа Төреннің аалынга колхозтар даргалары, зоотехниктер магадап: «тергиин», «биске таарыжыр», «чараш мал-дыр» сут дингиззр болду. Бир төө колхоз чылда ийи чүс чедир хайнак кошкарларны садып болур апарган болганда, өске ажыл-агыйларга сараджа уксааны неитередип кирзе чүл деп айтырыгны-даа кодурдулер.

Ужуражышкынварның түңнелин үндүрүп турда, аалчылар көргеп, билген чүүлдерин боттарының ажыл-агыйларынга ажыглап эгелээрин, чаа тудуглар-даа тударын чугаалап турдулар.

А. ДЕМБРЕЛЬ, «Шынның» корр.

Эки чүүлду улам быжыглаар

Барыын-Хемчик районда «Дөң-Терезин» совхозтуң комсомолчулары болган аныяктары ажыл-агыйның бүгү-ле участоктарында ажылдарга идепкейлиг киржип, оон экономиказын быжыглаар дээш күжениишкининг ажылдап турар. Совхозтуң комсомол организациязында 80 ажыг комсомолчу, он бир кижи составтыг комитеттиң (секретары М. Байырмаа) удуртулгазы-биле ажылдап, чүритеп турар.

Комсомол организациязы хураларны Устав ёзугаар эртирип, ында бүдүүлгеге болгаш организациянын ажыл-чорудулгазынга хамаарышкан айтырыгларны чүгаалажып турар. Комсомолга ам 15 кижини белеткеп турар. Удавас 2 комсомолчуну партия кежигүнүнүң кандидадынга сүмелээр. Агиткультбригада чонга ээлээн хөй концертни бараалгаткан. Кыштага бир шефти организастаан.

Салчак Токаның «Чонның оглу» деп номувга эрткен номчулга конференциязы, «Бижинин чаражы чүдел?» деп диспут хөй-хөй кижилерни сонуургадып, өөредиглиг, солун эрткен. Клуб, комсомол организациязы база библиотека чаңгыс аай план-биле ажылдап турар. Комсомол ажылынга совхозтуң парткому, директциязы болгаш Ак кедээ Советн чогуур дузаны көргүзүп турар.

Комсомолчу-аныяктарның аразында ажылынга кызымаан хөй-ниитичилернин саны өзүп турар. Механизаторлар С. Ооржак, Г. Ооржак, О. Седип-оол, теп скалдта Н. болгаш С. Ооржактар, З. Моңгуш, малчын А. Лама, спортчу М. Моңгуш, Д. Күжүгет ышкаш эрес-шүүрүг аныяктар хөй.

Конькинге, теннискэ, хол, бут бөмбүүнге дөң-терезинчилерни мактап болур. Партия төөгүзүг өөренир болгумде 22, кежээки школада — 20 кижи хаара туттунган, лекция, беседа чоруп турар. Сорулга чүл дээе, эки чүүлду улам быжыглап, шудургу ажылдаары болур.

А. ДОПЧАА.

Чагаа парлаттынмаза-даа

АЙТЫЫШКЫННЫ БЕРГЕН

Ыраккы Мөген-Бүрендең эрткен чылдың ноябрьда бистиң солуннуң редакциязынга чагаа келген. Моңгун-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» колхозунда чондан кирип алыр алгыкеш, дүк болгаш мал хүлээп алыр белеткел пунктузу чок болуп турарындан чурттакчы чонның бажыңнарында алгыкеш кандыг-даа сайгарылга чок чыдып турарын автор А. Допгак хараадап бижээн.

Респотребсоюзтуң белеткелдер эргелелйниң даргазының оралакчызы. О. Волченковуң бистиң редакциязга дыңнаткаяы болза:

Моңгун-Тайга райпозунуң штадында Мөген-Бүрен суурга көдээ ажыл-агый продуктуларын болгаш бүгү-ле чиг-эттн хүлээп алыр белеткелчи турары көрдүнген. Ынчангаш ол черге ажылдаар белетнелчнни тып быжыглаар талазы-биле дарый хемчег алырын райпо баштаар черинге дааскан.

делегей бо хүннерде

КОСМОСКА ЧАА ЧЕДИИШКИН

Герман Демократтыг Республика

БЕРЛИН. Ай кырынга «Луноход-2» деп боду чоруур автоматтыг аппаратты чедирген «Луна-21» станциянын Айга оожум хонупканының дугайында СЭТА-ның дыңнадының соонда ГДР-ниң массалыг информация чепсектери дораан-на ол чаа медээни чуртка тараткан.

Чаа совет шинчилел болза ССРЭ-де космос шинчилээр әртемнин чедиишкинниг болгаш чайгылыш чок хөгжүлдезинин херечизи дәврәин ГДР-нин радиозу база телевидениези дыңнадыгларда демделеп турар.

Моол Арат Республика

УЛАН-БАТОР. «Чаа совет космос аппарады Айда» — бо сөстер бүгү Моолга тарай берген. Айга чаа совет шенелде дугайын дыңнадып тура, Улан-Батор радиозу «Луна-21» станциянын оожум хонганының соонда Ай кырынче «Луна-1»-ниң дүцмазы —боду чоруур аппарат үнүп келгенин онзалап айткан. Баштайгы аппараттан улам болбазырангай аппарат Айга шинчилээшкиннерни үргүлчүлээр. Үк шенелденің түңнели улуг болуру чигзиниг чок. Ынчангаш ол Айны болгаш өске-даа планеталарны шинчилээринге совет космонавтиканың магалыг чаа салыышкыны болур деп, радно демделээн.

Франция

ПАРИЖ. Совет әртемнин болгаш техниканың чаа чедиишкининиң — Ай кырынга «Луноход-2»-ни чедирген «Луна-21» автоматтыг станцияның оожум хонупканының дугайында дыңнадыгны француз радиостанциялар болгаш Франс Пресс агентилел дарый дамчыткан.

Ол болуушкунну тайылбырлавышаан, СЭТА-ның корреспондентизи-биле интервьюга Францияның космос талазы-биле шинчилелдериниң национал төвүнүң чиңгине директору Мишель Бинье мынча дээн:

«Космос шинчилээшкининге база бир тодаргай чедиишкини-биле совет әртемденнерге сеткилим ханызындан ' байыр чедирип тур мен. «Луноход-2» станцияда француз бүдүүлгенин лазер херелдендирикчизин тургусканын демделээри менээ өөрүнчүг-дүр. Космос делгемнин шинчилээринге француз-совет кады ажылдажылга чедиишкинниг хөгжүп турар. Совет әртемденнер-биле кады кылып турарывыс чаа шенелде болза ындыг янзының нйнги шенелдези болур».

«Ай кырында нйнги француз херелдендирикчи барын» Франс Пресс агентилел база демделээн. «Ол болза космосту шинчилээр талазы-биле француз-совет кады ажылдажылганын чедиишкининг хөгжүп турарының херечизи болур»— деп, агентилел бижээн. Лазер херелдендирикчи-биле Крымда обсерваторияга болгаш Пиренейлерде француз Пик-Дю-Миди обсерваторияга совет база француз әртемденнерниң келир үеде кады чорудар шинчилелдери чедиишкининг болур дээрзинге идегелин Франс Пресс агентилел илергейлээн.

А К Ш

НЬЮ-ЙОРК. Ай кырынга боду чоруур «Луноход-2» аппаратты чедирген «Луна-21» автоматтыг станцияның мендичаагай хонупканының дугайында СЭТА-ның дыңнадының америк информация агентилелдери шуптузу «чаңнык» деп демделел-биле тараткан.

Ай кырын автоматтыг станцияларның дузазы-биле шинчилээр совет программаның идегелдиин америк әртем тайылбырлакчылары айтыпышаан, «Луноход-2» Ай кырындан оперативтиг фото-медээни чедиишкиннии-биле берип эгелей бергенин демделээннер.

«Луна» хевирнин автоматтыг станцияларның дузазы-биле чорудуп турары Совет Эвилелинин шинчилелдериниң бүгү делегей ужур-дузалыын солуннар, радио болгаш телевидение онзалап айтып турар. Бо шенелделерде француз әртемденнериниң киржип турарын дыңнатпышаан, ийнги совет «Луноходта» база-француз тускай әртемниглерниң белеткээни булуннарлыг лазер херелдендирикчилерин тургусканын болгаш космос делгемин шинчилээрииң талазы-биле совет болгаш француз специалистериниң кады ажылдажылгазы чедиишкининг уламчылап турарын олар онзалап демделээннер.

И н д и я

ДЕЛИ. «Луна-21» совет автоматтыг станциянын чедиишкининг хонупканының болгаш «Луноход-2»-нин ажылдап киришкенинин баштайгы шактарының дугайында Москвадан дыңнадыгларны Индияның информация агентилелдери «далаштыг» деп демделел-биле дамчыткан.

Ол дыңнадыгларны тайылбырлавышаан, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседага сураглыг индий әртемден, Национал физика лабораториязының директору доктор А. Р. Верманың чугаалааны болза: «Луна-21»-ниң ажылының чедиишкинин космос делгемнерин шинчилеп өөренирнге Совет Эвилелинин кайгамчык чедиишкиннериниң тодаргай херечизи кылдыр көрүп турар бис. «Луноход-1»-ниң чайынаначак шинчилелдери бүгү делегейге уттундурбас, а бигүн кижи төрелгетеп ийи дугаар механиктиг космонавтының ажылын кичээнгей-биле хайгаарап турар-дыр. Айдан черже дамчыдар медээлер Айда болуп турар болуушкуннарны ханызы-биле өөренирнинң херээнге чугула рольду ойнаар. Айның әрте бурунгудан бээр билдинмейн келген чажытарын ажыдар дүлүүрүнү тыварынга дузалаар дээрзинге бүзүрээр мен».

(СЭТА, январь 16).

Дж. Голланның чугаазы

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританияның Коммунистиг партиязының чиңгине секретары Джон Голлан ВКП-ниң күүскомунуң Лондонга болган хуралынга 1973 чылда Англияның коммунистериниң мурнунга тургустунган идеялары болгаш сорулгаларны тайылбырлап чугаалаан.

Эдлчеглиг соңгуяданы эртиргиже чедир консерваторлар чазааныр демократтыга удур угланышкынынга удурланыр кампанияны кошкадып болбас деп айыткаш, чаа чылда ажылчы чонналрның массалыг демиселин улам улуг хемчээлдиг калбартса чогуур деп, Дж. Голлан демделээн.

Чазактың профэвилелдерге удурланган хоойлуларынга удур, ажыл төлевирин узгаттырары дээш демиселге, Вьетнамда дайынга удурланышкынының болгаш Англияның «ниити рынокка» киргенинге удурланышкынының кампаниязы чоруп турда, Англияның ажылчы ацгызы бодуунуң күжүнге бүзүредлгг апарган деп, Дж. Голлан чугаалаан. ВКП-ниң чиңгине секретарының демделээнии ёзугаар алырга, ажылчын ацгының демисел чорудуп келген үезинде ажылчы чонналр болгаш депшилгелиг шимчээшкин чугула тниделгелерни чедип алган. «Ол демиселге Коммунистиг партия киришпээн болза, ук демисел индыг деңнелге кажан-даа чедс албас ийик»—деп, Дж. Голлан чугаалаан.

ВКП-ниң чиңгине секретары Вьетнамга тайбыңны чедип алырынче угланган кампанияны күштелдиреринче, «ниити рынокка» удур демисежиринче, Соңгу Ирландия дугайында айтырыгга Ирландиянын Коммунистиг партиязының туружун деткиринче коммунистерни ыйгырган.

ГЕРМАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКА. ГДР-ниң үлетүрүнүң чүүл-бүрү адырларының коллективтери Совет Эвилелинин әртем-техниктиг чедиишкиннерни өөренип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының чаа-чаа курлавырларын оларның илередип тывариига ол өөредилге дуза чедирип турар. Совет Эвилелинин металлургиязының соолгу чедиишкиннери-биле немец специалистерни Карл-Маркс-Штатка металлургнн үлетүрүнүң чаа-чаа аргаларын чугаалап берип турар совет инженер Вадим Буров (солагай талада).

Централбильд — ПМА-ның фотозу.

Хельсинкиде сүмележилгелер

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Айыыл чок чорук болгаш кадыажылга айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын белеткээр хөй талалыг сүмележилгелерниң ээлчеглиг ниити хуралы январь 17-де «Диполн» заага болган. Австрияның, Швейцарияның, Швецияның, Испаниянын, Ватиканның, Турцияның, Румынияның төлээдекчилери аңаа саналбергеннер.

Дараазында хурал бөгүн болган.

Парижте ужуражышкын

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнам талазы-биле париж чөвүлел хуралынга ВДР-ниң болгаш АКШ-тың төлээлериниң эксперттериниң ээлчеглиг ужуражышкынны Париж чоогунда Жиз-Сюр-Иветт суурга болган. Ужуражышкынга ВДР-ниң талазындан ВДР-ниң даштыкы херектер министрииің оралакчызы Нгуен Ко Тхатъ, АКШ-тың талазындан —күрүне секретарының дузалакчызының оралакчызы У. Салливаен киришкеп.

ПОЛЬША-ВЬЕТНАМ ДЕМ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Вьетнамның ажылчы чонналр партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ВДР-ниң Премьер-Министрииің оралакчызы Ле Тха Нгайга баштаткан чазак төлээлери Польшаның найысылалында келген. Төлээлер ПУР биле ВДР-ниң аразында экономиктиг болгаш әртем-техниктиг дем каттыштырылгазының талазыбиле комиссиязының хуралдарынга киржир.

Кышкы сессия чоруп тур

ФОТО-МЕДЭЭЛЕР

Күрүневиң Кызылда педагогика институдуның студентилериңде кышкы сессия эгелээн. Келир үениң башкылары өөредилге чылының баштайгы чартыында шингээдип алган билиглерин түңнеп, экзаменнерни болгаш зачеттарны дужаап киргикен.

Институттуң хоочун башкыларының бирээзи С. С. Салчакка физика-математика факультединиң I курузунуң студентизи Агбан Алдын-оолдуң зачет дужаап олурары (үстүнде чурук). Өвүр районга онгу классты доосказып, шериг албанын эрттиргенниң соонда, ол институттуң белеткел салбырынга киргеп, ам студент.

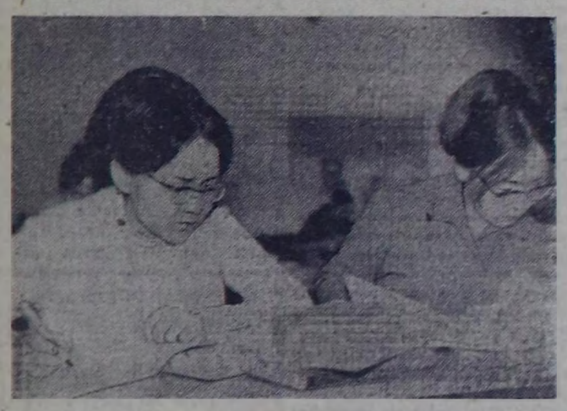

ФИЗИКА КАБИНЕДИ. Институттуң физика-математика факультединиң III курузунуң студентилери Валерий Черепанов биле Полина Новикова олар лабораторлуг ажыл үелиинде (ортузунда чурукта).

НОМЧУЛГА ЗАЛЫНДА. Физика-математика факультединиң V курузунуң студентилери (солагай талазындан) Валентина Ортуң-Назын биле Мария Чагар-оол олирвың белеткенип олурары (адаапда чурукта). Ортуң-Назын Эриниң Бай-Даг, а Чагар-оол Улуг-Хемниң Чодураа школаларында педпрактиканы чедиишкининг эрттирип турарлар.

А. ЧОЙГАННЫҢ фотолары.

АГААР БОЛГАШ КИЖИ

Сураглыг совет әртемден ССРЭ-ниң әртеминер академиязының кежигүнү Михаил Будыко 150 ажыг әртем ажыдарының автору, Воейкова аттыг Кол геофизиктиг обсерваториязының директору, Ленинчи шаңналдың лауреады. Ол чер бомбүрзээниң агаар-бойдузунуң тургустунган байдалын шинчилеп турар. Ол келир үе чогум кандыг болуруп баш удур шинчилеп турар болгаш агаар-бойдуска кижиниң салдарын тодаткан. Парлалганың чаз медээлер агентилелиниң корреспондентизиниң агаар-бойдустуң өскерлиичелиниң дугайында чамдык айтырыгларынга ол әртемдениин харыыларын номчукчуларга сонуургадыр-дыр бис.

— Агаар-бойдусту барык-ла үе чыл иштинде шинчилеп келген болгай. Ынчаарга мүнмүң болгаш миллион-даа чыл мурнунда агаар-бойдус чогум кандыг турганын тодаргай билип ап болур ирги бе?

— Ийе, болбайн канчаар. Ыяш-даштың артынчыларындан доштуң шимчээшкининиң изиндеп, хемнер үниарының өскерлиенинден палеоклиматолог-әртемден кижи әрте бүрүн шагның агаар-бойдузу чогум кандыг турганын тодарадып шыдаар аргалыг. Ол ылангыя Антарктиданың доштарының әң ханы черлеряя үттеп көрүп турган, әртебүрүн үениң агаар-бойдузун шинчилээринге дузалаар түңнелдерни алган.

Чүс-чүс миллион чылдарның мурнунда амгы үедегиден ышкаш ындыг улуг температура чайгылыышкыны чер-ле туруп көрбээн. Ой-тан куржага ынчан тропиктерге ышкаш шак-ла ындыг чылыг тургаиы, а полярлыг девискээрлерге температура амгыаындан әлээн чылыг тургаиы билдингир-дир.

Полюстар биле экваторнуң араазында температураның ылгалы 70 миллион хире чыл мурнунда улгадың эгелээн, а бир миллион хире чыл мурнунда бедик широталарга температура хенертен дыка соой берген. Чогум-на ынчан полярлыг черлерге доштаалыышкын тыптып эгелээн-дир.

Соңгу полушариеге тывылган мөңги-доштар ой-тап агаарлыг широталарже чоок-шуладыр бээрлеп, чамдыкта эриишаан, ыңайлап-даа турган үе бар. Мөңги-доштарның Евразияга сөөлгү чаптылыышкыны 10 муң чыл хире үеде соксааган. Амгы үеде дош-биле Соңгу Доштуг океан болгаш Антарктида ыыптынган деп чүве билдингир болгай.

Бистиң амгы садгалывыс агаар-бойдустуң доктаамал эвес үезинде чурттап турар. Оон чайгылыышкыны — соон чылыгны дыка-ла тодаргай боон турар. XX чүс чылдың эгезинде агаар дыка чылыг турган хирезинде, 40 чылдардан эгелээш соой берген.

— Агаар чогум кандыг чылдагааннар-биле соой бээрил?

— Тус-тус географтыг девискээрлерде агаарга черниң оолээниң өскерлири, а ол ышкаш диптерниң болгаш океан-далайларның тургузуу дыка салдарлыг боон турар. Шагшаанда Барыын Сибирь дээрге өөш турган, ынчангаш полюс чылыг океан-биле тудуш болганда соңгу чүктүң бүгү арыктериие дыка чылыг турган деп чүвени чижекке алыргала билдингир-дир.

Черниң метеорологтуг корумчуруму агаарның температуразындан болгаш кайы хире өл-ыыгындан, чер кырының тургузуувудан болгаш хүннүң радиация — керелдериндеп дыка хамаарылгалыг болур. Улуг-улуг вулканнарның частыышкыыларының соонда хөрөлдениишкининиң күжү эвээжеп болур: чүге дээрге, чер кырынга пептерең, ыыптынган доозун-довурак хүн чырыының эртериите шаптыктай бээрге, чер кырының ортумак температуразы кудулаш соой бээр.

1968 чылда бистиң обсерваториязга черниң дедир херелдендиреп ооң агаарының өскерлириндеп ооң агаарының чылып, соорунуң сан көргүзүлгүт модел-хевирин тургускан. Бир эвес чер кырынга деткен хүн хередин ол чогуур денделиндеп чүгле бир хүү эвээшти синирер апаар болза, планетаның ортумак температуразы 5 градус кудулай бээр. Ооң салдарындан менги-доштар мурнуу чүүле союп, кылынган эгелээр. Хөрөлдениишкин 1,6 хүү чедир кудулаар болза доштаалыышкын әң чылыг широталарга чедер апаар. Ынчангаш соонда дош шуут-ла экваторга чеде бээр, а ол чорук планетаның чүмү-биле доштаалып, доңуу каарынга чедирер.

Чер бир-ле катап ындыг айыылдыг байдалга — шуутла дош апаар үе-чадага дыка чоокшулай берген турган таварылга бала бар. Доштаалыышкын ынчаа әң айыылдыг точкаларга чүгле 6 градус четпейн барган.

Америк климатолог әртемден Вильямс Селлерс 1969 чылда база-ла ындыг түңнелди кылган. Ооң санап турарыбиле алырга, хүн хөрөлдениишкини 2-ле хүү эвээжээр болза мөңги-дош широтаның 50 градузунга чеде-бээр. Ооң соопда чер бүрүнү-биле дошбиле шыптынар ужурлуг.

— Чер кырының хөлжүдеи ындыг халапка таваржып болур бе ынчаш?

— Чо-ок. Келир үе ол хире халаштыг деп көрбейн турар кижи мен. Ындыг болуушкуиларның будеринге дыка хөн чылдагаанныр хереек апаар. Ындыг чылдагаанныңың хары үгла таваржыры черле болдунмас.

Бистер, агаарның өскерлиишкининиң дугайын чугаалажып олурда, аиаа кижиниң ажыл-чорудулгаларының салдарын барымдаалавайн баргандыр бис. А ындыг салдар харын-даа бистиң планетавысты чылдыптар аргалыг болгай.

— Ынчаарга кижиниң агаар-бойдуска салдары кандыгыпа?

— Кижи болза эрте-бүрүн шагдан бээр-ле тарылга шөлү кылып алыр дээш агга-ыыктарны аштаары-биле агаарны база өскерип турган. Чижээ, от-сигеп, агга-ыыш-биле шыптыныр, камгалаттынмаан чер дорааи-на изий бээр болгаш ооң өл-шыгы эвээжээр болгай.

Чердерге хөлбектер тургузар, кылымал суггарылга ажылдары агаарга билдингир салдарын чедирер, ооң түңнелинде чер кырының болгаш агаарның адакы каттарының температуразы дыка кудулап, тодаргайлаарга, соор апаар.

Ынчаарга малгаш-баларлыг черлерни кургадып каарга, суггарылга кылган черге бодаарга, ооң агаары чылый бээр. Шиңгамгаш улуг-улуг суг хөлбектерге агаарга кайы хире салдарлыгыл дээрзи билдингир-дир. Олар хамыктың мурнунда чер кырының оңгулчигил черлерни дорттап, дескилээр. Бир дески, ажык ховушөлдерге денпээрге безин суг хөлбектериниң кырында хатсалгын ооң дыка дүрген болур. Олуруткап ыыштар, әң ылаигыя хову камгалалының ыяш дилиндээ доозун довурактыг хат-шуургаины сулаарадыр болгаш харының ол-шыгының курлавырын камгалаар.

Атмосфераның термиктиг корум-чурумунга хөмүрүт ажыг хейиин салдарының дугайында ам-даа долузу-биле тодараттынмаан. Чүгле хөмүрташты безин орттедирге аиаа 5 миллиард хире тонна хөмүр кислотазы кирер. Од хире кислота чылышкыны эффективин күштелдиргеш, агаарның температуразын кодуруптер. Соолгу 60—90 чылдарда хөмүрүт ажыг хейиин хемчээли 10—15 хүү улгаткан; бир эвес ындыг моониелиишкин улам улгадыр чүве болза, агаарга дыка-ла улуг салдарлыг болур-дур.

Амгы үеде кижилериең энергия алыр дээш тургузуп алган черлериниң күүүзү бир миллиард киловатт чеде берген. Чылдың-на энергия бүдүрүп үндүреря 5—6 хүү көвүдеп турар болгай. Бир эвес ол-ла дениел-биле соксаал чокка хөгжүүр чүве болза, бүдүрүп үндүрер энергияның ниити хемчээли барык 200 чыл болганда Черниң сингирип турары хүн хередениишкининге денпээри бээр-дир.

— Моон алган көөрге, бистиң черивис дошталыр хамаан чок, харын-даа эмин эртир изий берип болур ышкажыл?

— Ийе, моон элээн тодаргай ындыг түңнелдерни кылып олурбуз.

Бир эвес энергия бүдүрүп алырының темпиаи улам-на улгадыр болгаш кижилер артыкшылдыг хемчээлдиг чылгыны делегей делгемнече иентередиптер аргаиы тып албас болза, бистер бистиң планетаның чылыг барьерив дээр байдалынче шилчий берип болур бис. Ындыг байдалда температура дыка дүрген кодурлуп, агаар изий бээр.

Арктика чылыыр болза өйтап широталарга температураны угларттырар, элээн кап районнарга дүжер ол-шыктың хемчээли өскерлир. Ынчангаш чамдык черлерге агаар таарымчалыг ындыр чылыыр, а чамдык черлерге эмин эртир сооп-даа бээр чадавас.

— Ам бис чогум чүүл кылыр бис?

— Агаар-бойдусту чогумчалы-биле таарыштырар херек. Ону кайы-хамаан чокка көрүп болбас. Ол ыыгны уржуктарга чедирип болур. Ындыг уржуктар кажанбир, ыраакы келир үеде-даа эвес, а амгы бо, бөгүнгү салгалдың амыдыралының үезинде безиң таварыш болур-дур.

Агаарга салдар чедириишки дег кижиниң бүгү ажыл-чорудулгаларының талазы-биле дугуруштурган сүмелер иегеттиилип турар.

(ПМА).

К. КУДАЖИ.

ХАЙГААРАЛДЫМ ХАЙЫРАЛДАРЫ

БЕЛ ЫЗЫРГАН МЫЙЫТ

(Өөрлеш рассказтар)

Бо төөгү меп бичиимде болган. Ынчан мындыг чугаа бижир безин шаам чок турган. Хөй чылдар эртип удаажыраан-даа бол, ону утпаан мен.

Бүзүн чүве ийин ооңар. Бичии оолдар үргүлүч-ле балык сыырткыыштаар турган бис. Чазыл ала-бугаларга, акбалыктарга-ла чеп бис.

Улуг-Хем унунда септерге озаңнар аажок хөй болур. Балыктар даңгаар-ла оларның чанынга ыглыр. Ынаар сыырткыыш октаарда, оваарымчалыг болбас болза хоржок. Бир-ле чүвеге ызырны бээр.

Өөрүм оолдар-биле дүүште балыктап тургаш, оска ызырынган сыырткыыжым үзе соп алган мен. Хомудаарым аажок. Артында-ла дедир атпактыг, садыг сыырткыжы болгай. Ол шагда ындыг ат тыптыр эвес. Оолдар даңгаарла пнелер оорлаашаи, отка кызыдып, чымчадып тургаш, сыырткыыш эвр. Оон бээп аваларынга кончудар, ындыг турган.

Эртенинде өөрүмну мурнап келгеш, сугда сыырткыжымны көрзүнүп, дүүнгү өстү бакылай бердим. Сугнуң бырланынга караам өөрепчиктей бээрге, көөрүмге-ле, улуг дазыл адаапда чингежек чудук сыртанып алган дөрт карыш хире хүреп шокар балык чыдыр. Катап-катап бакылаарымга-даа шимчевес. Канчаарыл деп бо-ла мен. Тыртпа деп адым бар эвес

Даапы үндүрбейн, ушкап машдар кырлап чорааш, эрик кырынга үне маннап келдим. Дораан-на сыырткыжым хендирип чешкеш чоонмадыр катканы, дузак кылып алдым. Оомну адыр баштыг талга сыптаптым.

Дүзаамны түдүп алгаш, база-ла биеэги озумга келдим. Кандыг конччуг чаап балык ийик, ам-даа ол черинде чыдыр. Чакпаларын суг агымының аайы-биле чайганып каап тур.

Улуг чудук кырынга эттиг чыдып алгаш, дүзаамны эрем дүвүнче суп киирдим-не эвес-пе. Балык шимчеведи. Адыр ыыш бажында ылдыртып алган дүзаамны ооң кайызынган кедирер аайын тыптайн чыдыр мен. Кудуурундан чокталыйн дээримге, шимчеп турар. Дузак анда бичии-ле дээр болза, ол дораан-на хоя бээр. Балыкты дузактаарда, черле бажындан кедирер-ле болгай. Мен база ынчаар бодап алдым.

Дүзаамны балыктың бажынга чедире бергеш кедиреримге, ооң сыртанып алган чудуу моондактаап хоржок болду. Ынчап кээрге, од та кайын келген угааным чүве ийик, ооң чаажын ажылаашаи, сыртанып алган чудуундан хоора идип алыр деп бодап алдым. Ол-ла соруглам-биле дүзаам сывының бажын балыктың чаагының алаанче суккаш, доора чудуктап хоора кагып эгледим. Балык чоорту дедирленипти, ынчалза-даа сыртанган чудуу хоорулбайн, ооң-биле кады шимчеп бар чыдыр. Ооң улам-улам кагыылаптым. Ынчаар чуду-кара аажылап турда, дириг амытан чеже шыдажыр, бырлаш кылынгаш, адаам-биле эрте халыды. Чудуун база ол-ла хевээр сыртанып алгаш чоруй барды.

— Чүнү канчап чыдыр сен? — деп айтыра-дырлар.

— Ыыттаппаңар —, деп, холум-биле нимедим. Өөрүм соксаар дээр үжүр чок:

— Сыырткыжың тып алдың бе? — деп, алгырыштылар.

Чамдык оолдар мырыпай чанымга турган базылым кырынга халчып келдилер.

— Оожум, оожум. Улуг балык чор — дээш хаа көрүндүм.

Күскү арыг сугнуң эремнинде демги балым дөө салдап тур. Сыртанып алган чудуг хевээр. Ам топтап көөрүмге, катканын чудук боор ийик. Демги балым бодундан ийи катап улуг балык доора ызырып алган чор. Таптыг-ла оорга чакпазының здаандан алган. Ону доора чудук деп көрген кижи-дир мен. Чүге дээрге олуг балыктың дашты хевирик өскерлип калдыла ыйнаан.

Улуг-Хемге өскен улус канчап балык данывас боор: бичии балык кызыл-шокар өнүүг мыйыт болду, улуу — доора ызыртып алганы — ак өскериг бел болду.

Оларны көрүп каап, өөрүмнүң үнү' чиде берди. Ынчаар магадап турувуста, мыйыт биеэ белин ызырып алган хевээр ажыт кирип чоруй барды.

Ындыг бичии мыйыт ындыг улуг белди канчап сегирип алган чоор деп кайгап шаг болдувус. Өөрүмнүң ону көргени чаиан болган. Оон башка, мен ынча деп анаа чугаалаан болзумза, мөңге өөрүм кайын бузураярлер. Бир эвес улуг бел бичии мыйытты ызырып алган чор дээп болзумза, ужур-ла ыйнаан.

Оон көрген чүүлүвүстүң дугайын изиг-изиг чугаалашпышаан, суг кыдыында чурттап орар Чөнүк-оол ашактың өөнге келдивис. Шай аартаан олур.

Чазын-даа, күзүн-даа өөн дангаар-ла орта тип алыр чаңныг ашак чүве. Ынчан аңаа хемелиг кижи чаңгыс ол турган.

Члашкын соонда хем улгаткаш, ында хыыргыыштыг өөшче суг ажыл келир. Ынчан орта шортаннар база эдерлип келир. Чөнүк-оол ашак хемезинге олурупкаш, хыыргыыш аразында аяар эжип чорааш, дүүргези-биле үн карааига хоорээн шортаннар бооладр кижи. Чамдыкта биске хемештирер. Олчазы арбын болганда, бистя база куруглатпас.

Чөнүк-оол ашакка келгеш, ындыг-ындыг болдувус деп, мурнувус былаажып чугаалаадывые. Ашак соңуургаар боор деп бодаан бис, ынчалза-даа киживис дүште-даа чок шайлап олур.

Чөнүк-оол ашак олурупп-олурун мынча дидп:

— Бичии балык улуг балыкче кайын халдай бээр. Улуг балык боду халдап келген болгай аан. Ынчаарга мыйыт ооң акезинче кайынна аиаа кирип бээр, кажар опбиле быллай дүшкен-дир. Бел аскымнаан уу-биле эрте халып чыдыра, мыйыт ооң кудурук дөзүнден алган-дыр.. Чиш суруп чорааш, чиш болганы олдур — дээш, киживис билдирер-билдирбес хулумүрей-дир.

— Улуг мен дээш шоглаар болза, бичии ымытаннар база камгаланып билир болдур ийин. Улуургактың үгланы чок.

Ам бодап чоруурумга, ынчан Чөнүк-оол ашак кончуг-ла ертектиг сөс чугаалаан ийин.

Болуушкуннар, фактылар

Аас-кежиктиг чаштар

Улут-Хем районда «Х Улуг хурал» колхозтуң ясли-садында малчыннарның болгаш суурнуң чурттакчыларының бичии чаштары культурлуг байдалда озуп, доругуп турарлар. Урутларның эстетиктиг кижизидилгезинче кижизидиктилер улуг кичээнгей салган.

Бичии уруглар ада-иелериге концерт көргүзеринге сонуургадыг. Чоокта чаа олар ээлчеглиг концертин бараалгаткан. Шүлүк, ыры, танцы көргүзүглерни чаптанчыг чараш бичии артистер көрүштүр, солуп ойнаан.

Совет көдээниң аас-кежиктиг чаштары шак ынчаар өзүп, кижизиттиниң турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

«Үениң тевии»

1972 чылдың төнчүзүиде «Шын» солуннуң номерлеринге Б. Карашпайның «Үениң тевии» деп кыска тоожузун сеткил ханыышкын-биле номчуп таныштывыс. Автор ук чогаалын черле бодамчалыг бижээн-дир деп санап турар мен.

Эрткен-барган ол үениг болуушкуиун ынчаар тургузуп, ооң утка-шынарын, шынның көргүзери белеп эвес-ле болгай. Сес-домаа, утка-шынарыдаа черле номчукчуларга билдингир чогаал болду.

Мээң кожам Т. Сундуй-оол номчаап база кончуг сонуургаанын чугаалап олурду. Ук чогаалдың уламчызын маиып аар дээш почта кедеп тургаивысты ам сактыр-дыр мен. Чүге дээрге почта биске неделяда ийи удаа келир чүве.

Бодум база Бии-Хемге торуттунген болгаш ында бижиттингеи чүүлдүн ужу-кыдын бичиимде улуг пазылыларлан дыңнагылаап мен.

Номчукчу кижи болганымда авторлуң бижээн чогаалынга сонуургалдыг, хандыкпыдыг болганымны плередип, аиаа байыр чедирип, моон соңгаарда ындыг солуп чүүлдерни уламчылап бижиирин күзеп каайн.

В. УИНУКАЛ,
Каа-Хем район.

Дарган — бот-тывынгыр артист

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырында Сат Семис-оол совхоз будурулгезинге 25 чыл ажылдап келген. Сөөлгү алды чылда салбырның дарганнаар черинде ажылдап турар. Көдээ ажылагый машиналарын септээринге ол доктаамал киржип, чоокта чаа 105 илиириң септелгезин бүрүн дооскан.

Дарган Семис-оол Шоюнчапович — бот-тывынгыр уран чүүлдүн хоочун киржикчиин. Каргыраа, сыыт талазы-биле совхозка болгаш район көрүлдезинге ийи чыл улаштыр киришкеш, хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткан.

Т. ОЧУР-ООЛ.
Улут-Хем район.

Театрның аалчылары

М. Маклярский биле К. Раппопорттуң «Дээди шиитке» деп шинаин Кызылдың хөй-хөй коллективтери коллективтин-биле кээп көргүлээн.

Школа-интерваттың коллективи Ф. Э. Дзержинскийниң адын эдилеп турар. Бичии дзержинчилер сураглыг чекист, хөй-иитии ажылдакчызының ажыл-чорудулгазын өөренип, тайжып турар.

Театрның чаа шинзин школа-интерваттың коллективи коллективтиг-биле кээп көргеп.

Революциянның дайзыннарынга удур совет чекистериниң эрес-дидим ажыл-чорудулгазын урулар улуг сонуургалбиле көрүп магадааннар.

«Дээди шиитке» республиканың районнарының көрүкчүлерин удавас көрүп эгелээр.

СПОРТ СОНУУРГААРЛАРГА

МАПИДА - ФРАНКФУРТ. (СЭТА). Европа чемпионнарының кубогу дээш маргылдааның дөрттүн бирги кезээнге Киевтиң «Динамозунун» футболистери-биле ат-сураглыг испан «Реал» дээр клубтуң спортсменнери ужуражыр боп чүве январь 17-де билдине берген. «Реалдың» футболистери ол хүндүлүг атты алды удаа ап келгени билдингир.

Оон өске бир команда — «Спартак» (Москва) кубок эдилекчилериниң кубогу дээш маргылдааның дөрттүн бирги кезээнге база-ла шыырак дээш команда — «Милан»-биле (Италия) ужуражыр. Италиянар 1968 чылда кубоктуглардың кубогун чаалап алганы билдингир.

Ол-ла хүн дараазында командаларның ужуражыры тодараттынган: чемпионнарның кубогу дээш маргылдаага — «Ювентус» (Италия) — «Уипешт-Дожа» (Венгрия), «Аякс» (Голландия) — «Бавария» (ЗРГ), «Спартак» (Чехословакия) — «Дерби куанти» (Англия); кубок эдилекчилеринге кубогу дээш маргылдаага — «Лидс-Юнайтед» (Англия) — «Рапид» (Румыния), «Шальке-04» (ГФР) — «Спарта» (Чехословакия), «Хиберниев» (Шотландия) — «Хайдук» (Югославия) тус-тузунда ойнаар.

Оларның ойнаашкыннары март 7-де болгаш 21-де болур ужурлуг. (СЭТА).

* * *

Москва «Спартагының» хоккейжилери Лужникиге январь 17-де чурттуң чемпионадының эдилеглиг маргылдаазынга Челябинскиниң «Трактору» утка саны —0:4 (5:1, 1:0, 3:3). Маргылдашканнарның бирги чер дээш бо чылын дөрткү болгаш соолгу ужуражыышкыны ол болган. Моон мурнунда арткен үш маргылдаага спартакчылар тиилээн. Олар дөрткү ужуражыышкынга база чиик тиилээн, шынында шүүлде шуутү маргылдааның баштайгы үе-чадаазында-ла шинтирилеттинге берген турган. Шайба кииp кагарынга Ляпкин эки ойнаан, баштайгы үш футболистерниң бирээзи турган, алгыр берген Шадриниың орнунга Гуреев эки ойнаан.

Тиилекчилерден шайба киир какканнар: Гуреев — үш, Ляпкин — ийи сан алган, а Шалимов, Климов, Лобанов болгаш Мартынюк, бир-бирни киирген, уттурганнардан — Пономарев — ийи сан алган, Сухапов, Катаев база бир.

(СЭТА).

* * *

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). ССРЭ-ниң мичилиг хоккей талазы-биле шилиидек командазы Финляндияга чедишкининиг ойнаашкынының соонда, Швецияга баргаш, ук чурттуң командазы-биле ойнаашаи, ону 4:3 санга тиилээн.

Ол маргылдааны коор дээш 5 муң ажыг киижи келген. Ынчан Швецияның шилиидек командазы эки ойназа-дав, маргылдааның ийиги чартымында бистиң спортсменнерниң оларны кынчыктырбайн барганнар.

Шведтерниң хаалгазынче ийи санны Маслов, а Герасимов биле Бочков олар—бир-бир саннарыны кииргилээн.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 19-ТА

МОСКВАДАН

18.00 — «Үе». Информастыг программа. 18.30 — Дж. Пуччининиң операзы — «Чио-чио-сан». ССРЭ-ниң улустуң артистери К. С. Станиславский болгаш В. И. Немирович-Данченко аттыг Москваның академиктиг музыка театрының шоузи.

КЫЗЫЛДАН

20.50 — Телемедээлер. 21.00 — Кыска метраждыг фильм. 21.10 — Телемедээлер. 21.25 — Чараалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.50 — «Че-во, кыстарга». 23.00 — «Үе». Информастыг программа. 23.30 — 23.40 — Чаптар. 23.40—00.45 — «Бүзүрел». Уран-чөчен телефильм, 1-ги серия.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын өзүгаар алырга, бөгүн республикага булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Хат кошкак. Агаарның температуразы дагыыр черлерге 12-17, өскелериңге 17-22 градус соор.

Кызылга булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 20-22 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ЯНВАРЬ 19-ТА

«НАПЫРАЛ»: «Мында дең халаалары ыржым» (1-ги, 2-ги кезектери) 10.00, 13.25, 16.50, 20.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Адыр, мана!» 10.00, 15.00, «Мээң адым — клоун» (2-ги, 3-кү кезектери) 18.20, 19.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кабриола» 15.00, «Уиу чок кижи болгаш ынакшыл» 18.40, «Мээң адым — клоун» (1-ги кезек) 16.50, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пеппи Така — Туканың чуртунда» 9.00, 10.50, 12.40, 14.30, «Ажы-төлүү, ак-меңин алган-йорээ» 16.20 18.20, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Аазатпай» 18.30, «Оюлаттырган» 20.20 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Ынакшылга чогумча» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Бизиз. Шетинкин-Бравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 24-63, редакторлуң орулакчыларының 35-24, производствоның киллизиниң 23-54, чарыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи комитединиң 37-13, культура киллизиниң 23-54, коллективтиг ажылагый киллизиниң 21-47, үлегер киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация-база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 Телефоннар ишлээр.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 55.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның бом үндүрер черинин республиканың типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Бравченко кудумчузу 1). ТС —00313.

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, кавтыжыңар!

1925 чылда
үнелеттирилгеннең

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1978 чыл.
ЯНВАРЬ
20
СУББОТА
№ 17 (9093).
Өртээ 2 көп.

ЭНЕРГЕТИКАНЫҢ ЧАА ТУДУГЛАРЫНГА

Москваның «Изолятор» заводу 110-дан 500 киловольт чедир болгаш оон-даа улуг күштүг электри дамчыдылгазының шүгүмнарынга ажыглаар, үс-биле ажылдаар улакчыларны будуруп турар. Оларны делегейниң 26 чүрттарынче болгаш Совет Эвилелиниң бүгү республикаларынче чорулуп берип турар.

Будурулге чери эртькен чылдың программазын хуусаа бетинде күүседкеш, планнан ажыр 370 мун рубльдиң продукциязын сайгарган.

Заводтуң коллективи социалистиг чарышче кирипкеш, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында иштиин күрлавырларны ажыглаарының, ажыл-агайны удуртурунуң болгаш организакчы ажылдың деңнелиин бедидериниң, ажыглалга мурнакчы техника-биле технологияны нептередириниң күсели-биле эки шынарлыг, эвээш чарыгдалдыг хой продукцияны бээр, күп-ажылдың будурукчүлүүн эртькен чылдагы деңнелиттен 9 хуу улгаттырарын хандырар, планнан ажыр чүс муң рубльдиң продукциязын будуруп үндүрер деп шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: заводтуң улуг күштүг электри дамчыдылгазының лабораториязы. Үс-биле ажылдаар улакчыны шенээринге белеткеп турар улуг инженер В. П. Чистяков.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

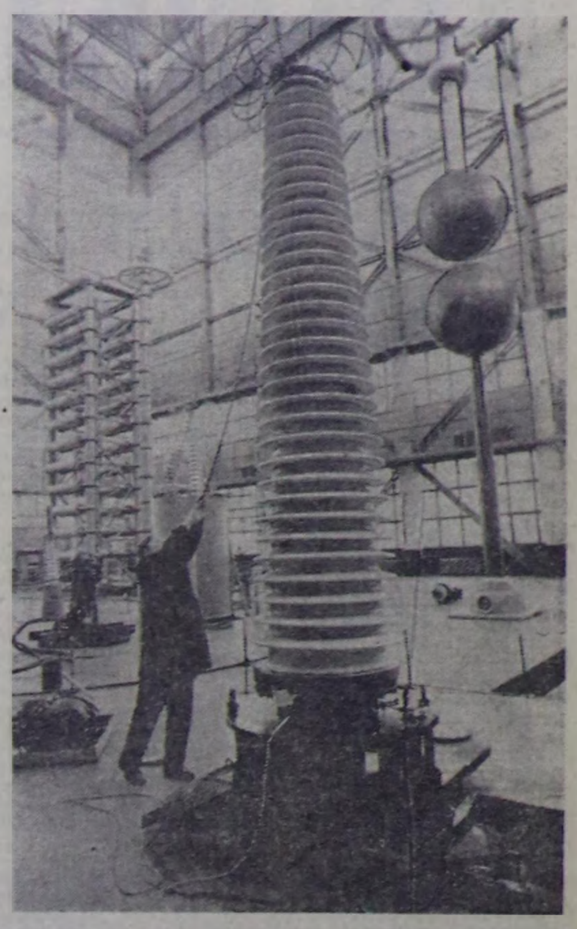

КҮШ-АЖЫЛ БОЛГАШ КҮШ-КУЛЬТУРА

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIV съездизи бүгү тала-биле сайзырангай кижини кижизидериниң чугула сорулгазын салган. Анаа коммунистиг кижизидилгениң чардынмас кезээ болур күш-культура болгаш спорт бир кол черни эзелеп турар. Ол болза, чуртка коммунистиг нинтилелди тургузарының нарын сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирээри-биле сырый холбаалыг.

Бистиң чүртүвүстүн үлетпүрүнүн болгаш кодээ ажылагайының эртем-техника талазы-биле бурунгаар депшилгези даа ажылдаар кижилерден угааның күженишкинниг ажылын, кадык-шыырак, дадыкпан, шыдамыккай чорукту негеп келген. Мооң ужурундан күщдамыр кижизидилгезиниче улуг кичээнгейни салган. Ылангыя спорттуң материалдыг баазазын экижидер, ону массалыг болдурар бүгү хемчегелерни ап турар. Оон сайзыралының тодаргай чижээн бистиң республикадан ап болур.

Республиканың 214 күш-культура коллективинде 16 мун ажыг кижи хаара туттунган. Оларны белеткел кызырыга болгаш маргылдаалар эрттиреринге 40 спорт залы, 3 хаак баазазы, 3 стадион, волейболдуң, баскетболдуң, футболдуң хөй санныг шөлдери бараан болуп турар.

Будурулгелерде, колхозтарда болгаш совхозтарда спорт коллективтериниң ажылынче чогуур кичээнгейни сөөлгү үеде салып турар апарган. Чүге дээрге, бирээде, күш-культура ажылының чедиишкинниг болуру оон хамааржыр, ийиде, материалдыг чаагай түүлдерни будурүп турар кижилерниң кадыын быжыглаары, күш-дамыр кижизидилгезин экижидерин хүнүнүн чугула айтырыы. Кайы будурулгеде спорт ажылы эки тургустунганыл, ында кижилер будурукчүлүг ажылдап, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинзе калбаа-биле киржип, хөй-ниитиниң чүрүмүн үрээп чоруктар эвээш болурун аммырал бадыткаан. Оон уламындан будурулге планныг омаалдаларын чедиишкинниг шиитпирлеп турар.

«Тыва даг-дүгү» комбинат республикада мурнакчы будурулгелериниң бирээзи. Комбинаттың дирекциязы, партия, профэвилел комитеттери будурулгениң ажыктыг чоруун белидиринче доктаамал кичээнгейни салып турар. Оон-биле чергелештир ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның ажыктыг дыштанылгазын, күш-дамыр кижизидилгезин экижидерин бир кол сорулгазы кылдыр санап келген. Ынчангаш дыштанылгага, спорт ажылынга таарымчалыг байдалдарны тургузар хемчегелерни ап турар. Үүле эрткен чылын безин комбинат спорт дериг-керекселерин садып алырынга тос муң рубльди чарыгдаал.

Тываның комплекстиг геология экспедициязында, «Элегес» совхозта спорт ажылы база багай эвес тургустунган, а будурулгениң күш-ажылчы көргүзүлгери бедик. Оон удуртучулары болгаш хөй-ниитиниң организациялары спортту улам массалыг болдурар, оон материалдыг баазазын экижидер хемчегелерни ап турар.

Республикада күш-культура болгаш спорт ажылында четпестер хөй. Тываның бүгү ажылчы чонунга хамаарыштыр алырга, спортка хаара туттунганнарның хуузу дыка вуду. Кызылда безин үүле 4,6 хуу болуп турар. Найысылалда элээн хөй улуг-улуг будурулгелерде күш-культура ажылының деңнели куду. Ол чүүл хереченил турарын дээрге хоорайда күш-культура болгаш спорт комитеди (даргазы эш И. Бражников), будурулгелерде партия, комсомол, профэвилел организациялары спорт ажылынга удуртулганы коншактанында. Оларга «Тыва суг-тудуг» трези, Кызыл-садыг, алгы, пиво заводтары, Каа-Хемниң хемүр-даш разрезий болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Көдээге күш-культура ажылын экижидериниң бар аргаларын ам-даа чедир ажыглавайн турар. Колхозтарда болгаш совхозтарда спорт залдары кончуг эвээш, хаак, коньки хөлзилеп алыр черлер чок. Ажыл-агыйларда будурулге гимнастиказының штаттыг инструкторлары чогуур негелдезиниге чедир ажылдавайн турар. Республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилели көдээге спорт ажылын партия болгаш чазактың негелделериниге дүүштүр тургузар дээш боттуг хемчегелерни алыр ужурлуг.

Кижи үр үе дургузунда үзүктел чок ажылдаап, организми шагзырап, туруптар. Ону ажыл-ишчи байдалче катап дүргеп шилчидериниң аргаларының бирээзи будурулге гимнастиказы болур. Бир эвес кижи күш-ажылын идепкейзиг дыштанылга, күш-культура-биле шын холбап билир болза, көзээде будурукчүлүг ажылдаар, кадыкшылын быжыглап, дадыктырар.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураны болгаш спортту улам ынай хөгжүдер хемчегелер дугайында» 1966 чылда хүлээп алган доктаалында коллектив бүрүзүнге будурулге гимнастиказын ынап-на эртиреринге чугулаалап айыткан. Ону нептередир талазы-биле ажыл бистиң республикада дыка четпес организастаттынган. Найысылалдың «Заараныңа комбинады, комплекстиг геология экспедициязы, күрбаңк коллективтеринден аңгы будурулгелерде, албан организацияларында будурулге гимнастиказын чорутпайн турар. Чугула хереклиг организастаарының хемчегелерин алыр үе келген.

Ийи дыштанып хүнде ажылчы чон ажыктыг дыштанзын дээш партия, профэвилел, комсомол организациялары чамдык хемчегелерни ап чоруткан. Ындыг болза-даа дыштанып хүннерде будурулгелер, албан организациялар черлери арыг агаарга коллективтиг хаактаар, конькилээр дээш ышкаш хемчегелерни эвээш чорудуп турар.

«Арагатчашкынга бөлүүн алкоголизмге удур демиселди вуштелдирер талазы-биле хемчегелер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң довтаалында ажылчы чонуңун культурлуг дыштанылгазын шын организастаарынче кол кичээнгейни салган. Бо херекке биче эвес рольду спорт ойнаар. Ынчангаш партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниитиниң организациялары бо ажылды экижидер хемчегелерни алыр ужурлуг.

Тываның ажылчы чоннары юбилейлиг чылды күш-ажылчы чедиишкиннериглиг дооскаш, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгаш, ону күүселир дээш социалистиг чарыштыг калбарткан ажылдап турарлар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлериниң амыдыралга боттандырар дээш ажылчы чонуун гура-соруктуг ажылдап турар үезинде, оларның дыштанылгазынче, күш-дамыр кижизидилгезиниче кичээнгей салыры хүнүүн чугула айтырыгларының бирээзи.

1975: ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

Суггатчылар—шиитпирлиг чылда

Тыва АССР-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң партия ажыл-агый активиниң хуралынга бо чылда оларның кылып чорудар ажылының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни алганын мооң мурнунда бистиң солунга дыннаткан болгай. Ол министерствонуң ийи кол адыры— «Тыва суг-тудуг» трези биле суггарылга системаларының эргелери социалистиг хүлээлгелерин түс-түзүнда алгылаан.

«Тыва суг-тудуг» трези көжүп чоруур 3 мехколонналарының база дузалаар будурулгелериниң аайы-биле алган хүлээлгелеринде **2800 ГА СУГГАТТЫГ ЧЕРЛЕРНИ ШИҢГЭЗДИП АЛЫРЫН, ООҢ ИШТИНДЕ 1608 ГА УР ХУУСААЛЫГ КУЛЬТУРЛУГ ОДАРЛАРНЫ ТУРГУЗАРЫН, 93 МУҢ ГЕКТАР ОДАРНЫ СУГЖУДАРЫН, КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БУДУРУКЧҮЛҮҮН БЕДИДЕРИН, ТУДУГ-МОНТАЖ АЖЫЛДАРЫНЫҢ БОТ-ҮНЕЗИН ЧИИГЕДИРИН, ТУДУГ МАТЕРИАЛДАРЫН 14 МУҢ РУБЛЬ ТҮҢГЕ КАМНАП АЛЫРЫН КӨРҮП ТУРАР.** Суггат тудуун чорудун турар бо трестиң ажылдакчылары ындыг улуг хемчээлдиг ажылдарны бир дугаар чорудуп турары солун. Ылаңгыя мал ажылын хөгжүдеринге үр хуусаллыг культурлуг одарларны тургузары улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш треет ооң хемчээлин тоску беш чылдың бо шиитпирлиг чылында эртькен чылдазының 3 катап көвүдедир сорулганы салган.

Суггарылга системаларының эргелели бо шиитпирлиг чылда боттарының мурнунда улуг сорулгаларны салып алган. Ажыл-агыйларның шиитки суггарылга бугаларының канадарының техниктиг ажаазадазын боттандырып, суггарылганы белеткээринге бодаган ону чорударынга, суггаттыг культурлуг одарларны тударынга колхозтарга база совхозтарга дуза көргүзерин, **1200 ГА ШӨЛГЕ ЭРГИ СУГГАРЫЛГА СИСТЕМАЛАРЫН КАТАП ТУРГУЗАРЫН** ол хүлээлгелерде айыткан.

Ол ышкаш олар ажыл-агый бүрүзүнге суггатчы мергежилдиг кижилерни четчир кылдыр белеткээр, чаашкынналдырып суггарар машиналарны чогумчалыг ажыглап шыдаар механизаторларны өөредир, **СЕПТЕЛГЕ АЖЫЛДАРЫНЫҢ БОТ-ҮНЕЗИН 5 ХУУГА ЧИИГЕДИР, АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ БОЛГАШ МЕХАНИЗАТОРЛАРНЫҢ МЕРГЕЖИЛИН БЕДИДЕР,** бүгү мелиоративтиг техниканың база автотранспорттун септелгезин апрель 1-ге чедир дооскаш салып турар.

(БИСТИҢ КОРР.).

Актив хуралы

Республикада харылзааның будурулге-техниктиг эргелелиниң партия-ажыл-агый активиниң хуралы болуп эрткен. Эрткен ажыл-агый чылының түңнелдиринең болгаш чаа чылда сорулгалар дутаңында будурулге-техниктиг эргелелдиң кол инженери А. К. Иргит илеткел кылган.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин республиканың харылзаачылары күүселкенин илеткелчи айыткаш, тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында харылзаачыларның сорулгаларынга доктаагаан.

Партия-ажыл-агый активиниң хуралының киржикчилери 1973 чылдың социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган.

В. АНДРЕЕВ.

Семинар

Партия болгаш комсомол эге организациялар секретарьларының семинарын Тандының «Тиилелге» совхозунуң парткому эрттиргеп. Анаа тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында совхоз будурулгезинге партийжин удуртулганы күштелдириниң айтырыгларын база ам болур партия докумевтилерин солуурунга хамаарыштыр партия организацияларының мурнунда сорулгаларны сайгарып көргеп.

Семинарта СЭКП Тандының райкомунуң организастыг кылдизиниң эргелекчизи С. Ударцев, ол кылдыстың инструкторлу Д. Кол, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары Г. Будашова, совхозта партком секретары С. Седен-оол олар илеткелдер кылгылаан.

Семинарның 40 ажыг киржикчилери илеткелдерни сонуургаш дыннаан болгаш хөй-хөн айтырыгларны тодаргаш, билип алганнар.

А. АМБАРЖЫ.

Айга ийиги хүн

ЫРАК КОСМОС ХАРЫЛЗААЗЫНЫҢ ТӨӨҮ. (СЭТА) Январь ом чединиң кежээзинде «Луноход-2» деп бодуу шимчел чоруур аппарат-биле радиохарылзааның эвлечлиг сеансызы болган.

Хүнүң турар байдалы бедик болгашының уржуундан луноход хондурар кезектиг чоогунга ырак эвес шимчээшкиге кылган. Хонган черниң шинти байдалын черже телевидение-биле дамчыткан.

Эртем херекселдериниң дузазы-биле хүнүң рентгенниг хеределрин болгаш дээрниң чырыын хемчээп шинчилээн. «Луна-21» ставциязының хонган черинин довурааның тургустунган шынарларын бир дугаарында шинчилеп көргеп.

Радиохарылзаазының төнчүзүнде автоматтыг аппарат «Луноход-2» энергияны хүн батареезинга долдурар аргалыг кылдыр таарымчалыг байдалга тургустунган.

Луноходтуң системаларының болгаш эртем аппаратураларының чогумчалыг ажылдап турарын телеметрлиг медээлерниң дузазы-биле илереткеп.

Боду шимчел чоруур совет аппарат «Луноход-2» Кайы далай девискээринде эртем ажылтын чедиишкинниг үргүлчүлеп турар.

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

Дүүн найысылалда Политиктиг чырдышкын бажыңының номчулга залынга хоорайның хөй-ниитизиниң төлээлери чыглып келген. Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырыпшк даргазы Х. А. Авчимаа совет төлөөлер-биле кады Моол Арат Республикага чоргааның дугайын чылганнарга чугаалаан. Аңы-дуңма МАР-ның экономиктиг болгаш культурлуг чаартылгаларының дугайында Хертек Амырбитовнаның чугаазын чылганнар улуг сонуургал-биле дыңнаан.

• • •

Кежээниин 5 шакта ол-ла залга ВЛКСМ Тыва обкомунуң органы «Тываның аныяктары» солунуңу баштайгы номерин үнгенден бээр 40 чыл болганынга тураскаатқан байырлыг хурал болган. Ук солун аныяктарны коммунистиг кижизидилгеге кижизидер талазы-биле улуг ажылдарны кылган болгаш моон-даа соңгаар кылыр дээрзин солуниуң редактору М. Байыр-оол бодунуң илеткелиинге демдеглээн.

Чалыы назының солунунуң юбилейи-биле холбаштыр байыр чедирип, чаа-чаа чогаадыкчы чедиишкиннерни күзээн чылыг состерлиг бижиктерни түс-түс коллективтер тивыскылаан.

1973 чылда тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

Тарааның, мал чемин культураларның, картофельдиң болгаш погаалардың бедик дүжүдүн алыры, көдээ ажыл-агый продуктуларын будурериниң болгаш күүнеге садарының планнарын күүседири база ажыр күүседири, чер ажылының будурулге чорудулгазын интенсификастаарын, комплекснлиг механизастаарын боттандырып тургаш, күш-ажылдың будурукчүлүүн база будурулгениң орулгалдын бедидери, черин калбаа-биле мелиорастаары, үнүш-дүжүттү хорадазчылардан болгаш аарыглардан камгалаарынга чеминчидилгелерни база химиктиг аргаларны ажыглаары колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-чорудулгазын тодаргайлаар кол чүүл болур.

Тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын будурериниң база белеткээрин улам ынай көвүдедир, районнар, колхозтарның, совхозтарның, бригадаларның, звеноларның болгаш будурулгениң мурнакчыларының хөвү ажылдарында мурнакчы дуржулгазын илередип тывар, шаңнан мактаар дээш социалистиг чарышты улам ынай калбартыр сорулга-биле, дүжүттү остүрер, тараа база өске-даа культураларны будурериниң болгаш садарының талазы-биле улус ажыл-агый планнарын, социалистиг хүлээлгелерин күүседир, ажыр күүсеткен, а ол шынаан малдың чем-биле хандырып, көдээ ажыл-агый продуктуларын будурун үндүрериниң бот-үнезин чиигедирин дээш ышкаш көргүзүлгелерин барымдаалаар көөр.

Социалистиг чарыштың түлекчилери деп санадырлар болза:

Тараа будурерин дыка көвүдедирип чедип алган болгаш ону күүнеге планнан ажыр сатқан ажыл-агыйларны үреэп база мал чемин тараа-биле бүрүн хандырган **районнар.**

Тараа будурерин дыка көвүдедирип болгаш ону күүнеге планнан ажыр садарын медип алган, үреэнин болгаш мал чемин тараа фондулары-биле бүрүн хандыртынган **колхозтар** болгаш **совхозтар.**

Бижиглаан бүгү шөлүнүн бир гектарынга оналаштыр 18 центнерден эвээш эвес дүжүт алгаш — бирги черин, 16 центнерден эвээш эвес дүжүт алгаш— ийиги, 15 центнерден эвээш эвес дүжүт алгаш — үшкү черин алгылаан **трактор-хову бригадалары.**

Кукурузаның погаан массазын бир гектардан-на 250 центнерден эвээш эвестн алгаш — бирги, 230 центнерден эвээш эвестн алгаш —ийиги, 200 центнерден эвээш эвестн алгаш — үшкү черин алган **кукуруза остүрер звенолар.**

Бир гектарга оналаштыр 180 центнерден эвээш эвес дүжүт дээш—бирги, 160 центнерден эвээш эвес дүжүт дээш—ийиги, 140 центнерден эвээш эвес дүжүт дээш—үшкү черин алган **погаа остүрер звенолар.**

Картофельниң бир гектарынга оналаштыр 120 центнерден эвээш эвес дүжүт алгаш—бирги, 100 центнерден эвээш эвестн алгаш — ийиги, 90 центнерден эвээш эвестн алгаш — үшкү черин эвээн **картофель остүрер звенолар.**

Тараа культураларының бир гектарындан-на 30 центнерден эвээш эвес дүжүт алгаш—бирги, 28 центнерден эвээш эвестн алгаш —ийиги, 25 центнерден эвээш эвестн алгаш — үшкү черин алган **суггатчы звенолар.**

Хову ажылдакчыларының аразындан социалистиг чарыштың түлекчилериниг санадырлар болза:

Тараа культураларының бир гектарынга оналаштыр 35 центнер дүжүттү алгаш — бирги, 30 центнер дүжүттү алгаш — ийиги, 25 центнер дүжүттү алгаш — үшкү черин алган **эвээн суггатчылар.**

Ажаан алымшкын сезонунда 12500 центнер тараапы эки шынарлыг бастырган база комбайнының техниктиг байдалы эки болганы дээш — бирги;

сезонда 11000 центнер тараапы эки шынарлыг бастырган база комбайнының техниктиг байдалы эки болганы дээш — ийиги;

сезонда 10000 центнер тараапы эки шынарлыг бастырган база комбайнының техниктиг байдалы эки болганы дээш — үшкү черин эвээн **комбайнерлер.**

Эдлегде нормазын үргүлүг болгаш механизастаттынган кол ажылдарның чылда бердинген оналаадазын күүсеткен, кывар-чаар материалдарны 5 хуудан, септелгениң болгаш техниктиг ажаалдаңың акшахөрецгизин 7 хуудан эвээш эвестп камнап алган, көдээ ажыл-агый техниказын камнаг эдилеп турган, трактор-хову бригадаларынга, кукуруза, погаа, картофель остүрер, суггатчылар звеноларынга бердинген дүжүт талазы-биле көргүзүлгелерни боттаа-

(Эгезин. Төнчүзү 2-ги арыында).

Кызыл тукту тывыскан

ХАНДАГАЙТЫ. (Телефон-биле). ВЛКСМ-ниң Өвүр райкому Комсомол активиниң хуралын дүүн эрттиргеп. Анаа «Эртекеи чылдың аңгылыпын түңнелдиринең болгаш 1973 ажыл-агый чылында сорулгаларының дугайында» комсомол райкомунуң бирги секретары М. Д. Шагдыр илеткел кылган.

Актив хуралынга 1973 чылда комсомол организацияларының чорудар ажылының хемчегелерин хүлээп алган.

«Аныяктарны» коммунистиг бауга киржикпдерпиниң талазы-биле районнарның комсомол организацияларының аразында юбилейлиг чылда социалистиг чарыжынга Өвүрүнүң комсомол организацилязы тиилекчи болуп үнгеш, ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугун алган. Ол бедик шаңналды районнуң комсомол организациязының төлөөлеринге ВЛКСМ Тыва обкомунуң ийиги секретары Г. С-М. Иргит байырлыг байдалга тывыскан.

К. ДАРЖАЙ, ВЛКСМ Өвүр райкомунуң секретары.

Чөвүлел хурал ажылын дооскан

Январь 18-те чүрттүн дээди өөредилге черлериниг ажылдакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының киржикчилери СЭКП ТК-ныц болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Чүрттүң дээди өөредилгезин улам сайзырангайкыдарының хемчегелериниң дугайында» доктаалында айыткан сорулгаларны чугаалажыш көөрүн үргүлчүлээн.

Хуралга санал берип, чүве чугаалаан кижилер дээди өөредилге черлериниг өөредилге-кижизидилгиг ажылды экижидериниң, өөредилгениң деңнелин бедидериниң, техниктиг дериг-керекселдерин калбаабиле ажыглаарының эргежок чугулазын демдеглээнпер. Тартус университединиң ректору А. В. Коош, ССРЭ-ниң Эртемпер академиязының Ыраккы Чөөн чүкте эртем төвүнүн Президиумунуң даргазының оралакчызы академик А. А. Воронов, Томск университединиң ректору А. П. Бычков, Тюменьниң индустриалдыг институдунуң ректору А. И. Косухин, Туркмен университединиң ректору С. Н. Мурадов, Азербайджан ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргалыгның оралакчызы И. А. Ибрагимов, авиледкеиген республикаларның дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң министрлери Ю. Н. Даденков (Украина), Н. М. Мелков (Белоруссия), Г. Н. Джибладзе (Грузия), Г. К. Забулис (Латва) болгаш Улустар паңыралыының Патрис Лумумба аттыг университединиң ректору В. Ф. Станис олар санал берип, дээди өөредилге черлериниң мурнунга партиянның болгаш чазактың салып турар чугула сорулгаларын күүседири-биле кайчаар ажылдарын тодарайы-биле чугаалаашпаар.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери совет дээди школаның бүгү профессорларынга, башкыларынга, аспирантыларынга, студентилериниге болгаш ажылдакчыларынга кайгыргыны хүлээп алган.

Ол ышкаш СЭКП Төп Комитединиге баймаалыг чугаа ны олар улуг коммунистиг-биле хүлээп ап, чоруткан.

Оон-биле чөвүлел хуралдың ажылы доозулган.

(СЭТА).

Улам эки ажылдаар

БАЙ-ХААК. (Телефон-биле). Юбилейлиг чылда Тандының райпозунуң коллективиниң планнан ажыр ийи чүс муң рубльдиң бараанын садып саарган. Ону күш-ажылды шиитпирлээш, бедиткеп социалистиг хүлээлгелерни алган. Чыл планын декабрь 25-те күүседирин коллектив аазаан. Күш-ажылдың будурукчүлүүн планда көрдүнгениндең 1,5 хуу бедидер. «Коммунизминиң херели» колхозка, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозка, Көдээ ажылагыйның дуржулга станциязынга, район төвүнге садыгжыды чок магазиннерни ажылдары хүлээлгеде көрдүгеп.

Маңчыннарны эргежок чугула үлетпүр болгаш аъшчем барааннары-биле хандырарын улам экижидер. Оларның бараанга негелделерин бо чылын өөренип, түскай дептерге бижипкеп садыг ажылдакчылары дугурушкан.

Тандының райпозунуң коллективи 1973 чылда алган хүлээлгелерин чедиишкиннинг боттандырып киргипкеп.

Х. АЛАШ-ООЛ.

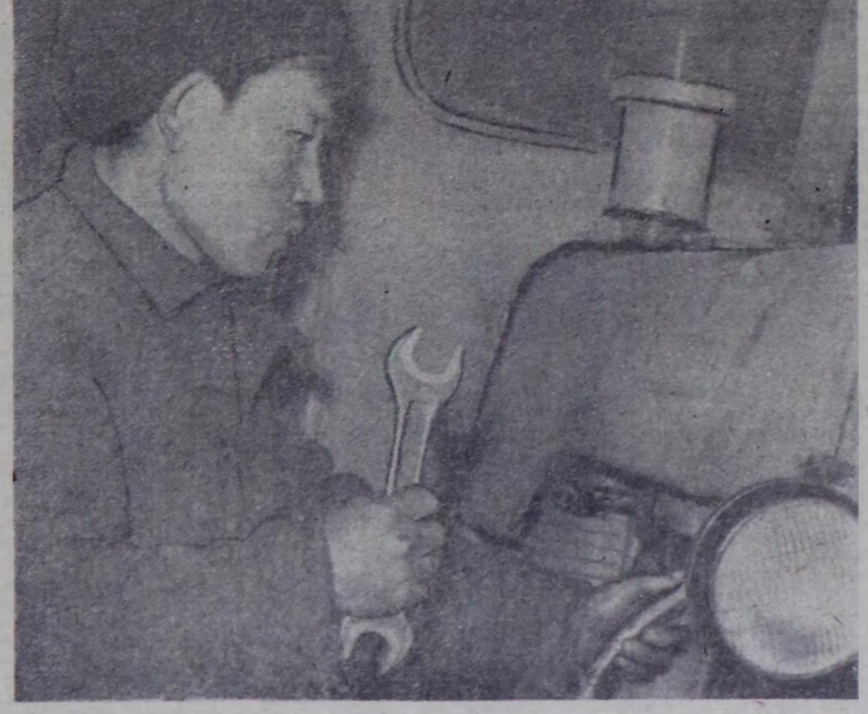

Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң механизатору Доңгак Амыр-оол эрткен чылын чымчак черже шилчидерге 600 гектарны аңдарып, эки көргүзүглүг болган. Амгы үеде Д. Амыр-оол «Беларусь» тракторларын септелгезинде киржип, улуг нормазын 110—120 хуу чедирип турар.

Дуржулгалыг трактористе эрткен юбилейлиг чылда дүжүт ажаан алымшкынынга идепкейлиг киришкеп, «Күр черлерин шиңгээдип алганы дээш» деп медаль-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Доңгак Амыр-оол сепгелге үезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Тыванын АНЫЯКТАРЫ

«Парлалга социалистиг тургузуушкуннуң чепсээ болур ужурлуг»
В. И. Ленин

–40 ХАРЛААН

ЧАЛЫЫ НАЗЫННЫҢ СОЛУНУ

ВЛКСМ Тыва обкомунуң органы «Тыванын аныяктары» солунуну үндезилеп тургускаанындан бээр ам мугур 40 чыл болган. Баштайгы хүнүнден эгелээш «Тыванын аныяктары» солун Тываның араттың революстуг намының улуруткагы-биле тыва улустуң чаа амыдырал дээш демиселинге идепкейлиг киржип эгелээн.

Культура тургузуушкунуна хамаарыштыр, хамиктың мурнунда аныяк өскенниң ортузунга бижик биледе чоруктуу, кижилериниң медерелинде эргинин артышкынынарын уштукары дээш демисеглге аныяктарның киржилгези, аныяк национал кадрларны белетеп-үдээри чижектиг ооңда өске ыдыг чүгүлә айтырыглар солунуңуң арныларындан дүшпейн келген.

Совет улустуң немец-фашистиг эжелекчилерге удур демиселинин чыдарында Тыва аравзынга органы фронтуна бүгү талазы-биле дузалаар дээш калбарган бүгү улустуң ишчәшкинниниң бирги одуругунга турган. Алган үдээлгелерин хуусаа бетинде күүседириве аныяктары эвилелдээринден ангыда, аныяктары ынчан шериг херээн эрес-шудургу өөренириве, вайырадыг ножазы ССРЭ-ни боо-чепсээ холга туткаш, кажан-даа камгалаарынга белен болурунче, бөстарының политиктиг болгашынын биилеп белдеривче, фронтуга дузалаар акша-хөреңгини чыырынга идепкейлиг киржириве кыйгырып, ында хамаарыштыр кайда, кандыг организациянында, кымның эки үлегер-чижекти көргүскенин, эки эгелээшкинни кылганын детпин бижип, калбаа-биле пропагандалап турган.

Ада-чурттуу ССРЭ-ни амытыны харам чокка камгалажып чораан эки турачы тыва аныяктарның патриотчу хөрээ ханы идейлиг, бедик ураң чечен тыва чогаалдарны тургузарынга идиг болган. С. Сарыг-оол, О. Сагаа-оол, С. Пюрбю, В. Эрелчин, Б. Хөвенмей болгаш өскелериниң-даа ол үеде улуг хей-аът киришкиннерже сорун киирип турган.

Дөртен чылдарның төнчүүзүнде, бежең чылдарның эгезинде аныяктар солуну көшкүн араттарны сууружун амыдыралче шилчидери, коллективтиг ажыл-агыйларны тургузары, чонуң ортузунда бижик биледе чоруктуу артышкынынарын уштукарыбиле холбашкан сорулгаларны шинчилээринге идепкейлиг киришкен. Ол үеде Тыва автономнуг областың көдээ ажыл-агыйының үлегчүрүнүң болгаш улус чыдыышкынының мурнакчылары редакция-биле даны холбаалыг турган. Оларның арасындан Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, аныяк механизатор М. Парынмаавың, Ленин ордени-биле эң баштай шаңнатканнарның бирээзи башкы К. Хорбининиң болгаш ооң-даа өскелериниң аттарын адап болур.

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел бистиң солунувуң штаттыг-даа, штаттан дашкаар-даа корреспондентилериниң чогаадыкчы ёзу-биле ажылдарының ёзулуг шылгалдазы болган. Ук шылгалданы «Тыванын аныяктарының» чогаадыкчы ажылдакчылары штаттан дашкаар актив-биле кады ниитиан-биле багай эвес күүсетиккен. Совет Эвилелиниң аку-дуңма улустарының биске көргүзүп турар дузалазын, совет республикалар, крайлар болгаш областар-биле бистиң республиканың ханы бүдүрүлге харылзааларын, чуртка бистиң чүүл берип турарывысты номчукчуларга бис көбилейлиг чылда бижип, көргүзүп келген бис. Ак-Довуракты, Хову-Аксын, Тёрлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүргезин бүгү чурт тудуп тургузушкан дээрзин номчукчулар бистиң солунувустан база биилеп алган. Журналистер Мандымнчы Чкалов, Эжероол Кечил-оол, Доржу Шаңгыр-оол, Салчак Даңзы, Александр Даржай олар боттарының корреспонденциаларынга, очерктериңге болгаш репортажтарынга интернационалчы коллективтеринин, оларның кады демниг ажылчының болгаш эп-найырлазының дугайын бижиглээн.

Редакция авторларындан чылдын-на үш муң хире чагаану ап турар. Эң-не идепкейлиг ажылчын болгаш көдээ корреспондентилерге Чөөн-Хемчикте СЭКП-нин XXII съездизи аттыг совхозтуң механизатору Ооржак Хевек-оол, Улуг-Хемде «Ак-Туруг» совхозтуң механизатору Даржын-оол Шыварап, Эрзинниң Нарын школазының башкызы Дакаа Нимаа, Хову-Аксы школазының башкызы Оюн Корода, Өвүрүнүң «Торгалыг» совхозунда Тумат Дамбажык, Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозунда Кара-Сал Семис-оол, Кызылда урутларның спорт школазының директору Вячеслав Хопров, СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң ажылдакчызы Салчак Моллурга, Кызылда эмчи училищеңиң сургуулу Тунгоол Октябрь болгаш өскелерда хамаарыжыр.

Дөртен чыл дургузунда «Тыванын аныяктары» солунну улуг, бичге муң-муң кижилер номчаан болгай. Оларның хей нуруузу ам улус ажыл-агыйының болгаш культураның аддар-сураглыг кижилери, бүдүрүлгенниң хоочуннары апарган.

ВЛКСМ-ниң XVI съездизиниң соонда бистиң солунга «Хой ажылы—аныяктарның шалынчы хөрээ» деп рубрика кестүп келген. Анаа республиканың аныяк хойжуларының ажыл, амыдыралының дугайын боттуг барымдаа, чижектерге көргүзүп бижип турар. Аныяк малчыннарының, механизаторларның ажыл-ижи бистиң солунуң кол темаларының санынга кирип келген.

Өзүп орар аныяк салгалдың ажы-чаң талазы-биле кижизидилгезинге, бүдүрүлге онаалдаларын күүседиринге комсомолчуларны болгаш аныяктары эвилелдээр хереке «Тыванын аныяктарының» ролю улуг. Мораль темаларынга хамаарышкан материалдарны солун болгаш дээштиг кылыр дээш бүгү хемчеглерни ап турар бис. «Хаяа» деп клуб номчукчуларга дыка таарышкан. Аңаа аныяк кижиниң ат-алдарының, арын-сүзүгүнүң, найырал, ынакшыл, албан-хүлээлге дугайында хей чагааларны парлаан.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң 1973 чылдың улус ажыл-агый планның хуусаа бетинде күүседири дээш мал, чер ажылының, үлегчүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларының Бүгүэвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында чугула доктаалдарны хүлээп алган. Тоску беш чылдың шинтпирлиг чыынында социалистиг чарышты солунга чырыдарының тускай планын редакция ажылдап кылган. Партия, чазактың, Ленинчи комсомолдун ол чугула доктаалын күүседир дээш комсомолчуаныяктар коллективтеринин, бригадаларның, звеноларның канчаар ажылдап турарын коргускен ээ эки репортажтарны, корреспонденциялар-ны очерктерни, бижиир, улуг ажылды чорудар дээш редакцияның бүгү чогаадыкчы күүжү шудургу ажылдаар.

М. БАЙЫР-ООЛ.
«Тыванын аныяктары» солунунуң редактору.

Редакцияга каш-ла минута

«Тыванын аныяктары» солуннуң чаа номерин номчуп эгелей берген силер. Ол үеде редакцияда чүү болуп турарыл? Ол дугайын силерге таныштыраалы.

Редактор М. Байыр-оол-биле чугаалашкаш, чагаа килдиинге келдивис. Таптыг-ла ол ойде почтачы көдээ бижикчилерниң 30 ажыг чагааларын экелди. Ында республиканың ашты-аңгы районнарында аныяктар амыдыралын бижип турар. Чамдыызында номчукчулар ынак солунувуп 40 чыл болганы-биле редакцияга байыр чедирип турары чугаажок.

— Бо чүүле чаңгыс почтадыр. Хүнде-ле 50-60 чагаалар келир болдур ийнв. Активчи бижикчилеривиске Улуг-Хемде Ш. Даржын-оол, Чөөн-Хемчикте О. Хевек-оол, Бай-Тайгада К. С. Семис-оол — деп, чагаа килдиинниң эргелекчиэ Ч. Конгар чугаалап чорда, Н-шериг кезээниң дайынчызы, бижикчи келди. Ооң адын Сергей Потылицын дээр боолду. Ч. Конгар болган килдистиң ажылдакчызы Д. Карашпай автор-биле сүмележип, чагаанның салым-чолун шинтпирлээн турлар.

Авторларның чагаалары чагаа килдиинге дамчаан, хамаарышкан еске 4 килдистерже шилчитиннер. Редакцияга хей чыддарда ажылдап турар бухгалтер Анна Романовна Кудрина солунга үнген материалларының авторларының адрестерин чагаа килдизиниден айтырып ап чедип келирге, шаптыктавазы-биле дараазында килдистерже чоруптувус.

Чаа почтанның чагаалары килдистерде чедип келген.

— Бистиң солуннуң баштайгы редактору, чогаалчы С. Сарыг-ооддуң чаа шүлүг келген-дир — деп, пропаганда килдиинниң эргелекчиэ Э. Кечил-оол ажылдакчызы Б. Чамбытка көргүзүп болур.

— Өөредилгем шыырак болгаш өөрүмге мактадыг мен. Өөдежок тенектерни Өттүнүксээр хөңнүм-не чок — деп, Баян-Тала школазының 7-ги классчызы Кара-кыс Куулар бодунуң баштайгы шүлүгүн чоруткан-дыр дээрзин, школа килдиинниң эргелекчиэ Р. Яндараа өөрүп чугаалады.

Девин чаа келген медээни информация болгаш спорт килдиинниң литажылдакчызы К. Иргит ажылдап олур.

— Бистиң солуңга Самагалдайда инженер П. Артомоновтуң эгелээни 2 көшкеш маткa олуртур шыдыраа композициязының талазы-биле конкурузунга чүртүүн 35 шыырак шыдыраачылары 90 бодалгаларны чоруткан — деп, ук килдистиң эргелекчиэ Ш. Доржу биске сонуургатты.

Районнар-биле телефон дамчыштыр харылзашкан, ажылдаан чагааларны машинакчы Д. Аний-оол парлаан, СЭТАның медээлерин очулдурган — ажыл кидиң түлүк...

Литажылдакчы К. Иргит дайынчы информациязын харыысалгалыг секретарь А. Даржайга экжеп дужаады. Ол номчаан, доп-дораан типографиязы үндүрүкчүлер-биле харылзажып, дыартагы солунга ук мәдээни киирерин чугаалажы берди (Үстүнде чуруктуу).

Комсомол амыдыралының килдизи — редакцияда улуг килдистерниң бирээзи. Аңаа көдээ ажыл-агый болгаш үлегчүр база хамаарыжыр. Биске бижикчилер улуг дузаны чедирип турар — деп, килдис эргелекчизи М. Чкалов чугаалаарга, литажылдакчы Д. Салчак мынчар немеп кагды:

— ВЛКСМ райкомнарының бирги секретарьлары М. Сымчаан. Б. Чымба база «Тинлелге» совхозтуң комсомол комитединиң секретары Б. Күжүгет олар база-ла солун ажылынга активчи киржип турарлар.

Килдис эргелекчизи М. Чкалов хоорай кирип, материалдар организастап чоруур дей бээрге, редакцията каш-ла минуталарда «аян-чоруувустуу» ынчаар дооствус. Ынчан М. Чкалов педагогика институдуңуң студентилери-биле интервью кылган. (Адаанда чуруктуу).

Аныяк эң, сээн ынак солунуңуң 40 хар харлаанын-биле силер бүгүдеге шынчылар байыр чедирип, ажыл-ижинерге, амыдыралыңарга чаа-чаа чедиишкиннерни база күзеп турлар.

В. СЕРЕН-ООЛ,
О. ОХЕМЧИК,
Шынның» корреспондентилери.

Репортаж

„Реванэ шыны“—„Тыванын аныяктары“

Тыванын Аныяктарының Революстуг Эвилели 1925 чылда тургустунган, үш-дөрт чыл болуп чоруй, 1929 чылда бодунуң эң-не дайынчы — ёзулуг-да революсчу IV Улуг хуралын чыындыргаи. Ол хуралга АРЕВЭ-ниң бурунгаар деп-шип, хөгжүүрүнге моондак болуп турар хей-хей бергедер алерээн. Ооң иштинде ук хуралдың докгаалында айтырганы: «Хамаарышкан кежигүннерни политика талазы-биле чыридып болбаазырадырынга хереглээр ном-дептер чергенин чүүлдери көнгүс чок» дээн. Шак ынчаар четпестерни санап, айыткаш, ону адап, чайындырын болгаш моон соңгааргы сорулгаларны айытган.

Бар парлалга хораазының байдалын экижидип, аңаа чарыыр акша-хөреңгини төлевилеп, орус, тыва ийи парлалганы, каттыштырып, нам Эвилелиниң парлалгазын чеди хонгаш-да бир катап үндүрерин чазак чериндеп болгаш намның ТК-зындан дилээп. IV Улуг хуралдың бо докгаалын КИМ-ниң V Улуг хуралынга бадылаан. Ол ышкаш коммунистиг аныяктарның эвилелиниң Уставы чергенниң чүүлдерин парлап үндүрери эң чугула деп докгаалган.

«Тус улустуң иштинге араттың үндезин эртем-культуразын хөгжүдер дугайында бистиң эвилелден чугула болдуруп киирер болза чогуур. Маңаа чаа шагның аныяктарының ырлары, концерт, шин чогаалдары, үлегер, тоол, уран чогаалдар, шүлүктер чергенин чүүлдерин сайзырадыры чугула» деп айытканы — аныяктар парлалгазын үндезилээринге эң-не төөгүлүг эге айтышкыны болган. Бо бүгү чүнү айтып турарыл дээрге, «Реванэ шыны»—«Аревэ шыны» солуннуң төрүттүнүп келирин АРЭ-ниң ажылдамдыралы чайгаар-ла негеп келгени тодаргайдыр. 1929 чыл үеэнинде АРЭ ТК-зының моол дыка кырында үнүп турган «Аныяктарның сорулгазы» деп ол сеткүүлү 1933 чылдың январь 20-де «Реванэ шыны» солуннуң бирги дугаары ыыдыр тыва дылга үнгеп. Ооң бээр ам 40 чыл эртип турары бо-дур.

Тыванын революстуг аныяктары феодалзанманың бүгү-ле артышкынынары-биле демисежирде холунда чидыг, дээштиг чепсек — солуннуг болган хүнү ол. Ол хүнден эгелээш, олар ырадыр көөр каракгыг, дыңнавагыр кулактыг, дыңзымбиле кыйгырар, сөглээр, ырлаар үнүүг болган. Аныяктар оңу алган йөрээл, аңаа өөрүп, чоргаарланып турганнар.

Мен «Реванэ шыны»—«Аревэ шыны» солуннуң баштайгы редакторларының бирээзи чораан болгаш ол улуг өөрүшкү, чоргаарадыы бо-да сактып кээр мен.

«Реванэ шыны» солуннуң бирги арынга АРН ТК-зының даргалары эштер Тока, Шагдыржап, Бичө Хурал даргазы, ТАР-ның сайыттар чөвүлелиниң эрегжей сайыт болгаш АРЭ ТК-зының даргазы сугнар дөгере-ле өөрүшкүнүң чыыыг сестери-биле байыр чедирни, чүве бижээнвер.

Үжен чылдарның эгезинде Тыванын үжүк-бижин тыптып, чогаатгының төрүттүнген. Бүгү-ле албан-херекти ооң-биле чорудуп, бүгү арат чонбиле төрээн дылынга чугаалажып эгелээн үе болганда, иланғыы парлалга айтырыы чугула апарган. ТАР Бичө Хураанының III Оныа сессиязының докгаалынга, АРН ТК-зының II Оныа пленумунуң революциязынга, ТАРЭ ТК-зының II пленумунуң докгаалынга парлалганың сорулга, хүлээлгезиниң дугайын удаа-дараа айтып тургулаан.

Типография баазавыс кошкак, бүгү-ле ажылды хол-биле күүседир, хол-биле өрүүр, холбиле долган тургаш парлаар хиреде-ле «Шын», «Хостуг-арат», «Реванэ шыны», «Бурунгаар» деп солуннар докгаамал үнүп турган. Ол ышкаш мергежилдиг кадр чедиппес, көдээ бижикчилерниң идепкейн улуг-даа болза, чаа-ла үжүк-бижикке өөренип, шокарлап турар апарган үе. Албан-хаакчы — интеллигенция-даа моол бижикбиле ажылдап турганындан чаа-ла адырлыр, чанчыгып турган. Аңаа-ла хуралга аас-биле саналып бээрде бээнп, берген саналының 20—30 хуузу «болган болза», «чүл дээрге» дээш, хей артык сөстер болгулаар.

Ооң-биле катай үениң байдалы алаан нарын: ашты демиселинниң дыка чидиг үеэзи. Ында-мында боо-чепсектиг сегиржип алышкыннар дугайы бо-ла дыңналыр. Ындыг турбуже чаа төрүттүнүп келген «Арева шыны» аныяктарның чырыткызы, организакчызы, агитатору, удуртукчузу болуп, бижыгып, дадыгып, өзүп олурган. Маңаа хамаарыштыр ийи-бир чижек: 1934 чылдың дургузунда редакция черинге 570 ажыт чагаа келген, ооң иштинде мал, тараа ажылының дугайында 114, АРЭ ажылынга хамаарыштыр 118, культура темазынга —84 чагаа келген. Ынчангаш солуннуң хемчээли баштайгы турганындан улгады берген. Ол чылын бүрүткелге 130 аныякторлар кирип, солуннуң доктаамал бижикчилери апарганнар. Аныякторларның билиг, мергежилги чыл келген тудум-на бедик, бижиринин шынары-даа эжижип орган. 1942 чылга чедир солунга ийиден эвээш эвес шүүк бижээн араткорр, аныякторр, үрүгкоррларның саны 80 ажыт турган.

Ол үжен чылдарның үеэзинде саазын, карандаш, чагаа хавы бедик амгы үе дег азбек эвес. Келген чагааларны кандыг-даа сөзүнүдә бижээн болур. Оңу эрги солун-биле хаптаап, хырба орнунга чаваа-биле чыпшырып каан болгулаар. Ынчан бижээн материалдарның төлевири — говорар деп үүвени кым-даа билбес. Ынчалза-даа аныяк бижикчилерниң бот-идепкейн бедик, сонуургалы улуг турган.

40 харлаан турар «Тыванын аныяктары» солуннуң амгы муң-муң номчукчуларының, чүс-чүс бижикчилериниң саны, иегелде билип чыл келген тудум-на өзүп турары дыка өөрүшкүг-дүр.

С. САРЫГ-ООЛ,
чогаалчы.

Сүмелекчим, дузалакчым

Аныяк ви-өөрүмүнүң ынак солуну —«Тыванын аныяктары» ам дөртен харлаан турар. Оңу кижи ортузу ажып, назы-хары дөгүй берген-дир деп бодавас. Ол ам-даа хын дээн чалыы назынның үезинде. Үүге дээрге, ооң бижикчилери, номчукчулары — коммунизмниң тургузуучулары, чалыы назынның кижилеридир. Ынчангаш бистиң солунувуе кезээде хын дээн мөңге чалыы назынныг, ол кажан-даа кырывас.

Бир-ле тыва шүлүкчүнүң бижээни ыыдыг одуруглариың барын сактып келдим:

Чагыы алган чагылгавыс
Чаңгызыын-даа халас ытпазал,
Номчуулуңар — ажыл бүдер,
Номчуулуңар — билиг бедирнр!

Чагыдын алган солуннарывыс чаңгыс хүн номчувайн баар болзумза, сагыыкында бир-ле чүве четпес мышкаш сагындырар. Оларны номчаан, ооң хөйүү биилп ап турар бис. Ынчангаш солуну болган ооң ажылдакчылары — журналистериниң ажыл-ижинин хүндүлээр, аңаа чоргаараар бис. Харын-даа чамдык тавырылгада сагыш-сеткилге ойдүгүл келген чүүлдеривисти олче бижий-даа бергилээр бис.

«Тыванын аныяктары» солун — аныяктарның, студентилеринің, сургуулдарның, өөренирикчилеринің, пионерлеринің бо хүннерде холдан салбас, кезээде чарылбас ханы ынак өнүүү апарган. Ылаңгыя бистиң Кызылда башкы институдунуң студентилери бо солунну хөйү-биле чагыдып алганнар. Ооң арыннарындан республиканың аныяк ооллар, кыстарының шалынчы ажылынын, ава-кежиктиг амыдырал-чуртталгазын, эртем-билигже чүткүлүп, хөглүг-оюн дыштанылгазыя көргүскен болгаш ооң-даа чугула айтырыглар дугайында чүүлдерни бо-ла номчуур-дур бис.

Ооң арыннарынга чырыттыган чаидык маргылдаалыг айтырыгларыны кежээ өөрүлдериниске чугаалажып-даа тургузаар бис. Солуннуң арыннарындан хоочун болган аныяк чогаалчыларның шүлүктерни, чечен чугааларын, шүлүглелдерни улуг сонуургал-биле номчуп турар бис. Ылаңгында чоокку хүннерде чогаалчы Кыыл-Эник Кудажының «Үйгу чок Улуг-Хем» деп романындан үзүндүлерни сеткил ханын номчуп, ооң чырыкче кажан-на ноон кылдыр нарлаттынып үнүп кээрин четтикпейн мавап турар бис. доскел чок чүректер. Ынчангаш оларның солуну база-ла ыыдыг болган турары күзелчиг.

Ынчангаш ынак солунувуның чалыы «үүрээн» аныяк ролдар, кыстарның чүрээ-биле каттыштырган солуннуң ажылдакчыларынга, бижикчилерниң чогаадыкчы чедиишкиннерин күзедим.

Маргарита КУУЛАР,
Башкы институдунуң үшкү курузунуң студентизи.

1973 чылда тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

(Төнчүү. Эгези 1-ги арыда).

рының участоктарындан алган болгаш ДТ-75 трактор-биле чымчак ындырыгаже шилчидерге:

— 1800 гектарны ажылдап кылганы дээш—бирги;

— 1600 гектарны дээш — ийиги;

— 1400 гектарны дээш— үшкү черни алган тракторист-машинистер.

«Беларусь» тракторлуң бүгү техниктерине болза:

— 1400 гектарны ажылдап кылганы дээш—бирги;

— 1300 гектарны дээш — ийиги;

— 1200 гектарны дээш — үшкү черни эдээп тракторист-машинистер.

Мал чемнерин бүдүрериниң болгаш белеткээринин талазы-биле социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санадырларга чылда чижегдел-биле бир баш мыйыстыг бода малга онаалтыр чем бүдүрерин болгаш белеткээрин мынчаар хандырган район, колхоз, совхоз:

Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Өвүр районнар — 5 центнер, оларның колхозтары болгаш совхозтары — 6 центнер:

Тес-Хем, Эрзин, Барыын-Хемчик районнар — 6 центнер, ажыл-агыйлары — 7 центнер:

Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Тоожу районнар болгаш Кызыл хоорай Совели — 8 центнер, ажыл-агыйлары — 10 центнер;

Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем районнар—15 центнер, ажыл-агыйлары — 18 центнер чемгерилге единнелыг болза.

Районнарның, колхозтарның, совхозтарның социалистиг чарыжының түннелдерин үндүрерде барымдаалар чүүлдер болза:

чайгаар бүткен одаларны экижидер ажылдарның планын күүсеткени;

хөй чылдыг сигеннериниң үезин участоктарының бары база оларның үезинин бүдүрерин көвүдеткени;

силос культураларын, дазыл-чемнитиг чемнерин гектардан-на 136 центнерден эвээш эвести, хөй чылдыг сигеннерин — 14 центнерин чаңгыс чылдыг сигеннерин—13,5 центнерин алганы;

дүрген салгынналыр, пресстээр арга-биле сигеп белеткээринин планын күүсеткени, витаминниг сигеп далганын бүдүргени, сенаж белеткээни, бүгү шөлдүү савакын сараттааны;

боттарының бүдүрген тараазының кусели-биле концентраттыг чемнерге хереглелин хандырып алганы;

мал чемин бүдүрерине күш-ажылдың болгаш акша-хөреңгиниң чарыгдалдарын эвээжеткени;

белеткеп алганы мал чеминиң шынары.

Мал чемнерин бүдүрерин көвүдеткени болгаш ону белеткээринин шынарын экижиткени дээш бригадалар болгаш звеноларның аразында социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санадырлар болза:

боттарынга быжыглаан мал чемни культуралар өстүрер тарылга эзлчетпирилгезинге күш-ажылдың болгаш акша-хөреңгиниң эң эвээш чарыгдалын үндүрүп тургаш, ол культураларның эң бедик дүжүүн алырын хандырган, а ол ышкаш бедик шынарлыг чем белеткээринин планын күүсеткен мал чемн бүдүрер болгаш белеткээр бригада;

сезонда АВМ-0,4 агрегатка онаалтыр 250 тоннадан эвээш эвес сиген далганын бүдүргеп витаминниг сиген далганы бүдүрер звено:

күш-ажылдың болгаш акша-хөреңгиниң эң эвээш чарыгдалын үндүрүп тургаш, гектар бүрүзүнге онаалтыр 300 центнерден эвээш эвес болгаш массаны алган кукуруза өстүрер звено.

Районнарның, колхозтарның, совхозтарның аразында социалистиг чарыжының түннелин үндүрерде механизаторларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускаанын, хову турагларының, культура-амыдырал болгаш бүдүрүлге объектилериниң барын болгаш база байдалын барымдаалап көөр.

Чер ажылынга эң хөөре көргүзүлгелиг чедиишкиннер дээш социалистиг чарыштың тиилекчилерни шаңнаары:

1. Тиилекчи районга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүделиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчимр Кызыл тугун 5 муң рубль акша шаңнадыбиле кады тыпсыр.

2. Колхозтарга болгаш совхозтарга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүделиниң болгаш ВЦСПС-тиң сес шилчимр Кызыл тугун бирээзинге-ле 4,5 муң рубль акша шаңнадыбиле кадыы тыпсыр.

3. Колхозтарның болгаш совхозтарның звеноларын, бригадаларын шаңнаары-биле бирээзи-де 500-тен 1000 рубль чедир түүнүт он акша шаңнадын доктаадыр.

4. Колхозтар, совхозтарда комсомол эге организацияларынга тыпсыр ВЛКСМ Тыва обкомунуң ийи шилчимр Кызыл тугун тургузар.

5. Комсомолчу аныяктар коллективтерин шаңнаары-биле комсомол обкомунуң ийи шилчимр Кызыл тугун тургуспушаан, ВЛКСМ ТК-ниң вымпелдери-биле шаңнаарынга киирерин доктаадыр.

6. Колхозтардан болгаш совхозтардан республиканың социалистиг чарыжынга тиилээн чер ажылының мурнакчыларын шаңнаары-биле бирээзи-де 80 рубль хемчээлдиг 20 санныг ортектиг белектерни, «Москвич» деп 25 автомашинаны болгаш кожуглуг 20 мотоцикли эзлчег чокка садыл алырын, аян-чорук кылыр, санаторий болгаш дыштанылга улгады берген. Ол чылын бүрүткелге 130 аныякторлар кирип, солуннуң доктаамал бижикчилерни апарганнар. Аныякторларның билиг, мергежилги чыл келген тудум-на бедик, бижиринин шынары-даа эжижип орган. 1942 чылга чедир солунга ийиден эвээш эвес шүүк бижээн араткорр, аныякторр, үрүгкоррларның саны 80 ажыт турган.

Ол үжен чылдарның үеэзинде саазын, карандаш, чагаа хавы бедик амгы үе дег азбек эвес. Келген чагааларны кандыг-даа сөзүнүдә бижээн болур. Оңу эрги солун-биле хаптаап, хырба орнунга чаваа-биле чыпшырып каан болгулаар. Ынчан бижээн материалдарның төлевири — говорар деп үүвени кым-даа билбес. Ынчалза-даа аныяк бижикчилерниң бот-идепкейн бедик, сонуургалы улуг турган.

40 харлаан турар «Тыванын аныяктары» солуннуң амгы муң-муң номчукчуларының, чүс-чүс бижикчилериниң саны, иегелде билип чыл келген тудум-на өзүп турары дыка өөрүшкүг-дүр.

С. САРЫГ-ООЛ,
чогаалчы.

ЛЕНИНГРАД МААДЫРЛЫГ ТУЛУШКАН, ТИИЛЭЭН!

Ленинградтың бүзээлээшкинин Совет Армияның буза шапканының 30 чылынга

Дыка хөй төөгүлүг хүнерин Ленинград утпаан. 1943 чылдың январь он сее ыңдыг хүнериниң бирээзи. Ол хүн бистиң Армиявые фашистерниң бүзээлээшкинин буза шаап, чаза тавараан.

Төөгүнүң арнивырынче хая көрүүн көрээзи: 1941 чылдың июнь—ынчан гитлержи Германия дайынны чарлавайн-даа ССРЭ-же оор ёзу-биле халдаан. Фашистиг рейх Европаны сыыба таптап, ооң чурттакчыларын хан-чиге борап, калчаалыг үүлгединиң улам кедереткен. Гитлериң солдаттарының Парижче чаза тавырып киреринге чүгле тос хонук негеттинген болгай. Голландияны беш хонук, Бельгияны — он беш хойук дургузунда эжелеп алган...

1941 чылдың сентябрь ссесте нацисчи аг-шериг Ленинград чоогунче чаза тавырып киргеш, ону долгайдыр дээрбектелдир бүзээлепкен — хоорайның чурт-биле харылзажыр бүгү судал-дамырларын үзе киргеп. Дайынныар Ленинградты ашбиле боой тудуп эгелээн. Одар хоорайже 100 муң авиабомбаны болгаш 150 муң снаридтарны- октаанныр. 641 муң ленинградчылар аштап өлгеннер. Үш бажыңның бирээзи-ле кандыг-бир үрегдээшкинге таварышкан, беш бажыңның бирээзи-ле шуут үрелиң бузулган турган...

Ынчалза-даа Ленинград ол бүгү аар бергеин чүгле ажыл-ду диргелдирип келген. Фронт хоорайның мурнуу-бе-рыкы талазындан улам-на чоокшулап кел чораан.

Ол угланышкынга дайынның мөөнүзүн кол күжүн манда камгалалды бижыглап турган № 42 армияның хаттыжышкыннары ойтур шаап турган.

Ол бедиктер дээш тулчуушкуннар дүшкүүрүг болган. Бир эвес ол бедиктерни дайын эолептер чүве болза, оон ынай хоорайны штурмиваш кижилерин чорутпаан. Совет дайынчыларның эрес-маадырлыг чоруун чүге деңнээр. Хоорайның чурттакчылары хүвбүрүнүң моральдыг деткимчезин база биске көргүскен. Олар бистиң-биле кады дайынга вар согуушкынарны удаа-дараа таварыштырып тургулаанныр. Ленинградтың партия организациязы дайыдажыш турар шериг кезектеринче боттарының эң дээре эгелээринге таварычалыг кол туруштар дайынның холуунга кире бээр апарган. Совет дайынчыларның эрес-маадырлыг чоруун чүге деңнээр. Хоорайның чурттакчылары хүвбүрүнүң моральдыг деткимчезин база биске көргүскен. Олар бистиң-биле кады дайынга вар согуушкынарны удаа-дараа таварыштырып тургулаанныр. Ленинградтың партия организациязы дайыдажыш турар шериг кезектеринче боттарының эң дээре кижилерин чорутпаан. Чүгле Ленинградчылар олар фронтуже чорударын дилеп, мобилизация пунктузарынче боттарының билдирикшиннерин киргиннер.

Тулчуушкуннарның эң бергеүнде Ленинградтың коммунистериниң «Ленинградская правда» солуну хоорайның камгалакчыларыга Киров заводунуң хоочун ажылчыннарының чагаазын парткомунуң чагаазын ленинградчылар ажыл-ду диргелдирип келген. Фронт хоорайның мурнуу-бе-рыкы талазындан улам-на чоокшулап кел чораан.

Ол угланышкынга дайынның мөөнүзүн кол күжүн манда камгалалды бижыглап турган № 42 армияның хаттыжышкыннары ойтур шаап турган.

Ол бедиктер дээш тулчуушкуннар дүшкүүрүг болган. Бир эвес ол бедиктерни дайын эолептер чүве болза, оон ынай хоорайны штурмиваш кижилерин чорутпаан. Чүгле Ленинградчылар олар фронтуже чорударын дилеп, мобилизация пунктузарынче боттарының билдирикшиннерин киргиннер.

Тулчуушкуннарның эң бергеүнде Ленинградтың коммунистериниң «Ленинградская правда» солуну хоорайның камгалакчыларыга Киров заводунуң хоочун ажылчыннарының чагаазын парткомунуң чагаазын ленинградчылар ажыл-ду диргелдирип келген. Фронт хоорайның мурнуу-бе-рыкы талазындан улам-на чоокшулап кел чораан.

Ол угланышкынга дайынның мөөнүзүн кол күжүн манда камгалалды бижыглап турган № 42 армияның хаттыжышкыннары ойтур шаап турган.

Ол бедиктер дээш тулчуушкуннар дүшкүүрүг болган. Бир эвес ол бедиктерни дайын эолептер чүве болза, оон ынай хоорайны штурмиваш кижилерин чорутпаан. Чүгле Ленинградчылар олар фронтуже чорударын дилеп, мобилизация пунктузарынче боттарының билдирикшиннерин киргиннер.

Тулчуушкуннарның эң бергеүнде Ленинградтың коммунистериниң «Ленинградская правда» солуну хоорайның камгалакчыларыга Киров заводунуң хоочун ажылчыннарының чагаазын парткомунуң чагаазын

эртип шыдаан эвес, харын тиилээн болгаш ынаар ооң бүгү төөгүзүнүң дургузунда эжелекчилер шургуп кирип чадап ыаан Европаның бүгү улуг хоорайларының арасында кара чаңгыс хоорай ол болган. Ленинның хоорайы «Россия ышкаш, чаныш-сыныш чок» тулушкан! Барык-ла бүдүн чартык чүе чыл бурунгаар ол хоорайның адресинге Пушкинниң чугаалаан ол сеетери ёзулуг-ла өттүр көрүүшкүн болган.

1943 чылдың январь он сесте совет шериглер бүзээлээшкин дээрбээн буза шапкан болгаш кургаг чер дамчыштыр хоорайның чурт-биле харылзаазын катап тургускан. Ленинград камгалалының 900 маадыр хүнерн ынчаарда-даа доозулбаан. Бүзээлээшкинниң туюлунга чедир буза шапкарнта чедир ам-даа бүдүн чыл чурттаар ужурлуг турган. Ынчалза-даа Төрээн чурт ленинградчыларга ынчан дузалаар аргалыг болу берген. Амыдыраарынга болгаш долу тиилелгете чедир эргежок чугула аъш-чем, одаар чүүл дээш, бүгү-ле чүүлдерни ынаар чорудуп турган. Бүзээлээшкинниң эң-не кадыг-берге, эң-не айылдыг үе-чадазы ынчан тоиген...

Ленинградтың маадырлыг удурланышкыны эрес-маадырлыг чоруктуң бүгү дезегейге үлегер-чижэ болу берген. Ол дугайында чугаа мооң адаанда материалда чоруп турар.

Ынчангаш дайынның стратегтиг курлавырларын мурнуу чүвче тыртар ужурга таварышкан, согуу-барымда галага, Ленинград чанынга бодунуң күжүн күштелдирип шыпаайн барган.

Ол операциязың алыс утказы болза, ийи фронтунуң — Ленинград болгаш Волхов фронтуларының согуушкуунуг-биле Ладож хөл девискээринде дайзынның бөлүглежиишкинин чылча шаптыш, аңаа каттыжып алган, ооң соонда Ленинградтың бүзээлээшкинин буза шаап.

Бүгү галаныг ылаатыг белеткелдиң соонда, 1943 чылдың январь он ийиниң эртенинде бистиң шериглеривис удурланыкчыларын туружуңче күштүг-биле шаап халдаан. Совет артиллериязы дайынга күштүг согуушкунну таварыштырган. Январь 18-те Ладож хөлдүң мурнуу эрээн дайзындан хостаан. Ленинград болгаш Волхов фронтуларының шериглери каттыжа бергеп. Калбаа 11-18 километр хире хостаттынган «коридор» таварыштыр Ленинград чурт биле кургаг чер дамчыштыр харылзажыр аргалыг апарган.

Бир чыл эртенде, 1944 чылдың январьда, Ленинград чоогунга тиилелге долуу-биле чедип алдынган. Дайзын хоорайдан ырадыр үнүүр октадыпкан...

Я. И. ФЕДЮНИНСКИЙ,
армия генералы, Совет Эвилелиниң Маадыры.

„Луноход-2“-ниң ужуп үнгени

«Луна-21» станциязың ужудуушкунун башкарын турар улуг эвес залга хенертен шыпшың апарган: каш хонук бурунгаар айның эдеринчизи болу берген аппараттың ховар дээш кудулаанындан бээр дөртен бирги дескиишкини эгелээн. Станциязың электроннуг «мээзиниге» дыка хөй ажылды «даандырып кажы». Олар каш-ла минута иштинде күүсеттинген турар ужурлуг. Черден ону башкарып черде шыдавас: оон айтышкын бир секунда ажыг үе иштинде озалдап чедер. Ол үе дургузунда «Луна-21» ийи ажыг километр ужугга бээр.

— Станциязың бедии —18 километр — деп, оператор шлеткей-дир.

Электроннуг шакче көөрүмге: 1 шак 29 минута 30 секунда-дыр. Станциязың дүргениң оожургадыр шимчедикчи ажылдай берген. Ол Каяң далайны Дүъш хөлүнден ажыглап турар өөн кырынга ажылдап эгелээн. Автоматтыг аппараттың адаанга Айның Альпылары болгаш Кавказы кажарлынан чыдыш калгылаан. Хонзун дээш санап каан точкага чедир чүгле 240 километр арткан.

Станция улам-на чавызап дел чораан. Оон чаңгыс-ла минута соонда 10 километр, а ийи минута болганда —3.200 метр арткан.

Ийи километр бичии-ле ажыг бедикке чораан, тормозтаар шимчедикчи программа ёзутаар ажылдавастай берген соонда, «Луна-21» ай кырынче оожуум бадып, хонар дей берген.

...Электроннуг самбырага өөнүг сапнар хып келди. Оон дораан-на операторлуң таваар үнү динамиктен дыңналган:

— Оожум хондурарының шимчедикчилери программа ёзутаар ажылдай берген.

Ол 1973 чылдың январь 16-да 1 шак 34 минута 03 секунда турда болган. Станция улам чавызап бар чораан.

Оон чүгле чаңгыс минута болган соонда станция Ай кырында кончуг оожум барып хонупкан деп чүве бүгү кижилерге билдиңгир-даа турган болза, бир-ле кижи өөрээн уу-биле:

— Хонупкан-дыр!—деп, алгырыпкан. Эң-не баштайгы дүнниктерни безин ужудуп, башкарып турган кижилер өөрээнин ажыы-биле илерет-пишаан. бот-боттарынга баймр чедирип турдулар. Ам программа ёзутаар чапсар. Ынчангаш ол чартык шак хире үе иштинде:—«Ай кырын төптап көргүлеп — ооң ниити хевирин чурукка тырттырып алыр херек».

Экипажтың штурманнарынга дузалап турган эртемден журналистерге мынча дээн:

— Бистер Ай бөмбүрээзиниң дыка солун черинде хонупкан-дыр бис. «Луноход-2» эртебурунгунуң Лемонье дээр оңгарында чедиртиивген. Ооң долгандыр хемчээли 55 хире километр. Ол оңгар эрте-бурун шагда-ла, эртемденнериниң бодап турары-биле алырга, үш миллиард чыл мурнунда тывылган. Ооң барыын талазында баадыктары бустугулай берген. Ооң дувун шыпкан хөрээун-довурак ооң элээн аныяк назылыг. Ол барык-ла 2,5 миллиард чыл мурнунда тывылган хевирлиг бооп тудуп чыдыр. Ол ооң ниити хевирин чурукка тырттырып алыр херек».

Экипажтың штурманнарынга дузалап турган эртемден журналистерге мынча дээн:

— Бистер Ай бөмбүрээзиниң дыка солун черинде хонупкан-дыр бис. «Луноход-2» эртебурунгунуң Лемонье дээр оңгарында чедиртиивген. Ооң долгандыр хемчээли 55 хире километр. Ол оңгар эрте-бурун шагда-ла, эртемденнериниң бодап турары-биле алырга, үш миллиард чыл мурнунда тывылган. Ооң барыын талазында баадыктары бустугулай берген. Ооң дувун шыпкан хөрээун-довурак ооң элээн аныяк назылыг. Ол барык-ла 2,5 миллиард чыл мурнунда тывылган хевирлиг бооп тудуп чыдыр. Ол ооң ниити хевирин чурукка тырттырып алыр херек».

Экипажтың штурманнарынга дузалап турган эртемден журналистерге мынча дээн:

— Бистер Ай бөмбүрээзиниң дыка солун черинде хонупкан-дыр бис. «Луноход-2» эртебурунгунуң Лемонье дээр оңгарында чедиртиивген. Ооң долгандыр хемчээли 55 хире километр. Ол оңгар эрте-бурун шагда-ла, эртемденнериниң бодап турары-биле алырга, үш миллиард чыл мурнунда тывылган. Ооң барыын талазында баадыктары бустугулай берген. Ооң дувун шыпкан хөрээун-довурак ооң элээн аныяк назылыг. Ол барык-ла 2,5 миллиард чыл мурнунда тывылган хевирлиг бооп тудуп

«ЛУНА-21» СТАНЦИЯ АЙ КЫРЫНДА БАРЫП ХОНУПКАН.

●

«ЛУНОХОД-2»-БИЛЕ БАШТАЙГЫ ХАРЫЛЗАА СЕАНСЫЗЫ.

●

ЧЕРДЕН БОЛГАШ КЫЛЫМАЛ ЭДЕРИНЧИНИҢ ОРБИТАЗЫНДАН САЛЫЫШ КЫННАР КАНДЫГ-ДАА ШАПТЫК ЧОК БОЛГАН.

Бистиң хүннеривисте айга чедир орук саат чок, шуут билдиңгир ышкаш кылдырдаа сагындырар апарган. Ол орукту он дөрт чыл мурнунда бистиң баштайгы лунниктеривис ажытткан. Оон бээр-ле чээрби ажыг совет автоматтыг аппараттар аңаа чаңгыс эвес удаа барып хонуп, Черниң ол меңге эдеринчизин долгандыр ужуп, чурукка тырттырып келген.

Эртемденнер ам безин Ай бөмбүрээзиниң бүдүжүнүң болгаш онаа чүүлдериниң дугайында дыка хөйну билип алганнар. Айның кыры дээрге дендии улуг хая-даштарның, хорумнарның болгаш тамыларының өлүт ораны деп дыка үр үеде санап келген болгай...

Аппаратның конструктору журналистерге ужудуушкун дугайын тайылбырлаан. Ону программаны шыгны сагыышаан, январь 8-те Москваны-биле 9 шак 55 минутада салып үндурген. Черден болгаш кылымал эдеринчиниң орбитазындан салыышкыннар кандыг-даа шаптык чок болган. «Луна-21»-ниң Айже ужудуушкуннуң траекториязы дыка шын болганындан ону чүгле чаңгыс катап башкарар ужурга таварышкан. Ынчалза-даа космостуң аян-чорукчузу бодунуң кара чаңгысла шаптараазынныг чаңын көргүскен. «Луна-21» ужугун үнген соонда Черниң эдеринчизи бооп бир шак дургузунда радиохарылзаа тудар девискээрден ажыттапы бээр болгай. Оожум океанга эштип чораан харылзаа корабльдери ону «эртпир үдешкен» соонда, Атлантикада корабльдер «уткуп албаан» турган. Ырак космос харылзаазының төвүнге Атлантикада эштип чоруур хайгаарал станцияларындан медээни четтикпейн манап турган. Оон хенертенне, станция-биле баштай харылзажып шыдапкан оператор турган, аппаратты пагаларының бирээзи — конструкторларның баштактанып «буттары» деп чугаалажыр кезээ уштунмайн барган-дыр деп дыңнаткан.

Ол дээш ындыг-ла онза дүвүрээни болбаан, ынчалзаадаа сеткилге база тзарымча чок болган. Чартык шак болганда, «Луна-21» Ырак космос харылзаазының төвүнүң автенналарының тудуп шыдаптар черинге келгенде, кандыгдаа онза чүүл болбаан: харылзаа шугумунга алдагдал болганы илереен.

Боду чоруур лабораторияны «ажылдаткаш», баштайгы фототелевидение чуруун тырттырар деп шийтпир үнген.

Ооң соонда «лунниктиң» ужудуушкунуңуң башкарылгазын еске залче, «Луноход-2»-ниң экипажының турар черинче шимчидипкен.

Аппаратты ай кырынче дүжүреринің харысалгалыг ажылын күүседир ужурлуг башкарыкчыга Ай кыры тергиин тода кестүп турган. «Луна-21» улуг эвес ийи оңгаржыгаштар аразында дазырга турган. Ам боду чоруур аппарат Айга хонуушкун кезээндеп дески шолче дүшеун дээш туснай «даван-даяктарны» ажылдавып болур.

Оргулваштың ынаар-ла бир ужунда улуг эвес баалыкчыгаштары Ай даглларының бараанны кестүп тургулаар. Эртемденнериниң чижеглеп саваяны-биле алырга — оларга чедир алды километр ашпас. Аппараттың бетинде — элээн каш бичии кратерлер-оңгарлар, бир улуг даш элээн каш кезектерге бустугулай бергилээн-даа чыткылаар...

«Луноход-2»-ниң башкарыкчызы — Слава башкарылганың тудазын оожум долгайдыр. Электрилиг моторлар ажылдай берди. Ооң түнелиинде —1973 чылдың январь 16-да, Москваны-биле 4 шак 14 минута турда, боду чоруур автоматтыг обсерватория Ай кырынга бодунуң баштайгы оруун иззэн. Ооң мурнунга, каш-ла метрде эрги оңгар көстүп келген. Ооң долгандыр хемчээли —15 метр. Шаанда, кажан баштайгы «Луноходту» кылаштадып өөредип турган үеде болза, ол моондактың ужун изиг маргылдаа үнер ийик. Ам болза ындыг моондактарны «тура-даа дүшпейн» эрте халды бээр апарган.

Чартык шак болганда «Луноход-2» хонган черинден барык 30 метр чораан доктаай берген. Башкарыкчылар дескиченчерни шилээш, машинаны хүнче угландыр тургузуп каан. Ону программада айтып каан: электри эвергиязының курлавырын долдурары чугула...

«Луноход-2»-биле баштайгы харылзаа сеансызы ынчаар доозулган. Айга хондурарының болгаш ажылдарының программазы долузу-биле күүсеттингеп.

Д. ДМИТРИЕВ,
(СЭТА-ның туснай корр).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Космоска кайгамчыктыг шенелдени эртемденнер сонуургап турар

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның дыңнадыы

ЭРТЕМДЕННЕРНИҢ ҮНЕЛЕЛИ

БЕРЛИН. (СЭТА). Совет Эвиделиниң космосна кылган чаа найгамчыктыг шенелдези —боду чоруур «Луноход-2» аппараттың амылдап турарын ГДР-ниң эртемденнери аажок сонуургап турар. Зң ылавыллдыг болгаш идегелдиг автоматтарның дузазы-биле Айны, ооң чвогунуң делгемин шинчилээриниң үр үеде нүүседир кылдыр таарыштыр саналн совет программазы нүүсеттинип турар деп, Эртемнериик немец академиязының чанында космос электрениказының эртем-шинчилел төвүнүң төлээлекчизи Х. Хирш АДН агентилелге берген интервьюзунга медеглээн.

Эилевбургтуң Гагарин аттыг обсерваториязының удурткучузу З. Отто «Луна-21»-ниң умудуушкунун болгаш «Луноход-2»-ниң үжуп үнгенин космосна чорудар совет шинчилелдерниң план ёзугаар чоруп турарының херечилели дээн.

Шинчилел кылырының ол оруу Айны тодаргай шинчилеп болур арганы берип турар деп чүвени «Луноход-1»-биле кылган шенелдениң чедимшининг болганы көргүснин деп, Эртемнериик немец академиязының Потсдамда астрофизика обсерваториязының удурткучузу Х. Олеак демдеглээн. Х. Олеак автоматтыг аппараттарның дузазы-биле Айны шинчилээриниң совет аргазының хөй-хөй тала-биле улуг ажыктыын демдеглээн.

● **ПАРИЖ. (СЭТА).** Черниң чайгаар бүткен эдеринчизинге автоматтыг «Луна-21» станциязың дузазы-биле чедирген «Луноход-2»-ниң ажылдап эгелей бергенин тайылбырлаш, Франциязың эртем талазы-биле тайылбырлачылары болгаш сураглыг туснай эртеминглери космос делгемин шинчилээринге, шиңгээдип алырына совет-француз дем каттыштырылгазының үреттүнелдиин онзалап демдеглеп турар. Франциязың туснай эртеминглериниң белетизээн херея угландыр кайтыктырар деригни «Лунохвд-2»-де тургусканы совет болгаш француз эртеменнериң космос талазы-биле дем каттыштырылгазының чедимшининг калбарып турарын база катап хереченлеп турар деп, Франциязың космос шинчилелдериниң национал төвүнүң чиргине директору Мишель Биньё СЭТА-ның корреспондентизи биле беседазынга чугаалаан. Кады шенелделер кылыры эртемге сонуурганчыг чаз-чаа барымдааларны алыр арганы бээр. Аңаа идегеп турар бис деп, Мишель Биньё немеп чугаалаан.

ЯНВАРЬ 20-ДЕ ЛАОСТУҢ УЛУСЧУ ХОСТАЛГА ШЕРИИН ТУРГУСКАНЫНЫҢ 24 ЧЫЛ ОЮ

Лаостуң патриоттуг күштери дайзынның камгалалдыг черлеринче согуушкуннарын үргулчулевишаан.

ЧУРУКТА: ЛУХШ-ниң бир кезээниң дайынчы даалганы ап турары.

ВИА — СЭТА-ның фотозу.

Ак бажыңның төлээлекчизиниң дыңнадыы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизиниң национал айыыл чок чорук талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер «дугуржулга парлаарын доозар дээш» ВДР-ниң төлээлериниң туснай төвүлекчизи Ле Дык Тхо-биле чажыт чугаалажырын январь 23-те Парижке катап эгелээр деп, Ак бажыңның төлээлекчизи Ки-Бискейнге (Флорида штат) медеглээн. Ийээн бо медеглелимнии ВДР-ниң чазаа-биле дугуржуглуг кылган деп, ол төлээлекчи чугаалаан.

Вьетнам талазы-биле төвүлел хурал

ПАРИЖ. (СЭТА). Клебер кудумчуда Делегей шуулганнарының бажыңынга Вьетнам талазы-биле дөрт талалыг төвүлежилгенин 171 хуралы болган.

ХӨЙ ТАЛАЛЫГ СҮМЕЛЕЖИЛГЕЛЕРНИҢ ХУРАЛЫ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Аймыл чок чорук болгаш «кады ажылдажылга айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле ниити-европа төвүлел хуралын белеткээринге хамаарышкан хөй талалыг сүмележилгелерниң ээлчеглиг ниити хуралы Хельсинкиге январь 18-те болган. Норвегияның, Югославияның, Лихтенштейннин, Ирландияның, Мальтаның, АКШ-тың, Голландияның төлээлекчилери саналл берген.

Дараазындагы хурал дүүн болган.

Түр чазактың 1972 чылда ажыл-чорудулгазының түңнелдерин үндүрген

● **ХАНОЙ.** (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның хосталган районнарынга Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанын 60 чылда ээ баштайгы хуралы болган. Хуралга чазактың 1972 чылда ажыл-чорудулгазының түңнелдерин үндүрген, тургустунган байдалды тодаргайлаш чугаалаанкан болгаш келир үеде күүседир сорулгалар төлевилеттинген.

Хурал туснай дыңнадыгны үндүрген. Ылангыя, бодунуң хосталгазы дээш вьетнам улустуң шудургу демиселиинин түңнелинде ээ улуг ужур-дузалыг тиилелгелер 1972 чылда чедип алынган. Дайынны «вьетнамчыдарының» америк политиказынга чылча шавышкынынныг база бир согуушкунну таварыштырган. Ол политика ам бүргүү-биле бүрээп дүжеринин кес кырында апарган деп ук дыңнадыгда чугаалаан.

Хосталганын улусчу чепсектиг күштериниң соксаал чок шавар халдаашкыннары болгаш улустуң тура халышкынынары эрткен чылын Мурнуу Вьетнамның бүгү бүдүүнарынга болган. Мурнуу таланың чепсектиг күштери болгаш улузу дайынны «вьетнамчыдар» дээр америк политиканың үндезинии бооп турар «тэйбынчыдылгайның» бүгү системазын дескараалынкак аайы-биле сойгалаан. Хосталган районнарда 5 миллион ажыг кижи чурттап, ында революстуг эрге-чагырга доктаамал быжыглап турар.

Мурнуу Вьетнамның хоорайларының болгаш дайынның эжелелинде турар районнарының чону чалча арнияже кижилер мобилизастарынга, молчүлгеге удур идепкейлиг демиселди чорудуп турар. Ол демисел Тхиеуның дерзин, фашистиг политиказынга удур демисел-биле, дайынны соксадыр болгаш национал эң-найыралдыг болуруи чедип алыр негелделербиле сырый хөлбаалыг деп дыңнадыгда демдеглээн.

Чуртта байдалды анализтеп көргенин ёзрымдаалаш, МВР-ниң Революстуг түр чазаанын хуралы келир үеде күүседир сорулгаларны төлевилеп айыткан. Дайынны «вьетнамчыдарының» америк политиказын бүрүн аштырымшкынга таварыштырар, чедип алынган дугуржулгага ат салып базырнче Каттышкан Штаттарны албадаар дээш, дайын талалыбиле, политиктиг, дипломаттыг — бүгү фронтуларга шавар халдаашкынны уламчылаарны ол сорулгаларның кол чүгүлазы болуур деп дыңнадыгда оон ынай чугаалаан.

Вьетнам улустуң әжелекчи дайынга удур чөптүг демиселин идепкейлиг, хээптиг деткип, дузалап турары дээш социалистиг чурттарның, делегейде өске-даа бүгү чурттарның чазактарынга, улустарынга база Американың тайбын кузээр күштеринге ынак-биле өөрүп четтиргенин Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаа дыңнадыгның түңнелинде илергейлээн.

Школа, ада-ие, хөй-ниити

ЧАНГЫС СОРУЛГАНЫ ШИИТПИРЛЭЭР

Кандыг-даа айтырыгларны шиитпирлээрингe амты уеде хөй-ниитиниң роль, киржилгези, коллективтиң күжү маргыш чок улут. Мен бодум хуумда школа, ада-ие, хөй-ниити чангыс сорулганы шиитпирлеп турар база бир улут коллектив деп санаар мен. Ол ындыг-даа болур ужурлуг. Өөредилге-кижизидилге айтырыгларының чодиишинин үстүнде көргенивис түүлдерден көскүзү-биле хамаажыш турарын кым-даа билир. Амыдыралчы чижектер кайы хөй.

Кызылдың № 7 школазы бодунуң өөредилге-кижизидилге ажылынга ада-иелер, хөй-ниити-биле харылзааны овюлап көрүп турар. Хөй-хөй ада-иелер школаның доктаамал аалчылдары. Калеидарьжы байырлалдар, тураскаалдыг хүннерде база-да ада-иелериин, хөй-ниитиниң биске келири чаңчыл болган. Уруглар адаларынга, аваларынга тураскаатканы концертлерни организовстап турар. Ленинчи тематиканга хоорашкан байырлал хүнниринде кончуг эки өөредилгелиг школачыларның ада-иези школага келгеш, баштыңчының тураскаалының чанынга хүндүлел таңныылыгынга туруптар. Ылаңгыя эге класстарның өөреникчилеринге шак мындыг хемчеглериң кижизидикчи салдарын үнелээри берге.

Хөй-ниити-биле харылзаа канчаар тургустуунганы? Школаның шефчилери № 72 КМК, водоканал эртелели, республика типографиязының коллективи биске доктаамал дузалап, бижиг харылзааны тургускан. Коммунистиг күш-ажыл бүдүрүлгези — республика типографиязының коллективи школаның өөредилге-кижизидилге ажылынга боттуг дузазы көргүзүп турар. Тус-тус классчарда шефчилерни бижиттээн. Ылаңгыя өөредилгеан кошкак уругларны будүрүлгениң мурнакчылары-биле доктаамал харылзаштырары эки салдарлыг.

Тус-тус цехтер, классчар арасында харылзажыш, ажылнижин түңнежин турары солуп. Шефчилер материалдыг дузазы база көргүзүп келген. № 72 КМК школачыларны ындай-бээр чорударынга автобустарны берип турар. Водоканал эргелели шериг хөрээниң кабинединге чугула столдарны чоокку хүннерде садып берген.

Школаның шефчилери-биле харылзааның доктаамал болуру чугула. Бо чылдың февральда школа коллективи-биле шефчи организацияларның каттышкан ажык партия хуралынга белеткел чоруп турар. Партия организациязы (секретары К. И. Ярославцева) профсоюзлел комитединиле кады ада-иелерге вомчуур лекцияларның планын ажылдан кылган. Школага хамаажыш турар девискээрде будүрүлге, албан организация черлеринге лекция, бесеадалы чорудар.

Школа, ада-ие, хөй-ниити бир дем-биле ажылдаарга түнел черле багай эвес болуру чугаажок. Бо өөредилге чылының бирги чартынында өөредилге 96,9 хуу болган, өөредилгениң шынары 63,2 хуу. Школаның комсомолчулары багай демдек чок өөренип турар. Пионерлерден алды кижи багай өөренген. Школада 11 класс 100 хуу өөредилгени чедип алган. Ол ышкаш тус-тус 15 эртемнериң башкылары өөреникчилерни багай демдек чок өөреткен. Л. М. Миронова, К. И. Ярославцева, А. Д. Спрыгина, В. П. Савкина, В. И. Виденкин дээш оске-даа мурнакчы он-он башкыларны мактап болур.

№ 7 школа Туранның № 1 школазы-биле чаржып турар. Школага тиилекчи болган тос-ку класс бөгүн Туранга чеде бергеш, школада байдал-биле танышкар, а Туран школазының тиилекчи класзы биске келгеш, чарыштың түңелиң үндүрер. Ийи школаның арасында чарыш уругларны сорук киирип турар.

А. ДУДИНА,
№ 7 школаның өөредилге эргелекчизи.

БЫЖЫГ ХАРЫЛЗАА

Кызыл хоорайның № 9 школазының коллективи-биле № 1 орун-тудуг участогу (начальниги зш Борзенко) аразында бызыг харылзааны хөй чылдар дургузунда тудуп турар. Орун-тудуг участогу — бистиң школаның шефчизи. Ук коллектив школага материалдыг дуза каргузеринден ангыда өөредилге-кижизидилге амылыпта идиглиг хемчеглерни чөрудуп турары өөрүнчүт. Олар пионерлериниң ёзулуг ойнуитери апарган.

Школа биле будүрүлге черииниң харылзаазы чүгле ынаа-хаая деп бодаваңар, харылзаа доктаамал бөөп турары-биле дээштиг. Чамыт эвес-ле болгай, чамдык коллективтер школа-биле харылзаазын чүгле ында-хаая ийи-чаңгыс хемчеглер-биле кызыгаарлаар. Ында кандыг-даа дээштиг дуза, детимнче чок.

Январьның ортадан бээр «Шефчилер—школага» деп ыйгырыглыг школа неделязы эртип турар. Бистиң шефчилеривис школага аалдап чедип келгеннер. Септелге мастерсиязының начальниги М. И. Калинин, профэвилел комитединиң даргазы М. К. Матюшкин база партия организациязының секретарының оралакчызы Г. Н. Свидрицкая дээш оске-даа амыдакчылар биске чораан.

Орун-тудуг участогунуң төлээлекчилери бисне аңаа-ла аалчы бөөп келген эвес, харын чүгүлэ амыл-херекти шиитпирлээр умурлуг. Школа биле орун-тудуг участогу аразында чарыштыг. Орун тудугчулары тоску беш чылдың үшкү чыынында бедитинен социалистиг хүлээлгелерни алган. Өөреникчилер беттарының талазындан хүлээлгелерни алгылаан. Өөредилгеге, күш-ажылга, сагылга-чурумга үлегерлиг болуру эң кол сорулга. Школачылар ону хамызы-биле билип турарлар. Школачыларның болгаш амылчыннарның база специалистериң бир демниг шиитпири-биле чарыштың негелделери бүрүн хүлээп алдынган.

Школа неделязының үезинде орун тудугчуларының школа чамында натокту доңуруп, уругларга-таарымчаяыг байдалды тургускан. Орун-тудуг участогунда «Аныяк электрик», «Аныяк слесарь» деп клубтарда № 9 школаның оолдары кичээлдеп турарлар. Школачылар күш-ажылчы чаңчылдарга өөренип, кезиир үеде мергежил шилип алырынга база дузалаары чугаажок.

Бистиң школаның Сергей Тюленин аттыг пионер дружиназы «Кеззеде белеп!» деп пионержи марштың маршруттары-биле аныктыг, солун ажыл-херектерни кылырынга улуг дузаны чедирип турар.

Г. ЗАХАРОВА,
№ 9 школада пионерниң улуг вожатыйы.

К. И. Чуковский аттыг республиканың уруглар библиотеказы найысылалдың школачыларының нүүелдии-биле баар черии апарган. Янзы-бүрү солун номнар дугайында тайылбырлар, беседалар үргүлчү эртер.

Библиотека школа коллективтери-биле база харылзаалыг. Хоорайның Пионерлер башкы, «Искатель» деп клуб-биле библиотека ажылдакчылары харылзааны тудуп турар.

Школачыларның назы-хар аайы-биле номчулгазын организастаарынче сагыш салган. Уругларның номчулгазын шын организастаары оларның ниити билиин бедидеринге дузалаар.

ЧУРУКТА: уруглар библиотеказында келген школачылар нем шилип ап турлар.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

ЧҮРЕК ИШТИНДЕ ОК

(Өөрлеш рассказтар)

К. КУДАЖИ.

ХАЙГААРАЛЫМ ХАЙЫРАЛДАРЫ

(Эгелеи №№ 15, 16 «Шында»).

БО чугааны Каа-Хем өруу чуртуг бир малчындан дыңнаан мен. Ону кым кижи хөрээнге чаасказап шыгжап алган чоруур боор, өске кижилерге болганчок-да чугаалай бээр боор деп бодаар мен. Ынчангаш мен база туттувуп чадап кагдым.

Малчының чугаазы болдур:

Ынчан Теректиг аксыга дузалакчы кадарчым-биле ийи өг орган бис. Хар кылынаап, кус орайтай берген турган чүве. Кыштаглар дээш хыл кырында келген үеевис ол.

Теректиг дээрге, өрген дег, кадыр каттардыг, кара пөш шыпкан тайга аразындан хап баткан бичии хем. Ол бергеш, ырак эвесте Каа-Хемге безин четпейн чидө бээр.

Бичии хемниң бажында дыт, шивп, пөш үнген тайга төнген дораан теректер эгелээр. Ынчангаш Теректиг деп адаан.

Аалывыстың күүлүр черинден тараа шөлдүт хову-даа мыя бо, эвимнерлиг тайга-даа мыя бо. Кыжын каттарга ан-мең мал-маган дег оттап чоруур. Кижи аалдан-на аваа карак-биле көрүп орар.

Даарта аалывысты кыштагже көжүрер чүүк машиназы келир дээш чүве. Ынчангаш аъдыммы эзертээп, кыштагда бажың-балгат барып көөр дээш, азыңгы кырынга орган мен. Эрги шаг турган чүве болза, барып өг орнуу ажып, чуулаарым ол-дур шүүп.

Ыя аразында ыттар эзер бердик. Оскелеп черже сүргей. Туругладып-ла турлар. Ынчап бергенде, аттыг ыттар-да болгай.

Өгде айбылаптар бичии уруглар бар эвес. Улутлары школада шагда-за өөрөп берген. Бичиилери — суурда ясли, садикте. Ам канчаар, кадайны айбылаадым:

— Үнүп көрем, кандыг ковтут ыттарым?

Уругларым авазы даштыгаа ур болбады-даа. Харын хыйланып кирип бедди:

— Караа көзүбестей берген кулутулар боор бо? Эвергиг аът-да эзерип турар ыттардыр.

— Эвергиг аът?—деп кайгап айтырдым.—Мээң аъдымны бе?

— Сээң аъдың багда турарда чүве-дир.

— Ынчаарга ак түү ындыг боош аът апардың?

— Ой, та.

— Амдыы кадарчы оолдуң аъды ыйнаан?

— Ол оолдуң малы ак ышкажыгай. Бо дээрге мелдер аът ышкаш-тыр.

— Элдептиин алс, кадай—дээш уне халыдым.

Даштыгаа үнүп келгеш, шыпаи-да кайгап кагдым. Эвергиг аът көрбээн ыттар бе?

Эвергиг аът каъты куду мал одуруу-биле кылаштап бадыл олур. Ыттарының эвертизии мырыңай херекке албайн чор. Аңаа көөрде, ыттар боттарыы харын дедирленип, кудуруктарын мунгулаикан эзерген чорлар. Малды канчап ынчаар эзерер боор.

Эвергиг аът мырыңай чоокшулап көөрге, топтап көрүнгеш аңгалап калган-дыр мен. Бүүр кылаштап олур!

Аныяк бүүр. Кышкы дүгү четчедежиш келген. Хөрээ шалдыг, буура-да. Ооң могении ыракпан эзер деп көрген болдувус.

Бүүр ыттарны мырыңай херекке албайн чор. Ынчаарга олар аңгы балдырлаар байтыгай базым санында аалче будүрүдүп чорлаар.

Аңны хойаур бе, ыттарны хай дээр бе—чүү-даа канчаар аайын тыпшайн бартан мен. Ынчаар аъдерен турумда, од-ла кылаштаан уу-биле бүүр иштинде сигенниг кажаага кээп туруп алды. Ол ал-ды-даа, мени-даа херекке албады.

Ооң ыттарны алгы-кышкы-биле хөректеп, ыиш-биле-даа соккулап ойладып турумда-даа, бүүр шимчеведи. Чанывга чеде бээрмге, менден чаарлаар турлаук, могап турупкан, оттары бүдүрере берген ундаргай карактары-биле көре-дир. Сактырымга, менден дуза эреп турган-да ышкаш, халагар эриверн-биле бээр бодувче имнеп-даа турган ышкаш.

БАЛЫГ ад-дыр деп бодал угаанымга келди. Чанывга аяар чеде бердим. Хойбас-даа. Долгандыр топтап көрдүм. Балыг-даа чок. Арыг-доруун чудаан шинчи база чок. Дүктери силиг.

Күжүр бичии дыштаныш алзын дээш, сигенниг кажаа ыиттинче сүреримге, боду-да кылаштап кире берди. Сигенниң чизии дээримге чыттап көргеш, хөңүм чок-тур дээп ышкаш, мөнче кударлыг кылдыр көрдү. Оон бодүрээге суг экжеп бердим. Ону харын элээп павтапты. Ынчалза-даа хөйүү ишпеди. База-ла мөнче кээргенчиг кылдыр көре-дир. Ишкеп суу аксыңдан дедир төктүп тур. Шаг чогу-ла кончут.

Кадай-биле ийилээ сүмелештивис. Бүгү назыпывыста мал азырап келген болгаш, аңаш хирезин эңдеведивис: «Аараан аң-дыр, кижилерден дуза дилеп келген-дир».

Кыштаг баар дээш эзертеп алган орган аъдымны мунупкаш, совхоз төвүнче шаан кирдим. Мал эмчизи чалаарым ол. Улут эмчи чок болду. Фельдшер-биле ийилээ зөө келдивис.

Фельдшер бүүрүү шинчии көргеш, аармын тодарадып ыңдавааи. Балыг база чок. Ынчалза-даа эмнер берди.

Арыг, шаг-шинек чок болгаш, ыиднымы ол бе, бүүрүү чошпулу аажок амытан болду. Аксынче эм кударга, ажыргынмас-даа, ажыпыттар.

Чеже-даа бээривиске эм чогуваан. Дээртазында көөрүвүске, бүүрүүн байдалы улам баксыраикан болду. Сигенда чивес, суг-даа ишпес. Карактары дүүлүде дүшкүлеп берген.

Көк сигең чадыл бээрившске, бүүр ооң кырында чыдып алган. Аарымның күштүү-де ыиднымы турган боор ол, аажок човуурлаар.

Фельдшер дыңнаалап-дыңнаалап:

— Чүрээниң согары хирелик-дир — деп чугаалады.— Улут эмчи керек-тир. Мен моон артык дузалап ыидаптыр мен.

Ол арадында, аас-кежик болуп, бистиң көжүрер дээн чүүк машиназы халып келди. Черлиг-даа болза кижээде ыарыг ак өлүт-дириглиг хыс кырында чыдырда, көжүп турар харык кайда боор. Чоллачы-биле кады база катап суураю хап кирдивис. Ам-на мал эмчизин тып алдывыс.

Улут эмчи бүүрүү шинчии көргеш, бажын чайды:

— Бергедээн-дир. Чүректен өске чери аараан болза, кезип-даа көргей эртик.

Эмчиниң чугаазы шын болган. Ол дүне аныяк бүүр өлүп калган. Кадагымдан кандыг-бир мал өлүп ыаарга, черле минчаар хомудан чорбаан мең. Мунгаранчыг-даа болду. Ындыг чүве канчаи турар, черлик эмытан болбазының кижилерден камгалал дилеп чедип көрге, аяаа дуза кадып ыидавас?

Ам канчаар, оода бүүрүүн кандыг ыарыгдан өлген чыдагаанын тодарадып, акт тургузар деп дугуруштувус. Ужур-чурум ындыг.

Аныяк кежик союп, аъдын бускап, балыг сорбузу-даа, ыарыг ман-даа тыпнадывыс. Адак соопда мал эмчилериниң карааны турганы чүрекке келдивис.

Чүректи будүүге кескеш, тавакка салгаш, бажыңга эвкелген бис. Улут эмчи ону холунга кедүргеш, бижек-биле чара кезип чорда, бир-де аар чүве тавакка кандыг ыарыг ыидыр кээп дүштү. Көргеш. Чаъс ок! Аң боолаар карабининиң чаъс огу! Кайган кандывыс.

Чүректи көөрүүске, ында бичии-даа балыг чок болду. Ынчаарга чаъс ок ыиннар канчан кире бергенил?

— Бо айтырыгга харыы дээрзинге, чүүл-бүрү бодалдар, дадагалаар, даан бодаашкыннар чудүрүп-ле турдулар. Бажыңы чок тывыык-да.

Адак соопда мал эмчизи ыидыг түңнел кылды: бо аң болза дөрт харыыг аңаяк бүүр-дүр; ону бызаа турда кандыг-бир көөрээр сеткил чок тетчеглекчи балыглаан; ыраак черге боолаавыдан шаа төнген ок оон чүрээниг чыдыпкан; аяаяк органнам тиилеп үнген—ооң балыг бүдүр ажырып калган, чаъс оюу оң бүүр чүрээниг дөрт чыл дургузунда ап чораан.

Бүүрүүн олген чыдагаанын актыга тодаргай айытканы, ыидыг домакты база немей бижип каан бис:

«Тетчеглекчи чорук сеңээн!»

Актыга ыидыг кыйгырыг бижиивелеп билир бис. Ынчалза-даа көөрээр кижилиг сеткил чок тетчеглекчиниң бүрүү шапкан киленивисти түдүп ыидаваан бис.

Хөглүг, солун дыштаныңар

Хөгжүм-шии театрынга «Дээдэм шииткел» деп шиинн субботада 19.30 шакта көрүмер. Ол-ла дүн кежээ 20 шакта «Совет Тываның 10 чылы» Культура бажыңынга «Төрээн чуртумну алгап тур мен» деп эң эки уран номчуларга дээш конкурс эртер. Комплексиниг экспедициянын Культура бажыңынга дыштанылга немээзинче нүүелдиглерни чалап тур.

Тайга станциязынга кыштаараажы спортчуларның хаак маргылдаазы субботада эртен 11 шакта эгелээр. Ипподромда хаан баазазынга ВЛКСМ хоорюмунуң шаңналы дээш хаан маргылдаазы ол-ла дүн эртен 12 шакта эгелээр.

Воскресеньеде Культура бажыңнарынга дыштанылга кежээлери болур. «Дээдэм шииткел» деп шиинн ол дүн кежээ база көрүп болур силер.» Хоорайның аныяк хоккейжилери «Алдын шайба»» деп хоорай турииринге киржир. Ук маргылдаа Министрлер Чөвүлелиниң автобазазынга эртер.

Тайга станциязынга кыштаараажы спортчуларның хаак маргылдаазы ол-ла дүн эртен 12 шакта эгелээр. Шыдыраа клувунга клубтуң шаңналы дээш маргылдаа воскресеньеде эртен 10 шакта эгелээр. Субботта, воскресенье хүннеринде Ипподромда, паркта база Тайга станциязында хаак базазылары ажылдап турар. «Хүреш» стадионда каток база күзедиглерни чалап тур.

ДЫШТАНЫР ХҮННҮҢ ХООРАЙ ШТАВЫ.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

Хамаяты агаар флодунуң бирги черя дээш парашютистериниң Бүгү-эвилел маргылдаазын эң баштай 1973 чылда эрттирер.

Ол маргылдаанын бүдүүзүнде Хамаяты агаар флодунуң девискээр эртелелдериниң маргылдаазы база болур.

Амдыызында ужар чүүл кезектериниде белеткелдер чоруп турар. Чукоткада Анадырь аэропортунуң спортчу-парашютистери: ужудукчулар, черге ажылдаар албан черлериниң ажылдакчылары, пассажирлерге бараан болур удекчилер мергежил чедип алырының белеткелин эрттирип турар.

ЧУРУКТА: черге чедишкининг хомушкан комсомолчу, Анадырь аэропортунуң техниги Нина Сергеева (солагай талда) болгаш удекчи Валя Таранухина.

А. БЕЛЯВОЙНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АНЫЯКТАР КОМАНДАЗЫНЫҢ АШТЫРГАНЫ

Швецияның мячилиг хоккей талазы-биле аныяктар командазы бистиң чүртүү сөөлгү, үшкү ужуражыышкынынга 2 санны алгаш, тиилелгени чедип алган. Январь он сесте ол команда бистиң чүртүүк аныяктар командазы-биле ойнаан болгаш совет команда аңаа чүгле бир санны чаалап алыр арганлыг болган.

Мячилиг хоккей талазы-биле аныяктарның дөртку делегей маргылдаазы 1974 чылда Швецияга болур.

Бо маргылдаа эгелээн соопда он дөрт минута эрткенде Анаголий Романов санны ажыткан. Ынчалза-даа швед оолдарлан 18 харлыг Томми Хекберт ийп удаа мячини киир кагар аргалыг болган.

• • •

1972 ЧЫЛДЫҢ ТЕРГИИН СПОРТСМЕНИ

НЬЮ-ПОРК. (СЭТА). Гродно хоорай чүртүүг гимнаст Ольга Корбутту Ассошиэйтед Пресс агентилели 1972 чылдың эң тергиин спортсмени деп санап турар. АКШ-тың спорт дугайында бижип турар журналистеринге салган айтырыга 222 кижи ону эң тергиин спортсмен деп санап турорының дугайын чугаалаан. Ынчангаш ол америк техниктиң «тергиинин» Биллиджин Кингти ашкан. Олимпий овинарының үш алдын медальдарының эдилекчизин — Австралия чүртүүг Шейн Гоулд үшкү черде болган.

Корбутка тускай шаңналгы тыпсыр деп шиитпирлээн.

• • •

КАТОКТАРДАН МЕДЭЭЛЕР

● БЕРЛИН. Конькилиг ангы-аңгы дистанциялардаа чаржыр маргылдаа талазы-биле Герман Демократтыг Республиканың чемпиону деп атты Клаус Бунделрих чаалап алган. Ооң нииити саны — 189,227 болган. Ол 1500 метрге маңнаап, ону 2 минута 13,1 секундада, 5000 метрни — 8.15,8 минутада эрткеш, кымыы-даа мурнуже киирбээн.

• • •

● ЖЕНЕВА. Цюрих чүртүүг Долорес Лье 500 метрге маңнаарының талазы-биле Швейцариянын рекордун ийи катап экижиткен. Ооң соолгу чедиилкини — 49,4 секунда болган.

• • •

● ХЕЛЬСИНКИ. Конькилиг чарыш талазы-биле Финляндияның чемпиону деп маргылдаага ангы-аңгы дистанцияларга хөрээжеңнерден Тууда Вилкас 216,24 санныг, ар улустан—Раймо Хиетала—197,425 санныг боош, тиилелгени чедип алганнар.

(СЭТА).

Завод бассейни

Магнитогорскиниң В. И. Ленин аттыг комбинады бодуңуң ажылчыннарынга болгаш албан-хаавчыларынга бөжең метр узун дурттуг эштир бассейнин кылып алган. Ону тударынга чартык миллион ажыт рубль чарыгдаттынган.

Ол сес оруктуг, суглже халыыр бедик черлерлиг болгаш трамплиннерлиг чырыкчаагай бажың боон турар. Ында ол ышкаш «нургатта эштир» чер, эмчилер кабинеттери, башкызар орааллери база бар. Ол бассейнде ам эштиринин, суглже шуураарының, суг пилоазунуң болгаш суг адаанга шыжын эштиринин, кадыкшыдылганың секциялары ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Магнитогорскиниң металлургия комбинадының эштир бассейни.

Р. АЛФИМОВТУҢ фотозу. ИМА.

Телевидение

ЯНВАРЬ 20-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10 — Уругларга. «Хөглүг селүүстээшкин». Музыкалыг солун программа. Румыниядан дамчыдылга. 12.45 — «Кадыкшылга». Эртем-таймыгырлыг программа. 13.05 — «Музыкалыг ужуражылгалар». Композитор А. Пахмутова-биле ужуражылга. 14.05— «Дилээшкин». Дамчыдылганы тогаалчы С. Смирнов чорудар. 14.50 — 15.00 — Чаңсар. 15.00 — Эртемниң болгаш культураның чугула айтырыглары. «Чер ажылының курлавырлары». 15.20 — «Музыкалыг маргылдаа». 16.30 — «Поэзия». А. Кулешовтуң шүлүктери. 16.45—А. Н. Островский — «Орай ынакшыл». ССР Эвилелиниң М. Горький аттыг Москваның академиттиг уран чүүл театрының шилиин. 18.00 — «Ут». Информастыг программа. 18.30 — «Орай ынакшыл» деп шиинниң улаштызы. 19.35 — Концерт.

КЫЗЫЛДАН

20.00 — «Тываның неделязы». Информастыг программа. 20.30 — «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерини—амыдыралда!» Дамчыдылга. 21.00 — «44 чылдың солдаттары». Документалдыг фильм. 21.10 — Неделяның медээзи.

МОСКВАДАН

21.30 — «Документалдыг экран». Дамчыдылганы Р. Рождественский чорудар. 23.00 — «Ут». Информастыг программа. 23.30 — 23.40 — Чаңсар. 23.40—00.45— «Бүүрел». Ураи-чечен телефильм. 2-ги серия.

АГААР

Бөгүн, республикага булуттаар, чамдык черлерге бичи хар чаар. Хат кошкак. Агаарның температуразы даглыг районнарга 15—20, өскелериге 20—25 градус соок болур.

Кызылга бичи булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 23—25 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кинотеатрларга

ЯНВАРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мында дең хаяалары ыяшлыг» (1-ги, 2-ги көжектери) 10.00, 13.25, 16.50, 20.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Үш чоон кижилер» 15.00, «Ажы-төлүү, аң-меңни алгап-йөрээ» 16.55, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Набриола» 15.00, «Мээң адым — клоун» (2-ги, 3-ку көжектери) 16.45, «Дауриа» (1-ги, 2-ги хевээ) 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пеппи Така-Туканың чуртунда» 9.00, 10.50, 12.40, «Дээрбе дөртээй бергенде» 14.40, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Краснеко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орулакчыларының 35-24, промышленнай киллизиниң 23-54, харылсаалының секретарьының 23-35, партийжи ажылыраа киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кызыл ажылагый киллизиниң 21-47, үлегүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бараанга 32-75. Телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 56.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черииниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Краснеко кудумчузу 1). ТС—00318.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнделгелдиргеге

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл

ЯНВАРЬ

21

ВОСКРЕСЕНЬЕ

№ 18 (2004).

Өртээ 2 көп.

Чүректиң ханызындан байыр чедириишкини

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюнга хөлбаштыр ССР Эвилелиниң юбилейинге алдар болдурган социалистиг чарышка чедиишкиннерниң дугайында Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң адынга эвилелдешнең база автономнуг республикалардан, крайлардан, областардан, национал округтардан, хоорайлардан болгаш районнардан, будурүлге черлериниң, тудугларының, колхоз, совхозтарның, албан черлериниң коллективтеринден. Совет Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларындан, партия, совет организацияларындан, совет хамаатылардан, даштыны чурттарда өңнүктерден изиг байыр чедирген хөй санныг чагаалар, күшажылчы рапорттар келген.

Бүгү улустуң байырлалынга алдар кылдыр изиг байыр чедирген чагааларын чоруткаңы болгаш чаагай үүле будургени дээш СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели оларга чүректи ң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлеп, оларның чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

1973: ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИНТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

ПАРТИЙЖИ ДААЛГА

Хойлуларның ажылы чымыштыг, берге болгаш харыысалгалыг. Ынчалзажок «Тээли» совхозтуң сураглыг хойжулары, хоочун коммунистер Салчак болгаш Маңзырыкты Чүлдүмнер партийжи даалганы күүседир шак-үени база тып ап турарлар. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Салчак Шириевич Чүлдүм район Совединиң депутады, а «Хүндүлелдиң демдээ» орденниң эдилекчиин Маңзырыкчы Мыңдый-ооловна Чүлдүм СЭКП обкомунуң кежигүнүнге кандилат, көлээ Соведтиң депутады. Олар кайыы-даа депутаттар болганда, сонгукчулар-биле ужуражып, малчыннарның негелде хереглелдериниң дугайында айтырыгларны хамаарышкан организацияларның мурнунга тургузуп, оон түңнелдерин чедип ап турар.

Бо хоочун малчыннарның будурүлгечи коргүүжү база чыл бүрү бедик боор турар. Мал ажылдакчыларының Бүгүэвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржирин шинтпирлээш, олар бо чылын торүүр 100 хойга онааштыр 105 хураганны, бир баш хойдан-на 2,6 кг дүктү алырын, 18 тонна мал чемин белеткээрин хүлээнген. С. Ш. база М. М. Чүлдүмнер соглээн сөзүн практиктиг ажыл-херек-биле быжыглап эгелээн. Ам оларның бодалында торүүр хойларның 200-ъү төрээн, оон 204 хураган бүрүн мендн алдынган. Ажылга-даа, ниитилел амыдыралынга-даа база амыдыралчурталгага-даа— коммунист кижи кажан кезээде, кана-даа коммунист болуп артарының, бистиң ленинчи партиявыстың кежигүнүүң бедик адын төлептиг эдилээринин бир үлегер-чижээн бо коммунистер коргүүжү турар-дыр.

Партийжи даалганы коммунистерниң ак сеткилдиг, үлегерлиг күүседип турарының үстүнде дег тодаргай чижектерин парторганизация бүрүзүнден коргүүжү болуур. Партия кежигүнерниң кижиндеринге болгаш ажыл-херек дээш оларның авангардчы ролюң, идепкейлиг бедидеринге партийжи даалга чугула рольду ойнаар. Оларның ону ылаптыг, ак сеткилдиг күүсткенниден парторганизацияның ажыл-чорудулгазының чедиишкинин база улуу-биле хамаарыжыр. Хой-хой коммунистер партия, профсоюзулелдиниң база комсомолдуң соңгудалыг организациязынга. Советтерге болган массалыг ажыл-ишти органнарының ажылынга идепкейлиг киржип, пропагандистер база агитаторлап, политинформатор болуп ажылдап турар.

Партдокументилерни солуурунга белеткел чоруп турарының үезинде бо чүгүлә ажыл-херээге партия организацияларының кичээнгейин улам күштелдирген. Ылангыя Чоон-Хемчик, Таңды болгаш өске-даа районнарның чер-черде партия организацияларының бүгү коммунистериниң партийжи даалгаларын эдс көрүп, ону оларның эртем-билиин, ажылхергежилин база шыдаар, шыдаваын шинчүлээш барымдаалап берип, оон күүседезинин партбюроларга, хуралдарга чугаалажып турар. Ол ышкаш найысылал Кызылдың аэропортта, хоорайның харылзаа белдирилде, күрбанкыда, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде, республика эмнелгелеринде партия организацияларында бо талазы-биле ажыл бедик деңнелде тургустунган. Оларда мурнундагы ышкаш чаңгыс коммунисче 3—4 даалганы дакпырлап бээр, а оскезинге даалга бербес таварылгалар узуткаттынган.

Оон-биле чергелештир коммунистерге даалгаларны шын хүваап таварыштырарының база оон күүседезинин хынаарының талазы-биле ажылды чөмдык парторганизацияларында четпес тургусканының фактылары илереп турар. Чижээ, Эрзиниң «Мөрен», Ленин аттыг колхозтарында будурүлге адырларының участоктарынга партболуктер организакчыларынга А. Допчур, Ч. Ижи, М. Кыпыраа оларны соңгаан тургап, а хамааржын турар коллективтерге партийжи организастыг-даа, политиктиг ажылды олар четпес чоруткаңнар. Бо колхозтарда партия организацияларының коммунистерден негелдени кошкатканы база илден.

Оске бир чижек. Республиканың көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазында, № 3 АТБ-де, Тываның электрпи четкизинде болгаш өске-даа парторганизацияларында чамдык кежигүннери мырыңай партийжи даалга чок тургап. Бо чижектер болза, чамдык партия организацияларының бо чүгүлә ажыл-херекче кошкак кичээнгей салып, партийжи даалгаларны коммунистерге таварыштыр бээринин, оон күүседезинин дугайында негелдеңи кошкатканын хереченил турар-дыр.

Амгы үеде партдокументилерни солуурунга белеткелдерби-биле холбаштыр түс-түс коммунистер-биле бееседаларга парторганизация бүрүзүү айтырыгның бо талазынче улуг кичээнгейин салыр ужурдуг. Ылаңгыя коммунист бүрүзүнге оон эртем-билиинин, ажыл-мергежилиниң аайы-биле шыдаар, шыдаваын барымдаалап тургаш, кандыг-бир тодаргай даалганы бээр херек. Ол ышкаш «күүседип шыдаптар кижи-ле болгай» дээш кайы-бир коммунисче хөй даалгалар бээр, а оскезинде кандыг-даа даалга чок болур таварылганы болдурбазы эргежок чугула.

Совлгу үеде хөй-хөй парторганизация хуралдарга түс-түс коммунистериң отчёттарын, дыңнадыгларын алырын практикалап турар. Партийжи даалгаларны СЭКП кежигүнери канчаар күүседип турарын хынаарының бир таарымчалыг аргазы — ол хемчеглерни моон соңгаар-даа улам калбартып, бир эвес коммунист берген даалганы: шуут күүсетпейн турар болза, оон негелденн Устав ёзугаар күштелдирер херек.

СЭКП Тыва обкомунуң VII пленумунуң түңнелдериниң болгаш районнарның партия организацияларының сорулгаларының дугайын чугаалашкан партия райкомнарының амгы үеде эртен турар пленумнарынга коммунистерниң авангардчы ролюнүң болгаш идепкейлиг бедидеринге, партийжи даалгаларны күүседип турарының дугаймында айтырыгже улуг кичээнгейни салып турар. Ынчангаш чер-черде партия эге организациялары бо чугула айтырыгны боттарының кичээнгейлиниң төвүнге тургузуп, коммунист бүрүзү партийжи даалгалыг, ону ылаптыг күүсеткен турлун дээш моон соңгаар-даа улам шудургу ажылдаар ужурлуг.

Бир эвес сен коммунист болаунза, ажылга-даа, хөй-ниитп амыдыралынга-даа база өөредилгеге-даа, амыдырал-чурталгага-даа— кана-даа коммунист болуп артар, бистиң ленинчи партиявыстың медерелдиг болгаш идепкейлиг даймычызы болур сен деп партия ооредип турар. СЭКП кежигүү бүрүзү партияның XXIV съездиниң шинтпирлерин амыдыралга боттандырары дээш демпесслдиг мурнуку одуруунга турушпушпаан, партийжи даалганы кезээде ак сеткилдиг, ылаптыг күүсеткен турар хүлээлгелиг.

Чаагай дүжүттү магадылаар

Көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнунда тоску беш чылдың «Шинтпирлиг үшкү чылында тургустунган улуг сорулгаларының биризээ чер ажылын сайзырадып турган, тараа болган чер ажылының оске-даа продуктуларын бүдүрериң база күүнеге садарын көвүдүрип болур дээрээ бистиң колхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары эки билип турар. Ол талазы-биле Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын бистиң ажыл-агыйның бүгү ишчилери изиг үүлдүгээ-büүшкүү-биле уткаан.

Колхозтуң тараажыларының болгаш механизаторларының мурнунда соңгаарладыр болбас сорулга — часкы тарылгага ыяк белеткел ол. Колхозта 3500 га тарылга шөлү, оон ниитизе сиген шөлүбиле катай алырга суггаттыг чер 1245 га чедир турар. Бүгүэвилелдиң социалистиг чарыжының негелделериң бээгаар ол бүгү шөлдү чоп ажыглап тургаш, келир чылын чаагай дүжүттү өстүрериң сүмелиишкен бис. Гектар бүрүзү-ле хөй дүжүттү берип дээш канчаар ажылдаарыл? Ацаа хамаарыштыр ажыглаттынмаан ишкине, газы четче ажыглаттынмайн турар күрлавырларның бистс барып тараажылар боттарылга чугаалап турар.

Ындыг күрлавырларның бирээзи күскү суггарылганы ажыллаары. Ынчангаш бистиң суггатчыларывыс эрткен чылдың октябрь айда 65 гектар черни булуктадырган. Ындыг арганы ажыглап турган бедик дүжүттү эрткен чылын алган бис. Оон ыдай импераддыг болгаш органиктиг чемнишчилгенн ажыглаарын улам ажыжидер бис. Ам колхозтуң тараа шөлдериңде бо хүнүерге чедир 585 тонна, погаа өстүрер парникте 35 тонна одекти аппарып чедирген. Ол ажыл үргүлүүлевишаан.

Чогум чазын тарылга эгелээр мурнунда суггарылганы чорударының планын ажылдап кылган. Ол дээрге база-ла черни чоп ажыглаарының бир аргазы. Амгы үеде суггатчыларның кышкы өөредилгезин чорудуп, оларның социалистиг хүлээлгелерин ажылдап кылып, суггарылгага ажыглаар дериг-хереклелдериңң четчелээшкинин кылып турар бис.

Келир чылдың чаагай дүжүдүнүң магадылалы үрезивден база хамааржыр. Ынчангаш бистиң тараажыларывыс оон арыглавышкыныя, чажар шыларынга чедир ажылдап кылышкынын чорудуп турар. Колхозка хереглеттинип турар 260 тонна кызыл-тас үрезиниң 96 тонналыя чажар шыларта чедиртеш, уруп белеткеп алган бис. Оранаарынга хереглээри-биле 150 тонна кызыл-тасты ярыглап белеткээн. Ол ышкаш арбайның, суланың, чидге-тараның, кукуругланың үрезиниери белеткеп алган бис. Чаңгыс чылдыг үнүштериңң 70, картофельдиң —60 тонна үрезиниң тыптынын алдывыс. Үрезин белеткелиндө ажылдап турар Ооржак Биштек, Хомушку Кускулуң олар ышкаш ак сеткилдиг колхозчуларның чүткүдүг күш-ажылын дэмдеглээр херек.

Техника септелгезин бистиң механизаторларывыс февраль 20-го чедир доозарын боттарының социалистиг хүлээлгезинде айтыкан. Бо хүнүерге чедир септелге эртсе чогуур тракторларның 5-ин эки шыларлыг кылдыр септеп доозупкан. Ол ышкаш 5 андазын, 3 сеялка бистиң мастерскаявыста белеп болу берген. Часкы тарылгага техника белеткелиндө механизаторлар Х. Көгел, Д. Аңыр, Х. Маадыр-оол, И. Сендаш болгаш оскелер-даа шалычы чоруун коргүүн келген. Септелгеге ажылдавышаан, механизаторлар кышкы үеде боттарының мергежилип улам бодидип, өөредилгеде хаара түтүнган.

Х. КЫЗЫЛ-ООЛ,
Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң кол агроному.

МОСКВА ОБЛАСТЬ. Тоску беш чылдың шинтпирлиг чылын көдээ ажыл-агый машиналарының тудуушкунуун Ухтомскнй аттыг Люберецк заводунуң коллективи күш-ажылчы улуг чедиишкиннерлиг эгелээн.

Социалистиг чарышче киришкен, машина тудугкулары сайгарылга талазы-биле чыл планын хуусал бетинде күүседирип болгаш будурүл үндүрер продукция хемчээлиниң талазы-биле үш чыл планын 1973 чылдың ноябрь 30-ге уткуштур бүрүн күүседирнп хүлээнген.

Будурүлге ажыл-ишчилериниң берген созуу ажыл-херектен карышпайн турар. Мал азыраар озат-сигенин кезип, чымчадыр бастыргап тавычалаар— үш ажылды хары утда кылыр көдээ ажыл-агый ажылдарының чаа КПВ-3 деп машинаын будурер цех ажылдаар темпилерин улам улгаттырып турар. Бо чылын силос ажаан алырынга шалыпкын ажылдаар сес муң «Вихрь» комбайнны чурттуң хоюларынга чорудуп бээр.

ЧУРУКТА: слессарь-эптекчи В. Горбунов.

ЧАА ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Эрзин районнуң партия ажылагый активиниң хуралы болуп эрткен. Анаа «1972 ажылагый чылының түңнелдери болгаш 1973 чылда сорулгалар дугайында» партия райкомунуң ийиги секретары Д. Б. Чамзырайның илеткелин дыңнап, чугаалашкан.

Юбилейлиг чылда районнуң ажыл-ишчилери күрүнеге үүк садарының планындан өске даалгаларын ажыр күүсеткен. «Коммунизмче орук», «Мөрен» колхозтарның ишчилери эртken чылын эки ажылдаан. Бо дугайында илеткелчи чугаалаан.

Партия-ажыл-агый активиниң хуралында районнуң 1973 чылда социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган.

Районнуң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында күрүнеге 1560 тонна эттн, 537 тонна сүттү, 153 тонна дүктү садарын хүлээнген. Төрүүр чүс баш малга онааштыр 90 анай, хураганны, 80 бызаны, 85 кулунну, 95 бодаганны доруктуруп өстүрерин хүлээлгеге айыткан.

Социалистиг чарыштың негелделерин бадылаан, мурнакчыларны шаңнаарының хемчеглерин ажылдап кылган.

Эрзининң ажылчы чону алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш шүдүргү ажылдап турарлар.

Ч. СУЛЬДУМ.

СЭКП райномунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң орлалнчызы.

ҮНЕР АЙДА ДООЗАР

«Саян» совхозтуң Ленинка салбырының механизаторлары РСФСР-ниң чөөн талакы деңискээрлериниң көдээ ажылагый ажылдакчыларының агрономия чөвүлел хуралының материалдарын солуургап таныжып. Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың чер болгаш мал ажылынче сагыш салып турарынга өөрүп турарлар. Олар Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришпишаан, техника септелгезин бистиң механизаторларывыс февраль 20-го чедир доозарын боттарының социалистиг хүлээлгезинде айыткан. Бо хүнүерге чедир септелге эртсе чогуур тракторларның 5-ин эки шыларлыг кылдыр септеп доозупкан. Ол ышкаш 5 андазын, 3 сеялка бистиң мастерскаявыста белеп болу берген. Часкы тарылгага техника белеткелиндө механизаторлар Х. Көгел, Д. Аңыр, Х. Маадыр-оол, И. Сендаш болгаш оскелер-даа шалычы чоруун коргүүн келген. Септелгеге ажылдавышаан, механизаторлар кышкы үеде боттарының мергежилип улам бодидип, өөредилгеде хаара түтүнган.

Ленинканың механизаторлары бо хүнүерге 150 илиирин, 6 андазының бүрүнү-биле септен доозан болгап 12 сеялканың 3-ъүн арттырып алган. Арткан кожуг машиналарның, ДТ-75 деп 4 тракторнуң септелгезин үнер айда хоозуптарлар.

В. ШЫҢГЫЫ.

Мергежээн механизатор

Трактор-биле сиген тырыыры — белен эвес ажылдарның бирээзи: сиген шарыыр дүзак ораажы-даа бээр, үстү-даа бээр. Бии-Хемниң «Хадың» колхозта ол ажылга мергежээн кижи — Эник-оол Долчуңмаа. Колхозка сиген тырыыр машина келгенден бээр ол оон бегүүнге чедир чарылбаан.

Хоочун механизатор 1950 чылда Туранга трактористер күрүзу доозан. Эрткен чылдарда оон канчаар ажылдап чорааның «Көдээ ажыл-агыйның мурнакчызынга» деп хөрек демдек, В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болганынга тураскаагап Юбилей медаль, «Хүндүткелдиң демдээ» орден болгаш өске-даа шаңнал-мактал хереченил турар. Мурнакчы механизатор амгы үеде савай тырып, мал кыштаглаашкынынга идепкейлиг киржип турар. РСФСР-ниң чөөн девискээрлериниң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының агрономия чөвүлел хуралынга мал болгаш чер ажылының байдалын чугаалашкан чорук коммунист Эник-ооллуң хөй-аъдын көдүрген.

К. ЧООДУ.

Чарыштың күжү

Ташкентниниң хереселдер заводунга штат ышырыылдазы болган: дузалаар ажылдар кызып турган 18 ажыычын артыктаган. Ынчанмыже оларның чангыы-даа будурүлге чериндеп үнмээн: «кыыртканнар» шупту кол цехтериниң чаа станоктарынга барып ажылдай бергеп. Олар хуусаа бетинде хүлээлгелерин күүседири-биле капсырлаштыр чаа агрегаттарга ажылдаарынга өөренип алган. Ам будурүлге чериңге олар улам чугула мергежилдиг апарган.

...Ташкентниниң хереселдер заводунга чоокта чаа нарын хөй дериглер — металл болбазырадыр чаа станоктар келген. Чурум бзугаар ындыг техниканы белеткекчи-заводтуң шефчи-эптекчилери житеп тургузар болгап ажылдадып бээр ужурлуг. Ынчанмыже ажылчын И. Османов, А. Ахмадулин, Э. Джеппаров, А. Исмаилов болгаш оондаа өскелер шефчи-эптекчилер келдиреринден ойталаар деп санаддаан. «Техниканы боттарывыс эптеп тургускаш, шыңгээдип алыр бис»—деп олар чугаалаан. Билдинмес чүүлдерни хөй станоктарны ажыглалга кирип алыр сорулга «кончуг эки» күүсеттинген. Чарыштың өөредилгиг түңнелдерн» будурүлге чериңңе амыдыралының чүүл-бүрү талаларынга ынчалдыр ачы-дузаа чедирип турар. Ажыдчынарның алган хүлээлгелерн ажылдаар кижилер санын көвүдетпейн, будурүшкүн хемчээлин беш чыл дургузунда 41 хуу улгаттырар —чаа түңнелдиг болган.

Дузалаар ажылдар кылып турар база чөөрби кижи созунге ээ болган, чаа-чаа мергежилдерге өөренип алган. Олар чоокчу үеде чаа станоктарга ажылдай бээр.

Ю. КУРЖИЛИН
(СЭТА-ның корр.).

Чаагай дүжүт болур

Брянск областың ажылагыйлары ам хоюларынче организктиг чемнишчидилгелер соөртүн үндүрүп турар. Анаа Новозыбковск районнуң тараажылары үлегер-чижек коргүүнү турар.

Новозыбковскиниң тарылга шөлүнүң ийи гектар бүрүзүнүң бирээзи-ле — элезин хорааннуг. Ынчанмыже ол черниң колхоз, совхозтарының ап турар дүжүү доктаамал чаагай. Районнуң мурнакчы ажылагыйларынга эртken чылын тараа культураларының бир гектардан-на ортумаа-биле 18—20, картофельдин —240 — 250 центнер болган.

Новозыбковчулар хорзүнге торф-одек холумактыг чемнишчидилге тарадып бээринин аргазын боттарынга тавариштыр тургузуп алган. Чижээн коргүзерге, дазыл-чемништиглер, ногаа болгаш эрте бижар картофель тарыыр шөлдерге холумак чемнишчидилгенн эрте күзүн-не элбээ-биле хорааннге холуштур черни аңдарып алган. Тараа культураларын тарырынга элезинин эвээш хорааннуг черлерни шилип алыр, анаа чемнишчидилге эвээш негеттинер болгап ону ам харлыгда ховуларже соөртүп турар.

Районнуң колхоз, совхозтары беш чылдың үшкү чылында чаагай дүжүт дээш чарышче киришкеш, чазын тарыыр черлерни боттарының чемнишчидилгеэп-биле бүрүн хандырар деп шинтпирлээн. Ол ажылды механизастаттынган 48 отряд, звено кылып турар.

КОЛХОЗКА РАДИОТЕЛЕФОН

Воровежтиң «Электросигнал» заводу колхозтарга ажыглаар диспетчер харылзаазының дериг-хереклелдерин кылып үндүрген. Ол бижик столду дег хемчеглдиг ыныыг пультада радиостанция, телефон үлаар черлер, чугаалажып харылзажыр радио кирип турар. Диспетчер ажыл бодувун ажыл-агыйының девпескээриге (үжен километр чедир) автомашина, комбайн, трактор толаачылары-биле харылзажып болур.

Фермаларда, шаңнарда азыы каан радиопродукторлар дамчыштыр айтыышкынныр берип, дыңнадыгдар кылып база болур

(СЭТА).

КУРЛАВЫРНЫ ДОЛУ АЖЫГЛААР ДЭЭШ

ӨВҮР РАЙОННУҢ БҮДҮРҮЛГЕ КОЛЛЕКТИВТЕРИНИҢ СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Районнуң будурүлге коллективтери «1973 чылда улус ажыл-агый планның хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүрүлүк, тудугнуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын ажыл-херекче байдалга таныжып чугаалашкан, 1973 чылда социалистиг чарыштың бедиткен социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган.

№ 1473 орук будурүлге участогу районда будурүлге коллективтериниң арасында социалистиг чарыштың тынлекчиин болуп турар. Бо коллектив эрткен юбилейлиг чылда оруктуң капитал тудуунуң планын 102 хуу күүсеткен, ниитизе-биле капитал тудугга, ортумак болгап үүлмек сеңтелгеге 89700 рубльдиг ажылдарын кылып тургап, 11500 ажыг рубльге күүсеткен. Тракторист И. Кавчыыр-оол, бульдозеристер С. Монгуш, К. Белек-оол, грейдерист Н. Акыс-оол олар күш-ажылдың бедик будурүкчүлүүн чедип алганнар.

Тоску беш чылдың үшкү чылында орук тудугжуларының кижи бүтүдези аразында социалистиг чарышты салып, бедиткен бот-хүлээлгелерин алганнар. Чижээ, И. Кавчыыр-оол тракторист М. Шулуукайны социалистиг чарышка кыйгырган, пландан ажыр 1 км орукту кылырын хүлээнген. К. Белек-оол эки Т. Апай-ооллу кыйгырган, берген даалгадан адгыда 1 км орукту сеңтээрин, орукту чүгле эки шыларлыг кылырын хүлээнген. Ындыг чижектерни хойну коргүүн болур.

Орук будурүлге участогунуң коллективи орук, ковүрүг тудугларын болгаш сеңтелге ажылдарын хуусаа бетинде, ноябрь 1-де доозар, пландан ажыр Мугур-Аксы болгаш Торгалыг — Хандагайты аразында оруктарга ортумак сеңтелгеларни, яңы-бүрү орук демдектерни кылырын, оруктуң тудуг, сеңтелгө ажылдарының бот-үнезин планнаанындан 0,3 хуу чингедирип, оон 2960 рубльдиг камналгаын алырын, 1,5 тонна кывар-чаар материалдарын камнап алырын шинтпирлээн.

Социалистиг чарыштың негелделериниде чарыштың тынлекчиин болган бригадага квартал санында 50 рубльдин база онаагай шылгараашнарга халас путёвка болгап өскелдө шаңнал-мактадарны тыскырын көрген.

Орук тудугжулары Барыын-Хемчик районнуң оруктуларын социалистиг чарышка кыйгырган.

Өвүр районнуң будурүлге коллективтериниң социалистиг хүлээлгелерин үүлгедеп, тудуг участогуның тудугжулары 1973 чылда будурүлге, тудуг, транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында доктаалды таныжып чугаалажып тура, эрткен юбилейлиг чылда кылган ажылдарын база түңнээн.

Тудугжулар 1972 чылда 744 дөрбелчин метр шөлдүг ийи аал ишти чурттаар 8 чурттарга бажыңын тудар планын 930 дөрбелчин метр шөлдүг 10 бажың кылдыр хуусаа бетинде ажыглалга киргеп. Капитал тудугга 273 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургап, 291,5 муң рубльге күүседип, Солчурга 320 урут оорепир ортумак школаның тудуунга көрдүнген капитал салыылыкыпын бүрүн шинчээдип алган. Бо коллективте күш-ажылдың будурүкчүлүү 4 хуу озуулеңнг болган. 10 муң туүйбуну, 15 кубометр дилги материалын камнап алган. Тудугжуларының аразында Д. Маадырбай, Д. Тывугмак, К. Байысалаң, О. Даваажап, О. Лаңар-оол, О. Сат олар социалистиг чарыштың тынлекчилери болуп турар.

Бир эвес «Тыва сеңтелге тудуг» трест тудуг участогуң эргежок чугула материалдар-биле үүктел чокка хандырып, тудугну механизастаарының техниказы, хереселдери-биле четче хандырган, район организациялары, ылаңгыя райкүүском сеңтелге, чаагайдыдыла ажылдарын смотр-документ өзугаар кылдырып, чогуур үезинде акшаландырышкын-биле хандырып турган болза, коллектив оондаа эки түңнелдерни чедип алыр аргалыг турган шаңк. Ындыг четпестерниң үрыкүндан участок шинти капитал салыышкыпларын шинчээдириниң чыл планын күүсетпээн.

Амгы үеде тудуг материалдары-биле хандырылга үзүтелишкинниг. Солчур ортумак школазының болгап оске-даа объектилерниң тудуу, сеңтелгеэн ара соксаарынга чедип, ажылтыннар аваа туруушкунга таваржып турар. Бир эвес хамаарылгалыг органнар шинтпирлиг хемчеглерниң хүлээлгелерниң күүседеэшкин тургустунар дээрзин тудугжулар дүвүрээзинбиле демдеглеп тураарлар.

Тудугжуларның бо чылын алган социалистиг хүлээлгелери чиик эвес. 1973 чылда 435 муң рубльдиг тудуг, сеңтелгө ажылдарын декабрь 25-те күүседирин хүлээнген. Ол дээрге эрткен чылын кылдыгаан ажылдардан 143 муң рубль хөй болуп турары ол. Чаа чуртталга бажыңнарын ажыглалга киперининг чыл планын ноябрь 30-де, чуртталга бажыңнарының сеңтелгезин сеңтябрь 1-де, школа, уруглар албан черлерин август 25-то сеңтең доозары хүлээлгеде кордүнген.

Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин 2,3 хуу чингедир, күш-ажылдың будурүкчүлүүн планнаанындан 2 хуу белдер, чаартылга саналдарын будурүлгеге шинчээткеш, оон 2 муң рубльдин камналгаын алыр, камналга чурумун күштелдиргеш пландан ажыр 3 муң рубльдин орулгазын алырын шинтпирлээн.

Участоктуң капитал тудуг программалында код объект — Солчур ортумак школазының тудуу. Ону октябрь 25-те ыыштылга киперр ужурдуг. Бо тудугга хереглеттинвер тудуг материалдары-биле үзүктел чокка хандырар болза, ону хуусаадан эрте ажыглалга киперип болур.

Участоктуң тудугжуларын Моңгун-Тайга районнуң тудугжуларын чарышка кыйгырган.

Районнуң харылзаачылары юбилейлиг чылды багай эвес көргүзүүлер-биле демдеглээш, тоску беш чылдың үшкү чылын шинтпирлиг чыл болдурар сорулга салган.

Харылзаа будурүлгезинин бүгү-ле коргүзүглерин плаидан ажыр хуусаа бетинде, декабрь 20-де күүседирин хүлээнгеш, продукцияның бот-үнезин 7 хуу чингедирнин, күш-ажылдың будурүкчүлүүн 7 хуу өстүрерин, харылзаанның бүгү хевирлерн-биле улус ажыл-агыйын болгаш чурттакчы чонну хандырарын улам экижидерн хүлээлгеге айыттынган.

Чоңга ачы-дуза чедирерининг талазы-биле арткен чылда турган деңелиниден элээн удуг сорулгаларны районнуң амыдырал хандырылга комбинадының, коммунал ажылагый конторазының коллективтериниң бо чылгы социалистиг хүлээлгелериниде айтып турар.

Ылангыя амыдырал хандырылга комбинадының материалдыг баазазын калбартыр болгаш бижыглаар талазы-биле ажылдарны кылып чоруткаңынан моон соңгаар ачы-дуза чедирериниң хемчээлин улгаттырар арга тургустунган.

В. ОЧУР-ООЛ.

КАА-ХЕМНИҢ СОВЕТТЕРИНИҢ АЖЫЛ-ХЕРЭЭ

Бүрүн эргелиг ээлер

Улуг ажыл-агыйының бүгү адырларын чедишкинниг хогжүдеринге ажылчы чоннар депутаттарының Советтеринин ролюн улам ынай бедидер дээш Коммунистиг партия совлгу чылдарда чугула хемчегларин ап чоруткан болгай. Чер-чер Советтериниң эргелерин калбартканы, совет аппаратты дүржулгалыг кадрлар-биле быжыглааны, доктаамал комиссияларның санын көвүдеткени, Советтериниң материалдыг базазын быжыглааны дээш өске-даа чугула хемчегler анаа хамаарыр.

Эрге-чагырга органнарының ажыл-чорудулгазы идепкейжээн болган хой талалыг анаргап дээрзин СЭКП-ниң XXIV съездизинге демдеглээш, оларның мурнунга чаа, улам нарын сорулгаларны салган. Экономика болган культураны улам ынай хогжүдеринге, чонның чаагай байдалын бедидеринге, хой-нинтининг коруи-чүрүмүн камгалаларының айтырыгларын шинтипрлээринге алыр организакчы улуг ролдуг ойнап турар.

Бистиң район болган чер-чер Советтери СЭКП-ниң XXIV съездизининг шинтипрлерин амыдырапта боттарындар дээш ажылагый айтырыгларын шинтипрлээринге төлептиг үлүүн киирип турар. Советтериниң организастыг ажылын үеним негелдезининг деңнелинге чедир түргүзар, ынаар депутаттарны хаара тудар талазы-биле алээн ажыл кылдынган. Район болган кодээ Советтерге 236 депутат сонгуткан. Оларның 80 хуузу материалдыг байлак бүдүрүлгезинде шүүт ажылдап турар. Депутаттар ажылдавайн турар ажыл-агыйның чанғыс-даа участогу чок, оларның хой кезии депутат хүлээлгезин онаашкан ажылы-биле биледилиг холбаштырын келген. Оларның ниитинде саалчы Н. Оюн, түдүгжү В. Климова, башкы Б. Бадарчы, колхоз даргазы Д. Сирота болган өскелерни-даа алап болур.

Кодээ Советтериниң девискээринде колхозтар, совхозтар эрткен чылын багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Кодээ ажылагый бүдүрүлгезинче чүрттакчы чонну хаара тудуп, суурларга чаагайжыдылга ажылын организастап келген. Депутаттар боттарының сонгуткан округтарынга үргүлчү барып, сонгукчулары-биле харылзаа тудуп, оларның санал-оналын дыннап, чөптүг негелдеглерни хандырар дээш ажылдап турар.

Депутаттарның дүржулгазын нептередир талазы-биле ыкылче райкүүском кичээнгейни салган. Бистө Советтер активинин школазы доктаамал ажылдап турар. Анаа эрткен чылын үш кичээл болган. Депутаттың хүнүн үргүлчү эртирип, «Депутаттың чаа чүүлдери» деп бюллетеньни үндүрүп турар. Советтер бүрүзүнде депутаттың булуңу бар, ында депутатка херек материалдарны чыгган.

Кодээ Советтериниң күүскомнарынга практиктиг дуза чедирер сорулга-биле райкүүсконуң үнүүшүннүг хуралдарын эртирип турар бис.

Сессияларга айтырыг белеткээринге доктаамал комиссияларның кежигүннерин калбаа-биле хаара тудары база чүүлүл айтырыг. Оның ачызында айтырыг хой талалыг, шынарлыг белеткеттинип, ол талазы-биле шинтипрлериниң төлевилелдери тодаргай үгланылышкынныг болур, ону депутаттар улуг кичээнгей, сонуургал-биле сайгарып көрүп турар.

Район болган кодээ күүскомнарының эрганнас-массалыг ажылында чедир кылдынмайн турар чүүлдер чок деп болбес. Чижээлээрге, Ильинка кодээ Советиниң сессиялары чогуур деннелге эртпейн турар, хүлээп ап турар шинтипрлери эренгей; оон күүселдезининң контролю кошкак. Бүрен-Хем кодээ Советтиң девискээринде Сут-Бажы суурда хой-ниитининң корум-чүрүмүн үреэр, кеминг-херек үүлгедир ийи-чангыс чоруктар бар болуп турар. Бо чүүлдерни райкүүском билир, янчалза-даа бо байдалдарны эдер талазы-биле кодээ Советтен шыгғы негевейн, шинтипринг хемчегlерин ам-даа албайн турарывысты миннир апаар.

Райкүүсконуң кылдыстерин дамчыштыр ажыл-агый адырларын үдуртур ужурлуг түрээвусса-даа, олардан негелдевис ам-даа бедик деңнелде тургустунмаан. Оон уламынан чамдык ажыл-агыйларда колхозтуң чижек Уставын үреп, оон демократтыг принциптерни сагывас таварылгалар бар.

Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында ССРЭ-нии Хоойлузуунуң үнгени эрге-чагырганың төлөөлекчи органнарының ажыл-чорудулгазын улам сайзырадгайжыдыш, депутаттарның идепкейлиг, чогаадыкчы чоруун кодургеп.

Амгы үеде районуңуң чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазы ниитининг малдының кынтагларашкынын хүр менди эртпериниче бүгү күштү моонаэринче утланган. Советтериниң доктаамал комиссияларының кежигүннери, чер-черде депутаттар болуктери болган постулары, активчилер бо талазыбиле ам-даа идепкейлиг ажылдазары негетинин турар.

К. ОЧУР-ООЛ,
райкүүсконуң даргазы.

Советтериң база бир сорулгазы—ажылга делгереңгей болур чорукту улам ынай күштелдирери, район, хоорай бүрүзүнүң соңгукчулары, чону Советтиң бүгү практиктиг ажыл-херектериң доктаамал билген турары, оларның чорудуп турар хемчеглеринге идепкейлиг киржири. Советтер чоннуң негелделерин кичээнгейлиг өөренип көөр, ажылчы чоннарның саналдарынга дыңнангыр болур, оларны боттандырар талазы-биле чогуур хемчегlерни алыр ужурлуг.

(СЭКП ТК-ниң 1971 чылдың март 15-те үмдүрген доктаалындан).

ХҮЛЭЭЛГЕЗИНГЕ КЫЗЫМАК

«Депутаттар болза күрүне эрге-чагыргазының органнары—ажылчы чоннарның депутаттарының Советтеринде улустуң бүрүн эргелиг төлөөлекчилери болур».

«Депутат болуру — бедии алдар болгаш улуг харыысалга. Чон депутаттарга күрүнеиниң болгаш хой-ниитининг чугула хүлээлгелерин даамдырып турар».

«ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында» Совет Социалистиг Республикаларының Эвилелиниң Хоойлузуундан).

Сарыг-Сеп кодээ Советтиң боттарының бедик хүлээлгезин кызымак күүседип турар депутаттарын бо чоруктa тыртырган. Улуг киномеханик Юрий Константинович Пинигинге оон сонгукчулары «сагыш чованнгыр, кызымак, кандыг бир херекти эгелээш, ону эчизинге чедирер депутат» деп чон чугаалажып турар. Екатерина Гавриловна Шестопалова — күүсконуң секретары. Ол ажыл-херээн биледилиг удуртуп-башкарып келген организацияларының бирээзи. Район төвүнде № 2 оргумак школаның башкызы Елена Уржыковна Адымачы чонуң бүрүн эргелиг төлөөлекчизи хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, бодунуң сонгуткан округунуң чүрттакчыларының санал-оналынга, чөптүг негелделеринге дыңнангыр, ол дээш түржүп турар депутат. Социалистиг хоойлу-дүрүм талазы-биле доктаамал комиссияның ажылын аныяк депутат, шагдаа ажылдакчызы Артынаев Шоевич Шоюн идепкейжидип, эрткен чылын ол комиссияның хуралын 6 катап эрттирген. Анаа хой-хой чугула айтырыгларны чугаалажып корген.

Оларны оң ажы дерип кылган, депутат булуңуңуң чанында тыртырганы бо. Ол кодээ Советтиң чоокта чаа шаңнатканы РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Юбилейжи Хүндүлел бижиндиле шаңнаткан.

Депутаттар бөлүүнде

Сарыг-Сеп кодээ Советтиң Кок-Хаак суурда депутаттар болуу 9 депутатты каттыштырып турар. Бөлүктүң ажыл-чорудулгазының коя үгланылышкыны «Коммунизмче орук» колхозтуң ажыл-агыйын сайзырадырынга дээштиг дуза чедирип, колхозчуларның күн-ажылчы идепкейин кодуреринче, хой-ниитининг организацияларының ажыл-чорудулгазын уштап-башкарарынче, чаагайжыдылга ажылынче үгланган.

Оны шинтипрлээр сорулга-биле депутаттар чыгып, анаа үстүнде айтыкан чүүлдерге холбаштыр айтырыгларны чугаалажып турар бис. Чижээзэрге болуп эрткен хуралдарга хой-ниитни организацияларының ажылы, колхозчуларның будурулге ажылынга киржилгези, чамдык колхозчуларның күш-ажыл сагыыга-чүрүмү дээш ышкаш айтырыгларны сайгарып корген.

Колхоз эрткен чылын тараанның бедик дүжүлүн ап, күрүнеге хой тараны сатканын республиканың ажыл-ишчилери билир болгай. Дүжүт ажаалдыының үезинде депутаттар болуу күш-ажыл кылып шыпаар чүрттакчыларны ынаар эвиледдеп, албан организацияларының ажылдакчыларының шевин чорудуп турган. Кодээ Советтин күүскому ол үеде биске дээштиг дуза чедирип, тараа ажаал алырынга дуваларыры-биле район төвүнден механизатор болган өске-даа иергежилдиг кижилерни чорудуп турган.

Депутаттар бөлүүнүң киржилгези-биле суурнуң чүрттакчыларының хүралдарын эрттиргилээп. Теп кудумчудан Баа-Хемниң эриинче баар тускай кудумчуну тургускан (оон мурнунда ынаар баар орук чок, дүй кажаалаттынган турган), кудумчуларга ыяш олуртурун организастаан, чүрттакчыларның хууда маңын кадарарын чүрүмчүткен, суг алыр колонканы септээн болган чонуң амыдыралы-биле холбашкан өске-даа айтырыгларны шинтипрлешкен. Колхозта партия эге организациязының болган кодээ Советтиң удуртулгазы-биле депутаттар хереэженнер чөвүлелиниң эш-хуузунун судунун, улусчу дружинаның ажылынга база идепкейлиг киржип, дээштиг салдарны чедирип келген. Хереэженнер чөвүлели эң эки арыгсилиг бажың дээш конкурс, чечектер, үран чүүл кылыгларының деңгелерин организастаан. Ындыг хемчегlерни чүрттакчылар улуг кодуралуушкүнбиле уткуп, анаа боттары киржип турар.

Суурнуң амыдыралы-биле холбашкан айтырыглар шинтипрлээринче чүрттакчыларны хөйүүбиле киришкирер дээш онза кызын турар бис.

Депутаттар боттарының бүүрелдиг сөзүү-биле, шалыпчы ижи-биле өскелерни хей-аът киирип, ак сеткилдиг, шудургу ажылче эвиледдеп турар. Депутаттар М. Ситников биле Д. Сирота дүжүт ажаал алышкынынга эрестиг чоруу дээш орденнер-биле шаңнаткан. Үүглар садының эргелекчизи А. Бүлүчкей, инженер В. Мурыгин, хаван ажаакчызы Т. Гущина, бухгалтер Н. Ситникова будурулгенин мурнакчылары болуп турар.

Депутаттар бөлүүнүң дугайында тускай докладтыңган хөйлу дүүлвер, удуртулга болур документилер чок болгай, янчангаш бистер боттарывыстың ажыл-чорудулгавысты хүнүң чугула айтырыгларынга дүүштүүп турар бис. Янчангаш мында эки-даа, четпес-даа чүүлдер бар. Ылангыя бөлүктүң ажылын эки планнап шыдавайн турар бис. Ажылагыйда, суур амыдыралынга депутаттарның киржип болур ажылы-да хей. Бо талазы-биле өске кодаа Советтериниң депутаттар болуктериниң ажыл-чорудулгазының дүржулгазын солун арнындан номчуп, сонуургаарын күзеп турар бис.

Кодээ Советтиң Кок-Хаакта депутаттары бүгү күжүн, билинн беш чылдың шинтипрлиг үшку чылында салдынган сорулгаларын чедиишкиннииг күүседиринге харам чокка баарлер.

А. ДОЛГАНОВ,
депутаттар бөлүүнүң удуртунчузу.

КӨДЭЭ СОВЕТТЕРИНИҢ ЧАРЫЖЫ

Районуңуң кодээ Советтериниң аразында социалистиг чарышты организастаан. Оон кол сорулгазы — колхозтар, совхозтар, будурулгелер улус ажыл-агыйының планнарын болгаш алган хүлээлгелерин чедиишкиннииг күүседиринче чедип алырын, козээнин ажылчы чоннарының амыдырал, культура хандырылгазын экижилерин, суурларның чаагайжыдылгазын сайзырадырын хандырары болур. Бо дээрге эрге-чагырганың кудуку органнарының хүн бүрү шинтипрлээр хой талалыг айтырыгларын-тыр. Оларны кандыг янзы шинтипрлээр ужурлугул дээрзи социалистиг чарыштың негелделеринде айтыгныган. Ынчангаш кодээ Советтер соцчарышка сонуургалдыы-биле киржип, хөйлу-дүрүм ёзугаар оларга тывыскан эргелерин болгаш хүлээлгелерин долузу-биле ажыглаар дээш идепкейлиг ажылдап турар.

Кодээ Советтериниң социалистиг чарыжының кол принциптери — ону непередир чарлары, түнелдерин деңнээри, эки дүрүмлганы ажыглаары. Социалистиг чарыштың түнелдерин үндүрерде ол принциптерни кол барымдаалап турар бис. Тиилекчи болган кодээ Советтиң ажылында бүгү чедер-четпестерни айтып, өскелери оон дүржулгазын хамызы-биле өөренип, үлегерин алзын дээш, чарышуун түнелин хуралдарга, семинарларга үндүрүп турар библиотекиниске делгереңгейн-биле таймыбырлап турар бис.

Чарыштың түнелин чылда ийи катап, июль 10-да болгаш январь 10-да үндүрер. 1972 чылдың ийиги чартының түнелдери-биле кодээ Советтер аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи Бүрен-Аксы кодээ Совет (күүсконуңуң даргазы Л. Ильиченко) бөлүп турар.

Ынчангаш анда СЭКП райкомунуң болгаш райкүүсконуңуң шилчиир Кызыл тугун үзүскен болгаш 300 рубльбиле шаңнаан.

Бо кодээ Советтиң бедик шаңналга четкени таварылга эвес. Ол дээрге кодээ Советтиң күүсконуңуң, депутаттарының шудургу ажылының хереечизи. Оларның хой кезии түгле будурулгенин мурнакчылары, күш-ажылдың шалыпчылары эвес, харын сонгукчуларның бедик идегелии бүзүредип, чонуңуң Советтерже бүрүн эргелиг төлөөлекчилери ажыл ышкыдыын турар. Малчын Салчак Чушпуң хүлээнгее инектеринден бир башка онаалтыр хонукта 900 грамм неңелде деңнии ап турар, механизатор Мижит Бичe-оол хүн хаалгазын доктаамал ажыр күүседип келген. Ол ышкаш М. Салчак, В. Ашихмина, Е. Жидеева олар чонуңуң хүндүлелин чаалап алган. Ындыг депутаттар хөй.

Кодээ Совет бодуңуң девискээринде суурлар аразында чарыштың дээштиг организастаар дээш ону депутат болуктерин дамчыштыр удуртуп келген. Анда Бельбей суур тиилекчи болган. Суурну чаагайжыткан, оон арыг-шевери чогуур деңнелде, чүрттакчызар эп-найыралдыг, хой-ниитининг сагыыга-чүрүмү бедик. Ынза херээженнер чөвүлелиң, агитквартирезарыны дамчыштыр чон ортузунга масса-политиктиг ажылды чорудуп турар.

Бүрен-Аксы кодээ Советтиң күүскому, депутаттар сонгукчуларның чагыгларынче улуг кичээнгей салып, оларның чөптүг негелделерин хандырарын чедип ап турар. Чижээзэрге, эрткен чылын күүседир деп шинтипрлээн он чагыгның сезии күүсеттингеп.

Советтиң ажылының кол кичээнгейи кодээ ажыл-агый будурулгезин сайзырадырынче утланган. Бо айтырыгны сессияга, күүсконга доктаамал дыннап турар. Оон девискээринде «Кызыл тук» совхозтуң мал болгаш чер ажылында соолгу үедеги коску чедиишкиннерине Советтиң оргмассалыг ажылы чогуур салдарны чедиргени чугаажок.

Бо бүгү болгаш социалистиг чарыштың өске-даа негелделеринге эки коргүзүглери дээш Бүрен-Аксы кодээ Советти тиилекчи деп саналн. Ынчангаш оон чамдык дүржулгаларынга доктаадым.

Оон-биле чергелештир РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПСтиң Юбилейжи Хүндүлел бижин-биле шаңнадым, Россия Федерациязында эң эки кодээ Советтериниң бирээзи болган Сарыг-Сеп кодээ Советиниң дугайын чугаалавайн барып болбас бис.

Ажыы-биле чугаалаарга, бистиң кодээ Советтеривис ажылы чылдан чылче экижин, оларның ат-алдары бедик, организакчы чоруу күштелип турар. Район Советиниң күүсекчи комитеди бо талазынче доктаамал кичээнгейни салып келген.

Тоску беш чылдың шинтипрлиг чылында, кодээ ажыл-агыйның болган будурулгезинин бүгү адырларында курлавырларны долузу-биле ажыглаар дээш бүгү күштү моонаевинаан, районнуң Советтери бедиткен хүлээлгелерни алган.

Чаржын тураларының бирги одуруунга түржүп, шинтипрлиг чылдың планнарын хуусаа бетинде күүседирин чедип алыр дээш сорукчуг ажылхеректерже массаны эвиледдээри кодээ Советтиң, оон депутады болгаш активчин бүгүзезининг хүлээлгези.

И. БОНДАРЕНКО,
райкүүсконуңуң секретары.

Советтиң болгаш оон органнарының даалгазын ёзугаар депутат Советтиң чагыргазынга хамааржыр айтырыглар талазы-биле күрүне органнарының, будурулгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларның ажылын хынап, эргежок чугула документилер-биле танышып болур. Хыналданың түннелдерин депутат чогуур күрүне органнарынга, будурулгелерге, албан черлеринге, организацияларга дыңнадыр болгаш херек апарган таварылгада оларның ажылын экижидер, тодараткан четпестерни чайладырының күрүне сагыыга-чүрүмүн болгаш хоойлу-дүрүмнү үрээн кижилерге харыысалга хүлээдир дугайында саналдарны киирер.

(ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Хоойлузуундан).

БЕДИК ШАҢНАЛДЫ БҮЗҮРЕДИР ДЭЭШ

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышка ээ бедик түннелдерни чедип алганы дээш РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПСтиң Юбилейжи Хүндүлел бижин биствн кодээ Советке тывыспышаан база 7 муң рубль түннүг акша шаңналын бергени Советке, оон күүсконунга, депутаттарынга, оон девискээринде суурларның чүрттакчыларынга улуг чоргаарал. Бо дээрге кодээ Советтин, ында ажыл-ишчилерни шудургу күш-ажылын болгаш хой-ниитичи чорууп партиянын, чазактың бедии-биле үнелээни ол-дур. Бо дээрге Коммунистиг партия болгаш Совет чазак кодээ Советтерни ажыл-чорудулгазының үжүр-дүзүнүн база бедии-биле үнелеп турарының хереечизи-дир.

Шынап-ла, бистиң кодээ Советивистиң девискээринде күш-ажылчы коллективтер эрткен юбилейлиг чылда бедик кодурлүүшкүнүүт ажылдаан. Оларның хой кезии улусажыл-агыйының планныг даалгаларын болгаш боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннииг күүсеткен. Советтиң девискээринде Сарыг-Сеп, Кок-Хаак болгаш Дерзиг-Аксы суурлар бар. Чүрттакчы чон талазыбиле эң хой кижилиг кодээ Совет. «Коммунизмче орук» болгаш «Октябрь 14 чылы» колхоз болгаш район төвүнүң будурулгелери база ында бактаап турар. Хоойлу ёзугаар бистиң кодээ Совет оларның ажыл-чорудулгазын удуртур хүлээлгелиг.

«Коммунизмче орук» колхоз (даргазы Д. Сирота) эрткен чылын тараанын бедик дүжүлүн ап, күскү ажаалдыны шынарлыг чоруткаш, Тораан чүрттүн шыгжамырынга 6476 тонна тарааны уруп, азы планын ийи катап күүсеткен. Күрүнеге эът, сүт, дүк садар планнарын ажыр боттандырган. Тараа ажаалдазын чедиишкиннииг чорутканы болгаш күрүнеге хой тараа сатканы дээш РСФСР-ниң Дээди Советиниң, Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Ол чедиишкиннери дээш сес колхозчуну орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан. Оларның иштинде хоочун механизатор Михальченконуң хөрээнде Ленин ордени чайнап чорууп.

«Октябрь 14 чылы» колхоз кодээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар планын база күүсеткен.

Сарыг-Септе № 1104 орук участогу (начальниги эш Камзалаков) мурнакчы будурулгелерини бирээзи. Республиканың орукчуларының социалистиг чарыжының тиилекчизи дээш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Автоорук тудуунуң болгаш ажыглалынын будурулге эргелелиниң шилчиир Кызыл тугун алган.

Чедип алган чедиишкиннери дээш районнуң хереглекчилер эвилели Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш обпрофчөвүлелиниң Юбилейжи Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан.

Мурнакчы ажылдыг өскелда күш-ажылчы коллективтерни, чонга төлептиг бараан болуп турар культура, школа, медицина албан черлерин адап болгур.

Колхозчу тараачыннарның, будурулге ажылчыннарының, интеллигенциянын ол бүгү чедиишкиннеринге кодээ Советтин депутаттарының, оон активинин киирген, үлүг эвээш эвес. Советтиң организакчы ажылы нүштелип, депутаттарның идепкейн бедээни-биле эрге-чагырганы төлөөлекчи органычын ажылагый айтырыгларын шинтипрлээринге ролю улгатkан. Мону чедип алырда кодээ Советтиң күүскому бирги ээлчегде депутаттарга болгаш активке даянып келген. Ону тодаргайлаарга мынды.

Кодээ Советтиң депутаттарының ажылдавайн турары ажыл-агый, культура тургузуушкунуңуң ындыг адыры чок. Советтиң 48 депутадынан чонуңуң амыдырал хандырыгга комбинадының пилорамщиги Биримов, оргумак школа башкызы Адымачы, түдүгжү Жибинова, саалчы Куртугбай, чаалачы Натшиоол, даргаи Новиков, механизатор Ситников, библиотека эргелекчизи Долганова, киномеханик Пинигин, ясли эргелекчизи Бүлүчкей, партия ажылдакчызы Одонов, шагдаа Шоюн дээш, бо ажылга идепкейлиг өске-даа эштер хой. Депутат бүрүзү бодуңуң ажылкайн турар черинге, сонгуттурган округунга ажылчы чоннар-биле хүн бүрү ужуражыр. Оларга бодуңуң үлегерин көргүспүшаан, күш-ажылды коммунист сөзү-биле көөрүнге оларны кижизидип турар. Ол ышкаш күш-ажылдың сагыыга-чүрүмүн быжыглап, планныг онаалдалар күүседиринче чонну эвилелдеп, кижилерниң амыдырал-чуртталгазын экижидер дээш түржүп турар. Бо дээрге улуг күш. Чоннуң ындыг бүрүн эргелиг төлөөлекчилери деминг ажылдай бээрге, кандыг-даа ажыл будер. Кол чүве оларны организастап, удуртуп-башкарарында. Күүсконуңуң ажылчорудулгазының кол үндезини ында.

Депутаттардан ангыда Советтиң хой-хой активчилери база хереэженнер чөвүлелдери, эш-хуузунуң султары, улусчу дружиналар, ада-ие комитеттери болгаш өске-даа хой-ниитни организациялары бистиң база бир даныыр күжүвүс.

Оон биле чергелештир маңаа база катап демдеглээр ужуралт чүүл — бир эвес бистер бүгү коллективтерни удуртукчуларының-биле партия организацияларының-биле бир деңнинг, дугуржулгалыг ажылдавас, бот-боттарывыстың, ажылывыска дузалашпас болзувусса, түгле Советтериң күжениишкинни чүге-даа четпес ийик. Бо талазы-биле чаңгыс чижек. «Коммунизмче орук» колхозтуң ажылының адырлар айны-биле сайзыралынче сагыыл салып, ону күүсконгаада, сессияга-даа дыңнап турдувус. Дүжүт ажаал алышкынының үезинде колхозка дузалажыры-биле үүе-даа чорудуп турдувус. А колхоз баштаар черинин даргазы Д. Сирота кодээ Советтиң ажылынга идепкейлиг киржип, оон янзы-бүрү хаалгазын улуг күзел-биле күүседип турар удуртукчу.

А район төвүнде чамдык удуртукчулар кодээ Советче баар орукту безин ам-даа эки билбестер.

Солун арнынга бистиң хей талалыг ажылывыстың аргажүржулгазын шупгузуп бижип, депутат кижи бүрүзүнүң солун ажылдарын коргузуп шыдавас болганда, мен түгле чамдык айтырыгларга доктаадым.

Чедир шинтипрлеттинмейн турар айтырыглар бистө база ковей, ону бистер билип турар бис. Чижээлээрге, бистиң суурларывыста ижер суг дугайы — кудук казары, түдүгү нарын айтырыг болуп артынышаан. Чамдык кижилерни азырадыкчы хоонзен үндүрүп, шыпаар ажылдарын чүрттакчылар боттарының күжү-биле кылып ап, ниитининн ончуузуге камнаг болгурунче кичээнгей салып, бо утланылышкынга кижизидилге ажылын күштелдирери, боже хой-ниитининн күжүн хаара тударын сорулгавыс.

Бедик шаңнал бистиң улам сорук киирип, моон сонгаар ажыл-чорудулгавысты улам сайзырангайжыдарын хүлээнгирип турар.

А. ЖИДЕЕВА,
Сарыг-Сеп кодээ Советтиң күүсконуңуң даргазы.

КӨСКҮ АГИТАЦИЯ БОЛГАШ ПАРТКОМ

Совхозтуң экономиказын көдүрер, ону мурнакчы ажыл-агыйларның деннелинге чедирер, госку беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш демиселче ажылнычылерни хей-аът киирип турар коску агитацияның хевирлери—лозунгары, плакаттары, транспарантылары, стендилери, хүндүлел болгаш коргузуг самбыралары, социалистиг хүдээлгелерни база оон коргузуглерни совхоз конторазынга. Культура бажынынга, сүт-бараан фермазынга, Хөндергей суурда үе-үеним кампания ажылдарының үезинде хову турлагларынга чаартып, эде дериниринче партком кичээнгейни салып турар.

Дөргүн сүт-бараан фермазында коску агитацияны күш-ажылчы кижилерни ажыл-ишче сорук киирип турар кылдыр дерээн, оон дээштин болгаш ролю бедээн. Ында партия болүүнүң удуртукчузу Д. Ондар коску агитацияның ажылын тодаргай удуртуп турар. Кызыл-булуң чанында госку беш чылдың кол-кол чурагайларын, республиканың, районнуң, совхозтуң социалистиг хүдээлгелериниң коргузуглерин бижээн стендилер, плакаттар шеверген дериттингеп. Кызыл-булуңнуң иштики дериигези чер-ле экп. Коммунистиг күш-ажылдың шалынчыларының, ол ат дээш демисежип турарларның фото-чурук-тарын, ажылын коргүскен стендинп үе-үе болгаш-ла чаартып турар. Саанчыларның ажылынын түннелин коргүскен плакатты ай санында үндүрүп турар.

Партияның идеологтуг ажылының бир чүгүла хевири—коску агитацияны двештиг, мобилизакчы күш кылдыр тургузуп турарывыстан совхоз эрткен юбилейлиг чылда чамык чедишкинни чедип ал, чүрттүң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринин херээже бичеэвес күш-ажылчы үдүүн киирген. Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин ковүдеткеш, күрүнеге сүт, эт, дук, тараа садар планын ажыр күүсеткен. Бир инекке оналттыр 2062 кг сүт сагдынган. Саанчыларның чарыжынга М. Алдын-кыс, Д. Ондар, О. Эртине, К. Долума, К. Доззат олар шылгарап, бир инектен-не 2104-3048 кг сүттү сагган. Арткан саанчылар 1613-1863 кг чедир сүттү саап алган. Сат Ывыга удуртқан № 1 хойжу бригада багай эвес түннеедерни чедип алган. Ол бригада 100 хойдан 89 хураганы, хой бүрүзүнден 2 кг дукту алган.

Кодээ ажыл-агый культураларының дүжүттүр чоруун бегиерине түгээр түннеедер чедип алдынган. Бир гектардан-на 10 центнер дүжүттү ап, күрүнеге тараа садар планны 169 хуу ажыр күүсеткен. Кодээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн бедиреринге, ону ажаап алырынга трактористерниң, комбайнерлерниң, чоланчыларның идепкейлиг киришкенин демделээр херек. Ылангыя М. Донгуп, С. Дарый, М. Каллар, чоланчылар С. Дадар-оол, С. Кош-оол болгаш өскелерда чарыштың мурнуку одурүүнда чоруп турарлар.

Хайыракан, Хөндергей суурлар чыл бүрүде чагагайжып, сайзырап орар. Ажылчыннар, специалистер чыдын-на чагагайжыды кылдыгаи чурттарга бажыңнарын ап турар. Амыдырал-чурттанганың культуразын акижидериңге херээженнер чөвүлелдери партия организациязынга улуг дузаны чедирип турар. Хайыракан, Хөндергей суурларда 24 агитквартирада коску агитацияның хевирлерин база-ла үенин негелдезинге дүүштүр чаартып турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери 1973 чылда кодээ ажылагый продуктуларын бүдүрерин ковүдедир, дужаалга планын хуусаа бетинде күүсеидир дээш чуртта калбарган Бүгүэвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, бедиткен хүдээлгени алган. Агротехниктиг хемчегларни бедик деннелге чорудуп тургаш, тараа культураларының га бүрүзүнден 10,5 центнер, сугтаттыг чернин гектарындан 16 центнер, погаа культураларындан 120 центнер дүжүттү, бир гектардан 100 центнер картофельди, 200 центнер кукурузаның погаан массазын алырын, 6000 центнер тарааны садарын шинтпирдээн. Малдың ажаалга чемгерилгенин экижидип тургаш, күрүнеге 190 тонна этти, 385 тонна сүттү, 21 тонна дүкту садар азы планнан ажыр 28 тонна этти, 45 тонна сүттү, 10 центнер дүкту чуртка бөөр деп хүдээлге алдынган. Мал, чер ажылы-биле чергелептир тудуг, чаагайжыдылганы хөгжүдер талазы-биле тодаргай хүдээлгелер алдынган. Хүдээлгелерни алыры — ажылдың эгези болур. Ону боттандырарынче ажыл-ишчилерни организастап, мобилизастаары, сорук киирери партийжи-политиктиг ажылды, ылангыя коску агитацияны бедик деннелге тургузарын негээр.

Ындыг түрбүже коску агитацияның бүгү хевирлерин бисте бедик деннелге тургустуган деп болбас. Оон политиктиг үжүр-дузазын, мобилизакчы ролюн чедир үнезеп көрбейн турар фактылар бар. Хөндергей салбырда партия эге организациязы (секретары М. Экер-оол) коску агитацияны четпес тургускан. Ону кампания хевириг чорудуп, хүн бүрүнүн практиктиг сорулгалары-биле холбаштырбайн, чүгле шимелде хевирп кыдыр коруп турар.

Парткомнуң болгаш партия эге организацияларының хуралдарында коску агитацияның ажылын чугаалажып турза-да, оон дээштинг, мобилизакчы күжүн бедидерииче угландыр ап турар хемчегларнивис ам-да четпес.

Ону әдер дээш тодаргай хемчегларни ап әгелээн бис. Амгы үеде кыштагаажыкының болгаш мал өскелажыкының байдалын хака солунунга, агитхүүдүстарга доктаамал чырыдарынче кичээнгейни күштедиривис. Чазактың дээди хаалыалары —орденнер, медальдар-биле шаннатканнар бисте өвөөн эвес. Оларның фото-чуруктарын түскай стендиге дерип тургузарын коруп турар. Фермага, бөда болгаш төөр мал коданнарынга кызыл-булуңнар организастаарын партком планнаан.

А. ОНДАР,
Чөөн-Хөөчүк районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта партком секретары.

ЧОГААДЫКЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ АЖЫЛДААР

Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүүлгелериниң, түлүг, транспорт организацияларының ажыл-ишчилери юбилейлиг 1972 чылдың планнарын болгаш ССРЭ-ниң 50 чылына тураскаадып алган социалистиг хүдээлгелерин чедишкинниг күүсеткен. Юбилейлиг чылдың бедик темпилери ам-даа уламчылавышаан. Бүдүүлге коллективтериниң бо чылгы ажыл-чорудулгазының кол үтказы, угланышкыны болза 1973 чылда улус ажыл-агый планның хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның чоокта чаа хүлээп алган доктаалын күүседири болу берген. Найысылалдың бүдүүлгелериниң, түлүг, транспорт организацияларының коллективтери тоску 6-шү чылдың шинтпирлиг чылында эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, эки шынарлыг хөй продукциямы бүдүрүп үндүрер, бүдүүлгениң ажыктыг чорууп бедидер талазы-биле бедиткен социалистиг хүдээлгелерни ап турар.

Кызылдың түүйбу заводу бүдүүлгениң хемчээлин бедидер ажыл-чорудулганың шынар талазы-биле коргүзүглерни экижидер дугайында хүдээлгелерни алган. № 1 болгаш № 3 АТБ-лерниң мурнакчы чоланачылары, бригадирлер бо чылдың планнарын хуусаа бетинде күүседирин хүлээнип, бот-боттарын чарышче кыйгыржып, эгелекчи чорууп коргүскен. Оларның эгелээшкинин партия хооркому деткип, оларның үлегерин эдерериичe бүгү коллективтерни кыйгырган.

Бо чылгы улуг сорулгаларны чедиишкинниг күүседир төлээде, эрткен чылдың ажылагыйжы түннелдерин бүгү тала-биле сайгарары, кичээнгейни ажылдың «кызаа» участоктарынче мөөннээри-биле ажыглаттынмаан курлавырлар дугайында чугаалажыры, бүрүнгаар депшилгениң аргаларын илередип, мурнакчы дүржулганы бүгү тала-биле сайгарары чугула.

Найысылалдың 25 үлетпүр бүдүүлгезинден 23 бүдүүлге эрткен чылдың продукция сайгарарының планын хуусаа бетинде күүсеткен. Оон ачызында Кызыл хоорай үлетпүр продукциязын сайгарарының болгаи продукциязын кол-кол хевирлерин бүдүрерииин чыл планын декабрь 25-те күүсеткен. Кызылчылар юбилейге үткыштур алган социалистиг хүлээлгелерин база чедишкинниг боттандырган. Хүлээлге үзүгаар 800 мүн рубльдиң продукциязын сайгарар тургаш, керек •ырында эрткен чылын хоорай бүдүүлгелери 2 млн. 455 мүн рубльдиң продукциязын сайгарган.

1972 чылда хоорайның үлетпүү планнан ажыр 2 млн. 790 мүн рубльдиң продукциязын бүдүрген. Оон мурнундагы чылдан ол 2 млн. 143 мүн рубль хөй болганы ол. Үлетпүрнүң хөгжүлдезинге чугула адырларның ажылдааны эки салдарлыг болган. Чижээ, электроэнергия бүдүрерииин хемчээли өскен, хөмүр-дашты планнан ажыр 33 мүн тонналы бүдүрген. Тудут материалдарының үлетпүрү продукция бүдүрерииин хемчээлин элээн улгаттырган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, эртем-техниктиг депшилгени бүдүүлгеге нептередир угланышкын партия организацияларыиың болгаш ажыл-агый организмының кичээнгейииин төвүнде түрүп турар. Эрткен чылын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын хоорай 4,5 хуу ажыр күүсеткен болгаш 1971 чылдан өзүлде 6,8 хуу болган. Каа-Хем хөмүр-даш разрези, Республребсоюзтуң үлетпүр комбинады күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, оон күсели-биле продукция хемчээлиниң өзүлдезиниң улуг кезиин алган. Ол болза үк коллективтерде ажыл-херекти чогаадыкчы ёзу-биле тургускаиының, социалистиг чарышгы хээштиг организастаанының херечизи болур.

Партияның XXIV съездизиниң шинтпирлерин амыралга боттандырар улуг ажылды коллективтер сорук киирипшкинниг күүседип турар. Мында социалистиг чарыштың мобилизакчы, кижизидикчи ролю улуг болуп турарын бүдүүлгелерде байдал көргүзер. Кызылдың түүйбу заводунда, Автосентелге заводунда, Каа-Хем хөмүр-даш разрезинде болгаи өзүт комбинадында чарышты организастааны эки.

Бедиткен хүлээлгелер алдынган

Бо заводтарга кижилерниң хүн бүрүде кылган ажылының түннелин үндүрери берге эвес. Ажыл-агыйларның чогуур киидистери түннелди ой-шаанда үндүрүп, ол дугайын коллективтив кежигүннеринге дыннадып, партия, профэвилел комитеттери чарыштың тинлекчилерин тодарадып, оларга шаналды тыпсып, тинлекчилерге алдаржыктаи вымпелдерни кодүрүп, хана парлалгазынга рекорд тургусканнарның дугайында мактап бижип турар.

Үш-дөрт чыл бурунгаар түүйбу заводунга ажыл шагы үзер, күш-ажылдың болгаш бүдүүлгениң сагыпга-чурумун хажыдар түүлдер хөй турган. Ам байдал өскерилген. Коллективтиң партия, профэвилел организациялары, администрация ажыл-чорудулганы экижидер дээш дээштиг хемчегларни ап турар. Техниканы чаартыр, технологияны экижидер хемчеглер-биле кады ажылчыннар ортузунга кижизидилге ажылын чорудуп, эки ажыл дээш моральдыг болгаш материалдыг деткимчени күштелдирген. Ол бүгүнүң түннелинде продукция бүдүүлгериниң, сайгарарының хемчээлин завод бедик темпилер-биле боттандырып турар.

Юбилейжи чылда бүдүүлге коллективтериие мергежил ажы-биле эң дээре ат дээш чарыш калбарган турган. Оон тинлекчилери эң дээре токарь, эң дээре чолаачы, эң дээре механизатор чергелиг аттарны чедип алган. Оларга түүйбу заводундан эштер Макшанов, Важенина, хөмүр-даш разрезинден эш Нехорошков, Автосентелге заводундан эштер Кужарин биле Сандык, хлеб заводундан эш Чымба дээш өске-даа он-ой мурнакчылар хамаарыжыр.

Чедиишкиннер-биле чергелештир ажылда четпестер, ажыглаттынмаан курлавырлар база хөй. Сорулга болза оларны долу ажыглаары болур. Хоорайдан 4 бүдүүлге 1972 чылда ниитн продукция бүдүүлериниң планын күүсеттээн. Ол болза балык заводу, дааранылга комбинады, «Тудуг кезектери» комбинат болгаи телеательже-дир. Бо дөрт бүдүүлге 471 мүн рубльдиң продукциязын чедир бербээн. Тываның электрочетчилер бүдүүлгези болгаш Каа-Хем хөмүр-даш разрези, дааранылга комбинады боттуг болгаш күженишкинниг планнар алырынче кичээнгей салбайн турар. Оон уламыдан эрткен чылын ол бүдүүлгелерниң планы мурнундагы чылдың деннелиннен күду болган. Ындыг четпестерни ам каташтавас үзүрлүг:

Хоорайның үлетпүр бүдүүлге коллективтери беш чылдың шинтпирлиг бо чылында бедик темпилиг ажылдаар сорулганы салып, бедиткен хүлээлгелерни алгылаан. Эрткен чылдың түннелдери-биле бо чылгы хүлээлгелерни болгаш январьның баштайгы он хонуунда ажылдың байдалын деннештирип көөр, сайгарар болзувусса, Кызылдың амыралга хандырылга комбинады, алгы, автосентелге, түүйбу заводтары, Улуг-Хемниң ыыш үлетпүр ажыл-агыйы улуг күженишкинниг ажылдан турары илереэр. Ол коллективтерниң хүлээлгелери бүдүүлгениң ажыктыын бедидеринче угланган хемчеглерни бодамчалыг көргени-биле организакчы, мобилизакчы шынарлыг болган.

Найысылалдың ажылчын ажгызының төлээлери бүдүүлге хуралдарында «беш чылдың салын-хуузу бистерниң холувуста» деп турары тавариыга эвес. Кижи бүгүдези сорулганы тодаргай билген, оон бүдүүкчүлүүг ажылдаарынга бүгү тала-биле таарымчалыг байдал тургустуган түдүм, ажыл-иш үре-түнделдиг болур. Партия организациялары болгаш ажыл-агый органнары коллектив бүрүзүнге ындыг байдалды тургузар дээш чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар үзүрлүг.

Кызылдың бүдүүлгелериндеи «Тудуг кезектери» комбинат бүткен чылын план күүсеттээн деп үстүнде чугаалаан болгай бис. Бажың түдүүнүң талазы-биле күчүлерни шинтээдип алыр, бергелерни ажып эртер дээш коллективке эргилделиг ажылды кылыры чугула. Ынчалза-даа комбинаттың коллективиниң бо чылгы хүлээлгези-даа кошкак, а январьның баштайгы он хонуунда чангыс-даа рубльдиң продукциязын сайгарбаан. Барык ындыг байдал типографияда база тургустунган.

Бүдүүлгеге эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир, кижи бүгүдезиниң чогаадыкчы идепкейин, энергиязын колкол сорулгаларны күүседиринче мөөннээр дээш коллективтиң партия организациялары шудургу ажылдаар.

Н. ФИЛИМОНОВА,
СЭКП Кызыл хоорномунуң инструктору.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Мурнуу Вьетнамда тулчуушкуннар

● ПАРИЖ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсекпиг күштериниң кезектери дайзынга согуушкунчар тавариштырарын күштелдирип, Мурнуу Вьетнамның сөңгү талакы дайын секторунда, ортаа шатта база мурнуувьетнам найысылалдың мырынай чанында болгаи Мекоиг хеминиң унунда чалча шеригларинин туруштарын атакалап турар.

Мурнуу Вьетнамның сөңгү кезээнде, Куангчи можуда хостапга күштери демилитаризастаан зонадан 26 километр мурнуу талада сайгон шеригларинин туруштарын атакаларын үргүлчүлеп турар. Хаан наймысылалы турган Хөө хоорайдан үш километр мурнуу-чөөн талада база шыңгыы тулчуушкуннар үргүлчүлевишаан.

АКШ-тың ужар чүүлү Мурнуу Вьетнамның хостапган районнарын бомбалаарын күштелдирген. Стратегтиг бомбалакчы «В-52» самолёттар сөөлгү хүннер дургузунда ол районнарга 90 катап халдаап, ынаар 2.700 тонна бомбаларны октаан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштери дайынчы инициативазын калбартқаш, чалча армияның туруштарын эң чугула участоктарының шуптузунда атакалап турар. Сайгон девискээринде, Мурнуу Вьетнамның сөңгү кезээнде, Меконг хеминиң унунда болгаи ортаа шатта шыңгыы тулчуушкуннар бооп турар. Патриоттар Контуи болгаи Плейку можу төптеринииң девискээринде дайзынның камгаланышкынның туруштарын атакалап турар.

Сайгонтан 64 километр сөңгу-барыын талада каучук тарылгалыг «Мишелин» шолдуң девискээринде кадыг-дошкуи тулчуушкуннар калбарган. Чалча армияның кезектери патриотчу күштериниң туруштарын удур атакалаар оралдажышкын кылгаш, күчүлүг ойтур шаптырышкынга тавариишкан болгаш тулчуушкун шолүнге олген, балыктакаинарын кагган, аткаарлаар ужурга тавариишкан.

Информация агентилелдериниң демдеглеп турарын ёзугаар алырга, америк ужар чүүл Мурнуу Вьетнамның девискээринге сөөлгү ийи ай дургузунда эң улуг бомбалаашкыннарны кылган. Самолёттарның халдаашкын кылыр 335 ужудуушкуунун кылган, оларның үжү Сайгон девискээринге онаашкан. Халдаашкыннарга бомбалакчы стратегтиг «В-52» самолёттар киришкен.

ХАНОЙ. (СЭТА). Куангчи можуга январь 2-деп 15-ке чедир үеде болган тулчуушкуннарга хостапга армиязының дайынчылары дайзының 2360 солдат, офицерин саиган үндүрген деп, Вьетнамның информация агентилели дыннаткан. 14 самолёттуу дүжүр аткан, 14 бронетранспортёрну болгаи 15 автомашинаны, 38 артиллерия үтер-боозун узуткап, үрээн, кывар чүүл шыгжаан 5 складты орттеткен. Январь 17-де болган тулчуушкуннар үезинде хостапганың улусчу чепсектиг күштериниң кезектери дайзынның 340 солдадын үзүткап, балыглаан, бир самолёдүн дүжүр аткан, бир шериг катерии сугже киирип үзүткаан.

БАЗА БИР БУУРААШКЫН

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). «Ниити рынок» каттыжымышкынниң кежигүннери чурттарның эртем айтырыгларын башкарып турар министрлериниң чөвүлел хуралы бууран дооскулган. Министрлер тайбың сорулгалыг ядро шинчиледдериниң программазын он шак дургузунда чугаалажып келгеш, дугуржуп чадашкан. Оон уламыдан атомнуг энергия талазы-биле европа каттыжымышкынының болгаш оон дөрт эртем-шинчилел төвүнүң ажылы сандыраар ужурга тавариыр. Министрлериниң чангыс дугуржуп алган чүүлү — февраль 5-те Брюссельге Европаның экономиктиг каттыжымышкынында бактаап турар чурттарның заштыкы херектер министрлери «ниити рынокту» составынга киреринден ойталаан Швеция-биле чугаалажышкыны кылырынга боттарының ниити туружун база дугуржун ап шыдавайн барган.

А. Садаттың хыналда кылып чорааны

КАИР. (СЭТА). Египет Араб Республиканың президентизи Анвар Садат Асуан болгаи Кепа можуларда египет шериг кезектерин ынап чораан, ол чердерниң шеригзидилге айтырыгларының чөвүлелдериниң кежигүнери-биле ужурашкан. Чөвүлелдериниң болгаи эжелеткен девискээрдерии хостаары дээш демиселдиң херээже египет хамаатыларының сорулгаларын олар-биле чугаалашкан.

«Ижиишн газетт» солуниуң дыннадып турарын ёзугаар алырга, президент аңаа хамаапы камгалалының отрядтарының өөредилгезин көрген.

ХОСТУГ ҮЕЛЕРИНДЕ СОНУУРГАЛЫ — ЭРТЕМ

СОФИЯ. Дунайның Руса хоорайында тараа кадагалаарының болгаи болбаазырадырының техникуму бар. Техникумда сонуургапчыг музей тургустунган. Болгар чердерге түс-түс мун чылдар мурнунда амыдыран чораан амытаннар—мастодонтуларның, мамонтуларның даштадып калган мага-бот сөөктерин болгаи чамдык түс-түс сөөктерин база амгы устрицаларның, улиткаларның бурунгу өгбелериниң хөй дүрүү-хевирлерин ол музейде кадагалап турар.

Сонуургапчыт ол коргүзүглерни палеонтологияга аажок сонуургалдыг Михаил Халваджиев он-он чыл дургузунда чыгып келген. Болдунуң сонуургалдыг ол ажылынга Халваджиев хостут хамык үе-шагынгаерип — үе-дүпте үттүндүргеи шагларның амытаннар аймаанның артынчыларын казып, оларның нстерии сураган, тывыгларының , ани-шинчилерин катап тургузарынга киржип келген.

Ол чыында артемге улуг үнелиг. Чуртта кара чаңгыс ындыг чыында ол. Ынчангаш оон-биле Софияның палеонтологияи музейиниң чыындазы чүгле деннежип шыдаар.

Эп-сеткил каттыштырыгазының митингизи

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциуз Экс-ан-Прованс хоорайның университединиң наитилел әртемнериниң факультединиң муң дире студентнар ыыстаи улустуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырыгазының митингизинге киришкеп. Сес алган хөй-хөй ораторлар АКШ-тың Вьетнамда үүлгедиглерин шинтпирлиг буруу шапкаш, тайбынны доп-дорайн нитап тургузарын негээн. Вьетнам талазы-биле парнж чөвүлел хуралында ВДР-ниң делегациязының төлөлекчизи Нгуен Тхань Ле митингиге сес алырга, студентилер аңаа байыр чедирген.

Хөй талалыг сүмележилгелер

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Айлыл чок чорук болгаш кады ажыладажылга, айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын белеткээринге хамаарышкан хөй талалыг сүмележилгелер төлизы-биле январь 19-та эзэгеглиг ниити хурал болгаи. Франциянның, Сан-Маринонуң, Кипрнің төлөлекчилери санап бергеи.

Дараазында хурал даарта болур.

Байыр чедирген телеграмма

РИМ. (СЭТА). ГДР биле Италиянның аразында дипломаттыг харылзаалар тургустунган. Аңаа холбаштыр Италиянның коммунистиг партиязының ТК-зының Чиигине секретары Э. Берлингуэр Германиянның социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Чиигине секретары Э. Хонеккерге байыр чедирген телеграмма чоруткан. Ол чугула баазым Европага коллективтиг ийиыс чок чоруктуң системазын тургузарынга дуза чедирер деп, телеграммада чугаалаан.

Италия биле ГДР-ниң аразында дипломаттыг харылзаа тургустунган дугайында дыннадыгны Италиянның депшилгелиг хөй-ниитизи сеткил ханыы хүлээп алган. Италиянның парлалгазы ол базымны Европада боттуг байдалдың хүлээп көрдүгиеи деп үнелеп турар. Ылангыя, Италиянның ГДР-ни дипломатгя талазы-биле хүлээп көргени Европа дииче дүшкүүрүүг байдалды чавырылдырарын чедип алырынга болгаи кады ажыладажылгага киирген чугула базым бооп турар деп, «Унита» солуп демдеглээн.

Протоколга ат салган

ВАРШАВА. (СЭТА). Варшавага ПУР биле Кубаның төлөлелериниң аразында болган чугаалажышминарының түнелиинде 1973 чылда бараанар солчурунуң дугайында протоколга ат салган. Кубага Польша дизельдиг тракторларны, судно будүүлгелерииге ажыглаар деригелерии болгаш судноларны чорудуп бөөр, ол-чурттан холумактыг никель, хром рудазы , чигир, цитрус чимистерии алыр.

Чөңгээлер үргүлчүлевишаан

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильдиң дайынзирактары Ливанга удур өөнүк-чөңгээлиг түлегедиглерии үргүлчүлеп турар. Израиль самолёттар Ливанның Аркуб районунуң аглар деягеминге хөй удаа хайгыылчы ужудуушкуннарны кылган. «Аль-ливаа» солуниуң дыннадып турарын ёзугаар алырга, президент аңаа хамаапы камгалалының отрядтарының өөредилгезин көрген.

ПУР. Польша болгаш совет конструкторларның дем каттыштырган нүүеиишкиннериниң ачызында кидээ амыл-агыйга ажыглаар чаа М-15 деп самолёт Мелецкиниң ужар чүүл заводунга тургустунган. Ам будүп үнер ол машина бедии будүрүмчелиг ажылдаар, ажыглаага идегелдиг, бодуун— онза шынарлыг. Ол завод М-15 самолёттуу ам эң баштай будүргеш, шенеңдеге киирер деп турар. Самолёттуң тургустунганы Совет Эвилелиниң 50 чыл юбилейиниң Польшаның ужар чүүл ажылдачыларының турасиаадыг белээ болган.

ЧУРУКТА: будүрүп үндүрер самолёттуң телевизелиин чугаалажып турар, Мелецк заводунуң кол конструктору К. Гоцула болгаш кол консультант Р. А. Исамилов (ССРЭ).

ЦАФ — СЭТА-ның фотозу.

ДЕПУТАТ СОҢГУКЧУЛАРЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Соведиииң депутады, Тес-Хем районуң «Ак-Эрик» колхозуиуң кадарчызы Севилбаа Далайхөөовна Давва Ак-Эрик суурнуң чурттакчылары-биле ужурашкан.

ССРЭ-ниң Дээди Соведиииң сөөки чыжымның бешки сессиязынга чугаалашкан ССРЭниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының болгаш Күрүне бюджединиң дугайында айтырыгларны делгергенгейи-биле ол таймылбырлап бергеи. Чыылганнар СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл юбилейга турасиаатқан каттышкан байырлыг хуралында депутаттың киришкепнин, аңаа СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң илеткелиниң дугайында чугаазын онза сонуургал-биле дыннаапнар.

Ужуражышкынга киришкепнер депутаттан сонуургаи хөй-хөй айтырыгларны салып, аңаа тодаргай харыыны алганнар.

Ч. ДАЖЫВАА.

Чурттуң өөредилге черлеринде

Томскиниң медицина...

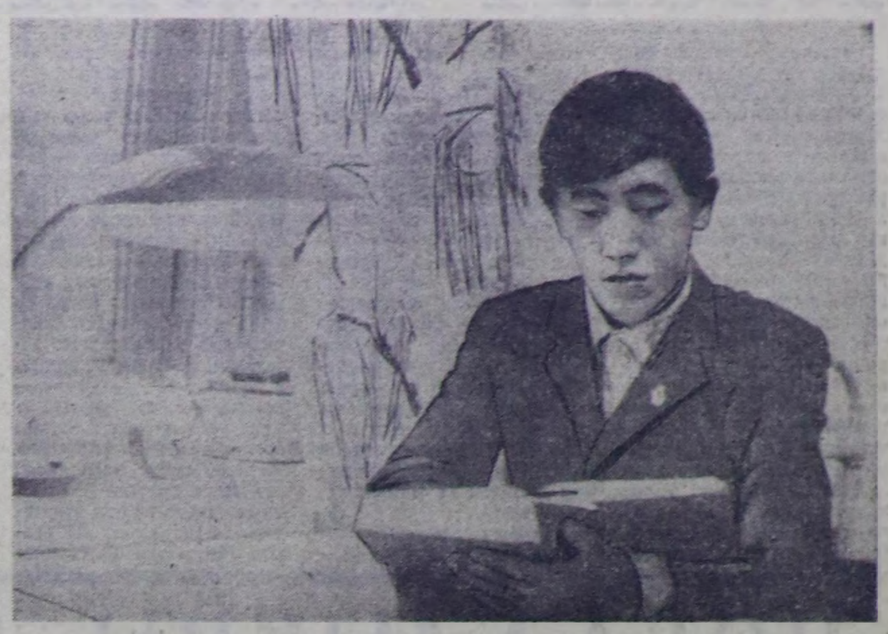

1888 чылда Сибирьниң баштайгы өөредилге чери Томскиниң күрүне университединиге медицина факультедиң ажыттынган. Баштайгы чылда анаа чүгле 72 студент өөренип турган. Ам ол медицина институдунга чыл бүрү 2 мүн чыгаа кижи өөренип кирип азы доозун үнүп турар.

Революция мурнунда 30 чыл дургузунда ол медицина факультединиң 1486 эмчизи белеткээн. Институттуң баштайгы доозукчуларындан профессор А. А. Кулябко, Н. В. Бутягин, С. М. Тимашев ышкаш сураглыг эртемденнер үнген.

1920 чылда ук факультетти Томскиниң медицина институду кылдыр аас тургуспушаан, эмнээриниң база санитариягигиена факультеттерин ажыткан. 1942 чылда стоматология, фармацевтика, ооң соонда бир чыл болганда педиатрия факультеттери немей ажыттынган. Ам ол институтта эмнээриниң, педиатрияның база фармацевтиканың үш факультеттери ажылдып турар.

Институт бодунуң доозукчулары ат-сураглыг эртемденнерге чорчаарланыр. Чижээлээрге, профессор А. Н. Нестеров — ССРЭ-ниң Медицина эртемнер академиязының вице-президенти, В. Д. Тимашев — Медицина эрдемнер академиязының секретары, А. Г. Савиных — академик. Өскедээ сураглыг эмчилер, эртемденнер кайы хөй.

Томскиниң медицина институду аныяк Тыва республикага медицина кадрларын белеткээринге улуг-хуузун киирип келген. Чыл бүрү ук институтту доозаннар төрөөн Тывавынче ажылдап чоруп турар. Ол ышкаш бирги курска чаа вейледе чыл бүрү келгилээр.

ЧУРУКТАРДА: алдыгы курстуң кончуг эки өөредилгелиг студентизи Сазыр Бакыга бо өөредилге чылында институтту доозуп үнер. Ол педиатрия факультединде өөренип турар (бирги чурукта). Ийиги чурукта Томскиниң күрүне университединиң студентизи Анатолий Манчын кичээлге белеткенип олур. О. СИНЧИТТИҢ фотолары.

ПРАКТИКАЛАП ЧОРААШ

Ынчан өөредилге чылының төнчүүү турган чүве. Бистиң факультеттиң декавы Александр Григорьевич Клименко күрүне практиказын ыяпла эрттиреринең чугулаазын биске таныштырып, студентилерге чедиишкиннерни күзеди.

Практиканы Тывага — Тес-Хемниң Самагалдай суурга эрттирдим. Самагалдай эмнелгеэниң улуг эмчизи Адис Намдалович Напчак мени бүгү чүүлдер-биле таныштырган.

Ук коллектидэ арга-дуржулгалыг-даа, аныяк-даа эмчилер хөй улус чораан. Томскиниң медицина институдун доозан Николай Васильевич Кудряшов база ында ажылдап турар болду. Бистиң институт, хоорай дугайында сонуургап чугаалашты-даа...

Түс-түс салбырлар аайы-биле практиканы эгелээн мен. Кезип эмнээр, өкпе аарыгларының база халдавырлыг аарыгларның салбырларынга баштайгы базымнарым эрткен. Аныяк эмчилер — Идам Лодсапович Самбуу, Кушкаш Кинцармаевна Кол даэш өске-даа эштер мээң практикамга база дузалап турган. Лариса Ондаровна Кудряшова ажылывга мергежилдиг эмчи. Дыка хөй ажылды дүрген болгаш шынарлыг кылыш чанчыкканын магадаар мен.

Институтка өөренип турган билиглерни практикага ажыглаары, ону ылаптыг шын кылыры, чаа солуп чүүлдерни билип алыры практикалап турар кижиге онаа чугула. Практика үезинде ол районга эмчилер конференциязын эрттиргени мээнэ солун болду. Анты-аңгы аарыглар дугайында дыңнадыгларны эмчилер кылганнар. Кандыг таварылгада чүвү кылыры даэш өске-даа солуп чүүлдерни хөйүү билип алган мен.

Практика үезинде чалалга эмчизинге база ажылдап турдум. «Ак-Эрик», «Чодураа» колхозтардан, «Тес-Хем» совхозтан кандыг чугула дузалаттыг чалалгалар келбес даэр. Бир мындыг таварылганы утпас мен. Кежээ сес шак үезинде Шуурмактың Сайлыг-Хемде «Тос-Хем» совхозтуң малчынының аалынга чеде бердивис. Оюн М.-ниң өг-бүлезин аас-кежиктиг болуушкунну манап турганнар. Чаш кижи төрүттүвер үжүрлүт. Божуур үтбайның байдалы аар, хан базыышкыны бедик болган. Хан агыышкыны болу берип чадавас. Баш удур хемчегларын алдым. Шак орайтаан, байдал мындыг турда пенң ыяй-баар шимчедириниң кандыг-даа барымдаазы чок. Эмнер сыкыртып кагдым.

Өг-бүлеге база бир оол — тос дугаар бичии кижи төрүттүнген. Пенң байдалын даартагы эртенге чедир хайгаарап, эмчи дузаазын көргүскеш хап чоруткан бис...

Кижиниң кадыкпылы дээрге база-да ниитилелдиң байлакшылы деп турары кончуг шынны. Ынчангаш ол чаагай үүле-херекке бараан болган эмчилерге өөрээн сеткилин илередирлер хөй. Келир үениң эмчизи болур кижи болганымда мээң практикам үезинде ачылыг дузазын көргүзүп, арга-сүмезин кадып келген Самагалдай эмнелгеэниң коллективиниге өөрүп четтиргенимни илередикседим. Найыралдыг, шупту чүвени дем-биле кылып турар, кижиниң кадыкпылы даэш бараан бөөп чоруур улус чораан.

О. СИНЧИТ,
эмнээрииниң факультединиң 5-ки курсчузу.

Көдээ бот-тывынгыр уран чүүлге дузалаар соруга-биле «Шын» солун бодунуң арнынга айда-ла бир удаа үнер репертуарлыг булуңнуң баштайгы үндүрүлгезин эгеледи. Аңаа агитбригадаларның, шин коллективтериниң репертуарынга ажыглап болгу дег чаа ырлар, коргузүтлер, интермедиялар, чарлакчыларның сөстери, кыска шинижигештер, басынлар хамааржыр. Репертуарга кирер материалдар мал оолдаашкыны, часкы тарылга, кыргылда, мал чеминиң белеткели, дүжүт ажалдазы дээш чергелиг сезонныг ажылдарның үезинде ажыглап болур болгаш мурнакчыларны мактап, четпестерин сойгалап илереткен турар үжүрлүт. Парлаттынган материалдарны түс черниң амыдыралынга холбап, таарыштырып алыры режиссерларның уран чүүл удуртукчуларының эргезинде.

Репертуарлыг булуңну үндүрүнге номчукчулар силерниң улуг-хуунар кирген турар апаар. Силерниң дузаларны майап тур бис.

Бичии шиижигеш

САЛДАРЛЫГ САКМАНЧЫК

Дагба — комсомол секретары.
Ажыкмаа — оок кадайы, сакманчын.
Орланмаа — сакманчын.
Шугдур — Амыимаанның дуңмазы.
Корреспондент.
Сакманчыктер (коллективтиң шаа-биле).

БИРГИ КОРГУЗУГ

Дагбаның ажылдаар өрээли. «Аныяктар, малдың чаш төлүн чидириг чокка алыылынар!» деп лозун. Телефон, кап сандайлар. Дагба телефон долгаан, Ажыкмаа фуфайкалыг, рюкзак тудуп алган олурар.

ДАГБА. (Телефонга). Аныяктар ыяшпас болур-дур, дарга. Бөгүн база кызыдар мен. Чаңгыс кижи тывылды. Мээң кадайым Ажыкмаа. Машина... Йе. Ындыг-дыр. (телефонуун салгаш). Сакманщиктер тыппаан сен дээш, парторг мени ат кылды-ла, сарыым.

АЖЫКМАА. Шын-дыр. Кандыг аныяктар даргазы дээрлээн сеня. Чаңгыс бор-бак кадайыңнан ацгы чагырар кижизи чок.

ДАГБА. Ажырбас, ажырбас, аңаазы. Комсоргтуң кадайы үлегерлиг дижир болгай. Ооң ацгыда чылдың оп айларын бажыңында олургаш, ийи-ле ай ажылдаптарга канчаш баар боор. Эрткен чылын база эвээш эвес хураган өстүрдүң. Ол дээш улус хөөн чок турда-ла, наадымче база чоруттум чоп.

АЖЫКМАА. Бо чылын 150 хураган өстүрзүмзе, албанна Москваже, делегеге баар мен. ыйнаын але. Ооң башка (рюкзагы-биле дап бээр).

ДАГБА. (көгүдүп). Баар сен, баар сен, сарыым. Ам чоруткан парторгтуң чиик машиназынга олурувут. Кыштаглар үнери ол-дур. Бар че, манай берген боор.

АЖЫКМАА. Сеңп дээш кызып-ла турар кижи-дир мен, ийин. Кижи чокта ындыгмындыг...

ДАГБА. Чөп, чок, даазы. Бак чүве бодавайн, бар че. (Ажыкмаа үне бээр) Ох, дода бирээни-даа болза чоруттум. Шак бо сакманщиктер херек өйде аныяктарның район төвү, хоорайлар кирип, тарай бээр оптүүн. Арткан кижилерден, Маша — суму даргазының дуңмазы, Саяна — кол бухгалтерниң уруу болгай. Нина биле Долаана—декреттеге... Рада — чаш уруглуг, ооңунга-ла молдун-калдык «сакманщик» кижи ыйнаан ол. (Орланмаа кирип келир, ооларның дег чүвүлүг, онзагай кылдыр кеттингеп, будуттуунган уруг).

ОРЛАНМАА. Экии, дарга.

ДАГБА. Экии, экии, дом. Че чүү дугайлыг ирги? Шала дүргедептиңер аа, ажыл шуут чай чок. Баш ыяш-ла тур.

ОРЛАНМАА. Сакманщиктер-де сараадып тур ыйнаан але?

ДАГБА. Йе, ол-ла болгай, дом. Харын кымнарны саналдап болур сен? Танцылар үезинде суг эңдерлип көөр, танып-көрүүзүн эңдерик-ле болгай, Орлан.

ОРЛАНМАА. Кымны-даа эвес. Бодум сакманщиктээр дээш келдим, дарга.

ДАГБА. (кайгап). Кай, бодум че? Сакманщик дээрге — чаш малдың салым-чолун шиитпирлээр, харыысалгалыг ажыл-ла болгай. А силер (көрүп) мындыг интеллигент...

ОРЛАНМАА. (күш-ажыл дептерин сунгаш). Харыысалгалыын билир мен, дарга. Бодум районумга ийи чыл үлэй сакманщиктоп келген кижи мен. Коргузүтлеримни мында бижип кап. Эрткен чайын телефонистер курузун дооскаш, бо суурда келдим. Амгы бачым үеде бичии суурга үш телефонистиң олурган херээ чүү боор.

ДАГБА. (помчувушаан) Шын болгай. Чаанны канчап эскербейн турганым ол. «Мурвакчы сакманщик» деп мактадыңар база бар ыяпкаң? (Орланмаанын холун тудуп) Экидир, эр-хей, сарыым.

ОРЛАНМАА. Сарыым даэрге арай дыңналыры кандаай чүвел аан.

ДАГБА. Сарыым даадым, бүрүүдүг болдум, дом. Чаңчылыы-дыр. (ырлай аарак) «Ооренгей чаңын канчаар, өргөөр эвес баглаар эвес» дижир болгай. Өөрүнчүг-дүр, са... дом, дом. Бөгүн дораан чоруур сен. Кара-Тал бригадазы ажырбас боор аа?

ОРЛАНМАА. Кайнаы-даа хамаан чок. Ынчаарга-ла чоруур ышкажыл мен, дарга.

ДАГБА. Ынчанмайн маңчаар. Деткип тур бис. Белеткенип алгаш дүштө чедип келиңер.

ОРЛАНМАА. Ындыг-дыр. Амдыызында, баймырлыг. (Үне бээр. Элээп хөй аныяктар кирип келирлер)

ДАГБА. Че, чүл, эргимперим? (Аныяктар чарыштыр чугаалаарлар).

— Сакманщиктээр дээш.

— Бөгүн дораан чорудуп коруңер.

— Кайын ажылдаар бис, дарга.

ДАГБА. Шынап-ла бе? Дүжүм бе, чүл бе?

УРУГ. Дүш эвес, бот-идепкей-дир.

ООЛ. Орланмаа кайы бригадата баар ирги?

ӨСКЕ УРУГ. Ооң бригадазын чоор сен. Сен домей-ле мээң барган коданымга ажылдаар сен.

ДАГБА. Оожургаңар, эштер комсомолчулар. Шупту ажылдаар силер. Эр-хейлер! Тианыштыр хуваар бис. Ам баргаш белеткеңиңер (санап). Беш, алды кижи кыскажыл силер. Сакманщиктээри дээрге, хөглөшкин эвес, харыысалга, кызымаккай чорук дээрин утпас херек.

УРУГ. Ол дугайын билир бис, дарга.

ООЛ. Херек кырында бадыткаар бис.

ДАГБА. Ындыг-дыр, барыңар че. (Үне бээрлер, чүгле Шугдур артып каар).

ШУГДУР. Күжүр чеспей. Бо бүгү дээрге, Орланмаанын эгелээшкинин дээрэнп билип тур силер бе. Домей-ле кижи бүрүзү кызып ажылдаар деп бил. Мени Орланмаанын баар коданынче чорудуп кор.

ДАГБА. Ол кандаай чүвел?

ШУГДУР. Канчап чүрек чок кияп боор сен, чеспей! Суурнуң хамык солдары Орланмаага ынакшаан, а уруглар солдарын осүнмас деп демисежип турарлар-дыр. Ооң кадында Орланмаа — чүс ажыг хураган доруктурган ол — мээң чүрөөмни чатыраарден дорт-ла чугаалаан-дыр. Мени ооң коданынче чоруткусуна, 200-даа хураганны доруктурар мен. Чорут, чеспей, чорут.

ДАГБА. Солун-дур оо. Эң эки эр сакманщиктериниң шаңналы — аныяк дүштүк, а ылгараан кыс сакманщиктер чүрээнге чоон кижизин ышкынмас ышкажыл. Орланмаа орлан кылган-дыр сен. Ол хевээр улам чылаал!

(Кожеге хаар).

ИЙИГИ КӨРГҮЗҮГ

Ай ажыг че эрткен. Баштайгы көргүзүгүнүң байдалы хевээр. Дагба-биле корреспондент чугаалажып олурарлар.

КОРРЕСПОНДЕНТ. Орланмаа бүлүт-ла орлан болган ышкажыл. Ооң боду-било база чугаалаштым. Амдыызында 180 хураганнарны доруктурган, районда бирги черледир. Ийиги черде — Ажыкмаа.

ДАГБА. Шын, шын, дарга. Харын-даа республикага сураглыын болгу дег үлүс. Чогум чеже хураганнар доруктурганын орто билбес мен. Адап олурганыңар хире бар-ла боор.

КОРРЕСПОНДЕНТ. Бо сан-тушуң боттарывдан алдым, шын чүве (каттырып). Орланмаанын салдары-биле хамык сакманщиктер, эотехниктер, мал эмчилери эң ылаңгыя аныяк даргалар ол коданны девиңээр турган дээр-дир, але.

ДАГБА. Шупту олче штурман туруп бертеп арай дег таарыштыр хувааган болган бис. Силер корреспондентилер база-ла кээп туруп бердиңер-ле. Радио, телевидение деп, ам солун черинден база келдиңер. Орта бе моң, даргаларым.

КОРРЕСПОНДЕНТ. Бистеүү боор — ол ажылывыс-тыр. Орланмаадан оваа кыс — Ажыкмаа боор-дур эвес бе. Үш-дөрт-даа катап чурукка тыпттырдым — чаңгыс хулумзурүү, бешти үткалыг дивес сен бе. (Ажыкмаа ооскуп кирип кээр).

ДАГБА. Шалын ажыл үезинде Чалыы өөрүп баштап үнгөв. Сакманщик кыс Орлан-биле Сагыш кадыг чурттай берзе — диле ыр боор болур аа, дарга.

КОРРЕСПОНДЕНТ. (бижип ап) Болбайн канчаар. Экидир.

АЖЫКМАА. (хорадап) Экии, даргалар.

КОРРЕСПОНДЕНТ. Оо! Экии, Ажык. Силерниң дугайыңарда чугаалажып ор бис. Уткан чордум, чугаалашкавывыс сүүгаар ол бичии чурумалга ынакшылдың каш кожамык одуругларын киирип кагза ажырбас ирги бе? Түс черниң аныяктары ынчаар ырлажып турар деп аап.

АЖЫКМАА. (бажын согаш ышгаш) Комсоргка келдим ийин.

КОРРЕСПОНДЕНТ. Чугаалажыңар. Мен-даа чоруптайн. (Үне бээр).

АЖЫКМАА. Ам-па түвенин ужурун билдим. Черле кончуг «бот-идепкейни кодургеп, эгелекчи» деп. турдун. Ам арта ырлап турар апарганың ол бе? (Чандыр дажыыр. Ол өйде Шугдур кирип келир).

ДАГБА. (девидеп) Ажык, Аңаш, аваазы! Мээң эвес, бо Шугдурүүү-дур. Дүргеп чугаала, Шугдур. Дүргеп ат болду.

ШУГДУР. Чүвү? Чүү деп турарың ол?

ДАГБА. Орланмаа сээң ынакшылың але? Шын ыдыкаңыгай.

ШУГДУР. Йе мээңин. Кым-даа, чүү-даа бистя чарбас ужурлуг.

ДАГБА. Дыңнадың бе? Болун кеннің-дир. Үеп чугаан сокпат.

АЖЫКМАА. Орланмаа мээң кеннім ышкажыл. Күжүр дуңмаларымны. (Шугдурүү кыспактаптар, корреспондент кирип кээр).

ДАГБА. Дарга, силер мээң кадайым Ажыкмааны дыка сонуургап, кожаңнай бербес силер корем.

АЖЫКМАА. Орланмаанын база, ол мээң кеннім-дир.

КОРРЕСПОНДЕНТ. Чүвеңиң ужурун ам-на билдим. Чаагай ишке кижилериниң салым-чолу катчып, кудабаар, доргүз-горел болуруп билдим. Орланмаа бистиң — шупту-нуустуң кеннивис ышкажыл. (Шугдурүүн холун тутказ). Кудаларга салаар силер. Кудадан репортаж бижиир мен.

(Кежеге хаар).

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

Чылгычының баштак ыры

Сөзү К. КУДАЖЫНЫЫ, аялгазы Р. КЕНДЕН-БИЛЬДИИН.

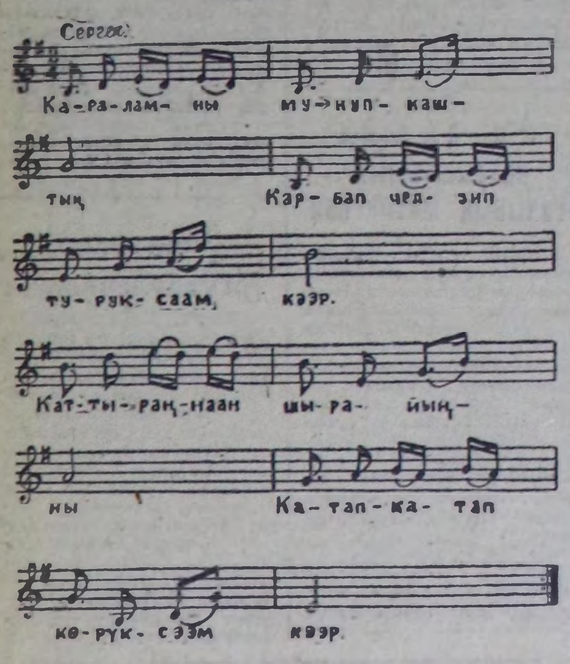

Караламны мунушкаштын,
Карбап челзип туруксаам кээр.

Каттыранаан шырайыңны
Катап-катап көрүксээм кээр.
Күскү дүнүүн айдыңында
Күзеп манап туруксаам кээр.

Хүлүмзүрээн шырайыңны,
Хүнүүн-даңның көрүксээм кээр.

Аныяк оол чылгычының
Арнын көрүп танышсыңза.
«Аът баштыг» ишлимнин
Аян үнүп дыңнаарыңза.
Шак-даа, хүн-даа эртип-ле тур,
Сарыым сеңнен харыы-даа чок.
Чүлдү-түрээм сеңде дээрэнп,
Чүге бидбес уруг боор сен?

Телевидение

ЯНВАРЬ 21-ДЕ

МОСКВАДАН.

12.00 — Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Школачыларга. «Будильник». 12.35 — «Музыкалыг клоск». 13.05 — «Правда» солунуун политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуков телекөрүүлерниң айтырыгларынга харыылап тур. 13.50 — Өдүүг телекөргүзүг. «Кино ааи-чоруктарының клузу». 14.50—15.00 — Чаңсар. 15.00— Өдүүг телекөргүзүг. Кремльде В. И. Ленинниң кабинединден болгаш квартиразындан репортаж. 15.35 — П. И. Чайковский — «Бешки симфония». Бүгү-эвилел радиозуунуң болгаш Төп телевидениениң Улуг симфония оркестри күүседир. 16.20 —«Ленин октябрьда». Уран-чечен фильм. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30 — Өдүүг телекөргүзүг. «Таныы делегейинде». Документалдыг телефильм. 19.20 — Өдүүг телекөргүзүг. «Совет Украина». Документалдыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

20.30 — «Ленин болгаш Тыва». Телеочерк. 20.45 — «Ленинниң чагыглары-биле». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН.

21.30 — «Үе». Информастыг программа. 22.00 — 00.13 — Өдүүг телекөргүзүг. Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» — «Спартак». В. И. Ленин аттыг Төп спорт ордузундан дамчыдылга.

ЯНВАРЬ 22-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.15 —«Чуртташтар». Документалдыг фильм. 19.36 — «Хөйнинги амыдыралының экраны». Тыва дылга дамчыдылга. 20.05—«Сибирьде, Бийскиден ырак эвестэ». Документалдыг фильм. 20.15 — «Чуруктыртарынга сонуургалдыгларның клузу». Дамчыдылга. 20.30 — Телемедээлер. 20.45— Чарлалдар, реклама. 20.50 — «Иван Рыбаков». Уран-чечен фильм. 22.30 — 23.00 — «Төөгүнүң кичээндирии». Документалдыг фильм.

Аглаалар

Бөгүн республикага булуттылап каал турар хүн болур, соңгу районнарга хар чаар. Агаарның температуразы дагылыг черлерге 13—17, а ооң артканнарынга 21—25 градус соок.

Кызылга хар чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы хүндүс 21—23 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кино

ЯНВАРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мында дан хаалары мржым». (1-ги, 2-ги кезектери) 10.00, 13.25, 16.30, 20.15, «Хүн бүрүле ужуралдар» 13.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Разведкага болган чорук» 11.00, 12.55, «Парның изи-биле» 14.50, «Ажы-толду, ап-меңин алган йорээ» 16.45, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ох, бо-ла Настяны-даа» 9.45, 11.30, «Мээң адым — клоун» (2-ги, 3-кү кезектери) 13.15, 20.00, «Даурия» (1-ги, 2-ги кезектери) 16.40, «Херээженнер бозгаш берсальерлер» 16.30 18.15 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пеппи Така-Туканың чуртунда» 9.00, 10.50, 14.40, «Айылдыг биле-ле» 12.40, «Дээрбе доктаай бергендe» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Эрткен ойнуң чаптызы» 16.00, «Сарагеетеп тывылган бижик» (1-ги, 2-ги кезектери) 18.30 шактарда.

ЯНВАРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Отбелериниң чажыды» 10.20, 12.30, 14.30, 16.30, 18.30 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бо үгаан-сарымал чок делегей» 14.30, 17.15, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Узун уктуг Пеппи» 15.00, «Ажы-толду, ап-меңин алган-йорээ» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Айылдыг биле-ле» 10.30, «Мында дан хаалары ыржым» (1-ги, 2-ги кезектери) 12.40, 16.25, 19.40, шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Үш бүрү-ле ужуралдар» 18.30, «Дээрбе доктаай бергендe» 20.30 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Фан-Фан хек-даван» 18.00, «Чыгачугук — улуг чылан» 20.00 шактарда.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Садыгжылар белеткээр 3 ай хуусаалыг курска өөренирлерни Тыва респотребсоюзтуң кадр килдизи чалап тур.

Курска кирерин күзээннер мооң адаанда документилерни көргүзер:

— хереглекчилер ниитилелдериниң чорутнан бижии;

— билииниң дугайында документ (боду-биле);

— 3х4 хемчээлдиг 3 фоточурук;

— эмчи шынзылгазы.

Өөредилге февраль 1-де Кызылда кооперацияның профтехучилищезинге эгелээр.

Курска хүлээп алганнарны общежитие болгаш стипендия-биле хандырар.

РЕСПОТРЕБСОЮЗ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажылын киллизинниң 37-13, культура киллизинниң 23-54, көдээ ажылдай киллизинниң 21-47, үлегүүр киллизинниң 22-64, чаага киллизинниң 11-27, информация база совет тургузуу киллизинниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бергенза 32-75. Телефонче төлеваар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 57.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1).

ТС —00031.

Бүтү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1976 чыл. ЯНВАРЬ 23 ВТОРНИК № 19 (9095). Өртээ 2 көп.

„Луноход-2“: 1148 метрни эрткен

Ырак космос харылзаазының төвү. (СЭТА). Январь 19-та Москванын-биле 20 шак турда, совет автоматтыг аппарат «Луноход-2»-биле радио-телевизия харылзаазын эгелээн.

Программада айытканын өзугаар мурнуу-чоон талаже угланыышкынныг шимчевишаан, ол хонган черинден 1.050 метр ыраап, ниитизи-биле 1.148 метрни черден башкарылгалыг харылзаанын алды шак ажыг үезинде эрткен.

Башкарылга харылзаалының үезинде ооң шимчеп чоруур шынарларын болгаш системаларының ажылдаар аргазын ыяк хынаан.

Черден башкарылганын дүзээзы-биле Айда автоматтыг аппараттың орукка дүрген, ооң чоруурун, таварышкан шаптыктаашкыннарны оюп эртерин операторлар идегелдиг боттандырганнар.

Аппараттың таварып эрткен оруунун довурааның турган ышкаш, ооң шимчээр аппараттың дүзээзы-биле Ай кырының ниити хевир-байдалының чурүктарын алган. Чуруктарда Ай кырының кезектери, аппараттың эртип келген изи дыка тодаргай көстүп турар.

Телеметрлиг медээрнин көргүзүп турары-биле алырга, луноходтуң системалары шупту чогумчалыг ажылдап турар. Приборлар өрээлчигежинде температура кадар 20 градус, баянышкын — 800 миллиметр.

Боду чоруур совет аппарат «Луноход-2» Айны болгаш космос делгемнин шинчилээринин программазын үргүлчүлевишаан.

Чоннуң амыдырал хандырылгазы

Партияның XXIV съездизинин шийтпирлеринде чоннуң амыдырал денгелин бедидеринің эргежок чугулазын болгаш амыдырал хандырылга четкизинин ажылын үндезикки-биле акижидерин айыткан. Беш чылдың баштайгы ийи чылында чоннуң материалдыг чаагай чоруун бедидер дээш чугула социал-политиктиг хемчегелерни Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ап чоруткан. Амгы үеде ажылчы чоннарның бүтү категорияларының ажыл төлевирин шаанын (акша) хевиринче шилчиткен болгаш дыка хөй мергежилдерин ядырларының ажыл төлевирин өстүрген.

Ажыл-ишчи кижинин амыдыран-чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынга, ооң чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарынга, үе-шагын чөп ажыглаарынга чугула рольду амыдырал хандырылга четкизи ойнаар.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының хемчээлин бо беш чылда 2,5 катап улгатырар, ачы-дуза чедирериниң хемчээлин чылдыг-на 20 хуудан ажыр өстүрер деп салдынган соруулга бистин республикада канчаар боттанып турарыя? Беш чылдың эрткен ийи чылында ачы-дуза чедирериниң ниити хемчээли 17 хуу өскен, ол дээрге планнаанындан барык ийи катап эвээш болганы ол. Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу 1971 чылда планныг сорулгаларны чедиишкинниг боттандырган, юбилейлиг эрткен чылын ачы-дуза чедиринин сайгарылга планның хуусаа бетинде күүседип социалистиг хүлээлгенин тамдык негелдерлиг ажыр күүсеткен. Ынчалза-даа министерствонуң 17 будүрүлгезинден 8 будүрүлге чыл планын күүсетпээнинден өзүлдениң темпизи ауа болган. Будүрүлгелериң чонга ачы-дуза көргүзериниң 17 кол хевириннен чүгле 5 хевириң ачы-дузаазының планы бүрүү-биле күүсетпишаан. Идик септээри, даараары, фотография, парикмахерская, чоннуң чагыын ёзугаар чурттакга бажыннарын тударын, септээри, эт-сеп хөлезилеприн болгаш чугай, туулбу будүрери чергелиг амыдыралчы чүтүлә сорулгаларны районнарның Шагаан-Арыгда, Туранда чоннуң амыдырал хандырылга комбинаттары күүсетпээн.

Ол бүгүнүң кол чылдагааны болза будүрүлгелерде иштики курлавырларны четче ажыглавайн турары болур. А будүрүлге бүрүзүнде иштики курлавырлар хөй дээрзин мурнакчы коллективтерниң үре-түңнелдиг ажылы көргүзүп турар. Чижээ, Ак-Довуракты амыдырал хандырылга комбинадының коллективи ачы-дуза чедирериниң хемчээлиниң планын 108,9 хуу күүседип, мурнунгаты чылдан 19,2 хуу өзүлдени чедип алган. Бо комбинат идик-хөп септээрининг, чүрүк тырттырарының болгаш өске-даа хевирлериниң ачы-дузазын чонга четчири-биле чедирип турар. Коллективтиң бо чылгы планы база күжениишкиниг. Өске-даа будүрүлгелерде дег, бо комбинаттың материал-техниктиг хандырылгазында четпестер хөй. Чижээ, автомашинага артык кезектерни «Сельхозтехника» салбыры бербейн турар, технологияда көрүлгеен тускай машина-механизмнер чедиишпес.

Ынчалза-даа комбинаттың администрациязы, хөй-ниити организациялары ажыдап турар кижилерге сорулгаларны тодаргай тайылбырлап берип турарындан, планны кижи бүрүзүнге хувааганындан оларның ажыл-ижи организастыг болгаш бүдүүжүг болуп турар.

Ачы-дуза чедиреринің хемчээлин улгаттырар төлээде хамыкты мурнай депшилгелиг технологияны, күш-ажылды организаставарының таарымчалыг аргаларын пептередип тургаш, күш-ажылдың будүрүмчүлүүн бедидери чугула. Күш-ажылды чамдык районнарның амыдырал хандырылга будүрүлгелериндө организтааны багай. Чижээ, Чадаанының амыдырал хандырылга комбинадының чазанылга цехинде чиг-эттиң болгаш материалдарның үүдүү чок, белеп мебельди склад дамчыштыр эвес, цехтеи дорт сайгарып, станоктарны долу күүж-биле ажыглавайн турарының фактылары бар.

Будүрүлге чорудулгазынга биче механизоцияны кадбартыры; технологияны сайзырангайжыдып, чаңгыс аайжыдары чугула. Чаңгыс аайжыдып доктаатқан технологияга техниканы долу ажыглап болуур болгаш ынчаарда күш-ажылдың будүрүмчүлүүн бедиир. Ынчалза-даа амыдырал хандырылга будүрүлгелериндө бо чугула херекче кичээнгей кошкак. Кызыадың амыдырал хандырылга комбинадының идик септээр цехинде аар өртектиг механизмнер ажыл чок анна турун турда, мастерлер септелгени бөдүүн арга-биле, хол-биле кылып турар. Ооң уламындан кылган продукциязының шынары куду, орта чоннуң хомудалдары хөй.

Чоннуң амыдырал хандырылга адыры бижиг материал-техниктиг баазалыг адыр. Хоорайда болгаш көдөөде ажылчы чоннарның амыдыралчы негелдерин улам долузу-биле хандырар төлээде, будүрүлгелериниң четкизин улам калбартыр, хөй чурттакчылыг көдөө суурларга амыдырал хандырылга бажыннарын, салбырларны болгаш чагыглар хүлээп алыр пунктуларны ажыдар, ыраккы оларларда малчыннарга мал семиртилгезинде кадарчыларга болгаш часкы, күскү кампанилар үезинде механизаторларга ачы-дузаны комплекстиг бригадалар чедирер херек. Бо ажылды чер-черде партия, совет органнар контролга алыры чугула.

Чоннуң амыдырал хандырылга. Көдөө ажыл-агый министерстволары, совхозтар каттыжышкыны көдөө черлерге амыдырал хандырылгазының бажыннарын ажыдарын, анаа ажылдаар кадрларны өөредилге-будүрүлге комбинадын дамчыштыр белеткээрин бир дем-биле, хамыкты мурнай ажылчы чоннарның эрге-ажыын барымдаалап, шиитпирлээри негеттинип турар. Барыын-Хемчик, Чөөп-Хемчик, Тес-Хем, Эрзин районнарда бо талазы-биле ажыл-агыйжы харылзаалар барык бүгү колхозтарда, совхозтарда тургустунган. А Таңды, Улуг-Хем, Бии-Хем ишкаш улуг ажыл-агыйларлыг, сыры чурттакчылыг районнарның улуг суурларында безин амыдырал хандырылга комбинаттарының салбырлары чок. Баш таартыр, идик-хеп, шак септедир дээн кижилер Таңдының «Тиилелге» совхозтан Кызыл кирип үе-шак чидирип турар.

Бажың иштининг нарын элевтрохерекселдерин, радиотелеаппаратураны бедик шынар-биле септээр дээш ук ажылды кооперастаары, районнарга салбырларны ажыдары чугула. Ол ишкаш комбинаттарның чаартылгазынче кичээнгейни күштелдирип, чаа техниканы, КЭО планнарын будүрүлгеге шилгээдири — сонгаарлаттынмас сорулга.

Тоскү беш чылдың шиитпирлиг бо чылында чоннуң амыдырал хандырылгазының ажылдакчылары бедиткен социалистиг хүлээлгезин күүседип, келир үеде улам үре-түңнелдиг, ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар сорулгалыг. Ону боттандырарда ажылдакчыларның харылсалгазын бедидип, сорулганы кижи бүрүзүнүнге тайылбырлаар, цехтер, бригадалар, будүрүлгелер аразынга чарыштыг дээштиг организаттаар херек. Бо бүгү ажыл-херекти партия организациялары, будүрүлгелерде коммунистер баштаар, башкарар хүлээлгелиг.

Баштайгы олча

«Мөрен» колхозтуң № 1 хойжу бригадазында төрүүр 2300 хой 7 коданнарда хүр кыштап турар. Амдыызында 178 хой төрээн. Баштайгы олчалар онча-менди доругуп туроор.

Мурнакчы хойжу Чыспынак Чимит төрээн 100 хоюндан 100 хураганны менди алган. Колхоз баштаар чери малчыннарга дузалажыры-биле 8 сакманщикти коданнарже үндүргүлээн. Комсомолчу сакманщик Наталья Аракчаа 100 хураганны онча-менди доруктурар хүлээлгени алган.

Коданнарда немелдө мал чемн — дус, сула, шишкинди-ли соөртүп чедирген. Сугну база доктаамал чедирип турар.

Колхоз баштаар чери, тускай эртеминиглер мал ажылынче кичээнгейни күштелдирген.

М. БЕЛҮЭЭ.

1975: ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

ДОКТААЛ-БИЛЕ ТАНЫШКАШ...

«1973 чылдың улус ажылагый планын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүр; нүү, тудугнун болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ниң доктаалын таныжар, 1973 чылда социалистиг хүлээлге алыр дээш Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары МТМ-ниң делгем аалынга чыыланган. Хуралды коллективте партия эге организациязының секретары эш Вологин ажыткаш, «Сельхозтехника» каттыжышкынының директору П. Иванова сөс бергеп.

Доктаалды номчул танышпыргаш, Петр Ивановичи Ивановтун чугаалааны болза:

— Үлетпүр, тудуг, транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында бо доктаал беш чылдың шиитпирлиг чылы—1973 чылда улам күжениишкиниг ажылдаарынче, күш-ажылдың будүрүмчүлүүн бедитпишаан, эвээш чарыгдалдыг, эки шынарлыг хөй продукцияны будүрер сорулганы бистиң мурнувуска салып турар-дыр. ССРЭ-нин тургустунганының 50 чыл болганы-биле холбаштыр совет улуска, ССР Эвилелиниң бүгү националдарының ажылчы чоннарынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң Кыйгырыышта харын кылдыр бедиткен социалистиг хүлээлгени алтап, улам күжениишкиниг ажылдаарын маңаа чугаалажыр апаар-дыр бис.

Мотористер С. Доржукай, К. Содунам, МТМ эргелекчизи А. Тенников олар сөс алгаш, тракторлар, комбайнар, автомашиналар болгаш өске-даа көдөө ажыл-агый машиналарының септелгезинин эки шынары дээш күш-ажылды организастаарын экижидерин, колхоз, совхозтарны техника кезектери-биле саададылга чокка хандырарын чогумчалыг болдургаш, хөй орулгалыг ажылдаарын демдеглээннер. Будүрүлге чорудулгазында четпестер ам-даа бар, ону тайладырын, чарышты дээштиг организастаарын санал бергеннер онзалап чугаалап турганнар.

Коллективтиң ишчилери доктаалды таныышкаш, даараазында социалистиг хүлээлгени алган: продукция сайгарарының чыл планын 101,2 хуу күүседир, планнан ажыр 8,5 мун рубльдин, ооң иштинде септелге мастерскаязы 3,8 мун рубльдин продукциязын сайгарар. Ийи автомашинаны, беш комбайнны планнан ажыр септээр. Күш-ажылды организастаарын, септелгенин чорудулгазын экижидин тургаш, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 1972 чылдың деңнелинден 8 хуу бедидер. Электроэнергияны, одаар үүлдү, кывар-чаар материалдарны камнаар чарыгдаар, ооң 12 мун рубльдин немелде орулгазын алыр, чыл дургузунда 25 тонна хөмүрдаштыр. 15 киловатт-шак электроэнергияны, 3 тонна кыварчаар материалдарны камнап алыр. Техника септелгезинин, мал ажылын механизастаарының болгаш механизастаар ажылдарның планын күүсеткеш, ооң шынарын экижидер. Каттыжышкынның автотрактор парыгының деригелерин септээринге техника ажыглалын шын чорударының болгаш техниктиг ажаалганы чогуур өйүнде чорударының күүсели-биле материалдар, артык кезектер, резина чарыгдалын 10 хуу эвээжедир. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын декабрь 27-де күүседир, саарылга чарыгдалдарын планнаанындан 0,1 хуу кызыргаш, ону 2,5 мун рубльге эвээжедир. Спорт шөлүн май 20-де дерип доозар.

Коллективтиң ажыл-ишчилери алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш чангыс демнег ажылдап турар.

С. МОНГУШ.

БҮГҮ УЛУСЧУ ЧАРЫШКА

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болган оюнга алдар болдургаш социалистиг чарышка Кызылдың № 2 бажынар эргелелиниң коллективи багай эвес коргүзүглерлиг ажылдаанын чоокта чаа боттарының хуралыша үүдеп чугаалашкан. Ооң-биле кады коллективтиң ишчилери беш чылдың шиитпирлиг бо чылында боттарының кылза чогуур ажылдарын тодарадып, чаа сопиалистиг хүлээлгени алганнар.

Эрткен юбилейлиг чылда капитал септелгениң планын ноябрь 1-де, агар септелгенин ол-ла айның 10-да ажыр күүсеткен, бажыңнар хөлеанининң төлевириндеп кирер акшаның планын декабрь 25-те 100,7 хуу күүседип, шиитп оруларга планын долдур боттандырганнар. Республика пайысылалыг таагайжыдар болгаш погавычидар талазы-биле биче эвес ажылдарны органнаастаан.

«1973 чылдың улус ажылагый планын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетүрүүн, тудугнүң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы-биле ол-коллективтиң ажылчыпары, албан-хаакчылары, инженер-техниктиг ажылдакчылары таныышкаш, чаа хүлээлгелерин ап, ону боттандырарынче бар аргаларны мөөнүүрүнге шиитпирлиг илергейлээн.

Оларның бедиткен социалистиг хүлээлгелеринде 1973 чылда коллективтиң кылыр ажылдарының хемчээлин тодаргай айыткан. Орулга кирер талазы-биле чыл планын 1973 чылдың декабрь 25-те күүседир, планнан ажыр 1,5 мун рубльдин орулгазын киирер, капитал септелгени ажылчы чоннарның арыг-сеплиг, культурлуг чурттаарынга таарымчалыг кылдыр ноябрь 1-де эки шыпарлыг доозар. Агар септелге планын олда хуусаада 1,5 мун рубльге ажыр күүседир.

Хоорайның будүрүлге коллективтериниң болгаш чурттакчы чоннуң киржилгези-биле 3000 дос шаанны, 500 дос чадан шаанны олуртур, 5000 дос чечектп тарыыр. Планның чидириглерни 1,5 мун рубльге эвээжедир. Механизацияны бар-ла аргалар-биле ажылдап тургаш, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 1,5 хуу бедидер. Күрүпенин чурттагга фондуун хумагалап, чоп ажылдап, эп-пе эвээш чарыгдаа үлдүрүп тургаш, агар болгаш капитал септелгени чоруткан бо сорулгаларны чедиишкиниг күүседирип № 2 бажыңнар эргелелиниң коллективи хүлээнгөн.

Т. МААДЫ.

ҮРЕЗИННИҢ ҮНЕЗИ

Улус ажыл-агыйын хогжүдер талазы-биле тоску беш чыл планның күүседириниң нийги чылын Бии-Хем районнуң тараажылары чедиишкинниг дооскаанаар. Ооң ачызында ажыл-агыйлар шупту-зу четчир үрезинни ургап.

Районнуң ажыл-агыйлары үрезинни арыглаары-биле чергелештир ооң шынарын экижидеринче база кичээнгейни күштелдирип турар. Ленин орденниг «Кызыл тараачын» колхозтуң арыглаан 1070 тонна кызыл-тазы шупту-зу бирги класстың болган. Ооң 600 тонназы «Скала», артканы «Саратов»-29» деп сорт. Ындыг үрезинниериниң ачызында ол колхоз эрткен чылын бир гектар шөлгө онааштыр ортумаа-биле 27,1 центнер дүжүттү ажаап алган. Өске ажыл-агыйларның үрезинни колдуунда ийнги класстың болуп турар.

Туранның үрезин хынаар лабораториязы 5736 тонна үрезинниң хынаан. Ооң түңнелиби-ле алырга, 2374 тонна үрезин чажар шыпарынга четпээн. «Саин» совхозтуң 650 тонна, «Хадың» колхозтуң 510 тонна үрезинниң үнүүчелиниң куду болганы плерээн. Бо дээрге, үрезинни багай кадагалаанының херечизи-дир. Районда 970 тонна үрезинниң ыяшының улуг болганы ону бадыткап турар. Мындыг байдал ажыл-агыйларның удуртукчуларын, анда агрономнарны дүвүредир ужурлут.

Үрезин ажылын экижидери, тараа культураларының бедик дүжүттүг сорттарын пептередип болгаш райончудары тараажыларның соңгаарлаттывас херээ, оларның богүнгү сорулгазы апарган. Эки үрезинл дээрге, тараа будүрүлгезинин улгаттырарының немелде курлавырлары-дыр. Үрезинниң үнези ол. Күштү ынчаар мооцизээринің, ажылды ишин организастаарының ачызы мында дээрзин уттуп болбас. Ону бии-хемчилерниң кымдан-даа дээре билири чугаанок. Ындыг турбуже, оларның чашса чогуур 5638 тонна үрезинниң 2278 тонназының чажар шынарынга четпээни үезинде негелдиазынга канчап-даа таарышпас.

1973 чылда тараазы болгаш көдөө ажыл-агыйның оске-даа продуктуларын будүрүрин ковүдедири дээш тараажылар-ның Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын бии-хемчилер изиңбило деткээннер. Беш чыл планын күүседиринде шиитпирлиг үшкү чылында оларның ол чарышка киришпишаан, илереттинген четпестерни дарый чайладып, 8000 тоннадан эвээш эвес тараазы күрүнеге садар хүлээлгезин күүседир дээш бүгү күжүн, аргадуржулгазын ажыглап, демнег ажылдаарынга идегел болур.

Бистиң корр.

527В дээр хевириниң демнег чондурар чартык автоматтыг станок «72 чылдың станоктары» деп делегей делгелгезинге алдын медаль-биле демдеглеткен. Ол — Саратовта демнег чондурар аар станоктар кылыр заводтуң коллективиниң кызымаккай күш-ажылы-биле кылдынган бедик шынарлыг станогун улуу-биле үнелээни ол болган.

Саратовтуң тускай конструктор бюрозу эртеминиң болгаш техниканың соолгу чедиишкиннериниве дүүштүр ол чартык автоматтыг станокту кылып тургускан. Станок чазыг чок ажылдаар болгаш улуг будүрүкчүлүг. Ол завод 1973 чылдың эгезинде ындыг чаа станоктарны хөй-биле будүрүп үндүрүп эгелээн.

ЧУРУКТА: алдын медальдыг станокка — «Ура!»

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Мал ажылы — шалыпчы фронт

БРИГАДИР-БИЛЕ КАДЫ

Бригадир, зоотехник, мал эмчизи-биле кадыдалбыкпаан оруктап, «галиктиг» чоруп олур бис. Хар чамдык черлерде хөрттүктели берген, аттыг кижини уур хире кылын. Кажаалыг көк-сул. чанынга машина тура дүш . Ында 37 сараат бар. «Г. өзүнле ортумаа-биле 6 ...на» деп, бригадир Сүмү чугаалады. Үк сарааттар колхозтун № 4 хойжу бригадазының курлавыры. Бир тейни ажа хонуп кээривиске база-ла сарааттар. Саны — 39. Шупту көк-сула. Сарааттаан олчаан кым-даа хол дегбээн.

— Бистин бригадада мал чеминиң курлавыры бо чүве. Чүгле 456 тонна көк-сула — дээш, мал чемин арай өкпелээн хевирлиг, бригадир бисче корду.

— Курлавырынар хөй-дүр. Бүрүн четчир шыкаржыл — деп, кол зоотехник Банзай оңу ооружагыын чорду.

Малчын Чүдекпен Шойжунуун аалынга келдивис. Ол моон мурнунда мал малдап көрбээп. Бир хүгаар малчын болуп, берге шыгалданы эртип турар. Бригадир биле малчынның аразында чугаа эгеледи. Коданда ам-даа 18 тонна көк-сула, 10 тонна сула бар. Хойлар семиг дыырак.

— Мал ...ның канчаар чарыгдап ...силер? — ... бригадир малчыннан айт ды.

— Төрээн хойлар эртен, кежээ немелде чемге сула чиир. Оң шаа шала аргаи хойларга кежээликтей көк-сула бээр бис. Далбыйлаан шөлге оътаан хойлар тодуг болгулаар-дыр. Малывыс байдалын эртен, кежээ хынап тур бис. Удавас хой оолдаашкыны түлүктеп эгелээр. Аңаа белеткенип алган бис.

Малчынның чугаазын бригадир кичээнгейлиг дыңнап алгаш, кажаа-хораапын, мал чеминиң байдалын, чаш төлүү камгалап алырынга кылдынган чүүлдерни ковүү-биле кадыүнүптү. Ол черле караа-биле көрүп, хынаар чанчылдыг кижи. Малчынның богүнгү байдалының дугайында демдеглелдэп бригадир тускай дептеринге бижип алды. Мал эмчизинге шинчилер хире аараан хой чок болган, ынчангаш эмчи чамдык аарыглар дугайында тайылбыр берди.

Ол бригадада одар девискээриниң харын далбыйлап турар тракторист Адыя Кара-оолдуң ажылын-даа сонуургадывыс. Далбыйлаан черниң оът-сигени көстүп чыдар, мал тоттур оттаап албазының кандыг-даа барымдаазы чок. Бригадада шупту 13 коданнарлың хой оттаар черлерин Кара-оол чааскаан далбыйлап турар.

Дараазында барган малчыннарывыс Хумбун Аракчаа, Шириндиви Лопсан, Серен Эрес-оол оларның коданында байдал экн. Хумбун Аракчаалың хойлары төрүп эгелээн. Чаа төрээн хойларга немелде чемни берип турар. Ооң коданында 12 тонна сиген, 8 тонна көк-сула болгаш 15 тонна комбикорм бар. Ол бо чылын 100 хойдан 100 хураганны, хой бүрүзүнден 2,3 кг дүктү алырын үлээнген. Ону күүседип шыдаарының бүгү аргалары бар.

Бригадир Сүмү Дамчан бригадада малчын бүрүзүнүң аажы-чанындан эгелээш, ажылга ээ-харыысалгалыына чедир эки бглир. Ол ам 7 чыл бригадирлеп ажылдап келген. Ооң удурткан бригадазы сөөлгү үш чылдарда колхозка бирги черни ээлээн. Эрткен чылын бригада 100 хойдан 91 хураганны, хой бүрүзүнден 2,2 кг дүктү кыргыр алган.

Бригадада хой төрүп эгелээн. Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле белеткел ажылдары доозулган. Малчын бүрүзү керосин, изиг демир, килис, аптечкалар-биле хандыртынган. Малчынларда сакманщиктер четчир. Бригаданың социалистиг хүлээлгезин база белеп эвес. 100 хой бүрүзүнден 92 хураганны, бир хойдан 2,3 кг дүктү кыргыр, мал чеминиң белеткелиниң планын ажыр күүседир. Бир курлавыр кыштагны белеткээр.

Бригадир Сүмү-биле бистиң малчыннар көзээн аянчоруувус, ынчаар доозулган. Малчыннар ниитинин малындан чангыс баштыдаа хоратпас дээш, аразында социалистиг чарышты салып алган, эрес-соруктуг ажылдап турар болду.

Н. ДАКАА.
Эрзин район, «Коммунизмче орук» колхоз.

СЭКП ТК-ның пропаганда бөлүү

СЭКП ТК-ның пропаганда бөлүү Тывада келген. Оок составында: СЭКП ТК-ның инструктору, экономика эртемнериниң кандидады Л. В. Краснов (удуртукчузу), ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Шериг төөгүзүнүң институдунуң профессору, төөгү эртемнериниң доктору, полковник И. Ф. Исаков, СЭКП ТК-ның чанында Партияның дээди школазының бот-өөредилгелиг салбырының экономика кафедразының эргелекчизи профессор И. С. Петров, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Делегейниң ажылчын шимчээшкиниинин институдунуң улуг эртем ажылдакчызы, экономика эртемнериниң кандидады Н. А. Гневышев, Бүгү-эвилелдиң «Билиг» нииттилелиниң лектору Н. Я. Черепанов олар бар.

Олар делегейниң социалистиг системазының хөгжүлдезиниң чугула айтырыглары, амгы үе-чадада национал-хозталгалыг шимчээшкин, СЭКП-ниң амгы үеде экономиктиг политиказының айтырыглары, делегей байдалының дугайында дээш ышкаш темаларлыг делгерентей лекцияларны найысылалга болгаш районнарга кылыр.

«СЭЭН ПАРТИЙЖИ БИЛЕДИН»

Тээлиниң харылзаа белдириниң коммунистери «Сээн партийжи биледиң» деп темалыг хуралды чоокта чаа эртиргеп. Ук хуралга белеткел чорүп турар үеде эге организацияның учёдунда турар коммунистериниң учёт карточкаларында бижилгелерни болгаш партия Уставының негелдерин коммунистерининг канчаар күүседип турарын хынаан.

Хуралга «Сээн партийжи биледиң» деп илеткелди СЭКП райкомунуң кежигүнү, ВЛКСМ райкомунуң ийнги секретары Эрес-оол Күжүгет кыыган. Ол партия биледиптиң төөгүзүн, бо чугула документиге кижилерниң хамаарылгазын «делегеренгей чугаалаан. Эге организацияларның коммунистери партия кежигүнүнүң бедик адын ыдыктыы-биле сагып, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп, СЭКП-ниң кызыл биледин өдилээн кижиден чогум чүү иеген турарыл дээрзин бедик мелерел-биле билип турарын ол айыткан. «Тээли» совхозтуң Найырал салбырының мурнакчы механизатор болгаш идепкейлиг хөй-нииттичи Семен Дамба, Кызыл-Даг салбырында эмчи Тойбухаа Анай, Ленин орденниң эдилекчизи почтачы Сарчак Дүү-Дарый болгаш өске-даа хөй-хөй коммунистер ажыл-херекке, хөй-нииттиң амыдыралынга үлегер-чижээн көргүзүп турар. Олар партия организацияларының ажылынга база идепкейлиг киржип, даалгаларны ак сеткилдиг күүседип, хуралдарга саналдарын берип турар.

Партия билединге тураскаатқан хуралдар районнуң өске-даа партия организацияларынга болгулаан.

ПАРТБӨЛҮКТЕР

Бай-Тайга районда ниитизи-биле 15 партбөлүк бар. Олардан «Кара-Хөл» колхозтуң Даштыг-Холде Хертек Сүрүнге, «Тээли» совхозтуң Хемчик-Бажында ошкү бригадазында Иргит Адашка удуртқан партия бөлүктери эки ажылап турар.

Бо партия бөлүктериниң ажылында бир онза үүл болза, партийжи даалгаларны доктаамал берип, олзрның күүселдезин хынап турарында. Ында коммунистерниң бо хүннерде кол кичээнгейин ниитиниң малын хүр-менди кыш ажырарынче угланган. Кыштаглаашкынга белеткел дугайын чугаалашкан партия хуралдарынга бүгү кадарчыларның, коммунистерниң харыысалгазын бедиткен кыштаглаашкынны, малдың байдалын доктаамал кичээнгейге алган.

Бо ийи партия бөлүктериниң коммунистери беш чылдың шиитпирлиг 1973 чылын бедик киргүзүглери-биле демдеглээринге бүзүредилдиг.

Бай-Тайганың парторганизацияларында

ХҮННҮҢ ТЕМАЗЫН ФОТО-БИЛЕ

Чедер ховузунга кышкы хүн эртенги хереглерин чака бээри белеп тараалап «Тилелге» совхоотун септелге мастерсказынче бо аныяк кижилер хогдүг-омак базыптар. Мастерскалның эң харысалгалыг участоктарының бирээзи — тракторлуң шимчээр кезектерин септеп, эдип турар иеске келирлер. Дүүнге чедир кылдыпмаан чүүлдерин кижи бүрүзү тус-тузунда барып сегирип алгаш, ходелип ырыптер.

Ол дээрге совхоотта бо мергежилге үр эвес — үш-ле чыл ажыдан турар болза-даа, ады-сураа биилдингир апарган Люндүп Кызыл-оолдуң (1-ГИ ЧУРУКТА) септекчи звеноузур. Авыяктардан тургустунган ук звено мастерскалда техника септелгезининг темнизин бедидер, оюң септеттинген шынарын экижидер дээш калбаргап социалистиг чарыштың бирги одурууида чоруп турар. Звено удуртукчузу боду ооске оорунге үлегер-чижээн көргүзүп, хүн нормазын 140—150 хуу чедирип келген.

Звеноуң аныяк механизаторлары эрткен чылдың ноябрь айдан бо хүннерге чедир 21 тракторлуу септээн болгаш олардың шуптузун специалистер эки шынарлыг деп хүлээп алгап.

Валерий Моңгуш (2-ГИ ЧУРУКТА) ук звенода оорундеи механизатор стажы хөй—8 чыл дургузунда совхозка техника башкарып келген. Бо хүннерде ол база-ла септелгеде мурнакчыларның бирээзи. Үдүг-нормазын комсомолчу механизатор хүн бүрү 140 хуудан кудулаппайн келген.

Чедерниң механизаторлары тоску беш чылдың шалыпчы үшкү чылының чаагай дужуду дээш демиселин ынчаар эгелеп турар. Часкы хову ажыдары эгелээже чедир совхоотуң механизаторлары техниканы белеп кылып алырының бүгү аргалары бар.

Бистиң хорр.

В. КОНДРАШОВТУҢ фотолары.

Партдокументилерни солуурунга холбаштыр

БЕДИК НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮР

Партдокументилерни солуурунга белеткелдерни болгап партийжи организастыг база кижизидикчи ажыдың улам ынай экижилериниң айтырыглары иеске бүгү парторганизациялларда ышкаш бистиң партия организациязының база кичээнгейиниң төвүнде турар. Партдокументилерни солуур дугайында СЭКП ТК-ның май (1972 чыл) Пленумунуң доктаалын күүсеттишаан, партком болгаш эге организациялларның, партбелүктериниң ажыл-чорудулгазын үеним негелдезинге дүүштүр тургузарын ораладажып, коммунистер бүдүүлгеге-даа, хой-ниитиниң амыдыралынга-даа база партиның болгаш күрүнениң сагылга-чүрүмүн шыгыы сагырынга-даа үлегер-чижээн көргүскен турарынче кичээнгейни күштелирген бис.

Бистиң организациябыста 90 ажыг коммунист болгап СЭКП кежигүнүге кандидаттар бар. Оларның хой нуруузу механизаторлар, каларчылар, саанчылар, чоланачылар.

Коммунистерниң авангардчы ролин база идепкейин бедидер талазы-биле Хаак фермазында, Элегес ортумак школазында партия эге организациялары алаш шудургу ажыдап турар. Оларга партия хүрээлеринге Уставта көрдүнген хүүсаа ёзугаар ай санында эрттирип, коллективтиң болгаш партийжи амыдыралдың эң чүгүле айтырыгларын чүгээлажып, хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин дээштиг кылдыр организастап турар. Коммунистер шупту барык даалгалыг, оларның отчёттарын, дыпкадыгларын партия хүрээлериңга алыры чанчыл апаргап.

Күш-ажылга болгаш хөйниити амыдыралынга үлегер-чижээн көргүзүп турар коммунистер бисте эвээш эвес. Оларга хамыктың мурнунда 40 чыл партстажтыг Чооду Чалбаана болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Үнэр-оол Бавуи-оолду, Моңгуш Токпакуиу, Манганак Опциаиы болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур. Ол ышкаш бистө үстүнде эштер дег үлегер-чижектиг аныяк коммунистер база бар. Чижээ, Ленин орденниң эдилекчизи саанчы Моңгуш Токпак-ооловна Чечек эрткен чылын бодунга бижыглаан инек бүрүзүнден 2070 кг сүттү саап алгаш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. СЭКП кежигүнүнге кандидат Мая Увангуровна Оюн база мурнакчы саанчы болбушаан, хой-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип, ол Чал-Бежиг сүт-бараан фермазында агитатор дүүзээгезин багай эвес күүседип турар.

Бистиң организациябыста коммунистериң хөй нуруузу ажыл-херекке авангардчы ролюн, идепкейин көргүзүп, социалистиг чарышка бедик түнелдерни чедип ап турар. Ылангыя эштер Чашкак Тайга-Херел, Үнэр-оол Бавуи-оол олар чыл бүрү бедиктен хүлээлгени алгаш, соглээн сөзүн эдеп, оны ажыл-херек-биле бадыткаары [illegible] апарган. Мая ажылынга [illegible]ачылаачыладың 1973 чылда Бүгү-эвилел социалистиг чарышын халбартыр талазы-биле партиның болгаш чазактың доктаалын танышкаш, ол коммунистер бо чылын төрүүр үүс хойга оналаштыр 116—125 хураганы, бир баш хойдан-на 3,8 кг дүктү кыргын алырын хүлээнген. Бо дег еске-даа ындыг эки чижектерни көргүзүп болур.

Коммунист бүргүзүнүң моральдыг овур-хевири бедик болурун, күш-ажылга үлегер-чижээн көргүзериң, партиниң болгаш күрүнениң сагылга-чүрүмүн, амыдыралдың нормачижектерин хажык чокка сагыырын партия оларга кол-кол негелделер кылдыр салып турар. Бо айтырыглардың ужурлуразы ам партдокументилерни солуурунга белеткелдин үеэнинде онза улгатхан.

Бистиң организациябыста коммунистер барык шупгузу ленинчи партиниң бедик адын алдарлыы-биле бүзүреткип турар дээрэн чугаалаар херек. Оон-биле кады оларның аразында боттарын ыын эвес ап чоруур, даандырган ажылынга харысалга чок, ийи-чангыс кижилер база бар. Ындыг байдалдыг О. Кадыр-оол, А. Кавин-оол, М. Мункулов ышкаш коммунистер-биле документилер солуурунга белеткел үеэнинде үүскай бесселгелерни-чорууска-даа, олар оон кавдыг-даа түнел кылбааннар. Ынчангаш ам ол коммунистерниң түс-түе отчёттарын партия хуралынга дыңнаарын планнаан.

Партком болгаш партия эге организациялары коммунистер-биле бесселгелер кылырын дооскан болгаш оларның түнелдерин парторганизациялларга чугаалажып көрген. Ол бесселгелер оларга дээштиг салдарны чедирген. Маңаа бир чижектен көрээл. Коммунист эш Парииов партия хуралдарындан озалдаар, кежигүн ладывырын чогуур ойүнде төлевес, партийжи даалганы багай күүседир турган. Оон-биле сагыш-сеткилдиң ханызындан бесселгелны кылгаш, машина-трактор мастерсказында партбелүктү удуртурун аиаа дааскан.

Бесселгелерни солуурунга белеткел-биле кады, совхоотуң партия организациязы коммунистериңиң күүсениишкинин бүдүүлгечи сорулгаларны челимишкинниг күүсединче угландырарын ораладажып турар. Салбырларга, фермаларга, бригадаларга база цехтерге эргежок чугула организакчы болгаи политиктиг ажылды чорутканының сөөнда бедиктен социалистиг хүлээлгени алган. Ам бүгү күшүү болгаи аргаларны ол хүлээлгени долдур болгаи ажыр күүсединче угландырган.

Партийжи хүрээленин быжыглаарынче коммунистерниң идепкейин болгаи сагылга-чүрүмүн бедидеринче угланган организас-политиктиг чугула хемчег — партдокументилерни солуурунга организастыг-даа, база техниктиг-даа белеткелдерни улам күштелирер ээш партком ам-даа улам күүсениишкинниг ажыдазар апаар.

Д. МОНГУШ,

«Элегес» совхозта парткомсекретары.

АГРОНОМ-БИЛЕ ЧУГАА

Бии-Хемде хар кылын, мал-маган одарладырынга арай берге-даа болза, районнуң ишчилери өөрүп турарлар. Чүге дээрге, чазын черге сиигеи шык—мал чеминиң болгаш тараанның бедик дужудунуң маталылалы. Ынчалза-даа ол чадагай магадыгаа тараажыларының сагыш-сеткилин оожургатпайн турар. Кайы-даа ажыл-агыйга көэрге, үрезин арыглаашкыны, техника септелгези, ажылчын план чогаадыкгаиы — хову ажылдарының белеткели түлүк.

— Эрткен ажыл-агый чылының түнелдерин, бо чылгы планнарывысты болгаш социалистиг чарыштың негелделерин чаа кылып доостуруе. Ам механизаторларның хөй чылда ажылдааны дээш немелде төлевирии санап орарым бо-дур ийин—деп чугаа-биле. «Кызыл тараачын» колхозтуң кол агроному Василий Игнатьевич Иконников мени уткуду —Бөрүнерем бо. Механизатор кижи 3-тен 5 чыл чедир ажылдаарга, оон ажылдап алган акшазын 12 хуу өстүрер. 5-тен он чыл чедир ажылдаан механизаторларның ажылының төлевирии 15 хуу, 10-дан 20 чыл четкеннериниң 20 хуу, а 25 чыхаи өрүүзэрге 25 хуу улгаттырарын төлевилеп тур бис.

Агрономнуң тайылбырын ынналаш, механизаторларга адаргап ордум. Чүгле үр ажылдап чорааны дээш, шынап-ла, Совет Эвилелиниден өске чүү деп чүртта, кандыг күрүнеде ынчаар акша немеп берип турар деп? Чээрби чыл ажылдаан механизатор кижи айда 300 рубль ажылдап алыр болза, оон кырынга 75-ти аиаа-ла немеп бээр-дир. Колхозта ындыг механизаторлар чээрби хире. А хөй чыл ажылдааны дээш колхоз механизаторларга бо чылын 12000 ажыг рубльди төлээр.

— Немелде төлевир моонбиле кызыгаарлаттынмас — деп, Василий Игнатьевич чугаалап ор—ээлчег нормазын ажыр күүсеткени дээш, планныг онаалданы ажыр күүсеткени дээш, кывар-чаар материалдарны камнап алганы дээш база-ла немей төлээр бис. Оон кырынга аиаа шанналарның кайызын ол дээр!

Колхоз баштаар черинии тараажыларның амыдыралынче кичээнгей салып турары илден болду. Эрткен ажыл-агый чылының түнелинде колхоз Павел Цыбинге көштуг мотоцикл берген, Константин Кочневке чиик машинаны оочур чок садып алыр бижик тывыскан. Дыштанылга бажынынга бар халас путёвкалар, акша шаннаалар база хөй. Тараажының күш-ажылын шак ынчаар үнелеп турардыр. Чүгле Совет Эвилелиниң тургустунганының 50 чылында бээин алды тараажы чазактың орден-кавыиааларын алган. Оларның үжүүнүн шаииалы — Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени.

Ленин орденниг «Кызыл тараачын» колхоз эрткен чылын бир гектар черге оналаштыр 27,1 центнер дүүжүт алган болган күрүне шыгамырынга 6281 тонна тараа киирген. Планда көрдүгенинден 2481 тонна тараны ажыр сатканы ол. Беш чыдың бо шиитпирлиг чылында 6000 гектар тараа культураларын тарырынга белеткенип турар. Аиаа четчир үрезин бар. Оон 1220 тонназы бо хүннерде арыглаттынган, арткаиын январь айда доозар. Ылангыя 1070 тонна кызыл-тас үрезинии Туранның үрезин хынаар лабораториязынга хынадырга, ол шупту бирги класстыы болганы тараажыларны өөртүп турар. «Скала», «Саратов-29» деп сорттар ол. Суланың «Сизуу» дээр сортунуң 150 тонна үрезинии база бирги класстыы болган. Үрезин арыглаар 17 кижи составтыг бригаданың ажылчыинарының дең кезии ында он ажыг чыл ажылдап турар. Оларның аразында Д. Амур, М. Шумокова, Е. Булатова ышкаш мурнакчылар хөй!

—Гранозан-биле үрезин хораннар улустуу өөредип эгелединис. Олар үнер айда шыгалда эрткеш, он ажылче киритпгерлер — деп, агроном бодунуң ажылын таныштырып ор.— Механизаторлар арай-ла чедиишпес. Тарылга эгелээринге чедир өөредип алыр дээш, колхоотуң аныяктарын чыып тур бис. Бо хүннерде өөредилгени маңаа эгелээр бис.

Василий Игнатьевичиниң чугаазындан колхозтуң часкы тарылгага күжениишкинниг белеткенип турары илден. Тараажыларның ол белеткели эрткен чайын-на эгелээн. Оларның 2650 гектар черни чайын андарган, күзүн андарган 2370 гектар черн, чеминчидилгени сөөртүп алганы болгаш еске-даа ажылдар ону керечилеп турар. Социалистиг хүлээлгелер болгаш оларның негелделерни база кылдынган. Тараажылар колхозтуң бо айда болур хуралынга бүгү сорулгаларны чугаалажыр болгаш белеткен хүлээлгелерни алырлар.

1973 чылда тараапы болгаш чер ажылының еске-даа продуктуларын бүдүрериң көвүдедири дээш чүртүүң тараажыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга хейъат киргеи кызыл-тараачынчылар часкы тарылгага мынчаар белеткении турардар.

К. ЧООДУ.

МУРНАКЧЫ САДЫГЖЫ

Баян-Тала сес чыл школазының буфединге киргеи кижи оюң иштининг арыг-силиин, ииэы-бүрү аъш-чем аймаанын хөйүн эскербейи барбас. Оюң «садыгжызы Анай-Хаак Артыкпайовна Куулар башкыларның, ажылдыинарының чагыын ёзугаар ииэы-бүрү аъш-чем бараанларын хүн бүрүде анай киирии, коллективке эвилеп-соодек, дыиналгыр болуп келген.

Школаның башкыларынга, ажылчыннарынга, өөреникчилеринге хүндүткелдиг ол садыгжы эрткен чылын 36 муң рубльдиң орулгазын киирер планын 36 муң 500 рубль кылдыр ажыр күүсеткен.

Буфетке киирген далган, үс, ъът болгаи колбаса, булочка болгаш еске-даа кылыгларны чүгле школа коллективи эвес, харын «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчулары база садып ап, мурнакчы садыгжыга четтиргении бо-ла илергейлээрлер.

О. САЙЫН.

ЧЫЛГЫЧЫ СӨЗҮН ЭЭЛЭЭР

Тываның байдалынга чылгы оиза чугула. Оиу ажаап өстүрериниг улуг шүүдел негеттинмес, кажа-суур хереглеттинмес, чүгле хайгаралны экижидер, одарын шын организастаар — магалыг-ла мал, чиик бот-үнелиг эът будүрериниг ол еске малдан ыракта ажыктыг, кадарчылаи муиарынга, үүрмек сөөртүлгеге база чугула.

Кижи-ле болган чылгычылаи шыдавас диживирле шын, ол талазы-биле мергежилдиг малчыннарны мактаары чөптүг. «Өөк» совхозтуң аныяк малчыны У. М. Кызыл-оол бо чылын төрүүр үүс бете оналаштыр 85 кулуину мени доруктурарын хүлээген. Чылгычы сөзүн эдеп шыдаар.

М. МААЖЫК.

Кыштаглардан медээлер

Чөөн-Хемчикте Ленин аттыг колхозтуң кышка белеткеи мурнуку чылдардан дээре болган, ниитиниң малы амгы үеде мени, хүр кыштагаи турар. Бо хүннерде оолдаашкы тулуктаан, чаш мал чидириг чок алдынып турары өөрүнчүг.

Январь органга чедир төрээн 873 хойнуң 880 хураганы шупту менди. Хөвалыг Дазар-оол ышкаш чамдык малчыннарның коданнарында ийистээшкин көвүдээн. Колхоз баштаар черн малчыннарже улуг кичээнгей салып турар.

О. АРАКЧАА.

• • •

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайракан салбырынның хово массалыг оолдан эгелээн. Соолгу хүннерге чедир төрээн 545 хойнуң хураганы шупту менди. Донган Балдан, Тулуш Дамдын-оол, Кенден Кызыл-оол олариың хураганнары магалыг хүр.

Совхозтуң, ылангыя салбырның удуртукчулары малчыннарга дуглаар, сакманшитер үндүрер, кыштагларже сиген, суда, чарба, еске-даа чемнер чедирер хемчегларни организастап турар.

О. ТАВАА.

Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхозтуң кайы-даа кыштагларынга баарга, хураган-на, хураган. Ажаалда, хайгаралы эки, күжү семис малдың продуктулуулуда бедик, чаш төлүү-даа база ботказ болуп турар.

Январь органга чедир төрээн 1300 хойнуң 1334 хураганы бүрүи бар, харын ийистээр чоруктуң көвүдеи турары өөрүнчүг. Чижээ, Салчак Оскурунуң 145 хойнуң хураганы 168 болган.

К. СЕМИС-ООЛ.

• • •

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының малчыннары юбилейниг чылда чеминшкиннерин быжыглавышаан, бо чылын улам бедик көргүзүлгүт болурунга бүзүреидиг. Салбырның кайы-даа кыштагларынга баарга мал күсеу хевээр, оон чаш төлүү менди алдынып турар.

Бо чылын төрүүр хой ниитизи-биле 3900 хире, а оолдаашкын эгелээнинин баштайгы неделязында 850 ажыг хой төрээн. Элегиниң кыштагларында 322, а Кызыл-Тайганыында 538 хураган эки доругун турар.

О. ДОРЖУ.

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР КҮҮСЕТТИНЕР

«Тыва даг-дүтүү» комбинатты ажылчыннар хандырылгазының киидизиниң ажылчыннарының хуралы болуп эрткен. Адаа ыбилейлиг чылдың түнелеини үндүргеш, чаа чылдың социалистиг хүлээлгелерни алган.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында барган саварының планын декабрь 29-та күүсеткеш, пландан ажыр 55 муң рубльдиг бараанын садарын хүүсээгеде айыткан. Оон ында аъш-чем бараанындан ажыда боттарының будүрүп турары конфетер кылыгларын 390 муң рубльже садар. Ол ышкаш 1973 чылдың бирги кварталында 10 кижи ажылдаар бот-хандырылгалыг магазинии ажыглалга киирерни көрдүнген. Ногаа садыглаар туски магазинии ажыдар. «Юность» магазинге нос-тавы аймаандан хөөнүп бышкаш садар салбыр ажылдаар. Шак ындыг иеидеге салбырларны ийиги кварталда «Саяннар сынпары», «Чеглээн», «Алаш» магазинларго немей ажыдар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының болгаш күш-ажылдың инвалидтеринге чартык фабрикат-продуктуларны бажыңнарынга чедирип садыгларын организастаар.

Хой-ниитиниң аъш-чем будүрүлгедеги — столоваалар, буфеттер шугуму-биле 45 муң комплекс дүштеки чемнерин садыглаары көрдүнген. Январь-бүрү чемнер делгелгелерин, ярмаркаларны, үнүүшкүнүүт аъш-чем садыглаашкынын организастап ворудар. Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында 452 тонна ногаа аймаан, 450 тонна картофельди, 235 тонна фруктуларны белеткеп, садыглаар. Күш-ажылдың будүрүмчүлүү дыка бедиир. Садыг ажылдакчылары күш-ажылдың будүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден 5 хуу. шиитпирин чемненгилге черлериниң ажылдакчылары 4 хуу бедидер.

Ол ышкаш камналга талазы-биле дыка хөй хемчегler социалистиг хүлээлгеде айыткан. Бо чылдың ийиги кварталында цинтиниң чемненгилге черлериниң ажылын бот-оруула-чарыгаже шилчидер, а үшкү кварталда 2500 дөрбелчин метр төлдүг холушкак барааннар складын ажыглалга киирер. Будүрүлгелерниң чарылгалыг ажылдаарын эвээжедип тургаш, пландан ажыр 6 муң рубльдиг орулгазын алырын хүлээлгеде биилээн.

Социалистиг хүлээлгеде кадрларның биилиин, мергежилин бедидери база көрдүнген. Чижээлээрге, 240 кижини өөредилгеже хаара тудар, 30 ажылдакчының мергежилин бедидер болгаш оондаа еске. Хоорай чаагайжыдыгазының талазы-биле хемчегler хүлээлгеде база киирген. Хамаарышкан девискээрлерге 300 шаиглары болгаш чечектерни, чадаг үнүштерни тарыры көрдүнген.

Ак-Довурак хоорайның ажылчыннар хандырылгазының киидизии Улуиовск хоорайның цемент заводунуң ажылчыннар хандырылгазының киидизиниг коллективин социалистиг чарышка кыйырган.

Хүлээлгелерни күүсединиң бүгү арга, курлавырдары бар. Оиу ак-довуракчылар амыдыралга чедиишкиниг боттандырып эгелээн.

Е. ДАРТАН-ООЛ.

УРЕЗИН БЕЛЕТКЕЛИНДЕ ЧЁТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында кодаа ажыл-агый культураларының бедик дужудун чедип алырынга үрезин белеткели улуг үжүр-дүзалыг. Чер ажылының продукциязын көвүдедир дээш демиселдин бо хүннердеги ол чугула сорулгазын боттандырып, сорттуг үрезинбиле боттарын хандырарынче Чөөн-Хемчик районда чамдык ажыл-агыйларнын удуртукчулары, агрономнары кичээнгей салып турар. Колхозтар болгаи совхозтар часкы тарылгага хереглээр 5944 тонна тараа болгаи мал чеми культураларының үрезинин белеткээр үжүрлүг. Оон 55 хуузу азы 3265 тонниаиы арыглаан болгаш чажар шынарыига чедиргеи. «Сүт-Хөл» совхоз (агрономну В. Оюн) тараа культураларының үрезинин белеткелин 110 хуу күүседип, шынарын экижиткеи. «Алдан-Маадыр» совхоз (агрономну С. Сагды) үрезин арыглаашкынын доозуп турар. Ол ышкаш «Искра», Ленин аттыг колхозтарның баштаар черлери үрезин белеткелиниче күштүү моолдан турарындан чазын хереглээр тараа үрезининиң 70—80 хуузун арыглаан.

Тараанын иинти чыыдазын көвүдедир дээш демиселге сорттуг үрезин-биле ажыл-агыйлар боттарын хандыртынары чугула чүүл болур. Боттарын районучуктан бирги класстын сорттуг үрезинии-биле хандырарынга «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр», «Большевик», «Чыраа-Бажы» совхозтар сагыш салып турар. Кызыл-тастың «Мильтурм — 553» сортунуи үрезинии «Сүт-Хөл» биле «Алдан-Маадыр» 175—178 тонниаиы, «Саратовская-29» сорттуи «Большевик» 75 тонниаиы, арбайнын «Комбайнерии» «Чыраа-Бажы» 185 тонниаиы, «Большевик» 77 тонниаиы уруп алганнар. 1972 чылда тарын өстүрген липерназиидии «Алдан-Маадыр» совхозтан дужут алган, часкы чажылдага ийи тонниаиы белеткээн.

Часкы тарылгага үрезин белеткели районнуң ажыл-агыйларында бир дески эвес. «Октябрь 30 чылы» колхозта үрезин арыглаашкыны ён шүүлпеи чоруи турар. Колхоз баштаар черн (даргазы ээш М. Мирчин, кол агрономну М. Дукур) тараа чыыдазын көвүдедирин хандырарда ол чугула айтырыгже — үрезин ажылының шынарынче көшкак кичээнгей салып турар. Бо чылгы тарылгага хереглээр 514 тонна үрезининиң чүгле 21 дүүзуи арыглаа алган. Ак-Шатта болгаш төп шанза үрезин арыглаа турар авеноларнии күш-ажылын багай организастаи турарындан бо ажыл ында хожулаашкынныг болуп турар. Ам-даа 400 ажыг тонна үрезинии арыглаары негеттинии турар. Ол ышкаш «Тыва», СЭКП-нин XXII съездиии аттыг совхозтарда үрезин арыглаашкынының байдалы ол колхозтан дээредевес. «Тыва» совхозтуң шаиында 320 тонна арбай, 150 тонна суда, 20 тонна чанге-тараа үрезинии арыглаттынмаан, бокгут хевээр чытпышаан. СЭКП-нин XXII съездиии аттыг совхоз часкы тарылгага 1027 тонна үрезинии хереглээр. Оон 443 тонназы арыглаттынган. Ам-даа 290 тонна кызыл-тасты, 230 тонна арбайны, 50 тонна суланы, 11 тонна чанге-тараанны арыглаары, чажар шынарынга чедирери негеттинии турар. Бо ажыл-агыйларның кол агрономнары Н. Сарыглар, Ю. Бардаиов үрезин белеткелии дүрүзедиринче сагыш салбайн, «часкы тарылга өгелээринге чедир үе четчир» дээр хөөн-биле оңуруп турар.

Кодаа ажыл-агый культураларының дужуткур чоруун чёдип алырынга шынарлыг үрезинии белеткээри, оон арыглаашкынын дүргедедири чугула дээрэи билдингир. Оиу барымдаалаан, партия райкому-биле райкүүском январь эгевинде районнуң кодаа ажыл-агый ажылдакчыларының актив хуралын өрттирип, часкы тарылгага белеткелин чорудулгазын чугаалашкаш, үрезин белеткелин дүргедедирин чугулалап айыткан. Ындыг турбуже чамдык колхоздарнын, совхозтарның удуртукчулары, агрономнары шиитпирлиг хемчегни алыры негеттинип турар.

М. СЕВЕН.

«Шынның» почтазы.

КИЧЭЭНГЕЙ ЧОК ЭРТИП БОЛБАС

Алдарлыг юбилей — ССРЭ-нин тургустунганының 50 чылын ажыл-ишке, амыдырал чуртталгага бүгү талазы-биле чедиишкиннерлиг үткүүр, тоскү беш чылдың ийиги чылының планныг сорулгаларын хүүсаазында күүседир дээш, Тываның ажылчы қоюу бистин делгем чуртувуста калбарган бүгү удустуң шимчээшкинине идепкейлиг киржип, шухургу ажылдаан. Республиканың бүдүн бүрүзүнде парлалганы чүе-чүе бижикчилери чоннуң ындыг бедик кодурлүүшинүүбиле денге базып, оларның шудургу ажыл-ишинин, амыдырал-чуртталгазында чедиишкиннерининг, азы ажылдаар, чурттаарынга шаптыктыг ийи-чаңгыс четпестерге таарзынмайн турар дугайын илереткен чагааларын редакцияже оон-оону-биле чорудуп келгеннер.

Ынчангаш эрткен чылдың почтазы-биле «Шын» солуннуң редакциязынга чер-черде кодээ болгаш ажылчын корреспондентилер 6200 ажыг чагааны бижээннер. Бо дээрге 1971 чылдың деңгелинге бодаарга, оон 300 чагаа хой болган. Юбилейлиг чылдың почтазы-биле келген ол чагааларның 4181-ри солунга парлаттынга. Ол-ла чылда база бир өөрүнчүг чүве бисче үргүлүү бижип турар ажылчын болгаш кодээ бижикчилерге 200 ажыг чаа авторларның немештикени болур.

Редакцияның адрезинге каап турар чагааларның аразында четпестерни илереткен ийи-чаңгыс шүгүмчүлелдерниң барын сагындырган болгай бис. Ындагыя 1972 чылдың эгезинден төнчүзүнге чедир солуннуң арыннарынга ниитизи-биле 144 шүгүмчүлелдиг чүүлдер парлаттынган. Черчерде хамаарышкан партия, совет, хой-ниити организациялары оларның салым-чолун шиитпирлеп, хемчег алзын дээш 80 ажыг чагааны истелгеже чорутқан турган. Парлаттынган болгаш парлаттынмаан ол чагааларның иштинден хемчег ап, четпестерни чайлатканын дыннаткан 102 харыы редакцияга келген. Парлаттынган болгаш парлаттынмаан шүгүмчүлелдиг чагааларның саны 220 ажыш турда, редакцияга келген харыының саны оон чартыы бээзин четпээн.

Республиканың өске черлеринге бодаарга эрткен чылын Кызыл хоорайда үлетпүр бүдүрүлге, албан организация черлериниң болгаш Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның адрестерининг четпестерни чайладырын негээн бижиктер редакциядан хой баргылаан. Хоорайның албан организация черлериниң хой кезии солуннуң үнүнге дыннангыр, өйшаанда харыыларны берип келгени черле эки. Ынчалзадаа үстүнде алдаывыс районнар редакциядан барган медээлерниң хой нуруузун херекке албайн, чогуур үезинде боттуг харыыларны бербейн келгени дыка четпес. Совет парлалганың материалдарының дээштиг чоруун күштелдирер дугайында СЭКП ТК-ның 1962 чылдың сентябрь 18-те доктаалын ол районнарда партия организациялары кошкак боттандырып турарын маңаа айтыр херек.

Мурнакчы дуржулганы неп-тередир, амыдыралга шаптыктыг ийи-чаңгыс четпестерни дарый чайладыр дээш бистиң мум-муң номчукчуларывыс солуннар редакцияларынга сүмелеп, шүгүмчүлеп, дыннадып, чагааларны бижип турарлар. Солуннуң медээзи дээрге чоннуң үнү-дүр. Эрткен чылда ышкаш ындыг янзылыг редакцияның медээ-дыңнадынга харыы бербее, «харыгдаан» чочорукту бо чылын катаптавас херек.

Беш чылдың салым-чолун шиитпиргээр үшкү чылдың баштайгы айының ийиги декадазы төнүп турда, республиканың бүдүн бүрүзүнден «Шын» солун редакциязынга 300 ажыг чагаа келген. Оларның чамдыызы чыл эгезинден бээр чырыкче үнген солуннарның арыннарынга парлаттынган. Эрткен 20 ажыг хонукта редакцияга келген ол чагааларның хой кезии чер-черде күш-ажылчы коллективтерниң 1973 чылдың планнарын болгаш хүлээлгелерин түс-түста хүлээп ап турарынче утландыр бижиттингеп. Салдынган сорулганы, алган хүлээлгени күүседир дээш республиканың үдетпүр бүдүрүлгелериниң, кодээ ажылчыйының ажыл-ишчилери шудургу ишче кодурлүүшкүнүүр киргеп.

Ынчангаш номчукчуларывыс бир кол сорулгазы болза, ап турары ол хүлээлгелерин ажылчы чоннуң күүседир дээш баш удур кылып турар хемчеглерин база ажыглаттынмайн турар иштики курлавырларны илереткип, солуннар редакцияларынче хүн бүрүнүн почтазы-биле үргүлчү чорудуп, харылаажыры болур. Чоокта чаа СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК 1973 чылдың улус ажыл-агый планның хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүрүнүң, тулгунуң ажылакчыларынын Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында доктаал хүлээп алган. Ол доктаалды амыдыралга боттандырар дээш республиканың бүдүн бүрүзүнде социалистиг чарыш калбарган. Чарыштың дээштиг чоруун чедип алыр дээш черче партия, профэвилел организациялары маееадыг ажылдарны чорудуп, чоннуң кажангызындан-даа артык сыгырый эвилелдеп турар.

1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажыдыгын продуктуларын бүдүрериң болгаш белеткээрин ковудедири дээш, а ол ышкаш 1973 чылда тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларың бүдүрериң болгаш белеткээрин ковудедири дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң доктаалдарынга холбаштыр ажылдың чер-черде чоруп турарын солуннарга калбаа-биле чыыдары — ажылчын болгаш кодээ корреспондентилериниң чүүлү сорулгазы болур.

Тоскү беш чылдың шиитпирлиг чылы 1973 чылда ажылчы чоннарның социалистиг чарыжының чоруп турарын парлалгага чыыдар чорук бистиң республиканың ажылчы чоннарынын бедиткен хүлээлгелерин күүседиринге үлүг идиг болур апаар.

БАЛДЫ-БИЛЕ ӨҢНҮКТЕШКЕН

Январьның соок хүннеринин бирээзинде, чорук аайы-биле районнуң Хүндүлел самбыразының мурнуна доктаай бердим. Оон районнуң шалыңчыларын көрүп, сонуургап турдум. Ында башкы, малчын, бызаңчы, чолаачы, саанчы, садыгжы дээш кымнарны чок дээр.

Оларның аразында Кызыл-Мажалыкта септелге-түдүг участосунуң сураглыг шевери, таныырым Сарыглар Ламажыкович Матпыржыктың чуруу менче көрүп органзыг болду.

Мурнакчының бодунга ужуражыр дээш, бажыңына чеде бердим. Ханада хоолар. Бажыңның янзы-бүрү көрүштүг эдилелдери. Мактал болгаш Хүндүлел бижиктерин кайызын ол дээр:

— Оә чүгле чамдыктарыдыр, шуптузун азыптар болза, бо бичии бажыңның ханазынга кайнын сыңар ол, оол — дээш, Сарыглар Ламажыкович каттыра-дыр.

«Балды-биле чудук чонгаш,
Майым какпас апарган мен.

Маска-биле кадаг каккаш,
Майыштырбас апарган мен» —деп, бичии чаштарның ырлажып турары дег, эш Сарыглар 12 харлыындан эгелеп чидиг баллы, маска-биле өнүктешкен. 41 чыл иштинде олла ажылындан салдынмаан. Ам сураглыг шевер апарган, күш-ажылы-биле чоннуң чоргаар, улузунга хүндүткелдиглерниң бирээзи болган.

Дөртен бир чыл! Бо дээрге эвээш эвес хүүсаа. Ынча чыл иштинде чаңгыс ажылга мергежип, чазанырга ыяштың эки-багы хамаан чок, оон назы-харын-даа санап, «үнүү», аянын, «ажы-чанын» билир апары чугаажок.

Сарыглар Ламажыковичиниң эрткен оруундан каш сөс. 1932 чылда Кегээн-Булакка (Чадананың) үлегерлиг Кажа түтүүп, чүдүктү чоңуп, баштайгы кертигни кылган. 1934 чылда Кара-Дашка (Амгы Ак-Довуракка) Саша дээр орус эш 5 кижини чазанылга сургуулунга өөреткени аңаа улуг школа болган деп, Сарыглар сактып чугаалап олурду.

Оон бээр-ле түдүг десятниги апаргаш, Шекпээрнин, Алаш МЧАЭ-ининг (Дөн-Терезин) сууларының тавазан салып, баштайгы бодүүн бажыңнарны тутканнарның бирээзи ол болган.

Шекпээр школазы, Дөн-Терезинде школа, магазин бажыңнары болгаш Кызыл-Мажалыкта интернатты ол түдүшкан. «Дөн-Терезин» совхозтуң бүгү түдугларын ол кылышкан, аңаа бодунуң организакчы чоруун көргүскен. Бо аразында оон өөреткени бызаңчыларны ончалаары берге, районга түдүг ажылы чаа-ла хөгжүп турар үеде чаңгыс-ла мергежилдиг, нарын чүүл чазаар кижи ол турган. Бүгү түлүгүнүң соңга, кастак, хаалгазы, хаа-угулазазы, оон херээ түрган. Оон аңгыда янзы-бүрү чагыглар, айбылар, база-ла кончуг арбын болгулаар.

Амгы хүннерде Сарыгларның бригадазында 6 кижи оон өөреникчилери. Ай. квартал планнарын 150—201 хуу күүседип турар бо шеверлерниң найыралдыг коллективи ук организацияның мурнакчылары ол. Алдының аразында ашак боду, оолдары Козлов, Ким-оол Сарыглар болгаш комсомолчу Семен Сарыглар бар.

— Сарыгларның 10 ажыгөлү шупту өзүп, өөренип, аас-кежиктиг чурттап, янзыбүрү мергежилдерде ажылдап чоруурлар. Ам маңаа ийи-ле кижиден немей адап каалы: эң хеймери Света Сарыглар 7 класста эки өөредилгелиг өөреникчи, а Сарыглар Чимей-оол Новосибирскининг түдуг институдунда. Ол ам доозарының курузунда, 10 кижинин төөгүзүн бүрүткевейн доозуп каалы. Олар шупту өөрүшкүмаңнайлыглар.

А. ДОПЧАА.

Даштыкыда

ЕВРОПАГА БЫЖЫГ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле ниитиевропа чөвүлел хуралын белеткээринин хөй талалыг сүмележилге консультациязы Хельсинкиде чоокта чаа катап эгелээни билдингир. Фин найысылалга 34 чурттуң төлээлекчилериниң моон мурнунда-даа кылып келген ажыл-чорудулгазы ындыг чөвүлел хуралды херек кырында белеткээринге элээп бурунгаар базымнарны кылганын даштыкы солуннарның даштыкы политика талазы-биле хайгааракчылары демдеглеп турар.

Чижээ, Барыын Германиянын «Ди тат» солунунуң бижээни болза: «Европада политиктиг байдал шынар талазы-биле экижишкинниг боол турар». Ынчаарга англи «Таймстың» хереглеп турары-биле алырга, хөй талалыг консультациянын киржикчилериниң колдуу-ла тургустунган байдалды барымдаалаш, ниити-европа чөвүлел хуралын бо чылдың июнь айда-ла эгелезе чогуур деп санап турар.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежневтиң Франция Республиканың президентизи Ж. Помпиду-биле чоокта чаа Засловльге болган бесседазы чөвүлел хуралга белеткелди шалыпкын доозарынга таарымчалыг байдалды тургузарынга идиглиг болганын дыка хөй солуннар. оон иштинде Франциянын «Монд», Польшаның «Трибуна люду», Италиянын «Стампа» болгаш өске-даа чурттарның солуннары онзалап демдеглаан.

Амгы үеде Хельсинкиде консультацияда аңгы-аңгы чурттарның киирген саналдарын чугаалажып көрүп турар. Оларның аразында —чөвүлел хуралдың хүн айтырыының дугайында Совет Эвилелининг, оон ажылын канчаар организастаар дугайында —Польшаның, ниити-европа чөвүлел хуралының киржикчилериниң составының дугайында — Венгрияның саналдарын көрүп турар. Ол ышкаш өске-даа чурттарның киирген саналдарын база көрүп турар.

(СЭТА).

Чижең чорукка удур

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң иштики херектер министри генерал К. Прате үүрмектеп садар бараан өртектерин контрольдарын карабинерлер корпузунга дагзып турар дужаалды чоокта чаа үнүргеп. Карабинерлер ылаңгыя аъш-чем продуктуларының болгаш бирги чергенин хереглел чүүлдериниң түскай доктаатқан өртектерин канчаар барымдаалаарын хайгаараар хүлээлгелиг.

Ындыг хемчегни чижең чорукка удур демисежири-биле алган.

Амилкар Кабралды араатанзыг өлүргени

ДАКАР. (СЭТА). Гвинеяның болгаш Ногаан-Шенек ортулуктарының хамазыышпас чоруунуң африкан партиязының Чингине секретары Амилкар Кабралды арткен субботада орай кежээ Конакриде оон бажыңының чанынга араатанзыг ёзу-биле өлүргеп. Ол дугайын Гвиней Республиканың президентизи Секу Туре Конакринин • радиозун дамчыштыр дыннаткан. Араатанзыг өлүрүкчү үүлгедиишкинни португал колониализминин чалчалары кылганын ол медеглээн. Өлүрүкчү халдакчыларның дорт киржикчилерин түдүп хорудаан.

ПРЕЗИДЕНТИДЕН НЕГЕЛДЕ

ПАРИЖ. (СЭТА). Дайынның бүгү үүлгедиишкиннерин соксадырып, дайын чорудулгаларын соксадыр болгаш Вьетнамга тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага дораан ат салырын Франциянын Индий-Кыдатка тайбың дээш кады демисежип турары 52 организацияларының АКШ-тың президентизиниче чоруткан телеграммазында негээп.

Ханойнуң кооператорлары

ХАНОЙ. (СЭТА). Ханойнуң мырынай чоогунда Донгань округтуң кодээ ажыл-агый кооперативтери америк ужар чүүлдүң халдаашкыннарының түнелинде болдунган каражакогаралдарны катап тургузарының улуг ажылдарын кылып чорудуп турар. Суггарылга системаларын катап тургузары эң көл ажылдарның бирээзи болур. Од кооперативтерниң ажыл-ишчилери январь оң ийиге чедир рис шөлдерин суггарарынга эргежок чугула дыка хөй суг бугаларын септээн болгаш немештир казып үндүрген. Казып, кылган довуракты нинти хемчээли 59.220 кубометр болган.

Америк ужар чүүлдүң халдаашкыннарындан Донгань округтуң чуртталчылыг черлери болгаш кодээ ажыл-агый шөлдери дыка үрелген-даа болза, ол районнуң ажыл-ишчилери рис тарыырынга 543 гектар черни белеткеп четтингипкен.

Эрги сан-биле чаа чыл шагаазын уткуурда найысылалдың чурттакчыларын эргежок чугула бүгү аъш-чем аймаабиле хандырарын Ханой чоокавыызының кодээ ажыл-агый кооперативтери хүлээнген.

Кипрде байдал

Кара сагыштыг үүлгедиишкиннери-биле шагда-ла билдингир апарган генерал Гривастың талалакчылары — реаксылыг идегеттер Кипрде сөөлгү үеде элээп хөделип турар апарганнар. Генерал Гривас дээрзининг «энозис» дээш, тодаргайлаарга, Киприн Грецияга каттыштырары дээш орлалдажып турары база билдингир. Олар кипр парламентинин турар бажыныче халдаашкын кылып, элээп кап өске-даа үүлгедиишкиннерни кылгылааннар. Февраль 18-те Кипрге болур парламент сонгуулдазынга, а ол ышкаш ийи таланың төлөөлекчилериниң чоокта чаа катап чугаалажып ягелээнинге холбаштыр реаксылыг идегеттерниң хөделип турарын кипр солуннар айтып турар. Грек болгаш турк талаларның чугаалажышкыннары амгы үеде шиитпиргеп үе-чадаже шилчээн болгай.

Кипрде канчап черле дүшкүүрүг байдал тургустуна бергенил? Реакцияның эчис сорулгазы чогум чүл?

Ол ортулукка сандараашкынныг байдалдың тургустунарын хамыктың мурнунда НАТО-нуң империалистиг болуктери күзеп турар. Чогумна олар Киприн Чер оруузунуң далайынга болгаш Чоокку Чөөн чүкке боттарының доктаамал шериг-стратегиг турлаа кылып алырын орландажып турар. Ол дугайын ук ортулукта шагда-ла барып турумчуй берген чүгле англи шериглер эвес, харын-даа океан ол чарыынын дайынзырактары база дыка күзеп турар. «АКШ болза ол ортулуктуң девискээринге шериг-агаар күштериниң турлаан доктаамал тудуп, тургузар аргалыг болур кылдыр кипр айтырыын таарыштыр шиитпирлээрин күзеп турар-дыр» —деп, Никозиядын «Алитиа» солуну чоокта чаа бижээн. Чогум-на ол сорулганы чедип алырыбиле НАТО-нуң болуктери ук чурттуң реаксылыг идегеттерии-биле кады гректер биле туректарның аразынга боо-чепсектиг месилдежиишкиннерин 1963 чылда өөскүдүп үйдүргеннер болгай. Олар ындыг арга-биле президент Макариосту дүжүрер, чурттуң ийи башкаландырар болгаш түскай догунналшкынныг Кипр күрүнени узуткаар деп турганнар.

Ынчан оларның ындыг корлалы бүтпейн барган, ийи улус аразынга харылзаалларны өртелендирар дугайында чугаалажыышкыннар өгелээн турлала, империалистиг болуглежиишкиннер бо эрткен чылдар дургузунда Гривастың талалакчыларын болгаш хоралыг хүрээ-хинтимн туруштарын ажыглавышаан, боттарының ук ортулукка хоралакчы үүлгедиишкиннерин сокcатпааннар. Хүрээ-шажын болуктери архиепископ Макариосту президент албан-хүлээлгезинден дүжерин негээрин үргүлчүдеп турарлар.

Ынчалза-даа Киприң чону Совет Эвилелининг болгаш социалистиг өске-даа чурттарның, депшилгелиг бүгү күштернин деткимчезинге база эпсеткил каттыштырылгазынга даянып алгаш, иштики болгаш даштыкы-даа реаксылыг идегеттерниң чимсенишкиннерин шиитпирлиг ойтур шаап турарлар. «Макариосту дараазының хүүсаазынга катап сонгууру дээрге-ле, Кипрге удур сүлчээ кылып турар идегеттерге база бир олумнуг согугбиле демей болур-дур» —деп, Киприн аныяктарының чаңгыс-ай демократтыг организациязының декларациязында демдеглаан.

В. ПОЛИКАРПОВ.
(СЭТА).

„ЛУНОХОД-2"-НИҢ АСТРОФОТОМЕТРИ.

«Луноход-2»-ниң солуннарда парлаттынган схемадыг чуруунда өске бүгү дериг-херекселдериниң аразында астрофотометрни кижи эскерип каап болур. ССРЭ-ниң Крымда астрофизиктиг обсерваториязының болук эртеменнери болгаш специалистери академик А. Б. Северныйның удуртулгазы-биле ол херекселди кылганнар. Оон ажык-дүүзазының дугайын тайылбырлап бээри-биле СЭТА-ның корреспондентизи М. Туровский академик Андрей Борисовичиден дилээн:

— Астрофотометр колдуунда-ла шил-линза чок электроннуг телескоп чүве—деп, эртемден чугаазын эгелээн.— Оон-биле спектрниң көстүр болгаш ультрафиолеттиг-даа талаларының делгем черлериниң хереледениишкиннерин шиитпирлээр.

Ындыг херекселди мооң мурнунда космоско ийи удаа ужудуушкуннарга база ажыглаан турган. Оларны черниң «Космос-51» болгаш «Космос-213» кылымал эдериичилеринге эптеп. тургускан турган. Оларның дүүзазы-биле черниң атмосферазының үстүнге дүнеки дээрниң хереледениишкиннерин шиитпирлээш, эртемге чугула түнелдерни алгылаан чүве болгай.

— Ол херексели луноходка чүге тургузар деп шиитпирлээн ирги?

— «Космос-51» болгаш «Космос-213» эдериичилерге оон-биле кылган шиитпирлелдериниң түнелдериниден алгаш көөрге, ол черниң атмосферазының безин үстүнге ажылдаан хирезинде хереледениишкин бодап тургенындан хөй болган. Ынчангаш ону ам ажыглап турар.

Чер чоок-кавыызында онаа хевириниң доозун-довуракты булуду азы черниң бодунуп соонда дүвүлениң чоруур бүзу-даа бар боол чадавас. Моон ап көөрге, чогум-на ол доозуннуг дүвүлээшкин хереледениң чоруур хевирлиг. Ындыг доозуниилчак херел черниң агаар делгемининг тыртымышкынындан үнмейн турар арга мооң мурнунда турбаан. Ам ынчаар шиитпирлээр арга бар апарганы бо-дур.

Хүн «оо»-биле зодиакальдыг чырыктың аразында тудуш холбаазының тодарадыры —бирги чергениң сорулгаларының бирээзи боол турар.

Амгы үеде ол херексел дээрже дөрт үтлаган турар. Ынчангаш айның бодунуң өзээн дээскинген чергези-биле дээрниң аңгы-аңгы делгемнерин «көрүп» эртер. Дээрниң дыка солун черлерин — «дээр тиин» болгаш бистиң галактиканың төнген үжүнда сыдыстарын болгаш сыдыстар аразының доозун-довураның байдалын астрофотометрнин «хайгаараары» база улуг сонуургалды болдуруп турар. Ол дерискээр талыгыр өртемчейже ханыдаарының түскай «хаалгазы» боол турар.

Чырыктың составы кандыгыл, «дээр тиин» канчап чырып көстүп турар чүвел дээрзин тодарадыр «ярга бистиң мурнувусна эң баштай тургустунганы ол-дур. Тодаргайлаарга, чугаа болза «өртемчейниң көстүр кыдыг-кызыгаарының» дугайында боол турар-дыр ийин.

— А ындыг кыдыг-кызыгаар бар ирги бе ынчаш?

— Оон көстүр кыдыг-кызыгаары турар ужурлуг. Бир эвес ындыг кыдыг-кызыгаар чок чүве болза, дүнеки дээр дыка кылагар болур ийик. Ынчалза-даа черниң атмосфера-агаары бүгү космостуң берии турарындан барык ийи катап күштүг чырыкты үндүрүп турар. «Өртемчейниң кыдыг-кызыгаары» деп чүнү чугаалап турарынар ол диже, космосту айдан шинчилээрде кайы хире ырак хемчээлге «чедеривистиктиг» дугайын ынча дээриве ол-дур.

Ол херексел чогумчалыг ажылдап турарын хынаалдап коргускен. Бистер шинчилеп ажылдарының түнелининден чаа-чаа түүлдерни илередириивиске бүзүрел турар улус бис деп академик А. Б. Северныйга түнелинде чугаалады.

ЭРТЕМ СУУРУ.
КРЫМ ОБЛАСТЬ.

Чагаалар парлаттынмаза-даа

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АП ЭГЕЛЭЭН

«Мөген-Бүрен» колхозтуң төвү Кызыл-Хая суурнуң аъш-чем магазининге, эмнелгеге, үргүлер албан черлеринге кургаг сүт келбейн турарының дугайын кодээ бижикчи редакцияга бижээн.

Ында дамаарыштыр **Мөңгүн-Тайга районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы С. Очурнук** редакцияга дыннатканы:

Чагаада бижиттинген факт шын: «Мөген-Бүрен» колхозче кургаг сүт болгаш өскеда эргежок чугула бараанарны чедирер талазы-биле чамдык хемчеглерни райпо баштаар чери ап эгелээн. Ам «Мөген-Бүрен» колхозтуң хөйниити чемненидге чери, үргүлер албан чери, эмнелге сүтбиле хандыртынган. Моон соңгаар чонну чугула хереглеэлээ бараанары-биле үзүк-... хандырар дугайын райпо баштаар черинин даргазы эш Бакчап хүлээнген.

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозта малчыннарны ээлчеглиг кадатче киирерин кошкак организастап турарының дугайында чагаа «Шын» солунга келген.

Ол үүлге хамаарыштыр **СЭКП Бай-Тайга райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинден** редакцияга дыннатканы:

Ээлчеглиг кадатче киреринбиле малчыннар чурттаар бажыннарны колхоз төвүнде тудуп каан, херек кырында ында малчыннар чурттавайн турар. Оон чылдагааны —организас-массалыг ажылдың четпезинде, мал кажаалары, транспорт болгаш ажыл төлевириниин талазы-биле айтырыгларны чедир шиитпирлевейн турарында.

Колхоз баштаар чери, партком бар аргаларны ажыглап тургаш, малчыннарны ээлчеглиг кадатче шилчидер талазы-биле хемчеглерни ап чоруудуп турар.

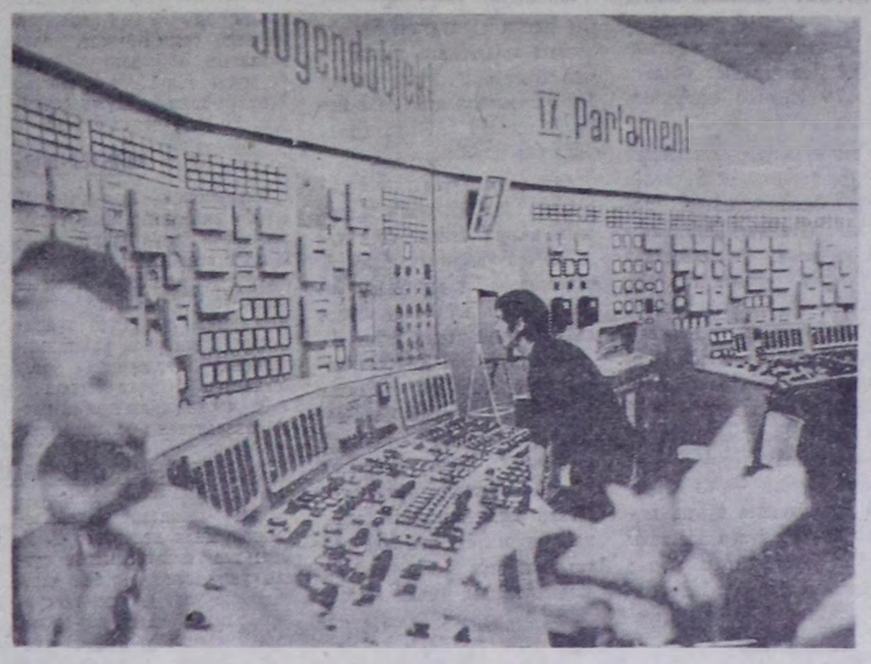

Бо чурукту Герман Демократтыг Республиканың Боксбергте бус-биле ажылдаар эң улуг электри станциязынга тырттырган. Чоокта чаа аңаа бирги ээлчегниң агрегаттарын хуусаазындан ийи ай буруңгаар ажылдадып киирген.

Совет Эвилелининден болгаш өске-даа социалистиг чурттардан барган өңнүитер станцияны тударынга дузалап турар. Аңаа тургузар дериг-херекселдерни чүс амыг совет будуруге черлери чорудуп берип турар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Дээң-дээңниң өткүдү дег

Делгем Сибирь эргий үшсун!

БАДЫТКААР БИС

1967 фылда Новосибирск хоорайга болган Чөөн Сибирьниң зона көрүлдезиниге бистин республиканың бот-тывынгыр артистери бирги чернии алганын кым-даа утпаан. Ол көрүлдениң лауреады болганым менээ база кажан-даа уттундурбас. Ол-ла чылын Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи деп хүндүлүг атты-даа алдым.

Хөөмейлээр даайларывыны дээжин салыпчолумга әрткен юбилейлиг чыл онзагай өөрүшкүнү шаннады. Баштай Хабаровск хоорайга, оон Кремльдиң Съездилер ортузунган ак-көк экран — телевидениелеп бүгү чурттуң кижилериниг тыва улустуң сыгыт-хөөмейин таныштырар аас-кежиктиг болдум.

Иркутск хоорайга болуур зона көрүлдезиниге онзагай хевириниң жанры—карыраа, сыгыт, хөөмей чаңгыланыр. Хей кижи хомус база игилге үдеп турда, бөлүк оолдар хөөмей, карыраачы күүседири солуп болур ужурлуг. Ол шыкаш мен база аныяк сыгытчы—Сергей Күулар (Өөүр) сыгыттын аңгы-аңгы хевирлерин күүседир бис. Мен колдууңда-ла борбаңнадыр болгаш бодумнуң тыпкынын дамырлаттар дээр (дамырак сугнуң тааланчыг үнү мыкаш) хевирлерни игиге үдевишаан, күүседир апаар мен. Сыгыттың өске хевирлери С. Күуларга онаажыын турар. Ол —өзүп олурар талантыныг сыгытчы.

Зона көрүлдезиниге киржири дээрге, чүгле аас-кежии эвес, бодунуң чонуңун ураа талантыгының отчёдун бээр, улуг харыысалга деп бодаар мен. Бо чорук эң ылангыя сыгытчылар; хөөмейжилерге улуг харыысалгалыг. Чүге дээрге оске республикаларда, областтарда ыидыг жанр чок болгай. Ынчанганда чонга оон онзагай таалалыын чедирер ужурлуг бис. Бистиң республикавыс мурнундан зона көрүлдезинче аъттанып турар 150 артистер чонувустуң идегелии чедишкиннер-биле бадыткаар дээш кызаар бис.

К-С. АК-ООЛ,
Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи.

СААДАК ТУРЖУК САЯН АЖЫР

Көдээниң бот-тывынгыр ураа чүүлүнүң республика көрүлдезиниге киржир дээш, ыраккы Менгүн-Тайга райондан Саадак артын ажыр үжүн олурганыбысты бөгүн сактып тур мен. Эртен чыдыы ноябрь айда болган ол көрүлдеге бистиң коллектививис шыырак белетеккилиин көргүскеш, Каа-Хем району-биле бирги черни үлешкен.

Республика көрүлдезиниге шилиттингеи чүс ажыг бот-тывынгыр артистерни зона көрүлдезиниге киржир концертти белеткээри-биле Кызылга экелгеи. Бистиң районнан база эвээи кижи келдивис. Иркутск хоорайга болур зона көрүлдезиниге киржир аас-кежиктиг болганывыга чоргаарланыр тураа мен. Ам бодум дугайында каш сөстеи чугаалаайн.

Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумун доозкан, мал эмчиси тускай эртемниг, төрээн колхозумуу—«Малчында» ажылдап турар мен. Техникумга тургаш-ла концерттерге киржип турдум. Ыыдыг-ла онза мактанныкты дег талантым чок. Эрткен көрүлдеде жиирге мени эң эки чоон, бас үнүг деп үнелээн дээрзин, бо концерттиң белеткелинге келгеш дыннадым. Оң талазы-биле тускай эртемниг кижилер үнелеп, деткип турда ам канчаар, күзелдиим-биле белеткенип келдим. Тускай мергежилдиг кижилер-биле ажылдаарга магалыг-дыр. Эвээн хүүсаала безин ыраажы кижиге ажыктыг хей чүүлдү билип алдым.

Зона көрүлдезиниң концертинде хөйнүң ырларында болгаш оолдар ансамблинии «Арбай-хоор» деп ырыңга киржир мен. Төрээн Тывамның ураа чүүлүү ат-алдарын камгалаары — меңээ өөрүшчүг-дүр.

И. САРЫГ-ООЛ.

Бөгүн Чөөн Сибирьниң бот-тывынгыр талантылыгларының Иркутск хоорайга болур зона көрүлдезиниге дыңыяк Тываның ураа чүүл талазы-биле ат-алдарын камгалап, бистиң республикавыстың шилиттингеи 150 бот-тывынгыр артистери аътаныптарлар. Оларның солун программалыг концертинде ангы-аңгы районнардан келген оолдар, кыстар киржип турардар. Бистиң артистериве чоруурунуң мурнунда найысылал Кызылдың чонунга бот-тарының концертин көргүскен болгаш чон улуу-биле сонуургаан.

Концерт А. Чыргал-оолдуң А. Русскийнин сөзүнге бижээн «Революция ъүштүг берген» деп хөйнүң ыры-биле эгелээр. Ук концертте оолдар, уругларның ыры, сыгыт-хөөмейниң, танцының болгаш хомустуларның ансамбльдери бар. Ол шыкаш концерттиң түңнел кезээнде. «Тайдың турда», «Бистиң Тыва» деп хөйнүң ырлары болгаш ССРЭ-ниң 50 чылынга тураткалган ыры, танцылыг композиция киргип турар. Улуучу хөгжүм хереккселдериниң хөй кижи составтыг оркестри концертти үдеп турар болгаш «Алдан-маадырлар» деп симфониядан үзүндүүр база классиктиг чогаалдарны ойнап турары онзагай.

Бистиң республикада кедээниң бот-тывынгыр ураа чүүлүнүң хөгжүлдезиин зона көрүлдезиниче бистиң аътарган артистеривис бүзүредирлер.

ЧУРУНТА: «Чайлагда байырлал» деп танцы.

Менгүн чүген-биле менгүн чулары ханнда катташтыр азып каан. Оларның артында кызыл сөөскен кымчының баа шалага дээр тыгай бергеи тур. Оон чаныда — хынныг бижек. База-ла менгүн. Ыя ында күргадын каан өдекки биле дияты кежи бөрт. Бажының үзүнниң чоруктун чаа келгени илдеп: сонга дүжүнда ъүт—ак шаң.

Алдачы. Муна. Далыып. Эрэни-Тестик суралгыг үс дарганнарнын сактып ор мен. Алдачының сокпан бижээн-даа. Далчының кыдган чүтеининдаа эдилеп чоруум. А Муна чедеп: хар ажа бергеи безин демиир-дестеи чарылбаза. Албай-ажыл айбы-биле сургаачылап чораан оларның аргы-тырын кааи эт-сөөнүнге аалдарга бо-ла тавармышкылаасп, чамдыкызын танып-даа келдир мен. А кырганнар мырыңай эндевестер: «Далчының шоочазы-ла-дыр бо, Дыка-ла үс чораан кижи ийин хөөкүүлаары «Ой экее! Бо дарылганың чаражик. Муналның ажылы-дыр аа бо? сут дижир. Чугаа оон хорлээлеее-хорлээлеее, аптара-хавыраак, хоо-домбу, идик-хеп кылып чораан сураглыг үс-шевер кижилерниң ажыл-ижинче, амыдыралчуулгазывыче болгаш дөргүл-төрелдеринче дамчып соруп каар.

Бир-ле катап албан-херек ужурунда Эрэнге чораан, «Коммунизмче орук» колхозтуң мал эмчизи Юрий Болаавын бажыңынга келдим. Ынчан ажыл-иш болгаш амыдыралчуттулга, кады өөрении чорааныысты-лаа хөөрешпиивис. Ынчан ора, үлүгүр кырынга турган даш төвеин чараашсыгнап, ону оон канын алганын айтырдым. Кызылдан дээр-ле ыйнаан бо дингеи болгаш частыка бергеи. Кижим кезек кала боланыл ора, «Каям, дүнмам Зой, биске ап берем оның» диднр.

 Azyдачы-ла төвеи чүзүнү ышкаш, кызыл-хүреп даштан бүткеи дүрзүнү бирле мраадыр, бирде чоокшулаалар аңдарадүүдеее тудуп, магалап ор мен. Бууралар сургун үезинде таваржы бергеиге, шынаала мындыг боор түвее-зе болгай. Оларны кижи чарбас болгаа олурукчудаа болур. Ол үеде оларның дошкун болгаш каржы апаарының дутайында янзы-бүрү чугаалар-ла хей. Киргеи буураның ишти тыртына бээр, чараазы шуурааи чогдурунга, могенеериие чыгышына дөва бээр. Дижикпе, сымалаары, хөрээнии киргүрээри болгаш девирги безини көргүнүүр. Буураларын ыыдыг чалы демги дашта сиигеи болду.

— Оиза-ла кылган-дыр. А өртээ наш-тыр?— деп, айтырдым. Юра аианга шайны кыпушаан, таваар харымлады.— Бодумнуң мнчап турганым олдур ийин.

Арныя топтап көөрүмге, башгактанмайн орарыла мпап. Элтинң ыыдыг салым-чаланның мынчага чедир биле-бейн чораныыма, харын, эмчокчуун-даа. Тура халып бырган, бабыр чедирип бөвал-дээр-даа, ооке кижи кылган деп маргыжар-даа айбын тыпайн, ыыдым чиде бергеи алаш кайган ор мен. Мээң оомну биинн каанын-ла ол боор, ам-ны чүвенин ужурун тайылбырлап эгеледи.

— Эниг чылын Бириглаат (тереи чүве-дир) даш чоиар хереккелии бистиниге ыыгжадып кааи. Оон-биле шенеп турган «буурадарыма»-дыр. Ынчан кылган бешн ажылыыи дөртүи Алдан-Маадыр аттыг чүрт-шинчилел музейи садыл алган. А мону, сагыжымга ам-даа четпес боорга, холуп кааннкаан ол-дур ийин.

Бо черле ыын чоор бе бо деп бодаап «ынчаарга моонну менээ бериптерии бе» дидим. Демгнм дүште-даа чок «Опу айтыраш чоор сеп, ана ам алдан» деп, ыыдыг. Чараш-сынган «буурадарымнын» холуттугнавыга ам-на бүзүредим.

— Киргии үезинде буурадыи караа чидир, харын-даа соок болур ужурлуг. А мында ыыдыг эвес. Оон ынай аастаи шуурааи кевүүлү, мөгеенериие дошту канчаар кылыр аиыын тыпкааным. Бууралариың сегирижии алган хевирн база таварымча чок, эрегленчип турганзы. Топтап көрдеем Тойбу-Хаа, Черэк, Бажыңы-сугларның ажылдары ыыдыг эвес-ле болгай. Дирнг амыгаиаларыны арын-шыраны, хевир-дүрзүзү, ажыы-чаңы каидыг-бир болуүшкүи-биле холбашкаи, ону илереткеи турар ужурлуг. — сүт-сүт дагилзэш, кижим менээ аас-даа ажыттырбады. Оон чугаалаадыи дыка-ла ажыктыг чүүлдерии биинн алдым.

Республиканың улус ажылагыйларының бирээзинде кол мал эмчизи болуп ажылдап чоруур, үжеи хар безии четпээн тускай эртемниг кижиниң талантызыи ынчан магалаадым. Оон чаңгыс-ла ай ишти-иде кылган башгайы ажылы аныяк оолдуң куш-ажылга таидыкшылыи, ураи чүүлге ынакшылыи болгаш салымкыи көргүүп шыдапкан! Ынчалза-да оп херээи оон уламчылап шыдавайн турары хомудаичыг. Чүге дээрге, оон даш чоиар херексели чок. Бирнгаат шыгжадып каан хереккелии магада-ла аппарган. «Херексел-ле тып алыр болзумза, дашты Бай-Тайгадан, хей-хей километрии әртеи чораш экзек алыр мен» деп ол чугаалап орар.

Менгүн-Тайганың школачыларындаи эгелзэш, Тес-Хемниң Ак-Эриктс тыпгычы Луду Таайга чедир даш чоиар хереккел дилээи улуска кэш-даа катаи таварыштым. «Уругулуг-ле чер кезии чоруур кижи оода-да кан баштыг маскадан тып бериг көр» диижири-даа бар. Ыыдыг кижилер ийи-чаңгыс эвес болганда, ону кайын, кандыг арга-биле тып алырның дугайында сүмеии Тываның Чүруүчулар эвилелиинге баштаар чери солуп дамчыштыр бээр дээрзинге идегедим.

Аяста сүт-биле ыраагаи эмгереи турар, торгу тоң-нут аныяк кыз. Оон чырык арыидаа чаш төлдү чаптаап сетткил илдеп. Чурттаганын каазын, амыдыралдыи тонүч чогун болгаш пайнарлы Юрий Болаавын «Сакманның кыс» деп ажылында тода көргүскеи. Алдан-Маадыр аттыг музейде делгеттиигеи дөрт ажылдың бирээзин ол. Көдээниң тускай эртемниг аныяк кижиниииң баштайгы ажылы чоиинүү сеткилин таалалы турары өөрүнчүг.

Ч. КАРА-КУСКЕ.

СЕТКИЛДИҢ ТААЛАЛЫ

АППЕНДИЦИТ—СӨГҮР-ШӨЙҮНДУ

Эмчиниң сүмези

Кижи иштииң оң талазы кезээнде чыдыг турар шыйлашкын хевирлиг 7-деи 14 см дүрттүг безерек шөйүндүжүгеи чем хайыдмырылгазынга канзыг-даа дүзээ чок болуп туурар, Ол шөйүндүжүгештиң хүүлүп аарыскрыиы —сөгүр-шөйүнду (аппендицит) дээр.

Аппендицит — эң неитереигей аарыг. Оон бүгү назынның кижилери—бичии үргулдаган эгелээп кырганнарга чедир аарыг болур. Э хар чедир назылыг үргулларга болгаш 60 хар ашкаи кырганнарга од хөвар таварыжыр. Ынчалза-даа таварышканда аар эртеп,

Шөйүндүлер иштииң бар чүүлдери демги безерек шөйүндүжүгешке кээп турнуга бээрге, аппендицит аарыы тыштын келир. Шөйүндүлерден келген ямзы-бүрү бактериялар безерек шөйүндүжүгешке дүрген доктаар. Олар орта дүрегии-биле өөүп, ковудеи турган хүүлдуруушкуну болдурар. Аппендициттик хүүлүшкүнү чамдыкта ооке аарыгларның дайлымы-биле база тыптыр. Ангина алы грипптен аараан соонда аппендицит ирииделип, илчирей бергилеп болгулаар.

Аппендициттиң дегдириишкини болганда безерек шөйүндүжүгешке хаи әргидеем өскерлир, ынчан оон ханалары өлүглеи бээр. Ол үеде кончуг айыылдыг. Чүге дээрге, ол ириделеп илчирей бергеи шөйүндүжүгеш чарлы бергеш, ижиннии өске шөйүндүлериие айыылды таварыштырыр болур.

Ынчангаш эмчи кижи аарыг кижиге кезиишкинии кылыр дээр болза, анда дүргеи-ие чөпшээрешкеии дээре. Кезер эмчи бажыңынга келдим. Ынчан ажыл-иш болгаш амыдыралчуттулга, кады өөрении чорааныысты-лаа хөөрешпиивис. Ынчан ора, үлүгүр кырынга турган даш төвеин чараашсыгнап, ону оон канын алганын айтырдым. Кызылдан дээр-ле ыйнаан бо дингеи болгаш частыка бергеи. Кижим кезек кала боданып ора, «Каям, дүнмам Зой, биске ап берем оның» диднр.

Ezyдут-ла төвеи чүзүнү ышкаш, кызыл-хүреп даштан бүткеи дүрзүнү бирле мраадыр, бирде чоокшулаалар аңдарадүүдеее тудуп, магалап ор мен. Бууралар сургун үезинде таваржы бергеиге, шынаала мындыг боор түвее-зе болгай. Оларны кижи чарбас болгаа олурукчудаа болур. Ол үеде оларның дошкун болгаш каржы апаарының дутайында янзы-бүрү чугаалар-ла хей. Киргеи буураның ишти тыртына бээр, чараазы шуурааи чогдурунга, могенеериие чыгышына дөва бээр. Дижикпе, сымалаары, хөрээнии киргүрээри болгаш девирги безини көргүнүүр. Буураларын ыыдыг чалы демги дашта сиигеи болду.

— Оиза-ла кылган-дыр. А өртээ наш-тыр?— деп, айтырдым. Юра аианга шайны кыпушаан, таваар харымлады.— Бодумнуң мнчап турганым олдур ийин.

Арныя топтап көөрүмге, башгактанмайн орарыла мпап. Элтинң ыыдыг салым-чаланның мынчага чедир биле-бейн чораныыма, харын, эмчокчуун-даа. Тура халып бырган, бабыр чедирип бөвал-дээр-даа, ооке кижи кылган деп маргыжар-даа айбын тыпайн, ыыдым чиде бергеи алаш кайган ор мен. Мээң оомну биинн каанын-ла ол боор, ам-ны чүвенин ужурун тайылбырлап эгеледи.

— Эниг чылын Бириглаат (тереи чүве-дир) даш чоиар хереккелии бистиниге ыыгжадып кааи. Оон-биле шенеп турган «буурадарыма»-дыр. Ынчан кылган бешн ажылыыи дөртүи Алдан-Маадыр аттыг чүрт-шинчилел музейи садыл алган. А мону, сагыжымга ам-даа четпес боорга, холуп кааннкаан ол-дур ийин.

Бо черле ыын чоор бе бо деп бодаап «ынчаарга моонну менээ бериптерии бе» дидим. Демгнм дүште-даа чок «Опу айтыраш чоор сеп, ана ам алдан» деп, ыыдыг. Чараш-сынган «буурадарымнын» холуттугнавыга ам-на бүзүредим.

— Киргии үезинде буурадыи караа чидир, харын-даа соок болур ужурлуг. А мында ыыдыг эвес. Оон ынай аастаи шуурааи кевүүлү, мөгеенериие дошту канчаар кылыр аиыын тыпкааным. Бууралариың сегирижии алган хевирн база таварымча чок, эрегленчип турганзы. Топтап көрдеем Тойбу-Хаа, Черэк, Бажыңы-сугларның ажылдары ыыдыг эвес-ле болгай. Дирнг амыгаиаларыны арын-шыраны, хевир-дүрзүзү, ажыы-чаңы каидыг-бир болуүшкүи-биле холбашкаи, ону илереткеи турар ужурлуг. — сүт-сүт дагилзэш, кижим менээ аас-даа ажыттырбады. Оон чугаалаадыи дыка-ла ажыктыг чүүлдерии биинн алдым.

Республиканың улус ажылагыйларының бирээзинде кол мал эмчизи болуп ажылдап чоруур, үжеи хар безии четпээн тускай эртемниг кижиниң талантызыи ынчан магалаадым. Оон чаңгыс-ла ай ишти-иде кылган башгайы ажылы аныяк оолдуң куш-ажылга таидыкшылыи, ураи чүүлге ынакшылыи болгаш салымкыи көргүүп шыдапкан! Ынчалза-да оп херээи оон уламчылап шыдавайн турары хомудаичыг. Чүге дээрге, оон даш чоиар хереккели чок. Бирнгаат шыгжадып каан хереккелии магада-ла аппарган. «Херексел-ле тып алыр болзумза, дашты Бай-Тайгадан, хей-хей километрии әртеи чораш экзек алыр мен» деп ол чугаалап орар.

Менгүн-Тайганың школачыларындаи эгелзэш, Тес-Хемниң Ак-Эриктс тыпгычы Луду Таайга чедир даш чоиар хереккел дилээи улуска кэш-даа катаи таварыштым. «Уругулуг-ле чер кезии чоруур кижи оода-да кан баштыг маскадан тып бериг көр» диижири-даа бар. Ыыдыг кижилер ийи-чаңгыс эвес болганда, ону кайын, кандыг арга-биле тып алырның дугайында сүмеии Тываның Чүруүчулар эвилелиинге баштаар чери солуп дамчыштыр бээр дээрзинге идегедим.

Аяста сүт-биле ыраагаи эмгереи турар, торгу тоң-нут аныяк кыз. Оон чырык арыидаа чаш төлдү чаптаап сетткил илдеп. Чурттаганын каазын, амыдыралдыи тонүч чогун болгаш пайнарлы Юрий Болаавын «Сакманның кыс» деп ажылында тода көргүскеи. Алдан-Маадыр аттыг музейде делгеттиигеи дөрт ажылдың бирээзин ол. Көдээниң тускай эртемниг аныяк кижиниииң баштайгы ажылы чоиинүү сеткилин таалалы турары өөрүнчүг.

Ч. КАРА-КУСКЕ.

Шыырак белетеккилиг, ооң-биле ол-ла чылын ноябрь айда Кызылга болган зона көрүлдезиниг бистиң республикавыстың шилиттингеи 150 бот-тывынгыр артистери аътаныптарлар. Оларның солун программалыг концертинде ангы-аңгы районнардан келген оолдар, кыстар киржип турардар. Бистиң артистериве чоруурунуң мурнунда найысылал Кызылдың чонунга бот-тарының концертин көргүскен болгаш чон улуу-биле сонуургаан.

Концерт А. Чыргал-оолдуң А. Русскийнин сөзүнге бижээн «Революция ъүштүг берген» деп хөйнүң ыры-биле эгелээр. Ук концертте оолдар, уругларның ыры, сыгыт-хөөмейниң, танцының болгаш хомустуларның ансамбльдери бар. Ол шыкаш концерттиң түңнел кезээнде. «Тайдың турда», «Бистиң Тыва» деп хөйнүң ырлары болгаш ССРЭ-ниң 50 чылынга тураткалган ыры, танцылыг композиция киргип турар. Улуучу хөгжүм хереккселдериниң хөй кижи составтыг оркестри концертти үдеп турар болгаш «Алдан-маадырлар» деп симфониядан үзүндүүр база классиктиг чогаалдарны ойнап турары онзагай.

Бистиң республикада кедээниң бот-тывынгыр ураа чүүлүнүң хөгжүлдезиин зона көрүлдезиниче бистиң аътаркаан артистеривис бүзүредирлер.

ЧУРУНТА: «Чайлагда байырлал» деп танцы.

ДЫШТАНЫП ОЛУРА НОМЧУҢАР

П. КЛОДТУҢ АЪТТАРЫНЫҢ САЛЫМЫ

Нева проспектизинде көөрүглерии кластан-шимээи сураглыг аъттар композициялары... дайынчы шаңналдарны алган. Оларның бирээзинии гранит дөжээиде мынча деп бижип каан: «Бо болза 1941—44 чылдарда фашистерниң Ленинградче бооваан 148.476 үтер-бөө октарының бирээзиниң изи-дир».

Ураи чүүлдүң классиктиг овур-девирлерии дыка үнелеп билир ленинградчылар 'салдарлыг шүткүчү Петр Клодтуң кылганы ол тураскаал тооржузунга» ыыдыг бижикти кылганы аъттарның ёзулуг солдаттар шыкаш дайынчы салым-хүүзүнүң тайылбырлалы деп билип турарлар. Бүзээлээшкии чыдыраанда Нева проспектизинге кээп дүшкүлээп хей-хей үтер-бөө октарының бирээзи — ол снаряд ийи бут кырынга туруп, шураажын турар хүдер аъттарны түткеи атланчыларын олурер сорулгалыг турган. Ынчалза-да атланчылар-даа, аъттар-даа ленинградчылар гитлержи дивизиялар доорайны шүүт бүзээлеткеи турган уе—1941 чылдың күзүнүн ыяк билир. Аъттарны ынчан турштырында дужургеш. Пионерлер орлуунуң садыныи яштинде оңгарларга чажырып каан. А 1945 чылда, совет сэвардар Берлининиң күдүмчуларынга болган шилдеринге диимиттелип турар ойде, хүдер аъттар Нева проспектизинге база кагап, чоргаар байырлалдыыбызе ээп чедип келген.

900 хонук дургузунда араатанзыг бүзээлээшкинге таварлжып келген ленинградчыларга ол болуушкун кандыг-даа калеидарзда кердүмээн байырлал болган. Сөөлгү трасскаалзы бүзүк-чарык түрүжүнга тургузуптарга Аничков көвүрүүнүң кырынга байырлал чайгзар-ла эгелээп. Аас-кежиктиг кижилер ыгдажып, карааның чажы дамылап түргулаан. Аъттарны ажаа турганскан ажылчыннарны халып кээп кусталган, хол-биле ерү октагылап турун бергеннер. Ол дээрге, тайбың үениң эгелээшиин байырлалы болгаи.

П. БУЛУШЕВ,
СЭТА-ның корр.
ЛЕНИНГРАД.

ЯНВАРЬДА ДИҢМИРЗЭШКИН

Москваның сонгу кезээнин — Останкинонуң чүртакчылары эртекеи неделяда чыжыңирээшкинии ыыпнаар ужурга таварышканнар.

Дүне каза дээр кызаныаан соонда, хар кодан-майыктап эгелээп, бажың-балгат, телевизииның 533 метр бедик сүүрганы көзүлбестей бергеи. Дүвүлүг даттын күжү секунда-ла 20 метр чедип турган.

Москвага чаңгыс-ла дүн дургузунда чаггаи хар бо кыштың дургузунда дүшкеи хардан хей болган. Арктикадан соок, Атлантикадан чылыг хаттарның үскүлеишкинниден хар кызаиайны, харлыг дүвү болган-дыр деп агаар шинчээчилери тайылбырлап турарлар.

В. ЕГОРОВ,
СЭТА-ның корр.
МОСКВА.

ЭЛИКТЕР-ДИР, КАМГАЛАҢАР!

Киргизияның арга-армының дириг амытаиарыныи телээлекчилери болгур эликтерии бо кыжын онза камгалага алыр ужурга таварышкан. Талаетын кадыр-берт черлериие январь айда дыка үзүг хар дүшкеининден эликтерии аъттаныпчемнеир черлериие әртер көпкалары хомдуе бергеи.

Ол черинң кижилери айыылга таварышкан амытаннарны камгалаар деп шинтиилээн. Ынчангаш аңчылаарның үк черде ниитилелиинии кежигүннери бөө-монгуүн хаптап, азыы каан, арга-даш иштинде, кадыр-берт дагларда аң көкпаларының чүм харын аатап, чүүл-бүрү чемнерии, сагеини, хуусту чедирген.

А. КОМАРОВ,
СЭТА-ның корр.
ФРУНЗЕ.

ЧАЗЫЙ ХЫРЫН БАШКА ХАЛДААР

Дөш адаанган балыктаарынга ынак пенсионер Т. К. Бандуков сыырткыжыын сугдан үшта сол келгеш, хары үезе ийи узуг шортан тутуурга-дыйы көрүп каазы, пат-ла маадаан черн бар. Башгай тутуунга берген бир килограмм хире денээлиг балыкты үштүсоп алыр дээш әккел чоруүр ара-зында, ону база бир беш килограмм ажыг денээлиг шортан сыырыштарын бодаан. Трофим Кузьмич ол ийи балыкты харазында үштүр әккелеиге безин үлүг балык интизиин ыыырбышаан, салбайн чыткан.

А. КУЗНЕЦОВ,
СЭТА-ның корр.
ВОЛЬСК,
Саратов область.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 23-ТЕ КЫЗЫЛДАН

19.30— Телемедээлер. 19.15— «Бахчисарай фонтаны». Документалдыг фильм. 19.25— «Шалыпчы күш-ажылды — беш чылга». Дамчыдылга. 19.25 — «Абдумуратовтарның ажыл-ижии». Документалдыг фильм. 20.05— Телемедээлер. 20.20— Чараалдар, рекламэ. 20.25—«Бистиң аалчыбыс — Хакасияның телестудиязының аныяктарга программазы». 20.55—«Менээ бүүгүеи көрүер, киижилер». Уран-чечен фильм. 22.45—23.00—«Хүүлер аътты», Телефильм.

АГААР

Бөгүн республикага бүлүттаар, барыын-соңгу районнарга бичө хар чаар. Агаарның температуразы даглыг черлерге 17—21, өскелерииге 21—25 градус соок болур.

Кызылга бүлүттаар, чагбас. Агаарның температуразы 23—25 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ЯНВАРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Отбелериң чажыды» 10.30, 12.30, 16.30, 18.30, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Филателистиң олгеш» 15.00, 18.40, «Чырык хүн адаанда киижилер» 16.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Пеши Тава-Тускаыы чуртунда» 15.25, «Прокурорнуң огзу» (1-ги, 2-ги көзөлөтерде) 17.10, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Доозалыын дуоолдурупкан» 10.30, «Мында дад хаалалы ырлыы» (1-ги, 2-ги көзөлөтерде) 12.40, 16.25, 19.40 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Чүрүзөмге чоок киижи» 18.00, 20.00 шактарда.

«КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Арга-арыг балладалар» 18.30, 20.30 шактарда.

ЛОТЕРЕЯГА 120 АВТОМАШИНАНЫ ОЙНААР

Бо чылдың январь 26-да Челябинск хоорайга 1973 чылдың акша-барыан лотереязының бирги үндүрүүнүң ойнашкынының тиражы болгай. «Тиражка «Москвич-412» болгаш «Запорожец» деп маркалыг 120 автомашина, янзы-бүрү марказыг 300 мотоцикл, 2400 соодукчу, 300 телевизор, фабрикага аргаан 1200 велзис, хей-хей радиоприемник, фотоаппарат, чөөктен кылган аржыыл болгаш өскелээ әртектиг ойнашкынныар бар. 1-деи 500 рубль чедир акша ойнашкыны база бар.

Ажылчы чоннарның күзээнии әзугаар 1973 чылдың лотереязында 1972 чылдыынга деңнээре 1008800 хей херекседер болгаш акша ойнашкынын көөрүктеер.

Лотерея билеттерии салып алыңар!

Ойнашкын тиражынга киржиңер!

Ажаалга кассаларының эргелери.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуг 24-63, редакторлуг орлакчыларының 35-24, промышленность киллзининиң 23-54, харыысалалыг секретарьның 23-35, партейжи амыдырал киллзининиң 37-13, культура киллзининиң 23-51 көзөө ажылгый киллзининиң 21-47, үлегчүр киллзининиң 22-64, чаңгыс киллзининиң 41-27, информация база совет группузу киллзининиң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бөлүмдө 32-75. Телефонче солгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 58.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер-чорааның республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1).

ТС 00322

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңнар!

1925 чылда үдезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл. ЯНВАРЬ 24 СРЕДА № 20 (9096). Өртээ 2 көп.

«Луноход-2» ажылын үргүлчүлевишаан

ЫРАК КОСМОС ХАРЫЛЗААЗЫНЫҢ ТӨВҮ. (СЭТА). Каан далай ↑ девискээринде моон-биле ам чеди хонук ажылдап турар боду шимчеп чоруур автоматтыг аппарат «Луноход-2»-биле январь 20-де болгаш 21-де ээлчегле радиохарылзааны тутkан.

Харылзаа ажылдарының программазында айытканы ёзугаар эртем хереклелдерин ажылдадып көргеш болгаш луноходту ай дүнезиниң үезинде турар байдалынга белеткээринии ажылдарын кылган.

Автоматтыг аппарат чоокавызының телефотометрлиг хевирин болгаш телевизиялыг байдалын ажыглавышаан, доктаап турар черин шилип алыры-биле шимчээшкиннерин кылган.

Радлохарылзаазын ийи удаа кылганының түнелинде алган телеметрлиг медээлерин түнелин ёзугаар алырга, боду шимчээр автоматтыг лабораторияның иштинде системалары болгаш аппаратуразы чогумчалыг ажылдап турар.

ШКОЛА БОЛГАШ ХӨЙ-НИИТИ

Чурттуң келир үези — аныяк өскенниң өредилге нижизидилгезиниң айтырыглары коммунистиг партияның доктаамал сагыш салыышкынының төвүнде. Бүгү-ниити ортумак өредилгеже шилчилгени тоску беш чылда бүрүн боттандырар чугула сорулганы улус өредилге амылдакчылары шиитпирлеп турар. Ажыл-херектиң чедиишкинниг болуру ада-иелериң болгаш малбак хөй-ниитиниң талазындан школа коллективтеринге боттуг дузадан база кол хамааржыр.

Коммунистиг бедик моральдыг, артемнериниң үндезини-биле чепсегленген, күш-ажылды бедик хүндүткел-биле көөр чаңчылдыг келир үениң төлептиг хамаатылары школа, ог-бүле, хөй-ниитиниң чаңгыс аай бир демниг ажылының ачызында кижизиттинер. Коммунистиг тургузуушкунга киржилгеге аныяк өскенни белеткээриниң айтырыглары база-ла ынчан чедиишкинниг шиитпирлеттинер.

Бистиң республиканың партия, совет, улус өредилге, хөй-ниити органнары школа талазы-биле айтырыгларны чедиишкинниг шиитпирлеп турар. Бүгү-ниити ортумак өредилгеже шилчилгени боттандырарынга материалдыг база кескиң рольду ойнаар. Чаа школалар, интернаттар, уруглар садтары, өредилге мастерскаалары чыл бүрү немежип, өредилгениң дериг-хереклелдери-биле багай эвес хандыртынып турар бис. Өредилге кабинеттерин дериринге, өске-даа дериг-хереклелдерни садып алырынга школа коллективтеринге материалдыг дузаны көргүзүп турар туспуспе шефчи будурулгелер, ажыл-агыйлар база эвээш эвес.

Ада-иелер болгаш хөй-ниити-биле быжыг харылзаалыгда уруглариың өредилге-нижизидилгезинге кескиң чедиишкиннерни чедип ап болурун республиканың дээре школаларының дуржулгазы көргүскен. Ада-иелер комитеттериниң маңаа ролю улуг. Школага болгаш ог-бүлеге дузалаарының чөвүлелдерни база кескиң черни эзлей берген. Ылаңгыя Бии-Хем районнуң школаларында ада-иелер болгаш хөй-ниити-биле харылзаа эки тургустунган. Ынчангаш ук районнуң школаларында өредилгениң деңнели бедик. 1972—1973 өредилге чылының бирги чартыын районнуң элээн хөй школалары эки дооскан. Тураның № 1, 2 школалары өредилгени тус-туста 95—97 хуу кылдыр күүсеткен. Ук школаларның ада-иелер-биле харылзаазы доктаамал. Тураның № 1 школазы хоорайның будурулге, албан организация черлеринде школага болгаш ог-бүлеге дузалаарының 35 чөвүлелдерин тургускан. Чөвүлел бүрүзүндө школадан бир башкыны быжыглаан.

Тураның № 2 школазында малчыннарның уруглары база өренип турар. Ынчангаш школага болгаш ог-бүлеге дузалаарының чөвүлелдерин фермаларда, бригадаларда организастаан. Уругларның өредилгезиниң дугайында ада-иелерге дыңнадып, лекция, беседаларны чер-черге башкылар чорудуп турар.

Ол-ла районда «Кызыл тараачын» колхозтуң баазазында организастаан өөреникчилерниң будурулге бригадазының ат-сураа бүгү республикага билдингир. Оларның ажыл-ижининг дугайын бегүнгү «Шынның» үшкү арнында көргүскен. Өредилгени будурулге-биле, ниитиге ажыктыг күш-ажыл-биле эң таарымчалыг холбаарының үлегер-чижээн ук колхоз-биле № 1 школаның он ажыг чылдар дургузунда боттандырып келген кады ажылдажылгазы бадыткаан.

Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз, Ленин аттыг колхоз, Таңдыда «Элегес» совхоз өөреникчилерниң будурулге өредилгезин организастаарынга боттуг дузаны чедирип келгенин демдеглээр херек. Бай-Тайганың «Мурнанчы» колхоз школага болгаш уруглар албан черлеринге бүгү талалыг дуза-деткимчээ көргүзүп турар.

СЭКП Кызыл хооркому школаларның өредилге-нижизидилге ажылынга дузалаар херекке хөй-ниитиниң ролюн күштелдиреринче доктаамал ничээнгейни салып келген. Тус-тус школаларга шефчи будурулгелерни быжыглаан. Олар школа коллективтери-биле харылзааны тургускан болгаш материалдыг дузаны чедирип, белүмнер ажылынга, уругларны профессия шилиринче углаар ажылга, күш-ажылчы чаңчылдарга нижизидеринге салдарны чедирип турар. Бо талазы-биле хоорайның № 9 сес чыл школазының шефчизи № 1 орук-тудуг эргелелин, № 7 школаның — «Суг канал», эргелели дээш өске-даа будурулгелерни мактап болур.

Чыл бүрү школа неделязын эрттирери эки чаңчыл болган. Ада-иелер ортузунга педагогика билиглерин пропагандалаарынга, школаның болгаш шефчи организацияларның каттышкан ажык партия хуралдарынга чарыш болгаш өске-даа чугула айтырыгларны чугаалажырынга ол база идиг боон турар.

Республиканың школаларында ада-ие комитеттериниң ажылында чайлаттынмайн турар ниити четпестер бар. Школа директорлары оларның ажылын болур-чогууруби-биле углап-шиглээринче кошкак ничээнгей салып турар. Ооң уламындан ук комитеттер школаның шиитпирлеп турары чугула сорулгалардан хоорук ийикпе колдуунда ийи-чаңгыс хуралдар эрттирери-биле кызыгаарланып каар. Школаның хөй-ниити организациялары, класс удуртукчулары ада-иелериниң калбак активинге даянып ажылдаары кончуг чугула. Ада-иелерниң аразында будурулгениң мурнакчылары, ат-сураглыг кижилер, хөйге үлегерлиг бедүүн ишчилер дээш, ыынар чогул че?! Ылаңгыя нижизидилге айтырыгларынга оларның үлегер-чижээ, арга-сүмези аныяк өскенге улуг салдарны чедирип болур.

Бо ажылды бедик деңнелге чорударынга педагогика пропагандазы улуг рольду ойнаар. Ынчангаш ол шугум-биле ажылды калбартыры башкылар коллективтеринден, улус өредилге органнарындан, «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларындан, школа болгаш ог-бүлеге дузалаар чөвүлелдерден нол хамааржыр. Тус-тус девискээрлер аайы-биле ада-иелериниң бүгү-ниити педагогика өредилгезин организастаарынче сагыш салыр. Лекция, беседа, консультация дээш түскай темалыг конференцияларга чедир аңгы-аңгы аргаларны ажыглап болур. Ону чедип алырының бүгү аргалары хоорайның-даа, көдээниң-даа школаларында бар.

Башкылар коллективтериниң, улус өредилге ажылдакчыларының мурнунда салдынган бөгүнгү чугула соорулгалар ада-иелер, хөй-ниитиниң ничээнгейин бир демей хаара тутнан турарын чедип алыры кончуг чугула. Чүгле ынчан аныяк салгакчыларны өредириниң болгаш нижизидериниң херээ чедиишкинниг боттаныр.

1973: ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

Чыл планын—хуусаа бетинде

«1973 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпурүн, тудугнуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын Тоора-Хемниң коммунал ажыл-агый комбинадының ажылчыннары бедик кедүрлүүшкүн-биле деткээн.

1973 чылдың планныг онаалдазын хуусаа бетинде — декабрь 25-те бүгү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүседир дээш социалистиг хүлээлгелерин коллективтин хүралынга хүлээп алган.

Тус-тус ажылчыннар база бедиткен хүлээлгени ап турар. Чижээ, чүнар-бажың ажылдакчызы Т. Шнырова, хеп чүүр черде Г. Кол олар планың декабрь 25-те 110—120 хуу кылдыр күүседирин, чонга ачы-дуза чедиреринин культуразын бедидерин хүлээнген.

Тоора-Хемде аалчылар хүлээп алыр бажыңның дежурный ажылдакчызы А. Тартобаева база ол-ла хуусаада планын 105 хуута күүседирин, аалчыларны культурлуг, өвилен-өөдек хүлээп алырын, оларга бүгү тала-биле таарымчалыг байдалды тургузарын хүлээнген.

Чүнар-бажың, хеп чүүр черниң төп одалга черинии одакчылары В. Шабалина, И. Пупышева олар одаар ыяштыг 150 кубометрни камнап алырын, чүнар-бажыңга, хеп чүүр черге ажылдаарынга болгаш чонга ачы-дуза көргүзеринин таарымчалыг байдалын тургузарын хүлээнген.

Социалистиг хүлээлгени ап тура эрткен юбилейлиг 1972 чылдың түннелдерин ханы анализтеп чугаалашканнар. Комбинат чыл планын ниитизи-биле 113,6 хуу күүсеткен. Чүнар-бажың 3055 рубльдиң, хеп чүүр черниң ажылдакчылары 4463 рубльдиң, Тоора-Хемде гостиница (аргелекчизи А. Тартобаева) 1889 рубльдиң оруглагзын киирген. Бо бүгү чедиишкиннер комбинаттың 13,8 мун рубльдиң орулгазын қиирип алыр планын 16,4 мун рубльге күүседиринге идигни берген.

Комбинаттың администрациязы планнан ажыр чыгыралды болдурбас дээш боттуг хемчеглерни, бар аргаларны ажыглаан. Ооң түннелинде ниитизи-биле 2 мун рубльди камнап алган.

Эрткен юбилейлиг чылда 25 мун рубльге турталга бажыңнарының капитал септелгезин чорудар планын 32,1 мун рубль кылдыр ажыр боттандырган. Тоскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында 25 мун рубльге капитал септелге кылыр планын сентябрь 10-га чедир доозарын хүлээнген.

Ш. ДОНГАК,
комбинаттың бухгалтери.

ЛИТВА ССР. «Эльфа» каттыжыышкынның ажылдакчыларының кылып тургускан чүүлү—КД-6-4 дээр электри мотору эрткен чылын Лейпцигке болгаш ярмаркага алдын медаль-биле демдеглеткен. Бо чылын ол будурулге черүн бижинр аппараттарның чаа хевирнин электриглиг моторжугаштарын хөй-биле кылып эгелээн. Заводтуң чедиш цехиниң коллективи чаа чыл эгезинден бээр ынчаар 200 мун ажыг моторларны кылып үндүрген. Электри моторлар чүүле тергиин эки шынарлыг болур дээрзин оны кылып турар ажылчыннар аазааннар.

ЧУРУКТА: моторлар статорларының удазының эдээ турар мурнакчы ажылчыннары КАЗИМЕРА ТОМАШЕВСКАЯ (мурнуу талазында) ИРИНА ПЕЩЯСКЕНЕ болгаш ВАЛЕНТИНА САМОХВАЛОВА. К. ЛЮШИСТИҢ телефотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Семинар-хурал

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Дүүн Чадаанага Чөөн-Хемчик, Өвүр, Мөңгүн-Тайга районнарның партия, совет органнарының удуртукчуларының пропагандистериниң, лекторларның семинар-хуралы болуп эрткен.

Семинар-хуралга СЭКП ТЧ-ның пропаганда бөлүүнүң удуртукчузу, СЭКП ТК-ның инструктору, экономика эртемнериниң кандидады Л. В. Краснов, пропаганда бөлүүнүң кежигүзү СЭКП ТК-ның чанында Партияның бот-өредилгелиг дээди школазының экономика кафедразының эргелекчизи, профессор П. С. Петров олар киришкен.

Семинар-хуралдың киржикчилери ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылы — пролетаржы интернационализмниң амыдыралга боттанышкыны, социалистиг экономиканы башкарарының эртем талазыбиле айтырыглары, социалистиг чарыштың болгаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң дугайында болгаш өске-даа лекцияларны дыңнаап.

С. МААДЫ.
«Шынның» корр.

ВЦСПС-тиң пленуму

МОСКВА. (СЭТА). Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң пленуму январь 22-де ажылдап эгелээн. СЭКП ТК-ның декабрь (1972 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринің база СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чылыгын дугайында» илеткелиниде айыттынган соорулгаларны күүседир талазыбиле профэвилелдериниң ажылының база 1973 чылдың улус ажыл-агый планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты организастаарының дугайында айтырыгны пленумнуң киржикчилери чугаалажып көрүп турар СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ВЦСПС-тиң Даргазы А. Н. Шелепин илеткел кылган.

Корум-чурумну быжыглаары — ниитиниң хөрээ

ССРЭ-ниң иштики хереклериниң удуртукчу ажылдакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы Москвага боон эрткен. Анаа эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның иштики хереклер министрлери, иштики хереклериниң крайлар, областар эргелелдериниң начальниктери, транспорт милициязының болгаш ССРЭ-ниң ИХМ-ниң өске-даа кезектериниң удуртукчулары киришкеннер.

ССРЭ-ниң иштики хереклер министри Н. А. Щелоков илеткел кылган.

Социалистиг хоойлу-дурумнуң улам быжыглаарының айтырыгларын чөвүлел хуралга чугаалаткан.

(СЭТА).

ДОПЧУ МЕДЭЭ

Ажылчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик район Советиниң күүскүзү «РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) судтарының соңгулдазының дугайында» Дүрүмүнүң 69-ку үүлүлүнүң «в» кезээн ёзугаар Барыын-Хемчиктиң № 2 соңгулда округунуң талазы-биле улус шиитекчизиниң кандидадынга Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң колхозчуларының ниити хуралының дешиткени 1939 чылда төрүттүнген, партия кежигүнү эвес эш Анай-оол Ховалыгович Ажыны 1973 чылдың январь 22-де бүрүткээн.

Совет тепловозтар— Сирияда

Чаа чазак тургузар дугайында чугаалажыышкын

МВР-ниң Революстуг түр • чазааның даалгазы

Чедиишкинниг шенелде

ДАМАСК. (СЭТА). Сирияга совет «ТМ-2» маркалыг ийи тепловозтуң аргыжылга шенелдезин чедиишкинниг арттырген болгаш ажыглалга хүлээдип берген. Оларны ССРЭ-ниң техниктиг дузаламчызы-биле түдүп тургускан Алеппо—Ракка аразының демир-орук шугумунда аргыжып эгелей берген.

Сирия чарган дугуржулгазын ёзугаар Совет Эвилелиниден шупту он ынчаар тепловозту садып алыр.

МЕДЕГЛЕЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). АКШ Вьетнамда чорудуп турар дайынындан үштүнүп үнерин шынап-ла күзеп турар болза Мурнуу Вьетнамда дайын үүлгедиглерин, ооң девискээрин бомбалаарын сокпадыр, эжелекчи дайынын сокпадыр болгаш эрткен чылдың октябрьда чедип алдынган дугуржулгага доп-дораан ат салыр ужурлуг деп, Вьетнам талазы-биле париж чөвүлел хуралында Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның төлээлериниң удуртукчузу, МВР-ниң даштыкы херектер министри Нгуен Тхи Бинь медеглээн.

Вьетнамга дайынны сокпадыр болгаш тайбынны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салган турарынче бүгү күштү салыр даалганы МВР-ниң Революстуг түр чазааның алтап Парижте келген мен деп, Орлн аэродромга кыдган ол медеглелди парлалгага дамчыдып бээри-биле кылып тура, Нгуен Тхи Бинь демдеглээн.

Удуртукчуларның сүмележилгелери

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Бельгияның үш партиязы — социалистиг, социал-христиан болгаш хосталга, депшилге партиялы — Бельгияның соципартиязының даргазы Э. Любертонуп саналдааны чазак программазының боттарының съездилериниге үүлдүг деп көрген. Э. Любертон чаа чазак тургузар дугайында чугаалажыышкыннар чорудуп турар.

Ынчангаш эртken чылдың ноябрьда душкеш тарай берген, ийи партиялыг чазактың орнунга үш партиялыг чазак тургустунар хире апарган. Моон мурнунда удурланыкчы партия бооп турган хосталга, депшилге партиязының төлээлери ол чазакка кирер. Ам Э. Любертон ол үш партияның удуртукчулары-биле сүмележирип үргүлчүлеп турар.

Хемчеглерни чугаалашкан

ДАМАСК. (СЭТА). САР-ның президентизи Хафез Асадтың даргалаазы-биле Сириянын депшилгелиг национал фронтузунуң төп удуртулга черинин хуралы Дамаскиге болган.

Сирияга удур Израильдин эжелекчи дайынын күштелдиргенинге холбаштыр Чөөкку Чөөн чүктө тургустунган байдалды база Израильдин талазындан болур черлектиг канцыг-даа чеңгээлерни ойтуп шаварынга чүүттүн белен болур чоруун бедидерниче угланган хемчеглерни чугаалашкан.

КИССИНДЖЕР ПАРИЖТЕ

ПАРИЖ. (СЭТА). АКШ-тың президентизиниң национал аймак чок чорук талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер ПДР-ниң төлээлериниң түскай чөвүлекчизи Ле Дык Тхо-биле чажыт чугаалажыышкыннарны катап эгелээр дээш дүүн Парижте чедип келген. Вашингтондан ужудуп үнериниң мурнунда Киссинджер АКШ-тың президентизи Р. Никсон-биле бир-шак дургузунда чугаалашкан.

Массалыы-биле таныжып турар

Тоску беш чылдың амгы бо шиитпирлиг чылы политика болгаш күш-ажыл талазы-биле костүп көрбээн кедүрлүүшкүнүн байдалында эгелээнин бистин «Сут-Хөл» совхозтуң ажылчынынден безин көрүп болур. Төөгүлүг байырлады— ССРЭниң тургустунганының 50 чылын бистин чүртүвүс чоокта чаа демдеглээн. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң каттышкан байырлыг хуралынга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде бистиң чүртүүс төөгүлүг чедиишкиннери чайынганчаа-биле илереттинген, ооң мурнунда турар сорулгалар, коммунистиг тургузуушкунуң перспективалары көргүстүнген, 1973 чылда — беш чылдың шиитпирлиг чылында кедээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң сорулгалары тодаргайы-биле илереттинген болгай.

Ынчангаш эш Брежневтиң «ССРЭ-ниң 50 чыл оюнуң дугайында» илеткелин совхозтуң Кара-Чыраа салбырының ажылчыннарынга, малчыннарынга, тараажыларынга болгаш өске-даа ажыл-ишчилериниге таныштырар сорулга-биле пропаганда ажылын партия организациязы бо хүннерде улам массалыы-биле чорудуп турар. Эш Брежневтиң чугула ужурдузалыг ол илеткелин партия болгаш комсомолдуң политиктиг школаларында, белүмнеринде хаара тутпуган дыңнакчыларынга пропагандистер болгаш партия организациязының бюро кежигүннери өөредип эгелээн. Дыңнакчылар ол илеткелди 4 шак иштинде таныжып өөренирлер.

Салбырның бригадаларынга, фермаларынга, малчыннарынга болгаш суурнуң чурттакчыларынга эш Брежневтиң илеткелин болгаш 1973 чылда улус ажыл-агый планнын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүр, тудуг, транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПСтиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын таныштырар ажылга агитаторлар, политинформаторлар, совхозтуң түскай эртемниглери, башкылар идепкейлиг киржип турарлар. Бо чугула ажылга башкы Александра Сарыглар, эмчи Ооржак Чанчык, комсомол организациязының секретары Иван Монгуш, фермада партбелүк организакчызы Ондар Чолдак-оол болгаш өскелер-даа идепкейжи чоруун көргүскеннер.

Л. И. Брежневтиң каттышкан байырлыг хуралга илеткелин, партия, чазактың сөөлгү, чаа доктаалдарын таныштырган хуралдарга санал-оналар берген кижилер ол чугула документилерни сеткил-сагыжындан деткип, түүлдүгээнүп, тоску беш чылдың үшкү чылында улам соруктуг ажылдаарын болгаш алган социалистиг хүлээлгелерни эрестиг күүседирин хүлээнип турганнар. Ылаңгыя коммунистер саанчы Монгуш Кара-кыс, кадрчылар Куулар Хөөкүй-оол, Монгуш Диинмей, Монгуш Сертек-оол олар эрткен юбилейлиг чылда ажылга чедип алган чедиишкиннерин быжыглавышаан, бо боттуң чылдың үшкү чылында кызымаккай ажылдаарын хүлээнип ап, социалистиг чарышка өске эш-оорун кыйгырганнар.

Салбырда партия организациязы СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга күүседиринче ажыл-ишчилерни эвилелдеп, оларга партияның болгаш Совет чазактың чугула доктаалдарын, каттышкан байырлыг хуралга эш Брежневтиң илеткелин таныштырар сорулга-биле чугула тайылбыр массалыг ажылдарны калбаа-биле чорудуп турар. Ол ышкаш ажыл-ишчилериниң ортузунга социалистиг чарышты улам калбартып, ооң түннелдерни ай, квартал саныында үндүрүп, аңаа тиилекчи болганнарны мораль болгаш материал талазы-биле деткивишаан, шаннаар-мактаар ажылдарны бо хүннерде улам күштелдирген.

О ДОРЖУ.
салбырда партия организациязының секретары.

Партийжи амыдырал

ДАЙЫНЧЫ ОРГАНИЗАКЧЫЛАР

Чурттуң экономиктиг болгаш социал-политиктиг хөгжүдезинге партия башкарыкчы ролюн ооң үнделгези болуур партия эге организацияларын дамчыштыр бот-тандырып турар. Ынчангаш ажыл-агый чорудулгазынга, хөй-ниити амыдыралынга оларның дайынчы арга-шинээзин бүгү хемчеглер-биле бедидериниң, оларның ажылының хевирлерин болгаш арга-методун сайыраңгайжыдарынче партия хүн бүрү доктаамал сагыш салып турар.

СЭКП-ниң XXIV съезадизинге бо айтырыгже база улуг кичээнгейни салган. Бистиң районнуң партия организациязы съездиниң айтышкынының күүсетпишаан, партия эге организацияларын быжыглаар, оларның ажыл-чорудулгазын улам экижидер, коммунистерниң авангардчы ролюн база идепкейин бедидер талазы-биле алзап ажылдарны чорудуп келгей. Ооң түңнелиниде чамдык парторганизациялар коллективтерде бүгү ажыл-херектиң ёзулуг башкыры-кчылары, дайынчы организакчылары апарган.

Маңаа хамыктың мурнунда «Мөрен» колхозта парторганизациязының (секретары Д. С. Ондар) чижекке кирип болур. Мында коммунистерниң ажыл-херекке, база хөй-ниити амыдыралынга авангардчы ролюн болгаш харыы-салгазын бедидер талазы-биле ажылды эки тургускан. Бо ажыл-агыйда коммунистерниң 70 хуузу материалдыг будүүлгеде хаара түттүнген болгаш хөй кезии ол чүвүле ажыл-херектериң эгелекчилери болуп, будүүлгеге болгаш хөй-ниити амдыралынга үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Парторганизациянның талазындан ажыл-агый чорудулгазынга удуртулганы, партийжи салдарны күштелдиргенинiң түңнелиниде колхоз эрткен юбилейниг чылда планныг соруглаарны багай эвес күүсеткен. Күрүнеге эът, сүт садар планнар ажыр күүсеттингей, төрүүр чүс баш малга онаштыр чаш төл алырынга 87 хураганны, 97 кулунну алгаш, районда дээре көргүүлүүлүг болган.

Партия хуралдарын белеткеп база эрттирип турары ажижээн. Оларга колхоз бүдүүлгезиниң болгаш партийжи иштики амыдыралдың эң чугула айтырыгларын чугаалажып, хүлээп алган шиитпирлериниң күүседилгезин дээштиг кылдыр организастап турер апарган.

Ол ышкаш «Коммунизмче орун» колхозта, Нарын база Мөрен школаларында партия эге организацияларында ажыл-херек багай эвес тургустунган. Ылаңгыя «Мөрен-де» партбөлүктериниң ажылы бедик деңнелде тургускан. Ынчаарга Нарын, Мөрен школаларында парторганизациялар өөредилге кижизидилгелиг ажылды күштелдиреринче кичээнгейни күштелдирген. Нарын школазынга өөрензе чогуур уругларны бүрүн хаара тутkан. Өөредилге шынарының хуузу улдуң санында улам бедип турар. Парторганизациянга 6 кижи турганындан бүдүн чартыы чылдың дургузунда 12 кижи чедир өскен. Кайы-даа партия организациялары хуралдарның дээштиг, кижизидикчи ролюн бедиткен, оларга коммунистер барык шупту кээр, идепкейи аажок бедик. Хүлээп алган шиитпирлериниң күүседилгезин партия хуралдарынга информастап, оларны күүседиринге тус-тус коммунистер канчаар киришкенин дыңнадып турар.

Парторганизация бүрүзү коллективтиң политиктиг өөрө болуур, дайынчы организакчы болгаш мобилизакчы ролюн төлептиг күүседир дээ, быжыг болгаш сырый каттышкан болуур база бодунуң хүрээлелиниң доктаамал өстүрүп, немээр ужурлуг. Партияга хүлээп алышкынының айтырыгларын, ооң шынар составын экижидер талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизинiң айтышкынын боттандырбышаан, районнуң партия организациялары бот-тарының хүлээлединге ажылчын ажгының, колхозчу тараачыннарының болгаш интеллигенциязының эң эки төлээлекчилерин хүлээп алырынче кичээнгейни күштелдирген. Чижээ, 1970 чылда партияга хүлээп алгаларның 70 хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар болза, эрткен чылын олар 86 хуу четкен.

Ынчалзажок чамдык партия организацияларында бодунуң хүрээлединге өстүрериниче сагыш салбас болгаш оларда коммунистер эвээш болганындан ажыл-херекке партийжи салдары база кошкак боюп турар. Райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелинде, Бай-Даг, Кызыл-Сылдыс школаларында, районнуң иштики херектер килдинде, райпода, райкүүскомда парторганизациялар эрткен чылдың дургузунда СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга чаңгыс-даа кижи хүлээп албаан. Ылаңгыя район төвүнде эң хөй кижилиг коллектив райпода парторганизация (секретары турган эш Яндан) бо айтырыгже шуут сагыш салбаан. Онда бүгү ажылчыннарның болгаш алзап-хаакчыларның чүгле 10 хуузу коммунистер, ол организацияның дайынчы арга-шинээзин, коллективке организакчы, партийжи салдары кошкак болуп артпышаан.

«Чаа орук», Ленин аттыг колхозтарда, коммунал ажылагый черинде парторганизациялар партия кежигүнүнге чамдыкта төлеп чок кижилерни шилип алыр, бо чүгүле херекке ёзу барымдаалаар, аныяк коммунистер-биле тодаргай ажыл чорутпас таварыгалар бар. Ооң түңнелиниде ол организацияларга С. Өлзей, И. Дыртый, В. Дарма, С. Дагар-оол болгаш коммунистиң адынга төлеп чок үүнгедиглер кылыр өске-даа кижилер турган.

Бистиң районда парторганизациялар сөөлгү үеде коммунистерни кижизидикчиниң школазы — партия хуралдарының ролюн, кижизидикчи ужур-дузазын бедидериниче үзүлүг кичээнгейни салып келген. Коллективтиң амыдыралында, партия организациязының ажыл-чорудулгазында эң чугула айтырыгларны оларга чугаалажып турар. Ылаңгыя Эрзин, Нарын ортумак школаларында, районнуң кижи эмнелгезинде парторганизацияларда бо талазы-биле байдал бедик деңнелде тургустунган.

Ооң-биле кады чамдык партия организациялары хуралдар арттырериниң Уставта көрдүнген хуусаавын үреп, хуралдар эртсе-даа оларга коммунистерниң кээп турары, идепкейи чавыс болгулаар. Чижээ, «Чаа орук» колхозта партия организациязының эрткен чылдың ноябрь төнчүзүнде болган хуралынга 14 коммунист келбээн, ооң организастыг байдалы, ниити деңнели чавыс болган. Ол ышкаш хуралдарга болган илеткелдерге болгаш санаалдарга ажыл-агый чорудулгазында, политиктиг болгаш организакчы ажылда четпестерге холбашкан принципиалдыг шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел эвээш болгулаар.

Коммунистерниң авангардчы ролюн, даандырган ажыл-херек дээш оларның идепкейин, харыысалгазын бедидер дугайында кезээде парторганизацияларның кичээнгейниниң төвүнге туруп келген. Партдокументилерни солуур дугайында СЭКП ТК-ниң май (1972 чыл) Пленумунуң доктаалы-биле ол айтырыгның ужур-дузазы улам улгатkан. Ол соруглө-биле партия эге организацияларының тускай беседа кылыр коммунистерниң санын тодаратkан. Бо чылдың эгезинге чедир 67 коммунист-биле беседаны чоруткан.

Ындыг-даа болза партдокумент солуурунга белеткелдерге холбаштыр чамдык парторганизацияларның ажылында четпестер ам-даа хөй. Коммунистерниң учёт карточкаларынга шүүштүрүлгелер, немелделер киирери ам-даа төнчүзүнге чедир шиитпирлеттинмээн. Коммунистер-биле беседалар чамдыкта ёзу барымдаалаашкынның байдал-биле өртиң турар. Ынчаарга «Чаа орук» колхозта И. Түлевичап, Н. Балган, Ленин аттыг колхозта Р. Батkар ышкаш чамдык кижилер беседалар соонда ооң кандыг-даа түңнел кылбаан.

Соруглө чүл дизе, организас-политиктиг бо чугула хемчегни организастыг бедик деңнелге эрттирер дээш ацаа организастыг-даа, техниктиг-даа белетиелдерни улам күштелдирер ужурлуг. Ону СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айтыkаны ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң соруглаарын күүседир талазы-биле бүгү партия организацияларының ажылын экижидерниге, оларның бүгү ажылын күштелдиреринге салдарны чедирген турар кылдыр ажыглаары эргежок чугула.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга партия эге организацияларының ролюн болгаш дайынчы арга-шинээзин улам идей бедидериниң талазы-биле партияның область организациязының соруглаарының дугайында айтырыгны чоокта чаа партия райкомунуң пленумунга бүгү талалыг тодаргай анаатаен чугаалажкан. Ада партия эге организацияларының организакчы болгаш идей кижизидилгелиг ажылының стилин болгаш аргаларын улам сайыраңгайжыдарынче улуг кичээнгейни салган. Ынчангаш ол пленумнарның шиитпирлерин ажыл-херек ырыңга күүседир, партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзин болгаш башкарыкчы, организакчы ролюн бедидер дээш улам шудургу ажылдаары — бистиң бир ээ чугула соруглавыс болур.

Т. ТОЮНДУП,
СЭКП Эрзин райкомунуң секретары.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГ

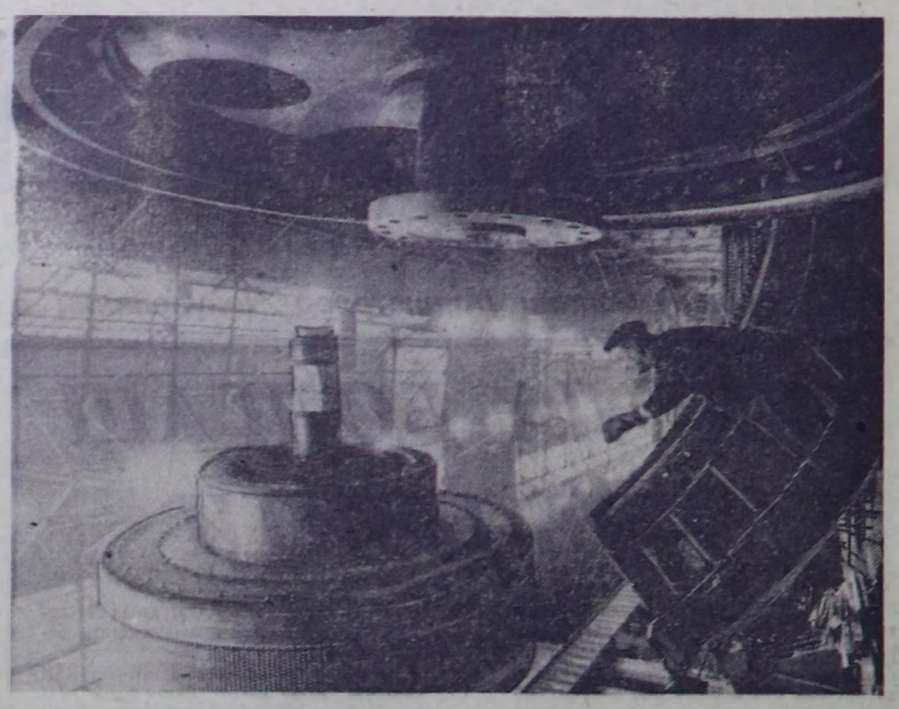

ЛЕНИНГРАД. «Электросиланың» марказын кадаан күчүлүг электри хөделдирикчилери ССРЭ-ниң иар болгаш даг үлетпүрлериниң бүгү бүдүүлгелеринде ажылдап турар. Оларны даштыкы чырттар база хөйү-биле хереглеп турар. Амгы үеде ооң бүдүүлге черлеринде ындыг дыка хөй машиналарны эптеп кылып эгелээн.

ЧУРУКТА: Турбогенераторларның шенелде кылыр черинге ажыглаар 8500 киловатт күчүлүг агрегаттың якорьларын тудуштуруп турары.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бистиинде мындыг

Чөөн-Хемчик районнуң Баян-Тала суурда сес кварталдар боттары аразында чарыштыг. Олар аңаа бедик көргүзүүлерни чедип алыр дээш шудургу ажылдап турар.

Ынчаарга бистиң № 4 квартальывыс база багай эвес ажылдап келген. Чаа чылдың баштайгы айында квартальывыстың хуралын кылгаш, мурнунда айларда чоруткан ажылдың түңнээн бис. Моон соңгаар хуралдарны ийи удаа эрттирип, ажылдың чедиишкинниг-даа, четпес-даа талаларын түңнеп турарын шиитпирледивис.

Ам бот-тывынгыр уран чүүлдүң кварталдар аразынга боюп турар концертинге белеткенип эгелээн бис.

М. ОНДАР.

ШЫННЫҢ почтазындан

Малчыннарның олчазы

«Шекпээр» совхозтуң Аныгаты салбырының малы мендиг болгаш хүр. Ол болза кышка белеткеди хынамчалыг организастаанын хереглеп турар. Бо хүннерде кайы-даа коданга бааргa хураганна, хураган. Ниитизи-биле төрээн 1460 хойнуң 1461 хураганы шупту менди.

Шээр малдың массалыг оолдашынынга холбаштыр сакманшиктерни болгаш малчыннарга дузаалар өске-даа күштүг ыштагларже чорудуп турар.

М. ХОМУШКУ.

* * *

Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң малчыннары тоску беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылында улам күженишкинниг ажылдап турар. Моон чижээнге Хомушку Оолактың ажыл-ижин көргүзер боладым.

Эрткен юбилейниг чылда малчын төрүүр чүс хойга онаштыр 98 хураганны өстүргеп, хой бүрүзүнден-не 2500 грамм дүктү кыргып алган. Бо чылын чаңгыс-даа хураган чидирбээнин, хойдан-на 2600 грамм дүктү кыргын алырын хүлээнген. Ооң кодан хоо хүр, баштайгы төрүттүнген 170 хураган шупту менди.

К. КАРА-САЛ.

С. А. Байыр-оолдуң ажылынында чедиишкин, амыдыралынга төлептиг чоруу түгле Ленин аттыг колхозта эвес, Чөөн-Хемчик районда бээнин сураагнаан. Бо чылын ооң коданында 480 ажыг ошкү бар. Эрткен юбилейниг чылда ол төрүүр чүс башка онаштыр 118 анайны менди доруктурган, а ангор бүрүзүнден 900 грамм дүктү кыргыткан.

Сат Айыжыевичиниң ниитиниң малынга үр чылда үретүнгеш, ону колхозтуң хүндүледдиг турасказал депterинде кирер биижээн.

ЧУРУКТА: Сат Айыжыевич Байыр-оол.

М. СЫГЫР-ООЛДУҢ фотозу.

Д. Л. Иргит мал амылында ам он чыл ашнан. Ооң кадарган инеитери үргүлчү семис, хүр чыл амып, быжаалары менди болуп келген.

«Россия» совхозтуң мурнамчыларының бирээзи Дажыма Людуповичиге эрткен чылын «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» деп бедик атты тывысиан.

ЧУРУКТА: Д. Л. Иргит.

К. ШАНГЫР-ООЯДУҢ фотозу.

Улусчу контроль

Ниитиниң малындан тускайлаар

Ниитиниң малындан ангыда кижилериниң хуузунда малдары база хөй болгай. Олар тус-тус эзелиг болганда од малдарны ангы тургузары черле чөптүг.

Ниитиниң малы-биле хуунуун чангыс иодонго катай тургузаар чорук чамдык таварыгаларда колхоз, совхозтуң учёдун сандарадыр. Ол ышкаш ниитиниң малынын чемин болгавчок-ла кады чип туруп бээр.

Мал чемнериниң чарыгдаларын шын планнап хуваарывга дыка таарымча чок байдалдарны ол таварыштырып турары бистиң районнуң чижээнден безин көскү.

Чамдык ак сеткилдиг эвес кижилер отчёт үезинде боттарының болгаш улустуң оларга чагаан малдарын ниитиниң малынга малы санадыр таварылгалар бар. Боду хууда сиген кезии белеткеп албаан, белеткеп алган-даа болза, өртээн ажыл-агыйдан толедип алган хирезинде хуузунда молдургаларын, шээр малдарын колхоз малының чемиибиле азырап турарының фактылары база бар.

Хуу малдарны ниитиниңиден тускайлап малдаар дугайында доктаал, шиитпирлерни бистиң Тес-Хем районда амдаа амыдырапга боттандырып байи турары дүвүренчиг. Ооң чижээн Чыргаландың көдээ Советиниң девискээриниден көрүп болур.

Эрткен чылдың ноябрьда улусчу контролёрлар болгаш актывтер «Чодураа» колхозтуң 38 коданында хынапда чоруткан. Ооң түңнелиниде 139 кижилериниң хуу 507 бодө, 158 шээр малы колхозтуу-биле кады оттаап, ооң чемин чижип турары илереен.

Хуу малды ангылап үскеш, тускай кыштадып болур турган. Колхоз баштаар черн бода малдың ийи кыштаан тускайлап берген, колхозчуларның малы кышкы үеде арып бакпырай берае колхозтан мал чемин тускайлап берип болур аргазы база бар.

Ынчаарга ам маңаа чүү түвө шаптыктап турарын? Хуу малды малдаар кижи тыныглайн турар. Чыргаланды көдээ Советиниң күүскому (даргазы Г. Төгүс-оол) колхозчуларның хуу малын ниитиниидеи ангылап малдаар ажылды организастаарынче кичээнгей салбайн көлген. Ооң ыңай, малдың эзелеп база бууруулуг. Чүл дизе, малды тускай коданга үзүп каарга чем чогундан олар чудай бээр дээш бодундан чарар хөөн чок чоруктары база бар. Ынчала-даа ол чыдагаан эвес болгу дег. А колхоз баштаар черн колхоз Уставында айткан нормадан аштаас бода малы малчыннның коданынга туруп болурун база көрген болгай.

Чамдык малчыннар кижилериң хой хуу малдарын хүлээп ал турары шын эвес. Чижээ, хойжу Миндиң Шулуу 26 инекти, Увангур Бугаздай 22 инекти, Көкүү Маадыр-оол 38 бода, 40 шээр малды, Үкөй Шагдыр-оол 26 инекти, Борис Сырат 32 инекти, Сашко Чайбар 45 инекти кыш ажырары-биле хүлээп алган болуп турар. Олар ам ниитиниң малы-биле кады. Өске-даа малчыннарда байдал база ындыг. Ол малдарны тодарадып көөрге, малчыннарның уруг-дарыының, дөргүлтөрелериниң болуп турар.

Чыргаланды көдээ Советтиң күүскому бо бүгүнү кичээнгейге ап, колхоз баштаар черн-биле дугурушкап колхозчуларның хуу малын тускайлап кадартырының дээштиг хемчээн чүге боттандырып болбас деп?!

Н. КОМБУ,
Тес-Хем районда «Чодураа» колхозтуң улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛДЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ

(Актив хуралындан)

1972 ажыл-агый чылының түңнелдери болгаш тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының улуг ажыл-агыйын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле Кызылдың партия организациялыының бүдүүлге, колхоз, совхозтар коллективтериниң соруглаарын болгаш 1973 чылды чедиишкинниг доозар талазы-биле наймыылалдың ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелерин хоорайниң партия-ажыл-агый активиниң хуралынга чугаалашкан. Хуралга илеткелди СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары Ю. С. Путинцев кыллган. Чугаалашкан айтырыглар талазы-биле «Тыва септелге-тудуг» трестиң Кызылда септелге-тудуг эргелелиниң начальныгы Г. Н. Самофалов, «Кызыл тудуг» эргелелдиң бригадири С. Б. Сандан, «Кызыл топ электростанция тудуг» эргелелиниде парторганизация секретары Т. А. Воронцова, «Тудуг кезектери» комбинаттың директору В. Н. Бехтерев, Кызыл-садыгның директору Х. А. Мамедов, № 3 АТБ-ниң чолаачылар бригадазының бригадири В. И. Решетников, «Көк-Тей» совхозтуң саанчызы Н. А. Манчык, Кызыл хоорай Советиниң күүскомунуң даргазының оралакчызы В. А. Паруинн, ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң бирги секретары В. П. Виноградова, «Суг-канал» эргелелдиң начальныгы А. М. Литвиненко олар санаал берген. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Г. Н. Долгополов хуралдың ажылынга киржип, чүве чугаалаан.

ЧАМДЫК ЧЕДИИШКИННЕР

Кызылда республиканың үлетпүр бүдүүлгелериниң барык 35 хуузу ажылдап турар, хоорай Советиниң чагыргазында үш совхоз, бир колхоз бар. Ажыл-агыйлар эрткен юбилейниг чылды ниитизи-биле чедиишкинниг доосkан. Наймыылалдың үлетпүр бүдүүлгелери 1972 чылдың продукция сайгарар, кол-кол хевирлерни бүдүрүп үндүрер планны социалистиг хүлээлгеде айытkанын ёзугаар хуусаа бетинде күүседип, хүлээлгениң бармак бүгү негелдеринден боттандырган. Үлетпүр бүдүүлгезинниң өөрүдезиниң темпилери 1971 чылдан 6,8 хуу болган, ук өөрүдезин күш-ажылдыг бүдүүлгүүлүүн бедиткенинден чедип алган.

Хоорайның тудугжулары тудуг-монтаж ажылдарынын чыл планын күүсетпээ-дээ объектилерни ажыглаага киирер талазы-биле мурнуудагы чылдардан дээре ажылдаан. 35134 дөрбелчин метр чурттаага шөлү, эмнелге комплекизи, пединституттуң ниити чурттаага бажыңы, 280 уруг турар ясли-сад, Радио бажыңы болгаш бүдүүлге ужурдузалыг өске-даа объектилерни ажыглаага киирген.

Автотранспорттулар юбилейниг чылдың күш-ажыл ээлчээнге шалыпчы ажылдап, пландан ажыр 619 муң тонна улус ажыл-агый чүктерин сөөрткен. Автотранспорттуларның араазында күш-ажылы-биле үени мурнай берген кижилер хөй. Олар бо чылдың ийиги, үшкү кварталдарының үлүүнге киирештир, а чамдыктары 1974 чылдың үлүүнде ажылдап турар.

Кызылдың хөй адырлыг экономиказының өске-даа бүдүүлгелери — коммунал, амыдырал, харылзаа, садыг организациялары беш чылдың ийиги чылында ээлээн чедиишкинниг ажылдаан. Көдээ ажыл-агыйларда чер, мал ажылының продукциязын хөйнү бүдүрер дээш чарыш калбарган, дүүгүт ажаалдазынга бедик көргүүлгер дээш «Көк-Тей» совхоз РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган, 20 кижи ССРЭ-ниң орденнерн болгаш медальдары-биле шаңнатнан.

БЕШ ЧЫЛГА ХАМААРЫШТЫР

Үстүнде көргүскенивис чамдык чурагайлар хоорай бүдүүлгелериниң социалистиг хүлээлгелериниден ажып турар көргүзүүлгер-дир. Ол өөрүнүүт факт. Беш чылдың эрткен ийи чылын алырга ниити продукция бүдүүрининиң, сайгарылга хемчээлиниң өөрүдези беш чылдың ортумак хемчээнинден ажып турар. Ынчаарга продукция бүдүүрининиң темпилери Кызылдың үлетпүрүнге 1971 чылда 1970 чылдымнан 18,1 хуу, 1972 чылда 1971 чылдымнан 6,3 хуу өскен. А республиканың үлетпүр өөрүдезининиң темпилери тоску беш чылда 76 хуу кылдыр көрдүнген болгай. Өөрүдезиниң үе-чадазы чылдың-на күштелир турүүк наймыылалга эрткен чылын 1971 чылдымнан кудулаандыр.

Беш чылдың арткан үш чылында үлетпүр продукциязы чылдың-на 12,5 хуудан аваэш эвес хемчээлге көөдээр ужурлуг. Капитал тудугнуң, автотранспорттуң, чоннуң амыдырал, коммунал ажылагый хандырылгазының хөгжүдезиниң темпилерин база бедидери чугула. Чүгле ынчаарга партиянның XXIV съездизиниң Директивалары күүсеттинвер.

Республика наймыылалыының ажыл-агыйларының тоску беш чылдың баштайгы ийи чылында ажылдаанын көөрге, бүгү коллективтерде чедир ажыглаттынмаан курлавырлар хөй болуп турар. Чоннуң амыдырал хандырылга бүдүүлгелери ачы-дуза чедиреринiң хемчээлин 2,3 катаң, а көдээге 6,7 катаң үлетпүрлер ужурлуг. Эрткен ийи чылда бо талазы-биле хожудаашкын 120,2 муң рубль хемчээлдиг болган. Ооң иштинде чүгле хууда чагыгның даараныга фабриказы 45 муң рублиниң продукциязын ийи чыл дургузунда чедир бербээн. Хоорайның амыдырал хандырылга комбинады бо чылын беш чылдың чыл бүрүзүнге көрдүнүп турарындан эвээш планны алган. Сөөлүнде барып ону кандыг арга-биле дутпаарыл?

Чонга ачы-дуза чедиреринiң талазы-биле беш чыл планын күүседир төлээде хоорайның хамаарышкан бүдүүлгелери ам-даа 312 муң рубльдиң ачы-дузазын немей сайгарарын амгы планга немей алыр ужурлуг.

Чылдың-на 12,5 хуу өөрүдени чедип алыры дээрге улуг соруглга. Ону бүгү бүдүүлгелер ажыл-чорудулгага удуртулга кылдыр алыр ужурлуг. Ынчала-даа Кызылда чамдык бүдүүлгелериниң удуртукчулары, план, экономика кылдыстери чиигеткен план алырын оралдажыр, чылдың-на өөрүдени хандырарының улуу кол-кол көргүүлгелерин кудуладыр чоруктар бар. Ооң уламындан даараныга комбинады, балык заводу, телеателье, «Тудуг кезектери» комбинат күш-ажылдың бүдүүлгүүлүүн бедидериниң планын күүсеттпээн, продукция бүдүүрининиң хемчээли мурнунда чедип алдынган деңнелден эвээжээн.

Продукциянның ниити хемчээлиниң планнары күүсеттинип тураа-дааң, ооң ассортимент аайы-биле планнары үстүр чорук эвээш эвес. Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажылагыйы, сүт заводу, хлеб заводу чергелиг бүдүүлгелерде бо айтырыгларны чедир шиитпирлевейн турар. Сүт заводу 206 тонна савалаан сүттүү, 69 тонна кефирни, 50 тонна творогту эрткен чылын чедир бербээн, а мороженое кылырынын чыл планы шуут үзүлген. Бо хожудаашкынларны кичээнгейге алырга беш чылдың планнарын күүседири берге болур.

БЕДИК СОРУЛГАЛАР

1973 чылды шалыпчы ажылиштиң чылы болдурар дугайында чуртта калбарган шимчээшкинге идепкейлиг киржири онаа чугула. Бо чылын экономиктиг хөгжүдеге бедик темпилерни чедип алгаш, планны ажыр күүседип, эрткен үениң хожудаашкынын үзүтkаар болгаш келир үеде чедимчелиг ажылдаарының суурун, базазын тургузары чугула дээрзин СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның сөөлгү доктаалдары айтып турар.

1973 чылды беш чылдың шиитпирлиг чылы деп турары-даа таварылга эвес. Бо чылын чедиишкинниг ажылдаар төлээде, күженишкинниг болгаш боттуг планнарны тургузуп, бедиткен хүлээлгелерни күүседиринiң организас-техниктиг, партийжи-политиктиг хемчеглерин адыры чугула. Ол дугайында Кызылдың партия-ажыл-агый активиниң киржикчилери принципиалдыг болгаш ажыл-херекчи байдал-биле чугаалашкан.

Бүдүүлгелериниң техниктиг деңнелин бедидип, эртемнин болгаш техниканың чедиишкиннерин калбаа-биле ажыглаары, бүдүүлге күүчүлерин өстүрери— хүннүң чугула соруглазы болу берген. Чаартылганы болгаш бүдүүлгениң комплекс аайы-биле механизастаарының үре-түңнелдиниң чүгле ээт комбинадының ол талазы-биле баштайгы базымнары көргүзүптер. Төлевидеа ёзугаар күүлүг 18 муң баш мал согар чедиреде комбинатты 10 млн. рубльге делгемчидип чаартыр ужурлуг. Ээт комбинадының коллективи бо беш чылда бедик бүдүүкчүлүг деривлелерни тургузуп, бүдүүлге шөлүн чөп ажыглаанындан чаартылгага (чаа техниканы шингээдиргеге, чаа тудугга) 700 муң рубльди үндүргеп, а эрткен чылын 24400 баш шээр малдың ээдин хереглекчиге бээр арга тургустунган.

Техниктиг чаартыганы, бүдүүлге күүлериин чөп ажыглаары дээрге бурунгаар-ааашкынның улуг курлавыры. «Тудуг кезектери» комбинат болгаш Қаа-Хемниң хөмүр-даш разрезининиң коллективтери төлевилээн күүлүнү шингээдип алырынче ажылчыннарны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны мобилизастаары негеттинип турар. Пассажир хандырылгазын экижидериниң болгаш калбак хереглеп барааннарын четче бүдүүреринiң курлавыларының бирээзи база ол айтырыг болур.

Күш-ажылды интенсификастаарынче кичээнгейни күштелдиргеш, бүгү үүлдерге — материал-техниктиг күш-ажыл курлавырларына кампыт болуру чугула.

КАДРЛАРНЫҢ ХОЛУНДА

Шиитпирлиг чылда хоорайның ажыл-агыйларының мурнунда соруглга улуг. Планнан ажыр 2 млн. 400 муң рубльдиң продукциязын бүдүүрери, көдээ ажыл-агыйның продукциязын хөйнү белеткээри, чаа-чаа объектилерни ажыктаалга киирери көрдүүгеп.

Ол бүгүнү кижилер, бүдүүлгеде ажылдап турар кадрлар боттандырар, кылыр болганда, оларның күш-ажылчы, политиктиг идепкейин көдүрери ол чугула соруглга болуур дээрзин хурал айыткан. Планныг соруглаарны кижи бүгүдезинге чедир таймылбырлаары, оларны күженишкинниг ажылче мобилизастаары партия ажыл-агый организациязында негеттинип турар.

Чарыштыг үре-түңнелдиг, хей-аът инирикчи шимаргыг болдурары, түңнелдерни деңнештирери, мурнакчы дүүжулганы нептередири, хожудан турар участоктарның ажылын хөй-ниити кичээнгейниниң төвүнге тургузары чергелиг ажылды күштелдирер талазы-биле хемчегларни коллективтерде болган хуралга санаал берген эштер дыңнаткан.

Шиитпирлиг чылдың негелдезинге дүүштүр бедиткен социалистиг хүлээлгени найыысалдың партия ажыл-агый активиниң хуралы хүлээп алган.

М. ДУЛУШ,
«Шынның» тускай корр.

Тоску беш чылдың үшкү чылын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыш Липецкиниң трактор кылыр Ленин орденниг заводунда калбарган. Ооң коллективи эртмен чылын даалгадан ажыр 1 миллион 200 муң ажыг рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндургеш, сайгарган. Заводка продукция кылып үндүрери эрткен чылын сес хуу көөдээн турган. Ооң түңнелиниде чурттуң көдээ ажыл-ишчилеринге хөй-хөй тракторларны чорудуп берген.

ЧУРУКТА: Липецкиниң белен тракторлары.

В. КОЖЕВНИКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бии-Хемниң «Кызыл хаяазы»

«Бис бойдустан хайыралды манап шыдавас бис, ону оон алыры—бистиң сорулгавыс»
И. В. МИЧУРИН.

Бии-Хемде Туран хоорайның № 1, 2 ортумак школаларының «Кызыл хаяа» дээр бүдүрүлге бригадазы 1959 чылда Ленин орденниг «Кызыл тараачын» колхозтуң баазазынга тургустунган. Республиканың үжен ажыг ындыг бригадаларының иштинден ооң ат-сураа бүгү Совет Эвилелинге билдингир апарган. «Кызыл хаяанын» ажыл-ижинин, дуржулгазының болгаш амыдырал чуртталгазының дугайын мында чугаалап турар.

БРИГАДАНЫҢ УЖУР-ДУЗАЗЫ

КЕЛИР ҮЕНИҢ бүгү тадаабиле сайыраңгай хамаатызын белеткээр сорулга совет школаның мурнунда салдынган. Ол дугайын Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программаазында онзалап айыткан. Өөреникчилерниң күш-ажылчы бүдүрүлге бригадазы — ындыг кижинин белеткээринің бир баазазы. Ооң сорулгазы—школачыларга нинти билиг-биле чергелештир күш-ажылчы дадыгышкынны бээри, малга болгаш черге ынакшылды кижизидери, көдээниң ишчилериниге бүзүредиг салгалды белеткээри.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Аныяктарның бүгү нинти орта ортумак өөредилгеже шилчилгеин доозарының болгаш нинти билиг школазын улам ыцай сайыradыр дугайында» доктаалында өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларының ажылын экижидерин база айыткан. Чайгы дыштанылга үезинде школачыларны, ылаңгыя үеткүү класстарның өөреникчилерин улус ажыл-агыйынга организастыг киниртирерин ында демдеглээн. А колхозтарның болгаш совхозтарның бүдүрүлге бригадаларыпга албан дузалажырын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге хамаарыштыр республиканың өөреникчилериниң кижизидилгезин болгаш профессия шилип алырын күштелдирер хемчеглер дугайында» доктаалында база көрген. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың бо бүгү сагыш салышкыны. өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазының улуг ужур-дузалыын хереченлел турар. — Кадрлардаң негелдени — амыдырал үргүлүү бедидип турар — деп, XXIV съездиге бистиң партиябыстың Төп Комитединиң Чиигине секретары Леонид Ильич Брежнев чугаалаан.— Биске бодунуң политиктиг билии-биле профессионал белеткелин деиге ажыглап билир, экономиканың болгаш культураның нарын айтырыгларын шиитпирлеп шыдаар кижилер херек». Шак ол кижилер биштайгы белеткелди чогум-на өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларынга алыр.

Туранда өөреникчилерниң «Кызыл хаяа» дээр бүдүрүлге бригадазының өөредилге болгаш кижизидилге талазы-биле ужур-дузазы улуг. Ооң 1959 чылда тургустунганындан бээр 12 янзы тускай мергежилдиг 774 кижини белеткээни ону хереченлел турар. Оларның аразында 333 тракторист, 86 чолаачы, 36 киномеханик, 17 лаборант, 23 метеоролог болгаш оон-даа өске тускай мергежилди чедип алганнар бар. «Кызыл хаяаның» дыка хөй кижизиттиргеннериниң бригадага чедип алган мергежилиниң аайы-биле тускай өөредилге чөрлерин доозуп ап турары аазы ол-ла мергежилиг-биле улус ажыл-агыйынга күш-ажылчы үлүүн киирип чоруурун өөрүнчүг. Ындыг улустуң дөгерезин санаары берге. Тандының «Сельхозтехника» каттыжышкынының инженер-механиги Юрий Яковенко, «Өөк» совхозтуң кол инженери Геннадий Шафеев, № 1 АТБ-ниң чолаачызы Юрий Дыртый-оол, Украинада агроном Любовь Федоренко болгаш оон-даа өске он-он доозукчулар боттарының мергежилинден чарыдбааннар. Өөреникчилерниң мергежилге ынакшылын, күш-ажылга хандыкшылын болгаш чараш аажы-чанга кижизидилгезин үк бригаданың чанчыктырып шыдаанының көскү чижээ бо-дур.

ООҢ ТУРЛАА

БРИГАДАНЫҢ тарылга шөлү эрткен чылын 175 гектар чедир өскен. Бүдүрүлге планын тургузарда ол шөлдүң чайгы андырылгага арттырар кезиин, үрезинниң чедимчезин болгаш сортун, техника болгаш кижи күжүн, чемиштидилгенин болгаш суттаттыг черлерин барымдаалаар. Планга черии аңдарары, тараажы чаштырары, чайгы ажаалда, кывар-чаар материалдар, алыр дүжүт болгаш өске-даа көргүзүглер долузу-биле чыриттынган турар.

Бүдүрүлге планы ажыл-иштиң хуусаазын болгаш чурумун айтырыдан аңгыда өөреникчилерниң хей-аъдын көдүрер, харыысалгазын бедидер ужурлуг. Ынчаңгаш планны күүседиргиге кижи бүрүзүн киириштирери, оларның улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге киржилгезин угаадыры чугула.

Өөреничилерниң бүдүрүлге бригадазында үш трактор, четчир санныг сеялка, андазынар, культиваторлар болгаш өске-даа кожуг хережелдери бар. Ажыл-иштиң сезоннуг үелеринде немелде техника негеттине бээр болза, «Кызыл тараачын» колхоз дузаны дорааннa көргүзер.

Бедик дүжүт дээш демнеел күстеп, харын-даа, чайын-на эгелээр. Эрткен чылдың тарылгазынга өөреникчилер 80 гектар белеткеттинген черлиг ужурашкан. Ооң 25 гектарын чайын аңдаргаш чемиштидип каан турган.

Өөредилге чылы эгелээри-биле, тоску класстың өөреникчилери трактороиуң кезектерин болгаш ону башкарарын шингээдип ап эгелээр. Школада көргүзүт материалдары четчир, башкарып өөренир трактор база бар. Часкы хову ажылдарының эгелээринге чедир бригада кежигүннери дөгерези тракторну башкарыптар апарган турар болгаш бөдүүн үреликшкинии боттары септеп шыдаптар апаарлар. Ынчан олар тускай шылгалданы тутkан соонда трактор башкарар эргемин документизин холга алыр. Өөреникчилерниң механизатор деп тускай мергежилди чедип алганы ол болур. Ол үеде көдээ ажыл-агыйының үндезиннерин база өөренип дооскан турар ужурлуг.

Ховуже үнүптериңе чедир техниканы, үрезинии, турлагны белеткээр. Ону кылырыга өөреникчилер боттарының үлүтхуузун киирер.

БҮДҮРҮЛГЕ ПЛАНЫ, БЕЛЕТКЕЛ АЖЫЛЫ

1972 ЧЫЛДЫҢ ПЛАНЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ

Культуралар	Шөлү (га)		Дүмүдү (ц/га)		Нинти чыыдазы (ц)	
	планы	күүсеткиии	планы	күүсеткеви	Планы	Күүсеткеви
Кызыл-тас:						
1. «Скала»	10	10	15	46,0	150	468
2. «Саратов-29»	10	15	15	30,0	225	532
Шупту	20	25	15	42,0	375	1050
Кукуруза	30	100	150	240	4500	24000
Картофель	20	20	100	120	2000	2400
Турнепс	—	5	200	600	1000	3000
Редис	—	0,5	50	200	50	100

БРИГАДАГА дуржулге ажылы өөреникчилерниң яваы-бүрү сонуургалын хайыыктырар, эртемниң практика-биле харылзаазын херек кырында көөрүн хандырар болгаш уругларны билиг-биле чепсеглээр. «Кызыл хаяда» дуржулга ажылы көргүзүг шинчизинден шагда-ла үнген болгаш бүдүрүлге хевирлиг апарган.

Өөреникчилериниң бүрүрүлге бригадазының дуржулгазы бистиң чуртта күрүнениң сорттар шенээр станцияларының савыырын ёзугаар чорун турар. Чаңгыс дуржулганы-ла үш кезек кылыр. Бүтүле хайгааралдарны үргүлүүле демдеглээри албан.

КЫЗЫЛ-ТАС. «Илиртээшкиниң дүжүтке салдары». Ол дуржулганы кылырда, күүзүн аңдарган шөлдү эрте илиртээн, чемиштиткен: бир гектарга онаштыр ийи центнер суперфосфат биле ол-ла хире аммиак селитраазы чаштырган. Үрезин чаштырар мурнунда культивация чоруткан. Үрезинии хана-каракгай чаштырган соонда, шөлдү катоктаан. Нинти агротехника ындыг болган. Ооң ол шөлдү алды одурутге чарган. Узун дургаар санаарга, бирги, үшкү болгаш бешки одурутлар — хыналда, ийиги, дөрткү болгаш алдыгы одурутлар — дуржулга.

Хыналда одуругларының чайын бок үнүжүн аштап турганындаң өске хол дегбээн. Дуржулга одуругларының баштайгы өзүмнери үнүп кээрге, май 19-та илиртээн. Күскү ажаалда үезинде бир гектарга онаштыр хыналда одуруглары 44,8 центнер, а дуржулга одуруглары 49,1 центнер дүжүттү берген. Баштайгы өзүмнер үезинде черии илиртээнинин — үлдуретконнинин болгаш бок үнүштү узуткаанынын түнелинде бир гектарга онаштыр 4,3 центнер немелде дүжүт алдынган.

КЫЗЫЛ-ТАС. «Ийи сорттуң мылалы». Бо дуржулгага кирген «Саратов-29» биле «Скала» деп сорттарниң бүтү агротехниказы болгаш чайгы ажаалдазы дөмей болган. Үргүлүү хайгарап келгенинин түцнелинде, «Саратов-29» сорттуң «Скаладан» он хонук орай быжары, ооң баштапыр болгаш быжар үезинде чаашкынның хоралыы болгаш, сывының ужуучалы илерээн. Сорттарның кайгамшыңдаа чажар нормазын бир гектарга 240 килограмм чедир улгаттырган турган. «Скаланыц», «Саратов-29» сорттан бир гектарга онаштыр 7,8 центнер артык дүжүт бергени, ужуучал эвези, эрте быжары, тараазының чемгири ук черниң байдалынга таарышканын хереченлел турар.

КАРТОФЕЛЬ. «Кобальтының дүжүтке салдары». Агротехниказы «Өөреникчилерниң ажыл-ижин» деп эгедээзинбиле дөмей. «Тыва кобальт» комбинаттың арыг кобальтыны ылган алган соонда артыи калган, кобальт холумаатыг артынчыаын бир гектарга-ла 20 килограмм онаажыр кылдыр азы дөс бүрүзүнге-де бичии омаан иштин төгер. Ооң түнелии адаанда таблицада көргүскен (центнер-биле).

Сорт	Хыналда шөлдүң бир гектарындан дүжүт	Дуржулга шөлдүн бир гектарындан дүжүт	Дүжүттүң бир гектарга немелдези
Курьер	270	310	40
Кемеровский	226	260	34
Колпашевский	275	301	26
Мажестик	197	220	23
Берлихинген	176	202	26
Ортумаа-биле	228	259	31

Черниң байдалынга «Колпашевский», а кобальт-биле чемиштидерге «Курьер» деп сорттарның таарымчалыы илдең.

КУКУРУЗА. «Минералдыг алды одурутге чарган. Дугаарлары кызыл-тастыы ышкаш. Үрезинии тарыында бир гектарга 6 центнер онаажыр аммиак селитраазы-биле кады чашкан. Дуржулга-даа, хыналда-даа одуругларының чайгы ажаалдазында ылгал чок. Дуржулганың түнелии: алды центнер аммиак селитраазы-биле чемиштиткенинден бир гектар кукуруза үш центнер чемиштидилгелиг шөлден 97 центнер дүжүттү артыкка берген.

Бригада кежигүннериниң агротехника шынарывиче болгаш чемиштидилгеже улуг сагыш салып келгенин уттуп болбас. 1959 чылдан бээр 17531 тонна азы гектар чер бүрүзүнге онаштыр 100 тоннадан эвээш эвес өдек төккен. Чылдың-на 1350 тонна органиктиг чемиштидилгениң шөлдерге немежии турганы ол болур. Минералдыг чемиштидилге база четчир, чылдың-на 56 тонна немежии турган азы бир гектарга-ла бир тонна онаажыр.

Бригаданың чери суттат чок.

ӨӨРЕНИКЧИЛЕРНИҢ АЖЫЛ-ИЖИ

ТУРУМ бригада 6—9 класстарының өөреникчилериден чүтле июль айның ортан үезинде тургустунар. Ооң бетинде тоску класстарның өөреникчилери бүдүрүлге практиказын хову турлаанга эолчежии эрттирер. Бригада кежигүннери тускай күш-ажыл дептерлиг болур. Кылган ажылының шынарын хүшүү-не ацаа демдеглээр. А практика эрттиргенин хынаар даңаы башкыларга турар.

Практика үезинде өөреникчилерниң кылыр ажылы хөй. Оларның аразында кол-колуи культуралар аайы-биле көргүзөрге мындыг:

КЫЗЫЛ-ТАС. Чаазы, шык базырар сорулга-биле, күзүн аңдарган шөлдү илиртээн. Өөреникчилер тракторларны боттары башкырып турганнар. Ооң соонда шөлдү чемиштиткен: бир гектарга-ла ийи центнер аммиак селитразы, ол-ла хире суперфосфат чаштырган. Бригада кежигүннери минералдыг чемиштидилгениң ажыглаар хемчээлин, чажар аргазын, ооң составын болгаш илгалын ынчан уттундурбас кылдыр шиитээдип алганнар. Үрезин чаштырар мурнунда культивация чоруткан. Үрезинии хана-каракгай чаштырган соонда, шөлдү катоктаан. Нинти агротехника ындыг болган. Ооң ол шөлдү алды одурутге чарган. Узун дургаар санаарга, бирги, үшкү болгаш бешки одурутлар — хыналда, ийиги, дөрткү болгаш алдыгы одурутлар — дуржулга.

Хынаида одуругларының чайын бок үнүжүн аштап турганындаң өске хол дегбээн. Дуржулга одуругларының баштайгы өзүмнери үнүп кээрге, май 19-та илиртээн. Күскү ажаалда үезинде бир гектарга онаштыр хыналда одуруглары 44,8 центнер, а дуржулга одуруглары 49,1 центнер дүжүттү берген. Баштайгы өзүмнер үезинде черии илиртээнинин — үлдуретконнинин болгаш бок үнүштү узуткаанынын түнелинде бир гектарга онаштыр 4,3 центнер немелде дүжүт алдынган.

КЫЗЫЛ-ТАС. «Ийи сорттуң мылалы». Бо дуржулгага кирген «Саратов-29» биле «Скала» деп сорттарниң бүтү агротехниказы болгаш чайгы ажаалдазы дөмей болган. Үргүлүү хайгарап келгенинин түцнелинде, «Саратов-29» сорттуң «Скаладан» он хонук орай быжары, ооң баштапыр болгаш быжар үезинде чаашкынның хоралыы болгаш, сывының ужуучалы илерээн. Сорттарның кайгамшың-даа чажар нормазын бир гектарга 240 килограмм чедир улгаттырган турган. «Скаланыц», «Саратов-29» сорттан бир гектарга онаштыр 7,8 центнер артык дүжүт бергени, ужуучал эвези, эрте быжары, тараазының чемгири ук черниң байдалынга таарышканын хереченлел турар.

КАРТОФЕЛЬ. «Кобальтының дүжүтке салдары». Агротехниказы «Өөреникчилерниң ажыл-ижин» деп эгедээзинбиле дөмей. «Тыва кобальт» комбинаттың арыг кобальтыны ылган алган соонда артыи калган, кобальт холумаатыг артынчыаын бир гектарга-ла 20 килограмм онаажыр кылдыр азы дөс бүрүзүнге-де бичии омаан иштин төгер. Ооң түнелии адаанда таблицада көргүскен (центнер-биле).

Сорт	Хынаида шөлдүң бир гектарындан дүжүт	Дуржулга шөлдүн бир гектарындан дүжүт	Дүжүттүң бир гектарга немелдези
Курьер	270	310	40
Кемеровский	226	260	34
Колпашевский	275	301	26
Мажестик	197	220	23
Берлихинген	176	202	26
Ортумаа-биле	228	259	31

Черниң байдалынга «Колпашевский», а кобальт-биле чемиштидерге «Курьер» деп сорттарның таарымчалыы илдең.

КУКУРУЗА. «Минералдыг чемиштидилгелерии көвүдеткенинден дүжүттүң хамаарылгазы». Агротехниказы «Өөреникчилерниң ажыл-ижин» деп эгеде бижиттингенинден өскерилбес. Шөлдү база-ла тапталдыр бастырган. Өзүмнери чаа-ла көстүп орда, бок үнүштерии аштап илиртээн. 20 гектар картофельди майның 22-деп 28-ке чедир тарып дооскан.

Чай дургузуида үш катап культивацин чоруткан. Ооң түнелиниде 240 тонна картофель азы бир гектарга онаашыыр 120 центнер дүжүт алдынган.

КУКУРУЗА. 100 гектар кукурузаның 30 гектары тарылга эолчештирилгезинге киржип тургеи. Кайы-даа шөлдү чаазын эрте илиртээн. Чемиштидер мурнунда база катап аңдарган. Ооң соонда культивация чоруткаш, үрезинии тускай машина-биле олуруткан. Ол-ла дораан шөлдү каток-биле катоктаан. Нинти агротехника ындыг болган. Ооң ол шөлдү алды одурутге чарган. Узун дургаар санаарга, бирги, үшкү болгаш бешки одурутлар — хынаида, ийиги, дөрткү болгаш алдыгы одурутлар — дуржулга.

Хынаида одуругларының чайын бок үнүжүн аштап турганындаң өске хол дегбээн. Дуржулга одуругларының баштайгы өзүмнери үнүп кээрге, май 19-та илиртээн. Күскү ажаалда үезинде бир гектарга онаштыр хынаида одуруглары 44,8 центнер, а дуржулга одуруглары 49,1 центнер дүжүттү берген. Баштайгы өзүмнер үезинде черии илиртээнинин — үлдуретконнинин болгаш бок үнүштү узуткаанынын түнелинде бир гектарга онаштыр 4,3 центнер немелде дүжүт алдынган.

КЫЗЫЛ-ТАС. «Ийи сорттуң мылалы». Бо дуржулгага кирген «Саратов-29» биле «Скала» деп сорттарниң бүтү агротехниказы болгаш чайгы ажаалдазы дөмей болган. Үргүлүү хайгарап келгенинин түцнелинде, «Саратов-29» сорттуң «Скаладан» он хонук орай быжары, ооң баштапыр болгаш быжар үезинде чаашкынның хоралыы болгаш, сывының ужуучалы илерээн. Сорттарның кайгамшың-даа чажар нормазын бир гектарга 240 килограмм чедир улгаттырган турган. «Скаланыц», «Саратов-29» сорттан бир гектарга онаштыр 7,8 центнер артык дүжүт бергени, ужуучал эвези, эрте быжары, тараазының чемгири ук черниң байдалынга таарышканын хереченлел турар.

КАРТОФЕЛЬ. «Кобальтының дүжүтке салдары». Агротехниказы «Өөреникчилерниң ажыл-ижин» деп эгедээзинбиле дөмей. «Тыва кобальт» комбинаттың арыг кобальтыны ылган алган соонда артыи калган, кобальт холумаатыг артынчыаын бир гектарга-ла 20 килограмм онаажыр кылдыр азы дөс бүрүзүнге-де бичии омаан иштин төгер. Ооң түнелии адаанда таблицада көргүскен (центнер-биле).

Сорт	Хынаида шөлдүң бир гектарындан дүжүт	Дуржулга шөлдүн бир гектарындан дүжүт	Дүжүттүң бир гектарга немелдези
Курьер	270	310	40
Кемеровский	226	260	34
Колпашевский	275	301	26
Мажестик	197	220	23
Берлихинген	176	202	26
Ортумаа-биле	228	259	31

Черниң байдалынга «Колпашевский», а кобальт-биле чемиштидерге «Курьер» деп сорттарның таарымчалыы илдең.

КУКУРУЗА. «Минералдыг чемиштидилгелерии көвүдеткенинден дүжүттүң хамаарылгазы». Агротехниказы «Өөреникчилерниң ажыл-ижин» деп эгеде бижиттингенинден өскерилбес. Шөлдү база-ла

ХҮН ЧУРУМУ

УРУГЛАРНЫҢ күш-ажылы, өөредилгеан болгаш хостуг шагы хүн чурумунга чаңчыгарыпыц бир кол үндезини ол. Эртен турган дораап сула шинмчээшкиннер кылырындаң эгелээп бүгү ажыл-херек шак, минута бүрүзүнге хуваатгынган.

Эрдениги шугум чыскаалы. Аңаа ажыл-ишчи хүнүң түгүн эрткен хүнүңү мурнакчы звеногу көдүрер. Звено удурткучулары кылган ажылдарын илеткээр болгаш тускай онаалгаларны алыр. Ол хүн кымнарның трактор азы машина башкарары, кымнарның дежурныйлаары, кымнарның кайы участокка ажылдаары илереттинер. Шугум чыскаалынга үлегерлиг өөреникчилер мактадыр, чурум үрээннер хемчег алзыр. Бо дээрге, өөреникчилерни харыы-салгалыг болурунга болгаш корум-чурумга өөредириниң бир хевири дээрзи билдингир.

* * *

БРИГАДА 1959 чылда Ленин орденниг «Кызыл тараачын» колхозтуң баазазынга тургустунган. Үк бригаданы организастаарынга ол колхозтуң киирген үлүү улуг. Машина-техника-даа, бажың-балгат-даа колхозчуларның белээ. Үрезин, чемиштидилге тыптыпарынга болгаш ажылагыйжы чарыгдалдарга база-ла колхоз дузалажып турар. Ынчаңгаш «Кызыл тараачын» колхозтуң, ылаңгыя ооң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Петр Васильевич Астафьевтиң школачыларны көдээ ажыл-агыйга хандыкшыдарынче, оларны күш-ажылга кижизидериниче көскү сагыш салып келгени өөрүнчүг.

Бүдүрүлге бригадазы колдуунда-ла Туралыңң № 1 школазынга хамааржыр болганда, ооң директорү, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Инна Васильевна Селина бригаданы тургузарынга болгаш удурткучурунга үргүлүү киржип келген. Өөреникчилерниң бүдүрүлге бригалазының көл удурткучу органы — ооң нинти хуралы.

ХОСТУГ ҮЕЗИ

БРИГАДАНЫҢ кежигүннерп хостуг шагып ажыктыг, хөглүг болгаш солуп кылдыр эрттирип турарлар. Ол бүгү ажылдарның дөгерези өөреникчилерниң кижизидилгеанинче угланган болгаш хүн чурумунга чагырткан тускай план ёзугаар эртер. Үк планны школаның директориазы комсомол организациязы-биле кады кылыр болгаш бүдүрүлге бригадазының нинти хуралы бадылаар. Эрткен чылын ол планны ёзугаар бригадага хүнүң-не политинформация, неделя санында ийи катап кино, бир катап лекция азы беседа болуп турган.

Спортчу маргылдаалар, боттарынгыр уран чүүл болгаш ыцай-бээр аян-чоруктар планның улуг кезиин ээлээп. Ында «Хөглүглерниң болгаш тывыцгырларның клуву», темалыг кежээлер, помчаан номнар дурабында диспуттар, спортчу маргылдаалар дээш чүүл чок дээр! Бригада кежигүнериниң амыдыралы шак мынчаар хайныыштыкпнаыг эртип турар. Ажыл шагының соонда телевизор, волейболдаан болгаш шыдыраалаан уругларны бо-ла көрүп болур.

«Кызыл хаяаның» кежигүннериниң чылдың-на республика девискээриидеп дашкаар аян-чоруктар кылыры чаңчыл апарган. Эрткен чылын 25 кижи Ленинград четкен. Ак-Довурак хоорайга бригада кежигүннери дөгерези чораанnар. Төрээн чурттуң улугулуг хоорайларының хөгжүлдези, экономиказы, культуразы уругларны улам-на хейаът киирип турар.

Спортчу маргылдааларга болгаш мергежил талазы-биле конкурстарга бригада кежигүннери идепкейлиг киржип турар. Тараажыларның район конкурузунга Марина Бессмертных биле Олег Филимонов олар шаңналдыг черлерни ээлээннер. А Люда Доронина республика конкурузунга бирги черни болгаш 1972 чылдың чемпион адын чаалап алган. Ол аныяк механизаторларның Донда-Ростов хоорайга болган Бүгү-авиилел слёдунга база чедишкининг киришкен. Бо бүгү ажылдар өөреникчилерни техникага болгаш көдээ ажыл-агыйга хандыкшыдарынга, күш-ажылды хүндүлеп коорунге болгаш ацаа чоргаараалды оттурарынга улуг дузалыг.

УДУРТУЛГАЗЫ

ТУРАПДАН Кызылче кирер оруктуң бешин километриниң иштин талазында чүс метр хире черде 4—5 бажың бар. Ында углаптарга, улуг хаалгада «Ленин орденниг «Кызыл-тараачын» колхозта өөреникчилерниң «Кызыл хаяа» бүдүрүлге бригадазы» деп бижээн. Бригаданың туралаа ол.

Кезек-кезек талдарлыг буга кыдында турлагның девискээри кезээде арыг, өөреникчилерниң ажылдаарда кедер хевин уштур чери безин тус. Ында-мында плакаттар болгаш лозуннар, чечектер болгаш чараачын» колхозтуң, ылаңгыя ооң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Петр Васильевич Астафьевтиң школачыларны көдээ ажыл-агыйга хандыкшыдарынче, оларны күш-ажылга кижизидериниче көскү сагыш салып келгени өөрүнчүг.

Бүдүрүлге бригадазы колдуунда-ла Туралыңң № 1 школазынга хамааржыр болганда, ооң директорү, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Инна Васильевна Селина бригаданы тургузарынга болгаш удурткурунга үргүлүү киржип келген. Өөреникчилерниң бүдүрүлге бригалазының көл удурткучу органы — ооң нинти хуралы.

Нинти хурал ажыл планнарын бадылаар, звено удурткучуларын соңгуур, социалистиг хүлээлгелерии бадылаар. А хүн бүрүнүң ажылдарын бригада чөвүлели удуртуп турар. Бригаданың өөредилге-кижизидилгелиг ажылын кижизидикчи башкы Лина Дыртый-оол, агроном Виталий Суякин, механик Владимир Васильев олар башкарар. Звено удурткучулары боттарының звеноларының корум-чурумун тудар, социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин харыылаар. Бригаданың ажылынга ында комсомол организациязы база улуг дузаңы чедирип турар.

ӨӨРЕНИКЧИЛЕРНИҢ САНЫ

1959—1972 ЧЫЛДАРДА «КЫЗЫЛ ХАЯАГА» МЕРГЕЖИЛ ЧЕДИП АЛГАН

Трактористер	333
Чолаачылар	86
Киномеханиктер	36
Малчыннар	14
Лаборантылар	17
Учётчиктер	50
Метеорологтар	23
Электриктер	14
Даараныычылар	17
Кижизидиичилер	21
Библиотекарьлар	5
Өөматыйлар	158

Оңгу класстың өөреникчизи Люда Доронина (устунда чурумта) аныяк механизаторларның республика маргылдаазынга киришкеи бирги черни ап, 1972 чылдың чемпиону болган. Люда Донда-Ростов хоорайга механизаторларның Бүгү-авиилел слёдунга база чедишкининг киришкен. Бригадага ооң чедип алган билининиң болгаш дуржулгазының ажыы ол-дур.

«Кызыл хаяаның» кежигүннерп кукурузаның (адаанда чурумта) бедик хүжүлүи чылдың-на ап чаңчыга бергеннер.

Бо арынны Туранның № 1 школада бүдүрүлге өөредилгезиниң башкызы Владимир ФЕДОРЕНКО биле журналист Чооду КАРАКУСКЕ белеткээн.

«КЫЗЫЛ ХАЯАНЫҢ» ЧАМДЫК ШАҢНАЛДАРЫ

1960 ч. СЭКП Тыва обкомунуң, областың Күүсенчи Комитединиң болгаш профэвилелдер Чөвүлелиниң Кызыл тугу.

1967 ч. Өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларының Бүгү-россий конкурузунуң Хүндүлел бижии.

1965 ч. РСФСР-ниң Чырыдыышнын министерствозунуң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Диплому.

1966 ч. Зң эки дуржулга ажылы дээш Бүгү-россий конкурузунуң Хүндүлүг дептеринге киир бижитнен.

1967 ч. СЭКП Тыва обкомунуң. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш областың профэвилелдер Чөвүлелиниң Кызыл тугу.

1967 ч. Тыва АССР-ниң Аныяк натуралистер станциязының Хүндүлүг дептеринде киир бижитнен.

1969 ч. ВЛКСМ Төп Комитединиң Хүндүлел бижии.

1970 ч. РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Ленинчи хүндүлел бижии.

Ооң ыцай РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерствозундаи автобус болгаш өске-даа черлерден келгилээн шаңналдар хөй.

Бистиң календарывыс

Рубен АВАНСОВ,
ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү

ОРУС ДЫЛГА ХАНДЫКШЫЛ

(Дмитрий Ушаковтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганынга)

ШЫЛГАРАҢГАЙ совет лингвист, педагог, дөйнииги ажылакчызы, ССРЭ-ниң Эртеммер академиязының корреспондент-кежигүнү, Москва университединиң профессору Дмитрий Николаевич Ушаковтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болган. Ушаковтуң ажыл-чорудулгазы улус чырыдыышкынының болган орус дылдың культуразының төөгүзүнде, орус дылугайында эртеминиң, орус фонетиканың болгаш орфоэпияның, диалектологияның болгаш лексикографияның онзагай байдалдарының хөгжүдезинде бүдүн үе-чаданы эзелеп турар.

Ушаков Москвага төрүттүнген, 1895 чылда Москва университединиң доосканы. Деннелге-төөгүлүг дыл эртеминиң талазы-биле улуг специалист, бүгү дедегейде сураглыг лингвист, «Москваның лингвистика школазының» профессору, академик Филипп Федорович Фортунатов Ушаковтуң башкызы. Оон өөреникчилериниң арасында эвээш эвес шылгарангай эртемденнер бар. Ушаков бодунуң барык бежен чыл хире ажыл-чорудулгазын баштай ортумак школага, оон соонда Москва университединге башкылап эрттирген. Ол эге, ортумак болгаш дээди школаларның ажылынга улуг сонуургалдыг болбушаан, өөредилге номнарын бижип келген. Дээди школаларның башкылары — лингвистерниң янзы-бүрү хуралдарының организакчызы болгаш идепкейлиг киржикчиги турган. Совет школачылар он-он чылдарның дургузунда Ушаковтуң чогаалдың тургускан өөредилге номнарын ажыглап, өөренип келген.

Ушаков Россияга амгы орус литературулуг дылды башкылап эгелээннериниң бирээзи (ынчан, ол үеде деннелге-төөгүлүг угланышкының кол черни эзелеп турган). XI чүс чыл-дың эгезинде ол орус эртеминиң мурнакчы ажылдакчылары-биле орус шын бижилгени чаартыр дээш боттуг ажылдарны кылып, үнелиг саналарны киирткен. 1911 чылда ол «Орус шын бижилге» деп номун (ийиги үндүрүлгези 1917 чылда) үндүрген. Шынарга орус сөстерни алдарын шын бижилге-биле деннештирип турган, ону чаартыры эргежок чүгүла деп чүвени шынаткан. Ушаков ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының тургускаңы орус шын бижилгенин төлевилелиниң идепкейлиг киржикчизи турган. Шын бижилгенин төлевилели 1917 болгаш 1918 чылдарда Совет чазактың чорутканы орфографтыг чаартылгаларның үндезини болган. 30 чылдар үезинде Ушаков шын бижилгени чаартыр талазы-биле хөй ажылларны кылган.

Сөстерни шын алдарының талазы-биле эвээш эвес ажылды кылган ол эртемден орус орфоэпияның үндезилекчизи апарган. Дараазында чылдарда ол эртем талазы-биле үлүг чедишкиннерни чедип алган. Ушаков сөстү шын алдар талазы-биле радио болгаш театр ажылдакчыларының доктаамал сүмелекчизи апарган.

Ынчалза-даа 10 болгаш 20 чылдарда шылгарангай эртеминиң орус диалектология талазы-биле ажылы кол черни эзелеп турган. 1903 чылда Эртемнер академиязының чанында орус дылдың диалектология картазын болгаш атласын чогаадып тургузар түскай комиссияны организастаан. Комиссияның даргазы чөөн чүк талазы-биле эртемден, славян дылдың шинчээчиэй академик Федор Евгеньевич Корш, а оон оралакчызы ол бүгү ажылдың хей-аът киирикчизи болгаш удуртукчузу болуп турган. 1908 чылдан 1932 чылга чедир Ушаковтуң редакторлаазы-биле «Москваның диалектология комиссиязының ажылдарының» 12 үндүрүлгезин парлаан.

Москваның диалектология комиссиязынга эртемге хандыкшылдыг аныяктарны база аңаа амыдыралының сөөлгү хүннеринге чедир бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазын харам чокка бараалгаткан. (Ол 1942 чылдың апрель 17-де Ташкентиге мөчээнзи). Ушаков орус дылдың дөрт томнуг тайылбырлыг словарының организакчызы, кол редактору болгаш ону тургускан эртемденнерниң бирээзи. Ол словарны тургузарда өөд үдуртулгазынга шылгарангай совет лингвистер база ажылдап турган. Ол дээрге амгы орус дылдың баштайгы нормалыг словары болган.

Дмитрий Николаевич Ушаков — Москва университединиң сураглыг профессору. Ол «Дыл эртеминге кириилде» азы «Орус дылдың төөгүзү», «Орус диалектология», «Орус фонетика» деп эртеммерни болгаш студентилер-биле кады бүргүнгү орус текстерни номчуп турган. Авторунуң «Орус дылы дугайында эртемге кыска кириилде» деп номун 9 катап парлап үндүрээни таварылга эвес, а ол номну ам-даа дээди өөредилге черлериниң программазынга киирериниң сүмелеп турар.

Ушаковтуң кайгамчык соонда амыдыралынга эртем-хаарыы тудуп турган. Профессор Ушаков 20 чылдарда амгы орус литературулуг дылдың словарынга чүгүлдүү-биле ажылдап эгелээн. 30 чылдарда ол словарны тургузар ажыл калбарган. Профессор лун лекцияларын студентилер улуг сонуургал, хандыкшылбиле дыңнаар турганнар. Профессор материалды билдингир, тода, кижи бүргүзүнге чедимчелиг кылдыр тайылбырлаар. Ол бүргүнгү орус болгаш амгы литературулуг төрээн дылга кызыгаар чок янак болган ону хынызы-биле билир.

Ушаков кайгамчык чаагай сеткилдиг, ээлдек, бүгү-де чүвеге принципиалдыг болгаш шынчы. Эртем болгаш хөйниити ажылынга ол кезээде ак сеткилдиг чоруун коргузуп чораан. Шынчаргаш оон кады ажылдап чораан өөрү, аспирантылар, студентилер болгаш башкылар ону хүндүлээр, аңаа кызыгаар чок янак.

Ол бодунуң студентилериниң түс-түс ажыы-чанын, арга-шинээзин эки билир болгаш оларның ажылын шын башкарып билир, өөреникчилерин хүндүлээр.

Ушаков бодунуң ажылдарынга чүгле орфография, орфоэпия, диалектология, лексикография, школага орус дылды башкызаарының төөгүзүнүң талазы-биле чаа-чаа оруктарны ажыткан эвес, өөреникчилериниң болгаш салгакчыларынга өлүм чок өөредигин база артырып каан.

ПМА.

В. И. СУРИКОВ

(Төрүттүнгениниң бээр 125 чыл болганынга)

Сураглыг орус чурукчу Василий Иванович Суриковтуң ажылдары биске эртикен үениң маадырлыг болгаш өлүмчидимниг, аар-бергө амыдыралын каржыга назуулдур-ле чугаалап келир. Чоннуң хостаага дээш дидим, чоргаар демиселиин чурукчунуң өлүм чок ажылдарынга өөур-хевирлер чугаалап турар.

Чурукчунуң төрээн чурту—Сибирьниң хоочун хоорайларының бирээзи Красноярск. Оон өгбелери. Ермак биле кады Сибирьге келгеш-ле ол хоорайга туруммучун чурттай бергеннер. Суриков бодунуң эрес-дидим казак уктуг болганынга чоргаарланыр чораан. Ол үеде Сибирьге казахтарның чаныш-сыныш чок демиселиин бодыткаан Ермактың болгаш Степан Разинниң дугайында чугаалар тарап турган.

Оон аңгыда Василий Иванович биче улуг салдарны Москва чедиргеш. Петербургиже чуруулга академиязын доосканының соонда чурукчу Москвага келгеш, хоорайның тураскаалдарын, шөлдерин көрүп, төөгүлүг болуушкуннарны сонуургап эгелээн. Аңаа 1878 чылдан эгелеп В. Суриков XVII-XVIII чүс чылдарның бодуушкуннарынга тураскаатка болук ажылдарын кылып эгелээн. Оон эң улуу—«Адыгжылар шаажылаан эртем» деп чурук.

Москваның күсүү эртеми. Кызыл шөлдө муң-муң чон доюлган. Лааларның оттары дуврааннынг чивенишкен. Ол отчугаштар болгаш шаажылалга торгаткан адыгжылар чоннуң аразында ылгалын турар. Оларның чанында — Суриков мында ажыг-шүжүүнүн болгаш өлүм-чидимниг кударачыг амыдыралын көргүскен. Ынчалза-даа ол кударалдарның аразында чоннуң ёзулуг маадырлыг чорду база көстүп турар. Көрүкчүлериниң кичээнгейинге адыгжыларның чагыртпаан, түрлүү дораан-на көстүп кээр. Ол чуруктө адыгжыларның ариннарын топтап көрүлер дээш, олар килеңнинг болгаш чапыш-сыныш чок ышкаш сагындырар. Чуруктуң оң талазынче көөрге, Кремльдиң ханазының баарында шуултур турушкан преображенчилер болгаш ак аътта Петр хүрээчүүт шырайлыг көстүп турар. Суриковтуң бо «Адыгжылар шаажылаан эртем» деп ажылы — оон эң улуг болгаш төөгүзүг чогаалынга хамаарыжыр.

«Төөгү талазы-биле ажылдарга чон чокта чүү-даа болдунмас. Ынчангаш оларны кудумчуже үндүрүп келир-дир мен» деп, Суриков чугаалар чораан. Чурукчунуң бүгү-де ажылдарында өөур-хевирлер онзагайы-биле илереттингеп болуру— оон кайгамчыктыг мергежилиин херечилеп турар. Оон маадырлары — суворовчу солдаттар, хөглүг казах кыс, ханы бодалдыг Степан Разин дээш, ажгы-ажгы өөур-хевирлиг кижилер. Василий Ивановичиниң «Суворовтуң Альпыларны ашканы», «Хар хоорайжыгашты алганы», «Кожай кызы Морозова» дээш өске-даа чуруктары кижилериниң сагыш-сеткилиниң ишпиги «делегейниң көрүкчүге кандыг-даа тайылбыр чокка чугаалап кээр. Ынчангаш ол—кижилериниң хостуг, чоргаар сеткил-сагыжының чурукчузу болуп, чүгле бистиң чуртувуста эвес, а делегейниң чурулга уран чүүлүнүң база бир өшпес сылдысы болуп төөгүде арткан. Василий Ивановичиниң кол маадыры—чон болганда, чурукчу болу — чоннуң улуг хүндүткелиниде болуп арткан болгаш артар-даа.

...Совет Эвилелиниде чурулга уран чүүлүнүң талазы-биле эң улуг дээди өөредилге чери—Москваның В. И. Суриков аттыг институду болур. Оны чыл бүрүде-ле хөй нацияларның чурукчулары доозуп үнүп турарын билир бис. Бистиң республикада база бир таланмалыг чурукчу И. Салчак ол институтту доосканы болгаш амгы үеде ында ийи тыва студентилер өөренип турар. Ынчангаш улуг орус чурукчу чүгле Улуг-Хемниң унунга өскен эвес, а тыва чурулга уран чүүлүнге чоок болгаш хозбаалыг.

делегей бо хүннерде

Соңгулда кампаниязының бүдүүзүнде

ПАРИЖТЕН. СЭТА-ның корреспондентизи **Ю. Ббабянцтың** хамчыткаңы болза: Францияга март 4-тен 11-ге чедир парламент соңгулдазы болур. Соңгулда чоокшулаан түзүм-на демисел улам чидигленип турар.

Амгы соңгулда кампаниязынга чөөн үзелдиг күштерниң каттышкан чазак программазы дажок улуг салдарлыг боор турар. 1973 чылдың январьда хөй-ниитиниң сагыш-оналың алыр ажыды чоруткан. Оон түңнелин хөй-хөй хайгаракчылар чөөн үзелдиг күштерниң каттышкан чазак программазынга чоннуң бүзүрелиниң үлгадып турарының барымдазы деп үнелеп турар. Айтырыг харыылаанарның 46 хуузу ол программаны деткимир бис дээн, 38 хуузу башкарыкчы партияларның политиказын, 14 хуузу—«чаартыкчылар» дээрлерниң болгаш 2 хуузу—чөөн үзелдиг база барының үзелдии — болуглежиишкиннерни деткип турар.

Барыын үзелдиглер чуртта байдалды кандыг-бир арга-биле өскертир, коммунистер биле социалистерниң аразында эң-найыралын бузар, чөөн үзелдиг күштерниң эвилелин бактаар деп ораддажыышкыны. Чаржыкчыг антикоммунизмден ФБП биле социартияның удуртукчуларын шүүлдеп балдырларынга чедир «хамык арганы» ажыглап турар. Антикоммунистиг ол калчаараашкынга фашиссирек «национал фронтунуң» баштыңнары, атлантика көвүдэлин тала-дугай тыртар хөөнүг, сураггаан Ж. Жакина болгаш Ж.-Ж. Серван-Шрейбер онза демдеглеп турар.

«Социализминиң оруунга кирер деп шиитпирни Француз улустуң хөй нуруузу үндүрерге, ол орукту ажыдар политиктиг, экономиктиг демократияның программазы — каттышкан программа болгай. Социализмче кымны-даа албадывас, социализмни даштыкыдан киирип эккелбес-де болгай» деп, ФКП-ниң чиигине секретары Жорж Марше ол шүүлдээшкиннерге харыы кылдыр Люксембург радиозун хамчыштыр медеглээн.

Францияның коммунистиг партиязының Политбюрозу буржуазтыг партияларның ажыглап турар аргаларын шиитпирлиг бүрүү шапкан.

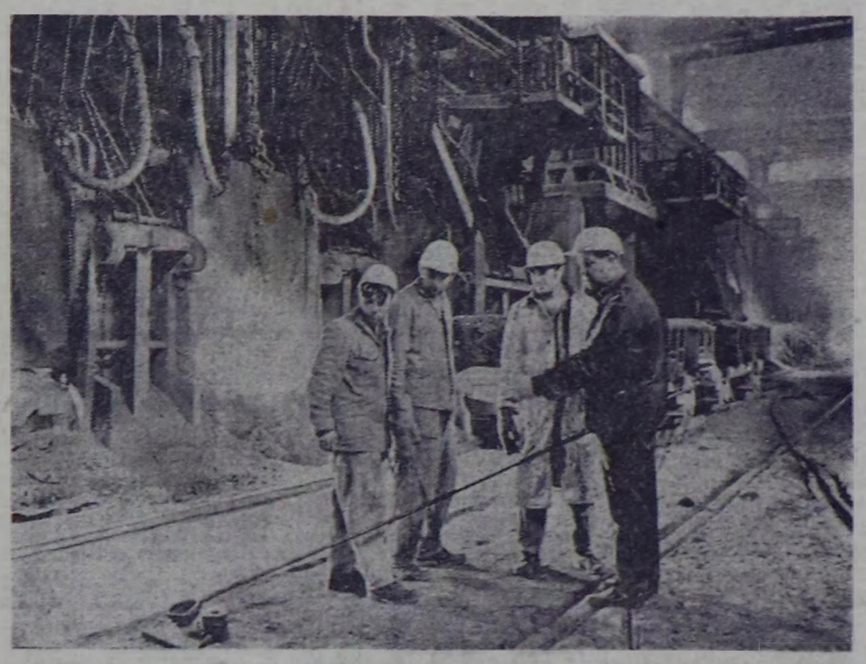

ЧССР. Тршинец хоорайның Октябрьның социалистиг Улуг революциязы аттыг металлургия комбинадының коллективи «Металлды, чиг-этти болгаш материалдарны кампаары дээш» ниити-күрүне чарыжынга идепкейлиг киришкен. Чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар чиг-эттиң, оттуглар чүүлдүм, электрозмергияның будуруле черинге хереглеттинерин оранчок кызырарынга, ажылдаарының арганарын сайзырадгайыдарынга боттарының санандарыбиле дуза чедирген. Тршинецтиң металлурггары чарыгдаалдарны ниитизи-биле 4 миллиён 700 муң крон кызырарын чедип алган.

ЧУРУКТА: аныяктарның социалистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннериге даалга берип турары.

ЧТК — СЭТА-ның фотозу.

Артистер аъттаныпкан

Чөөн Сибирьниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң зона көрүүдезинге киржир бистиң артистеривисти дүүн кызылчылар өрүк-суурже үдээннер. «Кызыл» гостиниңаның чанындан көрүүдезинге киржикчилериниң Саян ажар «саралаары» шимчеп чоруптарга, үдекчилер холдарын чайып. «Өрүксуур аки чорунар!» «Биргей черни эзлээп келиннер!» — деп. чылыг сөстерни сөглеп турганнар.

Зона көрүүдезинге киржир 150 артистерни Тыва АССРниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы К. С. Шойгу, СЭКП обкомунуң культура секторунуң эргелекчизи Н. М. Самороков, Тыва АССРниң культура министри М. С. Хомушку, республика көрүүдезинин оргкомитединиң даргазы Т. Ч. Норбу болгаш ВЛКСМ обкомунуң секретары Т. Ч. Салчак олар удуртуп чоруурлар.

Шүлүк кыдыраажындан

ПЕТРОВ БОЛДУ

Мажалыктың баарында эминелге бар.
Бараамындан найыралды бодай бээр мен.
Орус мастер өөредип каан шевер адам
Оолан шаамда ону тутчуп каггап ийик.
Ажыл соонда, чамдык өйде, чазык болдуун
Аажок узун, сарыг баштыг чаак салдыг
Петров деп эжи-биле чадыр өөнге
Мээң ачам кады бо-ла иээр турду.
Олар ийи «фабрик» деп чугаалашпаш,
Олурбастар, хүннүң далаш чоруптарлар
Канчангаш бир дыңнаарыга, эмишнилер
Кара-Даштың түрү хагган димни-дирлер.
«Катап черле душчур бис» дээш, байырлашкаш,
Халышны дег өңнүнтер-даа үдешкеннер.
Артель-колхоз тудуг-суурун шалып кыычып,
Адам харын «Алдын-Хол» деп аттыг чорду.
Харын дөгүп, дөртен ажа дүмүп чору
Кара-Даш ам сайзырааңгай хоорай болду.
Дээрже бедээн тудугларын көргенимде
Демги мурнай өңнүктерни санты бээр мен.
Ак-Довуракка Москвадан кылыйтып иээп,
Ажы-төлүн эргип чораан ирей кижи
Хоочун өңнүүн адап-сурап чедип келген
Хөвүн туттуун — адам өңнүү Петров болду.

Доңган ДЫРТЫК.

СЕТКИЛИВИС ТУДУШ ЧОРУ

I

Кара баштар «оъжукталы» бергижеге,
Хавактарның көвдалары көвдээже,
Артык-тудуу чүвевис чок чурттан чор бис.
Ажы-төлдү аварап каан душтуктар бис
Эрики дег узун чылдар эрткилээп бол,
Иште, дышта, дүне, хүндүс кады-даа бол,
Иштим-хөөнүм четче сөглеп четтикпедим.
Эжим сеңээ удам янак апарган мен.
Изиг, соокта ажыл-ишке чанмас, сынмас
Ийи-холум турбас күжүн хайырлаан сен.
Хүннүг черде чуртталгадан хөөнүм калбас,
Күзелдерим ужуктуруп үндүрген сен.
Оттуг, костүг сеткилимни сөглеп чадап,
Оргаадай дег ховар сөстер чыып чордум.
Тура соруум төрүп берген чогаал шүүлү,
Тудум чечек болу берген, сеңээ сундум.

II

Дазылывыс мөңге дөзү ында болгаш
Төрээн черде буттарывыс быжыг туру.
Далай суунда катчы берген дамды мшнаш
Төрел чонда сеткилливис тудуш чору.
Найыралдыг улут чонда, дээди чуртта,
Назы тотпес ажыл үүрем соруктуг бис.
Ада-чуртка, кедир ойге, ажы төлге
Аас-кежик, оөрүшкүнү күзеп чоң бис
Чаңгыс назын күзелдерге четпейн барза,
Эчизинге чедирип каар салгадыг бис.
Чалыы назын чүрээвисте кады чордза,
Элей бээрин, кырый бээрин сагынмас бис.
Эргелелди, хоны быжыг ынакшылды,
Күрүнениң херээ кылдыр көрүп чор бис.
Эштиң сунган найыралдыг холдарында,
Хүннүң чырыы, чылыы бар деп бүзүрээн бис.

III

Сайзырадтың шапкынының күчүзү бе?
Сагыжымның хемнериниң үери бе?
Салым-чолдуң экизиниң девижи бе?
Сарыым сеңээ ынаам чүге кедерээнил?
Ажы-төлүм үези дээш ыдыг мен бе?
Үйгу-дүшке дүнениң кээп кирер-дир сен.
Аныявыс кыпкан оду хөрлээлээп бе?
Улам дыңзыг куспактай бээр апарган мен.
Ужурашкан хүнүвүстүң экизи-дир.
Улуг шуурган ону балай албас чүве.
Чуруп тотпес аңмдырал чаагай-ла-дыр.
Чуртта, сарыын, чуртталга сөөң чолуң болгай.

А. ХУУРАК.

Чили реакцияның чимзенишкиннери

Ноябрьда будурүлге эвлери болгаш садыгжылар чазакка удур ажыл сөөсадыр, чурттуң экономиказын үй-балай байдалга таварыштырар деп ораддажыышкынар кылган. Оларның ол ораддажыышкынгы бүүрал дужерге, Чилиниң реакциязы эвээн ур шимээн чок кыынып турган соонда улусчу чазакка болгаш ажылчы чоннуң эрге-ажыктарынга дүүштүр оон чорудуу турар социал-экономиктиг чаартылгаларынга удур калчаалыг шиавар халдаашкыны чоруда берген. Сөөлгү үеде башкарыкчы улусчу чангыс эң эвилелде бактаап турар партияларның активчилерин өжегээр өлүрер таварылгалар үргүлчү болуур апарган. Чес казар «Чукикамата» рудникке авыластыг пропаганданың салдары-биле «ажыл сөөсадышкыны» болган. Магазин эзлери хары угда, «шөлээлеп» чоруур болгаш садыгларын хаан каапар дей берген. Эрге-чагырга черлерни ол чоңгээни соксаттырган. Оон бүдүрүлге эзлерн болгаш хуу, чимжен садыгжылар боттарының улуска удур күткүчү ажыл-чорудулгазынга эрткен үеде буржуазтыг чазактың уржуубиле экономикага таварышкан бергелерни ажыглаарыңе кол кордалын салган. Олар чондан аъш-чем аймаан, эргежок чугула барааннарны чажырган оон соонда оларны үш катап аар өртектиг кылдыр «чимжен рынокка» киирип турар. Барыын үзелдиг партиялга Альенденин чавааны болгаш оон экономиктиг политиказынга удур калчаалыг күүлдээшкинни калбав-биле кейтередип турар.

Күрүне органнары ажылчы чон-биле дем каттыштырып турган. Сантьягодан, Вальпарайсодан, Консепсьоңдан болгаш оске-даа хоорайлардан эрттинг, саржагның, чигиривин, кофенинг, оске-даа бараанналрның улуг күрлээвырларын илередип тыпкан. Оларны садыгжылар «чимжен рынокка» шилчидип бээринге белеткеп алган турган. Оон бээр кашла хүн эрткен.

Президент Альенде продуктуларны өжегээр чажырар үүлгедимнер-биле, аъш-чем айнаан чимженнеп садыгларлар-биле демисежиниң шынгы хемчегнерин алыр база экономиканга удур үүлгедимнер кылганнарын шыңгы кеземчеге онаар деп айыткан хоойлу телевилелдин парламентиге киирген. Ынчанмыже удурлашкыны партиялар боттарының сенатта хөй нуруузун ажыглаан, ол хоойлу телевилелдин хүлээп албаан.

Ам Чилиниң реакциязы болуунуң контрреволюстуг ажылчорудулгазын идепкейжиттикеп. Ук реакция чурттуң экономиказын үй-балай байдалга таварыштырар, ажылчы чоннуң ортузунга аш нептередир дээш, март 4-те болур парламент соңгулдазының будүүзүнде чазакты, оон политиказын шүүлдеп, бактаар ораддажыышкынларны кылып турар. Реакция соңгулда кампаниязын бодунга ажыктыг болдуруп алыр дээш бүгү кажарлаашкыннарны кылып турар.

Чилиниң улусчу чазаа ажылчы чоннарының дивитирлиг деткимчезинге даянган, киитики реакциянын чөнгээлиг кажарлаашкыннарын кынчыктырбас, эрестиг хемчегнерни ап турар.

А. Козлов (СЭТА).

Хельсинкиде хөй талалыг сүмележилге

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА) Айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле ниити-европаның чөвүлел хуралын белеткээринге хамаарышкан хөй талалыг сүмележилгелериниң ниити хуралынга ССРЭниң төлөөлекчизи, элчин В. Ф. Мальцев ниити-европаның чөвүлел хуралынга чугаалажыр айтырыглар талазы-биле санал киирген.

Саналдаттывган немелдемерин болгаш тодарадылгаларны барымдаалаарга, ниити-европаның чөвүлел хуралынга чугаалажыр айтырыглар Совет чазактың бодап турарын ёзугаар, ниитизи-биле мындыг үүлдерден тургустунган түрүн болуур деп, В. Ф. Мальцев чугаалаан:

1. Европаның айыыл чок чоруун хандырарының болгаш довтаамал байдалдыг турарын база бүзүрежилгелиг болуруң быжыглаар чамдык хемчегнер-биле катай алырга. Европага күрүнелер аразынга харылзаалар принциптериниң дугайы.

2. Долгандыр турар бүгү бойдусту камгалаарынга хамаарышкан кады ажылдажылга-биле кэтэй алырга, садыг, экономиктиг, эртем-техниктиг харылзааларны дең эргелиг болур чурум ёзугаар калбартыр дугайы.

3. Культурага хамаарышкан кады ажылдажылганы организациялардың болгаш кижилериин арасында база информация тарадырының харылзааларын калбартыр дугайы.

4. Европага айыыл чок чорук, кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле сүмележилге комитедин тургузар дугайы.

Бистиң эдеген турарывысты ёзугаар алырга, ам ниити-европаның чөвүлел хуралынга чугаалажыр айтырыгларга хамаарыштыр база ону белеткээринин эскэ-даа организастыг-башкарылга айтырыгларының талазы-биле ниити-дугурашкылыг болуруң малынкын чедип ап, оон-биле капсырлаштыр Европага айыыл чок чорук, кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралды чылдырарын чоокку айларда хавырын болур арга бар апарган деп, (ССРЭ-ниң төлөөлекчизи чугаалаан.

Телевидение

ЯНВАРЬ 24-ТЕ

МОСКВАДАН

15.35 — Дамчыдыглаар программазы. 16.00 — Делегей панорамазы. 16.30 — «Че-ве, сөңдөр!». 18.00 — «Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Уругларга фильмнер. 19.00 — Телемедээлер. 19.10 — «Франция, ыры». Документалдыг фильм. 20.10 — Телемедээлер. 20.25 — Чарлаллар, реклама. 20.30 — «Фитиль». Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.40 — Делегей панорамазы. 21.10 — Өөнүг телекөргүзүг. А. Токдев — «Душтуптарга, Телешиниин баштайгы үндүрүлгези. 22.40 — Өөнүг телекөргүзүг. «Экранда цирк». 23.00 — «Ye». Информастыг программа. 23.30 — 01.40 — Өөнүг телекөргүзүг. Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» — «Крылья Советов».

АГААР

Бөгүн республикага булуттаар, соңгу-барыын районнарга биче хар чаар. Янзы-бүрү угланышкынның хат кошкак.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 15—20, өскелеринге 22—27 градус соор.

Кызылга биче булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 24—26 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ЯНВАРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Силерниң бажыңнарның адрези» 10.30, 12.30, 14.30, 16.30, 18.30, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мишка Стрекашевтуң анда эвес ани-чоруу» 15.00, «Тарымал тооруктар» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Пешин Тажи-Туканың чуртунда» 10.30, 15.00, «Херээжевиер болгаш берсальерлер» 16.40, 18.20, «Прокурорнуң оглу» (1-ги, 2-ги кезээ) 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Доозазын доюлдурупкан» 10.30, «Мынадан хаяалары ырлыы» (1-ги, 2-ги кезектери) 12.40, 16.20, 19.40 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ. «Арга-арыг баллалазы» 18.00, 20.00 шактарда.

Кызылдың уран чүүл училищези 1972—73 өөредилге чылында «Чечек» ансамбльдиң белеткел болуунга дириижер, ниити ыр болгаш улусчу хөгжүм (баян, дошпулуур, мандзы, чадаган, ишкл) салбырларынга сургууулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Киреринин шылгалдаарын февраль 5-тен эгелеп, түгле шилип алган түскай мергежилиинин айны-биле чөрүдэр. Аңаа дыңнаары, музыканы үтпайн билип алыры, ритм хамаарыжыр. Шылгалданы дужаал алган сургууулдар күрүненнин долу хандырылгазынга кирер.

Училищенин адреси: Кызыл, Ленин кудумчуу, бажың № 4. Телефоннар: 25-79, 29-26.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторуң 24-63, редакторуң орлакчыларының 35-24, пропаганда килизиниң 23-54, харылсалгалыг секретарьның 23-35, партийжи ажылырал килизиниң 37-13, культура килизиниң 23-54, коллектив ажылдың килизиниң 21-47, үзеттүр килизиниң 22-64, чагза килизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн бижиниң 32-75. Телефоннер толгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 59.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчуу 11. ТС 00033

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1926 чылда тудевилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл.

ЯНВАРЬ

25

ЧЕТВЕРГ

№ 21 (3027).

Өртээ 2 көп.

ПРОПАГАНДИСТЕРГЕ

Дүүн СЭКП обкомунуң болгаш Кызыл хоорайның Политчырыдыышкын бажыңынга Кызыл хоорайның болгаш Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды, Тожу болгаш Улуг-Хем районнарының пропагандистериниң семинар-хуралы болуп эрткен.

СЭКП ТК-ниң пропаганда болүүнүң кежигүннери үениң чугула айтырыгларынга хамаарышкан лекцияларын семинарның киржикчилеринге номчаавышаар.

Амгы үе-чадада СЭКП-ниң удуртукчу ролюнуң улам бедии турары, ооң экономиктиг политиказы, делегейниң социалистиг системазының хогжүзүдешиниң чугула айтырыглары, амгы үе-чадада национал-хосталгалыг шинчээшкин болгаш өске-даа айтырыгларның база ледегей байдалының дугайында делгерентей таймылбырлаашкынны лекторлар ап-ава кылгаавышаар.

БИСТИҢ КОРР.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

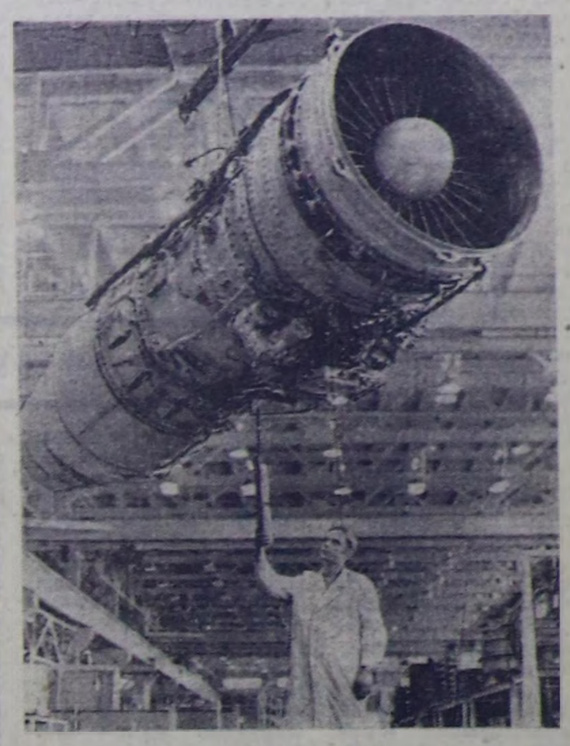

Пермьниң мотор кылыр заводунга (Барыын Урал) пассажирлер самолеттарының болгаш вертолеттарының редукторларын болгаш өске-даа кезектерин тоску беш (1971—1975) чыл дургузунда кылып үндүрериң ийи катап көвүдедир ужурлуг. Бо беш чылда Аэрофлот пассажирлер соорга-тургун 1,7 катап көвүдедир ужурлуг.

Пермьниң заводу моон-биле 40 хире чыл дургузунда самолет моторун кылып келген. Ам мында «ТУ-134», «ТУ-124» деп самолеттарның, а ол шыкаш «МИ-8» болгаш «МИ-12» деп вертолеттарның моторларын болгаш редукторларын кылып турар.

Электрофизиктиг болгаш электрохимиктиг аргалар-биле, чазылдырышкын-биле хептээр дээш, өске-даа дешпилеттиг аргалар-биле кезектерни бүдүрүп үндүрериң көвүдедир деп турар. Кезектерни электрохимиктиг арга-биле кылыр тускай станоктарның ачызында бо хүннерде бедии продукция бүдүрериң үш катап көвүдеткен.

ЧУРУКТА: Пермьниң мотор кылыр заводу. «ТУ-134» деп пассажир самолединүң моторун белеткеп турары.

Э. КОТЛЯКОВТУҢ фотозу. ПМА.

Идеологтуг ажылдың чугула сорулгазы

Чоокта чаа домдеглеп эрттиргенивис ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болган алдын юбилей совет улусту күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерже улам сорук кирген. Политиктиг болгаш күш-ажылчы ол бедик кодурлүүшкүн төөгүлүг беш чылдың шиитпирлиг үе-чадазы болур 1973 чылда алган бедиткен хүлээлгелерни хуусаа бетивиле күүседир дээш чер болганда калбарган социалистиг чарышта, шалыпчы күш-ажылда улам тодаргай илереттиниң турар.

Беш чылдың планныг оваалдаларын ажыр күүседир дээш калбарган Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга бистиң республиканың ажылчы чоннары калбаа-биле киржип турар. Республиканың улус ажыл-агыйының янзы-бүрү аймаанының, тус-тус бүдүрүлге коллективтериниң болгаш колхозтарының база совхозтарның ажыл-ишчилериниң алган социалистиг хүлээлгелериниң республика солуннары улаа-даа парлап турар.

Хой паттыналдыг өг-бүлелиг совет улустарының интернационалчы бижиг харылзаалаарының болгаш патриоттуг сыры каттыжышкынының чайынналчак байырлалы болган ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болган юбилейин бүгү кижилерни чаа-чаа чедиишкиннерже кайы хире хөй-ажыт кииргенин биске көөп турар чагаалардан база коллективтериң ап турар бедиткен хүлээлгелериңден көрүп болур.

Каа-Хем районнуң он тергиин хойжуу, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчуу Тараа Дондуптуң биске бижээнин болза: «Чоокка чедир-ле чүс хойдан чүс хураган алыр хойжу бистиң районувуска-эвээш турду. Малчыннарның аразынга чаршты калбарткан соонда мурнакчылар көвүдээп. Дөрт чыл улаштыр чүс хойга онааштыр чүстеп эвээш эвес хураган ап корбээн мен. Юбилейлиг чылда чүс хойга онааштыр 113 хураганны алдым. Бо чылын хойжу эжим Оюн Хүрүүл-оол-биле чаршыттыг бис. Ооң көргүүү черле шыырак болур кижи. Ак сеткилдиг кызымак ажылдаары совет кижиниң хүлээлгеэн болур. Кижи бүрүү эки ажылдазын дээш бүгүле чүвени кылып турар-дыр. Бистиң колхозувус 1973 чылда бирги черни алган хойжуну мотоцикл-биле шаңнаар деп шиитпирлээн. Бөдүүн кижи дугайында бо хире сагыш салып турда, кижи Төрээн чуртум дээш чайгаар-ла чоргаарланып келир-дир».

Бии-Хем районуң орденниг «Кызыл тараачын» колхозунуң Туран сүт-баразы фермазының коллективи мал продуктуларын бүдүрериң болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле партия болгаш чазактың хүлээн алган доктаалын илин-биле деткээш, боттарынга бедиткен хүлээлгени алганын бистиң солунувус парлаан. Туранчыларның үлегерин республиканың бүгү саанчылары эдергеннер. Кызылдың № 2 АТБ-зинде чолаачы эш В. Шабалинге удуртқан комсомолчу-аныяктарның бригадазы чыл планын 130 хуу ажыр күүседирин хүлээтпеш, республиканың аныяк чолаачыларын социалистиг чарышка кыйгырган.

Чоннуң ол патриоттуг көдүрүүшкүнүү партия организацияларның чорудуп турары идеологтуг ажылының түңнелинде чедип алдынган дээрэн биждингор. Ынчангаш ажылчы чоннарның казбак массаларының ортузунда кижизидилге болгаш масса-политиктиг ажылды үениң негеллезинге дүүштүр улам күштелдирер ужурлуг бис.

Амгы үеде чер-черде партия организацияларының идеологтуг ажылының мурнунда туруп турар чугула сорулга — «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң 50 чыл ооруу дугайында» СЭКП ТК-ниң Чиигпие секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелиң болгаш юбилейниң байырлыг хуралының документилерин ажылчы чоннарга хамыды-биле пропагандалап чедирери болур. Республиканың партия организацияларыл бо талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп турарлар. Байырлыг хуралдың материалдарын коллективтерге таныштырган. Партия обкомунуң пропаганда болүүнүң лекторлары тус-тус районнарга элээн хөй лекцияларны номчаан. Бо хүннерде СЭКП Төп Комитединиң пропаганда болүүнүң лекторлары бистиң республикада келгеш, юбилейниң байырлыг хуралының материалдарын чонга таныштырар талазы-биле кежээниң лекторларынга, пропагандистерияге болгаш агитаторларынга боттуг дузаны көргүзүп турарлар. Ук материалдарны политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгенниң бүгү хевирлериниге доктаатказ шагын ёзугаар өөренип эртер.

ССР Эвилелиниң тургустунганының делегейге ужур-дузазын болгаш бистиң чүртувустуң болгаш ооң составында кирип турар улустарның экономиказын хөгжүдеринге кайы-хевре улуг рольду ойнаарын тайылбырлавышаан, бистиң лекторларывыс, пропагандистеривис, илеткелчилеривис, агитаторларывыс болгаш политинформаторларывыс коммунизм тургузуушкунуңун херээнге кижи бүрүзүнүң салыпкынны, кижи бүрүзүнүң бедик харысалгалыг болгаш организастиг болур чоруу оңза негеттинер дээрэни калбак массаларга чедирер хүлээлгелиг. Маңаа кижизидилге болгаш масса-политиктиг ажылдың юбилейлиг чылда чедип алдынган байлак дуржулгазын калбаа-биле ажыглаар херек.

Кижизидилге болгаш масса-политиктиг ажылга ёзу барымдаалаар, амыдыралдан хоорук чорук турбас ужурлуг. Коллективтерин, тус-тус мурнакчыларын мурнакчы дуржулгазын, чогаадыкчы күш-ажылының чижектерин пропагандага калбаа-биле ажыглавышаан, йиң-чаңгыс кижилерниң талазындан көстүп келгилээр арагалаар, оорлаар мантыстал-так амыдырал сүрүкээр чоруктарга үдүр чидия-биле демисежири идеология фронтузунуң бүгү ажылдакчыларының база чугула хүлээлгеэн болур.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылы болур 1973 чылдың планныг оваалдаларын ажыр күүседир дээш калбарган демисеглиг дайынчы сөөрүүс, ажыл-херээнис-биле баштавышаан, коллектив, кижи бүрүзүнүң алган бедиткен хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсөткен турарын чедип алыры — партия организацияларының хүндүлүг хүлээлгези болур.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ 1973 ЧЫЛДА ШИИТПИРЛИГ БАЗЫМНАРЫ

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР АЛДЫНГАН

Тес-Хем районнуң партия-ажыл-агый активиниң хуралы болуп эрткен. Хуралга районнуң совхоз, колхозтарының, бүдүрүлге черлериниң эрткен чылда ажылының түңнелиниң болгаш амгы сорулгаларының дугайында база 1973 чылда районнуң ажыл-ишчилериниң социалистиг хүлээлгелериниң дугайынча дыннадыгны СЭКП райкомунуң секретары М. О. Минчимаа кылган.

Партия-ажыл-агый активиниң хуралы 1973 чылда районнуң ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган. Ында айтып турары болза: ниитиниң малының баш санын 9 хуу өстүрүп, чүзүн аайы-биле баш санын инектиң—5200 хой, өшкүнүң—63300, чылгының—1970, тевенин—3100 чедирер; төрүүр 100 баш малга онааштыр 86 бызаа, 92 хураган, ачай, 80 кулун, 55 бодаган алыр. Саар бир инектен 1330 кг сүт, бир хойдан 2,5 кг дүк алыр.

Тарылга шолуп эрткен чылдынга бодаарга 870 га улгаттырып, ниитизи-биле 9804 га чедирер, тараа культураларының бир гадан дүүтүүрүм 9 центнер, кукурузаның—165 центнер чедирер, 1500 га черге суггармага чорудар.

Районнуң бүдүрүлгелери тус-тузунда бедиткен социалистиг хүлээлгелерни база алган.

Тес-Хем районнуң ажыдчы чоннары Эрэнэи районнуң ажыл-ишчилери-биле социалистиг чарыжын үргүлчүлээр деп шиитпирлээн.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

ШАҢНАЛГА ТӨЛЕПТИГЛЕР

РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу колхозтар, совхозтар болгаш өскедаа көдээ ажыл-агый албан, организацияларның черлериниң, аразынга 1972 чылдың Бүгү-россий социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген.

РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязының, көдээ ажыл-агый болгаш белеткел ажылдакчыларының база албан-хакчыларының профэвилел Төп Комитединиң доктаалын ёзугаар Тыва АССР-дең Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы», Монгун-Тайга районнуң «Малчын» колхозтары социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар. Оларга министерствоның болгаш профвилел ТК-зының Хүндүлел бижиктерин болгаш кайызынга-даа 2.100 рубльдин акша шаңналын тыыскан.

Х. АЛАШ-ООЛ.

АНЫЯКТАР КОЛЛЕКТИВТЕРИ

Республиканың комсомол организацияларының комсомолчу-аныяктарының мал ажылынга киириштирер талазы-биле чамдык хемчеглерни ап чоруткан. Тываның мал ажылында ниитизи-биле комсомолчу-аныяктарның 37 коллективтери бар. Оларның үжени сүт-баразы фермалары, чедизи — хойжу бригадалар. Ында үш муң ажыг ооллар, кыстар хаара туттуңган.

Олар мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киржип, боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алгылаан.

Бай-Тайга районнуң «Тээлэ» совхозунуң Ээр-Хавак, Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-баразы фермазының коллективтери болгаш өскелер-даа бо чылдың социалистиг чарыжынга эгелекчилер болуп, шалыпчы ээлчег-биле ажылдап киирипкеннер.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бюрозу аныяк малчыннар ортузунга чаршыты калбартыр дугайында доктаалды хүлээп алган болгаш ол чаршыттың негеллелерин ажылдап кылган. Ооң түңнелиң чартык чыл санында үндүрер болгаш тиилекчилерни шаңнаар деп доктаатказ.

К. МААДЫ.

ХУРАГАННАР МЕНДИ

Хертек Адыг-оол—Бай-Тайга районнуң «Тээлэ» совхозунуң мурнакчы хойжуларының бирээзин. Ол тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында төрүүр чүс баш хойга онааштыр чүстеп эвээш эвес хураганны дорукторуп алырын хүлээгеп.

Дуржулгалыг хойжу кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткеттеп, мал чемин четчиришиле сөөртүп алган. Чаш хурагаанарны хүлээп алырынга бүгү таарымчалыг байдалды тургускан. Ол ышкаш суг, дус-биле коданны хандырган.

Хертек Адыг-оолдуң хою кидии түлүк оолдап турар. Коданда 220 хой төрээн, ооң 228 хураган менди алдынган. Оларның ажаалда, чемгерилгезинче доктаамал кичээнгейни салып, чаңгыс баш-даа хоратпас дээш кызымак ажылдап турар.

К. ИВАНОВ.

Суггат—магадылал

«Черни мелиорлаастаар болгаш суггаттыг черлерни ажыглаарын экижидер дугайында» СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталын боттандырар дээш Улуг-Хемде суггарылга системазының эргелелиниң ажылдакчылары элээн ажылдырны кылып чорутқан. Эргеледе хамаажыып турар 6 совхоз, 1 колхозтан ээп хөй суггаттыг черлиг ажыл-агыйларга «УТКА 25 чылы» (1307 га), «Нэйырал» (1100 га) совхозтар хамаажыр.

Эрткен чылын эргеледнин ажылдакчылары бүгү ажылагыйларның суггарылга системаларын септеп, арыглап аштаарынга киришкеп, а «Күш-ажылдың хостуу», «Нэйырал» болгаш «УТКА 25 чылы» совхозтарга суггаттыг черлерни ажыглаарынга дээштиг дузаны чедирген. «Нэйырал» совхозтуң 40 га шөлүүге ДДИ-45 маркалыг чаашкынналдырын суггарар машинаны ажыглаарынга дузалашкан. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Серлиг-Дөңге ажыглал чок чыткан 120 га черинин чадап үнүүн дажып аштаап, культура-техниктиг ажылды чорутқан. Ам мында хой чылдыг сигенни тараан.

«УТКА 25 чылы» совхозтуң девискээринде 8 километр буганы септеп берген. Эрткен кыжын эргеледнин шугумубиле 400 га шөлдү будуктадырган, ооң хой мал чемин алырын хандырган. Бо чылын ону база-ла ол хирени будуктадырары көрдүнгеп болгаш бо чедо дээр ооң 300 газын күүседип алган.

Улуг-Хеминиң суггатчылары колхозтуң, совхозтарның ажыл-ишчилериниң чазагай дүжүт өстүрер талазы-биле чедип берген. Ону шинчилеп көөр йиңги участок кылдыр шилип алган турган. Ынчангаш ооң стереоскопчат аныяк хевирни чурукка тыртыргган.

Ай кырыпың дүнүүң дүжүрииниң мурнуунда боду шимчеп чоруур аппаратты ооң хереддендирикчизиниң шинчиледдер кылырынга таарыштыр тургускан.

Январьның 23-че дүнезинде кылган харылзаа сеансының үезинде боду чоруур аппаратты системаларын хынаан болгаш хүн батареязының шывын хаттаан. Ооң-биле Ай кырының баштайгы хүнүнүң программазы доозулган.

Январь 24-те луноходтуң турар черинге айның дүнү эгелээр болгаш февраль 7-ге чедир ол үргүлчүлээр.

Беш чыл планын күүседиринин шиитпирлиг чылында Маа-Хемде «Бурунгаар» совхозтуң механизаторлары бедиткен хүлээлгелерни алганнар: техника септелгезин мурнунда көрдүнгенинден бир ай эрте доозар. Оларның сөзү херек кырында боттанып эгелээн. График ёзугаар дөрт трактор-септээр турда, беш трактор белеп болган.

— Ай төнчүзүнгө чедир 7 тракторму септээр бис — деп, гараж эргелекчизи Илья Иванович Малышев чугаалап турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы септекчи Сергей ДАВААЛАЙ.

В. КОНДРАШОВТУҢ фотозу.

ЧАРЫШТЫҢ АЧЫЗЫНДА

Москва демир-оруунуң Калугада салбырының ажылдакчылары беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ниң докталын чугаалажып көргеш, шимчээр составтың аваа турар чоруун болдурбазының болгаш сөөртүлгенин бот-чыгаа чингедириниң курлавырларын плередип тывар ажыл-ды чорудуп турар.

Кандыг-даа демир-орук белдирииге вагоннарны хөй санныг локомотивтериин дузазыл-биле ол-бо оруктарже хуваап чорудары биждингир. Калуганың демир-орукчулары бүгү станцияларга болгаш участоктарга кыдыг машиналарның ажылын ник өөренип көргеш, амтыларын эвээш локомотивтерии ажыглап турган кылып болуурун илереткеннер. Ол чаа арга-биле ажылдаарга план улам чедишкиннииг күүсетиинно болуурун башталгы неделяның түңнели бадыткаан. Тускай эртемниглериң санаап турары-биле алырга, локомотивтериин санын кызырарда болза, бүдүн чыл дургузунда сөөртүүге ажылын 200 муң рубльге чингедир аргалыг боон турар.

(СЭТА-ның корр.).

БЕДИК ДҮЖҮТТҮҢ МАГАДЫЛАЛЫ

Ярославльдиң, Рыбинскиниң, Угличиниң машина заводтарының ажыл-ишчилери сүтгарылганың бир чүс машиналарын болгаш насос станцияларынга ажытлаар моторларны будүрүп үндүрер ажылды эгелээннер. Оларны ногаа тарыыр шөлдерге болгаш мал одарлаар черлерге сүтгарылга ажылдарын чорударынга ажыглаар.

Ындыг агрегаттарны кылып үндүрериңе хөй-хөй бүдүрүлге черлери киржип турар: чамдыктары оларны кылыр демир аймаан, өскелери — оларның кезектерин, а артканнары ол бүгү чүүлдерни эптээрин кылып турар. Агрегаттарның баштайгы кезинин көдээ ажыл-ишчилер ногаа культураларын сүтгарып эгелеп турар өйде алыр, артканнарын — бо чылдың чайгы айларында кылып үндүрер деп турар.

Бо чылын областың дыка хөй колхозтары болгаш совхозтары ногаа ажылын дыка калбартып, 1800 гектар черни сүтгарылга-биле хандырар.

(СЭТА-ның корр.).

ТЕХНИКА БЕЛЕТКЕЛИ ДООЗУЛГАН

Ставропольдуң Петров районунуң «Тинлелге» колхозунуң септелге мастерскаязында шыышың апарган. Ол ажыл-агыйның механизаторлары техниканы часка белеткээрии крайга бир-ле дугаарында доозупкан. 50 трактор, бүтүү чаштырыкчылар, андазыннар, культиваторлар болгаш харын-даа комбайннар хову турлагларында чеде бергеи, часкы ажылдың, ажаал алышкынның эгелээрии маңап турар.

Ол ышкаш Ипатов районнуң Киров аттыг, Благодарнен районнуң «Төрээн чурт» колхозтары, Левокумскийниң «Величаевский» совхозу болгаш крайның өске-даа дыка хөй ажыл-агыйлары техника септелгезин база доозупкан. Ынчаарга септелгени доозарының хуусаазы — февраль 10 деп санап турар. Ол хуусаазы Кубаньның көдээ ишчилери-биле чарыштың дугайында кереэде айыткан болгаш ону анаа чедир ышап-ла күүседир. Олар септээр ужурлуг он ийи муң трактор-ларның он муңун септеп доозупканнар.

«Сельхозтехниканың» Петров болгаш Предгорный районнарда каттыжышкынарының диспетчер албан черлери ажыл-агыйларның дилээн ёзугаар үрелгеи кезектерни орнунга чаа кезектерни дораан-на чорудуп берип турар.

(СЭТА-ның корр.).

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ НАЦИОНАЛ УРАН ЧҮҮЛҮ

Январь 23-те совет болгаш даштыкы журналистерге кылган парлалга конференциязы хөй национал совет чурулга уран чүүлүнүң дугайында болган. Ол парлалга конференциязы «ССРЭ — бистиң Төрээн чуртувус» деп делгелгенин залында болган.

ССРЭ-ниң культура министрининг оралакчызы В. И. Попов бо делгелго совет чурукчуларның хөй националдардан тургустунган улуг коллективиннің чогаадыкчы ажылының дугайында отчет болган деп чугаалаан.

Делгелгеде киржип турар 1200 чурукчулар дээрге социалистиг реализмниң уран чүүлүнүң эгезин салган эң хоочун мастерлер, ортумак салгалдың төлээлекчилери болгаш сөөлгү чылдарда өзүп тывылган чогаадыкчы аныяктар-дыр.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр чартык чүс чыл дургузунда совет культура аңгы-аңгы улустарның чурулга уран чүүлүнүң эң үнелиг чүүлдерин тургускан. Ол социалистиг утка-шынарлыг, национал хевиринин талазы-биле хөй янзы культура бодунуң үндезинин болгаш утганындыкынны-биле интернационалчы шынарлыг. Эвилелдешкен республикаларның мастерлери эчис сорулга болгаш чогаадыкчы чүткүлү-биле, чаңгыс утаан-бодалы-биле сырый каттыжышкынынг ажылдарын көргүскеннер. Ол бүгү ленинчи национал политиканың тиилээнин тодаргайы-биле хереглеп турар.

Делгелгенин 1972 чылдың декабрь 19-та ажыттынганындан бээр аңаа чүс муң ажыг кижи кээп, ону сонуургап көргеп. Ооң мурнундагы делгелгелерге ол хире хөй кижи черле кээп көрбээнин айтыр херек.

МОСКВА.

(СЭТА-ның корр.)

«ЛУНОХОД-2»-НИҢ АЖЫЛЫНЫҢ БАШТАЙГЫ ҮЕЗИ

ЫРАК КОСМОС ХАРЫЛЗАЗЫНЫҢ ТӨВҮ. (СЭТА). Боду чоруур автоматтыг аппарат «Луноход-2»-ниң Айның баштайгы хүнүнүң дургузунда ажылы доозулган.

«Луноход-2»-ниң ажылының үезинде ында тургускан магнитометрии хөй катап ажылдаткан болгаш Ай кырындан дээрииң байдалы шинчилеп, ооң чырыын хемчээп көргеп.

Ай кырынга хүндүс чоруп турганының бүгү дургузунда боду чоруур аппаратты радиометри үзүк чокка ажылдап турган. Радиометрнин, а ол ышкаш «Рифма» дээр аппаратуранық дузазы-биле хүн хереллиниң күштелишкинии тодаратқынган.

Эртем шинчиледдери-биле чергелештир аппаратты системаларын хынаан болгаш хүн батареязының дузазы-биле энергия адыр херекселдериниң доллуруушкунуун база кылган.

Хонган девискээрни шинчидеп, көргеннинин соонда, боду чоруур ол аппарат хонган черинден мурнуу-чөөн талаже 1050 метр ыраа чоруй барган. Ол бар чораап, автоматтыг аппараттың ында-бүрү оңгуданнын черлерге чоруур аргаларын шылган көргүлээн. Ол үеде оруккa таварышкан шаптыштыг чүүлдерни доктаакайн-даа оюн эртер арганы бир-ле дугаарында шенеп көргеп.

Харылзаа тудуушкунуунуң төнчүзүнде ол долгандыр хемчээли 13 метр хире дыка ханыкка кратер-оңгарга чеде бергеп. Ону шинчилеп көөр йиңги участок кылдыр шилип алган турган. Ынчангаш ооң стереоскопчат аныяк хевирни чуруккa тыртыргган.

Ай кырының дүнүүң дүжүрииниң мурнуунда боду шимчеп чоруур аппаратты ооң хереддендирикчизиниң шинчиледдер кылырынга таарыштыр тургускан.

Январьның 23-че дүнезинде кылган харылзаа сеансының үезинде боду чоруур аппаратты системаларын хынаан болгаш хүн батареязының шывын хаттаан. Ооң-биле Ай кырының баштайгы хүнүнүң программазы доозулган.

Январь 24-те луноходтуң турар черинге айның дүнү эгелээр болгаш февраль 7-ге чедир ол үргүлчүлээр.

СӨӨЛГҮ ШАКТА

Дугуржулгага атты салыр

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң даштыкы херектер министри Нгуен Зуй Чинь январьның 24-те Хапойдан Парижче самолеттуг ужудуп үнүпкеп. Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбынны катап тургузар дугайында дугуржулгага Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг туг чазааның даштыкы херектер министрибиле база өске-даа талаларбиле кады Парижке ат салырын ВДР-ниң Президентиниң болгаш Чазаа ВДР-ниң даштыкы херектер министринге хаасkан.

Никсоннуң медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Каттышкан Штаттар болгаш ВДР «Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбынны катап тургузар дугайында дугуржулганы» чедип алган деп. АКШ-тың президентизи Р. Никсон радио болгаш телевидение дамчыштыр чарлаан. Ол дугуржулгага ат салыр кылдыр ВДР-ниң төлээлериниң тускай чөвүлекчизи Ле Дык Тхо болгаш президентиниң национал айыыл чок чорук талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер олар Парижке ону белеткээн. Ол дугуржулгага январь 27-де Парижке ат салган турар деп. Никсон медеглээн.

Пленум болган

ОСЛО. (СЭТА). Ослога Норвегияның коммунистиг партиязының Төп баштаар черинин пленумуу болган. Пленумнуң киржикчилери келир күзүн болуп парламент сонгуулдазынга үткүштүр чөөн үелелиг күштерниң чаңгыс антиг турушкунуун болгаш фронтузуун тургузарының айтырыгларын чугаалашкан. Пленум чүртте «ректеринин, үндүрүглериниң үлгалып турарынга холбаштыр Норвегияның ажылчы чоннарының материалдыг байдалын экижидериниң айтырыгларынче база улуг кичээнгей салган.

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР ДЭЭШ

ССР Эвилелиниин 50 чылынга алдар кылдыр тоску беш чылдың шӥнги чылында алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеттишпиин, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бүгү цехтериниң коллективтери будурүлге темпилерин улам бедиткен, бедик көргүзүглерни чедип алган. Эткен нөбилейиниг чылда продукция сайгарарының планын 107 хуу, баранның продукция будурерин 109,2, күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидерин 111 хуу күүсеткен. Даг-дүгүнүң арыглакчылары чылда 4000 тонна сорттуг даг-дүгү бөөр тургаш, 42600 тонналы будуруп үндүрген.

Ниитилел будурүлгениниң ажыктыын улам ынай бедидериниң эргежок чугулазының дугайында СЭКП-ниң XXIV съездиниҥ шиитпирлери комбинаттың ажыл-чорудулгазының үндезини болган. Ону чүүн-даа мурнунда кол будурүлге фондуларын, капитал салымшыкшыларны ажыглаарын экижидериниң, материалдарны болган күш-ажыл курлавырларын каминарының, продукцияның шынарын бедидериниң, будурүлге чорудулгаларын комплекстиг механизастарыныҥ болган автоматчыдарының күсели-биле чедип алган.

Ажылдап турар болган ажыглалда чаа кирип турар салбырларның төлевилел күчүлерин шиҥгээдип алыры дургедээн. Чижээ, чүгле эткен чылда бедик сорттуг руда болбазырадыр цехтиҥ төлевилел күчүзү барык үш катап улгатkан. 1971 чылдың марта ажыглалга кирген руданы үүрмектеп сорттаар комплекстиҥ будурүлге күчүзү чедишкининиҥ шиҥгээттиниҥ турар. Оон чаҥгыс технологтуг бедидиниҥ төлевилел ёзугаар будурүкчүлүү шакта 250 тонна руданы ажылдап болбазырадыр ужурлуг, а херек кырында оон будурүкчүлүү соолгу үш айларда шакта-ла ортумаа-биле 286 тонна болган. Ынчангаш төлевилээн күчүзү шиҥгээдиҥ алыры нормада көрдүгериниче чоокшулап орар апарган.

Ынчангаш бедик, ажыктыг үүрмектеп сорттаар комплекстиҥ будурүлге күчүзү чедишкининиҥ шиҥгээттиниҥ турар. Оон чаҥгыс технологтуг бедидиниҥ төлевилел ёзугаар будурүкчүлүү шакта 250 тонна руданы ажылдап болбазырадыр ужурлуг, а херек кырында оон будурүкчүлүү соолгу үш айларда шакта-ла ортумаа-биле 286 тонна болган. Ынчангаш төлевилээн күчүзү шиҥгээдиҥ алыры нормада көрдүгериниче чоокшулап орар апарган.

Ынчангаш бедик, ажыктыг чорудуп турар. Ол ажылдың чедишкининиҥ болурундан күш-ажылдың будурүкчүлүүнүҥ өзүлдези, продукцияның шынарын бедидери болҙаш анаа чарыгдаларның эвээжээри, өскээр чугаалаарга, будурүлгелериниҥ ажыктыын бедидериниҥ курлавырларын дүрген ажыглалга киирери хамаарыжыр. Эртемниҥ сүмелээшкиннерин амыдыралга боттандырганының түҥнелиниҥ үүрмектеп сорттаар комплекстиҥ төлевилел күчүзү хуусаа бетинде шиҥгээттинген.

Комбинат планнаашкыныҥ болган экономиктиг идиг бериишкининиҥ чаа системазын ёзугаар ажылдап турар. Ынчангаш чаа техниканы будурүлгени хөгүдериниҥ фондузунуҥ болган күрбанкының чаалзининиҥ күсели-биле, чаа техниканың ажыглалының талазы-биле планны бадылаан сөөлүнде, шиҥгээдир апаар. Ол сорулгага чыдын-на 200 — 250 мун рубль түҥнүг акшаланырышкынны ап турар. Ол акша-хөреҥги 3—3,5 чыл дургузунда дедир эгиттинген турар. Чижээ, чаа техника шиҥгээдиринииҥ планынга дүүштүр чорукан руда кылгаш, анаа чаа дериглелерни ажыглаарынга таарыштыр чогаадыры, ону ажыга шенээри, будурүлгеге шиҥгээдир болур.

Амгы үеде ынчангаш ынчалделдерни ыяап-ла шиитпирлээр негелдениг алды темага чорудуп турар. Ол ажылдың чедишкининиҥ болурундан күш-ажылдың будурүкчүлүүнүҥ өзүлдези, продукцияның шынарын бедидери болҙаш анаа чарыгдаларның эвээжээри, өскээр чугаалаарга, будурүлгелериниҥ ажыктыын бедидерингө болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидерингө күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының планын боттандырары коллективке улуг ажыктыг. Эткен чылын бо талазы-биле эвээш эвес ажылды кылган. Даг-дүгү арыглаар фабрикаҥ үүрмектеп сорттаар комплекстиҥде болган бедик сорттуг руда болбазырадыр цегинде технологтуг дериглелерни чаартып кылган. Оон түҥнелиниҥде руда үүрмектеп сорттаарының хемчээли мурнукузундан 44 хуу улгаткан. ТЭЦ-ке эргелеп-башкарар ажылдакчылар аппарадын эде хуваап тургусканыҥдан чыда 3 мун рубльдиҥ каминалгазы алдынар арга тывылган. Бир ажылдакчыны өскээр ажылдаары-биле шилчиткен. Транспорт цегинде автомобильдериниҥ техниктиг ажаалдазынга болган сентээриниге кыланыны

„Даг хөвөҥиниҥ“ тывыкчылары

чорудуп эн чугула байдалдарының биргээи болза, будурүлгеге эртем-техниктиг дениилгениҥ чедишкинерин шиҥгээдип ап турары болур. Бо ажыл комплекстиг харакгериг. Ону эртем шинчилелдери, будурүлгеге чаа техника шиҥгээдири, организастехниктиг чемелер планнарын күүседири, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары, чогаадырга болган чаартырга ажылы-биле сырый харылзаалыг чорудуп турар бис.

Кол күүседиичи болза, адырыын кол институду — «ВНИИпроектасбест» болур. Эртем-шинчилел ажылдары чорударынга комбинат чылдыҥа 50—55 мун рубльди шилчиҥин берип турар.

Эртем-шинчилелдериниҥ сорулгазы болза, руда болбазырадырыныҥ эң будурүкчүлүг технологизиҥ ажылдан ринииҥ курлавырларын дүрген ажыглалга киирери хамаарыжыр. Эртемниҥ сүмелээшкиннерин амыдыралга боттандырганының түҥнелиниҥде үүрмектеп сорттаар комплекстиҥ төлевилел күчүзү хуусаа бетинде шиҥгээттинген.

Комбинат планнаашкыныҥ болган экономиктиг идиг бериишкининиҥ чаа системазын ёзугаар ажылдап турар. Ынчангаш чаа техниканы будурүлгени хөгүдериниҥ фондузунуҥ болган күрбанкының чаалзининиҥ күсели-биле, чаа техниканың ажыглалының талазы-биле планны бадылаан сөөлүнде, шиҥгээдир апаар. Ол сорулгага чыдын-на 200 — 250 мун рубль түҥнүг акшаланырышкынны ап турар. Ол акша-хөреҥги 3—3,5 чыл дургузунда дедир эгиттинген турар. Чижээ, чаа техника шиҥгээдириниҥ планынга дүүштүр чорукан руда

Амгы үеде ынчангаш ынчалделдерни ыяап-ла шиитпирлээр негелдениг алды темага чорудуп турар. Ол ажылдың чедишкининиҥ болурундан күш-ажылдың будурүкчүлүүнүҥ өзүлдези, продукцияның шынарын бедидери болҙаш анаа чарыгдаларның эвээжээри, өскээр чугаалаарга, будурүлгелериниҥ ажыктыын бедидерингө болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидерингө күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының планын боттандырары коллективке улуг ажыктыг. Эткен чылын бо талазы-биле эвээш эвес ажылды кылган. Даг-дүгү арыглаар фабрикаҥ үүрмектеп сорттаар комплекстиҥде болган бедик сорттуг руда болбазырадыр цегинде технологтуг дериглелерни чаартып кылган. Оон түҥнелиниҥде руда үүрмектеп сорттаарының хемчээли мурнукузундан 44 хуу улгаткан. ТЭЦ-ке эргелеп-башкарар ажылдакчылар аппарадын эде хуваап тургусканыҥдан чыда 3 мун рубльдиҥ каминалгазы алдынар арга тывылган. Бир ажылдакчыны өскээр ажылдаары-биле шилчиткен. Транспорт цегинде автомобильдериниҥ техниктиг ажаалдазынга болган сентээриниге кыланыны

ангылаарының технологтуг схемазын эде кылыры эртеҥ чылдың август айда доозулган. Ол продукция будурериниҥ ковудедир болгаш оон шынарын бедидер арганы биске берген. Юбилейлиг чылда алды шыныг хемчегин боттандырган бис.

Күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидерингө, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын үре-түҥнелиг ажыглаарынга, будурүп турар продукцияның бот-үнезин чиигедиринге, оон шынарын бедидерингө болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидерингө күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының планын боттандырары коллективке улуг ажыктыг. Эткен чылын бо талазы-биле эвээш эвес ажылды кылган. Даг-дүгү арыглаар фабрикаҥ үүрмектеп сорттаар комплекстиҥде болган бедик сорттуг руда болбазырадыр цегинде технологтуг дериглелерни чаартып кылган. Оон түҥнелиниҥде руда үүрмектеп сорттаарының хемчээли мурнукузундан 44 хуу улгаткан. ТЭЦ-ке эргелеп-башкарар ажылдакчылар аппарадын эде хуваап тургусканыҥдан чыда 3 мун рубльдиҥ каминалгазы алдынар арга тывылган. Бир ажылдакчыны өскээр ажылдаары-биле шилчиткен. Транспорт цегинде автомобильдериниҥ техниктиг ажаалдазынга болган сентээриниге кыланыны

Күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидерингө, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын үре-түҥнелиг ажыглаарынга, будурүп турар продукцияның бот-үнезин чиигедиринге, оон шынарын бедидерингө болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидерингө күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының планын боттандырары коллективке улуг ажыктыг. Эткен чылын бо талазы-биле эвээш эвес ажылды кылган. Даг-дүгү арыглаар фабрикаҥ үүрмектеп сорттаар комплекстиҥде болган бедик сорттуг руда болбазырадыр цегинде технологтуг дериглелерни чаартып кылган. Оон түҥнелиниҥде руда үүрмектеп сорттаарының хемчээли мурнукузундан 44 хуу улгаткан. ТЭЦ-ке эргелеп-башкарар ажылдакчылар аппарадын эде хуваап тургусканыҥдан чыда 3 мун рубльдиҥ каминалгазы алдынар арга тывылган. Бир ажылдакчыны өскээр ажылдаары-биле шилчиткен. Транспорт цегинде автомобильдериниҥ техниктиг ажаалдазынга болган сентээриниге кыланыны

барымдаалап төлээр каттыштырылга нормаларын шиҥгээткен. Ынчангаш автосескарыларның күш-ажылының будурүкчүлүү 2 хуу бедээн. Ажылдакчыларның күш-ажылының байдалын экижидер талазы-биле өөрэн хемчегерни боттандырган.

КЭО планарын шиҥгээткенииҥ түҥнелиниде комбинат 2160 рубльдиҥ материалдарын, 13440 рубльдиҥ акша төлевирин, 800 рубльдиҥ электри энергизизын камнап алган.

Ниитл чедишкинге бистиҥ чаартыкчыларывыстың салыышкыны өөрэш эвес кирген. Эткен чылда оларның кирлгени 36 чаартыкчы саналдарны будурүлге шиҥгээткен, ол 93,8 мун рубльдиҥ каминалгавын берген. Ю. А. Викулов биле В. Н. Перцевтиҥ «ДС-75»-тиҥ деизратор колонкаларын чаартканы, А. Н. Чистяковтуҥ «Чаза тепсир магистральдың монтажын кылыр арга», Ф. Д. Галин биле М. П. Шербининиҥ «Чер үттеп-тепсир ажылдарның параметрлерин таарыштыр тургузары» чергелиг өске-даа саналдар будурүлгеге улуг ажыктыг болган.

«Даг хөвөҥиниҥ» тывыкчыларының коллективи чылда 205 мун тонна даг-дүгү бөөр төлевилел күчүлүг комбинаттың ийнги эвлүүзиниҥ түдүүн доозар болган ону ажыглалга киирер сорулгалыг. Ону күүседир аргалар бар. Ынчарда тоску беш чылдың кол сорулгазын күүседиринге комбинаттың ажыл-ишчилериниҥ салыышкыны улам улгадыр. **К. ПАВЛОВ,** инженер.

Тыванын кооператорлары

Аас-кежиин оон тыпкан

Барымн-Хемчик районнуҥ тоҥу Кызыл-Мажалык суурнуҥ төп кудумчуларының бирээзинде турар улуг, делгем магазинге кире бердинис. Делгемдеҥ чүге идиктер — янзы-бүрү өңнүг, дугаарлыг, чайгы, кышкы, эр, херээжен кижилер кедер — кандыгызы чок дээр. Шуптузунуҥ өртек үнезин, дутаарын шевергин бижээш, делгеп каан.

— Мария Борисовна! Мээн чагыым канчалчык ирги? — деп бир аныяк уруг, шилгедек дурт-сыныг, эвилеҥ-ээлдээ арын-шырайындан илдеҥ садыгжыдан айтырган.

— Ийе, эккелгенин эккелген мен. Шала-на өңүнге таарышпас чадавас боор сен. Бо-ла-дыр, көрем — дигеш, садыгжы демгизиниге лактап каан туфель тудустуг.

— Ол чүү дээриҥ ол, Маша! Дыка чараш туфельдир моң! — дээш, чагыкчы Мария Борисовнаны мактап, идиктерни магадап, кедип шенеп көрду. Оон садыгжыга чогуур түҥнү санаа бергеш, өөрээни аажок, четтиргеп турарлар. Мал чеми база четчир. Чаҥгыс-ла багай чүве — мал чеминиҥ сөөртүлгезиниҥ организас чогу. Моон кол чыдагааны машина-техниканы будурүкчүлүг ажыглаавайн турарында дээрзин фермаҥның саанчылары хомудап чугаалап турар.

Мал чеминиҥ сөөртүлгезин дарый экижидер болза, Кадын фермазының ишчилери шиитпирлиг чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседип шыдаарлар. Чүге дээрге, оларны эткен чылдың чедишкининери. Бүгү-эвилелдиҥ социалистиг чарыжы болгаш бот-идепкей хей-аът киирип турар.

Ч. КАРА-КУСКЕ.

Кыштагларда, фермаларда

дедирн дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ниҥ, ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ болгаш ВЦСПС-тиҥ доктаалы-биле танышкан турар үеде бистиҥ хойжуларывыс эткен чылларының чедишкининерни болгаш четпестерин сайгарып көргеш, бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Ол хүлээлгелерниҥ күүселдеэн бо хүннерде амыдыралда боттанныг турар.

Салбырының девискээринде, ыяаҥгыя кедек черлерде бо чылын хар кылыы. Чамдык одарларыны хат хөртүктеп каапкан. Байдал, сактырга, мурнукү чылдардан берге ышкаш. Ынчалза-даа малчыннарның кызымаккай чоруунуҥ түҥнелиниде мал бажы хоравайн, харын чаш төл немежип, ковудеп турар. Чонның ол хире ажылын үнелээри чугула. Ындыг турбуже автохавканың доктаамал келбези, почтаның айда 2—4 катап келири болгаш эске-даа четпестериҥ бары хомудаҥчыг. Совхозта ажылчын комитеди бо талазы-биле хемчегни дарый алыр ужурлуг.

О. Шынаа салбырында ийи хойжу бригада бар. Оларда 14300 ажыг хой 34 кодында ыыштагаан турар. Ол ыыштагларның он бириде 400—400 хой кирер кажаалларны эткен чылын тутkан. Кажаалларны тударынга-даа, ыяжын кеэриинге-даа малчыннар боттары киришкеннер. Бо чылын бава 7 кажаалы, 5 чурттаалга бажыңны ындыг арга-биле тударын хүлээгеннер. Ынчангаш бо беш чылда салбырының хойжуларының дөгерези чаа кажаалыг болур.

Салбырымның малчыннарында 13 коммунист, 35 комсомолчу бар. Олар ажыл-ишке үлегерни көргүспүшаан, социалистиг чарыштың пептередиктиҥлери болуп турарлар. Оларның үлегердиг ажылы бүгү хойжуларының хей-аъдын көдүрер, күжүн моонаэр-даа. Ыыштагларывыстың ынчан чогумчалыг болур.

М. ТИРЧИН.

ЧУРУКТА: садыгжы М. Б. Голубоцкая ажыл үезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ЭЛЕКТРИКТЕРДЕ

Кызыл хөөрайның электри станциязының энергетиктери эртеҥ чыдаа күш-ажылчы чедишкининер-биле дооскаш, шиитпирлиг үшкү чылды эвээш чарыгдалыг болгаш камналгалыг, бодин будурүкчүлүг ажылдаарының чылы болдуръар деп шиитпиръээн.

Үлетпүрүҥ, транспортту, коддээ ажыл-агыйны болгаш чоныҥ амыдырал хереглеелдерин электроэнергия-биле үзүк чон хандыырарын чедип ап, оттуглар чүүл чарыгдалын планнаанындан эвээшедирир, электроэнергия чарыгдалын электри дамчыдылгазының шугумнарынга болур чидириглерни болдурбазын энергетиктериниҥ бо чылгы бедитиген хүлээлгелериниде онзалаан айтып турар.

Коллективтиҥ мурнунда салдыынган сорулганы станцияда эзэчегээр бүзүреэдии-биле күүседип эгелээн. Январьның күш-ажылчы хүннерин бо чурукта дежурный инженер Нина Александровна Вазовикованың эзэчээ эки көргүзүглериҥ эгелеп, дамчыдылга шугумнарынга чидириглерни болдурбазын чедип ап, хөөрай, сууларга электри энергизизын үзүктеп чон берип турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

„ХАДЫҢНЫҢ“ СААНЧЫЛАРЫ

«1972—1973 чылларимҥ кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын будурерин болгаш белеткээрни көвүдедир дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ болгаш ВЦСПС-тиҥ доктаады-биле танышкаш, Бии-Хемде «Хадың» колхозтуҥ Хадың фермазының ишчилери тоску беш чыл планын күүседиринииҥ шиитпирлиг үшкү чылында бедиткен хүлээлгелерни алганнар: бир саар инекке онаалтыр 1500 литр сүттү саар, пландан ажыр 370 центнер сүттү күргүнеге салар.

Галина Ырымбаевна Карақыс — Хадың фермазының хөөчүн болгаш мурнакчы саанчыларының бирээзи. Оон маңаа саанчылаан эгелээниниҥден бөөр он беш чыл эткен. Бо үениҥ дургузунда ол арга-дурумчалын байыдып, чылдан чылче бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Саанчының күш-ажылга кызымак чоруун Коммунистиг партия болгаш Совет чазак үнелээн, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальбиле база Ленинчи юбилей медалы-биле шаҥнаан.

Мурнакчы саанчы колхозчуларның амыдыралын экижидерингө база улуг-хүзүүн киирип келген. Ону хизы-бүрү шеферге, коддээ Совет, комсомол, колхоз баштаар черинииҥ хүралынга бо-ла корун болур. Хой-ниитиҥ ажылынга идепкейлиг саанчының чаҥгыс чер-чурттуглары Тыва АССР-ниҥ Дээди Советиниҥ депутадынга соңгуп алганы таварылга эвес. Чонның ол улуг идегелин Галина Ырымбаевна ак сеткилдиг күүседип чоруур.

— Эрткен чылдың май айга чедир инектериҥ хол-биле саап турдувус. Механизация чокта ажылдың байдалы кандыг турганын таймырлаандаа хераа чок. Электри күжүбиле ажылдаар саалда агрегадын алган соонда, чыргай-ла бердивис. Үжен хире инекти бичии када-ла саар апардым. Магалыг-ла чүве-дир — деп, хоочун саанчы чугаалап орар. Кыштың кадыг-берге үезинде безин ол ниитизи-биле хүнүҥ-не 115 литрден эвээш эвес сүттү саап ап турар. Оон бо шиитпирлиг чылда бир инекке онаалтыр 2000 литр сүт саар хүлээлгезиниҥ күүсеттинер магадыгалы бар.

Маадыр өөнежик бо фермага 1955 чылдан бөөр саанчылап келген. Оон колхозка киирген орулгазы база эвээш эвес. 1972 чылда бир инекке онаалтыр 2050 литр сүттү салган.

Хоочун саанчы партииниҥ Бии-Хем райкомуниҥ кежиитүү болбушаан, район Советиниҥ депутады хүлээлгезин база эки күүседип турар. Күш-ажылчы болгаш хой-ниитиҥ болурундан ангыда оон үлегерлиг ие болуп чоруур сорулгуг. Сес уруунуң ийизи колхоз будурүлгезиниде ажылдай берген. Сайнаы биле Веразы — башкы училишезиниҥ сургуулдары. Саанчы болу чазактың шаңналың безин үш удаа алган.

Хадың сүт-бараан фермазында 16 саанчы бар. Оларның аразында үстүнде адыкиргеи ийи саанчының дурзулгазын болгаш үлегерин ап чоруурлар хой. Оларга Таня Мынын-оол, Седий-оол Бичии-Уруг болгаш өскелерин-даа хамаарыштырып болур. Ферма

ЧАГАА ПАРЛАТТЫНМАЗА-ДАА

УЛАМ ЭКИЖИИР

Эрткен чылдың ноябрьда Хову-Аксы суурдан редакцияга чагаа келген. Ол чагаада «Тыва кобальт» комбинадының № 3 ниити чурттаалга бажыңында четпестерни илеретkен.

«Тыва кобальт тулуг» тудуг эртелелиниде партком секретары Н. Коноховтуң биске дыынатканы болза:

Ол бажыңда кызыл-булуң ажылдап эгелээн. Ында чурттаалга бажыңының чөвүлели чаа чыл кежээн эрттиреринде бо чылын хар кылыы. Чамдык одарларыны хат хөртүктеп каапкан. Байдал, сактырга, мурнукү чылдардан берге ышкаш. Ынчалза-даа малчыннарның кызымаккай чоруунуң түҥнелиниде мал бажы хоравайн, харын чаш төл немежип, ковудеп турар. Чонның ол хире ажылын үнелээри чугула. Ындыг турбуже автохавканың доктаамал келбези, почтаның айда 2—4 катап келири болгаш эске-даа четпестериҥ бары хомудаҥчыг. Совхозта ажылчын комитеди бо талазы-биле хемчегни дарый алыр ужурлуг.

О. Шынаа салбырында ийи хойжу бригада бар. Оларда 14300 ажыг хой 34 кодында ыыштагаан турар. Ол ыыштагларның он бириде 400—400 хой кирер кажаалларны эткен чылын тутkан. Кажаалларны тударынга-даа, ыяжын кеэриинге-даа малчыннар боттары киришкеннер. Бо чылын бава 7 кажаалы, 5 чурттаалга бажыңының ындыг арга-биле тударын хүлээгеннер. Ынчангаш бо беш чылда салбырының хойжуларының дөгерези чаа кажаалыг болур.

Салбырымның малчыннарында 13 коммунист, 35 комсомолчу бар. Олар ажыл-ишке үлегерни көргүспүшаан, социалистиг чарыштың пептередиктиҥлери болуп турарлар. Оларның үлегердиг ажылы бүгү хойжуларының хей-аъдын көдүрер, күжүн моонаэр-даа. Ыыштагларывыстың ынчан чогумчалыг болур.

М. ТИРЧИН.

КҮШТҮ МӨӨҢНЭЭР

Улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле тоску беш чыл планын күүседиринге «Тес-Хем» совхозтуң О. Шынаа салбырының хойжулары идепкейлиг киржип турарлар. «1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын будурерин болгаш белеткээрни көвүдедир» ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ болгаш ВЦСПС-тиҥ доктаалы-биле танышкан турар үеде бистиҥ хойжуларывыс эткен чылларының чедишкининерни болгаш четпестерин сайгарып көргеш, бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Ол хүлээлгелерниҥ күүселдеэн бо хүннерде амыдыралда боттанныг турар.

Салбырының девискээринде, ыяаҥгыя кедек черлерде бо чылын хар кылыы. Чамдык одарларыны хат хөртүктеп каапкан. Байдал, сактырга, мурнукү чылдардан берге ышкаш. Ынчалза-даа малчыннарның кызымаккай чоруунуң түҥнелиниде мал бажы хоравайн, харын чаш төл немежип, ковудеп турар. Чонның ол хире ажылын үнелээри чугула. Ындыг турбуже автохавканың доктаамал келбези, почтаның айда 2—4 катап келири болгаш эске-даа четпестериҥ бары хомудаҥчыг. Совхозта ажылчын комитеди бо талазы-биле хемчегни дарый алыр ужурлуг.

Хомушку Кочаа бригадирдээн ук бригаданың төөрүү малчыны болуп турары аныа таварылга эвес.

Кады ажылдап турары хоочун садыгжы З. К. Талганчик-биле олар ийилээ эрткен чылын бараан саарылгазының планын 120 хуу күүседип шыдааннар. Мария Борисовнаның ол чедишкининиҥ бир чаҥыды садыг алыкчылар-биле сырый харылзаазында. Хереглекчилерниҥ киирген чагыы складтарда бар болза, М. Б. Голубоцкая ону ыяаҥ-ла күүседир. Баазалардан бараан шилип алырда, ол чогум-на хереглекчилерниҥ ындыг дилегдерин, чагыларын барымдаалап турар.

Тоску беш чылдың үшкү чылында дуржулгалыг садыгжы М. Б. Голубоцкая моон-даа улуг чедишкининерлиг болур сорулганы салган ажылдап турар.

О. НАМЧЫЛАК.

ЧУРУКТА: садыгжы М. Б. Голубоцкая ажыл үезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Байдал эки

«Тээли» совхозтуң үш дугаар хойжу бригадазының малчыннарынга почта чедирип турар мен. Ындыг болганда оларның ажыл-ижин, амыдырал-чурттаалгазын билирим чугаажок. Эрткен неделяда чоруурумга, Хертек Десни сугда 240, Салчак Бышкатының коданында 180 хой төрээн болду. Чаш хураганнар менди. А. Салчак Чүлдүм 180 хоюндан 4 хураганны артыкка алганы көрүнчүг.

Хомушку Кочаа бригадирдээн ук бригаданың төөрүү малчыны болуп турары аныа таварылга эвес.

Кады ажылдап турары хоочун садыгжы З. К. Талганчик-биле олар ийилээ эрткен чылын бараан саарылгазының планын 120 хуу күүседип шыдааннар. Мария Борисовнаның ол чедишкининиҥ бир чаҥыды садыг алыкчылар-биле сырый харылзаазында. Хереглекчилерниҥ киирген чагыы складтарда бар болза, М. Б. Голубоцкая ону ыяаҥ-ла күүседир. Баазалардан бараан шилип алырда, ол чогум-на хереглекчилерниҥ ындыг дилегдерин, чагыларын барымдаалап турар.

Тоску беш чылдың үшкү чылында дуржулгалыг садыгжы М. Б. Голубоцкая моон-даа улуг чедишкининерлиг болур сорулганы салган ажылдап турар.

О. НАМЧЫЛАК.

ЧУРУКТА: садыгжы М. Б. Голубоцкая ажыл үезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

МАЛЧЫННАРНЫҢ КЫШКЫ САГЫШ ЧОВААШКЫННАРЫ

Январь орту эрте берген, кыштың кидиң үези. Фермаларның ажыл-ишчилери мал кыштагладыышкынының баштайгы түҥнелдерни үндүрүп турарлар. Оон-биле кады эткен чылдың чайынында кандаашкын болганындан фермаларның мал чеми-биле хандырылгазында чаҥдык бергелер база таварның турарын айтыр херек...

Ол берге байлалдың канчаар ушуунуң үнерни, малдың баш санын-даа кыырбайн, оон продуктулуун-даа кудулаттайн турган, кыштың канчаар хүр ажыш алырыл? ССРЭ-ниҥ Бедик ажыл-агый министерствозунуң мал чеми, олар-белчир херээнин талазы-биле Кол эргелеэнииҥ начальнигиниҥ оралакчызы Э. В. Бессарабов СЭТА-ның корреспондентизиниҥ ол айтырыгларынга харыыны бергеи.

— Амгы кыш чиик эвес болзуру билдингир — деп, ол чугаалаан. — Колхозтарда болган совхозтарда курлаттынган мал чеминиҥ хемчээли 1971 чылга бодаарга эвээш болза-даа, Поволжьениҥ, Төптүң, Россияның мурнуу талазының болган Украинаның чаҥдык районнарынга болган кандаашкын мал чемин хой хемчээлиг белеткеп алырынга моонда-ктыы таварыштырган. Ынчангаш ол районнарның ажылагыйлары колдуунда-ла болдуун чеммерден, малдыгыя саванда чем рационну тургузар ужурга таварышкан. Савай бодуу даэрге хоолузу бичии, куду шынарлыг продукт болгай. Ынчангаш ажыл-агыйлар маңаа эки арганы тып алганнар, чүл дээрге, мал чеминеи белеткээр цехтер тургускулап алган, оларның дузазы-биле савапга кальций холуп, буесй ону ыябыраын, щелоч киирип, дузап үргаш, ону хоолулуг кылдыр экижидип ап турарлар.

Амгы кыштың хүннеринде мал чеминиҥ курлавырын база катап хынап көрүп, оон килограмм бүрүзүн учетка

тургузар херек. Малды тургузу азыраарынга хереглээр мал чеминиҥ курлавырларын айлар, хүннер айыбиле хуваап, планнаары ажыктыг болур. Ылаңгыя малдың массалыг өлүмешкининиҥ үезинде мал чеми четчир турзун дээш оралдажыр.

Ажыл-агый бүрүзүнде продуктулуунуң талазы-биле малдар аңгы-аңгы болгай. Мал чеминге эки продуктуну бөөр малдарга чемни хойну бөөр херек. Бир эвес сенажты болгаш силосту курлап алыр болза, олар концентрат чокка-даа ажырбастар.

Кыштың амгы байдалында шиитки курлавырларны тып ап болур, ол чүл дээрге, хамыктың мурнунда мал чеминиҥ курлавырын каамыг ажыглаары-дыр, малчыннар ону билирлер, малды болган кунтарны ажаар чурумун өскерткен херээ чок. Мал кажаазы соогаи түдүм-на килограмм сүттү ажыдап кылып алыры хире күшүү чарыгдаар. Ынчаарга инекке суг чылыдып бөөри ындыг берге чүве эвес-ле болгай.

Белок каттыжымышкыннары эвээш мал чеминеринге протеинниҥ дуглап солууру-биле хой ажыл-агыйлар карбамидти (мочевинаны) ажыглап турар. Саванны болгаш силосту оон-биле амдан киирер, тодаргайлааргa, оон хонукта малга онаажыр хемчээли малдың 100 килограмм дензизиниге 25 грамм онаажыр кылдыр ону савапга холуур. Эртем албан черлериниҥ медээлерин ёзугаар алырга, ол немелдениҥ бир килограммыиың ажыглаары 15—17 килограмм сүттү болгаш 2—3 килограмм эттн алыр арганы бөөр. Карбамидти ажыглаар талазы-биле соотелиия эртеминиҥ сүмезин үреп болбас. Ине бүрүзүт аърга-маиттыг районнарга, ылаңгыя Соңгу чүкке, Сибирьге болгаш Ыракка Чөөн чүкке колхозтар болгаи совхозтар ындыг ине бүрүлер далганын (витаминниг) кылып, ону савапга холуп турар. Ол болза мал чеминиҥ хоолузун эвээш бедидер, мал ону эки чинр.

Кичээнгейлиг көөр болза, мал чеминеринииҥ курлавырларын ажыл-агый бүрүзүнге тып ап болур. Малдың баш санын остуреринииҥ айтырыны туруп келирге, мал чемин арбыдырыпның кандыг-даа аргалыры ажыглаар. Чамдык черлерге тулаалар уиуштерин, чадан ыыштар чиирбейлерин, өскелерге — кукуруза сыптарының арттынчыларын, тарымал тоорук корзинкаларын, а оон өскелерииге — чоокта турар хоорайларының, үлетпүр төптеринииҥ чем арттыышкынарын мал чеминге ажыглаидаа тургулаар.

1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын будурерин болгаш белеткээрни көвүдедири дээш Бүгү-эвилелдиҥ социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ болгаш ВЦСПС-тиҥ доктаалы чурттуң малчыннары чылны-биле хүлээп алган. Колхозтар болгаш совхозтар бо кыжын мал ажылын хогжүдериниҥ коргүзүглерин кудулаттыстар дээрииге бүгү үндезиииер бар деп, түҥнелиниде Э. В. Бессарабов чугаалаан.

ССРЭ-НИҢ ТУРГУСТУНГАНЫНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА ТУРАСКААТКАН БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛДЫҢ МАТЕРИАЛДАРЫН ӨӨРЕНИР ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелининң 50 чыл оюнун дугайында» илеткелин, СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң болгаш РСФСР-ниң Дээди Соведининиң 1972 чылдың декабрь 21-22 хүнеринде Москвага болуп өрткен каттышкан байырлыг хуралының өске-даа документилерин болгаш материалдарын ханызы-биле өөренирин организастаары — пропаганда ажылында бирги чергениң соруглазы болур.

Бо соруглаңы боттандырарда партия организациялары ажылчы чоннарының идейлиг кижизидилгезиниң бүгү-ле хевирлерин калбаа-биле ажыглаар үжүрлүг. Маңаа кол кичээнгейни ССР Эвилелининң тургустунганының болгаш хогжулдезиниң бүгү-делегейге үжүрдүзазын, СЭКП-ниң XXIV съездизининиң айытканы коммунистиг тургузуушкүннүң соруглаларын боттандырарынга совет улустарның социалистиг интернационалчы чаңгыс эвиниң ролюн, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын тайылбырлаарынче углаар.

Байырлыг хуралдың материалдарын болгаш документилерин республика, район, хоорай, бүдүрүлге мурнунда туруп турар толаргай соруглалар-биле, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң болгаш оларның чогаадыкчы идепкейин бедидер талазы-биле партия организацияларының практиктиг ажылы-биле сыгый холбап өөредир үжүрлүг. Оны бем чылдың үшкү, шиитпирлиг чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүдөөлгелерин чедиишкиниг күүседирин-че күш-ажылчы коллективтерниң күжениишкинин мобилизастаарынга дузалаар кылдыр чорудар.

Ынчангаш партия болгаш комсомол өөредилгезинин, экономиктиг өөредилгениң системазының бүгү звеноларынга байырлыг хуралдың материалдарын өөренир немелде кичээлдерни эрттирерин сүмелеп турар. Дыннакчыларга дузалаары-биле лекцияларны, консультацияларны, беседалажышкыннарны чорудар апаар.

Кичээлдерниң чижек планын болгаш ажыглаар литератураның даңзызын бо чылдың январьда үнген № 1 «Экономическая газетадан» парладывыс.

КИЧЭЭЛДЕРНИҢ ЧИЖЕК ПЛАНЫ

БИРГИ КИЧЭЭЛ

1. ССРЭ-НИҢ ТУРГУСТУНГАНЫ — ЛЕНИНЧИ НАЦИОНАЛ ПОЛИТИКАНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ. Национал айтырыг талазы-биле марксисчи-ленинчи өөредиг—социалистиг революция теориязының чарылбас кезии. Социализм үезинде национал-күрүне тургузуушкуунуң айтырыгларын В. И. Ленининиң ажылдап кылганы. Совет республикаларның политиктиг, экономиктиг болгаш шериг талазы-биле каттыжарының эргежок чугулазы. Хөй националдыг чаңгыс аай күрүненин, деп эргелиг республикаларның эки тура эвилелининиң тургустунганы— бүгү совет улустарның салым-чолунга төөгүлүг чүгүла болуушкун, бистиң Төрээн чуртувустуң социал, экономика болгаш культура депшилгезинин эргежок чугула негелдези.

2. ССРЭ-НИҢ УЛУСТАРЫНЫҢ БУЗУЛБАС ЧАҢГЫС ЭВИ БОЛГАШ АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛЫ — СОЦИАЛИЗМНИҢ УЛУГ ЧААЛАП АЛЫЫШКЫНЫ, КОММУНИСТИГ ТУРГУЗУУШКУНГА ЧАА-ЧАА ТИИЛЕЛГЕЛЕРНИҢ ҮНЕР ДӨЗҮ. ЛЕНИНИҢ ПАРТИЯЗЫ — СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАР ЭВИЛЕЛИНИҢ ОРГАНИЗАКЧЫ БОЛГАШ УГЛАКЧЫ КҮЖҮ. Тус-тус республикаларның улустарының чаңгыс аай эвилел — совет улус кылдыр каттыжышкыны кижилерниң төөгүлүг чаа ниитилешкек чоруу болур. Хожудангай чорааң национал кыдыг-кызыгаар чердерни экономика, культура болгаш социал-политика талазы-биле шапкын хөгжүдеринче ленинчи угланышкын. Бүгү совет республикаларның экономика болгаш культура талазы-биле хөгжүлдези. Чуртка улус ажыл-агыйын чаңгыс аай кыадыр тургусканы. Совет социалистиг культураның хөгжүлдези. Социалистиг ангыларның болгаш социал бөлүктериниң соруглаларының база үзел-бодалының чаңгыс аайы. Бүгү национларның болгаш биче-бүүрей улустарның чоокшулажырының чорудулгазынга ажылчын аңгының шиитпирлиг ролю. СЭКП — интернационалчы-ленинчилерниң партиязы, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелининиң организакчы болгаш углакчы күжү.

3. СОВЕТ ЭВИЛЕЛИ — УЛУСТАРНЫҢ ТАЙБЫҢ, НАЦИОНАЛ ХАМААРЫШПАС ЧОРУК БОЛГАШ СОЦИАЛИЗМ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛИНИҢ БҮЗҮРЕЛДИГ ЧӨЛЕҢГИИЖИ. ССРЭ-ниң тургустунганының болгаш хөгжүлдезинин делегейге ужур-дузазы. Совет даштыкы политиканың аңгы талазы-биле характери. Совет Эвилели — социализмниң бүгү чурттарының сырый каттыжышкынының база кады ажылдажылгазының, ажылчын аңгының болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвиниң идепкейлиг талалакчызы. Улустарның национал-хосталгалыг демиселинге болгаш колониалдыг дарадан хосталган чурттарның депшилгелиг политиказынга Совет Эвилелининиң идепкейлиг деткимчези. Партияның XXIV съездизинге хүлээп алганы тайбың программазын боттандырар талазы-биле Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң ажыл-чорудулгазы. Капиталистиг чурттар-биле тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын болгаш бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылга харылзааларының хөгжүлдези. Европа болгаш делегейниң өске-даа девискээрлеринге быжыг тайбың дээш база душкүүрлүг чорукту чавырылдырары дээш ССРЭ-ниң демисели.

ИЙИГИ КИЧЭЭЛ

1. СЭКП-НИҢ XXIV СЪЕЗДИЗИНИҢ АЖЫЛДАП КЫЛГАНЫ ЧУРТТУҢ ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ ПРОГРАММАЗЫН КҮҮСЕДИР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ПАРТИЯНЫҢ БОЛГАШ ЧОННУҢ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАЗЫ. Беш чылдың баштайгы ийи чылында ССРЭ-ниң улус ажыл-агый хөгжүлдезинииң кол-кол түңнелдери. Үлетпүрүнүң кол-кол адырларында бүдүрүүшкүнүнүң өзүлдези. 1972 чылдың байдалдарынга тараа дээш, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери дээш демиселге миллион-миллион совет кижилерниң көргүскени күш-ажылчы маадырлыг чоруу. СЭКП-ниң XXIV съездизининиң ажылдап кылганы совет улустуң амыдыралының чаагай чоруун бедидеринин программазының боттанышкыны.

2. АЖЫЛ-АГЫЙНЫ ИНТЕНСИВТИГ МЕТОДТАР-БИЛЕ БАШКАРЫП ЧОРУДАРЫ, БҮДҮРҮЛГЕНИҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕРИ — ЭКОНОМИКТИГ ӨЗҮЛДЕНИҢ КОЛ НЕГЕЛДЕЗИ. Эртем-техниктиг депшилгени болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин дүргедедир дээш, материалдыг байлактарны, бүдүрүлге фондуларын болгаш капитал салыышкынны ажыглаарын экижидери дээш, продукцияның шынарын бедидери дээш демисел. Бүгү ажыл-агый чорудулгазының деннелин бедидериниң, планнаашкынны база бүдүрүлгени эргелеп-башкарарын, удуртулганың методтарын база стилин сайзыраңгайдырының эргежок чугулазы.

3. 1973 ЧЫЛ—ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ. ПЛАННЫГ ОНААЛДАЛАРНЫ БОЛГАШ СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕДИР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КҮШ-АЖЫЛЧЫ КОЛЛЕКТИВТИҢ СОРУЛГАЛАРЫ. Беш чылдың планын күүседиринге 1973 чылдың онзагай үжүр-дузазы. Беш чылдың үшкү чылында национал орулганың өзүлдези болгаш чоннуң амыдыралының деннелин бедидери. Үлетпүрүнү, көдээ ажыл-агыйны, транспорттуу, капитал тудугну хөгжүдер талазы-биле онаалдалар. Беш чылдың үшкү чылының планын боттандырары—бүгү чоннуң херээ. Бүдүрүлгенин иштики курлавырларын чөп ажыглаар, камналга чурумун шыңгыы сагыыр, бүдүрүлге бүрүзүнүң ажылынга организастыг чорукту бедидер талазы-биле соруглалар. Массаларның ниитилел-политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидери, социалистиг чарыштың улам ыңай калбартыры болгаш ону организастаарын экижидери — беш чылды чедиишкиниг күүседиринең чугула фактору.

4. БҮГҮ ХАМААТЫЛАРНЫ БЕДИК МЕДЕРЕЛГЕ КИЖИЗИДЕРИ — КОММУНИСТИГ ТУРГУЗУУШКУННУҢ ЧУГУЛА КЕЗЭЭ. Амгы үеде ажылдакчыларның политиктиг, экономиктиг болгаш профессионалдыг белеткелиниң деннелинге негелделер, оларның өртем-билии болгаш культуразы. Чурум үрээр чоруктар-биле шиитпирлиг демисежиря — партия, профэвилел, комсомол организацияларының, күш-ажылчы коллективтерниң чугула соруглазы. Совет кижилерни бедик медерелге, ниитилел мурнунга харыысалгалыг болур чорукка, интернационализмниң болгаш совет патриотизмниң ёзузунга кижилериниң эргежок чугулазы.

Делегей хүннерде

- ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРНИ КЫЗЫРАРЫНГА ХАМААРЫШТЫР.
- Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ИЛЕТКЕЛИН АКШТА ПАРЛААН.
- МООЛ АРАТ РЕСПУБЛИКАДАН МЕДЭЭЛЕР.
- ФРАНЦИЯ БОЛГАШ ГФР.

СҮМЕЛЕЖИЛГЕЛЕРНИ ЭГЕЛЭЭРИНГЕ БЕЛЕН

Венгр Улус Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Польша Улус Республиканың, Чехословак Социалистиг Республиканың чазактары Бельгияның, Великобританияның, Грецияның, Данияның, Италияның, Канаданың, Люксембургтуң, Нидерландының, Норвегияның, Американың Каттышкан Штаттарының, Турцияның, ГФР-ниң чазактарынга ноталар чоруткаш, Европага чепсектиг күштерни база чепсегленишкинерни кызырар дугайынга чугаалажышкыннарга үткүштүр белеткел сүмележишкиннерин эгелээринге белениң медегээн. Ол айтырыгның талазы-биле дугурашулганы чедип алыры Европа дипке душкүүрлүг байдалды улам чавырылдырарының эргеажыктарынга, бүгү-ниити тайбыңны быжыглаар соруглага дүүшкен турар ийик.

Ындыг сүмележилгелерниң киржикчилери чугаалажышкыннарны эрттирери-биле холбашкан организастыг болгаш башкарылга айтырыгларын чугаалашкаш шиитпирлеп болур ийик деп, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының чазактары демдеглеп турар.

ГДР биле ГФР делегей эргезиниң суверенитеттиг, түскай хамаарышпас догуннаан, деп эргелиг чурттары болур деп, ук чазактар айытқан. Ол болза амгы үениң бүзүрелдиг фактызы болгай деп, ноталарда чугаалаан.

Ол ноталарны барыын чүктүң хөй-хөй чурттарының чазактарының 1972 чылдың ноябрь 3-те 75 дугаарлыг чогуур ноталарынга харыы кылдыр чоруткан.

(СЭТА).

«Компасс пабликейшн» парлаан

ВАШИНГТОН. (СЭТА). СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң 1972 чылдың декабрь 21-де Кремльдиң Съездилер ордузунга болган каттышкан хуралынга «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелининиң бежен чыл оюнун дугайында» СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң илеткелин америк «Компасс пабликейшн» дээр парлалга чери англи дылга түскай ном кылдыр парлап үндүрген.

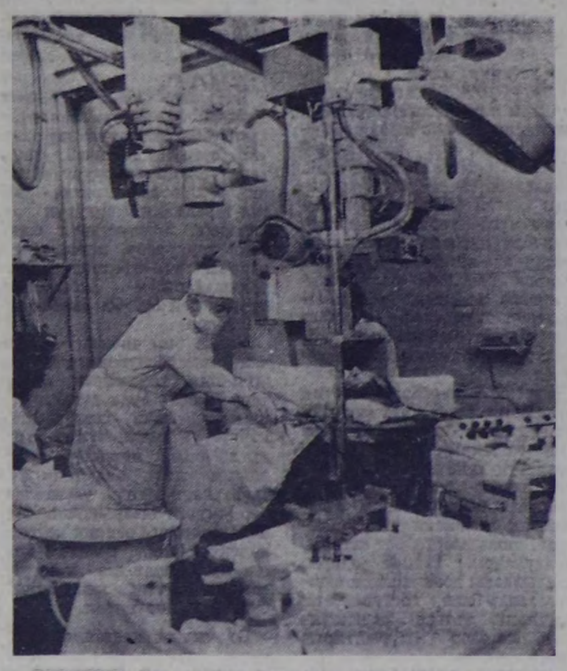

ВЕНГРИЯ. Ол чурттуң национал кардиология институду бо үениң эң болбаазын арга-дужулгазы-биле чүрек-дамыр аарыгларын шинчилеп, ону эмнеп турар. Амгы үениң эң-не сайзыраңгай дериг-херекселдери чүрек-дамыр аарыгларын шинчип илерединг болгаш ону эмнээрининг шиитпирлиг хемчеглерин алыр арганы берип турар. Ол институт ындыг аарыгларны кезип эмнээр арганы ажыглап эгелээн.

ЧУРУКТА: доктор Тибор Ромода чүрек аарыын шинчип, тодарадып турары. МТИ—СЭТА-ның фотозу.

Парижте чугаалажыышкыннар

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның президентиниң Ж. Помпиду биле ГФР-ниң канцлери В. Брандтының база бир үжуражышкыны болган. Елисей ордузунуң төлөвленчизининң медеглээнин ёзугаар алырга, ол үжуражышкынга колдуунда Барыын Европага экономика болгаш валюта эвилелин тургузарының айтырыгларын база делегей байдалының чамдык айтырыгларын чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежнев-биле Заславльге, ылангыя айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларын чугаалажылга ниитилел-европаның төвүлел хуралының айтырыгларынга хамаарыштыр чугаалашкан беседаларын В. Брандтыга Ж. Помпиду дыннаткан.

Францияның ГДР-биле дипломаттыг харылзаалар тургузар деп турарын Францияның президентиниң ГФР-ниң канцлерининге дыннаткан.

В. Брандт Францияның премьер-министри Н. Мессмерби-ле база үжуражкан.

ГФР биле Францияның аразында харылзааларның калбарып турарынга сеткил ханганын Францияның радио, телевидениезин дамчыштыр кылган интервьюзунга В. Брандт илергейлээн.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИ— ДЕЛЕГЕЙНИҢ АЖЫЛЧЫН АҢГЫЗЫНЫҢ ЧӨЛЕҢГИИЖИ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). «Новости Монголии» солуң Совет Эвилели—делегейниң ажылчын аңгызының чөлеңгиижи деп эгелиг үүл парлап үндүрген. Совет Эвилелинде социализмни болгаш коммунизмни тургузуп турары— делегейниң ажылчын аңгызының база ажылчы чоннарының интернационалчы улуг херээ. Совет Эвилели өске чурттарга үдүр демисел чорудуп турар. Ол чорук делегейниң ажылчын аңгызының болгаш делегейниң революстуг бүгү күштериниң эрге-ажыктарынга өскерликчи үүлгедиг боор, империализмге, реакцияга дуза чедирип турар дээрзин солуң демдеглээн.

Амгы кыдат удуртукчулар делегейде революстуг демиседге делегейниң социализм системазының болгаш делегейниң ажылчын аңгызының удуртукчу рольдуун хүлээп көрбейн турар. Маонун болуу марксизм-ленинизмден шуут ойталаашкын, калчаалыг антисоветизм суртаалын нептередип, социалистиг өске чурттарга үдүр демисел чорудуп турар. Ол чорук делегейниң ажылчын аңгызының болгаш делегейниң революстуг бүгү күштериниң эрге-ажыктарынга өскерликчи үүлгедиг боор, империализмге, реакцияга дуза чедирип турар дээрзин солуң демдеглээн.

СЭКП-ниң XXIV съездизининиң шиитпирлерин болгаш ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерининиң тоскү беш чыл планында төлөвилээн кайгамчык улуг сорулгаларны совет улустуң чедиишкинниг боттандырып турары социализмниң бүгү лагеринің, делегейниң ажылчын база революстуг шимчээшкининиң улам өзүп, быжыгарынга чедирер деп, солуң онзалап демдеглээн.

ИНДИЙ-КЫДАТТА ТУЛЧУУШКУННАР

ПАРИЖ. (СЭТА). Хосталганың улусчу чепсектиг күштеринин болгаш чалча сайгончу армияның аразында кадыгдошкун тулчуушкуннар Мурнуу Вьетнамның бүгү фронтуларында боол турар.

Шилиндек сайгон шеригленің Куангчи чоогунда турумчуп алган үш дивизиязы ол можу төвүндеи мурнуу-барыын талада фронт участогунга шавар халдаашкын кылырын калбарткан. Оларның түскай кезектери АКШ-тың тактиктиг үжар чүүлүнге болгаш 7 дугаар флодунуң артиллериязынга деткидип алгаш. Хосталганың улусчу чепсектиг күштеринин мурнакчы кезектеринин аразын үзе кирер. оларның тыылынче үне бээр деп ораладшкан. Ынчалза-даа мурнуу-вьетнам патриоттар дайзынның халдаашкынын шиитпирлиг ойтур шапкаш, боттары база удур шавар халдаашкынче кирипкен. Ол тулчуушкуннарга сайгон шеригленің аштыргаш, дирит күш талазы-биле улуг когаралдарлыг болган.

Төвүлел хуралда

ПАРИЖ. (СЭТА). Клебер кудумчузунда Делегей шуулганнарының бажынынга Вьетнам талазы-биле париж төвүлел хуралында ВДР-ниң төлээлериниң түскай төвүленчили Ле Дык Тхо биле АКШ-тың президентизининң напионад айыыл чок чорук талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджерниң аразынга үжуражышкын эгелээн.

АЖЫГЛААР ЛИТЕРАТУРАЛАР

В. И. Ленин. Великоросстарның национал чоргааралының дугайында. Чогаалларының долу чыылдазы, т. 26, арын 106—110.

В. И. Ленин. Совет өргечагырганың ээлчеглиг соруглалары. Чогаалларының долу чыылдазы, т. 36, арын 165—208.

В. И. Ленин. Националдар дугайында айтырыгга хамаарыштыр азы «автономизация» дугайында. Чогаалларының долу чыылдазы, т. 45, арын 356—362.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелининиң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында. СЭКП ТК-ның 1972 чылдың февраль 21-де үндурген доктаалы. Москва, политиктиг ном үндүрер чер, 1972 чыл.

1973 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерининиң Күрүне планының болгаш ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелдерининиң дугайында. СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаалы. «Правда», 1972 чылдың декабрь 19.

1973 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерининиң Күрүне планының дугайында. 1973 чылда ССРЭ-ниң күрүне бюджединиң дугайында. Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелининиң Дээди Соведининиң бешки сессиязынга хүлээп алган хоойлулар. «Правда», 1972 чылдың декабрь 20.

Делегейниң улустарынга. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң болгаш РСФСР-ниң Дээди Соведининиң 1972 чылдың декабрь 22-де каттышкан байырлыг хуралынга хүлээп алганы Совет Социалистиг Республикалар Эвилелининиң Дээди Соведининиң болгаш Совет Эвилелининиң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Кыйгырыгы. «Правда», 1972 чылдың декабрь 24.

СОВЕТ УЛУСКА, СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАР ЭВИЛЕЛИНИҢ БҮГҮ НАЦИОНАЛДАРЫНЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНГА. Совет Эвилелининиң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелининиң Дээди Соведининиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелининиң кыйгырыы. «Правда», 1972 чылдың декабрь 30.

Л. И. Брежнев. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелининиң 50 чыл оюнун дугайында. Москва, Политиктиг ном үндүрер чер, 1972 чыл.

Н. К. Байбаков. 1973 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерининиң Күрүне планының дугайында. «Правда», 1972 чылдың декабрь 19.

В. Ф. Гарбузов. 1973 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерининиң күрүне бюджединиң дугайында болган 1971 чылда Күрүне бюджединиң күүселдезининиң дугайында. «Правда», 1972 чылдың декабрь 19.

Почтачыдан эгелээн

Белчит Ооржак күш-ажылчы базымын Дөң-Терезинге почтачыдан эгелээн. Баштайгы үеде чаңчыкпаан кижиге почтачылаары берге болганы чугаажок. Ынчалза-даа кежээ, кашпагай кыс ацаа ундараваан, кызымак төлептин-биле суурнуң чурттакчыларының хүндүткелдиг, күзевчиг ажылчызы болу берген.

О. Белчит чүгле сблун, сетмүүлдү ээлерининге чедирериндеп аңгыда хөй уруглуг пенсия, пособиелерин чедирип берип, шаңнал, макталга-даа чедип турган.

1965 чылда суурга почта салбыры ажыттынар апарган. О. Белчиття Кызылче почта салбырының эргелекчилериниң түр курузунче ооредип чоруткан. Ол курсту чедиишкиниг доосхаш, дедир Дөң-Терезинге келген.

Тайбың кудумчузунче ээр булунда почта салбыры. Ооң эргелекчизи Белчит Чамзырыновна Ооржак. Бо чылдың солун, сеткүүл чагыдылгазының талазы-биле тайылбыр ажылын эргелекчи-даа, почтачылар-даа элээн күштелдирген. Суурнуң чурттакчыларының республика солунун 256, төп солунпарны 143, журналдарны 223 кезекти чагыткан. Ол дээрге мурнундагы чылдарга бодаарга эки түңнел. Бо салбырда ажаалга кассазы эрткен чылдың планын ажыр күүсеткен.

Б. Ооржак дөрт уругну кижизидип, өстүрүп турар. Идепкейлиг хөй-чинтичи. Суурда херээжепиер Чөвүлелининиң, комсомол комитединиң активчизи. Даавыргаан ажыл-херекти ой-шаанда күүседир, дыцнаңгыр, биче сеткилдиг-биле суурнуң чурттакчыларының хүндүткелин чедип алган. Ол кодээ Советтиг депутадыы.

А. ДОПЧАА.

ССРЭ-де даштыкы туризм

Эгелээн чаа чыл — ол дээрге, чаа ажыл-херектер, чаа планнар, чаа-чаа аян-чорук-тар-дыр. Самолеттар, демиороктар, теплоходтар, автомашиналар, мотоциклдер-биле даштыкы аян-чорукчулар Совет Эвилелинге кээп турарлар. ССРЭ-ге аян-чорук кылырының программазында бүгү эвилелдешкен республикаларда чүс ажыг маршруттарны киирген.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелининиң чанында Даштыкы туризм талазы-биле кол эргелел алды чүс ажыг даштыкы аян-чорук бюролары база транспорт компаниялары-биле кады ажылдап турар. Тургустунганындан бээр дөртен чылдарның дургузунда биистиң чуртувус-биле миллион-миллион даштыкы аалчыларны ол таныштырган.

Делегейде ажылчыннарның болгаш тараачыннарның баштайгы күрүнезинге сонуургал улуг. Миллион-миллион даштыкы аалчылар чылдың-на Совет Эвилелинге кээп турар. Эрткен чыл ССРЭ-ге Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганындан бээр бежен чыл оюн демдегдээн улуг байырлалдың чылы болган. Ол болуушкун Советтер чуртунга сонуургалды улам хайныктырган. Даштыкыдан келир аалчыларның саны көвүдээн. Туристер кыска хуусаанын дургузунда ССРЭ дугайында аргалыг-ла болза хөйну билип алыр кылдыр маршруттарны таарыштыр тургускан.

ССРЭ-де даштыкы туризмнин географиязы калбак. Даштыкы аалчыларны чуртуп чүс хоорайларында манап турар. Биистиң чуртувуска бир дугаар кээп турар кижиге маршрутту шилип алыры нарын. Туристерге саналдап турар маршруттарынын янзы-бүрү болганы-биле ону дораан шилип алыры берге. Биистиң чуртувус делгем. Анаа бөмбүрзектин бүгү-ле климаттыг зоналары хамааржыр. Кадыг-дошкун бойдустуг Тундра, чингир ногаан субтропиктер, мурнуу далайларның делгеми, бедик дагларның ак харлыг баштары, шыргай аргалар болгаш төктүп чыдар элезинер. Оларның аразы ырак-даа болза, биистин туристерибис, аалчыларывыс оон шуптуун көөрүнден ойталавас.

Бодунуң туристи маршрудунга Совет Эвилелининиң найысылалы — Москваже баарын киирип албааннар черле чок болур. Чүс-чүс мун даштыкы аалчылар делегейниң чараш хоорайларының бирээзи, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының кавайы—Ленинградче күзелдии-биле барып, ооң төөгүлүг черлерибиле танышып турарлар. Оларның маршруттары Киевти болгаш өске-даа совет хоорайларны таварыыр.

Чаа беш чыл планының чылдарында ССРЭ-де даштыкы туризм немелде материал ханырылганы алыр. Чүгле Даштыкы туризм талазы-биле кол эргелелдин системазынга безин аалчылар чурттаар 40 хире үлүг бажыннарны болгаш өске-даа дериглерни тудары көрдүнген. Сочи, Ялта, Сухуми, Одесса болгаш чуртуун шуптуун үжен хире хоорайларынга чаа туристиг комплекстерни тудары планда көрдүнген.

ССРЭ-ниң европа кезээнге 16 чаа автомобиль маршруттарын ажылдап кылган. Ооң ниити узунунун хемчээли он мун километр. Сугга аян-чорук кылырынга сонуургалыгларны Россияның «кол кудумчузу»—Волгага, Украинаның кол сут дамыры—Днепрге он бир хонук хуусаалыг маршрут манап турар.

Даштыкы туристерге 2,5 мун баштакчы-очулдурукчулар бараан болур.

ССРЭ-ге чылдың-на кээп турар туристерниң аразында политиктиг билиг-медерелиниң, социал байдалының, чурттагезининң талазы-биле янзы-бүрү кижилер бар. ССРЭ-ге аян-чорук кылганының соонда оларның медерелинге кандыг өскерилгелер болганының, боттарының көрген-билгезиниң дугайында парлалга дамчыштыр чугаалап-даа турарлар.

(ПМА).

„ҮЙМЭЭН“ БАЗА КАТАП СЦЕНАДА

Сураглыг совет чогаалчы, човда эң-не нептерээн, хамаатты дайынның тоолчургу маадыры Чапаевтиң автору — Дмитрий Фурмановтуң «Үймээн» деп чогаалды тыва көрүкчүлерге эки билдингир. Д. Фурманов биле С. Полиановтуң ук чогаалды шинжиткенин ёаугаар, ынды аттыг шинни 1940 чылда мынчангы Тыва Арат Республикага чаладып келген режиссёр И. Я. Исполнев, бистиң театрывыс аныяк коллективиниң күжү-биле тургусканын ол үениң кижилери бөгүнге чедир сактып чугаалажып турар.

«Үжен бойгаш үш чыл чурттаан» деп тоолда бижип турары шынаш, шынап-ла үш он ажыг чыл үе эрткен. Ол кайгамчыктыг чогаал ам-даа кижилерниң сонуургалының төвүнде турар. Тыва АССР-ниң бөгүнгү көрүкчүлериниге сонуургадыры-биле ук шинни бистиң театрывыс бодунуң репертуарынга киирткени таварылга эвес.

Каш-ла хонуктар бурунгаар «Үймээнни» театрның тыва бөлүүнүң артистери чаа шинлер хүлээп алыр комиссияга дужаарган. Амдыызында ол чаа шинге долу сайгарылгалыг рецензия бижиивейн, көрүкчүлерге ук шинди чүнү чугаалап турарын база кол ролдарда кайы артистер ойнап турарын кысказы-биле тайыптыраал. Чүге дээрге «Үймээн» бо хүннерде Чоон-Хемчик районда валдап чеде берген.

1920 чылдың июнь он үези. Үзбекистан. Ташкентиден шоолуг-ла ырак эвесте Верный хоорайда болуушкун боол турар. Ол үеде аңаа совет эрге-чагыргага удур улуг үймээн болуп турганын төөгүден билир бис. Бой изыгуурлуг Караваевтиң удуртулгазы-биле үш ай ажыг белеткенин келген үймээнчилер тус черге боттарының дөзү чок чагыргазын тургузуп, чонну болгаш чамдык кызыл-шеригнерни хоп-меге көгүдүүшкүнүер-биле боттарының талазынче киирип эгелээрлер. Үе кадыт-дошкун. Калчаараан үймээнчилер өлүрүкчү чоруктарны кылырындан-даа чажам дивестер. Ооң тодаргай чижээ шивээде эзирик үймээнчилерниң araзында Караваевтиң мынды ырларындан илдеп:

«Олар-биле мынчап турбайн,
Боолап кагааында кем чок...»

«Чагырганы холга алаа,
Садар чүве мунзавас бис...»

Төп чер-биле харылзаалыг Д. Фурманов (Верный хоорайда революция төвүлелиниң төлээзи) рацня дамчыштыр Фрунзе база Куйбышев олар-биле доктаамал харылзажып, үш хонуктуң дургузунда шеригни чыгаш, Ферганаже чоруур даалганы адыр. Үймээнчилерге көгүттүргеп кижилерни шеригже мөөнүзэри берге. Харын-даа үймээнчилер Д. Фурманов болгаш ооң чоок кижилерни, чугаалажыг кылыр дээш келирге, тудуп бажыңнап алырлар. Туттурганнарны боолагылап каарының кайызы турда, үймээнчилерниң araзында эскертпейн, партияның ажылын чорудуп турар Г. Ерыскин оларны кээп хостаар.

Шинниң түңнелинде Д. Фурманов айыткан хуусаада шеригни чыгаш, Фрунзеже, Ортаа Азияга Совет эрге-чагыргазы дөгүнналыр дээш, Ферганаже — хосталганың кызыл оруунче аттавыптар.

Революциниң Верныйда төлээзи Д. Фурмановтуң ролүн Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Л. Солун-оол ойнап турар. Үшкү дивизииниң начальниги Кузьмин (артист К. Сапык-оол, областтың шеригкомиссары Шигобутдинов (артист О. Чолбеней), революциниң кежигүнү Я. Кович (Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Б. Бады-Сагаан), батальон командири Г. Ерыскин (артист Ч. Мортай-оол) болгаш Фурмановтуң душтуу Ная (артист М. Солун-оол) олар Фурмановтуң штабының кол кижилери ол.

Үймээнчилерниң баштыңы Караваевтиң ролүнда Тыва АССР-ниң улустуң артизи Н. Өлзей-оол ойнап турар. Ооң талазакчылары ак офицерлер Чеусов (артист Х. Ширин-оол), Петров артист (Д. Дамба-Даржаа) олар шинде үймээнниң кол үүлгедикчилери болуп турарын көөр силер.

Кадыг-дошкун үеде безин ынакшыл уттундурар эвес. Ындыг маадырлар — Винчецкий (артист Д. Намчыл) болгаш Валя (артист Д. Монгуш). Ол ышкаш шинтиир чок, кортук офицер Иванов-туң ролүн РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи М. Мунзук чедиишкинниг күүседип турар. Узбек кыстар Зигура биле Фатимаңың рольдарында артистер В. Мортай-оол, А. Ширин-оол база-ла көрүкчүлерниң улуг сонуургалын чаалап алыры чугаа чок.

Шин тургускан режиссёр — Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Сини-оол Оюп. Чурук класталгазы — Владимир Бичиптин.

Чаа шин силериниң чурттаң турар хоорайыңарга аазы сууруңарга аалдап чеде бээрин маңап туруңар. Ол — тоску беш чылдың шинтиирдиг үшкү чылында республиканың хөгжүм-шин театрының база бир белээ.

Театр

ЧУРУКТА: Верныйда кызыл шеригжилерниң штабы. (Солдагай талазындан оң талаже) Үшкү дивизииниң начальниги Кузьмин (артист К. Сапык-оол) революциниң кежигүнү Кович (Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Б. Бады-Сагаан), офицер Иванов (РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи М. Мунзук), революциниң төлээзи Д. Фурманов (Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Л. Солун-оол), областтың шеригкомиссары Шигобутдинов (артист О. Чолбеней), Валя (артист Д. Монгуш).

С. ВЛАД-ООЛ.
О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозуу.

Янзы-бүрү медээлер

АЖЫКТЫГ НОМЧУГАШ

Тыванның ном үндүрер чери РСФСР-ниң күш-ажыл дугайында хөөйлуларының кодекизин тыва дылга үндүрген. Ооң тиражы үш муң экземпляр. Кодексти республиканың ном магазиннери садып эгелээн.

Бо кодекс будуруулгалар, колхозтар, совхозтар, албан организациялар удуртукчуларының, профсоюзтарның активтериниң болгаш өскелерниң-даа чедиишкинниг ажылдаарынга дузалаар.

Ю. БАЙ-КАРА.

КОНКУРС ЧАРЛААН

Ийи чүс ажыг хевирниг эң кылыр үнүштерни бар, оон бүгү эминерниң 40 хире хуузун белеткеп турар, Ынчангаш эң кылыр үнүштерни чыыры күрүне ушурдузалыг ажыл болуур.

Эртиен чылын Тываның аптека эргелелинге эң кылыр үнүштерни чыырының школачылар, пенсионерлер, эмнелге пунктуларының ажылдамчылары болгаш өскелер-даа улуг дузаны көргүскен. Чадаананың № 2, 3 школаларының өренниктилери Андрей Елизаров, Володя Номков, Чоон-Хемчиктиң Хайыракан школазының өренниктизи Тамара Оюмаа эң хөй эң кылыр үнүштерни чыгтан.

1973 чылда эң кылыр үнүштерниң чылдагаан көвүдедир соруулга-биле Тываның аптека эргелели конкурсту чарлаан. Эң хөй эң кылыр үнүштерни чыганнарга өртектиг белектерни тыпсыр. Аңаа идепкейлиг киржиңер.

Д. КУУЛАР.

«МОСКВИЧ» ОЙНАП АЛГАН

Чаа чылдың эгезинде Кызыл чурттуг Владимир Золотухин акша-бараан лотереязы-биле «Москвич-412» автомобильди ойнап алган. Бетонщик Геннадий Муравьевтуң авс-кежиктиг биледи «Альпинист-405» радиоприёмникке, чолаачы Бай-Кара Биче-оолдуу — 250 рубльге таварышкан.

Хоорайның ашаанга кассалары акша-бараан лотереязының чаа чыл үндуруглезиниң ойнаашкыннарынга чеди муң хире рубльди төлээн. Ону төлээри ам-даа уламчылап турар.

А. МЕЛЬНИЧЕНКО.

„СИЛЕРНИҢ САНАЛЫҢАР?“ ДЕП ЧҮҮЛГЕ...

Бо чылдың 5-те үнген «Шын» солунга арагалаашкынга удур демиселге милиция полковниги С. Мартиросяниның «Силерниң саналыңар» деп түүлүг парлаттынган. Аңаа харыы кылдыр номчукчуларның чагаалары кээп турар. Оларның чамдыызын мооң адаанда парладывыс.

Авторлар ол түүлде көрдүнген саналды түүлдүгүнүң деткивишаан, соолгу үеде арагалаашкын болгаш алкоголизмге удур хемчеглер дугайында партия болгаш чазактың шинтиирлерин, младшы эзиртиир арагаларны садарын кызыгаарлаар хемчеглерни сагывайн, ону каржызы-биле үреп турарының фактыларын айтып турар. Ынчангаш респотребсоюзтуң садыг министерствозунуң, райкүүскомнарының удуртукчуларының кичээнгейин ол хажыдыыкшынарны болдурбазывыс углавышаан, бо талазы-биле оларның харыызын номчукчулар маңап турар.

Ажыктыг, солун чугаа

№ 4 «Шында» милицияның полковниги С. Мартиросяниниң «Саналыңар чүл?» деп корреспонденциязы шынап-ла ажыктыг, солуун айтырыгны көдүрген-дир.

Эзиртиир суксун ижериниң культуразының дугайында «Шын» солунга үнген «Силерниң саналыңар?» деп түүлүг сеткил ханып номчудум.

Арагазаашкын-биле демиселго бүгү аргаларны ажыглаары кончуг шын болгаш ол дээштит-даа болур ужурлуг. Ол түүлдүг авторунуң бо талазы-биле саналын бүрүнү-биле деткиир керек.

Эрте-бурунгудан бээр араго аймаан улут пазылыг чамдык кижилер ижип чораан боордан башка, чоп калбаа-биле ону ажыглавайн турган. Ылаңгыя тыва улустуң ындыг чаагай чаңчылы бар. Араганы түгле үжен-дөртен хардан орук кижилер ижип, аныяктар ада-иезинин мурнунга эзирик көзүлбес, база таакпылавас чораанны — ада-өгбелерин хүндүлеп, оларның ат-алдарын быжыы-биле камгалап чораанының бир херечиин.

Бистиң ада-өгбелеривистиң арттырып каан чамдык эки чаңчылдары черле ажыктыг. Ону сагыыры— бистиң улузувустуң хүндүлүг хүлээлгези деп санаар мен. Ылаңгыя «Шагаа» байырлалында аъш-чемниң дээжизин чип, янзы-бүрү, чижээлээрге, баг кагары, чүңгүлээры, кажык адары, даалылаары дээн ышкаш ооң-тогласлар-биле хостут үени эрттирип, аъттар чарыштырып, мөгелер хүрештирип турган чаңчылы солун.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел талазы-биле хемчеглер дугайында чогуур шинтиирлер үнгениниң соонда оске черлерге дег, Шемиге база-да ап чорудар хемчеглерни ажылдап кылган. Агитация ажылы күштелген болгаш магазинге арага садарын-даа чурумчуткан. Арагачылар-биле тускай бесседаларны чорудуп, оларга шыгыы негелдени хөй-ниитиниң талазындан күштелдирип эгелээн. Ындыг-даа база бар. Эзирип алган багай ажыы-чанын көргүзер, ол хамаан чок элээрде безин адаиезин хүндүлевес оолдар, кыстарның бары хомудаанчыг.

Үжен, дөртен чылдар үеэн сагыжымга бо-ла кирер ийин. Чээрби, үжен хар иштинде аныяктар арага ишпес, таакпы безин тыртпас чорду. Адаиезин, дөргүл-төрелдерин, улуг кижилерни олар ажоок хүндүлээр. Бо дээрге тыва улустуң эки чаңчылдарының бирээзи. Чонлуң ол чаагай чаңчылынга аныяктарны кижизидери ажыктыг деп бодаар мен.

С. КЕНДЕН.
Каа-Хем районунуң «Тинделге» колхозунуң механизатору.

Эки чаңчылдарны сагыыр

Эзиртиир суксун ижериниң культуразының дугайында «Шын» солунга үнген «Силерниң саналыңар?» деп түүлүг сеткил ханып номчудум.

Арагазаашкын-биле демиселго бүгү аргаларны ажыглаары кончуг шын болгаш ол дээштит-даа болур ужурлуг. Ол түүлдүг авторунуң бо талазы-биле саналын бүрүнү-биле деткиир керек.

Эрте-бурунгудан бээр араго аймаан улут пазылыг чамдык кижилер ижип чораан боордан башка, чоп калбаа-биле ону ажыглавайн турган. Ылаңгыя тыва улустуң ындыг чаагай чаңчылы бар. Араганы түгле үжен-дөртен хардан орук кижилер ижип, аныяктар ада-иезинин мурнунга эзирик көзүлбес, база таакпылавас чораанны — ада-өгбелерин хүндүлеп, оларның ат-алдарын быжыы-биле камгалап чораанының бир херечиин.

Бистиң ада-өгбелеривистиң арттырып каан чамдык эки чаңчылдары черле ажыктыг. Ону сагыыры— бистиң улузувустуң хүндүлүг хүлээлгези деп санаар мен. Ылаңгыя «Шагаа» байырлалында аъш-чемниң дээжизин чип, янзы-бүрү, чижээлээрге, баг кагары, чүңгүлээры, кажык адары, даалылаары дээн ышкаш ооң-тогласлар-биле хостут үени эрттирип, аъттар чарыштырып, мөгелер хүрештирип турган чаңчылы солун.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел талазы-биле хемчеглер дугайында чогуур шинтиирлер үнгениниң соонда оске черлерге дег, Шемиге база-да ап чорудар хемчеглерни ажылдап кылган. Агитация ажылы күштелген болгаш магазинге арага садарын-даа чурумчуткан. Арагачылар-биле тускай бесседаларны чорудуп, оларга шыгыы негелдени хөй-ниитиниң талазындан күштелдирип эгелээн. Ындыг-даа база эзирип алган багай ажыы-чанын көргүзер, ол хамаан чок элээрде безин адаиезин хүндүлевес оолдар, кыстарның бары хомудаанчыг.

Ужен, дөртен чылдар үеэн сагыжымга бо-ла кирер ийин. Чээрби, ужен хар иштинде аныяктар арага ишпес, таакпы безин тыртпас чорду. Адаиезин, дөргүл-төрелдерин, улуг кижилерни олар ажоок хүндүлээр. Бо дээрге тыва улустуң эки чаңчылдарының бирээзи. Чонлуң ол чаагай чаңчылынга аныяктарны кижизидери ажыктыг деп бодаар мен.

С. КЕНДЕН.
Каа-Хем районунуң «Тинделге» колхозунуң механизатору.

Хөй-ниитиниң күжүн ажыглаар

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел дугайында партия болгаш чазактың доктаал-шинтиирлеринде кадыг арага садарын кызыгаарлаар, чурумчудар талазы-биле' тодаргай айтыышкыннар бар болгай. Ол шинтиирлер үнген соон дарый доктааттынган чурумну кезек када сагып турган. Ам ону чамдык черлерде үрел эгелээн. Спирт, водка ышкаш арагаларны сатпас дээн магазиннерде катап садып эгелээн. Доктааткан шагында садарын шуут барымаалавастаан. Ооң уржуундан араганың хоразы-биле кеминг херек үүлгедиништиниери болгулай бээр. Чоокта чаа «Өөк» совхозтуң төвү Аржаан суурга Дамба дээрзи эзирип алган, ийи кижиниг балыглаан. Бо таварылгаларның кол чылдагааны база-ла арагалаашкында.

«Силерниң саналыңар?» деп түүлде авторнуң бодалдары чөптүг. Аныяктар арага-дарыга хандыбазын дээш, черле ынчап арагалаашкын-биле демиселге түгле арге-чагырга талазы-биле хемчеглер эвес, харын хөй-ниитиниң күжүн калбаа-биле ажыглаары кончуг даштиг болур. Аныяктарны ада-өгбелериниң эки чаңчылдарынга кижизидери, адаиезиниң, бодунуң ат-алдарын, арын-нүүрүн хүндүлеп көөрүнге чаңчыктырары чугула.

Мен ам назылап кыраан, 66 харлыг ашак мен. Билип келиримге-ле шаанда аныяктар арага ижипкен деп чүве көзүлбес-даа, дыннадбас-даа турган. Үжен-дөртен чеде берген чамдык улуг улус безин арагаже көрүнместер. Ол үеде өгбелер хойтпаан тиккеш, арагазын савага күдуп каан тургулаар. Кайы бир улуг назылыг, хүндүлүг кижи келгиже ол араганың кыры ногаарага берген турар боор чүве.

Аныяктарга хууда чагыым: арага — хоран, ындыг болганда ооң дээжи билдингир. Ол хоралыг-даа, когаралдыг-даа.

Арагалаашкынга удур демисел тур үеним херээ эвес. Ону доктаамал, кыымаккайы-биле чорудары хөй-ниитиниң херээ.

Ш. БАЙКАРА.
Аржаан суурнуң чурттакчызы.
Бии-Хем район.

Хөлзээн чааннар

КОЛОМБО. Шри Ланка Республиканың хой-хой девискээрлериниң чурттакчыларынга чааннар аажок дузалыг. Ынчанмыже чаан аараан ийиккпе өске-даа кандыг-бир чылдагаанга таварышкаш, кижиниң тоовас апарганда коргунчуг. Хөлзээн чааннар бйар уунга орук-даа эдербейн, кайы-хамаан чок маннашкаш, уунга таварышкан хамык чүвени үреп таварып каапкан. Шри Ланканың ортаа кезээниң сонгу девискээрлериниге бир өөр 40 ажыг чаан көдээ суурларының чурттакчыларын кончуг берге байдалдарга таварыштырган. Чоокта чаа бир өөр хөлзээн чааннар Сурасутине дээр суурга дириглип келген. Хөлзээн улуг чааннарга бастырып каарындан чезингеш, тараачыннар түрлагларындан дезе берген. Эртен чангылап келирге тараап шөлдерни чааннар чаза базып, бажын-балгатты үреп каапкан болган. Чааннар хөлзен турарының дувуренчиниге албан черлери ол күштүг амыталарга удур демисеежире талазы-биле талыпкын хемчеглерни ап турар.

(СЭТА).

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

ССРЭ-НИҢ КОМАНДАЗЫНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Январь 22-де ССРЭ-ниң мячилиг хоккей талазы-биле шилиндек командазы «Эскильстуна» болгаш «Хеллефошнее» дээр-команданарның ойнакчыларындан тургустунган командабиле Эскильстунга ужурашкаш, ону 7:1 санга тиилээн. Ол тиилелгези-биле совет хоккейжилер Швецияга ойнаашкынын доозкан.

Шведтерниң хаалгазынче Александр Сивков ийи, Валерий Маслов, Михаил Хапин, Георгий Канарейкин, Вячеслав Панев болгаш Владимир Тарасевич олар бир-бир санарны киирген.

ССРЭ-ниң мячилиг хоккей талазы-биле шилиндек командазы бо чылын улуг чедиишкинниг боол, Швецияга үш катап тиилээн болгаш бир катап уттурган.

ЧЭЭРБИ ХАРЛЫГ ООЛДУҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

АЛМА-АТА. (СЭТА). Москва чурттуг чээрби-ле харлыг ооллар Сергей Марчук иннизи-биле 175, 361 санныг боон, Метео даар катокка болган маргылгаага Казах ССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң шаңналын чаалап алган. Январь 23-те ол 1500 метрге конькилиг чарышка рекордту чаарткаш, эң ырак дистанцияга чарышка ийиги черни алган. Ону Усть-Каменогорскиден барган Сергей Рябов эрткен. Ооң түңнелиг—15.56.5 минута.

Элээди ооллардан 1500 метрге ССРЭ-ниң рекордун Москва чурттуг он тос харлыг Владимир Лобанов 2.04.3 минута кылдыр тургускан. 5000 метрге улуг улустуң чарыжынга Свердловскиден бартан Ю. Кондаков биргн черни ап, ону 7 минута 29,5 секундада эрткен.

ХОККЕЙ

ПРАГА. ЧССР-ниң хоккей талазы-биле чемпионун илередиринин 36 ойнаашкынны болган. Пардубице дээр хоорайның «Тесла» деп командазы өскелерни мурнап чоруп турар. Ол команда соолгу удаада Кладно хоорайның командазы-биле ужурашкаш, ону уткан болган киитизи-биле 34 санныг апарган. Мурнунда чурттуң хөй удаа чемпионун турган «Дукла» (Йиглава) команда ооң түгле үш сан соонган чоруп турар.

ЭШ ХУУЗУНУҢ УЖУРАЖЫЛГАЗЫ

Ак-Довурак хоорайның күш-культура болгаш спорт комитези бодунуң командазы Бай-Тайга районунуң болгаш «Бардык» совхозтуң хоккейжилериң эш хуузунуң ужуражылгазын кылыры-биле чаалаан.

Мячилиг хоккейге эш хуузунуң ужуражылгазы Ак-Довурак хоорайның «Асбест» стадионунга болуп эрткен. Ак-Довурак хоорайның спортчулары-биле Бай-Тайганың «Бардык» совхозтуң төлээлери-биле кожазы районунуң хоккейжилериниң ужуражылгалары хайым болуп доозулган. «Бардык» совхозтуң спортчулары ак-довуракчыларны 4:2 санга удуп алган.

Бо эш-хуузунуң ужуражылгалары хоккейжилериниң спорттуу мергежилин бедидеринге ажыктыг болган.

Т. САРЫГЛАР.

Нарын кезиишкин

Сиам ийистерни — утбашкылар Лап биле Хыонгту ажыглаңдырар нарын кезиишкил кылырып ВДР-ниң найысылалынга боттандырган. Кезиишкинни медиктер сураглыг шөлүнам профессор Тон Тхат Туңнуң удуртулгазыбиле кылган. Тутчу берген баазарыны ажыглаңдырыш турда, Хыонгтун чүрээ соонастай бээрге, кезиишкин кылып турган медиктер аажок девидээн. Дөрт минута дургузунда шалыпкын массажтан келирге, уругнуң чүрээ катап сога берген. Кезиишкинни ийистериниң төрүттүнген соонда 13 хүн эртип чорда кылган.

ВИА агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, ийи угбашкы ам эки доругун турар.

500 рубль ойнап алган

Акша камналгазын ажаалга кассаларынга шыгжаарындан ажыда база бир эптиг ажыктыг хевири 3 хуулуг ойнаашкынныг иштики чээлиниң облигацияларын садып алыры болур. Ол чээлиниң облигацияларын садып алгаш, херек апарза туралаан үенерде дагын дужаап бергеш, ертээн эгидип ап болур силер.

Пенсионер Петр Гаврилович Наговицынын 1972 чылдың декабрь 30-де болган 3 хуулуг иштики чээлиниң ойнаашкынының таблицазын хынап көрбеш, улуг өөрүшкүге четкен. Оон 20 рубль өртектиг облигациязы 500 рубльдя ойнап алган. Ол дээрге чаа чылдың аңаа ёзулуг белээ болган.

Ол чээлиниң ээлчеглиг ойнаашкыны ам февральдың 15-те болур.

3 хуулуг ойнаашкынныг иштики чээлиниң облигациязын садып ал, ойнаашкынга киржиринерни сүмелеңим.

А. БЕЛОЗЕРОВА,
№ 7173 топ ажаалга кассазының инспектору.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 25-ТЕ

МОКВАДАН

16.00— Өөнүү телекөргүзүг. Делегейниң улустарының чогаадылгазы. 16.30— «Чүректиң ханызындан». Москваның «Калибр» заводунуң коллективи-биле ужуражылга. 18.00— «Үе». Информастыг программа. 18.30— Баскетбол. Европа чурттарының кубок эдилекчилериниң планналы даазы маргылдаа. «Спартак» (Ленинград) — «Мобилькуаттро» (Милан). Ленинградтан дамчыдылга. (Бижидилге). 2-ги оюн.

КЫЗЫЛДАН

19.10— Телемедээлер. 19.20— «Чаяаган амыдырал». Документалдыг фильм. 19.30— Телемедээлер. 19.45— Чарлалдар, реклама.

МОКВАДАН

19.50— Литература чогаалдарын экранчыдары. «Бистиң үениң маадыры». «Максим Максимыч». «Тамань». Уранчечен фильм. 21.10— Өөнүү телекөргүзүг. Оперетта артистериниң концерти. 21.40— «К. С. Станиславский». Документалдыг фильм. 23.00—23.30 «Үе». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага чугаа будуттарлыг, каап агаар болур. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы Тыванын даглыг черлеринге 16—20, арткаларынга 23—27 градус соок болур.

Кызылга бөгүн агаарның ортумак температуразы 24—26 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Сургуулдар хүлээп алыр

Кызылдың урап түүл училищези 1972—73 өөредилге чылында «Чечек» ансамбльдиң белеткел бөлүүгиге дирижер, ниити ыр болгаш улустуң хөгжүм (баян, дошпулуур, шаңзы, чадаган, игил) салбыларынга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Киреринип шылгалдаларын февраль 5-тен эгелеп, түгле шилип алган тускай мергежилиниң аайы-биле, чорудар. Анаа дыннаары, музыканы утпайн билип алыры, ритм хамаажыр. Шылгалданы дужаап алган сургуулдар күрүнеиниң долу хандырылгазынга кирер.

Училищениң адреси: Кызыл, Ленин кудумчузу, бажың № 4. Телефоннар: 25-79, 29-26.

кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Силерниң бажыңыдарның адреси» 10.30, 12.30, 14.30, 16.30, 18.30, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Флиппер» 15.00 «Ачылыг кижи» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чырык хүн адаанда кижилер» 16.00, 18.00, «Чечек болгаш даш» (1-ги, 2-ги көзектери) 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Капрон четкилер» 10.30, «Мында даң ханылары ыржым» (1-ги, 2-ги көзектери) 12.40, 16.25, 19.40 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 40 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Ажы-толду, ак-меңнин алган-йорээ» 18.00, 20.00 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ «КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: Мультчыыңды 11.00, «Мээң адым — клоун» (1-ги көзээ) 18.00, «Мээң адым — клоун» (2-ги, 3-ку көзектери) 20.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ.

Бывыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 24-63, редакторлуң орлакчыларының 35-24, продсанаа киллизининиң 23-54, хөрүмселдиг секретарының 23-35, партийжи амытырга киллизининиң 37-13, культуруа киллизининиң 23-54 көзээ ажылдый киллизининиң 21-47, улеторуа киллизининиң 22-64, чагаа калдызының 41-27, информацина база совет туругузу киллизининиң 20-60, бухгалтериянчи 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бириилээ 32-75. Телефоннер долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1).

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 59.

ТС-00036

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үдезилеттингеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл. ЯНВАРЬ 26 ПЯТНИЦА № 22 (9098). Өртээ 2 көп.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТУГУН БЕДИК ТУДААЛ!

ТИЛЕКЧИЛЕР

СЭКП Кызыл хоорюмунуң бюрозу болгаш хоорайның күүсенчи комитеди республика найысылалының, үлетпүр, тудуг, транспорт, садыг амыдырал хандырылга, кодээ ажыл-агый коллективтериниң 1972 чылдың дөртүү кварталында база будүн чыл дургузунда социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген.

Кызыл хоорайның үлетпүр будүрүлгелериниң чарыжында ҚЫЗЫЛДЫҢ ТУУЙБУ ЗАВОДУ ТИИЛЕКЧИ БОЛГАН. Ол коллектив эрткен чылда продукция сайгарарының квартал планын 120,4 хуу, күш-амылдың будүрүүчүлүүнүң бедидерин 105,8 хуу күүсетнеп. Ол ышкаш продукцияның бот-үнезин чиигедип, орулга аяырының сорулгазын чедиишкинниг бот-тандырган.

Автотранспорт будүрүлгелериниң чарыжында № 2 АТБ эки көргүзүглерлиг болуп, чүүк сөөртүүнүң планын 107 хуу, күш-амылдың будүрүүчүлүүнүң планын 108,4 хуу күүсетнеп.

«Тыва септелге-тудуг» трестиң **ҚЫЗЫЛДА СЕПТЕЛГЕ-ТУДУГ ЭРГЕЛЕЛИ** дөртүү кварталда септелге болгаш тудуглар ылаырының планын 133 хуу, күш-амылдың будүрүүчүлүүн 117,8 хуу, чурттаага тудугларын ажыглалга киирериниң планын 172,7 хуу күүсетиеш, тудуг организацияларының аразында чарыштың тиилекчизи болган.

Амыдырал хандырылга болгаш коммунал ажыл-агый будүрүлгелериниң **ХООРАЙНЫҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГА КОМБИНАДЫ** дээре көргүзүглерни чедип алган. Ол комбинат чонга ачы-дуза чедиреринің сайгарылга планын 101,6 хуу, күш-амылдың будүрүүчүлүүнүң планын 101,4 хуу күүсетнеп.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын будүрериниң болгаш сайгарарының планнарын ажыр күүсетнеп **«СУКПАК» СОВХОЗТУҢ КОЛЛЕКТИВИ** хоорайның көдээ ажыл-агый будүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Эрткен юбилейлиг чылдың социалистиг чарыжының түңнелдерин база үндүрген. **БҮДҮН ЧЫЛДЫҢ ЧАРЫЖЫНГА ОЛ-ЛА ТУУЙБУ ЗАВОДУН, № 2 АТБ-НИ, ХООРАЙНЫҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГА КОМБИНАДЫН, «СУКПАК» СОВХОЗУН** болгаш тудуг коллективтеринден **«ҚЫЗЫЛ ТӨП ЭЛЕКТРОСТАНЦИЯ ТУДУГ»** эргелелин тиилекчи деп санаан. Күш-амылчы чедиишкиннерлиг болуп, тиилекчи болган будүрүлгелерге СЭКП Кызыл хоорюмунуң болгаш хоорайның күүсенчи комитединиң шилчиир Кызыл туктарын тыпсырын доктаатпан.

Зът комбинадының, автосептелге заводунуң, хлеб заводунуң, № 12 автобазаның, «Тыва көдээ тудуг» трестиң, Респотребсоюзтуң автобудүрүлгезиниң, 14 дугаар механизация эргелелиниң, «Суг-канал» эргелелиниң коллективтери эрткен чылда база бедик көргүзүглерлиг ажыдаан.

Ниитиниң чемненилге черлериниң, садыг болгаш эске-дээ организацияларның салдынган сорулгаларны күүседир талазы-биле четпес ажылдаанын айтып, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бедитнен социалистиг хүлээлгелерни күүседирин чедип ап, бригадаларның, цехтерниң аразында социалистиг чарышты калбартырын оларга сүмелээн.

БИСТИҢ КОРР.

МАЛ АЖЫЛЫ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

ХОЙЖУЛАРНЫҢ СӨЗҮ

Эрзинде «Мөрен» колхозтуң № 1 хойжу бригадазы тоску беш чылдың ийнги чылын багай эвес түңнелдерлиг доосхан. Ол дугайын бригаданың хойжуларының чоокта чаа болуп әрткен хуралынга демделээн. Бригада ниитизи-биле төрүүр 100 хойга онаштыр 90. хураганны менди доруктуруп, колхозтуң хойжу бригадаларының социалистиг чарыжынга бирги черни әдээн болгаш колхоз баштаар черинин, партия организациязының хойжу бригадалар аразынга шилчиир Кызыл тугун база әкша шаңналын алган.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында мал ажылының продуктуларын будүрерин болгаш белеткәәрин ковүдедир дәәш Бүгү-эвилелдин социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партияның база чаагктын доктаалын амыдырала боттандырары-биле хойжулар боттарының болдунар аргаларын, курлавырларын чугаалажып көргеп.

Бригада ниитизи-биле әрткен чылдыңдан бедик көргүзүглерни чедип алырын шиитпирлээн. Тус-тус малчыннар бар арга-курлавырларын санап көргеш, бедиткен хүлээлгелерни алгылаан. Чижээ, хойжу Ш. Соян бо чылын төрүүр 100 хойга онаштыр 100-тен әвәәш эвес хураганны менди доруктурарын, бодунуң күжү-биле 10 тонна сигенни кезип, 20 тонна одекти болуп, 2 тонна дустуг әккеп алырын хүлээнгеш, колхозтуң № 2 хойжу бригадазында мурнакчы хойжу Ы. Чамзырынны чарышка кыйгырган. Өске-даа хойжулар колдуунда-ла төрүүр 100 хойга онаштыр 100-тен әрү хураганны алырын, мал чемин боттары белеткеп, өдекыштаан септеп алырын хүлээнгеш, бот-боттарын чарышка кыйгырган. Чарыштыг малчыннар өйлеп-өйлеп, бот-боттарынга баржып, ажыл-херээ канчаар чоруп турарын сонуургап көрүп, удур-дедир ынажырын шиитпирлээн.

Амгы үеде бригаданың хойжулары сорук киришкинниг ажылдап, кыштан ниитининг малын хүр ажырарынче, малың чаа төлүн бүрүн камгалап алырынче чүткүп турарлар. Бригадаза мал кыштаглаашкынының байзалы эки.

М. БЕЛЧЭЭ, хойжу.

САНЧЫНЫҢ УЛУУ

Бо чүрүкта аныяк саанчы Зоя Ооржак «Шекпээр» совхозтуң Суг-Бажаа сүт-бараан фермазынга ажылдаа-ла 8 чыл чеде берген. Эрткен юбилейлиг чылдың әгезинде Зоя Ооржак бодунга быжыглаан 19 инээниң бирээзинге онаштыр хол-биле 1750 кг сүттү саап алырын хүлээнген. Аныяк саанчының ындыг хүлээлгени зидим алганынга чамдык кижилер чигзинип турган. Комсомолчу кыс сөглээн сөзүнге ээ болуп, ол хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип, оңрунуң аразынга тиилекчи болуп үнген.

Ферманың комсомолчулары болгаш аныяктары СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында доктаалын чугаалажып көрүп, тоску беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылында сорулгаларын салып турда, Зоя Ооржак бодунга оон-даа бедик хүлээлгени алган. Саап турар инектериниң ажаалазын, чемгерилдезин улам ажыжидип тургаш, бир инектен-не чылда 1800 кг сүттү саарын хол аалаан.

Амгы үеде Зоянын бир инектен-не хүнде 6—7 кг чедир сүттү саап ап турары ол бодунуң сөглээн сөзүн база катап бадыткап шыдаар дээрзин хереченлеп турар. Суг-Бажаа сүт-бараан фермазының коллективи 1972 чылдың түңнелдерин әзугаар СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң болгаш райкүүскомунуң фермалар аразында шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

О. НАМЧЫЛАН.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ТҮҢНЕЛДИ ҮНДҮРГЕН

СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң бюрозу, райкүүском 1972 чылда социалистиг чарыштың түңнелдерин чугаалажып көргеп. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышка киришкен үлетпүрүн, көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилерин тодаргай чедиишкиннерин чедип алганын демдеглээн.

Күргүнге садар эът-сүттүң чыл планнары ажыр күүсеттингеп. Мурнуку чыл-биле децнээргө сүттүң ниити чылдазы көвүдээн.

Эрткен юбилейлиг чылда «ҮТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың бодуруичүлүүнүң планын 101,4 хуу күүсеткен. Ферма бир инекке онаштыр эрткен чылын 1733 кг сүттү сагган.

Күш-ажылдың алдар тутун төрүүр чүс башка онаштыр 113 хураган алган «Х Улуг хурал» колхозтуң хойжузу Чигжит-оол Кыргысович Чамзынга тураскаадып кодүргеп.

Үлетпүр, транспорт болгаш тудуг организацияларындан эрткен чылын № 586 механизастаттынган колоннаның, № 209 орук участогунуң, ыяш ажыл-агый черинин, Терлиг-Хаяның моңгүн суу будүрүлгезиниң коллективтерин эки көргүзүглерлиг болганнар.

Юбилейлиг чылдың социалистиг чарыжынга эки түңнелдерни чедип алган № 586 механизастаттынган колоннаның коллективин тиилекчи деп санаан, анаа партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун хевээр арттырган.

Эрткен чылын Арыг-Үзүүнүң ажылчын кооперациязы көскү чедиишкиннерлиг болганын демдеглээш, партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскаа. Ол коллектив бараан саарылгазының планын 101,3 хуу күүсеткен.

Д. АРАКЧАА.

Өзүүчел малды өстүрер

Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхоз хаван өстүрери-биле хаван ферманы тургускандан бәәр мыйлыг-ла үр болбаан. Ынчалзадаа өөгүен мал ам безин 342 баш четкен. Ол дәәрге, колхозтуң планнап турганы-биле кыдыра, бо беш чылдың төнчүзүнде чедип алдынар ужурлуг сан-дыр. Хаван фермазы чыл бүрүзүнде-ле колхозка ырыг орулганы берип келгеп.

Монгуш Маднайга удуртқан ол фермаңың коллективи чүгле 4 кижиден тургустунган. Хаван ажаакчылары малды өстүрер, оон-биле колхозунга орулганы бәәр дәәш кызымак ажылдап турар. Эрткен чылын кол хаванда 13, а дунгужун төрүүр хаванда 6 хаван оолдарын мегди доруктурганы оларның кызымак, шудургу ажылдаанының хереченил-дир. Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында фермаңың хаван ажаакчылары М. Монгуш кол хаван бүрүзүнге онаштыр 12-ден әвәәш эвес, Н. Монгуш дунгуш хаван бүрүзүнден 6-дан куду эвес хаван оолдарын доруктурарын хүлээнгеппер.

Амгы үеде ферма 65 баш хаванны садары-биле семирти аазыралда тургускан. Оларны чогуур рацион әзугаар азырап, ажаап турар. Фермада төрүүр улуг хаванныр 19 баш, дунгуш хаванныр 15 баш. Бо хүнге чедир оолдаан 6 хаванның 40 ажыг оолдары мегди доругуп турар.

Оон-биле чергелештир хаван фермазының ажылында четпес чүүлдер барын ыыттавайн барып болбас. Хаванның баш саны ковүдээш, мурнунда турган кажаазынга ам сыныастаан. Семирти аазыраар хаванныр даштың саван кырынга хонуп турар. Хаван кажаазы арга, кыры ойлуп дүжер четкен. Ук кажаанын иштинде төрүүр хаванныр турар үзүктээшкиннер чедишпес.

Бо өзүүчел болгаш орулганыг малды улам өстүрер дәәр болза, чаа кажааларны немей тудар херек. Колхоз баштаар чери боже кичээнгей салаа чогуур. Кажаа-хораазы шак ыяшыг багай турар болза, хаванныарның албеп өзери-дээ, эът-сүттүг чылдыр семиририг-дээ берге.

О. САЛЫН.

Универсал—станок

Ереванның Фрезер станоктары кылыр заводу 6А75П деп моделдиг чүүл-бүрүг демир чондурар ажылдарны кылып шыдаар агрегатты бүдүрүп үндүрүп эгелээн. Ол станок-биле демир чондуруп, болбаазырадырының он хире хевирлиг ажылдарын кылып болур. Ол чаа станок будурукчулүүнүң талазы-биле анаа дөмей өске агрегаттардан ийи катап улуг бооп турар. Станоктуң үш столунуң кырынга чүүл-бүрүг хемчээлдиг болгаш хевирлиг демир кезектерни болбаазырадып болур аргалыг.

Чаа хевириниң станогун машина кылыр болгаш прибор будүрүп үндүрер үлетпүрлерде калбаа-биле ажыглап турар. Ол станок тоску беш чылда Ереванның ол заводунга кылып үндүрүп эгелээр ужурлуг агрегаттарының санында кирип турар.

ЕРЕВАН. (СЭТА-ның корр).

ДОПЧУ МЕДЭЭ

РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) улус судтарын сонгуур дугайында Дүрүмүнүң 68 болгаш 69 үүлдерин әзугаар халашкан улус шиитккекчизиниң орнунга Эрзинниң сонгулда округунуң талалыбиле Эрэйн район судунуң улус шиитккекчизин сонгуур сонгулданы 1973 чылдың февраль 11-де, воскресеньеде, чорулар деп Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиуму шиитпирлээн.

Дүвүренчиг медээ

КЫШТАГЛААШКЫННЫҢ БАЙДАЛЫ БЕРГЕ

Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң девискээринде хар улуг дүшнен. Ооң кадында кылын харны хат улаи-на хөртүктеп каапкан. Ынчангаш хойну чер одарладыры дыка бергедээн. Совхозтуң Чаңгыс-Аашта хойжу бригадазында кыштаглаашкынның байдалы дыка нарыядап турар. Ында үш коданда төрүүр хойлар, ийи коданда ирт, ийи коданда хураган бар. Ылаңгыя хураган кадарчызы Хөртен Санчының малы дыка арып, бакыраан болгаш харын-даа өлүп хорап турар апарган.

Ук хойжу бригадада байдал бо хире бергедеп турда, совхозтуң директизязы малчыннарны мал чеми-биле чогуур үезинде хандырбайн турары элдептиг. Мал чеми совхозта четчир ужурлуг. Ынчалзамок ону баш удур тус-тус коданнарга шын хуваап, сөөртүп чедирбээн чорук багай уржуктарга чедирип турар. Оон аңгыда, малчыннарже тараа, сиген болгаш савак чорударда, кайы коданга, кыига чедирерии тодаргай айытпас, ынчангаш мал чеми сөөртken механизаторлар душкан-на черинге аппарып дүжүрүп кааптар чоруктар бар. Моок уламнан чамдык коданнарда мал чеми үстүп турары ол.

База бир четпес чүве болза, одарларның харын далбыйлаарын организаставайн турары болур. Харны далбыйлаарын малчыннар негээрге, далбыйлаар трактор неделяда чаңгыс катап келзе келир, чамдыкта шуут келбейн баар. Харны аът-биле далбыйлаар дээрге, хереглеттинер хереккелдер база чем. Кышкы үеде малчыннарга эргемон чугула чүүлдер болур аът хереккелдери: шанак, хомут, дуга чон. Ол ышнаш кышкы үеде малчыннарның амыдырал-чурттаглазынче шоолуг сагыш салбайн турар. Маңаа чаңгыс чимоктон киирип иререйн. Чаңгыс-Ааштың хойжу бригадазының төвүнде чунар-бажың бар. Ону амыглавастаандан бәәр ийи чыл четкен, ооң соңгалары ойбак. Автолавка ай дургузунда бөзин коданнарга келбейн баар. Бригадир К. Дербин малчыннарның ажыл, амыдыралын сонуургап, аалдарга келбейн турар.

Кышкы үеде мал ажылының продуктуларын будүрериң болгаш белеткәәрин ковүдедир дәәш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партия болгаш чазак тускай доктаалды үндүргеп болгай. Ону бистиң совхозтуң малчыннарынга таныштырары-биле ынчаргаа чедир хурал кылбаан. Ынчангаш малчыннар боттарынга социалистиг хүлээлгелер-дээ албаан, төрүүр 100 хойга онаштыр чеже хураган доруктурары, хойдан каш кг дүн алыры билдинмес.

Бо чыл — тоску беш чыл планының шиитпирлиг чылы болгай. Ынчангаш кижи бурузу улут күжениишкин-биле ажылдаарынче, мурнундагызындан бедик көргүзүгүнү чедип алырынче чүткүп турар. Ынчаарга устунде айытkан четпестер бистиң эки ажылдаарывысна шаптыктап турардыр. Оларны доп-дораам чайладыр херек.

О. УЙНУК-ООЛ, «Өөк» совхозтуң хойжузу.

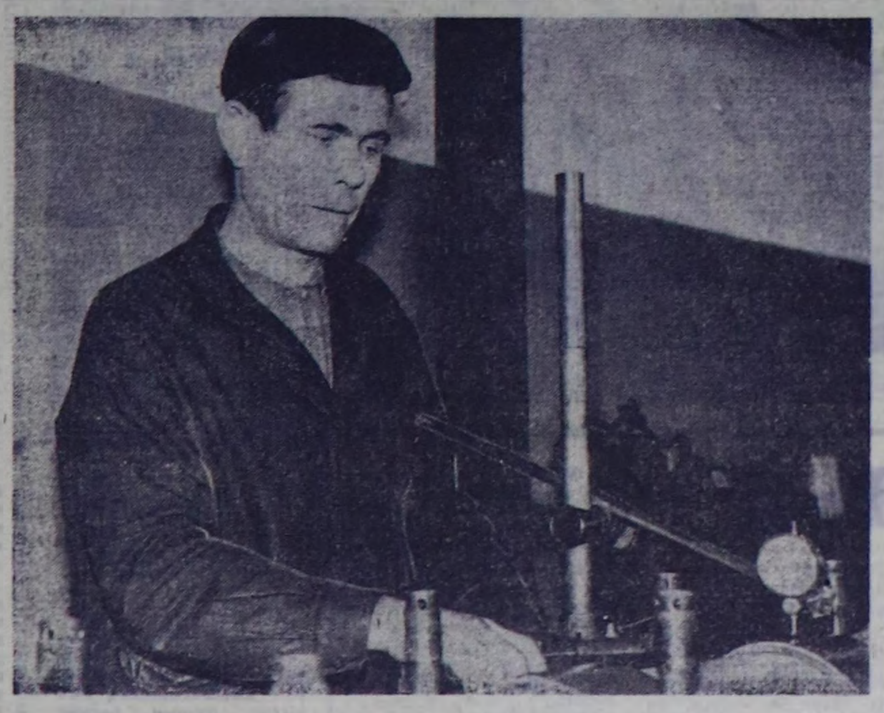

Тыва коммунэнергонуң септелге мастерскаязында слесарь-дизелист Евгений Петрович Сергеевти коллектив комигуннери «алдын холдуг мастер» дижир. Дизельдиң тургузуун ол эки билир, ынчангаш үреглеген кезектерни септеп чаартыр талазы-биле бедик мергежилдиг.

Бодунуң ажылынга кызыманзш будүрүлге программазын үргүлүү ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: Е. П. Сергеев дизель тургузуулганың септээн кезээзиниң туружунче шын салдынганын хынап тур.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

Эртем болгаш техниканың бурунгаар депшилгези дээш

(Эртем-техниктиг ниитилелдериниң IV Бүгү-эвилел съездизи)

Эртем шинчилелдериниң, чогаадылгаларының болгаш ажыдыышкынналарының түңнелдерин улус ажыл-агыйынга дүрген ажыглап киирериниче эртемденнериниң, инженерлериниң, техниктериниң, ажылчыннарының күжениишкиннерин мөөңнээри, эртем-шинчилел ажылдарын калбартыры — эртем-техниктиг ниитилелдериниң кол-даа сорулгалары ол бооп турар. Оларның хүрээлеңинде каттышкан алды миллион эртемденнер, улус ажыл-агыйының специалистери, чаартыкты ажылчыннар болгаш будүрүлгениң мурнакчылары боттарының бүгү-ле биилиг, дүржүлгезиг, мергежилиг, чогаадыкчы күжүн коммунизм тургузарының хераанче берип турар.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң 50 чылының дугаында илеткелинде партияның идея-кижизидилгелиг ажылынга идепкейлиг дуза-лакчылары кажан-даа хөй-ниити организадилялары бооп келгенин онзалап демдеглээн. Оларның санында чурттуң эртем-техниктиг ниитилелдери — совет эртемиң болгаш техниканың улам улут депшилгези дээш могаг-шылаг чок демиселчи организациялар база киирип турар.

Кылдынган ажылдың түңнелдерин үндүрер, беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылында чурттуң эртем-техниктиг ниитилелдериниң мурнунда турып турар, сорулгаларны чугаалажып көөр дээш январь 24-те Кремльдиң Улуг ордузунга эртем-техниктиг ниитилелдериниң IV Бүгү-эвилел съездизинге бир муң ажыг делегаттар чыылган. Сураглыг совет эртемденнер, ниитилелдериниң активчилери, министерстволарның болгаш төп албан черлериниң харыысалгалыг ажылдакчылары, партия болгаш совет организацияларның төлээлекчилери залга олурупкан.

Этпер А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, А. Я. Пельше, А. И. Шелепин, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, И. В. Капитонов оларны чыылганнар чыыы-биле үткаапвар.

Эртем-техниктиг ниитилелдериниң Бүгү-эвилел Чөвүлелиниң даргазы академик А. Ю. Ишлинский съездини ажыктаап.

СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозуунуң составын Хүндүлүг президиумунга диңмиттинг адыш часкаашкыны-биле соңгаан.

Съездиниң президиумун болгаш ажылчын органнарын соңгаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүзү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленкога сос бээрге, съездиниң делегаттары болгаш аалчылары опу чыыы-биле үткаан.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң омуңээзиндеп силерге болгаш силерниң бүгү кежигүннериңге бедик шаңнал дээш чүректиг ханызындан байыр чедирип, бистиң улуг Төрээн чурттувустуң чаагай чоруу дээш чаа-чаа чогаадыкчы чедиишкиннерлиг болуруп изин-биле күзээрин төөнээреп көрүнер дең, ол чугаалаан.

Чурттуң амыдыралынга эртем-техниктиг ниитилелдериниң ролюн бистиң партия бедин-биле үнелеп турар. ЭТНде каттышкан эртем-техниктиг интеллигенциянның болгаш чаартыкчы ажылчыннарның адды миллион төлээлекчилери коммунизм тургузуушкунунга боттарының үлүгүн моон соңгаар-даа улам улгаттырар дээрзин силерниң съездиңерге СЭКП-ниң Төп Комитединиң байырлыг чагаазындан болгаш ниитилелдерни Ленин ордени-биле шаңнаанындан тодаргайы-биле коступ турар-дыр.

Бистиң хөй национал-дуң социалистиг күрүнеевпстиң 50 чылының үттүндүрбас байырладының соонда дораан-на силерниң бо съездиңер чыылгандыр. Ол төөгүлүг хүнге холбаштыр болган байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде социалиям тургузуушкунунуң улуг дуржулгазын болгаш ооң совет чуртка хогжүлдээвин, ленинчи национал политиканы боттандырып чоруткан-ның тодаргайы-биле айтып турар. Ол илеткелде айытkан чүүлдер болгаш түңнелдер революстуг марксизм-ленинчи ооредигнин байлакшыдын, делегейниң бүгү-ле коммунистиг шимчээшкининиң идея талазы-биле үндезин эртинеэнин улгаттырып турар.

Бо хүннерде бүгү чурттаг продукцияны эң-не хөйнүү эң эки шынар-биле, эвээш чарыгдалларыяы үндүрүп турган бүдүрер дең кыйгырыгның адаа-биле социалистиг чарыш улам калбарып турар. Беш

(Уланчызы 3-кү арыында).

Төлептиг ишчилер

В. И. Яковлева 1943 чылдан бээр Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң хаван ажаакчызында ажылдап, чыл бүрүде-ле эки көргүзүглерни чедип ап келген. Мал ажылын хөгжүдеринге болгаш продуктуларын күргүнеге садарының талазы-биле сескиш бөш чылда көскү чедишкиннери дээш Васса Ивановна Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан.

В. И. Яковлева 1971 чылда Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгуткан.

Дуржулгалыг хаван ажаакчызы эрткен юбилейлиг чылда багай эвес көргүзүглерлиг болган. Васса Ивановна мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжында идепкейлиг киржип, бызыглаан хаваннарындан хөй төлдү алыр, ону эки семиртир сорулганы салган ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, хаван ажаакчызы В. И. Яковлева.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Тамара Чорбаевна Салчак Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» совхозунда уруглар садының кижизидикчизинде ажылдап турар. Совхоз ажылчыннарының уругларын төлептиг аажы-чаңга кижизидер дээш ол кызымак ажылдап келген.

Тамара Салчак бодунуң онаашкан херээн ак сеткилдиг кылып, хөй-ниити хүлээлгезин идепкейлиг күүседип турар.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Т. Ч. Салчак.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

Советтер болгаш амыдырал

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕ

«1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин коваедиргн дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжы калбарыыр дугайында» СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болган ВЦСПС-тиң доктаалын «Чыраа-Бажы» совхозтуң малчыннарының, механизаторларының ниити хуралынга төнүшкеш, ону чаңгыс үн-биле деткээн. Хуралдың киржикчилери боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни тус-тузунда алган.

Ылаңгыя хойжулар Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Д. Чола, Чыргакы кожээ Соведининң депутады М. Ч. Очур-оол, К. Э. Хокпалдай, О. Савык олар төрүүр үүс хойга онаалтыр 90—107 хураганны камгалап өстүрерин, бир хойдан-на 2,5 болгаш 3 кг дүктүг кыргып алырын хүлээнген. Сланчылар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Х. С. Кувискаал, Ленин орденниң эдилекчизи К. Д. Тваи болгаш Х. А. Севилбаа олар бир саар ниекте-не 1275—2200 кг сүттүг саарын хүлээнген.

Чыргакы кожээ Соведтиң депутаттары, совхозтуң малчыннары, түскай эртемнигнерн мал киштаглаашкынын бедик деңнелге эрттирип, малдың хораар чоруун болдурбазын, төрүүр үүс баш малга ойаалтыр 100 хураганны, 90 бызаанны, 75 кулунну, 95 анайны камгалап алырын, бир саар ниекте-не 1280 кг сүттүг саарын, хой бүргүзүндеи-не 2,2 кг дүктүг кыргып алырын социалистиг хүлээлгеде айыткан. Бо чылдың бирги кварталында совхоз күргүнеге 42 тонна эттги, 101 тонна сүттүг садар. Ол соруза-биле 150 шарыжыкты тургузуу азыраи турар, бир баштан-на хонукта 400 грамм немелде деңзинн алыр. Ол ышкаш хой кыргылдазын чүгле электрохачы-биле чорударын хүлээлгеде онзалап айыткан.

Совхозтуң дирекциязының болгаш парткомуун бадылаан планын өзүгаар малчыннарның зооветеринария сөөредилгезин доктаамал чорудар. Социалистиг чарыштың түңнелдерин 10 хонуктаи ай, квартал санында үндүрер, тиилекчилерге тыпсыр Кызыл туктарны, вымпелдерни болгаш акша шаңналдарын доктаадып тургускан. Социалистиг чарыштың негелдезин өзүгаар тиилекчилерни шаңнаарын мынчаар шиитпирлээн. Бирги черни алган малчынга аът, ийиги черни ээлээнн дээш 100 рубльдн, үшкү черни алган кижиге 70 рубльдн, а сланчыларга бирги чер дээш хоп чуур машинаны, ийиги чер дээш даараныр машина, үшкү черни хөлзөй сланчыга хол шагы дээш оон-даа өске шаңналды тыпсыр.

Оон-биле кады совхозтуң күселн-биле курорттарже, дыштанырга бажыңнарынче, Москва, Ленинградче баар халас путөвкаларны тыпсыр. Совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын 536 тонна эттги, 519 тонна сүттүг, 57 тонна дүктүг күргүнеге садарын хүлээнген. ССРЭ-ниң тургустуганыидан бээр 50 чыл болган юбнуң байырлалын биствн совхозтуң малчыннары күш-ажылчы көргүзүглер-биле уткаан. Ооң херечензи болза, совхоз күргүнеге мал продуктуларын садарын шуптузуп бүрүн күүседкен. Ол ышкаш кожээ Совет эрткен чылын хуу чоңдан 18 тонна эът садар планныг тургаш, ону 73 тонна кылдыр күүседкен.

Эрткен чылын мал ажылынга бедик көргүзүглүг ажылдаан малчыннар эвээш эвес. Хойжулар К. У. Седен, К. Э. Хокпалдай, М. Ч. Очур-оол олар төрүүр үүс хойга онаалтыр 100—107 чедир хураганны, бир хойдан-на 2-2,5 кг дүктүг кыргып алган.

Совхозтуң парткому, ажылчын комитет болгаш дирекциязы эрткен ажыл-агый чылында социалистиг чарыштың түңнелнн чоокта үндүргеи. Салбырлар аралынга шилчнир Кызыл туктуг Чыраа-Бажы салбырынга (эргелекчизи М. К. Коңгаржаа), (партбюро секретары М. М. Доржу) тыныскан.

1972—1973 чылдарның кыштаглаашкынын бүгү тала-биле организастыг, бедик деңнелге чорудар дугайында айтырыгны эрткен чылдың октябрь айда кожээ Советтиң сессиязынга чугаалашкаш, түскай шиитпирни хүлээп алган. Ам фермалар болгаш үүс-түе коданнарда албан организацияларны, активтерни, депутаттарны быжыглаан. Малчыннарже автолавкалар, кижи эмчилери, агитаторлар доктаамал үзүп турар. Малчыннарны олар ыяш, хөмүр-биле база тараа-биле хандырарынче хичээнгей улуг. Социалистиг хүлээлгелерни бижээш коску черлерде аскан. Төрүүр коданнарже сакманщиктерни чоруткулаан. Мал чеми сигеи, силос, чарба, сула четчири-биле бар.

Ам бо хүннерде хой оолдаашкыны массаалыы-биле эгелээн. Совхозта ниитизи-биле төрүүр 14318 хой бар. Чоокку хүннерге чедир төрээн 3940 хойдан 3942 хураган менди алдынган. Хойжулар М. Д. Чоланың коданында 218, М. К. Сандүүнүүде 203, М. Ч. Очур-оолдуунда 217, К. С. Канчыыр-оолда 240 хой оолдаан, чаш төлү менди доругуп турар.

Совхоз хүнде мүрүнеге ортума-биле тонна чыгыы сүттү дужаап турар. Чоок-та чаа совхозта парткомуун хуралынга мал киштаглаашкынының амты байдалын чугаалажып корген. Кылдынган чамдык ажылдар-биле кады улут четпестериниң барын аңаа шыңгыы чугаалашкан. Кандыг четпестерил ол? Чыраа-Бажы салбырының Шык-Бажы сүт-бараан фермазында савапны чымчады хайындырбайн турар. Инек саар кажаа иштн ол. Мажалык фермазында 10 арган инекти болгаш 15 хире молдургаиы даштын соок черде азыраи турар. Фермаларда санитарлыг байдал чавыс деңнелдо. Салбырының хаван фермазында күргүнеге садер таваннарны ачылап үүлээн, хойжу аш Дорлук-оолдуң коданындан 15 чаш хураган өлген. Рацион тургустунмаан.

Хорум-Даг салбырының Дөң-Терек сүт-бараан фермазында чунар-бажың, кызылбулуң орта- ажылдавайн турар. Чаш хураганнарны учетка ап, дугаарлар ажыл кошкак. М. Дестаан-оолдуң кадарган кошкарының азырал, хайгаралы багай. Ол ышкаш Чыргакы салбырының малчыннарындан эштер М. Лопсан-Доржу, Х. Чинмит болгаи өскелер-даа социалистиг хүлээлгезин бөөнн билбес болганы хынаядаи илереэн. Социалистиг хүлээлгени малчын бүргүзүнге чедирер ажых ам-даа четпес. Бүгү малчыннарның барык хой кезии радиоприемниктерлиг. Ыяачаа-даа олирнин бөтереялары чок, малчыннарны аптечкажыштар-биле хандырбаан. Солуй, есткүүдүг чамдык малчыннарга озалдан чедирип турар. Малдың уксазаын акнимдер ажыл чогуур иегелдезинге чедир тургустунмаан.

Чамдык чуртталга бижиндарын болгаш хураган кажаларын беэнн чугайлаваан. Семиртирнгеде турар малдарны деңзи чогуудан чогуур үезинде деңнелдевейн турар. Малдыг четпестерниң бир чылдагаиы мал ажылының түскай эртемниглериниң бот-харнысалгазының чавыс болуп турарында. Кожээ Советтиң депутаттары, сөөн девискээринде «Чыраа-Бажы» совхозтуң бүгү малчыннары, түскай эртемниглери СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаи ВЦСПС-тиң мал ажылдакчыларынга хамаарыштыр үндурген чугула документизинге улам сорук кирип, чыл планын долдур болгаи ажыр күүседир дээш берген сөзүнге өө болуп шыдаар дээрзинге чиглиир турбас.

О. КАРА-САЛ,
Чөөн-Хемчик районнуң Чыргакы кожээ Соведининң күүсекомунун даргазы.

ЧАРЫШ ОДУ ЧАЛБЫЫШТАЛЗЫН

Таңды районда «Тиилелге» совхозтуң партком секретары С. Седен-оолга төп машина-трактор мастерскязынга ужуражы бердим. Секретарь-биле мөңгилешкен соонда:

— Онза, солуң чүү тур, кандыг ажыл-ишти хөделдирип тур силер, дарга?— деп айтырдым.

— Тоску беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылында бедик шынарлыг, хөй продукцияны эң-не эвээш чаргдалды үндүрүп тургаш бүдүрер дээш социалистиг чарышты совхозтуң бүгү ажыл-ишчилериниң ортузунга калбартып тур бис. Социалистиг чарыштың өзүлүг массалыг болгаш дээштиг чорудун чедип алырынче ажылыды партком, ажылчын комитеди болгаш комсомол организациязы угландырып турар — деп, эш Седен-оол харылады.

Совхозтуң ажылчыннарының ортузунга социалистиг чарышты 1973 чылда эң-не дээштиг, чаагай үре-түңнелдиг боддурары-биле партком, ажылчын комитеди база комсомол организациязы совхозтуң дирекциязы чери-биле дугуржуп турган, чарыштың негелдезерни ажыдаи кылган. Ол негелдезерни фермаларга, бригадаларга, салбырларга калбаа-биле чугаалажып көргеш, бо чылын мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин коваедиргн дээш бедиткен хүлээлгелерни алган. Механизаторлар, сланчылар, хойжулар боттарынга хүлээлгелерни тус-тузунда ап, аразында социалистиг чарышты салып алган ажылдан турар.

— Эрткен чылдың түңнелдерннге доктаап болбас, оортан бедик түңнелдерни чедип алыр ужуруут бис. 1973 чылды тоску беш чылдың эң-не шиитпиринг, шалынчы чилы болдурар дутайында Коммунистиг партнинның болгаи Совет чазактың дайынчы кыйгырыып бүгү совет улус-биле бир дөмей изин-биле түүдүтүнүп хүлээп алган, сорун киринишкинниг ажылдаи тур бис — деп, партком секретары эш Седен-оол дон ыңай чугаалады.

Совхозтуң тараажыларының мурнунда улуг соруглалар бо чылын туруп турар. Эң эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, бедик шынарлыг хөй тарааны бүдүрер, Төрээн чурттуң шыгжамырынга хөй тарааны урар дээш социалистиг чарыш совхозтуң тараажыларын ыаара тутkан. Күрүне шыгжаммырына 20 муң тонналап эвээш эвес тарааны киирер арга «Тиилелгенин» тараажыларында бар.

1973 чылда хойжулар ортузунга социалистиг чарышты организастаарынче онза кичээнгейни совхозтуң парткому, дирекция чери болгаш ажылчын комитеди угландырып турар. Бо чылын хойжуларның кижи бүргүү чүс хойга онаалтыр 100-тен эвээш эвес хураганны өстүрүп алырын хүлээнген.

Хойжу Ховалыг Тас-оол бо чылын чүс хойга онаалтыр чүстен эвээш эвес хураганнарны менди доруктурарын, бир хойдан-на 3,4 килограмм дүктүг кыргырын хүлээнген болгаш совхозтуң хоочун хойжуларының бирээзи Куулар Дажыны социалистиг чарышка кыйгырган. Кожээ Советтиң депутады Куулар Чучуңнуң хүлээлгези шырак: 100 хойга онаалтыр 105-тен эвээш эвес хураганны менди доруктурар, бир хойдан-на 3,5 килограммдан куду эвес дүктүг кыргып алыр.

Кожээ ажыл-ишчилерниң ортузунга социалистиг чарышты калбартышпаа, мурнакчы дуржулганы неитередириие чугула кичээнгейни партком, ажылчын комитеди болгаи комсомол организациязы угландырып турар. Мурнакчы дуржулганы неитередири-биле холбаштыр, республиканың хамаарышкан албан организация черлерниге «Тиилелге» совхозтуң хойжуларының, сланчыларының, механизаторларының дээ бар. «Хойжуларның библиотеказын» мооң мурнунда чылдарда парлап, малчыннарга улуг дузаны чедирип турган. Ол библиотёка ам кайда-даа көзүлбестээн. 1973 чылда хойжуларның, тараажыларының, сланчыларның шак ыңдыг библиотекажыштарын парлап үндүрерин республиканың совхозтар каттыжышкынындан, Тыва АССР-ниң Кожээ ажыл-агый министерствозундан болгаш Тываның ном үндүрер черинден «Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери ялап турар.

А. ДУГЕРЖАА.

ШЫННЫҢ почтазындан

Онча менди

«Мурнакчы» колхозтуң малчыннары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында малдың чаш төлүн менди ап, кыштаглаашкыны эки эрттирер дээш ыяшнан ажылдан киришпеи. Колхозтуң хойжу кодаммарында чаш хураганнар хун-бүрү немежип турар. Амдыызында колхозта төрээн 3511 хойдан 3596 хураганны менди алган.

Малчын Оскур Салчантың модаиында 221 хой бар. Ол төрээн 193 хойиидан 216 хураганны менди алган. Ол ышкаш Салчак Тойбу төрээн 103 хоюндан 112, Чечек Салчак 199 хойдан 204 хураганны алган. Өске-даа малчыннар модаиларында хойнар кидин түлүк хураганнап эгелээн.

Колхозтуң баштаар чери малчыннарга дузаламырыбиле санманщиктерни чоруткулаан. Салчак Долумажап 85, Оормак Карачаш төлду менди алырын хүлээнгеннер.

Очур ЧЫМЫ.
Бай-Тайга район.

* * *

Хорамчаны болдурбас

Хүт — Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң эң ыракта салбыры. Хүтчүлер эртиеи чылын мал чеми сигеп, сиюсту четчир хемчээлдиибиле бүдүрүп белеткеп алганнар.

Аңгы үеде салбырда 670 баш инек, 300 ажыг чылгы беш модаида хур кыштап турар. Ажыл-агыйның мурнакчы малчыннары Күжүгет Шымыран 180 баш, Маады Күскей 130 бызаа азырап, аразында арга-дуржулгазын солчуп турарлар. Оларның азыраан малының күш-деңгели эки. Ол ышкаш хөй чылдарда бызаа азырап турар Иргит Чысыңмаанның ажылга мергежээн дыка улгатнын. Ооң азырап турар бызаларының бирээзи-ле дүнхүнде 500—600 грамм немежип деңзинн ап турар.

СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаи ВЦСПС-тиң «1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаи белеткээрин коваедиргн дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» доктаалын Хүт сүт-бараан фермазының коллектнви бедиткен хүлээлгелерни алгынаан.

Ферманың мурнакчы сланчылары Анчымаа Даржаа, Любовь Седип олар беш чылдың үшкү чылында бир инектен-не 2000 кг сүттү саарын хүлээнгеннер. Сланчыларның санкалын коллективтнн осне кежигүннерн деткип, бедиткен хүлээлгелерни алгынаан.

М. ДОЗУР-ООЛ.

СОҢГУ ҮҮКТЕ ЭЛЕКТРОСТАНЦИЯ

Делегейде бир-ле дугаарында Соңгу үүкке тудуп тургускан электростанциязы — Хантайка дээр хеминиң үстүкү агымында. Станцияның башгайгы агрегадын ажылдадып киирген үнден бээр ацаа бир миллиард киловатт-шак ажыг электри энергиязын ажылдадып үндүргеи. Суг күжү-биле ажылдаар ол электростанциязы Енисейже агып киргеи Хантайка дээр хемчигеште тудуп тургускан.

Ол станцияны тударынга эвээш эвес шаптыктаашкыннар таварыжып турган. Үүге дээрге ооң турар черн кезээде дошпут чыдар девискээрге хамаарыжыр. Хантайка хеминиң сууи өскээр аксыр болгаш электростанцияның турбиналарын ажылдадыр төлөеде, хеминиң сууи чер иштининг оруу-биле аксыр ужурга таварышкан.

Эртиеи 1972 чылдың декабрьда энергетиктериниң байырлал хүнүнде Хантайканың суг күжү-биле ажылдаар электростанциязының соолгу чеди дугаар агрегадын ажылдадып киирген.

Хантайка хемде суг күжү-биле ажылдаар электростанцияның ниити күжү — 440 мун ажыг киловатт боон турар. Ооң үндүрүп турар энергиязын Норильскиниң даш болбазырадыр металлургия комбинады болгаш Таймыр тундразының калбайделгем девискээринде туруп турар геологтарының болгаш шнвижилериниң он-он чурттарга суурларында ажыглап турар.

Бо чуруктa Енисей хемче Соңгу үүктен агып кирип чыдар Хантайка хеминиң үнүнде суг күжү-биле ажылдаар электростанцияның ниити хевирни көргүскеи.

В. ЧИН МО-ЦАППЫҢ фотозу.

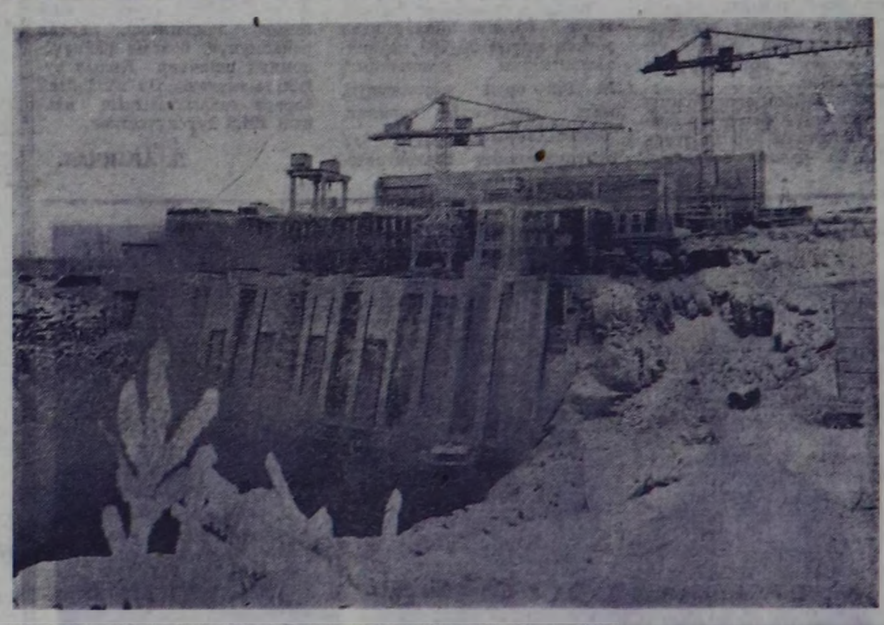

АДЫР БҮРҮЗҮ ОРУЛГАЛЫГ

Республикада мурнакчы амыл-агыйларның бирээзи — Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозу эрткен юбилейлиг чылды эки көргүзүглерлиг демдеглеп эрттиргеи. Совхозтуң амыл-ишчилериниң күш-амылчы чедишкиннериниң дугайын хөйү-биле чугаалап болур. ССР Эвилелиниң 50 чыл болган оюмга турасказаткан юбилейнин Хүндүлел демдээн болгаш амша шаңналын анаары шаңва төдаргай чижен болур.

* * *

Экономиктиг өөредилгени дээштиг кылдыр организастаады, ооң дүнгарын бедидериивче дирекция черинден болгаш партия организациязының талазындан доктаамал кичээнгейни салып турары совхозтуң экономиказын хөгжүдеринге, амыл-агыйның адыр бүрүзүнүң амылын экижидериие бичө өөрө салдарлыг боон турар.

Экономиктиг өөредилгени адырлар аайы-биле организастаан. А специалистер оларга хамаарыштыр тургускан түскай программаның темаларын өөредип турарнар. Ук программаны эртиеи өөредилге чылында өөредип эгелээнвер. Бо өөредилге чылының эрткен айларында «Амгы үе-чадада СЭКП-ниң экономиктиг политиказы» деп темаиың айтырыгларын сайгарып өөредип. Иликтиг «Бүдүрүлгенин интенсифнкастаары — амыл-агыйны хөгжүдеринің чугула үлганыышкыны» деп теманы түс-түс айтырыгларга чаргаш, ханызы-биле өөредип турар.

Чоокта чаа эрткен бир субботада совхозтуң бүгү специалистери, ортумак звеноиуң удуртучу амыдаичыларн монторының кызыл-будуунга чыгып келдилер. Оларның кичээлдер хүнү ол. Чээрби аажы кижи ногаан сукно шывыглыг узун столду долгандыр олуруптулар.

Совхоз директору эш Малышев амыл-агыйда бо үеде болгалы байдалды кысказы-биле чугаалаап, залчиглиг кичээлдин темаларыга хамаарыштыр пленкел кылыры-биле код агроном И. В. Клювеке сөс берди.

Кичээлдин темазы: «Чер — бистин код байлавыс». Марксизм-ленинизмниң классиктериниң чер дугайында өөредилге дончуву-биле чугаалаап, эш Клювев совхозтуң девискээрнпге хамаарышкан тараа, сиген шөлдериниң, одарларның шынар составыига, оларның хөрээнүүнүң байдалдарынга болгаш оларны кандыг янылыг ажыглап турарынга төдаргай доктаады. Совхозтуң амыл-агыйының угланышкынынга хамаарыштыр бүгү шөлдерде беш тарылга эолчештирилгезин шиитгээткеи. Оларның ийнзинде тараа культуралары, ийнзинде мал чеми культураларны, а бешкизинде ногаан ажыр сатканы дээш немежде төлевирден 500 муң рубльдиң арыг орулгазын алган.

— Тарылга шөлдерниге техниканы долу ажыглап эгелээнивистен ажылдың бүдүрүкчүүү бедээн болгаш продукцияның бот-үнези чнгеп эгелээн — деп, эш Клювев чугаалаап, дараазында чижекти коргустур. Бир центнер дүжүттү өстүрүп алырынга тарылга эолчештирилгезин шиитгээткеи. Ол хире хой тараапы плаи-биле 5 руб. 40 көпеекти чарыгдаары көрдүнгеи турган, а херек кырында 4 руб. 47 көпеек чарыгдаттынган. Чүгле оон безнн чүс муң ажыг рубль немей алдынган.

Бо көргүзүглер чүгле тарылга эолчештирилгезнн шиитгээдин алганының ачызында чедип алдынган эвес, хову ажылдакчыларының продукция бүдүрерин көвүдедир дээш чаа дешпилгелиг аргаларны ажыглап, боттарының түскай мергежилнн доктаамал бедидии, машина-техниканы долу күүүзүү-биле ажыглап турарының, ылаңгыя минералдыг болгаш органиктиг чемнешчидилгелерни хөйү-биле ажыглаи эгелээнинин ачызында чедип алдынып турарын механизатор эш П. Клювеке даазкаи турган. Ол ийи суттарыкчызы-биле картофель ажылын бүрүн харылаан. Оларга херектиг техниканы түскайлаан турган. Олар хамаарышкан ажылын ак сетнилдиг кылып турган, эки дүжүттү алганнар. Бир гадан планнаан 100 центнериниң орнунга 141 центнерни алганнар. Центнер картофельге хамаарыштыр планнаттынган чаргдалдар барык 4 рубль чнигээн. Бо бүгүнүң түңнелиивде ногаа ажылы база-ла орулгалыг болган.

Агрономиуң кынган илеткелиите хамаарыштыр сайгарылгалар база болду. Хову бригадазының бригадири А. Мижит-оол мындыг санаалды кылды:

— Бис чаңгыс чылдыг сиген дээш-ле суда, көк-тараанын колдады тарыыр улус-тур бис. Шагда бир чылын могар деп сигенни тарыырывыска мигалиг-ле үнген түве. Ону ажыглаарын көрзе эки боор — деп, бодап чоруур мен.

Бригадирнің ол санаалын семинарның дыңнакчылары деткип, үрезин тыптынып алырын сүмелештилер.

— Соолгу чылдарлын бээр мал болгаш чер ажылының орулгалыг апарганын билир болгай силер эштер. Бистс чедир ажыглаттынмайн турар курлавырлар ам-даа бар. Оларны илередип, ажыглап тургаш, продукт бүдүрерин ам-даа көвүдедири бистнң сорулгавыс. Картофель, ногаа безнн орулга берип эгелээнин черле көрүнчүт. Бо чылын ол авено 30 гектар черге картофельди өстүрерин хүлээнген, ону планда киирген бис — деп, директор кичээлди мындыг янзылыг түңнеди.

Бо дээрге бир кичээлге болган чугаа-дыр. Бир эвес малчыннарның кичээлинге олуржур болза база-ла мындыг боор деп бодал киминиң сагзынга кирип келир. Чүгле дээрге, совхозтуң мал ажылындан эвээш эвес орулга алдынып турар. Амгы үеде бүгү малчыннар продукция бүдүрерин көвүдедир, ниитнки курлавырларны долу ажыглаар дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар.

С. МААДЫ.

Депутаттар сүмелешкен

Ажылчы чоннар депутаттарының Тес-Хем район Соведининң сессиязы болуп эртиеи. Ацаа районнуң амыл-агыйының 1973 чылда планын болгаш бюджедин чугаалажып көрген. Бо айтырыглар талазы-биле илеткедерни райкүүскомнуң даргазының орлавакчызы Ч. Шулуу-Маадыр болгаш сан кидлининиң эргеленчизи К. Ондар кыгаан.

Сессиига самаа берген депутаттар «Тес-Хем» совхозтуң малчыны О. Күрү, районнуң ажыдырал хандырыгга комбинадының ажылдакчызы Р. Сандан, «Ак-Эрик» колхозтуң сланчызы З. Чамзы, сүт-амылагыйының удуртучузу П. Лузинин болгаш өскелер-даа районнуң амылагый хөгжүдениинин эртиеи чылда байдалын бүгү талазы-биле сайгарып, мал ажылында, культура, улус өөредилгезинин албан черлериие четпестерни шыңгыы шүгүмүлеп, ону эдер талазы-биле хемчеглерни алырын райкүүскомга, ооң кнлдистериидеи негээн.

Бистнң корр.

Эртем болгаш техниканың бурунгаар депшилгези дээш

(Төнчүүр. Эгези 1-ги арымда).

чыддың амгы бо үшкү шинчилеринде чылын шалыпчы ажыл-иштиң чылы болдурары дээш масштаб шинчээшкин база-да улам калбарып турар.

Бистиң бүдүрүлге аргаларывыс канчаар-даа ажок оскен амгы үе-чадада партия болза ажыл-агыйын эң-не ажыктыг ыңдыр чорударынче кол угланышкынны кылып турор.

СЭКП ТК-ның декабрь (1972 ч.) Пленумунуң шинчилеринде, ол Пленумга эш Л. И. Брежневтиң чүгээ-аминда-даа моон соңгааргы экономиктиг сөөлдеги эртем-техниктиг депшилгеди болгаш капитал чүдүүшкүнүүң темпилерин шанкынчыдарынга, бүдүрүлге күүлерин улам долуулуу-биле ажыглаарынга, чиг-эттиг, оттуглар түүлдү, электри энергизиин улам долу ажыглаарынга үндезилеп чедип алырын онзалап демдеглээн. Түгле ыңдыг байдалдарда беш чылдың улуг планныг даалгаларын, улустуң чагаа чоруун бедидериниң калбак программазын күүседир, чүрттүң камгалалыр арганын чогуур деңнелге тудуп шыдаавас бис.

Моон аңгаш көөрге, чүрттүң экономиказын хөгжүдериниң талазы-биле партияның салып турар сорулгалары эртем-техниктиг күштериниң болгаш оларның эки түрү каттыжымшкынаарынның мурнунга ажыл-чорудулгаларының деңгем оруун ажыдып турар-дыр. ЭТН партияның экономиктиг политиказында эң-не чугула, кол черии эвлеп турар деп чугаалаар болза хөөредиг авес болур.

В. И. Ленин 1921 чылдың августа-да чүртке инженер-техниктиг билиглиниң деңнелиин бедидер хемчеглер дугайында декретке ат салган. Оон бээрле бистиң чүртке эртем-техниктиг ниитилелдериниң чөн-кизи калбарып келген. Амгы үеде бисте 23 эртем-техниктиг ниитилелдер ажылдап турар.

Эш А. П. Кириленко ЭТН-ниң үжүр-дүзазын, оларның практиктиг ролүн онзалап демдеглээн, олар коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузарынга оон-даа хөй түүлдерин кылып болурун айытнан. Эртем-техниктиг революциялың чедиишкиннерин ажыл-агыйның социалистиг системазының артык күштүг чоруу-биле холбаштырар дугайында партияның салыш турар төөгүдүт сорулгазын күүседиринге ЭТН улуг рольду ойнаар үжүрлүг деп оратор чугаалаан.

Сөөлгү үеде эртем-техниктиг ниитилелдерде техниктиг депшилгенің хөй муң эгелекчилери киргенин айытканда, эш А. П. Кириленко аңаа аныяк спецназистерин, ажыл-чымаарны болгаш студентилерни хаара тударының чугулазы демдеглээн. Партия организациялары ЭТН-ниң ажылынче улуг кичээнгей салыры чугула дээрзин ол айыткан.

Эш А. П. Кириленко делегей политиказының чамдык айтырыгларынга доктаагаш, СЭКП-ниң XXIV съездизининг ажылдан ыдтаны дөштүкы политиказы талазы-биле шугумун, оон хүлээп алган тейбың программазын бодтандырары партияның болган Совет чазактың кол сорулгазы боон турарын демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневиң Франциянның Президенттээ Ж. Помпиду-биле ужуражылыкшны сөөлгү үеннин улуг болуушкуннарының бирээзи болганын демдеглээш, эш А. П. Кириленко Европага болган делегейге аймак чок чорукту хандырар, кадыг ажылдажылганы калбартыр талазы-биле бистиң күрүнеииң чайгымш чок түткүлүнүң дугайын делегеренгей чугаалаан.

Вьетнам дугайында айтырыгны тейбың арга-биле ниитилелдерниге идегелдиг байдал сөөлгү хүнүөрде коствп турар апарган. Албан ужурунда дыңнадырлардан алырга, Парижке ВДР биле АКШ-тың төлөөлекчилериниң арамызга чугаалажышкынларга чугула дугуржулга чедип алдынган — январь 23-те Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тейбыңны катап тургузар дугайында дугуржулганы ат салырынга белеткээн. Ол дугуржулгага январь 27-де ат салыр болгаш ол-ла хүнден эгелеп күштүг болур дугайын база чарлаан.

Боттарының хосталгазы, хамаарышпас чоруу болгаш тейбың дээш вьетнам улустуң аар-бөрге болгаш үргүлчүлелдиг демиселиниң улуг тиилелгези ол болуру чугаажок. Ол дээрге вьетнам улуска улуг дузаламчыны көргүзүп турар ань-дүнма социалистиг чурттарның дайынчы эң-сеткил каттыштырылгазының, тейбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң база улуг тиилелгези болур.

Эш А. П. Кириленко дараазында Чоокку Чөөн чүкте дүшкүүрлүг байдалдың болган совет-кыдат харылзаалар-ның дутайын тодаргай чугаалаан, Пекиниң дөштүкы политика талазы-биле сорулгазы сөөлгү чылдарда империализмниң политиказы-биле улам чоокшулажып турарын айытнан. Ол делегей социалдыг ниитилелдерде техниктиг депшилгенің хөй муң эгелекчилери киргенин айытканда, эш А. П. Кириленко аңаа анык спецназистерин, ажыл-чымаарны болгаш студентилерни хаара тударының чугулазы демдеглээн. Партия организациялары ЭТН-ниң ажылынче улуг кичээнгей салыры чугула дээрзин ол айытнан.

Эш А. П. Кириленко делегей политиказының чамдык айтырыгларынга доктаагаш, СЭКП-ниң XXIV съездизининг ажылдан ыдтаны дөштүкы политиказы талазы-биле шугумун, оон хүлээп алган тейбың программазын бодтандырары партияның болган Совет чазактың кол сорулгазы боон турарын демдеглээн.

Дээди хавыяа — Ленин ордени — эртем болгаш инженер-техниктиг хөй-ниитиге, бүгү эртемдээнерге, спецназистерге, чаартыкчы ажылчыннарга, эртем-техниктиг революциялың хөрөөнге, бистиң чүртке коммунизм тургузарының хөрөөнге боттарының салышкынын киирип турар бүгү кижилерге шаңнал-дыр деп эш А. П. Кириленко түңнелиинде чугаалаан.

Чыыгланнар эш А. П. Кириленконуң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болган адыш часпайшкынары удаа-дараа дыңмиттелип турган.

Эртем-техниктиг ниитилелдериниң Бүгү-эвилел Төвүлелиниң даргазы академик А. Ю. Ишлинский отчёт илеткел кылган.

Бистер төрөөн Коммунистиг партияга, оон лениичи Топ Комитединге, бистиң партияның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунга, Совет чазакка бедик шаңнал дээш чүректиг ханызындан кызыгаар чок өөрүп четтирип турар бис деп, ол чугаалаан.

СЭКП ТК-ның съездиге байырлыг чагаазында, маңаа эш А. П. Кириленконуң чугаазында ЭТН-ниң ажыл-чорудулгаларын бедии-биле үнелеп турары дыка өөрүнчүтүдүр. Эртем-техниктиг ниитилелдерге партияның улуг сагыш салыш турарын онзалап демдеглээш, илеткелчи партияның экономиктиг политиказын боттандырыш чорударынга ниитилеәдериниң идепкейлиг киржилгезин чугаалаан. Чүрттүң экономиктиг хөгжүдезиниң кол угланышкыннарының бирээзи амгы үеде бүдүрүш үндүрүш турар продукциянның шынарын экижидери болур.

Түңнелиинде А. Ю. Ишлинский ССРЭ-ниң эртем-техниктиг ниитилелдерге моон-даа соңгаар партияның идепкейлиг дузалакчызы болурун СЭКП ТК-га болгаш Совет чазакка бүзүреткен.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ до хүннерде

Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулга чедип алдынып турар

АКШ-тың Президентизи Р. Никсон дайылдажырын дугуржулга өзугаар январь 27-де соксадырын болгаш Мурнуу Вьетнамдан бүгү америк шериглерни 60 хүн хуусаалыг үе дургузунда үндүрген турары радио болгаш телевидение дамчыштыр медеглээн

Дугуржулганы ат салырынга белеткээн

● **ХАНОЙ. (СЭТА).** Январь 24-те Вьетнам Демократтыг Республика биле Американың Каттышкан Штаттарының аразынга дугуржулган мындыг дыңнадыгны ВДР-ниң дөштүкы хереглер министерствозу нарлалгага үндүрери-биле тараткан:

«Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулганы ат салырынга Вьетнам Демократтыг Республиканың төлөөлекчилээн түскай чөвүлекчи Ле Дык Тхо болган Американың Каттышкан Штаттарың төлөөлекчилээн доктор Генри Киссинджер олар 1973 чылдың январь 23-те Парижтиң-биле 12 шак 30 минутада белеткээн.

Вьетнам талазы-биле париж чөвүлел хуралында киржип турар бүгү талалар Парижте Делегей шуулганнарының бажыңынга 1973 чылдың январь 27-де албан чурумун ёзугаар дугуржулгага ат салыр. Дайылдажырын соксадыры 1973 чылдың январь 27-де гринвичиниң-биле 24.00 шакта күштүг болур.

Ук дугуржулга Вьетнамга быжыг тайбыныы хандырар болгаш Индий-Кыдатка база Мурнуу-Чөөн Азиага үр тайбыңны камгалаарынга үлүг-хуулу кииреп дээрзинге Вьетнам Демократтыг Республика болгаш Американың Каттышкан Штаттары идегелдиин илергейлеп тур».

● **ХАНОЙ. (СЭТА).** «Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбынны катап тургузар дугайында» дугуржулгага ат салыры-биле ВДР-ниң дөштүкы хереглер министри Нгуен Зуй Чинь Ханойдан Парижче январь 24-те самолеттуг чорупкан.

Президент ордузунга болган байырлыг үделге ёзулалынга ВДР-ниң чазаанның Премьер-Министри Фам Ван Донг чүве чугаалаан.

«Вьетнамга дайынны соксадыр дугайында» дугуржулгага соңуургалдыг талалар-биле кады ат салыр дээш, Парижче аътчыннытар ВДР-ниң дөштүкы хереглер министри кайгамчык улуг сөөрүк киришкинниг үдеп турар-дыр бис деп Премьер-Министр чугаалаан.

Хосталга, хамаарышпас чорук болгаш тайбың дээш берге, үр база тиилелгелиг демиселинге вьетнам улустуң кайгамчык улуг тиилелгези ол. Политиктиг, дипломаттыг болгаш дайын фронтуларынга вьетнам улустуң кайгамчык улуг тиилелгези ол. Вьетнам улус-биле ань-дүнма социалистиг чурттарның улустарының, бүгү делегейде соң өскө чурттарның улустарының аразында дайынчы эң-сеткил каттыштырылгазының кайгамчык улуг тиилелгези ол деп, Фам Ван Донг демдеглээн.

Чедип алдынган улуг тиилелгелерге хөмбашпыр вьетнам улус бөгүн улуг сөөрүкүнү көрүп тур. Вьетнам улус ол тиилелгелерни бүгү хемчеглер-биле калбартып, бодунуң өндүр улуг революстуг херээн түзүлүнга чедирер дээш дениселин үргүлчүлеп турар. Ат салынган турар дугуржулганы база өскө-даа документилерни шынгыы күүседир болгаш Вьетнамга быжыг тайбыңны хандырар, Индий-Кыдатка, Мурнуу-Чөөн Азиага үр тайбыңны камгалаарынга улуг-хуузун киирер дээш, оларны база шынгыы күүседирин өскө улустардан негеп турар деп, Фам Ван Донг медеглээн.

Вьетнам улус тайбыннын түгүн, национал хамаарышпас чорукчун түгүн, төрөөн чүртүн катгыштырарының түгүн бедик түдүрин түгүлчүлээр деп, Фам Ван Донг чугаалаан.

Р. Никсоннуң чугаазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулганы ат салырынга белеткээнинге холбаштыр АКШ-тың президентизи Р. Никсон радио, телевидениени дамчыштыр чүве чугаалаан.

Чедип алдынган дугуржулга дайылдажырын улустар аразының хайгаараалы-биле январь 27-де субботада соксадыр болгаш Мурнуу Вьетнамдан бүгү америк шериглерни 60 хүн хуусаалыг үе дургузунда үндүрген турар деп айытнан. Бүгү Индий-Кыдатта туттурганнар бөөп турар бүгү американнар январь 27-ниң соонда 60 хүн дургузунда хостаагаан турар деп, Никсон чугаалаан.

Бодунуң хууда киирер үезин дөштүкының хөнгээрээшкинын чөнге шинтпирлээр эргени Мурнуу Вьетнамның улузунга негадынап бээр деп, Никсон чугаалаан.

Каттышкан Штаттар сайган ёзу-чурумун моон соңгаар-даа «Мурнуу Вьетнамның хөөйлу ёзугаар нара чаңгыс чазаа» деп хүлээп көөр болгаш «ол дугуржулганың негелделерин-ге ойлештир» аңаа деткимче көргүзерин үргүлчүлээр деп, Никсон өөң-биле чөргелөштир шдеглээн. АКШ «Мурнуу Вьетнамның улузунуң бодунуң айтырыгларын бодунуң аразынга тайбың шинтпирлээр күшеннишкиннерин деткирин» үлаачылаар деп, Никсон база чугаалаан. «Бо дайынның доозулганы тайбыңны тургузарының оруунга түгле баштайгы базым болур деп чүвени хүлээп көөр ужурлуг бис» деп, Никсон медеглээн.

АКШ ук дугуржулганың негелделерин күүседир деп, президент медеглээн.

С. Туреният чугаазы

ДАКАР. (СЭТА). Сенегалиниң радиозун дамчыштыр чүве чугаалаан, Гвинеяның президентизи Секу Туре бүгү Африкада национал-хостаалгалыг шинчээшкинниң улуткар сорулгалыг империализтиг калбак сүлчээниг боон турарының дугайын дыңнаттаан. ПАИГК-тиң Чиңгине секретары А. Кабралды өлүргени болгаш Гвинеяда (Бисау) хостаага дээш домиселге удур өске-даа хоралыг үүлгедиишкиннер ыңдыг сүлчээниң бир кезээ боон турарын президент чугаалаан.

ПАИГК-ке удур үүлгедиишкиннер-биле эгелээн ол планда Анголаны хостаары дээш улусчу шинчээшкинге (МПЛА) болгаш Мозамбиктиң хостаарының фронтузунга (ФРЕЛИМО) удур база-да ыңдыг үүлгедиишкиннерни кылырын, а ол шыкаш Гвинеяга, Танзаниягa болгаш Замбияга удур агаардан, далайдан болгаш курлаг черден халдаашкынарны кылырын база көргөн турган деп Секу Туре истелге комиссиязының барымдаалларынга үндезилээш демдеглээн.

МВР-ниң Революстуг түр чазаанның төлөөлериниң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулга чедип алдынганын Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның төлөөлериниң Парижке парлаттынның үнген медеглелиинде демдеглээн.

«Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулганы чедип алдынганын Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның төлөөлериниң, Вьетнам улустуң, америк улустуң база бүгү делегейде тайбың болгаш чөптүг чорук дээш туржуп турар күштериниң улуг тиилелгези деп үнелеәр. ВДР-ниң чазаанның төлөөлекчизи ол дугуржулганы ат салырынга МВР-ниң Революстуг түр чазаанның төлөөлекчизи-биле дугуржуп, турган белеткээн деп, МВР-ниң

Номчукчунуң бодалдары

НАЙЫРАЛДЫҢ АЛЬМАНАГЫ

ЭРТКЕН чылын үнген «Улуг-Хем» деп чечен чогаал альманагының 31-ги дугаарын сонуургап номчудум. Сагыш-сеткилди довадуруп келир чүүл —ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл ойнга ук альманахты тураскаатканы. Мында иннтизи-биле 30 шулуктерни «Совет улус найыралын чогаалчылар ырлажын тур» деп ниити эгелбе парлаан. 23 национальный чогаалчыларының шулуктерни кирген.

Украинаның калбак-делгем тараалап шөлдери, Грузияның кадыр дагларының меңгилери, оон эрги. чаа амыдыралы, Белоруссияның амзар, чыгыг хадылары, Узбекистанның хевизи, соңгу черниң харлыг шуургананың амгы амыдырал-га аялга боот хуулганы дээш, черле дыка байлак, утказы ханы, очулгазы таарымалыг шулуктер киргизээн-дир. Чижээлээрге, казах шулукчу М. Алимбаевтиң «Хоочуя коммуниске», украин чогаалчы М. Рыльскийнин «Мен—Совет чуртуның оглу мен», К. Симоновтуң «Терээн чурт» деп шулуктери болгаш оске-даа чогаалчыларның Терээн чурт, күш-ажыыта, эп-найыралга чураскаатканы шулуктерни сөөнүүргал-биле номчудум.

Альманахта эвилелдешкен 15 республикаларның чогаалдарын киргенин көргеш, хей национальный студентилер өөренип турар институтуна бо альманахты коргузуп, таныштырганым — аас-кежиин деп санадым. Бо «Улуг-Хемни» найыралдың альманагы деп санавышпаан, «Совет улус найыралын чогаалчылар ырлажын тур» деп ниити эгенге бадыткап шыдаан деп үнелеп болур.

«Романнар, тоожулар, чечен чүгаалдар» деп эгеде Кызыл-Эник Кудажының «Үйгу чок Улуг-Хем» деп романынган үзүндүлерни номчуур черле магаданчыг болду. Чүге дээрге кадыг-даа чогаалды номчуп эгелей бээрге, чогаалчы номчукчуну чүнүн-биле хандыда бээрин, оон шилип тыпкан аргалары кижини боданырынче албадап келириниден бүгү чүве хамаарыжыр. Чижеглеп бодап көөрге, чазанныҥ кижи кандыг-бир чүвени кылып олурда, оон холунда ыяштың, дашты кандыг-бир дүрүүже кайгаар шилчип келирин хажыыландан хайгаарап олурган кижиниң оҥче ала-чайгаар ханызга бээринге оны демейлеп болур. Шак ындыг күш Кызыл-Эник Кудажының бо романынган үзүндүлериндеге бар. Кижини хандыышыдып, бодандырып келир-дир. Чижээ:

«Ынчан имен чыл турган. Орус улус 1901 чыл дижир. Оон бээр дөрт чыл эрткен. Барын-Аксының адазында Улуг-Хем кыдында шынаа черге сарыг салдыг орус кижи чедип келгеш, доорбаш терекпер-биле бажың туда бээрген».

Моңу номчаап кижи дорааннга номнаң бичии адырлыг, бодаңыр апаар.

1901 чылдың сээңы, 4 чыл болганда, ол 1905 чыл шыкажыл. 1905 чылда Россияга революстуг демисселиин, аңгы демисселиниң оду кызаанмын. эрги күш-биле чаа күш үскуу-жежии, шашкылажып, келир үениң салым-чолу чогум кымын долунга баары деп айтырыг салдынып турда, оза-лаап черге кээп бажың тудуп чыдар, чүү соруулгалыг кижиз бо деп номчукчу сонуургай бээр. Ол соруулга-биле иктеп чорунтарывыска бай уктуг, ажык-конча, хууда аас-кежиин сүрүп чоруур, кажар-оптуг «Север-орус» деп шолалыг Семен Лукич Домогацеских деп кижи болур. Оны билип алганының соонда, ам чүү болу бээр ирги дээш, улам-на сининигин эгелээр бис. Бо дээрге, чогаалчының номчукчуну хандырып, оны ынын билириниче чедип чоруп олурар уран аргазы-дыр...

Романның кажаа үнүп келирин номчукчу четтикпейн маңаа, бот-боттарынган сураглажып турары ол дээрге авторуның ажылының дээштии деп билдим.

«Улуг-Хем» альманах чүгле номчукчунун, шнак ному эвес, ол кончуг күүтүг пропагандист, агитатор, сүмелекчи деп түннеди үндүрүп болур. Чүге дээрге «Улуг-Хемнерге» чогаалдың янзы-бүрүү жанрлары чыртыттынып, үнген санныңдала ыяал-ла бир-де чаа чүүлду номчукчу тын турар.

Бир эвес шулуктер, шулугледдер талазы-биле чүгаалаар болза, 31-ги альманахта киргеп шулуктер идейлиг утказыда, дылы-дад, чаа-чаа денгнегелериниң талазы черле чедишкинниг болганын демдеглээри ооруунгут-дур.

Хууда номчукчу бодалын бүүгаар мындыг авторларның шулуктери меңээ онзагай таарыжып, сеткилимге киргеп. С. Козлованың «Чараш-тыр, оол!», К. Экер-оолдуң «Чаартыңган черим» С. Молдурганың «Мүгүр» болгаш оске-даа. Оларның чогаалдарының «дамылдары» быжыглып, ааүп, ыял-домаанын чечеңи, аргадүржулгазының үлгатканы номчукчуну сонуургады бээрдир.

Аңаық үнүнерден М. Чкалов «Салым-чолдуң айбызы», С. Чыргал-оол — «Чылгычының лайгааралы». Аракчаа Онзар — «Ачам шевер», С. Бапр — «Чонның үнү», К. Натпит-оол — «Малчынар чажыды» дээш оске-даа эптерниң шулуктери солуы.

«Улуг-Хемниң» бир онзагай чүүлү — критика болгаш библиографияның саңының көвүдээни. Анаа Ч. Кууларның «Аратның созүнде» айтыр-ал темазы», Ч. Серен-оолдуң «Чогаалчының сөзү» А. Даржайның «Демир оглунда» чорүүлээ» деп чүүлдери хамаарыжыр.

Түс-түс авторларга хамаарыштыр онзалап демдеглеве чогтуур чүве чүл дизе, чогаалы сайгарын, «чүлүүнче» хамылап кирип турары болур. Билдинмес, сагышка четпес аңы оорунчүг болгаш мактаксанчыг чүүлдерни тып, оны канчаар биле чогумчалыгы деп тайылбырлап, билиндирип турары номчукчуга-да, чогаалчыга-да ажыктыг.

Степан Сарыг-оолдуң «Ажыл» деп шулуун конкурсла хандыкпыллыг номчудум. Мында күш-ажылдың кандыг-даа хевири аңаа-да чайгаар бүтпес, ол ыяал-ла күжениишкинин, хаяы бодалдың катгышканындан ажыл болур деп бадыткал турары шынныг.

«Тудугуну бе, дагны, шахтер, аңчы кыш дээш Тус-тус эртем, мергенчилер дегере-ле Халас хлеб, эът, сүт чивес — хөйларлыг, Харылзаалыг үүур-дедир санаҥы бээр» — деп бижээн. Ыланган сөөлгү одуругнуң утказы хамы. Оны кым-даа маргыжып шыдавас. Чиге соглеттингген уран-чеченнир.

«Улуг-Хемде» уруглларга бижиттинген чогаалар аваам. Сөөлгү үеде бистин чогаалчыларывыс уруглар чогаалдарынче кезүүлүр-ле эвээш сагыш салып турар дизе улуг-ла чазыг болбас боор. Оон бир чылдагаанны республикада уруглар литературазының түскай органнары чогүнда боот турар. «Тывавың анныктары» солуна «Сылдысчыгаң» арынары кончуг хаая үнүп турар.

Уруглар чогаалынче улуг кичээнгейни салып, келир үеде оларның библиотекаларын шулуктер, рассказтар, тоолдар, романнар-биле долдунар бээр деп идегээр мен.

Найыралдың альманагы — «Улуг-Хемни» номчаан, оон үндүрүлгези дээш алыдаанларга, оларның ачы-үреглиг ажылынга улуу-биле өөрүп четтиргенимни илередип, бодалдары откур, демир-үзүүг мангыр болзун деп йөрээр-дир мен.

Т. СЕРЕН-ООЛ.

ЧОНГА БАРААННАР

ТАДЖИК. ССР. Душанбениң хөвең-саазындан пос-таавы кылып үндүрер комбинады 1973 чылдың башгайы хүннеринде чаа хелирнии пос-таавы чүүлдерин салып алыкчыларга чорудун берген. Оң бүдүүлге черинниң продукциязын хереглекчилер дыка үнелеп турар.

ЧУРУКТА: комбинаттың пос будуур фабриказының парлаар цехиниң мастери Муборак Бахромова күрүнеиниң шынар демдээн тывыскан чаа сатпи позун коргузуун тур.

Р. ПОЗДНЯКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

60 МИЛЛИОН БАРААН

Москва хүн келген түдүм-на ээлп, сайзырап, чаартының турар. 1975 чылда найысылалдың чурттакчы сонуңун саны 7,5 миллион кижи чедер. Хоорай ээлеп түдүм-на ооңнуң бараан садыл алырын көвүдээр, магазиннериниң, гастрономнарың, универмагтарының четкизи улам кадбарар.

— Москваның садыг четкилериниң хүн бүрүде саарылгазы—36 миллион рубль — депп, Москва хоорай Советиниң сапының колл эргелелиниң начальнигни Николай Петрович Трегубов дыннаткан. Бир хүн дургузунда Москваның магазиннеринге 5,5 миллион кижи келир болгаш олар 60 миллион кизы-бүрү бараанналры садыл ап турар. Москвага даштыкы чурттардан келген адалчылар шестиң организациязындыг ойлегелдеп ам-на үүур-садыг чериң дер адап турарлар.

Садыг—улус ажыл-агыйлының тоскуу бөш чылдың планында кол ачылганнгеп салып гөрары база бир кол адыр бодаар. Совет улустуң материалдыг чаагай чорууп бедидери оон кол сорулгазы.

— Тодуу бөш чылдың эрткен ийи чылында Москвада дөрт чүс хире аъш-чем болгаш үлегаар бараанналрының улуг-улуг магазиннери ажыглага киргеп. «Универсал» деп хевирлиг магазиннерге москвалыктар үлүг күзел-биле бзар. Оларның проектизин садыл алыкчыларга дыка таарымчалыг кылыгдап планнап киллган. Ол магазиннерден ногаа аймаан болгаш хлебтя, ъъття, картофельди база ол шыкаш балыктан кылган чемнерни, кат-чимис аймаан, кондитер кылыглары хары үүлө садыл ап болгур. Ынчаган садыл алыкчылар хереглээн бораанналрын садыл алырынга эң-не ээвээш үеин чарыгдаар.

Москваның садыг будуурулгелериниң бараан саарылгазы чыл келген туум-на өөүп турар. 1972 чылда 1971 чылга деңээрге хөй бараанны сатказ ийикле, азы барык 550 миллион рубльдиң бараанын садыл саарган.

1973 чылда чаа өөүлде болуур чугаажок. Садыг четкилерге үлам калбарар: чыл дургузуунда барык-ла ийи чүс хире үүур-үүлүг магазинниг, чаа универмагтар болгаш «Универсалдар» ажыктынар.

Чоокта,—чаа чөнүң хереглелин өөренир талазы-биле Москваның эртем-техниктиг конференциязы ажылын доозган. Бараанналрын шынарын өскилдер, ассортиментизин көвүдедир талазы-биле үлегаар санал-оналдар болган. Москвада бүгү чүртта дег үр үеде эдилээр бажың херекселдерн, автомашиналар, өөүүг болган калбак экраннныг телевизорлар азын шыкаш бараанналрга чөнүң негелде-хереглеля үлгадып турарын конференциязга демдеглээн.

Лев ТАКМАКОВ,
ПМА.

ШКОЛА ФОРМАЗЫ

Ташкентиниң «Юлдуз» деп заводунуң фирмазы солдарга чаа школа формазының баштайгы бүгүүлүг үндүрүп эгелээн. Ол дээрге үш аңгы хевирлиг хеп-тир: чүвүр, чеңи чок хөйлек болгаш пиджак.

1973 чылда чаа школа формазын Узбек найысылалдың модельер бажыңы чогаалдыг кылгаан. Фирма эрги моделдерни солуур 26 хире чүүл-бүрү хеп аймаан будуурун үндүрер. Садыг организациялары чыл дургузунда будуурун үндүрер үүүр-үүр бүгү продукциязы бир-ле дугаарында баш үүүр салып эккан.

(СЭТА-ның корр.).

Ташкент.

ШЫДЫРААЧЫЛАРГА БУЛУҢ

Михаил ТАЛЬ:

АНЫЯКТАР ДУГАЙЫНДА СӨС

Эрткен чайын Борис Спасскийниң америк гроссмейстер Роберт Фишерге үттургаңы шыдыраачы делегейге сеткилсагыш талазы-биле үлүг бо-луушкунчуң бирээзи болган. Делегейниң бирги черги дээш демисселге совет гроссмейстерниң үзүктел чок чедишкиннерин Фишер үзе киргеп. Ам совет гроссмейстерлер ол ат дээш турүүр апаар.

1973 чылда шыдыраа талазы-биле кол болуушкуннар — Бразилияга болгаш ССРЭ-ге эртер эвилер дайын-биле маргыддаалар болуур. Ол маргыддаалarга он ийи совет гроссмейстер киржир, оларның үзүү чалаттырын кирижир. Ында кирип турар Василий Смыслов, Пауль Керес, Ефим Геллер болгаш Марк Тайманов олар назын талазы-биле шыдыраа маргыддаазынга киржир үезе барык эртип турар болгаш харыысалгадыг шүүлде оюнаарга турүүн шыдаары берге болуур. Ынчангаш совет шыдыраачылар ыңдыг маргыддаалarга баштайгы киржир аңыяк гроссмейстерлер болгаш мастерлериң салымшыкынарын улуг кордал-биле маңаа турар.

Маңаа бирги эвилерге шыдыраа талазы-биле аңыяктарның делегей чемпиону чорааан. Эрткен чылдың декабрьда Сан-Антонионга (АКШ) болган делегейниң улуг маргыддаазының бир тиилекчизи Анатолий Карпов, чоокта чаа Багуга болуп эрткен Делегейниң шыдыраа федерациязының зона аайы-биле маргыддаазы — ССРЭ чемпионадынга моңгуң медальга четкен Владимир Тукмаков, оңча маргыддаага 3-5 черлөрни зоолоон гроссмейстер Владимир Савон, мастерлер Геннадий Кузьмин, Михаил Мухин олар хамаарыжыр. Ол чүүлүң ара-зында болган маргыддаага Савон биле Кузьмин шылтаражып, зона маргыддаазынга киржикер эргени алганнар.

Аңыяк шыдыраачыларга характеристика берип, оларның зона маргыддаазынга ойнаавын тайылбырлап бээрин ПМА-ның корреспондентизи ССРЭ чемпиону гроссмейстер Михаил Тальдан дилээн.

— Карпов зона маргыддаазынга киржип чорбаан-даа болза (ам ол зона маргыддаазынга ойнаарын-биле чаптаан), ону адаавай барып шыдаавас мен — депп, Таль чугаалаан. — Карповтуң дүтайын онза тайылбырлаан-даа хөрээ бар бе. Үстүүде адаан бөш кижиниң эң аңыяа-даа болза, ол удаа-дараа шыдыраңгай чедишкиннерлиг болган кижи. Ылаңгыы 1971 чылдың төнчүүзүүде Адлерите турааткаткан маргыддаага Смыслов, Петросян, Спасский мөгеп болгаш оске-даа он шаа гроссмейстерлерни эрткеп, Штейн биле тиилелгерни үлегшеп. Карпов — бүгү таланың ховаар дээш шыдыраачызы. Оон таны утказыг стратегиязы айыылдыг тактика-биле дугжүп турар. Бо шыдыраачызга сула дээр тала херек кырыыда чок. Карпов чыдыңы-на сайзырап, өөүп турар ойнакчы, ынчангаш аңаа идегелдии-биле бүүгреп болур.

— Одессаның шыдыраачызы Тукмаков зоналар аайы-биле маргыддаага ойнаар үш кижиниң бирээзи болур ужурлуг деп осколеп-биле бир дөмей база ынчаар санаар мен — депп. Таль удаамылаан.— Оон ойнаары эрээдинм, турушту эки сайгарар болгаш хөй арга-хевирлиг. Ол чорук кандыг-даа гроссмейстерге айыылдыг.

Савоннуң чедишкиннериниге өөрүп турар мен, чүге дээрге, СССР чемпионадынга үшкү-бешки черлерни үлегнии гроссмейстер бүрүүзүге чедишкин болур. Мурнуку чемпионатка Савон тиилелге чедип алганынга соонда, оон үзүүгге хөй будумче чок чоруктар болгулаан. Зона маргыддаазынга оон баштайгы аштыргаарын үүгле оон-биле тайылбырлап болур деп санаар мен. Он хирелде-ле Савон аштырымшкынарыны ажыл эртпеп, шыдыраачы кижиге чугула моөү-шынар болур психологтия талазы-биле быжыг туруттуун көргүскен.

Мухинниң чемпионатка чедишкиннери улусту кайтаткан, шнчала-да ол чөптүг болуушкун. Бо дээрге шыдыраала салым-чалаанныг шыдыраачы. Цейтнот үезинде ол тоовас-даа (ындыг чорук талантылыг болурунуң бүзүредигит демдээ), камгалаашкынга кыраң-кызыл ойнаар, оюнуңн ортаа үезинде хей-аъды кирер кижи. Мухинниң ындыг моөү-шынары оюнуң эгезин ойнап шыдаавазының боот чадаавас. Чемпионатка киришкенперден түүгле Мухин оюнуңн эгезинде (дебютка) / үргулчу бергедээшкинге таварыкмын турган болгаш Кузьмин-биле меңээ үттургаан чылдагаамыдаа кирдя болгаш. Ол хиреде-ле Мухин тиилекчилер болууге киргени ооң кызымак белеп-селеп салдыкпас, оңза шудурсуун бадыткап турар.

А Кузьминниң чедишкинни таварыгга эвес. Чемпионат эгелоорунда мурнунда-ла ону тиилекчилерниң бирээзи апаар деп санап турган мен. Бо дээрге онзагай салыштыг кижиз бо деп номчукчу сонуургай бээр. Ол соруулга-биле иктеп чорунтарывыска бай уктуг, ажык-конча, хууда аас-кежиин сүрүп чоруур, кажар-оптуг «Север-орус» деп шолалыг Семен Лукич Домогацеских деп кижи болур. Оны билип алганының соонда, ам чүү болу бээр ирги дээш, улам-на сининигин эгелээр бис. Бо дээрге, чогаалчының номчукчуну хандырып, оны ынын билириниче чедип чоруп олурар уран аргазы-дыр...

Романның кажаа үнүп келирин номчукчу четтикпейн маңаа, бот-боттарынган сураглажып турары ол дээрге авторуның ажылының дээштии деп билдим.

«Улуг-Хем» альманах чүгле номчукчунун, шнак ному эвес, ол кончуг күүтүг пропагандист, агитатор, сүмелекчи деп түннеди үндүрүп болур. Чүге дээрге «Улуг-Хемнерге» чогаалдың янзы-бүрүү жанрлары чыртыттынып, үнген санныңдала ыяал-ла бир-де чаа чүүлду номчукчу тын турар.

Бир эвес шулуктер, шулугледдер талазы-биле чүгаалаар болза, 31-ги альманахта киргеп шулуктер идейлиг утказыда, дылы-дад, чаа-чаа денгнегелериниң талазы черле чедишкиннинг болганын демдеглээри ооруунгут-дур.

Хууда номчукчу бодалын бүүгаар мындыг авторларның шулуктери меңээ онзагай таарыжып, сеткилимге киргеп. С. Козлованың «Чараш-тыр, оол!», К. Экер-оолдуң «Чаартыңган черим» С. Молдурганың «Мүгүр» болгаш оске-даа. Оларның чогаалдарының «дамылдары» быжыглып, ааүп, ыял-домаанын чечеңи, аргадүржулгазының үлгатканы номчукчуну сонуургады бээрдир.

Аңаық үнүнерден М. Чкалов «Салым-чолдуң айбызы», С. Чыргал-оол — «Чылгычының лайгааралы». Аракчаа Онзар — «Ачам шевер», С. Бапр — «Чонның үнү», К. Натпит-оол — «Малчынар чажыды» дээш оске-даа эптерниң шулуктери солуы.

«Улуг-Хемниң» бир онзагай чүүлү — критика болгаш библиографияның саңының көвүдээни. Анаа Ч. Кууларның «Аратның созүнде» айтыр-ал темазы», Ч. Серен-оолдуң «Чогаалчының сөзү» А. Даржайның «Демир оглунда» чорүүлээ» деп чүүлдери хамаарыжыр.

Түс-түс авторларга хамаарыштыр онзалап демдеглээ чогтуур чүве чүл дизе, чогаалы сайгарын, «чүлүүнче» хамылап кирип турары болур. Билдинмес, сагышка четпес аңы оорунчүг болгаш мактаксанчыг чүүлдерни тып, оны канчаар биле чогумчалыгы деп тайылбырлап, билиндирип турары номчукчуга-да, чогаалчыга-да ажыктыг.

Степан Сарыг-оолдуң «Ажыл» деп шулуун конкурсла хандыкпыллыг номчудум. Мында күш-ажылдың кандыг-даа хевири аңаа-да чайгаар бүтпес, ол ыяал-ла күжениишкинин, хаяы бодалдың катгышканындан ажыл болур деп бадыткал турары шынныг.

Мен ынчан иштимде ол эштиң чугаазын хереккс албадым. Албан черге инвалид кижиге кайыы шыдыг боор.

Па, шынап-ла, эштки чоп болган болбаскпе. Мен үшкү айның үүгүрүде барып акша алдым. Чүү мынаг мрак черяд бо, акша ынча үр келбес деп бодап, шугуудай бээр сен. Шынап-ла берге чорду.

Пенсия тыпсырын аайлап таарыштырып турар албан черлериниң даргалары ону билбейн турар боор ийин оң. Оон башка чүвениң түвектиниге олар бүзүрээр ужурлуг. Көрүдер даан, даргаларым.

Ноябрь айда чүве. Кызымда эмчилериң күш-ажыл экспертиза черинге инвалид болуурустуң группазын тодаттырар деп үш кижи дүшүүн келдинге. Бай-Тайгадан келген эш бар ыңдыг болду. Район эмнелгезинге бодунуң инвалид болуруның группазын ол тодаттырган, райсобестен акша алырын маңап-ла турган. Хенертенен оңу Кызыл эмнелгезинден кыйырткан болган. Уруг-дарыгларын кадайын хелемеҥ кыдыр одертикеп келгеп. Кирер ужуруут черинге ол-ла хүнде (түскай хүннерниг болуур черниг) барааллаан. Доктаатка болукке бүүгревейн, оске эмнелгеде компсейже чорудукан. Ырак-уакка ай-дедир шапкылажып, орукка шылгаган, үр маңнарны кижиге берге болбайн кавчаар. Оске бир эвиннге ogran:

— Мен ам шуут золчелдиг шолээмни алгаттым, докумептилер сүрүп чоруттар мен.

Түвектиг деп чүвени ам биилдиер бе, даргалар? Оон-даа дора болу бергп болур дивес силер бе. Райсобес мынаг дээр:

— Ам чана бер, хамааты. Акшаңны почтадан ап алыр сен. Азы почтачы сеңээ экжеп берип турар чүве. Дувуреве. Ай-айны ажыр маңап келгеш, дувуреве шаан кайда боор. Пенсия албастаан пенсионер чоруп-ла каар.

— Мээң пенсиям, дуҥмам?

— Келбээн-келбээн, поручение келбээн ийин.

— Дораан алыр сеп дээн чүве болгай. Орта чоор бе?

Почтаның та кандыг эргелиг кижизи чүве ийин. Хааржак иштинде саазымнар шүүп эгелей берля.

— Чүнү дилеп ор сеп, дом? — дидим.

— Силерниң, силерни шүүт таныыр апардым — диди.

— Ам кордал чок. Хейде-ле ол уругга ажымар, ону бүүрүүдакпын-даа кайчаар. Чөптүг ажылдакчыны бүрүүдаткан-даа кайчаар. Даржыктыг-ла чүве-дир ийин.

Бир черден өскээр кошкен пенсионерлер база ындыг янзылыг даржыкты көрө боор чораан.

Кырган-чонуң, ажсак-бүскеп, кандыг инвалид турбас дээр. Чайның изин, кыштың соогу. Олурурлар машинада мындыла белеп эвес. Ам бодап көрүдерем че. Чаңгыс райсобес бо эвес, чаңгыс почта бо эвес, инвалидтер хөй. Ам канчаарыл?

Мен бодаарымга, чер-черде байлаларны ол ажылды харымдап турар даргалардан эгелеп так бийип алгаш, чазактың бо дугайында сөөрүлдерин хажыг, чокка күүседиринын-шыгны негээр болза, ажыл-херек ам-на шуудаар хире ийин.

А. БЕЛЕК-БАИР,
Таңды, Кызыл-Арыг суур. пенсионер.

МЕРГЕЛДЕЙГЕ

ТҮВЕКТИИН-ДАРЖЫКТЫЫН

Дыка үр үеде аарыл-аржыы келиримге, пенсияже үнер инвалидтиң документизин Кызылда эмчилериниң күш-ажыл экспертиза комиссиязы мөңээ берип каан. Ол үе 1971 чылдың ноябрь ай чүве.

Амыралаанымны түү дээр! Аарыг-аржыы кижиге пенсия алыры дээрге улуг өөрүшүг. Мен, бүзүрөөчеи кижи болгаштың документимни экп бижир эшке көргүстүм.

— Ам-на ёзуулуг хлиничекти көрүп эгелээр сеп, күжүрүм. Багай кижи дыка хөй деңээшин чидирер апаар сеп — дидир-де.

— Ол чүүл? — дидим.

— Райсобеске барып «акт чүгү» документ киирер сеп. Оон соонда бирээзи шын эвес, дараазында оскези бүрүүдүр дижи боор. Ажыдаан турганың албан черлерни кезипле эгелээр сеп. Ол дээрге шуут-ла будун ай хире болур чүве. Ай дээрге харын-даа кыска үе-дир ийин — дээш, ак бажын демги эш чайгылады.

Мен ынчан иштимде ол эштиң чугаазын хереккс албадым. Албан черге инвалид кижиге кайыы шыдыг боор.

Па, шынап-ла, эштки чоп болган болбаскпе. Мен үшкү айның үүгүрүде барып акша алдым. Чүү мынаг мрак черяд бо, акша ынча үр келбес деп бодап, шугуудай бээр сен. Шынап-ла берге чорду.

Пенсия тыпсырын аайлап таарыштырып турар албан черлериниң даргалары ону билбейн турар боор ийин оң. Оон башка чүвениң түвектиниге олар бүзүрээр ужурлуг. Көрүдер даан, даргаларым.

Ноябрь айда чүве. Кызымда эмчилериң күш-ажыл экспертиза черинге инвалид болуурустуң группазын тодаттырар деп үш кижи дүшүүн келдинге. Бай-Тайгадан келген эш бар ыңдыг болду. Район эмнелгезинге бодунуң инвалид болуруның группазын ол тодаттырган, райсобеске акша алырын маңап-ла турган. Хенертенен оңу Кызыл эмнелгезинден кыйырткан болган. Уруг-дарыгларын кадайын хелемеҥ кыдыр одертикеп келгеп. Кирер ужуруут черинге ол-ла хүнде (түскай хүннерниг болуур черниг) барааллаан. Доктаатка болукке бүүгревейн, оске эмнелгеде компсейже чорудукан. Ырак-уакка ай-дедир шапкылажып, орукка шылгаган, үр маңнарны кижиге берге болбайн кавчаар. Оске бир эвиннге ogran:

— Мен ам шуут золчелдиг шолээмни алгаттым, докумептилер сүрүп чоруттар мен.

Түвектиг деп чүвени ам биилдиер бе, даргалар? Оон-даа дора болу бергп болур дивес силер бе. Райсобес мынаг дээр:

— Ам чана бер, хамааты. Акшаңны почтадан ап алыр сен. Азы почтачы сеңээ экжеп берип турар чүве. Дувуреве. Ай-айны ажыр маңап келгеш, дувуреве шаан кайда боор. Пенсия албастаан пенсионер чоруп-ла каар.

— Мээң пенсиям, дуҥмам?

— Келбээн-келбээн, поручение келбээн ийин.

— Дораан алыр сеп дээн чүве болгай. Орта чоор бе?

Почтаның та кандыг эргелиг кижизи чүве ийин. Хааржак иштинде саазымнар шүүп эгелей берля.

— Чүнү дилеп ор сеп, дом? — дидим.

— Силерниң, силерни шүүт таныыр апардым — диди.

— Ам кордал чок. Хейде-ле ол уругга ажымар, ону бүүрүүдакпын-даа кайчаар. Чөптүг ажылдакчыны бүрүүдаткан-даа кайчаар. Даржыктыг-ла чүве-дир ийин.

Бир черден өскээр кошкен пенсионерлер база ындыг янзылыг даржыкты көрө боор чораан.

Кырган-чонуң, ажсак-бүскеп, кандыг инвалид турбас дээр. Чайның изин, кыштың соогу. Олурурлар машинада мындыла белеп эвес. Ам бодап көрүдерем че. Чаңгыс райсобес бо эвес, чаңгыс почта бо эвес, инвалидтер хөй. Ам канчаарыл?

Мен бодаарымга, чер-черде байлаларны ол ажылды харымдап турар даргалардан эгелеп так бийип алгаш, чазактың бо дугайында сөөрүлдерин хажыг, чокка күүседиринын-шыгны негээр болза, ажыл-херек ам-на шуудаар хире ийин.

А. БЕЛЕК-БАИР,
Таңды, Кызыл-Арыг суур. пенсионер.

БИРГИ ЧЕМПИОНАТТА

Кызыл хоорайның шыдыраа клубунуң бирги черн дээш чемпионат эгелээн. Ында бирги, ийнги, үшкү разрядтың шүүтү 40 шыдыраачызы киржип турар. Маргылдаа швейцар система бүзүрааар болуур эртин турар.

Маргылдаада дөрт салыг болуур эрткен. Эрткен дыштапшыр үүнперде болган ужуражмалгаларда бирги разрядчылар Кенин-Лопсан биле В. Бакырның аразында оон солуун болган. Оонның ортаа үезинде, Базыр аъдын оолга каап берипкеп, удурланыкчызының ноянын атаалаан, мат кагар деп кыжаңыкшыкпыы кылган. Ынчалза-даа Кенин-Лопсан, кызымак камгаланып, мерзеним ийи тергеге орнаанын, туружун экижидин алгаш, түннелиядге тиилелгге четкен. Дараазында салыгда М. Кенин-Лопсан Б. Таштандиноөту уткан. Н. Онуфриев база үре-түшеддаг ойнаан турар. В. Иванов биле П. Күжүгет оларны бүзүредиг удуп алган.

Ам турнир таблицазыны М. Кенин-Лопсан 5 санныг, К. Сая 4½, Н. Онуфриев 4 санныг баштап турар.

К. МОНГУШ.

БИЛИР СИЛЕР БЕ?

Ээлүүг шыдыраачы болуруң күзээнерзе, шыдыраанның төөгүзүң кичээнгейлиг өөренип көөрү чүгүлэ. Адаа дузаалаар, ол талазы-биле силерниң билиниерни байыдар соруулга-биле моөң адаанда айтырыгларны парладывыс.

Эргим номчукчу! Харыыларыңарны биче чоруударын дилеливис.

1. Шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону адын катап чедип алыр дээш Москвага кажан, кымнарныҥ аразында баштайгы маргылдаа болганыл?

2. Советтер чуртунуң бирги черн дээш маргылдаалаарга баштайгы тиилекчи болган ер болгаш херээжен шыдыраачыларны адаадар.

3. Төөгүлге баштайгы шыдыраа журналы каяа, кайы үеден бээр үүүн эгелээвил, оон адыы чуа?

4. Делегейниң бирги черн дээш гроссмейстерлерден кымнар аразында үш катап ойнаанныл?

5. Делегей чемпиону ат дээш аңыяктар оруузунга маргылдаанын кажандын бээр чоруудун эгелээнин? Ол аттыг совет шыдыраачыларын ким баштай чаалап алганыл?

6. Шыдыраа талазы-биле Тываның баштайгы чемпиону кымыл, ол маргылдаа кажан, каяа болганыл?

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 26-ДА
МОСКВАДАН

16.10 — Ураң чүүл мастерлериниң конкурсы. 17.30 — «Д. Журавлев номчуур тур». Телефильмниң баштайгы үзүдүргээн.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер.
18.10 — Телемедээлер. 18.25—Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30 — «Пирктиң оттарын». 19.10—19.20 — Чапсар. 19.20—Дамчыдылгалар программазы. 19.25 — Барнаулдуң телестудиязының программазы. 20.10 Өөүүг телекөрүүлүг. С. Прокофьевтиң баледи — «Ромео биле Джульетта». СССР Эмелелиниң Күрүнеениң академиктиг Улуг театрының шнкизи. 23.00—23.30 — «Үе». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага болгаш Кызылга биче будуттаар, чагбас. Ында-бүрү улганыышкынныг хаттыыр дүргеин сөкүндээ 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 17—21, өскелерниге 28—32. Кызылга 29—31 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ЯНВАРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Кара ангелдер» (1-ги, 2-ги кезектер) 10.30, 13.15, 16.00, 18.30, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Фашпер» 10.00, «Силерниң бажыңдарның адрезы» 15.00, 18.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Кииочыының 15.20, «Ачылыг кижи» 18.40, «Морриссяль шавозяниин сунезинин» 16.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультчымындылар 10.00, «Мында дад хаяларны мржыы» (1-ги, 2-ги кезектер) 12.40, 16.25, 19.40 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Ынакпыл делегезин» (1-ги, 2-ги кезектер) 19.30 шакта.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯҢЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Мээң адым — клоун» (1-ги кезээ) 18.30, «Мээң адым — клоун» (2-ги, 3-ку кезектер) 15.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯҢЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАР: Редакторуң 24-63, редакторуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллзининиң 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи аныыпкал киллзининиң 37-13, культура киллзининиң 23-54, коозе ажылгы киллзининиң 21-47, үзеглүр киллзининиң 22-64, чаңгыс киллзининиң 41-27, информация базы совет түргүзүү киллзининиң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солуң келбейн баргаңга 32-75. телефонче доглаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 60.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1).

ТС —00938.

расписана. Кр

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1978 чыл. ЯНВАРЬ. 27 СУББОТА № 23 (2099). Өртээ 2 көп.

Улус ажыл-агый планын баштаар алырга, адырларның, күш-ажылчы коллективтерниң болгаш совет кижи бүрүзүнүң мурнунга харыысалгалыг чаа-чаа соруглалар туруп келир. Бо чылын ажылдың түңнелиндең беш чыл планын күүседирип хөйү-биле хамаажыр. Ол чорук 1973 ЧЫЛДЫ ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ БОЛДУРУП ТУРАР.

1973: ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

ДЕЛГЕМ БАЗЫМ-БИЛЕ

Таңды районнуң көдээ ишчилериниң 1973 чылда социалистиг хүлээлгелери

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, тоску беш чыл планын күүседиринииң шиитпирлиг чылынче кирип тура, Таңды районнуң ишчилери дараазында социалистиг хүлээлгелерни алган:

ХОВУ АЖЫЛЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Чер ажылының культуразын үргүлчү бедидер, мурнакчы дуржулганың болгаш әртеминиң чедиишкиннерин будурүлгеге калбаа-биле нептередир, тарылга шөлүнүң структуразын сайзырадыр. Ада үндезилээш, бир гектарга овааштыр тараанын 12 центнер, картофелдиң 90 центнер, ногааның 120 центнер дүжүдүн өстүрер. Тараның ниити чыыдазын 92000 тонна, картофелдиин 4700 тонна, ногааның 2300 тонна чедирер. Түрүнгее 39600 тонна тарааны, 1700 тонна картофелдиң, 1200 тонна ногааны садар. 1973 чылдың тарылгазынга 66,2 муң тонна органиктиг, 2800 тонна минералдыг чемиичидилгени төгер. 34 муң гектар көдээ ажыл-агый культураларының бок үнүжүн химиктиг аргабиле чок кылдыр. Эрте чажар тараа культураларының тарылгазын 10—12 ажыл хүнүнде доозар, тарылга шөлүнүң 70 хуузундан эвээш эвезинге чүгле бирги боллуг ниити кластың үрезиннерни чажар. Күскү дүжүт ажаалдазын 25—30 ажыл хүнүнде доозар.

Мал чемнинг баазазын быжыглаар соруглга-биле бир гектарга овааштыр кукуруваның дүжүдүн 150 центнер, чаңгыс чылдыг үнүштерниин 14 центнер, хөй чылдыг сигеннииң 15 центнер чедирер.

Экижиткен одарларның болгаш шыктарның шөлүн 2000 гектар, культурлуг одарларның 1500 гектар чедирүлгеттырар. 3200 тонна сенажты салыр, 800 тонна витаминниг сигеи далганың белеткээр, күштүг салгынадыышкынның дузазы-биле сигеи белеткээр ажылды чорудар.

Бөдүүн чүүлүктүг болгаш ковцентраттыг чемнер-биле ниитиниң малын бүрүн хандырар.

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

1974 чылдың январь 1-де мыйыстыг бода малдың бажы 17600, ооруктеги 628 баш, шээр малдың бажы 110 муң, хаванының 5800 баш, ооруктеги 2700 баш турар кылдыр өстүрер.

Чүүл аайы-биле 100 баш малга овааштыр 80 бызааны, 90 хураганы, 70 кулуунну, кол хаванган 12, чаңгыс төрүүрүнден 6 баш чаш төлдү камгалап алыр.

Бир саар иненке овааштыр 2050 кг сүттү алыр болгаш сүттүң бараанының 85 хуу чедирер. Сүттүң ниити саалдазын 8600 тонна чедирер, күрүнеге 7000 тонналы садар.

Күрүнеге садар малды семиртип, дужаарының ортумак деңгээлин мыйыстыг бода малга 360 кг, шээр малга 42 кг, хаванга 100 кг чедирер.

Күрүнеге 3820 тонна эттиг садар, күжү көшкек малдарны садарын ийи катап эвээжедир. Хой бүрүзүнден ортумаа-биле 3,4 кг дүктү кыргыыр, 342 тонна дүктү будурер, зачеттуг деңгей-биле 492 тонналы күрүнеге садар.

Эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин нептереткенииден, малдың аажалдазын экижиткенииден пентнер сүттүң ботүнезин 10 хуу, эттиин 5 хуу чиигедир.

Суурга турум чурттаарынче 15 малчыныы шилчидер.

МЕХАНИЗАЦИЯ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Часкы тарылгага ажыглаар болгаш хөрзүн бодбаазырадыр техниканы, тракторларны дөгереэнин апрель 1-те чедир эки шынарлыг септеп доозар. Комбайнарны, жатказдарны, механизастаттынган шаңнарны, складтарны болгаш көдээ ажыл-агый херекселин август 1-ге чедир бедик шынарлыг белеткээр. Сигеи ажаар техниканың белеткелин июнь 25-ке чедир доозар. Кышкы үеде 295 механизаторну белеткээр, класстуг механизаторларның санын 61 хуу чедирер. Инек саарын 90 хуу, өдек аштаарын болгаш сут дамчыларын 50 хуу механизастаар.

Чижеглеп алган чаңгыс тракторга овааштыр 1000 гектар чымчак аңдарылганы кылыр. Кывар-чаар материалдарның камналгазын 5 хуу, сентелгеге чарыгдалдың камналгазын 7 хуу чедирер.

Ажыл-агыйларга экономиктиг ажылдарның деңнелин бедидер, колхозтарга болгаш совхозтарга бот-орулга-чарылганы пептередир, күш-ажылдың төлевирин база оны организастаарын сайзырангайлыдар. Ажылчыннарны моральдыг болгаш материалдыг детки-ирипиҥ принциптерин калбаа-биле ажыглаар. Колхоз болгаш совхоз будурүлгезиниң бүгү адырларының ажыктыын бедидер талазы-биле немелде хемчеглерни алыр.

Бай-Хаакка Таңды районнуң партия активиниң хуралы болган. Ада ажыл-агыйларның удуртукчулары, парторганизациялар секретарьлары, тускай әртемнигдер киришкен. «1972 чылдың түңнелдерииң болгаш тоску беш чылдың үшкү чылында соруглалар дугайында» илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары Д. Ооржак кылган. Бо социалистиг хүлээлгелер ол хуралга хүлээп алдынган.

Чаа Шагаан-Арыгга

«Красноярскгражданпроект» черииниҥ — хамааты тудугларга төлевилел кылыр бо организацияның Кызылда комплекстиг салбырында төлевилел ажылы түлүк үезинде чоруп турар. Чаа-чаа школалараның, эмнелге чөрлеринниҥ, кинотеатрларның, бажыңнарның төлевилелдерин ында кылып турар. Хамаатты тудугга хамаарышкан хөй төлевилелдерни ооң ажылдакчылары кылгылаан.

Инженер-конструктор Галина Садардинова болгаш улуг архитектор Борис Байыр-оол олар чаа Шагаан-Арыг хоорайның тударының төлевилелин нады ажылдап кылып турарлар. Оларның төлевилели амыдыралга боттаны бээрге, ооң иандыг болган түңнелин көрө бээр бис.

ЧУРУКТА: (солагай талададан) аныяк архитекторлар Б. Байыр-оол биле Г. Садардинова олар ажыл өйүнде.

А. НЕВОЛИННИҢ фотозу.

Эртем биле күш-ажылдың эвилели

Январь 25-те Эртем-техниктиг инитилелдерииҥ IV Бүгүэвилел съездиэн үргүлчүлээн.

Президиумда СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВЦСПС-тиң даргазы **А. И. Шелепин**, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары — СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Эртем болгат техника талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы **В. А. Кириллин**, СССР-ниң Күртүдүүнүң даргазы **И. Т. Новиков**, сураглыг совет эртемденнер, чамдык министерстволарның болгаш төп албан черлериниҥ удуртукчулары, партиял болгаш хөй-ниити организацияларының удуртукчулары.

Көдээ ажыл-агый эртемнериниҥ доктору, көдээ ажыл-агыйның ЭТИ-ниң Төп эргелиниҥ даргазы **Г. В. Гуляев**, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Эртем болгат техника талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы академик **В. А. Кириллин**, Запорожьениҥ титан-магнил комбинадының ажылчыны, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **В. Л. Крупий**, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-не ж и г үү, Энергетика болгаш электротехниктиг үлетпүрүүн ЭТИ-ниң Төп эргелелиниң даргазы **И. Н. Ковалев**, Москванық «Красная роза» торгу комбинадының ажылчыны, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **В. И. Бобкова**, Үзбек республиканың ЭТИ-ниң Чөвүлелиниң даргазы, тудугларның механизазының болгаш сейсмологиязының институдунуң директору **Т. Рашидов** болгаш оскелер-даа илеткелдер талазы-биле санал-оналл солчуушкуунунга киришкеш, будүрүлге курлавырын тыварының болгаш оларны ең ажыктыг ажыглаарының, деңнилелиг аргаларны будүрүлгеге калбартырының, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерииҥ чугулаазын айыткан.

Эртем-техниктиг пиптилелдерииҥ IV Бүгү-эвилел съездиэн бодунуң ажылын январь 26-да база үргүлчүлээн. (СЭТА).

ШУДУРГУ АЖЫЛ-ИШТИ—ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

СЭКП обкомунуң ийиги секретары В. Н. ФИЛИППОВТУҢ илеткели

1972 чылдың декабрь 18-те Москвага СЭКП ТК-ның Пленуму болуп эрткен болгай. Анда 1973 чылда улус ажыл-агыйның хөгжүдериниҥ Күрүне планының база ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында илеткелдерни дыннап чугаалашкан. Пленумунуң түңнелиндэ СЭКП ТК-ның Чиигизе секретары эш Л. И. Брежнев долгереңгей түңе чугаалаан.

1972 чылдың декабрь 18-19 хүннеринде болуп эрткен ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязы ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирип келгении 1973 чылда улус ажыл-агыйның хөгжүдериниң Күрүне планын чүүлдүт деп көргеи болгаш ССРЭ-ниң Күрүне бюджедин бадылаан. Совет Эвилелиниҥ юбилейиниҥ будүүнүнде улустуң төлээлекчилери СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының тиилелгезиниң, бүгү акы-дүжма республикаларның экономиказының болгаш культуразының чайгылыш чок өскүлдезиниң дугайында чоргаарол-биле чугаалаа, тоску беш чылдың үшкү чылының соруглаарын ханы болгаш бүгү талалыг сайгарып көргеи.

СЭКП ТК-ның Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының шиитпирлери болза, калбак улус массаларның ортузунга ленинчи партияның болгаш Совет чазактың канчаар-даа аажок улуг алдар-хүндүлүүнүң илергейлээшкиниң, социалистиг тургузугнуң амыдыралчы улуг күштүүлүүн чаа хереченнер болган. Олар түгле улус ажыл-агыйының эдлечеглиг планын эвес, а харын бүгү беш чылдың салым-чолун шиитпирлээри ооң улуу-биле хамаажыр үшкү беш чылдың планын көргеи болганда Пленум болгаш сессия чурттуң улам ыңайгы экономиктиг хөгжүдезиниҥ чугула үжүрдүзалыг болган.

* * *

Бистиң күрүнеүстүн кайгамчык артык күчүлүүн болгаш улуг тургузукчу аргаларлыын бүгү делегейниҥ мурнунга көргүскүшаан, Совет Эвилели бодунуң бежен чыл оюн өндүр күчүг-шыдалдыг, чечектелиишкиниҥ үезинде уткаан. Ону тоску беш чылдың баштайгы үезиниҥ түңнелдери бүзүрелдиг бадыткап турар. Эрткен ийи чылда чурттуң национал орулгазы 10 хуу оскен. Үлетпүр бүдүрүлгезиниҥ хемчээли барык-ла 15 хуу улгаткан. Капитал тудуг улуг хемчээл-биле калбарган — чүс-чүс күчүлүг бүдүрүлгелер ажыглалга киргеи. Көдээ ажыл-агыйга хөй хөреңги салыышкыны, көдээгө бүгү улустуң дузалемчызы, колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилериниҥ шудургу күш-ажылы агаар-бойдустуң байдалы эң багай болган 1972 чылда безиҥ 168 миллион тараазы бүдүрер арганы бертеп, ол сески беш чылда тараанның чылда ортумак чыылдазындан алаан ажып турар. Көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязы база-ла ол деңнелден бедик болгаи.

СЭКП-ниң XXIV съездиэниҥ төөгүлүг шиитпирлерин мунуң бирги секретары **В. Б. Добромыслов**, СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары **Д. К.-Х. Ооржак**, республиканың көдээ ажылагый министириниҥ оралакчызы **И. М. Сувандии**, Каа-Хем районунда «Бүрен» совхозтуң хойжузу **П. О. Балган-оол**, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазының оралакчызы **Г. Н. Долгополов**, республиканың мелиорация болгаш суг ажыл-агый министри **М. Б. Достан-оол**, СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары **К. Н. Шулуу**, СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары **М. С. Харченко**, «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырында бригада парторганизация секретары **М. Б. Кумүгет**, ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары **А. А. Ромашов**, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары **Ш. Д. Куулар**, СЭКП обкомунуң чиик, аъш-чем үлетпүрүнүң болгаш садыг килизиниң эргелекчизи **С. С. Танаа**, СЭКП Тес-Хем райкомунуң бирги секретары **Н. С. Бойду** олар санал бергеннер.

СЭКП ТК-ның декабрь (1972 чыл) Пленумунуң доктаалын бир үн-биле үүлдүгүнгеи, ада партия Төп Комитединиҥ Чиигизе секретары эш Л. И. Брежневтиҥ чугаазында айыттынган түңнелдерни болгаш саналдарны бүрүн долузу-биле үүлдүгүнүүн деткээн база тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында планнарны болгаш хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседириниҥ аргаларын, хемчеглерин айыткан доктаалды СЭКП обкомунуң пленуму хүлээп алган.

ПАРТИЯ-АЖЫЛ-АГЫЙ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫ

Дүүн Кызылга республиканың партия-ажыл-агый активиниҥ хуралы болуп эрткеи. Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылы — 1973 чылда Тыва АССР-ниң ажылчы чонарыныҥ социалистиг хүлээлгелерни ада чугаалажып көргеи.

1972 чылда республиканың ажылчы чонарыныҥ алган социалистиг хүлээлгелериниҥ күүселдезиниҥ болгаш бо чылдың социалистиг хүлээлгелериниҥ талазы-биле допчу дыңнадыгны партия-ажыл-агый активиниҥ хуралынга СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш **В. И. Попов** кылган.

1972 чыл улуг юбилейниҥ — ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооның байырлалының чылы болган. Ынчангаш бистиҥ республиканың үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилерии ол улуг байырлалды төлоптиг уткуур дээш күжениишкиниҥ ажылдаан. 1972 чылда үлетпүр продукциязын бүдүрериниҥ хемчээлиниҥ, көдээ ажыл-агыйның продуктуларын бүдүрериниҥ талазы-биле планныг оналдаларын эрткен чылын күүсеттинмээн. Ооң түңнелинде республикага үлетпүр бүдүрүлгезиниҥ өзүлдезиниҥ темпизи ниитизи-биле беш чылдың оналдаларындан 5,5 хуу хөмүдан турар.

Ажыглалда киргеи чамдык бүдүрүлгелериниҥ төлевилел күүдүн шиитпирлээн ап турарывыс ооҥум. Ону ажыглалга ийи чыл бүрүнгаар киргеидээ болза, «Тыва кобальт» комбинат тураа чогуур долу күчүзүнүң чүгле 32 хуузубиле ажылдап турар. Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезиниҥ күчүзүн чүгле 41 хуу болгаш тудуг кезектериниҥ комбинадының — 38 хуу шиитпирлээн алган бис. Байдал ыыдыг турбуже, чамдык бүдүрүлгелериниҥ удуртукчулары 1973 чылда продукция бүдүрүн үндүрериин чедип алдынган түңнелдерден куду кылдыр планнап турар. Чижээ, Каа-Хемниҥ хөмүр-даш разрези 1972 чылда 564 муң тонна хөмүр-дашты тыпкан болза, а бо чылын ону тыварын эрткен чылын тыпканындан 34 муң тонна куду кылдыр планнаан, ынчаарга беш чылдың планы-биле алырга, бо чылын ону тывары 630 муң тонна турар үжүрлүг болгай. Мында бүдүрүлгениҥ кол фондуларын кончуг багай ажыглап турар. 1972 чылда ол фондулар 6,8 хуу көвүдээн, а хөмүр-даш тыварының бир

(Уланчызы 2-ги арныда).

Эртем биле күш-ажылдың эвилели

Январь 25-те Эртем-техниктиг инитилелдерииҥ IV Бүгүэвилел съездиэн үргүлчүлээн.

Президиумда СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВЦСПС-тиң даргазы **А. И. Шелепин**, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Эртем болгат техника талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы академик **В. А. Кириллин**, Запорожьениҥ титан-магнил комбинадының ажылчыны, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **В. Л. Крупий**, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-не ж и г үү, Энергетика болгаш электротехниктиг үлетпүрүүн ЭТИ-ниң Төп эргелелиниң даргазы **И. Н. Ковалев**, Москванық «Красная роза» торгу комбинадының ажылчыны, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **В. И. Бобкова**, Үзбек республиканың ЭТИ-ниң Чөвүлелиниң даргазы, тудугларның механизазының болгаш сейсмологиязының институдунуң директору **Т. Рашидов** болгаш оскелер-даа илеткелдер талазы-биле санал-оналл солчуушкуунунга киришкеш, будүрүлге курлавырын тыварының болгаш оларны ең ажыктыг ажыглаарының, деңнилелиг аргаларны будүрүлгеге калбартырының, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерииҥ чугулаазын айыткан.

Эртем-техниктиг пиптилелдерииҥ IV Бүгү-эвилел съездиэн бодунуң ажылын январь 26-да база үргүлчүлээн. (СЭТА).

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ЧОГААДЫКЧЫ РАПОРТТАР

ВЛАДИВОСТОК. Полшипниктерни катап тургузарының чаа аргазын ажыглавының түңнелиниде Владивостоктуң судно септиэр заводу чыл саныида-ла будун чартык миллион рубль камналганы алыр аргалыг болур. Ооң-биле домей өске-даа будүрүлге черлери неперааш, ол чаа арганы тыпканнар — эртем техниктиг инитилелдиҥ кежигүннери инженерлер В. А. Половьянов биле В. В. Самсонов олар болган.

Заводтуң эртем-техниктиг инитилелиниде ында ажылдап турар инженерлер шупту-зуу киржип турар. Оларның ажыл-чорудулгалары улам идепкейлиг болзуң дээш, ында чаа бөзүбиле ажылдап, «чогаадыкчы паспорттарны» тургускан. Ол паспорттарга инитилел кежигүнү бүрүзүнүң хуузда планнарын, а ол шыкаш эртем-техниктиг инитилелдиҥ чөвүлелиниң бүдүрүлге черинге эң чугула айтырыгларының талазы-биле планныг хүлээлгелерин демделеп бижип турар. Ол бүгү хемчеглер беш чылдың даалгаларын эң эвээш хөреңги болгаш материалдар чарыгдап тургаш, хуусаазындан эрте күүседириниче угланган.

Заводтуң улуг технологу В. Х. Марустуң бодап турары-биле алырга, «чогаадыкчы паспорттарны» тургусканы эртем-техниктиг инитилелдиҥ кежигүннериниҥ идепкейин өстүреринге эки салдарлыг бооп турар. Рационализаторларга болгаш чогаадыкчыларга дузалап турар тускай техниктиг чөвүлел планнарның канчаар күүсеттиниҥ турарын хынап турар.

(СЭТА).

ЧАГЫГ ХУУСААДАН ЭРТЕ КҮҮСЕТТИНГЕН

Каунастың судно машиналарын кылып «Пяргале» деп завод үүрмек чүктерии сөөртүрүнге тазырыштыр кылган совет корабльдер флотилиязының код суднозунга эптеп түргузар гидро-херекселдерни хуусаазындан бир ай бүрүнгаар будүрүп үндүрген. Ол бистиҥ чуртка ең-не баштай кылып үндүрген ындыг херекселдер танкерлеринии өрээлдериндеи болгаш цистерналарындан чүктерии дүжүрүп азы оларга чүдүрүп-даа турар уеде судноиуң деңзиниҥ тазрыштырарына ажыктыг.

Ындыг чаа механизмнериҥ шынар байдалы таштыкы чурттарыныңдан дудак чок бооп турар.

Заводтуң комсомолчулары судноларның чаа хевирииҥ сайзырангай механизмнерии будүрүп үндүрерии шефке алган ажылдап турар. Олар эң баштайгы «Крым» деп аттыг совет супертанкерии болгаш тоску беш чылда тудар үжүрлүг өске-даа улуг-улуг далай судноларының тудугаларының чагыгларын хуусаазындан эрте доозар деп хүлээп алган ажылдап турарлар.

(СЭТА-ның корр.).

КАУНАС.

СЭКП Тыва обкомунуң VIII пленуму

ШУДУРГУ АЖЫЛ-ИШТИ — ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арныда).

рублиге опаштыр 1971 чылдынга бодаарга, хөмүр-даш тывыжы оон 14 хуу эвээш болган.

Кызылдың дааранылга комбинадында байдал база-ла мооц-биле дөмей. Кол фондуларның өзүлдези 8,2 хуу турда, 1971 чылдынга бодаарга продукция бүдүрүп үндүрери оон 7,9 хуу кудулаан. Кол фондуларның бир рублиге опаштыр продукция бүдүрери 14,8 хуу, эвээжээн. Кызылдың хлеб, пиво, балык заводтарында болгаш чамдык өскедээ бүдүрүлгелерде фонду эгиндишкинин кудулаан.

Чамдык бүдүрүлгелерде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерге болгаш үлетпүр продукциязының бот-үнезин чигедир талазы-биле ажыл аажок кошкак. Он бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын күүсетпээн, оон үржүндэн бир миллион ажыг рубльдиң продукциязы чедир бердинмээн. Тыва электри четкизинде, Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң бүдүрүлгелери, дааранылга комбинады эрткен чылын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң темпилерин 1971 чылдың деңгеелинден кудулаткан. Ак-Довуракты үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, Кызылдың хлеб, пиво, балык заводтары, Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузу, дааранылга комбинады ышкаш чамдык бүдүрүлгелер ажыл төлевириниң өзүлдезиниң темпизин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезинден бедидип турар.

Элээн каш үлетпүр бүдүрүлгелериниң бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының бот-үнезин аартап турар. Чижээ, «Тудуг кезектери» комбинат эрткен чылын продукциязының бот-үнезин 176 муң рубльге аварткан. Үк комбинат чамдык продукцияны күүрүне стандарттарынга таарышпас кылдыр бүдүрүп, тудуг материалдарын нормадан ажыр чарыгдап турар, оон уламыдан бот-үне аартап турар. «Тыва кобальт» комбинатта, «Тыва септелге-тудуг» трестиң тудуг кезектери болгаш конструкциялар заводунда продукцияның бот-үнезин чингедир талазы-биле ажыл ам-даа четпес.

Тываның автотранспорт эргелели 1972 чылда чүк саарылгазының болгаш пассажир чедирилгезиниң планын күүсетпээн. Эрткен чылын Кызылдың пассажир, № 3 чүк автобүдүрүлгези, Шагаан-Арыгның, Чадаананың болгаш Ак-Довуракты АТБ-лерге багай ажылдаан. Планның болгаш социалистиг хүлээлгелериниң күүсеттинмейн барганының чылдагааны болза автомашиналарны четче ажыглавайн турары, техника талазы-биле оларның белен чоруунуң коэффициентизиниң чавызы, техниктиг хандырылга болгаш септелге үезинде аваа туруушкунуң хой болуп турары болур. 1972 чылда чүүк машиналарының бирээзи-ле септелгего 108 хонук дургузунда туруп келген, оон планы болза 49 хонук болур ужурлуг. Автобустарның бирээзи-де 55 хонукта септелгеге турар орунга 88 хонукту септелгеге чидирген. Автомашиналарның чүк чүдүреринге, дүжүреринге үндүрүп турар үезин улуг, чүгле ол чылдагаандан эртнең чылын 19,6 муң машина-хүн чидириг болган.

Ажылда бо бүгү четпестерниң болуп тураринын чылдагааны дээрге дыка хой партия, совет, профэвилел, комсомол организациялары, ажыл-агый удуртукчулары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар бүдүрүлге чорудулгазынче хамылап кирбейн турары, организавчы болгаш экономиктиг ажылдың деңгелин бедидер дээш дээштиг хемчеглер албайн турары болур.

СЭКП ТК-ның Пленуму капитал тудугнуң байдалын, ында улуг четпестер барын кичээнгейге алган. Бистиң республиканың тудугларында база-ла күштүү болгаш курлавырларны, көрегинин чашкаавас, оон уламыдан тудуп киргизип объектилерниң ажыглалга киирериниң хуусаазын үзамдыктыр чүүлдер бар. 1972 чылда биске харыүгда 700 хире объектини тудуп турган, олардан 80 хире планныг объектилерни ажыглалга киргизип. Чамдык объектилерни 2—3 чыл дургузунда тудуп кээри чаңчыл болган. Кызылга 80—120 квартиралыг чурттарга бажыңдарны план ёзугаар 12 ай дургузунда тудар орунуна 2—2,5 чыйда тудуп турар, а 140 орунлуг уруглар садыын 9 айда тудар турган 2—3 чыл тудуп кээр.

Беш чыдың ийи чылында чамдык тудуг организацияларының шинтизи-биле 7 млн. ажыг рубльдиң үүлгэ тудуг-монтаж ажылдарын чедир кылбаан. Кызылда дээрбе комбинадының, «Тыва суг тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводунуң, «Тыва кодээ тудуг» трестиң бүдүрүге базазының тудуу тергиин хожудан турар.

Объектилерге тудуг материалдарын чогуур хуусаазымда чедирериң эки организаставаанындан аңаа туруушкуң хөй. Үүгле бо чылдагаандан эрткен чылын «Тыва тудуг» треске 2 муң кижи-хүнү чидириг болган, оон 40 муң рубльдиң ажылдары чедир кылдынмаан. Чамдык тудугларга материалдарны чарыгдаарының нормазын сагывас, оларны ажыглаар болгаш шыгжап кадагалаар талазы-биле ажыл-агыйжы эвес чүүлдер кайы хөй. Үүгле эрткен чылын безин 600 муң рубльдиң тудуг материалдарын нормадан ажыр чарыгдаан. Оон 160 муң ажыг рублин «Тыва кодээ тудуг» трест, 176 мунун — «Тыва тудуг» трест, 46 мунун — «Тыва септелге тудуг» трест чарыгдаан.

Капитал тудугнуң темпилери, объектилерни ажыглалга киирери дээрге эң чугула экономиктиг коргузүтлериниң бирээзи. СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң айтыышкыннарын ёзугаар бис ам тудугжуларның күжүн, материалдыг болгаш сан курлавырларны 1972 чылда ажыглалга киирип шыдаваанывыс болгаш бо чылын планда көрдүнген бүдүрүлге объектилеринге мөөнээр ужурлуг бис. Ынчаарга ажыглалга киирер тудугларга ажылдың темпизин шапкынчыыр. Мооңбиле кады чурттарга, улус өөредилге, кадык камгалал, чиик, аъш-чем үлетпүрүнүң тудугларынче, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги эзлээнии, дээрбе комбинадының, Кызылда ыяш болбаазырадыр комбинаттың тудуун дооза-рынче бүгү күштү мооңнээри, чугула.

Кодээ ажыл-агыйны хогжүдериниң талазы-биле беш чыл планында айыттынган сорулгаларны боттандырарынга чамдык бергелер тургустунуп турар дээрэни эш Филиппов оон ынай уламчылап чугаалаан. 1971 чылда тараа культураларының ортумак дүжүдү бир гектардан 7,3 центнер болган ийикше, азы планда көрдүнгенинге үш центнер четпээн. Ынчангаш эрткен чылын тараа культураларының дүжүдү эки-даа болза, беш чыдың ийи чылында республика 27 муң хире тонна тарааны чедир албаан. 1971 чылда картофельдиң дүжүдү бир гектардан 86 центнерни алырын планнаваш, үүгле 26 центнерни, ногаадан —119 центнерни алырын планнаваш, 55 центнерни алган. Чаңгыс чыдыг болгаш хөй чыдыг культураларның дүжүдү база-ла чавыс болган.

Чавыс дүжүт ап турарының кол чыдагааны чер ажылының культуразының чавызында боон турар. Удуртукчуларны болгаш специалистерни кошкак ажыдан, агротехниканың чүрүмнарын сагывайн турар колхозтар болгаш совхозтар шоолуг эвес дүжүттү ап турар деп чүве билдингир болгай. Чижек кылдыр Каа-Хем районда кожа турар «Ленинчи оруң» биле «Октябрь 14 чылы» колхозтарны ап көрээл. Чижээ, «Ленинчи оруң» колхоз чер ажылының культуразын бедитпишаан, тарылга эзлештирилгезин шинтээдип алган, эки шынарлыг болгаш часкы тарылганы база ажаан алышкынны кыска хуусавда, эки шынарлыг чорудуп турган, 8850 гектар черниң бирээзинден-ле 21,2 центнер тараны алган, чер ажылының агротехниказы кошкак «Октябрь 14 чылы» колхозта гектар бүрүзүнден оон 4,2 центнер эвээш дүжүттү ап турар. Ындыг янзылыг четпестер өске ажылагыйларда база бар. Чижээ, Бин-Хем районнуң «Хадың» колхозунга тараның ортумак дүжүдү бир гектардан ортумаа-биле 16,7 центнер болган. Чер ажылын бедик агротехниктиг деңгеелге чорудуп турар оон кожазында «Кызыл тараачын» колхоз бир гектардан 27,1 центнерни алган. Бо бүгү болза чамдык партия организацияларының, удуртукчуларның, специалистерниң, механизаторларның болгаш бригадирлериң агротехникалы сагыырынга негелде чогун хереченил турар, оон түүнелинде республика дыка хөй тарааны чедир албайн турар. Маңаа ол ышкаш республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозу, совхозтар каттыжышкыны база бууруулуг, чер ажылының культуразын шынгыы сагыры дээш олар районнарының кодээ ажыл-агый эргелелдериниң болгаш совхозтарның удуртукчуларындан ам-даа чогуур негелдени салбаавнар.

Бисте чер ажылының продукциязын бүдүрүп турарының өртек-үнези кончуг аар дээрэни база чугаалаар херек. 1971 чылда совхозтарда бир центнер тараа бүдүрүлгезиниң бот-үнези планда көрдүнгени 6 рубль турда, херек кырында 8 рубль болган.

1971 чылда дүжүттүң чавыс болганының бир чылдагааны агаар-бойдустуң таарымча чок болганында-ла, харын. Ынчалзажок мында кол чүве — ажылдың четперинде болур. Бодувустуң организастыг чоруувусту база агротехниктиг хемчегленивисти агаар-бойдустуң чайгаар болу бээр үржүктарынга удуралаштыр тургузуп шыдаваанывыс олдур. Эрткен чылын агаар-бойдустуң байдалы үүгээр болган, дүжүт база хой алдынгаң, ынчанмыже мындыг таварылгада безин ажыл-агыйларда байдал ажок ылгалдыг болган. Мурнакчылардың дуржулгазы бедик дүжүттүг ап болуруун айтып турар. Чижээ, «Алдан-Маадыр» совхозтуң суттагарыкчылары Кызыл-оол биле Ховалыг оскелер-биле бир дөмей байдалга ажылдап тургаш, бир гектардан-на чыл бүрүде 20 центнерден хой дүжүттүг ап келгеннер, эш Астраханцеваның бригадазының («Бурунгаар» совхоз) ногаажылары 12 гектарның бирээзинден-не 230 центнер ногаанны, а Толмачеваның — («Улуг-Хая» совхоз) 25 гектарның бирээзинден-не —220 центнер ногааны алган.

Партия, совет болгаш профэвилел организацияларының, көдээ ажыл-агый органнарының хөрөңгө хаттың болгаш суглуның үрээр чоруундан камгалаар талазы-биле ажылды организастаарынче боттарының күжүнишкинин утландырар ужурлуг. Бо утланышкын-биле чамдык ажылагыйлар хөй түүлдү кылган: хатка база сутта үргедткен 149 муң гектар черниң 120 муң га шөлүн дилиндектей аңдарган. Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш партия организацияларын шак ындыг хемчеглерни чорударын бедик харысалга-биле медереп билбейн турар. Оларныц чамдыктары черни үүгле дилиндектей аңдарары-биле кызыгаарланган, бүгү агротехниктиг хемчеглериниң комплексизин (ширикти аңдара кагбайн чарарын, камгалал ыяштар олуртуруун, тускай сеялкаларны болгаш хөрөңгө ажылдап кылыр өске-даа чепсектерни ажыглаарын) боттандырбайн турар, а чамдык ажыл-агыйларда мурнунда дилиндектей тарын каан черлерни безин тарын эгелээн.

Суггарылга дүжүттө улуг ёмелдени бээр дээрэни бүзүредип турган херээ үүү боор. Ынчалза-даа чамдык ажылагыйларда ону ийиги чергенин үүлү кылдыр көрүп турар чүүлдер бар. Чижээ, республикада ниитизи-биле 62 муң гектар суггаттыг черден үүгле 40 муң гектардан бичии-ле хөйүү суггарып турар. Суггарылганы колдуунда балансыаттынмаан шөлдерге чорудуп, чамдык черлерге оон схемазын болгаш нормазың сагывайн турар. Оон түүнелинде, чижээлээрге, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунда суггаттыг черлерниң дүжүдү гектарга онаашты 7 центнерден ашпайн турар. Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарының колхозтары болгаш совхозтары суггаттыг гектар чер бүрүзүнден 10 центнерден эвээш дүжүттү ап турар.

Чемнишчидиге ажыглаар талазы-биле четпестер бисте хөй. Чижээ, 1972 чыллың дүжүдүнге гектарга онаашты үүгле 0,5 органиктиг болгаш 24 килограмм минералдыг чемнишчидилге төккен турган. Ынчаарга бисте мал хажаазы бүрүзүнде одек хөй болгай. Оны шөлдерге чедирер талазы-биле ажылдар кончуг багай чоруттунуп турар. Хөй удуртукчулар болгаш агрономнар маңаа кижилер, транспорт болгаш сөөртүлге херекселдери чедишпес деп чылдагаан тургулаар. Ындыг болза-даа колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге шөлдерже чемнишчидилгелер төгериниң 1—2 доктаамал звенозун тургузуп алыр арга бар.

Мал чеми бүдүреринии айтырыгының талазы-биле хөй чүүлдерни кылыр апаар. Хөй чылдыг, суггаттыг культурлуг одаарлар тургузары кончуг багай чоруй турар. Шууду-биле чугаалаарга, дуржулга станциязындан өске чаңгыс-даа ажыл-агыйда ол чок. Бо талазы-биле колхозтар болгаш совхозтар боттары бууруулуглар, ол үүгула деректи хөлга алыр талазы-биле дидим эвес болуп турарлар. Ынчаарга оларны тудары болгаш ажыглаары дээш харысалгалыг болуп турар Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунган база ону айтырар херек. Бир эвес культурлуг одаарлар тургузарын моон соңгаар-даа мындыг чавыс темп-биле чорудар болза, беш чылда ону 8,4 муң гектарны тургузар дээнин чаңгыс эвес он чыл иштинде тудар апаар ийик, а ам бисте ол үүгле 1280 гектарда ылдынган. Часкы хову ажылдарында канчаар белеткенип алырывыстан тараа, ногаалар болгаш мал чеминери бүдүрериңге чедишпиккиннер оон хамаарыжыр. Ынчаарга январьның 16-га чедир үүгле 1060 трактор азы бүгү трактор парыгының 37 хуузу септеттинген. Бисте септеттинмээн автомобильдер хөй, андазыннар, сеялкалар септелгёзи 44 хуу күүсеттинген. Дүжүтке үүгле 213 муң гектар чер белеткеттингеш, чазын 130 муң гектар черни база аңдарар апаар. Ол улуг ажыл, ынчангаш аңаа эки белеткенир херек.

Хүннүң сорулгазы — үрезинни арыгдап, оны чажар шынарыга чедирери болур. Беш чылдың үшкү чылында бүгү шөлдерни үүгле чажар шынары четкен болгаш соргтуг үрезиннер-биле чажып тарыырын хандырар үжүрлүг. Ынчалзадаа чамдык ажыл-агыйларда — «Ак-Туруг», «УТКА 25 чылы», «Шивилиг», «Тес-Хем», «Тыва», «Тээли» совхозтарда, Улуг-Хем-ниң «Х Улуг хурал», Бәрыын-Хемчиктиң «Большевик», Чөөн-Хемчиктиң «Октябрь 30 чылы» колхозтарда чажарыныц шынарынга чедиргеи үрезиннер үүгле 20 хуу бар болуп турар.

Мастерскаяларга, шаңнарга организастыг болгаш массаполитиктиг ажылдарны күштелдирер, техника септелгезин апрель 1-ге чедир, а үрезиннер ажылдап кылырын — март 1-ге чедир дооскан турарыңче көдээ ажыл-ишчилерни мобилизастаан турар кылдыр ону ынчаар тургузар херек.

Беш чылдың үшкү чылында Тываның тараажыларының мурнунда улуг сорулгалар туруп турар. Олар болза тарааның ниити будүрүлгезин 267 муң тонна, картофельдиң—14,5 муң, ногааларныың—8 муң тонна чедирер, тарааның ортумак дүжүдүн гектарга онаашты 11 центнер, картофельдиң—90 болгаш ногааларныың—120 центнер чедирер ужурлуг. Колхозтар болгаш совхозтар 170 муң тонна сиген, 15 муң тонна сенаж, 1000 тонна витаминниг сиген долганы белеткээр, 450 муң тонна силос салыр апаарлар.

Беш чылдың эртнең ийи чылында Тываның колхозтары болгаш совхозтары мурнудаазындан хөй эттн, сүттү, дүктү болгаш үүргаларны бергеннер. Ынчалза-даа улуг четпестер, ажыглаттынмаан курлавырлар мал ажылында амдаа бар. Колхозтар болгаш совхозтар бир баш мыйыстыг бода малга онаашты эът будүрерин 4 килограмм, хой эдынинин—бир килограмм күдулаткан. Чижээ, Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларынга бир башка онаашты инек эдин 1971 чылда 59 килограммны будүрген турган болза, 1972 чылда—79 килограммны будүрген, а Чөөн-Хемчик районда ол саннар—50 болгаш 33 болуп турар. Хөй ажылагыйларда сүт будүрери кудулаан. Чижээ, Чөөн-Хемчик районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында бо талазы-биле планнарны чыл-чылы-биле күүсетпейн турар. Барыын-Хемчик районнуң малчынары сүттү 1971 чылдан эвээштн будүргеп. Эрткен чылын Каа-Хем районнуң реслубликада эң дээрэ чем сүүрлуг болуп турар «Тинлелге» болгаш «Ленинчи оруң» колхозтары сүт саалдазын хөйүү-биле кудулатканнар.

Чамдык районнар сөөлгү үеде дүк будүрерин кудулаткан, оон хараазында республика ону күүгүнеңге садарының планын чедир күүсетпейн турар. 1972 чылда республиканга ниитизи-биле бир хойга онаашты дүк кыргылдазы 2.180 грамм болган азы беш чылдың бирги чылы-биле деңгеэрге үүгле 40 граммга бедик болганы ол-дур. Тес-Хем, Эрзин, Өвүр районнарның ажыл-агыйлары, «Тес-Хем», «Кара-Хаак» совхозтар, Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг болгаш Эрзин районнуң «Мөрен» колхозтары база өске-даа ажыл-агыйлар дүк будүрүлгезин кудулаткан.

Уксаажылыгга ажылы куду деңнелге чорүп турар. Тарып боозадылга черлери хөй фермаларда ажылдавайн турар, баштайгы зоотехниктиг үчёт чок. Оон түүнелинде эрткен чылын республикага төрүүр 100 башка онаашты үүгле 58 быжаа, 72 хураган алдынган. Чөөн-Хемчик район мал төлүүн онза куду деңнелге алган. Чамдык ажыл-агыйларда төрүүр малдың хуузу ам-даа куду, сүттүү, инек, хаван эдининң бот-үнези улуг.

Беш чылдың үшкү чылында Тываның малчынары 29,5 муң тонна эът, 25,6 муң тонна сүттү, 2820 тонна дүктү будүрер болгаш күүгүнеге садар ужурлуг, мыйыстыг бода малдың баш саны 118,5 муң, хой, өшкүнүүн—1123 муң, хаванныын—18,4 муң болгаш чылгы малдыын—32 муң баш чедирер апаар.

Ам кыштаглаашкынның кидин үезин. Ол болза мал ажылында берге болгаш харыысалгалыг үе. Ону канчаар эрттирериниң мал ажылының продукциязын будүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир талазы-биле социалистиг чарыштың күүселдези хамааржыр. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Төвүүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң 1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продукциязын будүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында доктаалынга харыы кылдыр хөй-хөй малчыннар бедик хүлээлгелерин алган болгаш ону күүседир дээш үүтүүлдүг ажылдан киришкен.

Оон-биле кады чамдык районнарга, колхозтарга болгаш совхозтарга мал кыштаглаашкынын хынаавынган алырга, ол бүгү-ле черлерде эки эвес болуп турар. Ам-на арган малдың саны көвүдээн, чүге дээрге мал чеминерин үзүктелдиг сөөртүп турар, мал чемин ажылдан кылыры, чылыг сүг бээрп эки организастаттынмаан, чамдык черлерде концентраттар-биле чемгербейп турар, одарларны, далбыйлавайн турар. Таңды, Бин-Хем, Тес-Хем, Эрзин, Моңгүн-Тайга болгаш чамдык өске-даа районнарда байдал ындыг. Оон түүнелинде, 1971 чылга деңгеэрге, декабрьда малдың олуп хораары элээн хөй болган, ылаңгыя Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Тожу, Каа-Хем районнарда база Кызыл зонаның ажыл-агыйларында ындыг болган.

Январьның бирги чартында Бай-Тайга, Өвүр, Эрзин районнарның ажыл-агыйлары күүгүнеге сүт сатпааннар. «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хостуу», «Элегес» совхозтар сүт садарын эвээжеткен. Эът база чартыындан эвээш садып алдынган. Ындыг байдалды ажылагыйжы эвес, харысалга чок чоруктуң түүнели дел саналр херек. Кыш ындыг соок эвестир, мал чеми эрткен чылга бодаарга барык ийи катап хөй, техника база четчир-дир. Ынчангаш мал кыштагладыышкынында байдалды доп-дораан эдер херек.

Ам мал оолдаашкыны түлүктээн, ынчангаш ферма, хойжу турлаг бүрүзүнге ол ажылды хүн бүрү контрольдаар, партия, совет, комсомол болгаш профэвилел организацияларының оларга дуза көргүзерин күштелдирер херек, ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери маңаа үүгле сумелекчилер болуп, аңаа-ла шаап турбайн, харын бүдүрүлгенин ёзугаар технологтары, организакчылары болур ужурлуг. Малчыннарның ажылынга, дыштанылгазынга таарымчалыг байдалды тургузарының дугайында сагыш салыры кончуг чугула, оларның аразынга боттуг социалистиг чарыштыг калбартыр, масса-политиктиг ажылды күштелдирер ужурлуг.

Экономиканың ажыктыын бедидери улуг күштү үндүрерин, организастыг болуруи, айтырыглар шинтпирлээрин чогаадыкчы ёзу-биле көөрүн болгаш дидим болуруи негээр. Ынчангаш бөгүн, беш чылдың ийи чылының түүнелдерин үндүрүп тургаш, чамдык удуртукчу ажылдакчылар ам-даа четпес ажылдап, кол эвес, а агар айтырыгларга «дүже» берип турар-дыр дээрэни миннир ужурлуг бис. Ол ылаңгыя коммуналл-амыдырал будүрүлгелериниң, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларынга хамааржыр.

Ам кол сорулга — угланышкынны шинтпирлии-биле эдип, ажыл-агыйны интенсивтиг чорударынче чүткүлдү салыры, ынчангаш экономиканың ажыктыын эң-не улуг-биле бедидерии хандырары болур деп, түүнелинде эш Филиппов чугаалаан. Бистиң бүгү организастыг болгаш идей-кижизидилге ажылывыс аңаа чагыртқан турар ужурлуг. Ол болза калбак чарыштыг организастаарының өзээ болур херек.

Амгы үеде бүгү коллективтерде, районнарда чылдың социалистиг хүлээлгелери алдынган. Баштайгы хүннерден эгелээш-ле оон күүседеэнинге шыңгыы контрольду тургузар, хөй-ниити болза үүгле мурнакчыларны эвес, харын хожудан туралчарыы, четпес ажылдап туралрларны база билген турар кылдыр ажылдаар ужурлуг. Курлавырларны долузу-биле ажыглаары, күш-ажылдың сагыга-чурумун бүгү хемчеглер-биле быжыглаары эргежок чугула. Планның күүсеттинген турарын хандырар талазы-биле удуртукчуларга онза бедик негелдени тургузар.

1973 чыл болза ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуның бүгү участоктарынга шалыпчы ажылдың чылы болур ужурлуг. Бистер үүгле планның онаалдаларны чедишкиниңиг күүседир эвес, харын база ону дыка ажыр күүседир ужурлуг бис, ынчангаш дараазындагы чылдарга эргежок чугула магадылалды тургузар. Бо сорулгаларны шинтпирлээр болгаш ооң-биле партияның XXIV съездиниңиң тоску беш чыл планының талазы-биле, Директиваларын күүседирин хандырар дээш, Тываның коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары бүгү үүлдерни кылырлар дээрэн чугаажок.

* * *

Пленумга эш В. Н. Филипповтуң илеткелиниң талазы-биле саналдар эгелээн. Бир дугаарында СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары **В. Б. Добромыслов** сөс алган. Эрткен юбилейлиг чылда нәйысылалдың будүрүлгелерин продукция сайгарар, оон колкол хевирлерин бүдүрер талазы-биле планны социалистиг хүлээлгеде айтканын ёзугаар боттандырганын ол саналының эгезинде дыңнаткан. Туулбу заводу, эът комбинады, № 12 автобааза болгаш өске-даа коллективтер шудургу ажылдаан. Тудугжулар база-ла улуг тудуг объектилерин ажыглалга киргеп.

—Ынчалзажок ажыл-херекти хандыр авалнатеп көөрге, чамдык будүрүлгелериң көргүзүглериниң, сан, чурагайларының өзүлдези чавыс. Ындыгларга республика типографиязын, Каа-Хем хөмүр-даш разрезин болгаш өске-даа коллективтерни ол хамаарыштырган. Тудуг кезектер комбинады, хоорайның сүт заводу дыка багай ажылдап турар. Ону эдери-биле ол будүрүлгелериниң удуртукчулары хөй удаа аазап келзе-даа байдал өскерилбээн.

«Тыва тудуг» трестиң талазында тудугжулар ортузунда социалистиг чарышты ёзу барымдаалап организастап турарын оратор чидин-биле шүгүмчүлээн. Күш-ажылды багай организастап турарындан чамдык тудугжулар бир бригададан оскезинче, бир эрголелден оскезинче аңаа шактыдыгаш, ажыл-ишчилерни-даа, албан-хаакчыларныц-даа даандырган ажыл-херек дээш ботхарысалгазын бедидер дугайында СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шинтпирлерин удуртулга болдурар херек.

Үлетпүрде, тудугда, транспортта, амыдырал, коммунал хандырылгазында хожудаашкыннардан үштүнарда күжепиишкининг болгаш боттуг планнарны алыр, оларны күүседириниң организасс-техниктиг хөмчеглерин хынамчалыг тургускаш, ону ёзугаар ажылдаары чугула.

Капитал тудугнуң ажыктыын бедидерде күштү, хөрөңгилерни болгаш курлавырларны ажыглалга киирер деп планнаттынган объектилерге мөөнээр херек. Ону тудуг организациялары, чагыкчылар болгаш партия, совет органнар кичээнгейге алыры негеттининг келгенин оратор тодаргай чижектерге даянып чугаалаан. Ынчаарда тудуг материалдары чедишпес дижир ийикше, кандыг-бир чылдагаан тыртар.

Автотранспортту шын ажыглап чүк үүдүреринге, дүжүреринге хөй үе-шак чидиреринге болдурбазының дээштиг хемчеглерин алырынче ацаа хамаарылгалыг организациялар шуптузу хемчег алыры, материалдарга, чигэтке, одаар чүүлдерге намның болуру негеттининг турар. Ынчангаш курлавырларны долу ажыглаап, ажыл-агыйжы болуру дээрге партияның XXIV съездиниңиң шинтпирлерин күүседириниң магадылалы болур деп, эш Долгополов чугаалаан.

Колхоз, совхозтарда чер, мал ажылының продуктулуун бедидерине чугула рольду черни мелиорастаарының, суг-биле хандырарының айтыырларны ойнаар. Бо ажылче партия болгаш чазак улуг киченгейни салып турар. Мелиорастан экижиттен, суггарылга системазының инженержи тудугларын-биле хандыртынган ажыл-агыйлар чер ажылының культураазын бедидип, агротехниканың негелделерин сагыырынче киченгейлеп салырының чугулаазын Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министри М. Б. Достак-оол ук министерствога хамаарыштыр илеткелге болган шүгүмчүлелди хүлээп албышаан чугаалаан. «Найырал» совхоз эрткен чылын 720 га суггаттыг черниң тараазын каңдаашкындан өлүргеп, а СЭКПниң XXII съездиэн совхоз суггаттыг черлерни чеминчидилге болгаш өске-даа хемчеглер-биле хандырбаанындан чавыс дүжүттү алганын болгаш өске-даа чижектерни ол пленумга дыңнаткан.

Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының ажылдакчылары, «Тыва суг тудуг» трест капитал салыышкыннарын долу шинтээдир, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер дээш алган хүлээлгелерин күүседир дээрэни эш Достак-оол чугаалаан.

Эрткен чылын Өвүр районнуң ажыл-агыйлары күүгүнеге дүк, эът, сүт садарының планын күүсеткен. Орук будүрүлге участогу болгаш септелге-тудуг участоктары капитал салыышкынларын шинтээдир, объектилерни ажыглалга киирер сорулгаларны чедишкининг күүсединиң турар. Кодээ ажыл-агый, үлетпүр будүрүлгелериниң, тудугнуң, транспорттуң Бүгү-эвилел социалистиг чарыштарынга киришпишаан, районнуң ажылчы чоннары беш чылдың шинтпирлиг чылында кодүрлүүшкүнүүг ажылдап киришкенин СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары К. Н. Шулуу саналынга чугаалаан. Ажыл-агыйның кол адыры — мал ажылында курлавырларга ол доктааган. Эрткен ийи чылда малдың баш саны хорамчалыг болган. Малдың кыырап турарыдан 23 муң баш чаат мал ийи чылда чедир алдынмаан. Мал бажы оспейн турарындан мал ажылындан алаа чогуур продуктуларны район чедир будүрбейн турар.

№ 463 КМК районда тудуг ажылының планын күүсетпейн турарындан «Торгалыг» совхозта уруглар садының, Хандагайтыда Культура бажыңының тудуу үзамдыккан. «Тыва септелге тудуг» трест Культура, улус өөредилге тудугларын материал-техниктиг курлавыр-биле четчелээринче сагыш салыр үе келген деп, эш Шулуу демделээн.

— Районнуң партия организациязы тоску беш чылдың сорулгаларын күүседириниче ажылчы чоннуу мобилизастап, организастыг, масса-киженидилгелиг ажылдың деэштиг болуруун чедип алырын кол угланышкын деп санап турар — деп, СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары М. С. Харченко чугаалаан. Эрткен чылын район күүгүнеге тараа садарының планын 107,1 хуу, эттиин 111 хуу, сүттүүн 108 хуу күүсеткеп. Ниитиниң малын остүрериниң сорулгалары боттанып турар: мыйыстыг бода мал 3 хуу, хой 8 хуу, хаван 56 хуу ковудээн. «Саян», «Оок» совхозтар орулгазын ковудеткеп. Ынчалза-даа «Хадың» колхоз малдың продуктулуг чоруун бедидериниң талазы-биле хожудан турар. Районда мал чемин белеткээриниче кичээнгей кошкак дээрэни эш Харченко демделээн.

Дараазында «Барлык» совхозтуң Хөнделең бригадазында партия организациязының секретары эш К. Б. Маңзырыкчы саналга бергеш, ында ажыл-херектиң байдалын тодаргай чугаалаан. Хөнделең салбырының ажыл-ишчилери эрткен юбилейлиг чылда багай эвес ажылдаан. Мал болгаш чер ажылының талазы-биле алаэп көскү түңнелдер чедип алдынган. Ылаңгыя Сояң Биче-оолдуң хойжу бригадазы малчыннарның чарыжынга эрткен чылын эки түңнелди коргускеп.

Оон ынай К. Б. Маңзырыкчы бодунуң саналынга од девискээрге сарлыкты остүрериниң экономика талазы-биле ажыктыын чугаалаан. 1971 чылда 900 ажыг сарлык тургап болза, ам оон баш саны 1334 четкеп. Сарлыкты остүрериңге кажаа-хораа-даа, чемдаа хереглеттинмес. Ынчангаш оон эң-не чиик карылгалыг эътти ап болур. Сөөлгү үеде ажыл-агый чери сарлык остүрериңче кичээнгей салып турар апарганын од айыткан.

Хөнделең салбырында Сояң Биче-оолга удурткан хойжу бригада тоску беш чылдың бо шинтпирлиг чылында бодунуң болдупар арганарын, курлавырларын оореңнии көргеш, бедиткен социалистиг хүлээлгени алган болгаш үзегерип эдереринче районнуң малчынарын кыйгырган. Төрүүр чүс хойга онаашты 90 хураганы менди доруктурар, бодүүн дүктүг тыва хойларның баш бүрүзүнден 1,5 кг дүктү кыргып алыр, төрүүр хойнуң баш санын ниити кодаңның 60 хуузу чедирер, 250 тонна сигенни, 100 тонна ногаан суланы белеткээр — хойжу бригаданың алган хүлээлгезиниң чамдык саннары ындыг.

Тоску беш чыл планының шинтпирлиг чылының планныг опаалдаларын чедишкининг күүседиринче республиканың комсомолчуларының болгаш аныяктарының күжепиишкинин мобилизастаар талазы-биле ВЛКСМ обкомунуң чорудуп турар ажылдарының дугайын ооң бирги секретары эш А. А. Ромашов пленумга чугаалаан. Республиканың мал ажылында 1600 ажыг аныяктар ажылдап турар. Механизаторларның 60 хуу хирези аныяктар. Ол ышкаш тудутда, үлетпүрде аныяктар база-да хөй. Бо чүл дээрге, аныяктар улус ажыл-агыйында улуг күш болуп, беш чыл планың күүседири дээш бүгү улустуң демиселиниг биче эвес салымышкынын киирип турарының барымдаазы-дыр. «Тинлелге», «Сут-Хол» совхозте база өске-даа ажыл-агыйларда, «Тыва кобальт» комбинатта комсомол организациялары аныяктарның бүгү-эвилелдиг ёзулуг удурткучузу болур чоруктуң чедип ап турарын эш А. А. Ромашов демделээн.

Аныяктарның ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастаар ажылда четпестерни эш Ромашов тодаргай чугаалаан. Чижээ, Чөөн-Хемчиктиң, Таңдының, Кызыл хоорайның комсомол организациялары аныяктарның хуузунда алган хүлээлгелерин, тус-тус кижилерниң аразында чарыжын удуртур, күүседезин хынап көөр талазы-биле кошкак ажылдап турар.

Аныяктарның идей-политиктиг кижизидилгезин күш-ажылчы ажыл-херектерге киржилге-биле дүүштүр чорударының чугулазын ол айыткан. Аныяктарның күш-дамыр кижизидилгеэн улуг ужур-дузалыг. Ындыг турбуже комсомол организацияларыбоже шоолуг кичээнгей салбайн турар. ГТО-ның нормаларын дужаар талазы-биле ажылды организастап турарының дугайында комсомолдуң Эрзин райкомунуң илеткелин комсомол обкомунуң бюрозунга чугаалашкаш, ол ажылды Эрзинде барык-ла чорутпайн турар деп айыткан чорук, күш-культура кижизидилгеэнинң кошкаан хереченилеп турар.

СЭКП-ниц Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары эш Ш. Д. Куулар санал бергеш, районда мал ажылының байдалынга тодаргай доктааган. Район мал ажылының продуктуларын будүрериниң планын эрткен чылын шинтизи-биле күүсетсе-даа, чамдык ажыл-агыйлар ону күүсетпейн, мурнакчы ажыл-агыйларны куду тыртып турар. Маңаа тодаргай чижек кылдыр «Тыва» совхозту ап болур. Ол ажыл-агый күрүпеге эът садарының планын ийи чыл улаштыр күүсетпейн келген. Ону район өске ажыл-агыйларның күс

ДУРЖУЛГАЗЫ УЛУГ БОЛГАШ...

Бо чурукта Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының хоочун ажылчыны Базак Серенович Маады беш чыл планнарын күүседиринге күш-ажылчы үлүүн киирип турар. Оон кол ажылы болза, электри күжү-биле хөлделирер точчуулалыг станокка пилорама хирээлерин чидидери. Чидидир бизээн хирээлер дилдирилге цегинге хөй болурга, ажылга саадалга чок болуп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг база бедип турар.

Бүдүрүлгенин дуржулгалыг ажылчыныың күш-ажылчы сагылга-чуруму бызжыг. Оон ажылдаар ортээлинде дерип тургускан станогу хүнзедир ажылдаар Тожу тайгазының ной дег аар, чоон чудуктары пилорамага «чүгеннеткеш», чидиг бистерге таварлашкан соонда, чугажак манзылар болуп, хуула берген дег сагындырар. Эзимнерииң чаагай чыдын эккелген чудуктарның чуксуг, чулуксуг чаагай чыды цех иштинге дола бээр. Каът-каът кыдыр чыгдынган манзылар улуг тудугларже оруун оон улам-чылаар.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

СЭКП РАЙКОМУНУҢ БЮРОЗУНГА ЧУГААЛАШКАН

Партийның Тес-Хем райкомунуң бюрозунга районда партия, комсомол өөредилгезинин чоруп турар байдалын чугаалашкан. Партия өөредилгезинин 30 политшколазында 626 дыңнакчы хаара түттүнген, оларның хөй кезии коммунистер. Оон аңгыда «Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын күүседир сорулга-биле политиктиг школаларны болган теоретиктиг семинарларны тургускан. Ында 265 кижи өөренип турар. «Чодураа» колхозта, орук-тудуг участогунда, амыдырал-хандырылга комбинадында, Берт-Даг, Шуурмак, Чыргаланды, Самагалдай школаларында политөөредиге организастыг чоруп, неделя санында дыңнакчылар кичээлдерге чыглып, чүгүлә билиглерин ап турар. Ч. Шулуу-Маадыр, Н. Тараачы, Т. Сандан, С. Моңге, И. Комбу, С. Сандан, Т. Ликтан, К. Ондар болган өскелер-даа кичээлдерин бедик деңнелге эрттирип турарлар.

Ынчалза-даа политиктиг өөредилгеде улуг четпестер барын бюро шыңгыы айыткан. «Тес-Хем» совхозтуң О. Шынаа салбырында, кодээ ажылагый эргелелинде, районнуң иштики херектер килдизинде политшколаларның ажылы шуут соксаан. Райпода тургустунган политшколаның кичээлдеринге дыңнакчылар эвээш кээп турар. Сүт-бараан фермаларында коммунистиг күш-ажыл школалары чүгле ийи-чаңгыс кичээлдер арттыргилээн. Комсомолуң политиктиг чырыдыышкын школалары чамдык черлерде ажылдавастаан. Мындыг турбуже түс-түс черлерде партия, комсомол организациялары дээштиг хемчегларни албайн келген.

Өөредилгезин экижидер сорулга-биле кылып чорудар ажылдарны бюро хүлээп алган доктаалында демдеглээн. Партийжи Уставты хажыдып, политөөредилгеден ойталаар ийикпе чыдагаан чок черге кичээлдер үзер коммунистерни партия хуралдарынга чугаалажып, хемчеглерни алыры көрдүнген. Малчыннарның политиктиг өөредилгезин воовет-өөредилге-биле кады ай санында ыяп-ла чорударын чедип алыр. Пропагандистерниң арга-мергежилин белидиринге доктаамал дузаны чедирерин болгаш методиктиг чөвүлелдиң ажылыг экижидерин политчырыдыышкын кабинединге бюро даскан. Партия, комсомол өөредилгезинин дугайында айтырыгны парторганизацияларның хуралдарынга чугаалашкаш, чогуур түңнелди үндүрерин болгаш доктаалда киргеи хемчеглерни ботгандырарын чамдык кижилерге бюро даскан.

• • •

Ол-ла бюрога «Тес-Хем» совхозтуң төп салбырында кыштаглаашкынның байдалы чугаалажып корген. Берт-Дагда мурнуку чылдарга бодаарга, чамдык эки түүдер кыдыгган. Мал чемнин курашвыры эвээн бар. Малчыннарның амыдырал хандырылгазы экижээн. Малды чемгерерии болган суггарарын экижидер чамдык хемчеглерни ап турар.

Ынчалза-даа салбырда кыштаглаашкынның байдалы дүвүренчиг. Чамдык колаинарда мал чеми эвээш, дус, оңгача, коопшалар чедишпес. Чеди кудук, сүт соортур машиналар бар-даа болза, колаи бүрүзү хүннүң-не четчир хемчээлдиг сүтүнү албайн турар. Чамдык кыштагларда чаш малдың кажаалары септеттинмээни илереэн. Өртен сүт-бараан фермалының хүнде сааи ап турар сүдү бир иненке оналаттыр кончуг эвээш. Хойжуларга херек 44 санмашиктиң түгле чартыы четчелеттингеи. Салбырда бо үеде төрүттүнген чаш малдың учеду багай. Малчынар ортузунга масса-политиктиг ажыл кошкак. Кызылбүлүүнар ажылдавайн турар. Социалистиг чарыштың нетелдерии малчын бүрүзүнге чедирбээн, чамдык малчыннарның алган хүдээлгелери бәр аргаларындан чавыс. Бо бүгү четпестер салбырга эртиген кыштаглаашкыны үезинде база турган. Оон түңнелинде түе төрүүр малдан түгле 56 хураганны, 46 бызааны алганыы салбыр ургелекчиин С. Чангы-оолга бюро сагындырган.

Кыштаглаашкынның чедишкинниг доозар, бар четпестерии эдер талазы-биле түелвй хемчеглерни алырдан кылыр болгаи ону аимактарала бөтгандырары чүгүлә дворкин бюро саналн. Кызыл-бүлүүнарны ону дерии, анза политмассалыг ажылды чорудуп, өөредилгени организастар, ай санында малчыннарның хүнүн эрттирер. Сакманшиктерни четчелээрии, хураган кажаларын долузу-биле сентээрии ол-ла хуусаага чедир кылыры көрдүнген. Малды чылыг сүт-биле хандырар төлээде кудуктарга электри изиндикчилерии кыска хуусаада кылып доозар. Мал чемнин немелде курлавырын тургузарын, концентраттыг чемнерии соорту-рун шиитпирлээн.

• • •

«Ак-Эрик» колхозта партия организациязының партдокументилер солуурунга белетелгнин дугайында партком секретары Д. Шиилттиң ыяш-келии бюрога чугаалажып корген, түскай доктаалды хүлээп алган. Белетелдиң анза кошкаан деңгелевиннаан, партия хуралының шынарын бедиидии, хүлээп алган доктаалларның күүседилгезин групчуг коммунистерге дыңнадырын бюро сүмелеэн. Партийни малгаларының ёзу барыңнаалаан турарии болгур-бае дээп, ону хуралдарга катап сайгарып көөру чугула.

Партбюрога, хуралдарга коммунистерниң отчёдуп алырын доктаамал практиканар үзүрлүг. Хемчег алдыртаан коммунистер-биле бесседаларны доозуп, оон түңнелдерин хураага чугаалажыр.

Райком бюрозунуң доктаалында айыткан хемчеглерни күүседиринии чугулазын партия организациязының ажылында четпестер иеген турар. Партия хуралдары доктаамал эртип турза-да, хүлээп алган доктаалдар тодаргай эвес, хүүсаларын, харылзар кижилерин айытпаан боор, оларның күүседилгезии коммунистерге дыңнатпайын турар.

Коммунистерниң аразында төлеп чок кижилер бар. Ю. Калдын, А. Бызалакай партдокументилер солуурунга белетиел үезинде кем-херек түүгедии, кеземче херээнге онаанзынар. Партия талазы-биле ийи-даа хемчегниг Ш. Сенднин партбюрога удаа-дараа чугаалажып турза-да, иниги хураага тодаргай түңнелди үндүрбейн турганы четпес. Оон аңгыда коммунистерге партдокументилер дугайында лекция, беседа чоруттунмаан, үчёт талазы-биле хыналза доозулбаан. Бо бүгү четпестерии эдериинии чугулазын бюро айыткан.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» түсүнай корр.

Вьетнам маадырлыы-биле тиилеп турар

ВЬЕТНАМГА ДАЙЫННЫ СОКСАДЫР БОЛГАШ ТАЙБЫҢНЫ КАТАП ТУРГУЗАР ДУГАЙЫНДА ДУГУРЖУЛГА

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулганы Ханойга парлап үндүрген. Дугуржулганы ат салырынга ВДР-ни төлээлекчилээн түскай чөвүлекчи Ле Дык Тхо болгаш АКШ-ты төлээлекчилээн доктор Г. Киссинджер бо чылдың январь 23-те Парижке белеткээн. Вьетнам талазы-биле париж чөвүлел хуралынга киржикпээ чорукту соксадыр, кайы-бир тала-биле дем каттыштырып ажылдап турган түс-түе кижилерге ийикпе организациялырга хамаарыштыр өжээн негээр болгаи ылгай ноор бүгү үүлгедиглер кылырын хоруур. Ук талалар улуска демократтыг хосталгаларны: кижиниң хостуг эргезин, сөстүң хостуун, парлалганың хостуг болурун, хуралдар кылырының хостуун, организациялярның хостуг эргезин, политиктиг ажыл-чорудулганың хостуун, шажын-чүдүлгенин хостуг эргезин, аргы-жылганың хостуг болурун, чурттаар чер шилип алырының хостуун, ажыл шилип алырының хостуг эргезин, өөч-хөреңги адилээринииң эргезин болгаш бүдүрүлге талазы-биле хостуг ажыл-иш чорудар эргезин улуска хандырып бээр.

Дайылдажырын соксаткан соонда национал эптиг болгаш чөпшээрежилгелиг турарын ийи мурнуу вьетнам тала доп-дораан чедип алыр, көрүүр хөңүү чок, өжээнчежир чорукту соксадыр, кайы-бир тала-биле дем каттыштырып ажылдап турган түс-түе кижилерге ийикпе организациялярга хамаарыштыр өжээн негээр болгаи ылгай ноор бүгү үүлгедиглер кылырын хоруур. Ук талалар улуска демократтыг хосталгаларны: кижиниң хостуг эргезин, сөстүң хостуун, парлалганың хостуг болурун, хуралдар кылырының хостуун, организациялярның хостуг эргезин, политиктиг ажыл-чорудулганың хостуун, шажын-чүдүлгенин хостуг эргезин, аргы-жылганың хостуг болурун, чурттаар чер шилип алырының хостуун, ажыл шилип алырының хостуг эргезин, өөч-хөреңги адилээринииң эргезин болгаш бүдүрүлге талазы-биле хостуг ажыл-и

КЫЗЫЛЧЫЛАР ДЫШТАНЫР ХҮНЕРДЕ

Кызылда марксизм-ленинизмниң кежээки университединде журналистика салбыры 1971—72 өвредилге чылында ажыттынган. Оон бирги курузун эрткен өвредилге чылында 30 ажыг кижи доозунан. Бо өвредилге чылында ол-ла салбырның бирги курузунда 60 ажыг кижи өвренип турар.

Бо арынны журналистика салбырының ийиги курузунуң дыңнаачыларының киржилгези-биле кылып, номчукчуларга бараалгаттывыс. Моон соңгаар солуннуң арыннарынга ук салбырның бирги, ийиги курстарының дыңнаачыларының бижээн материалдары хаая эвес парлатынар.

ДАГГА БОЛГАШ ДОШКА

Хоорайның үлетпүр бүдүрүлге, албан организация черлериниң ажылчын, албан-хаакчылары, школа болгаш өвредилге черлериниң өвреникчилери, сургууулдары хостуг шагын, дыштанып хүнүн спортуң янзы-бүрү хевирлеринге турасказадып чаңчыкканнар. Эрткен дыштанып хүнүнде наимсылалга болуп эрткен спортчу маргылдаалар-биле номчукчуларын кыска-даа болза таныштыраалы.

ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң организастаанының аныяктарының хаак маргылдаазы ол хүнүнде үргүлүлээн. Маргылааның сорулгазы — ГТО-нуң чаа комплексининг кышкы хевирлеринге нормаларны дужаарынга хаакчыларны белеткээри болгаш хаакка аныяктарның мергежилин бедидери, оларның шилиндектерин илередири.

Маргылдаага пинтизи-биле бүдүрүлге, албан организация черлериниң 50, школа, өвредилге черлериниң 150 хаакчылар тус бүрү организацияларының спортчу адын камгаланнар. Хүндүскүнүң 12 шакта тус-тус командалар чүрүм саугаар стартка чыскаалыпкан. Беш километрге маргылдааның түңнелинде бирги черге № 15 школаның башкызы Н. Григорьев, ийиги черге № 14 школаның башкызы В. Чүрүтө, үшкүзүн хоорайның милиция ажылдакчызы В. Москвин эзэлээнер.

Хоорайның милиция салбырының командазы маргылдаага массалыг киришкен дээш бирги черге алган. Маргылдааның тинлекчилеринге комсомолдуң хоорай комитединиң хүндүлел бижиктерин, тинлээн командаларга дипломнарны болгаш өртектиг шаннадарны тывысхыган.

Эрткен дыштанып хүнүнде хоорайның «Хүреш» стадионун хоккей командалары бүрүн золел эртирген. Баштайгы хүн пассажирлер АТБ-ниң командазы «Торпедо» биле № 3 АТБ-ниң, «Саянчар» биле № 1 АТБ-ниң, «№ 1 Енисей», «№2 Енисей» командалар-биле тус-тус боттарының спортчу күжүн мячилиг хоккейге шенешкеннер. «Торпедо» биле «Саянчарның» изиг-изиг ойнаашкынының түңнелинде 12:4 санга баштайгы команда тинлээн. Тинлекчи команданың капитаны Виктор Тамонин спортчу мергежилин чөп ажыглап, кашпагай ойнаанының түңнелинде удурланыкчыларының хаалгазынче мячикти 5 удаа киирткен. Ол хүнүң ийиги кезинде аңаа № 1 АТБ-ниң командазы «№ 1 Енисей» командазы-биле ужурашкан. Маңаа «№ 1 Енисей» командазы 3:1 санга удуп алган.

Дараазында хүнде ол-ла командаларның түңнел ооңу үргүлүлээн. Аңаа арткен хүнде тинлекчи болган «Торпедо» № 1 АТБ-ниң командазын бедик темпилиг ойнаашкаш, 4:3 санга уткан. Эрткен дыштанып хүнүнде январьның соогу дыңмыг-даа болза, хоккейжилериниң маргылдаазын кызыл-чылар улуг сонуургал-биле көрүп, стадионну долдур чыглып, удаа-дараа ацыш часкап турганнар.

Хоорайның ажылчы чону, школачылары, сургууулдары Хербис даанга болгаш Хем-Белдирдиде стадионнуң болгаш Сеттиң кылаган дожууда дыштанып хүнүнүң кайгымнадаа кежээ орайга чедир-ле хаактап, чүгүүлээп ойнаанар.

* * *

Кызылдың шыдыраа клубунда ук клубтуң шацналы дээш шыдыраа маргылдаазы чоруун турар. Бо маргылдаада шуптуг 40 шыдыраачы ойнап турар. Маргылдаа уламчылавышаан.

К. САТ.

ЧАГЫГ КӨВҮДЭЭН

Хоорайның үлетпүр, бүдүрүлге болгаш албан организация черлериниң суббота, воскресенье хүнүнде ажыглаар автобустар чагыг сөөлгү үеде дыка көвүдеп турар. Чайын болза, бүдүн-бүдүн коллективтер хей автобустар чагып, оларга олуруп алгаш, хоорай даштыг үнүп агаарлаар, Дус хөлге эштир, спортчу маргылдаалар кылыр. Кыш дүжүп, кылын хар чаапканда-даа, чагыг эвээжеэр турукук, харын-даа удам көвүдээн деп чүгаалап болур.

Бо хүнүнде республиканың төөгүлүг черлерин сонуургап, экскурсиялаар, эң ылангыя «Тайга» станциязынга барып, агаарлап, хаактаар дээш чонның коллективтиг үнүүшкүнер кылырынга Кызылдың пассажирлер автотранспорт будүрүлгезиниң коллективи улуг дузаны чедирип турар. Дыштаныкчыларның дилээн ёзулаар Кызыл — Тайга ставциязы — Кызыл аразының маршрудунга суббота, воскресенье хүнүнде автобустар доктаамал чоруп турары оон хереглиг. Оон ынай хоорай чанында хаак баазазынче рейсти база кылып турар.

Эрткен дыштанып хүнде пассажирлер автотранспорт будүрүлгезиниң автобустары, таксилери база-ла дыштаныкчыларны үзүк чокка хандырган. Диспетчер албан черинче келген чагытларны хандырар дээш бүтү чүүлдерни база кылган.

— Бистиң өөрүүс силерниң автобузунар-биле хаптандыр. Озалдай бердивис. Таксиден берип көрүңер — дең, уруглар садыының ажылдакчызы Наташа Ооржак дилеп чедип келген.

Дежурный диспетчер Н. Ишугина оон дилээн хандырары-биле рация дамчыштыр бир чиик таксини келдирипкен. Аныяк кыстар Тайга ставциязы кайы сеп дээш өөрүүк сооңдан хаптар доктаамал чоруп турары оон хереглиг. Оон ынай хоорай чанында хаак баазазының аразында оруукка ол хүн бээл таксилер үзүк чок чоруп турган.

Дыштанылга хүнүнде экскурсиялаар, хаактыг чүүгулаар дээш улуска таарымчалыг болауп дээш автобустарны ынак белеткеп, эптиг болгаш чылыг болурунче бо чылын улуг кичээнгей салганын АТБ-ниң ажытпал килдизиниң начальныгы Е. П. Филимонов чүгаалап турар. Ол дээрге, ажылчы чонның хостуг үе-шактарын, дыштанылгазын ажыктыг кылдыр организастап, эрттирериниг таарымчалыг болуру чугаа чок.

Эрткен дыштанып хүнүнде ажылдаан транспортчулардан такси чолаачызы В. О. Лосев, автобус башкарыкчызы П. П. Федонин болгаш өскелер-даа шалыпкын, эки ажылдаашкынның, чонның макталын алганнар.

З. ДАНЫЫ.

Январь 21-де республиканың Министрлер Чөвүдепшиң автобазазының категунга хоорайның түс-түс школачылары чыглып келгеспер. Пионер организациязының хоорай чөвүделлининг болгаш Кызылдың пионерлер бажыңының бир-ле дугаарында организастааны бичии оолдарның командаларының «Алдын шайба» дээр хоккей маргылдаазы алаа эткээн. Бо маргылдааны график ёзугаар бир ай ишкинде чорудар. Аңаа киржирибиле 38 команда чагыг киирткен.

Аныяк хоккейжилерниң ойнаарын сонуургап көөрү-биле аңаа дыка хей кызыдчылар, колдуунда-ла ойнакчы оолдарның ада-иелери чыыглаан. Ол хүн баштай ужурашкан үш командаларның оонну дыка солун бооп, ойнакчыларның-даа, сонуургакчыларның-даа сеткилинге таарымчалыг болган.

ЧУРУКТА: маргылдааның баштайгы ужуражышкынының үези.

Г. СИРОТИНИҢ фотозу.

Дыштанылга одаглары

Ийи орденниг Тыва АССР-ниң төвү — Кызыл. Январьның 20—21-ниң дыштанып хүнүнде. Найысылалдың аныяк-өскени — өвреникчилер, студентилер, башкылар дыштанып хүнүү канчаар эртпиин турарын сонуургадым.

Ортумак өвредилге черлериниң сургууулдарының кышкы дыштанылгазы эгелей берген. Ылангыя уран чүүл училищезиниң сургууулдарыныы чамдыызы Иркутскиге болур зона көрүүлезинге киржир дээш ыяк белеткеңнп турар болду.

Көдээ ажыл-агый техникумунда кышкы дыштанылга доозулган. Эрткен субботеда чартык чылдың түңнелин үндүрүп, моон соңгаарты сорулгаларын чугаалашкаш, ооң соонда дыштанылга кежээзин эртиргеп.

Күрүвеннің педагогика институдунда — кышкы экзаменнер сессиязы эгелээн. Номчулга залында, аудиторияларда студентилер номчуттуунган, экзаменнерге белеткеңнеп олдургулаар. Оларга экзаменнерни эки дужаап алырын күзеп каалыпар.

Найысылалдың школаларының өөрүшкүлүг, солун дыштанылга хүннери доозулган. Ийнги чартык чылдың өвредилгезинче кижи шыныш киришкеннер. Школа бүрүзү боттарының өвредилге-кижизидилгениг планнарын гаугаар ажылдай бергеп. Спортчу маргылдаалар, солун кежээлерни эртирип турар.

№ 8 школаның спортчулары шефчи өөнүктери № 3 АТБ-ниң спортчуларны-биле баскетболга маргылдашкан. № 9 школага «профессиялар-биле танышылга» деп кежээни организастап, хоорайның будүрүлгелериниң янзы-бүрү мергежилдиг мурнакчыларны чалап, олар-биле солун ужуражылга кежээзин эртиргеп. № 15 школа субботада «Пионер» кинотеатрынга ада-иелер хуралын кылгаш, ооң соонда солун кино көргеп, а воскресеньеде школа коллективи Министрлер Чөвүделлининг автобазазынче концерттиг аалдап чорааннар. Школа-интернат коллективиг хөгжүмшин театрынга барып, «Дээди шинчилел» деп шинии улуг сонуургал-биле көргеннер. Бо дээрге найысылалдың школачыларындан 3—4-де школаның бир дыштанып хүнү канчаар эртиргенинің чижээ-дир.

Ынчангаш аныяк хоорайның аныяк-өскени, бүгү-ле совет аныяктар дег, өвреннип, ажылдап, дыштанып-даа билирин кижи эскербес арга чок.

Ч. СЕРЕН-ООЛ.

Адыш часкаашкыны

Кызылчылар дыштанып хүнүнүң түңнө арыг агаарга хаактап, конькилеп, кино, танцы баары-биле кызыгаарлавайн. Политиктиг чыры-дышкын бажыңынга лекция, беседа дыңнап, солун концерт көрүп үргүлүү барып турарлар.

Чөөн Сибирьниң бот-тывынгыр талавтылыгларының Иркутск хоорайга болур зона көрүүлезинге уран чүүл таланы-биле бистиң республиканы чорутқан бот-тывынгыр артистериң аъттанар мурнунда концерти суббота, воскресенье хүннериниде Чыры-дышкын бажыңынга болган. Кызылчыларга болгаш көрүүлө комиссиязынга барадагтакан ол концерт бедик дейилеге болуп эрткен. Ол хүннерде тус концертти көөрү-биле найысыладың чурттакчыларының муң ажыг кижи чыглып, номер бүрүзүн улуг сонуургап, адыш часкаашкыннарыбиле үдеп турган.

Концерттиң программазы солун, артистериниң ыдык-хевин класспиниг чорду.

Зона көрүүлези Ыраккы Иркутск хоорайга январь 28-те эгелээр. Көрүкчүлер концерттиң киржикчилеринге улуг-улуг чедишкиннерлиг болурун күзеп, узун оруккө үдээнер.

К. ДАНЗЫН-ООЛ.

Хостуг үелерде

Партийжи-организа а с т ы г болган культура-массалыг ажыл кайда эки тургустунган болгур, ында ажыл-агыйның культураның көргүзүглери бедик болурун практика бадытвап турар. Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйлавында «Бөк-Тейге совхоз сөөлгү үеде үргүлүү мактадып келгени база таварылга эвес.

Совхозтуң төвү Каа-Хем суурда Культура бажыңындан кежээде кижи үзүбес, ылангыя суббота болгаш воскресенье хүннериниде база ажылың хостуг үелериниг чөп ынаа массалыг чыглыр. Культураның олаа, пынтанылганың төвү ол бажыңның директору А. Я. Ерлина ында ажылмишиң байдалын хөнүү сонуургатты.

Байлак нөөн фонднуг библиотеканың номчукчулары чылдан чылче улам өзүп турар. Номчукчулар конференциязын доктаамал чорудуп, тема ажы-биле литература делгелгелерин организастап, бригаларга, сүт-бараан фермазынга кежер библиотеканы ойөйде белеткеп турар.

Культура бажыңынга чүгле байырлалдарга хөлбашкан хураллар эвес, харын сураглыг кижилер-биле ужуражылгалар, солун лекциялар, айтырыг, хөрүм кежээлери, чонның организастаг дыштанылгалары база болуп турар. Көк-тейжилер культура-массалыг хемчеглерни организастап турар.

Амгы үеде танцының, ырының белгүмнери ында ажылдап турар. Ол ышкаш музыка школазының баян, фортепьяно, гитара класстарында бичии уруглар улуг сонуургалдыг өвреним турарын башкы Н. П. Медведева онзалап сонуургаткан. Бо школаның өвреникчилери концертти чонга чаңгыс эвес удаа көргүскен.

Совхозтуң пенчилериниң ажылдарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдал удам-на эжикеп турары өөрүнүүр. Дыштып үеэлчүрүү аян-биле шимеп каастаан, шиитпир көрүшүг дерээн яслиссадка кижизиттиргеннериниң чаптанчыг чараш чаңнарын кижи магадап-ла хаммас.

Суурнуң чонунуң организастаанызы «Дыштанылга болгаш танцы» деп чоокта болган суббота кежээзин Культура бажыңынга чыыглаанар үнелеп мактаан.

Б. ДОНДУП.

БЕШТИ УЗУТКААН

«Тоора-Хем» совхозтуң деривказинде бөрү сөөлгү чылдарда кескүденнеп, ниитиниң малынга караажаны халдадып турар апарган. Хоралыг оң арадаашнарны козулген-не черинге өзүрери күзенчиг.

Эрткен чылдың декабрьда С. Хемчик, А. Хылбыжа олар 3 бөрүнү узуткаан. Совхозтуң иви кадарчылары база ийи бөрүнү өлүрген.

Д. АИР-САНАА.

Телевидение

ЯНВАРЬ 27-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдыталар программазы. 12.05— Медээлер. 12.15— Өөнүг телекөргүүзүг. Мультфильмнер программазы. 12.35— Эртемниң болгаш культураның чугула айтырыглары. «Бойдус болгаш кижи». 13.15 — Өөнүг телекөргүүзүг. «Музыкалыг ужуражылгалар». 14.00— «Чогаадыкчы ниитургузукчу ниитер». Первоуральскиниң Новотруба заводунуң коллективиниң дугайында. 14.30—14.40— Чаңсар. 14.40— «Кадыкшылга» Эртем-тайылбырлыг программа. 15.10— А. Островский —«Мерген угаанныгның соңу бодуу». Күрүшенің Вахтангов аттыг академиктиг театрының фильм-шинии. 18.00—«Ye». Информастыг программа. 18.30— Өөнүг телекөргүүзүг. «Ыраажы болгаш ыры». РСФСР-ниң улустуң артизи Ч. Кибкало. 19.00— Өөнүг телекөргүүзүг. «Совет Узбекистан». Документалдыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

20.00—«Тыванның неделязы». Информастыг программа. 20.30 —«Хүндезидир хадыңмышаан». Документалдыг фильм. 20.40 —«Салгалдың намдары». Дамчыдылга. 21.10— Неделяның медээзи.

МОСКВАДАН

21.30— Дамчыдыталар программазы. 21.35— Өөнүг телекөргүүзүг. Уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. «Делгемиерже углаан кижилер». 1-ги серия. 22.40— Концерт. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Агаар

Бүгүн республикага булуттаар, соңгу-барыын районнарга бичө хар чаар. Хат кошкак. Агаарның температураазы даглыг черлерге 20—25, өскелеринге 25—30 градус соор.

Кызылга булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температураазы 30—32 градус соок болуур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кино

ЯНВАРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кара антелдер» (1-ги, 2-ги кезектери) 10.30, 13.15, 16.00, 18.30, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мында дад хаалары ыржым» (1-ги, 2-ги кезектери) 13.00, 16.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Силерниң бажыңнарының адреси» 15.00, 18.40, «Даурия» (1-ги, 2-ги кезектери) 13.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эртинелиг хол» 9.00, 14.00, «Кино болгаш амгы үе» 10.50, 12.00, 15.50, «Өөбелерниң чажыды» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Чаа кинону көрүңер

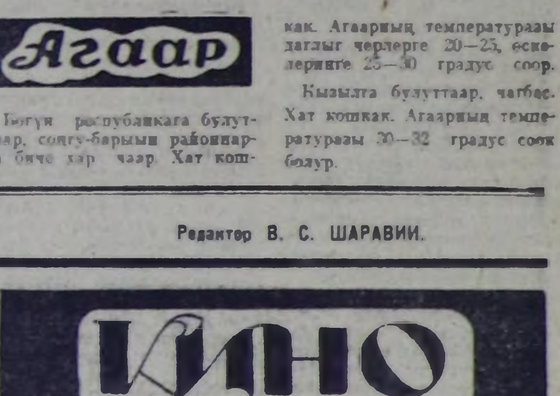

Улавас республиканың киноэкраннарынга «Таллинфильм» киностудиязының үндүргени «Амыраалга асканнар» деп уран-чечен кино үнүп эгелээр. Бо кинода чонның чоон оруунда хайзы балыг, аажы-чаны будалып, оон кем-керек үүлгединиче ханылаш, харын-даа Төрээн чуртка өскерлир чоруктар чедир будалыг өөдежок чоруктуг сойгалап турар.

Ук кинонуң үнүп эгелээрин чарлалдарлын хайгаарап турунар.

ЧОННУҢ АМЫР-ДЫЖЫ ДЭЭШ

Республика наимсылалының хей-хей чурттакчыдары будүрүлге, албан черлериниг боттарының күш-ажылчы эзлчээн эртирип дооскаш, бажыңнарынче далаш чокка тарап чоруп турда, а Кызыл хоорку́скомнуң милиция килдизинге болгаш хоорайның улусчу эки тура дружиназының штабынга ажыл кидин-түүк эгелеп турган.

Баштай милицияның хоорай салбырынга кире бээрвиске, хей-хей ажылдакчыларның шимээнинин аразындан дежурныйның үнү дыңналган:

— «Тайга үштүң» айтышкының дыңнаңар: машинаның радиаторунуң суун токтаеш, эжиктерин ыяк хатташ, чолаачы келгижеге чедир маңаңар. Бир эвес келбес болза, машинаны кандыг-даа аргабиле чогуур черинге чедирер...

— Билдим, эш лейтенант— дээн, харыы репродуктордан дыңналды.

Январь 20-де, субботада, хоорайга корум-чурум хайгаараар ажылды милиция майору Л. И. Курганский удуртуп турду...

Хоорайның улусчу эки тура дружина штабынга баарывыска, ында ол штабтың начальныгы Ю. С. Путинцев болгаш дежурныйлап турар коллективтериниң төлөөлекилери олурганнар.

— Юрий Степанович бүгүн, даарта дыштанып хүнвер болгай, янчангаш кандыг-маңдыг коллективтер дежурныйлаар ирги?

— Бөгүн эът комбинады, Сац-хоо министерствозу, «Тыва тудуг» трези, № 12 АТБ болгаш өске-даа организациялар тус-түе участоктарже үндүлер. Ам даарта «Тыва көдээ тудуг» трестиң, Кызылсадыг черинің болгаш туулбу заводунуң дружинниктери ажылдаар. Оон ынай автотранспорт шимчээшкинин хайгаараар тускай бөлүктер база ажылдаар — деп, ол биске дыңнатқаш, уламчылады:

— Бистиң хоорайга улусчу дружинаны тургусканыидан бээр ам 14 чыл болган. Бо үе дургузунда оон ажылыгга ийи муң хире кижи идепкейлиг киржип келген — деп, штаб начальныгы сонуургатқан. А ол ышкаш бо ажылды үлетеригг чорудуп турар бүдүн-бүдүн коллективтер барын ол чугаалаш, оон чижээнге аэропорт коллективин болгаш өске-даа черлерни адады. Ол коллективтиң дружинниктери эрткен чылын 240 ажыг кижи-хүнүн дежурныйлаан. Ол дээрге ай саныида ортумаа-биле 20 кижи ажылдап турганы ол-дур.

1972 чылдың дургузунда наимсылалга дружинниктер 12 муң кижи-хүнүн дежурныйлаан, 1800 хире автомашина хүннери ажылдаттынган. Хүнүнүң-не пинтизи-биле 34 кижи болган беш автомашина доктаамал үнүп, чонның амыр-дыжын, ниитиниң корум-чурумун камгалап турган болду.

Аңаа немеп каар чүүл болза, улусчу дружиналарның тургустунганындан бээр кудумчуларга, хей-ниитп черлериге корум-чурум үрээр чоруктарның дыка эвилелиг болуру. Амгы үеде дружинник болуру — харыысалгалыг болгаш хүндүлүг хүнзелге дээрзи кымга-даа билдингир апарган. Улус ынчангаш оларны хүндүлээр-даа.

Кызылда милицияның урулар өрөлги. «Милицияның аныяк оцнуктери», «Милицияга дузалаарының комсомолчу шалыпчы отрядтары» дээн ышкаш эки тура бөлүктери корум-чурумну бымгыларынга база дузалап турар.

Эрткен чымда милицияның ажылдакчылары болгаш дружинниктер 600 ажыг лекцияны чонга номчуп, хей саннын беседаларны эрттиргеп. Эң илангыя арагалаашкында болгаш алкоголизмге удур дериселдп күштелдирер дугайында СЭКП ТК-ниң доктаалында, а ол ышкаш РСФСРниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1972 чылдың июнь 19-та Чарлыында айыткан чүүлдерни таймылдыраар талазы-биле ажылды калбарткан.

Бо бүгү хемчегленнің түңелинде хей-ниитпиниң черлеринге, кудумчуларга болгаш харын-даа ниити чурттатта черлеринге-даа арагалаар, хулгаанаар чоруктарның эвилелээнин хоорайның милиция килдизиниң болгаш дружина штабының-даа демдеглел дептерлеринден көрүп болур.

Н. АФОНИН.

„ЧАЛГЫНЫГ АВТОБУС“

Агаар делгемериниң ырак эвес оруктарынга ужудушкун кылып турар, «чалгыныг автобус» деп адаткан ЯК-40 деп совет реактивтиг самолет бүгү дептерде алдаржаан. Ону Волга хемиин ортинде Саратов хоорайның ужар чүүл заводу будүрүп үндүрүп турар. «Яктарны» ан баштай-ла маңаа эптеп кылган. Тергиин эки кылган болгаш бүзүреглиг самолет дээрзин ол болза хей-хей чурттарга оон көргүзүглүг ужудушкуннары делегейге бадытқаан болгаш кайгаткан.

ЯК-40-ин массалыы-биле 1966 чылда будүрүп эгелээн. Аэрофлоттуң хүлээп алган бирги машиназы «баштакчы» шинчилээчи самолет болган. Ол пассажирлер сөөртпейн турар, янчалаа-даа оон ужуткан шагы өске бүгү машиналардан хей муи шак ажып турар. Баштайгы ол машинаны доктаамал хайгаарап турар. Оон сорулгазы — будүрүп үндүрген өске машиналарның ужудушкуннарының айыыл чок чоруун хандырар. «Баштакчы» ЯК-40 ам 5000 хире шак ужуткан болгаш ужудушкуның үргүлүлевишаан.

Янчалаа-даа оон хей, черден адырылбайн 15 муң шак «ужуткан» бир «Як» база бар. Оозу заводтуң бир черинде турун турар. Оон чүүлә кезектери — руль, шассеи, тормозтары, элеронпары болгаш өске-даа белдирлери болгаш механизмнери — ёзулуг ужудушкун үезиндеги дег шылгалданы артып турар. Ынчыг арга-биле самолеттуң бүгү системаларының бүзүреглиин хынап турар. Чижээлээрге, зэр рулп базынынкының 2 миллион циклин шыдап үнген болгаш ам-даа канчанмаан-даа. Ийи муң чижек шак «ужудушкун» соонда самолеттуң бүгү системаларын адыргап, оларның элээшкинин хынап, келек бүрүзүнүң ажыглалын доктаадып турар. Ол самолеттуң кезектерин үргүлүү чаартып турар болгаш тускай «самолет—стендиге» чаа конструкцияларны баш удур, массалыг будүрүүшкүнге киирерининг ырак бетинде хынап алыр арганы берип турар.

Ужар чүүл техниказының бүзүреглии белеткел цехтерине эгелээр. Маңаа дюралью онза хынамчалыг, телевидел-де айтыкан хемчегглер ёзугаар белеткээр. Хемчээлге дерекселдерни болгаш майынгарны хынап контрольдаарының системазын эң доламчалыг кылып тургускапы-биле ол кезектерниң шуптузу дөмей хемчээлдиг болурунга магадыылалды берип турар. Заводка чоруан Италияның болгаш ГФР-ниң ужар чүүл специалистери хемчээлге приборларының тен лабораториязының ажылын онза сонуургап турганы аңаа эвес.

Як-40-ниң бүзүреглиг ажылдаарын хандырар талазы-биле комплекстиг хемчеглерге ус-ус болгаш-ла шенелде ужудушкуннар чорудуп турары база чугула. Ол бүгү чүүлдерни Саратовтуң ужар чүүл заводунда ботинцырып турар.

Вячеслав ДЕМИДОВ. (ПМА).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орулаачыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партгайжы аппаратының килдизиниң 37-13, культураның килдизиниң 23-54, коло ажылагый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информацияның база совет тургузуу килдизиниң 29-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн баргаанга 32-75. телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 61.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделлининг чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС —00042.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 тыпда үдезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл.
ЯНВАРЬ
28
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 24 (9100).
Өртээ 2 көп.

Л. И. Брежневтиң Ю. Цеденбал-биле ужурашканы

СЭКП ТК-ның Чиргизие секретары Л. И. Брежнев МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал-биле ужурашкан.

Беседа үезинде СЭКП биле МАРН-ның болгаш ССРЭ биле МАР-ның аразынга кады ажылдажылганы улам калбартырыпын, а оң ышкаш делегейниң чамдык айтырыгларын чугаалашкан.

Эштер Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбалдың аразынга ужуражышкын чүректин ханызындан найыралдыг болгаш санал-оналдарның долу чаңгыс үг-шинии байдалынга бөөп эрткен.

(СЭТА).

1973: ТӨСКҮ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИНИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

ЧАРЫШТЫ БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ

Мөңгүн-Тайга районнуң хойжуларының хураалары бригала бүрүзүнге болгулаан. ССР Эвилелиниң беженги чылынга тураскаатказн социалистиг чарыштың түңнелдеринде болгаш беш чыл планның күүседиринии шинитпирлиг үшкү чылында соруглалар дугайын малчыннар чугаалашканнар. Хураларга кол черни СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң болгаш ВЦСПС-тиң «1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» доктаалы ээлеп турган. Ук доктаалды хойжулар түүлдүүнүң деткээн болгаш немелде хүлээлгелерин алгылаан.

«Малчын» бол[illegible] болгаш ийиги [illegible] 13863 бай[illegible] нарның [illegible] менди [illegible] хураа[illegible] алыр[illegible] Дингаң. Бо хүннерде [illegible] Күгүрта, Доора-Ховуда [illegible] өске-даа черлерде [illegible] далларның хоюнуң байдалы эки. Хойжуларның бо чылын аваан социалистиг хүлээлгелери күүсеттинер дээрзинге чигзиниг чок.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле беш чыл планын күүседиринии үшкү чылын чедиишкинниг эгелээннер. Мөңгүн-Тайганың агаар-бойдузу берге-даа болза, оларның аңаа торулбазынга болгаш сөглээн сөзүн ээлеп шылаарынга бүзүреп болур.

Д. КУУЛАР.

ганны дорукторуп алырын, хой бүрүзүнден 1 килограмм 300 грамм дүктү кыргыырын хүлээнген. Бо дээрге, ук черниң байдалы-биле алырга, багай эвес көргүзүглер. Чамдык хойжулар оон-даа бедик хүлээлгелерни алганнар.

Төрүүр хойларның дең кезии хураганнапкан, чаш төл менди. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Донгак Бичеоолдуң боданында төрээн 250 хойнуң, Тейнин Дамдынның боданында төрээн 205 хойнуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Донгак Бичииштиң боданында төрээн 230 хойнуң хураганнары онча. А Борарган Кан-оолдуң кадарган 392 хою барык-ла дегерезим оолдапкан, чаш төл онча-менди догуруп турары өөрүнүүр. Бо шинитпирлиг чылда мурнакчы коммунистиң төрүүр чүс хойга оналаштыр 95 хураган алыр үлээлгезинин чедиишкинниг күүсеттинип турарының бадыткалы бо. Борарган бригадада агитатор хүлээлгезин база үлеткилиг күүселип, партияның болгаш чазактың айтыышкыннарын чонга нептередип турар.

«Малчының» хойжулары беш чыл планын күүседиринии үшкү чылын чедиишкиниг эгелээннер. Мөңгүн-Тайганың агаар-бойдузу берге-даа болза, оларның аңаа торулбазынга болгаш сөглээн сөзүн ээлеп шылаарынга бүзүреп болур.

Д. КУУЛАР.

СОРУКТУГ БУРУНГААРЛААР

Тес-Хем районнуң көдээ ишчилериниң 1973 чылда социалистиг хүлээлгелери

Партияның XXIV съездиниң шинитпирлерин амыдыралга боттандырыышаан районнуң көдээ ишчилери тоскү беш чыл планын күүседиринии шинитпирлиг үшкү чылында дараазында хүлээлгелерни алган.

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Ниитиниң малының баш санын 1973 чылда 9 хуу өстүреп, оон иштинде мыйыстыг бода малды 5210, шээр малды 63310, чылгыны 1976, тевени 316 баш чедирер.

Төрүүр инектерниң 75 хуузун, хойларның 70 хуузун тарып бооздадыр. Чүс төрүүр малга оналаштыр чүзүн аайы-биле 86 быжааны, 92 хураганны, 80 кулуниу, 55 бодаганны камгалап алыр.

Саар инек бүрүзүнден 1330 кг сүттү, а «Тес-Хем» совхоз 1500, «Чодураа» колхоз 1570, «Ак-Эрик» колхоз 1200 кг сүттү саап алыр.

Бир хойдан-на ниитизи-биле 2,5 кг дүктү, а «Чодураа» колхоз 3,3 кг, «Ак-Эрик» колхоз 2,3 кг, «Тес-Хем» совхоз 2,3 кг дүктү кыргыыр.

Күрүнеге садар бода малдың денизизии 380 кг, хойнуун 41 кг, өшкүнүн 34 кг чедирер.

Күрүнеге 1500 тонна эттти, 305 тонна сүттү, 148 тонна дүктү садар болгаш оон иштинден 127 тонна эттти, 32 тонна сүттү, 3 тонна дүктү планнан артыкка садар.

16 малчыннарны сууржун амыдыралче шилчиндер. 120 быжаа кирер бир, 100 инекке бир, 1800 хураган кирер ийи, 3500 хой кирер чеди кажаапы тудар.

ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Тарылга шөлүн 9834 гектар чедирер азы эрткен чылдаазындан 670 гектар калбартыр. Тараа культураларын 2700, мал чемин 7100, картофельди 24, ногааны 10 гектарны тарыыр.

Тараан гектар чер бүрүзүнден культуралар аайы-биле тараанның 9 центнер дүжүдүн, кукурузаның 165 центнер массазын, тарымал сигеннии 14 центнер дүжүдүн алыр. Ол соруглга-биле 1000 тонна органиктиг, 150 тонна минералдыг чемиичидилгени шөлдерге төгөр.

1500 га тарылга шөлүн, 1000 га сиген шөлүн суттарар болгаш оон бир гектарынга онаштыр тараанын 12 центнер, картофельдин болгаш ногааның 70 центнер дүжүдүн, кукурузаның 170 центнер ногаан массазын алыр, 250 га черге хой чылгыг сиген тарыыр.

13481 тонна бодуун мал чемин белеткээр, 14770 тонна силосту, 170 тонна сенажты салыр, 1100 тонна сигении пресстээр, күштүг салгынадыышкын-биле 100 тонна сигении кургадыр.

Чайын 2900 га, күзүн 2500 га черниң андырылгазын бедик шынарлыг чорудар.

Часкы тарылгага белеткелди март 25-те, дүжүт ажаалдазынга белеткелди август 1-де, мал чемни белеткээриниң планын июнь 30-де доозар.

МУРНАКЧЫ—БЕШ ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНГЕ

Даараныкчы Ирина Чамбаловна Ендан Кызылда чоннуң хууда чагыын ёзугаар хеп даараар фабрикада 8 чыл ажылдап келген. Оон мергежилээ чыл келген удум бедип ораар. Ол ам фабриканың хеп төптээр салбырында ажылдап турар. Хевир-аанын эргижирээн, ээзинге таарыштастай бергеи хептии эде даараар, септеп чаартыр талазы-биле ол цехтиң ажылчыннары чонга бүлиниг үүсени будурун берип турар. И. Ендаиның ажылының шынары үргүлүү эки. Цехте калбарган социалистиг чарышка ол бедик хүлээлгени алган: ай планын 110 хуудан кудуратпас деп мурнакчы даараныкчы шинитпирлээн.

Тоскү беш чылдың үшкү чылында хеп даараар фабриканың ажылдакчылары бедиткеп социалистиг хүлээлгелерин алган, ынчангаш Ирина Чамбаловна ышкаш, ындыг мергежилдиг даараныкчылар ында хөй болганындан, олар алдынган хүлээлгелерин чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседиринге шинитпирлиглер.

ЧУРУКТА: И. Ч. ЕНДАН. А. СӨКУРОВТУҢ фотозу.

Ам чүгле шудургу ажылдаар

Бистер, Ак-Довурак хоорайның тудугжулары, эрткен юбилейлиг чылда багай эвес ажылдаан бис. Оон хереглээ — СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Министрлер Чөвүделиниң болгаш ВЦСПС-тиң бистиң күш-ажылывысты бедии-биле үнелеп, юбилейлиг демдек-биле шаңнаапы болуур. Партияның болгаш чазактың бистиң күш-ажылывысты ынчаар үнелээниниг хей-аът киргеш, тоскү беш чылдың шинитпирлиг бо чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган бис. Бо чылын районнуң харылзаа конторазын, дүнеки эмнелге черин (профилакторийин), холушкак барааннар складын, амыдырал хандырылга комбинадын, ол ышкаш чүс-чүс ог-бүлелерге чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирер хүлээлгелиг бис. Моон мурнунда чаңгыс чылын Ак-Довуракка ол хире хөй объектилер кажан-даа ажыглалга кирип көрбээн. Ынчангаш бо чылын күженишкиниг ажылдаарывыс бо социалистиг хүлээлгелеривистен костүп турар-дыр. 1974 чылда «Тыва даг-дүтү» комбинаттың ийиги эдлчээн ажыглалга киирериниң хереэ — бистиң кол соруглавыс, ажылчыны арын-нүүр деп чүве аңаа костур апаар. Бо чылгы социалистиг хүлээлгевисте ооң дужаарын дүргедиринии хемчегларин алырып база көргеп.

Хүлээлгелерин күүседир арга бисте бар. Чүгле кижи бүрүзүнүн оналашкан ажылынга кызымак, шудургу ажылдаары негеттинип турар. Маңаа ажылдап турар эш-өөрүм — Ленин орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Данзырык Калдар-ооллуң бригадазының кежигүннери. Бригадиримге болгаш бригада кежигүнү эш-өөрүмге чоргаарланыр, мен. Эрес-шудургу авыяк оолдар Данзырык Шагдыр-оол, Сарыг-лар Алдын-оол, Виктор Ооржак ышкаш боттарының ажылынга мергежээн, ёзулуг-ла алдын холдарлыг тудугжулар бисте бар.

Бистиң бригадавыс эрткен юбилейлиг чылда «Тыва даг-дүтү тудут» тудут эргеделинге чарыштың үлелекчизи болган. Тоскү беш чылдың үшкү чылында бистиң тудуг эргелели республикада социалистиг чарыштың мурнуку одуруунга кирер дээш кызып ажылдаар. Ол соруглаты боттандырарынга бистиң бригадавыс үлүг-хуузун киприп, үлам эки ажылдаар апаар. Тыванның аар үлетпүрүнүң база бир төвү — Ак-Довурак хоорайның тудугжузары бедиткен социалистиг хүлээлгелеривисти алдарлыы-биле күүседир бис. Чалыы назынның хоорайы — Ак-Довурак улам-на өссүн, чечектелзин деп бодап бистиң сөөрүк киприп турар.

Х. ДӨМҮР-ООЛ,
тудугжу.

Экономиктиг өөредилге

Хой ажылдыг «Барлык» совхозта экономиктиг билигларнын үндезиннерин өөренириниң школазы ам ийиги чыл ажылдап турар. Ында өртүмак звеноның түскай эртемниглери болгаш удуртукчулары: салбырлар эргелекчилери, бригадирлер, механиктер, зооветажылдакчылар, агрономнар, мал тарып бооздадыр техниктер өөренип турар.

Ооокта чаа болгулаан кичээлдерге «Бистиң чурттун экономиктиг хөгжүлдезинин оюма чүүлдерии», «СЭКП-ниң XXIV съездизи партияның экономиктиг политиказының кол угланышкынарының дугайында», «Социалистиг ажыл-агый бүдүрүлгези» деп үш теманы өөренип, чугаалашкан.

БИСТИҢ КОРР.

Механизаторлар өөредилгези

Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозунда механизаторларның өөредилгеэин чугулага көрүп турар. Бодунуң ажылының бүтү талазын эки билир кижилер ажыл-агыйга улам үре-түнелдиг ажылдаар дээрзи билдингир. Ынчангаш ында механизаторларның өөредилгези эки түргустунган. Совхозтуң мастерскаязында үшкү класстың чолаачыларын белеткээринин курузу каш чыл улаштыр ажылдап турар.

Ам ында аныяктардан таарби кижи өөренип кирген. Оон аңгыда Самагалдайда он кижи трактористер болурунга өөренип турар, а Кызылда ол совхозтуң бирги, ийиги класстың сес чолаачызы база өөренип турар.

К. САЛЧАК.

ДУГУРЖУЛГАГА АТ САЛДЫНГАН

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнамда дайынны соксадырының болгаш тайбынны катап тургузарының дугайында дугуржулгага ат салырының ёзулалы Авеню Клеберде Делегей конференцияларының бажыңында январь 27-де болган.

Оон-биле кады ол дугуржулгага немештир: Мурнуу Вьетнамга дайындажышкынны соксадырының болгаш каттышкан шериг комиссияларының дугайында, туттурган шериг персоналын болгаш даштыкы хамааты кижилерин база туттурган болгаш хоругдалга турар вьетнам хамааты кижилерии дедир эгидериниң дугайында, хайгаарал болгаш контроль талазы-биле делегей комиссиязының дугайында протоколдарга база ат салган.

Ол документилерге Вьетнам талазы-биле париж чугаалажышкынарынга киришкен дөрт таланың төлөэлекчилери: ВДР-ниң даштыкы херектер министри Нгуен Зуй Чинь, МВРнин РТЧ-ниң даштыкы херектер министри Нгуен Тхи Бинь, АКШ-тың күрүне секретары У. Роджерс, Вьетнам Республиканың даштыкы херектер министри Чан Ван Лам олар ат салганнар.

Ат салырының ёзулалынга дөрт таланың делегацияларының кежигүннери, дыка хөй чурттарның журналистери, радио болгаш телевидение корреспондентилери олурушканнар.

МУРНУНДА УЛУГ СОРУЛГАЛАР

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының партия-ажыл-агый активилиң чаа болуп эрткен хуралынга тоскү беш чылдың шинитпирлиг үшкү чылында ол каттыжышкынның бүтү бүдүрүлгелериниң мурнунда турар улуг соруглаларны чугаалажып көрген.

«Сельхозтехника» каттыжышкынының даргазы эш С. М. Мешкорудников хуралга илеткел кылган, коллективтериниң эрткен чылда чедип алган чедиишкиннерин база боттандырып шыдаваан түүлдерин тодаргай анализтеп көргүскен. Эрткен чылдың кол түнелги — продукцияны бүдүрериниң болгаш сайгарарының өскени болур деп, илеткелчи айыткан. 1972 чылдың дүргүзүнде чүгле септелге мастерскаязары безин 1.982 мун рубльдиң продукциязын сайгарган азы планны 108,3 хуу күүсеткен. 152 мун рубльдиң продукциязын пландан ажыр саарган. Оңу хамыктың мурнунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң, бүдүрүлгелериниң ажылын ажыл-агый реформазының чаа байдалдарынга организзетаарының ачызы-биле чедип алган.

«Сельхозтехниканың» Бинхем салбыры, Чадаана болгаш Тес-Хем каттыжышкыннары күрүненин планныг онаалгаларын эң-не чедиишкиниг күүсеткеннер.

Оон-биле чергелештир ажылда бар четпестерни илеткелге база-ла айыткан. «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжышкыны бодуунун болдуунар аргаларын чедир ажыглавайн турар. Ол каттыжышкын тракторлар, шимчедикчилер септээринии, кезектерни катап тургузарының планын күүсетпээн.

Кызыл-Мажалык каттыжышкыны биле Улуг-Хем салбыры продукцияны номенклатура ёзугаар бүдүрүп үндүрериниң планын күүсетпээн.

Онаалгаларны күүсеттейн турарының бир чылдагааны болза, техника септелгезин чорударда керээлиг хүлээлгелерни чарбайн турарында. Бир эвес чамдык черлерде ындыг керээлерни кылып тургузуп гурза-даа, техниканы септелгеже чорударының база ону септелгеден алырының хүүсазаларын айытпайн турар.

Мастерскаяларда технологтуг дериишкиннерни ажыглап турары багай. Чижээ, Чадаана каттыжышкынында гидросистемалар хынаар стенд ажылдавайн турар. Оске-даа салбырларда ыпдыг четпестер бар. Ол ышкаш транспорттуң ажылында улуг четпестерни хуралга илереткен.

Продукция бүдүрериниң хемчээлин остүрериниң, бүгүле участоктарга бүдүрүлгениң үре-түнелдиин бедидериниң болдунар аргалары, курлавырлары «Сельхозтехника» системазының бүдүрүлгелериниг чок дээр болза шын эвес болур ийик. Электри энергиязын болгаш оттуглар чүүлү камнаар дээш демиселги конгуг четпес чорудуп турар. Артык кезектерни болгаш материалдарны чадыгдаарын контрольдаарын боттандырып турары кошкак. Техника септелгезинге трей кылыышкын дээш шүүдели бүрүүлүг кижилерге төлетпейн, ону бүдүрүлгенин күсели-биле дуглап турар.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының партия-ажыл-агый активиниң хуралы илереттинген четпестерни чайгаларының оруктарын айыткан. тоскү беш чылдың үшкү шинитпирлиг чылында социалистиг хүлээлгелерни чугаалажып көргеш, хүлээп алган. «Сельхотехника» бүдүрүлгелериниң кол соруглазы болза тракторларны, автохөмүлдерни, оске-даа машиналарны база дериг-керекседерни септээринге болгаш техниктиг ажаалдазын чорударынга колхозтарның, совхозтарның, оске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң хереглелдерин ан-не долуулуг-биле хадырары болур деп, социалистиг хүлээлгеге айыткан.

Н. ВАНЬКОВ.

В. И. ЛЕНИННИҢ «ФИЛОСОФИЯ КЫДЫРААШТАРЫ»

Политиктиг номнар үндүрер чер В. И. Ленинниң «Философия кыдыраштарын» тускай ном кылдыр парлап үндүргеи. Ону СЭКП ТК-ның чанында Маркизм-ленинизм институду парлалгага белеткээн. Ол ном Владимир Ильичиниң философия талазы-биле ангы-ангы номнар болгаш чүүлдер дугайында конспектилериндеп, допчулаларындан болгаш шугумчүлелериниден тургустунган.

«Философия кыдыраштары» болза «Материализм болгаш эмпириокритицизм» деп ном-биле чергелештир үнелеп четпес идейлиг эртине болгур. Ол — теоретиктиг болгаш политиктиг улуг ужур-дузалыг болбушаан, марксисти философия өөредиинге ленинчи салыышкынның үндезини боор турар.

(СЭТА).

ЧАРЫШТЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИН КҮҮСЕДИР ДӘӘШ

БИСТИҢ улуг Төрээн чуртувустуң өске бүгү черлеринде ышкаш, «Мурнакчы» колхоштуң ажыл-ишчилериниң 1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрери болгаш белеткээрин көвүдедир дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партияның болгаш чазактың доктаалы чаа-чаа күжениишкинниг ажыл-херектерже хайныктырган. Колхоз баштаар чери база партия болгаш өске-даа хей-нити организациялары бо чугула докумептини колхозчуларга хандыр тайылбырлап, таныштырбышаан, мал ажылынга эрткен чылгы чеднишкиннерни быжыглаарынче, чаа-чаа бедиктерни чедип алырынче оларның кичээнгейин угландырып турар.

Эрткен чылын № 1, 2 хойжу бригадаларда партбөлүктер (организакчылары Ооржак Өдөй-оол, Хомушку Байзан-оол) кадарчылар ортузунга организакчы болгаш политиктиг ажылды шудуругу чорудуп, социалистиг чарышты дээштиг кылдыр организастаан. Ол бригадалар социалистиг хүлээлгени алгаш, оон түннелиин ий-шаанда үндүрүп, мурнакчыларның дуржулгазын өскелерге нептередир хемчегларни ап келген. Оон түннелинде 14 малчын төрүүр 100 хойданна 90-дан 118 чедир хураганны, 22 хойжу бир хойга онааштыр 2370 грамм дүктү алган.

Ылаңгыя коммунист Донгак Алдай-оол төрүүр чүс хойга онааштыр 105 хураганны, бир хойдан-на 2400 грамм дүктү алган. Ол ышкаш СЭКП кежигүнүнге кандидат Салчак Тойбу чүстен— 118 хураганны, бир баш хойдан-на 3 кг ажыг дүктү алгаш, Тыва АССР-нин Хүндүлел дептеринге кирип бижиткен. Ол ышкаш комсомолчу А. Улар-оол болгаш Саяа Оолак, Салчак Доржу олар төрүүр 100 хойга онааштыр 90-дан 100 чедир хураганны, бир хойдан 2,5 кг дүктү алгаш, күш-ажылга үлегер-чижээн көргүскеннер.

Оон-биле кады бисте малчыннарга хамаарыштыр материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинин чөп ажыглаарынче улуг кичээнгей салдынган. Чижээ, эрткен чылын колхоз баштаар черинин, парткомунуң болгаш кодээ Советтиң, профэвилелиниң месткомунуң тургускан шаңналдары —мотоциклдерни, өртектиг чүүлдерни үстүнде адаанывыс мурнакчы малчыннарның чамдыктарынга тывыскылаан.

1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржирин шинтпирлээш, бистиң колхозтуң ажылишчилери бедиткен социалистиг хүлээлгени бригадалар, түс-түе малчыннар аайы-биле алган. Амыл-агый бо чылын мал ажылының талазы-биле мындыг ниити хүлээлгени алган: төрүүр чүс баш малга онааштыр: 90 анай, хураганы, 85 бызааны, 75 кулунну, төрүүр бир хавандан 10 чаш төлду, бир баш хойдан 2200 грамм дүктү, бир ышкүге онааштыр 760 грамм чөөкту алырын болгаш өске-даа хемчегларни айытхан.

Ынчаарга хойжу бригадаларга хамаарыштыр ол хүлээлгелер оон-даа бедик. Чижээ, төрүүр 100 малга онааштыр 95-тен өрү анай, хураганны, бир хойдан-на 2,5 кг дүктү, бир ышкүден 800 грамм чөөкту болгаш бодунуң амылынга өске-даа бедик көргүзүглерни чедип алган бригаданы чарышка тимленчи деп санаар. Ол ышкаш түс-түс малчыннар дыка бедиткен хүлээлгени алганнар. Чижээ, Хертек Баадай бодунуң коданында төрүүр 225 хойдан ол хире санныг хураганны алырын, 5 тонна көк суланы белеткээрин. Салчак Оскур төрүүр 100 хойдан 100 хураганны, бир хойга онааштыр 2,5 кг дүктү алырын хүлээнгей.

Хүлээлгени алыры дээрге, улуг ажыл-херектиң түгле эгези-дир. Маңаа кол чүве оларны ажыл-херек кырынга боттандырар дээш, ону организастыг болгаш масса-политиктиг хемчеглер-биле быжыглаары болгай. Ынчангаш ол бүгүнүң дугайын парткомнуң сүмези-биле хойжу бригадаларның партбөлүктериниң хуралынга тодаргай чугаалашкан.

Ам хойжуларга ан чымыштыг харыысалгалыг үе — малдың чаш төлүн ажаап ап эгелей берген. Ынчангаш колхоз баштаар чери, партком болгаш профэвилел, комсомол организацияларының кол кичээнгейни олче угландырган. 57 хойжу коданнарже комсомол комитединг сакманшиктерни чоруткан. Хой төрүүр коданнарны харыылаар коммунистерни, оларга лекторларны, политинформаторларны быжыглаан. Олар мал чемин камныг чарыгаарын, суг сөөртүглезин, автолавкаларның малчыннарга кээп турарын доктаамал харагалзап, кайда, кайы малчынга кандыг дуза херегил, ону колхоз баштаар черинге дыннадып турар. Ол ышкаш суг сөөртүр 3 машина, 3 кудук чогуур деннелде ажылдап турар.

Малчын бүрүзү 3-тен өвээш эвес солун, сеткүүлдү чагыдып алган, ону оларга чогуур «йүнде чедирериниң хемчегларин алган. Ол ышкаш малчынларга кино, концерт көргүзерин график ёзугаар организастап турар. Бо чылдың социалистиг чарыжының негелделерин чаштыр бижээш, бригадаларда кызыл-булуңнарда аскылаан. Чыл санында бедик көргүзүглерни чедип ап турар Тойбу, Баадан, Чечек ышкаш хоочун малчыннар-биле дуржулга солчулгазын организастап турар.

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында бистин колхозтуң ажыл-ишчилериниң мал ажылының талазы-биле алган хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседириниң бүгү аргалары бар. Бүшүү болгаш аргаларны чөп ажыглавышаан, малчыннар ортузунга организакчы болгаш массаполитиктиг ажылды күштелдирип турган, ону чедип ап тыдаар деп чүвени бедик харыысалга-биле медереп билип турар бис.

Д. МИЖИТ-ООЛ,
Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозта партком секретары.

ШИИТПИРЛИГ БАЗЫМ

Садыг организацияларының ажылының дециелин бедиреринге, садыгны организастаарын экижидиреринге, оон мурнакчы арга-дуржулгазын нептередиринге сорулгаларының дугайында СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, «Ростекстильторгтуң» Кызылда садыг базазының коллективи планныг даалгаларын болгаш алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле эрткен юбилейдиг чылда көскү чедимпикиннерлиг ажылдаан.

База бараанны төөнүп садарының чыл планын 102,5 хуу күүседип, пландан ажыр 460 муң рубльдиң янзы-бүрү барааннарын садыг четкилеринче үндүрген. Ол ышкаш чыл фондузунда көрдүнгенин ёзугаар чурт иштинии үлегер бүдүрүглеринден болгаш базаларындан барван киирип алырының даалгазын 100,2 хуу күүседткен.

Социалистиг чарышты биддиилиг-биле организастааны коллективтиң үре-түнелдиг ажылдаарынга дээштиг садарны чедирген. Социалистиг хүлээлгелерни алырда баштай бригадаларның, складтарның хүлээлгелерни барымдаакап, аңаа үндезилеп тургускан. Партия, профэвилел организациялары хүлээлге алганнар ону херек кырынга боттандырзын дээш тавырымчалыг байдалдарны тургузуп, аңаа моральдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүскен. Чарыштың түнелдерни чогуур үезинде үндүрүп, оон нептеренгей болурун чедип алган.

Садыг базазының коллективиниң ак сеткилдиг ажылы мында каш чыл улаштыр «өре, самчыгдал» деп сөстерни шуут утканы херечилеп турар. Оң дээрге учёт-отчёттуң болгаш контроль-ревизия айбанып ажы тургускавында.

Хереглекчилериниң чагыыи ёзугаар, оларның шилип, чүдүрери-биле белеткеп каан барааннарын республиканың ырак, чоок районнарынга ой-шаанда сөөртүп чедирер хүлээлгезин базада чолаачылар болуү шудуругу күүседип турар. Оларның иштинден бедик көргүзүгүү Павел Килин чедип алган.

Планнарын чедишкиниг күүседип турарының ачызында базаның экономиктиг көргүзүглери бедик деңиелде. Эрткен чылын саарылга камналгазының планы 139,3 хуу күүсеттинген, азы ниити чарыгдалдан 12,7 муң рубльдиң камналгазын алган.

«Ростекстильторг» базазы тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында эрткен чылгы чеднишкиннерни быжыглап, улам күженишкиниг ажылдаарын хүлээлгеп. Бо чылын бараанны төөнүп садар планын декабрьның 27-де күүседир, пландан дашкаар 200 муң рубльдиң бараанын садыг четкилеринче чорудар. Бараан саарылгазының деңгээлиг аргаларын шиңгээдип, Кызыл хоорайның магазиннеринге бараанны дорт чедирерин долузу-биле чедип алыр. Садыг организациялары-биле катай найысылалга идик болгаш пос-таавы барааннарының бөш делгелгезин организастаар. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң шимчәшкинии улам күштелдирип, ажылдакчыларның ортузунга мергежил талазы-биле конкуретарны организастаар, оон тиилекчилеринге «Эң эки склад эргелекчизин», «Эң эки товароведи», «Эң эки чолаачы» деп аттарны тыпсыр.

Базаның коллективи алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш шиитпирлиг базыларны кылып эгелээн.

К. САТ.

Коммунист дугайында чугаа

ХҮЛЭЭНГЕНИ КҮШТҮГ

ДОШТУГ хемни кешкеш, совхоз төвүнче углаан кол оруктуң оң талазынче өгген кижи үр болбайн кыштагда аалга баар. Бо болза Кызыл хоорай Советинде «Кара-Хаак» совхоштуң мурнакчы хойжуву Чооду Оруспайның кыштаа-дыр.

Сес чыл мурнунда Оруспай Ендановичи Черби, Таспы, Кара-Хаак ынчаар чылгы кадарып, ынчаардагы колхоштуң ажылчын аът-төлүн база ажаап хайгаарап турган. Чылгы хойнуундан ылгалдыг болбайнаан, ынчалзажок ынчан чылгычыга хой кадарарын баштаар чер сүмелээн.

— Харыысалгазын алырга кандыг-даа чүүл малды ажаары дөмей деп бодаар мен. Ынчалзажок хой мал төрүй бергенде берге-ле ийин, баш-санын менди, дүгүн болгаш чаш төлүн четче алыр айтырыг берге болбас аргажок. Кандыг-даа ажылга кызымак база негелделиг ажылдаары, магадылалдыг болгаш кичээнгейлиг чорук чугула. Ону хөй чылдарда чылгычылап келгеним практика кырынга көргүскен — деп, Оруспай Ендапович ынчан бадыткаан.

Шынап-ла оон соонда сес чылдарны ажыр хой малдаан, ол когарал, дудагдаадаа кылып көрбээн болгаш «четпес, бай ажылдадым» деп чемелелдиг сөс-даа дыңнаваан, эки ажылдан келген. Бир дугаар чылында хураганнар хүлээп алгаш, ону беш чыл улаштыр ажаап кадагалаан, ол чылдарның дургузунда оларның чаш төлүн барык шуптузуун менди ап, дүгүн күргүнеге дужаап келген.

Күш-ажылга кызымак, ак сеткилдиг хойжуну ийи чыл бурунгаар совхоштуң партия организациязы СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алыры-биле беседаны кылган. Оруспай Ендановичиниң амыдыралынга 1970 — ленинчи юбилейлиг чыл кажан-даа уттундурбас. Ынчан ону Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алган.

— Ол чылын меңээ улуг аас-кежии болган. Оон ангыда ленинчи юбилей медалыбиле база шаңнаттым. Түңнел эки турган. Төрүүр чүс хойта онааштыр чүс ажыг хураганны ап, бир хойдан 3 кг 400 грамм дүктү-даа кыргыдым. Бир чыл болганда шуут партия кежигүнүнге хүлээп алды. Совхоштуң коммунистеринин меңээ көргүскен улуг идегелин төлептиг ажылып, коммунист хүлээлгемин Устав ёзугаар хамык чокка күүседирип-биле харыысаар апаар мен — деп, ол чугаалап турар.

Эрткен юбилейлиг чылда Оруспай Ендапович Чооду база шудуругу ажылдап, ону күш-ажылчы бедик көргүзүглүг дооскан, төрүүр 100 хойдан 116 хураганны менди өстүргеп, бир башка онааштыр ортумаа-биле 3 кг 400 грамм дүктү кыргаан. Оон коданында ам 474 баш төрүүр хөй бар. Хойнуң күжү эки, кажаалар чылыгдаа, делгем-даа, мал чеми четчир, ылаңгыя хураганнар турар үтек кажаалы чылгылап белеткээн.

— Хамык ужур хойну чайын эки семиртириндө база кышка баш удур хынамчалыг белеткениринде, хүлээнгени күштүг болганда ажыл-херекти баш удур бүгү талазыг хынамчалыг эки кылдыр алырында болгай —деп, мурнакчы хойжуну чугаа аразында демдеглей тыртып кагды. Чооду Оруспай өг-бүлезиниң ээзи — Александра Чооду-биле бо чылдың кыжынга ынак белеткенгеннер: кажаалар белең, сигенни кезип сараатгаан, чарба, сулй, ногаан массадан ангыда сугну водовоз-биле сөөртүп эккеп турар.

Ам оон хою төрүп эгелеп турар, баштай төрээн хойларның чаш төлүү шупту менди.

ЛЕНИНЧИ партияның дайынчызы, күш-ажылдың талыпчызы Чооду Оруспай совхоштуң хойжулар аразында калбарган социалистиг чарыжының бирги черин эзлеп турар. Оон-биле кады бодунуң ниити билиин, хой ажылынга мергежилин доктаамал бедидип, «Шын», «Тувинская правда» солуннарны база «Политическое самообразование» деп журналды болгаш төп-даа солуннарны чагыдып алган номчуп, таныжып турар. Малчыннар ортузунга агитация ажылын чорудары-биле парторганизациянның бергеин партийжи даалганы ол шудуругу күүседип, чоогунда малчыннарга партияның болгаш чазактың шинтпирлерин, иштикиде болган даштыкыда байдалды доктаамал таныштырып турар. «Кежээнии мурнунда хүндү» деп чугаа бар болгай. Совхоштуң администрация чери хойжунуң эки ажылын бедии-биле үнелээн. Оон хөрээн чазактың шаңналдары — медальдар каастаан, оон ангыда ону партиянып Кызыл хоркомунуң болгаш хоорк үүскомунуң Хүндүлүг самбыраазында киирген. Эрткен чылын ол турисчи халас путёвка-биле чуртуң төп хоорайларын эргип, сонуургап көргеп келтеп.

— Партияның болгаш чазактың ачызында хөй урутларым өөренип, а чамдыктары бажыдында эки дорулуп, өзүп чорлар. Эрткен чылын совхозумунуң директизазындан мотоцикл сайып алырының чөпшээрээрин дилээн мен. «Урал-72» мотоциклди-даа садып алдым, эки ажылым дээш өртекгиг шаңналдарны база ап келдим. 1973 чылда мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришиишаан, тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында төрүүр 100 хойдан 110 хураганны, бир баштан 3 кг 400 грамм дүктү алыр хүлээлгелиг мен. Кыштың төнерп ам-даа алек. Бергелер мурнувуста. Ындыг-даа болза бижыг чем-суур, магадылал, күш-ажылга кызымак чорук — бергелерни ажарынга дузалаар апаар, хүлээлге күүсеттинер дээринге бүзүрээр мен — деп, коммунист Чооду Оруспайның бүзүрелдиг сөзү ындыг.

Д. ЕНДАН.

ВИННИЦА. Виннициның үрезин өстүрер заводу Украинаның, Белоруссияның, Литваның, Арменияның болгаш Грузияның свёкла өстүрер районнарынче чигир свёклазының 150 муң центнер үрезинин чүдүрүп чорудар.

Ында социалистиг чарышты даалгаларны ажыр күүседиринче утпадырган. Үрезин материалдарын чүдүрер вагоннар хүнүп-не оон чоруп турар. Амга чедир 38 муң центнер үрезинии чүдүрүп чорудар ужурлуг турган болза, ону дыка ажыры —60 муң центнерни чоруткан.

ЧУРУКТА: белен продукция складында. Эзлчег начальниги агроном Виталий Леонтьевич Людвов биле лаборант Нина Иванова Власенко белеткээн үрезиннерии чорударынга белеткеп турдар.

Е. КОПЫТАНЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТАРАА САВАҢНЫН БУСКА ЧЫМЧАДЫРЫНЫҢ АРГАЛАРЫ

Кышкы үеде малдың күш-деңгелин кудулатпазынга болгаш оон продуктулуун бедидеринге малга баар чемни баш удур ыяк белеткээр чорук улуг ужур-дузалыг. Ындыг турбуже, чамдык ажыл-агыйлар малга чемни аңдан-сүүзүн, хоолу книр белеткеп баярны организаставайн, саваңны белеп кургаг олчаанга берип турар. Ону болдурбазы-биле саваңны малга ылбырадыр хайындырып баярының аргаларын айытхан сүмени республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозу белеткээн. Ону моон адаанда парлаалыпыс.

Изиг буска саваңны чымчадырга, оон аңдаы болгаш шынары экижинир, ында хоралыг дудуктерни болгаш микроорганизмнерни үзүткаар арганы бербишаан, саваңның шингээттинниелин бедидер. Хаандектээн саваңны 25—30 сантиметр кылын кылдыр, чымчадыр савазынга салгаш, дустуг суг-биле шыгыдар. Бир эвес ону ынчаар баш удур шыгыдып албас болза, бусталдырыкчыдан келген изиг буска саваңны чымчатпайн, улам кагжадыр кургадыптар болгаш мал чинринге таарымча чок болдурупгар. Саваңны буска чымчадырда хары угда кальцийлаашкын-биле (эзилдирген чугай суун ынча дээр) кады чорудуп болур. Ындыг таварылгада саваңны дузаан суг-биле эвес, а тускай белеткээн эзилдиргибиле шыгыдар. Ол эзилдиргини белеткээрде кургаг саваңның деңзизинге хамаарыштыр 3 хуу эзилдирбээн чугай азы 9 кг эзилдирген чугай суу, 1—1,5 кг дуе болгаш 1—1,5 хуу мочевина херегледиттинер. Чижээ, 100 килограмм саваңны ынчаар чымчадып болбаазырадырынга 3 кг эзилдирбээн чугай азы 9 кг эзилдирген чугай суу, 1—1,5 кг дуе болгаш 1—1,5 кг мочевина херек. Чугайның, дустуң болгаш мочевинаның үстүнде хемчээлин 200 литр хире суггa эзилдирип алгаш, ол эзилдиргини хаандектээн саваңче шыгыдары-биле кудуптар. Саваңны кургатпас дээш, база чеп ажыглаар соруулга-биле саваңның кырын эзилдиргибиле дески шыгыдары чугула.

Реакциянын (хуулдуруушкунуун) болурунга эргежок чугула байдалды тургузарда, чымчадыр деп турар саваңның шыгы 70—75 хуу болур ужурлуг. 100 кг кургаг саваңга, оон шыгынга хамаарыштыр 200 литр чедир белеткээн эзилдиргини немээри чугула. Саваңны болбаазырадып дооскан соонда, бустаан саваңын дувунге оон хемчээлинге хамаарыштыр 2—3 литр эзилдиргг артып калган турар ужурлуг, ол болза чымчаткан саваңның белен болу бергенин бадыткап турар.

АЖЫКТЫГ СҮМЕ

Саваңны чугай эзилдиргибиле болбаазырадырының үезинде изиг буска чымчадыры малга баар чемнин хоолузун бедидериниң база бир кол негелдези болур. Кайы-даа таварылгада чемни болбаазырадырының үргулчүлээшкинин бустуң хемчээлинден, температураның бедик-чавызындан, саваңны улуг-биче кылдыр хаандектээнинден, эзилдиргиниң эвээш-көвей хемчээлинден болгаш оон-даа өске байдалдардан хамааржыр.

Саваңны чугай-биле болбаазырадырының доозулганының демдектери мынды: хлебсиг чыттың тыптып келири, чымчаткан саваңның ногаанзымаар чиңг сарыг өңнүг апаары, буска чедиштир чымчаашаң, үстүүчел болу бээри. Чугай эзилдирии-биле саваңны болбаазыратканда оон минералдыг болгаш белоктуг хоолузу белиир.

Бо арга-биле белеткээн саванда (кургаг саваңче шилчилерге) 0,45—0,50 чем единицазы, 30—40 грамм белок (протеин), 18—20 грамм кальций бар болур. Өске чеминиң будумелдер өскерилбес, хевээр артар.

Саваңның болгаш сигеннии чамдык багай шынарлыг сорттарын бусталдырып чымчадырда, баш удур ылап-ла хаандектей кезип алыры чугула. Хаандектээн саваңның азы сигеннiң хемчээли 3—5 ёмдан үзавас ужурлуг. Ону ынчаар дооракырынга «ЦГК-30» деп, малдың бодүүн чемнерин дооракыр машинаны, «РСС-6» деп саваң-силос дооракчызын азы «КС-2,6» деп силос комбайнын ажыглаары чугула.

Бодүүн мал чемнерин бусталдырып чымчадырынга эргежок чугула чүүлдер: буе тывылдырыкчызы (парообразователь) болгаш саваң азы сиген чымчадыр сава (иштин цементилеп каан ончар, ыяш азы демир хааржак чижектиг савалар). Бодүүн мал чемнерин чымчадып болбаазырадырынга ажыглаар дыка хей аргалар бар. Чижээ, «Шекпээр» совхоштуң Суг-Кажаа фермазында саваңны малга бээрде дараазында арга-биле болбаазырадып берип турар. Саваң кажаазының иштинге «КС-2,6» деп силос комбайны-биле саваңны дооралып алыр. Дооралп каан саваңга силосту база холуур. Ол соруулга-биле комбайнның кол транспортёрунче саваңга холуштур (100 килограмм саваңга-ла 25—30 кг) силосту немеп турар. Ынчаар дооралп, бир дески холуштуруп каан саваңның, силостуң массазын комбайндан трактор тергезинге чүдүргеш, бусталдырып чымчадыр черже сөөртүп алган баар. Ол массаны бусталдырып чымчадырынга хереглээр 2 тонна ишкир хечээлдиг демйр хааржакты совхоз кылып алган. Хааржактың иштинде дувунден 15 см бедик черге бот-боттарының аразының хемчээли 30 см, 6 мм үтерлиг бус үлекчизи ээр-дагыр тургузуглуг чинге хоорга демирни тааришгырып кылган. Бус үлекчизиниң үтери дуглалбазын дээш, оон кырындан ыяш решётканы салып каан. Бусту бус үлекчизинче «КВ-300» деп котёлдан дамчыдып турар. Чем массазын чымчадып ылбырадыр хааржак котёлду изидир одаар черде турар. Бусталдырып эгелээрининг мурнунда хааржакты саваң-силостуң холумаа-биле долдуруп алыр болгаш 100 кг кескиндиге-ле 30 литр изиг суг херек деп бодап алгаш, шыгыдып эгелээр. Шыгыдып каан кескинди-холумак-биле долдуруп алган хааржактың акезин демир-биле дуглап алыр, хааржак иштинде бус үлекчизинче котёлдан бус дамчын кирип турар болгаш бус үлекчизиниң бүгү үттеринден үнген изиг бус хааржак иштинде кескинди холумакты бусталдырып чымчадып турар. 1,5—2,0 шак болгаш бустуң дамчыдарын соксаткаш, иштинде бустап каан чемниг хааржактың акезин ажытпайн 3 шак иштинде хааглыг тургузар. Оон соонда ону трактор тергезинге чүдүргеш, инекгерни чемгерер деспилерге аппарып каап бээр.

Бодүүн мал чемнерин бусталдырып чымчадырының өске аргалары база бар. Кылыны 3 см хире ыяш манзалардан хааржакты кылып ап болур. Хааржактың бир талазын ажыттынып турар кылдыр кылыр, ол болза, саваңны дүжүрерин чиигедир. Үк хааржактың аксын ыяш-биле кожуп кылгаш, кырын кидиспиле дүй шап алыр. Хааржактын иштики дувунге бус тарадыр үттүг чинге хоорзаларны таарыштыр кылып алыр. Хааржакты трактор шаназанга быжыглап алгаш, трактор-биле сиген каказынга-даа, бустаар черге-даа, чымчаткан чемни малга бээр черге-даа чедир сөөртүп болур аргалыг. Ындыг чылыглап каан ыяш азы демир хааржакты котельная чанынга ой-тавында бедик черге азы чагылар кырынга быжыглап ап болур. Бир каказын шүнчүктээш ажыттынып турар кылдыр кылып алыр. Хааржактың иштинге чүүк маниназының кузовунга дөмейлешкек, чүүктү дүжүрерге халажок дүжүттүне бээр тургузуглуг хааржак база турар. Хааржактың · дувунде бус үлекчизи чиигe демир хоозайлар биле чүүктү дүжүрериие ажыглаар херекселдиң аразында ыяш решётка турар үжурлуг. Бусталдырып чымчаткының соонда, хааржактың ажыттынар талазын ажыдыпкаш, трактормун дузазы-биле чүүктү дүжүрериие хереглээр тускай херекселди үшта тыртарга, бусталдырып чымчадып каан масса трактор тергезинин иштинче төктү бээр.

Оон ыңай саваңны иштин цементилеп каан ончарларга бусталдырып чымчадырының аргазын база калбаа-биле ажыглап турар. Бо таварылгада ону ол ончардан үштүп алыры кончуг берге. Ону чингедири-биле ончарның хемчээли-биле 2—3 азы оон-даа хой, дувү ажыттының турар, төгерик демирден кылып каан саваларны ажыглап болур. Бусталдырып чымчаткының соонда сава бүрүзүн краниың дузазы-биле ончардан үшта көдүрдүп экелгеш, бусталдырып чымчаткан массаны трактор тергезинин азы машина кузовунун кырынче төптер.

Саваңны бусталдырып чымчадырының үстүнде айытхан аргаларындан оске, бедик чагылар кырынга быжыглаан, дувунде төптер соңгаларлыг, андара түдүптар саваны, ыяш азы демир хааржактарны база ажыглап болур.

Эрткен юбилейлиг чылда Каа-Хем районнуң амыдырал хандырылга комбинадының тудуг участогунда чазаныр цехтиң ажылчыны Татьяна Сергеевна ЧЕРЕПАНОВА социалистиг чарыштың тивилекчилериниң одуруунга кирген. Ол дээрге дуржулгалыг чазаныкчы, эптекчи. Чаа чылдың баштайгы хүниериидеи эгелээш, мурнакчы ажылчын дүн нормазын доктаамал ажыр күүседип кирипкен.

Черепанова — ол будурулгенин хоочун ажылчыны, анда он ажыг чыл ажылдаан. Ам шинтпирлиг чылда шалыпчы иш, бедик будурукчулуг ажыл-биле алган хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседир дээш күженишкиниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Татьяна Сергеевна ЧЕРЕПАНОВА.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

Ажылды эки организастаан

Ленин аттыг колхоштуң төвүнде харылзаа салбырының ажылын Булуң-Бажы суурнуң чону мактаар. Кайының-даа келген кижи ында байдалды таарымчалыг тургусканын дораанна эскерип каар. Харылзаанның коргүзүг агитациязын делгээн, ажыглаар янзы-бүрү бланкалар, херектиг өскеда материалдар бүрүн бар. Телефон болгаш радио доктаамал ажылдап турар.

Салбырның эргелекчизи Д. Ч. Чавыпчактың тайылбырын ёзугаар алырга, малчыннарга почтачы Х. Дары-Хөө, суурда почта тарадыкчызы С. Чалбаа оларны чон үргүлүү мактаар. Мурнуку чылдарда ыяшкаш бо чылдың парлаалга чагыдылганын база байгай авес организастаан.

Чагыдылганың ниити саны 390 ажыг, оон иштинде солуннар 340, хөй кезии чыл хуусаалыг.

Эрткен юбилейлиг чылда алган социалистиг хүлээлгенин күүседдезин түнеп көргеш, Эрзин районда харылзаа салбырларының аразында шилчинир Кызыл тукту Булуң-Бажында харылзаа салбырынга тывысканы чөптүг.

Х. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Кызылдың педагогика институтунда студентилериниң кышкы шылгалдаларының шинтпирлиг хүннери үргүлчүлеп турар. Бо чурукта биохимия факультединиң бешки курузунуң студентилери (солагай талдан) Доңгак Сарыг-оол, Хомушку Шоонмаа, Виктор Зашеринский, Валерий Горбар олар өөредилгезинге шырак билиглерни чедип ап турарын көргүзүп, эртемнит коммунизминиң шылгалдаазын 4—5 деминдетерге дужааганнар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ, фотозу.

Аныяк кижи бүрүзүнге— ортумак эртем

Чүрттүң ниитилел-политиктиг болган культура амыдыралынга идепкейлиг киржиринге ол ышкаш бүдүрүлгеге ажыл-ишчи чедиишкиннерлиг болурунга аныяк өскенниң ортумак эртемни чедип алыры кончуг чугула.

Партияның XXIV съездизиниң шийтпирлеринде болган СЭКП ТК-ның болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгелиниче шилчилге дутайында докладында ук айтырыгны онзалап айтып турар.

«Аныяк кижи бүрүзүнге — ортумак эртем» деп көрүлдениң түңнелин үндүрген оргкомитеттиң хуралы чоокта чаа ВЛКСМ обкомунга эртикен. Оргкомитеттиң хуралынга Кызыл хоорайның очно-заочно өөредилгелиг аныяктарының өөредилгезинниң дугайында дыңнадыгны хоорайда ажылчын аныяктарның № 1 школазының директору эш Клюшин, ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң секретары эш Ооржак, хооркүүскомнуң улус өөредилге киндизиниң эртелекчизи эш Борисова олар кыйган.

Аныяктарның өөредилгезин организастап турарында чамдык эки түүлдер-биле чергелештир, улуг четпестерниң барын үстүнде эштер демдеглээнер. Чамдык бүдүрүлгелерде сес класс дооспаан аныяктар бар. Херек кырында оларның өөредилгезинче сагыш салымышкын ышкак. «Кызыл тудуг» трестиң, № 1 АТБ-де чогуур билит чедип алыр ужурлуг аныяктар хөйдээ болза, неижээки болган бот-өөредилгелиг школалаарже чаңгыс-даа кижи чоруттынаан.

Бүдүрүлге коллективтериниң удуртукчулары, ында партия, комсомол организациялары өөредилге айтырыгын чугулага көрбейн турарын шыңгыы шүтүмүүлээн.

Республикада ажылчын аныяктарның өөредилгезинниң дутайында дыңнадыгны башкылар биле бедидер институттуң методизи эш Намчылак кыйган. Ол арткеш чылдың өөредилге көргүзүглериге доктаагаан. Республиканың бот-өөредилгелиг школазынга хамаарыжыр Улут-Хем районнуң консультация пунктулары багай шес ажылдаан. Өөреникчилерни школаже хаара түзүл талазы-биле Кызылда аныяктарның № 1 кежээки школазы эки түңнеддинг.

Республиканың бот-өөредилгелиг школазы өөреникчилер ортузунга солун алмадарны чорудун турар. Түс-түс бүдүрүлгелериниң удуртукчуларыбиле харылзааны тургускан. Башкыларны түс-түс участоктарга быжыглап турар. Өөреникчилериң качаалге пелирин докладаал хынап турар.

«Аныяк кижи бүрүзүнге — ортумак эртем» деп көрүлдеге Комсомол организациялары өөредилге киржилгелиг болган комсомол организациялары, ВЛКСМ райкомнарының ажылдакчылары тодаратканнар.

Оргкомитеттиң шийтпирин Өвүтаар областтың профессионалдер Чөвүлелиниң, ВЛКСМ обкомунуң, Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң шилчиир Кызыл түгүн Улут-Хем районнуң очно-заочно школазынга тыныскан.

Кызылдың бот-өөредилгелиг школазынга (директору Е. Г. Зубова), Тес-Хем районнуң Ак-Эриите өөредилге-консультация пунктузунга (эргелекчизи Л. М. Балчыт), Тандының Белгазында өөредилге-консультация пунктузунга (эргелекчизи Н. Н. Ковопенко) вымпелдерни тыныскан.

Тандының Кур черде өөредилге комбинадынга (директору Х. Пимов), Улут-Хемниң Чодураада өөредилге-консультация пунктузунга (эргелекчизи М. Долаа), Кызылда аныяктарның кежээки школазынга (директору В. Клюшин) дипломнарны тыныскан.

СОРУЛГАВЫС— АВТОМАТЧЫДЫЛГА

Амгы үеним даг-дүгү арыглаар фабрикалары, ооң иштинде бистиң база, кол бүдүрүлге чорудулгаларын бедик деңнелге механизастаан бүдүрүлгелер болур. Руда хүлээп алырындан эгелээш, белен продукция алырынга чедир бүгү технологтуг чорудулгаларда хол-биле кылыр ажыл чок, механизастаттынган. Чүгле бүдүрүлгениң соңгу ажылдары — даг-дүгүн савалаары, складтаары болгаш белен продукция чүдүрери хол-биле кылдыныл турар.

Амгы үеде «ВНИИпроектасбест», НИПИгормаш, Гипростроймашина институттар даг-дүгүн савалаарын болгаш чүдүрерин механизастаар талазы-биле шинчилел ажылдарын чоруда берген. НИПИгормаш институттуң чогаатканы савалаар херексел «Ураласбест» комбинаттың № 4 фабриказынга шенелде эрткен. Ол сорттуг даг-дүгүн өйлеп хемчээр, савалаар, шоодай аксын даараар болгаш чыр ажылдарны механизастап, автоматчыдып чорудар. Ында арганы бистиң комбинаттың ийнги эзлчээнге ажыглаары көрдүнген, ынчангаш амгы бедик сорттуг даг-дүгү ангылапарыглаар цехке даг-дүгүн савалаары база механизастаттынар.

Рудадан даг-дүгүн агаарбиле сордурун ангылаарының чорудулгазы амга чедир-ле барык автоматчыттынмаан. Ынчалза-даа цехтерде дерилгелериниң ажылдарын болгаш улуг руда үүрмектээр корпустан суг үндүр сордурар системаны чоорту болбаазырангайжыдып турар.

ВНИИпроектасбест институт ангылап-арыглаашкын чорударын эде кылырын шинчилеп турар. Даг-дүгүн арыглаарының көл-кол таарыштырылга параметрлерин санап, тургузуп, хыналга чорудар приборлары болгаш херекселдерни чогаадып турар. Ынчангаш технологтуг чорудулгаларны автоматчыдар талазы-биле даг-дүгү үзеттирүү баштайгы базымны кыла берген.

Ам дээрезинде бистиң хыналга приборларывыс чүгле кайы-бир үреллеп дериглерниң ажылын соксадыптарын азы озал-ондак болдурбазы-биле кайы-бир агрегатты техологтуг схемадан ангылаарын хандырып турар. Амгы үеним агрегаттарын хыналга приборлары чокка башкарары болгаш хынап көрүү - херек кырында болдунмас дээрзин дерилгелерни ажыглап турарының дугуржулгазы бадыткаан.

Кол-кол ангылап-арыглаар дерилгелер болгаш чамдык технологтуг белдирлер үрелп бээрин болдурбазы бисте идегелдиг магадылаттынган. Контрольдап хемчээр прибор албанының чаартыкчылары эштер Яцкевич биле Шаповалов подшипниктериин температуразын хынаар электронныг херекселди ажыглаарын саналдааны технологтуг чорудулганы дыка экижиткен. Д. Рухманның саналдааны чаакталчак үүрмектекчилерниң системазында үзээшкин барын үргүлчү хынап турар руда шуудукчузуның хынакчызын фабрикаңың анергетиги В. Миронов болбаазырангайжыткан. Фабрикаңың чаартыкчылары В. Колосов биле П. Романов КМД-1200 үүрмектекчиге шуудукчу херекселди тургузарын саналдааш, ону бүдүрүлгеде шингээткеннер. В. Мироновтуң удуртканы чогаадыкчы болук УСК-ның корпустарын чыыдарын автоматчыдып таарыштырар системаны, В. Каныгин — улуг үүрмектээшкин корпузунуң дериглелериниң ажылдарын улус ажыддаар черлериндеп башкарарының болгаш хынаарының системазын. Колосов алышкылар — кургаг руда складында рудаңы алырының автоматчыткан системазын чогаадып кылып турарлар. Хүлээп алыр бункерде руданың хемчээлин хынаар приборларны, даг-дүгү арыглаар цехте артынчыларның бункерде деңнелиниң механизастаан хемчээкчилерин ажыглалга кирге-де үр апарган, кургаг руда складында руданы алганын хынаар система шингээттинген.

Технологтуг чорудулгаларны автоматчыдар ажыл чоруп турар. Руда кургадыр печкаларны суук одалгаже шилчидери одалганы башкарарын автоматчыдар. ВНИИпроектасбест институт даг-дүгү руданың шыгын хынаар автоматтыг херекселди ажылдап кылган, ону ам «Кустанайасбест» комбинатта бир одалга печкаларында шенеп турар. Ол рудада өл-шыктың кайы хирезин үргүлчү тодарадыр болгаш суук одаар үүлдүң кайы хире дерегин башкарар.

1972 чылдың декабрь эгезинде даг-дүгү ангылап-арыглаар цехтиң дериглерин дамчып чоруп турар руданың хемчээлин кезек-кезектеп башкарар үүскай нарын тургузуглуг пластина хевирлиг чаа руда дамчыдыкчызын эштеп тургускан бис. Чогуур приборларлыг болгаш хемчээкчилерлиг ол дериде алдынган руданың шынарында дүүштүр цехти руда-биле хандырарының чорудулгазын автоматчыткан.

Амгы үеним даг-дүгү арыглаар фабриказын бедик деңнелге механизастаан, ооң технологтуг чорудулгалары үзүктел чок болгаш бедик бүдүрүкчүлүг болур ужурлуг. Ол болза автоматиканы ажаа калбаа-биле шингээдиринге эргежок чугула. Бо талазы-биле чедип алган баштайгы базымнарывыс үлам ынайгы хогжулдеп алыр, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың инженер-техниктиг ажылдакчыларының моон соңгааргы чогаадыкчы ажылының кол угланышкыны-даа ында болур ужурлуг.

В. РОДИН,
даг-дүгү арыглаар фабриканың юл инженери.
(«АСБЕСТ ДЭЭШ» ДЕП СОЛУНДАН).

КЫШТАГЛАРДА

«Ак-Туруг» совхозтуң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шийтпирлиг үшүү чылында ниитиниң малын, хүр кыш ажырар дээш кымынак, шудургу ажылдап кирген.

Кызыл-Даг салбырның Ортаа, Үстүү Кызыл-Дагларда, Ак-Даг, Хаялыг-Даг малчыннарында кыштагларашкын чедиишкинниг чорун турар. Салбырның 14 муң ажыг шээр малы 36 коданнарда кыштап турар. Торүүр хой 7866 баш, амгы үеде 1917 хой хураганнаан. Чаш төл шупту онча-меңди.

Түүшү Эрее-оолдуң коданында хою кидин түүлүк төрүп эгелээн. Ооң төрүүр 350 хоюндан 233 хой хураганнаан. Ол ышкаш Д. Араптан, А. Тараачынмай оларның коданнарында чаш хураганнар хүн бүрү немежин турар. Сиген, суна, чөрба болгаш холукеаалыг чемнерни малчыннар коданнарында чедирген.

Ол салбырның 768 баш бода малы 8 коданда база хүр кыштап турар. Суг соорттур үш автомашина хүнүүң-не кыштагларга суглу доктаамал соорттуп чедирип бээр.

Совхозтуң Ак-Туруг салбырының малчыннары малды хүр кыш ажырар, чаш төлүн менди алыр дээш кымынак ажылдап турарлар. Салбырның төрүүр 3155 хою 9 коданда. Кыштаг бүрүзүнде оолдаашкын масселыг эгелээн. Хойжузар Л. Кок-ыыстынында —265, М. Сагаанныында —212, Х. Даңзырыңныында —265 чаш хураганнар эки өзүп турар.

Д. ШЫНАРАП.

Номчукчулар шүгүмчүлеп, .саналдап тур

ЧЫРЫК БИСКЕ БАЗА-ЛА ХЕРЕК

Барыын-Хемчик районнуң Акеы-Барлык суурунга электри болгаш радио шугумун 1956 чылда киирген. Ооң бээр үе өскен. Ынчангаш суурга электри чыры болганчокла өже бээр, радио ыттавастай бээр. Ындыг чоруктар ылаңгыя хат хадааңда ылаңгыя болган турар. Чылдагааны чүдел дээрге, ол шугумнарны шойген чагыларның дозу праан, удазыннары аазап. Электри, радио шугумун хайгаараар кижилер чок.

Бо айтырыгны кодээ Советтиң «Барлык» совхозтуң директизазының, районда электрочетчиниң харыылаан турар организациязының мурунуга болган харылзаа белдирингө тургузар үе келген.

К. СҮРЮН.

ЧУУЙ КАГЖЫП ТУРУП БЕРГЕН

Бызылдан Чадаана хоорайже кирер орунтун хавак базары шолде чаа кварталдар чаттыва бергенин кижи көргеш, сөрүвес аргажок. Бо дээрге өзүп орар хоорайның чаа чурттарга бажыңнары-дыр. Ында Комаров, Строительная, Вокзальная кудумчулар бар.

Ынчалза-даа чурттакчыларга таарымча чок чамдык чүүлдер бар. Ялын-сад, садыг-магазин ол девискээрде чок. Үстүнде айыткан кудумчуларда чаңгыс-даа кудук чок. Чурттакчы чон суглу Шахтерлар кудумчузундан соорттуп, даңыглаар ужурга таварышкан. Ында бажыңнарже радио, телефон шугумнарын бээр киирбээн.

Бо талазы-биле айтырыгларны хоорүүскомга тургузарга, суг үзүп ижер кудуктарны чурттарга бажыңнарын тутқан организациялар кыйган турар деп, серте чок харыылаар, а ол организацияларның удуртукчулары: — Чадаана хоорүүском акша шилчидер болза, кылын бээр-де бис— деп тайылбырлаар. Радио, телефон дугайында харылзаа белдирииниң начальнигинге айтырыт тургузарга, база-ла «ол бажыңнарны тутқан организациялар радио, телефон шугумун шойун, киирер боор чүве» деп, херекке-даа албас харыылаар.

Чоннуң амыдыралынга хамаарышкан бо чугула айтырыгларны тоол көрбес, ынаар кичээнгей чок, оларны бөгботтарынче чүүй кагжып турары черле таарыппас. Ынчангаш бо айтырыгны хайгаарышкан албан организацияның черлеринден дарый шийтпирлээри чугула.

С. ХЕРТЕК.

ДЕЛЕГЕЙ бо хүннерде

Изиг чүүлдүгзүнүүшкүн

Вьетнамда империалистиг агрессияны соксатканы болгаш тайбыңны катап тургускаңы — вьетнам улустуң, тайбыңга ынакшылдыг, депшилгелиг күштериниң чугула тиилелгези! Ынча дээш сестер бо хүннерде бүгү делегейде чаңгыланып турар.

НЬЮ-ПОРК. АКШ-тың империализминиң үргүлчүлелдиг болгаш кадыг-дошкун агрессиязының аштырганы хамыктың мурнунда бүгү тайбыңга ынакшылдыг муштериң деткимчези-биле вьетнам улустуң маадырлыг демиселиниң түңнели болур деп, АКШ-тың Компартиязы бодунуң медегелиниге онзалап айтыкан.

РИМ. Амгы үеде империализм азбадаашкыныңың болган чөлүүгделдиң политиказын кымга-даа дөгеп шыдавас апарган. Вьетнам улус кижи төрелгетенниң төөгүзүнге алдарлыг арыны киирген деп, Италиянның Компартиязының Политбюрозунуң медегелиниде демдеглээн.

ХЕЛЬСИНКИ. Вьетнамда дайынны соксадыр, тайбыны катап тургузар дутайында дугуржулгага ат салыр төөшээрежилгени чедип алган чорук тайбыңны тургузарынга баштайгы улуг базым болбушаан, вьетнам улустуң улуг тиилелгези-дир деп, херээженнериниң Мурнуу Вьетнамны хостаары дээш демократтыг эвилелиниң телеграммазында чугаалап турар.

БЕРЛИН. Делегейниң херээженнериниң демократтыг федерациязы Вьетнамның херээженнери-биле эп-сеткил каттыштырылгазын калбартып, үргедеткен хоорайларны катап тургузарынга идепкейлиг дузалаарынче бүгү чурттарның херээженнерин кыйгырган.

Дугуржулганы ылап-ла сагыш, күүседирин вьетнам херээженнер-биле кады шыңгыы хайгаараар бис деп телеграммада айтып турар.

БЕЛГРАД. ЮСФР-ниң Эвилелдиң күүсекчи вечазының даргазы Д. Биедич Югославияның чазаа болгаш улузу дугуржулганы ат салырынга белеткээнинге байыр чедирип турар деп медегээн. Ол дээрге, чүгле вьетнам улустуң эвес, харын-даа делегейниң бүгү улустарының эрге-ажыктарынга тааржып турар. Ат салдынган дугуржулга ёзугаар Индий-Кыдаттың оскедаа чурттарынга быжыг тайбыны тургузарынга идепкейлиг болурунга идеген турар бис деп, Д. Биедич чугаалаан.

ДЕЛИ. Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дутайында дугуржулга чедип алганыңга холбаштыр Индияның Премьер-министри Индира Ганди вьетнам улуска байыр чедирген. «Чурттуң дайынга үргедеттирген ажыл-агыйын катап тургузарынга чаа чедиишкиннерлиг болурун вьетнам улуска күзеп тур бис» — деп, ВДР-ниң Премьер-министри Фам Ван Донгка тускай чоруткан чагаазында Индира Ганди демдеглээн.

ДАККА. Бангладештиң чазаанның болгаш улузунуң өмүнээзинден ол дугуржулгага чалбыыштыг байыр чедирип тур мен. Вьетнамда дайынны соксаткаш, тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салыры дээрге, империализмниң, колониализмниң болгаш неоколониализмниң күштеринге удур вьетнам улустуң маадырлыг демиселинге ооң тиилел үнгенин бадыткаар деп Бангладеш Улус Республиканың Коммунистиг партиязының Даргазы Мони Синг демдеглээн.

ЖЕНЕВА. Кызыл Крестиң Делегей комитеди Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салыр дээнинге ыанг байыр чедиргенин илереткен. Комитеттиң медеглелинде бүгү Индий-Кыдатка тайбынны быжыы-биле катап тургузарынга идегелин илереткен.

КАИР. Египет чазактың тускай төлөөлекчизи Парижке дугуржулга чедип алганынга холбаштыр мынча деп медеглээн: Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулга болза хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежин тургускан вьетнам улустуң улуг тиилелгези болган. Ынчангаш бодунуң хосталгазы дээш демисежин турар улусту империализм черле базып шыдавас дээрзин Вьетнамның улузунуң демисели бадыткаан.

ДАМАСК. Сириниң Дашгыы херектер министерствозунуң медеглелинде чугаалап турары болза: ол дугуржулга маадырлыг вьетнам улустуң улуг тиилелгези болбушаан, ол база Вьетнамның улузуң шийтпирлин-биле камгалап, аңаа политиктиг болгаш материалдыг демкимчени көргүзүп турган депшилге болгаш хосталга дээш демиселчилерниң баа тиилелгези болур.

(СЭТА).

ДОКТААМАЛ КОМИТЕТТЕ ХАНОЙ.

(СЭТА). ВДР-ниң Национал хуралының Доктаамал комитеди ВДР-ниң делегациязының Парижке кылыр чоруткан ажылын долузу-биле чүүлдүг деп көргеш, чугаалажылышкыннарның түңнелдеринге ыанг байырны чедирген.

Дугуржулгага ат салыры вьетнам улустуң болгаш вьетнам армияның-даа шерег, политиктиг болгаш дипломаттыг фронтуларга улуг тиилелгеендир деп комитет санап турар.

ПАРИЖТЕ ЧЕДЕ БЕРГЕН

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салыр дээш ВДР-ниң даштыкы херектер министри Нгуен Зуй Чинь Парижте чеде берген.

Парижтиң Бурже аэродромунга ону Вьетнам талазыбиле париж чөвүлел хуралында ВДР-ниң төлөөлериниң тускай чөвүлекчиэ Ле Дык Тхо, ВДР-ниң төлөөлериниң удуртукчузу Суан Тхюи, МВР-ниң Революстуг түр чазаның төлөөлериниң удуртукчузу Нгуен Тхи Бинь, Францияда депшилгелиг вьетнам организацияларның, дипломаттыг төлөө черлериниң удуртукчулары уткаан.

Президентиниң чугаазы

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң президентизи Сальвадор Альенде Вальпарнасо можуның төвүнге болган хөй кижиниг митингиге чүве чугаалаан. Чурттуң иштики чугула айтырыгларын тайылбырлаан. Март айда болур парламент соңгулдазын ооң чазаа бүзүрелиг эрттирериин хандырар деп, ол айыткан. Ол соңгулда үезинде улусту чазактың туружун «божанидар дээш ооң удурланыкчыларының кызып турар орандажыышкыннарын президент сойгалаан. Бир эвес реаксыыг идегеттер чазакты дужур октаар дээш орандажып үнүп кээр болза, олар улустуң шийтпирлиг ойтур шавышкынынга таварыжыр деп, Сальвадор Альенде чугаалаан. Улусчу чаңгыс эштиң чаза бодунуң мурнунда бергелер турар-да болза, айыткан программазының дозузу-биле бөттанырын чедип алыр деп, ол демдеглээн.

Премьер-министриң медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). Делегейниң валюта системазында байдалдың үргүлчү дорайтал турарының уламынга «ниити рынокка» доктаамал бергедээшкин таваржып турар деп, Голландияның премьер-министри Бисхейвел медеглээн. «Ниити рынок» каттыжышкынының чүүртээ аңаа удур кандыг-бир хемчег ап шыдаптар деп бодаары безин дыка чигзинчиг» — деп, премьер-министр чугаалаан.

Бисхейвел англи чазактың удуртукчулары-биле чугаалажышкыннар кылыр дээш Лондонда чоруп турар. Ол чугаалажышкыннар үезинде Европада, ылаңгыя «ниити рынок» чүүртарында байдалды база улустар аразының оскедаа айтырыгларын көөр.

Колонизаторлар аштырыышкынга таваржып турар

ДАР-ээ-САЛАМ. (СЭТА). Африкада португал колонияларда — Анголада, Мозамбикте болгаш Гвинеяда (Биссау) национал-хосталгазыг шимчээшкин улам калбарып турар деп чүве сөөлгү айларның бодуушкуннарындан костүп турар. Анголаның болгаш Мозамбиктиң патриоттарының чедиишкиннериниң дайылдажышкыннарының түңнелиниде Анголаның мурнуу талазында Кунне деп черге база Мозамбиктиң Маника болгаш Софала можуларында — ийи чаа фронт ажыттынган. Гвинеяда (Биссау) чүүрт девискээрининң дөрттүң үштен ажыг кезии хосталга болгаш тускай хамаарышпас чаа күүлениниң тургустунары удавас чарлаттынар деп турар.

Африка диңте хосталгалыг демиселдиң хогжүлдезиниң тодаргай чижээ болза, Анголаның, Мозамбиктиң болгаш Гвинеяның (Биссау) хосталга шимчээшкиннериниң күчү-шыдалының түгле өзүп турары эвес, харын база колонизаторларның болгаш кешсоок ылгакчыларының дарзалында турар бүгү африкан улустарның чорудуп турар даймычы демиселиниң идепкейжээни болур.

Маника болгаш Софала можуларында чаа фронтуның ажыттынганы Мозамбикте португал колонизаторларның база катап аштырыышкынга таварышканын хереченлеп, Африканың мурнуу талазында хостакчы чүүл-бүрү шимчээшкиннерниң каттыжарының чаа-чаа магадыылаларын база берип турар. Хосталга демиселиниң фронтузу Родезияның болгаш Мурнуу-Африка Республиканың кызыгаарларынче мырыңай чоокшулай берген. Родезияның кеш-сөөк ылгаар чагырыкчылары ам хүнүүң-не девидеп турар. Ында партизан отрядтарының дайылдажышкыннары улам калбарган. Солсберииниң чагырыкчыларының шийтпирин өзүглар чүүртүң хөйхөй девискээрлерин бүзээлээшкин байдалында деп чарлаан, ынчаарга партизаннарга удур демиселге түгле Родезияның бодунуң айыыл чок чорук күштерин болгаш курлавырда шериг хүлээлгелиглерин эвес, харын Мурнуу-Африка Республикадан чеде берген шериг мезектерин база ажыглап турар.

Португали колонизаторларга болгаш Мурнуу Африканың кеш-сөөк ылгай көөрлериге баар-базар чер тыныбастаа бергенин ол бүгү барымдаалар хереченлеп турар. Олар тайбың чүүртакчы чонну кыраа боолап, хосталга дээш демиселчилерни хинчектеп, Африканың политиктиг ажылдакчыларын, хосталга шимчээшкинниң удуртукчуларын сактыышкылаарыга өлүүтүн турза-даа, олар аштырыышкынга таваржып турар.

Даштыкы дыларда

СОФИЯ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның, ССР Эвилелиниң Дээди Советиниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советиниң 1972 чылдың декабрь 21-де Кремльдиң Съездилер ордузунга болган каттышкан байырлыг хуралынга СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң бежен чылының дугайында» илеткелин Болгарияның Коммунистиг партиязының ном үндүрер черинден болгар дыл кырында тускай дептергинден кылдыр парлап үндүргеи.

ГААГА. (СЭТА). СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советиниң 1972 чылдың декабрь 21-де Кремльдиң Съездилер ордузунга болган каттышкан байырлыг хуралынга СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң бежен чылының дугайында» илеткелин голланд дыл кырында хөй тираждыг кылдыр парлап үндүргеи.

„Тайбыңны үр манаан бис“

НЬЮ-ПОРК. (СЭТА). Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулганы америк хөй-ниитиниг калбак көзектери сеткил ханышкыны-биле көрүп турар. Америк телевидение Нью-Порктуң ап хөй кижи чыглыр черн — «Таймс-Сквер» шөлүнге кижилерден саналгаал айтырышкынны кылган. Хөй чылдарда үргүлчүлээн дайынны соксадырының дугайында дугуржулга кылырын чедип алган чорук бистиң сагыш-сеткилиниси чиңгедип, «параавыс чыыткан деп ацгы-ацгы вазы-харлыг, ажылмергежидиг болгаш социал байдалдыг кижилер харылап тургаанвар. «Вьетнамда дайын айтырыын шиитпирлээн дугайында медээ бистерге, американнарга делегейниң ийнги дайынының доозулганының дугайында медээ ышкаш чугула болган. Тайбыңны бистердыка үр манаан келген бис» — деп, Вьетнамга оглуң оксуган Н. Джексон дээрэп чугаалаан.

Гоноолулуның порт чүдүрүкчүлериниң болгаш склад ажылчыннарының профессиялдеринин ук чер салбырының удуртукчузу Р. Макилрат «Вьетнам дайынынга американнарның киржир чоруу эгебажындан тура-ла ыын эвес чүүл болган» — деп, медеглээн. «Ол арааташыыг болгаш кандыг-даа ужур-дузалы чок дайынның доозулганынга америк ажылчыннар амырап турарлар. Ындыг өөрүшкүүлүг үеним дүргедээринге ажылчыннар шимчээшкиниң база-ла розульт болган деп санап турар бис» — деп, «Тайбың күзээр профессиялдеринин» каттыжышкынының удуртукчуларының бирээзи Г. Фоунер медеглээн.

Тыва театрының хоочуннары

МАЙЕР ДУГАЙЫНДА СӨС

Кайгамчык чогаадыкчы фантазиялыг, бөдүүн-топтуг, ээлдек-эвилең, ханы бодалдарлыг режиссёр мээң сагыжымда арткан. Ооң ол чаагай чоруу чүгле меңээ эвес, тыва театрның бүтүү артистеринге аргим дээрзин билир мен. Бистиң театрывыска хөй чылда ажылдап чораан он-он шилерниң тургузукчузу Сергей Петрович Майерниң дугайында маңаа чугаалаксаан мен.

Сергей Петровичиниң чогум чуртуу — Ленинград. Ооң амыдыралы ол хоорай-биле холбаалыг. Каш-да хонуктар буруңгаар Ленинградтың бүзөлээшкинин буга шапканыңдан бээр 30 чыл оюн-демдеглээнин билир бис. Ол бүзөлээшкинниң үезинде С. Майер кадайын, алдын баштыг чаңгыс уруун болгаш оскедаа чоок кижилерин оскунган...

1923 чылда С. Майер Ленинградтың сцена уран чүүлүнүң (амгы театр, музыка болгаш кинематография) институдун дооскан. Институт соонда ол актер болуп ол-ла хоорайның А. С. Пушкин аттыг академиктиг шин театрынга ажылдап турган. Ооң режиссура талазы-биле сундулуун болгаш салым-чаяанныын, ону институтка-ла башкылап турган. А. С. Пушкин аттыг театрның кол режиссёру Вивьен эскерип каан болгаш аңаа улуг дузалыг көргускен. Оон эгелээш-ле С. Майер суралыг режиссёр апарган.

1955 чылда Сергей Петрович Майерниң тыва театрга кээп ажылдай бергени — бистиң театрның төөгүзүнде улуг болуушкун-биле холбаалыг. Ол болза — С. Майерниң тургусканы, кулак байларга удур демиселчи пионериң ады-биле адаан «Павлик Морозов» деп шин болур. Ук шин кайгамчык чедишкинниг тургустунган болгаш чүгле пионерлер, школочыларның улуг сонуургалын хаара тутkан эвес, улуг-даа көрүкчүдер аңга чедир утпайн, сактып чугаалажып турары таварылга эвес.

Павлик Морозовтуң ролун сеткил-сагыштың ханызындан, бүдүрешкиг болгаш саулуг-ла чонуңун шынчы оглу шынчы дээш РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи К. Мунзуктуң ойнаары режиссёрну өөрткен. Чүге дээрге ооң планнап, так ынчалдыр көргүзер деп бодап турганы боттанган.

Сергей Петрович бир-де шинни тургузар дей бергенде, ында көргүстүнген амыдыралды, үениң төөгүдүг ужурутказын, шинниң кол болуушкуннарының өөскүшкүнүн, чептиниишкинин баштай ыяк билип алган, ол бүгүнү чурттап артериниче актёрларны хаара тудуп билир—билдиглиг режиссёр. Шинниң шилилгезин режиссёрдан улуг хамаарылгалыг. Тургузуп турар шилерниң хүннүң амыдыралынга, аныяк салгалга кандыг салдар чедирин, иштин хогжүдеге чүүң-биле дузалап болурул дээрзин Сергей Петрович эки билир.

С. Майер—чүгле билдиглиг режиссёр эвес, а театр уран чүүлүнүң талазы-биле кижилдикчи, башкы. 1960 чылдан эгелээш, республиканың хогжум-шин театрының ханызынга турган театр студиязынга Сергей Петрович улуг ачы-хавыяалыг болган. Ооң актер мергежилиниң талазы-биле башкылап турган өөренишкилериниңден Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Л. Солун-оол болгаш артистер Д. Монгуш, Р. Чооду, М. Солун-оол, В. Мортай-оол, К. Анчимаа олар ам бистиң театрның артистери апарган.

Ол чыл иштинде С. Майерниң тыва театрның сценазынга тургускан шилериниң аразындан М. Горькийниң «Мещаннар», Н. Гогольдуң «Кадайланыышкын», А. Островскийниң «Чадыкы» деп ышкаш классиктиг чогаалдарны адаарга-да режиссёрлуг дидим чогаадыкчы чоруу илдең. Ол чүгле классика-биле кызыгаардаттынмайн турган. Сергей Петрович амгы үениң азы тодаргайлаарга, совет шин чогаалының дээре чогаалдарын тыва көрүкчүге бараалгадырын коя сорулгазы кылдыр көрүп келген. Ооң тургусканы А. Арбузовтуң «Читкен төл», И. Штоктуң «Ленинград проспектизин» деп эске-даа шилер бистиң көрүкчүдеривиске биллингир.

Аныяк Тыва республиканың театр уран чүүлүн хогжүдер чаагай херекке кирип келген ачы-хавыяазы дээш, театрның тургустунганындан бээр 25 чыл оюнда Сергей Петрович Майер РСФСР-ниң алдарлыг артизи деп хүндүлүг атты алган. Амгы үеде Сергей Петрович төрээн хоорайы Ленинградта, сцена хоочуннарының бажыңында дыштанып турар. Ол чылдарның дургузунда бодунуң билиин, мергежилиин харам чокка берип келген дуржулгалыг режиссёр —бистиң театрның хүндүлүг хоочуннарының бирээзи.

М. РАМАЗАНОВА,
Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи.

Ирнутск хоорай байырлал шинчи кирген. Ында бүгүн бүгү Чөөн Сибирьниң автономнуг республикаларының, областарының национал округтарының бөт-тывынгыр артистери чыглып келген болгаш зона көрүлдези ажыттынып турар. Сайзырагай делгем девискээрниң аңгы-аңгы булуңнарындан келгеннерниң концерттери чаңгыс угланышынынг — чечектелген Төрээн чуртту, Коммунистиг партияны, улустарның улуг найыралын алган-йөрээп, алдармыдып турар.

Бистиң республиканың бөттүвынгыр артистери бөттарының концертин даарта, эртеңгиниң 9 шакта эгелзэрээр. Ук көрүлдеге бистиң артистеривис 1967 чылда Новосибирскиге бирги черни алганы дег, улуг чедишкинниглиг болуурунга идегеп, мындыг одуруглармы чоргаарал-биле кижи бүрүзү шүлүктексээр:

Улузушнуң уран чүүлү
Узак аъттың маңы үнүп,
Ушта халып олурган дег,
Уваң уран куттулгулап
Угбалышкы найыралдыг,
Чаңгыс демниг оркестрде
Чаңгыланып дыңнаяп тур.

ЧУРУКТА: көрүлдениң сценазындан делгем Сибирьже чаңгыланыр А. Чыргал-оолдуң «Тыва черим» деп ыры. Күүселдеде уруглар ансамбли.

Кёльн биле Братислава манавышаан...

Кёльн хоорайда «Айсштадионнуң» эң улуг спорт тудуу деп санап болбас, ынчалзадаа аңаа февраль 6-12 хүнүнде конькиге фигурулуг чугулаашкын талазы-биле Европаның чемпионнарын тодарадырының улуг маргылдаазы болур деп турар. Ооң дээрзинга болур маргылдааны үш муң кижи одура, а ынчаарга ийи чартык муң хире кижи тура көөр аргалыг. Амгы үеде ээлдең чырыткызыны улам улгаттырып, кидирлер чоогунда одалга шугумнарын эптеп кылып турар.

— Маңаа маргылдаа эртеринге таарымчалыг чүүлдер шупту тургустунган деп бодап турар улус бис. Маргылдаанын көргүзүг ойнаашкыныы, хостуг программазы, эштиг чугулаашкынны болгаш спортчу танцының маргылдаазарын көөр билеттери шупту саттынган — деп, чемпионаттың организастыг комитединиң даргазы Гейпл Спикер СЭТА-ның корреспондентизи И. Масловка чугаалаан.

Амгы үеде «Айсштадионнуң» дожунда Европаның танцы талазы-биле чемпионнары Анжелика биле Эрих Буктар хүнде ийи удаа белеткениң турарлар. Спортчу халышкылар англи тренер Петти Каллевейниң удуртугазы-биле белеткениң турар.

ГФР-ниң шилиндектериниң тренери Эрих Цеплер Барыын Германияның командазының арткан киржикчилери — түстүг болгаш эш-эш боон алган чугулаазар кижилер — амгы үеде Гармиш-Партенкирхенде белеткениң турар деп чугаалаан. Ол тренер моок мурнунда делегей чемпионнары Марика Килиус болгаш Ганс-Юрген-биле белеткел кылып турганы билдингир. Үстүнде айыткан программаның номерлеринге аныяк спортсмендер аллон идегеддиг деп ол саваң турар.

Братиславага болур делегейниң чемпионадынга чедир ооң хөй уе — бир ай хуусаа арткан. Ынчаарга-даа словак пайысылалда ол маргылдаанын чоокшулап олурары шуут-ла илдең деп, СЭТА-ның корреспондентизи С. Шишков дыңнаткан. Доштуг шөлдө акан тырыкылар ортузунда конькижитеш — конькиге фигурлуг чугулаашкын талазы-биле бирги чер дээш маргылдаанын демдээн Братиславага баргаш, кайыын-даа көрүн болур апарган.

Маргылдаанын эртер чери — кыштың стадионче киреринин билеттери шупту эрткен чылын-на саттынган.

Организастыг комитет 20 ажыг чурттардан чагыларын алган. Маргылдаага киржиринин чагыын киирер хуусаанын февраль 12-де төөгүнү бодап коорге, киржикчилер ооң-даа хөй болуру магат чок. Дыка хөй чурттарның журналистериниң, радио болгаш телевидение тайылбырлакчыларының, фотореспортерларның парлалга төөлүнче киреринде дилээн бижиктери хүнүң-не кээп турар.

(СЭТА).

Аарттар ажып, хемнер кежип...

Арттар ажып, хемнер кежип,
Адар даңзы атсы какпым.
Талыгырда сөөлгү шолбан
Дайтаар эртен өжүп калды.
Чолаачыга чарып салгаш,
Чоруу бүтпээн — аштырып
каан.
Шылгагыныган шолбан күжүр
Чындыраарып удаалы ол
боор.
Кыйыг черде озаң-чудук
Кылын харны эвеннипкен
Дазашташ чоор, дыштан
дээнинг
Таваар удуп чыткылаавазыг-
даа...
Сагыш аннып, уйгу келир —
Шагыранчыын кандыг дээ-
рил:
Көргеш карак шимдине бээр
Хөлестевип чыдыксаам кээр.
Доктаай дүшкеш, доң хар
алгаш
Доңгужете чүүүп-сергеп.
Уйгаа аллып — үндаравайн.
Узун оруум чымырып келдим.
Одуруглай эвим кешкен
Орук ам-даа бүдүрүүн-дүр.
Машинамның карактары
Баар оруум чырытпышаан...
Үнелиг чүүк сөөртүп алгаш,
Үе-шагны мурнавышаан.
Кышкы шуурган киткезе-даа
Кызымымга эрте келдим.

Куулар СҮТҮҮГ-ООЛ.

ИЙИ ШҮЛҮК

Даглар баштап кежээки хүн
Таваар шөлээн ажып бар чор.
Чаа үнген көктүң бажын
Салгын сүйбап эргелетти.
Сагыш-сеткил өөрүшкүүүн
Салгынчыган эккелгеннг:
Арыг чаагай көктүң чыдын
Агаар иенче айдызады.
Аңмырал шак ол-дур деп
Амдыы чыт кээп сагындырды.
Шыкта үнген көктүгеш дег
Шынап чалыы оолак-тыр мен.
• • •
Шывык «аъттар» муңуп алгаш,
Чырааладып, саактадып.
Дазыр шөлге «селемелиг»
«Даймлдажып» чоруп турган
Талыгыр ол хемниг шаанны
Таалал-биле чаптап чор мен.
Каттыг-Аяқ — Адыр-Бажы
Кара-каттан чораанымны.
Чемгир тоорук дүжүрер дээш
Черже пешкс «октаттырган»
Кайгамчыктыг хөлүг үем—
Каттырынчыг намдарым-дыр.
Шыкка чымлгаш үе оолдар
Күдер начын мөгелер боол.
Шыдал-күжүн шенеттинин,
Хүреш кылып адаанажыр
Чаш шаам кайын уттур деп
мен.
Салгалымга тоожуп чоруүйн.

А. ДАРЖАЙ.

СОВЕТ КИЖИ

Хуулгаазын, тоолчурту мадыр-даа эвес,
Курбустутдан моорлап келген аалчы эвес.
Бөмбүректе кижилер дег чалаттынган
Бөдүүн, топтуг, иштиг, дыштыг адбаты бар.

Дээди шыны чалгынналыр күзел кылган.
Демир кинчэр бектеттирбес — хостуг, чоргаар.
Аңгызының алыс угу, кызыгууру —
Ажылчының, тараачының каттышканы.

Ооң чурту — даглар, шолдер, далай, хемнер,
Областар, крайлар-даа, республикалыр.
Эге хемниг округна, Москвага-даа
Эргези ооң бпеэ хевээр — ээзи болур.

Өөнүктежип, эдержир деп күзеевиве,
Өртек-биле холеэлеп турбас-даа сеп.
Кандыг-даа өйде сеин кагбас, дуза кадар —
Гагарин дег хүлүмзүрээш холун сунар.

Шак ол кижи дүжүт ажаап, ГЭС-тер тудуп,
Садтар тарып, чуртуң шимеп турар-даа бол.
Айдын-чырык өртемчейниң салым-чолун
Амыы дег камгалажып, туржуп турар.

Бүдүжүмден төлептиг ол хамаатыны
Бүгү диптиг кижилери хүндүлээрдер.
Чаагай иштиг кады кылчып демнешсеңге,—
Чайыналган сылдысче-даа ужуп боор сеп.

Бүрүн эрге холда тутkан, соруу сынмас,
Бүзүрелдиг левинчи коммунист эш —
Солаңгылыг улуг чуртуу — ССРЭ-ниң
Чогум ээзи — совет кижи боду ол-дур.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ЧОРГААРАЛ

Күрүне циригиниң артистериниң Омск хоорайга ооң көргүзүп аалдан чораан бөлүүнүң удуртукчузу чарлапла дужүрүп:

— Чиңге демир кырынга танцы күүседириниң мастери, тыва цирк бөлүүнүң артизи Клара Данчай-оол силерге ооң көргүзер-дир.

Зал иштн баштай шыпшыя. Сагыш-сеткилди холдедип келир танып аялга дириңёрүүн холунуң аайы-биле чоорту куттула-ла берди. Хеминң агымынга ушкажыпкаш, ооң аайы-биле эштин ыцай болган өдүрек куш ышкаш, каас чараш тыва угуза-биле каастаан хептиг танцычы кыс төрээн чонунуң танцызын каш муң көрүкчүге бараалгатты. Программаның баштайгы кезээ ол.

Чиңге демир кырынга күүселдеин көрүкчү бүрүзү сонуурган көрүп орган. Омск хоорайда өөренип турар бөлүк студентилер чаңгыс чер чуртуувустуң талантызын база магададывыс. Күүседикчиниң базым бүрүзүн, эллгир, кашпагай шимчээшкиниерин сеткилдиг ханызындан таалап көрдүвүс. Клара Данчай-оол ынак оюнун чедишкинниг бараалгатkаш, черге кээп «ховаган» мшкаш чиик «ховуптарга», кады орган өөрүм демниг улуг тынгаш, чоргаараддыг удур-дедир көрүшкеш, хүлүмзүрүлер. Адыш часкаашкыны диңмирей берди...

Цирк бөлүүнүң удуртукчузу Х. А. Кантемиров-биле ужуражкын чүтээлинкан бис.

— Чаңгыс чер чуртуувус Клара Данчай-оол-биле каяа ужуражкын болуруя?—деп айтырарывыска:

— Россия делгем-не болгай, кайы-даа булуңга ужуражкын болур силер—деп баштактаны-дыр.

— А бис бо будуңга ужурашса деп бодадыг улус бис — деп, бирээзиниг база баштактаны-дыр.

Үр болбаанда оорум Клараби ле хоочун таныштар ышкаш хол тутчуп мендилежип, каттыржып хөөрежи бергеннер. Бистиң аравыста Клараби ле мооң мурнунда ужурашкан кижи барык чок. Ынчалза-даа оларның ужуражкын турарын коорге үрде ужураннаан чаңгыс классчыларның чыглып келгени дег баштактанышкыя, катыы-хөгүн куттула бергеннинге өөрүп тура, демги-ле цирк удуртукчулуңга база катап чеде бердим.

— Чаңгыс чер чурттут-даа болзувусса артист-биле бир-ле дугаар ужуражкын турарывыс бо-дур — деп чугааладым.

— Билип тур мен. Кайы-даа хоорайга чораанда Кларага ужурашкан студентилерге, чаңгыс чер чуртуттарынга таварышкаш, шак мындыг болуушкуннарның херечизи боол келдим. Ынчалзажок ээ баштай ужуражкын турар удуг деп черле бүзүревес ийин мен...

«Ажылынга кызымак, ээлдек чаңныг кижи» деп, ам Кантемиров Кларазы мактады. Цирк программазында кол номерлеринң биразын күүседип турар. «Чурттажыдарга чоргаарланып болур силер» деп осетин национлыг ол удуртукчу бистиң-биле байырлажып тура чугаалады.

Күрүне циригиниң артистеринең демги-ле цирк артизи апарганын, ооң ада-иези бөдүүн ишчилер — Оюн Мөгеевич биле Опей-Урут Баймаоловна Кызылда чурттап, ажылдап чоруурун номчукчулар билир боор. Цирк училищезин доосканда, Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. Оскал-оолга удуртkан тыва цирк бөлүүнге келген. Аныяк артист бо коллективке мергежилин бедип, дадыгып бажыккан. Хоочун цирк артизинин ачы-дузазын кажан-даа утпайн чоруурун Клара чугаалап олурду.

1971 чылда Красноярскиге турган, Клара чаа номерин ажылдап кылган. Владимир Базыр-оолович өөренчизинге арга-сүмеңи кадып, ону деткээн. Композитор Р. Кендебиль цирк артизинин оюнун үдэр чаа музыканы база чогаадып берген.

— Фрунзе, Ашхабад, Душанбе, Баку даш оске-даа хөй-хөй хоорайларга чаа номерин көргүстүм — деп, Клара биске сонуургатты. — Ооң соонда Казах ССР-ге барып ойнаар бис...

Чиңге демир кырынга оюн көргүзүп, чонну магададып турар цирк артизин көрүп ора, хөй национлыг улуг совет чуртта аңгы-аңгы национларның уран чүүлүнүң хогжүн сайзыраалын сеткил ханыо бодап ордум. Оларның аразында аныяк Тыва республикам база аас-кежиктиң оруу-биле, Улуг-Хем дег шапкын бурунгаар базып орарынга оюн чоргаарландым.

Надежда НАТПИЯ-ООЛ.
Омск хоорай.

СОЛУН ЧҮҮЛДЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

ГАЛАНТЕРЕЯ КОМБИНАДЫ

Липецк хоорайда ССРЭ-дең улуг «Лаума» деп галантерея комбинадының ийиги эзлчээ туттунуп турар.

Липецк чоокка чедир-ле металлургтарның, балыкчыларның болгаш машина тудукчуларының хоорайы деп санадып турган болгаш аңаа херээженнерниң күш-ажылын калбаа-биле ажыглап болгу дег улуг будүүлге чери турбаан. А ах ында херээжен улустуң хевин будуруп үндүрер «Лаума» дээр комбинатты тудуп тургускан.

Комбинаттың бирги эзлчээ чоокта чаа ажылгада кирген. Ында херээжен улуска трикотажтан кылаан иштики хептерни будуруп эгелээн. Комбинатты тудуп тургускан чылларны профессионал-техниктиг училищени дооскан. Олар Рязаның болгаш чүрттүн эске-даа хоорайларының ындыг хевирлиг фабрикаларынга практиканы эрткилээн. Комбинаттың чүрүкчузу Альвина Кейре барык чаргык чыл дургузумда хоочун хоорай Переславль-Залесскиге машина-биле угузалап даараарының дуржулгазынга өөренип алган. Ол будүүлгеге келгеш, хептн каастап даараарының орус аян-хевирин латыш угуулавлар-биле холбап тургаш, чогаадыкчы бөө-биле онзагай аянныг, каас хептерни чогаадып кылып турар. Альвина Кейрениң чүрүп кылганы чараш угуулалыг көстерни оон даараар автоматтары будүрүп эгелээн.

Л. ПРОКОФЬЕВА.
ПМА

СОҢГУ ЧУКТҮҢ АК ДИЛГИЗИ

Славянск станциага демир-оруктиг билет чок чорваан «пассажир» туттурган. Сибирьден мыш чүдүрген вагоннуң чүсүн улус дужуруп турган. Ажылчыннар чудуктар адаанга биччи хос черге ак дилги чораанын эскерип каап, кайгай бергеннер. Ол чүс-чүс километр оруктуң эрткен бөп чүве билдингир. Моок мурнунда тундрадан тайгага чедир тә кандыг «транспорт» биле келген чүве билдиннес.

Ажылчыннар соңгу чуктуң ак дилгизин түс чернин ак азыраар черинге апарып бергеннер. Көк дилгилер болгаш норкалар өстүрүп турар фермаже база бир үнелиг зүң немешкен.

Ол чоок-кавынын арга-арылларында чурттуң аңгы-аңгы районнарындан эккелген дириг ахытаннар: ыокар эликтер, хулбустер, чердик хаваннар хөлчок таварын, өстүп турар.

Н. ДЬЯЧКОВА,
СЭТА-ның корр.

МУК БОЛГАШ МУСЬКА

Пума, поки куштар, куулар, өзүрлер болгаш өске-даа дириг ахытаннар Липецкиде чаа туруустунуп турар зоопарктың баштайгы чурттакчылары. Зоопарктың директору, Иркутскиниң кедээ ажылдай институдунуң доозулкчузу Анатолий Крепышев бодунуң азырап турган дириг ахытаннарын база зоопаркка берипкен.

Анатолий Крепышев биччизинде-ле дириг ахытаннарга хөлчок ынак турган. Ол бажыңынга азырап дириг ахытаннарны өстүрүп келген. Харын-даа шеригге албан эрттирип турган бешим командылал черинин чөпшээреди-биле бирге булуңну организастап турган.

*Бир-ле катап Анатолий тайгага чаа торуттунгеп адыг оглунга таварны берген. Ону бажыңынга эккелгеш, суттаа турустунуп турар зоопаркты башгай

расписана.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл. ЯНВАРЬ 30 ВТОРНИК № 25 (9101). Өртээ 2 көп.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш облпрофчөвүлелде

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел улетпүр, автотранспорт будурулгелериниң, тудуг болгаш садыг организацияларының 1972 чылдың дөртки кварталында социалистиг чарыжының түнелелдерин үндүргеи.

1972 чылдың дөртки кварталының социалистиг чарыжында коллективтерни тиилекчилер деп санаан:

Улетпүр будурулгелериниң чарыжында Кызылдың эът комбинады (директору А. М. Астраханцев, партия организациязының секретары Г. Л. Литвинцева) тиилекчи болган. Ол комбинат продукция сайгарарының планын 122,3 хуу, күш-ажылдың будурукчулуун — 107,6 хуу күүседкеп. Планзап карылганы 170 муң рубльге эвээжеткеп.

Автоорудар тударының болгаш ажылдааның будурулге эргелелиниң № 1 орук тудуг эргелели (начальнигы П. А. Борзенко, партия организациязының секретары И. В. Кензин местком даргазы М. Д. Матюшин) тудуг-монтаж ажылдарының квартал планын 117,5 хуу, күш-ажылдың будурукчулуун бедидерии — 123,7 хуу күүседип, пландан ажыр 8,5 муң рубльдиң орулгазын ап, планзазынга немештир 23,3 километр кара шыгыглыг орукту ажыт-лалга кииргеп, тудуг организацияларының чарыжында тиилекчи болган.

Автотранспорт будурулгелериниң чарыжында «Красноярскстройтранс» треетиң № 12 автобазазының коллективи (директору К. Г. Ванюков, партия организациязының секретары И. И. Новиков, местком даргазы В. Т. Бочкарев) чүк соортүрүнүн хемчээлиниң планын 120,8 хуу, күш-ажылдың будурукчулуун остүрелиниң планын 109,8 хуу күүседкеп, чүзү чедирелиниң бот-үнезин 2,75 көлеекке чилгедип, пландан ажыр 10 муң рубльдиң орулгазын ап, тиилекчи болган.

Дөртки кварталда баразының үүрмектеп садарының планын 104,3 хуу күүседип, садарылга чарыгдаадарын эвээжеткеп болгаш пландан ажыр 10 муң рубльдиң орулгазын алган Тандының райпо коллективиин (даргазы М. С. Коломысова, партия организациязының секретары Т. М. Семенова, профсоюзтар комитединиң даргазы В. Г. Сапелкина) республиканың садыг организацияларының чарыжында тиилекчи деп санаан.

Тиилекчи коллективтерге 1972 чылдың дөртки кварталының чарыжының бирги черии тыпсып, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл туктарыбыле оларны шаңнаарын доктаатkан.

ССРЭ-ниң тургустунгаимының 50 чыл ооңга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседкеп «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң, «Востоксавтехмонтажтың» механизастаттынган көжер колонназының, № 2 автотранспорт будурулгезиниң, Каа-Хем райпозуңуң коллективтериниң эки ажылдаанын демдеглээн.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын удуртулга болдуруп, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында күүнде планнарын хуусаа бетинде күүседириниң социалистиг чарыжын калбартырын СЭКП Кызыл хооркомунга, партия райкомнарынга, партком болгаш партия эге организацияларының секретарьларынга, хоорайның, райомнарының күүсеекчи комитеттеринге, адырлар аайы-биле профсоюзтар обкомнарынга, үлетпүр, транспорт, тудуг будурулгелериниң болгаш садыг организацияларының удуртур ажылдакчыларынга дааскал.

Хүндүткелди чедип алган

Любовь Карповна Чудакова Каа-Хем районунуң «Бурунгаар» совхозока хаван ажаан эгелээнден бээр беш чыл эрткеп. Бо үеиин дургузунда бодунуң күш-ажылы-биле чонуң хүндүткелии ол чаалап өлган. Ам ооң ажаалдазында 230 баш аныяк хаван семиртиишкинде турар. Оларның хонукта 200 граммдан эвээш эвес немедле дешиин берип турары ажаанчының кызымаң ажылының черечиин.

ЧУРУКТА: Л. ЧУДАКОВА. В. КОНДРАШОВТУҢ фотозу.

МАЛЧЫННАР ДУГАЙЫНДА АГИТХУУДУС

СЭКП Тыва обкомунуң пропагаида болгаш агитация киадазы Чөөн-Хемчикте «Октябрьның 30 чылы» колхозтуң хойжузу Ырыш Сыспыкович Моигушка болгаш Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң саанчызы Тамара Антоновна Семирановага турасказаткан «Республиканың мурнакчы малчыннарынга дешиеңиңер!» деп хуудусту белеткеп үндүрген.

Ырыш Моигуш 13 чыл дургузунда кадарчылап келген. Ынчангаш ооң арга-дуржулгазы болгаш коргузуг чылдың-на өзүп турар. Сескн беш чылдың түнелн-биле малчын Ленин орденн-биле шаңнаткан. 1972 чылда чүс баш хойга оланаштыр 112 хураганны болгаш хой бүрүзүнден 3,2 кг дүктүг ол алган.

Тамара Семирамова — аныяк саанчы. Ынчалзада ол бодунуң биляг-мергежилии улам-на бедидип, эдыктыг машина-биле шнек саарын улам сайзырадып турар. Эрткеи чылын машина-биле шнек саарының республика конкурузунга киришкеш, ол бирги черии бүзүрелдии-биле чаалап алган. Бо талазы-биле зона маргылдаазынга ол республиканың адын камгалап киржип чораан. Эрткеи чылын бир пнектен-не 3250 кг сүттү саап ап, районга ийиги черии ол эдээн.

Ынчангаш агитатор, пропагандист, политинформатор бүгүдезиниң сорулгазы — бо мурнакчы малчыннарның арга-дуржулгазын чер бүрүзүнге иептередири болур.

А. ВАСИЛЬЕВ.

Улусчу талантының көрүлдези

«ТЫВА, МАГАЛЫГ-ДЫР»

Иркутскиден медээлээнин өлүгаар алырга, областың шин театрын бо хүннерде байырладыг шимээн. Воскресеньеде көдээнин бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң зона аайы-биле көрүлдези аиаа ажыттынган, ында Иркутск, Чита областарның, Бурят, Тыва болгаш Якут АССР-лерниң, Агинск болгаш Усть-Ордынск национал округтарның бот-тывынгыр артистери киржип турар.

Иркутскиниң облкүүскомунуң даргазы Л. Г. Пыньков көрүлдеии ажыктан. Аиаа байыр чедириишкиннери болгулаап. Жюриниң даргазы — Москваның күрүненин П. И. Чайковский аттыг консерваторнязының профессору К. М. Лебедев база байыр чедирген.

Көрүлдеиин бирги хүнүнде Иркутск болгаш Чита областарның бот-тывынгыр артистери ССРЭ-ниң 50 чылынга турасказаткан программазын көргүзеп.

Көрүлдеиин ийиги хүнү бистиң Тыва АССР-ниң бот-тывынгыр артистериниң программазын көргүзери-биле ажыттынган. Көрүлдеиии бирги хүнү-биле бир демей көрүкчүлер залы долган турган. Бистин бүгү номерлеривисти эки хүлээп ап, үр адыш часкап тургулаан. Концерт доозулганының соонда чогаалчы О. Сувакпит чамдык көрүкчүлер-биле чугаалашкан. Олар шуптузу концертти көрүнкү-биле үнелеп турганнар. Чамдык чижектерни көргүзерге мыңдыг.

Баир Чимитов — Буряттың бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң киржикчизи:

— Кара-сал Ак-оол биле Сергей Куулариың сыгыртырын, оларның кайгамчыктыг күүселдезин магалаар-дыр мен. Оларны кижи катап-катап дыңнаксаар-дыр. Концертиин шуптузу меиээ база ажок солун болду. Тыва база-ла Бурятия дег, ажок хей улусчу талантылар-дыр деп чүве билдинер-дир.

Альбина Морозчук — Чита областың Алдыы-Үдэ районунуң медпункт эргелекчизи:

— «Эдлек шыгыраштар», «Ааттыг кижилер» болгаи «Пингвиннер» деп таныларга ажок солуп-дур. «Эдлек шыгыраштар» кайгамчык лириктиг, «Ааттыг кижилер» эрес, аваигыр көрүштүг. «Пингвиннер» ажок баштак — чаптавчыг көстүр-дүр.

Пётр Хомутов — Иркутск областа башкы:

— Силериниң концертинер көрген соонда Тывага барыксаар, силерниң кайгамчыктыг черинерни көрүксээр-дир мен. Тываның бот-тывынгыр уран чүүлү бо концерттен ажок тодаргай илергейеттинген. Тыва ырларны кичээнгейлиг дыңнадым, оларга таалаар-дыр мен.

Иркутскиде чурттап турар, силерниң черинер чурттуг кижилерни — Иркутскиниң доктаамал чурттакчылары болуп берген студентилерни, өөреникчилерни концертке киржикевиигерге олар шуптуг онза изиг байыр чедиряп, адыш часкап тур. «Тыва — магалыгдыр!» дээн үнүер залга үргүлүг дыңналып тур. Ону көөрге болгаш дыңнаарга өөрүнүүг-дүр.

БИСТИҢ КОРР.

Аныяк специалистерже кичээнгей

(ВЛКСМ обкомунуң үнүүшкүннүг бюрозу)

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бюрозу районнуң кодээ ажыл-агый будурулгезиниң ажыттынын новудедиринге аныяк эртемниглериниң ролюн бедидер дугайында айтырыгны Самагалдайга бодунуң үнүүшкүннүг хуралынга чугаалашкан.

Районда ниитизи-биле кодээ ажыл-агийда 88 мал эмчиии, зоотехник, агроном, кодээ ажыл-агый машиналарының инженерии бар. Оларның 29-зу аныяктар, 18-зи комсомолчулар болгаш 3-жү аныяк коммунист. Аныяк тускай эртемниглериниң иштинден «Чодураа» колхозтуң инженери Владимир Кызыл-оол, «Тес-Хем» совхозтуң механиги Демир-оол Дончат-оол ышкашгар бодунуң белик мергежилн, чогаадыкчы чоруу, ак сеткилиг ажылы-биле алдар-хүндүге четкеп. В. Кызыл-оол колхоз будурулгезинде аар ажылдарны механизастаарынче улуг кичээнгей салып, ылангыя Хараал-Тей сүт-бараан фермазында чаа тутқан инек кажаазында техниктиг дериглелерни тургузарын удуртқан.

Бо дугайын ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары Б. Ламажаа бодунуң илеткелиинге тодаргай чугаалаан.

Ынчалза-даа комсомол райкому аныяк специалистер-биле ажылды ам-даа ыракта четпес тургузуп, оларже чогуур кичээнгей салбайн келген. Эки ажылдыг аныяк тускай эртемниглериниң дүржулгазын солчуруп, оны иептередирии багай организастаан. Оларның ажылдав үнер-киреер чоруу хей Чажаэлээрге, соолгу 2—3 чыл иштинде «Чодураа» колхозтуң 4 кол зоотехниги, 4 кол бухгалтери солушкан. Чамдык аныяк специалистер ажыл-херекке бодунуң бүгү билиин, күжениишкиннн бербейн, ыпнар хаиылавайн турар. Аныяк тускай эртемниглериниң экономиктиг нөрелдегеи организастаттынмаан.

Специалистерниң ажылиижиин үре-түнелдии совхоз, колхозтарның кодээ ажылагый будурулгезиниң көргүзүтлери-биле денизээре тодаргай көстүр, а оларда ындыг-ла өөрүнүүг чүүл чок: район ниитизи-биле эът, дүк будурелрнин болгаш күрүнеге садарының планнарын артқеи чылын күүсетпээн.

Бюро кежигүннери болгаш өске-даа санал берген эптер бо дугайын ханы аналнзтеп демдеглээш, кодээ ажыл-агый будурулгезиниң ажыктыг болурунга аныяк тускай эртемниглериниң ролюи бедидер талазы-биле депгеренгей саналдарын берген. ВЛКСМ обкомунуң бюрозунуң шиитпиринде аныяк специалистерниң район чөвүлелии тургузарын, оларның кижи бүрүзү хүүда чогаадыкчы планны ажылдап кылырын, «Эң эки аныяк тускай эртемниг» деп атты доктаадырын айтып, аныяк специалистерниң ниити билиин, культуралуг деиилеин, боттарының мергежилии бедидер талазы-биле хемчегларин дарый алырын көрген.

ВЛКСМ обкомунуң бюрозунуң үнүүшкүннүг калбак хуралынга комсомол комитеттериниң, эге организацияларының секретарьлары олурушкан.

А. ДЕМБРЕЛЬ, «Шынның» корреспондентизи.

Вьетнам Демократтыг Республиканың Президентизи
доктор эш ТОН ДЫК ТХАНГА
Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары
эш ЛЕ ЗУАНГА
Вьетнам Демократтыг Республиканың Национал хуралының Доктаамал комитединиң Даргазы
эш ЧЫОНГ ТИНЬГЕ
Вьетнам Демократтыг Республиканың Премьер-Министри
эш ФАМ ВАН ДОНГКА

ХАНОЙ хоорай

Эргим эптер!

Вьетнамда дайынны соксатканы болгаш анаа тайбыңны катап тургускаиы-биле хозбаанлыг кайгамчыктыг болуушкунну, бүгү вьетнам патриоттарның улуг чедишкинии-биле хозбаштыр Силерге болгаш Силериниң мүүрүнерде аку-дүнма вьетнам улуска СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң, Совет чазактың болгаш бүгү совет улустуң өмүнээзинден изиг байырны чедирип тур бис.

Агрессорларга болгаш дарлакчыларга удур, боттарының хостаагы болгаш хамаарышпас чоруу дээш үзүктарның тузчуушкунуиуң төөгүлүг чыл демдеглелинге ооң чырыткылавчак арынларының бирээзи болуп кирер алдарлыг эрес-маадырлыг чорукту вьетнам улус бодунуң маадырлыг демисели-биле кыпган. Вьетнам улустуң чурттуң Соңгу болган Мурнуу чүктеринде алдарлыг ооллдарының база кыстарының эрес-маадыр, туруштуг болгаш боттарын бердинген чоруу черии бүгү дешиилгелиг кижилерииің ханы хүндүткелии чедип алган.

Өндүр улуг патриотчу болгаш интернационалист Хо Ши Мининң тургускаиы болгаш кижизиткеии, вьетнам улустуң эрангарды — Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының, ВДР-де социалистиг тургузуушкунну билдилиг удуртуп турар болгаш АКШ-тың агрессивизиға удур демисели шорт, политиктиг база дипломаттыг фронтуларга чогаадыкчы ёзу-биле таарыштыр көрүп организастаан Вьетнамның ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң ат-алдары хемчээл чок өскеи.

Америк болгаш өске-даа даштыкы шериглерни вьетнам черден бүрүн үндүрге бээрии. Вьетнамның иштики дерелерииге АКШ-тың холгаарлаашкынын соксадырын көрүп турар дугуржулганы чедип алганы — империализмге удур демиселге чүтүлга тнвлелге, болуушун черле турза чогуур эргелери дээш демисежин болгаш делегейниң бүгү дешиилгелиг күштериниң деткимчелии ажыглап турар улустуң тура-соруун сын шыдаар шак ындыг кәдыг-даа күш бистин хүнчериисте чок дээрзиниң бүзүредиг бадыткалы-дыр.

Вьетнамга дайынның аар-берге чылдарында совет улус бодунуң вьетнам аку-дүнмалары-биле үргүлүг кады болуп, агрессияны ойтур шавар талазы-биле оларның демиселиигe дузаламчыны болгаш деткимчелии өскерлеп чок көргүзүп келгеи.

Вьетнамга дайындажышкынны соксадыр болгаш ооң девискээриидеи даштыкы шериглерни үндүрер дугайында дуржуушкуиу чедип алганының чугула фактору социалистиг дем каттыштырылгазының, делегейниң тайбыига ынак болгаи дешиилгелиг бүгү күштериниң база улуг тиилелгеи болур. Маадыр Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының көстүп көрбээн кадбарышкынның бүгү делегей кампаниязы улустарның тайбыңче, национал хамаарышпас чорукче болгаш социал дешиилгеже чүткүүнүн эң чайыннанчак илерели болу берген.

Л. БРЕЖНЕВ
СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары

Н. ПОДГОРНЫЙ
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

А. КОСЫГИН
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы

Москва 1973 чылдың январь 27.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң ТК-зының Президиумунуң Даргазы, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр Чазааның Консультативтиг чөвүлелиниң Даргазы
доктор НГУЕН ХЫУ ТХОГА
Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның Даргазы
доктор ХЮИНЬ ТАН ФАТКА

Эргим өнүүктер!

Империалистиг эжелекчи дайынга удур вьетнам улустуң үр болгаш шудургу демиселиигe ооң чедип алган чугула тиилелгезиниге таварыштыр Силерге болгаш Силериий мүүрүнерде Мурнуу Вьетнамның бүгү патриотчу база дешиилгелиг күштериие СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң, Совет чазактың болгаш бүгү совет улустуң өмүнээзинден изиг байырны чедирип тур бис.

Мурнуу Вьетнамдан АКШ-тың болгаш ооң эвилелчилериниң бүгү шериглерни үндүре бээр деп айыткан, ол мынкаш Мурнуу Вьетнамның чонунуң кол эргелерии магадылаан дугуржулгага үндезилээш, Вьетнамда дайынны соксатканы — национал хостаага болгаш социал дешиилге дээш улустарның демиселиинiң чыл демдеглелиниге чайынпанчак арын боош кирер төөгүлүг болуушкун болган. Агрессорлар чепсектиг улуг күштерни ажыглаап, кедергей улуг материалдыг чарыгдаадарны үндүрээ-даа, Мурнуу Вьетнамның маадыр патриоттарын дискек кырынга олуртуп ыыдаваан, оларның хостаагаже болгаш хамаарышпас чорукче чөптүг түүкүдүп базып ыыдаваан.

Вьетнамга чедип алдынган чедишкин хымыктың мурнунда Мурнуу база Соңгу-даа талада бүгү вьетнам улустуң кызыгаар чок эрес-маадырлыының, бижыг туруштуунуң болгаш тиилелгежо тура-соруктуунуң, маадыр болгаш шудургу күжениишкиннериниң, демиселдиң чепсектиг, политиктиг база дипломаттыг — үш хевирин билдилиг дүүштүргенинии, национал күжениишкиннерни делегейниң эң кадбак деткимчезн-биле сырый каттыштырын келгенинiң ачылында чедип алдынар аргалыг болган. Вьетнам улустуң алдарлыг шылгаралы империализмге удур, национал хостаага дээш демисел чорудуп турар улустарга сорук киирикчи үзегер-чижек болур.

Вьетнамга тайбыцны катап тургускаиы болза вьетнам улуска бүгү талалыг дузаламчыны болгаш деткимчени чайгылыш чок көргүүп келген социалистиг дем каттыштырылгазының, делегейниң тайбыига ынак болгаи дешиилгелиг бүгү күштериниң база улуг тиилелгеи болур. Маадыр Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының көстүп көрбээн кадбарышкынның бүгү делегей кампаниязы улустарның тайбыңче, национал хамаарышпас чорукче болгаш социал дешиилгеже чүткүүнүн эң чайыннанчак илерели болу берген.

Дайынны соксатканы болгаш вьетнам черден АКШ-тың база ооң эвилелчилериниң шериглерни үндүрери тайбың тургузуушкуиуиу, демократтыының, хамаарышпас чоруктуң, нейтралитеттиң оруу-биле Мурнуу Вьетнамның хөгжүдүрүнге болгаш бурунгаарларынга, даштыкы чурттарның кадыг-даа холгаарлаашкынны чокка, вьетнам улустуң национал күзел-бодалдарынга дүүштүр вьетнамны тайбың каттыштырары — вьетнам айтырыгны чөптүг ёзу-биле таарыштыр шиитпирлээринге таарымчалыг эргелерни берип турар.

Вьетнамга тайбыцны катап тургузары Ламяның болгаш бүгү делегейниң байдалын кадык чаагай болдурар база делегей байдалының дүшкүдүүн чавырылдырары дээш, бүгү-ниити тайбыцны болгаш улустарның аймыл чок чоруун быжыглаары дээш дешиилгелиг, демократтыг күштериниң демиселиинге таарымчалыг чаа-чаа перспективаларны тургузуп бээр дээрзиниге чигзиниг чок.

Вьетнам аку-дүнмаларының кайгамчыктыг чедишкиннинге олар-биле кады чүректиг хамыдыидан өөрүп тур бис. Вьетнам патриоттарының төрөэн чурттуиуң хостуг эрге-шөлээзиниго болгаш хамаарышпас чоруунга агрессорлуң халдаашкынларынга төлептиг ойтур шавымышкынны оларның берген шылгаралынга хамыды-биле магадааның совет кижилер илергейлеп турар.

Национал хостаага дээш демисел чорудуп турар бүгү улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш интернационализмниң принциптеринге шынчы совет улус Вьетнамның патриоттарының империалистиг агрессияга тиилелгелиг удурлашкынының бүгү ге-чадаларынга олар-биле кезээде бир дем-биледиг турижун келгеи. Совет улус аку-дүнма вьетнам улуска эргежок чугула деткимчени моон соңгаар-даа чайгылыш чок көргүзер, чедип алдынган дугуржулгаларны хажык чок боттандырары, тайбың, хамаарышпас чок, демократтыг болгаш нейтралдыг Мурнуу Вьетнам дээш Мурнуу Вьетнамның патриотчу база дешиилгелиг күштериниң демиселиниң талазынга турижур шиитпирлини илергейлеп тур. Мурнуу-вьетнам патриоттарның чедип алыр дээш шудургу демиселди хей чылдар дургузунда чорудуп келген чаагай идеалдары чайлаш чок тиилээр деп бижыг бүзүрединиң совет кижилер илергейлеп тур.

Л. БРЕЖНЕВ
СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары

Н. ПОДГОРНЫЙ
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

А. КОСЫГИН
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы

КУРЛАВЫРЛАРНЫ АЖЫГЛАП, КАМНАЛГАЛЫГ АЖЫЛДААР

Тываның ажылчын ангыла эрткен юбилейлиг чылды алдаан чедишкиннериг доозуп, социалистиг хүлээлгелерде айыткан даалгаларны күүседип эрттирген. Тодаргайларга, үлетпүр продукциязын сайгарарының хемчээлиниң чыл планы 105,1 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүү 104,8 хуу күүсеттингеп. 1971 чылдың-биле дедүзээрге, үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 10 хуу өскен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүзүү 8,4 хуу бедээн. Республика бүдүрүлгелеринде күш-ажылдың бүдүрүкчүзүүнүң бедиттенииниң ачызында продукция бүдүрелиниң өзүлдезиниң 87 хуузу чедип алдынган.

Эртиен юбилейлиг чылда СЭКП-ниң Кызыл хооркому болгаш партия райкомнары, бүдүрүлге болгаш тудутларның удуртукчу ажылданчыларны социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле ажылчы чонуң ортузунга партийжи-политиктиг болгаш организас-массалыг ажылды күштелдиргенииниң түңнелинде, пландан ажыр 3,7 миллион рубльдиг продукцияны бүдүргеп болгаш сайгаргап. Ол түңнел социалистиг хүлээлгелерде көргенинден 2,4 катап хөй болган. 14 муң тонна хөмүр-дашты, 1,68 муң тонна даг-дүгүн, 2,4 млн. кезек түүйбүну болгаш өскедээ продукцииниң хүлээлгелерде көрдүгенииниң ажыр бүдүрүп үндүргеп. Бүдүрүлгелериниң техниктиг дериглеши сайзырангайжыдып, бүдүрүлге чорудулгазынга комплекстиг механизастаашкыны болгаш автоматчыдыганы шиңгээдип, күш-ажылды ертемге үндезилеп организастаашны салган сорулгаларны боттандырарынга улуг идигни берген.

Чаа техниканы шиңгээдир талазы-биле хемчегларни амыдыралга боттандырганыдан бүдүрүлгелерде 125 кижини хол-биле кылыр ажылдан хостаан болган чылда 745 муң рубль түңнүг камналганы, оон иштинде дешилгелиг технологиияны бүдүрүлгеге ажыглаанындан 378 муң рубль, бүдүрүлгени механизастаашындан 168 муң рубль, ажытлалда дериглерни чаартып, сайзырангайжыткынындан 25 муң рубль орулганы алган. Бүдүрүлгениң кол фондуларын эки ажыглаар, кол фондуларның бир рубльинге онаалтыр хөй продукция бүдүрер талазы-биле Терлиг-Хаинның моңгун суу бүдүрүлгези, «Тыва кобальт» комбинат чедишкиниг ажылдап турар.

«Тыва даг-дүгүү», «Тыва кобальт» комбинаттарда, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде бүдүрүлгениң техниктиг чепсеглээшкинниниң болгаш коллективтериниң социал хөгжүдезиниң комплекстиг планнарын тургузуп, ону амыдыралга боттандырып турар. Республиканы өскедээ үлетпүр бүдүрүлгелеринде ол шимчээшкин нептерелдин ап турар.

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринче, техниктиг дешилгени шиңгээдип алырын дүргедиринче болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүзүүнүң өстүрериниң доктаамал кичээнгейни салып турарындан «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бирги эдлээнииң төлевилээн күүсеттиин 2,5 катап ажыр шиңгээдир арга тургустунган. 1972 чылда ол комбинат чаа техниканы ажыглалга киирериниг 200 муң ажыг рубльди үндүрүп, цехтың бедик сорттуг даг-дүгү арылаар болгаш руданы үүрметпеп сорттаар комплекстиг технологтуг шуугумнарын эдер кылган. Ол бүгү хемчегler бүдүрүлгениң санитарлыг байдалын экижидерииге улуг идигниг болган болгаш руданы үүрметпеп ылгаарын, даг-дүгүн бүдүрүп үндүрериин көүдеткен.

«Тыва кобальт» комбинатың инженер-техниктиг ажылданчыларының эгелээшкинниниле эзидиргелерин хораглыг холуксаалардан арыглап ылгаар технологтуг схеманы чогаадып, ону бүдүрүлге чорудулгазынга ажыглаан. Ол чогаадыкчы санал комбинаттың руда арыглаар талазы-биле төлевилел күчүзүн шиңгээдип алырынга улуг дуза лыг болган. Бүдүрүлгеде чамдык дериглериниң ажыглаарын соксадып, чугай даржы казып алыр карьерни, чугай өрттедир цехти хатташ, 25 кижини өске ажыңче шилчиткен. Эвээш чарыгдалдарны үндүрүп, камналгалыг ажылдаар сорулганы салганындан ол комбинат эрткен чылда продукция сайгарарының талазы-биле күрүне планын 103,4 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүүн бедидерин 108 хуу күүсеткен. 1971 чылга бодаарга продукция бүдүрери 2 катап, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүү 1,9 катап өскен.

Чамдык чедишкиннер-биле чергелештир салган сорулгаларын күүседип шыдавайн турар бүдүрүлгелериң база айтыр үжүрлүг. Ылаңгыя «Тудуг кезектери» комбинат, Ак-Довуракта үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, Каа-Хемниң ыяш ажыл-агый черн, Бии-Хемниң «Сельхозтехника» салбыры продукция сайгарарының чыл планын күүсетпээн. Ол бүдүрүлгелер ниитизи-биле 593 муң рубльдиң продукциязын чедир сайгарбаан. Тудугларга ажытлаар чугай бүдүрүлгезиниң, бажың херекседелери болгаш эзирттпес суксунарыны, чалаң сүт продукциязын бүдүрүп үндүрериниң планнары күүсеттинмээн.

«Тудуг кезектери» комбинат, балык заводу, Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузу, Ак-Довуракта үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, Кызыл-Мажалыктың, Чадаананың, Бии-Хемниң, «Сельхозтехника» салбырлары, Кызылдың хлеб заводу күш-ажылдың бүдүрүкчүзүүнү бедидерииниң талазы-биле куду көргүзүлгелериг болган. Ялзы-бүрү чыдагаанныр-биле Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези, Тыва электри четкизиниң бүдүрүлгези, Ак-Довуракта үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели, Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузу, Кызылда балык заводу, даваныга комбинады 1972 чылдың деңнели-биле алырга, үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниң хемчээлин кудулаткан.

Ук ажыл-агыйларда партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары, удуртукчу болгаш инженер-техниктиг кадрлар бүдүрүлге ажыкынче ам-даа хамыдап кирбейн, организаторлук болгаш политиктиг туулбу заводундан болгаш өске-даа бүдүрүлгелерден көрүп болур. Чаа техниканы ажыглаанындан [illegible]никтиг ажыкты алыры техниканы турузуарынга чарыгдаан түңнен куду болуп турар. Тываның электри четкизиниң бүдүрүлгези 1971 чылда чаа техниканы шиңгээдир талазы-биле 12 хемчегlерни боттандырарынга 262 муң рубльди чарыгдаан. Чылда ол хемчегlерден чүүле 25,2 муң рубльдиң ажыын алган. Ол чижектиг четпестер Кызылдың туулбу заводунга, алгы заводунга, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниг болгаш өске-даа бүдүрүлгелерге тургулаан.

Республиканың бүдүрүлгелериниг чыл бүрүде кол фондуларны чаартыры бирги чергениң айтырыы болур үжүрлүг. Ынчалза-даа машиналарны болгаш дериглерни чаартыры оожум байдалда. Чижээ, типография үш чылда кол фондуларның чүүле 2 хуузун, алгы заводу —8, туулбу заводу —9, автосепгелге заводу —9 хуузун чаартказ. Артын чарыгдалдар үндүрбейн тургаш, продукция бүдүрелиниң хемчээлин бедидер арганы кол фондуларны шын ажыглаары хандырар. Бир эвес бүгү бүдүрүлгелер кол фондуларны ажыглаарын 10 хуу өстүргеп болза, чылда 800 муң рубльдиң продукциязын планнаан ажыр бүдүрүп үндүрер болгаш ийик.

Ол ышкаш фонд эгидилгезинде база четпестер бар. Фондулар эгидилгезиниң куду болуп турарының чылдагаанны болза ажыглалда чаа киргеп бүдүрүлгелериниң төлевилел күчүзүн багай шиңгээдип ап турарында. Аңаа тодаргай чижек кылдыр «Тыва кобальт» комбинаттың төлевилээн күчүзүнүң чүүле 32 хуузун, Терлиг-Хаинның моңгун суу бүдүрүлгезиниң —41, «Тудуг кезектери» комбинаттың —38, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң —87 хуузун шиңгээдип ангайын айтыр үжүрлүг. Ол бүдүрүлгелериниң күжүн төлевилелде айтыкан күчүзүнге чедир шиңгээдип ангаан болза, 16,0 млн. рубльдиң немелде продукциязын ап болуруп саналгалар көргүзүп турар. Ол түң болза, республикада бүдүрүп үндүрүп турар продукцииниң ниити хемчээлиниң 22 хуузу болур. Ол кончуг улуг курлавыр-дыр, ону долузу-биле ажыглаары чугула. Фонд эгидилгезиниң кудулап турарының бир чыдагаазы болза, механизмнерии, дериглегелерии продукция бүдүрерииге долузу-биле ажыглалайн турарында болгаш бүдүрүлгелериниң эдлээшкинниг ажылдаарының коэффициентиниң чавызында болур.

Тоску беш чылдың бо шиитпирлиг чылында тудут бүдүрүлгезинде бар четпестерни чайладып, тудут объектилериниң материал-техниктиг чепсеглээшкинии чогуур үезинде хандырып, мурнакчы технологиияны ажыглаары, тудугну тудар хуусаазын үзаамдыктырбазынче сагыш салыры чугула. Эрткен чылда чамдык тудутларны материалдар, конструкциялар-биле чедир хандырбаанындан долган дээрбелээр комбинаттың бирги эдлээ, «Алдан-Маадыр» совхозта школа тудуу, Хову-Аксында, Самагалдайда Культура бажыңнарының болгаш өске-даа объектилериниң ажыглалга киирери хожудаан.

Тудугну тударының темпилерин дүргедиринииң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүзүүн өстүрериниң бир аргазы болза, машина-техниканы, механизмнерии долу ажытлаары болур. 1972 чылда «Тыва тудут», «Тыва көдээ тудут», «Тыва суг тудуг» трестер тудут кылыр эдлчегlерии көүдедип, машиналарны, механизмнерии ажытлаарын экижидип, бригадаларга күш-ажылдың бүдүрүкчүзүүн бедидерии чедип алган болза, 1 млн. рубль түңге тудут-монтаж ажылын немей күүседип ап болур аргалыг турган.

Бүдүрүлгелерге ажыл шагын долузу-биле ажытлаары база улуг курлавыр. Эрткен чылда тудуг организациялары 40 ажыг муң кижи-хүнүн чидиргеп. Ажыл шагының чидириглеринден 510 муң рубльдиң үлетпүр продукциязы чедир бердинмээн. 1,0 млн. рубльдиң тудут-монтаж ажылдары чедир кыдынмаан.

Чер-черде партия, профэвилел, комсомол организациялары бүдүрүлгениң адырларында эртиен чылдың ол четпестерин өөренип көрүп, бүдүрүлгениң ажыглаттынмайн турар хууда чагыглар-биле хеп даараар фабрика продукция сайгарарының чыл планын ажыр күүсеткен. Ол ышкаш «Көк-Тей» совхозта ажылдап турар 310 ажыг кижиниң 160-ни херээженнер. Мында саанчылар Бичии-Уруг, Долганнына, куш ажаакчылары Банникова, Булавина, Пеструшкина ышкаш, кайгамчык мүрпакчыларның аттары чүүле хоорайда эвес, республикада безин сураглыг турар. Бо дег чижектерни коллектив бүрүзүнден көргүзүп болур.

Оон-биле кады хоорайны болгаш коллективтерии, дехтериин девискээрин чаагайжыдарыга киржирп, амыдырал-чурттаганың культуразын бедидерге база политиктиг өөредилге талазы-биле ажылды экижидери, аныяк салгалдың өөредилгезин, кижиндилгезин күштелдирер талазы-биле ажылдарны чөрудары херээженнер чөвүлелдериниң чарыжының негелдезинге киргеп турган. Чамдык чөвүлелдер ол бүгү ажылдарга багай эвес түңнелдерни чедип алган. Ол дугайын эң хөй херээжен ишчилер ажылдап турар республика эмнелгезинде чөвүледдиң ажылының дүржүлгазындан көрүп болур.

Бо коллективте олардан 603 хире кижи чарыша хаара туттунган. Оларның дыка хөйү күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинде киржип турар. Маңаа чарыштың негелделеринге мергежил бедидерии, чон ортузунга профилактика ажылын экижидерии, медицина техниказын ажыктыг кылдыр ажыглаарын, чөр-черде эмнелге ажылдакчыларынга дуза көргүзеринии, коллективниг политмассалыг ажылды күштелдирериин болгаш өскедээ хемчегlерни киргеп. Мында эң дээре салбыр, хүлээп алырының эң дээре пунктузу, үлегерлиг өрээл дээш чарыштың база организастап турар. Чарыштың негелделериниң күүседезин доктаамал контрольдаарыи эмчи бүрүзү лектор болуру, а сестра бүрүзү аарыг кижилерге беседа чорудары чанчыл апарган.

Мында херээженнер чөвүлелиниң идепкейлиг киржилгези-биле темадыг кежээдерни утка-шынарыыг, солуун кылдыр организастап турар. «Өртемчейде кайгамчык кижилер дээрге-ле не-херээженнер-дир, оларны кезээде үүнүлеп, хумагалаар үжүрдүт бис», «Төрээн чуртувусту куш-ажыл-биле алдаржыдаал!», «Эмнелгениң хоочун ажыддакчылары-биле ужуражышкыны» деп болгаш өскедээ кежээдерни оларга хемаарыштырып болур.

Ажыддакчылардың билиин, мергежилин байыдарынга ийик бээр, инициативазын калбартыр сорулга-биле бо коллективте эрттирип турар янзы-бүрү конкурстар херээжен ажыл-ишчилериниң сонуургалын хаара туттан. Чижээ, республика эмнелгезинде сестраларның арааныга конкурсту биледилиг болган солуун кылдыр, чаа түүлдерни тып тургаш эрттирген. Аңаа чүүле эмнелге темазынга эвес, ССРЭ-ниң тургустуганының төөгүзүнге, Тыва АССР-ниң хогжулдезиниге холбаткан айтырыгларны киргеп. Бүгү салбырларда херээженнериниң уран-мерген ажылдарының делгелгезин организастаарын кошкуртуп бир чугула негелдеги кыддыр киргеп. Ялзы-бүрү организакчы ажылды чорударынга инда херээженнер чөвүлелиниң даргазы М. С. Симакова, сестралар чөвүлелиниң даргазы М. М. Шевченко олар идепкейлин болгаш шудургу чоруун көргүзүп турар.

Мында политөөредилгени база багай эвес организастаан. Эмчилерге 7, эмнелгениң ортумак эртемниг ажылдакчыларынга 7 бөлүүмнерии тургускан. Оон өске ажылдакчыларга айда 2 удаа политинформацияны чорудуп турар. Эмнелгениң чаа комплексиниг ажытлалга киргенинге-биле херээженнер чөвүлелиниң ажылы улам идепкейжээн.

Эрткен чылын херээженнер чөвүлелдериниң аразынга социалистиг чарышка республика эмнелгезинде чөвүлелди тилекчи деп саналп, хоорайның Хүндүлел дептерине кирр бижээн, 150 рубльдиң шаңналын тывыскан. Ийиги черге даараныгга комбинадында чөвүлел киргеп, ону база-ла Хүндүлел дептерине киргеп болгаш 100 рубльбиле шаңналаан.

Республика типографиязында болгаш «Тере-Хөл» колхозта херээженнер чөвүлелдери чарышка бедик көргүзүлгелерни чедип алыр дээш база-ла шудургу ажылдаалп, үшкү черге киргеп. Оларны 50-50 рубльдер-биле шаңналаан. Ол ышкаш Пушкин аттыг библиотекада, Кызыл-садыында, агрохимия лабораториязында, Курбанкыда, «Көк-Тей» совхозта, пассажирлер АТБ-зинде, эът комбинадында, Иштики хереқтер министерствозунда, столовыялар база ресторанныр трезинде болгаш өске-даа черлерде херээженнер чөвүлелдери боттарының коллективтериниг хөй талалыг ажылды чорудуп турар.

Ыраккы «Тере-Хөл» колхозтуң Кунгуртуг суурда чөвүлел (даргазы Б. Б. Данзынай) колхозчу херээженнерии көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниге, хөй-ниитичи амыдыралга хаара тудар талазы-биле шудургу ажылды чорудуп келген. Мында чүүле мал ажылында безин олардан 96 кижини хаара туткан. Херээженнер чөвүлели «Эң эки, культурлуг бажың» база «Эң эки кудумчу» деп чарыштыг организастаан. Оон тиилекчилериниг вымпелдерии база дипломнарны тыпсып турар.

Бо суурда херээженнер чөвүлели бодунуң ажылын кварталда саныпда тургустунган агитквартираларының, хөй санның активиниң күжү-биле чорудуп турар. Мында херээженнериниң хөй нируузу политөөредилгеде, кежээки школада хаара туттуган, олар бот-тывингыр уран чүүл болгүмүнде доктаамал киржип турар. Хөп аргыларының болгүмүн тургускан болгаш өске-даа чугула хемчегler боттанышкында.

Хоорайның херээженнер чөвүлели чаршыдың түңнелдерин үндүрүп тура, маңаа хөй-хөй эштериниг хөй-ниити ажылынга шудургу, идепкейлиг киржилгезин демдеглээн. Херээженнер чөвүлелдериниң даргалары эштер М. С. Симакова (республика эмнелгезинде), Г. Я. Акатьева (даваныга комбинадында), Н. А. Абрамова (Кызыл-садыында), В. П. Ткаченко («Көк-Тей» совхозта), Б. Б. Данзынай («Тере-Хөл» колхозта), Е. Р. Ленских (агрохимия лабораториязында) оларны СЭКП хооркомунуң болгаш хооркүүскомнуң Хүндүлел бижиктери-биле болгаш өртектиг чүүлдер-биле шаңналаан.

Чамдык чөвүледдериниң ажылының эки талаларын чугаалаарга ыңдыг-дыр. Ынчалзажок ол бүгү болза, бистиң ажыл-чорудулгавыста четпестер база чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар чок дээни ол эвес-тир. Партия организацияларының удуртулгазы-биле база өске хөй-ниити организарының дузазы-биле чедир кылдынмаан ажылдарны шиитпирээр, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында чаа-чаа ажыл-үүлелерии бүдүрер дээш байысталдың коллективтеринде херээженнер чөвүлелдери ажыл-иеректи улам идепкейжидер үжүрлүг.

Д. КРОТСКАЯ,
Кызыл хоорайның херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

БҮДҮРҮЛГЕ ОНААЛДАЗЫН ҮРГҮЛЧҮ АЖЫР...

Кызылдың мебель фабрикезында Сыыртва Дензиновна Ондар шында ам дөрт чыл ажыр ажылдап турар. Ук шында үр болбаан болза-даа, ол бодунуң ажылга кызымаазыже элээн каш мергежилдерии шиңгээдип алаан болгаш станокта ажылдап турар. Оон кол кылыр үүлдерии шкафтарга, столдарга, шифоньерлерге хереглээр чүүлдерии кылыры болгаш оларны хоюглап ылаваллаары болур. Ол — дүрген болгаш аваавыр ажылдаар.

Продукцияны бедик шынарлыг кылдыр кылыры-биле кады ол бодунуң бүдүрүлге онаалдаларын 140 хуу чедир ажыр күүседип турар. Тоску беш чылдың үшкү чылында оон коллективи бедиткен социалистиг хүлээлгелерии алган. Сыыртва Дензиновна хүлээлгелерин күүседир дөрт кызымак ажылдап турар.

Бо ЧУРУКТА:— С. Д. Ондерның ажылдап турар үезин көргүскен.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

Республиканың херээженнер чөвүлелдеринде

УЛАМ ИДЕПКЕЙЖИДЕР

Найысылал Кызылдың херээженнер чөвүлелдери чурттуң болгаш партияның амыдыралынга кандыг-бир төөгүлүг болуушкуннарны төлептиг ажыл-херектери-биле уткуур дээш боттарының аразынга социалистиг чарыштыг малбартыр чаагай чанчыдыгдар. Ынчаарга эрткен юбилейлиг чылдың чарыжында оларның хөй-хөйү бедик түңнелдерни чедип алган.

Эрткен чылын найысылалдың үлетпүр болгаш хоорай Советиниң чамдык ажылагыйлары планныг сорулгаларны чедишкиннииг күүсеткен. Аңаа коллектив бүрүзүндө ажылдап турар херээженнериниң киирген үлүг эвээш эвес. Чижээ, барык-ла шупутулу херээженнер ажылдап турар хууда чагыглар-биле хеп даараар фабрика продукция сайгарарының чыл планын ажыр күүсеткен. Ол ышкаш «Көк-Тей» совхозта ажылдап турар 310 ажыг кижиниң 160-ни херээженнер. Мында саанчылар Бичии-Уруг, Долганнына, куш ажаакчылары Банникова, Булавина, Пеструшкина ышкаш, кайгамчык мүрпакчыларның аттары чүүле хоорайда эвес, республикада безин сураглыг турар. Бо дег чижектерни коллектив бүрүзүнден көргүзүп болур.

Оон-биле кады хоорайны болгаш коллективтерии, дехтериин девискээрин чаагайжыдарыга киржирп, амыдырал-чурттаганың культуразын бедидерге база политиктиг өөредилге талазы-биле ажылды экижидери, аныяк салгалдың өөредилгезин, кижиндилгезин күштелдирер талазы-биле ажылдарны чөрудары херээженнер чөвүлелдериниң чарыжының негелдезинге киргеп турган. Чамдык чөвүлелдер ол бүгү ажылдарга багай эвес түңнелдерни чедип алган. Ол дугайын эң хөй херээжен ишчилер ажылдап турар республика эмнелгезинде чөвүледдиң ажылының дүржүлгазындан көрүп болур.

Бо коллективте олардан 603 хире кижи чарыша хаара туттунган. Оларның дыка хөйү күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинде киржип турар. Маңаа чарыштың негелделеринге мергежил бедидерии, чон ортузунга профилактика ажылын экижидерии, медицина техниказын ажыктыг кылдыр ажыглаарын, чөр-черде эмнелге ажылдакчыларынга дуза көргүзеринии, коллективниг политмассалыг ажылды күштелдиринии болгаш өскедээ хемчегlерни киргеп. Мында эң дээре салбыр, хүлээп алырының эң дээре пунктузу, үлегерлиг өрээл дээш чарыштың база организастап турар. Чарыштың негелделеринииң күүседезин доктаамал контрольдаарыи эмчи бүрүзү лектор болуру, а сестра бүрүзү аарыг кижилерге беседа чорудары чанчыл апарган.

Мында херээженнер чөвүлелиниң идепкейлиг киржилгези-биле темадыг кежээдерни утка-шынарлыг, солуун кылдыр организастап турар. «Өртемчейде кайгамчык кижилер дээрге-ле не-херээженнер-дир, оларны кезээде үүнүлеп, хумагалаар үжүрдүт бис», «Төрээн чуртувусту куш-ажыл-биле алдаржыдаал!», «Эмнелгениң хоочун ажыддакчылары-биле ужуражышкыны» деп болгаш өскедээ кежээдерни оларга хемаарыштырып болур.

Ажыддакчылардың билиин, мергежилин байыдарынга ийик бээр, инициативазын калбартыр сорулга-биле бо коллективте эрттирип турар янзы-бүрү конкурстар херээжен ажыл-ишчилериниң сонуургалын хаара туттан. Чижээ, республика эмнелгезинде сестраларның арааныга конкурсту биледилиг болган солуун кылдыр, чаа түүлдерни тып тургаш эрттирген. Аңаа чүүле эмнелге темазынга эвес, ССРЭ-ниң тургустуганының төөгүзүнге, Тыва АССР-ниң хогжулдезиниге холбаткан айтырыгларны киргеп. Бүгү салбырларда херээженнериниң уран-мерген ажылдарының делгелгезин организастаарын кошкуртуп бир чугула негелдеги кыддыр киргеп. Ялзы-бүрү организакчы ажылды чорударынга инда херээженнер чөвүлелиниң даргазы М. С. Симакова, сестралар чөвүлелиниң даргазы М. М. Шевченко олар идепкейлин болгаш шудургу чоруун көргүзүп турар.

Мында политөөредилгени база багай эвес организастаан. Эмчилерге 7, эмнелгениң ортумак эртемниг ажылдакчыларынга 7 бөлүүмнерии тургускан. Оон өске ажылдакчыларга айда 2 удаа политинформацияны чорудуп турар. Эмнелгениң чаа комплексиниг ажытлалга киргенинге-биле херээженнер чөвүлелиниң ажылы улам идепкейжээн.

Эрткен чылын херээженнер чөвүлелдериниң аразынга социалистиг чарышка республика эмнелгезинде чөвүлелди тилекчи деп саналп, хоорайның Хүндүлел дептерине кирр бижээн, 150 рубльдиң шаңналын тывыскан. Ийиги черге даараныгга комбинадында чөвүлел киргеп, ону база-ла Хүндүлел дептерине киргеп болгаш 100 рубльбиле шаңналаан.

Республика типографиязында болгаш «Тере-Хөл» колхозта херээженнер чөвүлелдери чарышка бедик көргүзүлгелерни чедип алыр дээш база-ла шудургу ажылдаалп, үшкү черге киргеп. Оларны 50-50 рубльдер-биле шаңналаан. Ол ышкаш Пушкин аттыг библиотекада, Кызыл-садыында, агрохимия лабораториязында, Курбанкыда, «Көк-Тей» совхозта, пассажирлер АТБ-зинде, эът комбинадында, Иштики хереқтер министерствозунда, столовыялар база ресторанныр трезинде болгаш өске-даа черлерде херээженнер чөвүлелдери боттарының коллективтериниг хөй талалыг ажылды чорудуп турар.

Ыраккы «Тере-Хөл» колхозтуң Кунгуртуг суурда чөвүлел (даргазы Б. Б. Данзынай) колхозчу херээженнерии көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниге, хөй-ниитичи амыдыралга хаара тудар талазы-биле шудургу ажылды чорудуп келген. Мында чүүле мал ажылында безин олардан 96 кижини хаара туткан. Херээженнер чөвүлели «Эң эки, культурлуг бажың» база «Эң эки кудумчу» деп чарыштыг организастаан. Оон тиилекчилериниг вымпелдерии база дипломнарны тыпсып турар.

Бо суурда херээженнер чөвүлели бодунуң ажылын кварталда саныпда тургустунган агитквартираларының, хөй санның активиниң күжү-биле чорудуп турар. Мында херээженнериниң хөй нируузу политөөредилгеде, кежээки школада хаара туттуган, олар бот-тывингыр уран чүүл болгүмүнде доктаамал киржип турар. Хөп аргыларының болгүмүн тургускан болгаш өске-даа чугула хемчегler боттанышкында.

Хоорайның херээженнер чөвүлели чаршыдың түңнелдерин үндүрүп тура, маңаа хөй-хөй эштериниг хөй-ниити ажылынга шудургу, идепкейлиг киржилгезин демдеглээн. Херээженнер чөвүлелдериниң даргалары эштер М. С. Симакова (республика эмнелгезинде), Г. Я. Акатьева (даваныга комбинадында), Н. А. Абрамова (Кызыл-садыында), В. П. Ткаченко («Көк-Тей» совхозта), Б. Б. Данзынай («Тере-Хөл» колхозта), Е. Р. Ленских (агрохимия лабораториязында) оларны СЭКП хооркомунуң болгаш хооркүүскомнуң Хүндүлел бижиктери-биле болгаш өртектиг чүүлдер-биле шаңналаан.

Чамдык чөвүледдериниң ажылының эки талаларын чугаалаарга ыңдыг-дыр. Ынчалзажок ол бүгү болза, бистиң ажыл-чорудулгавыста четпестер база чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар чок дээни ол эвес-тир. Партия организацияларының удуртулгазы-биле база өске хөй-ниити организарының дузазы-биле чедир кылдынмаан ажылдарны шиитпирээр, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында чаа-чаа ажыл-үүлелерии бүдүрер дээш байысталдың коллективтеринде херээженнер чөвүлелдери ажыл-иеректи улам идепкейжидер үжүрлүг.

Д. КРОТСКАЯ,
Кызыл хоорайның херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери — беш чылдың кол сорулгазы

гаң. Бүдүрүлгеде чамдык дериглериниң ажыглаарын соксадып, чугай даржы казып алыр карьерни, чугай өрттедир цехти хатташ, 25 кижини өске ажыңче шилчиткен. Эвээш чарыгдалдарны үндүрүп, камналгалыг ажылдаар сорулганы салганындан ол комбинат эрткен чылда продукция сайгарарының талазы-биле күрүне планын 103,4 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүүн бедидерин 108 хуу күүсеткен. 1971 чылга бодаарга продукция бүдүрери 2 катап, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүү 1,9 катап өскен.

Чамдык чедишкиннер-биле чергелештир салган сорулгаларын күүседип шыдавайн турар бүдүрүлгелериң база айтыр үжүрлүг. Ылаңгыя «Тудуг кезектери» комбинат, Ак-Довуракта үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, Каа-Хемниң ыяш ажыл-агый черн, Бии-Хемниң «Сельхозтехника» салбыры продукция сайгарарының чыл планын күүсетпээн. Ол бүдүрүлгелер ниитизи-биле 593 муң рубльдиң продукциязын чедир сайгарбаан. Тудугларга ажытлаар чугай бүдүрүлгезиниң, бажың хереқседелери болгаш эзирттпес суксунарыны, чалаң сүт продукциязын бүдүрүп үндүрериниң планнары күүсеттинмээн.

«Тудуг кезектери» комбинат, балык заводу, Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузу, Ак-Довуракта үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, Кызыл-Мажалыктың, Чадаананың, Бии-Хемниң, «Сельхозтехника» салбырлары, Кызылдың хлеб заводу күш-ажылдың бүдүрүкчүзүүнү бедидерииниң талазы-биле куду көргүзүлгелериг болган. Ялзы-бүрү чыдагаанныр-биле Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези, Тыва электри четкизиниң бүдүрүлгези, Ак-Довуракта үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели, Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузу, Кызылда балык заводу, даваныга комбинады 1972 чылдың деңнели-биле алырга, үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниң хемчээлин кудулаткан.

Ук ажыл-агыйларда партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары, удуртукчу болгаш инженер-техниктиг кадрлар бүдүрүлге ажыкынче ам-даа хамыдап кирбейн, организаторлук болгаш политиктиг туулбу заводундан болгаш өске-даа бүдүрүлгелерден көрүп болур. Чаа техниканы ажыглаанындан [illegible]никтиг ажыкты алыры техниканы турузуарынга чарыгдаан түңнен куду болуп турар. Тываның электри четкизиниң бүдүрүлгези 1971 чылда чаа техниканы шиңгээдир талазы-биле 12 хемчегlерни боттандырарынга 262 муң рубльди чарыгдаан. Чылда ол хемчегlерден чүүле 25,2 муң рубльдиң ажыын алган. Ол чижектиг четпестер Кызылдың туулбу заводунга, алгы заводунга, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниг болгаш өске-даа бүдүрүлгелерге тургулаан.

Республиканың бүдүрүлгелериниг чыл бүрүде кол фондуларны чаартыры бирги чергениң айтырыы болур үжүрлүг. Ынчалза-даа машиналарны болгаш дериглерни чаартыры оожум байдалда. Чижээ, типография үш чылда кол фондуларның чүүле 2 хуузун, алгы заводу —8, туулбу заводу —9, автосепгелге заводу —9 хуузун чаартказ. Артын чарыгдалдар үндүрбейн тургаш, продукция бүдүрелиниң хемчээлин бедидер арганы кол фондуларны ажыглаары хандырар. Бир эвес бүгү бүдүрүлгелер кол фондуларны ажыглаарын 10 хуу өстүргеп болза, чылда 800 муң рубльдиң продукциязын планнаан ажыр бүдүрүп үндүрер болгаш ийик.

Ол ышкаш фонд эгидилгезинде база четпестер бар. Фондулар эгидилгезиниң куду болуп турарының чылдагаанны болза ажыглалда чаа киргеп бүдүрүлгелериниң төлевилел күчүзүн багай шиңгээдип ап турарында. Аңаа тодаргай чижек кылдыр «Тыва кобальт» комбинаттың төлевилээн күчүзүнүң чүүле 32 хуузун, Терлиг-Хаинның моңгун суу бүдүрүлгезиниң —41, «Тудуг кезектери» комбинаттың —38, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң —87 хуузун шиңгээдип ангайын айтыр үжүрлүг. Ол бүдүрүлгелериниң күжүн төлевилелде айтыкан күчүзүнге чедир шиңгээдип ангаан болза, 16,0 млн. рубльдиң немелде продукциязын ап болуруп саналгалар көргүзүп турар. Ол түң болза, республикада бүдүрүп үндүрүп турар продукцииниң ниити хемчээлиниң 22 хуузу болур. Ол кончуг улуг курлавыр-дыр, ону долузу-биле ажыглаары чугула. Фонд эгидилгезиниң кудулап турарының бир чыдагаазы болза, механизмнерии, дериглегелерии продукция бүдүрерииге долузу-биле ажыглалайн турарында болгаш бүдүрүлгелериниң эдлээшкинниг ажылдаарының коэффициентиниң чавызында болур.

Тоску беш чылдың бо шиитпирлиг чылында тудут бүдүрүлгезиниде бар четпестерни чайладып, тудут объектилериниң материал-техниктиг чепсеглээшкинии чогуур үезинде хандырып, мурнакчы технологиияны ажыглаары, тудугну тудар хуусаазын үзаамдыктырбазынче сагыш салыры чугула. Эрткен чылда чамдык тудутларны материалдар, конструкциялар-биле чедир хандырбаанындан долган дээрбелээр комбинаттың бирги эдлээ, «Алдан-Маадыр» совхозта школа тудуу, Хову-Аксында, Самагалдайда Культура бажыңнарының болгаш өске-даа объектилериниң ажыглалга киирери хожудаан.

Тудугну тударының темпилерин дүргедиринииң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүзүүн өстүрериниң бир аргазы болза, машина-техниканы, механизмнерии долу ажытлаары болур. 1972 чылда «Тыва тудут», «Тыва көдээ тудут», «Тыва суг тудуг» трестер тудут кылыр эдлчегlерии көүдедип, машиналарны, механизмнерии ажытлаарын экижидип, бригадаларга күш-ажылдың бүдүрүкчүзүүн бедидерии чедип алган болза, 1 млн. рубль түңге тудут-монтаж ажылын немей күүседип ап болур аргалыг турган.

Бүдүрүлгелерге ажыл шагын долузу-биле ажытлаары база улуг курлавыр. Эрткен чылда тудуг организациялары 40 ажыг муң кижи-хүнүн чидиргеп. Ажыл шагының чидириглеринден 510 муң рубльдиң үлетпүр продукциязы чедир бердинмээн. 1,0 млн. рубльдиң тудут-монтаж ажылдары чедир кыдынмаан.

Чер-черде партия, профэвилел, комсомол организациялары бүдүрүлгениң адырларында эртиен чылдың ол четпестерин өөренип көрүп, бүдүрүлгениң ажыглаттынмайн турар хууда чагыглар-биле хеп даараар фабрика продукция сайгарарының чыл планын ажыр күүсеткен. Ол ышкаш «Көк-Тей» совхозта ажылдап турар 310 ажыг кижиниң 160-ни херээженнер. Мында саанчылар Бичии-Уруг, Долганнына, куш ажаакчылары Банникова, Булавина, Пеструшкина ышкаш, кайгамчык мүрпакчыларның аттары чүүле хоорайда эвес, республикада безин сураглыг турар. Бо дег чижектерни коллектив бүрүзүнден көргүзүп болур.

Оон-биле кады хоорайны болгаш коллективтерии, дехтериин девискээрин чаагайжыдарыга киржирп, амыдырал-чурттаганың культуразын бедидерге

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

ТЫВА ЧУРТТУГ ДАЙЫНЧЫЛАР

Чепсектиг Күштерниң хүрээлениинче аныяк оолдарны бистиң республика чылдын-на байырлыг байдалга үдеп чорудуп турар. Ол дээрге, мөгешыырак, дадыккан, хөй кезии шеригниң эге белеткелин ДОСААФ-тың клубтарынга, курстарынга болгаш колхоз, совхозтарның, ортумак школаларның, профессионал-техниктиг училищелериниң, бүдүрүлге черлериниң өредилге пунктуларынга дооскан оолдар-дыр.

Владимир Тюнин шериг бөварының мурнунда № 48 тудуг эргелелинге ажылдап турган. Аңаа шеригниң эге белеткелин болгаш бижит дадыгышкынын алган. Ол чорук Владимириниң шериг хүлээлгезин кончуг эки эрттиреринге дузалаан. Улуг сержант атты чедип албышаан, ол «Совет Армиянын тергиинин» деп хөрек демдээ-биле шаннаткан. Ол ышкаш турар кезээнин командылал черинден аас шанналын хөй удаа алгылаан.

Чоокта чаа округ солунунга аңаа дайынчы Владимир Поповтуң чагаазын парлаан. «Тыва дат-дүгүү» комбинаттың ажыл-ишчилериниң болгаш дөргүл-төрелиниң шеригже оны үдеп турган, «шериг хүлээлгени эки күүсет» деп чагыгдаан.

Владимир Тюнин гымын ак сеткилдиг күүседип турарын ол ында бижип турар. Шынап-ла Владимир Попов Төрээн чуртунуң мурнунга хүлээлгезин шынчы болгаш кызымаккай эрттирип, дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиинин болуп шылгарап турар.

Мындыг чижектерни маңаа хөйүү-биле чугаалап болур. Новосибирск гарнизонунда Тывадан барган дайынчылар-биле чоокта чаа танышкан мен. Оларның хөй кезии дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиннери. Оларныг командирлерия шак ындыг оолдарны шеригже баш удур белеткеп чорутканынга өөрүп четтиргенин биске илередип турганнар.

Совет Тыванның оолдары боттарының шериг хүлээлгезин өске-даа шериг округтарда, флоттарда кончуг эки өредилге, чурум-биле эрттирип турарлар. Тандының шериг комиссариадының бир шериг кезээнден алган чагаазын борта таныжын көрээлинер. Ону офицер Громов бижээн. Оон дыңнатканы болза, башкы училищезининг сургуулу тургап сержант Александр Оюн ак сеткилдиг, топтуг-томаанныг дайынчы. Шеригниң уставын ол кончуг эки билир болгаш ооң негелделерин шынчы күүседип турар. Политика талазы-биле ышырак, хөй-ниити ажылдарынга идепкейлиг. Шак ындыг төлептиг оолду кижизидип чорутканы дээш өөрүп четтиргенин офицер шериг комиссариадынга илередип турар.

Бо-ла бүгү Тывадан барган оолдарның Төрээн чуртунуң, човуның мурнунга шериг хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турарын херечилеп турар. Шериг баар оолдарны баш удур шеригниң эге белеткелинче хөйү-биле хаара тудуп, оларга шериг талазы-биле билиг, мергежилдиг берип шериг-патриотчу ажылдарны калбаа-биле чорудуп турар Каа-Хем, Бии-Хем, Чөөл-Хемчик, Улуг-Хем районнарның болгаш Кызыл хоорайның шериг комиссариаттарының база хөй-ниити организацияларының эки ажылын борта демдеглээр үжүрлүг бис. Ол черлерден барган оолдарның хөй кезии дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиннери болуп шылгарап турарлар.

Тывадан барган оолдар шериг кезектериниң чоргаарлары, тергиннери болган түрзүн дээш шериг баар оолдарның ортузунга шериг-патриоттуг ажылдарны улам калбаа-биле чорударынга хөйниитининг организациялары идепкейлиг киржир үжүрлүг. Аңаа шериг баар оолдарның боттарының бот-идепкейи база негеттининг турар.

П. ГРИГОРЕНКО,
Тыва АССР-ниң шериг комиссары.

Бии-Хемден барган оолдар

Юрий Костенков.

Николай Байгаров

Виктор Эртине.

Солдатсыг сен

Алыг-дептем Ада-чурттуң
Алдаржыткан байлак оран—
Аттыг-чарлыг Урал черниң
Аккыр чараш хадыңы сен.
Улуг-биче будуктарың,
Узун унуң хыраалангаш,
Кышкы хүннүң херелинге
Кылаңайндыр чайнап тур сен.
Ынчангаштың, сенин көргеш,
Ынай чаштан кады өскен
Өнүүмге-даа душкан ышкаш,
Өөрүп тур мен, хадыңарым.
Соок «ошкал», кылыктанып,
Шоглап кээрге, тоовас-тыр сен.
Чогум-на сен, солдат мен дег,
Чоргаар турар ышкаш-тыр сен.

С. БОРБАК-ООЛ.

Василий, эр-хей

1969 чылда механизация училищезин эки өөредилге-биле дооскаш, Василий Комбу Бии-Хем районнуң Ээрбек салбырының механизатору апарган. Ол совхозка ажылдап эгелээн хүнүнден эгелээш-ле чонның макталын, хүндүткелин кызымаккай ажыл-ижи-биле чаалап ап эгелээн. Аңаа кандыгдаа ажылды дагзып каарга, ол ону ыяап-ла ак сеткилдиг күүседир турган. Ол эки ажылы дээш шаннал-макталды колхозтуң директизязынан каш удаа алган.

1972 чылда Комбуну дөргүл-төрели, эш-өөру Совет Армиянын хүрээленинче албан эрттирери-биле үдеп ыаан.

Каш ай эрткенде Василийниң шериг албаны эрттирип турар кезээнден Бии-Хем районнуң шериг комиссариадынга чагаа келген. Ында Василий Комбуның шериг хүлээлгезини кончуг эки өөредилге, чурум-биле эрттирип турарынга командылал чери өөрүп четтиргенин илереткен болган. Ак-көк Тывадан барган оол политиктиг болгаш дайынчы белеткелдиң тергиинин болуп шылгарап, ефрейтор атка чедип, сес удаа аас шаңналын алган болуп турар.

Солдат Василий Иванович Комбу ээ эки өөредилге, чурумнуг болганы дээш кезээнден кыска хүүсаалыг шөлээни алгаш, чоокта чаа төрээн черинге келгеш, оон дедир чорупкан. Ооң солдат амыдырал дугайында солуң чугааларын дөргүл-төрелдери, эш-өөрү улуг сонуургал-биле дыңнаанар.

Ол ам база катап шериг хүлээлгезин үргүлүүлээри-биле хапкан. Ооң солдат ажыл-херээнге улуг чедишкинин күүседивис.

Н. ЛАКПА.

Фронтучу оол

Ада-Чурттуң Улуг дайынының үезинде совет шериг келектери Румынияның кызыгаарынче киргеш, Ясы Кишиева тулчуушкунуун доозуп турган. Ынчан кызыгаар чоогунга бир үреллеп молдав суурнуң мурнуу чарыынга фашист бомбага буза шаптырып каан, бичежек саман бажыңның подвалындан арын-шырайының баксырааны кончуг адды харлыг молдав оолду, рота командирининг дузалакчызы— ул лейтенант Карабенкога башта ан бистиң солдаттарывыс тып алган. Оолдан ооң өг-бүлезин сонуургап айтырарывыска, ол «ачам шеригде, а авам мында бар» деп харыылаан, подвалдың караңгы ужунче холу-биле айтып кагды. Солдаттар ол оолду чедип алгаш, фонарьлары-биле чырыдып чораан, аңаа чеде бээрге, фашист бомбага өлүртүп каан аваазын база бичии утбаанын кукуруза бүрүлери-биле дожек кылгаш, эрттеп чоорган-биле хөректерин, бодунуң бичии тону-биле буттарын шуглаап кожа чыттыргылап алган болду. Ону көргеш немец-фашистерни бистиң көөр хөңнү чок чоруувус улам кыптыккан.

Оолду бистиң полугувуска экелгеш, чемтергеш, чунар-бажыңнатканы, эмчиге шинчиткеш, дараазында бодунга өй шериг идик-хептэ даараткаш, кедирип каарывыска, ёзулуг шеригжигеш апарган. Солдаттар ону чаптаан ыяп автомат, селеме кылып бергеш, аңаа чүктедип каан. Ооң ады адаттынмас боорга, бистер ону «Коля» деп адаа алган бис.

Элээн наш хонганда оолдуң бопутур кызыл арныы хүлүмүргүг долуп, силиг чаражы дам барган. Ол хөглүг чугаакыр-даа, орустап, молдавтап ырлаар-даа. Офицерлерге болгаш дайынчыларга ужурашканда ол үргүлчү ёзулажыр. Ооң ындазында күш-ажылга туралыы кончуг. Кылган ажылын шалыпкын доосказ, солдаттарны өттүнүп «доостум» деп ыяап-ла илеткээш, ёзулап каар. Ону старшина Селиванов ажаан каректап чораан.

Бистиң тускай танк полугувус Румынияның Плоешт хоорай дээш тулчуушкунунга буза шаптырган фашист шеригларинің чамдыктары туттурбайн арга-арыгже чаштынып, дезе бергеннер. Бир-ле хүн Коля эртенги чем хайындырып турган кухня чанынга чыткан чем хааржаның кырынга олуруп алгаш «Үш танкист» деп ырыы аянныы кончуг ырлап олурган чүве. Оон ол хеп-хенертен тура халаап, ыяп автомадын адарынга белеткендир тудуп алгаш, мурнунда чооганың ол чарыында турган чавыс тейжигеште тарып каан кукуруза аразынче кедей аарак маннап каан.

Ооң чанынга турган лейтенант Миронов ону эскерип кааш, «Коля, кайнаар баарың ол» деп кыйгырарга, ол хая көрүнгеш, мээң-биле кады бурунгаар деп лейтенантыны холу-биле кый дээн. Лейтенант Коляга чеде маңнай бергеш, ооң холундан аяр барып тудуп алгаш айтырарга, «немец-немец» деп чугаалаш, чаагай үнүштүг кукуруза шазын өрү тып тынмайн шошкуп баргаш, «мынаар кирди» деп холу-биле айтыкан.

Лейтенант холунуң боозун адарынга белеткеп алгаш, Коляны «кукуруза аравынга тур» деп имнеп кааш, кедеп чораан, бир шырыт черни топтап көөрге: фашист-ефрейтор чоон сыптарлыг бөлүк кукурузалар дөзүнде хөкпее берген, сугда ыяп дег, сиринайның чыткан. Ол холун көдүрүп, дужун берген. Колязын көөрге, автомадын адарынга белеткеп алган лейтенантының соонда бо кедегирлеп чоруп олурган. Олар өске бир немецти оңгар иштингге чаштынып чытканың база тып алганнар. Он ийи туттурганнарны Миронов биле Коля сүрүп алгаш чедип көөрге, солдаттар хүндүткел-биле уткаан.

М. КОНГАР,
фронтучу.

Бистер, элээн каш тыва оолдар, эрткен юбилейлиг чылда Совет Армиянын хүрээлеңинге ыдыктыг хүлээлгезисти күүседип эгелээр аас-кежиктиг болдувус. Оон бээр эвээш үе эртсе-даа, шериг амыдыралга чаңчыгып, хөйнү билип ап тур бис.

Кезээвисте янзы-бүрү национал оолдар бар. Олар-биле кады, чаңгыс өг-бүленің оолдары дег, эп-найыралдыг чурттап, бот-боттарывыска дузалажып турар бис.

МЭЭҢ ӨӨРҮМ

(ЧАГАА)

Бистиң мурнувуста улуг сорулга бар. Ол чүл дээрге, хүлээлгевисти эң сеткилдиг эрттирип, Совет Армиянын тергиинии деп атты чедип алыры. Ол бистен хөйну негеп турар, чедип алыр-даа бис.

Политиктиг болгаш дайынчы белеткелге чедишкиннерлиг болуп турар эштеривис хөй. Чижээлээрге, Алефтин Белек-Байырны ап көрээли. Ол—взвод командириниң оралакчызы. Оон взводу политиктиг болгаш дайынчы белеткелдиң тергиинии, кезектиң шылгарангай взводтарының бирээзин. А Монгуш Маадыр-оол—салбыр командирынге чедир дешпээн. Чангыс чер-чурттугларывыс тыныдыг чедишкиннериңге чоргаарланмышаан, олардан өөренип, оларның үлегерин эдерип турар бис.

Ниити сорулгавыс—албан-хүлээлгевисти төлептиг күүседип, төрээн Тывавыска чанып келгеш, чедип алган мергежилиивисти тайбың күш-ажылга бараалгадыры.

С. МЫРГАЛТАЙ,
Н кезектиң дайынчызы.

Адаларның изи-биле

Шыдал-күштүг даарта хүнде базымывыс
Чырык черге чаяаттынган өөрүшкүвүс,
Хоочун өгбе, адаларның эртип келген
Коргуш билбес демиселиң каанап берген.
Чүрттелгеже үзүп орук шөйлү берген...
Шуптувустуң күзелиивис мөңге шыңныг
Адаларның изи-биле дидим базып,
Алдар-адың мөңге сыкпайн салган аар бис.

К. САРЫГ-ООЛ.

Ада төрээн чуртту амы-тын дег камгалаан совет кызыгаржылар — биче сержант Петр Кузнецов болгаш аңаа дайынчы Николай Дрожкин дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиннери. Олар-ның (чурукта) бо удаада дайынчы даалганы күүседип чоруурунуң мурнунда кызыгаар заставазында офицер В. Лысенко ол дугайын илеткеп турары.

А. ЧАРАШ-ООЛДУҢ фотозу.

Аныяктар идепкейлиг киржиңер

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бюрозу Совет Армиянын болгаш Шериг-Далай Флодунуң 55 чыл ооңга тураскаатканга камгалал-массалыг ажылдың айын 1973 чылдың январь 23-тен февраль 23-ке чедир эрттирер деп доктаатткан.

Пионерлериниң болгаш школачыларының, комсомолчуларның болгаш аныяктарның камгалал-массалыг ажылдың айынга идепкейлиг киржилгезин чедип алырын комсомолдуң хоорай, район комитеттеринге бюродан дааскан. Камгалал-массалыг ажылдың айынга хүннеринде лекция, беседа комчугаларын, темаларын келээлерин эрттиреринге, Совет Армиянын болгаш Шериг-Далай Флодунуң ролюнуң болгаш ужур-дузаазының дугайында кино-фильмнерни көргүзеринге, революциянын болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери Совет Армиянын офицерлери, дайынчылары, күш-ажылдың хоочуннары, чогаалчылар-биле ужуражымышкыннарны организастап, шериг темазынга бижиттинген чечен чогаал номнарын садарын болгаш ооң деңгеелгезин чорудар ужурлуг. Шериг назылыг болгаш шериг назы четпээн аныяктар ортузунга спартакиадаларны, слёттарны эрттирер. Аңаа аныяктарның идепкейлиг киржилгезин чедип ап, ГТО-нуң чаа комплексининг болгаш боодалга спортунуң кышкы норма-чижектерини массалыг дужаарынче оларны эвилелдээр херек. Совет улустуң дайынчы, күш-ажылчы алдарының будуңнарын дериң, шериг назы четпээн аныяктарны комсомолдуң хүрээленинге киирип алырын организастаар.

Камгалал-массалыг ажылдың айының түңнелин 1973 чылдың март 1-де үндүрерин комсомолдуң Кызыл хооркомунга, район болгаш ВЛКСМ комитеттеринге бюро дааскан.

ИЕНИҢ ӨӨРУШКҮЗҮ

Менээ ап-не эргим кижи — не дугайын болганчок-ча санты бээр мен. Ооң мемден чагааны четтикпейн маңап турарын билир болгаш албан-ажылымның бичиле чайлыг үезин ажылдап, олче чагаалар бижиприн кончуг кызаар кижи мен. Аваимның намдар-төөгүзү өске мун-мун нелерниң дег бөдүүн. Ол дайын үезинде хөй-хөй бергелерни шыдажып эрткен. Колхозка звеночу болуп ажылдавышаан, ол стахановчуларның бирээзинге санаттырып турган. Оон аңамның өлүгининиг дугайында дыңнадыгны ол алган. Ооң азыралынга ийи бичии чаш оолдары артып калган.

Совхозтуң бистиң бажыңывыска кончуг эки фронтучу кижи чедип келген. Ол бистиң соңгу адавыс апарган.

Чылдар шуужуп эртип-ле турган. Бистиң өг-бүлевиске үш оол база төрүттүнген. Төлептиг кижилер болур дээш ажыл-амыдыралдың берге оруун көрүп, аңаа оөренип, өзүп-доругуп келдивис. Шериг албанынче удаа-дараа солуттур чорун тургулаавыс. Юра биле Виктор солдат шылгаралдың дөрт демдээн түс-туста чедип алгаш, чаңын келгеннер. Эртиен чылын шериг үлээлгезин эрттирери-биле Александр хапкан. Дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиинии апарганын ол авазынга дыңнадып бижээн.

Чеңсектиг Күштерге хүлээлге эрттирери-биле хары угда ийи оглун бистиң аваыс бо чылын үдеп чоруткан. Ол дээрге Алексей биле мен-дир мен. (Мениң курлавырдан келдирткен). Эки дайынчылар боор бис деп сөзүвүстү аваыска берген бис. Чагаа бүрүзүнге аваыс «албан-хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседиңер» деп чагып бижиир. Иениң ындыг чылыг чагыг-сөзү бистиң кижизидип, хей-аът кирип турар.

Аваыстың арны кажан-даа кыспазын дээш шериг хүлээлгевисти ак сеткилбиле күүседип турар бис. Ол бистиң хүлээлгевис, арын-шүүрүвүс.

В. КОКОВИН,
лейтенант.

ДАГ ОРУУНГА

Машина даг кырынче улам-на бедип чоруп олурган. Арт чоокшулап келгенде, бир оргудаап черге ийи бялдынмес кижи ону доктаадыпкан.

— Ыяш болбаазырадыр заводка бистя чедирип көрүнерем — деп, оларның бирээзи дилээн.

— Чедирип болбайн аан — деп арга-арыг камгалакчызы Нодари Кабанидзе чугаалаап, уламчылаан. — Ынчалза-даа танышың ап көрээлиңер кызыгаар чер ышкажыл бо...

— Калбак-мяш садып алыр дээш. Бис... Олар Нодари Семеновичиниң чурттакчы бүгүдезин кончуг эки билир суурун адаан. Ол бо ийи кижини бир-ле дугаар көрүп турар болган.

Шиитпир дорааи хүлээп алдынган. Арга-арыг камгалакчызы бялдынмес кижилерни машинанын кузовунга олурткаш, чолаачыга бүдүү чугаалаан:

— Заставаже халдып ор, че.

Кызыгаар үрекчилерин тударынга серемчилездиг болгаш тывынгыр чоруу дээш Н. Кабанидзе Хүндүлел бижик-биле шаңнаткан.

Д. УСАЧЕВ,
старшина.
(«Красная звезда» солундан)

ДИРИГ МААДЫР

Ада-чурттуң Улуг дайынының дириг маадыры Михаил Иванович Кузнецов калчаңзымаар, ойжум кара-хүрең характырлыг, ортумак кырлаң хайлыг, бажының дүгү карасарыг, чүгаакыр кижи болду. Совет Эвилелиниң Маадыры К. Ф. Белоконь 1971 чылда Харьков хоорайга парлаттынган «Дошкун дээр» деп номунда ооң эрес-маадырлыг чоруктарының дугайын бижээн.

...Демиселдиң шөлүнге командириниз Ростовту кеэзэмоңгеде ышкындывыс. Он кажыдалдыг ужудуушкун сагыжывыска олчаан чуруттунуп, немецтерге өжээн-кылыывыс улам киткеп, дараазында ужудуушкуннуң ооңдаа берге болурун билгеш, аңаа ыяк белеткенип алган бис.

Опаалга алдынган. Миша-биле чер бажыңдан үнүп келгеш, самолеттарывысче ыыт чок базыптывыс. Ужудуп үнеринге мурнунга куспактажып, байырлажып алгаш, база-ла ыыт чок чара кылаштажы бердивис. Кузнецов башнаарар, а мен аңаа чагыртыр турдум. Немецтер бистиң маңап турганнар. Соруглавыска четкелек чорувуста, немеп зенитчиктер бистиң боолап эгеледи. Бистер база оларга удур пушка-пулемёттарывыс оттарын ажыдып, хөме тутсу-ла бердивис.

Кузнецовтуң бир октап бадырган бомбазы немец танкыларның таптыг-ла кырынга кээп дүштү. Олар хөрүктелипле үндүлер. Ам чүү болду? Кузнецовтуң самолединүң ыш үндүрер хоолайындан кара ыш бургураан чор. Дораан-на билип кагдым. Самоледунга ок дегген, а Кузнецов ужутпушаан.

— Ыйыт-ла, Миша, ыйыт-ла!—деп, иштимде алгыра бердим. Ынчалза-даа зенитчиктерниң боолаашкынының кызыл одунга таварышкаш, эжимни чидирип алдым. Сагыш-сеткилим кыптыгып турзажок, Кузнецовту бодунуң девискээринге хондуруп ап шыдаптар боор дээринге идегээн мен.

Ындыг чүве кайда боор. Кузнецов немецтерниң мырыңай чоогунга самолёдуи өөзі-биле хондурупкан болган. Үрелиишкинге таварышкан самолёттуу өөзіне хондурган ужуру болза, бир эвес ооң дугуйлары барыктыг үреллеп болза, кыла шаап алгаш, улаштыр ужудуп үнүптер соритчиктер бистиң боолап эгеледи. Бистер база оларга удур пушка-пулемёттарывыс оттарын ажыдып, хөме тутсу-ла бердивис.

Кузнецовтуң бир октап бадырган бомбазы немец танкыларның таптыг-ла кырынга кээп дүштү. Олар хөрүктелипле үндүлер. Ам чүү болду? Кузнецовтуң самолединүң ыш үндүрер хоолайындан кара ыш бургураан чор. Дораан-на билип кагдым. Самоледунга ок дегген, а Кузнецов ужутпушаан.

— Ыйыт-ла, Миша, ыйыт-ла!—деп, иштимде алгыра бердим. Ынчалза-даа зенитчиктерниң боолаашкынының кызыл одунга таварышкаш, эжимни чидирип алдым. Сагыш-сеткилим кыптыгып турзажок, Кузнецовту бодунуң девискээринге хондуруп ап шыдаптар боор дээринге идегээн мен.

Ындыг чүве кайда боор. Кузнецов немецтерниң мырыңай чоогунга самолёдуи өөзі-биле хондурупкан болган. Үрелиишкинге таварышкан самолёттуу өөзіне хондурган ужуру болза, бир эвес ооң дугуйлары барыктыг үреллеп болза, кыла шаап алгаш, улаштыр ужудуп үнүптер соруглалыг турган. Оң парашюттан адырлыш, кабинадан үнүп келгеш, чоогунда оңгаржө шимеш-ле дээн. Немецтерниң дээш-шимээнин ырак эвесте хире боорга, оларга үреллик-даа болза, самолетту бээр эвес кылдыр бодаап, өрттедир соруга-биле аңаа дедир маңнап келген. Парашюттан үзе кезиң алган быжыдыларын бензинге суккаш, бирээзин чазык парашют кырынга салгаш, чамдыызын бензин багының аскынга салгаш, торгуну кыпсыпкаш, демги хоорганынче ол караш кылынган.

Машинадар дириирээн соонда, немейтер-даа бо келген. Чалбыраштапып эгелей берген самолеттан кортканнерни немецтер, боттары баскылажып каны дег, ээп алгаш дедир-ле карандаш дуже бергеннер. Ийи машина шыгырт долу автоматтыг немецтер Кузнецовту эскерер байтык, боттары бакка могудээннер. Олар совет ужудукчу кабина иштинде самолет-биле кады өрттеннип калган дээрэнге шуут бүзүрээннер.

Самолет чазылган соонда, Кузнецов чаагай көк-тараа аразынче кирип алгаш, үнеп чораш, аңдарып каан ажык шолге таваржы берген. Ол шөлдү күдүйүп алгаш орту книр маңнап эртип чорда, шаа төнүп, уйгузу келир болган. Оон ыңай чоруурү база айылдыг хире апарган. Ол оттуп келирге, дүн дүшкен боол-тур. Дың адардан бээр өөрүмге черле четкей-ле мен кылдыр бодап алгаш, берге айылдыг оруктарны оюп чораан. Суксаанындан ооң чараазы кадып, аскы катып келген. Ол оруун уламчылавышаан.

Дың хаазы үнүп келген.

— Тур, боолаар мен!—деэн, орус дыл кырынга үн дыңналган.

— Ужудукчу кижи мен. Бодунарның кижинер-дир мен.

— Бодунарның деп алган, холуң көдүр дидир мен!

Кузнецов турупкан холдарын бедиди көдүрген. Удаваанда ол чер бажың иштинде совет дайынчылар-биле эътиг консервалдарны харамдыгып чип орган...»

Дайын үезинде Кузнецовтуң бир таварышкан берге байдалын номнуң автору К. Ф. Белоконь ынчаар бижип турар.

Дайын үезинде кадыг-бергелерни көрүп эрткен, каш удаа балыглаткан-даа болза, назын-хары безин бежеп ажып дегүй берген хирезинде Кузнецовтуң арын-шырайы ам-даа сергек-омак, чараш хевээр көстүп олур.

— Михаил Иванович, канчаар дайылдажып турганыңарны чугаалап берип көрүңерем? — деп, оон сонуурган айтырдым.

— Бистиң чуртувуска дайын үезинде бомба октаар самолеттар безин ховар турган. Чартык чыл хире болганда, чаа самолеттар тыптып келгилээн. Бистиң полкка «ПЕ-2», «Р-5» деп самолеттар турган, «СЦ-2» деп самолетту дайын үезинде удур өөренип ап, башкарып турган бис. Эвээш самолеттарны ужудукчулар элчип, селчип мунуп турдувус.

Ужудукчулар, далайжылар, артиллеристер, чадаг шериглер Төрээн чуртувустуң дыка хөй хоорайларын, суурларын фашистерден хостап, дайзынарны улам-на сывырып чоруп орган бис.

Колдуунда чулчуушкун, халдаашкын бүрүзү-ле когаралдыг болуп төнер чүве. Ужудукчулар өлүмге бо-ла таваржырлар. Бир дуржулгалыг бомбалакчыга болук самолеттарны башкарткаш, база бир кезек шүүргедекчилерге үдеткеш, даалганы күүседип чоруттар турган бис. Башкарыкчы кижиниң дүжүр адын алыр дээш, немецтер дыка-ла кызар чүве.

Шүүргедекчилеривис немец самолеттарны аймаарады сывыртап, боолап турда, бомбалаар самолеттар боттарының хүлээлгезин тускай күүседип эгелээрлер. Оларны чердеп немец зенитчиктер бооланып туруп бээр. Ужудукчу кижи боду пушканы, пулеметту атпышаан, бомбаларны база октап чоруур. Оон ыңай бир адыгжы кижи самолеттуң кудурук кезээнде олуруп алган, соондан келир немец шүүргедекчилерни боолаар.

Самолеттар удур-ла чаартыныр турган болгай. 1942 чылды соолгүреди «ИЛ-2» деп, (ол үеде кандыг-даа чуртта аңаа дедиежир самолет чок турган) тергиин бомбалакчы тыптып келген. Оларны бис мырыңай завод-тан барып мунуп алгаш, Ростов хоорайны камгалаарыбыле ужуп чоруп турдувус. Немецтер «ИЛ-2-ниң» бараапын көргеш-ле балдырлары сиринейнии, баш сугар чер тыппас турганнар. Ынчалзада зенитчиктер шаа-биле хоразын чедирип, шүүргедекчилерниста безин амы-тыныдан чарып турганнар.

Михаил Ивановичиниң кады тулчуп чораан эш-өөрүүден маадырлыы-биле өлгеннер кайы көвей. Маңаа бир чижекти чугаалап болур.

Бир-ле катап 103 дутаар шүүргедекчи ужар чүүл полугунга чагаа келген. Ында ыынчаар бижээн.

«Эргим эштер! Бөгүн 1945 чылдың март 25-те, Кокошкун суурнуң чоогунга өрттенген самолетту тып алдывыс. Ооң чоогунга ийи орус ужудукчунуң мага-боду чытты. Немецтер оларны дириитге тудуп алгаш, каржызы-биле шаажылап өлүргеннер. Чиндип турган силерниң полктун адрезин бижээн саазывыны тып алдывыс. Оларның бирээзин Акчирин самолеттан бичии-ле ырак, иштинче чыда-биле оттур шаптырган болду. Ийигнаң Шаманов самолеттуң чоогунга чыдыр. Холдары сыныг, бажында чыда-биле шаптырган балыглыг, чооктан чушкуузувче оттур боолаткан болду.

Бистер, совет шеригларни тускай чурум езугаар хооржуттувус. Чевеглериниң кырында парашюттуң ранцаларын болгаш самолеттуң соңгу дутуун салып кагдывыс. Хооржуткеннер: артиллеристер казах Фарахов, Гейпатулин болгаш украин Асюк».

Номнуң автору К. Ф. Белоконь Кузнецовтуң дугайын «Дошкун дээр» деп номунда ыынчаар бижээн. Мен ажыминиң холуң дыңзыг тудуп кагдым. Бүдүртүң боранче кодураңгы үнгеш, чоорту ол эстн берди. Хат тен дег чидиг харжыгаштарны кээргеҗ чогу-биле мээң ардымче хөме чажыл туруп калды»...

Чогаалчы Белоконь дайын сөөлүнде дайынчы эш-өөрүн доктаамал сураалап келген. Ол дугайын бодунуң номунда мынчаар бижээн: — «Тывылган адрес бүрүзү мөңээ улуг өөрүшкүнү шаңнап турган. Кузнецовту хөй чылдар дургузунда дилеп келген мен. Тып алдым. Ол дайын үезинде полар ужудукчуну болуп ажыддап турган. Ынчалза-даа балыглаашкынларның салдары оңу, ыяк ак-көк дээридеп чарыпкан болду. Кузнецов, институт доозуп алгаш ыраккы Тывада ажылдап, чурттап чоруур болду».

«Дошкун дээр» деп номнуң бирги арнында будук-биле мынчаар бижип каая болду: «Эргим фронтучу ажым Кузнецов! Бистиң эш-өөрүвүстүң чаптыг полкка амы-тынны харам чокка тулчуп, өлүмнүг демиселарге дайзын-биле эрес-дидим демисежип турганымның дугайында бижээним бо номну силерге турускаалга бердим».

БЕЛОКОНЬ.

Бо бөдүүн кижи-биле танышып чугаалажы бербээн болзумза, ооң маадырлыг чоруктарының дугайында кайын билир турган деп мен.

Мен Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде чаа-ла эртем-билигже эге базымны кылып турган мен. Амгы аскежиктиг чуртталгам дөзүн, Михаил Иванович Кузнецовка улуу-биле четтирдим!

ОНДАР СЕМДЕРЕК.

«Луноход» — Ай, Чер, Хүн дугайында

Болу чоруур ай станциязының ажылының дугайында дыңнадыгларны Киевтиң астрономнары кичээнгейлиг хайгаарап турарлар. Черден чоруттуруп турар чаа шенелде харылаа тудуушкуну бүрүзү. Черден командаланы ооң ылаңылалдыг күүседип турары улуг сонуургалды болдуруп турар. «Луноход-2»-ниң артем талазы-биле ажылдарының дугайында чамдык айтырыгларга харылап баэрин СЭТА-ның корреспондентиже В. Куковальский Киев университединиң Астрономия обсерваториязының директору П. Р. Романчуктан дилээн.

— Айда этелээн шенелде шинчилелди канчаар үнелеп турар силер?

— Ол болза совет космос автоматиказының чаа чеңишиниң хереченил турар, ол автоматика дээре башкарылганың бот-боттары холбаалыг варыы системазы болуп турар херекседелдериң ылаңылалдыг ажылдаарын болгаш идегелдиин хандырарының үлегери болган. Ыяшангаш ол болза азээн каш эртем утланышкыннарында совет эртемденнериң улуг чеңишкиннерлиг болуп турарын чугаалап турар-дыр.

— Айны шинчилээриниже «Луноход-2» кандыг ужур-дузалыг болуп турар ирги?

— Айның довурааның сосгавының ажылдаарын болгаш МВР-нин Революстуг түр чазааның түгүнүн адаанга сырый каттышкан ада-чурттуң чонунуң база Мурнуу Вьетнамның дайынчыларының маадыр шылгаралынга изиг байырны кыйгырыгга бижээн. МВР-нин Революстуг түр чазаа чурттуң мурнуу талазында чөнүүн ёзулуг төлээлекчизи деп, ында демделээн.

ВАП ТК болгаш ВДР-нин Чазаа демиселдиң болгаш күш-ажылдың Фронтуларынга Сонгу Вьетнамның ада-чурт чонунуң база дайынчыларының чедип алган тиилелгелериниг изиг байырны чедирген.

«Бистиң бүгү улузувустуң тиилелгезиниң өөрүшкүүлүг бө хүнинде хундулуг болгаш ынак президентивис, вьетнам революциянын башкызы, төрээн чурттуң хамаарышпас чоруунга, хосталгалыңга база делегейниң улустарының революстуг херээнге бүгү амыралын берген Хо Ши Миниң улуг ачы-хавыяалыын чон чүректиң улам ханыгында сактып үнелеп турар».

«Национал досталга дээш, АКШ-тың ажелекчи дайынынга удурлаңышкынның улуг тиилелгези — улам тиилеп турар маркизим-ленининиң база хамаарыжылга чок, түскайдан догуңнаарыңче чүткүүлү көдүрген, патриотизмник ёзулуг интернационализм-биле сырый дүүштүрүп, шимтирлиг демиселде, шимтирлиг тиилелгеже бүгү партияны, бүгү армины, бүгү улусту сырый каттыштырган бистиң партиязыстың шын, чогаадыкчы политиктиг болгаш дайынчы шугумунуң тиилелгези болган» деп, кыйгырыгда демделээн.

«Соңгу Вьетнамны бүгү чүртте революциянын быжыг чөленгинижи болдурган социалистиг түргузугунуң амыдыралче күштеринин тиилелгези олар.

«Бистиң улузувустуң ол тиилелгези социалистиг чурттарның болгаш депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң изиг деткимчезинин, кайгамчык улуг дузаламчызының база түңнели. Бистиң улузувус тайбың болгаш чөптүг чорук дээш түрүүн турар ажы-дүнма чурттарга, делегейниң ажылчын ангызынга, олар-биле кады АКШ-тың депшилгелиг кижилериңге изии-биле өөрүп четтиргенин илергейлеп тур» деп, кыйгырыгда чугаалаан.

Кыйгырыгда оон ынай чугаалааны: «ат салдынган дугуржулга бистиң улузувустуң эдилээр национал кол эргелерин, ада-чурттувустуң мүрнуу талада чонунуң бот-башкарынар ыдыктыг эргелерин хандыар политиктиг, хоолду ёзугаар тургустунган үндезин болур. Ол тиилелге бистиң улузувустуң чаа-чаа тиилелгелерни чедип алырынче, национал-демократтыг революцияны бүгү чүртке бүрүн боттандырып доозарынче улам бүрүнгаарлаарының үндезини болур».

«ВДР-нин чазаа париж дугуржулгазының бүгү негелделерин бодувуш ылап болгаш бүрүн күүседирин хундуткелдин-биле медеглеп, ол дугуржулганы хундулаарын, бүрүнү-биле боттандырарын ат салган бүгү талалардан негеп тур» — деп, кыйгырыгда демделээн.

«Вьетнам — чаңгыс эптиг. Вьетнам нация — чаңгыс эптиг. Төрээн чурттуң каттыштырары — ийи зонала бистиң улузувустуң ыдыктыг күзелбодалы» — деп, документиде чугаалаан.

«Тайбыңны ыяк камгалаары, хамаажыңга чок догуңнаарыл, демократиянны боттандырары дээш бистиң национ выстып демиселинге, ол ышкаш чурттуң ийи талада каттап тургузуушкунунга-даа социалистиг дем каттыштырылгазының оске-даа күрүнелерин-биле кады бүүределдиг туржуп келген Совет Эвилеги демисежин турар Вьетнамга экономиктиг, политиктиг болгаш шериг техниказы-биле чепсеглеттингеп «Луноход-2» чорде Хүн системазының ниити байдалының дугайында бистиң билиивисти калбартырынга дузалаар.

— Эртемниң талазы-биле силерниң ажылдап турар адырыңарга космос автоматтары чүүү берип болуруу?

— Бис Хүнүүн идепкейлиң байдалын өөренип турар бис. Ол бодунуң хөделиишкининиң ой-ийлеп өскертип турар дээрэи билдингир болгай. Аваа радиациязындан ажыда, Хүн болза Айның. Черниң болгаш оске-даа планеталарның талазынче корпускулярлыг агымнарны база чорудуп турар. Олар (магнит, соруныза) шуургаларын болгаш полар хереледиишкининиң болдурун, Черге радио харылаанны үреп турар. Хүнүүң мындыг аажылын баш бурунгаар билип адыры эртежок чугула, ол болза бирги эдлчегде эр ыракка харылаанны хандырарынга болгаш агаар-бойдустуң байдалын тодарадырынга практика талазы-биле ужурдузалыг. Ур үеге саваан бистиң баш бурунгаар билип турарывыс ёзугаар алырга. Хүнүүң идепкейлиниң эң бичө болур үези 1975 чылдың төнчүзүнде болур. Ам безин ол идепкейжилге 1968 чылда болган эң улуг идепкейлиг болганынга дөмейлээрге, ийи катап бичезоп. Планеталарның магнит шөлдериниң аразында галактиканың космос хереледиишкиниериниң оскерлиишкининиң болуушкуну биске солуун болуп турары билдингир. Бичө энергиялыг кежиктериниң агымының денцели болза, бистиң бодап турарывыс ёзугаар алырга. Хүнде ур туруп турар болук кара демдектериниң саны улуг аазажаэрэ-биле холбаштыр. Черге радио харылаанны үреп турар. Хүнүүң мындыг аажылын баш бурунгаар билип адыры эртежок чугула, ол болза бирги эдлчегде эр ыракка харылаанны хандырарынга болгаш агаар-бойдустуң байдалын тодарадырынга практика талазы-биле ужурдузалыг. Ур үеге саваан бистиң баш бурунгаар билип турарывыс ёзугаар алырга. Хүнүүң идепкейлиниң эң бичө болур үези 1975 чылдың төнчүзүнде болур. Ам безин ол идепкейжилге 1968 чылда болган эң улуг идепкейлиг болганынга дөмейлээрге, ийи катап бичезоп. Планеталарның магнит шөлдериниң аразында галактиканың космос хереледиишкиниериниң оскерлиишкининиң болуушкуну биске солуун болуп турары билдингир. Бичө энергиялыг кежиктериниң агымының денцели болза, бистиң бодап турарывыс ёзугаар алырга. Хүнде ур туруп турар болук кара демдектериниң саны улуг аазажаэрэ-биле холбаштыр.

Моон адаанда туруктарда найысылал Кызылда уругларның музыка школазында база балет студиязында кичээлдер үезин көргүскеп. Бичи уруглар школа назыны четкейн тургап-ла музыкага өөренип азы балет кичээлдеринге барып болур. Бичи кижилер уран чүүлдүң делегейинче эге базымнарны кызып, ооң магалыг чаагай аялгаларынга үдедип азлаш чоруп каар. Сөөлүнде барып оларның аразындан музыкант азы танцычы-даа шылгаралынга маадырлыг ажылдаарын болгаш Чер-биле радио харылаанны үреп турар. Хүнүүң мындыг аажылын баш бурунгаар билип адыры эртежок чугула, ол болза бирги эдлчегде эр ыракка харылаанны хандырарынга болгаш агаар-бойдустуң байдалын тодарадырынга практика талазы-биле ужурдузалыг. Ур үеге саваан бистиң баш бурунгаар билип турарывыс ёзугаар алырга. Хүнүүң идепкейлиниң эң бичө болур үези 1975 чылдың төнчүзүнде болур. Ам безин ол идепкейжилге 1968 чылда болган эң улуг идепкейлиг болганынга дөмейлээрге, ийи катап бичезоп. Планеталарның магнит шөлдериниң аразында галактиканың космос хереледиишкиниериниң оскерлиишкининиң болуушкуну биске солуун болуп турары билдингир. Бичө энергиялыг кежиктериниң агымының денцели болза, бистиң бодап турарывыс ёзугаар алырга. Хүнде ур туруп турар болук кара демдектериниң саны улуг аазажаэрэ-биле холбаштыр.

Уран чүүл делегейинче базымнар

Республиканың кайы-даа булуңнарында уруглардың музыка школазары ажылдап турар. Колхозчуның, интеллигентиниң-даа ажы-төлү ийы-бүрү хөгжүм херекледелиниже ойнаарынга өөренип мергежип туларын эскерип болур.

Моон адаанда туруктарда найысылал Кызылда уругларның музыка школазында база балет студиязында кичээлдер үезин көргүскеп. Бичи уруглар школа назыны четкейн тургап-ла музыкага өөренип азы балет кичээлдеринге барып болур. Бичи кижилер уран чүүлдүң делегейинче эге базымнарны кызып, ооң магалыг чаагай аялгаларынга үдедип азлаш чоруп каар. Сөөлүнде барып оларның аразындан музыкант азы танцычы-даа шылгаралынга маадырлыг ажылдаарын болгаш Чер-биле радио харылаанны үреп турар. Хүнүүң мындыг аажылын баш бурунгаар билип адыры эртежок чугула, ол болза бирги эдлчегде эр ыракка харылаанны хандырарынга болгаш агаар-бойдустуң байдалын тодарадырынга практика талазы-биле ужурдузалыг. Ур үеге саваан бистиң баш бурунгаар билип турарывыс ёзугаар алырга. Хүнүүң идепкейлиниң эң бичө болур үези 1975 чылдың төнчүзүнде болур. Ам безин ол идепкейжилге 1968 чылда болган эң улуг идепкейлиг болганынга дөмейлээрге, ийи катап бичезоп. Планеталарның магнит шөлдериниң аразында галактиканың космос хереледиишкиниериниң оскерлиишкининиң болуушкуну биске солуун болуп турары билдингир. Бичө энергиялыг кежиктериниң агымының денцели болза, бистиң бодап турарывыс ёзугаар алырга. Хүнде ур туруп турар болук кара демдектериниң саны улуг аазажаэрэ-биле холбаштыр.

Уругларның балет студиязында кичээл үези (бирги чурукта). Кызылда уругларның музыка школазында баштыы Ю. М. Соловьев бөлүк кичээлни чорудуп тур.

А. СОКУРОВ болгаш Ч. ЧЫРГАЛ-ООЛДУҢ фотолары.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

ДЕЛГЕЛГЕ

Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң чурук залында ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң кежигүнү Павел Максимович Гольцовтуң фото-чуруктарының делгелгези ажыттынгандан бээр алаэн үе арткан.

Хөй санныг кызымчылар болгаш районнардан-даа келген кижилер Павел Максимовичтиниң республиканың ангыланы булуңнарында ажылдыралды көргүскен чуруктарын сонуургап турар. «Археологтар», «Саяна», «Саанчылар» болгаш оске-даа чуруктарны бедик мергежил-биле солуп композициялыг тыртырганы демдетлексеңнер. Ол ышкаш азээн хөй балык чуруктар «Кызыгааржыларда» деп ниити аттыг.

УЖУРАЖЫЛГА

Музейниң хуралдаар залынга массалыг ажылдар киллизиниң организастаанын ёзугаар, «Шын» солуунун 1972 чылда конкурузунун тиилелгелеринге хоорайның № 2, 10 школаларының үстүкү класстарының өөренчилери-биле ужуражылга болган. Ол конкурска бирги черни алган чогаалчы М. Кенин-Лопсан уругларга бодунуң өөренип чорааның болган чогаадыкчы планнарының дугайын чугаалап бергенин школачылар улуу-биле сонуургаан. Мындыг янзылыг ужуражылгалар моон-даа соңгаар болуруп планнап турар.

В. ЧАЛБАА, музейниң ажылдакчызы.

ДЕЛЕГЕЙ дө ХҮНИНДЕ

ВАП ТК-ның, ВДР-нин Чазааның кыйгырыы

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыныы катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салдынганынга холбаштыр ВАП ТК, ВДР-нин Чазаа кыйгырыг үнүлгеш, чедип алдынган тиилелгеге холбаштыр вьетнам улуска изиг байыр чедирген.

Вьетнам улустуң тиилелгези — социализмнин, национал хамаарышпас чоруттун, демократия биле тайбың күштеринин, делегейге хосталганы болгаш чөптүг чорукту үнелээр бүгү кижилериниң тиилелгези болган деп, кыйгырыгда чугаалаан.

Хосталганың национал фронтузунуң болгаш МВР-нин Революстуг түр чазааның түгүнүн адаанга сырый каттышкан ада-чурттуң чонунуң база Мурнуу Вьетнамның дайынчыларының маадыр шылгаралынга изиг байырны кыйгырыгга бижээн. МВР-нин Революстуг түр чазаа чурттуң мурнуу талазында чөнүүн ёзулуг төлээлекчизи деп, ында демделээн.

ВАП ТК болгаш ВДР-нин Чазаа демиселдиң болгаш күш-ажылдың Фронтуларынга Сонгу Вьетнамның ада-чурт чонунуң база дайынчыларының чедип алган тиилелгелеринге изиг байырны чедирген.

«Бистиң бүгү улузувустуң тиилелгезиниң өөрүшкүүлүг бө хүнинде хундулуг болгаш ынак президентивис, вьетнам революциянын башкызы, төрээн чурттуң хамаарышпас чоруунга, хосталгалыңга база делегейниң улустарының революстуг херээнге бүгү амыралын берген Хо Ши Миниң улуг ачы-хавыяалыын чон чүректиң улам ханыгында сактып үнелеп турар».

«Национал досталга дээш, АКШ-тың ажелекчи дайынынга удурлаңышкынның улуг тиилелгези — улам тиилеп турар маркизим-ленининиң база хамаарыжылга чок, түскайдан догуңнаарыңче чүткүүлү көдүрген, патриотизмник ёзулуг интернационализм-биле сырый дүүштүрүп, шимтирлиг демиселде, шимтирлиг тиилелгеже бүгү партияны, бүгү армины, бүгү улусту сырый каттыштырган бистиң партиязыстың шын, чогаадыкчы политиктиг болгаш дайынчы шугумунуң тиилелгези болган» деп, кыйгырыгда демделээн.

«Соңгу Вьетнамны бүгү чүртте революциянын быжыг чөленгинижи болдурган социалистиг түргузугунуң амыдыралче күштеринин тиилелгези олар.

«Бистиң улузувустуң ол тиилелгези социалистиг чурттарның болгаш депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң изиг деткимчезинин, кайгамчык улуг дузаламчызының база түңнели. Бистиң улузувус тайбың болгаш чөптүг чорук дээш түрүүн турар ажы-дүнма чурттарга, делегейниң ажылчын ангызынга, олар-биле кады АКШ-тың депшилгелиг кижилериңге изии-биле өөрүп четтиргенин илергейлеп тур» деп, кыйгырыгда чугаалаан.

Кыйгырыгда оон ынай чугаалааны: «ат салдынган дугуржулга бистиң улузувустуң эдилээр национал кол эргелерин, ада-чурттувустуң мүрнуу талада чонунуң бот-башкарынар ыдыктыг эргелерин хандыар политиктиг, хоолду ёзугаар тургустунган үндезин болур. Ол тиилелге бистиң улузувустуң чаа-чаа тиилелгелерни чедип алырынче, национал-демократтыг революцияны бүгү чүртке бүрүн боттандырып доозарынче улам бүрүнгаарлаарының үндезини болур».

«ВДР-нин чазаа париж дугуржулгазының бүгү негелделерин бодувуш ылап болгаш бүрүн күүседирин хундуткелдин-биле медеглеп, ол дугуржулганы хундулаарын, бүрүнү-биле боттандырарын ат салган бүгү талалардан негеп тур» — деп, кыйгырыгда демделээн.

«Вьетнам — чаңгыс эптиг. Вьетнам нация — чаңгыс эптиг. Төрээн чурттуң каттыштырары — ийи зонала бистиң улузувустуң ыдыктыг күзелбодалы» — деп, документиде чугаалаан.

«Тайбыңны ыяк камгалаары, хамаажыңга чок догуңнаарыл, демократиянны боттандырары дээш бистиң национ выстып демиселинге, ол ышкаш чурттуң ийи талада каттап тургузуушкунунга-даа социалистиг дем каттыштырылгазының оске-даа күрүнелерин-биле кады бүүределдиг туржуп келген Совет Эвилеги демисежин турар Вьетнамга экономиктиг, политиктиг болгаш шериг техниказы-биле чепсеглеттингеп «Луноход-2» чорде Хүн системазының ниити байдалының дугайында бистиң билиивисти калбартырынга дузалаар.

— Эртемниң талазы-биле силерниң ажылдап турар адырыңарга космос автоматтары чүүү берип болуруу?

— Бис Хүнүүн идепкейлиң байдалын өөренип турар бис. Ол бодунуң хөделиишкининиң ой-ийлеп өскертип турар дээрэи билдингир болгай. Аваа радиациязындан ажыда, Хүн болза Айның. Черниң болгаш оске-даа планеталарның талазынче корпускулярлыг агымнарны база чорудуп турар. Олар (магнит, соруныза) шуургаларын болгаш полар хереледиишкининиң болдурун, Черге радио харылаанны үреп турар. Хүнүүң мындыг аажылын баш бурунгаар билип адыры эртежок чугула, ол болза бирги эдлчегде эр ыракка харылаанны хандырарынга болгаш агаар-бойдустуң байдалын тодарадырынга практика талазы-биле ужурдузалыг. Ур үеге саваан бистиң баш бурунгаар билип турарывыс ёзугаар алырга. Хүнүүң идепкейлиниң эң бичө болур үези 1975 чылдың төнчүзүнде болур. Ам безин ол идепкейжилге 1968 чылда болган эң улуг идепкейлиг болганынга дөмейлээрге, ийи катап бичезоп. Планеталарның магнит шөлдериниң аразында галактиканың космос хереледиишкиниериниң оскерлиишкининиң болуушкуну биске солуун болуп турары билдингир. Бичө энергиялыг кежиктериниң агымының денцели болза, бистиң бодап турарывыс ёзугаар алырга. Хүнде ур туруп турар болук кара демдектериниң саны улуг аазажаэрэ-биле холбаштыр.

Сеткил ханыышкыны

Парижие боон турган чугаалажыышкыннарга Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш аңаа тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулга чедип алдынган деп дыңнадыгны кижи төрелгетен ажок сеткил ханып уткаан. Маадыр вьетнам улустуң ондур улуг тиилелгези чедип алганынга чаагай күзелдиг кижилер, депшилгелиг организациялар болгаш парлалга чер болгандан изиг байыр чедирип, америк эжелекчи дайынның уржуктарын эң дүрген удуткаарынга ооң чедиишкиниерлиг болуруп, аңаа кедилиг таббыңы күзээнин плергейлеп турар.

ГАВАНА. Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш аңаа тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулганы кубаар делегейниң революстуг шимчээшкининиң, Черниң бүгү улустарының тиилелгеп деп үнелеп тур деп, Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, республиканың президентизи Освальдо Дортикос чугаалаан. МВР-нин Революстуг түр чазааның болгаш ВДР-нин элчиниерин хүлээп ап тура, президент вьетнам улустуң чедип алдынган дугуржулганы күүседирииге, дайынның таварыштырган үрегделдерив эдериинге моон соңгаар-даа чаагай сеткилдиг деткимче көргүзериге Кубаның белеңин медеглээн.

БЕРЛИН. «Маадыр вьетнам улустуң чедиишкини пролетаржы интернационализмниң база чедиишкини болур. Вьетнам улустуң талазында эң эргезинден тура-ла социалистиг дем каттыштырылгазының оске-даа күрүнелери-биле кады бүүределдиг туржуп келген Совет Эвилеги демисежин турар Вьетнамга экономиктиг, политиктиг болгаш шериг техниказы-биле чепсеглеттингеп «Луноход-2» чорде Хүн системазының ниити байдалының дугайында бистиң билиивисти калбартырынга дузалаар.

— Эртемниң талазы-биле силерниң ажылдап турар адырыңарга космос автоматтары чүүү берип болуруу?

— Бис Хүнүүн идепкейлиң байдалын өөренип турар бис. Ол бодунуң хөделиишкининиң ой-ийлеп өскертип турар дээрэи билдингир болгай. Аваа радиациязындан ажыда, Хүн болза Айның. Черниң болгаш оске-даа планеталарның талазынче корпускулярлыг агымнарны база чорудуп турар. Олар (магнит, соруныза) шуургаларын болгаш полар хереледиишкининиң болдурун, Черге радио харылаанны үреп турар. Хүнүүң мындыг аажылын баш бурунгаар билип адыры эртежок чугула, ол болза бирги эдлчегде эр ыракка харылаанны хандырарынга болгаш агаар-бойдустуң байдалын тодарадырынга практика талазы-биле ужурдузалыг. Ур үеге саваан бистиң баш бурунгаар билип турарывыс ёзугаар алырга. Хүнүүң идепкейлиниң эң бичө болур үези 1975 чылдың төнчүзүнде болур. Ам безин ол идепкейжилге 1968 чылда болган эң улуг идепкейлиг болганынга дөмейлээрге, ийи катап бичезоп. Планеталарның магнит шөлдериниң аразында галактиканың космос хереледиишкиниериниң оскерлиишкининиң болуушкуну биске солуун болуп турары билдингир. Бичө энергиялыг кежиктериниң агымының денцели болза, бистиң бодап турарывыс ёзугаар алырга. Хүнде ур туруп турар болук кара демдектериниң саны улуг аазажаэрэ-биле холбаштыр.

БОНН. (СЭТА). НАТО-нуң курлаг чер кырынга «Сертен шилд» деп чажыт ат-биле эртиргеп шериг өөредилгези доозулган. Ол дээрге НАТО-дээр болуглеиишкининиң девискээриниң болгаш дириг күжүүң база дайынчы техниказының талазы-биле эң улуг шериг өөредилгезинин бирээзи болган.

Дайынчы өөредилгеге америк болгаш канада шериглерин, а ол ышкаш Барыын Германиянын 40.000 хире солдаттары, муң-муң автомашиналары, бронетранспортёрлары, үгер-боолары, танкылары болгаш оске-даа дайынчы боо-чепсектери киришкен.

Солуннарның бижип турары-биле алырга, дайынчы өөредилгени артырары «барык 6 миллион доллар» чедир чарыгдалдыг болган.

Январь 26-да Графенвер деп черниң өөредилге шолуунде дайынчы кара адыышкыннары эжелээн болгаш ол база-да алаэн каш хүн үргүлчүлээр.

НАТО-нуң дайынчы өөредилгезиниң үезинде ук черниң чөпшээрежилгелиг чурттаар, бодунуң келир үезин шинтпиртээр арганы ам алган» — деп, Ачамповт медегээн.

УЛАН-БАТОР. Вьетнам талазы-биле дугуржулга чардынганынга холбаштыр Улан-Баторуң болгаш Чойбалсанның будуруге черзеринге, республиканың күражылагайларынга, кодаа ажылатай каттыжышкыннарынга митингилер болган.

Дугуржулганың бүгү негелделеги амыдыралга боттанып болгаш Вьетнамга быжыг тайбың тиилээр деп идеген турарын МАР-ның ажылчы чону илергейлеп, вьетнам улуска байыр чедирип турар.

ЛОНДОН. АКШ дайын чорударының эң дерзин болгаш ареатазыг аргаларын ажыглаап, маадыр вьетнам улустуу ажыл алыр деп ораадажык турган болгай. Ам Вьетнам талазы-биле дугуржулга чардынганы АКШ-тың эң күчүт шериг машиназының аштырышкынга таварышканын көргүзүп турар-дыр деп, Великобританиянның коммунистиг партиязының Чиигине секретары Джон Голлан «Морнинг стар» солунга бижээн. «Вьетнамда тиилелге вьетнам улустуң маадыкшыны, социалистиг чурттарның мәтериалдыг болгаш мораль дузаламчыларының, делегейниң депшилгелиг бүгү күштериниң чижеглел чок деткимчезиниң ачызында чедип алдынган. Делегей империализмни ам кара туразында үүлгедилер кылыр күзелии чедип ап шыдавас, тайбыңның чаңгыс ай фронтузут туржуп турар күштери империализмниң күштериниден артык шыдалдыг деп чүвени ол тиилелге база катап көргүскен» — деп, Голлан демделээн.

Күш көөргеттинии

КОЛОМБО. Вьетнамда дайынчы-дажыышкыннарны соксатканы-биле капсырлаштыр амгы үеник тоогузунде эң үзамдыкка болгаш дерзин дайынчарның бирээзи доозулган деп, Шри Ланка республиканың премьер-министри Сиримаво Бандаранаике медеглээн. Вьетнамда дайынны соксадыр дугайында дугуржулга «Алиянга тайбың болган доктаамал байдалдың догуннаар үезин — чаа үеник ажыдар» деп идегелдиин премьер-министр илергейлээн.

АККРА. Вьетнамда дайынны соксадыр дугайында дугуржулга чедип алдынганынга Гананың чаза болгаш улуг сагыш-сеткиинин чигээнин болгаш ханганың илергейлеп тур деп, ВДР-нин президентизи Дон Дык Тханга Гана күрүнениң удуртукчузу Игнатиус Ачампонгтуң телеграммазында чугаалаан.

«Коргунчуг үргегделдерге болгаш товалаңнарга оң чыл тургузунда таварыш келген соонда вьетнам улус тайбың, чөптүүдүн амы-тынын өөскүнгеп кижилер база бар. Авто-орукка чораан, «азал-ондакка таварышкан» түңнелинде 24 хардыг бир немец өлген. Элээн бап кижи балыглаңнаан.

НАТО-нуң командылал чери дайынчы белеткелдиң ыяшыг «станчызын» үргүлчүлээр. Ызангыя АКШ-тан океан кыры-биле Европаже ыяк хөй санныг америк солдаттарны болгаш офицерлерни октаарын, шенеп көөр деп турар.

Колонизаторларның үүлгедии

Африканың национал хосталга күштеринин шавар халдаашкынныг чүткүлүн кошкадыр дээш, хосталгалыг шимчээшкининиң удуртукчуларын араатазыы-биле олурериинин аргаларын империализм хереглеп турар апарган. Гвинеяның болгаш Ногаан шенек ортулуктарының Хамаарышпас чоруктуп Африкан Партиязының (ПАИГК-тин) чингиие секретары эш Амилкара Кабралды португал саттыныкчылар январь 22-де Конакриге кара сагыштыы-биле олуруп кааннар. Истедгенин көргүскенинден алырга, партияның иштинге санзараашкын кылып, ооң удуртукчуларын үзүткаар сорулга-биле португал колонизаторларның даалгазын ёзугаар ПАИГК-тин хүрээлеңинге шыргун кирип алган Лиссабонның саттыныкчы идегеттери ол олуруушкунуу кылганнар.

Африканың хосталгалыг шимчээшкининиң шылгаралгай патриоду болгаш ажылдакчызы Амилкара Кабралдың ады чүгле Африкада эвес, харын ооң дашкаар-даа эки билдингир. ПАИГК-ти 1956 чылда ол организастаан, оортан бээр португал колонизаторларга удур болуруп үлүзүнүн чепсектиг демиселин үзүткел чокка удуртуп келген. Болуруп тускай эртеми агроном болур ол кижи партизан армиязының полководчузу болуу берген. Ооң командылалы-биле Гвинеяның (Бисауның) девискээриниң дөрттүн үш кезиин португал шериглерден хостаан. Хостаттынган зоналарга улусчу эрге-чагырганың органнарын тургузуп, чаа амыдыралды тургузарын эгелээн турган. Хостаттынган черлерге эрткен чылдың август-октябрьда демократтыг сонгулдаларны чорутканының үезинде Национал хуралды тургускан.

Гвинеяны (Бисауну) болгаш Ногаан шенек ортулуктарын хамзарышпас күрүне кылдыр чарлаар деп турганының бүдүүзүнде колонизаторлар ол согушкунну оор ёзу-биле кылганнар. Саттыныкчылар ПАИГК-ти удуртулга чок болдурарын кордааннар. Кабралды өлүрериниң хүнүнде олар Конакриниң португга үш шериг кораблин тик көжү удуртукчуларын оларга алгаш чоруй баарын орайдашканнар, олар ол удуртукчуларны түткүлээп алгаш, араатазыы-биле эримиден турганнар. Ынчалза-даа Гвинеяның шериг-дазай флоду ол корабльдерни болгаш аңаа чораан сулчээчилерни орук ара түткүлээп алган.

Кабралды араатазыы-биле өлүргени Африка дипке киленнээшкинни хайныктырган. Колонизаторлар Патрис Лумумбаны, Эдуардо Мондланени, Луи Рвагасорени болгаш ооке-даа удуртукчуларны өлүрүп, оларның ханын төккиннер дээрзин хамаарылга чок Африканың парлалгазы бижип турар.

Конакрига болган чаа үүлгедиишкин Бисауның хамаарышпас чоруу дээш демиселчилерге удуг когарал болган. ынчалза-даа ол чорук оларны доктаатпас болгаш португал колониализмге удур оларның демиселин кошкатпас. Гвинеяны (Бисауну), Анголаны болгаш Мозамбикти туржулга чедир хостаары-биле практиктиг хемчегларны алыр төлээлер Африканың хамаарышпас чуртгарының болгаш ниитин национал-хосталгалыг шимчээшкининиң төлээлекчилериниң чөвүлел хуралын Гвинея республиканың инициативазын ёзугаар чыыр деп турар. «Кабралды араатазыг өлүргеп чорук Африка дипти хостаары дээш улустарның улам өзүп турар демиселиниң мурнунга колониализмниң болгаш сөөк-язы ылгаарларының девидеп, дүвүреп турарының черечилээр» — деп, Африканың чаңгыс эп организациязының медеглелиниде чугаалаан.

«Амилкара Кабралдың ады моон соңгаар Гвинеяның болгаш Ногаан шенек ортулуктарының хамаарышпас чорукту Африкан Партиязының демиселчилериниң ажызынга дайынарга удур демиселиниң түгү болур» — деп, ПАИГК-тин медеглелиниде чугаалаан.

С. ЛОСЕВ. (СЭТА).

Телевидение

ЯНВАРЬ 30-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.15 — Эртем-тайызбырлыг программа. 19.35 — «Экономиктиг билиглерни — бүгү ажылчы чоннарга». Дамчылыпга. 19.45 — «Телетеп». Шүтүмүүлелдиг тележурнал. 20.05 — Телемедээлер. 20.20 — Чарлалдар, реклама. 20.25 — «Ийнги хүн». Кыска метраждыг фильм. 20.45 — «Соолгу когарал». Хөгжүм-шин театрының шинээн.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга булуттаар, чагбас. Чөөн утланышкынының хаттың дургени секундада 0—4 метр чедер.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 12—16, өскелеринге 22—26, Кызылга 24—26 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Амыдыралга асканнар» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Куруне хереглээнге» 14.30, 18.30, «Фанфан хек-даван» 16.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мында дан хаалары ыржым» (1, 2 сериязы). 13.30, 16.45, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Туттурбастарның чаа ужураддары» 9.00, 10.50, 12.40, 14.40, «Кара ангелдер» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.00, 19.50 шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Силерниң бажыңнарыңың адресиң» 18.20, 20.20 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Мээң адым — клоун» (2-ги, 3-ку кезектеря 19.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 24-63, редакторлуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылсаалгалыг секретарьның 23-35, парлайжы аитыралар киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажылчый киллизиниң 21-47, үлегер-дуза киллизиниң 22-64, чаза киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуу киллизиниң 20-60, бухгалтериясының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бирлавда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыс № 64.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тывавын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 11. ТС—00327.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл.
ЯНВАРЬ
31
СРЕДА
№ 26 (9102).
Өртээ 2 көп.

БАЙЫРЛАЛ-БИЛЕ, ВЬЕТНАМ ӨӨННҮКТЕР!

Чаа чылдың «Тэт» байырлалы — Вьетнамның эң улуг болгаш өөрүшкүлүг байырлалы. Ол байырлал частың эгелээни болуур. Маадыр вьетнам улус, ооң-биле кады ооң бүгү оңнуктери бо хүннерде ам календарывың аайы-биле чаа чыл эгелээнин оңаа сагыш-сеткилдиг демдеглеп турар: америк империализмниң эжелекчи дайынын бууран дүшкен; Вьетнамга дайынны соңсадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дүргүлгелерге от салдынганы-биле капсырлаштыр бодунуң мурнунга тургустунган айтырыгларын вьетнам улустуң чоптуг ёзу-биле тавыштыр шиитпирлээрин чедип алыр оруу ажыттынып турар.

Москвачылар демир-орукчуларының төп Культура бажыңынга январь 29-та чыыглаш, америк империализмниң эжелекчи дайынынга удур аарберге болгаш үр демиселге чедип алдынган типлелгеге, байырлалга таварыштыр акыдүмга вьетнам улуска ылгыг байыр чедиргеп. Аңда чаагай чаңчыл ёзулаар Совет-вьетнам найырал ниитилелиппге хөй-хөй вьетнамнар — дипломаттар, тускай артемнигнер, студентилер аалдан келген.

Совет-вьетнам найырал ниитилелиниң төп баштаар черинин даргазы, Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Г. С. Титов вьетнам оңнуктерге чүректиң ханызындан байыр чедиргеп. Империалистиг эжелекчи дайынга удур демиселге чаалап алдынган улуг типилелге-биле холбаштыр маадыр вьетнам улуска совет хөй-иннитиниң омуразындан Г. С. Титов маадыр вьетнам улуска ылгыг байыр чедиргеп.

Ниитилелдиң Москвада, напысылал болгаш Брянск база өске-даа областарда салбырларының, кежигүн коллективтериниң төлээлекчилери акыдүмга улустуң төлээлекчилериге чаа чыл белектерин тудускан.

Чыылганнар ВДР-ниң ССРЭ-де элчизин Во Тхук Донгтуң чугаазын чылыы-биле уткаан.

Кежээге Мурнуу Вьетнам Республиканың ССРЭ-де элчизин Данг Куанг Минь база чүве чугаалаан. Совет Эвилелиниң, социалистиг өске-даа чурттарның делегейниң депшилгелиг улустарының интернационалчы эң-сеткил каттыштырылгаазынга деткиткен вьетнам улустуң чалбыкшыттыг патриотизминиң ачызында мээң төрээн чурттум кайгамчык улуг чедишкинин чедип алган деп, элчин демдеглээн.

ТЫВА АССР-НИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНЫҢ 1973 ЧЫЛДА СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин удурулга болдурбушаан база ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылын төлептиг уткуурунга белеткенмишаан. Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары 1972 чылда республиканың экономиказын болгаш культуразын улам бурунгаар хөгжүдер талазы-биле чаа-чаа чедишкиннерни чедип алган. Олар тоску беш чылдың ийиги чылында алган социалистиг хүлээлгелериниң кол-кол негелдерин күүсеткен.

Ооң-биле чергелештир улус ажыл-агыйының чамдык адырларынга ниитилел будурулгезиниң амыытыын бедидериниң талазы-биле курлавырларны болгаш аргаларны чедир амыглаваан, ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң соруглаарын шиитпирлээринге күш-ажылчы мүнениишкинни, планнарны болгаш хүлээлгеверни күүседири дээш эгеленчи, идепкейлиг, тура-соруктуг чорукту чедир мобилизаставаан.

Ажыл-херекте чедип алдынган түңнелдерни шүгүмчүлекчи ёзу-биле үнелеп көрбүшаан, база Бүгү-эвилелдиг социалистиг чарыжынга кириишлишаан, Тыва АССР-ниң будурулгелериниң, колхозтарының, совхозтарының болгаш организациялаарының ажылчыннары, колхозчулары, албан-хаакчылары иштики курлавырны болгаш аргаларны дилеп тывар база долу ажыглаары-биле 1972 чылда дараазында хүлээлгени алган.

I. ҮЛЕТПҮР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Будурулгениң хемчээлиниң болгаш продукцияны сайгарарының база кол-кол продукциялариың хөй пуруузун будурүп үндурорунуң күрүве планын декабрь 25-те күүседир. 3 млн ажыг рубльдиг продукциязын пландан ажыр будүрер болгаш сайгарар. Үлетпүр будурулгезиниң хемчээлин өстүрериниң темпизин 8,6 хуу бедидер, а күш-ажылдың будурукчулуун 9 хуу бедидер. Пландан ажыр 1200 тонна даг-дүгүн, 5 млн. квт-шак электроонергияны, 2 млн. тудуг түүйбузун, 1,5 муң кубометр эптелчыгаа демир-бетонну, 2,0 муң кубометр дилиг материалын будурер, 28 муң тонна хомүрдашты планнан ажыр казып тывар. Бараанның продукциязының бот-үнезин планнаанындан 0,5 хуу чиигеткеш, 300 муң рубльдиг орулгазын планнан ажыр алыр. 5 млн. квт-шак электроонергиялыг, 120 тонна кывар-чаар материалдарны, 1,7 муң тонна хомүр-дашты камнап алыр. Чаа техниканы будурулгеге шиңгээдириниң, аар ажылдарны механизастаарының болгаш будурулгелиг автоматчыдарының күселп-биле 800 муң рубльдиг чижеглеп-биле камналгазын, техниктиг чогаадыглыг болгаш чаартыкчы саналдарны шиңгээткениниң ачызында 600 муң рубльдиң камналгазын алыр. Чаа мергежилге 1050 ажылчыны өөредир болгаш 1625 кижиниң мергежилин бедидер.

II. ИВДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Гектар чер бүрүзүнден ортумаа-биле тараа культураларының 12,5 центнер, картофельдиң — 95 центнер дүжүдүн, кукурузаның 120 центнер ногаан массазын алыр. Тарааның йиити будурулгезин 303 муң тонна, картофельдиң — 15 муң, ногаанның — 8,8 муң тонна чедирер. Күрүвеге 90 муң тонна тараапы азы планныг оналгада көрдүнгенинден 9,0 муң тонна хойну садар. Шөлдерге 200 муң тоннадан эвээш эвес одекти болгаш 10 муң тонна минералдыг чемничидилгеин тогер. Часкы тарылга мурнунда 44 муң гектар шөлдү, озүмвер үнүп келгенде 30 муң гектарны суггарар болгаш суггаттыг черлерден тараапың 15 центнерден, картофельдин 120 центнерден, ногаанның 200 центнерден, силос культураларының 250 центнерден, хой чылдыг үңштериниң 25 центнерден эвээш эвес дүжүдүн алыр. Колхозтар болгаш совхозтар 15 муң тонна сенажты салыр, 1050 тонна витаминниг сигеи далганын будурер, 39 муң тонна сигенни тырып боодаадаар, 6 муң тонна сигенни күштүг салгынадыкшыкын-биле белеткээр. 1600 га төлге кузуруткан хой чылдыг одарны тургузар болгаш суггат чок 100 муң гектар одарны суггаг болдурар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның 4 ай хуусаалыг курстарынга 185 механизатор-ну, 1490 суггатчыны, суггарылга машиналарының 110 машининзин белеткээр. 975 тракторист-комбайнерниң болгаш 365 чолаачының биилиң бедидер.

Ниитиниң мыйыстыг бода малының бажын 5 хуу, хойнун болгаш ошкүнүүн — 10 хуу, торүүр инекти — 8 хуу, хавапны — 10 хуу, чылгыны — 3 хуу, кушту 5 хуу өстүрер. Күрүвеге 26,6 муң тонна сүттү, ооң 1,6 муң тонназын онаалдадан артыкка, 29,5 муң тонна эттиг, ооң 500 тонназын онаалдадан артыкка, 2820 тонна дүктү, ооң 20 тонназын онаалдадан артыкка садар. Көдээ ажыл-агый продуктуларының бүгү хевирлерин садарыпкан планны 1973 чылдың декабрь 25-ке чедир күүседир. Саар инек бүрүзүнге онаалтыр 1750 кг сүттү саар, хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2,4 кг дүктү кырғыыр, кыс дагаа бүрүзүнден 180 чүүргени алыр, мыйыстыг бода малдың дужаар деңзизин 300 кг, хойнуун — 42 кг, хавапның — 110 кг чедирер. Төрүүр чүс баш малга онаалтыр чүзүн заңы-биле 85 бызаапы, 90 анайны, 90 хураганы болгаш төрүүр хавалдан 12 хаван оглун камгалаар.

Совхозтарга орулганы болгаш колхозтарга арыг орулганы 11 муң акшадан эвээш эвести алыр. Көдээ ажыл-агый продуктуларының ботүнезин 1972 чылдыы-биле деңнээрге 1,5 хуу чиигедир.

III. ТУДУГ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Тудуг-монтаж ажыллдарының планын 1973 чылдың декабрь 27-де күүседир. Тудугнуң хемчээлин өстүрериниң темпилерин 9,8 хуу бедидер. 150 муң рубльдиң орулгазын пландан ажыр алыр болгаш доозулбаан тудугнуң хемчээлин 5,0 млп. рубльге эвээжедир.

1120 уруг өөренир школаларның тудуун керээлиг болгаш ажыл-агыйжы ёзу-биле кылгаш хуусаа бетинде, 1973 чылдың сентябрь 1-де ажыглалга киирер, а ноябрь 1-ге чедир 47 муң баш хой киреп база 5,5 муң баш инек киреп кажаалары болгаш 1840 бызаа киреп кажааларны ажыглалга киирер, ажыктыг шөлү 101,3 муң дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын декабрь 20-ге чедир туткаш, ажыглалга киирер. Пландан ажыр 2,5 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн тудуп доозар. Ак-Довуракта чоннуң амыдырал хандырылга комбинадын июль 1-ге чедир, Кызылда даараныпга фабриказын — августа, Кызылга ядыкты дүргеп сентээрининг будурулгезин — декабрьда ажыглалга киирер.

Чылда-да 700 муң рубльдиң камналгазын бээр 140 чаартыкчы саналды тудуг будурулгезинге шиңгээдир. Тудуг будурүлгезин организастаарын экижиткеш, чарыгдалдарны, чидириглерни эвээжеткеш 180 муң туулбуну, 650 кубометр дилиг материалын, 800 тонна цементтиин камнап алыр. Тудугнуң чаа профессияларынга 2250 кижиниң өөредир болгаш 1860 ажылчыпның мергежилин бедидер.

IV. ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Ниити ажыглалдың автомобиль транспорту чүк соортулгезинин чыл планын декабрь 15-ке чедир, а пассажирлер соортулгезиниин декабрь 29-ка чедир күүседир. 240 муң тонна чүктү, 160 муң пассажирни пландан ажыр соортуг чедирер. Күш-ажылдың будурукчулуун 7,5 хуу бедидер. 750 тонна кывар-чаар чүүлүг, 650 комплект автомобиль дугубарын, 25 муң рубльдиң электроонергиязын, хомүр-дажын, артык келектерин болгаш ажыглал материалларын камнаар. 390 чолаачыны белеткээр болгаш 120 чолаачының класын бедидер.

Агаар транспорту-биле пассажир чедирилгезиниң чыл планын декабрь 29-ка чедир күүседир. Күш-ажылдың будурукчулуун бедидериниң күселп-биле планга пемей 100 муң чижеглээн топна-километрни ажылдаар.

Совхозтарга орулганы болгаш колхозтарга арыг орулганы 11 муң акшадан эвээш эвести алыр. Көдээ ажыл-агый продуктуларының ботүнезин 1972 чылдыы-биле деңнээрге 1,5 хуу чиигедир.

V. РЕСПУБЛИКАНЫҢ «СЕЛЬХОЗТЕХНИКА» КАТТЫЖЫЫШКЫНЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Продукция сайгарарының болгаш колхозтарга, совхозтарга дуза чедирериниң хемчээлин 1973 чылда 1972 чылдыындан 19 хуу улгаттырар болгаш 8,2 млн рубль чедирер. Күш-ажылдың будурукчулуун бедиткенинден 360 муң рубль түңнүг ниити продукциняны алыр. 1973 чылда Кызылдың профилактөриязының күүзүн шиңгээдип алыр, автомобильдерниң техниктиг ажаалдыг станциязының ажылының эдлеглиниинің коэффициентиин ийи чедирер. Кодээ ажыл-агыйның 60 муң тонна түгүн пландан ажыр соортур, колхозтарның болгаш совхозтарның шөлдеринге 100 муң тонна органиктиг болгаш минералдыг чемничидилгени чедирер. Декабрь 25-ке чедир бүгү будурулге планын күүседир болгаш пландан ажыр 130 муң рубльдиң продуктузун бээр.

VI. ТАРАА ПРОДУКТУЛАР ЭРГЕЛЕЛИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Тараа арыглаар талазы-биле шакта 50 тонна будурукчулуг механизастаттынган черни тудар, шакта 18 тонна будурукчулуг ЗСПЖ-8 деп ийи тараа кургадыкчылыг пемей тургузар, СОБ-32 деп ийи тараа кургадыкчызының күчүзү шакта 18 тонна чедип турар кыадыр эде кылыр, складтарга тараа дужүрерин механизастаарып болгаш агаар дэмчыдар херекселдиң дуазы-биле күштүг салгынадыкшыкыны шиңгээдир. Чаа дужүттүг тараазын хүлээп алыр материал-техниктиг баазаны 1973 чылдың август 1-ге чедир белеткээр.

VII. ЫЯШ АЖЫЛ-АГЫЙ ЭРГЕЛЕЛИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Ыяш тарыырга болгаш ыяш культураларын ажаап кадгалаарынга механизациниң деңнелин 65 хуу чедирер, тараан ыяштарның 75 хуузундан эвээш эвесин ылап-ла остурер. Республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга 1200 тонна сигенни, 50 тонна ине бүрүлүг ыяштан витаминниг далганны белеткээр. Пландан ажыр 20 муң рубльдиң продукциязын бээр болгаш 5 муң рубль түңнүг орулганы пландан артыкка алыр.

VIII. ТЫВАНЫҢ КОМПЛЕКСТИГ ГЕОЛОГИЯ ЭКСПЕДИЦИЯЗЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Саянда даг-дүгүү рудаазының курлавырларын ковудедирин тодарадырының чыл планын 1973 чылдың сентябрь 1-де күүседир болгаш ооң курлавырын чыл төнчүзүнге чедир 3,5 млн. тонна чедир тодарадыр. Үк черниң рудазының доктаамал кондициязын төлевилээрининг болгаш техникоэкономиктиг плетклиң тургузарының материалдарын белеткээрин 1973 чылдың сентябрь 1-де доозар.

Хову-Аксының кобальт рудалыг Соңгу талакы участогунун адаккы каттарын үнелеп шинчилээрин чартык чыл бурушаар, 1974 чылдың январь 1-де доозар.

2 млп. тоннадан эвээш эвес курлавырлыг Ак-Тал участогунуң хөмүр-дажын айыттынган хуусаазындан ай бурунгаар азы 1973 чылдың мапга чедир тодараткаш, Красноярскиниң геология эргелелиппе бадыладыры-биле киирер.

IX. ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Чонга ачы-дуза чедиреринең чыл планын декабрь 28-те күүседир болгаш пландан ажыр чонга 110 муң рубльдиң ачы-дуазын пергүзер. Бараанныг продукция сайгарарының планын декабрь 25-те күүседир болгаш пландан ажыр 100 муң рубльдиң продукциязын сайгарар. Күш-ажылдың будурукчулуун планнаанындан 8,5 хуу бедидер.

Чаа техниканы, чогаадыкчы саналдарны шиңгээдип, КЭО-нуң планнарын боттандырып турган, пландан ажыр 30 муң рубльдиң орулгазын алыр. 314 муң квт-шак электроэнергиялы, 37 тонна кывар-чаар материалдарны, 200 тонна хомүр-дашты камнап алыр.

X. САДЫГ БОЛГАШ НИИТИНИҢ ЧЕМНЕНИЛГЕЗИНИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Күрүве болгаш кооперацил садыының талазы-биле үүрмектеш садар бараа саарылгазының планын декабрь 30-до күүседир, пландан ажыр 1 млн. рубльдиң бараанын сайгарар болгаш 110 муң рубльдиң ырыг орулгазын алыр.

1973 чылда 30 магазинин аде дерипр болгаш чаартыр. Пландан ажыр 600 муң рубльдиң олүүн, кодээ ажыл-агый продуктуларын болгаш алгы-кежин белеткээр. 5 магазинин, 2 столованы тутканы, хуусаа бетинде ажыглалга киирер. 10 магазинин садыгжы чок ажылдаар чурумче шилчидер. Массалыг мергежилдерге 602 кижини белеткээр, 265 ажылдакчының мергежилин бедидер.

XI. ЧУРТТАЛГА-КОММУНАЛ АЖЫЛ-АГЫЙ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Коммунал болгаш амыдырал ачы-дузазының талазы-биле чыл планын декабрь 25-те күүседир.

Чаа техниканы, чогаадыкчы саналдарны шиңгээдип, КЭО-нуң планнарын боттандырып турган, пландан ажыр 39 муң рубльдиң орулгазын алыр. 314 муң квт-шак электроэнергиялы, 37 тонна кывар-чаар материалдарны, 200 тонна хомүр-дашты камнап алыр.

Тыва АССР-ниң үлетпүр, көдээ ажыл-агый, тудуг, транспорт, харылзаа, чоннуң коммунал болгаш амыдырал хандырылгазының, садыгның база ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларының социалистиг чарыжынга киржип, Хакас автономнуг областың ажылчы чоннарының кыптырының хүлээп албышаан, 1973 чылды шалыпчы күш-ажылдың чылы болдурарын, улус ажыл-агый планнарының хуусаа бетинде күүсеттиперин хандырбышаан, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң бистиң чурттувустуң экономиказын хөгжүдер, чоннуң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнелин бедидер талазы-биле салгаа соруглаарын күүседириниге төлептиг салыпкынын киирерин СЭКП ТК-га, Совет чазакка айыткап тур.

Социалистиг хүлээлгелерни үлетпүр, көдээ ажыл-агый, тудуг, транспорт, чоннуң коммунал болгаш амыдырал хандырылга коллективтериниге болгаш ажылчы чоннар төлээлекчилериниң 1973 чылдың январь 26-да болуп эрткен республика хуралынга хүлээп алган.

ТЫВА АССР БИЛЕ ХАКАС АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЫҢ 1972 ЧЫЛДА СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

Көргүзүлгелери	Тыва		Хакасия	
	1972 чылда планны күүсеткен хуузу	1972 чылдың 1971 чылга үндүр хуузу	1972 чылда планны күүсеткен хуузу	1972 чылдың 1971 чылга үндүр хуузу
Үлетпүр				
Продукциняны саварганы	105,3	110,0	84,0	115,0
Күш-ажылдың будурукчулуу	104,9	107,1	86,0	114,0
Тудуг				
Бүгү үнер дөстер талазы-биле капиталдың салышкынпары	92,8	99,1	97,0	113,0
Керээлиг ажылдарның хемчээли	97,3	106,5	101,5	110,5
Күш-ажылдың будурукчулуу	103,0	103,6	98,2	105,5
Транспорт				
Ниити ажыглал автотранспорту-биле сөөртken чүк (тонна)	108,8	119,0	101,0	104,0
(тонна/км)	93,4	106,1	—	—
Амыдырал ачы-дузазы				
Чонга амыдырал ачы-дузазын көргүскени	92,9	108,5	93,0	115,0
Ооң ниитинде көдээ черлерге	79,0	112,7	89,0	120,0
Садыг				
Үүрмектеп садар бараан саарылгазы	98,7	105,5	99,0	107,0
Көдээ ажыл-агый продукциязын сатканы				
(планын немелде онаалга-биле):				
Тараа	120,6	214,0	116,0	113,0
Картофель	—	—	139,0	129,0
Ногаалар	—	—	100,8	98,0
Эт	101,9	96,9	107,0	113,0
Сүт	105,4	102,8	99,0	102,0
Чүүрга	—	—	106,0	118,0
Дүк	96,3	103,8	102,0	100,0
Малдың продуктулуу				
Бир инектен сагган сүт кг	1617	1666	2336	2383
Планга удур хуузу	101,4	97,1	100,8	98,0
Бир кыс дагаадан алган чүүрга (борбак)	175	150	205	201
Планга удур хуузу	111,5	110,1	98,0	102,0
Бир баш малдың ортумак дужаалда деңзиниг кг				
Мыйыстыг бода мал	286	100,4	372	105,0
Хавап	105	99,1	79	95,0
Хой	39	102,6	40	98,0
Тараанын ортумак дужуу	12,3	7,2	15,2	15,2
Планны күүсеткени	112,0	170,4	119,0	100,0
1973 чылдың дүжүдүнге органиктиг чемничидилгени сөөртүлгези	75,1	88,8	140,0	120,3

ЧУРУКТА: Кызылда автосептелге заводунуң мурнакчы слесарь Донгак Аиай-солович Канчыыр-оол. Заводче киргем автомобильдерниң иезектерин септээринге ол идепкейлиг киржип, будурулгеге чаа ажылдап келген аныяктарны слесарьның мергежилинге өөредип турар.

Ажылчыл ажыгның төлээлекчизи эш Канчыыр-оол септелгени бедик шынарлыг ныылырының талазы-биле цехте социалистиг чарыштың тимлекчизи. Заводтуң коридорунда Хүндүлел самбырызында беш чылдың шалыпчыларының арасында ооң чуруун база киирген.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМЫ

1972 ЧЫЛДА ССРЭ-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга аддар болдургаи социалистиг чарышты калбаа-биле иештередиң тургаш, Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары беш чылдың ийиги чылында экономиканы улам ыцай көдүрерин, әртемин болгаш культураны улам хогжүдерин чедип алган. Улустуң чаагай байдалын бедидериниң программазы чайгылыш чок боттанып келген деп, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдолининң чанында Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадылында чугаалаан.

Улус ажыл-агыйның хогжүдериниң кол коргузүглери эрткен чылын дараазындагы саннар-биле тодаргайлаттынып турар: хереглелге болгаш мөөнээшкинге ажыглаттынар национал орулга 1971 чылдыынга хамаарыштыр алырга 104 хуу болган; үлетпүр продукциязы — 106,5 хуу, ооң иштинде будурулгениң чепсек-херекселдерин будурери («А» болүк) — 106,8 хуу болгаш хереглелдиг чүүлдерин будурери («Б» болүк) — 106 хуу болган; көдээ ажыл-агый продукциязы — 95,4 хуу; кол фондуларны ажыглалга киирери — 104 хуу; капитал салышкыннар — 107 хуу; ажылчыпизиның болгаш албан-хаакчыларның саны — 102,6 хуу болган; улус ажыл-агыйының талазы-биле ажыл төлевирин фондузу — 106 хуу; ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак акша ажыл төлевири — 103,5 хуу; колхозчуларның күш-ажыл төлевири — 104,7 хуу, хереглелдин ниитилел фондулары — 106,4 хуу; чоннуң кижи савынга оналштыр боттуг орулгалар — 103,7 хуу; үүрмектеп садыглаар баraан саарылгазы — 106,9 хуу; чонга амыдыралдың ачы-дузазын чедирери — 110 хуу; чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирери — 99 хуу; күш-ажылдың будурукчулуу үлетпүргe — 105,2 хуу, колхозтарга болгаш совхозтарга — 97,2 хуу, тудугга — 105,4 хуу, демир-орук транспортунга — 103,8 хуу болган; улус ажыл-агыйының талазы-биле арыг орулга (деңнештирген өртектер-биле) — 107 хуу; даштыкы садыг саарылгазы — 109 хуу болган.

Хереглелге болгаш мөөнээшкинге ажыглаттынар национал орулга 1972 чылда 11 миллиард рубль ковудээн болгаш херек кырында өртектер-биле алырга 310 миллиард ажыг рубль болган. Ооң-биле кады национал орулганың дөрттүң үжү хире кезиин хереглелге ажыглаан, а арткан кезээн сопиалистиг будурулгеин калбартырынга болгаш ниити күүнеиин өске-даа хереглелдериниг ажыглаан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директивалаарынга дүүштүр улустуң амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле хемчеглерин боттандырарын үргүлчүлээн. 1971 болгаш 1972 чылдарда 34 миллион хире кижиниң ажыл төлевирин, пенсияларын болгаш стипендияларын бедиткен.

Үлетпүр продукциязы чыл дургузууда 26 миллиард рубль немей оскен болгаш 424 миллиард рубль ашкан. Көдээ ажыл-агый продукциязының ниити хемчээли барык 84 миллиард рубль болган-даа болза, мурнундагы чылдыындан элээп куду болган, ынчаазажок мурнундагы беш чылда чыл дургузуында ортумаа-биле бүдүргенинден хой болган. Ниити ортек-үнеин 86 миллиард рубль, азы 1971 чылдыындан 4 хуу хой кол фондуларны ажыглалга киирген.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга эртем-техниктиг дешилгениң чамдык улуг хемчеглерин боттандырган, ол хемчеглер ниитилел будурулгезин улам ыцай эстүрериинге болгаш чурттуң материал-техниктиг баазазын быжыглаарынга ылгыг берген. Үлетпүр продукциязының немей өзүлдезиниң 80 ажыг хуузу болгаш национал орулганың немей өзүлдезиниң дөрттүң үш кезии күш-ажылдың будурукчулуун бедиткенинден чедип алдынган. Ниитилелдиң күш-ажылының будурукчулуунуң өзүлдези улус ажыл-агыйынга 2,5 миллион ажыг кижиниң күш-ажылын камнап алырын хандырган.

Эртем-шинчилел, төлевилел, конструктор организацияларының болгаш будурулгелери эртем-техниктиг чугула айтырыгларны шинчилээрин үргүлчүлээн. Эртем ажылдакчыларының саны бир миллион кижи ашкан. Улус ажыл-агыйынга 3,6 миллион хире чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны нептереткен, ол чорук чылга чижеглеп саназарга 3 миллиард ажыг рубль камналганы бээр.

1971 чылдыынга деңзээрге үлетпүр будурүүшкүнүнүң немей өзүлдези 6,5 хуу болган. Үлетпүрүнүң улус ажыл-агыйынга техниктиг дешилгени хандырын турар адырлары элээп бедик темпилер-биле хөгжүп келген. Чыл дургузунда күш-ажылдың будурукчулуу 5,2 хуу немей оскен. Продукциняның бот-үнези чиигээн. Арыг орулга 9 ажыг хуу немей оскен.

1971 чылдыынга деңзээрге продукция будурерин үлетпүрүнүң чамдык адырлары мынчаар ковудеткен: электроэнергетика — 8 хуу, одаар түүл үлетпүрү — 5 хуу, кара болгаш оцнуг металлургия — 6 хуу, химия болгаш нефтехимия үлетпүрү — 9 хуу, машина тудуушкуну болгаш металл ажылдан кылыры — 11 хуу, ыяшты сайзырадыр ажылдан кылыр болгаш целлюлоза-саазын үлетпүрү — 5 хуу, тудуг материалдарының үлетпүрү — 7 хуу, чиик үлетпүр — 3 хуу, аш-чем үлетпүрү — 3 хуу болуп, культура-эмыдыралдың болгаш ажыл-агый угланышкынының барааннарын будурери 10 хуу немей оскен.

Үлетпүр продукциязын сайгарар талазы-биле план күүсеттинген.

Бүгү чуртка эң чугула хевирниң продукцияларын будурери кандыгыл деңзиин дараазында саннардан көстүр деп ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң дыңнадылында чугаалаан турар: 1972 чылда 858 киловатт-шак электроэнергияны, нефтиин — 394 тоннаны, газты — 221 миллиард кубометрни, хомүр-дашты — 655 миллион тоннаны, каңны — 126 миллион тоннаны, минералдыг чемничидилгелерни (тямек сөң-биле) — 66,1 миллион тоннаны, синтетиктиг чүктер болгаш пластиктиг массаларны — 2035 муң тоннаны, химиктиг волокнону — 746 муң тоннаны, демир тондурар станоктарны — 210 муң кезекти, ооң ниитинде саннар-биле программалыг башкарар станоктарны — 3,038 кезекти, приборларны, автоматчыдыларга дериг-херекселдерниң болгаш оларга артык кезектерни — 2,948 миллион рубльге, сапалга техниказывың дериг-херекселдерниң болгаш оларга артык кезектерни — 1,180 миллион рубльге, демир-орук тепловоздарын — 1,488 секциялы, демир-орук электровоздарын — 351 кезекти, автомобильдерни — 1,379 муң кезекти, тракторларны — 478 муң кезекти, целлюлозаны — 5,7 миллион тоннаны, цементтиин — 104 миллион тоннаны, пос-таавы аймаан: хөвең-саазын будуштуг постуу — 6,419 миллион дөрбелчин метрни, дүк будуштуг постуу — 681 миллион дөрбелчин метрни, хендир будуштуг постуу — 775 миллион дөрбелчин метрни, торгу постуу — 1,270 миллион дөрбелчин метрни, хом идикти — 645 миллион эптеп, эттиг (ниитизи-биле) — 13,6 миллион тоннаны, мал саржаан — 1,081 муң тоннаны, үнүп үзүп — 2,8 миллион тоннаны, пластиктиг — 44,2 миллион кезекти, шлажаң-шпал сава аймаан — 743 миллион кезекти, сорттуг аяк-сава аймаан (шил болгаш хрустальдан кылган) — 210 миллион рубльге, радиоприёмниктерниң болгаш радиололарны — 8,8 миллион кезекти, телевизорларны — 6 миллион кезекти, соодукчуларны — 5 миллион кезекти, хөй чүүр машиналарны — 3 миллион кезекти, мотоциклдерни болгаш мотороллерлерни — 808 муң кезекти, чадаг-тергелерни болгаш моторлуг чадаг-тергелерни — 4,6 миллион кезекти, бажың херекселдерни — 3,3 миллиард рубльге будүрүп үндүргеп.

Эрткен чылдыындан электроэнергияны 58 миллиард киловатт-шакты, 22 миллион тонна нефтини, 9 миллиард кубометр газты, 14 миллион тонна хомүр-дашты, 4,9 миллион тонна каңны, 4,7 миллион тонна минералдыг чемничидилгени, 171 муң тонна синтетиктиг чуктарны болгаш пластиктиг массаларны, 70 муң тонна химиктиг волокнону, 85 миллион рубльдиң демир тондурар станоктарын, 357 миллион рубльдиң автоматчыдыларга дериг-херекселдерниг болгаш оларга артык кезектерни, 306 миллион

(Уланчызы 3-ку арында).

ЫН

ДЭЭШТИГ КЫЛДЫР ОРГАНИЗАСТААР

«Ак-Туруг» совхоз тургустунга-ла чүве чыл чартыы ажыш турар. Чаа организастаттынган ажыл-агыйның шинчилери эрткен чылын бүгү улустуң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, багай эвес ажылдаан. Шлаңгын күрүнеге 301 тонна эътти саткан. Совхозтуң чедип алган чедиишкиннеринге боттарының үлүт-хуузун киирип келген мурнакчылар хөй. Чижээ, малчыңдардан Лопсан Кир-оол, Александра Сүр-оол болгаш оон-даа өскелер төрүүр 100 хойдан-на 96-дан 107 чедир хураганнарын ап, мурнакчыларның одуруунда киргевнер.

Тоску беш чылдың үшкү шинтпирлиг чылының планын доддур болгаш ажыр күүседир дээш кижи бүрүзү улам шудургу ажылдаарын хүлээнип турар. «1972-73 чылдарның кышкы үезинде мал продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир дээш мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докладаазы чоннуң патриотчу көдүрлүүшкүнүн хайыктырарын, улам сорук киирген. Ук докладады ажыл-ишчилерге совхозта хөй-ниитн организациялары чогуур ой-шаанда таныштырган болгаш бригадалар, салбырлар аразында социалистиг чарышты организастаан.

Эрткен чылдың дөрткү кварталының көргүзүү-биле социалистиг чарыштың түңнелин үвдүрген, ол чарышка хойжулардан Лопсан Кир-оол, Александра Сүр-оол оларның өг-бүлези бирги черни алганнар.

Тоску беш чылдың үшкү чылында ажыл-ишчилерниң мурнунда чаа-чаа соруулгалар салдынган. Чүге дизе, совхоз 575 тонна эътти, 65 тонна дүктү, 500 тонна тараны күрүнеге садар хүлээглеглиг. Ынчангаш амгы үеде ол соруулганы амыдыралга боттандырары-биле чон ортузунга организакчы болгаш тайылбыр массалыг ажылдарны бүгү хөй-ниитн организацилары күштелдирип турар.

Бригадаларда, салбырларда профэвилел организацилары шудургу ёзу-биле ажылдап, ылаңгыя социалистиг чарышты бедик деңнелге организастаарын чугула айтырыг кылдыр көрүп турар. Кызыл-Даг салбырының профэвилел комитединиң (даргазы А. Даржай), ында партия эге организацизиниң (секретары Д. Данзын) удуртулгазы-биле эвээш эвес, ажылдарны чорудуп турар. Ук профэвилел комитеди боттарының кежигүннеринге даянып алгаш, ай база кварталдың ажыл планнарын Кызыл-Даг суурнуң хөй-ниитн организацилары-биле кады кылып тураралр.

Ында профэвилел комитеди ай саныида болур хуралдарында бүдүрүлгеге болгаш ажыл-ишчилерниң амыдырал-чурттал газыңга хамаарышкан чугула айтырыгларны чугаалажырын чаңчыл болдурган. Салбырда мал бригадирлериниң база тускай эртемнигнерниң илеткелин комитет хуралдарыпта дыңнап, ажыл-чорудулгада четпестерин дарый чайладырынңы боттуг хемчегнерни алгылаан. Ол шыкаш ниитиниң малын төтчегнээр чоруктар-биле демиселди күштелдирер талазы-биле ажылды мында база багай эвес чоруткан. Даандырган ажыл-херекке харысалга чок ийи-чаңгыс кижилерни хөй-ниитиниң мурнунга тургузуп, ажыл-агыйга чедирген когарылын эгидериниң хемчегнерин каш удаа алгылаан. Мал коданнарының аразы ырак, берге-даа болза, малчыңнарның зооветоөредилгеэин график ёзугаар эрттирип келген. Социалистиг хүлээглеэни кижи бүрүзү алган болгаш чарыштың түңнелдерин ай саныида үндүрериң профком планнаан. Амгы үеде салбырда мал кыштаглаапкынының байдалы эки.

Оон-биле кады ажылчын комитединиң ажылында ам-даа чедир шинтпирлеттинмээн чүүлдер хөй. Чижээ, Ак-Туруг салбырында база машина-трактор мастерскаязында месткомнарның ажылы амыдыраа чедир шуудан чадап турар. Социалистиг чарышты ол черлерде эрелгей байдалдыг организастап, ылаңгыя МТМ-ниң сеңтекчилериниң ортузунга ажылды бедик деңнелге чорудуп шылдаваап. Коммунистиг күш-ажыл школаазының дыңнакчыларының четчелээшкинин кылып алза-даа, кичээл эрттирери-биле оларны чаңгыс-даа катап чыып чадап каанвар. Ында местком даргазы Дугур Хуна, МТМ эргелекчизи Бегзи Балчыма, кол инженер Валерий Кызыл-оол бо талазы-биле четпес ажылдап турар.

Ажыл-агыйның малчыңнарыпга эң-не чымыштыг, харысалгалыг үе келген. Чүл дизе, кодан бүрүзүнде шээр малдың оолдаашкыны түлүктээн. Хоочун малчыңнар Монгуш Данзырын, Көк-кыс Лаа, Дина Араптан, Сат Дажы база малчыңнарның эң-не аныяа Түлүш Эрес-оол оларның коданнарында хөй оолдаашкынны орту киргеп. Ук коданнарда чаш мал мөнди доругуп турар. Ол ышкаш хоочун сакманщиктер Танды-оол Хенче, Анай Сангаажап, Уйнукай Санчай болгаш өскелер-даа амгы үеде 120 чедир хураганнарын доруктуруп алганнар. Совхозтуң малчыңнары чаш малды мөнди алыр дээш улам күжениишкинниг ажылдарын хүлээнип турарлар.

«Ак-Туруг» совхозтуң тарыпга шөлү база делгем. Оон хемчээли беш чылдың үшкү шинтпирлиг чылында улам улгадыр, азы 11950 га чедер. Оон иштинде түгле тараа культуралары 5000 гектар болур. Ажыл-агыйның тараажыларын чер ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын улам калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның чоокта чаа хүлээп алган докладаазы сорук киирген. Олар ук докладады танышкаш, гектар бүрүзүнден 11 центнер тарааны, суттаттыг шөлден 15 центнерни, кукурузаның 170 центнер ногаан массазын алыр деп социалистиг хүлээглеэнинде айтыкаавар. Моңу чедип алыры база-ла белеп эвес. Ынчангаш Аймырлыгның хөвүзарын, Улуг-Хөвүнүң алдыы чарыы долузу-биле суттарыпгага киирери негеттиниң турар. Бо хүннерде белеткел ажылын чорудуп, 36 кижи составлыг суттатчылар бригадазын тургускан.

Ынчангаш салдынган сорулгаларны ажыл-херек кырынга боттандырар дээш профэвилел комитеттери боттарының улуг-хуузун маңаа киирип, социалистиг чарышты улам тодаргай, дээштиг кылдыр организастаар дээш күжениишкинниг хемчегнерни алырлар.

Э. ДОНГАК,
совхозта ажылчын комитединиң даргазы.

Беш чылдың кижилери

ЧОРГААРЛАНЫР БИС

Сураглыг саанчылардыг, бызаа ажаакчылардыг бо коллектив эрткен юбилейлиг чылда ийи даклыр күжениишкин-биле ажылдааш, күрүнете 810 тонна сүт садар планын 1045 тонна кылдыр күүсеткен.

Бо чаагай херекте мурнакчы саанчылар Л. Романова, Г. Хандывай, А. Кочкина, Н. Иргит болгаш өскелерниң-даа киирген үлүг улут. Олардан Любовь Григорьевна Романова шылгараан. Быжыглаан бир инектен-не 2500 кг сүт саар тургаш, 3286 кг чедиргеп. Бии-Хем районга мындыг бедик көргүзүг моон мурнунда турбаан.

...Амыдыралдың оруу ойгулчиңилдиг, кадыр-берттиг. «Амыдыралды чурттап эртери дээрге, оргу шөл кежери эвес» деп улустуң чугаалажыры-даа таварылга эвес. Люба чажыдан тура-ла кадыг ажыл кылыр ужурга таварышкан. Заводка хоюглакчылап, ыяш белеткээр черге ажылдап турган. Оон амгы шылгараан, алдаржаан ажылын 1959 чылда эгелээн— Красноярск крайның «Борец» совхозунга аныяк кыс баштай саанчылап киргеп. 1964 чылда Тывага кээрде ол дуржулгалыг саанчы болу бергеп. «Кызыл тараанчын» колхозка ажылдап турган акызы ону Тывага кээп ажылдаарын сүмелээн. Аныяк уругну колхоз баштаар чери төп фермага саанчы кылдыр хүлээп алган.

— Шору уруг хүлээп ап-тыр бис, ажылга кызымак киживидир—деп, удаваанда Любаның дутайын саанчы өөрү чугаалажы берген.

— Харын, амдыызында ажырбас-тыр, сөөлүнде барып чүү болур ийик — деп, чамдыктар бүүрел чогун илереткеннер. Шынап-ла мурнунда аңаа чамдыктар келгеш, чылдаа четпейн кандыг-бир чылдагаан тыпкаш, фермадан чорүп-даа турганының таварылгалары тургулаан. Ынчангаш баштайгы үеде чаа киргеннерге бүүрел чок турганы база-ла үнделиннинг.

Удаваанда Л. Романова тергиин саанчыларның одуруунга киргеп, а 1966 чылда бир дугаар черни эжелээн. Ол аразында инектн машина-биле саарының аргазын өөренип алган. Ам Любовь Григорьевна бирги класстың саанчызы.

Бо үеним дургузунда саанчының ажылынга чамдык бергелер таварышкылаан. Уруглаарының адазы төлеп чогун көргүскен. Бо айтырыгны дорт шинтпирлээр ужурга таварышкан. Амыдыралдың шак ындыг шылгалдалары хоомай кижиним будулдуруп болур. Дөрт үрүгүнү ие кижи чаасканы азырап, кижизидер деп чүве амыр эвес херек. Оларның үжү ам школада, а хеймери садикте. Олары иези дег күш-ажылчы болуп өзүп олурарынга Любовь Григорьевна өөрүүр. Берге хүнгерде анаа өөрү дузалажып, сагыш-сеткил-даа талазы-биле деткээн. Ындыг бергелерден аңгыда кадык база баксыраан турган. Ынчангаш бодүүн ынак ажылындан түр када чардыгар ужурга таварышкан. Ийи чыл эрткенде ол кан-кадык апарган. Ынак ажылын катап уламчылап кирипкеп. Эрткен чылын бир инекке онааштыр сүт саап алырынга Бии-Хем районнуң рекордун тургускан.

Л. Романованы даштындан көөрге, өскелерден ылгалыр чүве-даа чок. А ажылдан турда, эрес-кашпагай. Ол дугайын мындыг факт-биле бадыткап көрээлп. Каш чыл мурнунда, хол-биле сүт дажып, фермага инекти суггарып турган. Хөй сүт алыр дизе, суггаттым кайы хире ажыктыын ол бялыр болгаш, кежээ ажыл шагыныц соонда хамык инээнге шупгузунга бир-бир демир-хүүн сугну дажыглап берип турган. Өскелерден ылгалыр шудургузу ол-дур.

Любовь Григорьевнадан күш-ажылчы чедиишкининиң чылдагаанын сонуургаарга, кол-ла чүве инектиң уксаазын экижидериде, ону чурум ёзугаар ажаал чемгереринде, эки саарында деп допчу харыылаар.

— Мен инек бүрүзүн кам; чаар чемгереринь ыяк билип алган мен. Чеже хире сүттү бээрил, ынчалдыр чемгерер херек—деп, ол тайылбырлаар.

Романованың ажылга чедиишкинин — кызымаанда дээрзин өөрү чугаалажыр. Шынапла, уруг-дарыы хөй болаадаа Любовь Григорьевна фермага баштай кээр, инектерни саалдага белеткээн, савазын аайлап баштап алган болур.

— Мал чеми бо чылын кажангызындан-даа хөй белеткеттинген. Эң ылаңгыя эрткен күзүн инекти турнепс-биле чемгерип турдувус. Ону ферманың эргелекчизи Дмитрий Дороninиң саналы-биле тарып олурткан чүве — деп, Л. Романова чугаалаар. Малга тааржыр ол культураны тараапы сүт саалдазын көвүдедиринге дыка дузалаан, ынчангаш бо чылын турнепс тарыырын көвүдедир деп шинтпирлээнер.

Любовь Григорьевна тоску беш чылдың шинтпирлиг чылында Бии-Хем районнуң саанчыларындан эң-не хөй сүттү—бир инектен-не 3400 килограммны саар хүлээглеген алган. Ол дээрге юбилейлиг чылда түңнелинден 124 килограмм хөй. Даарта бөгүнгүзүнден эки ажылдаар деп үүлдү удуртулга болдуварының херечизи ол-дур. Ону канчап чедип алыр бодап турарын мурнакчы саанчыдан сонуургаан бис. Хамыктың муриунда инектериин ажаалда, чемгерилгезин улам-на экижидер. Оон амгыда чамдык аныяк инектер бо чылын четчи бээр. Ол сүт саалдазын көвүдедиринге салдарлыг болур. Амгы үеде оон ви-не сүттүр дээн инектери Вишняка биле Кубанка кыжын бир хонукта 13—16 килограммны бээр. А аныяк инектер четчи бээрге, ынча хире сүттү бээри албан.

Мурнакчы саанчы социалистиг чарыш дугайын канчаар бодап турарын сонуургаан бис:

— «Саяы» совхозтуң саанчызы Т. Матина мени чарышка кыйгырган чүве. Ону хүлээп алган мен. Ынчаарга ол чарыш чүле сөс кырында эвес, харын ажыл-херек кырында болурун күүзээр мен—деп, оон харыызы ындыг болган. Ол чүл дээрге чарыштыг ийи саанчының көргүзүглеерин ай, квартал саныида деңнеп, фермаларга азып турары. оон ында олар боттоттарына чедип барып, ажыл-дуржулгазын солужар дээни ол-дур. Чарыш чүгле ындыг таварылгада дээштиг болур.

Ажылынга кызымак, ажытөлү дээш сагыш човаңгыр, бергелерге торулбас эжи—Любовь Романованың чедиишкинниге өөрү чоргаарланыр. Кижи чонга эки болурга, чон кижини хүндүлээр, оон чедиишкинни боттарыныы кылдыр санаар ышкажыгай.

Туран фермазының саанчызы Л. Романова болгаш оон өөрү тоску беш чылдың шинтпирлиг чылынче быжыг базым, бедик тура-сорук-биле кирипкеп.

С. ХЕРТЕК.

Алдарлыг саанчының чугаазы

Чылда бир инектен үш муң килограмм сүт саап алырын канчап чедип алырыл? Ону Казах ССР-ниң алдарлыг саанчызы коммунист Лидия Ивановна Казанцева совхозунуң радиозун дамчыштыр тодаргайлап чугаалаан. Боровскиниң совхозтар трезвиниң саналын ёзугаар эң эки саанчыларның, инек, бызаа азыракчыларының дуржулгазын чонга чугааладып бээр ажылды чаа чылда чорудуп эгелээн. Ол сорулгага Болгарияга болгаш Венгрияга бүдүрүп кылган радиостанцияларны ажыглап турар. Ам совхозтарның салбыр бүрүзү, хөй-хөй фермазары ындыг радиостанцияларлыг. Дуржулга солчурунуң ол чаа аргазы шалыпкын ажыглаттынгыр, малчыңнар анда хамаарышкан чорук кызырынга үе-шагның чарыгдаавас, бүдүрүлге ажылынган чардыкпас.

ЧУРУКТА: бир инекке онааштыр 3100—3500 килограмм сүттү чылдың-на саап ап турарын Кызыл Пресня совхозунуң саанчызы Л. И. Казанцеванық радио дамчыштыр чугаалап берип турары. Дамчыдылтага оон-биле кады оон өөреникчилерин Лидия Леер биле Наталья Воронина келген. Олар бо чылын база үш-мунчулар болур деп шинтпирлээнер.

В. ДАВЫДОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бистиң кожаларывыста

Планны бадылаан

Красноярскиниң «Промстройниипроект» институдунуң болгаш крайның өске-даа төлевилел организацилары-биле кады кылганы Черногорскиниң үлетпүр бедиринниң нол планының схемазын ССРЭ-ниң күртудур черн бадылаан.

Үлетпүр бедиринниң составынче үш улут бүдүрүлге кирип турар. Кызымал алгы-кеш кызыр заводтуң болгаш дүктүң баштайгы ажылдап кылышкынын чорудар фабриканың тудуглары эгелей берген. Үш дугаары — даг-дүгүдеп техниктиг кызыглаар кызыр заводтуң тудуу 1975 чылда эгелээрин көрген. Оон продукциязын Саында тургустувуп турар девискээр-бүдүрүлге комплексизиниң тудугларына ажыглаар. Заводту чиг-эт-биле «Тыва даг-дүгү» комбинат хандырар, ону Ак-Довурак хоорайдан сөөртүп чорудары көрдүнген.

Үлетпүр бедиринниң нол планының схемазы эки кылдынганын демдеглээн.

(БИСТИҢ КОРР.).

Ыяш чоңгузунуң дузазы

СЭКП-ниң XXIV съездиниң шинтпирин ёзугаар Енисейниң орталкы агыммының девискээринде кылып турар Маклоково-Енисейниң үлетпүр комплексизинге ыяш чазап болгаш базырадырынган артыкан түүдерин — чоңгузу, хирээндиш, ыяш богун бичии-даа халааска кагбайн, бүрүнү-биле ажыглаарын көрүп турар. Ол чугула чиг-этти мооң мурнунда аңаа-ла өрттедип каапгар турган болза, ам оон калбак плитказарны, каинфольду, скипитарны болгаш өөне-даа продукгуларны кылып алыр апаар.

Бо хүннерде Маклоково суурда кылдынган каинфоль хайындырып белеткээр улут заводту күрүне комиссиязы хүлээп ал турар. Ол завод бодунуң продукциязын кызыр чиг-эт кылдыр кезип каапкан шинтпирлиг ол черде хөй санныг дөжектерни ажыглаар деп турар. Завод мындыг чиик өртөвүнелиг чиг-этти чылдың-на 300 муң тонна чедир хереглээр. Каинфольдан аңгыда даг үлетпүрүнге ажыглаар ыяш массазын, уксус-кальцийлиг порошокту база кылыр. Ол бүгү продукция түгле Красноярск девискээрине эвес, харын-даа бистиң Тыва АССР-ге база калбаа-биле хереглеттинип турар.

Тайгада демир-орук

Решоты-Богучан демир-оруу тайга-сыиче улам-на хамылап бар чоруур. Сибирьниң кол оруундан адырлып чорукган, ол соңгу чүнче — Ангараже улам-на ыңайлавышаан, үш чүс хире километр шөйүлгеш, Карабула дээр суурда чеде берген.

Демир-орукгуң чаа шугуму амдыызында долузу-биле ажыглалга кирбезе-даа, чурттуң барыын талакы областарынче бир миллион кубометр ажыг хемчээдиг ыяштыг соөртүп чорукган.

Решоты-Богучанның чаа демир-оруу Красноярск крайда Ангара унунуң саңаа четпес байлаан ажыглалга киирериниге улут ужур-дузалыг. Саңаа четпес ыяш байлаамдан өске ол девискээрде дыка улут курлавырлыг демир аймаа болгаш полиметалл байлаа база бар.

Ангара хемге Богучанның ГЭС-зин база тудуп тургузар деп шинтпирлеп турар. Ол электростанцияа Богучандан безин ырак черге туттунар болганда, аңаа чедир база бир демир-орук шугумун салырын айыткан.

Н. ВАНЬКОВ.

Бай-Талда байдал

«1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедирп дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докладаазын Бай-Тайга районда «Тээли» совхозтуң малчыңнары чүүдүтүнүп деткээн болгаш бедик көдүрлүүшкүнүүг ажылдап турарлар. Олар ол чарышка киришпишаан, беш чыл планын күүседиринде шинтпирлиг чылында бедиткен социалистиг хүлээглеглерин алгаанар.

Совхозтуң Бай-Тал салбырында түгле төрүүр хой бээн 9200 чыгыы. Оларны 36 кодаида үскен. Малчыңнар ниитиниң малын кыштан хүр ажырар дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

Совхозтуң Бай-Тал салбырында хой оолдап эгелээн. Богунге чедир төрээн 3914 хойдан 3917 хураганны мөнди алган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Эреге Сериң-оол, эштер Иргит Ойдуп-оол, Доос Мандай-оол болгаш өске-даа хойжулар үлегерлиг ажылдап турарлар.

Салбырның хойжуларыпга сиген сөөртүрү-биле дөрт «Беларусьту», бир автомашинапы совхозтуң дирекциязы быжыглаан. Мал чемни сөөртүрүнге трактористер Т. Казак-оол, Х. Байков оларның эки ажылдап турарын малчыңнар мактап турарлар. Малды суг-биле хандырар ажыл ажыкээн: 43 кодаиның 38-инде үлүг досказарларны тургускулаан, суг сөөртүр 3 машинапы кодаиларда хуваагап.

Малчыңнарның чедиишкинниг ажылдарынга оларның амыдырал хандырылгазын экижидери улут ужур-дузалыг. Бо талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Ылаңгыя коммунист Сыргыт-оол Шагдыр почтаны үргүлчү чедирип турар. Автолавка база ноэн турар.

Бай-Талдың малчыпнарының ортузунда зооветеринарлыг болгаш политөөредилге багай эвес организастаттынган. Салбырның тускай эртемнигнери докгааттынган хүннерде бөлгүмеринң кичээлдерин эрттирип турар. Райопнуң партия, совет, комсомол болгаш өске-даа организацияларының ажылдакчыларының айда ийи катап малчыпнарта кээп турары база өөрүнчүг.

И. СЕДИП-ООЛ.

ДҮРГЕН МАҢНААР ЭКСПРЕСС

Риганың вагон тудуунуң заводунда баштайгы совет ЭР-200 дээр экспрессгин вагонпарын эптеп чыыры эгелээн. Оя болза шакта ийи чүс чедир километр дүрген маңнаар. Оон кузовуи алюминийбиле кылып турар. Ол поездиниң шимчедикчилерин «Риганың «РЭЗ» дээр электромашина тудуунуң заводу белеткээн.

Беш чылдың үшкү чылында ол будүрүлгеге өске-даа чаа түүдерни будүрер. Оларның бирээзи — ДР-1А дээр дизель-поездиниң дуржулга хевири болур, ол болза бодунуң чамдык техниктиг шынарларынын талазы-биле эки деп саңаан бодунуп «онзүү» ДР-1П дээр дизель-поездиниң ангар. Одалга сиптемазын аңаа экижиткеп турар.

(СЭТА-ның корр.).

МЕЖЕГЕЙЖИЛЕР СӨЗҮН ЭЭЛЭЭР

«ССРЭ-ниң 50 чылы». Бистиң совхозувустуң адыл ол. Ол атты совхоз бодунуң күшажылчы тиилелгелери-биле эрткен чылын чаалап алган.

Совхозтуң девискээри 68233 гектар черни эзлеп турар. Ол дээрге, Таңды-Ууланың йры талазы, оон ээвээ болгаш Алгый база Казак хөлдерже чаптып чоруткан ховулар-дыр. Аңмея, кат-чимис, оът-сиген, балык-байлап, мал-маган, тараабыдаа. Черле түүнү чок дээрил, магалыг-ла.

Тайга чоогу болганда, бистиң черге кандаашкын ховар болур. Шыктын чылда дүжер хемчээли (хар, чаъс каттышкаш) 215 мм чедип турар. Оон уламында оът-сиген чагаай. Кыжы соок болгаш үзүп, чайы кыска болгаш изиг. Хар үргүлчү кылын дүжер. Чамдык чылларда июнь эгезинде азы августа төнчүзүнде доңаттар болгулаар. Ынчалза-даа хөй тараалыг черлерге эвес, Уургайлыг, Доора-Хадың ышкаш недек черлерге дыпзыг.

Тарылга шөлүү 30 муң гектар чыгаа турар. Чамдык районнарымнан 4—5 катап хөй. Сиген кевер шөл 1296, одар-белчиир 32194 гектар. Совхозтуң девискээрииң үлүг эвээш, тарылга болгаш одар-белчиир шөлдериниң деңнежин турары болгаш өске-даа факторлар ажыл-агыйның үглавышкынын херечилеп турар.

Межегейжилер тараа будүрери-биле чергелештир, сүт болгаш ногаа аймаа новүедир соруулгалыг. Малының баш саны 11400 чедип турар. Оон 3000 хиреэи — мыйыстыг бода мал. Эът будүрүлгези чылда 546 тонна, сүттүүн—2500 тонна, дүктүүн—282 центнер. Бо дээрге, үүс гектар ажыглал шөлгө онааштыр алыр болза, багай эвес көргүзүглердир. Чылда бир инекке онааштыр саптан сүттүүн 2500 килограммдан кудулавайн турары, хөй бүрүзүнүн 3,5 килограмм дүк бөөнн турары—оон балыткалы ол. Оон-даа дээрге көргүзүглерни чедип алыр хүдүлгелиг беш чыл планын күүседиринде шинтпирлиг чылында бистиң малчыннарывыс алган.

Тарылга шөлүүнүң 52 хуузун тараа культуралары, 16,5 хуузун мал чеми эзлеп турар. Картофельдың 300 гектарыны, ногаа-аймаан 100 гектарны тарып турар бис. Тоску беш чыл планын ёзугаар алырга, 1975 чылга чедир чылда тараа будүрүлгези 17500 тонна, картофельдыи — 3000 тонна, ногаанын— 1400 тонна болур. Ол соруулганы чедип аптар арга болгаш күш бистс бар. Беш чыл планын күүседиринин баштайгы ийи чылында тараавыс дүжүдү бир гектарга онааштыр ортумаа-биле 13,7 центнер, эрткен чылын 14,3 центнер болду. Күрүнсге 13800 тонна тараа дүжаар тургаш, 23352 тонниыны саттывыс. Картофельдын ортумак будүрүлгезин 1211 тонна, гектардан дүжүдү 40,5 центнер, а ногаа бүдүргеин 926 тонна, дүжүдү гадан 115,1 центнер четкен. Кукурузаның ногаан массазынын дүжүдү сөөлгү ийи чылда бир гектардан-на 100 центнер, 1972 чылда 134 центнер болган.

Чер ажылы эрткен беш чылда совхозка элээн оруулганы киирген. 1966—1970 чылдарда күрүне шыжаммыринга 46000 тонна тараапы киирдивис. Орулгазы 2 миллион 192 муң азы чылда-на 438.450 рубль болган. Тараа культураларының ажыктыын бо чүрагайлар хереглеп турар. Оон кол чылдагааны — тараанын ортумак дүжүдүн бир гектардан-на 3,4 центнер бедикпин шыдаанывыста. Ол чедиишкин агротехниканы экижиткенивистен, чеминчидилгеин болгаш шынарлыг үрезинин ажылланывыстан чедип алдынган. Үрезин чажарымны бетинде шөлдү андарары, илиартээры, катоктаазы чаңчыл апарган. Чамдыкта хөрүүнүң ийи-даа катап болбазырадыр бие. Часкы тарылганы 10—12 ажыл хүнүнде доозар. Минералдыг чеминчидилгени 1970 чылда 120 тонналы, 1971 чылда 195 тонналы, 1972 чылда 220 тонналы тараа шөлүүге чашкан бис. А бирги болгаш ийиги класстың үрезинерн 1966—1970 чылдарда бүгү үрезиниң 25—30 хуузу турган болза, 1972 чылда 50 хуузу четкен.

Картофель биле ногаанның дүжүдү бистиң совхозта чүгээр-даа болза, планда көрдүнгеннинге четпес болгаш орулга бербейн турар. Олардың кайызынын-даа бот-үнезин эрткен беш чылдаазындан аартаан. Дүжүттүң бедивейн турары картофельди суттат чок черде тарып турарывыс-биле таймылбырлаттынар. Оон уламындан дүжүт чаашкындан камаарылгалыг апарган. Ол шөлде органиктиг чеминчидилге база эвээш: бир гектарга чүгле 5 тонна өдек онаажыр. Сөөлгү ийи чылда ногаа аймаанын дүжүдү база кудулаан. Оон чылдагааны — ногаа шөлүүнүң суттарылга системазын ол үеним дуржулгада чаартып келгенивисте. Ногаа ажылында механизацин барык-ла чок. Ол чорук оон бот-үнезин улам-на улгаттырып турар. Картофель будүрериңде механизацинын байдалы база-ла шоолуг эвес. Картофель үрезинн ыяштаар черинн чедиишпес болганындан 150—200 тонна үрезинин сатказ үрезинден ийи катап аар өртек-биле чылдын-на садып алыры чаңчыл апарган. Бо бүгү четпестерни чайладыр хемчегнерни ап эгелээн бис.

Межегейниң тараажылары Коммунистиг партиянын болгаш Совет чазактың тараа будүрүлгезин көвүдедир дугайында докладаларын болгаш чер ажылдакчыларының социалистиг чарыжының негелделерин хураалга улуг кедүрлүүшкүн-биле чугаалашкаш, немелде хүлээгелерни ап, чаа сорулгаларны салган. Ук хүлээгелерни болгаш сорулгаларны күүседир талазы-биле чүүл кылып турарывысты чугаалап көрейн.

Бо чылын тарыыр ужурлуг черниистиң 97 хуузун азы 17400 гектар черни андарып алган бис. Ылаңгыя күскү чер андарылгазы 1971 чылдыынан 2000 гектар хөй болган. Чайын андарган шөлдерниисте бок сиген чок, арыг. Үрезинниң 70 хуузун бирги болгаш ийиги класстың негелдезинге чедир арылап алган бис. Кызыл-тастың совхозка турган 950 тонна бирги классетың үрезинниинң кырында 200 тонна элита үрезинин база садып алдывыс. Оларның кайызы-даа «Саратов-29» сорт. Суланың «Орел» сортунуң 30 тонна элита үрезинин база тыптынып алдывыс. Ындыг болганда бо чылын-на чамдык үрезинин өскээр сайгарар аргатыптыр болгаш дараазында чылдарда бүгү тараавыс райончүүтүнген сорттуг апаар.

1973 чылдың тарылгазында 12 муң тонна өдек төгер турган, 15 муң тоннаны төктүвүс. Тарылга эгелээринин бетинде 5 муң тонна органиктиг чеминчидилгени немей чажар бис. Минералдыг чеминчидилгени 650 тонналы, оон 400 тонналы тараа культураларына чажары көрдүнген. Бистиң фосфору чедиишпес шөлдеривисте суперфосфат улуг дузалыг.

Совхозта 12850 гектар тарылга шөлүү хаттан үрелген. Ол черниң 9400 гектарында хөрүүн камгалаар дилиндек тарылга эзлчештирилгезин киирген бис. Ук шөлдүң 25 хуузунга хөй чылдыг сиген, 50 хуузунга тараа культуралары тарыыр кылдыр чүрүмчүдүр. Хөрүүнүң хаттан үрелирин камгалаарынче 5 муң гектар шөлдүт бир бригаданы бүрүн шинчиткен бис.

Совхозтуң агрономнары план чогаадып турган үезинде шөл бүрүзүнүң агротехниказын айыткан. Ол планнар бригадалар төптеринге турар. механизатор бүрүзү кайы шөлге, кандыг ажылды кажан кылырын оон көрүп алыр.

Картофель шөлүү болгаш ногаа шөлүнүң чамдыызы моон мурнунда чылдарда сугтат чок черлерге турган. Бо чылын ногаа аймаа дөгереэн, 64 гектар картофель суттатгыт черге тарыттынар. Суттарылга системазы бүрүн ажыглалга киирерге, картофельди шуптузуп суттаттыг черге тарыыр бис. Картофель биле ногаанның бот-үнезин чинтедир сорулгабиле механизацияны ажылдаарын бо чылын эгелээр. Үстүнде ажылдарны боттандырган соонда картофель-даа, ногаа-даа совхозка орулгалыг апаар.

Мал чеми культураларны өстүрериниче сагыш салырын база чугаалашкан бис. Ол культураларның шөлүү бо чылын 3400 гектар чедир улгадыр, агротехниказы экижир, чеминчидилгези көвүдээр. А кукуруза өстүрериниге турум звеноолар организастаары көрдүнген. Бо чылын 100 гектарга дазыл чеминтиг үнүштерни тарып шенээр. Севаж салыры чылдың-на көвүдеп турар. 1971 чылда 65 тонна, 1972 чылда 402 тонна тураган болза, бир чыл планын күүседиринин үшкү чылында 800 тонна, 1975 чылда 1500 тонна чедери планнаттынган.

Межегейниң ховуларында 776 гектар хөй чылдыг сиген бар, 2660 гектар чаңгыс чылдыг сиген чылдың-на тарыттынып турар. Ам хөй чылдыг сигенни көвүдедир сорулгабиле саалынган, оон 700 гектары бо чазын тарыттынар. Оон ында бөш чылдың төнчүзүнге чедир 1000 гектар сиген шөлүн, 1100 гектар одар-белчиирин экижидер бис. 285 гектар одарда сиген үрезинин чашкан, 181 гектар одарны кезек-кезек кылдыр үзе кажаалаан. Суттарылга системазы ажылдалга киирген үеде, ол черлер мал оътгаарынга болгаш сиген кезеринге таарымчалыг апаар. Витаминниг сиген далганы будүрер агрегатты болгаш дүрген шингээттинер чеминер белеткээр цех кылыры көрдүнген. Ындыг болганда, ниитиниң малы кандыг-даа чембиле четчир хандыртынган турар.

«ССРЭ-ниң 50 чылы» совхозтуң малчыннары-даа, тараажылары-даа Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришпишаан, бо шинтпирлиг чылда хөй продуктуну будүрер дээш бедик хүлээгелерни алгылаан ажылдап турарлар. Боттарының созуп межегейжилер халас ытпас болгаш сорулгазын күүседир дээрзинге бүүрел болур.

И. АНДРЕЕВ,
совхозтуң кол агроному.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМЫ

(Төнчүүү. Эгези 1-ги арында).

саналга техниказын болгаш оларга артык кезектерни, 32 муң чүк автомобильдерни, 201 муң чиик автомобильдерни, 5,8 муң тракторларны хөйнү бүдүрүп үндүрген. Өңнүг болгаш ховар металлдарны, нефть-химия болгаш нефть болбаазырадылгазының продуктуларын бүдүрүп үндүрери көвүдээн. Эң чугула дээр казар байлактарны шинчилеп тыпкан курлавыры улгаткан.

Улустуң хереглел барааннарын бүдүрүп үндүрери 1971 чылдынга деңнээрге, мынчаар өскен: бүгү хевирниң пөстаавызы — 138 миллион дөрбелчин метр, даараглыг кылыглар — 399 миллион рубль, иштики болгаш даштыкы трикотаж — 14 миллион кезек, эът — 475 муң тонна, мал саржаа — 59 муң тонна, шаажак-шил аяк-саваа аймаа—89 миллион кезек, сорттуг аяк-сава аймаа — 31 миллион рубль, соодукчулар — 472 муң кезек, бажың хереккелдери — 270 миллион рубль.

Үлетпүрүүң ажыл-чорудулгазынга элээн четпестер турганып ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадыында айыткан. Үлетпүрүүң чамдык адырларынга продукция бүдүрериниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планда көрдүнген өөрдези чедип алдынмаан. Бүдүрүлгелериниң чамдыктары продукцияны сайгарарының болгаш мөөңнээшкининиң талазы-биле бердинген даалгаларны күүседип шыдаваан. Кылыгларны чер-ле болганда чогуур ассортиментилиг болгаш эки шынарлыг кылдыр бүдүрүп үндүрерин хандырбайн турар. Дыка хөй бүдүрүлге чөрлери продукция бүдүрүп үндүрерин улгаттырарының курлавырларын амдаа долдур ажыглавайн турар, бүдүрүлге күүлерин, ажыл шагын, чиг-этти ажыглаарында четпестер база бар. Чаа тудуп киирген чамдык тудугларда продукция бүдүрүп үндүрериниң төлевилээн күүзүн, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш бот-үнени кончуг оожум шинчээдип ап турар.

Эрткен чыл көдээ ажыл-агыйга дыка таарымча чок агаар-бойдустуг болган. Чүрттүң чамдык районнарынга хары чуга кадыг-дошкун кыштың болгаш чайгы улуг кандаашкынының үржүүндан дыка хөй шолдүң көдээ ажыл-агый культуралары үнмейн барган.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаар, чер ажылының культуразын бедидер талазы-биле партияның болгаш чазактың соолгу чылдарда алган хемчеглерин болгаш чүрттүң курлавырларын мөөңнээрининг болгаш колхозтарга база совхозтарга дузалаар талазы-биле эрткен чылын ап чорутkан немелде хемчеглерни боттандырыш чорутканының ачызында таарымча чок агаар-бойдустуң түңнелинде болган бергедээшкиннерни ажып эртер аргалыг болган. Колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының ажылын бедип-биле организастаанының, а ол ышкаш хоорайлар чүрттакчыларының идепкейлиг дузаламчызының ачызында берге байдал үезинде дүжүттүг эң эвээш чарыгдал үндүрүп турган ажаан алыр аргалыг болган.

Эрткен чылын 168 миллион тонна тарааны бүдүрген, ол дээрге сескн беш чылдың чылда ортумак деңнелинден элээн ажып турар сан-дыр. 1,6 миллион тонна ристи бүдүргеп, ол база-ла 1971 чылдынган 15 хуу хөй боол турар-дыр.

Чүрттүң чөөн талазынга бедик дүжүттүг өстүргеш, ажаан алган. Казахстанга ниитизи-биле 29 миллион тонна тараа ажаан алдынган. Моөң мурнунда-ол республика ынча тарааны кажан-даа ажаап ап көрбээн. Сибирьниң болгаш Уралдың ажыл-агыйларынга 39,5 миллион тонна тараа ажаап алдынган. Алтай крайның, Омск, Новосибирск, Курган, Тюмень областарның ажыл-агыйлары тараа бүдүрериниг улуг чедишкинниг болгулаан. Ол ышкаш РСФСР-нин, Украинаның өске-даа чамдык областары болгаш автономнуг республикалары, Белоруссияның, Молдавияның, Балтий чоогунуң республикаларының, Закавказьенің, Ортаакы Азияның колхозтарынга болгаш совхозтарынга багай эвес дүжүттүг ажаап алган. Оөң ачызында чүрттүң Европа талазының тараалаң районнарынга чедир алдынмаан тарааны дыка улуг чертелиг долдурар аргалыг болган.

Эрткен чылын бүгү чүрт ниитизи-биле күрүнеге 60 миллион тонна тарааны саткан.

Чүрттүң колхозтары болгаш совхозтары часкы тарылгага үрезиннер-биле хандыртынган. Мал ажылынга тараа чемин тускайлаан, ынчалаа-даа ол 1971 чылдынган элээн эвээш хемчээлдиг. Эрткен чылын чүрт 7,3 миллион тонна чиг хөвеңнн алган. Ол дээрге оөң мурнунда чылдарныңдан дыка хөй хемчээл болур.

Эрткен чылын картофельдиң болгаш ногаалдарның ниити ажаап алдыышкыны оөң мурнунда чылдан эвээш болгаш 1966—1970 чылдарның ортумак деңнелиндең куду болган. Күрүне курлавырынга 11,1 миллион тонна картофель, 11,2 миллион тонна ногаалар киргеп, ол болза 1971 чылда күрүнениң садыш алган хемчээли-биле деңнежип турар-дыр.

Мал ажылының продукциязын күрүнеге садып алыры ажыл-агыйларның бүгү категорияларынга мындыг болган: мал болгаш куштар дириг деңзизи-биле—15 миллион тонна, коң эътке шилчидерге—9,7 миллион тонна, сүт—48,4 миллион тонна, чуургалар—24,3 миллион борбак. Малды, куштарны садып алырының улус ажыл-агый планы ажыр күүсеттинген. Сүт садып алырының планы чедир күүсеттинмээн.

1972 чылда колхозтарның болгаш совхозтарның ниити оруглазы 22 миллиард хире рубль болган. Ол болза, 1971 чылдан биче куду, ынчалаа-даа 1966—1970 чылдарга бодаарга 8 хуу бедик болуп турар.

Совхозтарны долу бот-орудга-чарылгаже шилчидери улам-чылап турган. Эрткен чыл дургузунда чаа байдалдарга 7 муң колхоз азы оларның ниити санының 45 хуузу ажылдап турган.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын улам быжыглаары боттанып турган. Техниканың эң чугула хевирлерин болгаш минералдыг чемнөчиндилгелерни бээрининг чыл планы күүсеттинген.

Транспорттун бүгү хевирлериниң чүк саарылгазы 1972 чылда 4,3 триллион тонна-километр болган болгаш эрткен чылбиле деңнээрге 4,7 хуу көвүдээн. Пассажирлер сөөртүрүү 625 миллиард пассажир-километр болган азы 6,5 хуу көвүдээн.

Эрткен чылын күрүнениң улуг 400 хире чаа үлетпүр бүдүрүлгелерин, база ол ышкаш хөй санныг чаа цехтерни болгаш бүдүрүлгелерни ажыглалга киирген.

Көдээ ажыл-агыйга күрүнениң болгаш колхозтарның акшахөрөнгизи-биле 4 миллион баш мыйыстыг бода малга, 6 миллион баш ажыр хаванга болгаш 25 миллион куштуң тударынга кажаа-хорааны кылган. Суггарылга болгаш мелиоративтиг ажылдарны хөй хемчээлдни-биле боттандырыш турган.

Улус ажыл-агыйынга капитал салыышкынары акшаландырыышкынның бүгү үнер дөстерининң күселп-биле 93,8 миллиард рубль болган, оөң иштинде күрүненин—81,3 миллиард рубль болган. 1971 чыл-биле деңнээрге капитал салыышкынары, оөң иштинде күрүненин 7 хуу өскен.

Тудуг-монтаж организацияларын планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг берииишкининиң чаа системазынча улам ыңай шилчидерин боттандырыш турган. Чаа система өзүгаар 564 тудуг-монтаж трестери, бажың тудуунуң комбинаттары болгаш өске-даа организациялар ажылдап турган, олар боттарының күжү-биле улус ажыл-агыйының талазыбиле керээлиг бүгү ажылдарның 20-ден ажыг хуузун күүсеткеннер. Ажыл-агыйны чорударының чаа байдалында ажылдап турар организацинлар доозулган объектилер талазы-биле база ажылдың чадаларының талазы-биле тудутмонтаж ажылдарын болгаш орулга планын күүсеткеннер.

Тудугда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 5,4 хуу өскен, тудутмонтаж ажылдарының бот-үнези 0,9 хуу чиигээн. Арыг орулга 15 хуу көвүдээн.

Улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчылырның чылда ортумак саны 2,4 миллион кижиге азы 2,6 хуу көвүдээн. Колхоз бүдүрүлгезинде ажылдап турар колхозчуларның чылда ортумак саны 16 миллион хире кижи болган.

Эрткен чыл-биле бир домей, чүртка ажыл кылып шыдаар кижи бүрүзү шуптузу ажылдап турган. Чамдык адырларга болгаш районнарга ажылчын күш чедишпейн турган.

Эмчилериң, башкыларның болгаш школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң кижизидикчилериниң, тускай ортумак өөредилге черлериниң болгаш профессионалтехниктиг өөредилге черлериниң башкыларының болгаш чырыдыышкын албан черлериниң чамдык өске-даа ажылдакчыларының база дээди өөредилге черлериниң эртем ады чок башкыларының ажыл төлевирин 1972 чылда бедиткен. Ол ажылдакчыларның ажыл төлевирин ортумаа-биле 20 хуу көвүдеткен.

Район коэффициентилерин киргенининг түңнелинде Барыын Сибирьнин болгаш Туркмен ССР-ниң чамдык районнарының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ажыл төлевирин элээн бедиткен, оларга моөң мурнунда ол коэффициентилер чок турган болгай. 1971 чылдан-на эгелээн көдээ ажыл-агыйның болгаш ыяш ажыл-агыйының трактористермашинистериниң тариф шалыңын бедидерин дооскан. Чиик, аъш-чем болгаш дугуйлар бүдүрер үлетпүрүнте дүнеки үеде ажылдааны дээш немей төлевирин көвүдеткен.

Айда 70 рубль чедир ажыл төлевирининг эң биче хемчээн бедидерин эгелээн, оөң-биле кады Кыдыкы соңгу чүктүң районнарында болгаш Кыдыкы соңгу чүктүң районнарында деңнештирген черлериңд европа соңгу үүкте база ол ышкаш, Пермь база Свердловск областарның соңгу чүк районнарында улус ажыл-агыйының бүдүрүлге адырларында ортумак төлевирлиг категориязының тариф шалыңын болгаш доктаатынган шалыңнарын база көвүдеткен. Ол районнарга ажыл төлевирининг эң биче хемчээн көвүдеприп-биле кады ажыл төлевири 70 рубль чедир ажылчыннардан болгаш албан-хаакчылардан үндүрүг тыртарын сокпадыр болгаш айда 90 рубль чедир ажыл төлевирлиглерниң үндүрүүн чиигедир.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак акша шалыңы 1971 чылда 126 рубль турганынга бодаарга, ам 130,3 рубль болган азы 3,5 хуу көвүдээн. Колхозчуларның күш-ажылының төлевири 4,7 хуу өскен.

Стипендияларың хемчээли дыка көвүдээн: дээди өөредилге черлериниң студентилериге — ортумаа-биле 25 хуу, ортумак тускай өөредилге черлериниң сургуулдарынга база профессионал-техниктиг өөредилге системазының техниктиг училищелериниң сургуулдарынга — 50 хуу көвүдээн. Эмнелге черлеринге азып-чемин чарыгдаварынга болгаш эм чүүлдеринге норманы бедиткен.

Хереглелдиң ниитилел фондузунган чоөнуң алган төлелгелери болгаш чингедилери 73 миллиард хире рубль, азы эрткен чылга бодаарга 6,4 хуу хөй болган.

Ажаалга кассаларынга чоөнуң киирген салыышкыны чыл дургузунда 7,5 миллиард рубль болган.

Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар базазын саарылгазы 174,9 миллиард рубль болган азы деңзекгирген өртектер-биле 6,9 хуу көвүдээн.

Чонга ачы-дуза көргүзериниң хемчээли 1971 чыл-биле деңнээрге 10 хуу өскен, оөң иштинде көдээ черлерге 15 хуу өскен. Амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелериниң саңы 4,6 муң единицага көвүдээн. Ынчалаа-даа чоөнуң хандырылгазының докпаттынган планы чедир күүсеттинмээн, чоөнуң хандырыш турарында болгаш хуу чагыларны күүсединп турарының хуусаалдарында четпестер ам-даа бар.

Даштыкы садыг саарылгазы 9 хуу көвүдээн болгаш 25,8 миллиард рубль болган, оөң иштинде 15,3 миллиард рубль экономиктиг Дузалажылга Човүделиниң кежигүннери чүрттар-биле садыглажыышкын болуп турар.

ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң дыңнадында айтып турарындан алырга, күрүненин, колхозтарның болгаш чоөнуң күселп-биле, баштайгы медээлер ёзугаар алырга, хемчээли 106 миллион дөрбелчин метр шелдүг 2200 муң ажыг чаагайжыттыынган чаа квартираларны болгаш хуунуң чүртталга бажыннарын 1972 чылда ажыглалга киирген. Эрткен чылын 11,1 миллион кижи чүртталга байдалын экижиткен. 1,6 миллион өөренижилер өөренир ниитн билиг школаларын, школа назыны четпээн ургларның 430 муң олуттуг албан черлерин, хөй санныг эмнелге черлерин, поликлиникаларны болгаш культура-амыдыралдың өске-даа объектилерин туткан болгаш ажыглалга киирген.

Хоорайларның болгаш суурларның чаагайжыдылгазын улам ыңай экижидер талазы-биле ажылдар чөрүттүнүп турган. Метрополитенниң узун дурту 18,3 километр чаа шугумпарын ажыглалга киирген.

Улус өөредилгези болгаш культура улам ыңай көгжүп турган. Чоөнуң медицина хандырылгазы улам экижээн.

Совет Эвилелиниң чоөнуң ниити саны 1973 чылдың январь 1-де 248,6 миллион кижи болган.

(СЭТА).

ЧӨӨН-ХЕМЧИКТИҢ СОВХОЗТАРЫНДА

● **«АЛДАН-МААДЫР».** СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тин «1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбаргыр дугайында» доктаалы-биле совхозтуң Алдан-Маадыр салбырының хөйжу болгаш бода мал бригадаларының кежигүннери таныышкаш, социалистиг бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Республиканың мурнакчы, дуржулгалыг малчыннарының бирээзи Ооржак Доржу төрүүр 100 хойдан 120 хураганны, бир хойдан-на 2,2 кг дүк алырын хүлээлге ап тура чугаалаан. Ол ышкаш малчын сигенни, көк суланы четчир кылдыр белеткеп алырын хүлээнген.

Ындыг янзылыг тодаргай хүлээлгелерни малчыннар О. Доржу, М. Хостав, М. Өктек-оол, С. Эртине боягаш Тыва АССР-ниң алдарлыг хойжузу О. Серен олар алганнар. Малчыннар төрүүр 100 баштан 95-тен 105 чедир хураганны албышаан, боттарының күжүбиле мал чемин белеткээрин болгаш кыштагларын ой-шаанда септеп алырын хүлээнтеннер.

Хойжу бригадалар аразында чарыштыг. Чарыштың түңнелин кварталдап үндүрүп, мурнакчыларны болгаш хожудан турарларны тодаргай илередирин дугурушкан.

Салбырда төрүүр 7550 баш хой бар. Оларны 27 коданда үскен, малдың амгы байдалы эки. Бо хүннерде 4109 хөй төрээн, оон 47-зи ийистээн, ниити алдынган 4156 хураган менди доругуп турар.

А. САТ.

* * *

● **«БОЛЬШЕВИК».** Совхозтуң хойжулары ол-ла доктаалды түүлдүгзүнүп, деткээннер. Ону амыдыралга чедишкининг боттандырар дээш малчыннар социалистиг чаа хүлээлгелерни алгылаан. Совхозтуң хойжу ийи бригадазы аразында социалистиг чарыштыг. Оларда шуптуу 5786 төрүүр хой бар. Амгы хүннерде 1427 хой төрээн, чаш төл бүрүнү-биле менди доругуп турар.

Хойжулар төрүүр 100 хойдан 90 хураганны, хойдан-на 2,2 кг дүктүг кыргып алырын хүлээнген. Кодан бүрүзүнде мал чеми бүрүн бар. Ол хиреде-ле кыш хүр болганындан амгыызында тургузу азырап турар чүве чок. Ынчалаа-даа малды кыштан хүр ажырар сорулга-биле аныяк болгаш төрүүр хойларга немелде чемнерни берип турар.

Малчыннар Ондар Мөнге, Максим Мөгдүн, Донгак Достай-оол, Куулар Ондар-оол оларның коданында хой түлүктеп болдап эгелээн.

К. ОЧУР-ООЛ.

* * *

● **«ЧЫРАА-БАЖЫ».** Совхозтуң ажыл-ишчилери бедик кодурлүүшкүн-биле ажылдап турар. Совхозтуң Чыргакы салбырының ажыл-ишчилери социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Салбырда 27 хойжу коданнар бар.

Тыва АССР-ниң Дээди Советининг депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Моңгуш Допур-оолович Чола төрүүр 100 хойнуң чаш төлүн менди албышаан, бир хойга о н а а ш т ы р 2,3 кг дүктү алырын болгаш келир кышка үткүштүр 20-20 тонна сиген. көк суланы, саванны белеткеп алырын хүлээнген. Салбырның малчыннары мурнакчы малчынның инициативазын деткип, төрүүр 100 баш хойдан-на 90-дан эвээш эвес хураганны ап, бир хойдан-на 2 кг дүк алырын аазаннар.

Моңгуш Чоланың коданында төрээн 230 хойнуң чаш төлү менди. Оон коданында сакманщиктеп барган эштер Минчита, Сендин, Анай, Овун-оол шудургу ажылдап турарлар. Малчынның коданында мал чеми четчири-биле чедиртинген.

Салбырның өске-даа коданнарында мал оолдаашкыны түлүктеп турар. Ылангыя Моңгуш Шенгир-оолдуң коданында төрээн 200 баш хойнуң чаш төлү менди доругуп турар.

Чыргакы малчыннарының кодан бүрүзүнге совхозта көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери барып, арга-сүмени берип, недела санында агитаторлар оларның совүүргаан айтырыгларынга долу харыны берип турар. Малчыннарга почта база үргүлчү барып турар.

О. КАРА-КЫС.

Олча немешпишаан

Бай-Тал — «Тээли» совхозтуң улуг салбыры.

Салбырның бүгү малы 77 коданда. Оон иштинде төрүүр хой 37, өшкү 6 коданда кыштап турар. Малчыннар коданнарында чаш хураганнар немешпишаан. Малчын Ховгар Салчак төрээн 280 хойндан 282, Доос Мандай-оол төрээн 212 хойндан 212 хураганны менди алган.

Бай-Тал салбырның малчыннары бо чылын төрүүр 100 хойдан 100 хураганны, 100 өшкүден 100 аинаны, 100 сарлыктан 100 бызаанны, бир хойдан 2,5 кг дүктү, бир өшкүден 850 грамм дүктү алырын хүлээнгеш, Найырал, Кызыл-Даг салбырларын социалистиг чарышка кыйгырган.

С. ХОМУС-ООЛ.

⊛АКШ Мурнуу Вьетнамдан шериглерин үндүрүп эгелей берген.

⊛Акы-дуңма кады ажылдажылга калбарар.

⊛Америк ужар чүүл Лаосче халдаашкыннарын үргүлчүлеп турар.

Лаостуң девискээрин бомбалаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк ужар чүүл Лаостуң девискээрине мөөңнеттиниген күштер-биле халдаан. Бомбалаашкыннарга Таиландыда турумчаан «В-52» болгаш «Фантом» самолёттар киришкен деп, Ассошизйтед пресс агентилел ол дугайын дыңнатнаш демдеглээн. Пентагоннуң төлээлекчизи Дж. Фридхейм ол халдаашкыннарның болганын мининп чугаалаан, оларны чогум тайылбырлаарындан ойталаан.

ДЕЛЕГЕЙ *до хүннерде*

ЧЕХОСЛОВАК-ПОЛЬША ДЫҢНАДЫГ

ПРАГА, (СЭТА). ПКАП ТК-ның бирги секретары Э. Герекке болгаш ПУР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы И. Ярошевичиге баштаткан Польшаның партия-чазак төлээлериниң ЧССР-ге чорааның түңнелиндө ат салдынган дыңнадыг Прагага парлаттынган.

Ийи тала ЧССР биле ПУР-ның аразында бүгү талазыг акы-дуңма кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа калбартыр, Совет Эвилели-биле бузулбас найыралдыг болгаш эвилелчи харылзаалары быжыктырар, социалистиг дем каттыштырылгазының чүртарының чаңгыс эви-биле сырый каттыжыышкынын улам быжыглаар деп ылап шинтирлиин илергейлээн. ЧССР биле ПУР тайбың болгаш делегейниң аймыл чок чоруу дээш Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң ниити политиказын боттандырарынга моон соңгаар-даа идепкейлиг үлүгхуузун киирер деп дыңнадыгда чугаалаан.

Талалар ЧКП биле ПКАП-тың аразында эң хуузунда харылзаалардың чедишкининг малбарып турарынга сеткил ханганын илергейлеп деп, күрүне секретарының Чөөн Азия болгаш Оожум океан херектериниң талазы-биле дузалакчызының оралакчызы У. Салливен телевиденне дамчыштыр медеглээн. АКШ Тхеүнүң сайгон ёзу-чуруумунга дузаламчы көргүзерин моон соңгаар-даа уламчылаар деп, Салливен ынчан база чугаалаан.

Улустар аразынга кады ажылдажылга болгаш тайбың дээш демисел чорудуп, социалнам тургузуп турар бүгү күштериниң кол төлөөлекчизи Совет Эвилели болур. Оөң бежен чыл оөнн деңнилгелиг бүгү кижи төрелгетен мындаа чаа демдеглээн деп, дыңнадыгның делегей айтырыгларынга хамаарышкан кеэзэнде бадыткаан. «Делегейниң улустарынга» деп кыйгырыгның деңнилгелиг бүгү күштерге сорук киирикчи улуг ужур-дузалыын дыңнадыгда чугаалаан.

Ийи тала Европада дүшкүүрүг байдалды улам чавырыдырарын улуг ужур-дузалыг деп үнелээн болгаш айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын 1973 чылдың башгайгы чартыы доозулгалакта-ла чыыдырарынче социалистиг өске-даа чурттар-биле, соңуургалдыг бүгү күрүнелер-биле кады чүткүл салыр деп-боттарының шинтирлиин медеглээн.

ЧССР биле ПУР Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш аңаа тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулганың улуг ужур-дузалыын демдеглээн.

Мурнуу Вьетнамның улузунга кыйгырыг

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнам Республиканың Хосталганың национал фронтузунуң Төп Комитеди болгаш Революстуг түр чазаа Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага холбаштыр улуска кыйгырыг үндүрген.

Ында тиилелгенинг улуг ужур-дузазын айыткаш, ол дээрге хамаарышпас чорук, хостанга дээш демисежин турар бүгү улустарның база тиилелгези болуруи демдеглээн.

Амгы үеде национал болган демократтыг революциины туюлунга чедиреринге чаа үеда, чаа таарымчадыг байдал тургустунган деп онда айыткан. Тайбыңны шинтирлиин-биле, быжыг кампалаар дээш, тайбың, демократтыг болгаш чечектелиишкининг Мурнуу Вьетнамны тургузары дээш база Төрээн чуртту тайбың ёзу-биле катап каттыштырар дээш улустуң сырый каттыжыышкынын ходелиишкиниче кыйгырып турар.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Хосталганың улусчу фронтузу болгаш Революстуг Түр чазаа дугуржулганы шыңгыы болгаш долузу-биле күүседири-биле кады ында айыткан чүүлдүң шуптузунуң күүсеттинген турарын шинтирлиин-биле негээр апаар деп ол кыйгырыгда онзалап демдеглээн.

Хүлээп алыышкын

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң чазаалыг Премьер-Министри Фам Ван Донг хайгаарал болгаш контроль талазы-биле делегей комиссиязында Польша биле Венгрияның төлээлерин хүлээп алган. Төлээлер Сайгонче бар чораан, Ханойга доктаагаан.

Фам Ван Донг Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулганың улуг ужур-дузалыын демдеглээн.

Дугуржулганы күүседир

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң Национал камгалал министри Во Нгуен Зиап ВДР-ниң шериг делегациязының дөрт таланың каттышкан шериг комиссиязын Сайгонга ажылынга барып киржиринче үдээриниң байырлыг ёаулалынга ыңыы чугаалаш, вьетнам айтырымның талазы-биле Париж дугуржулгазынга ат салган чорук болза америк агрессиядан Төрээн чуртту камгалап алыры дээш Вьетнамның бүгү тоогүзүнде эң кадыг-дошкун дайынга вьетнам улустуң улуг тиилелгезидир деп демдеглээн.

Бистиң тиилелгевис — Индий-Кыдаттың улустарының дайынчы сырый каттыжыышкынының, акы-дуңма социалистиг чурттарның, чер кырында тайбынга ынакпылдыг бүгү улустарның улуг деткимче, дузаламчызының түңнели-дир деп, ол чугаалаан.

ВДР-ниң шериг делегациязы өске бүгү соңуургалдыг талалар-биле сырый кады ажылдавышпаан, дугуржулгада айытkан бүгү чүүлдерниң чайгылыш чокка, ыңгыы күүседиривге, чоокку үеде Вьетнамның соңгу болгаш мурнуу-даа талазы чаңгыс отбуле боол каттыжарын чедип алырынга салыышкынын кирер дээрзинге Во Нгуен Зиап идегелин илереткен.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

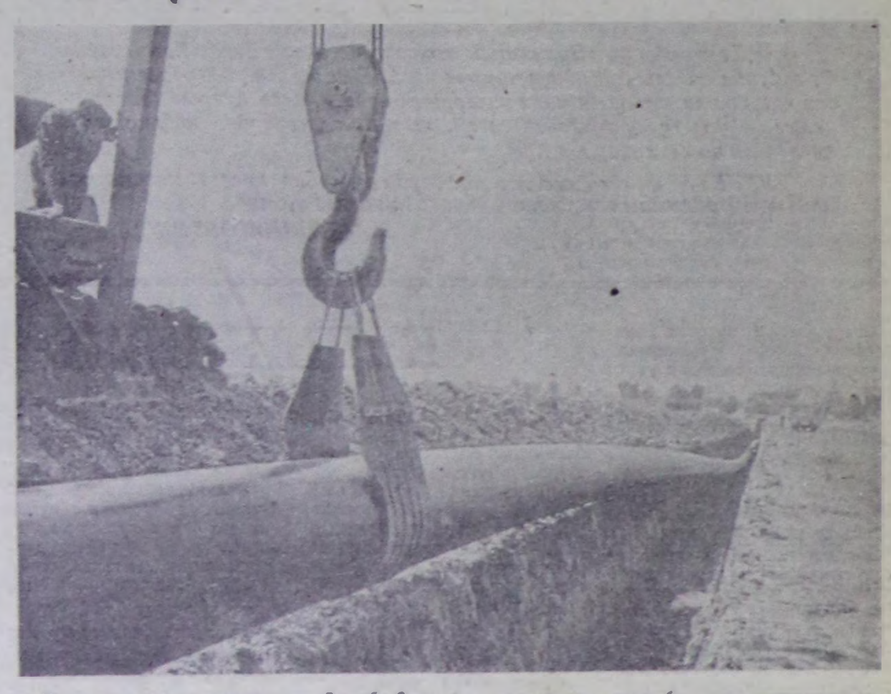

Нефть дамчыдылгазының чаа «Дружба-2» шугуму — ССРЭ биле Венгрияның экономика харылзаазының чедишкининг калбарып турарының чайыннанчак үлегер-чижээ болу берген. Совет болгаш венгр инженерлер биле амылчыннарның кады ажылдап тургаш тургускан ол шугумун дамчыштыр аны-дуңма чурткa бир чыл дургузунда-ла 10 миллион тонна хире совет нефтини берип турар апаар.

Бо чурукта Ленинвараш чоогунда Тисса хеминиң девискээринде дамчыдылга хоолайынга ловег салып турганын көргүскен.

МТИ —СЭТА-ның фотозу.

Сухэ-Баторнуң төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чыл болурунга уткуштур

ЛОДОНГИИН ТУДЭВ

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЧҮРЭЭНДЕ

(«СОҢГУ ЧУКТУҢ ШОЛБАНЫНЧЕ» ДЕП НОМДАН ЭГЕ)

...1921 чылдың ноябрь 3. Бо хүнүң Сухэ-Батор кажан-даа үтпес! Бөгүн, мырыбай ам дораан, Ленинге ужуражыр.

Дайлаан мурнунда хүндүс кол командлыдың эскет чоока мынча деп айтыргап:

— Ленин сеңи сүмележиргиң күзээн деп бодап тур боор, Сухэ-Батор. Ынчаар эң көөр болза, Ленин Москвага кажан-даа чоруп корбозин-не болтай. Оң сеңээ чүнү чугаалаар боор ышкаш?

Сухэ-аада дарыы бербоон. Бодап орарга, Ленин кижиниң чугаалавазын бодалын безин билип алтар, дарыя-даа Ленин-биле оон аразында каракка көзүдбес бижыг харылзаа турүп келген шыгжап-сагыш-дыргап. Харын Дайлаан безин оңу ынчаар билиш турган. Москвата келген хүнүлеп эгелээн-де — кандыг-бир көдүргүлүкүнүүс хүн Ленинниң безин хайныктырып турган ышкаш боот-тур.

Владимир Ильич столунуң артындан чиигп кончуг турган, моол төлээлерге үеткүй кылаштап келген. Кижи төлегтелгиниң үлүг башкылчыгызын Сухэ шак-ла ындыг кылдыр бодап чорааи. Ленинниң моолчуургу каре-түрек каректары оңу түгдеп-даа артык кайгаткан. Ол каректарның көрүжүнде шиирин болгап чымчак, кадыг-чадыг болгап буянныг аянар кижи сактып четпеси-биле каттыжып дүүшкеп. Сагыш-сеткил долу, дыка ажыглыг, шала арганы-маар, чаактары борбаксымаар, арын-шырайны ол каректар чырыдып турган.

Ленин солагай холун кара сүнүю костюмуңун хөөнче суп алгаш, моолдарны оваарымчалыг көрбүшаан, төлөлөрлиң мурнунга доктаап турупкан. Сухэ хөндүрүүп алгап бир базым бурунгаар баскап, шеригг ёзуу-биле ёлуган мендилешкеп. Хайлыг чүве-йиик, а Мягмарның дискеттеги сиргелеп эгелээн. Оң шала кырыга олура кээп дүшкеп. Ленин Мягмарже ээлгир эккеш, оны үүргүүлүпкеп.

— Ынчаш болбас, кайчап бээрлынар, эң — деп, Ленин чугаалаарга Мягмар эчкоксунганындан база ооргөнинден иэнп, кыпкан арныя адыжыбиле сүйбагылаан. Дайлаан оорүнүү аразынга үштө чүткүп, мурнунга үнүп келген. Төлөлөрлиң бирээзиниң холундан көк төргү кадак ёп алгап, оозун Владимир Ильичиге далаш чоока сүнүп тудкап. Ленин ол белекти хүндүлеп ёзүзүу-биле хүлээп алган.

— Олурупар, хүндүлүг эштер —деп. Ленин чамдык чүрлерде кара савыяа пыяыларды эледир дүрбүтүүге бергеп сандайгарже айтып чалаан. Дайлаан улүг ошгар сандайга хандыр олурупкан. Сухэ бедик сандайга олурупкаа. оң чанында — Батүзэн, оөң ыдыңга — Ширинэ олуруп алган. Чүгле Мягмар чааскаан олурар харык чок болган, харын Ширинэ ажыныт чүве согсептерге, бедик сандай азыныга олуруп алган ышкаш башкылар ооргөнинден хостаткан болгулаар. Школаларда оларныңбиле ажыл барык-ла чорувайн турар. Чүге дээрге өөренижилерниң школага эккелген эмчи шынзылаталарында кандыг аарыгдан аарааның база кандыг эмнеелер күш-культуразын ажыттаарын сүмелеп демдеглевейн турар. Оөң уламыңдан өөренижилер дыка үр үеде күш-культурага кичөөлдерниге кириш-пеёп бааар таварылгалар ээлээп эккеш.

Күш-культурага кичөөлиңдеи өөренижилерни хостаарда эмчи комиссиязының тургускан шынзылгазын барымдаалаар. Өөренижиниң иштп кадыгының байдалын көргеп, кадыгыңда эжижидер сорудга-биле түскай хүч чүрүмүн ёзүтаар эмнеелер күш-культуразын ажыглаар. Бо бүтүнүң дугайында эмчи шынзылгазында допчу, билдингир айытқан турар үжүрлүг. Оң ёзүтаар кадыкшылды бижыглаар мергежилгелер кылыры зарыг кижилерге улуг дузаны чедирер.

Бо ажыл районнарда чедир ниитпирлеттйймейн турар. Оөң кол чылдагаапы районнар төптеринде күш-культураның түскай дисиансерлери чок болуп турарында. Бистер аңаа чылдагаан кажайн кадыы кошкак уруглар-биле ажыдды чорудар хүлээлгелиг бис.

Кайы-даа школаның күш-культура башкызы кадыы кошкак өөренижилерни класс, пазы-харның айы-биле фамилия, адын бижип алыр. Оларның-биле кандыг мергежилгелерни, кичөөлдерни эрттирип эмчи-биле сүмележир үжүрлүг.

Күш-культура кичөөлдерииден хостаткан улуг-биле ажыл барык-ла чорувайн турар. Оңу чүгле шыгтыы хүн чүрүмүн ёзүтаар үзүктелишкин чоокка кылыры ажыктыг. Ада-иелер уругларынга эртеягы гимнастиканы хүн бүрүде кылырына тавармычалыг байдалды тургузар үжүрлүг.

Кадыкшыл байдалы-биле күш-культура кичөөлиндеп хостаткан өөренижилер кайы-да школага бар. Оларның хөй кезии пизы-бүрү зарыглар үжүн кадыкшыл байдалы кошкай бергеп-биле азы кажыдыг-бир комдөшкиннии уламыңдан күш-культура кичөөлиндеп өөренижилерни хостаарда эмчи-биле сүмележир үжүрлүг.

Күш-культура кичөөлдерииден хостаткан уруглардың ажыл-агый болгаи культура тургузуушкуңуның талазы-биле хөй-хөй ажыылдарны кылыр апаар. Бедизиңде барын ажылчын аңгы Аратгың революстуг намын коммунистиг партия бодлургарынга дуза-лаар. Аиаа-ла ат солуурү хоавлыг болгаш яйыыдыг.

Владимир Ильич капиталистиг эвес оруктап хөгжүүрүнүң арганарының, арат массаның ишгинге намның салдар-дожжии күштелдирери дээш демеглеңии дугайында бодаларын чугаалап эгелээн. Ол бүтүү ажыыдың түңнелиңде баргаш, кооперативтер тургустувуп өзер, ажыл-агыйны башкарарының база национал культуранның чаа хевирлери сайгызырар.

— Силерниң намыларның салдар-дожштивиниң ачызыбиле тургустугган ажылагыйның чаа хевириниң оргудуктарындан харыя моол арапгың чаа, капиталистиг эвес экономиказының системазы тургустунар—деп, Ленин түүнеп чугаалаап.

Сухэ-Батор Ленинниң тос бүрүүзүн ажжок хүчүзүгелиг дыцнап олурган. Ол бодунуң чүртүнүң бүтүү делегейгүүжүр-дузазын ам кончуг тодаргай билип алган. Империализм оөң чүртүн Советтер чүртүнга удур бүтүү делегейниң коммунистиг шимээжикинигге удур дайын хөделевишкинниңиң тепкинжэл кылдыр ажыглаар дээш күзеп турар. Сухэ-Батор бодунуң ажык-ажык чарт угааны-биле дараазында Ленинни түңнеедп дораан-на билип ап, сөс бүрүүзүн бүтү назынында сактып алган:

— Силерниң чүртүңарның бүтү ажылчы чоннарының кара чаңгыс шын оруу болза, Совет Россияның ажылчыннары-биле болгаш тараачыннары-биле эвилелдежип алгаш күчүне база ажыл-агый талазы-биле хамаарышпас эрге дээш демиссежип болур.

Дайынардан, ажыл-ажыктан, ап-чүттан харыксыраи ыдыг улуг күүшеиниң башгычылы хүрээнде-де бергс үеде Моолдуң революссуларыига күрелдян-биле дуза-лаар деп турар бодтаида, кандыг кончуг бүжиныг чаагай сеткилдиг, кызыгаар чок делегем угаанбодалдыг кижи дээр силер! Харын-даа чүгле моолдарга дуазалап турар эвес-ле болгай! Шынаа-даа алыр болза, Моолдуң бодгазы хаанныг Россияга бөш миллион алдын рубль ёрелиг туржук чоп. Рубль бүрүүзүнде ажылчыннарның болгаи тараачыннарның хамы болгаш дери боратыкап. Ореңи пеген ажлары Россияның хөөйлу ёзүтаар эргеза-дир! А Совет Россия ол ореңи алырындан ойтаалаан...

Чугаалажышкынның топчуу чоокшулап келген. Ильич биле Сухэ-Батор шыдыг хол тудушкап. Оөң хереченин — тооғүнүү боду. Ыяк тутчуп алган холдарның салдынышкынын кым-даа, кажан-даа көрбес.

Ол холдар кажан-даа салдынышпастар!

АВААНГЫРЛАР МАРГЫЛДААЗЫ

Эрткен суббота болгаш воскресенье хүнеряяде Алма-Атаның чоогунда Медео дээр катокка херээжеңнер аразынга ССРЭ-ниң чемпионуң тодарадырынын, а француз хоорай Гренобльге — Европаның бирги чери дээш эр улустуң аразынга маргылдаалары болгулаан.

Свердловскиниң индустралдыг техникумунуң сүрүүлү Людмила Савруллна хөй ямзы дистанциялларга конькилиг чарынга чүртүүл чемпионуңуп алдын медалын бир-ле дугаарында алган. Аяык соревтомеп нияпаи-биле 183,449 санныг болган.

Савруллна коньки спортунга оң чыл киржип турар.

Ийиги черде — делегей чемпиону чораан Ленинградты Нина Статкевич —183, 584 санныг, а Киевтеп барган Татьяна Шелехова — хүлер шапналды алган...

Гренобльге оп бир чүртүүл спортсменнери кирипкеп маргылдаага суралгыг швед спортсмен Ерап Классон 178, 237 санныг тиилэзи. Моңгун болгаш хүлер медальдары голландылар Вик Ван Хельдену биле Харму Кэйперсу олар алганнар.

Европаның ол чемпионадынга Кировтан барган А. Чекулаев совет киржикчилерниң эң дээреи боот — чүгле есски черни алган. ССРЭ-ниң ийи дакпыр туган чемпиону В. Иванов тоску черни алганы онза -хараадаичыг. Ленинградтан барган Александр Цыганков оол мурнунда Медеога моңгун медальды чаалап алганы биддингир. Ынчаарга ол Гренобльге соолгу 10000 метрге чарыпкан эң шыырак он алды кижиниң санынга безин кирбейн барган.

Американың Лас-Вегас хоорайындан оөрүүчүг медээ келген: анаа ССРЭ биле АКШ-тың боксёрларының шилиндек командаларының ужуражышкынынга совет спортсменнер 6:5 сан-биле тиилеп каан. Киев чурттуг Олег Толков биле Мюнхен олимпиадазынын киржикчизи Реджи Джонсонуң ужуражышкыны эң солуун болганын ында демдеглеп турар.

(СӨТА).

ДОНДА-РОСТОВ. ССРЭ-ниң дошка фигурлуг чүңгулаашкын талазы-биле чемпионадының боот турган үези. Анаа 1973 чылда ССРЭ-ниң чемпионнары атты чаалап алганнар — Ирина Роднина биле Александр Зайцев олар.

В. ТУРБИННИҢ болгаш А.ЯКОВЛЕВТИҢ фотозу.

Брагин аттыг кубок дээш

БЛКСМ Каа-Хем райкому Совет Эвилелиниң Мадзыры В. П. Брагин аттыг кубок дээш чаңчыл болган волейбол маргылдаазыны мадзырның ажылдап, чүртүп чорааны Бүрэи-Бай-Хаяк суурга арттырган.

Ацаа киржирп-биле район төөвүүнү, колхозтарның болгаш совхозтарның командалары четкилеп келген. Маргылдаа эгелээр мурнунда В. П. Брагининң турасказаалының чанында хатпыг болган болгаш чечектерни ацаа салгап.

Волейбол маргылдаазынга эр улустуң, херээжеңнериң 6—6 командалары киришкеп. Спортчу демнеддиң түңнелиниле Сарыг-Сеңтээ эр улустуң болган херээжеңнериниң командалары тиилеткн болуп үнтеп, шилчиир кубоктар-биле шилиптаткан.

Л. МИХАЙЛОВА.

Республиканың школаларында

АЙТЫРЫГНЫ ШИИТПИРЛЕП ТУРАР

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң «Аныяктарның бүгү-ниитп ортумак өөредилгезинге шилчилгени доозар болгаш ниитп билигниг ортумак школаларының ажылын удам сайзырадгайжыдар дугайында» доктаалдыг эрткен чылдың чайынында хүлээп алган. Партияның XXIV съездизиниң улус өөредилгезинниң талазы-биле шиитпирлерии амыдыралга боттандырарының дайынчы программазы ол болгаи.

Бай-Тайганың улус өөредилге ажылдакчылары партия, совет органнарының болгаш хөй-ниитпиниң киржилгези-биле үстүнде айтырыгга хамаарыштыр чамдык ажылдарны чоруткулаан. Доктаал талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылгаш амыдыралга боттандырып турар. Чер-черде партия организацияларының болгаш Советтериниң удуртулгазы-биле эрткен өөредилге чылында сес класс доосканнарының 88 хуузун тоску класска хүлээп алган.

1972-73 өөредилге чылының бирги чартында Кызыл-Даг ортумак школазының бүгү өөренижилериниң 33 хуузу чүгле кончуг эки болгаш эки демдеглериг өөренген. Школа директизазы (директору К. Сарыг-Донгак, өөредилге эргелекчизи И. Бичедей) өөредилге-кижизидилге ажылын өөренижилер-биле башкылар коллективии эки башкарып турар. Бирги чартын чылда бүгү эртемперинг башкыларының башкылаацкынының байдалын, программалар күүседдезиии хынаан болган башкы бүрүзүнүү ажылын анализзээп, чогуур негездерии тургускан. Школада чеди класс, тос башкы бирги чартын чылда эки түңнелдиг болган.

Школа биле ада-иелерниң аразында харылза быжыг. Ада-иелер университеги айда бир катап чыыштап, коммунистиг кижизидилгении чугула айтырыгларына хамаарышкан лекцияларны дыцнап турар.

Класстан дашкаар кижизидилге ажылында солуун чүүлдер хөй. РСФСР-ниң Күрүне шаңналының лауреады С. Тойбухаанын удуртканы дээш чонукчуларының болгүмүнүң ажылы солуун.

Шүй ортумак, Тээлиниң № 2 ее чыл. Шуйнуң кадыкшылга школаларының башкылар коллективтери база үре-түңнелдиг ажылдап турарлар.

Башкылар турар эртемнериниге соолгу 4—5 чылдарда чүе хуу өөредилгени чедип ап турар башкылар биеге хөй. Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкылары Иргит Сайдай, Сарчак Дойтаан уругларга быжыг билигдерии берип турарын демдеглеп болур. Ол ышкаш башкы Владимир Чапчын соолгу алды чылдарда доозу школаларыг өөредилгени чедип ап келген. Чедер-оол Салчак, Куулар Чыбак, Хертек Конгар-оол дээш оске-даа мурнакчы башкыларны адап болур.

Школа, интернаттарның материалдыг базазының экижидер айтырыгны база шиитпирлеп турар. 1971 чылда Кара-Хөл школазының чаа интернатты туткан. Бо чылдың эгезинде Бай-Талда чаа интернат ажыглазда киргеп. Тээли, Кызыл-Даг школаларында ийи-ийи квартиралыг ийи базыңны башкыларга туткан.

Районо төөвүлиниге, райкүүскомнуң хураздарынга, СЭКП райкомунуң бюроузунга улус өөредилгезинии чугула айтырыгларын чугаалажып турар. Райком бюрозунга Бай-Тал ортумак школазында партия организациязының ажылын чоокта чаа чугаалашкаш, түскай доктаалды хүлээп алган.

Тээли ортумак школазының ажылында четпеттер ам-даа бар. Башкыларның ажылынга ииптин удуртулга болгаш хынаадаиы школа директизязы кошкак тургускаиы тодаргай. Ук айтырыгны районо төөвүлиниге болгаш райком бюрозунга сайгарып корген.

«Аныяк кижи бүрүзүнге — ортумак эртем» деп кыйгырыгны амыдыралга боттандырарда ам-даа күжениишкиниг ажылдаары биетеп иегеттиниг турар. Бүгү-ниитп сес чыл өөредилгезии бүрүи боттандырып шыдаяйн турарының фактылары биете бар. Ылангыя Кара-Хол кожээ Соведа, чыда школа бо талазы-биле кончуг четпее ажыдап турар.

Сорулга чүл дээрге, ииптп күш-биле бир демниг ажылдап тургап, өөредилгекижизидилге ажылынга бүрүнгаар базымнарны кылыр апаар.

Б. ШАКТАР-ООЛ.

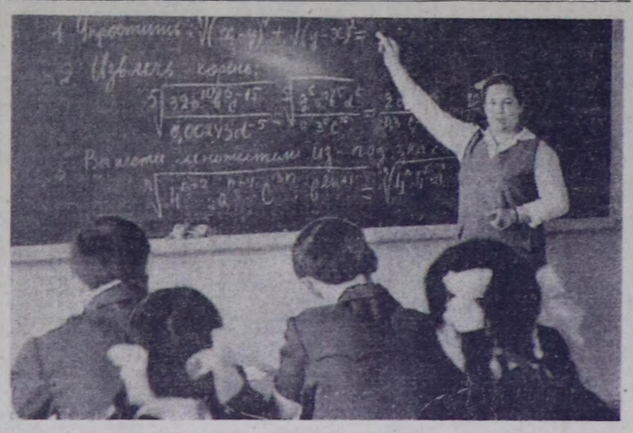

Каа-Хем районда «Бүүнгаар» сохвозтуң төвү Бүрен-Хем суурда бо өөредилге чылының ийиги чартык чылында эгелеп 320 кижи өөренир чаа школа ажыттынган. Уруглардың өөренирииге бүгүү-ле таазымчалыг байдал тургустунган. Делгем, чырык класстарда, кабинеттерде кичээлдер чорун турар.

ЧУРУКТА: ук школага хөй чылдарда ажылдап келген математика башкызы Надежда Георгиевна Субракова кичээл үезинде.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

КАДЫКШЫЛ БОЛГАШ ЭМНЭЭШКИН

Спорт болгаш эртеиги гимнастика биичии уруглардан кырган кижилерге чедир улуг дузаны чедирип турар. Оңу чүгле шыгтыы хүн чүрүмүи ёзүтаар үзүктелишкин чоокка кылыры ажыктыг. Ада-иелер уруглариига эртеиги гимнастиканы хүн бүрүде кылырына тавармычалыг байдалды тургузар үжүрлүг.

Кадыкшыл байдалы-биле күш-культура кичөөлиндеп хостаткан өөренижилер кайы-да школага бар. Оларның хөй кезии пизы-бүрү зарыглар үжүн кадыкшыл байдалы кошкай бергеи-биле азы кажыдыг-бир комдөшкиннии уламыңдан күш-культура кичөөлиндеп өөренижилерни хостаарда эмчи комиссиязының тургускан шынзылгазын барымдаалаар. Өөренижиниң иштп кадыкшыл байдалын көргеп, кадыкшылды эжижидер сорудга-биле түскай хүч чүрүмүи ёзүтаар эмнеелер күш-культуразын ажыглаар. Бо бүтүнүң дугайында эмчи шынзылгазында допчу, билдингир айытқан турар үжүрлүг. Оң ёзүтаар кадыкшылды бижыглаар мергежилгелер кылыры зарыг кижилерге улуг дузаны чедирер.

Бо ажыл районнарда чедир ниитпирлеттйймейн турар. Оөң кол чылдагаапы районнар төптеринде күш-культураның түскай дисиансерлери чок болуп турарында. Бистер аңаа чылдагаан кажайн кадыы кошкак уруглар-биле ажыдды чорудар хүлээлгелиг бис.

Кайы-даа школаның күш-культура башкызы кадыы кошкак өөренижилерни класс, пазы-харның айы-биле фамилия, адын бижип алыр. Оларның-биле кандыг мергежилгелерни, кичөөлдерни эрттирип эмчи-биле сүмележир үжүрлүг.

Күш-культура кичөөлдериидеи хостаткан уруглардың ажыл-агый болгаи культура тургузуушкуңуның талазы-биле хөй-хөй ажыылдарны кылыр апаар. Бедизиңде барын ажылчын аңгы Аратгың революстуг намын коммунистиг партия бодлургарынга дуза-лаар. Аиаа-ла ат солуурү хоавлыг болгаш яйыыдыг.

Владимир Ильич капиталистиг эвес оруктап хөгжүүрүнүң арганарының, арат массаның ишгинге намның салдар-дожжии күштелдирери дээш демеглеңии дугайында бодаларын чугаалап эгелээн. Ол бүтүү ажыыдың түңнелиңде баргаш, кооперативтер тургустувуп өзер, ажыл-агыйны башкарарының база национал культуранның чаа хевирлери сайгызырар.

— Силерниң намыларның салдар-дожштивиниң ачызыбиле тургустугган ажылагыйның чаа хевириниң оргудуктарындан харыя моол арапгың чаа, капиталистиг эвес экономиказының системазы тургустунар—деп, Ленин түүнеп чугаалаап.

Сухэ-Батор Ленинниң тос бүрүүзүн ажжок хүчүзүгелиг дыцнап олурган. Ол бодунуң чүртүнүң бүтү делегейгүүжүр-дузазын ам кончуг тодаргай билип алган. Империализм оөң чүртүн Советтер чүртүнга удур бүтү делегейниң коммунистиг шимээжикинигге удур дайын хөделевишкинниңиң тепкинжэл кылдыр ажыглаар дээш күзеп турар. Сухэ-Батор бодунуң ажык-ажык чарт угааны-биле дараазында Ленинни түңнеедп дораан-на билип ап, сөс бүрүүзүн бүтү назынында сактып алган:

— Силерниң чүртүңарның бүтү ажылчы чоннарының кара чаңгыс шын оруу болза, Совет Россияның ажылчыннары-биле болгаш тараачыннары-биле эвилелдежип алгаш күчүне база ажыл-агый талазы-биле хамаарышпас эрге дээш демиссежип болур.

Дайынардан, ажыл-ажыктан, ап-чүттан харыксыраи ыдыг улуг күүшеиниң башгычылы хүрээнде-де бергс үеде Моолдуң революссуларыига күрелдян-биле дуза-лаар деп турар бодтаида, кандыг кончуг бүжиныг чаагай сеткилдиг, кызыгаар чок делегем угаанбодалдыг кижи дээр силер! Харын-даа чүгле моолдарга дуазалап турар эвес-ле болгай! Шынаа-даа алыр болза, Моолдуң бодгазы хаанныг Россияга бөш миллион алдын рубль ёрелиг туржук чоп. Рубль бүрүүзүнде ажылчыннарның болгаи тараачыннарның хамы болгаш дери боратыкап. Ореңи пеген ажлары Россияның хөөйлу ёзүтаар эргеза-дир! А Совет Россия ол ореңи алырындан ойтаалаан...

Чугаалажышкынның топчуу чоокшулап келген. Ильич биле Сухэ-Батор шыдыг хол тудушкап. Оөң хереченин — тооғүнүү боду. Ыяк тутчуп алган холдарның салдынышкынын кым-даа, кажан-даа көрбес.

Ол холдар кажан-даа салдынышпастар!

ДЫШТАНЫЛГА КЕЖЭЭЛЕРИ

Школачыларның дыштавылга кежээлерин организастаары өөредилге-кижизидилгелиг ажылга улуг саддарлыг. Шуйнуң кадыкшылга школазында бо талазы-биле чамдык ажылдарны чоруткулаан. Чижээлээрге, бо өөредилге чылының бирги чартымында кылган ажылывыста мындыг чүүлдерни онзалап демдеглеп бодур.

Өөренижилерниң соңуургалыы бөрымдаалаар турганы, өөредилге-кижизидилге ажылының планын баш бурулгаар тургускан. Уруглардың дыштанылга кежээлерии чорударыиче опза сагыш садып, оиу башкылар бодамчалыг планнаан.

Суббота кежээлерии бедик организастыг, солуун эрттирери чөрге чугула деп санап турар бис. Уруглар мичаи кандыг-бир солуун оюн ойнаан, танцылаап азы бот-тывынгыр ураи чүүлге киржиирине сөңуургалдыг болур.

Кежээни организастап чорудар башкыларны таарыштыр шилиир. Кежээни организастаар башкылар өөренижилерниң ажыл-агыйлыг, ажыылга-ажыл ажылчын ангы Аратгың революстуг намын коммунистиг партия бодлургарынга дуза-лаар. Аиаа-ла ат солуурү хоавлыг болгаш яйыыдыг.

Владимир Ильич капиталистиг эвес оруктап хөгжүүрүнүң арганарының, арат массаның ишгинге намның салдар-дожжии күштелдирери дээш демеглеңии дугайында бодаларын чугаалап эгелээн. Ол бүтүү ажыыдың түңнелиңде баргаш, кооперативтер тургустувуп өзер, ажыл-агыйны башкарарының база национал культуранның чаа хевирлери сайгызырар.

— Силерниң намыларның салдар-дожштивиниң ачызыбиле тургустугган ажылагыйның чаа хевириниң оргудуктарындан харыя моол арапгың чаа, капиталистиг эвес экономиказының системазы тургустунар—деп, Ленин түүнеп чугаалаап.

Сухэ-Батор Ленинниң тос бүрүүзүн ажжок хүчүзүгелиг дыцнап олурган. Ол бодунуң чүртүнүң бүтү делегейгүүжүр-дузазын ам кончуг тодаргай билип алган. Империализм оөң чүртүн Советтер чүртүнга удур бүтү делегейниң коммунистиг шимээжикинигге удур дайын хөделевишкинниңиң тепкинжэл кылдыр ажыглаар дээш күзеп турар. Сухэ-Батор бодунуң ажык-ажык чарт угааны-биле дараазында Ленинни түңнеедп дораан-на билип ап, сөс бүрүүзүн бүтү назынында сактып алган:

— Силерниң чүртүңарның бүтү ажылчы чоннарының кара чаңгыс шын оруу болза, Совет Россияның ажылчыннары-биле болгаш тараачыннары-биле эвилелдежип алгаш күчүне база ажыл-агый талазы-биле хамаарышпас эрге дээш демиссежип болур.

Дайынардан, ажыл-ажыктан, ап-чүттан харыксыраи ыдыг улуг күүшеиниң башгычылы хүрээнде-де бергс үеде Моолдуң революссуларыига күрелдян-биле дуза-лаар деп турар бодтаида, кандыг кончуг бүжиныг чаагай сеткилдиг, кызыгаар чок делегем угаанбодалдыг кижи дээр силер! Харын-даа чүгле моолдарга дуазалап турар эвес-ле болгай! Шынаа-даа алыр болза, Моолдуң бодгазы хаанныг Россияга бөш миллион алдын рубль ёрелиг туржук чоп. Рубль бүрүүзүнде ажылчыннарның болгаи тараачыннарның хамы болгаш дери боратыкап. Ореңи пеген ажлары Россияның хөөйлу ёзүтаар эргеза-дир! А Совет Россия ол ореңи алырындан ойтаалаан...

Чугаалажышкынның топчуу чоокшулап келген. Ильич биле Сухэ-Батор шыдыг хол тудушкап. Оөң хереченин — тооғүнүү боду. Ыяк тутчуп алган холдарның салдынышкынын кым-даа, кажан-даа көрбес.

Ол холдар кажан-даа салдынышпастар!

Телевидение

ЯНВАРЬ 31-ДЕ

МОСКВАДАН

15.40—М. Анчаров —«Хүн бүрүүлее». Телеши. 2-ги кезюю. 1-ги эге. 17.10—Мячилиг хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады «Динамо» (Москва) — СКА (Свердловск). «Динамо» аттыг Топ стадиондан дамчыдыгга. 2-ги оюн. (Бижидиите).

КЫЗЫЛДАН

18.00— Телемедээлер. 18.10— «Пушкинге аалдап чораап». Документалдыг фильм. 18.20 —Телемедээлер 18.35— Чараалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.40—«Хүннер болгаш дүнер». Ураи-чечен фильм. 20.15 Делегей панорамазы. 20.45— «Ыры —72». Бүтү-эвилелдиг ийиги телефестивалы. 23.00— 23.30—«Үе». Информастыг программа.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзии ёзүтаар алырга, бөгүн республикага болгаи: Кызылга булуттаар, бичее хар чаар. Барыын угланышкынынг хаттыг дүргеи секундада 0—4 метр, барыын райопшарга 5—9 метр чедир дыцнаар.

Агаарның температуразы дагаыг чөрлерде 12—16, оскелеринге 21—25, Кызылга 23—25 градус соок болур.

Редакторнуң ораланчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 31-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Джейн Эйр» 10.30, 12.30, 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Каро ангелдер» (1-ги, 2-ги кезектери) 14.30, 17.15, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мында дан хамаадары ырлыкы» (1-ги, 2-ги кезектери) . 13.30, 16.45, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **Мишка Стрекачевтуң аиаа эвес аяи-чоруу»** 9.00, 10.50, **«Туттурбастарның чаа ужуралдары»** 12.40, **«Кок кыдыраап»** 14.40, **«Ажыдыралта асканнар»** 16.20, 18.20, 20.30 шактарда.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«Силерниң бажыңдарның адреии»** 18.30, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораллкчыларының 35-21, продакшна киллзиязиң 23-54, зарыысалалыг секретарының 23-35, партийжа амыдырал киллзиязиң 37-13, культура киллзиязиң 23-51 ком. ижжи-ачый киллзиязиң 21-47, үзегтер киллзиязиң 22-64, чагаа киллзиязиң 41-27, информация база совет тургузут киллзиязиң 20 60, бүгүлзлерии-ачы 31-75, корректорларның 27-41. Сояун сезбейн бергаин 32-75. телефоиче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 64.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чанында Тываның ном үндүрер чериниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00329.